Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani
98848
2

Uredništvo Glasnika
LJUBLJANA
Prešv. Broj i Musovega

* Uredništvo Glasnika *
LJUBLJANA
Presv. Srca Jezusovega

Bf (40) 1

Učbeniki / Izdaje juridična fakulteta v Ljubljani
II. Knjiga

Uredništvo Glasnika
LJUBLJANA
pres. Srca Jezusovega

CERKVENO PRAVO

katoliške cerkve

s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev

Dodatek

Pregled virov, ustavnih in upravnih načel cerkvenega prava pravoslavne cerkve

Spisal Dr. RADO KUŠEJ
profesor prava na univerzi v Ljubljani

Druga predelana in popolnjena izdaja

Bf (4°) 1

V Ljubljani 1927

Založba juridične fakultete / Natisnili J. Blasnika nasl. v Ljubljani

Vse pravice so pridržane, sosebno pravica prevajanja v druge jezike.

98848

D650/1950

Iz predgovora k prvi izdaji.

Leta 1901 je izšlo v Zagrebu dr. Belajevo „Katoličko Crkveno Pravo" v drugi izdaji. Vsled spremenjenih političnih razmer in vsled kodifikacije katoliškega cerkvenega prava, dovršene l. 1917, je postalo novo pregledno sistematsko delo na tem tako za juriste kakor za teologe važnem polju nujna potreba tudi za slovanski jug.

Oblika je bila knjigi že po obliki dosedanjih publikacij ljubljanske juridične fakultete določena, za obseg pa so bili pred vsem odločilni oziri na znosno ceno in na svrho, kateri naj delo služi: nuditi slušateljem juridičnih in bogoslovnih fakultet pripraven učni pripomoček, a biti že v praksi stoječim juristom in teologom dobrodošel informator v cerkvenopravnih prašanjih.

Ob priliki, ko gre prva slovenska knjiga o cerkvenem pravu v svet, se hvaležno spominjam svojega nepozabnega učitelja na tem polju, g. tajnega svetnika prof. U. Stutza v Berlinu, katerega seme je s tem pognalo kal tudi v jugoslovanski zemlji.

V Ljubljani, meseca oktobra 1923.

Rado Kušej.

Predgovor k drugi izdaji.

Javnost in kritika sta prvo izdajo Cerkvenega Prava v obče prijazno in ugodno sprejeli. Reflektanti nanj so se oglašali tudi še potem, ko je bilo že razprodano. S sedanjo izdajo bo ustreženo njih željam, a nadejam se, da ji bodo merodajni krogi priznali tudi stvarno opravičenost. Skušal sem svoje delo znanstveno poglobiti, sistematsko ožje cerkvenemu zakoniku prilagoditi in vsebinsko znatno dopolniti.

V prvo knjigo so sedaj sprejeta tudi cerkvenopolitična določila ustave ter glavni predpisi pokrajinskih zakonov o verski pripadnosti otrok in o prestopanju v druge vere. Istotako je v njej podana na kratko vsebina vladinega osnutka zakona o medverskih odnošajih.

Oddelki o cerkvenih stanovih, o cerkvenih zvanjih in beneficijih, o redovih, kongregacijah in cerkvenih društvih, o zakonskem (bračnem) in cerkvenoimovinskem pravu so v popolnoma novi redakciji tako razširjeni, da knjiga ne bo ustrezala samo učnim svrham, ampak da bo, kakor upam, duhovnikom

v dušnem pastirstvu in praktičnim juristom lahko nadomeščala drage priročnike v tujih jezikih.

V posebnem dodatku se nahaja kratek, toda celoten pregled cerkvenega prava iztočne cerkve, ki bo primerjanje pravnih načel obeh cerkva znatno olajšal. Druge svrhe s tem dodatkom nisem zasledoval. Vsak, ki se za pravoslavno cerkev in njeno pravo podrobneje zanima, bo moral seči po literarnih pripomočkih, uvodoma navedenih.

Radi te preuredbe snovi je tudi naslov knjige nekoliko spremenjen. Ona je in hoče biti popolen sistematski prikaz cerkvenega prava katoliške cerkve, dočim je dodatek zgolj informativnega značaja.

Pri navajanju literature pod poedinimi paragrafi sem se oziral v prvi vrsti na dela, ki so v Ljubljani zastopana in ki so ali novejšega izvora ali pa sicer še aktualna. Na vsak način bo z njimi kontrola teksta in tudi orientacija v nadaljnji literaturi omogočena.

Rokopis sta mi, predno je šel v tisk, iz ljubeznivosti pregledala gg. profesorja dr. Anton Skumovič z juridične in dr. Gregor Rožman s teološke fakultete. Obema se za požrtvovalni trud in prijateljska opozorila v stvarnem in jezikovnem oziru iz srca zahvaljujem. Hvalo dolgujem tudi g. ravnatelju škofijske pisarne v Ljubljani monsignoru Josipu Dostalu za mnoge, vedno z največjo ustrežljivostjo dane informacije.

Končno izrekam zahvalo ljubljanski juridični fakulteti za prevzeto založništvo in tiskarni za skrbno in lično zunanjo opremo knjige.

V Ljubljani, v mesecu januarju 1927.

Rado Kušej.

Seznam kratic.

A. A. S. = Acta Apostolicae Sedis.
A. S. S. = Acta Sanctae Sedis.
A. f. k. K. R. = Archiv für kathol. Kirchenrecht.
d. z. = državni zakonik (Reichsgesetzblatt).
K. R. I/1[4] = Kirchenrecht, prvi zvezek, prvi sešitek, četrta izdaja.
K. L.[2] = Wetzer-Welte, Kirchenlexikon, druga izdaja.
l. c., o. c. = locus citatus, opus citatum.
o. d. z. = obči državljanski zakonik.
sbj. gdj. z. = srbijanski gradjanski zakonik.
Sl. N. = Službene Novine.
zak. čl. 31/94 = zakonski člen 31 iz l. 1894.
Z.[2] R. G., Z.[3] R. G. = Zeitschrift der Savignystiftung für Rechtsgeschichte, germanistische, odnosno kanonistische Abteilung.
zb. j. z. = zbirka justičnih zakonov (Justizgesetzsammlung).

KAZALO.

Iz predgovora k prvi izdaji V
Predgovor k drugi izdaji V
Seznam kratic VII

UVOD.

§ 1. Cerkev 1
§ 2. Pravo 4
§ 3. Cerkveno pravo 8
§ 4. Cerkvena oblast (Potestas ecclesiastica) 14
§ 5. Cerkveno pravo in morala (kršč. etika) 16
§ 6. Cerkveno pravo in dogma 18
§ 7. Cerkvenopravna veda 19
§ 8. Sistem cerkvenega prava 21
§ 9. Razmerje cerkvenega prava do drugih ved 22
§ 10. Pomožne vede cerkvenega prava 25
§ 11. Novejša literatura cerkvenega prava 26

PRVA KNJIGA.
CERKVENA POLITIKA.
I. Poglavje.
Ustava in hierarhija.

§ 12. Temelji cerkvene ustave 31
§ 13. Hierarhija 36

II. Poglavje.

Cerkev in država.

§ 14. Načelno razmerje med cerkvijo in državo 37
§ 15. Historično razmerje med cerkvijo in državo 42

III. Poglavje.

Cerkev in druge verske družbe.

§ 16. Cerkev in drugoverci 55
§ 17. Najvažnejši novodobni cerkvenopolitični sistemi 58
§ 18. Cerkvenopolitična določila v ustavi ter v pokrajinskih zakonih države S. H. S. 69

DRUGA KNJIGA.

VIRI CERKVENEGA PRAVA.

§ 19. Splošni pregled 76

PRVI ODDELEK.

MATERIALNI VIRI CERKVENEGA PRAVA.

I. Poglavje.

Materialni viri občega cerkvenega prava.

§ 20. Naravno pravo, sv. pismo, sporočilo 77
§ 21. Vesoljni cerkveni zbori 78
§ 22. Papež 79
§ 23. Oblastva rimske kurije in kardinalske kongregacije. Stylus Curiae Romanae. Pisarniška pravila 82
§ 24. Običaj. Vigens ecclesiae disciplina. Praksa sodišč. Doktrina 84

II. Poglavje.

Materialni viri partikularnega cerkvenega prava.

§ 25. Škof 87
§ 26. Krajevni cerkveni zbori (concilia particularia) 88
§ 27. Avtonomija (Jus condendi statuta) 89
§ 28. Državni zakoni in konkordati 90

III. Poglavje.

Cerkveni zakoni njih uporabljanje.

§ 29. Cerkveni zakoni (Leges ecclesiasticae) 93
§ 30. Privilegiji 97
§ 31. Dispenzacije 99

DRUGI ODDELEK.

SPOZNAVNI VIRI CERKVENEGA PRAVA.

§ 32. Označba pojma. Različne vrste teh virov 101

I. Poglavje.

Zbirke pred Corpus-om juris canonici.

§ 33. Pseudoapostolske zbirke 101
§ 34. Zbirke na vzhodu 102
§ 35. Zapadne zbirke do Pseudoizidorja 103
§ 36. Spovedne, obredne in formularne knjige 105
§ 37. Zbirke svetnega prava 105
§ 38. Zbirka kapitularjev Benedikta Levite. Capitula Angilramni. Dekretale Pseudoizidorja 106
§ 39. Sistematične zbirke od Pseudoizidorja do Gratiana 109

II. Poglavje.

Corpus juris canonici.

§ 40. Decretum Gratiani. Dekretisti 110
§ 41. Compilationes antiquae 112
§ 42. Zbirke papežev: Dekretale Gregorja IX. Liber sextus. Clementinae Dekretalisti 113
§ 43. Zbirke ekstravagant 116
§ 44. Corpus juris canonici kot celota 117

III. Poglavje.

Zbirke po zaključku Corpus-a juris canonici.

§ 45. Zbirke občega prava 118
§ 46. Zbirke krajevnega prava 120
§ 47. Codex juris canonici 121

TRETJA KNJIGA.

CERKVENA USTAVA.

PRVI DEL.

SVETNI KLER.

PRVI ODDELEK.

CERKVENI STANOVI.

I. Poglavje.

Članstvo v cerkvi.

§ 48. Splošne pravne razmere cerkvenih članov 127
§ 49. Stan kleriko 133

II. Poglavje.

Posvečenje (Ordinatio).

§ 50. Delivec posvečenj 134
§ 51. Kvalifikacija kandidatov (Incapacitas, irregularitates, impedimenta simplicia) 137
§ 52. Iregularnost in priprosti zadržki 138
§ 53. Pozitivni pogoji za dovoljenost ordinacije 141
§ 54. Kako se ugotovijo zakonita svojstva kandidatov 143

III. Poglavje.

Pravni položaj klerikov.

§ 55. Škofijska pristojnost 145
§ 56. Stanovske pravice klerikov 146
§ 57. Stanovske dolžnosti klerikov 149
§ 58. Činovni red med člani hierarhije (Praecedentia) 154
§ 59. Razčinjenje ali laizacija klerikov 155

DRUGI ODDELEK.

CERKVENA ZVANJA IN CERKVENI BENEFICIJI (NADARBINE).

I. Poglavje.

Cerkveno zvanje in uradna oblast.

§ 60. Pojem cerkvenega zvanja 156
§ 61. Redna in poverjena uradna oblast (Potestas ordinaria et delegata) 158
§ 62. Eksemcija 161
§ 63. Vrste cerkvenih zvanj 163

II. Poglavje.

Ustanavljanje, spreminjanje in puščanje cerkvenih zvanj.

§ 64. Ustanavljanje cerkvenih zvanj 167
§ 65. Spreminjanje in opuščanje beneficijev 168

III. Poglavje.

Podeljevanje in upražnjevanje cerkvenih zvanj.

§ 66. Sposobnost kandidatov 173
§ 67. Informativni proces in župni konkurz 175
§ 68. Nadaljnja določila o imenovanju 178
§ 69. Različni načini nameščanja cerkvenih uslužbencev 180
§ 70. Kanonično umeščenje v cerkvene beneficij in njih posestna zaščita 189
§ 71. Upražnjevanje cerkvenih zvanj 191

IV. Poglavje.

Patronatno pravo.

§ 72. Razvoj, bistvo in vsebina patronata 195
§ 73. Privilegiji in dolžnosti patronov 199
§ 74. Nastajanje in pridobivanje patronata 202
§ 75. Prestajanje patronata 205
§ 76. Patronati in država 207

TRETJI ODDELEK.

POSAMEZNA CERKVENA ZVANJA.

I. Poglavje.

Papež in njegovi pomočniki.

§ 77. Papež 211
§ 78. Volitev papeža 215
§ 79. Kardinali 219
§ 80. Rimska kurija 222
§ 81. Papeževi poslaniki 229
§ 82. Patriarhi, eksarhi in primati 234
§ 83. Metropoliti in nadškofje 233
§ 84. Apostolski prefekti, vikarji in administratorji 235
§ 85. Nižji prelati 238

II. Poglavje.

Škof in njemu podčinjeni organi cerkvene vlade.

§ 86. Škofje 239
§ 87. Deželski in naslovni škofje 243
§ 88. Cerkvene province v naši državi. Imenovanje škofov . . . 244
§ 89. Koadjutorji in pomožni škofje 247
§ 90. Škofijska kurija 248
§ 91. Kapitlji 255
§ 92. Škofijski svetovalci 262
§ 93. Dekani, višji duhovni, arhidiakoni 263
§ 94. Župniki 265
§ 95. Župni vikarji 268
§ 96. Rektorji cerkva 270

DRUGI DEL.

CERKVENA UDRUŽENJA.

PRVI ODDELEK.

REDOVI IN KONGREGACIJE.

I. Poglavje.

Razvoj in vrste cerkvenih udruženj.

§ 97. Zgodovinski pregled 272
§ 98. Osnovni pojmi 275

II. Poglavje.

Ustanavljanje in vodstvo redov in kongregacij.

§ 99. Ustanavljanje, spreminjanje in razpuščanje samostanskih udruženj 278
§ 100. Vodstvo samostanskih udruženj 281
§ 101. Spovedniki in kaplani 286
§ 102. Uprava imovine 288

III. Poglavje.

Sprejemanje članov v cerkvena udruženja.

§ 103. Splošni pogoji 290
§ 104. Preizkusni čas 291
§ 105. Zaobljuba (professio religiosa) 296

IV. Poglavje.

Dolžnosti in pravice religiozov.

§ 106. Dolžnosti religiozov 299
§ 107. Privilegiji religiozov 304
§ 108. Dolžnosti in pravice religiozov, ki zavzemajo cerkvena dostojanstva ali položaj župnikov 306

V. Poglavje.

Izstop in odpust religiozov iz samostanskih udruženj.

§ 109. Prestop v drugo udruženje ali v drug svojepraven samostan istega reda 308
§ 110. Izstop iz reda ali kongregacije 309
§ 111. Odpust religiozov 312

DRUGI ODDELEK.

DRUŽBE S SKUPNIM ŽIVLJENJEM BREZ ZAOBLJUB IN DRUŠTVA LAIKOV.

§ 112. Družbe s skupnim življenjem brez zaobljub 317
§ 113. Cerkvena društva 318
§ 114. Tretji redovi 322
§ 115. Bratovščine in nabožna društva 323
§ 116. Nadbratovščine in primarna društva 324

ČETRTA KNJIGA.

CERKVENA UPRAVA.

PRVI ODDELEK.

UPRAVA POSVEČEVALNE OBLASTI, BOGOČASTJA IN NAUKA.

I. Poglavje.

Uprava posvečevalne oblasti (potestas ordinis).

§ 117. Pregled 326
§ 118. Obča določila o zakramentih 327

§ 119. Krst (Baptismus) 327
§ 120. Birma (Confirmatio) 330
§ 121. Obhajilo (Eucharistia) 332
§ 122. Pokora (Poenitentia) 333
§ 123. Odpustki (Indulgentiae) 335
§ 124. Poslednje olje 337
§ 125. Zakramentali 337
§ 126. Cerkveni pogreb 339

II. Poglavje.

Uprava bogočastja (cultus).

§ 127. Služba božja 343
§ 128. Javne molitve in pobožnosti, procesije in božje poti . . . 346
§ 129. Češčenje svetnikov, relikvij in podob 347
§ 130. Sveti časi 348
§ 131. Prisega in zaobljuba 351
§ 132. Sveti kraji in svete stvari 353

III. Poglavje.

Uprava učne oblasti (potestas magisterii).

§ 133. Uprava nauka 362
§ 134. Očuvanje nauka 366
§ 135. Cerkev in šola 369
§ 136. Izobrazba klerikov 372

DRUGI ODDELEK.

ZAKONSKO (BRAČNO) PRAVO.

I. Poglavje.

Zakonsko pravo in zakon (brak) na splošno.

§ 137. Pojem in pomen zakonskega prava 375
§ 138. Viri in literatura 381
§ 139. Pojem in bistvo zakona 383
§ 140. Različne delitve zakona 387
§ 141. Cerkvena jurisdikcija v zakonskih zadevah 390
§ 142. Civilni zakon 392

II. Poglavje.

Priprave za sklenitev zakona.

§ 143. Zaroka 394
§ 144. Pouk in izpraševanje ženina in neveste 397
§ 145. Oklici 399

III. Poglavje.

Zakonski zadržki.

§ 146. O zadržkih v splošnem 402

A. Oviralni zadržki (zabrane).

§ 147. Pregled 406
§ 148. Priprosta zaobljuba 407
§ 149. Mešana veroizpovest (mixta religio) 409
§ 150. Zakonito sorodstvo 412
§ 151. Zakon z javnimi grešniki 414

B. Razdiralni zadržki.

§ 152. Pregled 416
§ 153. Zadržek nezadostne starosti (impedimentum aetatis) . . . 417
§ 154. Spolna nesposobnost (impedimentum impotentiae) 419
§ 155. Zadržek zakonske vezi (impedimentum ligaminis) 421
§ 156. Zadržek različnosti vere (impedimentum disparitatis cultus) 426
§ 157. Zadržek višjega posvečenja (impedimentum ordinis sacri) 428
§ 158. Zadržek slovesne zaobljube (impedimentum voti sollemnis) 429
§ 159. Zadržek ugrabljenja (otmice) ali nasilnega zadrževanja ženske (impedimentum raptus) 431
§ 160. Zadržek hudodelstva (impedimentum criminis) 432
§ 161. Zadržek krvnega sorodstva (impedimentum consanguinitatis) 435
§ 162. Zadržek svaštva (impedimentum affinitatis) 440
§ 163. Zadržek javne dostojnosti (impedimentum publicae honestatis) 443
§ 164. Zadržek duhovnega sorodstva (impedimentum cognationis spiritualis) 445
§ 165. Zadržek zakonitega sorodstva (impedimentum dirimens cognationis legalis) 446

IV. Poglavje.

Spregled in prenehanje zakonskih zadržkov.

§ 166. Za spregled pristojni organi 447
§ 167. Prošnje za spregled in dispenzacijski razlogi 454
§ 168. Konvalidacija neveljavnih zakonov 459

V. Poglavje.

Sklepanje zakona.

§ 169. Obči pogoji za veljavnost zakonske pogodbe 463
§ 170. Sila in strah pri ženitvi 465
§ 171. Zmota 467
§ 172. Pogojna ženitev 471
§ 173. Ženitev po zastopniku in ženitev s posredovanjem tolmača 473
§ 174. Cerkvena oblika za sklepanje zakona 475
§ 175. Poročni obredi in vknjižba poroke 484
§ 176. Zakon po vesti ali tihi zakon (matrimonium conscientiae) 488

VI. Poglavje.

Učinki zakonske pogodbe.

§ 177. Pravne posledice zakona 489
§ 178. Zakonitost otrok 493

VII. Poglavje..

Razdruženje zakoncev (Separatio conjugum).

§ 179. Razveza zakonske vezi (Solutio vinculi) 497
§ 180. Ločitev zakona (Separatio a thoro et cohabitatione) . . . 502
§ 181. Meddržavno in medpokrajinsko zakonsko pravo 504

TRETJI ODDELEK.

CERKVENA IMOVINA.

I. Poglavje.

Pomen in vrste cerkvene imovine.

§ 182. Imovinska sposobnost cerkve 508
§ 183. Davčne svoboščine cerkvene imovine 512
§ 184. Različne skupine cerkvene imovine 515
§ 185. Pridobivanje in prestajanje cerkvene imovine 519
§ 186. Lastnik cerkvene imovine 521

II. Poglavje.

Viri cerkvene imovine.

§ 187. Dajatve papežu, škofom in župnikom 525
§ 188. Desetine, bira, prosti darovi, kolekture 528
§ 189. Stolnina 535
§ 190. Cerkvene ustanove 538
§ 191. Verski zaklad 541

III. Poglavje.

Uprava cerkvene imovine.

§ 192. Obče upravne norme 546
§ 193. Uprava imovine božjih hramov 553
§ 194. Uprava nadarbinske imovine. Kongrua. Draginjske doklade duhovnikov. Interkalarji 557
§ 195. Cerkvena gradbena dolžnost 565
§ 196. Oporočna sposobnost svetnih duhovnikov in zakonito dedno nasledstvo za njimi 571

ČETRTI ODDELEK.

CERKVENO SODNO POSTOPANJE.

I. Poglavje.

Razvoj in bistvo cerkvenega sodstva.

§ 197. Pojem in naloga cerkvenega sodstva 576
§ 198. Cerkveni proces pred kodeksom 578

II. Poglavje.

Kratek pregled sodnega postopanja.

§ 199. Sodišča in njih pristojnost 580
§ 200. Stranke 582
§ 201. Splošna določila o postopanju 583
§ 202. Tožbe in prigovori 585
§ 203. Način, kako se uvede in sprejme pravda (Causae introductio et litis contestatio) 588
§ 204. Pravdna instanca in glavno postopanje 589
§ 205. Sodba in pravna sredstva proti njej (Sententia et juris remedia contra sententiam) 593
§ 206. Pravomočnost (res judicata) in izvršba (executio sententiae) 595
§ 207. Pravdni stroški in pravica ubogih (Expensae judiciales, gratuitum patrocinium) 596
§ 208. Poravnava in razsodna pogodba (De transactione et de compromisso in arbitros) 597

III. Poglavje.

Posebne vrste postopanja.

§ 209. Kazenski proces 597
§ 210. Postopanje v zakonskih pravdah 599
§ 211. Ostale vrste posebnega postopanja 602

PETI ODDELEK.

CERKVENO KAZENSKO PRAVO.

I. Poglavje.

Znovalna oblast cerkve in kazniva dejanja v splošnem.

§ 212. Kaznovalna oblast cerkve 603
§ 213. O kaznivih dejanjih v obče 607
§ 214. O kazni v splošnem 612

II. Poglavje.

Poedine kazni in poedini zločini.

§ 215. Poedine kazni 617
§ 216 Poedini delikti in kazni zanje 622

DODATEK.

PREGLED VIROV, USTAVNIH IN UPRAVNIH NAČEL CERKVENEGA PRAVA PRAVOSLAVNE CERKVE.

Literatura 627
§ 1. Uvod 628
§ 2. Viri cerkvenega prava 635
§ 3. Ustava pravoslavne cerkve 654
§ 4. Uprava pravoslavne cerkve 666
§ 5. Življenje v cerkvi 670
§ 6. Cerkvena politika 676

UVOD.

§ 1.

Cerkev.

Sägmüller I. B., Lehrb. d. kath. K. R. I/1[4], 1925, § 2. Pöschl A., Lb. d. kath. K. R.[2], 1921, § 1. Friedberg, Lb. d. kath. u. prot. K. R.[6], 1909, § 1.

Cerkev je ustanova, ki je poklicana, da zadosti hrepenenju človeške duše po spoznanju Boga. Pot, kako naj iščemo in spoznamo Boga, nam kaže vera, religio[1]; vera je šele vstvarila cerkev, ker je združevala od vsega početka ljudi, ki so imeli isto notranje prepričanje in so temu ustrezno uravnavali tudi svoje zemsko življenje. Vera poganskih narodov, kakor Rimljanov in Grkov, je tvorila del ustave njihovih držav. Vsak civis Romanus je moral priznati tudi državno vero Rimljanov. Pa tudi judovska vera je imela strogo naroden značaj, tako da je pripadnost k njej pomenila obenem pripadnost k judovskemu narodu.

Kristus pa je ustanovil eno vero za vse narode, za vse države, za vse čase, njegova vera je vesoljnega, meddržavnega značaja, postavila se je koj ob začetku v nasprotje s takratno državno idejo in morala zbog tega pretrpeti kruta preganjanja. Verska družba, ki jo je ustanovil Kristus, ima čuvati in zavarovati vsemu človeštvu do konca dni njegov nauk in razodeto resnico in ga voditi do izveličanja. Ime-

[1] Etimologija besede religio ni jasna. Laktancij (Instit. div. l. IV. c. 28) jo izvaja od religare, ker nas vera zopet zveže z Bogom, sv. Avguštin pa (De civ. Dei l. X c. 32) iz glagola reeligere, ker si v veri zopet izvolimo Boga. Tudi moderna znanost izvaja besedo iz glagola legere, t. j. v Avguštinovem smislu. Prim. Latein. etymolog. Wörterbuch von A. Walde[2], 1910, 647, 874, 233.

nuje se ecclesia[2] in ima temelje svoje organizacije začrtane že v sv. pismu, ker je Kristus izročil svojo oblast apostolom in s tem naložil vernikom dolžnost, da jih poslušajo in jim slede. Zato je tridentinski cerkveni zbor ugotovil: Si quis dixerit, Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse ut redemptorem, cui fidant, non etiam ut legislatorem, cui oboediant, a. s. (Sess. 6. de justif. c. 21).

Cerkev je v smislu Kristusovega nauka skupnost vseh vernikov (communio sanctorum) in obsega kot taka tudi one, ki so svoj večni cilj že dosegli (ecclesia triumphans, invisibilis). Tisti, ki se na zemlji zanjo še bojujejo (ecclesia militans, visibilis), tvorijo le mali del te celokupne cerkve, a za pravo pride v poštev edino le ta. Kadar govorimo o cerkvi kot pravni instituciji, mislimo vedno samo na vidno cerkev.

Beseda cerkev je nastala iz nemške besede „Kirche" ali morda tudi iz grške besede κυριακὴ οἰκία (hiša gospodova). Romanski narodi pa so prevzeli izraz ecclesia, ki je bil že v apostolskih časih obče v rabi tako za skupnost vseh kristjanov kakor tudi za poedine krščanske občine.[3]

Oficialne definicije pojma cerkev nimamo. Tudi Codex j. c. nam je ni podal. Izmed učenjakov je najprej jezuit Robert Bellarmin cerkev označil kot: Coetus hominum unius et ejusdem fidei christianae professione et eorundem sacramentorum communione colligatus, sub regimine legitimorum pastorum ac praecipue unius Christi in terris vicarii Romani Pontificis.[4] Ta definicija je uporabna tudi za juriste, ako jo omejimo na vidno katoliško cerkev. Ako pa izločimo iz definicije besede, ki se nanašajo na papeža, je z njo izraženo bistvo vsake pravne cerkve sploh.[5]

---

[2] Grško ἐκκλησία t. j. skupščina meščanov, sklicanih po glasniku na posvetovanje o javnih zadevah.

[3] Oštir K., Illyro-Trakisches v Arhivu za arbanasku starinu, jezik i etnologiju zvez. I. Beograd 1923, str. 98, izvaja besedo iz vulgarno-grškega κυρικόν, ki je dalo na severnem Balkanu v 3. stoletju po Kr. k(a)irukū, slovansko iz tega cĕrьky = cьrьky.

[4] Disputationes de controversiis christianae fidei, Ingolst. 1601, t. II. Prim. controv. De ecclesia milit. l. 3. c. 2.

[5] Prim. Stutz U., Grundriss des K. Rs. v Holtzendorff-Kohler Enzyklopädie der Rechtswissenschaft[7] zv. V., 1914, 390: Die Kirche im

Danes ne obstoja več enotna cerkev, kakor jo je ustanovil Kristus, ampak je nastalo tekom stoletij več cerkva na ta način, da so Kristov nauk različno razlagali in tolmačili in da so se pripadniki istega naziranja združili zopet v posebno skupnost z lastno organizacijo. Največjega obsega je bil v devetem in dokončno v enajstem stoletju razcep krščanstva v iztočno-pravoslavno in rimsko-katoliško cerkev.

Drugi pojav slične važnosti je za zapadno Evropo reformacija, ki se je potem razširila tudi v ostalih delih sveta. Passauska pogodba in augsburški verski mir (Religionsfriede) pomenita zakonito priznanje reformirane ali evangeljske cerkve po stari nemški državi. Evangeljska cerkev kot celota ni organizirana, ampak se deli v celo vrsto deželnih cerkvá.

Po vatikanskem cerkvenem zboru se je odcepila od rimskokatoliške cerkve starokatoliška, ki ne prizna dogme o papeževi nezmotljivosti in je kasneje zavrgla tudi celibat.

Slično kakor evangeljske nahajamo v različnih državah samostojne organizacije iztočno-pravoslavne cerkve, ki se imenujejo po političnih ali narodnih jedinicah, katerim pripadajo, n. pr. srbska, bolgarska, romunska, grška, ruska pravoslavna cerkev. Praktično se pravoslavna cerkev dandanes kot celota skoraj več ne uveljavlja, živi pa vsaj idejno še v svojih številnih vejah dalje.

Pa tudi ustroj rimskokatoliške cerkve je bil tekom stoletij v različnih državah več ali manj različen, tako da so stopale tu in tam v ospredje značilne posebnosti v organizaciji. In tako se je govorilo o galikanski (francoski), pa tudi o nemški in ogrski cerkvi. Vedno pa se označujejo kot cerkve samo k r š č a n s k e verske družbe, ker se rabi edino le pri njih isti izraz tudi za poslopja, ki so namenjena bogoslužju. Muslimani in judje imajo svoje mošeje in sinagoge, njih verske zveze nazivamo kratko kot vere, veroizpovedi ali konfesije, nikoli pa ne kot cerkve. Pod vere pa spadajo tudi cerkve.

Codex juris canonici imenuje nekatoliške cerkve s e c t a e, medtem ko se rabi v svetni zakonodaji ta izraz navadno samo za manjše dele, ki so se odcepili od večjih verskih zvez.

Katoliška cerkev predstavlja po svojih ustavnih organih celoto tudi na zunaj in živi kot pravna oseba, ki si

---

Rechtssinne verbindet zu gemeinsamer Verehrung Gottes im Namen Christi alle diejenigen, die in der Auffassung der christlichen Offenbarung übereinstimmen. Sie ist also eine organisierte Gemeinschaft von Menschen. Glej tudi S o h m, K. R. II. 1923, 12: Die Kirche des Kirchenrechts ist die auf einem christlichen Bekenntnis beruhende Religionsgesellschaft.

samostojno daje svoje zakone, svoje lastno, od države neodvisno življenje. Pravila, po katerih se to življenje ravna, tvorijo njeno pravo.

§ 2.

Pravo.

Sägmüller I. B., K. R. I/1⁴, §§ 1, 3. Pöschl A., K. R.², § 2. Pitamic L., Plato, Aristoteles u. die reine Rechtslehre, Z. f. ö. R. 1921, 683 ss. Singer H., Das Naturrecht im C. I. C. (Archiv f. Rs. u. Wirtschaftsphil. XVI, 1922/23, 206 ss.)

Človek je po svoji naravi vstvarjen za življenje v družbi, v skupnosti z drugimi, samo v zdravi tekmi za napredek in ob sodelovanju vsakega posameznika je človeštvu dosegljiv pozemski in nadprirodni cilj. Življenje v družbi pa vstvarja vzajemna razmerja med njenimi člani, ravnotako med člani in skupnostjo, ki dajejo pravice in nalagajo dolžnosti. V vsaki skupnosti morajo biti te pravice in dolžnosti urejene.

Red, ki je postavljen za življenje v človeški družbi, imenujemo pravo v objektivnem smislu. Pravo v subjektivnem smislu ali pravice pa nazivamo svobodno udejstvovanje volje posameznikov v okviru objektivnega prava. Kar sme posameznik po določilih prava storiti ali zahtevati, da drugi store ali opuste, to pomeni njegove pravice.[6]

Vstvaritelj prava je po nauku cerkve Bog, ker je človek po njegovi volji družabno bitje, pa tudi radi tega, ker je on vdahnil človeštvu idejo prava in mu dal bistveni del pravnega reda, namreč prirodno pravo (jus naturale) sam. Že Rimljani in Grki so priznavali, da izhaja vse pravo od Boga. „Πᾶς ἐστὶ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεοῦ. Omnis lex inventum ac munus Dei est".[7] Prirodno pravo je veljalo že pred vsakim vstvarjenim pravnim redom in velja tudi tam, kjer takega pravnega reda ni. Prirodno ali naravno pravo

[6] Pravičnost pa je trajna volja, živeti in se ravnati vedno po pravu. Justitia est constans et perpetua voluntas, jus suum cuique tribuens (Pr. J. 1, 1; l. 10 D. 1, 1). Pravičnost ni pojem prava, ampak pojem etike.

[7] L. 2 D. 1, 3.

je prvotno pravo, na njegovi osnovi je šele nastalo postavljeno pravo, jus positivum. Kar se mora vsakemu človeku kot družabnemu bitju po načelih naravne pravičnosti brez ozira na pisano pravo priznati, spada pod jus naturale; tako n. pr. pravica na življenje in z njo v zvezi osebna nedotakljivost, pravica do primerne družabne eksistence itd. Za cerkev je naravno pravo božje pravo, jus divinum naturale.[8]

Pravo ureja razmerje posameznikov do občestva in obratno, pa tudi medsebojno razmerje članov istega občestva, kolikor pride do izraza na zunaj. Kar se na zunaj sploh vidno ne pokaže, kar se ne dá določiti po zunanjih dogodkih, kakor n. pr. rojstvo in smrt, potek izvestne dobe, to ne more biti predmet pravnih norm. Kar se vrši samo v notranjosti človeka, njegovo mišljenje, tudi njegovi najzlobnejši naklepi, ostane za pravo neupoštevno, dokler ne dobi zunanje oblike, n. pr. v poskušenih ali dovršenih zločinih.

Podlaga vsakemu pravnemu redu je družabno življenje, pravo je pojav socialnih razmer, ki vladajo v človeški družbi. Nastajalo je v vsaki skupnosti polagoma in sicer najprej na verski osnovi, pozneje potom običajev, nazadnje potom zavestne zakonodaje. Iz tega sledi, da ima vsako pravo svoj temelj v neki avtoriteti, iz katere tudi izvira njegova obveznost. Obveznost pa je za pojem prava bistvena. Radi nedostatka obveznosti ne spadajo pod pojem prava številne druge v človeški družbi veljavne norme, kakor različne šege, številni predpisi etike, forme družabne olike itd. Kdor predpise te vrste gazi in zanemarja, ni kršitelj pravnega reda, dasi ga lahko zadenejo občutne posledice.

Obveznost norme pa sloni na predpogoju, da se ji pomore ob potrebi tudi proti volji kršiteljev do veljave, z drugimi besedami, vsak pravni red predpostavlja tudi svoje sankcije. Navadno govorimo o prisilni izvršljivosti pravnih določil, kar pa ni točno, ker obstojajo sankcije lahko tudi v drugih posledicah, ne samo v prisilni izvršbi ali kazni,

[8] C. 27: Juri divino sive naturali sive positivo nulla consuetudo potest aliquatenus abrogare.

n. pr. v ničnosti pravnih opravil, ki niso izvršena v predpisani obliki.

Vsak pravni red ima pa tudi številne norme, ki jim manjka vsaka sankcija, bodisi, da te norme izražajo zgolj načela, bodisi, da urejajo obliko postopanja pred oblastmi, bodisi, da določajo pravice in dolžnosti brez označbe posledic za njih kršenje itd. Tudi te norme so pravne, ker izhajajo od avtoritativne oblasti in predstavljajo del enotnega v občestvu veljavnega pravnega reda; posamezniki morajo tudi te norme upoštevati — ako hočejo postati deležni ugodnosti, ki se jim z njimi nudijo.

Pravo nam predstavlja urejeno, organizirano oblast, brez oblasti ne bi bilo prava, oblast brez prava bi bila nasilje. Svojo najjačjo notranjo oporo dobiva pravo iz prepričanja občestva, da je tak red potreben. Iz tega prepričanja sledi, da veže pravo tudi zakonodajalca samega. Ravno ker izhaja iz prepričanja, se pravo povsodi po svojem pretežnem obsegu dejansko upošteva in čuva. Kršitve so samo izjeme, ki le potrjujejo pravilo, da je mirni razvoj človeštva najbolje zavarovan v dobrih zakonih, ki so za vsak narod najboljše zrcalo njegove kulture.

Novodobna pravna filozofija izvaja vse pravo iz državne volje,[9] Kelsen istoveti celo državo s sistemom v njej veljavnih pravnih norm.[10] Logična posledica te teorije je zanikanje vsakega pravnega reda izven državnega, obstoj prava, ki ne izhaja iz državne volje, je na državnem področju mogoč samo, ako je to pravo priznano od državne oblasti ter je vsled tega priznanja postalo del državnega pravnega sistema.

V istini zavzemajo različne države napram cerkvenemu pravu različna stališča: ali to pravo vsaj deloma izrecno priznavajo, ali ga vsaj trpe ali pa ga popolnoma ignorirajo. V kolikor je cerkveno pravo izrecno ali vsaj molče priznano, je ali bo vsaj moralo biti deležno tudi sankcije po državnih prisilnih sredstvih. V tem primeru

[9] Prim. Hans Kelsen, Hauptprobleme der Staatsrechtslehre², 1923; Kaufmann, Logik u. Rechtswissenschaft, 1922; Schreier, Grundbegriffe und Grundformen des Rechts, 1924.

[10] Kelsen, Allgemeine Staatslehre, 1925, 16 ss.

ne more obstojati glede njegovega značaja nikak spor. Drugače je v državah, ki so od cerkve popolnoma ločene in vsled tega njeno pravo ignorirajo. A lahko opažamo, da živi cerkev tudi v teh državah svoje lastno življenje, urejeno po svojem pravu, da torej nasprotna teorija nima na prakso nikakega kvarnega vpliva. Teorija pa, ki gre praksa preko nje, nima notranje opore in mora biti zgrešena. Cerkev tedaj po pravici odklanja nauk, da izhaja vse pravo od države, ker ta nauk ne odgovarja dejstvom. Cerkveni pravni organizem se uveljavlja poleg državnega pravnega reda, tudi če ga ta namenoma prezira. Navzlic vsej globokoumnosti in občudovanja vredni konstrukcijski metodi „čistopravne teorije" (reine Rechtstheorie), katero zastopajo Kelsen in njegovi pripadniki,[11] je za našo stroko uporabna samo družbena pravna teorija (genossenschaftliche Rechtstheorie) ki se glasi: „Vsaka organična družba ima moč pravotvorbe, vsak red, ki ga družba vstvari, je pravdni red."[12] Ta red je za obstoj družbe ali občestva potreben in bistven. Brez njega bi družba propadla. Zato veže vsakogar ne oziraje se na njegovo morebiti protivno voljo. Pravo je, piše Sohm, samobitni red nravno potrebne zunanje družbe, ali pravo je nravno potreben red občestva.[13]

Cerkev izvaja svoje pravo od božje avtoritete in od nje postavljenih oblastev. Cerkveni zakoni so za vse člane cerkve obvezni in opremljeni s primernimi sankcijami (neveljavnost ali nedovoljenost pravnih opravil, različna spiritualna sredstva in kazni). Njih obstoj je utemeljen v

[11] Prim. Kelsen, Allgem. Staatslehre, 133—136.

[12] Sohm, K. R. II, 48.

[13] Sohm, ravnotam, 55. Podobno drugi: Gierke, Deutsches Privatrecht, I., 119: Zur Rechtserzeugung fähig ist jede organische Gemeinschaft. Recht sind alle Normen, die nach der erklärten Ueberzeugung einer Gemeinschaft das freie menschliche Wollen äusserlich in unbedingter Weise bestimmen sollen. — Friedberg, K. R.[6], § 2: Recht bedeutet einen Inbegriff von Normen, welcher „innerhalb eines Kreises von Menschen deren Zusammenleben ordnet". — Stutz, kirchliche Rechtsgeschichte (ak. govor 1905), 11: Das Recht ist nicht ein Erzeugnis nur des Staates; die genossenschaftliche Rechtstheorie geniesst heute fast allgemeine Anerkennung.

družbeni organizaciji cerkve in v posebni oblasti, ki jo cerkev upravlja po naročilu svojega ustanovitelja.

§ 3.

Cerkveno pravo.

Gross K., Zur Begriffsbestimmung u. Würdigung d. K. Rs., 1872. Friedberg, K. R.[6], § 2. Sägmüller, K. R. I/1[4], § 3. Pöschl A., K. R.[2], § 3. Stutz U., Die kirchl. Rechtsgesch., 37 ss; isti, K. R.[2], § 54. Hilling, Die allgem. Normen des Cod. jur. can., 1926, §§ 5, 24 ss.

Za pravo je katoliška cerkev organizacija vernikov pod papežem kot vrhovnim poglavarjem. Dana so ji vsa sredstva, ki jih rabi v dosego svojega smotra. Že Gospod sam je ustanovil cerkev kot pravno institucijo, v njej je vprašanje posebnega pravnega reda historično in dogmatično jasno odločeno.

Članstvo v cerkvi se pridobi po vidnih, zunanjih znakih, namreč s krstom, ki ni važen samo za vsprejem v cerkev v naučnem, ampak tudi v pravnem smislu. Duhovništvo, ki vodi cerkev, je do tega vodstva pravno poklicano, pogoje, pod katerimi je mogoče priti do vodstva v cerkvi, določata teologija in pravo. Temelji pravne organizacije so bili podani že ob nastanku cerkve in na teh temeljih je gradila tekom sto- in tisočletij neumorno naprej. Mogočna je bila stavba srednjeveškega papeškega prava, nič manj pomembna in morda še ponosnejša je kodifikacija dvajsetega veka.[14]

Cerkev ni ustanovljena po državi, ona tudi ne živi po milosti države, zato je njeno pravo od državnega neodvisno. Tudi tam, kjer država cerkve ne prizna, ostanejo za cerkev merodajni njeni lastni zakoni, ki jih je z uspehom branila in uveljavljala tudi v časih najhujših preganjanj. Cerkveno pravo je povsem samostojno in se ne dá uvrstiti niti pod javno niti pod zasebno pravo. Dasi dandanes ni

[14] Tudi pravoslavne cerkve si brez prava ne moremo misliti, saj je imela do razkola z rimsko cerkvijo po enakih zakonih urejeno obče pravo. Pač pa obstoj evangeljske cerkve ni vezan na pravo, ker evangeličani ne poznajo razlike med duhovništvom in laiki. Ker pa pomeni tudi evangeljska cerkev občestvo vseh ljudi, ki jih druži ista vera v Kristusa in ker ima vsaka človeška skupnost za neobhodno posledico tudi pravo, mora biti posredno tudi vsaka evangeljska cerkev pravna organizacija.

prisilno izvedljivo in je v tem pogledu navezano na pomoč države, ima vendar mnogo notranje, psihične sile zase, ki je dajala cerkvi in ji še danes daje trdno oporo pri vseh konfliktih z državo, ki so dosedaj navadno končali s kompromisom.

V novejšem času je sloveči nedavno umrli učenjak Rud. Sohm v Leipzigu zagovarjal tezo, da je cerkveno pravo v nasprotju z bistvom cerkve[15]. On pravi: Cerkev je po svojem idealu in svojem bistvu istovetna s krščanstvom, s krščanskim ljudstvom, s kraljestvom božjim, ona je telo Kristusovo na zemlji. Ni mogoče misliti, da bi imelo kraljestvo božje človeške (t. j. pravne) oblike ustave, telo Kristusovo znake človeškega (t. j. pravnega) gospodstva. Bistvo prava nasprotuje idealnemu bistvu cerkve. Pracerkev je imela samo harismatično organizacijo. Oznanjevalec nauka je izvrševal v skupščini kristjanov cerkvene funkcije le na harismatični podlagi. Pozneje pa so se razvile krščanske občine kot organizirane korporacije. Slovesno opravilo s češčenjem evharistije v glavnih skupščinah je rodilo škofe, duhovne in diakone, ki so stopili na mesto prejšnjih harismatično poklicanih oseb. Bila je nevarnost, da skupščina tem svojo pokorščino odpove. V tem trenotku se je rodila zgodovinska potreba, da se uvede v cerkev pravo. Po tako nastalem cerkvenem pravu se je spremenilo prakrščanstvo v katoliško krščanstvo. Katolicizem je potem na vseh stopnjah cerkvene ustave postavil na mesto božjega duha, ki naj bi cerkev vodil do resnice, človeške oblastvenike, ki so na podlagi formalnega prava zahtevali, da vladajo mesto Boga krščanstvo. Tako je iz duhovne skupnosti nastala po zaslugi katolicizma pravna skupnost, iz telesa Kristusovega pravno in ustavno telo, vladano po človeški oblasti.

Sohm je prišel v protislovje sam s seboj, ko je skušal pravilnost svoje trditve dokazati iz zgodovine, kajti če je cerkveno pravo nastalo iz zgodovinske potrebe, ne more biti v nasprotju z bistvom cerkve. Sicer pa tudi harismatična organizacija prakrščanstva ne dokazuje ničesar proti cerkvenemu pravu, ker ni nikjer izraženo, da bi bila morala vedno ostati. Nastanka cerkvenega prava ne izključujejo niti „sv. pismo niti drugi najstarejši krščanski viri, rodilo se je iz razmer, v katerih je rasla in se razširjala cerkev. Sohm se v tem delu ne kaže kot historik, ampak kot prepričan staroluteranec. On zamenja vidno cerkev

[15] R. Sohm, Kirchenrecht² I, Die geschichtlichen Grundlagen, 1923, 1 ss, 456 ss. Isti, Wesen u. Ursprung des Katholizismus, 1912.

s cerkvijo v naučnem smislu, s kraljestvom božjim, katero seveda ni pravno organizirano. S početka, ko so bili kristjani še maloštevilni, je nadomeščala pravo ljubezen in živa vera v Kristusa. Ko je nastala potreba braniti pravi nauk proti krivemu tolmačenju, se je rodilo obenem z dogmo tudi pravo. Sohmova teza ostane v očigled jasnim dejstvom samo zanimiva zmota.

Cerkveno pravo kot organizirana cerkvena oblast obsega vse norme božjega in cerkvenega izvora, po katerih je urejeno razmerje cerkve do njenih članov in nečlanov, ter razmerje članov med seboj. Cerkveno pravo je celotnost pravil, po katerih je urejeno življenje po Kristusu ustanovljene verske družbe. Kar pa smejo cerkev in njeni člani na podlagi prava za se zahtevati, vršiti ali vživati, imenujemo njih pravice.

Izločeni so iz prava predpisi liturgične, ceremonialne, a tudi čisto etične vsebine (c. 2).

Od nekdaj se rabi za cerkveno pravo izraz: jus canonicum. Kánon, grško *κανών*, t. j. pravilo, je prastari izraz za cerkveno normo, sosebno, pa nikakor ne izključno, za pravno normo. Beseda do danes ni spremenila bistveno svojega prvotnega pomena. Rabili so jo koj iz početka tako za posamezno določilo kakor tudi za celoto cerkvenih predpisov. Od 4. stoletja naprej so se tako nazivali pred vsem sinodalni sklepi tičoči se discipline v cerkvi ter cerkveni zakoni, medtem ko sta bila za cesarske zakone v rabi izraza *νόμος* in lex.

Število kánonov je raslo polagoma. Čim bolj se je širilo krščanstvo, tem več se je pojavilo vprašanj, za katere v verskem nauku ni bilo najti takoj rešitve. Bavili so se z njimi učeni pisatelji, ugledni cerkveni dostojanstveniki in različne sinode. Ne samo sklepi le-teh, tudi zaključki izvajanj cerkvenih pisateljev, izraženi v mnogoštevilnih pravilih (regulae), so se imenovali canones. Za časa njih nastanka je bila staroveška rimsko-grška kultura na višku svojega razvoja. Tako nam je v kánonih, ki jih je cerkev zvesto varovala in čuvala, ohranjeno nebroj važnih spomenikov za mišljenje one dobe in z njimi se je sporočilo mnogo pristne življenske modrosti poznejšim, takrat še poganskim rodovom.

Kánone so zbirali do 12. stoletja skoraj izključno le v kronologičnem redu. Tudi po snovi jih niso ločili, tako da nahajamo v vsaki zbirki predpise pravne, pa tudi etične, liturgične, verske (dogmatične) in druge vsebine. S siste-

matičnim zbiranjem pravne snovi so pričeli šele sholastiki. Posamezna cerkvena uredba se je nazivala pred glosatorji jus canonum, jus canonicum, lex canonica, celokupni cerkveni pravni red pa jura ecclesiastica, mos ali ordo canonicus[16]. Glosatorji pa so rabili za cerkvene norme v celoti izraz jus canonicum, da tako povdarijo razloček napram civilnemu pravu, jus civile[17]. V istem pomenu kakor jus canonicum pa je pri glosatorjih v rabi tudi izraz jus ecclesiasticum, kar pa ni točno, ker se pojma ne krijeta. Jus canonicum obsega deloma več deloma manj kakor jus ecclesiasticum. Prvo vsebuje tudi zakone, ki se ne nanašajo na cerkev in njene zadeve, ki so jih pa vstvarjali papeži kot zakonodajalci vesoljnega krščanskega sveta, da z njimi spremene ali določila srednjeveškega zasebnega prava ali pa urede druga izključno svetna vprašanja. Na drugi strani pa se nanaša jus canonicum samo na ono pravno snov, ki jo obsega Corpus juris canonici, tako da novejše cerkveno pravo, sosebno sklepi tridentinskega cerkvenega zbora, v njem niso zapopadeni. Istotako ne spadajo pod jus canonicum običajno pravo ter zakoni, ki so jih izdali v cerkvenih zadevah rimski cesarji in pozneje vladarji germanskih držav. Kanonsko pravo je plod čisto cerkvene zakonodaje starega in srednjega veka bodisi papeške, bodisi sinodalne. V zbirki, ki nosi ime Corpus juris canonici, je bilo obenem z rimskim pravom recipirano v vseh deželah, ki so tvorile del starega nemškega cesarstva. Bilo je neko idealno, vseskozi učeno pravo, ki naj bi se bilo polagoma uveljavljalo, ki pa v celoti nikjer ni prodrlo v prakso. Mnoga določila so bila v nasprotju s pravom, kakor je v istini veljalo in se rabilo kot vigens ecclesiae disciplina. Napram temu živemu pravu je stalo nekako v rezervi kot čuvar načel, ki so merodajna za cerkev kot celoto, poleg katerih pa imajo veljavo v različnih krajih tudi drugi krajevnim razmeram odgovarjajoči predpisi.

---

[16] Glej Sägmüller I., K. R. I/1[4], 12 in tam navedene avtorje.

[17] I. F. Schulte, D. Gesch. d. Quell. u. Lit. d. kanon. Rs. v. Gratian b. a. d. Ggw. I. (1875), 30.

Odločbe in uredbe cerkvenih organov tičoče se verskih prašanj, discipline, zunanje in notranje cerkvene ustave, pa so se nazivale tudi še v poznejši dobi, ko je bil Corpus juris canonici že zaključen, canones. Sklepe tridentinskega in vatikanskega zbora smemo ravno tako imenovati kanone kakor cerkvene zakone iz prejšnjih stoletij.

Še danes nazivamo cerkvene zakone obče canones. Kodifikacija iz l. 1917 nosi naslov: Codex juris canonici. V današnjem smislu pomeni jus canonicum avtonomno pravo rimsko-katoliške cerkve, ki tvori kot tako samo del cerkvenega prava (juris ecclesiastici), ker spadajo pod ta pojem tudi vsi po državi vstvarjeni na cerkev in njene zadeve se nanašajoči zakoniti predpisi. Jus canonicum znači danes v širšem pomenu avtonomno pravo rimsko-katoliške cerkve sploh, v ožjem smislu pa pomeni srednjeveško svetovno pravo, vzraslo iz cerkvenih virov, ki je v bistvu delo sholastike in ki je zaključeno v zbirki Corpus juris canonici.

Čim priznavamo več cerkva, moramo priznati tudi več vrst cerkvenega prava. Pa tudi pravo nekrščanskih verskih družb, pri nas sosebno muslimansko in judovsko versko pravo, je po svojem smotru in ustrojstvu za državo podobne važnosti kakor n. pr. katoliško in pravoslavno cerkveno pravo, ker upošteva njegove predpise v večjem ali manjšem obsegu v zakonodaji, sodstvu in upravi tudi država. Najvažnejše za vsakega jurista pa je izmed vseh verskih prav gotovo kanonsko pravo, ne le ker se tiče največje in najbolje organizirane verske družbe, ampak tudi radi tega, ker je v svojem skoraj dvatisočletnem obstoju po svoji dovršenosti vedno izdatno vplivalo na razvoj svetnega prava v vseh evropskih državah in ker daje v izvestni meri še danes vsemu kulturnemu življenju svoj značilen pečat.

V cerkvenem pravu razlikujemo po različnih vidikih

a) po izvoru jus divinum in jus humanum, ona določila, ki jih je dal cerkvi kot temelj njene organizacije njen božji ustanovitelj sam ter one predpise, ki izvirajo iz zakonov cerkvenih organov. Zato se sinonimno v razločevanje od božjega prava rabi za jus humanum tudi izraz jus ecclesiasticum v ožjem smislu. Jus divinum je deloma jus naturale, prirodno ali naravno pravo, obsegajoče pred vsem, a ne izključno,

pravila etike, deloma jus positivum, postavljeno pravo, kolikor je zapisano v svetem pismu in sporočeno po tradiciji. Jus ecclessiasticum v ožjem smislu je vseskozi jus positivum;

b) po obliki jus scriptum in jus non scriptum. Prvo je pisano pravo in obsega po cerkvenih organih izdane zakone, drugo pomeni običajno pravo, jus consuetudinarium;

c) po snovi zunanje in notranje cerkveno pravo. Prvo obsega norme, ki se tičejo cerkve kot celote tako glede njene lastne organizacije kakor tudi glede razmerja do države in drugih verskih družb; iz njega razvidimo, kako živi in nastopa cerkev v zunanjem svetu; drugo ureja notranje zadeve ter nam kaže cerkveno življenje na znotraj;

d) zunanje cerkveno pravo se često naziva tudi jus publicum, toda pojma se ne krijeta. Ako govorimo o javnem pravu, moramo dosledno govoriti tudi o zasebnem pravu. In v istini štejejo nekateri med jus privatum one določbe cerkvenega prava, ki urejajo razmere posameznih članov cerkve, tako sosebno določila glede zakona (braka) in patronata.[18] Cerkveno pravo je po svojem bistvu gotovo javnega in ne zasebnega značaja, tudi patronat in zakon (brak) nista prepuščena samovolji strank, zato opredelba v jus publicum in privatum ni opravičena;

e) po obsegu veljave jus commune, jus universale, jus generale in jus particulare, singulare, speciale, pojmi, ki se ne ločijo ostro in se rabijo navadno v istem smislu, namreč jus commune, universale, generale za pravo, ki velja za celoto, ki odgovarja občemu pravilu, jus particulare, singulare in speciale pa za pravo, ki se nanaša samo na posamezne pokrajine, posebne primere, izvestne osebe ali vrste oseb. Jus universale velja n. pr. za vesoljno cerkev, jus particulare samo za eno državo, pokrajino ali škofijo. Pod jus speciale spadajo sosebno privilegiji;

f) staro in novo pravo. Po c. 6 n. 2 je staro pravo vse pravo pred kodeksom, dočim se je poprej ime-

[18] Prim. Vermeersch-Creusen, Epitome Juris Canonici I—III. 1921—1923, I, p. 5.

novalo jus antiquum pravo do Gratiana, jus novum pravo od Gratiana do tridentinskega zbora, jus novissimum sklepi omenjenega koncilija in za njim nastalo pravo;

g) po učinku jus cogens, prinudno pravo (zwingendes Recht), katerega so stranke primorane upoštevati, in jus dispositivum, popustno pravo, katerega uporaba ali neuporaba je volji strank prepuščena, n. pr. predpisi glede zaroke; jus perfectum, norme, katerih kršitev povzroči ničnost opravila, ker jim je dodana kot sankcija clausula irritans (n. pr. cc. 150, 1067—1080) in jus minus quam perfectum, določila, za katerih kršitev je v zakonu določena kazen, ne pa ničnost opravila (n. pr. cc. 1060, 2375), jus plus quam perfectum, pravila, ki izrekajo ničnost in kazen, kakor n. pr. pri simoniji (cc. 729, 2347); jus imperfectum, norme, ki izražajo kako prepoved brez ničnostne klavzule in brez kazni za kršitelje (n. pr. c. 1385).[19]

§ 4.

Cerkvena oblast (Potestas ecclesiastica).

Cc. 196, 948, 949, 1322 ss. Sägmüller, l. c. § 10. Pöschl, l. c. 15 s. Haring, Grundzüge des kath. K. Rs.[3], 1924, § 20. Scherer R., Handbuch d. K. Rs. I, 1886, § 7.

Vsako pravo ima svoj izvor v oblasti, ker znači oni red, po katerem se naj oblast primenja in izvršuje. Ta red se določi potom pravotvorbe, sodstvo in uprava pa sta poklicana, da ga uporabljata na vsakdanje življenske razmere. Tudi cerkvena oblast se je od nekdaj udejstvovala potom zakonodaje in sodstva. Sodstvo je bilo tako zelo njena najvažnejša vsebina, da se naziva cerkvena oblast že od vsega začetka potestas jurisdictionis, pod katero pa ne spada samo sodstvo v ožjem pomenu t. j. potestas judiciaria, ampak tudi zakonodavna (potestas legislativa) in upravna ali izvršujoča oblast (potestas coactiva, coercitiva), torej sploh pravica do vladanja in vodstva. C. 196 imenuje to oblast potestas jurisdictionis seu regiminis ter povdarja, da je „in ecclesia ex di-

[19] Prim. Eichmann, Lehrbuch des Kirchenrs. 1923, 8 ss.

vina institutione". Zato zahteva cerkev za svoje območje ravno tako neomejeno oblast, kakor jo zahtevajo suverene države za se.

Med tem pa, ko se razteza svetna oblast vedno samo na zunanje življenje članov človeške družbe, sega cerkvena oblast mnogo globlje ter si je podvrgla celo notranjost vernikov, njihovo mišljenje, njihovo duševnost, njihovo vest.

Jurisdictio ecclesiastica ima dve veji; prva se nanaša na pravno območje, na dejanja ljudi, ki so vidna na zunaj, zato se imenuje jurisdictio externa, obseg njene veljave pa forum externum. Druga veja pa je jurisdictio interna, njen obseg se zove forum internum ali forum conscientiae, tudi forum poli, s čemur je izraženo, da se uveljavlja ta oblast v območju človeške notranjosti ali vesti. Jurisdictio pro foro interno je sacramentalis, v kolikor se izvaja v zakramentu sv. pokore, sicer je extrasacramentalis[20]. Cerkvena oblast se udejstvuje na polju prava in morale, vsaka svetna oblast je omejena na polje prava.

Poleg oblasti, ki se tiče vodstva in vlade v cerkvi (potestas jurisdictionis seu rigiminis), pa obstoja še potestas ordinis sive ministerii, vsled katere je cerkev izključno poklicana, deliti milosti in nadnaravne verske blagre, vršiti funkcije, katerih veljavnost zavisi od posvečenja (ordo) in s katerimi je zvezan nadprirodni učinek. Potestas ordinis se pridobi s posvečenjem, katerega višje stopnje utisnejo ordiniranemu neizbrisen pečat. Zato je škofje, duhovniki in diakoni ne morejo več izgubiti in jo izvršujejo vedno veljavno, dasi morda nedovoljeno. Potestas ordinis ni preklicna, pač pa je preklicna potestas jurisdictionis. Le-ta je pravno, ona pa versko važnejša, ker posreduje vez med vidnim in nevidnim stvarstvom.

[20] Poslovanje duhovnika v spovednici se zelo točno označuje kot jurisdictio, ker je delovanju sodnika povsem slično. Spoved sama nadomešča zaslišavanje obdolženca, odveza znači sodbo, pokora pa kazen. Razlika med sodnikom in spovednikom je le ta, da so podlaga sodbi vedno pravni, podlaga odvezi in pokori pa etični in moralni, nikdar pa pravni predpisi. — Jurisdictio interna extrasacramentalis prihaja v poštev pri podeljevanju dispenz od tajnih zadržkov izven spovedi.

Nekateri razlikujejo še tretjo vrsto cerkvene oblasti, ki jo nazivajo potestas magisterii. Nje vsebino vidijo v oznanjevanju in čuvanju čistega verskega nauka. Toda oznanjevanje in čuvanje čistega Kristovega nauka je pač važna naloga cerkve, nikakor pa ne izraz posebne oblasti. Da se omogoči izvrševanje te naloge in da se zajamči pristnost nauka, za to je ravno pravo vstvarilo posebne garancije. Pravo določa, kdo ima pravico razsoditi, kateri nauk je pristen in kateri je kriv, in kdo je upravičen, razširjati krščanski nauk in oznanjati božjo besedo. Pravo pa izhaja iz vodstvene oblasti cerkve, torej ex potestate jurisdictionis externae.

V kolikor pa je izvrševanje cerkvenega poklica odvisno od določenega reda posvečenja kot predpogoja za službeno poslovanje, imamo opraviti s posvečevalno oblastjo cerkve. Tudi čuvanje in oznanjevanje verskega nauka spada med uradne posle cerkvenih organov, za kojih izvrševanje daje ordo usposobljenost, pooblastilo pa poseben čin jurisdikcije v pravnem območju, ki se imenuje missio canonica.

To, kar naj tvori predmet učne oblasti cerkve, je v istini le posledica njene vodstvene oblasti. Zato je vatikanski cerkveni zbor popolnoma pravilno povdaril: „Ipso autem Apostolico primatu — — — supremam quoque magisterii potestatem comprehendi“ (De eccles., c. 4). S tem je izraženo, da je potestas ecclesiastica samo ali potestas jurisdictionis ali potestas ordinis in da poleg teh posebna potestas magisterii nima mesta. Isto izhaja za novo pravo iz c. 196 v zvezi s c. 948.[21]

§ 5.

Cerkveno pravo in morala (krščanska etika).

Sägmüller, l. c., 4. Pöschl, l. c., 18. Stutz, K. R.[2], 392. Hilling, Die allgem. Normen, §§ 5, 10.

Moralna načela so kot nravni zakon od prava različna; njih svrha je, urediti razmerje človeka do Boga, pravo pa normira odnošaje med ljudmi kot člani organizirane družbe.

[21] To pa ne ovira, da se radi važnosti učne naloge, ki jo cerkev vrši, primerno povdari tudi njena potestas magisterii. Prim. Sägmüller, l. c., 33, Haring, l. c., 40.

Predmet prava so socialno pomembni zunanji pojavi in dejanja, morala pa vpliva na notranjo voljo poedincev, na njihovo mišljenje. Pravo se da eventualno uresničiti tudi s silo, morala vsako silo zametuje in skuša človeštvo dovesti k dobremu potom svobodne samoodločbe.

Navzlic tej razliki moramo presojati veliko število dejanj s stališča prava in s stališča morale. Zakonito, t. j. v skladu s pravom je ono dejanje, ki odgovarja predpisom zakonodavnih oblastev, etično pa je ono, ki se vjema z načeli morale. Ker je tudi pravo izraz Stvarnikove volje, mora biti ustrojeno po načelih morale. Vendar se območje prava in morale ne krijeta, ker se na eni strani območje prava na notranjost človeka, na njegovo mišljenje in njegove naklepe ne razteza in ker imamo na drugi strani mnogo pravno pomembnih dejanj, proti katerim je morala indiferentna. Vsi predpisi čisto pravne, t. j. ne obenem etične vsebine, ki jih v celoti nazivamo jus ecclesiasticum humanum, so po potrebi spremenljivi in je mogoče, da se v poedinih primerih iz tehtnih razlogov dejansko ne uporabijo (dispenze). Predpisi morale pa so nespremenljivi, upoštevati in izpolnjevati jih mora sleherni človek, vsaka oprostitev od te dolžnosti je izključena. A tudi spremenljivost človeškega prava je toliko omejena, da pravne norme nikdar ne smejo nasprotovati načelom morale. Ker pomenijo načela krščanske etike božje zapovedi, je vsako nasprotje med pravom in moralo že iz dogmatičnih ozirov izključeno, a je vrhu tega radi enotnosti v cerkvenem vodstvu tudi praktično nemogoče.

Zveza med pravom in moralo pa je za cerkev posebno tesna še radi tega, ker so vsi kristjani po svoji vesti zavezani, da upoštevajo in izpolnjujejo pravna določila. Obveznost prava za območje vesti ne pomeni, da je vsak pravni predpis obenem zapoved morale. Toda, ker izhaja vse pravo od Boga in od njega postavljenih oblastev, mu je dana tudi etična sankcija v tem smislu, da pomeni kršenje pravnih določil ravno tako greh kakor kršenje zapovedi morale.

Oboje je peccatum. Kršitev pravnega reda ima za posledico odgovornost v območju prava in v območju vesti, dočim je odgovornost pri kršitvah zgolj etičnih zapovedi (n. pr. pri misel-

nih pregreških) omejena na območje vesti. Sporno je, ali obstojajo v cerkvenem pravu tudi taki predpisi, katerih kršitev ni greh, ampak je zvezana samo s kazenskimi posledicami (leges mere poenales). — Iz dvostranske odgovornosti za kršitve pravnih določil si moramo razlagati dejstvo, da se rešujejo dostikrat vprašanja človeškega spremenljivega prava v območju vesti, n. pr. da podeli spovednik dispenzo od zakonskih zadržkov in zadržkov proti posvečenju (nadaljevanju sv. funkcij). Spovednikova dispenza vzame protizakonitemu ravnanju samo značaj greha, učinek za zunanje območje ostane, a izgubi na pomenu, čim je greh izbrisan.

§ 6.

Cerkveno pravo in dogma.

Stutz, K. R.[2], 281, 363 ss. Pöschl, K. R.[2], 19. c. 1323.

V dogmah je formulirana vsebina verskega nauka. Potreba po strogi in jasni formulaciji verske vsebine se je pojavila v trenutku, ko so nastopili oznanjevalci krivih naukov. Obenem z dogmo je nastalo pravo, kajti le pravo nam pove, kateri organi so čuvarji verskih resnic v cerkvi. Pravo in dogma sta v cerkvi od prvih začetkov tesno zvezana.

Dogme ločimo v spekulativne, dogmata fidei, in praktične, dogmata morum. Tema skupinama odgovarjata dve posebni stroki bogoslovne vede, dogmatika in moralna teologija.

Cerkvi je dana oblast, da avtoritativno razlaga in ugotavlja vse nauke in naročila, ki jih je Kristus ostavil človeštvu, da jih hrani in se po njih ravna do konca svojih dni. V svetem pismu in v sporočilu pa niso rešena vsa prašanja nauka, morale in prava. Cerkev jih je reševala tekom zgodovinskega razvoja in svoje odločbe izražala v kratkih stavkih, dogmah. Razvoj še nikakor ni smatrati zaključenim. Prav lahko je mogoče, da cerkev proglasi tudi še sedaj nove dogme, ki pa ne bi pomenile nikakega novega nauka, ampak le specialno avtoritativno razlago v svetem pismu in sporočilu na splošno izraženih verskih resnic. Vatikanski koncilij je proglasil dogmi o nezmotljivosti papeža, kadar uradoma (ex cathedra) razlaga verski nauk, ter o primatu kot božjepravni instituciji. S tem je postavil cerkveno pravo na temelj nespremenljive dogme

in dal že poprej obstoječi tesni zvezi med pravom in dogmo tudi formalno slovesnega izraza.

Poleg spekulativnih in praktičnih dogem imamo torej tudi še pravne dogme, ki spadajo kot verske resnice pod dogmata fidei, kot pravni predpisi pa pod praktične dogme, ki pa niso etične vsebine. Ves jus divinum v cerkvenem pravu je dogmatičnega značaja, na dogmo kot fundament se opira vsa veličastna stavba veljavnega cerkvenega prava.

§ 7.

Cerkvenopravna veda.

Sägmüller, K. R. I/1[4], § 4. Haring, K. R.[3], 118 s. Stutz, Kirchl. Rsgesch., pos. 22 ss.

Ustanovitelj cerkvenopravne vede je menih samostana Camaldoli, Gratian, ki je sredi 12. stoletja na univerzi v Bologni tradiral cerkveno pravo. Spadal je med sholastike. Za vzgled so mu služili njegovi kolegi, ki so učili na istem zavodu rimsko pravo. Spisal je v obliki sholastične učne knjige veliko zbirko kánonov, ki je dobila kmalu ime decretum. S tem je vstvaril novo učno metodo za to stroko, ki je veljala prej samo za del teoloških studij in se navadno nazivala theologia practica. Gratian je v svoji zbirki (dekretu) zvezal vso dotedanjo pravno snov v pregleden sistem. Tako je omogočil, da se je cerkveno pravo predavalo poleg rimskega in sicer so se imenovali njegovi zastopniki dekretisti, ker so znanstveno obdelavali Gratianov dekret, oni rimskega prava pa legisti, ker so se bavili z Justinianovimi zakoni (leges). Ko so izišle pozneje avtentične zbirke papeških dekretal, so stopili poleg dekretistov dekretalisti.[22]

Znanstvena metoda je bila še primitivna, glosarična; obstoječa iz razlaganja besedila in predmeta posamnih določil (glossae, commentarii, apparatus). Kmalu pa so nastala tudi sistematična dela o celi snovi in posamnih materijah cerkvenega prava (summae, tractatus, ordines).

Glosatorna ali eksegetična doba sega do srede 14. stoletja. Ona je pričela in nehala s sholastiko. Njeno glavno sredstvo je distinkcija, s kojo je globoko prodrla v duh pravnih zbirk ter jim kmalu pripomogla do svetovne veljave.

[22] Prim. glede literat.: I. F. Schulte, Gesch. der Quellen u. Lit. des kan. Rs. von Gratian bis a. d. Ggw. 1875 ss. Stintzing-Landsberg, Gesch. der deutsch. Rswschft. 1880 ss. Friedberg, Das kan. u. das Kirchenr. 1896. U. Stutz, Kirchl. Rsgesch. 1905. A. Tardif, Histoire des sources du droit canonique, 1887. Nadaljnje podatke: Sägmüller, l. c. § 4.

Nadaljnjo stopnjo v razvoju naše vede pomeni historično-kritična metoda, ki se pojavlja v zvezi s humanizmom od konca srednjega veka dalje najprej pri Francozih na polju civilnega prava (F. Duarenus † 1559, J. Cujacius † 1590, H. Donellus † 1591). V cerkveno pravo je uvedel to metodo Antonius Augustinus, nadškof Tarragonski († 1586), na višek jo je spravil Louis Thomassin († 1697), v Italiji pa Prosper Lambertini († 1758). Istočasno so delovali še vedno tudi ugledni komentatorji kakor P. Fagnani, M. G. Tellez, E. Pirhing, A. Reiffenstuel, F. Schmalzgrueber, J. Wiestner.

V dobi prosvitljenega absolutizma so skušali različni privrženci jožefinskih idej sestaviti neko iz svrhe in bistva cerkve filozofično utemeljeno naravno cerkveno pravo (Schmalz, G. von Wiese, Krug) po vzorcu splošnega prirodnega prava H. Grota († 1645) in drugih.

Nov polet so dobile historične studije kanonskega prava v Nemčiji pod vplivom tamošnje pravnohistorične šole. Kar so bili G. Hugo († 1844), F. K. v. Savigny († 1861) in G. F. Puchta († 1846) za civilno pravo, to so postali protestanti K. F. Eichhorn († 1854), Aem. L. Richter († 1864), in P. Hinschius († 1898), in katoliki F. Walter († 1879) ter G. Phillips († 1872) za cerkveno pravo.

Naloga cerkvenopravne vede je, da nas seznani z vsebino, z določili sedaj veljavnega cerkvenega prava in nam pokaže način, kako se ta določila uporabljajo v življenju. V zvezi z veljavnim pravom ima veda nadalje nalogo, predočiti, pod kakimi zunanjimi in notranjimi razmerami v cerkvi se je pravo razvijalo. Končno je treba odkriti tudi notranjo organično zvezo veljavnega prava. Glede na posamezna določila se morajo najti splošna pravna pravila, iz katerih so nastala, najti so nagibi, motivi za pravne predpise, in pokazati je, kako ti predpisi odgovarjajo ideji, bistvu in smotru cerkve. Združiti se morajo tedaj praktična, historična in filozofična metoda.

Snov, ki je obdelana po praktični, historični in filozofični metodi, je zvezati v sistematično celoto in ta nam predstavlja potem cerkvenopravno vedo v objektivnem smislu. V subjektivnem smislu pa je cerkvenopravna veda poznanje sistematično zvezanih, na temeljnih načelih zgrajenih cerkvenopravnih določil, ali na kratko, poznanje cerkvenega prava.

V najnovejšem času se posebno v Nemčiji pod vodstvom prof. Stutza v Berlinu jako skrbno neguje cerkvenopravna zgodovina. Njen pomen se z novo kodifikacijo cerkvenega prava nikakor ni zmanjšal, ampak gotovo le povečal. Novi kodeks nam kaže jus commune katoliške cerkve latinskega obreda. Kako je to pravo historično nastalo, kako so njega temelji v razvoju stoletij počasi dobivali jasne oblike, to nam mora pokazati cerkveno-pravna zgodovina. Ona je za razumevanje sedanjega prava

ravno tako neobhodno potrebna kakor posvetna zgodovina za razumevanje današnjih javnih razmer. Samostojna cerkvenopravna zgodovina, ki bi nam kazala razvoj cerkvenega prava v celoti, bi bistveno poglobila zanimanje za to stroko, ker bi nam predočila, v kako ozkem stiku je stalo z vsakokratnimi političnimi razmerami ravno cerkveno pravo, razbremenila bi pa tudi predavanja o veljavnem cerkvenem pravu. A dotlej, da se izčrpno eksegetično obdela novi cerkveni zakonik, kaže ostati pri dosedaj običajni metodi in na zgodovinski razvoj opozoriti pri poedinih institucijah, ker postane na ta način pomen kodifikacije bolj jasen in nazoren.[23]

§ 8.

Sistem cerkvenega prava.

V dekretalah Gregorja IX. je snov razdeljena v petero knjig, katerih vsebina je označena z besedami, ki so zvezane v naslednji stih: Judex, judicium, clerus, connubia, crimen. Pri tem znači judex poglavje o cerkveni oblasti in osebah, ki jo izvršujejo, judicium sodno postopanje, clerus vse predpise o klerikih in beneficijih, connubia zakonsko pravo, crimen cerkveno kazensko pravo. Ta razpredelba je precej samovoljna in pravna snov je v njej dokaj razkosana. Vendar je bila v vsem srednjem veku in še pozneje, celo v 17. in 18. stoletju skoraj izključno v veljavi, ne le ker je vživala avtoritativen ugled, ampak ker je omogočala izčrpno obdelovanje snovi. Vsaj v toliko so se kanonisti nanjo držali, da so upoštevali v svojih knjigah v obče vrstni red titulov dekretal, snov, spadajočo pod te titule, pa so obravnavali svobodno. Od srede 16. stoletja naprej so se nekateri posluževali pri cerkvenem pravu tudi sistema Justinianovih institucij, ki je izražen v stavku: Omne autem jus, quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones (§ 12 Inst. 1, 2). Po tem redu so obravnavali v prvem delu cerkveno ustavo, v drugem bogočastje in cerkveno imovino, tudi zakonsko pravo, v tretjem cerkveno sodstvo. Pa tudi ta sistem ni odgovarjal prav

[23] Tudi navodila sv. stolice se glase v tem smislu (A. A. S. IX (1917) 439, XI (1919) 19). Prim. Sägmüller, l. c. 17 op. 3. Hilling N., Studium u. Wissenschaft des K. Rs. in der Gegenwart, A. f. k. K. R. 101 (1921), 1 ss, priporoča tudi ločena predavanja o cerkvenopravni zgodovini; enako, še z večjo vnemo Stutz, Der Geist des Codex juris canonici, 1918, 157—173.

bistvu cerkvenega prava, ki se z zasebnim pravom ne more vzporejati.[24]

Znanstveno sistematiko je dobilo cerkveno pravo šele po historični šoli in sicer najprej po Eichhorn-u, pozneje po Richter-ju. Vendar pa še danes pogrešamo obče veljavnega sistema cerkvenega prava. Običajno se držijo ročne in učne knjige naslednjega reda: Najprej razpravljajo o cerkvi in njenem razmerju do države in drugih verskih družb, nato o cerkvenopravnih virih in glavna snov se deli potem v dva dela, t. j. cerkveno ustavo in cerkveno upravo.

Dosedaj običajni sistem je pridržan tudi v tej knjigi, le da se kolikor mogoče naslanja na razporedbo snovi v kodeksu. Tako je uvrščen oddelek o cerkvenih udruženjih (redovniško pravo) v cerkveno ustavo, kamor brez dvoma bolje spada kakor v cerkveno upravo, ker so tudi predstojniki religij ustavni organi. Patronatno pravo se obravnava istotako v cerkveni ustavi v oddelku o cerkvenih zvanjih in beneficijih, kamor je uvrščeno tudi v kodeksu. Cerkvena uprava obsega pravna določila o zakramentih in zakramentalih, izvzemši ordinacije in vštevši predpise o zakonu (braku), poglavja o bogočastju in učni oblasti, končno oddelke o cerkveni imovini, cerkvenem procesu in cerkvenem kazenskem pravu.

§ 9.

Razmerje cerkvenega prava do drugih ved.

Cerkev je pravna institucija z oblastmi in zakoni, katerim so člani dolžni pokorščino. O teh pravnih razmerah cerkve kot verske zajednice nas poučuje cerkveno pravo in izpopolnjuje tako teologijo, ki znači nauk o cerkvi. Zato je tudi cerkveno pravo od nekdaj veljalo kot koeficient teologije, po katerem je ta iz teorije stopala v praktično življenje. Vsled tega je bil in je še danes v rabi za cerkveno pravo izraz theologia practica ali theologia rectrix. Ta veda je velike važnosti za duhovski

[24] Ugleden predstavnik trodelbe snovi je G. P. Lancelotti, Institutiones juris canonici. Perusiae, 1563. Prim. Stutz, der Geist des C. j. c., 38 ss. Sägmüller, K. R.[4], § 5.

stan in cerkev upošteva to važnost na ta način, da zahteva od kandidatov za višja posvečenja znanje kanonov in od izvestnih višjih cerkvenih dostojanstvenikov doktorat teologije ali kanonskega prava.

Cerkveno pravo pa je tudi velikega pomena za pravoznanstvo. Pod njegovim vplivom je bilo mogoče vzgajati človeštvo v srednjem veku do krščanskega in pravno urejenega življenja. Rimsko in germansko, mednarodno, činovniško, zasebno, kazensko in procesualno pravo je dobivalo iz njega važna dopolnila. Vsled izrednega položaja, ki ga je v srednjem veku zavzemala cerkev, je postalo kanonsko pravo mednarodno in svetovno pravo kakor rimsko. Kanonsko in rimsko pravo, jus utrumque, veljalo je kot pravo sploh, pomenilo je celotnost vsega prava, bilo je pravo κατ' ἐξοχήν. Z rimskim vred je bilo kanonsko pravo koncem srednjega veka v Nemčiji po praksi recipirano kot občе pravo (jus commune, gemeines Recht). Danes sicer nima več državljanske veljave, ker so stopile na mesto prejšnjega občega prava novejše kodifikacije (1794 Allgemeines Landrecht za Prusijo, 1811 obči državljanski zakonik za bivšo Avstrijo, leta 1900 državljanski zakonik za Nemčijo, leta 1907 državljanski zakonik za Švico), vendar pa je še danes pravo meddržavne cerkve, koje organizacija tvori še sedaj bistveni del pravnega reda v vseh državah s krščansko kulturo. Zato je studij cerkvenega prava za vsakega jurista velike vrednosti in važnosti in zato je ta stroka sprejeta v učni red vseh zapadno-evropskih pravnih fakultet.[25]

§ 10.

Pomožne vede cerkvenega prava.

Vering, K. R.[3], § 9. Sägmüller, K. R. I/1[4], § 7.

Ker je cerkev predmet bogoslovne vede, njeno pravo pa predmet jurisprudence, je kakor most, ki spaja obe znanstveni panogi, odvisno od ene in od druge. Svojo osnovo in svoje glavne vire ima cerkveno pravo v teologiji, z ostalim pravom pa je nerazdružno spojeno po metodi, po zgodovinskem razvoju in po važnosti kot dopolnilo državnega pravnega reda. Tako pomenijo

[25] Bogato literaturo, ki se bavi z važnostjo cerkvenega prava za teologijo in jurisprudenco, navaja Sägmüller, l. c., § 6.

poedine bogoslovne in juristične stroke za cerkveno pravo formalne in materialne pomožne vede.

I. Od bogoslovnih disciplin so za cerkveno pravo posebno važne:

1. Eksegeza. Ona nam pred vsem odkriva jus divinum.

Literat.: Gutjahr, Einleitung zu den hl. Schriften d. N. T. [6-7], 1923. Höpfl H., Introductionis in sacros utriusque testamenti libros Compendium, 1922 ss. Schäfer-Meinertz, Einleitung in das N. T.[3], 1921. Prot.: P. Feine, Einleitung in das N. T.[3], 1923. R. Knopf, Einführung in das N. T.[2], 1923. Pravosl.: Janić Vojislav, Uvod u Novi Zavet, 1924.

2. Dogmatika, ki se deli v apologetiko in simboliko in h kateri spadajo kot pomožne vede zgodovina dogem in zgodovina dogmatike. Dogma tvori temelj cerkvenega prava.

Literat.: Šanda A., Theologia dogmatica, 2 vol. 1922. Esser-Mausbach, Religion, Christent. u. K.[5], 1923. Souben I., Nouvelle théol. dogmatique, Paris, 1906. Grivec F., Cerkev, 1924.

3. Moralna teologija: Etična načela so podlaga vsakega, osobito pa cerkvenega pravnega reda.

Literat.: D'Annibale, Theologia Moralis[5], 1908. O. Schilling, Moraltheologie, 1922. Müller E.-Seipel & Ujčič, Theologia Moralis, 1923 ss. Mausbach, Kath. Moraltheologie[5], 1923 ss.

4. Pastoralna teologija, ker kaže, kako se morajo primenjati cerkveni zakoni v blagor dušam.

Literat.: Schüch-Polz, Handbuch der Pastoraltheol.[18], 1921. F. Ušeničnik, Pastoralno bogoslovje, 1919. F. X. Mutz, Die Verwaltung der Sakramente vom pastoralen Standpunkt[5-6], 1923.

5. Cerkvena zgodovina s pomožnima vedama patrologijo in krščansko arheologijo. Cerkvena zgodovina mora podati tudi razvoj cerkvenopravnih institucij.

Literat.: A. Knöpfler, Lehrb. d. K. gesch.[7], 1924. Hergenröther-Kirsch, Handb. d. allgem. K. gesch.[6], 1924 ss. K. Müller, K. gesch.[2], 1924 ss. F. Mourret, Histoire Génerale de l'Eglise I—X, Paris 1921 ss. K. M. Kaufmann, Handbuch d. christl. Archäologie[3], 1922. O. Bardenhewer, Patrologie[3], 1910. A. Harnack-Preuschen, Geschichte der altchristl. Lit. bis Eusebius I., 1893, II/1, 1897, II/2, 1904.

II. Izmed juristični strok[26] prihajajo v poštev:

1. Takozvano prirodno ali naravno pravo, ker podaja osnovne juristične pojme.

Literat.: V. Cathrein, R., Naturr. u. positives R.[2], 1909; isti, Moralphilosophie[6], 1924. A. Castellin, Droit naturel, Paris, 1903. Stammler R., Lehrbuch der Rechtsphilosophie[2], 1923.

[26] Kratko, a navzlic temu jasno in lahko umljivo uvaja v pravoznanstvo G. Radbruch, Einführung in die Rswissensch. [5-6], 1923.

2. Judovsko pravo. Mnogo zakonov starega testamenta velja tudi v novem, ali pa so določbe novega po starih posnete.

Literat.: F. X. Kortleitner, Archaeologia biblica[2], 1917. P. Volz, Die biblischen Altertümer, 1914.

3. Rimsko pravo. Cerkev je mnogo svojega prava vstvarila po rimskem vzorcu. Nekateri državni zakoni, izdani v cerkvenih zadevah, so bili tudi od cerkve odobreni in v njeno lastno pravo sprejeti (leges canonizatae). Tudi v novo nastalih germanskih državah je dolgo veljalo pravilo: ecclesia vivit lege romana, kar pomeni, da je bilo za cerkev in za klerike veljavno rimsko pravo. Rimsko pravo je ostalo tudi napram samostojnemu kanonskemu pravu še vedno subsidiarno v veljavi.

Literat.: Dernburg-Sokolowski, System d. r. Rs.[8], 1911 ss. R. Sohm, Institutionen, Gesch. u. System d. röm. Privatrechts[17], 1923. F. K. v. Savigny, Gesch. d. röm. Rs. im M. A.[2], 1834 ss. Czyhlarz-Marian San Nicolo, Lehrb. der Inst. d. röm. Rs.[18], 1924. C. Crome, Grundzüge d. röm. Privatrechts[2], 1922.

4. Germansko pravo. Cela plast cerkvenega prava je prikrojena po germanskem pravu. Marsikako še danes zelo važno institucijo je vzela cerkev iz germanskega prava.

Literat.: H. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte[2], 1906. Brunner-Heymann, Grundzüge d. deutsch. Rsgesch.[7], 1919. Schröder-Künssberg, Lehrb. d. deutschen Rsgesch.[6], 1919. O. Gierke, Handbuch d. deutsch. Privatrechts, 1895 ss. Dolenc M., Dušanov zakonik, 1925.

5. Državno pravo. Država stoji v dejanskem razmerju do cerkve, ker so člani vsaj deloma vedno obema skupni. To razmerje je navadno urejeno po posebnih zakonih. Celotnost državnih norm, ki urejajo razmerje države do cerkve, imenujemo državno cerkveno pravo. Načela tega razmerja so za Jugoslavijo določena v členu XII. ustave z dne 28. junija 1921, v ostalem pa so merodajni v različnih pokrajinah predpisi prejšnjih zakonodaj. Enotne predpise o medverskih odnošajih smemo pričakovati šele po sklepu konkordata.

Literat.: Kelsen H., Allgemeine Staatslehre, 1925; isti, Hauptprobleme der Staatsrechtslehre[2], 1923; isti, Der soziologische u. der juristische Staatsbegriff, 1922. Jovanović Slobodan, O državi. Osnovi jedne pravne teorije (ciril.), 1922.

6. Meddržavno pravo. Pravila, ki urejajo medsebojno razmerje samostojnih držav, tvorijo meddržavno pravo. Tudi vidni poglavar cerkve, rimski papež, je, dasi se je njegova prejšnja država l. 1870 združila z uedinjeno Italijo, priznan kot suveren, ki ima v različnih državah svoje diplomatične zastopnike. Razun tega sklepa papež z državami pogodbe, ki imajo značaj meddržavnih pogodb.

Literat.: Moi M.-Ilić M., Osnovni pojmovi medjunarodnog javnog prava (srbski prevod iz francoščine), 1925. Liszt F.-Fleischmann M., Das Völkerrecht[12], 1925.

III. Važna pomožna veda cerkvenega prava je tudi občа ali politična zgodovina, ker je odločilno vplivala na razvoj prava v celoti kakor tudi na oblikovanje poedinih institucij. Z njo pa stopijo tudi njene formalne pomožne vede do cerkvenega prava v razmerje pomožnih strok, namreč geografija in statistika, kronologija, diplomatika, paleografija, epigrafika, numismatika, sfragistika in heraldika ter končno filologija.[27]

§ 11.

Novejša literatura cerkvenega prava.

Scherer, K. R., §§ 20, 62. Vering, K. R.[3], § 10. Sägmüller, K. R. I/1[4], § 8. Haring, K. R.[3], § 48. Hilling, Die allgem. Normen, § 8.

Do 16. stoletja se je znanstveno delo na polju cerkvenega prava gibalo skoraj samo v oblikah glos in komentarjev, ki so se oslanjali ozko na vire osobito na Corpus juris canonici. Zato je umestno, da se dela srednjeveških kanonistov navedejo v zvezi s spoznavnimi viri cerkvenega prava njihove dobe, sosebno v zvezi s Corpus-om juris canonici. Tukaj je podan samo kratek pregled novejšega slovstva po glavnih vrstah in zastopnikih.

I. Zbirke virov za ročno uporabo.

F. Walter, Fontes juris eccles. antiqui et hodierni, 1862. Ph. Schneider, Die partik. K. Rsquellen in Deutschl. u. Oesterr., 1898. B. Hübler, Kirchenrechtsquellen, Urkundenb. zu Vorlesungen über K. R.[4], 1902. A. Galante, Fontes juris can. selecti, 1906. N. Hilling, Die Reformen des Papstes Pius X. auf d. Gebiete der kirchenrechtl. Gesetzgebung, 1909 ss. Isti, Quellensammlung f. das geltende K. R., 1915 ss. E. Eichmann, Quellensammlung zur kirchl. Rsgesch. u. z. K. R., 1912 ss. Denzinger-Bannwart, Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum[14] et[15], 1922. K. Kirch, Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae[4], 1923. K. Mirbt, Quell. zur Gesch. des Papsttums u. des röm. Katholizismus[4], 1924. P. Gasparri, Codicis Juris Canonici Fontes, I—III, 1923 ss.

II. Zgodovina virov in slovstva cerkvenega prava:

F. K. v. Savigny, Gesch. des röm. Rs. im M. A.[2], 1834 ss, III, Kap. 17 ss. I. W. Bickell, Geschichte des K. Rs. I, 1. u. 2. Lief.,

[27] Literarne podatke o vseh imenovanih disciplinah podaje Sägmüller, l. c., 22 ss.

1843 ss. F. Maassen, Geschichte der Quellen u. Literat. des kan. Rs. im Abendland bis zum Ausgang des M. As., 1870 ss. (je izšel en zvezek). I. F. Schulte, Gesch. d. Quell. u. Lit. des kan. Rs. von Gratian bis auf die Gegenw., 1875 ss. A. Tardif, Histoire des sources du droit canonique, 1887. Ph. Schneider, Die Lehre von den K. Rsquell.², 1892. Stinzing-Landsberg, Gesch. der deutschen Rswiss., 1880 ss.

III. Zgodovina cerkvenega prava:

Lud. Thomassin, Ancienne et nouvelle discipline de l'église, Paris, 1679—1681; ed. latina: Vetus et nova ecclesiae disciplina circa beneficia, 3 fol., Paris, 1725, Lips. 1728. E. Löning, Geschichte des deutschen K. Rs., 1878 (samo dva zvezka). R. Sohm, K. R. I: Die geschichtl. Grundlagen, 1892; nespremenjen ponatis 1923. A. Werminghoff, Verfassungsgesch. der deutsch. Kirche im M. A. (Meister, Grundriss der Geschichtswiss.)², 1913. I. Freisen, Verfassungsgesch. der kath. K. Deutschl. in der Neuzeit, 1916. A. M. Koeniger, Grundriss einer Gesch. des kath. K. Rs., 1919. Stutz, K. R.², Erster Teil, Geschichte des K. R., 280—390.

IV. Uvodi:

F. X. Zech, Praecognita jur. can., Ingolst. 1749. I. F. Puchta, Einleitung in das R. der K., 1840. P. Romero, Prodromus ad jus can. universum, 1906. Laurin. Introductio ad corpus jur. can., 1889.

V. Dela o cerkvenem pravu:

A. Dela o prejšnjem pravu:

1. Komentarji v sistemu dekretal:

P. Fagnani, Jus can. seu commentaria absolutissima in quinque libros decretalium, Romae, 1661. M. G. Tellez, Commentaria perpetua in singulos textus quinque libr. decret. Gregorii IX., Lugd. 1673. L. Engel, Collegium univ. jur. can., Salisb., 1671 ss., ed 15. ibidem 1770. E. Pirhing, Universum jus can. secundum titulos libr. decret., Dill., 1674 ss. A. Reiffenstuel O. S. F., Jus can. univ., Frising., 1700 (nov natis Paris 1864 ss.). I. Wiestner, Institutiones can., Monach., 1705 ss. F. Schmier, Jurisprudentia can.-civ., seu jus can. univ. etc.², Salisb., 1729. F. Schmalzgrueber, Jus. eccles. univ., Ingolst., 1726 ss. (nov natis Rim 1843 ss.). I. A. Zallinger, Institutiones jur. eccles. maxime privati ordine decret., Aug. Vind., 1792 ss. I. Devoti, Juris can. univ. publ. et priv. libri quinque, Romae, 1803. F. Santi, Praelectiones jur. can. juxta ordin. decret. Greg. IX., 1886; edit. 4. cur. M. Leitner, 1905 ss. — Za protestantsko pravo I. H. Böhmer, Jus eccles. Protestantium, usum hodiernum jur. can. juxta seriem decret. ostendens, Halae, 1714 ss.

2. Knjige v sistemu institucij:

Lancelottus G. P., Institut. jur. can., Perusiae, 1563. A. Augustinus, Epitome jur. pontif., Tarrac., 1587. Z. B. van Espen, Jus eccles. univ., Colon., 1748. I. Devoti, Instit. can. libri quattuor, Romae, 1785. G. Soglia, Instit. jur. priv. et publ. eccles., 1853 (po-

novne poznejše izdaje). C, Lombardi, Juris. can. priv. instit., 1898 ss. (ponovne poznejše izdaje). G. Sebastianelli, Praelectiones jur. can., 1898 (ponovne poznejše izdaje). Za protestante: I. Böhmer, Instit. jur. can., Halae, 1738.

3. Dela v svobodni sistematični obliki:

a) Obširnejša dela in priročniki:

A. Barbosa, Juris eccles. univ. libri tres, Lugd., 1633 ss. Benedictus XIV., De synodo dioecesana libri XIII, Romae, 1748. G. Phillips, K. R., 1845 ss, VIII/1, osk. Vering, 1889. I. F. Schulte, Das kath. K. R., 1856 ss. R. v. Scherer, Handbuch des K. Rs. I, 1886, II, 1894. H. Duballet, Cours complet de droit canonique, 1896 ss. F. X. Wernz, Jus decretalium, 1898 ss; ed. 2., 1905 ss; od zvezka III. dalje osk. Laurentius; ed. 3. osk. P. Vidal, 1913 ss. Protestantski avtorji: G. W. v. Wiese, Handb. des gem. in Deutschl. übl. K. Rs., Gött., 1799 ss. Th. Schmalz, Handbuch des kan. Rs., Berl. 1815, 3. izd. 1834. K. F. Eichhorn, Grundsätze des K. Rs. der kath. u. evang. Religionspartei in Deutschl., 1831 ss. P. Hinschius, Das K. R. der Kath. u. Prot. in Deutschl.: System des kath. K. Rs., 1869 ss.

b) Učne knjige:

P. I. Riegger, Institutiones jurisprud. eccles., Aug. Vind., 1765 ss. F. St. Rautenstrauch, Instit. jur. eccles., Pragae, 1769. Ph. A. Schmidt, Instit. jur. eccles., Heidelb., 1771. I. N. Pehem, Praelectiones in jus eccles., Viennae, 1789 ss. I. A. Sauter, Fundamenta jur. eccles. cath., 1805 ss. G. Rechberger, Enchiridion jur. eccles., 1809. F. W. A. Gambsjäger, Jus eccles., 1815. M. Schenkl, Instit. jur. eccles., Ingolst., 1790, ed. 11. 1853. F. Walter, Lehrb. des K. Rs., 1822; od 4. izd. z dostavkom: aller christl. Konfessionen. 14 izd. osk. H. Gerlach, 1871. F. M. Permaneder, Handbuch des gemeingült. kath. K. Rs., 1846, 4. izd. osk. I. Silbernagl, 1865. Th. Pachmann, Lehrb. des K. Rs.[3], 1865 ss. G. Phillips, Lehrb. des K. Rs., 1859, 3. izd. osk. Ch. Moufang, 1881. S. Aichner, Compendium jur. eccles., 1862; 12. izd. osk. Th. Friedle, 1915. I. F. Schulte, Lehrb. des. kath. K. Rs., 1865; 4. izd. 1886. H. Gerlach, Lehrb. des kath. K. Rs., 1869; 5. izd. osk. F. X. Schulte, 1890. F. H. Vering, Lehrb. des kath., orient. u. protest. K. Rs.[3], 1893. I. Silbernagl, Lehrb. des kath. K. Rs.[4], 1903. F. Cavagnis, Instit. jur. publ. eccles.[4], 1906. Hergenröther-Hollweck, Lehrb. des kath. K. Rs.[2], 1905. F. X. Heiner, Kath. K. R.[6], 1912. K. Gross, Lehrbuch des kath. K. Rs., 1894, 8. izd. osk. Schueller 1922. I. Laurentius, Instit. jur. eccles.[3], 1914. I. B. Sägmüller, Lehrb. des. kath. K. Rs., 1900, 3. izd. 1914, 4. izd. 1925 ss. I. B. Haring, Grundzüge des kath. K. Rs., 1905, 2. izd. 1916, 3. izd. 1924. D. M. Prümmer, Manuale jur. eccles., 1907; edit. altera aucta et secund. Cod. Jur. Can. recognita, 1920; edit. 3. 1922. A. Tauber, Manuale jur. can.[4], Sabariae, 1912. F. Belaj, Katoličko crkveno pravo[2], Zagreb 1901. Prot. avtorji: Aem. L. Richter, Lehrb. des kath. u. evangel. K. Rs., 1842, 8. izd.

osk. R. W. Dove in W. Kahl 1886. E. Friedberg, Lehrb. des kath. u. evangel. K. Rs., 1879, 6. izd. 1909. W. Kahl, Lehrsystem des K. Rs. und der Kirchenpolitik, 1894 ss (izšel samo prvi zvezek). U. Stutz, Grundriss des K. Rs. v Holtzendorff-Kohler, Enzyklop. der Rswiss. V⁷, 1914, str. 275—479.

B. Knjige, v katerih je obdelan Codex juris canonici:

Nekateri avtorji so najprej izdali dodatke k svojim knjigam, v katerih so opozorili na glavne spremembe, uzakonjene v novi kodifikaciji, tako n. pr. Haring, Friedle (k Aichnerju), Heiner, Laurentius, Prümmer. Nato so sledili učbeniki: I. B. Ferreres, Institutiones can. juxta novissimum Codicem etc., 1917 in v ponovnih poznejših izdajah (namenjeno za Španijo in Latinsko Ameriko). M. Leitner, Handb. des. kath. K. Rs. auf Grund des neuen Kodex, 1918 ss. (doslej samo štirje sešitki, prva dva že v 2. izdaji). A. Pöschl, Kurzgefasstes Lehrb. des kath. K. Rs. auf Grund des neuen kirchl. Gesetzbuches, 1918, 2. izd. 1921. Koeniger-Giese, Grundzüge des kath. Kirchenrechts u. des Staatskirchenrechts, 1924. R. Parayre, Institutiones juris can. juxta nov. Cod., 1918. A. Vermeersch, Summa nov. jur. can. commentariis aucta, 1918 in več poznejših izdaj. Vermeersch-Creusen, Epitome jur. can. cum commentariis, 1921—23. Edit. 2. 1924/25. Ch. Augustine, A Commentary on the new Code of Canon Law, 1918 in v več poznejših izd. Ph. Maroto, Institutiones jur. can. ad normam nov. Cod., 1918 ss; 3. izd. 1921 ss. A. Perathoner, Das kirchl. Gesetzb. (Codex jur. can.)[3], 1923. E. Eichmann, Lehrb. des K. Rs. auf Grund des Cod. Jur. Can., 1923. F. M. Cappello, Summa juris publ. eccles. ad normam Cod. jur. Can., 1923. M. Bargilliat, Praelectiones jur. can., 37. ed. ad can. nov. Cod. redacta, 1923. I. Pie-Mothon, Institutions can. en conformité avec le Code de droit can. etc., 1923 ss. — Po kodeksu predelanega Wernz-a izdaja pod naslovom: Jus canonicum P. Vidal, 1923 ss. — Komentarji: A. Blat, Commentarium textus C. J. C., 1919 ss. G. Cocchi, Commentarium in Cod. Jur. Can., 1920 ss. I. Noval, Commentarium Cod. Jur. Can., 1920 ss. — Uvodi: U. Stutz, Der Geist des C. J. C., 1918. M. Falco, Introduzione allo studio del „Codex Juris Canonici", 1925.

VI. Repertoriji in leksika:

F. L. Ferraris, Prompta bibliotheca can., Bonon., 1746; edit. nova Romae 1883 ss. Wetzer-Welte, Kirchenlexikon, 1847 ss; 2. izd. osk. Hergenröther I. in Kaulen F., 1882 ss. I. I. Herzog, Realenzyklopädie für prot. Theol. u. Kirche, 1854 ss; 2. izd. osk. Plitt-Hauck, 1875 ss., 3. izd. Hauck, 1896 ss. Staatslexikon, im Auftrage der Görresges. hsg. von A. Bruder, 1889 ss; 4. izd. osk. I. Bachem 1911 ss. M. Buchberger, Kirchl. Handlexikon, 1904 ss; ponatis 1921. Schiele-Tscharnack, Religion in Gesch. u. Gegenw., 1909 ss. Villien-Magnin, Dictionaire de

droit canonique, 1924 ss. Mischler-Ulbrich, Oesterr. Staatswörterbuch², 1909.

VII. Zbirke razprav:

I. Th. Rocaberti, Bibliotheca maxima Pontif. Rom., 1695 ss. Kirchenrechtl. Abhandl., hsg. von U. Stutz, 1902 ss. (doslej 103 sešitkov).

VIII. Časopisi:

Archiv f. kath. K. R., begründet von E. von Moy de Sons, 1857 ss; od zvezka VI. sourednik Vering; od zv. XIX. samo Vering, od zv. LXXVII. F. X. Heiner, od zv. XCIII. N. Hilling. Zeitschrift f. K. R., 1861 ss; prvi izdajatelj W. Dove, od zv. IV. Dove in Friedberg; od l. 1892 naslov: Deutsche Zeitschrift f. K. R., urednika Friedberg in Sehling, od l. 1911 Sehling. Acta Sanctae Sedis (ex iis decerpta, quae apud S. Sedem geruntur), 1865 ss; od maja 1904 službeni list apostolske stolice. Od l. 1909 naslov: Acta Apostolicae Sedis. Le Canoniste contemporain, 1878 ss. Zeitschrift der Savignystiftung f. Rsgesch. kan. Abt., 1911 ss. Urednika sedaj U. Stutz in H. E. Feine. Zeitschrift f. ö. R. (posebni oddelek za cerkv. pravo), 1919 ss; poprej Oesterr. Z. f. ö. R. (od 1914 dalje). V Rimu izhajajo: Il Monitore Ecclesiastico, 1875 ss; Commentarium pro Religiosis, 1919 ss; Jus Pontificium, 1921 ss. V državi S. H. S. izhajajo: v Ljubljani: Bogoslovni Vestnik, 1921 ss; v Dubrovniku: Nova Revija Vjeri i Nauci, 1922 ss; v Zagrebu: Bogoslovska Smotra, 1912 ss.

Prva knjiga.

Cerkvena politika.

I. Poglavje.

Ustava in hierarhija.

§ 12.

Temelji cerkvene ustave.

Stutz U., K. R.[2], §§ 1, 3—5. Koeniger A. M., Grundriss einer Gesch. d. kath. K. Rs., 11 ss. Sägmüller, K. R.[4], § 11. Snoj A., Početki episkopata, Bogoslovni Vestnik II., Ljublj., 1922, 46 ss. Bock I. P., Jeli postojala razlika medju episkopima i prezbiterima već u prvom stoljeću, Bogoslovska Smotra XI. (1923), 151 ss. Haring, K. R.[3], § 21. Batiffol, L'Eglise naissante et le catholicisme, 1909; v nemščino prevedel Seppelt, Urkirche u. Katholizismus, 1910.

Cerkev uči, da je izročil Krisuts cerkveno oblast apostolom kot njenim predstojnikom. Na binkoštni praznik jim je poslal sv. Duha in po njem so postali usposobljeni, oznanjevati njegov nauk celemu svetu. Kot božjim odposlancem in čuvarjem večne resnice jim je pripadlo vodstvo krščanskega ljudstva, one, ki so jim sledili, pa je zadela dolžnost, da se njihovim naredbam pokore. Nasledniki apostolov kot nositelji cerkvene oblasti so se že v začetku krščanstva imenovali κληρός ljudstvo pa λαός, zato še danes kleriki in laiki.

Prvi kristjani v Jeruzalemu so smatrali Kristov nauk za izčiščeno judovstvo, pričakovali so pogin sveta in povratek Gospodov. Zato je naravno, da nam prva krščanska občina ne nudi nikakih izrazitih oblik organizacije. Ona sedmorica mož, ki so bili postavljeni, da dele živila med občane, je poslovala ravno tako iz ljubezni do stvari in živega notranjega prepričanja kakor starešine, πρεσβύτεροι, ki jih „Dejanja Apostolov“ omenjajo (D. A. 20, 28).

Toda že proti koncu apostolske dobe je naraščajoče število kristjanov v zvezi z nevarnostmi, ki so jim pretile, rodilo potrebo po izvestni organizaciji občin. V virih nahajamo imena ἐπίσκοποι, ἐπιμεληταί, προιστάμενοι, πρεσβύτεροι, διάκονοι, ne da bi mogli iz pičlih podatkov spoznati delokrog, ki je bil tem organom odmerjen. Gotovo je le toliko, da se krščanski organi ne morejo istovetiti z judovskimi in poganskimi enakih imen, ampak da so povsem samostojne tvorbe, ki nam stopajo v vseh krajih prostranega rimskega cesarstva v bistveno istih oblikah pred oči in nam ravno v tej enoličnosti nudijo najboljši dokaz za to, da so bile te tvorbe podane že s samo idejo krščanstva.

1. Rim, ki si je s svojo vojaško in organizatorično močjo podjarmil skoraj ves takrat znani vzhodni in zapadni svet, je bil poklican dovesti tudi krščanstvo do zmage. V Rimu osnovana krščanska občina je kmalu postala vzor vseh drugih. Stala je pod najboljšim vodstvom, kajti iz enotne tradicije smemo sklepati na delovanje in mučeniško smrt apostolov Petra in Pavla v Rimu pod Neronom kot na zgodovinsko dejstvo. Rimska cerkev, ustanovljena po poglavarju apostolov, je bila najbolj izpostavljena preganjanjem, a obenem najbolj vztrajna, najbolj trdna, po svoji disciplini in pravovernosti prva med vsemi ostalimi.

Rimska cerkev je pa tudi že koncem I. stoletja dejansko izvajala prvenstvo nad drugimi krščanskimi občinami. Prvo pismo Klementa Korinčanom okrog leta 96 (c. 56 ss.), v katerem jih radi njihovih notranjih sporov opominja, naj se pokore odredbam iz Rima, si moremo razlagati le v tem smislu, da je rimska cerkev svojo avtoriteto izvajala s polno zavestjo. Irenej pravi, da se morajo vse cerkve vjemati z rimsko cerkvijo radi njene „potentior principalitas", koja se opira na dejstvo, da je zgrajena „a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo" (Advers. haer. III, c. 3). Tertulian opozarja na to, da se vsi krivoverci in razkolniki trudijo za skupnost z rimsko cerkvijo, ker so prepričani, da je ta skupnost istovetna s skupnostjo vesoljne cerkve (Adv. Prax. c. 1).

Koncem drugega stoletja je posegel rimski škof Viktor (189—199) avtoritativno v spor radi praznovanja Velike

noči ter je izključil tiste, ki se njegovi odločbi niso pokorili, iz cerkve (Eusebius, hist. eccles. V, 27, 9). Dasi takrat s svojim nastopom ni prodrl in dasi je udejstvovanje prvenstva rimske cerkve naletelo tu in tam na odpor,[28] je vendar primat rimskega škofa v zvezi s tradicijo o episkopatu apostola Petra in vsled žive potrebe stroge enotnosti v cerkvi v prepričanju kristjanov od nekdaj obstojal in začel dobivati v prvi polovici četrtega stoletja (cerkveni zbor v Sardiki) tudi že pravne oblike.

Prvenstvo rimskega škofa je za katoliško cerkev dogmatično utrjeno. Rimski papež je kot naslednik apostola Petra poglavar cerkve na zemlji, dočim je nevidna njena glava v nebesih kraljujoči Kristus. Vprašanja, ali si je bil apostol Peter sam svest svoje primacialne oblasti, ali je bila ta oblast v cerkvi od vsega začetka priznana in ali je primat jure divino združen ravno z rimsko škofovsko stolico, nas zanimajo danes samo s stališča pravne zgodovine.

2. Kakor je dobil Peter kot poglavar apostolov od Kristusa popolno oblast v cerkvi, so jo dobili tudi apostoli skupaj. Ta oblast jih opravičuje, da oznanjajo večno resnico, da dele milosti in da vladajo cerkev in vernike. Škofje so nasledniki apostolov. Čim bolj se je krščanstvo širilo, tem več je bilo treba razumnih vodij. Vodstvo občin se nahaja v prvih časih krščanstva v rokah mož, ki so še osebno občevali z apostolom, ki je dotično občino osnoval, ali ki so bili najbolj izkušeni in zato tudi navadno najstarejši: πρεσβύτεροι. Iz starešinstva je bil določen posamezen organ ali tudi ožji krog mož, ki so imeli nadzorstvo nad občino, ἐπισκοπή, ki so vršili vse navadne vodstvene posle ter nadzirali nauk, bogoslužje in krščansko življenje. A tudi tam, kjer je bilo vodstvo prvotno v rokah kolegija, stopi na čelo občine kmalu ena sama oseba, ἐπίσκοπος, ki ga podpirajo πρεσβύτεροι pri božji službi, pri delitvi zakramentov, pri upravljanju nauka in v vodstvenih poslih v obče. Πρεσβύτεροι so pomočniki, tudi svetovalci in namestniki episkopov, toda povsem odvisni od njih.

[28] Tertulian okrog l. 200, De pudicit. c. 1, ostro zavrača naslov „episcopus episcoporum“ in l. 256 protestira sinoda v Kartagi proti rimski prevzetnosti s posebnim sinodalnim pismom. Prim. Stutz, K. R.[2], 286. Friedberg, K. R.[6], 35 op. 17.

Škofje pa se niti v apostolski niti v neposredni poapostolski dobi ne ločijo v virih strogo od starešin. Besedi πρεσβύτεροι in ἐπίσκοποι se rabite čestokrat brez razločevanja pojmov v istem smislu. Tudi govore nekateri spomeniki o ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι in v tej zvezi pomeni beseda ἐπίσκοποι tudi πρεσβύτεροι. Ravno iz tega dejstva sklepajo nekateri znanstveniki, da so ἐπίσκοποι nastali iz πρεσβύτεροι, da je prvotno pomenilo oboje isto, da je torej prvotno na čelu vsake krščanske občine stal kolegij, ne posamezna oseba in da se ta organizacija opira na poganska društva in na judovske občine. Na čelu judovskih občin je stalo starešinstvo, πρεσβύτεροι, na čelu poganskih bogočastnih združenj v Mali Aziji in Siriji pa so bili finančni uradniki in nadzorniki z naslovom ἐπίσκοποι, ἐπιμεληταί. Zato trdita Hatch-Harnack,[29] da sta pripadale starešinam podobno kakor v judovskih občinah samo disciplina in sodstvo v zasebnih sporih, med tem ko je pristojalo vodstvo v upravnih in imovinskih, denarnih zadevah, škofom. S tem, da se je izmed kolegija povspel poedinec do vesoljnega vodstva, je nastal „monarhični episkopat". Kot dokaz za ta razvoj se navaja Hieronim, ki pravi, da so bili škof in starešine enaki in da se je povspel eden izmed teh nad svoje kolege, „cum diaboli instinctu studia (partium) in religione fierent".[30]

Brez dvoma so vplivale razmere v rimskem cesarstvu in sosebno v krajih, v katerih se je cerkev najprej razširjala, tudi na njeno organizacijo. Vrh tega govori razpoloženje, ki je vladalo v krogih prvih kristjanov, proti temu, da bi bila od vsega početka oblast v rokah ene same osebe.

Apostoli so hodili od kraja v kraj in so od njih ustanovljene občine v razdobjih zopet obiskovali. Pri tej priliki so lahko dali vsa potrebna povelja. Vse kristjane je družila globoka ljubezen, ki ni poznala delitve oblasti. Šele ko so se začela preganjanja in ko so se z rastočim številom vernikov pojavile med njimi stranke, je nastala potreba po strožjem, enotnem vodstvu, ki je zahtevala, da vzame

[29] Die Gesellschaftsverfassung der christl. Kirchen im Altertum, 1883, 17 ss, 229 ss.

[30] Comment. in Tit. c. 1; c. 5 D. 95.

v vsaki občini oblast v roke le ena sama oseba. Dasi se iz virov ne dá dokazati, da bi bila razlika med episkopatom in presbiteratom jasno izražena že v prvem začetku krščanstva, vendar viri te razlike ne izključujejo. Mogoče je, da je vsaj po čustvu vernikov tudi že takrat obstojala, da je veljal izmed voditeljev eden za nekaj višjega, kakor drugi. Na vsak način je cerkev potrebo take organizacije, ki stavi škofe nad presbiterat in jim daje izključno vodstvo cerkve v njih okrožju v roke, že zelo zgodaj uvidela. Tako govori že Clemens Romanus o tem, da obstoje v cerkvi episcopi, presbyteri in ministri in se pri tem sklicuje na stari testament, v katerem so vršili isto nalogo visoki duhoven, duhovni in leviti (Ad Corinth., I, c. 40). Iz pisem sv. Ignacija je povzeti, da so v njegovem času v istini že obstojali monarhični škofje poleg mašnikov in diakonov. Glede nekaterih škofovskih sedežev (Rim, Antiohia, Aleksandrija, Jeruzalem) je ohranjen celoten ordo episcoporum od apostolskih časov. Škof, ki je mogel pokazati na tak ordo ab initio decurrens, je veljal za nezmotljivega, kadar je ob nastalih sporih odločal o pristnosti verskega nauka.[31]

Kristus je dal bodoči cerkveni ustavi samo glavne obrise. Določene oblike so se mogle razviti šele tekom časa v zvezi z razmerami in prilikami, v katerih se je cerkev razširjala in uveljavljala v zunanjem svetu. Priznati je treba, da se je cerkvena ustava, sloneča na primatu in episkopatu kot božjepravnih institucijah, razvijala mirno brez vsakih pretresljajev v organičnem in naravnem izpopolnjevanju primitivnih oblik ob začetku krščanstva. Morda bi bile postale poznejše oblike vidne in izrazite že v apostolskem in prvem poapostolskem času, če bi bili za to v takratnih razmerah dani predpogoji. Vsaka organizacija in tako tudi pravo kot organizirana oblast se mora prilagoditi razmeram časa. Tudi v vsakem kolegiju ima vedno ena oseba največji ugled in vpliv. In ta oseba je lahko pozneje z ozirom na nastale razmere dobila nadoblast nad prejšnjimi vrstniki, ki je bila morda dana že poprej, samo da ni prišla do izraza, ker ni bilo za to povoda.

[31] Prim. Stutz, K. R.[2], 283.

3. Že apostoli so postavili 7 diakonov, ki so bili njih pomočniki pri oskrbi ubožcev, pa tudi pri cerkvenem opravilu in pri obhajanju vernikov, pri oznanjevanju božje besede in pri delitvi krsta.

4. Ko se je število kristjanov sčasoma silno pomnožilo in s tem tudi razna opravila, so nastala še nadaljnja cerkvena zvanja in sicer: subdiakoni (ὑποδιάκονοι), akoluti (ἀκόλουθοι), eksorcisti (ἐξορκισταί), lektorji (ἀναγνῶσται) in ostiariji (πυλωροί). V času papeža Kornelija (251—253) so obstojale v Rimu že vse te vrste cerkvenih uslužbencev. Nastati so morale torej vse že v drugem in prvi polovici 3. stoletja. Drugi nastavljenci v cerkvi, kakor psalmistae, cantores, defensores, diaconissae, fossores, custodes martyrum, notarii, campanarum pulsatores, mansionarii, niso prišli do tistega pomena kakor poprej našteti, ker njih službeno delovanje ni zahtevalo posebnega posvečenja.

§ 13.

Hierarhija.

Cc. 107—110, 118, 196, 948, 949. Pöschl, K. R.[2], § 16. Haring, K. R.[3], 42 ss. Sägmüller, K. R.[4], § 12.

Nositelji cerkvene oblasti se nazivajo, ker imajo to oblast uporabljati v posvetitev človeštva, hierarhija ali sveta vlada, sacer principatus. Ker se deli potestas ecclesiastica v dve vrsti, ločimo tudi h i e r a r h i j o o r d i n i s in j u r i s d i c t i o n i s. H i e r a r h i a o r d i n i s pomeni vrsto onih oseb, ki so usposobljene, deliti milosti, katerih zaklade upravlja cerkev. H i e r a r h i a o r d i n i s se deli zopet v hierarhiam ordinis juris divini in juris ecclesiastici sive humani. Pod prvo spadajo na podlagi božjega prava in svojega značaja kot zakrament presbiterat s svojim izpopolnilom v episkopatu ter diakonat. Ti redovi so se po cerkveni zakonodaji pomnožili še za naslednje nižje stopnje: subdiakonat, akolutat, eksorcistat, lektorat in ostiariat, ki tvorijo za se hierarhiam ordinis juris ecclesiastici.

H i e r a r h i a j u r i s d i c t i o n i s pa je vrsta vseh onih oseb, ki jim gre potestas jurisdictionis, pravica do vlade in vodstva v cerkvi. Tudi hierarhia jurisdictionis se deli v h. jurisdictionis juris divini in juris ecclesiastici.

Pod prvo spadajo papež in škofje. Zgolj v zgodovinskem razvoju so nastali nadškofje in metropoliti, primati, eksarhi, patriarhi in kardinali kot lestvica dostojanstev od škofa navzgor, navzdol pa koadjutorji, generalni vikarji, stolni kapitlji, arhidiakoni, višji duhovni (archipresbyteri), dekani in župniki (c. 108).

Kleriki, kateri imajo redno uradno oblast za zunanje območje (jurisdictio ordinaria in foro externo), se imenujejo prelati v pravem smislu. Razen teh štejemo v cerkvi tudi častne prelate brez jurisdikcije, katere imenuje apostolska stolica (c. 110).

Ako primerjamo ustroj cerkve s sistemi, po katerih se vladajo države, moramo označiti katoliško cerkev kot absolutno monarhijo, ker so vsi člani podvrženi namestniku Kristusa na zemlji, rimskemu papežu, ki ima svojo oblast neposredno od Boga. V njegovih rokah se nahaja plenitudo potestatis ecclesiasticae, on je upravičen do vseh vladnih činov v vesoljni cerkvi, njegova povelja in njegovi zakoni imajo splošno obvezno moč brez vsake omejitve. Ker so pa poklicani vladarji cerkve tudi škofje, dasi le vsak za svoje okrožje in poleg papeža, in ker se pri vodstvu škofij oblast papeža po sedanji disciplini le izjemoma uveljavlja, a vsi drugi člani niso upravičeni do sovladanja, kaže cerkev tudi jasne znake aristokracije. Demokratičnih ustavnih elementov v pravem smislu v njej ne najdemo, razun načela, da so cerkvena dostojanstva vsem sposobnim članom dostopna.

II. Poglavje.

Cerkev in država.

§ 14.

Načelno razmerje med cerkvijo in državo.

Sägmüller, K. R.[4], § 13. Haring, K. R.[3], § 22. Pöschl, K. R.[2], § 11. Hussarek, Grundriss des öst. Staatskirchenrs.[2], 1908, § 1. Stutz, K. R.[2], § 55 in str. 361. Isti, Der Geist des C. J. C., 107 ss.

Država je naravna popolna družba (societas perfecta naturalis), ki odgovarja življenskim potrebam ljudi kot družabnih bitij. Vsak človek je rojen v rodbini in le v zvezi z njegovimi bližnjiki mu je dostojen obstanek omogočen. Tak obstanek mu je zajamčen v državi, zato od-

govarja obstoj držav božji naredbi, božji volji. Kot organizirana družba mora imeti država svojo avtoriteto, ki ureja družabne razmere in jih, če treba vzdržuje s silo. Zato je po nauku cerkve Bog tudi ustanovitelj državne oblasti. Non est potestas, nisi a Deo, ni oblasti, razun od Boga (Mat. 22, 21, Janez 19, 11). Ustvariti si državno obliko pa je prepuščeno državljanom.

Smoter in naloga države je, da ščiti posameznike in celoto v njihovih pravicah in medsebojno upoštevanje teh pravic, če treba, izsili. Država je tedaj v prvi vrsti pravna institucija, a v drugi vrsti je naprava za javni blagor, ki ima podpirati vse posameznike v njih zasebnem stremljenju po telesnih in duševnih dobrinah. Po cerkvenem nauku je najvišji duševni blagor vera, ki znači zvezo med Bogom in ljudmi. Bog pa je najvišji cilj človeka. Zato ima država s stališča cerkve ščititi in pospeševati tudi vero.

Cerkev pa je od Boga ustanovljena popolna družba, katere namen je, da ščiti in razširja vero in sicer krščansko vero, ki je najčistejša oblika vseh veroizpovedanj. Zato pripadajo cerkvi vse naloge, ki so v dosego njene svrhe potrebne, tudi tiste, ki bi jih naravno imela vršiti država.

Tako imata cerkev in država, cerkvena in državna oblast, sacerdotium in imperium, svoj izvor v božji naredbi, vsaka za se je v svojem območju povsem samostojna. Druga stoji poleg druge z enakimi pravicami, obe sta si v gotovem oziru koordinirani, po svojem izvoru, bistvu, smotru, sredstvih, obsegu in trajnosti pa sta si različni. „Utraque potestas in suo genere est maxima.“[32]

Cerkev za to ne odobrava nazora državnikov, po katerem ji gre v okviru države samo podoben položaj, kakor drugim javnim korporacijam. Ona odklanja načelo, da je glede obstoja, zunanje uredbe in uprave državi podvržena. Cerkev je občestvo s popolnoma samostojno od države in njenih mej neodvisno organizacijo, katera sega že tisočletja nazaj. Katoliki, ki žive na ozemlju države, ne tvorijo za se posebnega zaključenega udruženja, ampak so del celokupne cerkve, katere poglavar stoluje v Rimu in nima nikakega svetnega vladarja nad seboj.

[32] Leona XIII. enciklika „Immortale Dei“ 1. nov. 1885. Denzinger, Enchiridion[9], n. 1706.

Vendar imata cerkev in država svoje člane skupno in dolžnost obeh je, da skrbita za njihov blagor. Nalogi cerkve in države se tedaj po svojem smotru v marsičem krijete, za to naj bi bilo razmerje med obema prijateljsko, kar po sebi ni nemogoče, ker je delovanje cerkve tudi državi v korist. Vera in cerkev postavljata temelje državе, namreč zakon (brak) in rodbino na vzvišeno etično stališče, ker jim dajeta božjo podlago. Cerkev poučuje in vzgaja mladino, ona pobija zločine, ona uči, da sta pogodba in prisega, glavna stebra prometa in trgovine, sveti in da se jih ne sme kršiti. Ona vpliva tudi na socialne razmere, ker je po njenem nauku delo moralna dolžnost in ker skrbi za uboge. Cerkev dá tudi državi božjo sankcijo, ker uči, da je vsaka gosposka, tudi posvetna, postavljena od Boga in da se ji imajo državljani po božji volji podvreči in se ji pokoriti. Korist, ki jo imata država in družabni red od cerkve, je po vsem tem precej jasna. Seveda rabi tudi cerkev podporo države, da z njo vzdržuje svoj notranji red, ker sama ne razpolaga s sredstvi zunanje sile. Ona potrebuje *brachium saeculare*. V vzajemnem sodelovanju z državo je po nazoru cerkve zajamčen blagor narodov, v njunem sporu pa leži njihova poguba.

Ker je isti človek podrejen cerkvi in državi, nastanejo glede pravnih zahtev cerkve in države do njunih članov lahko nasprotja, ki so mnogokrat v zgodovini imela v posledku ostre konflikte. Cerkev je naziranja, da se dá najti vedno pravo merilo za meje njenega in državnega območja in da je harmonično sodelovanje obeh oblasti odvisno samo od medsebojne uvidevnosti.

Načelo cerkve je bistveno sledeče:

Kar se nanaša na blagor duš in na bogoslužje, in vse, kar je po svoji naravi s tem v neposredni zvezi, to so *res mere ecclesiasticae*, spada v izključno pristojnost cerkve. Tu sem je šteti: Določanje in oznanjevanje božjega nauka, opravljanje božje službe, delenje zakramentov in zakramentalov, ustanavljanje cerkvenih zvanj, krščansko vzgojo dece, izobrazbo, posvečevanje in nastavljanje cerkvenih uslužbencev, cerkveno zakonodajo in cerkveno sodstvo, občevanje med predstojniki in podložnimi, usta-

navljanje novih redov in kongregacij, pridobivanje, upravljanje in uporabljanje cerkvenega imetja.

V vseh zadevah čisto državljanskega ali političnega značaja pa je poklicana odločevati izključno le država.[33]

Vsled dolgotrajnega običaja ali vsled posebnih pogodb pa lahko pristojajo cerkvi posamezne zgolj državne ali pa državi cerkvene pravice.

Zadeve pa, ki spadajo ali iz zgodovinskih razlogov ali po svoji naravi pred cerkveni in državni forum, naj se rešijo sporazumno. Take zadeve so primeroma: ustanavljanje novih cerkvenih zvanj (škofij, župnij) in spremembe krajevnega obsega že obstoječih, uvajanje novih praznikov, če naj so tudi za državo obvezni, grajenje novih cerkvenih poslopij, samostanov in zavodov, v kolikor je prizadeta skrb države za blagor državljanov; osnavljanje cerkvenih šol, če naj imajo njih spričevala veljavnost tudi za državo; verski pouk v javnih šolah; nastavljanje in delovanje onih duhovnikov, ki imajo izvrševati tudi državne funkcije; cerkvena imovina, v kolikor gre za prašanja zasebnega prava; pregreški klerikov, v kolikor se kaznujejo tudi po državnih zakonih; zakon (bračno pravo), z ozirom na državljanskopravno stran zakonskega razmerja.

Cerkev je glede vseh teh točk za sporazum potom pogodb ali konkordatov. Če je sporazum nemogoč, naj država in cerkev uredita te zadeve vsaka za se samostojno. Seveda je pri tej ureditvi lahko mogoče, da poseže država v območje cerkve. V tem slučaju ne preostane cerkvi nič drugega, kakor da se omeji na protest, drugače pa državne zakone tolerira.

Iz stališča cerkve sledi, da se imajo pokoriti njenim zakonom vsi člani brez izjeme, tudi kralji in cesarji. Na drugi strani pa so obvezni zakoni države, ki niso v nasprotju s krščansko etiko, za vse člane cerkve, tudi za papeža, kolikor se tičejo njega. Če pa nasprotuje vsebina državnega zakona naravnost in jasno zahtevam morale, potem je pasivni odpor ne samo dovoljen, ampak dolžnost,

[33] V presojanju političnih prašanj, ki niso z vero v zvezi, so katoliki popolnoma svobodni. Prim. pismo Pija X. kard. Fischerju v Kölnu 30. okt. 1906, A. f. k. K. R. 87 (1907) 285 ss. in Scherer, Kirchl. Verordnungsr., Z. f. ö. R. III (1922), 449 ss, 455 ss.

kajti za cerkev velja stavek, da se mora Bogu bolj ubogati kakor ljudem.

S tem stavkom je označeno načelo, da je cerkev nekaj višjega od države. To načelo zagovarja cerkev radi svojega višjega cilja, ki ima nadprirodne meje, večni blagor človeške duše, med tem ko je cilj države samo telesni, začasni blagor državljanov. Cerkveni očetje so rabili prispodobo, da sta država in cerkev kakor telo in duša, kakor zemlja in nebo, v srednjem veku pa so jih primerjali z zlatom in svincem, s solncem in luno. Cerkev si lasti radi svojega višjega cilja napram državi neko vodstveno oblast (potestas directiva), ki obstoji v tem, da ima pravico in dolžnost, da poučuje, opominja, svari, da vpliva z zapovedmi in kaznimi na vest vladarjev in narodov, da jim predočuje njih dolžnosti proti Bogu in veri in da odloča, kaj je moralno ali etično dovoljeno in kaj ne. V posvetnih zadevah pa si ne lasti cerkev nikake oblasti več, potestas ecclesiae directa in temporalia je samo zgodovinski pojav. V srednjem veku ni cerkev za se samo zahtevala, ampak je tudi izvrševala pravico, odločevati z ozirom na časni blagor svojih članov v čisto posvetnih stvareh, papeži so odstavljali cesarje in kralje in podeljevali kneževine po svojem prostem prevdarku. Ko je jela ugašati svetna moč papežev in se ta potestas ecclesiastica directa in temporalia ni mogla več praktično uveljavljati, jo je skušal jezuit kardinal Bellarmin[34] v teoriji pretvoriti v potestatem ecclesiasticam in temporalia indirectam, po kateri bi cerkvi šla pravica, v posvetnih zadevah postopati in odločati, v kolikor to zahtevajo moralni in verski oziri, „ratione peccati". Pij IX. je zvest temu načelu v istini preklel verske zakone stare Avstrije iz l. 1868.[35] Dandanes se cerkev tudi takih korakov ne poslužuje več, ker bi bil njen uspeh zgolj ta, da bi verniki v svoji vesti na te zakone ne bili vezani, kot državljani pa bi jih morali vendar upoštevati. Kakor pa cerkev odklanja sedaj vsako vtikanje v posvetne zadeve, tako za-

[34] De controv. christianae fidei, tom. I, tertia controv. De Rom. Pontif., l. 5, c. 6 ss.

[35] A. f. k. K. R. 20 (1868), 170 ss.

nika tudi vsako pravico države posegati v zgolj cerkveno območje.

Ta načela sicer niso nikjer uzakonjena, odgovarjajo pa vseskozi bistvu in nalogi cerkve in njeni krogi so jih vedno zastopali, če se je za to pojavila potreba in prilika. Sama po sebi so dosti prožna in njih izvedba v posameznostih je lahko dokaj različna. Odvisna pa je seveda od tega, v kakih rokah se nahaja oblast v tej ali oni državi, ali je politična struja, ki je na krmilu, stališču cerkve prijazna ali ne.

Cerkev zahteva za svoje območje popolno oblast ali suvereniteto. Isto stališče pa zastopa tudi moderna država in sicer tako izključno, da na svojem ozemlju vsaj v novodobnem razvoju ne priznava druge suverene oblasti. Navzlic temu so politične svoboščine, ki so zajamčene državljanom v vsaki konstitucionalni državi, prišle cerkvi v prid tudi tam, kjer ji je bila državna oblast naravnost nasprotna. Kar se je dovolilo vsakemu navadnemu društvu, se ni moglo zabraniti cerkvi. Tako je dobila cerkev ravno po konstitucionalizmu najmočnejše orožje v obrambo svojih načel in svojih pravic v roke in znala se ga je poslužiti na način, da ji tudi najhujši konflikti z državno oblastjo, kakor znani Kulturkampf v Nemčiji, niso mogli do živega. Tudi tam, kjer je država zavzela stališče, da cerkve kot take ne pozna, da smatra vero in versko življenje zgolj za zasebno zadevo državljanov, je ostala moč cerkve v bistvu neokrnjena, ker se ta moč kaže le na duhovnem (spiritualnem), ne pa več na posvetnem polju. Meje, ki so določene njenemu svobodnemu delovanju, niti tam, kjer je povsem ločena od države, niso tako ozke, da bi jo ovirale v izvrševanju njene naloge. Zato ji je mogoče, se prilagoditi vsakemu cerkvenopolitičnemu sistemu.

§ 15.

Historično razmerje med cerkvijo in državo.

Sägmüller, K. R.[4], § 15. Pöschl, K. R.[2], § 10. Stutz, K. R.[2], 280 ss. Werminghoff, Verfassungsgesch.[2], 3 ss. Friedberg, K. R.[6], 36 ss. Sohm, K. R. I, 1892. Scherer, K. R., 27 ss. Koeniger, l. c., 9 ss.

Skoraj dva tisoč let je preteklo od rojstva Kristusovega in v tem dolgem času je bilo razmerje med cerkvijo in državo

dokaj različno in nikakor ni vedno odgovarjalo poprej obrazloženim idealnim načelom. Skozi več stoletij v srednjem veku je stalo to razmerje tako v ospredju vseh dogodkov, da je vplivalo tudi na vse druge pojave v svetovni zgodovini.

Razmerje med cerkvijo in državo v svojem bistvu ni pravnega značaja, ampak ima pred vsem politično stran. Zato nazivamo postopanje države napram cerkvi, ki je za to razmerje značilno, tudi cerkveno politiko. Vsaki politiki pa so gonilne sile etična, družabna in gospodarska načela. Z njimi in s politiko vsakokratne dobe se je menjavalo v historičnem razvoju tudi razmerje med cerkvijo in državo, ki je za pretekli čas pravno pomembno samo v toliko, kolikor najdemo zanj trdnih uredb in pravnih določb. Pri tem moramo ločiti več razdobij, ki jih hočemo na kratko, samo z nekaj stavki z ozirom na njih značilne posebnosti očrtati.

1. Prva 3 stoletja. Cerkev v rimsko-pogan-ski državi.

Država se je postavila proti krščanstvu na sovražno stališče in ga je skušala zatreti. Ne sicer radi tega, ker so bili kristjani slabi državljani, saj so ravno oni vse državljanske dolžnosti najvestnejše izpolnjevali. Tudi očitki radi čarovništva in protinaravne nečistosti so bili le v redkih primerih pretveza za preganjanje kristjanov. Pač pa so rimska oblastva in rimska država postopali proti njim radi tega, ker so se branili zadostiti predpisom državne rimske vere, po katerih je imelo tudi cesarsko veličanstvo sakralen značaj. Ta vera naj bi bila državo ščitila, njen kult je veljal državi kot božanstvu in te božanstvenosti je bil deležen tudi cesar kot glava države. Kristjani pa so zvesti zapovedim Kristusovim odklanjali vsako daritev rimskim cesarjem, zato so veljali za veleizdajalce, javne hudodelce. Tertulian piše: Sacrilegii et majestatis rei convenimur. Summa haec causa, immo tota est (Apolog. c. 10). Pobožni sestanki kristjanov v svrho božje službe so pomenili za Rimljane collegia illicita. Posledica so bila najstrašnejša preganjanja. Kristjani so trpeli in bili so tako vztrajni, da so njih rablji od utrujenosti omahovali. — Vendar so kristjani tudi v tej dobi včasih imeli mirne dni. In te so izkoristili pridno v izpopolnitev svoje organizacije, ki nosi jasne poteze takratnih državnih naprav. V rimskih mestih (municipijih) so nastali sedeži škofov. Območje škofa ali škofijsko okrožje, *διοίκησις*, je segalo ravno tako daleč kakor teritorij municipija. V glavnih mestih rimskih provinc, ki so se imenovala metropole, so dobili nadškofje, metropoliti, svoje sedeže. Njih nadškofijska oblast je segala do mej politične rimske province. Tako imamo temelje cerkvene ustave dane že v tej dobi, v kateri še ni govora o priznanju kristjanstva po državi.

2. Od začetka 4. stoletja do uničenja zapadne rimske države. Cerkev v krščansko-rimski državi.

Konstantin Vel. je v svojem milanskem ediktu l. 313 proglasil splošno versko svobodo in je vrnil kristjanom vsa posestva, ki so jim bila odvzeta ob zadnjem preganjanju. Krščanstvo je imelo odsihdob podobno pravno stališče, kakor državna poganska vera. Pod zastavo svobode in zaščito prava je s pomočjo bogatih gmotnih sredstev, ki so se vsak dan množila, dobilo prosto pot za svoj zmagoslavni polet, ki mu v zgodovini ni enakega. Prihodnji dve stoletji nam kažeta, izvzemši kratko dobo Juliana odpadnika, nevzdržema rastočo moč cerkve, ki je kmalu prevladala vsa druga veroizpovedanja v državi. Nasledniki Konstantinovi so podelili krščanstvu mnogo predpravic in posebno Teodozij Vel. je zadajal poganstvu udarec za udarcem ter je proglasil l. 392 krščanstvo za državno vero. Valentinian III. je l. 425 zakonito določil, da mora biti vsak rimski državljan krščanske vere.

Poganstvo je ginevalo vsled strogih zakonitih odredb vedno bolj, nekristjani so zgubili sčasoma vse pravice in končno so jih oblastva zasledovala z najstrožjimi kaznimi kot državne hudodelce, kakor poprej kristjane. Pa ne samo proti poganom, tudi proti krivoverskim, nekatoliškim sektam so cesarji izdali mnogoštevilne stroge zakone.

V razmeroma kratkem času se je povzpelo krščanstvo od prepovedane, od zaničevane in preganjane verske skupine do edino veljavne državne vere, preokret, ki je imel najdalekosežnejše posledice tudi za cerkev samo.

Po rimskem pravu je spadalo jus sacrum pod jus publicum in cesar je bil pontifex maximus. Gratian je l. 382 ta naslov sicer odložil, vendar so se cesarji kmalu smatrali za neomejene zakonodajalce tudi v cerkvenih stvareh. Tako je prišla cerkev tudi v vedno večjo odvisnost od države in na vzhodu se je razvil takozvani bicantinizem ali cesaropapizem, kar pomeni, da ima cesar vrhovno oblast v posvetnih in cerkvenih zadevah, da je cerkev državna naprava in državni zakonodaji podvržena. Cesarji so izjavljali, da dobe cerkvene uredbe obvezno moč šele kadar so po njih potrjene, lastili so si pravico sklicevati vesoljne cerkvene zbore in potrjevati njih sklepe. Cesarji so izdajali povsem samostojno cele vrste cerkvenih zakonov, celo v strogo verskih zadevah, n. pr. Justinian v sporu o treh kapitljih (Dreikapitelstreit). Saj je ravno Justinian izrazil načelno mnenje: „Neque multum differunt ab alterutro sacerdotium et imperium“ (Nov. 7 c. 2). Na vzhodu je ta odvisnost cerkve od državne oblasti ostala trajna, na zapadu pa je bil razvoj drugačen, ker je bila državna oblast dosti slabejša pa tudi cerkvena oblast, centralizirana v rokah rimskega papeža, dosti močnejša. Konec zapadnega rimskega cesarstva l. 476 in sledeči

zgodovinski dogodki so bistveno vplivali v prid samostojnosti cerkve.

Razmerje med cerkvijo in državo se je takrat tudi že znanstveno razmotrivalo. Mnogo pisateljev na vzhodu je branilo samostojnost cerkve napram državnemu varuštvu in Chrisostom je celo učil, da je cerkvena oblast nad državno (347—407). Za zapadno cerkev je postala posebno važna knjiga sv. Avguština (353—430) „De civitate Dei." V njej uči pisatelj, da je božja država, t. j. cerkev, višja kakor „civitas terrena", vendar pa priznava samostojnost tudi svetni državi, ako odgovarja duhu krščanstva in je urejena po njegovih zahtevah. Njeni oblasti se imajo pokoriti tudi kristjani.

3. Od konca 5. do začetka 8. stoletja. Cerkev v germanskih državah do Karolingov.

Nasledstvo poprej enotne, visoko razvite rimske države je prevzela na zapadu vrsta primitivnih germanskih državnih tvorb. Cerkev pa je ostala njim nasproti vsled svoje v prejšnji dobi skrbno izpopolnjene organizacije na trdnem temelju zgrajena enota. Njena zgradba se je mogočno dvigala tudi v novi čas nemirov in viharjev, ki so bili v zvezi s selitvijo narodov. Ostala je neomajana in kmalu je sprejela mlade germanske narode v svoje naročje. Bila je njihovim državam in njihovi mladi moči opora, obratno pa je tudi germansko mišljenje globoko vplivalo na cerkev in njeno pravo.

Nevarnost, ki je pretila cerkvi po arianizmu, kateremu je pripadala večina germanskih plemen, je minula, ko je dinastija Frankov prestopila h katolicizmu (Krst kralja Klodovika l. 496).

Položaj cerkve v germanskih državah je bil deloma celo ugodnejši, kakor poprej v rimski. Sosebno je ložje varovala svojo samostojnost, ker je bila moč novih držav že radi njih številnosti manjša kakor moč njih rimske prednice. Seveda pa je na drugi strani izgubila tudi mnogo predpravic, ki jih je uživala v rimski dobi.

Škofje v posameznih državah so se često zbirali na skupna posvetovanja v državnih sinodah (Reichs-, Nationalsynoden), kjer so razpravljali o cerkvenih zadevah dotične države. Tako je tvorila organizacija cerkve v mejah vsake germanske države neko celoto (Landeskirche), vsled česar pa ni prenehala zveza z vesoljno cerkvijo in njenim poglavarjem v Rimu.

4. Od začetka 8. do začetka 10. stoletja. Cerkev v državi Karolingov.

Germanska državna ideja je dobila širšo osnovo, ko so frankovski kralji iz rodu Karolingov združili več germanskih držav pod svojim žezlom. Karolingi so stali v ozki zvezi s cerkvijo, saj si je bil že Pipin l. 752 zasigural papeževo priznanje kot kralj, predno je kralja Childericha III. odstavil in si sam nadel kraljevsko krono. Ko pa je papež Leo III. o Božiču l. 800 Karola Vel. kronal za cesarja, je hotel s tem slovesno in učin-

kovito dokazati celemu svetu, da je postala ideja krščanske svetovne države na zapadu zopet živo dejstvo. Tanka vez, ki je do tja še vezala zapad z vzhodom, se je s tem popolnoma pretrgala. Pipin in Karol Vel. sta papežem potrdila njih posvetno posest v srednji in zgornji Italiji in odslej je bila papeževa država obče priznana. Vsak vpliv vzhodno-rimskega cesarstva na zapad je prenehal, vzajemnost med posvetno in cerkveno oblastjo se je tukaj pokazala v najlepši luči.

Enotnost cerkve vsled tega prevrata še ni bila razdrta, pač pa se je začela kmalu na to rahljati (Photius 868) in se je v 11. stoletju trajno pretrgala, ko se je vsled velikega razkola ločila vzhodna cerkev od rimske.

V državi Karolingov je cerkev dobila zopet mnogo privilegijev tudi povsem posvetne vsebine. Bilo je to pač v zvezi s tem, da so škofje in opati sodelovali pri vladanju države, se udeleževali državnih shodov in državnega sodstva. Obsežna državna posestva, ki so jih jim bili naklonili že Merovingi, so pač pozneje zopet morali deloma odstopiti državi nazaj. Navzlic temu jim je ostalo še obilo nepremičnega imetja, glede katerega so bili oproščeni vsakih dajatev v državne blagajne (imunitete). Prelati so dobili sodstvo nad svojimi podložniki, pravico, jim nalagati davščine, dalje pravico, pobirati carino in kovati denar. Sčasoma so si prodobili sploh vse pravice grofov. Vladar je po vzgledu vzhodno-rimskih cesarjev ustanavljal nove škofije, imenoval škofe, skliceval cerkvene zbore, potrjeval je njih sklepe in jih razglašal kot svoje zakone.

Cerkvena organizacija je na ta način prevzela mnogo agend čisto posvetnega značaja, škofije in opatije so postale državne naprave, škofje in opati so bili tudi državni uradniki, ki so imeli vršiti jako važne državne funkcije (poslaniške posle, razna kraljevska odposlanstva, dvorno službo itd.). Cerkvenim dostojanstvenikom, ki so imeli bogate dohodke iz svojih obsežnih posestev, seveda ni bilo treba za državne posle dajati posebne plače. Tako je cerkveno imetje lajšalo državne finance. V to dobo spada razvoj fevdalnega sistema, nastalega iz potrebe, vstvariti konjenico za boje proti Mavrom. Kakor vazalom podeljena posestva so imenovali tudi s cerkvami zvezana zemljišča, iz katerih je dobival posamezni duhovnik svoje prejemke, beneficije. Ime je ostalo do dandanašnjih dni.

Vendar se je ta ozka, skoraj prijateljska vez med cerkvijo in državo izkazala polagoma kot škodljiva. Mnogo je zgubila cerkev na neodvisnosti in skupno delovanje z državo jo je spravilo polagoma močno pod njeno varuštvo. Končno je država, izrabljajoč odvisnost cerkve, poljubno segala po cerkvenem imetju, ga izkoriščala v svoje namene, nastavljala je samo organe, ki so bili njej všeč, in tako spravila večino škofij in opatij v roke laikov. Veliko nahajamo v onem času cerkvenih prelatov, ki niso imeli nikakega posvečenja. Povsem naravno se je nasproti tem

razmeram kmalu pojavila močna opozicija cerkvenih krogov, posebno s strani papeža. A tudi škofje so, v kolikor niso bili laiki, odločno nastopali v prid neodvisnosti cerkve. Dekretale Pseudoizidorja so značilen pojav stremljenja, da se reši cerkev hlapčevske odvisnosti od države. Vendar pa ta prizadevanja takrat še niso imela uspeha.

5., 10. in 11. stoletje. Fevdalizacija cerkvenih naprav. Vlada laikov v cerkvi.

Razmerje med papežem in frankovskimi kralji iz rodu Karolingov se da le približno označiti. Kralj je bil kot „patricius Romanorum" poklican, ščititi cerkveno državo. Kot cesarju pa mu je pristojala nadoblast tudi nad papežem kot svetnim vladarjem, kakor jo je izvrševal nad vsemi drugimi krščanskimi knezi na zapadu. Imel je pravico, potrditi, kakor poprej vzhodnorimski cesarji, izvoljenega papeža in ta mu je moral kot vazal priseči zvestobo. Obratno pa je imel papež kot poglavar cerkve pravico, da krona cesarja. Papež in cesar predstavljata skupaj enotnost Kristusovega kraljestva na zemlji, to je bila ideja onega časa. Vsi krščanski narodi naj bi bili kakor ena rodbina združeni in te rodbine duhovna glava naj bi bil papež, svetna pa cesar. Posvetna oblast naj bi dobila po cerkveni višjo posvetitev, cerkvena pa po posvetni varstvo in pomoč v izvajanju svoje visoke naloge. Kdor ni bil zvezan s cerkvijo, je bil tudi v državi brezpraven, sovražnik države je bil tudi sovražnik cerkve. Sosebno je bila naloga cesarja, da varuje krščanstvo proti zunanjim sovražnikom in ga razširja med barbarskimi narodi. Vse to velja za čas Karla Velikega.

Pod njim je že prevladovala napram cerkvi moč države. Pod njegovimi nasledniki se je to razmerje za kratko dobo papeževanja Nikolaja I. (858—867) in Ivana VIII. (872—882) sicer spremenilo v prilog cerkvi, a kmalu je zopet nastal preokret, ker je v Rimu postala papeška stolica predmet nizkih strankarskih bojev, vsled katerih je tudi papeštvo moralno propadalo. Bil je to najtemnejši čas za cerkev, ko je bilo dostojanstvo papežev pred vsem svetom omadeževano po javnih grešnikih in hudodelcih (Ivan XII. 955—964, Benedikt IX. 1032—1044). Novo nemško kraljestvo pa je imelo ravno takrat vrsto dobrih, krepkih vladarjev in Oto I. je trajno združil cesarstvo z nemško državo. Nemški kralji in cesarji iz rodu Saksov in Frankov so opetovano postavljali papeže, imenovali so vse škofe in opate v državi, smatrajoč škofije in opatije za državno last in se pri tem posluževali oblik, ki so bile običajne za posvetna (vojvodska, grofovska) mesta. Izročili so novo imenovanemu škofu ali opatu palico in prstan, torej cerkvene insignije njihovega dostojanstva in to je pomenilo podelitev škofije ali opatije (investitura). Naravno je ta postopek vzbujal mnenje, da podeljuje cesar tudi škofovsko oblast. Skoraj vse cerkve so prišle v zasebno last posvetnih velikašev, ki so veljali tudi za lastnike nji-

hovega imetja. Ti posvetni gospodje so imenovali svojim cerkvam duhovnike, razpolagali so s cerkveno imovino, z gradovi, ki so pripadali dotični cerkvi, z brambenim moštvom in imeli so pravico, prejemati za časa upraznitve (sede vacante) vse dohodke (jus regaliae) in se polastiti po smrti duhovnika njegove premične zapuščine (jus spolii). Hierarhični red cerkvene ustave starejših časov se je moral umakniti novemu redu, vzraslem na povsem sebični, zasebnopravni posvetni osnovi.

Toda ni bila samo državna oblast nositeljica tega razvoja, vsak, ki je imel za to priliko in potrebno moč, se ga je poslužil, da se na ta način okoristi, cerkveni velikaši nič manj, kakor posvetni. V romanskih deželah, na sedanjem Francoskem, so nekateri mogotci si podvrgli poprej neposredno kralju podrejene državne škofije in opatije (mediatizirane škofije). Na Nemškem, v Italiji in Burgundiji je kralj svoj neposredni vpliv na državne cerkve ohranil ali vsaj zopet upostavil in Otoni so jih še bolj bogato kakor nekdaj Karolingi obdarovali s svetnimi pravicami, podeljevali so jim cele grofije in vojvodine, da jih bolj priklenejo na se in da si vstvarijo ugoden temelj za svojo vojno moč.

Ta politika seveda ni bila cerkvi v prospeh, ker jo je popolnoma udinjala državi oziroma njenim vladarjem. Koristi leteh so bile merodajne pri izbiri oseb za najvažnejša cerkvena mesta. Gotovo so postavili takratni cesarji in kralji mnogo sposobnih papežev in škofov, a tudi nevredni možje so bili med njimi, neznačajni dvorski lizuni ali celo taki, ki so si svoja mesta kupili z denarjem (simonija). Cerkveni zbori v državi so stali čisto pod vplivom vladarjev. In vzgled, ki so ga ti dajali z državnimi cerkvami, je vzpodbujal vse one, ki so imeli v svoji lasti nižje cerkve, da so proti tem postopali, kakor je velevala njih korist, razpolagali z njimi kakor z zasebno imovino, tako da se je nahajala cerkev obče v popolni oblasti laikov.[36]

Zopet se je rodilo v cerkvi sami stremljenje, da stre okove, v katere so jo vklenili svetni mogotci in si zopet pribori neodvisnost. To stremljenje se je sosebno negovalo iz reformiranih samostanov in končno ga je vzelo papeštvo samo v roko. Morda je le naključje, a vsekako značilno naključje, da je verige, v katere je zašla cerkev ravno pod vplivom germanskega prava, strl v bistvu že papež Gregor VII., tedaj mož, ki mu je baš nemški cesar pripomogel do najvišjega cerkvenega dostojanstva.

6. Od konca 11. do začetka 14. stoletja. Razvoj hierokratičnega sistema.

Papež Gregor VII. (1073—1085) je pričel boj proti nemškemu cesarstvu s tem, da je prepovedal investituro s palico in prsta-

[36] Vso bogato literaturo o lastniških cerkvah, ki so močno vplivale na razvoj zapadnega cerkvenega prava, navaja do l. 1913 Stutz v člankih „Eigenkirche, Eigenkloster“ v Realencykl. f. prot. Theol. u. K.[3], Ergänzungsbd.

nom. Vsled odločnega odpora cesarske stranke in prizadetih so pretekla desetletja, predno je prišlo l. 1122 do kompromisa. Pactum Calixtinum, Wormski konkordat, je pomenil za cerkev že lepe uspehe. Prvotni cilj papeževe stranke, osvoboditi cerkve vsakega vpliva posvetne oblasti in jim zajamčiti popolno prostost z vsemi takratnimi pritiklinami, tudi z vladarskimi pravicami, se sicer ni dal doseči, ker od države ni bilo mogoče zahtevati, da se popolnoma odpove številnim mogočnim in važnim cerkvam in samostanom, ki so večinoma že bile postale lastne kneževine in s tem bistveni deli državne ustave. Pa tudi takratni škofje in opati niso hoteli pristati na drugi predlog papežev, naj vrnejo državi vsa podeljena jim posvetna posestva (Dogovor sklenjen v Sutri l. 1109). Ta predlog je želji papeževi, osvoboditi cerkev vseh svetnih vplivov in ji vrniti njeno samostojnost, gotovo najbolj odgovarjal, toda nemški škofje in opatje bi bili v tem slučaju postali brezpomembni cerkveni dostojanstveniki, njih knežja slava bi bila prenehala. Zato se je dosegel končno sporazum v tem smislu, da se je državi priznala investitura glede državnih fevdov in z njimi zvezanih svetnih vladarskih pravic (regalij), da pa se je morala oseba določiti po starih predpisih cerkvenih kánonov, t. j. potom volitve po kapitlju ali konventu, kateri je sledila potrditev papeža. Celotno duhovno vodstvo je na ta način prešlo v roke cerkve.

Ko se je bil tako posrečil prvi energični korak proti najmočnejšemu protivniku, so prišli drugi na vrsto, francoski in angleški kralji in manjši knezi v nemškem cesarstvu in izven njega, ki so bili svetni gospodarji mnogih cerkva. Napočila je doba, ko so stolovali v Rimu slavni juristi na papeževem prestolu, kojih zakonodaja je bila silno plodovita. Podpirale pa so jo na najizdatnejši način takratne univerze, znanstvo je bilo takorekoč delavnica za novi red, ki je pod Aleksandrom III., Inocencem III., Gregorjem IX., Inocencem IV. in Bonifacijem VIII. izrinil iz cerkve vsak posveten vpliv, tako da se ni smel vtikati noben laik več v volitev papeža ali škofov in da je postalo nameščanje cerkvenih uslužbencev, sklicevanje cerkvenih zborov, sodstvo nad kleriki in njih obdačevanje izključna pravica cerkvene oblasti.

Pa to še ni bilo vse. Centralizirana papeževa vrhovna oblast se je začela razširjati tudi na čisto posvetno polje. Papeži se niso več zadovoljili z osvoboditvijo cerkve od vseh posvetnih spon, ni jim zadoščalo, da so si prisvojili pravico, razpolagati z vsemi cerkvenimi beneficiji in vživati za časa sedisvakance njih dohodke (jus regaliae), — njih stremljenje je šlo za tem, da si pribore nadvlado nad vsemi državami tudi v posvetnih zadevah.

Po Luki 22. pogl. 38. vrsta so takratni cerkveni krogi primerjali duhovno in posvetno oblast z dvema mečema. Teorija

o dveh mečih (Zweischwertertheorie) je značilen izraz hierokratičnega sistema.

Glede nemškega cesarstva je veljalo od Inocenca III. splošno mnenje, da je Leo III. to čast prenesel od vzhodnega Rima na Karla Vel. in njegove naslednike. Leo III. te časti ni vstvaril, pač pa je posredoval, da so jo dobili Karol Vel. in njegovi nasl., ki bi brez njega ne bili mogli postati cesarji. Volilna pravica nemških knezov je samo koncesija papeževa. Papež ima pravico, da volitev presodi in izvoljenega potrdi. Šele s tem potrdilom, maziljenjem in kronanjem po papežu dobi izvoljeni cesarske pravice. Zato mora cesar priseči papežu juramentum fidelitatis. Papežu kot vrhovnemu gospodu pripade državni vikariat v primeru smrti cesarja ali če cesar zanemarja svoje dolžnosti. Papež lahko sprejema pritožbe tlačenega ljudstva proti kraljem in cesarjem in če ostanejo njegovi opomini brez uspeha, sme vladarje odstaviti in podanike razrešiti njihovih dolžnosti do zvestobe in pokorščine.

V ostrem nasprotstvu proti temu strankarskemu stališču guelfov je naziranje cesarske stranke ali ghibelinov. Ti trdijo, da vredita država in cerkev povsem enako, da sta koordinirani. Tudi oblast vladarjev je neposredno od Boga. Od Boga, ne od papeža ima cesar svoj meč, ki ga ali podeduje ali dobi potom izvolitve in ki ga naj uporablja v zaščito in obrambo cerkve. Cesar ni vazal papežev. Papež nima pravice, presojati pravilnost volitve, izvoljeni ima takoj vršiti svoj cesarski poklic. Maziljenje in kronanje cesarja po papežu so samo slovesni obredi. O papeževem državnem vikariatu ne more biti govora. Boj se je vodil tudi na literarnem polju. Obe stranki ste šli preko cilja. Ludovik Bavarski (Ludwig der Bayer) je odstavil papeža Ivana XXII. in mu postavil protipapeža. Podpirali so ga Marzilij Paduvanski, avtor knjige „Defensor pacis", Wilhelm von Occam in drugi od papeža odpadli minoriti, ki so proti papeževi stranki trdili, da izhaja vsa oblast od cesarja in da cesar lahko postavlja in odstavlja papeže.

„Schwabenspiegel" je prevzel teorijo o dveh mečih že čisto v smislu papeževe stranke. To je znamenje, da je bila ta stranka tudi v Nemčiji jako močna. Vplivalo je v prilog papežem pač tudi dejstvo, da so mnogi izvennemški vladarji prostovoljno vzeli svoje dežele od papeža v fevd. Tako je vzgled drugih spravil tudi rimsko-nemške cesarje napram papežu v položaj vazalov. Na tej osnovi je nastala zahteva, da ima cesar držati papežu ostroge, da ima rabiti vojsko po želji papeža, da papež razpolaga s kraljestvom, če cesar umrje itd.

Samostojnost cerkvene oblasti in njen vzvišeni poklic pa so priznavali tudi ghibelini. Odklanjali so le vmešavanje papeža v čisto posvetne življenjske razmere države in njenih podanikov.

Hierokratični sistem se je končno s svojo prenapetostjo sam obsodil. Najjasnejšega izraza mu je dal papež Bonifacij

VIII. v svoji buli „Unam sanctam" iz l. 1302. Z vso odkritostjo govori tam o dveh mečih, ki sta oba podarjena od Boga papežu v svrho, da obdrži duhovni meč za se, posvetnega pa odda cesarju, ki je, kakor vsa bitja na zemlji, podvržen papežu in ima svojo oblast uporabljati po njegovi volji. Ta bula je postala nagrobni spomenik papeževe vesoljne vladarske moči, ki je začela sedaj dokaj hitro ugašati.

7. Konec srednjega veka. Propadanje papeževe svetovne moči.

Dolgotrajni boji, ki sta jih vodila sacerdotium in imperium, obe najvišji oblasti na zemlji druga proti drugi in v katerih je podlegla posvetna oblast, so bili v občutno škodo cesarstvu in cerkvi. Ko je bilo poraženo cesarstvo, so odpovedali različni narodi in njih vladarji pokorščino tudi papežu. Papeži sami so prišli, odkar so stolovali v Avignonu, v vedno večjo odvisnost od francoskih kraljev, ki so jim bili poprej glavna opora v boju proti nemškim cesarjem. Sedaj so svojo ojačeno moč pridno in spretno uporabljali v to, da so si prisvajali vedno večji vpliv na cerkvene zadeve v svoji državi in skušali domačo cerkveno organizacijo vedno bolj postaviti na samostojen temelj. To prizadevanje je rodilo važne uspehe.

Zgradili so polagoma posebno galikansko cerkev, prikrojeno francoskim razmeram, ki se je tudi sama nazivala Ecclesia Gallicana.

Povratek papežev iz Avignona v Rim je imel po vplivu Francije za posledico dolgotrajni razkol (1378—1417). Da je ta razkol silno omajal še ostalo moč in ugled papeštva, je naravno. Na cerkvenih zborih v Pizi (1409), v Kostnici (1414—1418) in Bazlu (1431—1445), ki so skušali odpraviti razkol in prenoviti ustroj cerkve, je bilo proglašeno načelo, da stoje zbrani škofje nad papežem, da se imajo sklepom vesoljnih cerkvenih zborov podvreči in pokoriti tudi papeži. Francoski episkopat je sklepe cerkvenih zborov v Kostnici in Bazlu na sinodi v Bourges-u l. 1438 sprejel za svoje in proglasil v posebni pragmatični sankciji svoboščine galikanske cerkve, libertates Ecclesiae Gallicanae. V njih je izraženo načelo, da veljajo za francosko cerkev samo kánoni, ki jih je ta za svoje sprejela. Uvaja se kraljevski placet za papeževe ukaze in recursus ab abusu, posebno pravno sredstvo proti odlokom cerkvene oblasti. Tako se je francoska cerkev jasno postavila na stališče konciliarne teorije, prisvojila si je nasproti papalnemu episkopalni sistem, ki se naziva v svoji francoski obliki tudi galikanizem.

V območju nemškega imperija je bil razvoj sličen, le da ga niso več vodili cesarji, ampak vladarji teritorijev. Njih vladarska oblast je vedno bolj segala tudi v čisto cerkvene zadeve, ustvarila se je državna vrhovnost nad cerkvijo ali državno cerkvenstvo (Staatskirchentum). Že v 15. stoletju se je rodila pri-

slovica: Dux Cliviae (Cleve) est papa in territoriis suis, kar je značilo, da ima tudi mali nemški knez v svoji kneževini nasproti cerkvi vse pravice kakor papež sam. Rimska kurija je sklepala sedaj z deželnimi knezi, ne več s cesarjem kot takim pogodbe, tako l. 1447 takozvane knežje konkordate (Fürstenkonkordate), v katerih je do izvestne meje stremljenja knezov priznala in se odpovedala mnogim rezervatom glede cerkvenih beneficijev.

Izgubljala pa je na veljavi in moči pred vsem le rimska stolica, med tem ko je moč nižjih cerkvenih dostojanstvenikov celo rasla, ker so bili večinoma tudi oni postali vladarji svojih teritorijev kakor svetni knezi.

Značilno za ves srednji vek pa je pred vsem dejstvo, da je šlo le za eno cerkev in eno državo, kajti rimsko-nemško cesarstvo je veljalo kot enotna državna tvorba. Še le polagoma so prišle poleg te tudi druge države do veljave in končno je bila nemška država samo še skupno ime za celo vrsto samostojnih kneževin. Tako je novi vek položaj popolnoma spremenil. Na mesto enotnega imperija je stopilo veliko število večjih in malih držav in reformacija je skrbela za to, da so prišle do priznanja in upoštevanja tudi organizacije novih krščanskih veroizpovedanj. Enotnost države in cerkve v srednjem veku je izpodrinila v novem veku obilica držav in verskih družb.

8. Do westfalskega miru. Doba verskih vojn.

Reformacija je bila za stremljenje deželnih knezov, si prisvojiti čim več cerkvene oblasti, kakor voda na mlin. Nauk, da popolnoma zadostuje sv. pismo, da je opravičenje podano že po veri sami in da so vsi verniki poklicani k duhovništvu, zanika seveda vsako vidno cerkev, zato tudi vsak cerkveni regiment in vsako razmerje med cerkvijo in državo. V stiski pa so vendar uvideli tudi reformatorji, da brez trdnega reda ni mogoče izhajati, govorili so o vidni, pravno urejeni cerkvi, nje vodstvo pa so izročili, oziroma priznali državi, ki je je bila itak že od početka verske revolucije vzela v svoje roke. Cerkev je tako postala državna naprava, kar je bilo čisto v skladu z že poprej močno razvito državno nadoblastjo nad cerkvijo. Prejšnji „jus majestaticum circa sacra“ se je spremenilo v „jus in sacris“ ali „jus sacrorum“. Cerkveno pravo se je vstvarjalo le po državni zakonodaji. Vodstvo cerkve je prešlo v roke državnih oblastev. Država je predpisovala članom cerkve vero, menjavo vere in način, kako se imajo verski predpisi na zunaj izvrševati (bogoslužje). Vse to je izraženo v stavku: cujus regio, ejus et religio. Cerkveno imetje je postalo državno imetje, dasi se naziva še s prvotnim imenom.

S tem je na kratko označen položaj reformiranih cerkvá v pravnem oziru. Tako se je bil izobličil koj ob početku reformacije pod pritiskom razmer in še le pozneje so zanj iskali tudi znanstvene oblike ter vstvarili v teoriji za razmerje reformira-

nih cerkvá napram državi episkopalni, teritorialni in kolegialni sistem. Vstvaritelja prvega sta M. Stephani († 1646) in posebno B. Carpzov († 1666), ki pravita, da je prešla jurisdikcija škofov nad protestanti, ki je bila ukinjena po avgsburškem verskem miru, na deželnega kneza, ki je v svojstvu kot deželni vladar tudi summus episcopus. Duševni očetje teritorialnega sistema so S. Pufendorf († 1694), Ch. Thomasius († 1728) in J. H. Böhmer († 1749). Ta sistem se zrcali v stavku: „cujus regio ejus et religio", in ne pomeni nič drugega, kakor da je vsa zunanja cerkvena oblast v rokah vladarja dežele. Po kolegialnem sistemu, zastopanem sosebno po Ch. M. Pfaff-u († 1760), pa so bile prvotne nositeljice cerkvene oblasti občine, ki pa so jo prenesle na deželnega kneza. V Nemčiji da se je to zgodilo na ta način, da so občine rade sprejele reformacijo po dež. knezih. V novejšem času pridobiva v znanstvu kolegialni sistem vedno več pripadnikov.[37]

Kar se je tako lepo posrečilo protestantovskim knezom, je vzpodbudilo tudi njih katoliške vrstnike, da si prilaste čim več oblasti v cerkvenih zadevah. Rim je bil radi reformacije v stiski, njegova moč je silno trpela, ker je izgubil vse reformirane dežele in ž njimi mnogo duševnih sil, zato je bil tem bolj navezan na kneze, ki so mu ostali zvesti in primoran napram njim popuščati tudi tam, kjer je šlo za stare cerkvene pravice.

9. Do konca 18. stoletja. Doba državnega absolutizma in državnega cerkvenstva.

Določbe avgsburškega verskega miru iz l. 1555 so imele biti le začasne. Obe stranki ste upali, da dojde med njima vendar do sporazuma. Toda ta se ni dosegel, tudi 30 letna vojna ga ni prinesla in vestfalski mir ni na že obstoječih razmerah bistveno nič izpremenil.

Katoliška cerkev je zavzela napram novemu nauku na tridentinskem zboru (1545—1563) svoje stališče. Mnogo koristnih reform se je tam sklenilo, mnogo razvad v cerkvi odpravilo, pravice cerkve so se natančno formulirale. To ni moglo prav nič zadržati toka, iz katerega se je rodil povsodi v Evropi monarhični absolutizem.

Neomejena vladarska oblast se je uveljavljala tudi napram cerkvi. Smeri, po katerih je pri tem hodila, so si med seboj zelo podobne, dasi nosijo različna imena, n. pr. na Francoskem Galikanizem, na Nemškem Febronianizem, v Avstriji Jožefinizem. Vsa doba se naziva tudi kot doba prosvitljenega absolutizma (Aufklärung, aufgeklärter Absolutismus). Na temelju naravnega prava (jus naturale) so vstvarili cel sistem pravic države napram cerkvi in v cerkvenih zadevah v obče, za katere so rabili skupni izraz: jura majestatica circa sacra. Šteli so semkaj:

[37] Prim. Stutz, K. R.[2], § 49. Friedberg, K. R.[6], 98 ss.

a) jus advocatiae sive protectionis, pravico zavetništva nad cerkvijo. Za zaščitnike in varuhe cerkve so veljali nekdaj cesarji, bila je to njih najvišja naloga. Zdaj je pomenila ta pravica neko varuštvo nad cerkvijo, ki so ga navadno izvrševala posebna oblastva, cerkveni sveti, konsistoriji i. p.;

b) jus inspectionis, pravico nadzorstva nad pridigami, katehezo, bogoslužjem, procesijami, misioni in božjimi poti, posebno pa nad občevanjem škofov z Rimom;

c) jus cavendi, pravico do varnostnih odredb, da se v naprej prepreči vsako oškodovanje državnih interesov;

d) jus placeti, po katerem se morajo predložiti vsi papeški in škofovski odloki in naredbe, tudi dogmatične vsebine, državi v odobrenje (placet), ne samo v vpogled;

e) jus exclusivae, pravico prigovora pri nameščanju cerkvenih uslužbencev z učinkom, da se mesto onemu, ki je persona minus grata, od cerkvenega predstojnika ne sme podeliti. S tem v zvezi je dalekosežno sodelovanje države pri vzgoji klerikov, pri vsprejemanju kandidatov za duhovski stan in pri preiskušnjah duhovnikov v svrho nameščenja v cerkveni službi. Jožefinska država je smatrala vse šolstvo za čisto politično, izključno državno zadevo;

f) jus appellationis (recursus ab abusu, appel comme d'abus), pravico, preprečiti zlorabo cerkvene oblasti s tem, da se da vsakemu državljanu možnost, pritožiti se proti cerkvenim odločbam na državna oblastva;

g) jus reformandi v tem smislu, da sme država vse ukreniti, da se odpravijo razvade v cerkvi in v cerkvenih zavodih;

h) jus dominii supremi sive eminentis, višjo lastninsko pravico države nad cerkvenim imetjem, iz katere izhaja pravica do obdačenja in uprave cerkvenega imetja, do amortizacijskih zakonov in celo do sekularizacije.

Ta teorija je mnogo škodovala cerkvi, a državi ni koristila. Najvnetejše jo je zastopal cesar Jožef II., ki je pa moral končno sam uvideti, da imata država in vladar višji poklic, kakor igrati vlogo sakristana in policista v cerkvi. Vendar pa si je stekel Jožef II. tudi za cerkev trajnih zaslug s tem, da je preosnoval vso zunanjo cerkveno ustavo, sosebno v Notranji Avstriji, pod katero je spadala takrat vsa sedanja Slovenija. Cerkvena okrožja so bila tako raztresena, da nam nudi predjožefinska škofijska karta sliko kakor pester mozaik. Raznolikost ordinarijev na dostikrat čisto malem ozemlju je otežkočala redno upravo in onemogočala enotnost cerkvenega vodstva. Na tem polju so bila prizadevanja Jožefa II. uspešna in ne sme se pozabiti njegovih zaslug, ako se govori in piše o njegovi zgrešeni cerkveni politiki.

10. Najnovejša doba. Konec absolutizma in fevdalizma. Spiritualizacija cerkvenega prava.

Francoska revolucija je polagoma v celi Evropi imela za posledico, da se je moral absolutizem umakniti moderni ustavni

državni obliki. Z absolutizmom je izginil tudi fevdalni sistem. Nova doba je strla obenem verige, v katere je bila cerkev poprej vklenjena; saj so morali priznati državljanom mnogo svoboščin in političnih pravic, katerih se je smela okoristiti tudi cerkev v svoje svrhe.

Pa tudi za cerkev je napočil povsem nov položaj. Izgubila je vso posvetno moč, in sicer v Nemčiji že l. 1803, v Italiji pa l. 1870, ko so cerkveno državo vtelesili v kraljevino Italijo. Cerkev je izvajala iz teh historičnih dogodkov svoje praktične posledice. Opustila je vsako nadaljnje zasledovanje svojih srednjeveških aspiracij po posvetni moči ter je svoj delokrog omejila zgolj na duhovno polje, ki je sploh njeno pravo torišče. In v tej novi smeri je prišla do uspehov, o katerih še Pij IX. ni sanjal, kateri pa so bili sojeni njegovemu nasledniku Leonu XIII., ki je s svojo diplomatično spretnostjo cerkvi pridobil mnogo nekdanjega ugleda nazaj, samo da je ta ugled bil posledica idealnega dela cerkvenih krogov in da ni šel na škodo držav, kakor nekdaj.

Spiritualizirano cerkveno pravo je končno našlo izraza v kodifikaciji, dovršeni l. 1917, katero so zahtevali škofje že na vatikanskem zboru, ki jo je pa šele papež Pij X., zvest svojemu geslu „omnia instaurare in Christo", vzel z vso vnemo v roke.

III. Poglavje.

Cerkev in druge verske družbe.

§ 16.

Cerkev in drugoverci.

Sägmüller, K. R.[4], §§ 16, 17. Haring, K. R.[3], § 106. Stutz, Der Geist des Codex j. c., 81 ss.

I. Nekrščeni. Naloga cerkve je, da spreobrne nekrščene h krščanski veri. Pri tem pa se ne sme posluževati nikake sile. Cerkveni zakoni za nevernike niso obvezni, dokler se spreobrnjenje ni izvršilo (c. 12). Pač pa velja za nje jus naturale, naravno pravo, po katerem se imajo presojati njih zadeve, če pridejo pred cerkveni forum, n. pr. zakon (brak) poganov. Seveda nimajo nekrščeni tudi nikakih pravic v cerkvi, ker niso njeni člani. Tako ne morejo izvrševati patronata (c. 1453), ne morejo postati deležni cerkvenih ustanov itd.

Vsaka communicatio in sacris z neverniki je prepovedana. Sicer pa je občevanje z njimi dovoljeno.

Večkrat je cerkev prepovedala kristjanom službo poslov ali dojk pri Judih. Nekatere sinode (Praga 1860)[38] so te prepovedi še v novejšem času zopet obnovile. Njih namen je, preprečiti, da kristjani vsled vzgleda, ki ga vidijo vsak dan, postanejo mlačni in odpadejo od krščanske vere. Isti namen so imeli predpisi prejšnjih časov, po katerih so morali Judje bivati v posebnih ulicah ali okrajih in nositi obleko, po kateri se jih je moglo takoj kot Jude spoznati. Cerkev je Jude opetovano vzela v svoje varstvo in zaščito, kadar so izbruhnila proti njim preganjanja. Upoštevala je pri tem, da je njih narod dal svetu mesijo. Zato se jim je tudi priznalo lastno pravo, varnost osebe in imetja, svobodno izvrševanje bogoslužja in nedotakljivost sinagog in pokopališč. Ker so pa oni Krista križali, so vživali po cerkvenem pravu samo toleranco, niso pa imeli dostopa do javnih služb in niso smeli imeti krščanskih robov in nevoljnikov.[39]

V svetnem pravu so bile glede Judov slične določbe. Šele francoska revolucija je proglasila načelo, da so vsi državljani enakopravni, in to načelo je prodrlo končno v vseh ustavnih državah. Po čl. 4. ustave z dne 28. junija 1921 so Judi povsem enakopravni z drugimi državljani.

II. Razmerje cerkve do nekatoliških kristjanov ter do izobčenih katolikov. Članstvo v cerkvi se pridobi s krstom. Kdor je prejel krst, je kot član cerkve zavezan, da sprejme njeno vero in izpolnjuje njene zakone. Zato se sodijo zadeve nekatoliških kristjanov, ako pridejo pred cerkveni forum, po predpisih cerkvenega prava.

Kdor zavestno zagovarja stavek, ki ga je cerkev označila kot krivoverskega, ali kdor vedoma taji cerkven dogma, ta zagreši hudodelstvo formalne herezije (c. 1325 § 2). Kdor si pa svoje zmote ni svest, ne zapade kazni, ker gre v tem slučaju samo za materialno herezijo. Sosebno se oni ne smejo šteti med formalne krivoverce, katerim nauki cerkve niso znani, ker so bili n. pr. vzgojeni od krivoverskih starišev. Oni, ki zavrže celotni nauk cerkve, se imenuje odpadnik (apostata). Tudi razkol

[38] Collec. Lac. 5, 443.

[39] c. 13. C. 28, q. 1, c. 5, 13. X. 5, 6.

(s h i s m a), ki pomeni ločitev od enotnosti cerkve, je lahko formalen ali samo materialen. Napram vsakemu, ki se nahaja v zmoti, ima cerkev dolžnost, da ga privede k resnici nazaj, toda le potom molitve, razlage cerkvenega nauka, z dokazi ljubezni do bližnjega, ne pa s slepo vnemo, sovražnim prerekanjem, s ponudbami dobičkov ali celo s silo (cc. 752, 1350, 1351).[40]

Tekom časa pa niso odpadli od cerkve le posamezniki, ampak velike množice ljudi, ki so se združile v samostojne verske družbe, katere so se kot posebne cerkve organizirale. Mnoge izmed njih so zelo razširjene in že stare. Katoliška cerkev jih kot edina prava cerkev ne priznava za opravičene, še manj za enakopravne. Ona jih smatra za sekte. Cerkev je z dogmatičnega stališča nestrpna, intolerantna. To so tudi druge cerkve in sploh vse verske družbe, ako so o resnici svojega nauka prepričane.

Cerkev danes nima in tudi ne zahteva zunanje jurisdikcije nad onimi, ki so od nje ločeni, zato pa zabranjuje katolikom udeležbo pri bogoslužju nekatolikov (c o m m u n i c a t i o i n s a c r i s a c t i v a, c. 1258), in ne pripušča nekatolikov k udeležbi na svojih verskih blagrih (c o m m u n i c a t i o i n s a c r i s p a s s i v a, r e c e p t i v a).

Katolik se ne sme udeleževati bogočastnih dejanj nekatolikov, iz katerih bi sledilo, da se sam k njihovi veri priznava. Tu sem so šteti: udeležba pri protestantskem ali pravoslavnem obhajilu, obiskovanje pridig in božje službe drugovercev, krst po nekatoliškem cerkvenem nastavljencu, ako se ne izvrši v skrajni sili (cc. 2319 n. 3, 985 n. 2); botrstvo pri nekatoliškem krstu; poroka katolikov pred nekatoliškim dušebrižnikom tudi v slučaju mešanega zakona (cc. 2319 n. 1 in 1063 § 1). Ni dovoljeno, da bi se zaročenca, od katerih je eden katolik, po poroki pred katoliškim duhovnikom dala poročiti tudi po nekatoliškem duhovniku, ako ta ni zgolj državni matičar (c. 1063 § 3). Ako je pa udeležba pri bogoslužnih dejanjih nekatolikov upravičena v razmerah, ako ni z njo v zvezi nevarnost odpada ali pohujšanja, potem je dovoljena, n. pr. pri pogrebih, porokah nekatolikov ali pri božjih službah iz javnih ozirov (c. 1258 § 2).

Nekatoliki niso pripuščeni k zakramentom (cc. 2260, 2314, 1325 § 2), tudi se jim ne sme dovoliti cerkveni pogreb (c. 1240 n. 1).[41] Otrokom nekatolikov sme katoliški duhovnik le v skrajni sili podeliti krst (cc. 750 §1, 751). Nekatoliki ne smejo biti botri (c. 765 n. 2), pač pa krstne priče. Pri mešanih zakonih je sedaj

[40] Encikl. Pija XI. „Ecclesiam Dei" 12. nov. 1923, A. A. S. XV (1923), 573 ss.

[41] Izobčeni ne smejo prejeti zakramentov, po razglasitvi sodbe tudi ne zakramentalov (c. 2260 § 1).

assistentia activa obče pripuščena in celo potrebna, le maša je prepovedana, druge obrede sme škof dovoliti (c. 1102). Po konstituciji papeža Martina V. „Ad vitanda scandala" iz l. 1418[42] in sedaj po cc. 2258 § 2 in 2259 § 2 so od pasivne udeležbe pri božji službi izključeni samo excomunicati vitandi t. j. oni, ki so od papeža z navedbo imena izobčeni in kot excommunicati vitandi javno razglašeni ter oni, ki izvrše fizično nasilje proti papežu (c. 2343 § 1 n. 1). Krivoverci in razkolniki kot taki niso „vitandi". Zanje se sme zasebno moliti, tudi tajne tihe maše so zanje dopustne. Za nekatoliške vladarje se smejo darovati celo slovesne maše in vršiti javne molitve, ker veljajo blagru dežele. Slovesen requiem za umrle nekatoliške vladarje pa je bil dosedaj prepovedan in po besedilu cc. 1240 § 1 in 1241 ostane prepoved pač tudi še v naprej v veljavi.

One, ki cerkvi zaukažejo ali jo prisilijo, da cerkveno pokoplje razkolnika, krivoverca ali nevernika, zadene kazen izobčenja, ki nastopi ipso facto in ni nikomur pridržana. Duhovnikom, ki takim osebam prostovoljno nudijo cerkveni pogreb, preti kot kazen interdictum ab ingressu ecclesiae ordinario reservatum (c. 2339). Cerkveni pogreb pa je dovoljen, če so te osebe pred smrtjo kazale znake kesanja (c. 1240 § 1).

§ 17.

Najvažnejši novodobni cerkvenopolitični sistemi.

Friedberg, K. R.[6], 111 ss. Stutz, K. R.[2], §§ 55, 57. Sägmüller, K. R.[4], §§ 18, 19. Scherer, K. R., 48 ss. Pöschl, K. R.[2], § 12. Hussarek, l. c., 1 ss.

I. Paritetna država.

Zasebnega občevanja med katoliki in nekatoliki cerkev ne brani. Urediti prašanje politične tolerance pa je izključno stvar držav, katerih pripadniki se priznavajo k različnim veroizpovedanjem. Šele nova ustavna doba je poskusila zadovoljivo rešitev problema.

1. Milanski edikt je proglasil l. 313 splošno versko svobodo. Ko je pa postalo krščanstvo državna vera, je ta svoboda zopet izginila. Krščanski cesarji so izdali zakone, po katerih so zadele krivoverce najstrožje kazni, celo smrt. Vera je veljala za del ustave in ustava države je imela biti strogo enotna. Kdor je kršil enotnost vere, se je hudo pregrešil proti državnemu redu. To pravno naziranje je bilo merodajno tudi v germanskih državah in ostalo je v veljavi skozi celi srednji vek. Friderik II., ki gotovo ni bil verski fanatik, je za krivoverstvo opetovano

[42] Gasparri, Fontes I n. 45.

določil kot kazen smrt na grmadi in papeža Gregor IX. in Inocenc IV. sta te zakone potrdila. Celo oznanjevalci nove vere v 16. stoletju, ki so za se pač zahtevali svobodo vesti v polnem obsegu, niso kazali napram drugovercem nobene tolerance in še manj države, ki so stopile na njihovo stran.

2. Da bi se bilo proti reformatorjem in njih pripadnikom lahko postopalo na podlagi državnih zakonov kot hudodelcem, je povsem jasno. Karol V. pa teh zakonov radi širеče se revolucije ni mogel več izvesti. Zato njegov kazenski zakonik iz l. 1532, znan pod imenom Constitutio Criminalis Carolina (C. C. C.) ali peinliche Halsgerichtsordnung Karls V., nima več kazenskih določb proti heretikom. V augsburškem verskem miru l. 1555 je bilo določeno, da katoličani in protestanti lahko prosto in svobodno izvršujejo vsak svojo vero. Pravico, da si volijo veroizpovedanje, pa so imeli le neposredni državni stanovi, podaniki so se morali po pravilu, cujus regio ejus et religio, pokoriti odredbam svojega kneza, smeli so se pa izseliti, ako so hoteli ostati zvesti svojemu od vladarja različnemu verskemu prepričanju (beneficium emigrandi). V državnih mestih so imeli ostati katoliki in protestanti skupaj, kakor doslej. Ferdinand I. je dal tej mirovni pogodbi še poseben dostavek, da izgube duhovski državni stanovi, ki prestopijo k augsburškemu veroizpovedanju, službo in dostojanstvo (reservatum ecclesiasticum). Vitezi in meščani v duhovskih kneževinah pa so dobili pravico, da smejo ostati protestanti, če so že dalj časa pripadali novi veri.

3. Augsburški mir verskega nasprotja nikakor ni odstranil. To nasprotje je postalo le še vedno ostrejše radi protireformacije in je končno rodilo 30-letno vojno, ki je končala vsled opešanja obeh strank z vestfalskim mirom l. 1648. Določbe, ki se nanašajo na verske razmere, vsebuje Instrumentum pacis Osnabrugensis. Poleg protestantov augsburškega so bili priznani tudi oni helvetskega izpovedanja. Glavne določbe so:

a) V političnih, države se tičočih zadevah so državni stanovi vseh treh izpovedanj enakopravni. Prestop izvršen iz ene konfesije v drugo nima na pravice dotičnega stanu na državnopolitičnem polju nikakega učinka.

b) V verskih zadevah ne odloča večina glasov, temveč državni stanovi katoliške in protestantske vere naj glasujejo vsak za se kot corpus Catholicorum in corpus Evangelicorum in prašanje naj se potem med obema skupinama v prijateljskem sporazumu reši.

c) Vsaka konfesija ohrani ono cerkveno imetje, ki je bilo 1. januarja 1624 (dies decretorius, dies normalis) njena last. Za nekatere dežele cesarja pa je ta določba sploh odpadla. Cerkveni rezervat Ferdinanda I. je ostal še nadalje v veljavi.

d) Vsi državni stanovi imajo pravico do reformacije (jus reformandi), toda z omejitvijo, da mora deželni knez (izvzemši

Avstrijo) svojim podanikom, ki pripadajo drugi veri nego on, dopustiti njeno izvrševanje v onem obsegu in oni obliki, kakor jim je bilo to izvrševanje dovoljeno poljubnega dne l. 1624 (annus decretorius, annus normalis). Ako je deželni knez prestopil k drugemu veroizpovedanju, ali če je prešla vlada v deželi v roke kneza drugega veroizpovedanja, ni smel ta dotedanje verske pripadnosti svojih podanikov spreminjati. Podanikom pa, ki niso mogli dokazati posestnega stanja iz l. 1624, smel je deželni knez nadaljnje izvrševanje njih verozakona prepovedati in jih v daljšem roku siliti, da se izselijo, toda ni jim smel od imetja ničesar vzeti.

Papež Inocenc X. je ta mir obsodil, ker so po njem postale izgube, ki jih je katoliška cerkev po reformaciji utrpela, trajne. Kot državni zakon pa je ostal vestfalski mir navzlic papeževi obsodbi v veljavi.

V različnih deželah je bilo vsled tega zgodovinskega razvoja izvrševanje verozakonov različno. Dežele so bile ali katoliške ali protestantske (luterske ali reformirane). Tu in tam so se nahajale v sicer versko enotnih teritorijih tudi občine drugega veroizpovedanja, ki so imele na podlagi posestnega stanja iz l. 1624 exercitium religionis publicum ali privatum in skoraj povsodi so bili tudi še pripadniki drugih konfesij, ki se jih je samo trpelo, in ki so imeli svojo devotio domestica simplex ali qualificata.

4. V prejšnji Avstro-Ogrski so bile razmere slične kakor v Nemčiji. Toda v avstrijskih kronovinah, na Češkem in na Ogrskem je vladalo v vsem srednjem veku načelo stroge enotnosti v veri. Nastale sekte so brezobzirno preganjali (Husitske vojne).

Protireformacijo so v avstrijskih deželah izvedli z vso strogostjo. Jedina od države priznana vera je bila katoliška. Nekatoliških veroizpovedanj se niti trpelo ni! Svojo vnemo za katoliško stvar pa so izkoristili avstrijski vladarji v to, da so vedno bolj razširjali svoja jura circa sacra. Cesarja Ferdinanda II., ki je pregnal protestante iz svojih dežel, nazivajo zgodovinarji po pravici za ustanovitelja jožefinizma. Cerkev je smela samostojno odločati samo in pure spiritualibus, v vseh drugih ozirih je bila pod strogim državnim nadzorstvom. Na Ogrskem pa so bili katoliki in protestanti ravnopravni. Ta enakopravnost je bila priznana v 16. stoletju tudi pravoslavni cerkvi s tem, da so beguncem iz Turčije (nekdanje Srbije) dovolili na Ogrskem, Hrvaškem in Kranjskem prosto bogoslužje po njih veri in obredu. Jude so ponekod trpeli, a so jih včasih tudi zopet izgnali.

Nauk o naravnem pravu in doba prosvitljenega absolutizma v zvezi z vedno večjo pomešanostjo različnih veroizpovedanj sta od srede 18. stoletja naprej pripravila pot večji verski strpnosti. Toleranční patent cesarja Jožefa II. z dne 10. oktobra 1783 je dovolil protestantom obeh veroizpovedanj in pravoslavni

cerkvi domačo versko službo, kjer niso imeli dotični kristjani itak že prej obsežnejših pravic. Tudi judom se je stališče zboljšalo. Judje, protestanti in pravoslavni pa so se morali oblastvom prijaviti. Vstop v javne službe se jim je moral posebno dovoliti. Vsa druga veroizpovedanja, tudi brezverstvo, so bila prepovedana.

5. Absolutna policijska država je prenehala šele z l. 1848, ko je celo Evropo prevzelo revolucionarno gibanje. Tudi glede verske strpnosti so šele sedaj prodrla nova načela. Še osnovni zakoni stare nemške zveze (Deutsche Bundesakte) iz l. 1815 določajo za vse tri krščanske stranke samo enake državljanske in politične pravice, ne pa tudi pravico do javne službe božje. To pravico so prinesle državljanom šele novodobne ustave.

V bivši Avstriji je zajamčil ces. patent z dne 4. marca 1849 d. z. št. 151 vsem državljanom svobodo vere in vesti, vsaki priznani verski družbi pa javno bogoslužje in pravico do njenega imetja; podvrgel pa je obenem vse cerkve in verske družbe državnim zakonom.

Vlada je iskala sporazuma s katoliškimi škofi, katerim je dovolila prosto občevanje z Rimom. Odpravila je placet in v večjem obsegu zopet uvedla cerkveno sodstvo. Med cerkvijo in državo je nastalo novo razmerje, sistem koordinacije, po katerem sta obe oblasti, vsaka na svojem polju samostojni, druga od druge neodvisni, enakopravni.

18. avgusta l. 1855 je bil sklenjen med cesarsko vlado in papežem konkordat, ki je zajamčil katoliški cerkvi popolno samoupravo, izročil šolo njenemu nadzorstvu, razveljavil drugo poglavje občega državljanskega zakonika in odkazal vse zakonske (bračne) spore cerkvenim sodiščem.

Konkordat je imel takoj s početka hude nasprotnike, ki so zahtevali važnih izpremememb v določbah o mešovitih zakonih in o prestopu k drugi veri. Ker Rim ni mogel popustiti, je država uredila te zadeve za se, in sicer deloma že v osnovnih zakonih iz l. 1867, potem z majnikovimi zakoni iz l. 1868 (Maigesetze, zakoni z dne 25. maja 1868 d. z. št. 47, 48 in 49, ki se tičejo upostavitve pristojnosti civ. sodišč v zak. pravdah, razmerja cerkve do šole ter medverskih odnošajev) in končno z zakonom z dne 7. maja 1874 d. z. št. 50 o zunanjih pravnih razmerah katoliške cerkve. Že 4 leta poprej, namreč z najvišjim odlokom z dne 30. julija 1870 je bila država odpovedala konkordat, ki je bil pa formalno odpravljen šele z zakonom z dne 7. maja 1874.

Ti zakoni so vstvarili zopet novo razmerje med cerkvijo in državo, ki se lahko označi kot sistem paritetne države. Vse od države priznane verske družbe so enakopravne. Država ureja njih zunanje zadeve po svojih zakonih, v mejah teh zakonov pa jim prizna samoupravo.

6. Pariteta napram verskim družbam ima za podlago svobodo vere in vesti, priznano vsem državljanom brez razlike. Ta svoboda spada med politične pravice. Od Amerike jo je najprej prevzela francoska revolucija. V modernih državah je povsodi ustavno zajamčena. Njena vsebina je sledeča:

a) Vsak državljan si sme izbrati vero po svojem prepričanju; lahko jo tudi menja ali zavrže, ne da bi se odločil za drugo. Od njegove volje je odvisno, ali izpolnjuje predpise svoje vere ali ne. Državljanske in politične pravice so od veroizpovedanja neodvisne.

b) Ta svoboda je omejena po državnem pravnem redu v toliko, da mora državljanske dolžnosti izpolnjevati brezpogojno vsak (n. pr. obveznost do vojne službe), tudi če bi mu to njegov verozakon branil.

c) Pravice verske svobode se morejo poslužiti šele versko dorasle fizične osebe. Versko doraslost določa zakon.

7. Pariteta napram verskim družbam obsega sledeča načela: a) Vsem je priznana enaka svoboda v oznanjevanju verskega nauka. Vsaki verski družbi mora biti dovoljeno, da oznanja svoj nauk v dopustni obliki ustmeno ali pismeno in si s tem vabi nove pripadnike. Iz tega izhaja za posameznika pravica do prostega prestopa v drugo vero. Verska pripadnost otrok je odvisna ali od volje starišev ali pa je urejena z zakonom. b) Vse cerkve in verske družbe se morajo enako ščititi v pravici do izvrševanja verskih predpisov, zato se sramotenje njih verskih naukov ali njih obredov ali motenje njih božje službe po zakonu kaznuje (verski delikti). Nikdo se ne sme siliti k udeležbi pri verskih slavnostih svojega lastnega ali tujega veroizpovedanja. Izjeme so mogoče samo pri osebah, ki so podvržene roditeljski, varuški, vojaški ali drugi disciplinski oblasti. Nikdo ne sme biti glede verskih činov (krst, poroka, pogreb) zakonito navezan na služabnika druge vere, in tudi ne primoran, da mu plača vsaj pristojbino. To bi pomenilo nujno župno pripadnost (Pfarrzwang), ki bi nasprotovala ravnopravnosti. c) Vse cerkve in verske družbe so priznane kot korporacije, ki so sposobne pridobivati in imeti imovino. d) Vse verske družbe se morajo enako upoštevati pri dovoljevanju državnih prispevkov za verske, bogočastne,

šolske in dobrodelne potrebščine. e) Državna vlada mora zavzeti napram vsaki verski družbi stališče, kot da bi pripadala njej. Načelo mora biti: ne vsem enako, pač pa vsakemu svoje. To načelo je gotovo težko izvedljivo, a ravno tako gotovo je, da bi bila absolutna pariteta nemogoča, ker se radi različnosti institucij ne da postopati napram vsem veroizpovedanjem po istih smernicah. Pariteta more biti zgolj relativna. Zato so potrebni razun načelnih zakonitih določb, ki veljajo za vse enako, še za vsako versko družbo posebni zakoni.

8. Pariteta vsebuje vrhovnost države nad cerkvami in drugimi verskimi družbami (Staatskirchenhoheit). Ta vrhovnost se izraža v tem, da država ali upravnim ali zakonodavnim potom verske družbe priznava ali pa jim priznanje odreka (jus reformandi), da jih lahko loči v recipirane in privilegirane (udruženja s samo civilnopravno sposobnostjo in javnopravne korporacije). Dalje vsebuje državna vrhovnost jus inspiciendi et cavendi, t. j. pravico do nadzorstva in čuvanja nad pravilnim vršenjem cerkvene oblasti tudi v njenem samoupravnem delokrogu (da so cerkvene kazni, izrečene proti klerikom in laikom, v skladu s predpisi cerkvenega prava, da ne kratijo imovinskih in državljanskih pravic in ne kršijo osebne svobode, da se pri pridigah, pri katehezi in drugih bogočastnih aktih ne vrše zlorabe v škodo državnim in v korist strankarskim interesom, da se omeji svoboda dopisovanja z verskimi predstojniki v inozemstvu). Iz nadzorstvene pravice izhaja tudi potreba pristanka državne oblasti na osnovanje novih in spremembo obstoječih cerkvenih zvanj in njih okrožij; dalje sledi iz nje upravičenost države, zakonito določiti za cerkvene uslužbence potrebno izobrazbo, prigovarjati imenovanju kandidatov, ki nimajo kvalifikacije ali ki so politično nepoverljivi, omejevati pridobivanje imovine z amortizacijskimi zakoni, kontrolirati nje upravo, vštevši nadzorstvo nad višino in uporabo verskih davkov. Končno izvaja država iz tega naslova pravico, da nepokornim cerkvenim uslužbencem prejemke, ki jih dobivajo iz njenih sredstev, odtegne.

Državna vrhovnost vključuje tudi zavetništvo nad cerkvami in verskimi družbami (jus advocatiae). Priznane cer-

kve in verske družbe so korporacije javnega prava, cerkvene službe so javne, dasi ne državne službe, cerkveni uslužbenci vživajo stanovske predpravice kakor državni činovniki (posebno kazenskopravno zaščito, olajšave pri izvršbah na plačo, oprostitve glede javnih poslov, katerih se sicer državljani ne morejo braniti, kakor varuštva, porotništva, občinskih funkcij), cerkve in verske družbe dobivajo od države prispevke v denarju in država skrbi za izvedbo njihovih ukrepov in odlokov, ki so v okviru priznane avtonomije zakonito donešeni (brachium saeculare za iztirjanje pristojbin, dajatev v prirodninah, verskih davkov in za izvršbo disciplinskih sodb). Država končno podpira in ščiti verski pouk v šolah, dušno pastirstvo v kaznilnicah, dobrodelnih zavodih in med vojaštvom, ona s svojim vplivom vzdržuje verski mir, čuva nad dostojanstvom cerkve in skrbi za nedotakljivost njene imovine.[43]

Katoliška cerkev iz dogmatičnih razlogov načelo verske svobode in državne paritete odklanja ter smatra obstoj večjega števila konfesij v isti državi za zlo, ker nasprotuje jedini samo v njej razodeti božji resnici.[44] Toda cerkev je samo dogmatično, ne pa politično nestrpna in računa dejansko z načeli paritete povsodi tam, kjer obstoja v območju ene države več konfesij s priznanimi pravicami. To načelo je izrekel že Leo XIII.[45] in cerkveni zakonik ga ni opozval, ker katoliškim vladarjem glede postopanja napram nekatoliškim verskim družbam ničesar ne predpisuje. Dosti jasno je izražena v njem spravljivost in ljubezen katoliške cerkve do drugovercev, ker so po cc. 1350 in 1351 škofje in župniki sicer obvezani, se brigati za drugoverce svojih okrožij, toda z izrecnim dostavkom, da je vsako nasilno sredstvo v prilog prestopa v katoličanstvo izključeno.

II. Ločitev cerkve od države.

Po načelu paritete je cerkev podrejena državi, toda ne kot celota, ampak samo po onem delu, ki se nahaja v državv-

[43] Prim. Sägmüller, l. c., 133 s, in Kahl, K. R. 309 ss.

[44] Syllabus n. 77—79 v Denzinger, Enchiridion[9], n. 1626 ss.

[45] Encikl. Immortale Dei z dne 1. nov. 1885, Denzinger, Enchirid.[9] n. 1726.

nih mejah. Paritetna država priznava sosebno krščanske verozakone kot blagovest in svetovno naziranje, cerkev pa kot ustanovo, ki to blagovest čuva in jo neguje v srcih državljanov tudi v korist državi. Zato je skrb za verozakonske potrebščine tudi naloga države, ker se z njo pospešuje blagor državljanov.

Mnoge države pa smatrajo vero samo za del notranjega čustvenega življenja posameznikov, udejstvovanje verskega čuta in prepričanja jim je zasebna zadeva državljanov, nikakor pa ne posebna stran duševnega življenja narodov. To pojmovanje, povzeto iz naukov različnih reformiranih sekt, ne priznava cerkvi nikakega od vseh drugih društev različnega bistva. Cerkev se v državi osnavlja pravno od državljanov na podlagi svobodnega udruževanja. Njeno življenje je samo toliko pod vplivom države, kolikor si država varuje vpliv na društva sploh. Tako je cerkev na eni strani v resnici svobodna, na drugi pa ni deležna nikake državne zaščite. Država nima napram njej ne pravic ne dolžnosti. To razmerje se naziva v politični terminologiji ločitev cerkve od države. Pod to devizo se je čestokrat skrivalo preganjanje cerkve in verskega življenja sploh. Ta sistem je, kolikor se Evrope tiče, gotovo v nasprotju s historično posvedočenim sodelovanjem cerkve in države pri vstvarjanju temeljev današnjega kulturnega življenja.

Zahteva po ločitvi cerkve in države je najprej dobila izraza po reformatorjih, ki so sploh vsako pravno cerkev zanikali. A tisti, ki so ločitev zagovarjali, so ostali v manjšini. Odločilni vodje so cerkev izročili državi, tako da je postala del državne organizacije in državne oblasti, ki je vsak klic po verski svobodi in verskih pravicah poedincev sovražno odbijala. Uspešno je postalo gibanje po osvobojenju izpod državne cerkve šele v drugi polovici 17. stoletja v severnoameriških angleških kolonijah in skoraj istočasno so začeli teorijo o ločitvi cerkve in države zagovarjati najprej z vidika verske strpnosti in človeških pravic številni teologi, filozofi, pravniki, politiki, državniki, nacionalni ekonomi in zgodvinarji, in novejše svobodomiselne stranke, sosebno nemški socialni demokratje so v svoj politično-strankarski program, formuliran l. 1891 v Erfurtu, uvrstili tudi točko: Vera je zasebna zadeva vsakega poedinca. Vsi prispevki iz javnih sredstev za cerkvene in verske svrhe naj prenehajo. Cerkvena in verska občestva se smatrajo za zasebna udruženja, ki svoje zadeve povsem samostojno urejajo.

Ločitev so izvedle Združene države severne Amerike l. 1787, izrekel jo je francoski nacionalni konvent l. 1794, v Belgiji je bila l. 1831 sprejeta v ustavo. Temu zgledu so sledile 1873 Mehika, 1890 Brazilija, 1902 Ecuador in l. 1905 jo je ponovno uzakonila Francija in to na način, ki ni ostal brez težkih posledic. V Švici je ta sistem izveden v Ženevi (1907) in v mestu Basel (1910). Na Portugalskem je trajala ločitev od 1911 do 1918, v Nemčiji jo je pa prinesla revolucija, ki je izbruhnila po nesrečno končani svetovni vojni.[46]

V Zedinjenih državah obstoji splošna svoboda vere, vesti in bogočastja, toda državni zakoni se ozirajo v visoki meri na versko prepričanje prebivalstva pri obliki prisege, porote, bogoslužja, pri nedeljskem počitku ter nudijo polno možnost za izvrševanje verskih dolžnosti v državnih zavodih, v vojski in mornarici. Toda države ne dajejo cerkvam prispevkov iz javnih sredstev ter priznavajo njih organizacije samo kot zasebna udruženja z zgolj privatnopravnimi pravicami.

Francoski ločitveni zakon priznava svobodo vesti in bogočastja, toda odreka vsem božjim hramom javen značaj ter jih smatra samo kot predmete zasebnega prava. Cerkveno imovino naj upravljajo bogočastna udruženja (associations cultuelles), od katerih vodstva pa so škofje in župniki izključeni. Ta udruženja so v pridobivanju imovine zelo omejena in stoje pod dalekosežnim nadzorstvom države. Zato je cerkev proti njim izvajala pasivno resistenco in dosegla nekaj olajšav še pred vojno, po vojni pa se je našla tudi oblika za formiranje bogočastnih udruženj, ki odgovarja zahtevam državne in tudi cerkvene zakonodaje.[47]

V Belgiji vživa cerkev popolno svobodo glede nauka, zakonodaje, bogočastja, pouka, udruževanja in nastavljanja uslužbencev. Navzlic temu se njeni organi plačujejo iz javnih sredstev in država trpi tudi gradbene stroške. Tako je cerkev dejansko priznana kot javnopravna korporacija, ki deluje občemu blagru v korist.

Dobrohotno je ločitev cerkve od države izvedena tudi za Nemčijo z ustavo z dne 11. avgusta 1919. Vsem verskim družbam je po čl. 137 zajamčena samouprava njihovih zadev. Verski organi se postavljajo brez sodelovanja države in političnih občin. Verske družbe, ki so bile poprej javnopravne korporacije, ohra-

[46] Bogato literaturo k vsemu problemu navajajo pred vsem Sägmüller, K. R. I./1[4], 136 ss. Rothenbücher, Die Trennung von St. u. K.[2], 1919, ki se ozira tudi na ves historiat in poedine države, dalje Friedberg, K. R.[6], 85 ss. Stutz, K. R.[2], 395 s.

[47] Associations cultuelles so se pretvorile v associations diocésaines in bile priznane s papeževo encikl. „Maximam gravissimamque" 18. jan. 1924, A. A. S. XVI (1924), 1 ss.

nijo to svojstvo tudi v bodoče. Druge ta privilegij lahko izposlujejo, ako po številu članov in ustavi njih trajnost ni dvomljiva. Verske družbe, ki so javnopravne korporacije, imajo pravico nalagati in pobirati davke na podlagi državnih davčnih list. Imovina je vsem verskim družbam ustavno zajamčena (čl. 138). Izrecno določa čl. 149 še nadaljnji obstoj teoloških fakultet na visokih šolah. Verski pouk v šolah je fakultativen, t. j. od izjave onih oseb odvisen, ki imajo odločati o verski vzgoji otroka. Duševnemu pastirstvu v državnih zavodih in v vojski se ne stavijo nikake ovire (čl. 141).

Iz predstoječih primerov je razvidno, da so podrobnosti ločitve v poedinih državah lahko dokaj različne in da je vsem tipom skupno morda samo to, da država z ločitvijo izjavi, da svoje zveze s cerkvijo na najnižjo mero omeji, da je pa drugače ločitev za cerkev lahko ugodnejša kakor pariteta, ker ji daje večjo svobodo.

Bistveno za sistem ločitve je dejstvo, da so cerkvene organizacije in ustanove navezane na državno društveno in ustanovno pravo in da so tudi glede pravne osebnosti odvisne od državnih predpisov. Država ščiti imovinske in članske pravice samo kot društvene, zahteve verskih organov glede službenih prejemkov se rešujejo rednim sodnim ne upravnim potom, ravno tako zahteve verskih udruženj do članov radi društvenih (verskih) prispevkov. Katoliška cerkev, katera je po svojem lastnem pravu tudi kot celota jako učinkovito organizirana, za državo ne prihaja v poštev ali pa ji je priznan, vsaj če je ločitev popolna, kvečjemu še idejni pomen.

Cerkev ločitve iz načelnih razlogov ne odobrava, ker se z njo pretrga ona vez, s pomočjo katere sta obe oblasti skozi stoletja vzajemno delovali za blagor človeštva. Cerkev povdarja, da je njena naloga preveč vzvišena, kakor da bi se mogla dostojno in uspešno izvrševati v okviru, ki je začrtan delovanju navadnega zasebnega društva. Papež Pij IX. je v svojem silabu iz l. 1864 pod točko 55 obsodil zahtevo: „Ecclesia a Statu Statusque ab Ecclesia sejungendus est."[48] Odločno se je papež Pij X. izrekel proti ločitvi na Francoskem v enciklikah „Vehementer nos"

[48] Denzinger, Enchiridion.[9] n. 1603.

11. februarja 1906[49] ter „Une fois encore" 6. jan. 1907[50] in v encikliki „Jamdudum" 21. maja 1911 proti ločitvenemu zakona na Portugalskem.[51] V tej encikliki povdarja papež tudi, da država, ki se od cerkve loči, krivično postopa, da pa mora cerkvi v tem primeru priznati vsaj vsem skupno svobodo in prosto razpolaganje z imovino po občem državljanskem pravu.

III. Koordinacijski ali konkordatni sistem.

Za označeno načelno razmerje med cerkvijo in državo, kakor ga pojmuje cerkev (zgoraj § 14), je vstvarila teorija ime „koordinacijski (scil. cerkvenopolitični) sistem", ki je idejno mogoč napram vsaki historično nastali cerkvi in je sosebno v začetku 19. stoletja v celi vrsti evropskih držav bil praktično udejstven.

Ta tip cerkvene politike se oslanja na temeljno naziranje, da sta država in cerkev vsaka v svojem območju druga od druge popolnoma neodvisni, da tedaj vsaka na svojem polju prosto delujeta in se razvijata, da ima vsaka stranka na prospehu druge živ interes, da pa ne more in ne sme ne država cerkvi in ne cerkev državi določati mej pristojnosti. Zato nastane za vsa ona polja, ki jih smatrata tako cerkev kakor država za svoje torišče, neizbežna potreba, da se doseže med njima o mejah pravnih in interesnih območij ter o načinu sodelovanja v onih zadevah, ki spadajo med skupne naloge obeh oblasti, sporazum. Tak sporazum se izraža na zunaj navadno v obliki pogodbe, za katero je običajno v rabi izraz konkordat.

Sistem paritete, sistem ločitve cerkve od države ter konkordatni sistem so po sebi samo trije različni načini rešitve političnega problema, kako urediti odnošaje med državo in verskimi družbami ter med verskimi družbami samimi. Niti s stališča cerkve se ne more trditi, da je konkordatni sistem za njo na vsak način najboljši; jasen dokaz za to je francoski konkordat iz l. 1801 in uporabljanje njegovih določil v praksi. Obratno se od države ločena cerkev v Belgiji dobro počuti in tudi s sedanjim stanjem

[49] A. S. S. XXXIX (1906), 3 ss.
[50] A. S. S. XL (1907), 3 ss.
[51] A. A. S. III (1911), 207 ss.

v Nemčiji so cerkveni krogi v obče zadovoljni. Ni merodajno načelno stališče države glede koordiniranosti ali podrejenosti cerkve, ampak odločilna je pred vsem upravna zakonodaja. Tudi kombinacije tipov so mogoče. Zato naša na načelih paritete zgrajena ustava ne izključuje konkordata, ker se obseg cerkvene avtonomije in položaj katoliške cerkve v državi določita lahko tudi sporazumno z rimsko stolico, s katero so dogovori mogoči celo tam, kjer je načelno uzakonjena ločitev, kakor priča z Bavarsko sklenjeni konkordat z dne 29. marca 1924.[52]

§ 18.

Cerkvenopolitična določila v ustavi ter v pokrajinskih zakonih kraljevine S. H. S.

I. Člen XII., ki je najvažnejši, se glasi:

Ujemčava se sloboda vere i savesti. Usvojene veroispovesti ravnopravne su pred zakonom i mogu svoj verozakon javno ispovedati.

Uživanje gradjanskih i političkih prava nezavisno je od ispovedanja vere. Niko se ne može osloboditi svojih gradjanskih i vojnih dužnosti i obaveza pozivajući se na propise svoje vere.

Usvajaju se one vere, koje su o ma kom delu kraljevine već dobile zakonsko priznanje. Druge vere mogu biti priznate samo zakonom. Usvojene i priznate vere samostalno uredjuju svoje unutrašnje verske poslove i upravljaju svojim zakladima i fondovima u granicama zakona.

Niko nije dužan, da svoje versko osvedočenje javno ispoveda. Niko nije dužan, da sudeluje u verozakonim aktima, svečanostima, obredima i vežbama, osim kod državnih praznika i svečanosti i ukoliko to odredi zakon za osobe, koje su podložne očinskoj, tutorskoj i vojnoj vlasti.

Usvojene i priznate vere mogu održavati veze sa svojim vrhovnim verskim poglavarima i van granica države, u koliko to traže duhovni propisi poedinih veroispovesti. Način, kako će se te veze održavati, regulisaće se zakonom.

U koliko su u državnom budžetu predvidjeni za verozakonske svrhe izdaci, imaju se deliti medju pojedine usvojene i priznate veroispovesti srazmerno broju njihovih vernih i stvarno dokazanoj potrebi.

---

[52] A. A. S. XVII (1925), 41 ss. Prim. Mirbt L., Das bayrische Konkordat vom 29. März 1924, Neue kirchl. Zeitschrift, zv. 36, 372 ss. in Rothenbücher K., Die bayrischen Konkordate von 1924, Arch. d. öffentl. Rs. 1925, 324 ss.

Verski predstavnici ne smeju upotrebljavati svoju duhovnu vlast preko verskih bogomolja ili preko napisa verskog karaktera ili inače pri vršenju svoje zvanične dužnosti u partijske svrhe.

Člen XVI. odstavek 7.

»Verska nastava daje se po želji roditelja odnosno staralaca, podvojeno po veroispovestima, a u saglasnosti sa njihovim verskim načelima.

II. Člen XII. ustave še ni izveden. Narodni skupščini je bil spomladi 1925 predložen načrt „zakona o verskim zajednicama i njihovim medjusobnim odnosima", pozneje pa od vlade zopet umaknjen, da ne bi se z njim prejudiciralo pogajanjem za konkordat ali kakorkoli nanje vplivalo. Načela paritete, ki so sedaj za vso državo uzakonjena, se v prečanskih pokrajinah in v Dalmaciji, kjer so veljala že poprej, administrativno izvajajo po predpisih in določilih predprevratnih zakonov, dočim v pokrajinah južno Save doslej zakonitih predpisov o medverskih odnošajih, ki so neobhodna posledica paritete, sploh pogrešamo in smo dosledno tudi glede izvajanja ustavno zajamčene verske svobode vseskozi šele na izvršilne zakone k čl. XII. navezani. Kolikor se menjavanje vere ondi vrši največkrat iz sebičnih nagibov brez državne kontrole zgolj v okviru možnosti, ki jo nudijo različni verozakoni, je to ne le verski, ampak tudi državni avtoriteti v kvar, katere naloga je, da prehajanje iz ene vere na drugo zakonito uredi in prehod samo prizna, ako je bil na način izvršen, ki ga je ona določila.

Usvojene so sledeče vere za celo državo ne glede na to, ali so štele doslej na sedanjem državnem ozemlju kako versko občino ali ne: iztočno-pravoslavna, katoliška rimskega in grškega obreda, islamska hanefitskega obreda, evangeljska avgsburškega in helvetskega izpovedanja, evangeljska bratska cerkev, mozesova vera šafardskega in eškenaškega obreda, starokatoliška cerkev, baptisti in menoniti.[53]

Vse te vere imajo pravico na javno bogoslužje z vsemi prerogativami kakor zvonenjem, javnimi obhodi, stanovskim krojem duhovščine i. p., njihovim zavodom in občinam je priznana pravna osebnost na javno in zasebno-

[53] Čl. 3 osnutka zakona o medverskih odnošajih.

pravnem polju, one upravljajo avtonomno svoje notranje verske posle in pod nadzorstvom države svojo imovino, država jim je zavezana nuditi izvršilno pomoč pri iztirjanju pristojbin, davščin in doklad in tudi za izvedbo disciplinskih odlokov, zaščititi mora kazenskopravno njihovo bogočastje in tudi činovniški položaj njihovih organov.

Pripadniki ostalih neusvojenih konfesij so omejeni na zasebno spoznavanje svoje vere in opravljanje bogoslužja v svojih domovih in v krogu svojih rodbin. Ako hočejo doseči ugodnosti usvojenih ver, morajo izposlovati poseben zakon, ki jih kot versko družbo prizna.

Vsled ustavne pravice verske svobode se država nima brigati za to, ali poedinec svoj verozakon izpolnjuje ali če sploh kaki verski družbi pripada. Radi svojega veroizpovedanja ali radi brezverstva se ne sme nikdo zasledovati. Ateist in bogotajec ni kazniv in ne zadene ga nikaka izguba na državljanskih in političnih pravicah.

Načelo verske svobode pa države ne ovira, da vrši poizvedbe o verski pripadnosti državljanov v statistične ali upravne svrhe. Pri upravnih činih svobodnega prevdarka verska svoboda ni kršena radi tega, ker je za odlok odločilna veroizpovest prosilca. Čl. 4 ustave, ki določa, da so državne službe pripadnikom vseh ver enako dostopne, pomeni samo, da določena veroizpovest ni pogoj za državno službo, ne veže pa upravnih oblastev, da morajo državljane vseh konfesij v državni službi nastavljati. Ako so zvezane zasebne ali javne pravice z versko pripadnostjo, potem te pravice ugasnejo, ako verska pripadnost neha.

III. Dvomljivo je prašanje prisilnega krsta. Njegovi zagovorniki uveljavljajo, da se z njim ne krši verska svoboda, ker ta nastopi za vsakega državljana šele z versko doraslostjo; prisilni krst da nima drugega namena, kakor da vrši država kontrolo nad imatrikulacijo novorojenih otrok v rojstne matice in nad izpolnitvijo neobhodnega pogoja za versko-moralno vzgojo v šoli.

S stališča dosedanjih šolskih zakonov bivše Avstro-Ogrske se je dalo to naziranje braniti. Šolska uprava se vodi danes še po predprevratnih predpisih. Cerkveni organi so izvzemši Vojvodino tudi državno priznani matičarji. Fakultativnost verskega pouka, v ustavi izražena v čl. XVI. odstavek 8, še z nikakim izvršilnim zakonom ni podrobneje urejena. Obseg verske svobode in njena bolj ali manj

dosledna izvedba pa se more edinole zakonodavnim potom urediti. Ustava nam vrzeli, ki bi nastala z negacijo prisilnega krsta, ne izpolni. Iz tega sledi, da ostanejo dosedanji zakoni, dokler niso izmenjeni po novih, tudi vzpričo ustavnih določil še nadalje v veljavi. Samo glede verskega pouka in glede verskih vaj bi iz jasnega besedila člena XVI. odst. 8 sledilo, da bi bila proti gojencem prisilna sredstva dopustna samo tedaj, ako roditelji ne ugovarjajo. Na ugovor roditeljev bi se morala vsaka sila opustiti, na njih izrecno zahtevo gojenec tudi iz verskega pouka izločiti. Fakultativnost verskega pouka in verskih vaj je mogoče izvesti že po ustavi sami. Ako se roditelji te pravice, sklicevaje se na ustavo, poslužijo, ni pravega razloga za to, da bi se njihovi zahtevi ne ustreglo. Na drugi strani pa šolska uprava brez izvršilnega zakona ni zavezana, da se glede verskega pouka sama za pristanek starišev pobriga. Uprava teče vseskozi v doslejšnjem tiru. Kdor se hoče poslužiti nove ustavne pravice, jo mora uveljaviti sam.

Prašanje prisilnega krsta bo za bodoče odvisno od zakonite ureditve verske pripadnosti dece.

Oddelek VI. zakonskega osnutka o medverskih odnošajih vsebuje v tem pogledu sledeča načela: Zakonski in pozakonjeni otroci roditeljev, od katerih se oba priznavata k isti usvojeni ali priznani veri, slede veri svojih starišev, nezakonski otroci usvojeni ali priznani veri materini. Pri versko mešanih zakonih pripade moška deca očetovi, a ženska materini usvojeni ali priznani veri, a roditelji lahko sporazumno odrede tudi obratno versko pripadnost po spolu ali pa pripadnost vse dece ali veri očeta ali matere.

Tudi otroci roditeljev, ki ne pripadajo nobeni usvojeni ali priznani veri, slede eni izmed usvojenih ali priznanih ver in sicer tako, da odloča usvojena ali priznana vera enega od roditeljev za versko pripadnost vseh otrok. Ako pa se niti oče niti mati ne priznavata k eni izmed usvojenih ali priznanih ver, odločata o verski pripadnosti dece roditelja sporazumno odnosno nezakonska mati sama. Ako se sporazum ne da doseči, določi vero za dečke oče, a za deklice mati in če tega nočeta storiti, reši zadevo varstveno sodišče po zaslišanju najbližjih sorodnikov.

Versko pripadnost najdenikov in sploh otrok neznanih starišev določi njih brezplačni reditelj; če tega ni, se štejejo k oni veri, kateri pripada večina prebivalstva kraja, v katerem so bili najdeni.

Zakonito določena veroizpovest otroka se praviloma do dovršenega 18. leta ne sme menjati. Izvzeti so sledeči primeri:

a) osebe, ki so po zakonu pooblaščene, da določijo veroizpovest otrok, smejo v mejah zakona do dovršenega sedmega leta otroku vero spremeniti. b) Če roditelji sami menjajo svojo vero, jim slede tudi otroci, ker se v tem primeru smatra, da so rojeni šele po prestopu v drugo vero. S pozakonjenimi otroci pod sedem let se postopa kot da so v zakonu rojeni. c) V izrednih primerih sme varstveno sodišče tudi pri otrocih nad sedem in pod osemnajst let na prošnjo roditeljev, varuhov in drugih oseb, ki jim gre pravica do vzgoje, prehod v drugo usvojeno ali priznano vero dovoliti.[54]

Način prehoda iz ene vere v drugo je sedaj po različnih pokrajinah različno urejen.

1. V Sloveniji in Dalmaciji more vsak, ki je izpolnil 14. leto, iz svoje sedanje vere izstopiti in prestopiti v drugo ali pa ostati brez konfesije. Izstop se mora ustmeno ali pismeno javiti srezkemu poglavarju ali županu avtonomnega mesta, v kojega področju dotična oseba domuje ali se nahaja. Motivov za ta korak politično oblastvo ne preiskuje. Kolektivnih izstopov celih društev ali občin pa praksa doslej še ni dopuščala, ker je v teh primerih utemeljen dvom o svobodni volji posameznikov. Preizkusne dobe za ta sklep slovensko-dalmatinsko pravo ne pozna. Predstavnika vere, iz katere se izstop vrši, obvesti politično oblastvo, a izstop je tudi brez te obvestitve pravnoveljaven. Dopustnost in oblika vstopa v drugo vero ali povratka v prejšnjo so presojati po verozakonih. Za brezkonfesionalce vodijo matične knjige politična oblastva prve stopnje.

2. Hrvatski zakon z dne 17. januarja 1906 izključuje brezkonfesionalnost in dovoljuje kristjanom samo prehod v drugo priznano kristjansko vero. Kdor hoče prestopiti, mora svojo namero javiti svojemu dušebrižniku dvakrat, najprej sam,

[54] Določila osnutka o verski pripadnosti dece so povzeta deloma po zakonu od 17. januarja 1906 za Hrvatsko in Slavonijo (prim. Valenčić I., Zakon od 17. siječnja g. 1906 o vjeroispovednim odnosima, Zagreb 1908), deloma po zak. čl. 43/1895 za Ogrsko, veljavnem še do danes v Vojvodini. V obeh zakonih je verska doraslost določena na dovršenih 18 let in oba izključujeta svobodno izbiranje vere otrokom po roditeljih ali vzgojiteljih. Vojvodinski zakon loči recipirane in priznane vere. Do l. 1895 je veljala na Ogrskem katoliška vera za dominantno vero.

Slovensko-dalmatinski interkonfesionalni zakon z dne 25. maja 1868 d. z. št. 49 vsebuje glede verske pripadnosti dece enaka načela kakor zgoraj omenjena dva zakona, določa pa versko doraslost že z dovršenim 14. letom in izključuje pri otrokih nad sedem in pod štirinajst let vsako možnost menjave. Osnutek novega interkonfesionalnega zakona se drži potemtakem popolnoma okvira sedanjih pokrajinskih zakonov o medverskih odnošajih. Vse osebe pod 18 let bodo morale pripadati eni izmed usvojenih ali priznanih ver.

osem dni kasneje spričo dveh polnoletnih svedokov in zahtevati o svojih podanih izjavah pismeno potrdilo. Ako tega ne dobi, zadostuje, da svedoka v njegovi navzočnosti pred političnim oblastvom prve stopnje izjavita, da je dotičnik v njihovi pričujočnosti pred pristojnim dušebrižnikom izrazil svojo namero o prestopu in da ga dušebrižnik ni hotel poslušati. V tem primeru se mora volja o menjavi vere izjaviti pred političnim oblastvom na zapisnik. Nato obvesti upravno oblastvo oba dušebrižnika. Na podlagi pismenega potrdila dosedanjega župnika o izjavljenem izstopu odnosno na podlagi obvestila političnega oblastva o izjavi podani na zapisnik je organ one vere, v katero se prestop vrši, za sprejem novega člana pooblaščen. Novega člana mora vpisati v knjigo verskih prestopov in dosedanjega dušebrižnika po političnem oblastvu prve stopnje obvestiti o izvršenem sprejemu. Vsak verski prestop v drugi obliki je pravno brez moči in kazniv.

3. Za Bosno in Hercegovino je prestop iz ene vere v drugo, ne pa izstop brez prestopa, mogoč po določilih uredbe deželne vlade z dne 9. julija 1891 broj 52694/I, Zbornik zak. i uredaba za B. i H. 1891 br. 71. Pogoj je polnoletnost ali sicer dokazana duševna in telesna zrelost ter svobodna volja konvertenta. Prestop se mora poprej naznaniti dosedanjemu dušebrižniku konvertenta, ki ga sme pri tej priliki o vseh posledicah natančno poučiti in se o njegovi svobodni volji prepričati. Dušebrižnik je tudi pooblaščen, pozvati konvertenta še drugič na določeni rok, ki pa ne sme presegati treh tednov, da ga ponovno pouči. Ako konvertent vstraja pri svoji nameri, potem naj mu dušebrižnik da pismeno potrdilo, da je pravilno zahteval izstop iz svoje dosedanje vere. S tem potrdilom se zglasi konvertent pri političnem oblastvu prve stopnje in priglasi svoj sklep tudi tam. Potrdilo dušebrižnika se uradoma vidira in vrne stranki, njena izjava pa sporoči upravnemu oblastvu druge stopnje. Izstop je izvršen šele takrat, ko je stranka sprejeta v drugo vero. Ako dušebrižnik omenjenega potrdila noče ali iz kateregakoli vzroka ne more izstaviti, mora konvertent prositi za uvedbo verifikacijskega postopanja, ki se vrši pred posebno komisijo pri upravnem oblastvu druge instance. Le-to ukrene vse potrebne poizvedbe in potem razpiše narok za razpravo. K razpravi se morajo vabiti vse prizadete osebe, priče, izvedenci itd. Verifikacijsko postopanje se uvede razun v primeru, da dušebrižnik potrdilo odreče, tudi na predlog zakonitega zastopnika konvertenta ali njegovega sedanjega ali bodočega dušebrižnika, če te osebe osporavajo njegovo polnoletnost ali telesno in duševno zrelost, duševno normalnost ali svobodno voljo. Če gre za to, da se donese potrdilo o izstopu, mora konvertent pred zbrano komisijo ondi osebno navzočemu dosedanjemu dušebrižniku svojo voljo izjaviti. Ako dušebrižnik ni navzoč, zadostuje izjava pred komisijo, ki velja za pravomočno,

kakor da je pred dušebrižnikom podana. Drugi ugovori se morajo pred komisijo dokaznim potom ovreči. Odlok komisije nadomešča potem izjavo pred dušebrižnikom.

VI. Po načrtu zakona o medverskih odnošajih bo menjava vere mogoča z dovršenim 18. letom. Tudi izstop iz vere brez prehoda v drugo bo dopusten. Vsako nagovarjanje za prestop bo nedopustno in kaznivo.

Izstop se izvrši s prijavo pri administrativnem oblastvu, ki se poda lahko pismeno ali ustmeno, osebno ali po zastopniku. Za prestop v kako usvojeno ali priznano vero pa je potrebna prijava pri pristojnem verskem organu. O izstopu obvesti politično oblastvo, o prestopu pa novi svečenik prejšnji matrikularni urad konvertenta. Obvestilo o izstopu dobi tudi prejšnji dušebrižnik. Kdor veljavno po predpisih zakona iz svoje vere izstopi, tega v gradjansko-pravnem pogledu ne vežejo več načela in predpisi prejšnje vere.[55] Verska pripadnost tujih državljanov se presoja po njihovih zakonih, za izstop iz dosedanje in za prestop v drugo vero pa so vezani na ista določila kakor domačini.

[55] Kdo bo o brezkonfesionalcih vodil matrike, iz načrta ni razvidno.

Druga knjiga.

Viri cerkvenega prava.

§ 19.

Splošni pregled.

Schulte, Das kath. K. R. I, 1860, § 9. Sägmüller, K. R. I³, § 19. Pöschl, K. R.², 22 ss.

Vsako pravo ima svoj izvor, ki je ali notranji ali zunanji. Notranji viri, fontes juris essendi, so istovetni s pravotvornimi činitelji, dočim nam predstavljajo listine in zapiski o pravu, pravne zbirke, spoznavne ali formalne pravne vire, fontes juris cognoscendi. Notranji viri nam kažejo nastanek prava, spoznavni viri pa njegovo vsebino in obliko.

Vobče prihajata za nastajanje prava v poštev dva načina, običaj in zakonodaja. Oba nahajamo tudi v cerkvenem pravu. Prvotni način pravotvorbe je običaj. Iz življenjskih razmer in vsakdanjih dogodkov se je rodilo prvo prepričanje o potrebi pravnega reda. Pri zamenjavi blaga, pri kupčiji in v rodbinskem življenju so postala povsodi obvezna izvestna pravila in oblike, običaj je zahteval, da se upoštevajo v vsakem danem primeru. Ti običaji so prvi izraz obstoječega prava. V poznejšem razvoju pa so pravo vstvarjali tudi posebni v to poklicani organi, ki so zavestno izdajali norme z obvezno vsebino za vse člane občestva. Tako je stopilo poleg običajnega zapisanega ali nezapisanega prava zakonito pravo, izdano vedno v pisani obliki.

Najvažnejši del cerkvenega prava je vstvarjen od Boga samega. Kot jus divinum positivum ga spoznavamo v razodetju, kot jus divinum naturale pa v prirodnih zakonih in etičnih načelih.

Pravo, nastalo po cerkveni zakonodaji, je samo del pisanega prava, ker spada pód jus scriptum tudi jus divinum positivum. Cerkveno zakonodajo so vršili cerkveni zbori, papeži, kurialna oblastva, škofje, avtonomne cerkvene korporacije, končno tudi države. Nepisano pravo je nastajalo potom običajev, prakse sodišč in posredno po doktrini.

One pravne vire, ki vstvarjajo ali prikazujejo za celo cerkev veljavno pravo, imenujemo vire občega cerkvenega prava,

fontes juris ecclasiastici communis, ostale pa vire krajevnega ali partikularnega prava. Navadno postavljajo tvorci občega cerkvenega prava tudi partikularno pravo, ne pa obratno. Med materialne vire občega cerkvenega prava štejemo: naravno pravo, sv. pismo, sporočilo, obče cerkvene zbore, papeža, kurialna oblastva in običaj; med materialne vire partikularnega prava pa škofe, krajevne cerkvene zbore, avtonomijo, državne zakone in konkordate.

Prvi oddelek.

Materialni viri cerkvenega prava.

I. Poglavje.

Materialni viri občega cerkvenega prava.

§ 20.

Naravno pravo, sv. pismo, sporočilo.

Hilling, Die allgem. Normen, §§ 13 ss. Falco M., l. c., 71 ss. Schulte, K. R. I, §§ 10, 43. Sägmüller, l. c., § 20. Pöschl, K. R.[2], 23 ss. Groß-Schueller, K. R.[3], § 13 ss.

I. Iz svojstva človeka kot družabnega bitja ter iz življenskih pogojev, ki so mu po naravi določeni, spoznamo izvestne nujne, nespremenljive zakone, v katerih so utemeljene naravne pravice posameznikov. Zato štejemo naravno pravo med vire cerkvenega prava. Kakor se krije splošno naravno pravo z načeli filozofske etike, tako tvori pretežni del juris divini naturalis krščanska etika.

II. Za vsebino božjega razodetja sta merodajna sv. pismo in ustno sporočilo. Cerkev je izključno poklicana razlagati sv. pismo in sporočilo in tako tudi ugotoviti vsebino razodetega božjega prava. Pri določanju božjega prava, ki more biti samo deklaratornega značaja, sta najvišja cerkvena organa, papež, dum ex cathedra loquitur, t. j. če se sklicuje izrecno na to svojo moč, in pa vesoljni cerkven zbor, nezmotljiva (c. 1323 § 2). Dogmatično ugotovljeni so že po tridentinskih sklepih spisi, ki tvorijo sv. pismo (45 knjig starega, 27 spisov novega testamenta); vsi veljajo za pristne. Avtentično besedilo je latinski prevod sv. Hieronima (383—405), takozvana Vulgata. Živo sporočilo (traditio) pa je posneti iz poročil cerkvenih pisateljev prvih stoletij, cerkvenih očetov, ter iz spisov najuglednejših cerkvenih učenjakov, končno tudi iz različnih, v najstarejšo dobo nazaj segajočih običajev in naprav, o katerih pričajo različni viri.

Dogmatično in etično vsebino Stare Zaveze je Novi Zakon prevzel povsem, judicialne postave je razveljavil, ceremonialne predpise pa je razveljavil in obenem zabranil.

§ 21.

Vesoljni cerkveni zbori.

Cc. 222—229. Hefele, K. I. v., Konziliengesch.[2], 1873 ss, uvod. Werminghoff, Verfassungsgesch.[2], 225 ss. Sägmüller, l. c. §§ 21, 106. Schulte, l. c. § 24. Haring, K. R.[3], § 25.

Concilium oecumenicum se imenuje od papeža sklican zbor škofov vsega katoliškega sveta, da odloča in se posvetuje o važnih cerkvenih zadevah pod predsedstvom papeža ali njegovih legatov.

Že v drugem stoletju so se vršili shodi cerkvenih dostojanstvenikov v posamnih pokrajinah in sklepi nekaterih izmed njih so dobili veljavo v vesoljni cerkvi. Za nadaljnji razvoj prava pa so postali važni še le vesoljni cerkveni zbori, concilia oecumenica, od katerih se je prvi vršil v Niceji l. 325 in katerih štejemo do sedaj 20.[1]

Sklepi vesoljnih cerkvenih zborov se nanašajo ali na vero ali pa na cerkveno disciplino. Po starejši terminologiji se nazivajo na verski nauk se nanašajoči izreki dogmata (διατυπώσεις) odločbe, ki zavračajo krivi nauk, pa anathemata. Sklepi, tičoči se cerkvene discipline, torej tudi sklepi pravne vsebine, se imenujejo navadno canones (κανόνες θησμοί, ὅροι) ali regulae. Tridentinski zbor naziva svoje odločbe v verskih zadevah doctrina ali decretum de fide, zavrnitve krivega nauka canones, sklepe o disciplini pa imenuje decreta de reformatione. Decreta se dele zopet v capita. Vatikanski zbor je izdal samo odločbe o verskih zadevah, ki se imenujejo constitutiones. Tudi te se dele v poglavja (capita).

Pravica, sklicati vesoljni cerkveni zbor, je pridržana papežu. Papež predseduje zboru ali sam ali po svojih zastopnikih, ga odgodi, preloži, zaključi, mu da opravilni red, potrdi in razglasi njegove sklepe, ki dobe še le na ta način obvezno moč. Papež določi predmete, o katerih naj zbor razpravlja, udeleženci lahko predlagajo še nadaljnje točke, ki pa morajo pred razpravo biti odobrene od predsednika.

Vabila za vesoljni cerkveni zbor se morajo dostaviti: vsem kardinalom, vsem patriarhom, primatom, nadškofom in rezidencialnim škofom, opatom in prelatom nullius, opatu primasu, višjim opatom samostanskih kongregacij ter najvišjim predstojnikom eksemtnih kleriških religij. Vsi ti dostojanstveniki

[1] Nicaen. I. 325, Constantinop. I. 381, Ephes. 431, Chalcedon. 451, Constantinop. II. 553, Constantinop. III. 680—681, Nicaen. II. 787, Constantinop. IV. 879—880, Lateranense I. 1123, Lateranense II. 1139, Lateran. III. 1179, Lateran. IV. 1215, Lyon. I. 1245, Lyon. II. 1274, Vienn. 1311—1312, Constanz. 1414—1418, Basel-Ferrara-Florent. 1431—1445, Lateranense V. 1512—1517, Trident. 1545—1563, Vaticanum 1869—1870.

imajo odločevalen glas (votum deliberativum) in so k udeležbi na zboru zavezani. Če so zadržani, morajo poslati namestnika in zadržek dokazati. Naslovni škofje imajo, ako so klicani in ni v pozivu drugače določeno, istotako odločevalen glas. Navadno se kličejo tudi najuglednejši teologi in kanonisti, toda samo s posvetovalnim glasom.

Člani zbora se ne smejo samovoljno odstraniti. Ekumenski koncilij predstavlja ravno tako kakor papež sam za se najvišjo cerkveno oblast, gre mu plenitudo potestatis ecclesiasticae, njegova pristojnost je neomejena, toda n a d papežem zbor ne stoji (c. 228). Ako papež umre, se zbor prekine (c. 229). O razmerju glasov v zakonu ni govora, ker so sklepi veljavni še le, kadar jih potrdi papež in jih da razglasiti (c. 227). Tudi izvedba sklepov je stvar papeža. Vsi, ki so veljavno krščeni, so vezani, da se jih drže. Odločbe o verskem nauku in morali so nespremenljive, druge sklepe moreta papež ali vesoljni cerkveni zbor spremeniti ali razveljaviti.

§ 22.

Papež.

Cc. 218—221. S ä g m ü l l e r, K. R.[3], §§ 22, 90. W e r m i n g h o f f, Verfassungsgesch.[2], 194 ss. S c h m i t z - K a l l e n b e r g, Die Lehre von den Papsturkunden, 1913, 56 ss. P ö s c h l, K. R.[2], 27 ss. H a r i n g, K. R.[3], § 26. S c h u l t e, K. R. I, §§ 15 ss. H i l l i n g, Die allgem. Normen, §§ 17, 38.

1. Papež je vsled svojega primata najvišji cerkveni zakonodajalec, ki more, ne da bi bil vezan na kak sosvet ali posebno obliko, vstvarjati bodisi vesoljno (jus generale, commune), bodisi izjemno pravo (jus speciale, particulare). Pri tem ga ne vežejo zakoni njegovih prednikov ali cerkvenih zborov, kolikor se tičejo discipline v cerkvi. Mejo, preko katere tudi papeževa zakonodaja ne more, tvorijo samo jus divinum naturale in jus divinum positivum (etika in dogme).

2. Papeži so se posluževali svoje zakonodajne pravice že v prvih stoletjih krščanstva v precej izdatni meri in sicer v obliki pisem, s katerimi so reševali mnogoštevilna na nje došla prašanja in prizive. Zato so prišla za ta pisma v rabo imena: decreta, epistolae, litterae decretales, decretalia constituta, auctoritates in tudi litterae synodicae, ker so papeži včasih prašali svoje višje duhovništvo ali pa kak cerkveni zbor za mnenje, predno so zadevo rešili. Čestokrat so se razpošiljale odločbe v več izvodih, ali pa so dobili naslovniki povelje, naj jih širijo naprej. Od 4. stoletja dalje so hranili prepis vsake dekretale v papeškem arhivu. Ta običaj je prevzela cerkev od cesarske pisarne. Pozneje, ko je postala papeška zakonodaja zelo obširna, so dobila tudi papeževa pisma različna imena, za katera pa ni-

kakor niso bili merodajni strogo ločeni kriteriji. Vobče so rabili izraz constitutio za listino, ki je vsebovala splošen zakon (lex generalis), izraz rescriptum pa za odgovore na prošnje poedincev.

Cerkveni zakonik obravnava tvarino o reskriptih v cc. 36—62.

3. Reskript se imenuje pred vsem pismo papeža ali pa tudi drugega cerkvenega zakonodajalca, s katerim se na podlagi vložene prošnje podeljuje kaka milost ali pa rešuje pravna zadeva. Zato so preje ločili rescripta gratiae, justitiae, mixta; dalje rescripta secundum, praeter, contra jus. Razlika je utemeljena v svrhi, kateri reskript služi: ali naj se v konkretnem primeru izvede obstoječi zakon, ali velja odlok zadevi, glede katere zakon nima nikake določbe, ali pa dovoljuje odlok kako ugodnost v nasprotju z zakonom. Kodeks sicer nikakih vrst reskriptov ne omenja, a s tem ni rečeno, da so nekatere od njih v novem pravu sploh odpadle. Vsak član cerkve lahko prosi za kako milost ali dispenzo, komur tega zakon izrecno ne brani. Podelitev velja tudi za cenzurirane cerkvene člane, izvzemši primere, da je bila kazen na ime izrečena ali sodbeno ugotovljena (c. 36).

Lastnosti reskripta. Listina mora biti pristna. Bistven za veljavnost je pogoj, si preces veritate nitantur, tudi ako ta pogoj ni izražen. Prikrivanje resnice (subreptio) na veljavnosti nič ne spremeni, samo da je navedeno v prošnji to, kar predpisuje stylus curiae. Celo krive navedbe (obreptio) ne vzamejo reskriptu veljave, če je le edini navedeni razlog, ki je bil odločilen, ali če je izmed več navedenih razlogov vsaj eden odgovarjal resnici. Če podeljuje isti reskript hkratu več milosti, ostanejo tiste veljavne, glede katerih se ni izvršila nikaka prevara (subreptio ali obreptio). Reskripti, ki jih je papež izdal na prošnjo stranke, pa z dostavkom „motu proprio", so neveljavni samo v primeru pozitivne prevare t. j. če je jedini razlog, ki je bil pri rešitvi prošnje merodajen, neresničen (c. 43).

Izvajanje reskriptov. Rimska oblastva dele reskripte milosti po nalogu papeža ali neposredno ali posredno na ta način, da pooblaste škofa ali drugega cerkvenega organa, naj po svojem prevdarku kot executor voluntarius podeli zaprošeno milost ali pa jo odreče (c. 34 § 2). Če se podeli milost neposredno, se izda reskript ali in forma gratiosa ali in forma comissoria. V prvem primeru odpade vsaka izvršba po ordinariju (c. 51), v drugem pa ima izvesti škof reskript kot executor necessarius. To izvedbo bi smel škof odkloniti samo v primeru očite prevare, ki jo je zagrešil prosilec, ali če je ta podeljene milosti notorično nevreden, tako da bi izzvala izvedba reskripta javno ogorčenje. Če odkloni škof izvedbo iz teh razlogov, mora takoj obvestiti oblastvo, ki je reskript izdalo. Reskripti, ki se nanašajo na zunanje pravno ob-

močje, se morajo pismeno izvesti (c. 56). Izvršitelj se mora držati danega mu naloga. Pravica do substitucije je omejena (c. 57).

Tolmačenje reskriptov se vrši po občih pravilih. Reskripti, ki se nanašajo na pravne spore, ali ki kršijo pridobljene pravice drugih, reskripti, ki v prilog zasebnikom nasprotujejo zakonu ali ki se tičejo podelitve cerkvenega beneficija, se morajo strogo, vsi ostali pa milo razlagati (cc. 49, 50).

Preklic reskriptov. Poseben preklic učinkuje šele s trenotkom, ko je imetnik reskripta o njem obveščen. Zakon, ki je vsebini reskripta nasproten, pomeni njegov preklic samo tedaj, če ga sam izreka ali če je izdan od predstojnika reskribenta (c. 60). Vsled upraznitve papeške ali škofove stolice reskripti ne ugasnejo, razun če izhaja to iz dodanih klavzul ali če gre za milosti, ki še niso podeljene (gratia concedenda), ker reskript še ni izvršen (c. 61).

4. Glede na obliko papeških dopisov razlikujemo bule, breve in apostolska pisma.

Že od prvih začetkov so imeli papeževi dopisi obliko pisem, katerim se je v svrho posvedočbe pristnosti dodajal pečat. Po različnem pečatu so se ločile bule in breve. Prve so imele navadno svinčen, le redkokdaj zlat pečat (bulla aurea) in sicer v pušici, bulla, ki so jo privezali na listino s posebno konopljeno ali svileno vrvico. Pečat pri brevah pa je bil vtisnjen v osek na listino samo.

Bule so papeška pisma v važnejših zadevah v slovesni obliki. Značilen za nje je v svinec, srebro ali zlato vtisnjen pečat, ki kaže na sprednji strani (avers, antica) navadno ime papeža s številko, na zadnji strani pa (revers, postica) glavi sv. Petra in Pavla, obdani s črkami S P E oz. S P A in ločeni po križu. Veljavnost listine je odvisna od privešenega pečata. Pisane so bule na močan pergament. Pisava je bila prej takozvani bullaticum Gothicum seu Teutonicum. Danes je v rabi mesto stare nova kurentna latinska pisava. Jezik je latinski, slog slovesen, častitljiv, s stalnimi klavzulami. Brez nadpisa se začenja prva vrsta: N. Episcopus servus servorum Dei dilecto fratri (filio) N. salutem et apostolicam benedictionem, ali če naslovnika ni: In perpetuam rei memoriam. Vsaka bula se citira po začetnih besedah. Datovali so bule poprej z navedbo kraja, kjer so bile izdane, leta vtelesenja Gospodovega (računanega od 25. marca), dneva po rimskem koledarju in leta vladanja vsakokratnega papeža. Po konstituciji Pija X. „Sapienti consilio“[1] z dne 29. junija 1908 se sedaj datuje od 1. januarja naprej. Bule redko podpiše papež. One, ki so sklenjene in podpisane od papeža in kardinalov v konzistoriju, se imenujejo bullae consistoriales, vse druge bullae non consistoriales. Navadno jih podpiše in tudi odpravi predstojnik pisarne, kancler. Zato bullae commu-

[1] A. A. S. I (1909), 17.

nes, bullae per cancellariam. Že po motuproprio Leona XIII. z dné 29. decembra 1878 in sedaj tudi po konstituciji „Sapienti consilio" se rabi svinčen pečat le še v onih primerih, v katerih gre za ustanovitev ali delitev večjih beneficijev, ali ob drugih posebno slovesnih prilikah, drugače pa se pritisne pečat na rudeči vosek na listino samo. Okrog glav apostolov Petra in Pavla je napisano ime vsakokratnega papeža. Pri manj važnih bulah je od l. 1878 nadomeščen pečat z barvastim žigom.

Breve, ki je prišlo v rabo od srednjega veka, je papeško pismo v manj slovesni obliki, dasi ne vedno manj važne vsebine. Pisano je na fin, bolj na široko rezan pergament. Pisava je novodobna, jezik navadno latinski. Tudi tukaj ni interpunkcij. Zgoraj je zapisano ime papeža s številko. Besedilo se začne: Dilecte fili (ali drug sličen nagovor) Salutem et Apostolicam benedictionem. Včasih sledi še: In perpetuam rei memoriam. Jezik je priprost, klavzule so včasih le na kratko označene. Breve (littera brevis, kratko pismo) je datirano po navadnem koledarju in podpisano po kanclerju brev (cancellarius brevium), ki ima posebno pisarno v državnem tajništvu (c. 263). Na levi strani spodaj se pritisne pečat. V to svrho se rabi od Klementa IV. dalje annullus piscatoris, ribičev prstan, predstavljajoč sv. Petra, ki sedi v čolnu in vleče mrežo. Nad podobo pa je vtisnjeno ime papeža s številko.

Vsa pisma papežev, ki niso bule ali breve, se zovejo litterae apostolicae. Vendar je razlikovati litterae apostolicae simplices (brevetti), chirographa, encyclicae in motuproprii. Litterae apostolicae simplices se imenujejo vsa pisma, ki so spisana po nalogu papeža in ki nosijo njegovo ime, niso pa od njega samega podpisana. Pisma, ki jih papež sam podpiše, se zovejo chirographa. Litterae encyclicae, okrožnice, so odloki ali odredbe, namenjene vsem, ali pa vsaj večjemu številu cerkvenih predstojnikov. Motuproprio pa se naziva odlok, ki ga papež izda brez poprejšnje prošnje iz lastnega nagiba in pri katerem deloma odpadejo običajne pisarniške oblike.

§ 23.

Oblastva rimske kurije in kardinalske kongregacije. Stylus Curiae Romanae. Pisarniška pravila.

Sägmüller, K. R.[3], § 23. Pöschl, K. R.[2], 30, 136 s. Haring, K. R.[3], §§ 73 ss, 47. P. Graziani, Sisto V. e la sua riorganizzazione della S. Sede, 1910.

I. Opravila, ki so jih imela papeževa oblastva od srednjega veka zmagovati, so bila po obsegu ogromna. Čim bolj so se tekom časa množila, tem več je bilo treba različnih oblastev z izvežbanim uradništvom. Od 16. stoletja pa so poleg oblastev

vršile kardinalske kongregacije velik del opravil cerkvene vlade. Papež Sikst V. je z bulo „Immensa aeterni" z dne 22. januarja 1587 te deloma že obstoječe kardinalske kongregacije preosnoval. Njegovemu vzgledu je sledil papež Pij X., ki je s konstitucijo „Sapienti consilio" z dne 29. junija 1908 vso dotedanjo organizacijo papeških oblastev in kardinalskih kongregacij preuredil; posebno je meje njih delokrogov jasno očrtal. Ta preuredba je po kodeksu zopet spremenjena. Dotične določbe se nahajajo v četrtem poglavju druge knjige. V obče so vsi člani in uslužbenci rimske kurije pooblaščenci papeža, vsak za svoj delokrog. Ako se drže pri izvrševanju svojih poslov zakonitih mej in oblik ter predpisanega postopanja, so njih odloki smatrati za ravno tako obvezne kot bi jih izdal papež sam. Kardinalske kongregacije so imele pred novo kodifikacijo možnost in pravico, izdajati dekrete z zakonito veljavo, osobito tudi avtentično tolmačiti obstoječe zakonite predpise. Ta možnost sedaj ne obstoji več, le iz vrste enakih odločb v posamnih primerih bi se tudi sedaj še lahko razvilo običajno pravo. Kodifikacija cerkvenega prava je popolna in v sebi zaključena. Glede avtentične razlage, izpopolnitve ali spremembe določil kodeksa veljajo predpisi motuproprija papeža Benedikta XV. z dne 15. septembra 1917, „Cum juris canonici codicem", A. A. S. IX, p. 483 ss. Avtentična razlaga cerkvenega zakonika je poverjena posebni kardinalski komisiji, ki je tudi izključno pristojna, poedina določila spreminjati ali spopolnjevati. Novih, za vso cerkev veljavnih dekretov (nova decreta generalia) kardinalske kongregacije od sedaj naprej ne smejo izdajati, razun v skrajni sili (nisi gravis Ecclesiae universae necessitas aliud suadeat). Poklicane so izdajati ob potrebi navodila, kako naj se uporabljajo določbe kodeksa ter na splošno nadzirati njih natančno izvajanje. Take instrukcije in naredbe naj imajo le nekak izvršilni značaj, njih namen je, poglobiti razumevanje obstoječega zakona in zajamčiti mu veljavo in pravilno uporabo, ne pa vstvarjati nove zakone. Obče veljavni dekreti se morajo razglasiti v uradnem glasilu „Acta Apostolicae Sedis".

II. Načela, ki so pri rimski kuriji za reševanje uradnih poslov merodajna, se nazivajo v svoji celoti stylus curiae. O njem velja pravilo: Stylus curiae habet vim legis, facit jus. C. 20 kodeksa določa m. dr., da se je pri vrzelih v zakonu ozirati tudi na „stylus curiae".

III. Del poslovnega pravilnika, ki se v svoji celoti zove stylus curiae, so regulae cancellariae.

Enostavnost in sigurnost poslovanja sta zahtevali v enakih primerih enak postopek v formalnem in stvarnem oziru. Načela, katerih so se rimska oblastva pri tem držala, so zapisovali v pisarniško knjigo, liber diurnus, ki je bil v rabi še za Gregorja VII. Od 12. stoletja naprej so prišla polagoma v veljavo nova pisarniška pravila, ki jih je Ivan XXII. izdal pod

naslovom Regulae datae in Cancellaria, pozneje samo Regulae Cancellariae. Njegovi nasledniki so jih pomnoževali in spreminjali, od Klementa XI. (1700—1721) pa je njih število stalno 72.

Pisarniška pravila zgube svojo veljavo ob smrti vsakega papeža. Vsak novi papež jih na novo potrdi. Nanašajo se na odpravljanje papeških odlokov (regulae directivae vel expeditoriae), na poslovanje rimskih sodišč (r. judiciales) in na podeljevanje beneficijev (r. beneficiales vel reservatoriae). Splošno veljavo imajo v obče le ona pravila, ki se nanašajo na dispenzacije, odpustke in beneficije. R. judiciales so obvezne samo za rimska sodna oblastva. Pisarniška pravila v kodeksu sicer niso nikjer omenjena, ostala pa so, v kolikor novim predpisom ne nasprotujejo, v veljavi, ker spadajo tudi ona pod stylus curiae, ki se nanj sklicuje c. 20.

§ 24.

Običaj. Vigens ecclesiae disciplina. Praksa sodišč. Doktrina.

Stutz, K. R.[2], § 62. Pöschl, K. R.[3], 32 s. Schulte, K. R. I, §§ 36 ss, 41 ss. Hilling, Die allgem. Normen, §§ 20, 21. Sägmüller, K. R.[3], § 24. Scherer, K. R., § 23. Haring, K. R.[3], § 14. Köstler R., Consuetudo legitime praescripta. Z.[3] R. G. VIII, 1918, 154 ss. Falco, l. c. 63 ss, 118 ss.

I. Tudi cerkev priznava pravo iz običaja, toda le pod izvestnimi pogoji, ker pač po njenem nauku vsaka pravotvorba izhaja iz jurisdikcije. Zato mora tudi običajno pravo v cerkvi stopiti v zvezo s cerkveno jurisdikcijo, ako naj pride do veljave. Sholastiki in papeži srednjega veka so to zvezo med običajnim pravom in cerkveno jurisdikcijo jako spretno izrazili v pogojih, pod katerimi cerkev veljavnost običajnega prava priznava. Ako so ti pogoji dani, potem cerkev soglaša z običajnim pravom, in tako dobi končno to pravo svojo moč in obveznost vendar samo vsled priznanja po cerkveni oblasti. Priznanje pa je lahko izrecno (consensus expressus), ali pa je podano le molče (consensus tacitus). Ako zakonodajalec običaj pozna in molči, dasi bi se lahko proti njemu izjavil, ga molče priznava. Ako zakonodajalec izjavi enkrat za vselej, da je običaj, ki ima izvestna svojstva, pravnoveljaven, je v takem določilu izražen consensus generalis ali legalis zakonodajnega organa.

V cerkvi je bilo že od vsega začetka za razvoj pravnih običajev mnogo prilike. Zelo stari so n. pr. običaji glede celibata. A še za časa Gratiana ni bilo prodrlo mnenje, da se običaj lahko uveljavi tudi v nasprotju z obstoječimi zakoni. Gregor IX. pa je izjavil, da se po običaju lahko razveljavi tudi obstoječi zakon, če je consuetudo rationabilis et legitime praescripta (c. 11, X, 1, 4).

Običaj, ki naj postane pravnoveljaven, mora imeti sledeče lastnosti:

a) Obstojati mora v okrožju, na kojega čelu stoji cerkveni dostojanstvenik, ki ima sam zakonodajno oblast, tedaj ali v vesolnji cerkvi (consuetudo universalis, generalissima), ali pa v cerkveni provinci (consuetudo generalis), ali v škofiji (consuetudo specialis).

b) Običaj ali pravilo, ki naj doseže pravno moč, mora biti povsodi v enaki rabi. V tej rabi se ravno izraža obstoj prava.

c) Običaj mora izhajati iz prepričanja, da se sme in mora tako postopati (opinio juris sive necessitatis). Glosa pravi, da se mora postopati eo animo, ut intendas seu credas, te jus habere.

d). Consuetudo mora biti rationabilis, kakor zakon. Običaj, ki bi nasprotoval naravnemu ali božjemu pravu, verskemu nauku, morali ali ustavi cerkve, ki bi rahljal cerkveno disciplino ali ki bi ga zakonodajalec izrecno zavrgel, bi bil irrationabilis. O tem, ali je kak običaj rationabilis, t. j. ali odgovarja splošno duhu, pred vsem nauku cerkve ali ne, odloča cerkveni sodnik.

e) Končno mora biti consuetudo legitime (canonice) praescripta. Za običaj secundum ali praeter legem ni bila predpisana določena doba, merodajno je bilo mnenje sodnika. Consuetudo secundum legem je samo uporabljanje zakona na dane dejanske primere, consuetudo praeter legem je običajna primena pravila, po katerem se izpolnjuje v zakonu dana vrzel, consuetudo contra legem pa je običaj, ki nasprotuje obstoječemu zakonu. Za veljavnost običaja contra legem je zahtevala doktrina, da je bilo dotično pravilo v rabi skozi dobo 40 let (doba zastaranja ali priposestvovanja).

Pomen običajnega prava je bil, kakor povsodi, tudi v cerkvi v prvih časih največji. Kolikor bolj se je razvijala zakonodaja, tem bolj je stopalo običajno pravo v ozadje. Kdor se je nanj skliceval, ga je moral dokazati, ker sodniku ni bilo mogoče poznati vseh običajev.

Novi cerkveni zakonik pomeni tudi za dosedanje običajno pravo zaključek razvoja, ker njegovo veljavo silno utesnjuje. Po c. 5 so splošne in krajevne šege, ki jih kodeks proglaša za irrationabiles, odpravljene in se v bodoče ne trpe več. Običaji, ki nasprotujejo novim določilom, ki pa v zakoniku niso izrecno zavrnjeni in so v rabi že sto let ali od pamtiveka, se smejo i nadalje še trpeti, ako so ordinariji mnenja, da jih z ozirom na krajevne in osebne razmere ne kaže odpraviti. Če se ordinariji o njih ne izrečejo, so smatrati tudi vsi ti običaji odpravljenim, ako zakonik sam ne določa drugače (n. pr. c. 136 glede tonzure, c. 162 glede volitev v kolegijih, c. 1502 glede desetin i. dr.).

Za bodočnost pa je običajnemu pravu celo po kodeksu zopet odprta pot. Pogoji za veljavnost so v bistvu določeni kakor v dosedanjem pravu: Priznanje (consensus) cerkvenega pred-

stojnika, rationabilitas, ki je pri običajih, kateri so v zakonu izrecno zavrnjeni (reprobantur), izključena (c. 27 § 2), 40letni obstoj za običaj praeter ali contra legem (cc. 25, 27). Ako pa naj se po običajnem pravu razveljavi zakonita določba, katera vsak nasproten običaj v bodoče prepoveduje, je potrebno za derogacijo 100letno dejansko uporabljanje dotičnega pravila ali pa praescriptio immemorabilis (c. 27). Za avtonomne zveze je pravica vstvarjati si pravo po običajih v zakonu še posebej naglašena (cc. 26, 28). V c. 29 povdarja zakonik na splošno, da je consuetudo optima legum interpres, kar je v soglasju s c. 20, kjer se posebna važnost polaga na prakso rimskih oblastev pri vrzelih v zakonu. Ako pravo iz običaja lahko razveljavi celo pisano pravo, velja to tem bolj napram starejšim običajem, ki z novejšimi niso v skladu. Vedno pa se običaji lahko razveljavljajo potom zakonov. Splošni zakon (lex generalis) odpravi vsak splošni običaj, tudi ako ga ne omenja. To načelo je izvedeno v kodeksu celo napram krajevnim običajem, ako niso že sto let ali dalje v rabi in jih ne ščiti škof (c. 5). V bodoče pa zakon stoletnih ali od davnine obstoječih običajev, ako jih izrecno ne omenja, ne razveljavi, tudi ne razveljavi splošni zakon partikularnih običajev (c. 30).

II. Vigens ecclesiae disciplina pomeni veljavno cerkveno pravo v oni obliki, v kateri je z ozirom na sedanje razmere dejansko v rabi. Mnogi cerkveni zakoni so bili že stari, nastali so pred mnogimi stoletji pod drugimi razmerami, kakor vladajo dandanes. Njih praktično primenjanje se je moralo zato prilagoditi čestokrat zahtevam časa. V praksi je veljalo v primeru s pisanim nekoliko spremenjeno pravo, za katerega je udomačen izraz vigens ecclesiae disciplina. Bilo je to pravo, ki se je kazalo vsak dan v življenju cerkve, ki se je v njej rabilo v drugem duhu, tudi morda v drugi obliki kakor staro pisano pravo. Vigens ecclesiae disciplina ni nič drugega, kakor v praksi nastala šega, consuetudo glede uporabljanja cerkvenega prava. Kakor vse dosedanje šege, je zgubila tudi ona vsled nove kodifikacije vsak pomen. Saj je novi zakonik nastal na temelju obstoječega prava, katerega zunanji izraz je nudila ravno vigens ecclesiae disciplina. Zato je naravno, ako se vigens ecclesiae disciplina v kodeksu omenja samo glede na vsebino nove kodifikacije. C. 6 veli: codex vigentem huc usque ecclesiae disciplinam plerumque retinet.

III. Praksa sodišč in drugih oblastev (usus forensis), je ali formalna, če se nanaša na način postopanja v pravdah, ali pa je materialna, če obstoji v enakomernem primenjanju pravnih določb pri sodstvu, v judikaturi. Sodba vstvarja sicer jus vedno samo inter partes. Enake sodbe pa tvorijo močan prejudic in postanejo pri rimskih oblastvih lahko običajno pravo. V kodeksu se omenjata v c. 20 stylus et praxis Curiae Romanae, t. j. usus forensis v formalnem in materialnem smislu kot posebno

važna v slučajih, glede katerih v zakonu ni posebnih določb. Tukaj je odprto polje za novo običajno pravo.

IV. Doktrina ali pravo učenjakov ni nikdar pravni vir. Ker pa so bili nazori slovečih juristov važni pri vsaki zakonodaji, in ker se je sodstvo vedno nanje oziralo, zato je cerkev znanstvo v vseh časih visoko čislala. Pri upoštevanju doktrine pa mora biti v prvi vrsti merodajna prepričevalnost razlogov za zastopano mnenje, ne pa število avtorjev, ki so istega naziranja. Pri vrzelih v zakonu prihaja communis et constans sententia doctorum tudi še danes do veljave (c. 20).

II. Poglavje.

Materialni viri partikularnega cerkvenega prava.

§ 25.

Škof.

Cc. 335, 336. Sägmüller, K. R.[3], § 25. Schulte, K. R. I, §§ 22—24. Groß-Schueller, K. R.[8], 22 s. Scherer, K. R., §§ 29—31. Haring, K. R.[3], § 27.

Škofje so po božjem pravu poklicani vladike svojih okrožij z redno oblastjo pod avtoriteto rimskega papeža (c. 329 § 1). Del njihove uradne oblasti tvori potestas legislativa, ki jo pa smejo izvrševati še le od trenotka naprej, ko se nahajajo v kanonični posesti svoje škofije. Posest škofije pridobe na ta način, da predlože papežev odlok o svojem imenovanju stolnemu kapitlju v spričo tajnika, ki to zabeleži v zapisniku (c. 334).

Zakonodaja škofa je omejena na obseg njegove jurisdikcije. Preko mej njegove škofije moč njegovih naredb ne seže. Razun tega sme izdajati zakone le secundum ali praeter, nikdar pa contra jus commune. Proti občemu cerkvenemu zakonu, ki ga smatra škodljivim, pač lahko ugovarja, toda vezan je na vsak način tudi v tem primeru na odredbe iz Rima.

Škofove uredbe so ali a) pastirska pisma, ki so namenjena vsem vernikom ali pa samo duhovščini (v tem primeru navadno latinsko pisana in encyclicae imenovana), b) odloki ali razpisi, izdani ali od škofa samega ali pa od njegovih oblastev (ordinariata), c) statuti in sicer ali sinodalni, ki jih izda škof na škofijski sinodi, ali pa škofijski (statuta dioecesana), ki jih izda s sodelovanjem stolnega kapitlja.

Škofovi odloki in uredbe so glede veljavnosti od papeževega potrdila neodvisne. Pač pa se morajo na običajen način razglasiti. Navadno izdaja vsaka škofija v to svrho svoj službeni list. Proti naredbam in ukrepom škofa se sme vsak, ki se čuti po njih v svojih pravicah žaljenega, pritožiti na apostolsko stolico. Ško-

fove uredbe more razveljaviti papež, vesoljni cerkveni zbor, škof sam ali njegov naslednik, a lahko izgube veljavo tudi vsled nasprotnega običaja.

Sede vacante ima omejeno zakonodajno moč kapiteljski vikar (c. 435 § 1).

Slično zakonodajno oblast kakor škofje imajo prelati nullius cum territorio separato, drugi eksemtni prelati, apostolski vikarji in prefekti ter vojaški škofje.

§ 26.

Krajevni cerkveni zbori (concilia particularia).

Cc. 281—292; 356—362. Werminghoff, Verfassungsgesch.[2], 219 ss. Schulte, Gesch. d. Quellen III 1, 48 ss, 80 ss, 89 ss. Sägmüller, K. R.[3], §§ 26, 107, 108. Scherer, K. R., §§ 32, 97, 98. Haring, K. R.[3], §§ 98, 99.

Prvo zavestno cerkveno zakonodajo so izvrševali že v drugem stoletju krajevni cerkveni zbori. Od njih izdani kanoni so imeli sicer samo krajevno veljavo, a razširili so se navadno tudi v drugih delih cerkve in dobili tam zakonito moč potom recepcije. Čim bolj pa je stopal v ospredje primat, tem bolj so postajale redke prej številne generalne, patriarhalne, plenarne ali nacionalne sinode.[2]

Sedanje cerkveno pravo pozna razun vesoljnega cerkvenega zbora in škofijske sinode (synodus dioecesana) še plenarne in provincialne cerkvene zbore.

I. Plenarni koncilij (cc. 281, 282).

Ako se zberejo ordinariji več cerkvenih pokrajin, da pretresajo in urede zadeve skupnega interesa, se imenuje ta zbor concilium plenarium. Sestanek koncilija mora dovoliti papež, ki imenuje zanj tudi svojega odposlanca. Ta skliče sinodo in ji predseduje. Povabiti mora vse metropolite, rezidencialne škofe, apostolske administratorje, opate in prelate nullius, apostolske vikarje in prefekte dotičnih pokrajin ter kapiteljske vikarje z odločevalnim glasom, a povabiti sme tudi naslovne škofe z odločevalnim ali samo posvetovalnim in ugledne klerike s posvetovalnim glasom. Metropoliti in rezidencialni škofje so lahko zastopani po svojih koadjutorjih ali pomožnih škofih (c. 282).

II. Provincialni koncilij je shod ordinarijev cerkvene province. Po kodeksu naj se sestajajo taki zbori vsaj vsakih 20 let. Skliče jih metropolit ali najstarejši sufragan.

[2] Generalne sinode so se nazivali zbori škofov celega vzhoda ali celega zapada, plenarne sinode zbori škofov vseh zapadnih afriških pokrajin v rimski dobi, nacionalne, državne, primacialne sinode pa zbori škofov istega plemena ali iste države.

Eksemtni škofje in prelati ter nadškofje brez sufraganov se morajo odločiti v svrho udeležbe na provincialnem konciliju za eno svojih sosednih cerkvenih provinc. Vabijo se krajevni ordinariji brez generalnih vikarjev; koadjutorji in pomožni škofje smejo zastopati svoje škofe. Naslovni škofje se lahko vabijo, ako večina ordinarijev to sklene. Če so vabljeni, imajo odločevalen glas. Vabiti so tudi stolni kapitlji, ki odpošljejo vsak po dva odposlanca. Tudi višji predstojniki kleriških religij in samostanskih kongregacij, ki imajo svoj sedež v provinci, se morajo vabiti in so zavezani se shoda udeležiti, imajo pa, kakor zastopniki kapitljev, samo posvetovalen glas.

Naloga provincialnega zbora je: skupno sklepanje o zboljšanju morale, o odpravi razvad (abusus), o izravnavi sporov in izenačenju discipline. Vsi spisi in sklepi plenarnih in provincialnih sinod se morajo poslati apostolski stolici in se ne smejo objaviti, predno jih ni pregledala in vrnila koncilska kongregacija (cc. 281 do 291). Razun v teh provincialnih zborih naj se shajajo ordinariji vsake pokrajine vsaj vsakih pet let na skupna posvetovanja v škofovskih konferencah (c. 292).

III. Škofijska sinoda (cc. 356—362), je shod duhovništva škofije pod predsedstvom škofa v svrho posvetovanja o potrebah in koristih duhovništva in vernikov. Take sinode naj se skličejo po kodeksu vsaj vsakih 10 let. Vabilu se imajo odzvati: generalni vikar, kanoniki stolnega kapitlja odnosno škofijski svetovalci, rektor bogoslovnega seminarja, dekani, župniki kraja, kjer se sinoda vrši in iz vsakega dekanata vsaj po en župnik, dalje od vsake v škofiji se nahajajočih kleriških religij po eden provincialni ali lokalni predstojnik. Vsi vabljeni so upravičeni glasovati. Zakonodajalec pa je škof sam, ne cerkveni zbor kot tak.

Sklepi dogmatične vsebine so na partikularnih sinodah izključeni, pač pa se o dogmatičnih prašanjih lahko vrše posvetovanja. Istotako se sme skleniti za vernike v dogmatičnih stvareh primeren pouk. Sklepi glede cerkvene discipline so dovoljeni in mogoči, samo da ne smejo nasprotovati občemu pravu.

§ 27.

Avtonomija (Jus condendi statuta).

Friedberg, K. R.[6], § 98. Sägmüller, K. R.[3], § 27. Haring, K. R.[3], § 15. Schulte, K. R. I, §§ 29 ss. Scherer, K. R., § 32.

Nekatere cerkvene korporacije imajo pravico, da same pravnoveljavno urejajo svoje zadeve. Ta pravica se imenuje jus statuendi, jus condendi statuta. Po občem pravu pristoja ta pravica stolnim in kolegiatnim kapitljem, na podlagi papeževega ali škofovega privilegija pa moškim redovom in kongregacijam, univerzam ter bratovščinam in pobožnim društvom. Pod avtonomijo spada tudi to, kar imenujemo pri av-

tonomni korporaciji observanco, ker je ta popolnoma slična običaju v širšem cerkvenem okrožju.

Pogoji za veljavnost so: zakonite meje in predpisana oblika. Statuti (pravila) se smejo nanašati samo na notranje zadeve korporacije, pri stolnih kapitljih: na sprejem, božjo službo, disciplino, upravo imovine i. s.; pri redovih: na molitve, klavzuro, študije i. s. Statuti tudi ne smejo biti v nasprotju z občim pravom, s pravicami predstojnikov ali tretjih oseb, s koristmi cerkve in z dosedanjimi dobrimi odnošaji v korporaciji.

Poprej je bilo sporno, če morajo biti statuta capitularia potrjena od škofa, sedaj določa c. 410 § 2 izrecno, da mora potrditi kapiteljske statute škof in da se brez njegovega odobrenja ne smejo razveljaviti in tudi ne spremeniti. Če škof ukaže, da se statuti napravijo in kapitelj tega povelja ne izpolni tekom šestih mesecev, potem ima škof pravico, da jih kapitlju postavi sam (c. 410 § 3).[3]

§ 28.

Državni zakoni in konkordati.

Schulte, K. R. I, §§ 94 ss., 81 ss. Scherer, K. R., §§ 34, 33. Sägmüller, K. R. I/1[4], § 14. Friedberg, K. R.[6], § 48. Stutz, K. R.[2], § 56. Mercati, Raccolta di concordati etc. (1098—1914), 1919. Lanović, Konkordat Jugoslavije s Vatikanom, 1925. Hilling, Die allgem. Normen, § 19. Falco, l. c., 85 ss.

I. Ker ima država od cerkve povsem različen smoter in delokrog, je cerkev vedno odklanjala zakone, ki so jih ji države vsiljevale. Toda čestokrat je državne zakone, ki so bili v skladu z njenimi lastnimi načeli, izrecno priznala. Take leges canonizatae so smatrati potem tudi cerkvenim zakonom. V novejšem času pa je cerkev vedno češče primorana, da se ogne težki škodi, računati celo s takimi državnimi zakoni, ki jih iz načelnega stališča obsoja. V gradjanskopravnih zadevah cerkev načeloma priznava in upošteva predpise državne zakonodaje.

Mnoge institucije cerkvenega prava so vznikle na svetnopravni podlagi (nekateri zakonski zadržki, beneficiji, patronat i. dr.). Cc. 1059 in 1080 usvajata glede zadržka zakonitega sorodstva določila civilnega prava, istotako c. 1508 glede priposestvovanja, c. 1529 glede pogodb itd.

Dandanes trpi cerkev navadno ves kompleks državnega cerkvenega prava, katero je praktično najvažnejši del partikularnega cerkvenega prava sploh.

[3] Z okrožnico z dne 25. julija 1923, A. A. S. XV, 453, je koncilska kongregacija pozvala vse škofe, naj stavijo stolnim in kolegiatnim kapitljem rok šestih mesecev, v katerem morajo spraviti svoje statute z določili kodeksa v sklad. Ako preteče ta rok brezuspešno, naj škof kapitljem predpiše statute sam.

II. Konkordati so dogovori med najvišjo državno in najvišjo cerkveno oblastjo o medsebojnem razmerju, katerega se hočeta držati ali načeloma v vseh merah ali pa samo v gotovih natančno določenih točkah.

Le na posamezne točke se nanašajo najstarejši konkordati, kakor wormski (pactum Calixtinum) iz l. 1122, dalje konkordati iz dobe obnovnih koncilijev (Reformkonzilien), konkordati sklenjeni 18. stoletja z romanskimi državami, ter cirkumskripcijske bule 19. stoletja, s katerimi se je na novo zgradila organizacija kat. cerkve za Nemčijo. Kar pa je konkordatov iz 19. stoletja, veljajo vsi načelni ureditvi celotnega razmerja med cerkvijo in dotično državo.

Samo papež je upravičen, sklepati za cerkev take dogovore, ker se z njimi skoraj vedno vsaj deloma spremene določbe občega prava in ker gre navadno za važne zadeve (causae majores). Kot posveten vladar ni pri tem papež nikdar prišel v poštev. Tudi škofje smejo sklepati z državno oblastjo dogovore, toda le z ozirom na zakonito jim odmerjen delokrog. Za državo pa morajo biti taki dogovori sklenjeni po organih, ki so po ustavi upravičeni do zakonodaje, tedaj navadno po vladarjih z odobrenjem parlamentov.

Po obliki so konkordati različni. Ali izda dogovor vsak pogodbenik kot svoj zakon, ali podpišeta papež in vladar pogodbeno listino ter jo potem kot cerkveni in državni zakon razglasita ali pa izda papež bulo z dogovorjeno vsebino, koje besedilo tudi državna oblast priznava za obvezno ter ga zakonito razglasi.

Zelo sporen je pravni značaj konkordatov. Nekateri jih smatrajo za meddržavne pogodbe, drugi za papeževe privilegije, tretji za državne zakone. Zopet drugi jim pripisujejo svojstva privilegijev in pogodb, jih tedaj smatrajo za neko juristično mešanico.

Vsekako so konkordati pogodbe, kar izhaja že iz njih oblike. Obe stranki se dogovorite glede pravic in obveznosti in sicer za se in za naslednike in se zavežete, reševati vse težkoče, ki bi se pojavile v bodočnosti, sporazumno. Tudi imena, ki so in so bila v rabi za take dogovore že od srednjega veka sem, kažejo, da se jih je vedno smatralo za pogodbe. Sodobni pisatelji imenujejo wormski konkordat „concordia", pozneje pa se rabi zanj „pax" ali „tractatus".[4] Dogovori, sklenjeni v Konstancu med papežem in nemškimi knezi, se istotako nazivajo „concordia", njih vsebina pa „capitula concordata".[5] Od tiste dobe naprej je stalno v rabi izraz concordata ali concordatum. V 19. stoletju pa se nazivajo vsi dogovori označene vsebine conventio, tako že konkordat iz l. 1801 med Napoleonom I. in Pijem VII.

[4] Werminghoff, Verfassungsgesch.[2], 64 op. 3 ugotavlja, da je naziv konkordat novejšega izvora.

[5] Walter, Fontes, 86 ss.

Konkordati so presojati po analogiji meddržavnih pogodb, njih veljava in moč je zajamčena samo po pogodbenikih, ne od tretje sile, na katero bi se bilo mogoče v slučaju kršitve sklicevati. Država in cerkev nastopata v njih kot koordinirani enakovredni, druga od druge neodvisni sili.

Oni, katerim so konkordati papeževi *privilegiji*, se sklicujejo na to, da stoji cerkev nad državo, da je država vsaj v vseh onih točkah, ki se jih tičejo ti dogovori, podrejena cerkvi. Papežu mora pristojati pravica, da iz tehtnih razlogov konkordat prekliče, pogodbe pa se ne more preklicati. Vse to je le deloma resnično. Konkordati urejajo navadno zadeve, ki zanimajo cerkev in državo, ki so za oba pogodbenika enako važne, takozvane res mixtae. V teh je pa smatrati cerkev in državo za ravnopravni. Pogodbe, ki so sklenjene za nedoločen čas, so poljubno odpovedljive, kar velja tudi glede konkordatov. Dasi papeži niso sklenjenih konkordatov nikdar samovoljno razveljavljali, so to večkrat storile države, ne da bi jim bila cerkev to pravico odrekala.

Legalna teorija je osnovana v naziranju, da stoji država absolutno nad cerkvijo, da je le ona vir vsega prava, da so njej podvrženi vsi pojavi življenja in vse organične tvorbe na njenem ozemlju, tudi javne korporacije in verske družbe. Med glavo in udi enega telesa pa so pogodbe nemogoče. — Ta teorija, ki je nasprotje prve, je pravno nevzdržljiva, ker bi po njej dogovor ne imel nikakega smisla in bi država postopala bolj dosledno, ako bi svojo voljo cerkvi kratkomalo vsilila. S pogodbo pa je vsaj posredno priznala njeno ravnopravnost. Pogodbe vežejo oba dela enako, to zahteva navadna pravičnost.

Konkordat morata cerkvena in državna oblast razglasiti kot zakon. Dasi so konkordati po obliki in vsebini pogodbe, v formalnem oziru so zakoni, ki so skupni cerkvi in državi. Enostranske spremembe so radi pogodbenega značaja konkordatov izključene, celo enostranska avtentična razlaga je nedopustna. Ako se izkažejo spremembe potrebnim, je treba novega dogovora obeh strank. Ako se izkaže, da je eni izmed strank nemogoče, da se pogodbe še nadalje drži, se naj skuša doseči sporazumno razveljavljenje in če je to nedosegljivo, je dovoljen tudi enostranski odstop potom odpovedi ali pa na podlagi zakona, ki derogira določbam konkordata, ker je vsako meddržavno pogodbo smatrati za sklenjeno pod klavzulo: *rebus sic stantibus*. Samovoljno kršenje konkordata po ukrepih, ki nasprotujejo dogovoru, bi nasprotovalo meddržavnim običajem. Ako se konkordat razveljavi, se mora novo razmerje urediti potom novih zakonov, ki jih izda za cerkev papež, za politično območje pa državna oblast. Za cerkev ne stopi po konkordatu spremenjeno obče pravo samo po sebi zopet v veljavo.

III. Poglavje.

Cerkveni zakoni in njih uporabljanje.

§ 29.

Cerkveni zakoni (Leges ecclesiasticae).

Cc. 8—24, 31—35. Sägmüller, K. R.[3], § 30. Scherer, K. R., §§ 5, 36. Haring, K. R.[3], §§ 17, 18. Schulte, K. R. I, §§ 34 s. Hilling, Die allgem. Normen, §§ 16, 24, 29 ss. Falco, l. c., 49 ss.

1. Sv. Tomaž Akvinski definira zakon sledeče: Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui communitatis curam habet, promulgata (Summa theol. I, 2, q. 90 art. 4). Zakon je predpis modre prevdarnosti, izdan po načelniku občestva v blagor celote. Zakon more izdati samo cerkveni predstojnik, ki ima v to potrebno oblast. Predpis mora biti fizično in moralno mogoč in mora služiti splošnemu blagru cerkvenega občestva. Končno mora biti zakon razglašen, ker le na ta način ga člani občestva spoznajo, ki naj bodo po njem vezani.

V cerkvenem pravu ne poznamo razlike med zakonom, uredbo in naredbo, ki je vzeta iz novodobnih ustav. V ustavnem smislu je zakon ona pravna odločba, ki jo izdajo zakonodajni organi, navadno parlamenti z odobrenjem vladarjev, uredbe so ukrepi celokupne centralne vlade, podpisani tudi od vladarja, ki imajo v obče moč zakona, naredbe pa so ukrepi ali ukazi posameznih upravnih oblastev, ki imajo zajamčiti zgolj pravilno uporabljanje zakonov.

2. Predmet cerkvene zakonodaje je vse, kar je v zvezi z organizacijo in delovanjem cerkve. Ker rabi cerkev v dosego svojih ciljev tudi gmotna sredstva, se razteza cerkvena zakonodaja deloma tudi na zadeve posvetnega značaja.

Po vsebini se razlikujejo leges affirmativae (praecipientes, praeceptivae, zapovedi), leges negativae, (interdicentes, prohibentes, prepovedi) in leges permissivae (tolerančni zakoni). Vsak zakon pomeni predpis, ki se ima uporabljati v bodoče. Na preteklost se navadno ne nanaša, ker nikdo ne more biti odgovoren za to, kar ni bilo zapovedano ali prepovedano. Ako pa naj ima zakon izjemoma vzvratno moč, je treba to v besedilu jasno izraziti (c. 10).

3. Važno pravno načelo je, da ostanejo po novem zakonu vse že pridobljene pravice, jura aliis quaesita, ravno tako vsi od apostolske stolice podeljeni privilegiji ter indulti nedotaknjeni (integra manent), ako niso v novem zakonu izrecno preklicani (c. 4).

Pravna dejanja, ki so bila veljavna po prejšnjem zakonu, ostanejo veljavna tudi po novem, dasi bi bila po novem nična; vsi pravni učinki, nastali pred novim zakonom, se raztezajo neokrnjeni tudi v dobo le-tega. Učinki pogodb so presojati po

zakonu, pod katerim je bila pogodba sklenjena. Prašanja osebnopravnega značaja pa (starost, poslovna sposobnost, n. pr. skleniti veljaven zakon) so takoj presojati po novem pravu, ker izvirajo dotične pravice neposredno iz zakona, ki je sam po sebi vedno spremenljiv, ne pa iz drugega naslova, kakor n. pr. pravice iz pogodb.

4. O načinu, kako se zakoni razglašajo, odloča zakonodajalec. Za papeške zakone se je začel šele od 13. stoletja naprej razvijati poseben način razglaševanja. Konstitucije so nabili organi papeževe pisarne od valvas basilicae Vaticanae et ecclessiae Lateranensis, Cancellariae et in acie Campi Florae. Taka publicatio urbi facta je veljala kot orbi facta. Galikanci, Febronianci in Jožefinci pa so trdili, da imajo papeževi zakoni za posamezne škofije veljavo šele, kadar jih dotični škof razglasi. Ako bi bil ta nazor pravilen, bi vsak škof lahko preprečil veljavo papeških zakonov za svoje okrožje. Posredno bi to mogle storiti tudi države. Škofje so samo zavezani, da vernike o vsebini papeževih zakonov pouče. Nobenega zakona ni mogoče razglasiti tako, da bi postala vsebina vsakemu znana, dasi sedaj najbolje skrbita za to tisk in časopisje. Veljavnost zakona pa ni nikdar odvisna od tega, da je v istini vsakemu znan.

Pij X. je s konstitucijo „Promulgandi" z dne 29. sept. 1908 ustvaril poseben uraden list apostolske stolice, ki izhaja od 1. januarja 1909 naprej pod imenom: Acta Apostolicae Sedis. V tem listu se morajo razglašati tudi po kodeksu (c. 9) vse konstitucije, zakoni, dekreti in ukazi rimskih oblastev z obče obvezno vsebino, ako ni v posameznem slučaju drug način razglasbe določen. Pravilno razglašen zakon stopi v veljavo tri mesece po dnevu razglasitve, ako ni že iz zakona samega razvidno, da ima veljati takoj ali pa vsaj že prej ali pa pozneje. Rok med razglasitvijo in onim dnevom, ko stopi zakon v veljavo, se imenuje vacatio legis.

5. Leges mere ecclesiasticae, zakoni zgolj cerkvenega značaja, ne vežejo tistih, ki še niso prejeli krsta in tudi ne onih krščenih, ki jim manjka razumnost ali ki še niso izpolnili 7. leta svoje starosti (c. 12). Splošni zakoni (leges generales) vežejo one, za katere veljajo, naj se nahajajo kjerkoli. Za posamezne kraje izdani zakoni pa vežejo po njih prizadete osebe samo v dotičnem območju, in tudi tam le pod pogojem, da imajo ondi svoje stalno ali prehodno domovališče (quasidomicilium) in se tudi v istini tam nahajajo. Tujci za časa svoje odsotnosti niso vezani na zakone svojega domačega kraja, ako niso osebnega značaja (leges personales), pa tudi ne na one svojega trenotnega bivališča izvzemši tiste, ki se nanašajo na javni red ali na obliko pravnih dejanj (actuum solemnia). Splošni zakoni pa jih vežejo tudi tedaj, če na njih domovališču nimajo veljave. Vaganti, to so ljudje brez domovališča, so vezani na splošne pa tudi na krajevne zakone svojega vsakokratnega bivališča (cc. 13, 14).

6. Leges irritantes se imenujejo zakoni, ki določajo, da je kako samo po sebi dopustno in veljavno dejanje ničnо; leges inhabilitantes pa se nazivajo določbe, ki odrekajo izvestnim osebam sposobnost do pravnih dejanj. Nepoznanje te vrste zakonov (leges irritantes aut inhabilitantes) ne opravičuje nikogar, če ni v zakonih samih drugače določeno. Nepoznanje ali zmoto glede zakona ali kazni mora vedno dokazati oni, ki se na nju sklicuje; isto načelo (o dokaznem bremenu) velja glede lastnih in onih tujih dejanj, ki so obče znana. Glede tujih dejanj pa, ki niso obče znana, se domneva nepoznanje dotlej, da se nasprotno dokaže (c. 16).

7. Da se spozna smisel zakona, ga je treba pojasniti potom razlage, interpretatio. Interpretacija je ali avtentična ali običajna ali znanstvena. Avtentično sme razlagati zakon le zakonodajalec sam ali njegov naslednik ali oni organ, ki je od njega v to pooblaščen. Avtentična razlaga ima zakonito moč, zato se imenuje tudi necessaria. Znanstveno se razlaga zakon po učenjakih (po doktrini, teoriji), običajno pa po praksi. Zato pravilo: consuetudo est optima legum interpres (c. 29). Znanstvena in običajna interpretacija veljata samo toliko, kolikor so njih razlogi prepričevalni. Interpretacija se naziva: declarativa sive comprehensiva, ako podaje jasno vsebino zakona, correctiva, ako hoče omiliti trdosti v njem, restrictiva, ako omejuje uporabo zakona na določene primere, extensiva, ako ga uporablja na primere, na katere se besedilo samo po sebi ne nanaša. Z besedami gramatična, historična in sistematična ali dogmatična razlaga, pa niso označene različne vrste interpretacije, ampak samo njena sredstva (pomen besedila, logični sklepi n. pr. a majori ad minus, historični postanek določila, razmere ob času, ko je bil zakon izdan, uvaževanje določil z ozirom na celotni pravni kompleks).

Kako se morajo cerkveni zakoni razlagati, določajo cc. 17 do 21.

Avtentična interpretacija ima isto moč kakor zakon sam. Če pojasnjuje samo besedilo zakona, ki na sebi ni dvomljivo, je ni treba razglašati; v tem primeru velja tudi za preteklost. Če pa veljavo zakona omejuje ali razširja, ima moč samo za bodočnost in se mora razglasiti kakor zakoni.

Razlaga dana v obliki sodbe ali reskripta v posameznem primeru nima zakonite moči in velja samo za stranke, za katere je izšla. V obče so zakoni razlagati po naravnem smislu besedila; merodajen je naravni pojem, ki ga vsaka beseda izraža. Ako se na ta način ne pride do jasnosti, se je treba ozirati na sporedna določila, na namen in okoliščine, iz katerih je zakon izšel in na mišljenje (mens) zakonodajalca. Kazenskopravna in taka določila, ki omejujejo svobodno izvajanje pravic, se morajo strogo razlagati. Če o kaki zadevi ni najti izrecne določbe ne v splošnih ne v partikularnih zakonih, se je ravnati po sličnih določilih

(analogia), po splošnih pravnih načelih, ki odgovarjajo kanonični pravičnosti, po praksi rimske kurije in po mnenju učenjakov. Kazni pa se smejo izreči vedno samo za ona dejanja, ki so navedena v zakonu (cc. 17—20).

8. Važno je za pravilno uporabljanje zakona štetje časa, na podlagi katerega se ugotavljajo različne dobe in roki. Iz cc. 31—35 povzamemo, da je šteti dan po 24 ur, teden po sedem, mesec po trideset, leto po 365 dni, da je za določitev ur kakega dne merodajen splošen krajevni običaj, a da je za posamezna verska dejanja (obhajilo, post, darovanje zasebne maše, zasebna molitev brevirja) vsakemu svobodno, da se ravna ali po astronomičnem času kraja, ali po ondotnih predpisih (n. pr. glede letnega časa).

Določeni mesec ali leto (mense februario, anno proxime futuro) sta vzeti po koledarskem številu dni. Ako ni niti izrecno niti posredno imenovan terminus a quo, se šteje čas od trenotka do trenotka in sicer po koledarskih dneh, kadar je doba nepretrgana; ako je pretrgana, šteje teden 7, mesec 30, leto 365 dni. Pri določenem terminu a quo se štejejo meseci in leta istotako po koledarju; ako je terminus a quo istoveten z začetkom prvega dneva določene dobe, je smatrati ta doba za preteklo s pričetkom koledarskega dne istega števila (n. pr. duo vacationum menses a die 15. augusti). Ako terminus a quo ni istoveten z začetkom dneva, n. pr. annus novitiatus, decendium ad appellandum, se prvi dan ne šteje in doba poteče z dovršenim zadnjim dnem istega števila (c. 34 §§ 1—3).

Tempus utile se zove čas, ki je komu na razpolago za izvrševanje ali zasledovanje kake pravice in sicer tako, da teče šele od trenotka dalje, ko prizadeti za dotično dejstvo izve in more brez zadržkov nastopati. Tempus continuum pa je čas, pri katerem ni dopustna nikaka prekimba (c. 35).

Tempus utile je izjema, tempus continuum pravilo. Na tempus utile smemo sklepati samo tam, kjer nas besedilo zakona samo v to opravičuje (cc. 161, 432, 1432, 1457, 1635, 1881, 1884, 1885).

V pogodbah stranke lahko določijo same način, kako se naj šteje čas. Ako takega dogovora ni, so glede časa upoštevati civilnopravni predpisi dotičnega kraja, ki so po c. 1529 sploh merodajni tudi za veljavnost pogodb, ki jih sklepa cerkev.

9. Veljava zakona prestane ali sama po sebi, ali po volji zakonodajalca, ali pa vsled običaja. Sam po sebi zgubi zakon veljavo, če je izdan le za določen čas, ali če se namen, kateremu hoče služiti, ne da več doseči. Zakonodajalec lahko zakon ali popolnoma razveljavi (abrogatio), ali pa samo deloma (derogatio). Zakon se razveljavi tudi z izdajo novega zakona, katerega določbe niso v skladu s prejšnjim (obrogatio). V tem pogledu veljajo pravila: lex generalis posterior derogat legi generali priori, ravno tako: lex specialis posterior derogat legi

speciali priori. To pravilo je sprejel tudi novi zakonik (c. 22). Starejši zakon je razveljavljen, ako mu poznejši naravnost nasprotuje ali če je v njem cela tvarina na novo urejena. Lex specialis prior pa ne utrpi po poznejšem splošnem zakonu (lex generalis) na veljavi nič, če ta izrecno ne določa kaj drugega (n. pr. c. 6 n. 1). Posebno pravo posameznih narodov, fizičnih in pravnih oseb je ostalo po kodeksu nespremenjeno, ako je osnovano na konkordatih, privilegijih ali indultih (cc. 3, 4, 22). Prejšnji zakon se v dvomu ne smatra za preklicanega, ampak se mora novi z njim po možnosti spraviti v sklad (c. 23). Vedno je veljalo v cerkveni zakonodaji načelo, da se smejo zakoni spremeniti samo, če to zahteva urgens necessitas ali pa evidens ecclesiae utilitas. Končno zgubi zakon svojo veljavo tudi vsled pravomočnega nasprotnega običaja (c. 27) in za posameznike vsled podeljenih privilegijev, dočim dispenze samo njegovo uporabo v poedinih primerih ukinejo.

10. Kodeks omenja na koncu naslova o cerkvenih zakonih tudi povelje, praeceptum (c. 24). Povelje je dano eni poedini osebi ali sicer večjemu številu oseb, ne pa občestvu in veže dotične osebe neposredno na vsakem kraju, v katerem se nahajajo, dočim se nanašajo zakoni večinoma na krajevna območja. Povelje izgubi svojo moč, kadar preneha uradna oblast onega, ki je je izdal, ako ni pismeno posvedočeno ali pred dvema pričama izrečeno. Povelje se lahko tiče pozitivnih dejanj ali pa opustitev in ima namen uspešno dopolnjevati določila splošnih zakonov. Pravno povelje je n. pr. mogoče izdati z ozirom na nameravan zakon (c. 1039), sosebno pa prihaja povelje v poštev kot samostojno ali dopolnjujoče kazensko sredstvo (cc. 2306, 2310).

§ 30.

Privilegiji.

Cc. 63—79. Schulte, K. R. I, §§ 32, 33. Sägmüller, K. R. I.[3], § 31. Haring, K. R.[3], § 30. Köstler R., l. c. (§ 24), 154 ss. Hilling, Die allgem. Normen, § 27. Falco, l. c., 109 ss.

Privilegiji so izjemni zakoni, ki stopijo za omejeno število oseb ali stvari na mesto obče veljavnih pravnih predpisov. Beseda se rabi v širšem in ožjem pomenu. Privilegij v širšem pomenu je zakon, s katerim se urejajo odnošaji celih razredov oseb ali stvari z ozirom na njih splošne posebnosti in potrebe. Sem štejemo privilegije klerikov. Privilegij v ožjem pomenu pa je posebna, od občega prava različna stalna pravna norma, ki se izda le za eno osebo ali eno stvar, ali pa tudi za več oseb ali stvari, ne pa brez izjeme za vse osebe ali stvari enake vrste.

Vrste privilegijev. Privilegije delimo po različnih vidikih v več vrst, n. pr. priv. affirmativa et negativa;

prvi dovoljujejo nekaj, kar je sicer prepovedano, drugi oproščajo od dolžnosti; pr. personalia, realia, mixta, se nanašajo na posamezne osebe ali stvari (cerkev, samostan, vseučil.); ako se tičejo zavoda in njegovih članov, so pr. mixta; pr. perpetua et temporaria, trajni ali začasni pr.; pr. pura seu gratiosa in pr. remuneratoria seu onerosa, conventionalia; prvi so milostni čini, drugi se podele samo proti izvestni dajatvi ali pa so s tako dajatvijo zvezani; končno pr. favorabilia in pr. odiosa, če se z njimi podeljuje kaka ugodnost ali če se omejujejo pravice osebam, za katere je bil privilegij kot izjemni zakon izdan.

Nastajanje, tolmačenje in prestajanje privilegijev. Vsak zakonodajalec je v svojem območju upravičen, podeljevati privilegije, pred vsem papež in sicer tudi sine justa causa.

Cerkveni predstojnik podeli privilegij ali iz lastnega nagiba — motu proprio — ali na podlagi prošnje — ad preces, ad instantiam, ustmeno — vivae vocis oraculo — ali pismeno — per rescriptum gratiae. — Privilegiji se nadalje podeljujejo ali per se ali per communicationem, t. j. na ta način, da se že obstoječi privilegij z isto vsebino podeli še drugi osebi ali stvari. Ta podelitev se izvrši ali in forma accessoria, tako da je drugi privilegij glede vsebine vedno odvisen od prvega, ali pa tako, da je od prvega povsem neodvisen (aeque principaliter) in da ostane nespremenjen, tudi ako bi prvi ugasnil (cc. 64, 65).

C. 63 določa, da nastanejo privilegiji lahko tudi per legitimam consuetudinem aut praescriptionem, torej potom običaja in priposestvovanja ter da possessio centenaria vel immemorabilis inducit praesumptionem concessi privilegii. Kdor vživa privilegij že sto let ali od nekdaj, temu ni treba podelitve dokazati. Kdor bi se pa skliceval na to, da si je pridobil privilegij z dejansko rabo v dobi priposestvovanja, bi moral vse zakonite pogoje za ta način pridobitve dokazati.

Pooblastila (facultates), ki jih dobe cerkveni dostojanstveniki iz Rima ali trajno ali za določen čas ali za gotovo število primerov, so smatrati za privilegia praeter jus. Taka pooblastila, podeljena škofu ali drugemu ordinariju, niso vezana na osebo, ako ni to v podelitvi ali drugače jasno povedano, ampak veljajo tudi za njih naslednike; istotako veljajo škofu dana pooblastila tudi za generalnega vikarja. Vsako pooblastilo upravičuje k vsem dejanjem, ki so za njega izvršitev potrebna. Kdor ima pravico dovoljevati dispenze, ima v danih primerih tudi pravico, odvezati od cerkvenih kazni (c. 66).[6]

[6] Za petletne fakultete obstoja na osnovi motupropria „Post datam" z dne 20. apr. 1923, A. A. S. XV, 193, enoten formular (Spodaj, § 86, IV).

Privilegiji se morajo po svojem besedilu tolmačiti in se ne smejo ne široko ne ozko razlagati. Vedno pa jih je treba tolmačiti tako, da je razvidna iz njih neka milost onega, ki jih je podelil (cc. 67, 68). Nikdo ni zavezan se posluževati privilegija, podeljenega v njegovo korist, če ne izhaja zavezanost do izvrševanja iz drugega naslova. Privilegiji so v dvomu smatrati trajnim (cc. 69, 70).

Po kodeksu so odpravljeni privilegiji, ki so v nasprotju z novimi določili in niso bili podeljeni v Rimu. Drugi so ostali nespremenjeni. Za bodoče pa prestanejo privilegiji, ki so v novem zakoniku navedeni, ako se izda nov splošen zakon z nasprotno vsebino (cc. 60, 71).

Privilegiji so v svojem obstoju od onega, ki jih je podelil, neodvisni in ostanejo v veljavi, tudi če je njegova pravica nehala, razun če so dani cum clausula: ad beneplacitum nostrum. Privilegia personalia prestanejo s smrtjo upravičenca, realia, če se uniči dotična stvar; če se pa tekom 40 let zopet postavi, na novo zgradi, tudi privilegiji spet oživé. Mogoče je nadalje se privilegiju odreči, če je podeljen zgolj v korist privatne osebe. Udruženja se pa ne smejo svojim privilegijem odpovedati, če jim pristojajo po zakonu ali če bi bile z odpovedjo prizadete koristi cerkve ali koristi drugih (cc. 72—75). Privilegiji, ki niso drugim v breme, ne ugasnejo, tudi če se jih nihče ne poslužuje. V nasprotnem slučaju pa vsled nerabe nehajo po preteku 40 let ali že prej, če je nerabo smatrati za odpoved (renuntiatio). Privilegij nadalje zgubi svojo veljavo, če postane njegovo uporabljanje tekom časa nedopustno ali škodljivo, ali če je čas, za kojega je bil podeljen, potekel. Končno sme zakonodajalec privilegij preklicati, ako ga upravičenec zlorablja in ordinariji imajo dolžnost, da vsako zlorabo sporoče papežu (cc. 76—78).

Kdor se hoče posluževati podeljenega mu privilegija napram drugim, mora in foro externo podelitev zakonito dokazati. Pro foro interno zadostuje dobra vera, da izvirajo privilegiji od pristojne strani (c. 79).

§ 31.

Dispenzacije.

Cc. 80—86. Scherer, K. R., § 39. Sägmüller, K. R. I.[3], § 32. Haring, K. R.[3], § 31. Schulte, K. R. I., § 103, II, § 84. Phillips, K. R. V, 147 ss. Stutz, K. R.[2], 327. Hilling, Die allgem. Normen, § 35. Falco, l. c., 113 ss.

Dispenzacijo definira kodeks kot legis in casu speciali relaxatio (c. 80). Dispenza pomeni oprostitev od zakonitega predpisa, ki se izvrši ali tako, da se uporaba predpisa za določen primer ukine ali na ta način, da se že nastali učinki zakonite določbe spregledajo. Privilegij postavlja na mesto občega zakona poseben predpis, jus singulare zamenja jus generale ter ga za

dotične primere razveljavi, dispenza pa ne spremeni na obstoječem pravu ničesar, samo njegovo uporabo ukine in izreče, da ostane zakon za dotični primer brez učinka. Privilegiji vstvarjajo pravo, dispenze samo pravice. Ako se te pravice ne izrabijo, ne more v pravnem smislu biti govora o dispenzi.

Pojem dispenze so šele dekretisti točno opredelili: dispensatio est... canonici rigoris casualis facta derogatio.[7] Poprej tudi ni bilo določeno, kdo da sme deliti dispenze; delili so jih v istini papeži, sinode in škofje. S časom so prihajale prošnje za dispenze v važnih primerih samo še v Rim in končno je pristojala pravica podeljevati dispenze od občih zakonov samo še papežem.

Danes velja načelo, da more in sme podeljevati dispenze samo zakonodajalec in sicer papež tudi glede zakonov podrejenih mu organov, ti pa le glede zakonov, ki so jih sami izdali.

Ordinariji stoječi pod papežem smejo dajati dispenze od splošnih zakonov v obče samo na podlagi posebnega pooblastila, drugače pa le v nujnih primerih, ki ne dopuščajo odloga, kjer preti težka škoda in je težavno, se obrniti v Rim. Ti slučaji morajo razun tega biti take narave, da se v Rimu zanje navadno dobi dispenza (c. 81).

Škofje so upravičeni dajati dispenze od lastnih naredb ter od predpisov provincialnih in plenarnih cerkvenih zborov, ne pa od papeških zakonov, tudi če so izdani samo za dotični kraj (c. 82).

Župniki sploh nimajo pravice dovoljevati dispenze ne od splošnih ne od posebnih zakonov, ako jim ni ta pravica izrecno podeljena (c. 83).[8]

Dispenze naj se dovoljujejo le iz pravičnih in tehtnih razlogov z ozirom na važnost določbe, katere uporaba naj se ukine. Vsako dispenzo in tudi pooblastila, deliti dispenze, treba strogo tolmačiti (cc. 84, 85).

Papež navadno izvršuje svojo dispenzacijsko oblast po različnih oblastvih, po Penitenciariji, Propagandi, kongregaciji za zakramente, sosebno tudi po škofih, ki dobivajo v to svrho posebna pooblastila. Za ta pooblastila obstojajo natančni obrazci, različni po besedilu za dispenze pro foro interno et externo, glaseči se ali na vse vrste dispenz za gotovo dobo (facultates quinquennales, decennales, triennales, annales) ali za izvestno število primerov.

Dispenze se navadno podeljujejo na podlagi prošnje v obliki reskriptov. Brzojavne prošnje niso dopustne.

Dispenze ugasnejo, če jih zakonodajalec prekliče, če se jim upravičenec odreče (n. pr. pri dispenzah od postnih zapovedi, od dolžnosti moliti brevir) in predstojnik to izjavo sprejme, nadalje

[7] Summa Ruffinik dekretu Gratiana, ed. Singer, 1902, p. 234.

[8] Primere dispenzacijske pravice župnikov nudijo cc. 1245 § 1, 1043, 1045 § 3.

ako odpade vzrok, iz katerega so bile podeljene in končno če preteče čas, za katerega veljajo (c. 86).

Drugi oddelek.

Spoznavni viri cerkvenega prava.

§ 32.

Označba pojma. Različne vrste teh virov.

Schulte, K. R. I, §§ 43 ss. Sägmüller, K. R. I.[3], § 33.

Iz materialnih pravnih virov so nastajali vedno novi zakoni in kánoni, ki jih je bilo treba spravljati v zbirke, da so postali splošno dostopni in da se je zajamčilo njih uporabljanje. Te zbirke, katere nam posredujejo poznanje cerkvenega prava, imenujemo formalne ali spoznavne cerkvenopravne vire. Ker so v njih zbrani pred vsem kánoni cerkvenih sinod, se nazivajo navadno zbirke kánonov. Prvotno so zbiratelji kanone zapisovali po časovnem redu, pozneje pa so jih že bolj znanstveno razvrščali po tvarini. Tako nahajamo kronologične in sistematične zbirke. Dalje razlikujemo zasebne in avtentične zbirke. Prve so delo zasebnega truda, druge so nastale po naročilu zakonodajalca ali pa so si pridobile vsaj njegovo odobrenje. Važna je tudi razlika med splošnimi in posebnimi zbirkami. V prvih se nahaja za celotno cerkev veljavna pravna snov, druge vsebujejo cerkvene zakone, veljavne le za posamezne kraje, dežele, province, škofije ali pa zakone, ki se tičejo le posebnih delov cerkvenega prava, kakor n. pr. zákona (braka), pokore, sodnega postopanja itd. Končno imamo pristnih in nepristnih ali potvorjenih zbirk, kojih vsebina ali sploh ni tam navedenega izvora ali pa vsaj ne v obliki, v kateri je v zbirko sprejeta. Do novega kodeksa je bil najvažnejši formalni vir Corpus juris canonici. Zato hočemo stvarno ločiti vire pred njim, potem obrazložiti Corp. j. c. sam, končno omeniti vire za njim, katerih vrsto zaključi novi kodeks.

I. Poglavje.

Zbirke pred Corpus-om juris canonici.

§ 33.

Pseudoapostolske zbirke.

Bickell, Geschichte des Kirchenrechts, 1843, 107 ss. Pitra, Jur. eccles. Graec. historia et monumenta, 1864 ss. Sägmüller, K. R. I.[3], § 34. Tam tudi nadaljnja bogata lit.

Glavni vir iz prvega časa krščanstva je sv. pismo. Drugih pristnih zbirk, ki bi vsebovale cerkvenopravno snov, je le malo. Pač pa je nastalo v oni dobi nekaj apokrif o krščanskem življenju in takratnem pravnem redu v cerkvi.

Najstarejša je: *Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων*, Doctrina duodecim Apostolorum, najbrže spisana koncem prvega stoletja. V svojem drugem delu ima določbe, kako je ravnati s potujočimi pridigarji ali apostoli ter preroki, kako se ima posvečavati nedelja, kako se naj volijo škofje in diakoni itd. Zbirko je našel šele l. 1883 metropolit Brienij iz Nikomedije in jo izdal v tisku.

Približno dvoje stoletij mlajši so: *Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων*, Canones ecclesiastici Apostolorum, apostolski cerkveni red, (Apostol. Kirchenordnung). Zbirka je nastala menda koncem 3. stoletja v Egiptu. Prvi del je samo predelana *Διδαχή*, v drugem delu pa ima samostojne določbe o volitvi škofa, o imenovanju duhovnikov, lektorjev, diakonov in o lastnostih, ki jih morajo te osebe imeti.

Najvažnejša zbirka, ki nosi ime apostolov, pa so takozvane Apostolske konstitucije, *Διαταγαί* ali *Διατάξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων*, Constitutiones Apostolicae. Zbirka je nastala okrog l. 400 v Siriji in obstoji iz 8 knjig. Prvih 6 knjig se bavi med drugim z dolžnostmi klerikov, z ordinacijo, s celibatom in z veljavnostjo Mojzesovih postav. Osnovo 7. knjigi je nudila *Διδαχή*. Osma knjiga govori posebno o posvečanju klerikov in o harizmih. Avtor knjige je po veroizpovedanju semiarijanec.

Kot dodatek se nahaja v isti zbirki 85 Apostolskih kánonov (Canones Apostolorum), v katerih je mnogo cerkvenopravne snovi glede klerikov, káko naj bo njih vedenje, kake so njih dolžnosti. Te določbe so vzete deloma iz apostolskih konstitucij, deloma iz sklepov cerkvenih zborov 4. stoletja. Apostolske konstitucije niso imele na zapadu nikoli veljave, pač pa so postali tukaj znani Apostolski kánoni ter vživali velik ugled, tako da je prvih 50 sprejel celo Dionysius Exiguus v svojo zbirko kánonov. Glede pristnosti pa je imel dvome že on, zato jih je nazval canones, qui dicuntur Apostolorum. Čeprav se ti kánoni, ki imajo istega avtorja kakor apost. konstitucije, nanašajo na razmere v vzhodni cerkvi, so dobili vsled recepcije na zapadu mnogo širši pomen kot jim je bil prvotno določen. Iz Dionizijeve zbirke so jih povzele pozneje druge, porabila sta jih Pseudoizidor in Gratian, porabile so jih Compilationes antiquae in porabljeni so končno tudi v dekretalah Gregorja IX.

§ 34.

Zbirke na vzhodu.

Voellus et Justellus, Bibliotheca juris can. vet., Paris. 1661. Beveregius, *Συνοδικόν* sive pandectae canonum etc., 1672. *Ἄλλη καὶ Πόλη, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, etc., 1852. Pitra, l. c. Sägmüller, K. R.[3], § 35 z bogato lit.

Ko so prenehala preganjanja kristjanov in je krščanstvo postalo državna vera, je vzcvetela tudi cerkvena zakonodaja.

Na številnih cerkvenih sinodah se je vstvarilo mnogo važnih zakonov. Zbirkam sinodalnih sklepov so bili dodani kanoni apostolov (85). Že sinoda v Kalcedonu se je posluževala take kronologične zbirke, vsebujoče kánone skoraj vseh prejšnjih važnih sinod.

V 6. stoletju pa so začeli snov zbirati že tudi sistematično. Joannes Scholasticus, poznejši patriarh carigrajski, je spisal okrog l. 550 na podlagi take sistematične zbirke svojo *Συναγωγὴ κανόνων* s 50 naslovi (tituli), kateri je dodal še 87 Justinianovih novel cerkvenopravne vsebine, ki se zovejo Collectio LXXXVII capitulorum. V poznejših, na vzhodu nastalih zbirkah so uvrščeni med kanone tudi zakoni cesarjev, tičoči se cerkvenih zadev, vedno pod naslovi, pod katere so po vsebini spadali in te vrste zbirke se imenujejo nomokanoni (*νόμος* in *κανών*). Prvi nomokanon, nastal koncem 6. stoletja, nosi po krivici ime Scholastikov nomokanon, drugi iz l. 883 je označen po patriarhu Fotiju, ki ga pa ni spisal, ampak k večjemu predelal.

§ 35.
Zapadne zbirke do Pseudoizidorja.

Temeljno delo: Maaßen, Gesch. d. Quellen u. Lit. d. kan. Rs. im Abendlande bis z. Ausg. d. M. A. I, 1870. Razun tega Schulte, K. R. I, §§ 49 ss. Sägmüller, K. R.[3], § 36. Scherer, K. R., § 36. Haring, K. R.[3], § 36. Friedberg, K. R.[6], §§ 34—36.

Številni sklepi vzhodnih partikularnih sinod, posebno pa sklepi prvega vesoljnega cerkvenega zbora v Niceji l. 325 so veljali ali prišli v veljavo tudi na zapadu, in sicer v latinskem prevodu. Istotako so bili v rabi kánoni partikularnih sinod v Španiji, Afriki, Galiji itd. Zbirkam kánonov so avtorji dodajali tudi pisma papežev in naredbe uglednih škofov.

Tekom 5. stoletja ste nastali v Italiji dve zbirki kánonov grških sinod, ki ste znani pod imeni Collectio Isidoriana vel Hispana in Collectio Prisca vel Itala. Prva je dobila ime od tega, ker so iz nje vzeti kánoni grških sinod v ono špansko zbirko, katero so pomotoma pripisovali sv. Izidorju iz Seville, druga pa od tega, ker Dionysius Exiguus v predgovoru k svoji zbirki omenja, da ga je nagovoril za nov latinski prevod grških kanonov „presbyter Laurentius confusione priscae translationis offensus."

Največji ugled na zapadu pa je dosegla zbirka meniha Dionizija, ki si je sam dal priimek Exiguus. Bil je rodom Skit, prišel je po papežu Gelaziju, tedaj po l. 496 v Rim, kjer je postal opat.

Na čelu zbirke se nahajajo apostolski kanoni, toda le prvih 50; tem slede, urejeni pod 165 zaporednimi številkami, kanoni cerkvenih sinod v Niceji, Ancyri, Neocesareji, Gangri,

Antiohiji, Laodiceji in Carigradu, nato, vedno za se šteti, kanoni sinod v Kalcedonu in Sardiki in končno 138 kanonov, potrjenih po cerkvenem zboru v Kartagi l. 419. Nekoliko pozneje je spisal Dionizij zbirko papeških dekretal od Siricija (384—398) do Anastazija II. (496—498). Zbirka kánonov in zbirka dekretal ste bili potem združeni v eno samo, ki je pod imenom „Corpus canonum" ali „Corpus codicis canonum" dobila največji ugled in postala najbolj razširjena v Galiji, Španiji, Afriki in Angliji, celo na vzhodu. Papež Hadrian je l. 774 izvod te nekoliko spremenjene in pomnožene zbirke podaril Karlu Velikemu. Državni zbor v Aachenu je potem to Dionysio-Hadriano l. 802 proglasil pod imenom Codex canonum za obče veljaven zakonik frankovske cerkve.

Pa tudi v Afriki, Galiji in Španiji so nastale in bile v rabi različne zbirke.

V prvi polovici 6. stoletja je diakon v Kartagi z imenom Fulgentius Ferrandus spisal sistematično zbirko v 232 poglavjih pod naslovom Breviatio canonum. Koncem 7. stoletja pa je afrikanski škof Cresconius sistematično predelal vso tvarino Dioniziane, jo razporedil pod 301 titulom ter dal spisu ime „Concordia canonum".

Zbirkam, nastalim v Galiji, je manjkalo reda in pregleda, zato je Dionysio-Hadriana kmalu potisnila vse ostale zbirke v ozadje. Eno izmed teh, ki sta ji služile za podlago versio Isidoriana in Prisca, je izdal v 18. stoletju francoski učenjak Paschasius Quesnel († 1719) in po njem se imenuje Collectio Quesnelliana. Nastala je v 6. stoletju in vsebuje kanone različnih sinod izven Galije ter papeške dekretale. Quesnel sam je zbirko smatral pomotoma za oficialno in jo nazval „Codex canonum ecclesiae Romanae".

Velikega vpliva celo na razmere v Galiji in Italiji je postala Irska zbirka kanonov. V Španiji in Afriki je obstojala navada, da je vsaka sinoda odobrila kanone prejšnjih sinod. Radi tega so postale zbirke nujna potreba in sprejemali so vanje poleg španskih kánonov tudi sklepe sinod na vzhodu, v Afriki in Galiji ter pisma papežev španskim škofom. Tak codex canonum je posvedočen na sinodi v Bragi l. 563. Kmalu nato je spisal nadškof v Bragi Martin slično zbirko, kakor Fulgentius Ferrandus v Kartagi in sinoda v Bragi l. 572 je to zbirko, za katero so bili v rabi različni naslovi: Collectio canonum, C. capitulorum, Liber capitulorum, Capitula Martini, celo Concilium Martini papae, potrdila. Po prestopu kralja Rekareda od arianizma h katolicizmu l. 589 so v Španiji vso cerkvenopravno snov združili v trdno celoto, kajti četrta sinoda v Toledu l. 633 je uporabljala oficialno zbirko pod imenom „Codex canonum", ki je, pozneje pomnožena z mnogimi dodatki, od 9. stoletja naprej veljala za delo sv. Izidorja iz Seville. Zato se imenuje Collectio

Isidoriana, pa tudi Collectio Hispana. Zbirka vsebuje v prvem delu kanone sinod, ločenih po deželah — Orient, Afrika, Galija, Španija — v drugem papeške dekretale. Kanoni so razvrščeni kronologično. Dekretale se nanašajo na dobo od Damaza I. do Gregorja Vel. (366—604).

§ 36.

Spovedne, obredne in formularne knjige.

Friedberg, K. R.[6], § 38. Sägmüller, K. R.[3], § 37. Scherer, K. R., §§ 48, 49. Haring, K. R.[3], §§ 38, 39. W. M. Peitz, Liber diurnus, 1918.

Zakrament sv. pokore je bil velike važnosti od prvih začetkov krščanstva. Že zgodaj so se različne sinode pečale z načinom, kako je treba nalagati pokore in voditi njih izvrševanje, tudi mnogi škofje so izdajali za to posebna navodila. Pozneje so nastale posebne spovedne knjige, libri poenitentiales, s seznami posameznih grehov in pokor, ki se morajo zanje naložiti in izvršiti. Prve take knjige so prišle iz Anglije in Irske po anglo-saških misionarjih v državo Frankov. Izmed spovednih knjig, nastalih na kontinentu, pripisujejo eno sv. Kolumbanu († 615), katerega delovanje je bilo posebno važno za zapadno redovništvo. Radi ogrožene enotnosti pa so sinode v Tours-u in Chalons-u l. 813 prepovedale vse penitenciale, kojih avtorji niso bili znani. Velik ugled je vživala v nemških deželah spovedna knjiga, ki jo je izdal Hrabanus Maurus († 856), ustanovnik bogoslovnih študij v Nemčiji. Tudi Rimska cerkev je imela kot ecclesia particularis svoj Poenitentiale Romanum, ki pa ni veljal za vso katoliško cerkev.

2. Pomembne za cerkveno pravo so tudi liturgične ali obredne knjige, vsebujoče predpise, kako se imajo opravljati sv. dejanja po duhovnikih: Libri mysteriorum, L. sacramentorum, Ordines, grško Euchologia.

3. Končno je bilo v rabi za različna opravila svetnega in cerkvenega prava mnogo obrazcev (golic, formularjev), zbranih v posebne knjige; za cerkveno pravo je omeniti pred vsem Liber diurnus, ki je nastal tekom 7. stoletja in bil v rabi še za Gregorja VII. Od takrat pa so ga nadomestile Regulae cancellariae.

§ 37.

Zbirke svetnega prava.

Sägmüller, K. R.[3], § 38. Löning, Gesch. d. deutsch. K. Rs. II, 284 ss. Stutz, K. R.[2], 300. Czyhlarz-San Nicoló, Instit. d. roem. Rs.[18], §§ 12, 13.

Cerkev je črpala pravno snov tudi iz zakonov izdanih od države. Istotako je državna oblast dajala zakonite predpise čestokrat tudi v zgolj cerkvenih zadevah. Zato pridejo za cerkev kot pravni vir v poštev tudi zbirke svetnega prava.

V tem pogledu je omeniti najprej Codex Theodosianus, razglašen l. 438 od Teodozija II. in po Valentinianu III. recipiran tudi za zapad. Še večjega pomena so zbirke Justiniana I. (527—565), znane pod imenom Corpus juris civilis. L. 529 je izdal Justinian nov kodeks, l. 533 so mu sledile pandekte ali digeste, zbirka izpiskov iz del najznamenitejših starejših juristov, ki so imeli večinoma jus respondendi, v 50 knjigah. Ravno v istem letu so izšle tudi še institucije v 4 knjigah, oficialni učbenik rimskega prava, ki ga je proglasil cesar za zakon, in leto kasneje (534) je dal Justinian kodeks iz l. 529 predelati, odtod ime Codex repetitae praelectionis. Cerkve se tičejo sosebno določbe v prvi in peti knjigi kodeksa. Zakoni, ki jih je izdal Justinian po l. 534, niso zbrani v avtentični izdaji, a ohranjeni so v zasebnih zbirkah in se nazivajo s skupnim imenom Novellae.

Ko so se preselili Germani na poprej rimska tla, so nastale v germanskih državah zbirke rimskega prava, po katerem so živeli Rimljani in cerkev. Za Rimljane v Španiji in Spodnji Galiji je bila izdana l. 506 Lex Romana Visigothorum seu Breviarium Alaricianum, zakonik, sestavljen pod Alarikom II. iz kodeksa in novel Teodozija II. Ti v germanskih državah za Rimljane izdani in razglašeni zakoniki se imenujejo v pravnem slovstvu Leges Romanae barbarorum.

Nekaj podobnega, kakor so nomokanoni na vzhodu, je Lex Romana canonice compta, izpisek za cerkev važnih določil iz kodeksa, institucij in novel cesarja Justiniana, sestavljen v 9. stoletju v Italiji.

Tudi narodna prava germanskih plemen kakor Lex Ribuaria, L. Alamannorum, L. Bajuvariorum, L. Visigothorum imajo večje ali manjše število določb, ki se nanašajo na cerkvene zadeve. Poleg plemenskega prava je stopilo pozneje kraljevsko pravo, posebno zakoni Karolingov, ki se imenujejo capitularia, in sicer c. ecclesiastica, ako vsebujejo sklepe sinod odobrene in razglašene po kralju, in c. mundana, če jih je izdal kralj sam. Zbirko kapitularjev Karola Vel., ki je postala pozneje oficialna, je priredil l. 827 opat Ansegisus de Fontanella. Zbirka obsega 4 knjige. V prvih dveh se nahajajo capitularia ad ordinem ecclesiasticum, v zadnjih dveh pa capitularia ad mundanam legem pertinentia.

§ 38.

Zbirka kapitularjev Benedikta Levite. Capitula Angilramni. Dekretale Pseudoizidorja.

Sägmüller, K. R.[3], § 39. Friedberg, K. R.[6], § 37. Haring, K. R.[3], § 40. Stutz, K. R.[2], 301.

V dobi Karolingov so nastale tri potvorbe, ki so najbrže izšle iz iste delavnice, dasi se to dosedaj ni dalo z vso gotovostjo do-

kazati. Često se za vse tri rabi skupno ime: pseudoizidorske zbirke.

Vse tri zasledujejo isti namen, t. j. osvoboditi cerkev in duhovništvo premočnega vpliva laikov, utrditi in povečati pravice rimskih papežev in zavarovati škofom v vsakem slučaju pot pritožbe v Rim proti ukrepom cerkvenih sinod. Gotovo je, da so vsa tri dela spisana na Frankovskem, vendar pa se do danes ni moglo nič natančnega ugotoviti glede časa in kraja, kdaj in kje so te zbirke nastale in kake namene so z njimi zasledovali njih avtorji.

1. Benedikt Levita se imenuje avtor prve zbirke; v predgovoru pravi, da je diakon nadškofijske cerkve v Mainzu in da je dodal po nalogu svojega nadškofa Otgarja († 847) štirim knjigam Ansegis-a 3 nadaljnje knjige. Ime zbirke: Capitularium collectio. Avtor trdi, da je snov vzel sosebno iz arhiva v Mainzu in da ni na kapitularjih nič spremenil. V istini pa zbirka ne vsebuje kapitularjev ampak kánone. Snov je pisec vzel iz sv. pisma, iz spisov cerkvenih očetov, iz zbirk kánonov, sosebno iz Dionysio-Hadriane in Hispane, iz rimskega prava in iz pravnih knjig germanskih plemen. Značilno je, da je avtor hud nasprotnik deželskih škofov (horepiskopov), iz česa je sklepati, da je bil iz remske (Reims) in ne iz mainške nadškofije, ker se je tam ostro nastopalo proti omenjenemu institutu, med tem ko ga je mainški nadškof Hrabanus Maurus (847—856) zagovarjal.[9]

2. Capitula Angilramni, tudi C. Hadriani. V nekaterih izvodih se trdi, da jih je škof v Metzu z imenom Angilramn prejel v Rimu od papeža Hadriana l. 785, v drugih, da jih je Angilramn podaril papežu. Kapitljev je v celem 70—80, različno po rokopisih. Snov je vzeta iz kanonov različnih sinod, iz Hispane, kodeksa cesarja Teodozija, posebno pa iz Benediktove zbirke. Glavni smoter je očuvanje klerikov, posebno škofov, proti krivim obtožbam in isti smoter zasleduje tudi Pseudoizidor.

3. Hispana je bila zelo razširjena tudi na Frankovskem, kjer so jo pa v številnih določbah spremenili, pa tudi z dodatki povečali. Sredi 9. stoletja pa je doživela popolno spremembo. Nastala je iz nje nova zbirka z mnogimi nepristnimi deli posebno papeškimi dekretali. Avtor se imenuje v predgovoru Isidor Mercator, tudi Peccator.

Zbirka se deli v tri dele. Prvi vsebuje poleg predgovora in nekaj potvorjenih listin prvih 50 apostolskih kanonov in 60 nepristnih papeških pisem v časovnem redu od Klementa do Melhiada (okrog 90—314). Drugi del obstoji iz kánonov Hispane, pa ne v prvotni ampak v oni obliki, kakor je bila v rabi v Franciji. Tretji del tvori zopet zbirka dekretal iz Hispane, toda pomno-

[9] Prim. njegov spis: De chorepiscopis v Migne, Patrol. Lat. CX, 1195 ss.

žena po nekaterih pristnih in 45 nepristnih papeških pismih od Silvestra I. do Gregorja II. (314—731). V celem se nahaja v zbirki nad 100 papeških dekretal, ki so vse od avtorja pisane, ki pa naj bi veljale za pristne in se nanašajo deloma na prve čase krščanstva. Nepristne dele zbirke je sestavil avtor iz sv. pisma, iz spisov cerkvenih očetov, iz sinodalnih sklepov, iz kodeksa cesarja Teodozija, iz Benedikta Levite in Angilramna itd. Iz različnih mest imenovanih del je sestavil nove dokumente in jih uvrstil v zbirko kot dekretale papežev.

Velik del zbirke se bavi s cerkveno ustavo in cerkveno disciplino, vsebuje tedaj cerkvenopravno snov.

Zbirka je veljala skozi stoletja za pristno, dasi so se pojavili včasih tudi dvomi. Avtorstvo so pripisovali sv. Izidorju iz Seville. Tudi Gratian je vzel mnogo snovi za svoj dekret iz nje. Šele Magdeburški Centuriatorji so dokazali, da so mnogi in ravno najstarejši dokumenti očite potvorbe. Zato so od tedaj obče nazivali zbirko za pseudoizidorsko. Do danes pa še ni pojasnjeno, kaj je bil pravi namen potvorb, kdo je bil avtor in kako je vplivala zbirka na razvoj cerkvenega prava.

Poprej v teoriji zastopano mnenje (Febronij, Eichhorn), da je šlo zgolj za pomnožitev papeževe moči, je že dolgo obsoletno. Avtor sam naglaša v uvodu, da je hotel napraviti enotno in popolno zbirko takratnega cerkvenega prava in tako doseči zboljšanje obstoječih razmer pri cerkvenih predstojnikih in pri ljudstvu, da mu je šlo za preosnovo po notranjih bojih razorane frankovske cerkve, ki se na sinodah v Parizu l. 829, Aachen-u l. 836 in Meaux-u l. 854 itd. ni posrečila. Drugi namen mu je bil pa očividno ta, da se osvobode škofje oblasti metropolitov, provincialnih sinod in države na ta način, da se papežu odkažejo vse causae majores posebno pa dokončna sodba nad škofi in da se škofje in kleriki podrede izključno cerkvenim sodiščem. V to svrho je bilo treba povečati moč papeža in okrniti oblast metropolitov. Značilno je tudi pri tej zbirki sovražno stališče proti deželskim škofom.

Iz istih vzrokov kakor zbirka Benedikta je moralo nastati tudi to delo v zapadnem frankovskem kraljestvu in sicer se je gotovo že rabilo na državnem zboru v Chiersy-u l. 857. Od l. 859 se večkrat nanj sklicuje nadškof Hinkmar v Reimsu. V Rim je došlo najbrž po odstavljenem škofu soissonskem Rothadu, kojega smatra Phillips tudi za avtorja. Papež Nikolaj I. je razveljavil odstavitev škofa Rothada, ker se je izvršila „contra tot et tanta decretalia statuta".[10]

Vpliv zbirke na razvoj cerkvenega prava ni bil posebno velik. Ravno njen nastanek kaže, da je moralo obstojati že močno gibanje v cerkvenih krogih v prilog preosnov, ki bi jih naj bile potvorbe pravno podprle. Tega gibanja ni Pseudoizi-

[10] Jaffé, Regesta Pontific. Rom.[2], n. 2785. C. 1, D. 19.

dor šele vstvaril, niti mu ni začrtal določene smeri. Izmed novih pravil, ki jih je hotel uveljaviti, pa se je udejstvilo le to, da ne sme izreči sinoda dokončne sodbe nad škofom. Edina ta trditev pa je naletela na odpor pri metropolitih, ki jim je šlo za oblast nad škofi. Brez dvoma bi se bilo cerkveno pravo razvilo tako, kakor se je, tudi če bi Pseudoizidor nikdar ne bil živel.

§ 39.

Sistematične zbirke od Pseudoizidorja do Gratiana.

Schulte, K. R. I, § 40. Haring, K. R.[3], § 41. Friedberg, K. R.[6], § 39. Fournier, Ives de Chartres et le droit can. Paris, 1898. Bliemetzrieder Fr. P., Zu den Schriften Ivos von Chartres, Akad. d. Wiss. Wien, 1917.

Nebroj zbirk je nastalo po Pseudoizidorju. Razlike med njimi so bile velike, pregled nad celotno pravno tvarino je bil zelo otežkočen, v vsaki je bilo mnogo zastarelega. V navado pa so prišle v tej dobi skoraj samo sistematične zbirke, kronologične so postale redke. Enotnost cerkve se je od 11. stoletja vedno bolj uveljavljala in zbiratelji so hoteli s svojimi deli koristiti celotni cerkvi. Ker pa pri zbiranju snovi niso postopali kritično in je niso zajemali iz originalnih virov, ampak iz najbolj razširjenih in najložje dostopnih zbirk, so se različne pomote in potvorbe neopaženo vzdrževale in vedno bolj razširjale. Izmed teh številnih del, od katerih prihajajo vedno še nova na dan, naj bodo kot važnejša omenjena:

1. Collectio Anselmo dedicata. Nastala je v Gornji Italiji, obsega 12 knjig z bogato vsebino. Očividno jo je avtor poklonil milanskemu nadškofu Anselmu (883—897).

2. Opat Regino Prumiensis (Prüm in der Eifel † 915) je izdal zbirko: Libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis. To je neka ročna knjiga za škofa, če vizitira škofijo in vrši cerkveno sinodalno sodstvo (Sendgericht). Liber primus se nanaša na klerike, secundus na laike.

3. Collectarium (Decretum) Burchardi (Broccardi), wormškega škofa, obširno delo obsegajoče 20 knjig, neko navodilo za dušne pastirje in ob enem učna knjiga za duhovniške kandidate. 19. knjiga, kateri je naslov „Corrector sive Medicus", govori o spovedi in pokori in iz nje je posneti dobra slika takratnega ljudskega življenja. Delo je nastalo okrog 1008—1012 in je bilo pod imenom „Brocard" zelo razširjeno.

V Italiji so nastale v dobi investiturnega spora med drugimi sledeče, dosedaj tudi že v tisku izišle zbirke:

4. Collectio canonum kardinala Deusdedita. Avtor je poklonil svoje delo papežu Viktorju II. (1087). V prvi knjigi govori o primatu in o papežu, v drugi o rimskem kleru, v tretji o cerkveni imovini posebno de Patrimonio Petri, v četrti

o cerkvenih imunitetah. Deusdedit je črpal tudi iz rimskih arhivov.

5. Breviarium kardinala Atto-na in še mnogo drugih, dosedaj netiskanih del, katerih avtorji so, kakor Deusdedit in Atto, vsi zastopali stališče papeža Gregorija VII., vsled česar se na splošno imenujejo Gregorianci.

Izmed zbirk, ki so zrasle na francoskih tleh, so omeniti:

6. Opat Abbo iz Fleury-a († 1004) je spisal zbirko obstoječo iz dvainpetdesetih poglavij.

7. Škof Ivo iz Chartres-a († 1115 ali 1117) je avtor važnih del, od katerih se eno zove Decretum in obsega 17 knjig. Dalo je podlago drugemu z imenom Panormia, ki obsega 8 knjig.

8. Stolni sholastik Algerus v Lüttichu je izdal pred l. 1121 spis: De misericordia et justitia. Ta spis je sistematičen traktat o cerkveni disciplini v treh knjigah in je radi tega posebno zanimiv, ker je najbrže poleg del Ivota iz Chartres-a služil Gratianovi zbirki za vzorec.

II. Poglavje.

Corpus juris canonici.

§ 40.

Decretum Gratiani. Dekretisti.

Friedberg, K. R.[6], § 40. Isti v izdaji Corp. jur. can. 1879, Prolegomena, IX ss. Schulte, Gesch. d. Quell. u. Lit. d. kan. Rs. I, 46 ss. Sägmüller, K. R.[3], § 41. Stutz, K. R.[2], 318 s. Sohm, Das altkath. K. R. u. das Dekret Gratians, 1918. Stutz, Gratian u. die Eigenkirchen, Z.[3] R. G. I (1911), 1 ss. Laurin, Introductio in Corp. jur. can. 1889, 5 ss.

Temelj kanonistični vedi so položili sholastiki. Prvi kanonist je bil Gratian iz reda Kamaldolenzov, ki je učil okrog srede 12. stoletja na vseučilišču V Bologni na teološki fakulteti cerkveno pravo. Ravno takrat so bile studije rimskega prava na omenjenem zavodu v najlepšem cvetju. Rimsko pravo pa je tvorilo zaokroženo celoto, medtem ko je bila ogromna snov kanonskega prava raztresena po mnogoštevilnih zbirkah in sicer brez vsakega preglednega sistema, v največji pestrosti staro pravo poleg novega, duhovno poleg svetnega, krajevno poleg občega. Povsodi je mrgolelo protislovij med posameznimi predpisi. Vse to je silno škodilo ugledu kanonskega prava in dajalo prednost rimskemu. Da odpomore tem nedostatkom, se je Gratian odločil, spisati novo učno knjigo kanonskega prava, ki naj bi nudila jasen pregled čez celo snov in odpravila številna protislovja. Formuliral je splošna pravila (distinctiones), fingiral pravne pri-

mere (causae) ter stavljal pravna prašanja (quaestiones). Vse je podprl oziroma reševal na podlagi določil, ki jih je vzel iz različnih mest prejšnjih kanonskih zbirk (auctoritates). Vse je zvezano po razmotrivanjih, v katerih skuša Gratian odpraviti protislovja in najti prehoda od pravila do pravila. Ta razmotrivanja so nekaka teoretična razlaga Gratianova k zakonom, ki jih je zbral v svoji knjigi. Imenujejo se dicta Gratiani. Glosatorji so jih nazivali paragraphi. Pod dicta Gratiani v širšem pomenu spadajo tudi summaria, kratke navedbe vsebine k sledečim distinctiones, causae, quaestiones, nadalje rubrike in inskripcije k posameznim kánonom, to je označba pravila, katerega izražajo in navedba, čegav izrek da so. Kánoni so le izjemoma vzeti iz izvirnikov, n. pr. sklepi druge lateranske sinode 1139, ali mesta iz rimskega prava, po večini jih je zbral Gratian iz uglednejših zbirk, nastalih po Pseudoizidorju. Ker je bil glavni namen Gratianovega dela, spraviti vso cerkvenopravno snov v enotno obliko, se je imenovala zbirka v 12. stoletju Concordia ali Concordantia discordantium canonum; tudi Corpus decretorum, Decreta ali Decretum se je često nazivala. Pozneje je splošno prišel v rabo naslov Decretum.

Knjiga se deli v tri dele: ministeria, negotia, sacramenta. Prvi del šteje 101 distinkcijo. V prvih dvajsetih govori Gratian o bistvu in virih prava (tractatus decretalium), v nadaljnjih pa o cerkvenih osebah, službah in beneficijih (tractatus ordinandorum). Distinkcije se dele v kánone; zato se citira n. pr. c. 6, D. 11. Drugi del obravnava v 36 pravnih primerih najrazličnejše snovi, posebno sodno postopanje, imovinsko, redovniško in od causae 27 naprej zakonsko (bračno) pravo. K vsakemu pravnemu primeru stavi Gratian pravna prašanja, quaestiones, ki jih potem v svojih razmotrivanjih rešuje (dicta) in po kanonih podpre. Citira se c. 8, C. 12, q. 1. Tretja quaestio 33. Causae pa tvori poseben traktat: „De poenitentia", ki se zopet deli v sedem distinkcij in te v kánone. Citirajo se ta mesta s pristavkom: de poenitentia, n. pr. c. 1, D. 2 de poen. To znači, da gre za quaestio 3 Causae 33, D. 2. Tretji del šteje pet distinkcij, v njem razpravlja Gratian o zakramentih in zakramentalih; citira se ga z dostavkom de consecratione, n. pr. c. 1, D. 3 de cons.

Razlagalci dekreta so dodali od Gratiana zbranim kánonom še mnogo drugih, katere so prepisovalci uvrstili med besedilo. Teh dodatkov je nad 150. Nazivajo se Paleae, po Gratianovem učencu Paucapalea, ki je prvi začel s takimi dodatki.

Dekret je bil bogat na vsebini in je imel znanstveno obliko. Ni tedaj čudo, da so ga pravne šole takoj recipirale in začele znanstveno obdelovati. Vršilo se je čitanje dekreta pred slušatelji (legere); sporočila se jim je najprej glavna vsebina v pretresu stoječega oddelka, potem se je čitalo besedilo, navedli so se praktični primeri, izvajala pravna načela in reševala pravna

prašanja (quaestiones). Prvotni način znanstvenega obdelovanja so bile glose, kratke, med vrste ali na rob zapisane razlage besedila (glossae interlineares, marginales), pozneje so nastali Apparatus in Commentarii, podrobne razlage celega besedila, Summae, kratki podatki o vsebini posameznih oddelkov dekreta, Indices, Breviaria, Tractatus, Monographiae, Ordines judiciarii itd., spisi, katerih vsebina in način obdelave sta že v naslovih izražena.

Najpomembnejši dekretisti so bili: Paucapalea (Summa), Rolandus Bandinellus, poznejši papež Aleksander III. († 1181), Omnibonus († 1185), Rufinus, Joannes Teutonicus († 1245 ali 1246). Joannes Teutonicus je avtor glossae ordinariae k dekretu, ki jo je nekoliko predelal Bartolomaeus de Brescia († 1258).

Gratianov dekret je užival velik ugled in je bil splošno v rabi. Celo papeži so se ga posluževali. Navzlic temu pa je vedno ostal le delo zasebnika. Nikdar ni dosegel značaja avtentične zbirke in ni ga mogel za tako napraviti niti običaj. Dicta Gratiani imajo samo znanstveno (doktrinarno) vrednost in kanoni le oni pomen, ki jim pristoja po njih izvoru. Papež Pij VI. je l. 1566 postavil posebno komisijo kardinalov in učenjakov z nalogo, da ugotovi izvor in pravo besedilo kánonov. Komisija je delo dovršila l. 1582 (Correctores Romani). Mnogo zaslug v tem pogledu imata v novejši dobi izdajatelja Corpus-a juris can., Aem. L. Richter (izdaja iz l. 1833) in E. Friedberg (1879 ss.).

§ 41.

Compilationes antiquae.

Friedberg, K. R.[6], § 41. Isti, Quinque compilationes antiquae, 1882. Sägmüller, K. R.[3], § 42. Stutz, K. R.[2], 301. Schulte, Gesch. d. Quell. I, 76 ss. Laurin, l. c., 88 ss, pos. 97—126.

Neposredno na to, ko je bil izšel Gratianov dekret, je kanonsko pravo stopilo v dobo svoje največje slave in sicer vsled bujno cveteče papeške zakonodaje pod slavnima juristoma Aleksandrom III. in Inocencem III.

Gratian je bil sprejel v svoj dekret papeške dekretale do Inocenca II. in jim s tem zasigural obče priznanje. Od tedaj naprej ni nikdo več dvomil o splošni veljavnosti dekretal, ki so jih izdajali ravno takrat na višku svoje moči stoječi papeži. Imenovale so se decretales extravagantes, ker so krožile posamič, t. j. extra decretum. V svrho ložje uporabe so jih uvrščali med dekret ali pa so mu jih priklopili kot dodatke. Kmalu pa so te dekretale začeli zbirati v posebnih zbirkah, katerih poznamo od Gratiana do Gregorja IX. več kot dvajset. Toda nikakor niso imele vse enakega ugleda. Odločevala je recepcija po pravnih šolah ali pa razglašenje po papežu samem v obliki dopošiljatve

univerzam. Samo petero zbirk je bilo po pravni šoli priznanih in znanstveno obdelanih po dekretalistih. V primeri s kompilacijo Gregorja IX. se nazivajo Compilationes antiquae.

1. Prva je nastala v času med 1187 in 1191. Avtor ji je prošt Bernhard iz Pavije, Bernardus Papiensis. Zbral je snov, ki jo je bil Gratian prezrl in uvrstil je v zbirko dekretale do papeža Klementa III. (1187—1191). Celo zbirko je razdelil na 5 knjig, katerih vsebino označujejo napisi, združeni v stih: judex, judicium, clerus, connubia, crimen. Pododdelke vsake knjige tvorijo naslovi ali tituli s primernimi napisi, rubrikami, in tituli se zopet dele v poglavja, capita. Ta razporedba je postala merodajna za vse naslednje zbirke dekretal. Naslov zbirke je: Breviarium extravagantium Bernardi Papiensis.

2. Compilatio secunda je sicer mlajša kakor compilatio tertia (nastala je okrog 1212), vendar so jo glosatorji imenovali drugo, ker vsebuje dekretale Klementa III. in Celestina III., torej med Bernhardovo zbirko in zbirko Inocenca III. ležečo pravno snov. Avtor je Joannes Galensis, tudi Walensis.

3. Compilatio tertia je zbirka dekretal Inocenca III. iz prvih 12 let njegove vlade t. j. od 1198—1210. Sestavil jo je papežev notar Petrus Collivacinus ob uporabi prejšnjih zbirk. Papež jo je poslal univerzi v Bologni z naročilom, naj se uporablja „tam in judiciis quam in scholis". To je bila prva oficialna ali avtentična, t. j. od papeža samega poverjena zbirka.

4. Compilatio quarta, koje avtor ni znan, je nastala okrog l. 1220 in vsebuje dekretale Inocenca III. iz zadnjih 6 let njegove vlade (1210—1216) ter sklepe IV. lateranskega zbora l. 1215.

5. Compilatio quinta je zbirka dekretal papeža Honorija III., katerim je dodana obširna konstitucija cesarja Friderika II. iz l. 1220 o svoboščinah cerkve. Papež sam jo je poslal l. 1226 univerzam. Ona je druga avtentična ali oficialna cerkveno-pravna zbirka.

§ 42.

Zbirke papežev: Dekretale Gregorja IX. Liber sextus. Clementinae. Dekretalisti.

Schulte, Gesch. d. Quell. II, 3 ss. Friedberg, K. R.[6], § 41 II—IV. Isti, Prolegomena k Corp. jur. can., X ss. Sägmüller, K. R.[3], § 43. Stutz, K. R.[2], 319 s. Laurin, o. c., 126 ss.

Ker so bile papeške dekretale raztresene v celi vrsti zbirk, je bilo njih uporabljanje silno otežkočeno, pojavila so se protislovja, nastala je zmešnjava in nastali so dvomi glede pristnosti. Zato je papež Gregor IX. l. 1230 ukazal svojemu kaplanu Raimundu de Pennaforte, da naj v obči blagor združi vso snov, ki je bila nakopičena v peterih starih kompilacijah, v eno

samo zbirko, v katero naj sprejme tudi papeževe lastne dekretale. Protislovja naj odstrani in vse, kar ni važno, izpusti. Celo tvarino je razpredelil Raimund po vzorcu Bernharda Pavijskega (comp. prima) v petero knjig pod že znanimi označbami, knjige v naslove, titule v poglavja (capita). Vsako poglavje ima svoj sumarij in svojo inskripcijo, v katerih sta navedena kratka vsebina ter izvor dotične določbe. Nekatere dekretale je Raimund sploh kot nepotrebne izpustil, pri vseh pa je izločil dejanski stan, species facti ali pars decisa. Te izločbe je zaznamil z besedami „et infra". Protislovja je odstranil na ta način, da nekaterih dekretal ali sploh ni sprejel ali pa jih je spremenil. Papež je skrbel za odstranitev dvomov tudi z novimi dekretalami. Postopanje Raimunda ni bilo znanstveno brez hibe. Veliko nejasnosti so povzročile izločbe partium decisarum. Izdajatelji Corpus-a j. c. so pozneje skušali te nejasnosti zopet odstraniti ter so iz „starih kompilacij" in iz registrov nejasna mesta izpopolnili z navedbo dejanskega stanu, kjer je bilo to v razumevanje potrebno. Že 5. septembra l. 1234 je papež razglasil novo zbirko kot zakonik z bulo „Rex Pacificus" in jo poslal univerzama v Bologni in v Parizu z ukazom, da se sme odslej edino ona rabiti v šolah in pri sodiščih ter z izrecno prepovedjo, da se sestavi brez njegove vednosti druga zbirka. S tem je bila proglašena ta zbirka za oficialen, avtentičen, enoten, vesoljen in napram starim kompilacijam tudi za izključujoč zakonik. Vsa poglavja (capita) imajo v svojem dispozitivnem delu občo zakonito moč v obliki, kakor so uvrščene v to zbirko ne glede na svoj izvor in prvotno besedilo. Celo rubrike titulov imajo zakonito veljavo, ako izražajo pravno načelo, n. pr. 3, 9 „Ne sede vacante aliquid innovetur". Moči zakona pa nimajo inskripcije, sumariji in partes decisae. Papež sam je delo imenoval Compilatio. Drugi so ga nazvali za compilatio nova ali sexta, navadno pa se je imenovalo Liber extravagantium, i. e. Liber decretalium extra decretum Gratiani vagantium. Citira se na pr. c. 2, X (t. j. Extra) 3, 3. Črka c pomeni caput, črka X zbirko, prva številka na desni knjigo v zbirki, druga naslov v dotični knjigi. Sedaj je običajen naslov: dekretale Gregorja IX., tudi Gregoriana (scil. compilatio).

II. Zakonodaja papežev tudi po Gregorju IX. nikakor ni usahnila, ampak se je plodonosno razvijala. Papeži so, ker je bil Gregor IX. zbirke prepovedal, svoje dekretale sami pošiljali univerzam z naročilom, naj jih uvrste na primernih mestih v Gregoriano. Temu ukazu pa so univerze le deloma ustregle. Navadno so zbrane nove dekretale papežev kot „Novae ali Novellae Constitutiones" dodajale Gregoriani kot samostojne dele. Kmalu so tudi navzlic znani prepovedi zopet nastale zasebne zbirke in v zvezi z njimi nove nejasnosti in zmešnjave.

Zato je sklenil papež Bonifacij VIII., da izda slično kakor Gregor IX. vse novejše sklepe koncilijev in papeške dekretale

v novem enotnem zakoniku. Zaukazal je posebni komisiji, v katero je poklical nadškofa Viljema de Mandagoto iz Embruna, škofa Berengarja Fredoli iz Reziers-a in magistra Rikarda Petronija iz Siene, podkanclerja Rimske cerkve, naj preišče vse od Gregorja IX. naprej izišle dekretale na njih pristnost in naj avtentične na običajen način v 5 knjigah pod primernimi tituli in poglavji združi v celoto. One, ki so med seboj v protislovju ali ki imajo le začasni pomen in veljavo, naj komisija izloči, ostale po prevdarku skrajša, spremeni, izboljša, če treba tudi potom izločb ali dodatkov. Komisija je delo izvršila dosti bolj moderno, bolj primerno zakonodajnim načelom, kakor svoj čas Raimund. L. 1298 je poslal papež kompilacijo z bulo „Sacrosanctae R. E." z dne 3. marca univerzama v Bologni in Parizu kot Liber sextus, ker naj pomeni ta zbirka samo dodatek k Gregoriani, obsegajoči 5 knjig. Citira se povsem enako, kakor tam z dostavkom in VI°, n. pr. c. 1 in VI° 1, 6. Ravnotako kakor Gregoriana je imel biti tudi Liber sextus oficialen, avtentičen, enoten, vesoljen in izključujoč zakonik. Vendar je glede izključujočnosti med njim in Gregoriano razlika. V obče so pač izgubile vse od Gregoriane sem izišle dekretale svojo veljavo za šole in sodišča, ako niso bile sprejete v zbirko. Izvzete pa so one, katerih zakonita veljava se v zbirki sami tudi še za bodočnost naglaša. N. pr. c. 20 s. f. in VI° 5, 2. Končno je zbirki dodanih 88 iz rimskega prava vzetih pravnih pravil, ki jih je sestavil legist Dinus Mugellanus. Ta pravila imajo isto zakonito veljavo kakor zbirka sama. Napis jim je: De regulis juris.

III. Bonifacij VIII. je tudi še potem, ko je bil Liber sextus že dovršen, izdal mnogo važnih dekretal. Istotako njegov naslednik Benedikt XI. Te dekretale so sklopili zasebniki v zbirke, ki so navadno tvorile privesek Libri sexti pod označbo: Constitutiones extravagantium Libri sexti. Klement V. pa je dal združiti kánone vesoljnega cerkvenega zbora v Vienne-u l. 1311 do 1312 kakor tudi svoje pred in po tem zboru izišle dekretale v posebno zbirko, ki jo je razglasil 21. marca 1314 v kardinalskem konzistoriju v mestu Monteaux. Ker je pa papež mesec pozneje umrl, je izostala že ukazana pošiljatev zbirke univerzama v Parizu in Bologni. Juristi so se prerekali, ali ima zbirka veljavo ali ne. Zato je papež Ivan XXII. z bulo: „Quoniam nulla juris sanctio" z dne 25. okt. 1317 po poprej izvršeni reviziji zbirko poslal omenjenima univerzama v svrho uporabljanja v šoli in pri sodiščih. Zbirka se deli kakor prejšnje v petero knjig, te zopet v titule in capita. Pri sestavi so bila merodajna ista pravila kakor pri prejšnjih. Tudi ta zbirka je oficialen, avtentičen, enoten in obči zakonik, ni pa, kakor sta Gregoriana in Liber sextus, izključujoč. Tudi one dekretale, ki so izšle po izdaji Libri sexti, pa niso bile sprejete v zbirko, so ostale v veljavi. Radi tega razločka napram prejšnjima dvema zbirkama je nazvala praksa ta zakonik kot Clementinae scil. constutio-

nes, zavrgla pa je naslov „Liber septimus". Citira se n. pr. c. 1 in Clem. 4, 7.

IV. Kakor Gratianovega dekreta in starih kompilacij, tako se je znanstvo oprijelo tudi papeških zbirk ter jih obdelalo v takrat običajnih različnih oblikah. Avtor glossae ordinariae k dekretalam Gregorja IX. je Bernardus de Botone († 1263). Glossam ordinariam za Liber sextus in za Clementinae pa je spisal Johannes Andreae, ki so ga imenovali „fons et tuba juris", († 1348). Razun teh je še cela vrsta dekretalistov, katerih imena so postala znana in slavna, n. pr. Tancred († 1203) (Summa de matrimonio), Sinibaldus de Fiesco (poznejši papež Inoc. IV., † 1254) (Apparatus in quinque libros decretalium), Henricus de Segusia, zvan Hostiensis († 1271), Viljem Durantis, imenova Speculator († 1296), Nicolaus de Tudeschis, zvan Abbas Siculus sive Panormitanus († 1445), i. dr.

§ 43.

Zbirke ekstravagant.

Schulte, Gesch. d. Quell. II, 50 ss. Friedberg, K. R.[6], § 41, V. Isti, Prolegomena k Corp. jur. can., LXIV ss. Sägmüller, K. R.[3], § 44. Laurin, o. c., 208 ss.

Clementinae so pustile ekstravagante, izišle po dovršenem Libro sexto, v veljavi. Te ekstravagante so bile zbrane ali v posebnih zbirkah ali pa so tvorile dodatke k oficialnim zbirkam. Tri dekretale Ivana XXII., ki se nanašajo na rezervacije beneficijev, je okrog l. 1317 glosiral Viljem de Monte Lauduno. Ravno te tri in še 17 drugih ekstravagant istega papeža je l. 1325 Zencelinus de Casanis kronološko sestavil in jih glosiral. Razun teh so po navadi dodajali rokopisom in prvim tiskom oficialnih zbirk še druge dekretale v večjem ali manjšem številu. Ko sta proti koncu 15. stoletja pariška knjigotržca Ulrik Gering in Bertold Rembold priredila celotno izdajo Corpus-a juris canonici, je profesor prava Vitalis de Thebes prevzel korekturo dekretal Gregorja IX., licenciat prava Jean Chappuis pa ono ostalih delov. Chappuis je pri tej priliki priredil omenjenih 20 dekretal Ivana XXII. kot posebno zbirko pod naslovom Extravagantes Joannis XXII., dekretale od papeža Bonifacija VIII. naprej pa, ki so precej splošno tvorile dodatek k avtentičnim zbirkam, je nazval Extravagantes communes ter jih dal v tisk. Ekstravagante Ivana XXII. je porazdelil na 14 titulov, titule v poglavja (capita). Zato se citira: c. 4, Extrav. Joan. XXII, 14. Extravagantes communes pa, kojih število je znašalo naposled 74, in ki spadajo časovno v dobo od Bonifacija VIII. do Siksta IV., je razdelil na običajnih petero knjig, te zopet v titule in

poglavja (capita). Ker pa je manjkala snov za četrto knjigo, stoje mesto nje besede: Quartus liber vacat. Citira se jih n. pr. c. 1, Extr. comm. 1, 8. Obe zbirki ekstravagant ste samo zasebni deli in nimata avtoritete oficialnih zakonikov. Te avtoritete niste mogli pridobiti niti po običaju niti vsled rabe pri sodiščih in v šolah in tudi ne s tem, da ste bili obe zbirki sprejeti v izdajo Corpus-a juris canonici pod papežem Gregorijem XIII. Posamezne dekretale so imele veljavo le, v kolikor so bile v istini zakoni papežev.

§ 44.

Corpus juris canonici kot celota.

Sägmüller, K. R.[3], § 45. Friedberg, K. R.[6], § 41, IX. Haring, K. R.[3], § 42, VII, VIII.

Corpus juris znači v jeziku Rimljanov zaključeno pravno zbirko obče. V tem smislu so začeli rabiti izraz tudi v kanonskem pravu. Tako so imenovali Dionysiano Corpus canonum, Gratianov dekret Corpus decretorum in Gregoriano Corpus juris. Slično kakor so legisti nazivali Justinianove zakonike za Corpus juris civilis, so začeli rabiti kanonisti za papeške pravne zbirke izraz Corpus juris canonici. Cerkveni zbor v Bazlu se je bavil z „reservationes in corpore juris clausae", pri čemur so imeli udeleženci v mislih pridržke, o katerih govore oficialne zbirke dekretal. Ti naj bi ostali v veljavi, ne pa tudi oni, ki so določeni v poznejših ekstravagantah. Izraz pa nikakor ni pomenil, da se je imelo smatrati papeške zbirke za zaključene in da je bilo morda prepovedano, jih spreminjati ali nadaljevati. Papež Gregor XIII. je v svoji konstituciji „Cum pro munere" z dne 1. julija 1580 imenoval pravne zbirke od Gratianovega dekreta do ekstravagant oficialno za „Corpus juris canonici" in od tega časa je postal ta naziv stalen.

Corpus j. c. ni enoten, oficialen zakonik, vsekako pa je bil do izdaje novega kodeksa glavni vir za obče cerkveno pravo (jus commune). Seveda so veljale njegove določbe le, v kolikor niso bile odpravljene ali nadomeščene po poznejših zakonih cerkvenih zborov in papežev ali po konkordatih in običajnem pravu. Glede protislovij velja pravilo: Lex posterior derogat priori. Če se nahaja antinomija med različnimi mesti dekreta ali ekstravagant, je merodajen vedno mlajši zakon. Pri oficialnih zbirkah dekretal pa se antinomij ne more rešiti na ta način, ker so to enotni zakoniki. Tukaj mora pomagati juristična interpretacija.

Corpus juris canonici je postal tudi za svetno pravo važen. Cerkev je zavzemala v srednjem veku izreden položaj nad državami, države so stale v najožjem razmerju do nje, ako niso bile celo povsem od nje odvisne. Cerkev je vstvarjala pravo tudi za čisto svetne zadeve, prednjačila je v mnogih ozirih (n. pr.

v procesnem pravu) svetni zakonodaji in to je povzročilo, da se je izvršila z recepcijo rimskega tudi recepcija kanonskega prava. Če sta si bila rimsko in kanonsko pravo v protislovju, je imelo kanonsko pravo prednost, ker je bilo mlajše. Z novejšimi kodifikacijami je pa zgubilo z rimskim tudi kanonsko pravo na tem polju svojo veljavo.

Corpus j. c. je še dandanes subsidiaren pravni vir za evangeljsko cerkev. Dejanske razmere v evangeljski cerkvi niso dopuščale, da bi se bila zveza s starim cerkvenim pravom popolnoma pretrgala. Evangeljska cerkev je bila kakor katoliška navezana na beneficije, pripoznati je morala patronate, ustanove itd., ki jih ni bilo mogoče drugače pravno pojmiti in razumeti, kakor v smislu kanonskega prava. Zato je moral Corpus j. c. ostati vsaj v teh pogledih v veljavi, v kolikor niso njegove določbe izključene po zakonodaji posamnih držav in po nauku imenovane cerkve.

Od l. 1580—1608 je delala v Rimu posebna komisija na novi zbirki papeških dekretal, a delo ni dobilo papeževega odobrenja. Imelo bi bilo iziti kot Liber septimus decretalium Clementis papae VIII., izšlo pa ni nikoli, najbrže vsled tega, ker je bilo v njem prvič mnogo dogmatične tvarine, drugič pa radi takratnega kritičnega razmerja, v katerem se je cerkev nahajala napram državam, ki so mnoge papeške konstitucije in sinodalne dekrete naravnost odklanjale. Poleg pomanjkljivosti v redakciji so bili pač merodajni tudi politični razlogi, da Liber septimus nikdar ni postal zakon.

III. Poglavje.

Zbirke po zaključku Corpus-a juris canonici.

§ 45.

Zbirke občega prava.

Sägmüller, K. R.[3], § 46. Haring, K. R.[3], §§ 44, 45. Friedberg, K. R.[6], § 47.

Glede materialnih pravnih virov ni nasproti prejšnji dobi nikakih sprememb. Obče pravo so vstvarjali vesoljni cerkveni zbori, papeži, kurialna oblastva in kardinalske kongregacije, ki so pa večinoma nastale šele po tridentinskem zboru. Kot viri partikularnega prava pridejo v poštev partikularne sinode, škofje, pogodbe, sklenjene med državami in cerkvijo (konkordati) in zakonodaja posameznih držav, tičoča se cerkvenih zadev, v kolikor je te zakone cerkev priznala ali jih vsaj molče trpela. Za vse te materialne vire novejšega cerkvenega prava obstoje tudi formalni viri: zakoni in njih zbirke.

1. Zbirke občih cerkvenih zborov.

Obči cerkveni zbori so se sestali in vršili od Klementa V. naprej: v Konstanzu 1414—1418, v Baslu — Ferrari — Florencu (1431—1445), v Lateranu (1512—1517), v Tridentu (1545—1563) in v Vatikanu (1869—1870). Tridentinski zbor je bil na pravnih določbah najbogatejši. Njegova decreta de reformatione se opirajo po večini še na starejše pravo, v mnogih ozirih pa pomenijo istinito preosnovo prejšnjega pravnega reda. Ti sklepi so tvorili do izdaje novega kodeksa glavno vsebino veljavnega občega prava. Vatikanski zbor je bil odgoden, predno je mogel pričeti s posvetovanjem in sklepanjem o številnih predlogah, tičočih se cerkvene discipline. V pravnem oziru pride predvsem v poštev konstitucija „Pastor aeternus" z dne 18. julija 1870 o primatu in papeževi nezmotljivosti.

Oficialnih zbirk sklepov teh koncilijev nimamo, pač pa obstojajo zasebne zbirke, izmed katerih naj bo omenjena Richter-Schulte-jeva o tridentinskem (Canones et drecreta Conc. Trid., 1853) in Th. Granderath-ova o vatikanskem zboru (D. Kanones u. Beschl. des hl. ökum. u. allg. Vat. Konzils, 1871). Najbolj znane zbirke sklepov vseh cerkvenih zborov so: a) I. Harduin, Acta conc. et epistolae decretales ac constitutiones Summ. Pontif ab a. Chr. 34 usque ad a. 1714, Paris. 1714. b) J. D. Mansi: Sacr. conc. nova et amplissima collectio (do 1439), 1759 ss., nadaljevana kot: Collectio conciliorum recentiorum ecclesiae universae, cur. J. B. Martin et P. L. Petit, 1905 ss. Celotni naslov je: conciliorum omnium catholicae ecclesiae collectio amplissima. c) Collectio Lacensis: Acta et decr. ss. conc. recentior, 1870 ss. (VII. zvezek te zbirke vsebuje sklepe vatik. koncilija).

2. Bulariji.

Po tridentinskem konciliju so nekateri papeži izdali jako mnogoštevilne konstitucije občega pomena za cerkev, tako Pij V., Gregor XIII., Sikst V., Klement VIII., Gregor XV., Urban VIII., Inocenc X., XI., XII., sosebno pa Benedikt XIV. in v novejšem času Pij IX., Leo XIII. in Pij X. Avtentično zbrane so pa samo konstitucije Benedikta XIV. (1740—1758) v posebnem bulariju, ki ga je papež l. 1746 poslal univerzi v Bologni z naročilom, naj se ga poslužuje kot pravnega vira. Druga papeška pisma, ki niso sprejeta v Corp. juris canonici, ki pa po svoji obliki nikakor niso vseskozi bule, so od 16. stoletja naprej kronologično sestavljali v zasebnih zbirkah. Te zbirke se imenujejo bullaria. Naredbe in ukazi papežev, ki se nahajajo v njih, so veljavni le v toliko, kolikor so pravilno razglašeni ali po praksi recipirani in v kolikor se vjemajo z izvirnikom. Razen splošnih bularijev nahajamo tudi take za ožje kroge: za posamezne cerkve, škofije, redove, pontifikate itd.

Posebno znana je zbirka pod naslovom Bullarium Romanum, pričeta od Coquelines-a 1733 pod naslovom:

Bullarum, privileg. ac diplom. Rom. Pontif. amplissima coll. Od 6. zvezka se imenuje Bullarium Rom. Najnovejši bularij: A. Tomassetti, Bullarum, diplom. et privil. s. R. Pontif. Taurinensis editio locupl., 1857 ss. Ukazi ukrepi in nagovori (alokucije) novejših papežev so zbrani v posebnih zbirkah.[11]

3. Zbirke dekretov in odločb kurialnih oblastev in kardinalskih kongregacij.

Izmed odločb kurialnih oblastev so imele nekdaj za cerkveno pravo največ pomena one Rimske Rote. Izmed kardinalskih kongregacij pa je dajala za cerkveno pravo najbolj važne odločbe Congregatio Cardin. Concilii Trid. interpretum. Ta kongregacija je po novem pravu vsled spremenjenega delokroga (c. 250) izgubila svoj stari pomen.

O odločbah Rote nahajamo od konca 14. stoletja posebne zbirke.[12] Od Pija X. zbira Rota svoje odločbe avtentično pod naslovom: S. Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae.

Od l. 1739 se je vršilo razglašanje odločb koncilske kongregacije uradno v zbirki Thesaurus resolutionum S. Congreg. Concilii. Že nad 150 zvezkov. Richter in Schulte sta ob priliki izdaje kanonov trident. koncilija praktično uporabila tudi odločbe koncilske kongregacije, tako da nudi ona izdaja ob enem jako koristno zbirko teh odločb.

§ 46.

Zbirke krajevnega prava.

1. Po tridentinskem koncilju so se pogosto sestajale partikularne sinode. Oficialne zbirke njihovih sklepov so redke, sploh so ti cerkveni zbori kmalu prenehali in so postali šele v 19. stoletju zopet bolj številni. Izmed naših domačih škofij stoji na prvem mestu Lavantinska. Škofijske sinode so se vršile l. 1890, 1900, 1906, 1911, sklepi uradno zbrani in obelodanjeni 1891, 1900, 1907, 1912. Ljubljanska škofija šteje doslej tri sinode, od katerih so sklepi druge (1908) osobito pa tretje (1924) velikega praktičnega pomena. Isto velja o sinodi Zagrebške nadškofije 1925. Mnogo je zbirk sklepov part. sinod v Nemčiji, toda navadno so zbirke le zasebne.

2. Zbirke škofovskih naredb. Odkar prenehujejo partik. sinode vedno bolj, izdajajo škofje svoje naredbe sami, v časih v sporazumu s svojimi kapitlji. Tudi te naredbe so zbrane

[11] Glede Leona XIII. prim. Hilling N., Die Gesetzgebung Leos XIII. auf dem Gebiete d. K. Rs., A. f. k. K. R. 93 (1913), 8 ss. Glede Pija X. Hilling N., Die Reformen des Papstes Pius X. auf d. Gebiete d. kirchenr. Gesetzgebung, 1909 ss.

[12] Prim. A. Wynen, Die bisherigen Entscheidungen der S. R. Rota, A. f. k. K. R. 91 (1911), 230 ss.

navadno le v zasebnih zbirkah. Sedaj ima skoraj vsaka škofija svoje službeno glasilo za razglase ordinariata.

3. Zbirke konkordatov in cerkvenopolit. zakonov posameznih dežel. Angelo Mercati, Raccolta di Concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le Autorità civili (1098—1914), Roma 1919. Za Slovenijo, Istro in Dalmacijo pridejo v poštev: Ginzl, Handbuch des neuesten in Oest. geltenden K. R., 1857. Mayerhofer-Pace, Handbuch f. d. pol. Verwaltungsdienst,[5] IV. zvez., 1895 ss. Hussarek, Grundriss d. oest. Staatskirchenr.[2], 1908. Dannerbauer, Prakt. Geschäftsbuch f. d. Kuratklerus Oest., 1909. Za Hrvatsko in Slavonijo dela Belaja, Turšiča, Novaka, Lanoviča, ki so na primernih mestih te knjige navedena.

§ 47.

Codex juris canonici.

Stutz, K. R.[2], §§ 35 ss., 42 s. Isti, Der Geist d. Cod. jur. can., 3 ss. Falco M., Introduzione etc., 1 ss., 273 ss. Hilling, Die allgem. Normen, 1 ss.

I. Njegov nastanek.

Corpus j. c. je že po tridentinskem koncilju utrpel v svojih določbah veliko izpremememb, še bolj pa je izpodjedla njegovo nekdanjo veljavo obširna zakonodaja poznejših papežev. Dasi še vedno glavni vir za obče cerkveno pravo, je bil v številnih določbah zastarel in v praksi neporaben. Pravo, po katerem je cerkev v istini živela, — vigens ecclesiae disciplina — se je vedno bolj oddaljevalo od pisanih zakonov in ni čudo, da so nastale nejasnosti in zmešnjave, kadar je šlo za vprašanje, kateri izmed starih predpisov še veljajo in kateri ne.

Vsem tem dvomom je končno odpomogel novi cerkveni zakonik, razglašen na binkoštno nedeljo 1917 in veljaven od binkoštne nedelje 1918 naprej.

Reformacija je s svojim načelnim naukom, da nimata vera in pravo nič skupnega in da ima vstvarjati pravo tudi v cerkvenih zadevah edino le država, prisilila katoliško cerkev, da zavzame napram reformatorjem odločno in jasno stališče in da se resno loti preosnove svojega organizma. Zgodilo se je to na tridentinskem zboru, ki je vstvaril temelj novejšega cerkvenega prava ter znova okrepil omajano papeževo centralno oblast. Toda ta novo upostavljena moč papežev vendar ni veljala več, kakor v srednjem veku, vesoljnemu krščanskemu svetu, ampak nanašala se je le še na katoliški svet. Srednjeveško kanonsko pravo je bilo svetovno pravo, tridentinsko cerkveno pravo pa je bilo samo jus ecclesiasticum catholicorum, za reformirane kristjane ni imelo praktične veljave več.

Pa tudi napram katoličanom samim papeštvo po tridentinskem koncilju svoje moči z daleka ni moglo več z isto silo in z istim uspehom uveljavljati, kakor za dobe svoje srednjeveške monarhije. Katoliški vladarji niso hoteli zaostajati za svojimi protestantovskimi vrstniki, ki so vsled reformacije dobili na najpreprostejši način tudi cerkev pod svojo nadoblast. In tako tudi v katoliških državah ni samo kmalu izginil vsak vpliv cerkve na svetne zadeve, ampak je vrvel na splošno razvoj naravnost v nasprotno smer od nekdanjega papalnega sistema ter vklenil cerkev polagoma v verige popolnega državnega suženjstva.

Toda prišla je končno francoska revolucija in doba konstitucionalnih državnih oblik, doba parlamentarnih volitev in političnih svoboščin, s kojimi se je znala okoristiti tudi cerkev, sosebno, odkar je bila l. 1803 izgubila v stari Nemčiji vso svetno oblast in mnogo čisto cerkvene imovine in odkar se je l. 1870 uedinjena Italija polastila prejšnje papeževe države. Izguba zadnjih ostankov svetne moči je dovedla cerkev do spoznanja, da lahko vsak hip zastavi važno besedo v katoliškem smislu tudi kot zgolj etična sila, poklicana, skrbeti za dušni blagor državljanov ter ji je odkazala za bodoče delovanje plemenitejše polje, polje duhovne reorganizacije vesoljnega katoličanstva. Z bogatim društvenim delovanjem v politiki in prosveti je poglobila cerkev verski čut, utrdila versko zavest in spojila vse katoličane v trdno skupnost, katere neizčrpljiva odporna moč se jasno kaže tako v celoti kakor v njenih poedinih delih.

Prvo seme za naš zakonik se je vsejalo na vatikanskem koncilju in Pija IX. konstitucija „Pastor aeternus" je v kali tudi že vsebovala novo kodifikacijo.

Juristična posebnost te konstitucije obstoja v tem, da se je z njo proglasil primat rimskih papežev kot dogma, da se je na ta način dogmatiziralo pravo in se postavilo na verski temelj. Odslej sta vera in pravo nerazdružljivo spojena.

Vatikanski cerkveni očetje so se imeli baviti tudi z vprašanjem nove kodifikacije cerkvenega prava in so mnogi izmed njih predložili obširne spomenice v tem smislu. Preosnova vsega cerkvenega življenja je zahtevala tudi preosnovo cerkvenega prava. Treba je bilo nadomestiti le še veličastni razvalini podobno stavbo starega prava z novim poslopjem in ga opremiti v vseh podrobnostih v enotnem duhu, da vidi ves krščanski in nekrščanski svet v njem pravila očiščenega, v Kristusu prerojenega katoličanstva, ustvarjena po dogmatiziranem primatu.

Trpelo je pa še nad 30 let, predno je prišlo do odločilnega koraka v dosego tega cilja. Šele uspehi Leona XIII. na diplomatičnem polju so vstvarili v cerkvi sami in tudi v njenem zunanjepolitičnem položaju ono podlago, ki je omogočila Piju X., da je postavil, zvest svojemu geslu „Omnia instaurare in Christo", novo kodifikacijo cerkvenega prava na svoj program. Dne

19. marca 1904 je izšel njegov med tem obče zasloveli motuproprio „Arduum sane munus", ki je doživel po dobrih 13 letih svoje uresničenje.

II. Njegova vsebina in ustroj na splošno.

Naslov zakoniku se glasi: Codex juris canonici Pii X. Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV. auctoritate promulgatus.

O načinu, kako se je ob kodifikaciji postopalo, bodi omenjeno le toliko, da se je delalo na najširši podlagi, da so imeli vsi škofje in drugi cerkveni predstojniki priliko, izraziti svoja mnenja in želje, da pa je bil duševni vodja vsega podvzetja od začetka do konca neumorni in veleučeni Pietro Gasparri. Temu dejstvu je pač v prvi vrsti pripisovati strogo enotnost in doslednost v razpredelbi, pa tudi veličastnost in dostojanstvo, ki odseva iz gladke latinščine. Komisija je tudi ves čas svojega delovanja z izdajanjem številnih reformatoričnih zakonov pripravljala bodočemu enotnemu zakoniku pot. Tako je dekret Ne temere koncilske kongregacije z dne 2. avg. 1907 prinesel važne preosnove v zakonskem pravu, konstitucija Sapienti consilio z dne 29. junija 1908 je reorganizirala papeško kurijo, s konstitucijo Promulgandi z dne 29. septembra 1909 se je vstvarilo službeno glasilo za razglašanje papeških zakonov in naredb itd.

Na binkoštno nedeljo 1917 (27. majnika) je promulgiral papež s konstitucijo „Providentissima mater ecclesia" novi zakonik in določil, da ima stopiti na binkoštno nedeljo 1918 (19. majnika) v veljavo. Vacatio legis je bila radi tega precej izdatna, da se lahko vsi prizadeti krogi z novimi predpisi temeljito seznanijo, kajti strogo se je bilo pazilo na to, da javnost o vsebini osnutkov ni izvedela ničesar.

Pred besedilom je natisnjena Professio catholicae fidei. Namen je očividno ta, da se pokaže jasno tudi na zunaj, da je temelj vseh sledečih določb vera, da je podlaga zakoniku verska. V istini je opažati na kodeksu tudi sicer vseskozi duhovni značaj.

Ogromna snov je sistematično obdelana v 2414 kánonih (canones), ki so šteti zdržema. Obseg je približno enak nemškemu državljanskemu zakoniku. Kánoni kažejo vseskozi abstraktno besedilo, nikjer ni naveden konkreten primer. Razen onih, ki služijo posameznim delom snovi za uvod, so kánoni združeni v naslove (tituli), in ti se po potrebi zopet dele v poglavja (capita) in člene (articuli). Cela tvarina je porazdeljena na petero knjig (libri) z različnimi oddelki (partes) ter odseki (sectiones), toda tako, da se štejejo vsi naslovi vsake knjige zaporedno.

Število knjig se je pridržalo pač iz spoštovanja do srednjeveških oficialnih zbirk papeških dekretal, po vsebini pa se libri tukaj in tam nikakor ne skladajo. Glede sistematike se

temveč kodeks naslanja na Justinianove institucije (personae, res, actiones) oziroma spominja na učbenik Giovanni Paolo Lancellotti-ja, Institutiones iuris canonici, izšel l. 1563, v katerem je snov razpredeljena po stihu:

Personas nos prima docet, resque secunda,
Tertia dat iudices, crimina quarta premit.

Da se doseže častitljivo število pet, so pa uvodni splošni del s 86 kanoni označili kot prvo knjigo, ki nosi napis Normae generales.[13]

Iz teh izvemo med drugim, da velja kodeks le za latinsko in ne tudi za iztočno cerkev, ako ne gre za zadeve, ki se že po svoji naravi tičejo tudi le-te, ter da se ne nanaša na liturgijo; nato slede določbe o cerkvenih zakonih vobče, o običajnem pravu, o načinu, kako je računati čas in roke, končno o reskriptih, privilegijih in dispenzah.

Druga knjiga, ki obsega 639 kanonov, nam nudi pod napisom De personis osebno pravo. Uvodoma najdemo nekatera določila splošnega značaja, tičoča se naravnih (fizičnih) ali umetnih (juristčnih) oseb. Nato se bavi prvi odsek prvega oddelka s kleriki in cerkvenimi službami (zvanji), s pravicami in dolžnostmi klerikov, z načinom, kako se pridobe ali zopet izgube cerkvena zvanja, pa tudi z redno in poverjeno uradno oblastjo (jurisdictio ordinaria et delegata), drugi pa z različnimi cerkvenimi dostojanstveniki in uslužbenci ter njih uradnimi dolžnostmi po hierarhični vrsti od papeža pa do kaplanov. Drugi oddelek (de religiosis) vsebuje temeljne pravne določbe cerkvenega udruženjstva, redov in kongregacij, za katere pa ostanejo pravila, konstitucije in privilegiji kakor dosedaj še dalje v veljavi, če niso v nasprotju z novimi predpisi. Tretji kratki oddelek (de laicis) ureja društva svetnih oseb v nabožne svrhe ter loči tretje redove, bratovščine in druga cerkvena društva.

Tretja knjiga z napisom De rebus je najobširnejša in šteje 826 kanonov. Prvi oddelek je odmerjen sedmim zakramentom katoliške cerkve in se bavi podrobno s krstom, z birmo, evharistijo, z mašnim pravom in mašnimi stipendiji, dalje s spovedjo, spovedno jurisdikcijo in z odpustki, nato s poslednjim oljem, predvsem pa z ordinacijo v vseh stopnjah, vštevši one, pri katerih še ni zakrament, in končno z zakonom (brakom) in njegovim pravom. V drugem oddelku z napisom De locis et temporibus sacris nahajamo predpise o cerkvah vseh vrst, o bogomolnicah, altarjih, o pokopališčih in pogrebnem pravu, končno o praznikih in o postu, v tretjem pa

[13] Glej I. F. v. Schulte, Die Geschichte der Quellen u. Literatur des kan. Rechtes III 1, 451 ss. U. Stutz, Der Geist des Cod. j. c., 38. M. Falco, l. c., 47.

določbe, ki se nanašajo na bogočastje (de cultu divino). Važen je četrti oddelek (de magisterio ecclesiastico), ki govori o verskem pouku mladine, o deških in duhovskih seminarjih, o nižjem in višjem šolstvu, o katoliških univerzah in fakultetah ter o cenzuri in prepovedi knjig. V petem oddelku (de beneficiis etc.) nahajamo nadarbinsko pravo, v kojega zvezi se bavi zakonodajalec tudi s patronatnim pravom, ki mu očividno ni naklonjen, šesti oddelek pa vsebuje ostalo cerkveno-imovinsko pravo.

Predmet četrte knjige, z napisom De processibus in 643 kanoni, je cerkveno sodstvo. Ta del zakonika odgovarja popolnoma vlogi, ki jo je igralo cerkveno pravo pri razvoju in izpopolnjevanju sodnega postopanja od nekdaj. Moderna načela današnjih procesnih redov so uporabljena deloma tudi v cerkvenem sodnem postopanju. To velja za vse tri oddelke, od katerih vsebuje prvi predpise o organizaciji sodišč in o rednem postopanju, dalje o sodnih poravnavah in o razsodnikih, ter končno posebnosti pri reševanju kazenskih in zakonskih pravd, medtem ko se bavi drugi zelo natančno in podrobno s postopanjem v primerih kanonizacije in beatifikacije; v tretjem pa najdemo določbe, kako se je ravnati pri odstavljanju ali premeščanju župnikov upravnim potom, kako je postopati pri ukrepih, ki jih izdajajo škofje samo ex informata conscientia, t. j. na podlagi tajnih poizvedb, in končno predpise, kako naj se vrši disciplinarno postopanje proti župnikom, ki zanemarjajo svoje uradne dolžnosti (rezidenco, celibat i. dr.).

Tudi peta knjiga, De delictis et poenis, z 220 kanoni, bi delala čast vsakemu modernemu kriminalistu. Kazniva dejanja v splošnem ter vrste krivde, uračunljivost, odmerjanje kazni s poostritvami in olajšavami, okoliščine, ki izključujejo kaznivost, pravne posledice kaznivega dejanja in poskus: vse to tvori predmet prvega oddelka. Drugi se bavi s cerkvenimi kaznimi na splošno, ureja kazensko oblast in pomiloščenje in navaja na to posamezne vrste kazni, in sicer poboljševalne (izobčenje, interdikt, suspenzija od službe), povračevalne ter opominjevalne kazni (posvarilo, ukor, zagrozitev kazni, nadziranje) in končno pokore tako za klerike kakor za laike. Vse kazni obstoje po že zdavnaj upeljani praksi zgolj v tem, da se zločincu odvzamejo kake cerkvene ugodnosti in pravice, le proti klerikom je mogoče izreči tudi kazen na prostosti. Tretji oddelek našteva posamezna kazniva dejanja in kazni, ki so z njimi zvezane.

Kodeks tvori edini pravni vir za obče cerkveno pravo. Vsi zakoni, ki so izšli pred njim, so izgubili veljavo. Corpus j. c. se sme uporabljati samo še v svrho pravilnega tolmačenja novih določb (c. 6). Pravo, ki je nastalo pred papežem Pijem X., spada odslej v pravno zgodovino.

Sistematika kodeksa je pregledna in zelo olajšuje njegovo praktično uporabo. Preglednost ni nič na tem trpela, da se je uvrstilo zakonsko pravo med zakramente in patronatno pravo med določbe o nadarbinah. Hotelo se je pač t a m poudariti, da izhaja cerkvena kompetenca glede zakona iz njegovega zakramentalnega značaja, t u k a j pa, da stoji patron v zvezi le z nadarbino, nikakor pa ne s cerkveno službo, s katero je ta spojena. V vsem in povsodi so bili merodajni verski oziri, povsodi se zrcali nerazdružna vez med pravom in dogmo.

Kot dodatek kodeksu je natisnjenih še o s e m dokumentov, starejše uredbe papežev, na koje se zakonik sklicuje in ki imajo vsled tega še naprej svojo veljavo.

Naloga komisije, ki ima avtentično razlagati novi zakonik in ga po potrebi spopolnjevati (glej zgoraj § 23), je podobna nalogi, ki jo je imela kardinalska kongregacija za tolmačenje sklepov tridentinskega zbora. Če bi se izkazala potreba, da se izdajo po rimskih kongregacijah dekreti splošne vsebine, ima omenjena komisija za tolmačenje kodeksa te dekrete tekstirati v kánone in določiti, na katerem mestu se naj uvrste v zakonik bodisi kot spopolnilo ali kot sprememba dosedanjih predpisov. Na komisijo pa se je obračati le uradoma, privatniki bi se morali poslužiti pristojnih ordinarijev. V komisijo so bili kot prvi člani imenovani najodličnejši člani prejšnje kodifikacijske komisije.[14]

---

[14] H i l l i n g N. je izdal kot dopolnilo in v boljše razumevanje cerkvenega zakonika sledeča dela: 1. Codicis Juris Canonici Supplementum. Praecipua acta Sm. Pont. et Sacr. Congr. Cod. j. c. illustrantia. 2. Codicis Juris Canonici Interpretatio. Responsiones, Resolutiones et Decisiones Sanctae Sedis C. j. c. illustrantes. 3. Codicis jur. can. Glossarium. Verba difficiliora et formulas juris in linguam germanicam vertit, vse iz l. 1925.

Tretja knjiga.

Cerkvena ustava.

Prvi del.

Svetni kler.

Prvi oddelek.

Cerkveni stanovi.

I. Poglavje.

Članstvo v cerkvi.

§ 48.

Splošne pravne razmere cerkvenih članov.

Cc. 87—105. Pöschl, K. R.[2], 81 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], 84 ss. Hilling, Die allgem. Normen, 100 ss. Isti, Das Pers. R. d. Cod. j. c., 1924, 8 ss. Falco M., l. c., 127 ss. Eichmann E., K. R., 1923, 66 ss. Haring, K. R.[3], §§ 3, 9, 157. Wernz-Vidal, Jus Canonicum II, 1923, 2 ss.

I. Ustava ima tako v državi kakor v cerkvi kot organizirani skupnosti rešiti problem, kako naj se oblast razdeljuje, na koga se razteza in kako se naj uporablja. V glavnem nam odgovarja cerkvena ustava na prašanji:

1. Kdo je član cerkve in kot tak podvržen njeni oblasti, kako je njegovo stališče v skupnosti po pravnih predpisih?

2. Kdo je usposobljen in upravičen, da izvršuje to oblast?

Na prvo prašanje nam daje rešitev c. 87, po katerem postane človek, čim prejme krst, v cerkvi oseba z vsemi pravicami in dolžnostmi kristjanov. Izvrševanje pravic pa je dovoljeno samo onim, ki žive po cerkvenih zakonih. Ukinjenje pravic je mogoče kot posledica kršenja zakonov, a ne pomeni ukinjenja članskih dolžnosti.

Tukaj zadošča ugotovitev, da so samo veljavno krščeni ljudje člani cerkve, da pomeni torej krst, ki je na sebi sveto liturgično dejanje, obenem velevažen pravni čin. Tudi veljavno krščeni nekatoliki so člani cerkve in kot taki podvrženi njenim zakonom. Šele v novejšem času omejuje cerkev uporabo svojega prava vedno bolj na katolike (n. pr. cc. 1070, 1099 § 2) in je njeno razmerje do nekatoliških članov dejanski samo načelno.

Pravni položaj laiških članov cerkve v zakonu ni posebno normiran. Njih pravice obstoje v soudeležbi na bogastvih, iz katerih se dele zveličavne milosti, ter v udruževanju pod nadzorstvom cerkvenih predstojnikov v smislu cc. 682 ss. Pač pa so prašanja osebnega prava, ki so važna za klerike kakor za laike, začetkom druge knjige kodeksa v cc. 88 ss. načelno rešena. Nanje se naslanja ves cerkvenopravni sistem, zato jih moramo na kratko obrazložiti.

II. Cerkveno pravo pozna fizične in pravne osebe. Vsaka oseba je pravno sposobna, kar pomeni, da je lahko subjekt pravic. Ni pa vsaka oseba sposobna za dejanja, ki so v pravnem oziru pomembna, ker iz njih nastajajo pravice in dolžnosti in ki jih zato nazivamo pravna opravila. Neomejena opravilna sposobnost ali pravna samostojnost nastopi šele s polnoletnostjo. Pred to dobo potrebujejo fizične osebe ali za vsako pravno opravilo zastopnika, ali pa ga morajo imeti vsaj pri važnejših pravnih činih, zato ločimo pri nedoletnikih različna razdobja. Fizične osebe postanejo z 21. letom polnoletne (majores), poprej so mladoletne (minores). Med mladoletnimi osebami razlikujemo dorasle, puberes, dečke, ki so dovršili 14. odnosno deklice, ki so dovršile 12. leto, in nedorasle, impuberes, ki te starosti še niso dosegle. Do dovršenega 7. leta so otroci obeh spolov infantes. Kadar dovršijo 7. leto, se domneva, da imajo že potrebno uvidevnost in razum, vsled česar se v duhovnem oziru brez zastopstva veljavno obvežejo. Dopusten pa je dokaz, da razuma v istini še niso dosegle (cc. 88, 89). Zločinsko sposobne so vse razumne osebe, a uračunljivost je tem manjša, čim bliže je zločinec otroški dobi (cc. 2201, § 1, 2204).

A. Pri fizičnih osebah so pravno važni naslednji pojmi in sicer: 1. v krajevnem oziru: a) origo, navadno istovetna z rojstnim krajem; b) domicilium, stalno, quasidomicilium, prehodno domovališče; c) commoratio, bivališče. 2. V osebnem oziru: a) consanguinitas, krvno sorodstvo; b) affinitas, svaštvo. 3. V verskem oziru ima obred, kateremu člani cerkve pripadajo, izvestne pravne posledice.

Origo kake osebe je tam, kjer je imel oče, odnosno pri nezakonskih ali po smrti očeta rojenih otrocih (posthumi), kjer je imela mati za časa rojstva svoje domovališče. Ako oče oziroma mati takega domovališča nista imela, je origo njunih otrok istovetna z rojstnim krajem (c. 90).

Domovališče je kraj, kjer kdo biva z namenom, da trajno tam ostane ali kjer brez tega namena (n. pr. kaznjenci) dejansko biva že deset let. Z ozirom na domovališče prihajata v poštev domača župnija, domača škofija ali podobno področje (kvasižupnija, apostolski vikariat itd.).

Zakonito domovališče (domicilium necessarium) imajo: zakonska žena tam kakor njen mož, ako ni od njega sodno ločena, nedoletni otroci ondi, kjer domuje njihov oče odnosno mati ali varuh, umobolni tam, kjer stalno biva njih skrbnik.

Prehodno domovališče (quasidomicilium) je kraj, v katerem kdo namerava prebiti večji del leta, ali kjer dejanski že biva dalje kot pol leta. Nedorasle nad sedem let stare osebe (n. pr. dijaki) kakor tudi zakonske neločene žene imajo lahko svoj lastni quasidomicilium, sodno ločene pa tudi svoje lastno domovališče (cc. 92, 93).

Osebe se imenujejo z ozirom na svoje domovališče incolae, z ozirom na svoj quasidomicilium advenae, izven teh krajev so tujci (peregrini), ako nimajo nikakega domovališča, se zovejo vagi.

Kdor pa zapusti kraj v namenu, da se tja ne vrne več, izgubi ondi svoje domovališče in je, dokler se drugod stalno ne nastani, vagus (c. 93).

Po stalnem ali prehodnem domovališču se presojata župna in škofijska pristojnost, kar je važno radi tega, ker ima vsak član cerkve svojega domačega župnika in ordinarija (parochus, ordinarius proprius), kateremu pripada kot subditus. Po domovališču se presoja tudi vezanost na partikularne zakone (c. 13 § 2), po njem se vobče ravna podsodnost (c. 1561) ter pristojnost župnika za asistenco pri poroki, za pogreb itd.

Za vagante sta parochus in ordinarius proprius župnik in ordinarij onega kraja, v katerem se te osebe dejansko nahajajo (c. 94).

B. Pravne osebe imenuje cerkveni zakonik personae morales in označuje s tem izrazom one pravne subjekte, ki si jih samo v mislih predstavljamo, katere fingiramo, ker bi brez te fikcije mnogih pojavov pravnega življenja ne razumeli.[1] Pravne osebe se smatrajo glede pravne zaščite za enake nedoletnim osebam ter se ločijo v korporacije ali društva (personae morales collegiales) ter ustanove (personae morales incollegiales), med katere spadajo vesoljna cerkev, rimska stolica, poedine cerkve, zavodi, univerze, škofije, župnije, seminarji itd.

Vsaka korporacija (n. pr. kapitelj, red, bratovščina) mora obstojati vsaj iz treh oseb, ki uveljavljajo svojo voljo praviloma po večini glasov. Vendar se neveljavni glasovi ne smejo upoštevati. Po dveh brezuspešnih glasovanjih zadostuje za pravnoveljaven sklep relativna večina. Pri enakosti glasov po tretjem skrutiniju odloča predsednik. Če gre pa za volitve in predsednik noče dirimirati, velja za izvoljenega, kdor je starejši po posvečenju, po samostanski zaobljubi ali po letih. Po občem ali partikularnem pravu pa je lahko predpisano drugo razmerje glasov, n. pr. dvetretjinska večina pri volitvi papeža. Soglasnost je potrebna, kadar so prizadete pridobljene pravice vseh ali posameznih članov kolegija, tako da ostane sklep, ki nasprotuje pravicam poedinega člana, brez pristanka le-tega brez učinka.

Za pravne čine zavodov in drugih ustanov (personae morales incollegiales) so merodajna posebna zanje obstoječa pravila ter določila občega prava, ki se nanje nanašajo (cc. 99—101).[2]

Vsaka pravna oseba je po svoji naravi trajna (perpetua) ter preneha samo 1. ako jo zakonito oblastvo razpusti ali opusti; 2. ako že sto let dejanski več ne obstoja. V primeru, da preostane od prejšnje korporacije samo en član, preidejo vse pravice nanj. Pa tudi po njegovi smrti bivša korporacija še ne bi ugasla, ker računa zakon še sto let z njenim daljnim obstojem. Vsled tega ni treba nove ustanovitve, ako nastopijo na novo pogoji za njeno delovanje (c. 102).

III. Pravni pomen hib pri izjavah volje. Pri vsakem pravnem opravilu se mora volja strinjati s po-

[1] Prim. k temu prašanju Stutz, Der Geist des Cod. j. c., 198 ss. in tam navedeno literaturo ter Pitamic, Kritični pogledi na juridično osebo v Zborniku znanstvenih razprav jur. fak. v Ljubljani IV, 213 ss.

[2] Za beneficije in zavode n. pr. cc. 1472—1494, za seminarje cc. 1357 ss.

dano izjavo. Volja mora biti svobodna. Ako volja sploh manjka, je pravno opravilo nično. Ako je pa bila svoboda volje samo ovirana, je pravno opravilo veljavno, toda izpodbojno, t. j., sodnik ga more na zahtevo prizadete osebe ali tudi uradoma razveljaviti.

1. Pri fizičnih kakor pri pravnih osebah so pravni čini, storjeni vsled zunanje fizične nepremagljive sile (ex vi extrinseca, cui resisti non possit) smatrati za neizvršene. Taka sila se navadno naziva vis absoluta. Tako izsiljen pravni čin (n. pr. sprejeto posvečenje, samostanska zaobljuba, sklenjen zakon) je ničen. Pogoj za ničnost je, da je bil odpor proti sili brezuspešen ali da je bil opuščen, ker sploh ni bilo pričakovati nikakega uspeha.

2. Pravni čini, storjeni iz strahu (težke bojazni, metus gravis), povzročenega po neupravičeni grožnji (notranja sila, vis compulsiva, izsiljevanje) ter čini, izvršeni vsled prevare (dolus), so veljavni, kolikor zakon kaj drugega ne določa. Toda veljavnost se more izpodbijati po predpisih cc. 1684—1689 pred sodiščem in sicer ali po prizadeti stranki sami ali tudi uradoma.

Za izpodbojnost čina je potrebno, da je bila grožnja nezakonita in z ozirom na ogroženega težka in da se je dejanje izvršilo pod njenim vplivom.

Prevara (dolus) je podana tedaj, če kdo namenoma zavede drugega v zmoto, da ga na ta način pripravi do zaželjene izjave. Namen je, škodovati drugemu sebi v korist. Učinek prevare je enak kakor pri grožnji (c. 103).

3. Zmota (error) je bistvena ali nebistvena. Bistvena je tedaj, ako se tiče snovi pravnega opravila (substantia actus, n. pr. nepoznanje bistva zakona) ali pa neobhodnega pogoja (conditio sine qua non), ki je presojati po volji strank pri sklepanju pravnega opravila. Bistvena zmota povzroči ničnost pravnega opravila. Vsaka druga zmota je nebistvena in ne izključuje veljavnosti, ako zakon drugače ne določa. Pri pogodbah pa pridejo glede veljavnosti, ničnosti in izpodbojnosti v poštev pred vsem določila civilnega prava (c. 104 v zvezi s c. 1529).

IV. Pravica tretjih oseb do prigovora. V primerih, v katerih je cerkveni predstojnik po zakonu vezan na pristanek (consensus) tretjih oseb, je njegov čin

brez tega pristanka ničen. V kolikor pa mu zakon nalaga samo dolžnost, da zasliši mnenje (consilium) teh oseb, ostane čin veljaven, ako je predstojnik za mnenje vprašal, dasi ga ni upošteval.

Tako razmerje je podano med ordinariji in njihovimi kapitlji, med samostanskimi predstojniki in konventi, višjimi predstojniki in njihovimi sosveti, v konkretnih slučajih je podano tudi med ordinariji in patroni, med ordinariji in župniki (n. pr. cc. 1416, 1424), med ordinariji in župniki svetovalci (cc. 2153 § 1, 2165, 2166) itd.

V. O b r e d i. Dasi je cerkev vedno strogo varovala enotnost bogoslužja tako glede obredov kakor glede liturgičnega jezika, je morala to načelo žrtvovati v prid razkolnim kristjanom iztočne cerkve, ki so se zopet združili z Rimom (uniati). Ti kristjani so ohranili tudi po svojem zedinjenju z zapadno cerkvijo svoje posebno pravo (n. pr. zakon svečenikov) in svojo liturgijo. Rimska cerkev jim je te posebnosti, nastale po krajevnih razmerah v tisočletnem historičnem razvoju, smela priznati z ozirom na to, ker ne nasprotujejo božjemu pravu in ker bi brez te koncesije zedinjenje morda ne bilo uspelo.

Poleg rimsko-katoliške nahajamo še druge katoliške cerkve, ki se zovejo e c c l e s i a e o r i e n t a l e s, iztočne cerkve, in sicer v bistvu štiri po številu, nekatere z več vejami, ki se zopet med seboj razlikujejo po narodnosti pripadnikov, po liturgiji in jeziku.

1. G r š k i obred s svojimi vejami: bizantinsko in grško-italsko, slovansko, rumunsko in melhitsko liturgijo (cerkveni jezik arabščina); 2. a r m e n s k i, 3. s i r s k i obred s sirsko, siromaronitsko, sirokaldejsko in siromalabarsko liturgijo; 4. k o p t i š k i obred z egiptsko in abesinsko liturgijo.

Novo cerkveno pravo se samostojnosti iztočne cerkve ni dotaknilo, pač pa je postavilo glede obredne pripadnosti katoličanov v c. 98 sledeča načela: Navadno odloča krst, kateremu obredu posameznik pripada. V to, da sme kdo spremeniti obred, je potrebno dovoljenje papeža, običaj ne zadostuje. Zakonska žena se sme odločiti za obred moža, kadar sklene zakon ali tudi med zakonom in se lahko povrne po razrešitvi zakona v svoj prvotni obred nazaj, ako partikularno pravo tega povratka ne izključuje. Vsak naj živi po svojem obredu, duhovnik ima božjo službo in druge verske funkcije vršiti po obredu, kateremu pripada. V sili so pa dovoljene tudi izjeme (cc. 851, 866).

V naši državi se nahajajo uniati grškoslovanskega obreda v Banatu, Dalmaciji in na Hrvatskem ter so hierarhično podrejeni škofu v Križevcih.

VI. Zakonita določila o sorodstvu in svaštvu so uvrščena v tej knjigi v zakonsko pravo (spodaj § 137 ss.).

§ 49.

Stan klerikov.

Cc. 107—109, 491. Eichmann, K. R., § 40. Sägmüller, K. R. I³, § 48. Wernz-Vidal II, p. 62 ss. Hilling, Pers. R., § 8. Pöschl, K. R.², 84.

Vsi fizični nositelji cerkvene oblasti predstavljajo stan klerikov napram laikom. Razlika med voditelji cerkve in narodom je božjega prava. Klerik je oni, ki pripada hierarhiji ordinis, ker je posvečenje pogoj za nameščenje v cerkvi. Brez posvečenja bi bilo izvrševanje cerkvene službe nemogoče, ker je glavni in bistveni smoter vsega cerkvenega delovanja ležeč na duhovnem polju. Kdor hoče dobiti kako zvanje v cerkvi, mora biti poprej posvečen. Posvečenje mu daje usposobljenost do zvanja, ne pa že zvanja samega. Upravičenost do izvrševanja cerkvenih funkcij pridobi najvišji cerkveni dostojanstvenik po božjem pravu s tem, da zakonito volitev sprejme, drugi cerkveni organi pa po posebnem činu cerkvene jurisdikcije, ki se imenuje missio canonica ali missio legitima (c. 109). Tako poveritev je smatrati za dano tudi že v podelitvi cerkvene službe, s katero so dotične funkcije zvezane.

Do Gratiana je dobil posvečenje samo tisti, ki je bil izbran za službeno mesto, na katerem je dotični red posvečenja (ordo) potreboval. Različne stopnje hierarhije ordinis so odgovarjale različnim službam v cerkvi. Posvečenje je takrat imenovanju šele sledilo in je vsebovalo h krati pooblastitev za izvrševanje službenih funkcij.

Danes se dele posvečenja brez ozira na konkretna zvanja; izjeme tvori edino le škofovsko dostojanstvo, ker prejme vsak škof konsekracijo šele, čim je imenovan na določeno škofijo. Nižji redi posvečenja nimajo sploh nikakega službenega pomena več in so samo predstopnje za ordo presbyteratus. Funkcije, ki so jih nekdaj opravljali nižji kleriki, vrše danes večinoma laiki.

Od nekdaj nosijo znake duhovskega stanu, namreč posebno obleko in tonzuro, kandidati za duhovski poklic že pred posvečenjem. Tonzura še ne pomeni nikake stopnje ordinacije,

pač pa že odloča za pripadnost k stanu klerikov z vsemi privilegiji in dolžnostmi (c. 108 § 1).

Religiozi (člani redov in kongregacij) so ali kleriki ali laiki. Merodajno je posvečenje, to je pripadnost h hierarhiji ordinis. A tudi laiki med njimi imajo prednost pred vsemi drugimi laiki (cc. 107, 491).

II. Poglavje.

Posvečenje (Ordinatio).

Cc. 948—1011. Leitner M., Handbuch des K. R. II, 110 ss. Eichmann E., K. R., 294—312. Hinschius, System d. kath. K. Rs. I, 1—116. Gross-Schueller, K. R.[8], 92—100. Scherer, K. R. I, §§ 66—69. Pöschl, K. R.[2], §§ 17—19. Vermersch.-Creusen, Epitome II, n. 233—272. Blat A., Commentarium textus Cod. j. c., L. III. p. I, De Sacramentis, 1920, p. 336 ss. Haring, K. R.[3], §§ 53—56. Hilling N., Pers. R., 15—56. Falco M., 155 ss.

§ 50.

Delivec posvečenj.

II. Posvečenje loči po odredbi Kristusa v cerkvi klerike od laikov v svrho vodstva vernikov in opravljanja božje službe (c. 948).

Posvečenje je zakrament in sicer nesporno vsaj glede višjih redov počenši od diakonata, dočim so mnenja glede zakramentalnega značaja nižjih redov in subdiakonata med teologi deljena. Navzlic temu šteje subdiakonat že med višja posvečenja (ordines majores vel sacri), ker že usposablja za sodelovanje pri sv. opravilih in tvori neposredno predstopnjo za diakonat, ki je po tridentinskem zboru brezdvomno zakrament.[3] Tomaž Akvinski in večina sholastičnih teologov pa je priznavala zakramentalnost tudi že pri nižjih redih posvečenja.

Izrecno določa sedaj c. 949, da tvorijo višje rede posvečenja subdiakonat, diakonat in presbiterat, nižje pa akolutat, eksorcistat, lektorat in ostiariat. S tem je pač rešeno staro sporno prašanje, da li tvori episkopat poseben red posvečenja ali ne, v negativnem smislu. Najvišje posve-

[3] Sess. 23, de ordine, can. 6: Si quis dixerit in ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris, a. s. Glej sedaj c. 108 § 3.

čenje je presbiterat, ki pa je dvojne vrste: nižji ali nepopoln, kakor pri navadnih svečenikih, ter višji pri škofih. Episkopat v latinski cerkvi ni poseben ordo, a vendar se razlikuje od navadnega presbiterata v tem, da navadni svečeniki nimajo enake posvečevalne oblasti kakor škof.

Dasi obstoja več redov posvečenja, gre pri vseh vedno samo za en zakrament z različnimi stopnjami, glede katerega imajo vsa podrobna prašanja rešiti teologi. Zakonik sam se ni izjasnil niti o zakramentalnosti posameznih redov niti o snovi (materia) niti o obliki zakramenta ordinacije.

II. Redni delivec tega zakramenta je posvečeni škof, izredni pa duhoven, ki je ali po zakonu ali po rimski stolici posebno pooblaščen v podeljevanje nekaterih redov posvečenja (c. 951). Tako pooblastilo imajo po občem pravu v latinski cerkvi kardinali in pravi prelati toda samo glede nižjih posvečenj. Posebna pooblastila za nižje rede posvečenja pa daje papež v misionstvu delujočim duhovnikom.

Upravičeni vršiti ordinacije so:

1. papež za celi svet. Ako je papež podelil komu kak red posvečenja, ne sme brez njegovega pooblastila nikdo na istem kandidatu izvršiti nadaljnje ordinacije (c. 952). Škofovsko posvečenje, ki se zove consecratio, je papežev rezervat. Zanj je potrebno papeževo naročilo in konsekrator mora razun tega pritegniti svetemu dejanju še dva druga škofa kot pomočnika (cc. 953, 954).

2. vsak škof za svojo škofijo glede svojih ali pa zakonito mu odkazanih vernikov. Za posvečenje pripadnika vzhodne cerkve je potrebno posebno papeževo dovoljenje (c. 955).

Pristojen je domači škof (episcopus proprius), in to je za svetne kandidate ordinarij dieceze, v kateri imajo svoje domovališče una cum origine. Kandidat, ki ima v škofiji samo domovališče sine origine, se mora s prisego obvezati, da hoče trajno v diecezi ostati. Te prisege so odvezani člani religij brez trajnih zaobljub ter kandidati, ki so vsled sprejete tonzure že v dotično škofijo pristojni ali ki so namenjeni za službovanje v drugi diecezi (c. 956).

3. Apostolski vikarji in prefekti ter opatje in prelati nullius so glede ordinacij enako upravičeni kakor reziden-

cialni škofje, ako imajo sami škofovsko posvečenje. Ako tega nimajo, pa smejo vsekako deliti v svojem področju tonzuro in nižja posvečenja lastnim podložnikom in onim, ki so jim po dimisorijih odkazani (c. 957).

4. Kardinali-duhovniki smejo deliti klerikom, ki so jim od ordinarija v to svrho odkazani, tonzuro in nižja posvečenja (c. 239 § 1 n. 22).

5. Vsak cerkveni dostojanstvenik, ki je po zakonu upravičen, z dimisoriji odkazati kandidate v posvečenje drugemu, sme izvršiti ordinacije tudi sam, ako ima za to potrebno posvečenje (c. 959).

III. Pooblastila te vrste se imenujejo litterae dimissoriales, ker se z njimi nekako razreši osebna vez med kandidatom in njegovim domačim škofom ali samostanskim predstojnikom. Naslovljena so ali na določeno osebo (litterae dimissoriales speciales) ali pa je kandidatu prepuščeno, da si izbere ordinatorja sam (litterae dimissoriales generales). Nepristojni ordinator brez takega pooblastila nikdar ne sme deliti posvečenj (c. 2373).

Dimisorije smejo izdajati, dokler traja njih jurisdikcija,

A. za svetne kandidate sledeči krajevni ordinariji:

a) Škofje, kadar so vzeli svojo diecezo kanonično v posest, tudi če še niso konsekrirani. — b) Generalni vikar na podlagi posebnega škofovega pooblastila. — c) Kapiteljski vikar s pristankom kapitlja po enoletni vakanci, poprej pa samo v neodložljivih in stvarno nujnih primerih. — d) Apostolski vikarji in prefekti, opatje in prelati nullius in sicer tudi za višja posvečenja, dasi samim manjka škofovski značaj.

B. Religiozom dele ordinacije in izdajajo dimisorije:

a) Navadni opatje, ki so že blagoslovljeni in v mašnike posvečeni, smejo podeliti tonzuro in nižje redove kandidatom, kateri so vsaj po priprostih zaobljubah njim podrejeni. Izven teh mej izvršene ordinacije bi bile veljavne samo, ako je opat ordinator posvečen škof.[4] — b) Eksemtni religiozi potrebujejo v svrho ordinacije dimisorije svojih višjih predstojnikov. — c) Predstojniki profesov začasnih zaobljub, ki pa morajo svoj čas po konstitucijah svoje religije položiti trajne zaobljube (c. 574), smejo dati dimisorije samo za tonzuro in nižja posvečenja. — d) Ordinacija vseh drugih samostanskih kandidatov se ravna po pravilih za svetne alumne in so vsi indulti glede dimisorijev za višja posvečenja pri religiozih brez trajnih zaobljub preklicani (c. 964).

[4] Opati cistercianov so smeli pred kodeksom svojim religiozom deliti tudi subdiakonat. Eichmann, l. c., 225 op. 2.

Dimisoriji se smejo izdati šele na podlagi spričeval, (testimoniales) o neobstoju zadržkov proti posvečenju, ki so potrebna v smislu cc. 993—1000,[5] in morajo biti naslovljeni na v zvezi z Rimom stoječega poljubnega škofa istega obreda. Le-ta kandidata veljavno ordinira, ako nima povoda dvomiti o pristnosti pisma (cc. 960—962).

Samostanski predstojnik sme dati pooblastilo samo škofu, v katerega področju se nahaja zavod ordinanda, drugemu škofu pa le iz posebnih, v zakonu določenih razlogov (cc. 965, 966).

Posvečevalna oblast obsega na eni strani usposobljenost, na drugi pa upravičenost ordinatorja. Kjer je podana usposobljenost, a manjka upravičenost, tam se posvečenja dele veljavno, dasi ima nedovoljenost dejanja kazenskopravne posledice. Usposobljeni so tudi krivoverski in razkolniški škofje, v kolikor ima hierarhija njihovih cerkva nepretrgano zvezo z apostoli. Zato so veljavna tudi posvečenja pravoslavnih, jansenističnih in starokatoliških škofov, ne pa ordinacije anglikanske, danske in švedske cerkve.[6]

§ 51.

Kvalifikacija kandidatov (Incapacitas, irregularitates, impedimenta simplicia).

Dandanes se podeljujejo posvečenja samo onim, ki so se odločili za duhovniški poklic. Tudi nižji redi posvečenja so samo predstopnje za duhovniški stan (status sacerdotalis). Vsakdo, ki se za ta stan odloči, naj to stori samo, ako se čuti zanj pozvanega in stvar odgovornih voditeljev cerkve je, da se pri vsakem posameznem kandidatu o njegovem resnem duhovskem poklicu prepričajo.

Zakon sam glede tega važnega notranjega predpogoja ne more vstvariti nobenih objektivnih garancij. Pač pa povzamemo iz njega 1. kaj je potrebno za veljavni, 2. kaj za dovoljeni sprejem posvečenj in 3. kako se morajo ugotoviti zakonita svojstva kandidatov.

1. Nesposobni za sprejem kateregakoli reda posvečenja so po božjem pravu nekrščeni in osebe ženskega spola. Ta absolutna nesposobnost se imenuje incapacitas. Ordinacija osebe, katere spol je dvomljiv, bi bila nedopustna, ako se njen moški spol ne dokaže. Posvečenje vsake druge osebe pa bi bilo

[5] Glej spodaj § 54.

[6] Prim. Scherer, K. R. I, 326, 327. Sägmüller, K. R.[3] I, 151. Groß-Schueller, l. c., 94.

veljavno, tako tudi ordinacija trajno blaznih, psihično prisiljenih moških ter dečkov v zibelki. Veljavnost pride do praktičnega pomena v primeru, da dotična oseba, kadar duševno ozdravi, kadar strah neha ali kadar otrok dorase, posvečenje lahko izvršuje in ga na ta način odobri. Ordinacija odraslih razumnih oseb pa bi bila neveljavna, ako niso v njo privolile, n. pr. če so bile posvečene v spanju, v pijanosti, pod vplivom absolutne sile ali z uporabo zvijače.[6a]

2. Za dovoljeni sprejem posvečenj je zakon postavil celo vrsto negativnih in pozitivnih pogojev. Negativne pogoje tvorijo nekateri trajni zadržki (impedimenta perpetua), ki se tičejo izvestnih telesnih in duševnih hib, ter neke priproste ovire, ki temelje na začasnih prehodnih življenskih razmerjih. Trajni zadržki se imenujejo, ker so osebe, pri katerih so te hibe podane, personae contra regulam apostolicam, irregularitates ter se dele na dvoje skupin: irregularitates ex defectu et ex delicto, dočim se zovejo priproste ovire impedimenta simplicia. Irregularitates ex defectu se tičejo nedostatkov, ki izključujejo ali vsaj manjšajo fizično sposobnost za izvrševanje svetih funkcij brez osebne krivde kandidata, dočim so zadržki druge vrste povzročeni po grešnem dejanju, glede katerega so podani vsi objektivni in subjektivni znaki zločinske krivice.

Kdor je iregularen, prejme posvečenje sicer veljavno, toda nedovoljeno. Iregularnost pomeni zabrano ordinacije na podlagi pozitivnega cerkvenega zakona. Kar je kdo zagrešil pred krstom, ne pride v poštev, ker krst vsa prejšnja grešna dejanja izbriše. Okolnosti, ki izključujejo greh, izključujejo tudi iregularnost ex delicto (n. pr. otroška doba, sila, strah). Nepoznanje iregularnosti pa je brez pomena (c. 988).

Pozitivni pogoji za veljavnost posvečenj se tičejo deloma verskih zadev, deloma naobrazbe, starosti in nravnosti kandidata in deloma zasiguranja njegove gmotne eksistence.

3. Zakonita svojstva kandidatov se ugotove potom pismenih svedočb (litterae testimoniales), javnih oklicev in posebnih izpitov, na vreden sprejem posvečenj pa se ordinandi pripravijo s strogimi vajami.

§ 52.

Iregularnost in priprosti zadržki.

I. Iregularni so a) ex defectu

1. nezakonsko rojeni ne glede na to, ali je njih rojstvo izven veljavnega zakona znano ali ne. Iregularnost neha vsled

[6a] „Qui iocando vel fabulam recitando se ordinanti praesentat". Vermeersch-Creusen, Epitome II, n. 243.

pozakonitve ali položitve slovesnih samostanskih zaobljub. V tem pogledu je v prvi vrsti merodajna krstna knjiga.

2. Telesno pohabljeni ali bolni, ki radi slabosti ali pa radi svoje hibe niso sposobni, da bi sploh ali vsaj dostojno mogli služiti altarju. Ako nastopi nedostatek še le po prejeti ordinaciji, mora biti težje vrste, a v nikakem slučaju ne zabranjuje svetih dejanj, ki jih je klerik še sposoben pravilno opravljati. V poštev prihajajo slepota, gluhost, manjkanje ene roke, palca ali kazalca, kar je strožje presojati pred posvečenjem kakor po sprejeti ordinaciji. Slepota samo na eno oko, pa naj bi šlo tudi za levo oko (oculus canonicus), ne pomeni iregularnosti, ako je drugo oko zdravo. Za dispenze vojnim udeležencem so dobili ordinariji široka pooblastila.[7]

3. Osebe, ki so ali so bile umobolne, epileptične ali obsedene. Ako so zapadle temu stanju šele po sprejeti ordinaciji in so pozneje ozdravele, jim sme ordinarij izvrševanje funkcij zopet dovoliti. Pred posvečenjem pa bi enkrat nastala iregularnost po kasnejšem ozdravljenju ne veljala kot odpravljena.

4. Oni, ki so zaporedoma sklenili dva ali več zakonov (bigamia successiva, false vera). Prejšnja bigamia similitudinaria sive interpretativa (si quis viduam a primo marito cognitam vel virginem defloratam ducebat) ne tvori več iregularnosti. Drugače kakor v prejšnjem pravu sedaj ni potrebno da sta oba zakona izvršena, a tudi ne, da sta zakramentalna. Kdor se je pred prejemom krsta dvakrat veljavno poročil, postane po vstopu v cerkev iregularen.[8]

5. Oni, ki so po zakonu ali sodnem izreku zloglasni (qui infamia juris notantur). Primere take zloglasnosti vsebujejo cc. 2314, 2320, 2328, 2343, 2356 i. dr.

6. Sodnik, ki je izdal smrtno obsodbo, če se je ta sodba tudi izvršila. Sodniki v smislu cerkvenega zakonika so tudi porotniki.

7. Rabelj in njegovi neposredni pomagači pri usmrtitvi, ki so vršili svoj posel prostovoljno (ne pa vojaki, ki so izvršili na povelje smrtno obsodbo). Primera 6. in 7. sta se poprej imenovala irregularitates ex defectu perfectae lenitatis.

b) ex delicto:

1. Odpadniki od krščanske vere, krivoverci in razkolniki.

2. Oni, ki so brez skrajne nujnosti dopustili, da jim podeli krst nekatoličan in to ali po obredu dotične sekte ali brez obreda.

3. Oni, ki so poskusili skleniti zakon, četudi samo civilen, dasi so bili vezani po še obstoječem zakonu, po višjem posve-

[7] Decr. S. C. Consistorialis, Redeuntibus, 25 oct. 1918. A. A. S. X, (1918), p. 481.

[8] Vermeersch-Creusen, Epitome II, n. 256.

čenju ali po samostanski, naj si bo tudi samo začasni zaobljubi, ter oni, ki so poskusili poročiti po zakonski (bračni) vezi ali samostanski zaobljubi vezano žensko.

4. Oni, ki so izvršili umor ali odstranili telesni plod ter vsi udeleženci na teh zločinih. Sam poskus kaznivega dejanja pa ne povzroči iregularnosti.

5. Oni, ki so poskusili samomor ali ki so sebe ali druge pohabili. Mutilatio pomeni poškodbo, ki obstoji v izgubi telesnega dela, kateri ima samostojno funkcijo n. pr. roka, noga, oko, ne pa: uho, posamezni zobje ali prsti.[9]

6. Kleriki, ki izvršujejo zdravniško ali kirurgično umetnost, ako je iz tega nastala smrt človeka.

7. Oni, ki izvršujejo višji red posvečenja, katerega ali sami nimajo ali pa ga vsled osebne ali krajevne kanonične kazni izvrševati ne smejo.

II. Priprosto ovirane so glede ordinacij naslednje skupine oseb:

1. Sinovi nekatoliških staršev, dokler se le-ti ne spreobrnejo. Ovirani so tudi sinovi roditeljev, od katerih eden ni katoličan. Po smrti staršev pa ovira ugasne.[10]

2. Možje, ki imajo zakonsko ženo. Dispenza je mogoča samo s pristankom žene.

3. Oni, ki vrše klerikom zabranjeno zvanje ali posle, s katerimi je zvezana dolžnost polagati račune, dokler se teh poslov ne oproste in ne polože računov.

4. Robi, dokler ne dosežejo svobode.

5. Osebe, ki so po državnih zakonih obvezane na redno vojaško službovanje, dokler tej obvezi ne zadoste.

6. Na novo spreobrnjeni, dokler po mnenju ordinarija niso v veri zadostno utrjeni.

7. Dejansko zloglasni, dokler ta zloglasnost po mnenju ordinarija traja.[11]

III. Spregled zadržkov je v vseh primerih mogoč, ker gre samo za predpise juris humani. Upravičeni delivec dispenz je papež, ki se pa poslužuje v to svrho kardinalskih kongregacij za zakramente in za religioze.

---

[9] Vermeersch-Creusen, l. c., n. 257, 5.

[10] Drugega nazora A. Blat, Comment. textus Cod. j. c., De Sacramentis, 1920, 446. Njemu pritrjuje N. Hilling, Arch. f. k. K. R. zv. 103 (1923), 264 ter v svojem Personenrecht, 37. Mnenja, kakor zgoraj Vermeersch-Creusen II, n. 259.

[11] Primeri pod 2—4 so se imenovali v prejšnjem pravu irregul. ex defectu libertatis, oni pod 6 irregul. ex defectu fidei, točke 1, 5 in 7 so nove. Prim. Groß-Schueller, l. c., 96.

Toda zakon daje obsežne pravice tudi ordinarijem bodisi krajevnim, bodisi regularnim in to glede vseh zadržkov, ki izvirajo iz tajnega pregreška (ex delicto occulto), izvzemši umor in zločine, ki se že obravnavajo pred sodnikom. Enaka pravica pristoja v nujnih tajnih primerih vsakemu spovedniku pod pogojem, da ni mogoče obrniti se na ordinarija, da grozi težka škoda ali izguba dobrega glasu (infamia) in da gre samo za nadaljnje izvrševanje že prejetih posvečenj (c. 990).

V prošnji za podelitev dispenze morajo biti navedene vse ovire in iregularnosti, ki so v osebi kandidata podane. Ako gre za zadržke umora ali splava, je treba naznaniti tudi število primerov, sicer bi dispenza ne bila veljavna.

Kdor je dobil splošno dispenzo za prejem posvečenj, ne more postati kardinal, škof, opat ali prelat nullius niti višji samostanski predstojnik v eksemtni kleriški religiji (c. 991).

§ 53.

Pozitivni pogoji za dovoljenost ordinacije.

Škof se mora glede vsakega posameznega kandidata prepričati in uveriti, da ima vse kanonične sposobnosti za duhovnika. Po potrebi lahko promocijo v višji red posvečenja odreče, a kandidat ima pravico pritožbe na sv. stolico. Ako pa kandidat prejem višjih redov posvečenja (kakor jih že ima) odkloni, ga škof v nadaljnje ordinacije ne sme siliti (c. 973).

Za kanonično sposobnost kandidata zahteva c. 974 sedem pogojev:

1. Prejem sv. birme; 2. primerno nravno vedenje; 3. predpisano starost; 4. potrebno znanje; 5. prejem nižjih posvečenj; 6. upoštevanje intersticij; 7. za višje redove kanonični naslov.

K a n o n i č n a s t a r o s t je določena za subdiakonat na 21, za diakonat na 22, za presbiterat na 24 let (c. 975).

T o n z u r a se ne sme podeliti pred začetkom bogoslovnih studij na zavodu, ki je urejen po predpisih kodeksa (c. 1365), za subdiakonat je predpisan dovršeni tretji, za diakonat začeti četrti in za presbiterat dovršena prva polovica četrtega letnika (c. 976). Za episkopat pa so merodajna določila c. 331.

Interstitia so razdobja, katera je treba varovati med različnimi redi posvečenja. Po c. 978 § 2 je prepuščeno prevdarku škofa, ali naj sledi med podelitvijo tonzure in ostiariatom ter med posameznimi nižjimi redovi posvečenja kako razdobje ali ne. Med akolutatom in subdiakonatom naj bo razdobje vsaj eno leto, med subdiakonatom in diakonatom ter med diakonatom in presbiteratom vsaj trije meseci. Vendar pa so dopuščene škofu iz ozirov na potrebe in koristi cerkve izjeme od tega pravila. Nikoli pa naj se ne podele brez posebnega papeževega dovoljenja na isti dan nižja posvečenja in subdiakonat, ali dva reda višjih posvečenj. Isto velja glede sočasne podelitve tonzure s kakim nižjim redom, ali vseh nižjih redov hkrati (c. 987 § 3).

Kanonični ali ordinacijski naslov pomeni izkaz, da so kandidatu za višja posvečenja zasigurani zadostni dohodki za dostojno vzdrževanje. Naslov mora nuditi resnično jamstvo za primerni eksistenčni minimum (ad congruam sustentationem) kandidata za vse njegovo življenje. Tak titulus canonicus je za svetne klerike titulus beneficii in če tega ni, titulus patrimonii vel pensionis (c. 979).

Kakor je prvotno cerkveno zvanje, katero je bilo kleriku podeljeno, tvorilo naslov za ordinacijo, je tudi v današnjem pravu na prvem mestu naveden titulus beneficii. Toda primeri, da bi imel kdo beneficij še pred posvečenjem, bodo pač samo redke izjeme, zato bodejo dandanes titulus patrimonii in titulus pensionis a sosebno na novo uvedeni titulus servitii ecclesiae prevladovali.

Titulus patrimonii je podan, ako ima kandidat sam toliko lastne imovine, da zadostuje za njegovo dostojno eksistenco, titulus pensionis pa tedaj, ako je v to svrho zanj zavarovana zadostna renta.

V primeru, da kandidat nima nobenega od navedenih kanoničnih naslovov, se more posvetiti na titulus servitii dioecesis (ecclesiae) in za misionske dežele na titulus missionis, ako se po prisegi zaveže, da se hoče dosmrtno posvetiti cerkveni službi v dotični škofiji ali v misionstvu. Škof ima potem dolžnost preskrbeti kleriku cerkveno službo z beneficijem ali druge primerne dohodke (c. 981).

Za ordinande redovniškega stanu (regulares) je kanonični naslov slovesna samostanska zaobljuba (titulus paupertatis), za religioze priprostih trajnih zaobljub pa titulus mensae communis, congregationis ali drug podobni naslov, kakor ga določajo konstitucije. Ordinacija vseh ostalih religiozov se vrši po določilih, ki so veljavna za svetne klerike (c. 982).

Titulus mensae, ki je bil v srednjem veku in tudi še pozneje pogosto v rabi, v novem pravu ni več omenjen. Obstojal je v zajamčeni in zavarovani pravici kandidata, da zahteva ob potrebi vzdrževalnino od tretje, fizične ali pravne osebe.

Navadno so prihajali kot podeljevalci tega naslova v poštev deželni knezi. V bistvu ni titulus mensae nič drugega kakor titulus pensionis, samo da je njegov pomen ožji. Naša državna bogočastna uprava v Sloveniji in Dalmaciji dovoljuje kandidatom za duhovniški stan na predlog ordinariatov ta kanonični naslov še dandanes iz sredstev verskega zaklada (zato tudi verskozakladni naslov), toda samo tistim, glede katerih je zakonita sposobnost za cerkvena zvanja izkazana.[12]

§ 54.

Kako se ugotovijo zakonita svojstva kandidatov.

1. Glede vsakega kandidata se mora škofu predložiti v primernem času prošnja za podelitev posvečenj, ki je važna za presojo, da-li se je prosilec prostovoljno odločil za duhovski poklic. Kanonična sposobnost kandidatov pa mora biti posvedočena po različnih spričevalih n. pr. po krstnem in birmanskem listu, ako gre za prvo tonzuro, po spričevalu o poslednjem redu posvečenja pred nadaljnjo ordinacijo, po spričevalih o studijah in vedenju ter o neoviranosti kandidatov, pri majoristih tudi po dokumentu o kanoničnem naslovu. Vsa ta spričevala morajo biti pri svetnih kandidatih že prošnji pridejana.

Posebno važna so spričevala ordinarijev, v katerih področju se je kandidat po dovršenih letih doraslosti mudil toliko časa, da se je mogoče okrivil kanoničnega zadržka. Za to zadostuje, ako je bil vojak, doba treh, ako ni bil vojak, doba šestih mesecev. Ordinariji dotičnih krajev morajo v splošnem poročati o vedenju, sposobnostih in drugih važnih zadevah kandidatov, predvsem pa o morebitnih ordinacijskih zadržkih. Njih poročila se imenujejo litterae testimoniales. Ako ordinariji kandidata ne poznajo ali če so tako številni, da bi bilo težko zbrati spričevala vseh, mora škof zahtevati od kandidata nadomestno prisego (juramentum suppletorium) o tem, da proti njemu ne obstoja nikak kanonični zadržek. Pri religiozih mora višji samostanski predstojnik v dimisorijih potrditi, da ima kandidat vsa kanonična svojstva in to potrdilo nadomešča testimonialije (cc. 992—995).

[12] §§ 2, 15 zak. z dne 7. maja 1874 d. z. št. 50.

2. Vsi kandidatje morajo pred ordinacijo biti izprašani o redu posvečenja, ki ga naj prejmejo, kandidati za višja posvečenja pa morajo položiti izpit iz bogoslovnih strok, o katerem obstojajo v različnih škofijah posebni predpisi (cc. 996, 997).

3. Imena vseh kandidatov za višja posvečenja, izvzemši religioze s trajnimi zaobljubami, se morajo v njihovih župnih cerkvah med službo božjo občinstvu javno naznaniti ali pa za več dni, med katerimi mora biti vsaj en svetek, na cerkvena vrata nabiti. Vsak vernik ima dolžnost, da naznani župniku ali škofu morebitne mu znane zadržke proti posvečenju. Škof lahko uvede po župnikih, ki pridejo za objavo imen kandidatov v poštev, tudi potrebne poizvedbe o njihovem dosedanjem življenju in vedenju ter sme zahtevati o teh poizvedbah potrebna spričevala. Te vrste oklici se morajo ponoviti, ako je preteklo od njih šest mesecev, ne da je kandidat prejel posvečenje (cc. 998—1000).

4. V svrho dostojne priprave na sveto dejanje morajo vsi kandidatje pred ordinacijo opraviti duhovne vaje, in sicer pred nižjimi posvečenji tridnevne, pred višjimi šestdnevne. Tudi o teh vajah je treba predložiti spričevalo seminarskega ali pa samostanskega predstojnika (c. 1001). Obrede pri posvečevanju predpisuje Pontificale Romanum, tit. De ordinibus conferendis (cc. 1001, 1002).

5. Dnevi, na katere naj se različni redi posvečenja dele, so po c. 1006 sledeči: Za konsekracijo škofa poljubna nedelja ali praznik kakega apostola; za višja posvečenja kvaterne sobote, Cvetna in Velika sobota, ob tehtnih razlogih tudi poljubna nedelja ali zapovedan praznik (festum de praecepto); za nižja posvečenja poljubna nedelja ali pa kak festum duplex, toda vedno zgodnja jutranja ura; za tonzuro je dovoljen sleherni dan in vsaka ura. Vsak tem predpisom nasprotujoči običaj je v bodoče zabranjen.

Generalne ordinacije, za katere je določenih v c. 1006 § 2 navedenih šest sobot, se morajo vršiti javno na sedežu škofa v stolni cerkvi ob navzočnosti stolnega kapitlja. Ako se po odredbi škofa dele na kako nedeljo, nehajo biti ordinationes generales in se smejo potem vršiti kot ordinationes particulares tudi v drugi cerkvi, v škofovi, seminarski ali samostanski ka-

peli.[13] Za tonzuro in nižja posvečenja so dovoljene celo zasebne bogomolnice (c. 1009).

6. Posvečenje se z vsemi važnimi podatki zabeleži v posebni knjigi, ki se mora skrbno hraniti v pisarni škofa ordinatorja z dokumenti vred. O posvečenju se mora izdati izpričevalo in poslati domačemu ordinariju klerika, da ga, ako ni posvečenja izvršil sam, vpiše v posebno knjigo, ki je hraniti v arhivu. Tudi se mora obvestiti župnik, ki vodi krstno knjigo o kandidatu, da naznani v njej podelitev sprejetega subdiakonata (cc. 1010, 1011).

III. Poglavje.

Pravni položaj klerikov.

§ 55.

Škofijska pristojnost.

Cc. 111—117. Hilling, Pers. R., § 35. Haring, K. R.[3], § 57. Pöschl, K. R.[2], 97. Wernz-Vidal II, p. 67 ss. Eichmann, K. R., § 42.

Vsak klerik mora stati v razmerju pristojnosti do določene škofije (dioecesis). Izvzeti so samo religiozi, ki pa se nahajajo v sličnem razmerju do svoje religije (c. 111).

Že jako zgodaj je cerkev nastopala proti potepuškim klerikom (clerici vagi) in sosebno ni pripuščala k posvečenju tujih oseb. V kodeksu se nahajajo glede pristojnosti duhovnikov posebne določbe. Vstvaritev te pristojnosti se imenuje incardinatio.

Navadno se pridobi pristojnost v škofiji že ob podelitvi tonzure. Ta pristojnost ostane v veljavi dotlej, da se po posebnem pravnem činu ne razreši. Ta pravni čin se imenuje excardinatio in obstoji v tem, da dosedanji škof odpusti klerika v pismeni obliki trajno in brezpogojno in da ga na to drugi škof pismeno, trajno in brezpogojno sprejme v svojo škofijo in za službo v njej zapriseže. To se sme zgoditi le iz tehtnih razlogov po ugotovitvi vseh

[13] Vermeersch-Creusen, l. c., n. 270. Za ljubljansko škofijo velja glede delitve tonzure in sv. redov posvečenja poseben red. Glej: Potek in sklepi tretje ljubljanske sinode, 1924, 31.

svojstev klerika. Isti učinek ima nastop rezidencialnega beneficija v drugi škofiji s pismenim dovoljenjem dosedanjega škofa (cc. 112, 114, 117 n. 3). Ekskardinacija razreši vez dosedanje pristojnosti šele v trenotku, ko se osnuje z novo inkardinacijo pristojnost v drugi škofiji (c. 116).

Za oboje, inkardinacijo in ekskardinacijo, je pristojen škof, kapiteljski vikar šele po enoletni vakanci. Generalni vikar mora imeti v to posebno pooblastilo (c. 113).

Kdor stori kot religioz t r a j n e zaobljube, slovesne ali priproste, postane s tem excardinatus (cc. 115, 585). Ako pa ordinarij sprejme sekulariziranega profesa brezpogojno ali ga šest let v svoji škofiji zaposluje, pomeni to molče izvršeno inkardinacijo (c. 641, § 2). Časovne zaobljube na škofijsko pristojnost nimajo nikakega učinka. Kadar poteče rok, za katerega obljuba veže, se mora dotičnik povrniti v domačo škofijo. Onega, ki se brez dovoljenja ali z dovoljenjem svojega ordinarija preseli v drugo diecezo, sme poklicati domači škof nazaj. Pa tudi škof novega bivališča mu lahko zabrani nadaljnje bivanje v svojem področju, če mu ni podelil službe, kar je tudi brez ekskardinacije mogoče in dopustno, ako pristojni ordinarij na to pristane ali pa se njegov pristanek po danih prilikah lahko domneva (c. 144).

Za duhovnike, ki se selijo v prekomorske kraje, veljajo še strožji predpisi, ki so zbrani v dekretu konzistorialne kongregacije „Magni semper" z dne 30. dec. 1918, A. A. S. XI, p. 39 ss. Vsakemu mora izdati škof posebno izselitveno pismo in sme to storiti šele na podlagi pismenega potrdila škofa namembnega kraja, da hoče izseljenca sprejeti in nastaviti.

§ 56.

Stanovske pravice klerikov.

Cc. 118—123. H a r i n g, § 60. H i l l i n g, Pers. R., § 27. W e r n z - V i d a l II, p. 78 ss. H i n s c h i u s, K. R. I, 117 ss. S ä g m ü l l e r, K. R.[3], § 55. P ö s c h l, K. R.[2], § 21. L e i t n e r, K. R. II, 194 ss.

Od nekdaj so v cerkvi kleriki vživali prednost pred laiki. Tekom časa so se te predpravice še pomnožile in deloma so jih priznali tudi državni zakoni. Pogoj za te predpravice pa je, da se klerika kot takega tudi na zunaj spozna (habitus clericalis). Te predpravice klerik lahko tudi izgubi vsled kazni ali vsled razčinjenja (laizacije).

Sam pa se jim ne more odreči. Poleg častne prednosti pred laiki navaja cerkveni zakonik še sledeče privilegije klerikov: privilegium canonis, privilegium fori, privilegium immunitatis personalis ter beneficium competentiae.

1. Privilegium canonis. Drugi lateranski cerkveni zbor je določil v slovečem kánonu 15: „Si quis suadente diabolo" (c. 29, C. 17, q. 4), da je že po dejanju samem izobčen iz cerkve vsakdo, ki se dejansko loti klerika ali redovnika (izvzete so bile poškodbe v silobranu, poškodbe onega, ki ga je kdo turpiter zasačil cum uxore, filia, sorore). Odvezo je mogel dati le papež sam. Po kodeksu (c. 119) postane tisti, ki z nasilnim dejanjem žali klerika ali religioza poljubnega spola, tudi laika ali novinca (realem injuriam intulerit), kriv sakrilegija, zapade izobčenju iz cerkve (ki nastopi z dejanjem samim in je v odvezo pridržano ordinariju) ter še morebitnim drugim z dejanjem zvezanim kaznim (c. 2343, § 4). Papež in najvišji cerkveni dostojanstveniki pa vživajo še izdatnejšo kazenskopravno varstvo (c. 2343, §§ 1—3).

V kazenskem zakonu za Slovenijo, Dalmacijo in Hrvatsko, § 153, se nahaja določba, da se lahka telesna poškodba, prizadejana duhovniku ob izvrševanju njegove službe, kaznuje kot hudodelstvo težke telesne poškodbe (kakor poškodbe drugih uradnikov v službi, ali poškodbe starišev po otrocih).

2. Privilegium fori. Duhoven naj išče pravice in proti njemu naj se išče pravica samo pri duhovskih sodiščih. V tem obsegu zahteva cerkve sicer ni prišla nikdar do praktične veljave, a vsekakor so poznejši rimski cesarji privilegij priznali. Zakonodaja papežev v dobi svetovnega kanonskega prava stoji na istem stališču. Ker se je ta privilegij tudi hudo zlorabljal, je sklenil tridentinski zbor, da ga je deležen samo oni, ki nosi duhovniško obleko.[14]

Kodeks določa, da so za kazenske in civilne tožbe proti klerikom pristojna duhovska sodišča, ako ne predpisuje partikularno pravo kaj drugega. Pred svetna sodišča — veli kodeks v c. 120 — se kardinalov in drugih visokih

[14] Sess. 23 de ref., cap. 6.

dostojanstvenikov radi zadev, ki se nanašajo na njih službeno poslovanje, ne sme klicati, ako ni papež dal za to dovoljenja; isto velja o ostalih klerikih, glede katerih dá potrebno dovoljenje ordinarij, ki ga pa naj brez tehtnega in pravičnega vzroka ne odreče. Tudi brez takega dovoljenja sè naj kleriki odzovejo vabilu svetnega sodnika, hkrati pa naj obveste svojega škofa.

Zakoni v Sloveniji in Dalmaciji in tudi v drugih pokrajinah naše države tega privilegija ne poznajo. Zakon z dne 7. maja 1874 št. 50 d. z., § 29 samo določa, da se mora cerkveni predstojnik o kazenski preiskavi proti kleriku, ali o njegovi obsodbi obvestiti. Po stalnem običaju, ki je ostal po kodeksu neizpremenjen, sodijo pri nas cerkvena sodišča samo čisto cerkvene zločine klerikov, po državnih kazenskih zakonih kazniva dejanja duhovnikov zasledujejo in sodijo povsodi državna sodišča.[15]

3. Privilegium immunitatis. Zahteva, naj se klerike osvobodi vseh javnih, posebno nadležnih in ponižujočih storitev, dajatev, poslov in služb, je v cerkvi že zelo stara. Važne so bile predvsem oprostitve ali olajšave glede vojaške službe in prispevkov za državno gospodarstvo. V polnem obsegu pa ta privilegij ni bil nikoli v veljavi. Skozi ves srednji vek je duhovništvo, posebno višje, prispevalo v javne svrhe, in je celo samo izvrševalo javne, tudi vojne službe.

Pokrajinska prava v naši državi ne poznajo davčne prostosti klerikov. Po čl. 116 ustave je davčna obveznost za vse državljane brez izjeme enaka. Pač pa so kleriki navadno upravičeni, da odklonijo posle porotnikov,[16] varuštva,[17] občinskega predstojništva in priznane so jim dejanske olajšave glede brambne dolžnosti, dasi jih vidovdanska ustava načeloma vojne službe ne oprošča (čl. 119, 122). Na vsak način se duhovniki v slučaju mobilizacije lahko vpokličejo v vojno duhovno pastirstvo.

Kodeks določa v c. 121, da so kleriki oproščeni vojaške in drugih javnih služb ter državljanskih poslov, kateri niso

[15] Prim. čl. 12 in 14 konkordata iz l. 1855.
[16] Zak. 23. marca 1873 d. z. št. 121, § 3.
[17] §§ 195, 281 o. d. z.

v skladu z duhovskim stanom. Zahtevo po davčni svobodi je cerkev v novem zakoniku opustila.[18]

4. Privilegium competentiae. Competentia pomeni v starem pravnem slogu eksistenčni minimum, ki so ga sosebno pri uradništvu zakonitim potom določili in ki je moral ostati prost tudi v slučaju izvršbe v imovino obvezanca. To pravico je zahtevala cerkev tudi za svoje uslužbence.

V izvršilnem redu za Slovenijo in Dalmacijo je za vse javne nameščence zakonito določen tak minimum, ki ostane v vsakem slučaju prost. Te postavne dobrote so deležni tudi duhovniki, če so javno nameščeni ali umirovljeni. Ta minimum se izpreminja po potrebah časa, ima pa dandanes važno dopolnilo v draginjskih dokladah, ki so sploh nerubljive.

Kodeks vzdržuje tudi ta privilegij in določa, da mora ostati zadolženemu duhovniku v vsakem slučaju to, kar potrebuje, da svojemu stanu primerno izhaja, da pa ostane dolžnik zavezan, da svoj dolg čim preje poravna (c. 122).

5. Stanovski znaki. Pri nižji duhovščini pride v poštev samo običajni stanovski kroj, ki pa je bolj dolžnost kakor predpravica. Naša duhovščina hodi obrita. Nošenje brade po zakonu ni prepovedano. Odvisno je od ordinarijev, da dovolijo v tem oziru izjeme od starih običajev.

§ 57.

Stanovske dolžnosti klerikov.

Cc. 124—144. Leitner, K. R. II, 207 ss. Pöschl, K. R.², 101 ss. Hinschius, K. R. I, 130 ss. Sägmüller, K. R. I.³, § 56. Haring, §§ 58, 59. Wernz-Vidal II, p. 95 ss. Hilling, Pers. R., §§ 25, 26.

Dolžnosti so po dostojanstvu in službi različne ter deloma etičnega, deloma pravnega značaja, kakor sploh službeni delokrog vsakega klerika.

I. Splošne dolžnosti. 1. Kleriki naj bodo laikom glede notranjega in zunanjega življenja vzgled (c. 124). So-

[18] Hilling, Personenrecht, 81, trdi sicer, da spadajo pod munera tudi javni davki, kar je pa proti smislu izraza munus. Wernz-Vidal, p. 93, kjer tolmači munera et publica civilia officia c. 121, davčne svobode ne omenja.

sebno velja to glede pobožnosti, verske vneme in sprejemanja zakramentov. Vsako tretje leto se morajo vsi svetni duhovniki udeležiti posebnih eksercicij (duhovnih vaj). Oprostiti jih sme te dolžnosti le ordinarij sam (c. 126). Tudi se morajo vsi svetni duhovniki, neizvzemši stalno nastavljene, prva tri leta po dovršenih studijah, podvreči vsako leto posebnemu izpitu iz kake bogoslovne stroke. Boljši uspeh pri teh izpitih se mora upoštevati pri podeljevanju služb (c. 130). Za župnike in župne vikarje, ki so religiozi, pa velja predpis c. 590.[19]

2. Važna je dolžnost, da nosi duhovništvo posebno obleko (habitus) in tonzuro. Kodeks (c. 136) določa samo, da se naj nosi decens habitus ecclesiasticus po krajevnem običaju ali po predpisih ordinarija, ter tonzura.[20] Lasje naj se priprosto češejo, ne po gizdalinsko. Klerik nižjih posvečenj, ki brez vzroka odloži kleriški kroj in ga navzlic opominom tekom enega meseca ne obleče zopet, je nehal biti klerik ter se smatra v pravnem oziru za laika.

3. Duhovnikom je v obče zabranjeno skupno bivanje s takimi ženskami, ter obiskovanje takih oseb, ki opravičujejo sum nedovoljenega občevanja. Izvzete bi bile samo bližne sorodnice in starejše ženske. Pa tudi v teh primerih sme ordinarij skupno bivanje prepovedati (c. 133). Proti vsakemu, ki se ne vklone, se lahko kazensko postopa v smislu cc. 2176—2181 (contra clericos concubinarios).

4. Duhovništvu so zabranjene hazardne igre ter vse neumestne umetnosti in zabave, kakor lov kot sport, ogibajo naj se gledišč in gostiln, ravno tako javnih sprevodov, kolikor bi zamoglo to škodovati njihovemu ugledu (cc. 138, 140).

[19] Odločba interpr. kom. 14. VII. 1922, A. A. S. XVI, 526. Vrh tega naj se obravnavajo na večkratnih sestankih dušnopastirskega duhovništva ali na sedežu škofa ali pri dekanih na deželi prašanja morale in liturgije. Rešitev takih prašanj se sme zahtevati tudi pismenim potom, ako se konference ne vrše (c. 131). Za ljubljansko škofijo glej sedaj: Potek in sklepi tretje ljubljanske sinode, 1924, 32, 33. O duhovnikovem življenju v obče istotam, 15—27.

[20] Glede dolžnosti nositi tonzuro, obstojajo izjeme. V ljubljanski škofiji n. pr. duhovništvo na to dolžnost ni vezano. Sklepi tretje ljubljanske sinode, 22.

5. Prepovedano je klerikom brez dovoljenja p a p e ž a izvrševanje zdravniškega poklica ali kirurgije, javnega notariata in drugih javnih poslov, s katerimi je združena udeležba na svetni sodni ali upravni oblasti.

Brez dovoljenja o r d i n a r i j a naj kleriki ne opravljajo poslov pri gospodarskih podjetjih laikov in naj ne sprejemajo funkcij, s katerimi je združena dolžnost polagati račune (varuštvo, skrbstvo); zastopati smejo pred svetnimi sodišči samo lastne zadeve ali pravde svoje cerkve; izvrševanje zastopništva ali odvetništva jim je dovoljeno samo pred cerkvenimi sodišči; udeležbe pri svetnem kazenskem sodstvu (porotništvo), kjer gre za težke osebne kazni, naj se ogibajo, celo kot priče naj nastopajo v kazenskih zadevah samo v sili. Mandat za poslansko zbornico ali senat smejo sprejeti samo z dovoljenjem svojega škofa ter ordinarija volilnega kraja. V državah, v katerih so poslanske kandidature duhovnikom od papeža prepovedane, bi smeli mandat sprejeti samo na podlagi posebnega indulta sv. stolice. Prostovoljni vstop v vojno službo je nedopusten, razen če ga dovoli ordinarij v svrho, da se s tem skrajša doba obligatorne vojne službe. Minorist, ki proti temu določilu greši, neha ipso jure biti klerik. Vsako t r g o v a n j e v lastno in tujo korist, osebno ali po zastopniku, je prepovedano.

Vrh tega je obče določeno, da je klerikom prepovedano vse, kar je nečastno ali pa vsaj z njihovim stanom nezdružljivo (cc. 139, 141, 142).

Kaj je nečastno ali s kleriškim stanom nezdružljivo, mora v dvomu odločiti ordinarij. Prepovedi c. 139 so večinoma v skladu s starejšim pravom. Pod gestiones bonorum ad laicos pertinentium šteje brez dvoma udeležba klerikov na denarnih in trgovskih podjetjih, sosebno, kjer gre za zadruge z neomejeno zavezo. Po besedilu omenjenega kánona sme dati dovoljenje za tako udeležbo ordinarij. Istotako spada pod zgorajšnji pojem shranjevanje in upravljanje tujih depozitov. — Prepovedano je klerikom brez škofovega dovoljenja vsakršno poroštvo, tudi če se omejuje na lastno (zasebno) imovino (c. 137). — Potreba škofovega dovoljenja za poslaniški mandat je postala sedaj občepravni predpis, dočim je v nekaterih krajih obstojala že prej. Škof bi smel kot čuvar nad disciplino svojega klera prepovedati duhovnikom tudi udeležbo v drugih zastopstvih (v občinskih odborih, šolskih svetih itd.).

Trgovanje (negotiatio aut mercatura) ima lahko različen smisel. Brez dvoma spada pod prepovedane posle nakupovanje blaga v svrho, da se z dobičkom zopet prodaja naprej. Zato je za duhovnike gostilniška obrt nedopustna. Dovoljeno pa je vse, kar je v zvezi z umnim gospodarstvom, kakor prodajanje lastnih pridelkov, tudi podjetja za predelovanje lastnih sirovin. Prepovedane so borzne igre, dovoljen pa je nakup vrednostnih papirjev, delnic solidnih akcijskih družb in tudi posojanje denarja proti zmernim obrestim (c. 1543).[21]

6. Vsi kleriki, osobito pa duhovniki (presbyteri) so zavezani izkazovati svojemu ordinariju kanonično pokorščino in spoštovanje (c. 127). Reverentia canonica je v cerkveni hierarhiji neizogibna. Kleriki jo dolgujejo ne samo svojim predstojnikom, osobito papežu, ampak duhovnikom višjih činov sploh.

Še važnejša je pokorščina (oboedientia), ki ne pomeni samo zunanjega izražanja dolžnega spoštovanja, ampak vključuje obveznost do upoštevanja in izvrševanja zakonov, povelj in odločb izdanih od predstojnikov. Ona tvori osnovo vsej disciplini in pomeni za cerkev najboljše jamstvo za njeno uspešno delovanje. Pokorščina podrejene duhovščine se nanaša na ves obseg službenega območja predstojnika. Vendar pa ima v njem tudi svoje meje in kjer neha zakonita pristojnost, neha tudi pokorščina.

Vsak novomašnik položi ob posvečenju obljubo pokorščine v roke ordinatorja.

7. Brez dovoljenja ordinarija ne sme duhoven za znaten čas (per notabile tempus) zapustiti svoje škofije (c. 143).

II. Posebne stanovske dolžnosti. Majoristi so poleg že naštetih dolžnosti navezani še na življenje brez zakona (coelibatus) in na molitev brevirja.

1. Celibat. Naziranje, da je devištvo etično višje kakor zakonski stan in tudi drugi razlogi so že od prvih začetkov cerkve rodili zahtevo, da naj bo tisti, ki služi altarju, neoženjen. Prvi vesoljni cerkveni zbor v Niceji l. 325 je sicer predlog na uvedbo celibata za duhovništvo odklonil, a prašanje je ostalo odprto. Končno je obveljala na vzhodu milejša disciplina kakor na zapadu. Tam je celibat pogoj samo za škofovsko čast. Drugače je duhov-

[21] Prim. Haring, 171 ss. sosebno glede podatkov o prejšnjem pravu in prejšnji praksi.

niškim kandidatom dovoljeno se poročiti, storiti pa morajo to, predno prejmejo subdiakonat. Ako so že poročeni, ne ovira zakon posvečenja v poddiakona, diakona in mašnika. Isto načelo velja tudi za vse uniate. Ostalo je v novem pravu nespremenjeno v veljavi.

Na zapadu je bil razvoj strožji. Najprej so zahtevali od oženjenih majoristov vzdržnost vsaj za tiste dneve, na katere se vrši služba božja. Ko se je začela maša brati vsak dan, je nastala zahteva po trajni vzdržnosti. Že v petem stoletju je bilo prepovedano, da se oženjeni posvete v subdiakone, ali v še višje rede. Še bolj ukoreninil se je ta predpis, ko se je v rimski dobi skoraj splošno uvedla za klerike vita communis.

V germanski dobi pa so ti predpisi zopet stopili izven veljave. Od Pipina do Ludovika Pobožnega se je celibat boril že s težavami celo pri mašništvu, v 9. stoletju je izginil popolnoma. Od 9.—11. stoletja so bili duhovniški zakoni silno razširjeni, celo oženjeni škofje niso bili nič redkega, a so navadno brez posvečenja vladali škofije. To vse je bilo za cerkveno ustavo v zvezi s fevdalnim sistemom silno opasno in je izpodjedalo ves njen notranji ustroj.

Drugi lateranski zbor je l. 1139 zakonito izrekel neveljavnost zakonov vseh majoristov (impedimentum matrimonii ordinis majoris). Minoristi so se lahko oženili, a s tem so izgubili svoje službe in svoje privilegije kot kleriki.

Ti pravni predpisi, potrjeni tudi po tridentinskem zboru, veljajo v bistvu še danes. Kodeks zahteva od majoristov neoženjenost in sploh spolno vzdržnost. Vsak prestopek teh predpisov povzroči neveljavnost poskušenega zakona in sakrileg (c. 132, § 1). Dolžnost do celibata pa je juris humani in je dispenza mogoča. Vsakega majorista, ki je prejel posvečenje samo prisiljen, je treba nazaj uvrstiti med laike in ga odvezati dolžnosti do celibata in brevirja (c. 214, § 1). Minorist lahko sklene zakon in stopi s tem ipso jure nazaj med laike (c. 132 § 2).

2. B r e v i r. V stari cerkvi so se opravljale dnevne molitvene ure (horae canonicae, tertia, sexta, nona) skupno od vseh v cerkvi navzočih duhovnikov in laikov. Kmalu pa se je dolžnost, opravljati kanonične ure, omejila na duhovnike, ki so bili na kaki cerkvi v večjem številu nastavljeni.

Dandanes se opravljajo skupne molitve v samostanskih in kapiteljskih cerkvah. Duhovniki na drugih cerkvah jih

molijo vsak za se (brevir), ne da bi bili vezani na določene ure (c. 135).

§ 58.

Činovni red med člani hierarhije (Praecedentia).

C. 106. Wernz-Vidal II, p. 44 s. Haring, § 64, II. Hilling, Pers. R., § 37. Hinschius, K. R. II, 376 ss. Vermeersch-Creusen, Epitome I, n. 180 ss.

Različne stopnje hierarhije stoje med seboj v razmerju podrejenosti in nadrejenosti. Razmerje nadrejenosti se zove tudi majoritas, superioritas, ono podrejenosti pa oboedientia. Oboje je razumeti relativno, absolutno nadrejen vsem činom v cerkvi je samo papež.

To razmerje se kaže v cerkvi tudi na zunaj, tako da gre pri vsakem skupnem nastopu, pri sv. opravilih, pri sestankih, sodnih razpravah, konferencah in sinodah višjemu po činu tudi prednost (praecedentia) pred ostalimi. C. 106 je v tem oziru postavil sledeče splošne norme, veljavne tako za fizične kakor za pravne osebe.

1. Zastopniku cerkvenega dostojanstvenika gre prednost po pooblastitelju. Samo v koncilijih in sličnih cerkvenih zborovanjih pridejo pooblaščenci za onimi člani, ki nastopajo v lastnem imenu.

2. Kdor ima oblast nad drugimi osebami, mu gre prednost pred njimi.

3. Med različnimi cerkvenimi osebami, od katerih nobena nima oblasti nad drugimi, odločuje višji čin; pri osebah enakega čina, a različnih redov posvečenja, daje višje posvečenje prednost pred nižjimi. Pri osebah enakega čina in enakih stopenj posvečenja je merodajno starejše posvečenje, ako ga mlajša oseba ni prejela od papeža samega; pri istočasnem posvečenju odloča višja starost.

4. Pri pravnih osebah je priznati prednost oni, ki se nahaja v mirni posesti te pravice, v dvomu pa tisti, ki je bila v kraju nastalega prašanja poprej ustanovljena; v kolegijih in korporacijah se je ravnati predvsem po njihovih konstitucijah, ako teh ni, po zakonitih običajih in šele v zadnji vrsti po predpisih občega prava.

5. Krajevni ordinariji imajo nalogo, da urede prašanje prednosti vsak za svoje področje, upoštevajoč načela občega

prava in domače običaje. Oni smejo ob potrebi nastale spore rešiti takoj in sicer tudi za eksemtne osebe, ako nastopajo skupno z drugimi; priziv proti njih odločbi nima odložilne moči.

Posebne predpise glede prednosti vsebujejo še različni drugi kánoni, n. pr. c. 269 § 2, 280, 347, 370 § 1, 408, 478, 491.

§ 59.

Razčinjenje ali laizacija klerikov.

Cc. 211—214. Haring, K. R.[3], § 51. Wernz-Vidal II, p. 373 ss. Eichmann, K. R., § 56.

Veljavno podeljena ordinacija vtisne posvečenemu kleriku neizbrisen pečat, kateri se mu ne more več odvzeti. Pač pa je mogoča njegova laizacija na ta način, da se mu vzamejo vse stanovske pravice in da se ga po zakonu ne smatra več za klerika. Toda navzlic temu ostane majorist, izvzemši primer kán. 214, vezan na celibat (c. 213, § 2) in svete funkcije, ki bi jih navzlic prepovedi vršil, bi bile sicer nedovoljene, toda veljavne.

Laizacija majoristov je mogoča 1. po reskriptu rimske stolice, 2. po oblastvenem odloku ali sodbenem izreku, 3. kot posledica kazni degradacije.

Minoristi pa se laizirajo v nekaterih v zakonu določenih primerih (m. dr. ako se oženijo ali odložé kleriško obleko, ako prostovoljno vstopijo v vojaško službo) ipso facto,[22] ali pa se zgodi to na njih lastno zahtevo ali tudi proti njih volji z odlokom krajevnega ordinarija, ki pride do prepričanja, da manjka minoristu sposobnost in vrednost za višja posvečenja (c. 211).

Zopetni sprejem laiziranih klerikov je odvisen od tega, da je vzrok izvršene laizacije odpadel. To ima presojati pri minoristih škof, katerega diecezi je klerik pred laizacijo pripadal. Zato je brez njegovega dovoljenja ponovni sprejem nedopusten. Pred dovoljenjem je treba vestno ugotoviti življenje in značaj bivšega klerika in mu po potrebi določiti primeren čas preizkušnje.

Laiziran majorist pa se sme sprejeti samo s pristankom rimske stolice nazaj.

Klerik, ki je pod vplivom težke grožnje prejel kako višje posvečenje, ne da je naknadno, ko je povod strahu odpadel, v ordinacijo privolil vsaj molče z izvrševanjem ustreznih pravic

[22] Prim. cc. 132 § 2, 136 § 3, 141 § 1.

in dolžnosti, sme veljavnost sprejetega posvečenja izpodbijati. Ako dokaže grožnjo in manjkajoči naknadni pristanek v postopanju predpisanem v cc. 1993—1998, se izreče njegova laizacija.[23] V tem primeru ga tudi dolžnost celibata ne veže več (c. 214).

Laizacija nastopi tudi pri onih majoristih, ki se z dispenzo sv. stolice poroče. Dispenzni reskript vsebuje tudi prepoved vršenja vsake sv. funkcije.[24]

Posledica vsake laizacije je izguba vseh cerkvenih in kleriških predpravic vštevši pravico do kleriškega kroja in tonzure (c. 213 § 1).

Drugi oddelek.

Cerkvena zvanja in cerkveni beneficiji (nadarbine).

I. Poglavje.

Cerkveno zvanje in uradna oblast.

§ 60.

Pojem cerkvenega zvanja.

Cc. 145, 146, 1409—1413. Groß-Schueller, K. R.[8], § 47. Wernz-Vidal II, p. 163 ss. Haring, K. R.[3], § 61. Scherer, K. R. I, § 73. Pöschl, K. R.[2], 110 ss.

Posvečenje podeli usposobljenost za izvrševanje cerkvene oblasti. Ni pa z njim podana hkrati že tudi upravičenost, da se ta oblast dejanski izvršuje, ampak je za to potreben še poseben čin cerkvenega predstojnika, ki se imenuje missio legitima, missio canonica, cerkveno pooblaščenje. To pooblaščenje je ležeče tudi že v dejstvu, da cerkveno vodstvo postavi koga na mesto, za katero pomeni izvrševanje cerkvene oblasti službeno dolžnost. Taka mesta z določenim delokrogom so cerkvena zvanja, officia ecclesiastica.

---

[23] Za razveljavljenje podeljenega višjega posvečenja je pristojna kongregacija za zakramente, katera odloči, ali se naj uvede pravdno postopanje pred sodiščem, ali naj se zadeva reši upravnim potom. Ako pa gre za ničnost ordinacije radi ritualne pogreške, je pristojen sv. oficij. Toda v tem primeru ne gre za laizacijo, ampak samo za ugotovitev, da-li je ordinirani pravno sploh klerik (c. 1993).

[24] Wernz-Vidal II, p. 381. O laizaciji kot posledici degradacije glej spodaj § 215, II i. f.

C. 145 § 1 označuje kot cerkveno zvanje (officium ecclesiasticum) v širšem pomenu poljubni posel (munus), zakonito izvršen v duhovno svrho; v ožjem pomenu pa je cerkveno zvanje vsak po božji ali cerkveni odredbi stalno ustanovljen službeni delokrog, združen vsaj deloma z udeležbo na cerkveni oblasti (potestas ordinis sive jurisdictionis) in podeljen po predpisih kánonov.

Cerkvena zvanja, ki so brez pristavka razumeti vedno v ožjem pomenu (c. 145 § 2), so živi organizmi, s katerimi cerkev v vsakdanjem življenju udejstvuje svojo oblast nad verniki. Ker je to udejstvovanje mogoče na različne načine in v različnem obsegu, nam je razumljiva bogata raznolikost v cerkvenih zvanjih samih.

Z vsakim službenim delokrogom so zvezane dolžnostim ustrezajoče pravice, ki stopajo napram javnosti sicer v ozadje, ki so pa za uslužbenca samega bistvenega pomena. Dočim so dolžnosti v pretežni meri duhovne narave, nam kažejo pravice tudi gmotno stran cerkvene službe, tako da imamo pri cerkvenih zvanjih ločiti dve plati, namreč poleg duhovne ali spiritualne tudi gmotno ali materialno stran. Dosledno moramo postaviti poleg objektivnega pojma cerkvenega zvanja tudi subjektiven pojem in v tem smislu pomeni cerkvena služba obseg dolžnosti in pravic, ki gredo kleriku vsled položaja, ki ga službeno zavzema. K pravicam spadajo pred vsem dohodki iz cerkvenega zvanja, ki izvirajo ali iz imovine, ki je z dotičnim službenim mestom zvezana, ali pa so nakazani iz drugih cerkvenih ali celo državnih sredstev. Izza dobe lastniških cerkva pri Germanih, ki jih je podeljeval cerkveni gospod v obliki fevda, se je v cerkvi udomačil za službene dohodke izraz beneficium.

Ta izraz pa se rabi čestokrat v istem smislu kakor officium, a dogaja se tudi obratno, ker so pač službe in iz njih tekoči dohodki vedno ozko zvezani. Vendar pa bo v splošnem pri nazivu officium meril povdarek na duhovno, pri izrazu beneficium pa na gmotno stran cerkvenega zvanja, z drugimi besedami: beneficij v širšem pomenu znači službo in službene dohodke, v ožjem pomenu pa samo dohodke iz cerkvenega zvanja. Toda ne glede na terminologijo je pomniti, da so glavna vsebina vsakega cerkvenega zvanja vedno dolžnosti in pravice na duhovnem polju, a dohodki samo pridevek (accessorium). Zato je mogoč obstoj cerkvenih zvanj tudi brez dohodkov, dočim bi dohodki brez službenega delokroga ne pomenili cerkvenga zvanja.[25]

[25] Prim. c. 1412 n. 4, 5.

Cerkveni zakonik obravnava tvarino o cerkvenih zvanjih v četrtem naslovu druge knjige cc. 145—193, snov o beneficijih pa v petem delu tretje knjige cc. 1409—1488. C. 146, ki omenja beneficialia officia, tvori vez med obema oddelkoma, ker se sklicuje na določbe o beneficijih.

Po c. 1409 je beneficij od pristojnega cerkvenega oblastva trajno ustanovljeno duhovno zvanje zvezano s pravico do dohodkov iz njegove dotacije. Kriteriji vsakega beneficija so tedaj poleg ustanovitve po pristojnem oblastvu stalnost, določen služben delokrog in dohodki.

Cerkveni uslužbenci niso državni pač pa javni uradniki, ki smejo z odobrenjem škofa izvrševati tudi izvestne državne funkcije. Ako poslujejo tudi v korist države, so deležni enake zaščite zakonov, kakor državni činovniki. To pa ni osnovano morda v njih dvojnem službenem položaju, ampak oni ostanejo vedno izključno cerkveni uslužbenci. Država se samo njihovega poslovanja poslužuje deloma tudi v svojo korist in jim tej razmerno priznava privilegije svojih lastnih organov. Ni točno trditi, da so župniki kot vodje krstnih (rojstnih), poročnih in smrtovnih knjig državni uradniki, ampak so te agende državne uprave samo cerkvi poverjene. Župniki vodijo matrike sicer tudi za državo, niso pa državni matičarji. Vpise, ki jih ukažejo državna oblastva, vrše zgolj v prenešenem delokrogu.

§ 61.

Redna in poverjena uradna oblast (Potestas ordinaria et delegata).

Cc. 196—210. Wernz-Vidal II, p. 353 ss. Hilling, Begriff u. Umfang der potestas jurisdict. ord. und deleg., A. f. k. K. R. 104 (1924), 181 ss. Hilling, Pers. R., § 31. Hinschius, K. R. I., 171 ss. Sägmüller, K. R. I[3], § 60. Haring, § 65. Pöschl, K. R.[2], 113 ss.

I. Potestas jurisdictionis ordinaria se imenuje s stalno cerkveno službo ipso jure zvezana uradna oblast. Tako oblast izvršujejo po božjem pravu papež za ves svet, škofje za svoja področja; po človeškem pravu pa pro foro externo ostali prelati, kurialna oblastva in kardinalske kongregacije v Rimu, škofijska sodišča, predstojniki redov in kongregacij, stolni kapitlji v lastnih zadevah, župniki pro foro interno.

Ako je jurisdikcija sicer tudi stalno zvezana s cerkveno službo, ako pa zvanje za uslužbenca ni trajno in nepreklicno, potem se imenuje njegova uradna oblast jurisdictio ordinaria vicaria (prej: quasiordinaria). Tako jurisdikcijo vrše apostolski administratorji, vikarji in prefekti, koadjutorji, generalni vikarji, oficiali, stolni kapitelj odnosno kapiteljski vikar sede vacante. V primeri z njihovo se naziva uradna oblast prvoimenovanih organov jurisdictio ordinaria propria.

Kdor izvršuje jurisdikcijo za zunanji forum, je judex ordinarius, ali kratko ordinarij. Vsi ordinariji se imenujejo prelati v pravem pomenu te besede, tako da se pojma praelatus in ordinarius, ako izvzamemo častne prelate (c. 110), povsem krijeta.

Kot ordinariji so v c. 198 taksativno našteti:

1. rezidencialni škofje, opatje in prelati nullius ter njih generalni vikarji, dalje apostolski administratorji, vikarji in prefekti, končno oni, ki namesto ravnokar naštetih po predpisih zakona ali priznanih običajih vodijo posle v primeru smrti, bolezni ali drugih ovir. Vsak izmed teh je z ozirom na svoje področje ordinarius loci.

2. Napram svojim pripadnikom so ordinariji višji predstojniki v eksemtnih redovih in kongregacijah. Pri njih je obseg jurisdikcije določen po osebah, ne po teritorialnih mejah, vsled česar niso ordinarii loci.

II. Jurisdictio ordinaria bodisi propria bodisi vicaria se more prenesti za določen ali nedoločen čas, v celotnem ali omejenem obsegu, za posamezen primer ali za večje število enakih ali sličnih primerov na drugo osebo. Ta prenešena, drugemu poverjena uradna oblast se zove jurisdictio delegata, nalog ali pooblastilo pa se imenuje delegatio. Tako pooblastilo je dano ali že po pravu samem (edini sedanji primer glej spodaj § 211 op. 4) in tedaj se naziva delegatio a jure, zakonito dano zastopstvo. Ako pa je izraženo v posebnem nalogu, govorimo o pogodbenem zastopstvu, delegatio ab homine. Po obsegu razlikujemo tudi delegatio specialis, pooblastilo, ki se nanaša na posamezen, natančno določen primer, od generalnega pooblastila, delegatio genera-

lis, ki upravičuje delegata, da zastopa pooblastitelja več ali manj neomejeno v vsem njegovem delokrogu.

Po cc. 199—207 je v obče vsakdo, ki izvršuje redno uradno oblast, upravičen, da jo poveri v celem ali le v delnem obsegu v izvrševanje drugi osebi. Tudi omejena ali neomejena subdelegacija je mogoča, ako izhaja pooblastilo od papeža. Pri delegacijah drugih ordinarijev je prenos pooblastila dopusten samo za posamezne čine in samo na podlagi generalnega mandata. Za subdelegata je nadaljnja subdelegacija izključena, ako ni v pooblastilu izrecno dovoljena.

Generalna delegacija se mora tolmačiti prosto, a specialna strogo.

Vsaka jurisdictio externa vsebuje tudi jurisdikcijo za notranji forum, ne pa obratno. Potestas judicialis, sodna oblast, naj bo redna ali poverjena, se nikdar ne sme izvrševati v lastno korist ali izven lastnega področja. Jurisdictio voluntaria seu non judicialis, to je vsa uradna oblast, ki ni strogo pravdnega značaja (contentiosa), se sme izvrševati tudi izven službenega področja, toda samo napram pripadnikom dotičnega ordinarija (cc. 201, 202).[26]

Kdor prekorači svoj mandat, povzroči ničnost opravila. V primerih pa, ki se tičejo območja vesti, velja odveza tudi, ako se je iz nepaznosti prekoračila meja pooblastila (c. 203 § 1, 207 § 2).

Ako je pooblaščenih v nepravdni zadevi več oseb, je smatrati pooblastilo v dvomu za solidarno. Kdor poverjeni posel prej izvrši, izključi druge od pooblastila. Ako pa gre za pravdno zadevo (res judicialis), morajo poverjeni posel izvršiti vse pooblaščene osebe skupno, če ni iz mandata kaj drugega razvidno (c. 205).

[26] Glede pojma jurisdictio voluntaria kanonisti niso edini. Zakonik sam se je omejil na to, da naziva jurisdictionem voluntariam non judicialem. Gotovo ni mišljena jurisdictio voluntaria zgolj v pomenu nespornega sodstva, kakor meni Pöschl, l. c. 343, ampak se nanaša na vse posle cerkvene uprave, neizvzemši zakonodajo in dispenzacije. Izvzete so samo zadeve, katere spadajo pod jurisdictio contentiosa, ki se torej obravnavajo pred sodiščem po zakonito določenem pravdnem postopanju, bodisi da gre za kazenske primere ali pa za spore civilnega značaja. Jurisdictio voluntaria more biti samo jurisdictio non judicialis. Nekoliko ožje jemlje pojem Eichmann, K. R., 121 ss, kateri navaja tudi mnenja različnih drugih avtorjev. Za našo razlago Wernz-Vidal II, p. 364, Hilling, Pers. R., 94 op. 2 ter v A. f. k. K. R. zv. 105 (1925) 449 ss, pos. 472 s.

Delegacija ugasne, če se pooblastilo prekliče, če poteče rok, na katerega se je glasilo, če je v njem navedeno število primerov doseženo ali če je mandat izvršen. To, da je izgubil delegant jurisdikcijo, pa na veljavnost pooblastila nima vpliva (cc. 61, 207).

Ako kdo vrši jurisdikcijo, ki je v istini nima, dopolni in popravi ta nedostatek cerkev tako za zunanje kakor za notranje območje toda samo v primerih, da gre ali za splošno zmoto (error communis) ali za upravičen dvom glede pravnega prašanja (dubium juris) ali pa glede dejstva samega (dubium facti). Če se nahaja večina vernikov kakega področja glede jurisdikcijske upravičenosti cerkvenega organa v zmoti in mu jo pripisuje dasi je v istini nima, ostanejo čini njegove jurisdikcije veljavni. Istotako odloča jurisdikcijski organ veljavno, ako se smatra vsled zmote v pravnem prašanju ali vsled zmote glede kakega dejstva, n. pr. obsega pooblastila, za pristojnega (c. 209).[27]

§ 62.

Eksemcija.

Cc. 319—328, 615, 618. Hilling, Pers. R., § 38. Haring, § 66. Sägmüller, K. R. I.[3], § 63. Pöschl, Bischofsgut u. Mensa episcopalis I, 1908, 80 ss. Schreiber, Kurie u. Klöster im 12. Jh., 1910. Wernz-Vidal II, p. 590 ss.

Po duhu cerkvenih zakonov bi se morala raztezati redna uradna oblast vsakega cerkvenega predstojnika na vse fizične osebe, korporacije in zavode njegovega okraja. A iz različnih razlogov so dovoljevali papeži deloma že pred 11. stoletjem posameznim cerkvenim zavodom, samostanom in kapitljem izjemni položaj napram njihovim škofom na ta način, da so jih osvobodili škofijske zveze in podrejenosti pod krajevnega ordinarija in njegovega metropolita ter si pridržali jurisdikcijo nad njimi sami. Taki iz redne uradne oblasti ordinarija izvzeti in neposredno vrhovnemu cerkvenemu glavarju podčinjeni zavodi so se imenovali eksemtni (exemtio).

Od 11. stoletja dalje so postale eksemcije zelo pogoste. Samostani so si deloma v njih iskali zaščite proti prevelikemu pritisku, ki so ga izvajali nanje škofje, papeži pa so si pridobivali z njimi vedno več zanesljivih zaveznikov proti nemškim cesarjem in od njih odvisnemu nemškemu episkopatu, ki je bil radi gmotnih koristi čestokrat vdan svojemu kralju a sovražen Rimu. Te eksemcije so se nanašale prvotno sicer samo na zavod in njegovo osobje, a včasih so se raztezale tudi na izvesten krajevni okoliš, njega prebivalstvo in cerkve. V teh primerih ni ostalo pri sami eksemciji, ampak je dobil predstojnik eksemtnega zavoda često celo jurisdikcijske pravice v izvzetem

[27] Prim. Wernz-Vidal, p. 367—372.

teritoriju, ki so bile tu in tam tako obsežne, da se niso dosti razlikovale od škofove uradne oblasti. Tako so nastali prelati s kvasiepiskopalno jurisdikcijo, ki je bila najbolj izrazita tedaj, ako eksemtni okoliš tudi formalno ni več pripadal nobeni diecezi ampak je imel kot territorium separatum v eksemtnem prelatu svojega lastnega ordinarija. A tudi pri eksemcijah, pri katerih so bile eksemtnemu prelatu v določenem teritoriju poverjene samo nekatere jurisdikcijske pravice, ne da bi bilo to okrožje prenehalo biti del dieceze (territorium conjunctum), je bil položaj prelata tako odličen, da se je navadno smel posluževati tudi škofovskih insignij, infule in palice.

Ko so pozneje v klasični dobi kanonskega prava postajali eksemtni ne samo posamezni zavodi ampak celi redovi, je imelo to za posledico eksemcijo vseh samostanov dotičnih redov. Vrh tega je bilo eksemtnih mnogo odličnejših cerkvá in cela vrsta kapitljev, kar je zelo otežkočalo delo škofom in škodovalo njih ugledu. Tridentinski zbor je vsled pritožb škofov nekatere eksemcije sploh odpravil in druge na ta način omejil, da je priznal ordinarijem kot zakonitim pooblaščencem apostolske stolice (delegati sedis apostolicae) nekaj pravic nad eksemtnimi zavodi, a velikega praktičnega uspeha ti dekreti radi odpora samostanov niso imeli. V bivši Avstriji je cesar Jožef II. s patentom z dne 2. maja 1782 proglasil vse eksemcije redov od uradne oblasti ordinarijev za ugasle,[28] v Nemčiji pa je vsled sekularizacij začetkom 19. veka izginilo mnogo eksemtnih zavodov.

Po današnjem pravu so izvzeti iz jurisdikcijske oblasti ordinarija splošno vsi redovniki, vštevši novince, ter one redovnice, ki so podrejene predstojniku sporednega moškega reda, z vsemi svojimi zavodi in cerkvami (c. 615). Jurisdikcijske pravice nad njimi vrše višji samostanski predstojniki, ki so neposredno ali pa po najvišjem predstojniku podčinjeni papežu. Njih eksemcija se imenuje p a s i v n a, ker samo izključuje redno jurisdikcijo ordinarija in ne daje predstojniku nikakih pravic izven redovniških zavodov in cerkvá.

A k t i v n o eksemtni pa so že omenjeni a) praelati nullius (scil. dioecesis) cum territorio conjuncto, ali prelati nullius v nepravem smislu, katerim je poverjeno izvrševanje posameznih jurisdikcijskih pravic v določenem okolišu, ki pa tvori pravno še del dieceze; b) praelati nullius

[28] Prim. K u š e j, Joseph II. u. die äussere Kirchenverfassung Inneroesterreichs, 1908, 29 ss.

cum territorio separato ali praelati nullius v pravem smislu, ki izvršujejo polno škofovsko jurisdikcijo v izvestnem, iz škofije (dieceze) izločenem teritoriju. Takih prelatov nullius bodisi v pravem ali nepravem smislu je danes v vesoljni cerkvi le še omejeno število[29] in sicer največ v Italiji. A nastanek novih eksemtnih prelatur tudi danes ni izključen.[30]

Kodeks pozna samo prelate nullius cum territorio separato. Za one, katerih področje obsega vsaj tri župnije, veljajo predpisi cc. 319—327 (glej zdolaj § 85), dočim je presojati položaj vseh ostalih aktivno ali samo pasivno eksemtnih prelatov po njihovih posebnih privilegijih.

Podobno kakor stoje eksemtni prelati izven vsake škofijske zveze, je mnogo škofov podrejenih neposredno apostolski stolici. Napram njim je papež obenem metropolit, njihove dieceze pripadajo rimski cerkveni provinci.

§ 63.

Vrste cerkvenih zvanj.

Cc. 1411, 1412. Wernz-Vidal II, p. 168 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], § 48 Sägmüller, K. R. I[3], § 59. Pöschl, K. R.[2], 116 s. Hinschius, K. R. II, 370 ss.

Med cerkvenimi zvanji ločimo po različnih vidikih:

1. officia majora et minora. Prva so zvanja, zvezana z redno uradno oblastjo za zunanji forum. Tako službo (brez dohodkov ali z dohodki) vrše n. pr. višji predstojniki eksemtnih redov, opatje, provinciali itd. napram svojim podložnim, in vsi drugi ordinariji. Pod officia ma-

[29] P. M. Paumgarten, Der Papst, die Regierung und Verwaltung der hl. Kirche in Rom[2], 1904, 213, jih navaja 19, med njimi opatije St. Moritz in Einsiedeln v Švici, Mehrerau v Predarlskem ter opatijo na Martinovi gori na Ogrskem (Sacer Mons Panoniae). Nekdaj sloveče eksemtne opatije stare Nemčije kakor Fulda, Kempten, Berchtesgaden, Ellwangen, so izginile vsled sekularizacij v 19. stoletju. Po Hillingu, Das Personenrecht d. Cod. j. c., 159, je sedanje štev. eksemtnih prelatur 27.

[30] L. 1922 je bila na novo ustanovljena eksemtna prelatura Jazso v Čehoslovaški (10. febr., A. A. S. XIV, 322). V Braziliji pa je nastalo v najnovejšem času iz dušnopastirskih ozirov celo več eksemtnih prelatur. Prim. Hilling, l. c., 161.

jora pa štejejo tudi zvanja, ki so ustanovljena v svrho, da njih imetniki zastopajo najvišjega cerkvenega poglavarja pri vladanju cerkve in ga s svojim svetom podpirajo, kakor kardinali in papeški legati. Vsa druga zvanja so officia minora. Toda relativno vzeto je vsaka služba napram višji officium minus in napram nižji officium majus. Razliko med officia majora et minora, ki pa ni po zakonu ampak samo po teoriji postavljena, je zato razumeti v absolutnem smislu.

2. V zvezi s to razliko toda z ozirom na stalnost ali nestalnost službe ločimo officia ordinaria et vicaria (quasiordinaria). Pri zvanjih prve vrste vrši dotična oseba cerkveno oblast nepreklicno iz lastne polnomoči, pri onih druge vrste je služba poljubno preklicna ter je njeno bistvo ležeče v zastopstvu drugega cerkvenega organa.

3. Po avtoriteti, ki jih je ustanovila in cerkvi določila kot stalno napravo, razlikujemo officia juris divini, to sta primat in episkopat, postavljena od Kristusa samega, in officia juris humani, nastala po cerkveni zakonodaji.

4. Razlika med officia odnosno beneficia saecularia et religiosa obstoji v tem, da so prva pridržana svetnemu, druga pa redovniškemu kleru. Beneficium saeculare se ne sme podeliti religiozu in beneficium religiosum ne svetnemu kleriku (c. 1442). Vsi beneficiji ustanovljeni izven cerkvá ali zavodov religiozov so smatrati v dvomu za beneficia saecularia (c. 1411 n. 2). Primat, kardinalat in episkopat pa so dostopni tudi religiozom.

5. Beneficiji, katerih imetnik je pravna oseba (kapitelj ali religija), se imenujejo beneficia collegiata, beneficia conventualia, beneficiji pa, ki so podeljeni fizični osebi, beneficia simplicia.

6. Beneficia compatibilia et incompatibilia. Razliko tvori možnost skupljenja (cumulatio) v eni osebi. Od prepovedi skupljenja dovoljuje cerkveno pravo le redke izjeme tam, kjer je izpolnjevanje uradnih dolžnosti več službenih delokrogov po isti osebi mogoče in kjer vrh tega dohodki enega beneficija ne zadostujejo za stanu primerno vzdrževanje beneficiarja. Mogoča bi bila n. pr. kumulacija episkopata s kapiteljsko digniteto, kano-

nikata z župnim beneficijem, dovoljena je pri malih škofijah kumulacija generalnega vikariata z oficialatom, ni pa lahko mogoča kumulacija dveh dušnopastirskih beneficijev, ker je z vsakim zvezana dolžnost do rezidence. Podelitev beneficija osebi, ki že ima z novopodeljenim nezdružljiv beneficij, je neveljavna, ako v prošnji prvi beneficij ni bil omenjen ali če v dekretu ni rečeno, da je prvi beneficij zapadel. Kdor vzame v nasprotju s temi predpisi v posest drugi beneficij, zgubi za kazen oba (cc. 156, 1439, 2396).

7. Beneficia v pravem smislu, tudi beneficia titulata sive perpetua sive inamovibilia se zovejo beneficiji, ki so podeljeni dosmrtno ter se imetniku brez zakonitega razloga ne smejo odvzeti. Te vrste so praviloma vsa beneficia saecularia (c. 1438), dočim se imenujejo samo za določen ali nedoločen čas ali do preklica podeljeni beneficiji beneficia manualia, temporaria, amovibilia (c. 1411 n. 4). Načelo dosmrtne podelitve se imenuje perpetuitas beneficii subjectiva[31] ter ni istovetno z absolutno neodstranljivostjo. Toda za odstranitev stalno nastavljenega župnika z njegovega mesta proti njegovi volji je potrebno, da se poprej ugotovi zakoniti razlog ter izvede postopanje po cc. 2147—2156.

8. Beneficia consistorialia so beneficiji, ki se podeljujejo v papeškem konzistoriju, vsi drugi so beneficia non consistorialia (c. 1411 n. 1).

9. Beneficia duplicia sive residentialia so ona, pri katerih obstoji dolžnost do bivanja v službenem kraju, druga so beneficia simplicia sive non residentialia (c. 1411 n. 3).

10. Beneficia curata so zvezana z dušnim pastirstvom in z jurisdikcijo vsaj za notranji forum, beneficia non curata so cerkvena zvanja brez dušnega pastirstva (c. 1411 n. 5).

11. Po načinu postopanja, ki vodi do podelitve, razlikujemo beneficia (officia) electiva, collativa in patronata. Pri prvih se določi bodoči beneficiar potom volitve, pri drugih ga pristojni cerkveni do-

[31] Perpetuitas objectiva pa je trajna zveza določene imovine z določenim cerkvenim zvanjem.

stojanstvenik prosto imenuje, pri tretjih ga patron ali sicer privilegirana oseba v imenovanje predlaga.

12. V kapitljih se ločijo dignitates od navadnih kanonikatov kakor tudi od mest, ki jih zavzemajo nižji beneficiarji (vikarji). Število dignitet ni pri vseh kapitljih enako, skoraj povsodi pa sta zastopani vsaj dve, namreč prošt in dekan. Oba sta izvrševala nekdaj tudi zunanjo jurisdikcijo v širšem ali ožjem obsegu, vsled česar so štela nju mesta med prelature. Poleg dignitet ali prelatur so obstojali še personatus, zvanja, ki so stala nad drugimi samo vsled osebnega odlikovanja dotičnega prebendarja. Tudi danes se še dignitarji v kapitljih nazivajo prelati, a v svetnih kapitljih je to zgolj časten naslov, ker so prelati v pravem pomenu samo v c. 198 našteti dostojanstveniki. Pojma personatus cerkveni zakonik ne pozna.

13. Posli nižje vrste, za katere ni potrebno nikako posvečenje, se opravljajo v cerkvi dandanes skoraj povsodi od pogodbeno nastavljenih organov, ki ne spadajo med cerkvene zvaničnike v pravnem smislu. Zato je danes razlika med officia sacra, za katera je potrebna ordinacija, in med officia non sacra vel ecclesiastica, pri katerih ordinacija ni pogoj, praktično brez pomena.

14. Kot slične beneficijem, pa ne pod beneficije spadajoče našteva zakonik naslednje službe odnosno prejemke:

a) župne vikariate (vicariae paroeciales), ki niso stalno ustanovljeni;

b) kaplanije pri laikih (n. pr. na gradovih), ki niso ustanovljene od pristojne cerkvene oblasti;

c) službe koadjutorjev s pravico do nasledstva ali brez nje;

d) rente, do katerih imajo samo določene osebe pravico (pensiones personales);

e) komende (commendae temporariae), to so dohodki kake cerkve ali samostana, ki so komu na ta način priznani, da pripadejo po njegovi smrti zopet cerkvi ali samostanu nazaj (c. 1412).

Komende so nastale na ta način, da so iz različnih razlogov beneficiji, cerkve in tudi samostani bili začasno komu prepuščeni v oskrbo in upravo s pooblastilom, da se smejo iz dohodkov samo nastali izdatki kriti. Tako izročena cerkev je bila ecclesia commendata, oni, ki jo je oskrboval, je bil commendatarius.

Komende se imenujejo tudi župnije, ki pripadajo viteškim redovom. Ti redovi so prvotno skupno imovino polagoma

razdelili na več delov, ki so jih dobivali vitezi v upravo. Vsak del imovine je bil komenda, vitez, ki ga je upravljal, pa komendator (Komthur). Pri nekaterih župnijah je naziv ostal, dasi je pripadnost k viteškemu redu zdavnaj nehala.

II. Poglavje.

Ustanavljanje, spreminjanje in opuščanje cerkvenih zvanj.

§ 64.

Ustanavljanje cerkvenih zvanj.

Cc. 215 § 1, 1414—1418. Wernz-Vidal II, p. 171 ss. Haring, § 164. Groß-Schueller, K. R.[8], § 49. Pöschl, K. R.[2], 118 s. Hinschius, K. R. II, 378 ss.

Osnovanje cerkvenega zvanja (constitutio seu erectio beneficii) pomeni lahko dvoje: ali se vstvari zvanje nove, dosedaj še sploh ne obstoječe vrste ali pa samo novo službeno mesto za kako zvanje že obstoječih vrst.

1. Oboje se mora zgoditi po pristojni cerkveni avtoriteti in sicer sme uvesti zvanje nove vrste v cerkveno organizacijo samo najvišji ustavni organ, t. j. papež ali obči cerkveni zbor, ker gre za zakonodajni čin, ki se tiče vesoljne cerkve. Osnovanje novih službenih mest za zvanja že obstoječih vrst pa spada med posle cerkvene uprave ter je deloma tudi papežu pridržano, deloma pa prepuščeno ordinarijem.

Nove prelature (beneficia consistorialia) sme ustanavljati samo apostolska stolica, ravno tako je njej pridržano, da ustanavlja nove kapitlje ter nove dignitete v že obstoječih kapitljih. Za beneficije nižje vrste pa pridejo poleg papeža v poštev kot zakoniti ustanovniki ordinariji in sicer vsak za svoje področje. Generalni vikar sam na sebi te oblasti nima ampak potrebuje posebnega pooblastila svojega škofa. Kardinali smejo na svojih naslovnih cerkvah ali diakonijah ustanavljati nove beneficije brez dušnega pastirstva, ako ne pripada cerkev eksemtni kleriški religiji (c. 1414, 392, 394 § 2).

2. Zakoniti pogoj za ustanovitev novega beneficija je stalna in zadostna dotacija za primerno vzdrževanje beneficiarja in cerkve same. Samo župnije se morejo ustanoviti tudi brez dotacije, ako sicer ni dvomiti o zadostnih dohodkih. Doto je treba varno in plodonosno naložiti (c. 1415).

3. Pred rešitvijo zadeve so zaslišati prizadete osebe, n. pr. župnik, katerega župnija se naj razdeli, kapitelj, ako naj se nov kanonikat ustanovi, ustanovnik (dotator) sam, ki si pri tej priliki ob pristanku ordinarija lahko pridrži izvestne pogoje (n. pr. komu da se sme služba podeliti), a pred vsem tudi državna oblast, ki je na javnem delovanju cerkvenih organov v korist državljanov živo interesirana, sosebno ako daje iz svojih sredstev znatne podpore v bogočastne svrhe. Določilo § 20 zak. z dne 7. V. 1874 d. z. št. 50, po katerem je potrebno za ustanovitev, delitev ali združitev beneficijev dovoljenje državnega oblastva, smemo smatrati kot skladno z določili kodeksa (c. 1416).[32]

4. Zakonik zahteva končno posebno ustanovno listino, v kateri se morajo navesti kraj ustanovitve, dota beneficija ter pravice in bremena beneficiarja (c. 1418).

§ 65.

Spreminjanje in opuščanje beneficijev.

Cc. 1419—1430. Haring, § 165. Wernz-Vidal II, p. 180—204. Vermeersch-Creusen, Epitome II, n. 751 ss. Hinschius, K. R. II, 395 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], §§ 74 ss. Pöschl A., K. R.[2], 119 s.

Pod pojem spremembe spada vse, kar se predrugači glede pravic ali dolžnosti, glede vrste ali sedeža beneficija, glede dohodkov ali glede načina podeljevanja. Cerkveno pravo pozna sledeče spremembe beneficijev:

1. Unio beneficiorum, s katero se dva ali več beneficijev združi v nekako enoto. Unio beneficiorum je a) exstinctiva, ako nastane iz prejšnjih beneficijev en sam novi, ali če se eden ali več beneficijev z drugim

[32] Wernz-Vidal, p. 177 odreka državi pravico do sodelovanja, ako ji ni od cerkve izrecno ali molče priznana. To naziranje ni utemeljeno v primerih, v katerih spada tudi država med tiste, „quorum interest."

spoji tako, da prenehajo zase obstojati. Unio exstinctiva se imenuje tudi unio per confusionem. Primer: Novo ustanovljenemu kapitlju se odkaže dotacija več kaplanij z edino obveznostjo, brati določeno število maš in se te kaplanije obenem opuste. b) Unio je aeque principalis, ako ostanejo beneficiji kakor so in se drug drugemu ne podrede. Primer: kadar se dve škofiji vedno istemu titularju podelite, kakor Split-Makarska, Senj-Modruš. c) Unio se imenuje minus principalis seu per subjectionem vel accessionem, kadar se glavnemu beneficiju (benef. principale) podredi eden ali več drugih, ki postanejo pridevki (accessorium) glavnega beneficija, a ne nehajo obstojati s svojimi pravicami in dolžnostmi še naprej. Primer kakor pod a), ako se kaplanije ne opuste in njih dolžnosti preneso na kapitelj (c. 1419). d) Pod uniones spada končno še inkorporacija, o kateri govorimo, kadar se beneficij trajno združi z juristično osebo. Inkorporacija je po svojem značaju unio minus principalis ter se izvrši ali pleno jure, ako preidejo vse pravice in dolžnosti na dotični zavod (kapitelj, samostan, ki so kot personae morales collegiales korporacije, zato incorporatio), ali pa se izvrši ad temporalia tantum ali non pleno jure, ako se odkažejo zavodu samo dohodki proti obvezi, da vzdržuje klerika, ki opravlja na inkorporiranem beneficiju službo.[33]

Učinki. Unio exstinctiva ima za posledico, da novi ali preostali beneficij dobi k svojim še vse pravice in dolžnosti ugaslih, in ako si te nasprotujejo, vsaj tiste, ki so boljše in katerim gre prednost pred drugimi. Unio aeque principalis nima na obstoj in bistvo beneficijev nobenega učinka, edino, kar jim je skupno, je oseba titularja. Unio minus principalis pa pomeni konec samostojnosti beneficija, ki je postal pridevek drugega. Podelitev glavnega beneficija vsebuje ipso jure

[33] Unio plenissimo jure pa pomeni inkorporacijo beneficija samostanu, ako se istočasno izloči krajevno področje iz škofijskega teritorija in poveri jurisdikcija nad njim samostanskemu predstojniku kot prelatu nullius.

tudi podelitev akcesornega, titular pa mora izpolnjevati dolžnosti obeh (c. 1420).[34]

Posebno so v c. 1425 določeni učinki inkorporacije župnih beneficijev samostanom. Unijo sme izvršiti samo apostolska stolica. Kadar se to zgodi ad temporalia tantum, postane samostan deležen zgolj dohodkov župnije in predstojnik mora predlagati ordinariju svetnega duhovnika za umeščenje in mu nakazati primerno kongruo. Župnija ostane v tem primeru navzlic uniji beneficium saeculare. — Pri inkorporaciji pleno jure pa postane župnija samostanska, nanjo postavi predstojnik duhovnika svoje religije kot dušnega pastirja, ordinarij ga samo potrdi in umesti ter nadzira glede dušnopastirskega poslovanja. Ostalo nadzorstvo pripada samostanskemu predstojniku (c. 631 § 1). Inkorporacija drugih (ne župnih) beneficijev je presojati po prej navedenih občih predpisih.

Pristojnost je urejena v c. 1422. Unio exstinctiva beneficiorum, unio aeque aut minus principalis beneficii religiosi cum saeculari, et contra — uni Sedi Apostolicae reservatur. Ratio legis je na eni strani važnost takih odredb, ker povzroči unio exstinctiva lahko okrnitev pridobljenih pravic, na drugi strani pa načelo občega prava, da gredo beneficia saecularia samo svetnemu, religiosa pa samo redovniškemu kleru in da sme izjeme od občih pravnih predpisov dovoljevati samo vrhovni zakonodajalec.

Krajevni ordinariji (izvzemši kapiteljskega in generalnega vikarja) pa smejo z ozirom na nujnost ali očito korist „unire aeque aut minus principaliter" župne cerkve med seboj ali „cum beneficio non curato" toda tako, da postane v drugem primeru „si unio fiat minus principalis, beneficium non curatum accessorium" (c. 1423 § 1).

[34] Vermeersch-Creusen, Epitome II, n. 753 imenuje to unijo vere realis, ker beneficiji ne zrasejo skupaj, ampak postane eden pridevek drugega, katerega usodo odslej deli. Toda njegova bremena mora prevzeti rector beneficii principalis. Ako bi se dve župni cerkvi na ta način združili, bi rektor glavne cerkve ali sam ali po vikarju moral izpolnjevati tudi obveznosti pridružene cerkve. Zato mu ne bi pripadli vsi njeni dohodki ampak bi moral iz njih primerno kongruo nakazati vikarju.

S tem, da je dopuščena samo unio aeque aut minus principalis, je zajamčen nadaljnji obstoj vseh dosedanjih duhovnih obveznosti. Ordinarij sme ob danih pogojih združiti tudi redovniške cerkve in redovniške beneficije med seboj, ker so samo unije redovniških cerkvá s svetnimi in obratno papežu pridržane.

Zabranjene pa so ordinariju unije župnij s kapiteljsko ali škofijsko menzo, s samostani, redovniškimi cerkvami ali drugimi pravnimi osebami, istotako z dignitetami in beneficiji stolne ali kolegiatne cerkve; pač pa je mogoča unija župnije s stolno ali kolegiatno cerkvijo, ležečo v župnem področju, na ta način, da pripadejo dohodki župnije po odbitku primerne kongrue za župnika ali vikarja dotični cerkvi (c. 1423 § 2). Unija župnij je ordinarijem potemtakem dovoljena samo s cerkvami višje vrste, glede katerih je brezdvomno, da bodo za dušno pastirstvo skrbele v polni meri, ni pa dopustna v primerih, kjer bi bila splošna korist ogrožena in kjer bi stal gmotni interes posameznikov v ospredju. Tudi se mora vsaka unija izvršiti za večne čase (c. 1423 § 3 „in perpetuum"), ker bi samo začasne unije pomenile kumulacijo več beneficijev v eni roki, ki je pravo ne dopušča.

Ordinariji dalje ne smejo združevati beneficijev na škodo vsakočasnih imetnikov brez njih pristanka; zato morajo biti beneficiji za časa unije praviloma upraznjeni; istotako so prepovedane: unije patronatnih beneficijev z beneficiji proste podelitve brez pristanka patronov; unije beneficijev ene škofije z beneficiji druge škofije, tudi če sta obe škofiji aeque principaliter združeni v rokah istega škofa; končno so nedopustne unije eksemtnih ali apostolski stolici pridržanih beneficijev z beneficiji katerekoli druge vrste (c. 1424).

2. Translatio beneficii pomeni odredbo, s katero se določi za dotično zvanje drugi sedež. Divisio je podana, ako se napravi iz enega beneficija dva ali več drugih. Dismembratio je ukrep, s katerim se kakemu beneficiju odvzame del teritorija ali imovine in odkaže drugemu beneficiju ali pobožni ustanovi ali cerkvenemu zavodu. Conversio znači spremembo beneficija v beneficij druge vrste, suppressio pa popolno opustitev, prestanek beneficija (c. 1421).[35]

[35] Supresije, dismembracije in translacije so čestokrat potrebne v zvezi s spremembami državnih mej, ki zahtevajo prej ali slej tudi preureditev cerkvenih okrožij ali celo znatno preosnovo hierarhičnega reda. Zato se te važne odredbe izvrše navadno na podlagi natančnega dogovora med rimsko stolico in prizadetimi državami.

Supresija je vedno pridržana rimski stolici, istotako dismembracija, s katero se odvzame beneficiju del njegove imovine v korist drugi pravni osebi, torej ne v svrho, da se ta odločeni del porabi za novo ustanovljen beneficij;[36] končno sme samo papež izvršiti premestitev, delitev in kakoršnokoli dismembracijo redovniškega beneficija. (Izjemo glede župnij glej spodaj pod 3). Vse druge spremembe opisanih vrst spadajo v pristojnost krajevnih ordinarijev (izvzemši kapiteljskega in generalnega vikarja), v kolikor so beneficiji njim podrejeni. Glede konzistorialnih beneficijev so tudi vse spremembe izključna pravica papeža (c. 1422).

3. Glede premestitev, delitev in dismembracij župnij se nahajajo v zakoniku še posebna določila naslednje vsebine:

a) Premestitev sedeža svetne župnije v drug kraj je radi nujne potrebe ali očitne koristi za cerkev škofu vedno dovoljena (c. 1426).[37]

b) Ordinarij sme tudi proti volji župnika in župljanov župnijo bodisi svetno bodisi redovniško α) deliti in ustanoviti ali novo župnijo ali pa trajen vikariat,[38] β) ali pa oddeljeni del teritorija združiti z drugo že obstoječo župnijo.

Zakoniti razlog za tak ukrep pa je podan samo v primerih, da je župljanom težavno prihajati v župno cerkev (kakor pri preveliki oddaljenosti) ali da je njih število tako naraslo, da bi tudi pridelitev kaplanov ne nudila potrebne odpomoči.

Povodom delitve mora ordinarij poskrbeti, da se imovina z dohodki in bremeni primerno med staro in novo župnijo razdeli (c. 1500) in da dobi nova župnija ali vikariat kongruo in

[36] Dismembracijo, ki vsebuje odsvojitev beneficialne imovine v korist že obstoječi pravni osebi, je nazivala teorija pred kodeksom dismembratio proprie dicta. Vermeersch-Creusen, Epitome II, n. 756.

[37] Glede drugih beneficijev pa je premestitev nedopustna, ako se ni cerkev, pri kateri so ustanovljeni, zrušila in se ne more na novo zgraditi (c. 1426).

[38] „Vicaria perpetua" bo nastala tedaj, ako ordinarij oddeljeni del župnije izroči v dušno pastirstvo stolni ali kolegiatni cerkvi istega teritorija, ki nastavi zanj stalnega vikarja. Unije s samostani so pridržane papežu.

sicer, ako ni v to svrho drugače preskrbljeno, iz dohodkov matice, kateri pa morajo na vsak način ostati še dovoljni prejemki. V primeru, da dobi nova župnija dotacijo od svoje matice, mora ordinarij priznati le-tej neke častne pravice, ne sme ji pa pridržati krstne vode. — Oddeljeni del redovniške župnije postane svetna župnija ali vikariat, oddeljeni del patronatne župnije poroecia liberae collationis (c. 1427).

4. Conversio dušnopastirskih beneficijev v beneficia non curata po ordinarijih je nedopustna, ravnotako conversio redovniških beneficijev v svetne in obratno. Pač pa je ordinarijem dovoljeno spremeniti svetna ali redovniška beneficia simplicia v dušnopastirska zvanja, ako to ne nasprotuje izrecnim pogojem ustanovnika (c. 1430).[39]

Ordinariji morajo izdati o unijah, premestitvah sedežev, delitvah in dismembracijah beneficijev, ki jih smejo izvršiti šele po zaslišanju stolnega kapitlja in vseh prizadetih, pismen odlok. Prizadeti, med katere spada v prvi vrsti predstojnik cerkve, ki je predmet spremembe, se lahko povabijo tudi na skupen narok. Vendar pa veljavnost odločbe od zaslišanja ni odvisna.

Odločba je nična, ako se ne opira na zakonit razlog. Proti njej je dovoljen rekurz na sv. stolico, ki pa nima odložilne moči; recursus datur in devolutivo tantum, to se pravi, da ostane do rešitve rekurza v Rimu pri odločbi ordinarija (c. 1428).

III. Poglavje.

Podeljevanje in upražnjevanje cerkvenih zvanj.

§ 66.

Sposobnost kandidatov.

Pöschl A., K. R.[2], 121. Groß-Schueller, K. R.[8], §§ 50, 51. Wernz-Vidal II, p. 213 ss.

Upravni čin, s katerim pristojno cerkveno oblastvo komu po zakonitih predpisih podeli cerkveno zvanje, se imenuje pro-

[39] Ker se morajo svetni beneficiji vedno podeliti svetnemu duhovniku, ne more škof religioza imenovati župnikom. Dovoljeno pa mu je, da ob pomanjkanju svetnega duhovništva s pristankom samostanskih predstojnikov imenuje religioze za župnijske administratorje (vicarii oeconomi) z vsemi pooblastili župnikov. Premonstratenzi pa imajo privilegij, da smejo biti imenovani tudi za župnike svetnih župnij (Vermeersch-Creusen, Epitome II, n. 761).

visio canonica. Zakonita podelitev je neobhodna osnova za izvrševanje vsakega cerkvenega zvanja. Podelitev je dopustna samo, če so izpolnjeni vsi pogoji, ki jih zakon zahteva. Ti pogoji se tičejo tako osebe kandidata kakor beneficija, ki se naj podeli.

I. Obči pogoji.

Glede kandidatov je določeno, da morajo obče biti personae idoneae, t. j. da morajo imeti vsa zakonita svojstva za zvanje, ki ga hočejo doseči, in sicer je potrebno:

1. da so ne samo že kleriki, ampak da imajo že pred podelitvijo tudi oni red posvečenja, ki ga dotično zvanje zahteva (c. 1474). Kandidati za vsa dušnopastirska mesta, za kardinalat, za episkopat in za kanonikat, morajo biti n. pr. posvečeni mašniki (c. 232 § 1, 331 § 1 n. 3, 404 § 1, 453 § 1);

2. da imajo predpisano starost, ki pride ne samo pri posvečenju, ampak tudi pri imenovanju v poštev. Tako je potrebno za episkopat, za višje predstojništvo v samostanih in za kanonika penitenciarja vsaj dovršeno 30. leto (c. 331 §1 n. 2, 399 § 1, 504);

3. da izkažejo izvestno znanstveno naobrazbo ne samo pred posvečenjem, ampak tudi povodom imenovanja. Za celo vrsto zvanj predpisuje cerkveno pravo doktorat iz teologije ali kanonskega prava. Vobče daje vedno višja znanstvena naobrazba med drugače enakovrednimi kandidati prednost;

4. da je kandidat nravno neoporečen, kar sledi že iz važnosti in visokega pomena vsakega cerkvenega zvanja. Izključen mora biti vsak sum nečastne protekcije, še bolj pa vsak sum simonije (cc. 157, 727, 729).

Za Slovenijo in Dalmacijo je merodajen zakon z dne 7. V. 1874 d. z. št. 50, ki veli v § 1, da je usposobljenost za cerkvena zvanja presojati po državnih zakonih in po cerkvenih predpisih, ki veljajo v njihovem okviru. Vrh tega postavlja v § 2 kot pogoj za nameščenje v javni cerkveni službi domače državljanstvo, nravno in državljansko neoporečno vedenje in ono naobrazbo, ki je za posamezna zvanja v državnih zakonih predpisana.

II. Posebni pogoji za posamezna zvanja:

Za vsa višja dostojanstva v cerkvi, pa tudi za druge službe, ki veljajo za posebno odlične, zahteva cerkveno pravo še specialno kvalifikacijo, tako:

1. za kardinale v c. 232 poleg mašniškega posvečenja posebno učenost, pobožnost in modrost. Izključeni so od te časti nezakonsko rojeni, tudi če so bili pozneje pozakonjeni, dalje osebe z zakonskim potomstvom ter osebe, ki so s kakim kardinalom v prvem ali drugem kolenu sorodne. Spregled iregularitet ali navadnih ovir ni dopusten, tudi če ga je sv. stolica poprej kandidatu za dosego škofovskega dostojanstva dovolila;

2. za episkopat zakonsko rojstvo, katerega poznejša legitimacija ne nadomesti, najmanj 30 letno starost, že najmanj petletno mašništvo, nravno neomadeževanost, versko gorečnost, posebno pobožnost in modrost ter višjo znanstveno naobrazbo in sicer doktorat ali licenciat iz teologije ali kanonskega prava ali pa vsaj drugo spričevalo o izvežbanosti v teh strokah. Popolnoma enako kvalifikacijo morajo imeti tudi izvoljeni ali v imenovanje predlagani kandidati (c. 331);

3. za kapiteljske dignitete in kanonikate predvsem višjo znanstveno naobrazbo, po možnosti akademsko stopnjo iz teologije ali kanonskega prava. Poleg doktorata dajejo prednost posebni uspehi v dosedanji službi in dobri izpiti iz prvih treh let po končanih studijah (cc. 404, 130 § 2).

Mašniško posvečenje je postalo pri kanonikih šele po novem pravu obči postulat, ki pa je veljal v bivši Avstriji ter v Hrvatski tudi že poprej na podlagi čl. 22 konkordata iz l. 1855. Tam je določeno, da smejo postati kanoniki samo duhovniki, ki so si že stekli zaslug v dušnem pastirstvu, v pouku ali drugi cerkveni službi, kar je popolnoma v skladu s sedanjim občim pravom.

Za člane kapitljev pridejo v poštev tudi določila statutov in ustanovnih listin. Vsled novih političnih razmer pa moramo smatrati poprej marsikod zahtevani pogoj, da so kanoniki plemskega rodu, za obsoleten.

4. Še za celo vrsto drugih zvanj predpisuje zakon določeno kvalifikacijo, tako za kapiteljskega in generalnega vikarja (c. 434 § 1, 367 § 1), za škofijskega oficiala in kanclerja (c. 1573 § 4, 372, 373 § 4), za sinodalne sodnike (c. 1574), za javnega tožitelja in branitelja vezi (c. 1589), za sodnike rimske Rote (c. 1598 § 2) in za redovniške prelature (c. 504). Kdor ima imenovanje izvršiti ali izvoljenega ali predlaganega potrditi, se mora poprej o zakoniti kvalifikaciji kandidata prepričati. Kako naj to učini, je prepuščeno v obče njegovi vesti in njegovemu prevdarku.

§ 67.

Informativni proces in župni konkurz.

Haring, 634, 636 ss. Groß-Schueller, §§ 52, 53. Wernz-Vidal II, p. 622, 772 ss. Pöschl, K. R.², 122.

Pred imenovanjem škofov in prelatov nullius se mora izvesti posebno postopanje, v katerem se zakonita kvalifikacija kandidatov na objektiven način ugotovi. Slično je za vsa župniška mesta že od tridentinskega cerkvenega zbora predpisano, da se morajo javno razpisati (zato konkurz), in da se mora usposobljenost in vrednost prosilcev utrditi na podlagi posebnega (konkurznega) izpita.

a) Informativni ali inkvizicijski proces (processus informativus vel inquisitionis) je urejen s konstitucijo papeža Gregorija XVI. „Onus Apostolicae" z dne 15. maja 1591 in izpopolnjen po papežu Urbanu VIII. l. 1627[40] v svrho, da se dobe zanesljivi podatki o kandidatih za konzistorialne prelature. Glede kandidatov za škofije in druge konzistorialne beneficije v Italiji vodi poizvedbe konzistorialna kongregacija v Rimu, v vseh drugih primerih pa so poverjene papeškemu nunciju ali drugemu pooblaščencu v državi kandidata. Ta pooblaščenec mora samostojno določiti vsebino in sredstva poizvedb, izbrani kandidat sme predložiti samo svoj curriculum vitae. Po končanih poizvedbah se pošljejo spisi z mnenjem papeževega pooblaščenca vred konzistorialni kongregaciji v Rim, pred katero se izvrši nato processus definitivus, obstoječ v tem, da se uposlani spisi natančno pregledajo in popresodijo. Ugodni izid te popresoje je pogoj za imenovanje, pred katerim mora kandidat položiti še versko izpoved (fidei professionem) in prisego zvestobe napram sv. stolici (c. 332 § 2). Nato sledi prekonizacija v konzistoriju.

b) Župni konkurz pomeni izpit, s katerim naj se dokaže osebna kvalifikacija vseh bodočih župnikov. Tridentinski zbor ga je obvezno predpisal (sess. 24 de ref., c. 18) za vse župnije, ki jih škof prosto podeljuje ali ki stoje pod duhovnim patronatom. Benedikt XIV. pa je l. 1742 s konstitucijo „Cum illud"[41] način, kako naj se ta izpit vrši, natančneje uredil. Škofijska sinoda mora določiti štiri do dvanajst izpraševalcev (examinatores synodales, c. 385 ss.), ki jih škof predlaga. Ako se sinoda ne sestane, imenuje izpraševalce škof sam (examinatores prosynodales). Izpiti se vrše ali povodom upraznitve župnij vsakokrat za eno ali več posameznih mest (concursus specialis), ali pa v periodičnih terminih sploh za vsa mesta, ki so že ali ki bi v bodoče postala upraznjena (concursus generalis). Termini se razglase v škofijskih uradnih listih. Izpraševalno komisijo tvorijo škof ali njegov generalni vikar kot predsednik in najmanj trije od škofa določeni izpraševalci. Izpit je pismen in ustmen ter obsega dogmatiko, cerkveno pravo, moralno in pastoralno teologijo. Glavna pismena naloga je pridiga, izdelana na podlagi evangeljskega besedila. Vsi kandidati so pod strogo klavzuro ter dobe vsi popolnoma enake naloge in enaka pismena prašanja. Komisija izreče z večino glasov, da-li je kandidat sposoben ali ne. (Idoneus vel non idoneus ad ecclesiam gubernandam). Kdor je bil zavrnjen, ima pravico vložiti appella-

[40] Obe konstituciji v Richter-Schulte, Conc. Trid., 489 ss, 494 ss.

[41] Richter-Schulte, l. c., 578 ss. Documentum IV. in Cod. j. c.

tio a mala relatione examinatorum tekom desetih dni na metropolita odnosno, ako je bil od metropolita ali eksemtnega škofa zavrnjen, na sosednega škofa ali na rimsko stolico; priziv nima odložilne moči. Njegova svrha obstoji samo v tem, da se po krivici zavrnjenemu popravi dober glas. Svojo odločbo izreče višji sodnik ali samo na podlagi uposlanih aktov ali pa na osnovi lastnega izpraševanja kandidata. Ako je njegova sodba različna od sodbe komisije, se le-ta razveljavi in s tem je upostavljen kandidatov dober glas; v nasprotnem primeru pa postane sodba komisije definitivna.

Povodom konkurznega izpita se mora ugotoviti poleg teoretično- in praktično-znanstvene tudi ostala usposobljenost kandidatov (starost, nravnost, verska vnema itd.) in ordinarij je zavezan podeljevati župnije vedno le najvrednejšim. Prosilec za upraznjeno župniško mesto, ki misli, da je škof imenoval od njega manj vrednega kandidata, ima že od Pija V.[42] dalje pravico, vložiti appellatio ab irrationabili judicio na metropolita, odnosno, če je imenovanje izvršil metropolit ali eksemten škof, na sosednega škofa kot apostolskega delegata ali na rimsko stolico samo. Priziv nima odložilne moči; imenovani ostane na svojem mestu. Ako razsodi višja instanca, ki lahko konkurzni izpit s prizivatelji in imenovanim župnikom ponovi, drugače kakor kolator, potem podeli obenem župnijo vrednejšemu, s čimur je prejšnje imenovanje razveljavljeno. Imenovani župnik se mora temu odloku ukloniti ali pa vložiti priziv na apostolsko stolico kot tretjo instanco, katere odločba je potem končnoveljavna.

V Sloveniji in Dalmaciji pa je po bivši avstrijski zakonodaji[43] uveden za vse dušnopastirske beneficije generalni konkurz. Konkurzni izpiti se vrše v vseh večjih škofijah dvakrat na leto ob določenih terminih. Zanje se smejo priglasiti vsi duhovniki, ki so že tri leta služili v dušnem pastirstvu, ako niso iz zakonitega razloga izključeni. Izpit se razteza samo na znanstveno usposobljenost kandidatov, ostala kvalifikacija se ugotovi ob kompetenci za kako upraznjeno mesto. Z dobrim uspehom položeni izpit upravičuje kandidata, da se sme tekom šestih let potegovati za katerokoli prosto župnijo. Vsaka upraznjena župnija se mora javno razpisati (čl. 24 konkordata 1855, § 5 zak. z dne 7. V. 1874 d. z. št. 50). Generalni konkurz ostane po c. 459 § 4 v krajih, v katerih je partikularnopravno uveden, neizpremenjen še nadalje v veljavi. Pravna sredstva, kakor jih nudi konstitucija „Cum illud", t. j. appellatio a mala relatione examinatorum ter appellatio ab irrationabili judicio, so kot

[42] Prim. Pija V. konstit. „In conferendis" 18. marca 1567 §§ 7—9 v Gasparri, Cod. j. c. Fontes I, n. 119.

[43] Glej Mayerhofer-Pace, l. c. IV. zv., 80, op. 1.

uspešna kontrola pravičnega postopanja pri izpitih in imenovanjih župnikov uporabljiva tudi nanj. Omenjena konstitucija tvori med dodatki kodeksa četrti dokument.[44]

§ 68.

Nadaljnja določila o imenovanju.

Cc. 150 ss, 1431 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], § 54. Wernz-Vidal II, p. 225 ss.

1. Podeliti se more samo ono zvanje, ki je zakonito upraznjeno (officium vacans). Imenovanje na kako še zasedeno mesto bi bilo ipso facto nično in bi ne postalo veljavno niti s sledečo upraznitvijo. Tudi kakršnekoli obljube glede beneficijev ostanejo brez pravnega učinka (cc. 150, 183 § 1). Načelo je v cerkveni zakonodaji že staro, a se ni vedno upoštevalo, zato je tridentinski zbor (sess. 24 de ref., c. 19) ponovno dogovore glede še zasedenih beneficijev strogo prepovedal. Kodeks je postavil vsako kršenje tega načela pod sankcijo ničnosti, kateri se pridružuje za Slovenijo in Dalmacijo tudi § 12 zak. z dne 7. V. 1874.

2. V zakonu je določen rok, doklej sme biti beneficij najdalje nezaseden, na šest mesecev (c. 155). Glede župnij pa ta rok za ordinarija ni strogo obvezen (c. 458). Tudi sicer velja kot pravilo le tam, kjer ne obstojajo posebni predpisi. Zakon z dne 7. V. 1874 § 12 dopušča vakanco enega leta.

3. Imenovanje se mora izvršiti brezplačno, brez okrnitve beneficija (c. 1440) in brez vsake sile bodisi na strani kolatorja bodisi na strani imenovanega. Podelitev je neveljavna, ako klerik beneficija izrecno ne sprejme (c. 1436). Pridobitev proti plačilu v denarju ali v drugi vrednosti bi pomenila zločin simonije in podelitev bi bila nična, tudi če bi imenovani o stvari ničesar ne vedel (cc. 727, 729 § 1). Pomenilo bi simonijo, ako bi se od prosilca povodom imenovanja zahtevalo del dohodkov beneficija ali druge dajatve v korist kolatorju, patronu ali komu drugemu (c. 1441). Simonija je težak cerkveni zločin, ki ima za posledico cerkveno izobčenje in vrh tega suspenzijo klerikov krivcev (c. 2392).

Prepovedane pa niso imenovalne takse ali druge pristojbine, ki so v cerkvi že zdavnaj udomačene in pravno priznane.

[44] Župnije pod laiškim patronatom po tridentinskih določilih o konkurznem izpitu niso bile prizadete. Toda škof je smel predlaganega kandidata pred institucijo izprašati in ga ob nepovoljnem znanju radi nesposobnosti odkloniti. Kjer je uveden generalni konkurz za vsa sedaj ali v bodoče upraznjena mesta, imajo tudi pri župnijah, ki stoje pod laiškim patronatom, samo prosilci z uspešno položenim konkurznim izpitom pravico, da se jih upošteva.

One niso plačilo za podeljeno službo, ampak samo neki prispevek k stroškom za vzdrževanje pisarne po cerkvenem predstojniku.

4. Ordinariji v obče ne smejo beneficijev obremeniti s penzijami v korist drugim osebam. Ako pa je tak ukrep iz tehtnih razlogov neobhodno potreben, ne smejo biti penzije trajne, niti do smrti penzionarja naložene, ampak je obremenitev beneficiarja mogoča samo ob priliki imenovanja in sicer tako, da se obseg in način plačila določi v nastavitvenem odloku, da ostane beneficiarju še zadostna kongrua in da traja obveznost najdalje do njegove smrti.

Pri župnijah so take penzije vrh tega dopustne samo v korist prejšnjega župnika ali vikarja, ki od službe odstopi, in ne smejo presegati tretjine čistih dohodkov župnije, ki se določijo po odbitku vseh stroškov in negotovih prejemkov.

Vse penzije ugasnejo s smrtjo penzionarja (c. 1429). S temi določili je cerkveni zakonodajalec varoval načelo nedotakljivosti beneficijev, a vendar modro pripustil možnost, da se preskrbi prejšnji beneficiar iz službenih dohodkov svojega naslednika, kadar manjka v to svrho drugih sredstev.

5. Vsak beneficium saeculare se mora podeliti dosmrtno, ako ne določajo drugače ustanovna listina, pradavni običaj ali poseben indult (c. 1438).

6. Ne sme se podeliti več beneficijev istemu kleriku niti v obliki komende (c. 1439). Kdor prosi za drugo mesto, ki je z dosedanjim nezdružljivo, se mora obenem prvemu odpovedati. Varanje kolatorja bi imelo za posledico neveljavnost imenovanja (c. 156 § 3). (Glej zgoraj § 63, 6).

7. Beneficijev, ki so upraznjeni iz razloga, ker se je prvi beneficiar službi odrekel ali ker mu je bil beneficij s sodbenim izrekom odvzet, ne sme ordinarij podeliti svojim ali rezignantovim družinskim članom, sorodnikom ali svakom do vštevši drugega kolena (c. 157). Tudi ne more nikdo sam sebi podeliti beneficija (1437).

8. Vsako imenovanje se mora izvršiti pismeno (c. 159). Prikrito imenovanje bi bilo nedopustno, ker bi vzbujalo sum, da se pri njem ni postopalo zakonito. Imenovanja na javne službe se navadno tudi javno razglase. Nastavitveni odlok je za imenovanega važna javna listina, iz katere je na zunaj razviden njegov službeni položaj, na znotraj pa njegove pravice.

Po zakonu z dne 7. V. 1874 §§ 3 in 6 se morajo vsa nameravana imenovanja v višje cerkvene službe naznaniti poprej državni upravi, ki ima pravico prigovora. Na prigovor mora imenovanje izostati. Isto velja tudi za nižja cerkvena zvanja, celo za imenovanje administratorjev inkorporiranih župnij. Toda prigovor je pri nižjih službah vezan na 30 dnevni rok in

se more opirati samo na dejstvo, da kandidat nima kvalifikacije, ki jo zahtevajo državni zakoni.[45]

9. Pristojen za vsa imenovanja v cerkveni službi je papež za ves svet. Zato si sme tudi poljubne beneficije v lastno podeljevanje pridržati (c. 1431). Dejansko pa se to dandanes ne dogaja, ampak se imenovanje po papežu omejuje na one beneficije, ki so po zakonu njemu pridržani. Glede vseh drugih je priznana pristojnost (seveda poleg načelne sporedne pravice papeža) ordinarijem in sicer vsakemu za lastno področje, dočim imenujejo kardinali uslužbence na svojih naslovnih cerkvah ali diakonijah (cc. 1431, 1432 § 1).

§ 69.

Različni načini nameščanja cerkvenih uslužbencev.

Cc. 147 ss. Wernz-Vidal II, p. 244 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], §§ 55, 57 ss. Pöschl, K. R.[2], 123 ss. Eichmann, K. R., § 46 ss. Haring, §§ 166, 171.

I. Splošni pregled. V cerkvenem pravu se pri podeljevanju službenih mest strogo ločita dva čina in sicer 1. določitev osebe, katera naj dotično mesto dobi (designatio personae), 2. prenos uradne oblasti, t. j. z dotičnim zvanjem združenih pravic (collatio officii). S tem je dana možnost, da sodelujejo pri prvem aktu celo laiki in da navzlic temu podeli uradno oblast v vsakem primeru izključno samo cerkvena avtoriteta, ki je po zakonu v to poklicana. Pri škofijah in drugih konzistorialnih prelaturah je za to pristojen samo papež. Pri zvanjih pa, ki so podrejena škofu, pripada prenos uradne oblasti (collatio officii) po današnjem pravu ordinariju v vseh primerih, v katerih ne gre za papežu pridržane beneficije.

Naravno je, da določi oni, ki podeli uradno oblast, tudi osebo, ki bodi nosilec te oblasti. Neobhodno potrebno pa to vendar ni in v dolgotrajnem zgodovinskem razvoju so si pridobile mnoge, fizične in pravne osebe iz raznih razlogov pravico, da klerika, ki naj bo imenovan na določeno mesto, kolatorju predlagajo, ali pa vsaj pri njegovi izbiri sodelujejo. Za to sodelovanje so se razvile izvestne trdne oblike, ki jih je cerkveni zakonik prevzel sicer vse iz prej-

[45] Prim. Hussarek, l. c., 31, 32.

šnega prava, ki se nam pa vendar v luči enotne kodifikacije zde v marsičem prenovljene. Te oblike so po c. 148:

1. svobodna podelitev (libera collatio),

2. imenovanje na podlagi predloga (praesentatio ali nominatio),

3. svobodna izvolitev (electio simplex),

4. izvolitev s sledečo ji potrditvijo izvoljenega (electio cum confirmatione electi),

5. prošnja izbornega kolegija s sledečo ji pripustitvijo izbranega (postulatio cum admissione postulati).

Razen teh rednih oblik imamo še nekatere izredne, ki prihajajo samo izjemoma v poštev, namreč devolucijo, papeške rezervate in opcijo.

Kateri izmed navedenih načinov da pride pri posameznih mestih v poštev, za to se obče veljavno pravilo ne da postaviti. Edino glede kardinalov se lahko reče, da jih prosto imenuje papež. Pri škofovskih mestih in kanonikatih imajo in so imeli katoliški vladarji obsežne nominacijske pravice. V nekaterih škofijah volijo škofe še danes kapitlji, a v pretežni večini jih imenuje papež po svojem prostem prevdarku.

II. Redne oblike nameščanja.

1. Svobodna podelitev (collatio libera). Poklicani kolator izvrši imenovanje in prenos uradne oblasti hkrati z enim samim činom v obliki pismenega odloka. Prosto imenovanje velja povsodi, kjer ni v pravu utemeljen drug način namestitve.

Ako imenuje uslužbenca v škofiji od škofa različen kolator, potrebuje imenovani pri vseh kuratnih beneficijih vendar posebno škofovo pooblastitev za dušno pastirstvo, kar je istovetno z njegovo potrditvijo. C. 1425 veli: ordinarii loci est eundem probare et instituere. V starejši doktrini se je to pooblaščenje imenovalo institutio authorizabilis.[46]

2. Imenovanje na podlagi predloga (praesentatio vel nominatio). Predlog stavi ali patron ali pa nominacijski upravičenec. Predlog patrona se imenuje prae-

[46] Osnovo za ta izraz so našli v sumariju k c. 4, X, 1, 23. Prim. Groß-Schueller, l. c., 140, Stutz U., K. R.², 351.

sentatio, vsak drugi predlog pa nominatio. Razlika je v pravnem naslovu. Pravica do prezentacije izvira iz hvaležnosti cerkve za dobrotnost patrona, nominacijska pravica pa iz posebnega privilegija ali indulta, podeljenega dostikrat tudi za mesta, ki niso nikdar spadala pod določila patronatnega prava (škofije, prelature).

Predlog se lahko stavi pismeno ali ustmeno. Pri pismeni obliki ni izključeno, da se izroči predlaganemu, ki ga potem predloži instituentu.

Predlog vstvari za predlaganega jus ad rem, t. j. pravico, zahtevati od kolatorja svoje imenovanje. Ker je oseba že po predlogu določena, gre samo še za prenos uradne oblasti, ki se v tem primeru imenuje institutio canonica. S to institucijo dobi predlagani šele polno pravico na svojem zvanju, jus in re. Institucijo izvrši pri konzistorialnih prelaturah praviloma papež, pri nižjih zvanjih ordinarij. Mogoče so pa tudi izjeme. Kadar kolator ni istoveten z ordinarijem, je vendar potrebno, da dobi imenovani od njega pooblastitev za izvrševanje dušnega pastirstva (probatio pro cura = institutio authorizabilis).

Pred izvršeno institucijo predlagani ni upravičen se kakorkoli vmešavati v administracijo zvanja, za katero je določen.[47] To pravico dobi šele po instituciji, pred katero mora ob pogojih § 6 zak. z dne 7. V. 1874 kolator v Sloveniji in Dalmaciji izvestiti tudi politično oblastvo II. instance.[48]

---

[47] Samo od bivših apost. ogrskih kraljev imenovani škofje so tvorili v tem oziru izjemo. Prim. Surángi, Das Patronatrecht in Ungarn, A. f. k. K. R., zv. 78, 60.

[48] V historičnem oziru je v tej zvezi omeniti jus primarum precum, t. j. pravica, ki so si jo od 13. stoletja dalje prisvajali najprej nemški cesarji in za njimi tudi deželni knezi, namreč zahtevati od kapitljev in samostanov v državi odnosno v svojih teritorijih enkrat po nastopu vlade, da podele upraznjen beneficij ali vikariat od njih priporočeni osebi ali da sprejmejo priporočenega kandidata med svoje člane. Na ta način predlagana oseba se je imenovala precista. Predlog je bil prvotno samo priporočilo. Toda kot prva prošnja cesarja ali deželnega kneza na dotični zavod je postal tekom časa obvezen.

Pravico so izvajali vladarji na ta način, da so izročili predlagani osebi pismo s priporočilom, naj se ji podeli beneficij itd. in da je potem „precista“ pismo predložil predstojniku zavoda. Jus primarum

3. Svobodna izvolitev ter izvolitev s potrditvijo izvoljenega (electio simplex et electio cum confirmatione electi). Svobodna volitev je največje važnosti pri volitvi papeža, za katero pa obstoja poseben natančno določen volilni red, ki ga je vstvaril papež Pij X. s konstitucijo z dne 25. decembra 1904 „Vacante Sede Apostolica." Glavna določila te konstitucije slede zdolaj v § 78. Predpisi cc. 160—178 se nanašajo na ostale cerkvene volitve in tvorijo volilni red občega cerkvenega prava, ki pride v poštev samo tam, kjer ni volilno postopanje urejeno po partikularnem pravu ali po odredbah ustanovne listine.

Volilni red občega prava se nanaša tako na svobodno volitev kakor tudi na volitev, kateri mora slediti potrditev izvoljenega. Prva se razlikuje od druge samo v tem, da dobi izvoljeni, čim sprejme mandat svojih volilcev, hkrati že tudi poverjeno mu zvanje, dočim mora biti v drugem primeru izvoljeni pred nastopom službe še posebno potrjen. Svobodno izvoljeni dobi, čim volitev sprejme, jus ad rem in jus in re, oni, ki potrebuje še potrditve, pa samo jus ad rem. Jus in re mu podeli šele potrditev (confirmatio). Vsako poprejšnje vmešavanje v administracijo zvanja bi bilo nedopustno, njegove odredbe nične (c. 176 §§ 2, 3).

V svobodni volitvi se izbere razun papeža še kapiteljski vikar, ki ne potrebuje kot mandatar kapitlja nikake potrditve.

Izvolitev s sledečo ji potrditvijo je v veljavi pri znatnem številu škofij, pri izbiri večine samostanskih predstojnikov in prednic ter posameznih dignitet v nekaterih kapitljih.

Volilno postopanje je sledeče: Upravičeni volilni kolegij mora volitev izvršiti tekom treh mesecev računanih od dneva, ko je zaznal za upraznitev, drugače stopi v veljavo libera collatio onega predstojnika, ki bi imel pravico izvolitev potrditi (c. 161). Predsednik kolegija mora vse upravičence k volitvi povabiti. Ako tega ni storil, ostane izvolitev veljavna, razun če je prezrl

---

precum so končno priznali tudi papeži s posebnimi indulti in mu na ta način dali zakonito obilježje; z razpadom starega nemškega imperija in ob spremenjenih razmerah 19. stoletja pa so ti predlogi izginili. Prim. Hans Bauer, Das Recht der ersten Bitte v Stutz, Kr. Abh. zv. 94, 1919.

tretjino volilcev. Nevabljeni pa smejo veljavnost volitve tekom treh dni, odkar so zanjo izvedeli, izpodbijati in predstojnik jo mora ob dokazani pogreški razveljaviti (c. 162).

Upoštevni so samo glasovi volilcev, ki so pri volilnem naroku osebno navzoči[49] in sicer ima vsaka oseba samo en glas, tudi če je upravičena iz več naslovov. Udeležba neupravičenih oseb povzroči ipso jure neveljavnost volitve (cc. 163—166). Neveljavni so glasovi krivovercev, razkolnikov, nedoraslih, za dejanja nesposobnih, sodbeno zloglasnih ali izobčenih ter takih oseb, ki jim sodba ali zakon odrekata pravico glasovanja. Neveljaven je tudi glas, ki ga volilec odda sam sebi. Volitev sama je veljavna, ako ostane po odbitih neveljavnih še zadostno število veljavnih glasov. Vsi glasovi morajo biti oddani svobodno, brez vsakega pritiska ali prevare, tajno a sigurno in določno. Morebitni pogoji se smatrajo za nedodane (cc. 167—170).

Volitev se navadno vrši per scrutinium. Kolegij določi dva skrutinatorja, ki se ob enem s predsednikom zaprisežeta na vestno poslovanje in strogo čuvanje uradne tajnosti. Ona pobereta glasovnice po vrstnem redu, kontrolirata pred predsednikom njih število, ter jih nato objavita. Ako je več glasovnic kot volilcev, je ves postopek ničen. Glasovnice se morajo po vsakem skrutiniju sežgati, potek volitve pa je v zapisniku vestno zabeležiti (c. 171).

Volitev je dopustna, ako tega zakon ne izključuje, tudi per compromissum, t. j. po enem ali več pooblaščencih, katerim upravičeni volilci soglasno in pismeno volitev za dotični primer poverijo. Pri izbiri pooblaščencev je kolegij omejen samo v toliko, da sme, ako sestoji iz klerikov, pooblastiti edino le mašnike. Ti pa so lahko volilci ali nevolilci. Pooblaščenci morajo čuvati pogoje kompromisa, v kolikor ne nasprotujejo zakonu. Ako takih pogojev ni, so tudi zanje merodajna določila občega prava. Tudi kompromisarji ne smejo voliti samih sebe. Kompromis ugasne, ako ga kolegij pravočasno, re integra, t. j. dokler volitev ni dovršena, prekliče, ako ni bil upoštevan dodani mu pogoj in ako je bila izvršena volitev nična. V vseh teh primerih preide volilna pravica zopet na volilni kolegij nazaj (cc. 172, 173).

Izvoljen je tisti, ki je dobil pri prvi ali drugi volitvi absolutno ali pri tretji vsaj relativno večino glasov. Pri enakem številu glasov po tretjem skrutiniju odloča predsednik, a če ta odločbo odkloni, je izvoljen oni kandidat, ki ima pred drugimi prednost po posvečenju, zaobljubi ali starosti (cc. 174, 101 § 1 n. 1).

Izvoljeni se mora, ako je navzoč, takoj izjaviti, ali izvolitev sprejme ali ne. Ako ni navzoč, mu je dan po prejemu obvestila osemdnevni rok za izjavo. Po brezuspešnem poteku tega roka

[49] Pri bolnih volilcih, ki se nahajajo v volilnem poslopju, morajo skrutinatorji pobrati izpolnjene glasovnice (c. 168).

ugasnejo zanj vse pravice iz izvolitve. Če odkloni, se vrši tekom enega meseca nova volitev. Ako pa izvolitev sprejme, mora tekom osmih dni prositi predstojnika za potrditev, sicer izgubi vse svoje pravice.

Po zakonu poklicani predstojnik ne more potrditve odkloniti, ako je izvoljeni persona idonea in se je volitev pravilno izvršila. Za potrditev je potreben pismen odlok (c. 177).

Volitve quasi per inspirationem, ko vsi navzoči soglasno zakličejo isto ime, zakonik ne omenja. Zato je njena dopustnost presojati samo po partikularnem pravu. Izvolitev papeža s spontano soglasno aklamacijo pa bi bila po omenjeni konstituciji ne samo mogoča, ampak naravnost izraz višje volje.

Pri volitvah na važna cerkvena mesta sodelujejo v izvestni meri skoraj povsodi tudi državna oblastva bodisi na ta način, da dajo kandidatom še pred volitvijo nekako predsankcijo, bodisi da odpošljejo k volitvi sami svojega poverjenika, bodisi da si pridrže pravico, volitev potrditi. Te partikularnopravne omejitve volilne svobode so od cerkve ali izrecno ali vsaj molče priznane in zato ne spadajo pod določilo c. 166.

4. Postulacija je prošnja volilcev na pristojno cerkveno oblastvo, da jim dovoli izbor sposobnega klerika, proti kateremu pa je podan zadržek take vrste, da je mogoče ga spregledati. Za veljavnost postulacije je potrebna večina glasov; v primeru pa, da en del volilcev voli a se drugi odloči za kandidata, ki je na omenjen način oviran, velja postulacija napram volitvi samo pod pogojem, da je podana zanjo dvetretjinska večina. Ako je bil za volitev oddan samo en glas nad tretjino, je postulacija neupoštevna in glasovanje se mora ponoviti.[50]

Potrebno je dalje, da je bila postulacija že pri glasovanju kot taka označena. Izbor z besedo „eligo" ne bi veljal za postulacijo, pač pa je dopustna formula „eligo vel postulo" v vseh primerih, kjer ni gotovo, ali obstoja proti izvoljenemu zadržek ali ne.

Izbrani ne pridobi s postulacijo nikakih pravic. Prošnja se mora predložiti pristojnemu oblastvu tekom osmih dni, drugače postane neveljavna. Čim je predložena, se ne more več preklicati. Kadar pa je pripuščena in od izbranega sprejeta, vstvarja polno pravico na cerkvenem zvanju.

Ako predstojnik postulacijo zavrne, potem volilna pravica volilnega telesa zopet oživi, razen v primeru, da je bila zavestno

[50] Po tretjem skrutiniju pa bi bil smatrati electus kot persona designata, dasi je dobil samo en glas nad tretjino, ker bi glasovi volilcev pomenili ob neveljavnosti postulacije relativno večino (c. 101).

predlagana oseba z zadržkom, ki se ne more spregledati, ali ki se navadno ne spregleda. Tedaj izvrši imenovanje predstojnik sam (cc. 179—182).

Postulacija je v obče samo pri manj važnih zadržkih dopustna, kakor je n. pr. dejstvo, da izbrani že vrši drugo enako, s sedanjim nezdružljivo zvanje, ali da nima še potrebne starosti, ali dovoljnih let službe ali samostanskega življenja ali da mu manjka predpisana znanstvena naobrazba. Vedno pa mora biti postulacija utemeljena objektivno t. j. z ozirom na koristi cerkve in na posebne lastnosti kandidata, ne pa samo subjektivno t. j. v večji ugodnosti, ki jo nudi izbranemu novo zvanje.[51]

III. Izredne oblike nameščanja.

1. Devolucija pomeni prehod pravice, razpolagati z upraznjenim beneficijem, od prvotnega upravičenca, klerika ali laika, na rednega kolatorja ali pa na višjega cerkvenega predstojnika in sicer od ordinarijev na papeža. Ta prehod pravice se izvrši ipso jure, ako upravičenec z beneficijem ne razpolaga v zakonito določenem roku, t. j. ako kot patron ne stavi predloga tekom štirih mesecev (cc. 1457, 1458), ako kot svobodni podeljevatelj ne izvrši imenovanja tekom šestih mesecev (c. 1432 § 3) ali če upravičeni volilni kolegij ne opravi volitve tekom treh mesecev (c. 161). Razun iz neopravičljive zamude nastopi devolucija lahko tudi iz razloga, ker je bila volilnemu kolegiju volilna pravica odvzeta za kazen (c. 178), ali ker so volilci kršili zakonite predpise s tem, da so postulirali osebo s takim zadržkom, ki se navadno ne spregleda (c. 182 § 1).

V vseh teh primerih nastopi izguba pravice samo za tokrat (hac vice). Predstojnik jo sme vršiti samo pod enakimi omejitvami, kakor obstoje za prvotnega upravičenca.

2. Papeški mandati in rezervati.

Od 12. stoletja dalje so papeži posegali v podeljevanje cerkvenih beneficijev vedno pogosteje na ta način, da so s prva

[51] V primeru izvolitve kakega religioza za škofa mora dobiti izvoljeni od svojega predstojnika dovoljenje, da sme izvolitev sprejeti. Radi prošnje, ki je v to svrho potrebna, so imenovali starejši kanonisti tako izvolitev postulatio simplex ali impropria, pravo postulacijo pa p. solemnis. Prim. Wernz-Vidal II, p. 280, Hinschius, l. c. II, 678 op. I. — V Prusiji je po buli „De salute animarum“ z dne 16. VII. 1821 razlika med volitvijo in postulacijo odpravljena ter se smejo tudi kandidatje voliti, proti katerim je podan zadržek. Gross-Schueller, l. c., 137.

pristojnim kolatorjem priporočali s posebnimi pismi svoje kandidate v imenovanje, a pozneje svoje prošnje (preces) po potrebi spreminjali v naročila, sklicevaje se na svojo primacialno oblast, katera je sicer stopnjema a tem sigurnejše rasla do neomejenosti. Na tako naročilo (mandatum de providendo) je sledilo v primeru neposlušnosti opominjevalno pismo (litterae monitoriae) in končno papeško povelje (litterae praeceptoriae), katerega upoštevanje je rimska stolica po potrebi izsilila s cerkvenimi kaznimi.

Ker so bila taka naročila s časoma silno pogosta in so se nanašala celo na še zasedena mesta, so se jim škofje z vso močjo upirali, toda brez posebnega uspeha. Na cerkvenem zboru v Konstanzu (1417) so samo dosegli, da se je papež Martin V. zavezal, da ne bo potom mandatov razpolagal z več nego dvema tretjinama službenih mest.[52]

A papeži so si nekatere beneficije pridržali tudi tako, da so si varovali izključno pravico do imenovanja beneficiarja ob vsakokratni upraznitvi. Z različnimi zakoni so krog pridržanih beneficijev vedno bolj razširjali, ne da bi našli izdatnega odpora. Celo tridentinski zbor ni obstoječega prava v tem pogledu nič spremenil. Vendar so pozneje konkordati in številni katoliškim vladarjem podeljeni privilegiji večino rezervatov deloma v korist škofom deloma v korist deželnim knezom odpravili. V bivši Avstriji je cesar Jožef II. z dvornim dekretom z dne 7. oktobra 1782 vse rezervate brez vsake razlike razveljavil. Pri tem je ostalo vse do konkordata l. 1855, v katerem je bilo (čl. 22) papežu pridržano imenovanje prve dignitete na metropolitanskih in sufraganskih cerkvah.

Po današnjem občem pravu ima papež sicer pravico, razpolagati z vsemi cerkvenimi beneficiji ter si jih v podeljevanje pridržavati (c. 1431), a dejanski se te pravice ne poslužuje. Pridržani so mu po zakonu samo v cc. 396, 1433 in 1435 našteti beneficiji. Ti rezervati veljajo tudi za našo državo, ker so nominacijske pravice prejšnje dinastije vsled spremenjenih političnih razmer ugasle. Papežu je potemtakem pridržano:

a) imenovanje dignitarjev na vseh stolnih in kolegiatnih kapitljih;

b) podeljevanje vseh konzistorialnih beneficijev, nadalje podeljevanje

c) beneficijev, ki se upraznijo vsled smrti, napredovanja, resignacije ali premestitve kardinala, papeževega po-

[52] Prim. Wernz-Vidal II, p. 248. Stutz, K. R.[2], 329. Hinschius, K. R. III, 133. Sägmüller, K. R.[3], 354.

slanika, višjega činovnika papeške kurije ali papeževega familiara, kadar upraznitev dejansko nastopi;[53]

d) beneficijev izven Rima, kojih nositelji so, mudivši se v Rimu, umrli;

e) beneficijev, katerih podelitev je radi simonije neveljavna;

f) beneficijev, pri katerih je papež že govoril besedo, bodisi, da je imetnika pomaknil v višje dostojanstvo, ga premestil ali mu službo odvzel, bodisi, da je bil podelil beneficij v komendo, bodisi, da je volitev na dotično mesto razveljavil ali pa da je volilcem volitev prepovedal, bodisi, da je odobril ostavko beneficiarja;

g) imenovanje koadjutorjev (izvzemši župne pomočnike) s pravico do nasledstva ali brez nje.

Nikdar pa niso pridržani pod laiškim ali mešanim patronatom stoječi ter oni beneficiji, ki so podeljeni do preklica (b. manualia).

3. Opcija je pravica članov nekaterih cerkvenih korporacij, da smejo zahtevati mesto svojega dosedanjega kako drugo v korporaciji ravno upraznjeno zvanje. Ta pravica se je razvila običajnim potom najprej v kapitljih z ozirom na poedine stalne prebende. Opcijska pravica obstoja danes še v kardinalskem kolegiju (glej zdolaj § 79) ter pri vitezih malteškega reda (Ioanitih).[54] V kapitljih je po novem pravu (c. 396 § 2) dopustna le še tam, kjer se opira na določbe ustanovne listine, dočim je za zavode, kjer je nastala zgolj običajnim potom, odslej odpravljena. A

[53] O pomenu dostavka „tempore vacationis beneficii" v c. 1435 § 1 n. 1 prim. Eichmann, K. R., 459 in v nasprotju z njim historično interpretacijo Hilling-ovo v A. f. k. K. R. zv. 104, 282—287. Eichmann pravi: Das Beneficium bleibt reserviert, so lange es nicht besetzt ist. Hilling pa misli, „daß der Gesetzgeber die Reservation auf die Benefizien — sola beneficia — beschränken will, deren Inhaber ihre Dignität, ihr Amt oder ihre Familiaritas an der römischen Kurie noch zur Zeit des Eintrittes der Vakanz des betreffenden Benefiziums innehaben". Ker pa napredovanje, resignacija in premestitev kardinalov, papeških legatov in familiarov nima neobhodno za posledico upraznitve njihovih (dotedanjih) beneficijev, hoče oni dostavek po našem mnenju samo povdariti, da učinkuje rezervacija v teh primerih šele takrat, ko upraznitev beneficija dejansko nastopi.

[54] Groß-Schueller, l. c., 141.

kanoniki jubilarji se je tudi tam ne morejo poslužiti, kjer je po ustanovnih predpisih še v veljavi (c. 422 § 3). Opcijska pravica se tiče prebend, ki nudijo v primeri z drugimi boljše ugodnosti. Izvajati jo sme po činu najstarejši kanonik in ako on tega ne stori, najstarejši za njim itd., tako da gre v bistvu za pravico do napredovanja, ki je pa odvisna prvič od upraznjenosti kake prebende in drugič od volje upravičencev. Za kanonikat, ki postane vsled opcije vakanten, zopet lahko optira kanonik, ki mu je po činu najbližje stoječ in ako se poslužijo opcije po vrsti vsi upravičenci, bo ostala v kapitlju upraznjena vedno le najnižja prebenda, ki se potem podeli na navaden način.

§ 70.

Kanonično umeščenje v cerkvene beneficije in njih posestna zaščita.

Cc. 1443—1447. Wernz-Vidal II, 315 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], §§ 63, 64. Haring, 619 ss.

I. Dasi pridobi klerik, ki mu je bilo v zakoniti obliki podeljeno cerkveno zvanje, na svojem beneficiju stvarno pravico (jus in re), ki jo lahko uveljavlja proti vsakomur, kdor bi ga na prevzemu ali mirnem uživanju oviral, mu je vendar zabranjeno pod kazensko sankcijo (c. 2394), da nastopi beneficij samolastno; cerkveno pravo zahteva, da mora biti po svojem krajevnem ordinariju umeščen (c. 1443) in sicer v obliki, ki je določena po posebnih predpisih ali priznanih običajih (c. 1444). Cerkveni zakonik naziva umeščenje missio in possessionem beneficii seu institutio corporalis. Svrha tega upravnega čina je, da se oni, kateremu je zakonito podeljeno cerkveno zvanje, tudi formalno uvede v dejansko posest vseh spiritualnih in gmotnih pravic, ki so z njegovo službo zvezane.

Iz tehtnih razlogov sme ordinarij formalno umestitev tudi spregledati. V tem primeru ima za imenovanega dispenza enake učinke kakor umeščenje: on je odslej posestnik beneficija. Praviloma pa določi ordinarij za umeščenje poseben rok, ki ga imenovani ne sme zamuditi, ker bi se

sicer smatralo, da se je beneficiju odrekel (c. 1444 § 2). Pri umeščenju sme biti imenovani zastopan, a njegov pooblaščenec se mora izkazati s posebnim pooblastilom (c. 1445).

Po besedilu c. 1443 § 2[55] sta missio in possessionem ter institutio corporalis istovetne. Toda ker se ravna oblika umeščenja po partikularnih predpisih, je navzlic temu mogoče, da je institutio ali investitura corporalis časovno in krajevno ločena od drugega upravnega čina, ki se zove investitura verbalis in ki pomeni od cerkvenega predstojnika dano pooblastitev, da novi uslužbenec svoje mesto nastopi, vse z njim zvezane funkcije izvršuje in vživa plodove beneficija, dočim znači investitura corporalis slovesno umeščenje na službenem kraju samem, ki se izvrši po določenih obredih in z različnimi simboličnimi dejanji, kakor so n. pr. izročitev bireta, cerkvenih ključev, prstana, pri škofih slovesen vhod v katedralo z zasedbo trona (zato inthronizatio), pri kanonikih odkaz sedeža v koru in kapitlju (sedež v koru stallum, zato installatio) itd. Novoizvoljeni papež vkoraka slovesno v lateransko cerkev in vzame na ta način svoje najvišje zvanje formalno na za vsakega viden način v posest. Ta slovesna umestitev nikakor ni pogoj za pridobitev posesti na podeljenem zvanju, ker pridobi škof to posest v smislu c. 334 § 3 s predložitvijo imenovalnega odloka kapitlju in ne šele s slovesno intronizacijo. Ondi, kjer obstoji vsaj glede nekaterih beneficijev (župnij) institutio corporalis iz omenjenih dveh činov, je z ozirom na učinek važnejša investitura verbalis, ker je že z njo zvezana pridobitev zakonite posesti na beneficiju, toda jasno je, da bi se moglo umeščenje izvršiti v slovesni obliki takoj na službenem kraju samem in da bi v tem primeru investitura verbalis ne bila potrebna. Za umeščenje je pristojen pri vseh nekonzistorialnih beneficijih krajevni ordinarij in od njega je odvisno, kako da v konkretnem primeru zadosti priznanim investiturnim običajem. Naravno bo prišlo najprej neslovesno ustno umeščenje v poštev tedaj, ako se nahaja službeni kraj izven sedeža ordinarija in je takojšnji nastop službe neodložljiv. Ker je večina cerkvenih uslužbencev po zakonu zavezana, da položi pred nastopom službe izpoved katoliške vere pred svojim ordinarijem (cc. 1406, 1443 § 1), je istočasno dana tudi prilika za ustno umeščenje, kateremu pozneje sledi slavnostna instalacija, ki jo pri župnikih navadno izvrši dekan. Pri intronizaciji škofov ter pri instalaciji drugih višjih cerkvenih uslužbencev sosebno na mesta, ki so stala pod

[55] Si agatur de beneficiis non consistorialibus, missio in possessionem seu institutio corporalis ad loci ordinarium spectat, qui ad id alium ecclesiasticum virum delegare poterit.

javnopravnim patronatom, je bila doslej običajno zastopana tudi državna bogočastna uprava.[56]

II. Čim je cerkveni uslužbenec uveden v posest svojega beneficija, pridobi vse gmotne in duhovne pravice, ki so z njegovim zvanjem zvezane, njemu pripada odslej posest beneficija kot celote, ne samo posameznih gospodarskih dobrin, ki tvorijo njegovo dotacijo. Njegovo razmerje do beneficija samega je posest pravice (juris possessio), njegovo razmerje do predmetov dotacije pa je ali posest stvari ali posest pravic (Sach- oder Rechtsbesitz). Pristojajo mu vsa zakonita sredstva za zaščito posesti, ki jih dajeta cerkveno pravo in civilnopravdni red, a še bolj učinkovita je javnopravna zaščita, ki mu jo nudijo administrativna oblastva. Kdor poseduje beneficij, dasi na podlagi neveljavnega naslova nemoteno in v dobri veri skozi dobo treh let, ga obdrži trajno, ker ga je priposestvoval. Simonistično ravnanje pa to pridobitev izključuje (c. 1446). Priposestvovanje povzroči, da je neveljavnost naslova odslej brez pomena in da se beneficiarju ni treba bati, da bi iz tega razloga beneficij zopet izgubil. A tudi sicer daje posest beneficiarju ugodnejšo ulogo toženca v pravdi, ki bi nastala radi beneficija. Kdor bi trdil, da posestnik nima pravice do svojega mesta, mora to v pravdi dokazati in tožniku se sme beneficij podeliti šele tedaj, ko se je v sodnem postopanju utemeljenost tožbe dognala (c. 1447).

§ 71.

Upražnjevanje cerkvenih zvanj.

Cc. 183—195, 1484—1488. Haring, §§ 63, 172. Pöschl, K. R.[2], 128 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], §§ 79—81. Wernz-Vidal II, 323 ss.

I. Cerkveno zvanje se uprazni ipso facto vsled smrti uslužbenca in vrh tega po c. 188 še v sledečih primerih: ako klerik 1. položi slovesno samostansko zaobljubo; (za beneficije veljajo roki c. 584); 2. ne nastopi v zakonito ali od ordinarija določenem času svoje službe; 3. sprejme

[56] Zak. z dne 7. maja 1874 d. z. št. 50 § 7. Glede zgodovine investiture prim.: Scharnagl, Der Begriff der Investitur in den Quellen u. der Literatur des Investiturstreites, Stuttgart, 1908. Wirtz, Donum, investitura, conductus ecclesiasticus, Z.[3] R. G. IV, 116 ss.

drugo s prvim nezdružljivo zvanje in ga dobi v mirno posest; 4. javno odpade od katoliške vere; 5. sklene zakon, (bodisi tudi samo civilen); 6. prostovoljno vstopi v svetno vojaško službo (c. 141 § 1); 7. samovoljno in brez zakonitega razloga odloži duhovsko obleko ter je navzlic opominu ordinarija tekom enega meseca zopet ne obleče; 8. krši svojo dolžnost do rezidence in se na opomin ordinarija v primernem času ne spokori in ne zagovarja.

II. Odpoved (renuntiatio). Cerkveno zvanje se lahko uprazni tudi na ta način, da se mu uslužbenec odpove, t. j. izjavi, da polaga podeljeno mu službo zopet nazaj v roke kolatorja. Radi dolžnosti, ki so z vsako cerkveno službo zvezane in ki prevladujejo v interesu celote napram pravicam uslužbenca, odpoved ni svobodno dopustna, ampak mora biti od predstojnika za upravičeno spoznana in izrecno odobrena. Predstojnik pa bo sprejel samo po važnih razlogih podprto izjavo.

V srednjem veku je bilo sporno, ali se sme papež kot najvišji cerkveni dostojanstvenik svojemu zvanju odpovedati ali ne. Spor je rešil Celestin V. v papežu ugodnem smislu in Bonifacij VIII. je pravico papeža do svobodne ostavke ponovno uzakonil (c. 1 in VI°, 1, 7). Tudi kodeks priznava v c. 221 možnost, da se papež svojemu dostojanstvu odpove in naglaša, da veljavnost njegove ostavke ni vezana na pristanek kardinalov ali koga drugega. Ostavke papeža ne more nikdo sprejeti, zato zanjo pač ni treba tudi nikakih razlogov. Papež bi odgovarjal za ta korak samo pred svojo vestjo.

Glede resignacij na druga cerkvena zvanja izraža c. 184 načelo, da so v obče dopustne, a da mora biti za vsako podan pravičen razlog. Vsakdo se torej lahko svoji službi odpove, samo da mora svojo prošnjo na razrešitev utemeljiti. Predstojnik presoja tehtnost razlogov po prostem prevdarku. Vsaka odpoved mora biti prostovoljna, ako je bila podana prisiljeno ali simonistično ali povzročena po prevari ali bistveni zmoti, ne velja (c. 185).

Za veljavnost odpovedi je potrebno, da je podana ali pismeno ali ustmeno pred dvema pričama od renuncianta samega ali od njegovega zastopnika na osnovi posebnega pooblastila. Naslovljena pa mora biti na kolatorja, t. j. onega cerkvenega predstojnika, ki je renuncianta ali svobodno ali po predlogu imenoval ali pa njegovo izvolitev potrdil odnosno izbor pripustil (cc. 186, 187).

Krajevni ordinarij naj odpoved tekom enega meseca sprejme ali pa odkloni. Kadar je renunciant obveščen, da je njegovi prošnji ugodeno, nastopi upraznjenost dotičnega zvanja; dotlej

mora ostati renunciant na svojem mestu. Ostavko klerika višjih posvečenj na podeljeni mu beneficij sme ordinarij sprejeti samo, ako je dostojno vzdrževanje renuncianta na drugi način zasigurano (c. 1484). Ostavka bi bila neveljavna, ako tvori beneficij ordinacijski naslov klerika in ni s pristankom ordinarija stopil drug naslov na njegovo mesto (c. 1485).

Ostavka na beneficij v prilog tretji osebi ali pod pogoji, ki se tičejo njegove zasedbe ali uporabljanja njegovih dohodkov, je nedopustna z edino izjemo, da se izvrši v pravdnem sporu v prilog nasprotni stranki (c. 1486).

Za prostovoljne ostavke gre tudi pri menjavi službenih mest (permutatio beneficiorum), samo da so te ostavke podane pod pogojem, da se podeli vsakemu renunciantu beneficij, kateremu se odreka drugi. Tako menjavo sme škof pripustiti, ako se mu zdi za cerkev koristna, ako ne nastane nikomur škoda in ako nanjo pristane morebitni patron. Dovoljenje naj da v enomesečnem roku (cc. 1487, 1488).

III. Premeščanje, odstavljanje in odstranjevanje (translatio, privatio, amotio). Cerkveno zvanje se uprazni ob premestitvi, odstavitvi ali odstranitvi uslužbenca.

1. Premestitev je odredba, s katero se v cerkvi že nameščen klerik določi za drugo službeno mesto enake vrste. V obče je po cerkvenem pravu razmerje beneficiarja do cerkve, pri kateri je ustanovljen njegov beneficij, trajno in neločljivo. Izjeme od tega načela so upravičene samo pod pogojem, da jih narekujejo oziri na potrebe cerkve. Zgolj koristi beneficiarjev ne smejo biti odločilne. Sicer je pa premeščenje mogoče na podlagi prošnje ali tudi proti volji prizadetega klerika bodisi za kazen, bodisi iz administrativnih razlogov. Tako odredbo more izdati samo predstojnik, ki je upravičen sprejeti ostavko, odstraniti klerika s sedanjega mesta in mu podeliti drugo zvanje. Za premeščenje na prošnjo klerika zadostuje vsak pravičen vzrok. Premeščenje proti volji uslužbenca pa je vezano na iste pogoje kakor odstavitev (privatio officii).

Za premeščanje župnikov predpisujejo cc. 2162—2167 posebno postopanje. Neodstavljivega župnika škof proti njegovi volji ne more premestiti, ako nima v to posebnega pooblastila od papeža. On samo lahko nanj vpliva, da sam prosi za drugo

mesto. Tudi pri odstavljivih župnikih naj najprej poskusi z nasvetom in če župnik ugovarja, mora, predno izda odlok o premestitvi, zaslišati dva župnika svetovalca, ne da bi bil na njuno mnenje vezan. Ako preteče župniku za nastop službe v novi župniji stavljeni rok brezuspešno, tedaj proglasi škof njegovo dosedanjo župnijo za upraznjeno.

V vsakem primeru ima proti svoji volji premeščeni klerik pravico rekurza na apostolsko stolico (cc. 192, 193 § 2).

2. Odstavitev ali odvzetje (privatio) službe je mogoče izreči proti neodstavljivim nameščencem samo po izvršenem sodnem postopanju kot kazen za izvestne cerkvene zločine. Odstavljivim nameščencem pa vzame ordinarij službo lahko tudi brez posebnega postopanja po svojem modrem prevdarku, samo da ima za svoj ukrep pravičen razlog in da ravna po naravnem poštenju in pravici (naturali aequitate servata). Proti odloku ordinarija je dopusten rekurz na apostolsko stolico, ki pa nima odložilne moči (cc. 192, 2299).

3. Odstranitev župnikov administrativnim potem (amotio) iz disciplinarnih ali stvarnih razlogov je bila v cerkveno prakso uvedena šele z dekretom konzistorialne kongregacije „Maxima cura" 20. avgusta 1910. Kodeks je v bistvu prevzel določila tega dekreta.

Način, kako je postopati glede odstranitve župnikov, je urejen po cc. 2147 do 2161 in sicer se tičejo cc. 2147 do 2156 neodstavljivih, ostali pa odstavljivih župnikov.

Neodstavljivi župnik more svojo službo izgubiti samo, ako je za tak ukrep podan zakonit razlog, ki je bil dokazan v predpisanem postopanju. Taki razlogi so predvsem: neizkušenost, trajna telesna ali duševna oslabelost, osovraženost pri župljanih, izguba spoštovanja, verjetnost tajnega pregreška, slabo gospodarstvo z župno imovino i. p. (c. 2147). Škof mora po zaslišanju dveh sinodalnih izpraševalcev župnika pismeno ali ustmeno pozvati, da se prostovoljno tekom določenega roka svoji službi odpove. Župnik sme škofovo zahtevo izpodbijati in škof mora njegove razloge z eksaminatorjema pretehtati. V primeru, da niso zadostni, izda škof amocijski odlok, proti kateremu župnik lahko vloži rekurz tekom desetih dni. O njem odloča škof po zaslišanju dveh župnikov svetovalcev (c. 2153).

Pri odstavljivih župnikih je postopanje podobno. Tudi pri njih mora biti podan pravičen in tehten razlog enake vrste, kakor so zgoraj omenjeni. Škof najprej župnika očetovsko pozove, naj se svoji župniji odpove in če ostane opomin brezuspešen, ga po zaslišanju dveh izpraševalcev ponovi in zagrozi

župniku, da ga bo v primeru neposlušnosti odstavil. Ako se župnik ne uklone, izda škof svoj odlok.

Proti končni odločbi sme vsak župnik vložiti rekurz na rimsko stolico in dokler ta ni rešen, škof beneficija ne sme stalno oddati drugemu kleriku (c. 2146).

Ker je svrha omenjenih odredb pred vsem osiguranje uspešnega dušnega pastirstva ne pa kaznovanje župnika, mora ordinarij po posvetovanju z eksaminatorji ali župniki svetovalci na drug način skrbeti za vzdrževanje prizadetega s tem, da mu ali podeli drugo službo ali pa nakaže primerno penzijo. Pri tem se ima pa bolj ozirati na onega, ki se je župniji odpovedal, kakor pa na tistega, ki se je dal odstaviti (c. 2154).

Upraznenje cerkvenih zvanj in beneficijev zanima tudi državno bogočastno upravo ne samo radi tega, ker si varuje izvesten vpliv pri imenovanjih ampak predvsem iz budžetarnih ozirov. Zato predpisuje § 11 zak. z dne 7. V. 1874, da se mora vsaka nastopivša upraznitev cerkvenega zvanja ali beneficija takoj javiti političnemu oblastvu II. instance.

IV. Poglavje.

Patronatno pravo.

Cc. 1448—1471. Pöschl, K. R.[2], 289 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], 148 ss. Wahrmund, Das Kirchenpatronatsrecht u. seine Entwicklung in Oesterr., I, II, 1894—96. Schockherr-Müller, Kirchenpatronat u. Kirchenkonkurrenz in Oesterr.,[3] 1912. Stutz, članek Patronat v Hauck-Herzog-ovi Realencykl.[3] zv. 15, 1904; isti, članek Eigenkirche, ravnotam zv. 23, 1913; isti, K. R.[2], §§ 18, 31, 39(2), 98. Wernz-Vidal II, p. 286 ss. Sägmüller, K. R.[3], §§ 78 ss. Hinschius, K. R. III, 6 ss. Tauber A., Manuale juris canonici,[4] Sabariae, 1912, §§ 196 ss. Kušej, Posledice državnega prevrata na polju patronatnega prava, Zbornik jur. fak. v Ljubljani II. (1922), 140 ss. Haring, §§ 173 ss.

§ 72.

Razvoj, bistvo in vsebina patronata.

I. Patronat ima svoje korenine v germanski dobi cerkvenega prava, ki je trajala od Pipina pa do Gratiana in katere značilni pojav so lastniške cerkve s prevladujočim vplivom laikov tudi v strogo cerkvenih zadevah. Zemljiški gospod, od katerega so bili nevoljniki popolnoma odvisni, je moral skrbeti zanje tudi v verskem oziru. Zidal jim je cerkve ter jih opremil, vzdrževal je poslopja in postavljal je duhovnike samovoljno, ker je smatral cerkve za svojo last, duhovnike pa za svoje nastavljence. Zanj je bila cerkev ne toliko božji hram kakor gospodarsko

podjetje, duhovnik je bil njegov gospodarski uslužbenec, katerega je samo za silo vzdrževal, dočim je zahteval cerkvene dohodke zase. Nastavljanje cerkvenih uslužbencev se je vršilo v obliki investiture. Duhovniki na lastniških cerkvah so bili od škofa odvisni samo v toliko, da brez njegovega potrdila niso mogli opravljati sv. funkcij. Uglednejše cerkve, pred vsem škofije in opatije, so imele začetkom srednjega veka ogromna zemljišča, ki so jih jim podeljevali svetni vladarji deloma radi boljšega gospodarskega izkoriščanja, deloma pa radi zavezništva in izdatne podpore za primer vojske. Na ta način obdarjeni cerkveni dostojanstveniki so morali imeti vedno pripravljeno primerno oboroženo silo, katero so si zasigurali s tem, da so zemljo dajali v obliki fevdov svojim vazalom, ki so tekom časa postali napram fevdnemu gospodu tako samostojni, da se niso ločili od prave zemljiške gosposke ter so kot vlastelini napram cerkvam na svojih posestvih izvajali končno enake pravice kakor pravi lastniki.

V srednjem veku so imele cerkve in cerkveni zavodi tudi svoje zavetnike. Zavetnik (advocatus, nemški Vogt) je imel nalogo, da brani svoje zaščitence (clientes) pred napadi če treba z oboroženo silo in da jih zastopa pred sodiščem. Zemljiški gospod je bil h krati zavetnik svojih podanikov. Ravno tako je bil ustanovnik cerkve tudi njen poklicani zavetnik. Rimsko-nemški cesar je veljal za najvišjega zavetnika zapadne cerkve v celoti, deželni knezi pa so se nazivali zaščitnike cerkve in cerkvenih naprav v svojih teritorijih. Zavetništvo je tudi tam, kjer ni pripadalo zemljiški gosposki, vstvarilo med zavetniki in pod njih zaščito stoječimi cerkvami slično razmerje kakor je vladalo drugod napram vlastelinom.

Ko je bil investiturni boj glede škofij in državnih opatij z wormskim konkordatom zaključen, je sijajnim cerkvenim juristom one dobe v prvi vrsti po zaslugah papeža Aleksandra III. uspelo, urediti tudi investituro glede nižjih beneficijev v smislu načel nove klasične kanonistike. Iz prejšnje lastninske pravice na cerkvah in beneficijih, ki je slonela na vlastelinstvu ali podobnem razmerju, je nastal *patronat*, ki je veljal in še danes velja za *jus spirituali adnexum* in je vsled tega svojstva spadal v polnem obsegu pod cerkveno zakonodajo in sodstvo. Cerkev je zakonito določila njegovo vsebino in jo prikrojila tako, da ni več nasprotovala temeljnemu načelu, po katerem je vsak laik od soodločevanja v duhovnih zadevah izključen. Patron je smel sicer predlagati osebo, kateri naj se patronatna cerkev ali beneficij podeli, toda predlaganega je *imenovala* cerkvena oblast. Odslej so bile *cerkve* in *beneficiji* kot *pravne* osebe lastniki svoje imovine.

Naravno je moralo preteči več časa, predno si je to načelo cerkve priborilo splošno veljavo in priznanje, a proti koncu

srednjega veka je bil do malih izjem patronat tudi v praksi tak, kakor je bil juristično formuliran že sredi 12. stoletja.[57]

Kodeks patronatnemu razmerju ni naklonjen. Zato določa, da se v bodoče novi patronati ne morejo več ustanavljati. Cerkvenim dobrotnikom, ki zgrade kako cerkev ali ustanove beneficij, se bodo dovoljevale samo primerne duhovne koristi, bodisi časovne, bodisi trajne. Ordinariji smejo vrh tega dovoliti, da se ustanovi beneficij s pogojem, da ga prejme prvokrat klerik ustanovnik sam ali pa drug klerik, ki ga ustanovnik določi (c. 1450).[58]

II. Med patronati ločimo osebne in realne (jus patronatus personale et reale). Osebni patronat pristoja upravičeni osebi neposredno, realni patronat pa je trajno zvezan z nepremičnino, ki je navadno še danes veleposestvo, ali pa je vsaj nekdaj bila del vlastelske veleposesti. Pravico izvršuje vsakokratni lastnik te nepremičnine, ako je po zakonu za to sposoben. Dalje razlikujemo cerkvene, laiške in mešane patronate (jura patronatus ecclesiastica, laicalia, mixta). Ako pristoja osebni patronat kleriku kot takemu, ali če je realni patronat zvezan z nepremičnino, ki je cerkvena last, govorimo o cerkvenem ali kleriškem patronatu. Ako je upravičenec laik, ali slučajno tudi klerik, toda njegova pravica ne zavisi od njegovega svojstva kot klerik, je patronat laiški. V primerih, da je upravičenih več patronov h krati, ki so deloma kleriki deloma laiki, ali da so merodajna zemljišča deloma last klerikov deloma laikov, pravimo, da je patronat mešan.

---

[57] Za pravilno presojanje razmerja med patroni in patronatnimi cerkvami ni vedno odločilna vsebina listin, ker njih besedilo vedno odgovarja pojmovanju strank, je torej subjektivno prikrojeno. V Prekmurju se n. pr. še danes sliši mnenja, da je ta ali ona cerkev patronova, to pa iz razloga, ker jo je patron iz svojih sredstev zgradil, dostikrat tudi opremil. Več primerov, da so veljali patroni kot lastniki patronatnih cerkva tudi še v novem veku, navaja H. F. Schmid v svojem zanimivem spisu: Das Recht der Gründung u. Ausstattung von Kirchen im kolonialen Teile der Magdeburger Kirchenprovinz während des Mittelalters, Z.[3] R. G. XIII, 1924, 1 ss.; iz spisa izvemo važne pravnozgodovinske posebnosti nekdanjih polabskih Vendov in Srbov.

[58] To določilo spomija na pravice ktitorjev v pravoslavni cerkvi.

Patronati se končno dele v neprenosne, omejeno prenosne, n. pr. samo v rodbini ali v rodu ustanovnika, in neomejeno prenosne ali dedne (jura patronatus personalissima, familiaria, gentilitia, hereditaria). Z ozirom na prenosnost je jus patronatus mixtum ona patronatna pravica, ki preide od upravičenca na osebe, ki so njegovi dediči in h krati iz ustanovnikove rodbine ali rodu.

Za naše partikularno pravo je važna razlika med javnimi in zasebnimi patronati. Javni patronati so oni, ki jih izvršuje ali jih je izvrševal vladar ali v njegovem imenu vlada. Sem spadajo deželnokneži patronat v Sloveniji, patronat bivšega apostolskega ogrskega in hrvatskega kralja v Hrvatski ter patronat verskega zaklada v Sloveniji, Dalmaciji, Hrvatski in Vojvodini.[59] Vsi drugi patronati so zasebni, neizvzemši patronate, združene z državnimi domenami, patronate cerkvenih dostojanstvenikov in korporacij ter mestnih občin.

III. Patronat pomeni celotnost z nekaterimi bremeni zvezanih pravic, ki jih cerkev priznava katoliškim ustanovnikom kake cerkve, kapele ali beneficija ali pa njih naslednikom (c. 1448).

Patronat je pravno razmerje, iz katerega izhajajo za patrona brez ozira na njegov morebitni hierarhični položaj izvestne pravice glede na božji hram ali cerkveni beneficij. Osnova tem pravicam je necerkvenega značaja, njih vsebina ni v skladu z bistvom cerkve in nasprotuje njenim interesom. Vendar je cerkev iz modre prevdarnosti in naravne pravičnosti, a pač tudi iz hvaležnosti doslej priznavala cerkvenim ustanovnikom omejen obseg njihovih prvotnih pravic, ki jih v celoti ni mogla odpraviti, ker bi si bila ustvarila preveč sovražnikov in ker bi se bil tak ukrep po tedanjem pojmovanju v mnogih slučajih občutil kot konfiskacija tuje imovine. Kompromis, ki so ga našli juristi iz klasične dobe kanonskega prava med zahtevami nekdanjih cerkvenih lastnikov in stališčem cerkve, je bil dokaj duhovit in dela njihovi bistroumnosti vso čast. Prejšnjo lastninsko pravico je zamenjal privilegij. Patronatne pravice obstojajo samo tam in v toliko, kjer in v kolikor jih

[59] Glede teh patronatov prim. spodaj § 76.

cerkev dovoli. To je določno izraženo tudi v kodeksu v definiciji, ki jo daje c. 1448.

Patronati so ostanek iz davno prošlih dob, ko sta cerkev in država skrbeli na policijsko-očetovski način za dobrobit vernih podanikov. Ti spomeniki z novodobnimi pravnimi uredbami ne stoje v nikakem soglasju več. Cerkev želi, da bi se patronati odpravili in zahteva od ordinarijev, naj vplivajo na patrone, da se svojim pravicam ali vsaj prezentacijski pravici odpovedo (c. 1451 § 1). Ako patroni to željo odklonijo, ostanejo glede njihovih pravic po cerkvenem zakoniku v veljavi v bistvu načela prejšnjega prava (c. 1451 § 2), s katerimi pa stoje v važnih ozirih v nasprotju naši partikularnopravni predpisi.

§ 73.

Privilegiji in dolžnosti patronov.

I. Privilegiji:

1. Najvažnejša je pravica predlagati kandidata za vsako pri patronatni cerkvi upraznjeno mesto. Predlog se imenuje praesentatio. Ako ima ljudstvo pravico, da voli in predlaga kandidata, se ta pravica priznava le pod pogojem, da se kandidat izbere izmed treh prosilcev, katerih imena predloži volilcem škof (c. 1452).

Posebna načela veljajo za patronat, ki pristoja več osebam skupno. Ti sopatroni se lahko med seboj dogovore o načinu prezentacije, kar veže tudi njih naslednike. Veljavnost dogovora pa je odvisna od pismenega pritrdila ordinarija (c. 1459).

Ako se ima predlog staviti skupno (collegialiter), se smatra za predlaganega oni, na katerega je odpadla večina glasov. Ako se pri dvakratnem volilnem poskusu ni dosegla absolutna večina, je predlagan tisti, na katerega je pri tretji volitvi odpadla relativna večina glasov. Če je pa več kandidatov dobilo enako število glasov, se smatrajo vsi za predlagane.[60] Isto načelo relativne večine velja, če je več sopatronov samostojno predlagalo kandidate. Oni, komur gre patronatna pravica iz večkratnega naslova (n. pr. ako je dedič sopatrona in ob enem že sam sopatron), ima toliko glasov kakor naslovov. Vsak patron sme predlagati, dokler njegov predlog ni sprejet in dokler ni potekel predpisani rok, tudi več kandidatov ali hkrati ali v presledkih, ne sme pa poprej predlaganih kasneje izključiti (c. 1460).

[60] Tukaj ne odločuje predsednikov glas, temveč mnenje kolatorja.

Po našem partikularnem pravu se vrši prezentacija nekoliko drugače, kakor določa kodeks. Kleriški patron dobi od škofa listo treh kandidatov, ki jih smatra škof za najvrednejše. Izmed teh sme izbrati enega. Drugega, ki ga ni v tej listi, nima pravice predlagati (čl. 24, konkordata iz l. 1855). Svetnemu patronu pa se pošlje seznam vseh sposobnih prosilcev za dotično mesto. Tudi pri javnih patronatih se je postopalo na podlagi ternapredlogov ordinarijev.

Prezentacija se mora izvršiti, naj je patronat laiški ali kleriški, ali mešan, najkasneje tekom štirih mesecev, računanih od dneva, ko je dobil patron od ordinarija obvestilo, da je beneficij upraznjen. Ako je določen po krajevnih običajih ali ustanovni listini krajši rok, je le-ta merodajen (c. 1457).

Ako se ni stavil v določenem roku nikak predlog, nastopi za dotični primer libera collatio ordinarija.

Če pa teče pravda radi prezentacijske pravice med ordinarijem in patronom ali med patroni samimi, ali med predlaganimi kandidati radi prednosti, in se ta pravda ne more končati v štirih mesecih, potem se podelitev službe (collatio) odloži dotlej, da je spor končan (c. 1458).[61]

Nikdo ne more predlagati samega sebe, pač pa svoje najožje sorodnike, tudi se ne more pridružiti s svojim glasom ostalim patronom, da bi na ta način dobil potrebno večino glasov zase (c. 1461).

Ako gre za beneficij, ki se oddaja potom konkurza, se sme predlagati samo oseba, ki je položila konkurzni izpit z uspehom (c. 1462).

Predlagana oseba mora biti sposobna (idonea), t. j. izpolnjeni morajo biti v njej vsi pogoji, ki jih stavi na kandidata obče ali partikularno pravo ali pa ustanovna listina.

Predlog gre na ordinarija, ki ima pravico presoditi, ali je predlagana oseba sposobna ali ne in v to svrho voditi potrebne poizvedbe. Ordinarij, ki predlagano osebo odkloni, ni zavezan, razloge za odklonitev sporočiti patronu.

---

[61] Spore radi obstoja patronata rešuje v Sloveniji in Dalmaciji bogočastna uprava; spore glede prašanja, kdo je patron kake cerkve, pa razsojajo sodišča (§ 33 zak. z dne 7. maja 1874 d. z. št. 50). — Ako se nahaja ena izmed strank, med katerimi je patronatna pravica sporna, v dobri veri v posesti te pravice, je ona za prezentacijo upravičena tudi v času, ko teče petitorna pravda. Ako je sporna tudi posest, se mora podelitev odložiti in postaviti dotlej administratorja. Prim. Groß-Schueller, l. c., 156.

Ako ordinarij predlaganega kandidata odkloni, sme patron predlagati drugo osebo in sicer tekom nadaljnjih štirih mesecev, ako mu nesposobnost odklonjenega kandidata ni bila znana. Ako je pa zanjo vedel, mu ostane za ponovni predlog na razpolago le še oni čas, ki od prvotnega štirimesečnega roka še ni potekel. Če je tudi drugi kandidat nesposoben (non idoneus), nastopi za dotični primer libera collatio ordinarija. Če je pa patron proti odklonilnemu odloku ordinarija vložil rekurz na rimsko stolico pravočasno, t. j. tekom 10 dni, je podelitev službe odložiti do rešitve spora. Simonistična prezentacija je ničn a, ravno tako institucija, ki ji je sledila (cc. 1463—1465).

Zakonito predlagani kandidat, ki je po mnenju ordinarija sposoben, ima pravico na kanonično institucijo, ki se mora izvršiti tekom dveh mesecev po vloženem predlogu.

Do institucije je upravičen ordinarij, ki izbere izmed več predlaganih in sposobnih kandidatov najvrednejšega (c. 1466).

2. Pravico do preživnine (alimentatio) ima patron, ki je brez svoje krivde prišel v bedo. V tem slučaju sta cerkev ali beneficij zavezana, da ga vzdržujeta in sicer ne glede na to, da se je morda patronatnim pravicam v prid cerkvi odpovedal ali si ob ustanovitvi izgovoril rento, ki se je izkazala za nezadostno. Vendar pa se smejo v to svrho porabiti samo prebitki iz dohodkov cerkve ali beneficija, odštevši bremena in dostojno vzdrževalnino za beneficiarja (c. 1455 n. 2).

3. Častne pravice. Patroni smejo imeti v cerkvi svoj grb ali drug znak svojega rodu (jus listrae sive inscriptionis); tako je dopustno, da sta naslikana v cerkvi njih krona ali njih ime; pri cerkvenih obhodih, procesijah, pogrebih, imajo prednost pred vsemi drugimi laiki. Končno jim gre sedež v cerkvi na izbranem mestu, toda izven presbiterija in brez baldahina. Drugih častnih pravic kodeks ne omenja več (c. 1455 n. 3).[62]

II. Kot bremena ali dolžnosti patronov so v kodeksu naštete:

---

[62] To pa ne izključuje, da veljajo po priznanih krajevnih običajih še danes (c. 1455 n. 3), n. pr. prejšnji jus luctus ecclesiastici, pravica na zvonenje za umrlim patronom in na črno opravilo za njim v patronatni cerkvi, honor aquae benedictae et solemnis receptio per clerum ad portam ecclesiae patronatae, jus precum, honor thurificationis, jus cerei et palmarum, jus sepulturae in ecclesia patronata. Prim. Haring, 651. Wernz-Vidal, p. 308 s.

1. Patroni morajo opozoriti škofa, ako zapazijo, da se lahkomiselno zapravlja imetje cerkve ali beneficija. V upravo cerkvene imovine pa se ne smejo vmešavati.

Po našem pravu pa jim gre pravica na soupravljanje cerkvenega in na nadziranje uprave nadarbinskega imetja (§§ 42 in 46 zak. 7./V. 1874 d. z. št. 50).

2. Gradbena obveznost. Ako se izkaže potreba popravil pri obstoječi ali potreba nove zgradbe pri razpadli cerkvi, zadenejo stroški patrone, katerih pravice izvirajo iz naslova zgradbe cerkve; toda ta obveznost je samo subsidiarna, t. j. ako ni drugih posebno določenih obvezancev (c. 1186 n. 2, 3).

3. Obveznost do dotacije. Ako izvira patronat iz naslova dotacije, je patron zavezan, doto zvišati, če je iz kojegakoli vzroka se tako skrčila, da ne pokriva več izdatkov za bogočastje in za vzdrževanje beneficiarja.

Ako patron na opomin škofa v določenem mu roku obveznosti pod 2 in 3 ne izpolni, potem patronat ugasne ipso jure (c. 1469).

Po prejšnjem avstrijskem, za Slovenijo in Dalmacijo še sedaj veljavnem ter po hrvatskem in ogrskem običajnem pravu ima gradbena obveznost patrona, ki ni povsodi enaka, značaj javnopravnega bremena, tako da ne ugasne, tudi če se patron svojim pravicam odpove. (Glej zdolaj § 195). V nobenem slučaju pa ni treba prispevati patronu k stroškom, ki so nastali radi pomnoženih izdatkov za bogočastje, radi povečanja cerkve, ker se je prebivalstvo pomnožilo itd. (§ 32 zak. 7./V. 1874).

§ 74.

Nastajanje in pridobivanje patronata.

I. Po starem pravu je nastal patronat izvirno ali iz naslova ustanovitve ali na podlagi papeževega privilegija.

Kdor je ustanovil cerkev, cerkveni beneficij ali cerkveni zavod, je postal ipso jure patron. Ustanovitveno dejanje (fundatio) je obstojalo v tem, da je dotična oseba dala gmotna sredstva na razpolago. Razločevali so podaritev zemljišča, fundi datio, zgrajenje, aedifi-

catio ter preskrbo z imetjem za vzdrževanje zgradb in nameščencev, dotis datio, dotatio. Ako je ta dejanja izvršilo več oseb skupaj, so pridobile patronat skupno, nastal je sopatronat.

Ako je prvotna dotacija šla v izgubo ali če je bila prvotna zgradba uničena in je kdo cerkev dotiral ali zgradil na novo (redotatio, reaedificatio), je bil tudi s temi dejanji zvezan nastanek patronata. Sama popravila na cerkvi ali dopolnila dotacije pa niso imela tega pravnega učinka.

Potom privilegijev je nastalo počenši od konca srednjega veka mnogo patronatov, posebno patronati deželnih knezov. Škofije pa obče nikdar niso bile predmet patronatnih pravic. Imenovanje škofov po katoliških vladarjih se je vršilo na podlagi indultov, s katerimi je spravila rimska stolica prvotno prisvojene pravice katoliških vladarjev s svojim pravom v sklad.

Od tridentinskega zbora dalje je bilo zelo sporno prašanje, da li se more patronat izvirno pridobiti tudi potom priposestvovanja (praescriptio). Spor se je nanašal na besedili sess. 14 de ref., c. 12 in sess. 25 de ref., c. 9; prvo govori o naslovih za nastanek patronata, drugo o dokazu patronatnega naslova.

Ta spor je postal po novem pravu brezpredmeten, ker cerkveni zakonik nastajanje novih patronatov sploh izključuje in tudi od obstoječih priznava samo one, ki so dokazani po avtentičnih listinah ali po drugih, pravno priznanih dokazilih (cc. 1450 § 1, 1454). Iz dejstva da je papež komu podelil pravico predlaganja kandidata (jus praesentandi), se ne sme sklepati na obstoj patronata, ker se mora privilegium praesentandi strogo tolmačiti (c. 1471).

II. Derivativno pridobivanje patronata pa je v okviru zakonitih mej tudi še danes mogoče in dopustno.

Prenos patronata na drugega upravičenca je pred vsem mogoč:

a) dednim potom bodisi pri testamentaričnem ali zakonitem nasledstvu. Dedič vstopi v vsa pravna razmerja svojega prednika, torej tudi v njegove patronatne pravice, ako ni prehod patronata po posebnih določilih izključen, kakor pri strogo osebnem patronatu (jus patronatus personalissimum) ali omejen, kakor pri rodbinskem ali rodnem patronatu (j. patronatus familiare, gentilitium). Ako je več dedičev, postanejo vsi sopatroni ter imajo izvrševati pravice skupno ali pa postopati po c. 1459. Realni patronat pa

preide na onega izmed dedičev, kateremu pripade pri delitvi dediščine zemljišče, s katerim je patronat zvezan.

b) Tudi potom singularne sukcesije je bil in je tudi danes prenos patronata na drugo osebo mogoč. Realni patronat je sploh samo pridevek lastninske pravice, ki sam zase niti obstojati ne more. Zato preide s posestvom vred na naslednika (potom kupa, podaritve, menjave, priposestvovanja). Ako se posestvo razdeli, postanejo lastniki poedinih delov sopatroni, če ni bila patronatna pravica zvezana samo z določenim delom. Nikdar se ne sme radi patronata zahtevati za dotično zemljišče višja cena, ker to bi bila simonija. Istotako se ne more patronat sam kot res spirituali adnexa proti gmotni odplati prodati, zamenjati ali dati v zakup. Mogoče pa je, da se osebni patronat komu podari ali zamenja za drug patronat ali za drugo res spirituali adnexa. Toda naslednik mora biti sposobna oseba in ordinarij mora v prenos patronata pismeno privoliti. To velja pač tudi za primer, da odstopi sopatron svojo pravico drugemu sopatronu. Nesposobni pridobiti patronatne pravice so: neverniki, javni odpadniki od krščanstva, krivoverci, razkolniki, člani tajnih od cerkve obsojenih društev in vsi sodbeno izobčeni (c. 1453 §§ 1, 2).

Ako postane zemljišče, s katerim je zvezan realni patronat, last nesposobne osebe, potem patronatne pravice mirujejo (c. 1453 § 3).

Za Slovenijo in Dalmacijo, a pač tudi za Hrvatsko, velja glede realnega patronata ces. naredba z dne 18. februarja 1860 d. z. št. 44 in 45, po kateri so samo Judje nesposobni za izvrševanje patronatnih pravic. Nekatoliških kristjanov kot patronov pa se to določilo po ministerialnem razpisu z dne 22. marca 1860 št. 3339 ne tiče.[63] Za to c. 1453 § 3 v omenjenih pokrajinah za državno območje nima veljave.

c) Končno preide obstoječi osebni patronat (realni deli usodo lastninske pravice, katere pridevek je) na drugega upravičenca potom priposestvovanja, kar sledi logično iz c. 1470 n. 3 ter iz dejstva, da je po zakonu samo nastanek

[63] Prim. Hussarek, Grundriß des oest. Staatskirchenr. 1908, 31. Patronatna bremena morajo vedno nositi tudi nekrščeni.

novih patronatov ne pa prehod obstoječih potom priposestvovanja izključen (prim. c. 1509).

§ 75.

Prestajanje patronata.

Patronat prestane:

a) če odpade upravičenec, torej pri neprenosnem osebnem patronatu s smrtjo upravičenca, pri rodbinskem patronatu, ako izumre rodbina, pri realnem patronatu, če se popolnoma uniči nepremičnina, s katero je bil patronat zvezan. Patronat, ki pristoja p r a v n i osebi, ugasne s prestankom pravne osebe;

b) ako preneha obstojati predmet patronatne pravice t. j., če se opusti beneficij, cerkev ali cerkveni zavod, ki se nahaja pod patronatom, ugasne tudi patronat. Ako se beneficij samo spremeni in se poprej ni sklenil poseben dogovor s patronom, je vprašanje po nadaljnjem obstoju patronata quaestio facti;

c) ako se patron svojim pravicam izrecno ali po konkludentnih dejanjih odpove. Pri realnih patronatih, ki so spojeni z zemljišči, s katerimi lastnik ne more prosto razpolagati (fideikomisi), je odpoved nedopustna. Sicer se je pa realnemu patronatu mogoče odpovedati ravno tako kakor osebnemu in to ali v polnem ali samo v delnem obsegu. Toda odpoved sopatrona ne sme biti ostalim sopatronom v škodo. Po partikularnem pravu v naši kraljevini, po katerem je smatrati patronat kot realno breme, pa je možnost prestanka patronata vsled odpovedi izključena;

d) ako cerkveni predstojnik priposestvuje svobodo dotične cerkve od patronatne vezi. Potrebna je dobra vera (bona fides) in 30 letni rok (cc. 1470 § 1 n. 3, 1511 § 2, 1512);

e) ako rimska stolica patronatno pravico prekliče ali pa ukrene trajno opustitev cerkve ali beneficija;

f) ako se s privoljenjem patrona cerkev ali beneficij združi z drugo cerkvijo ali beneficijem proste podelitve ali če se cerkev pretvori v volitveno (ecclesia electiva) ali redovniško (c. 1470 § 1 n. 1—5);

g) za kazen prestane patronat, ako ga skuša patron simonistično prenesti na drugo osebo, ako zapade patron

apostaziji, hereziji ali shizmi, ako si protizakonito lasti dobra in pravice cerkve ali beneficija ali jih zadržuje; ako umori ali pohabi (mutilaverit) predstojnika cerkve ali njegovega pomočnika ali beneficiarja sam ali da to učiniti po drugih. V zadnjem primeru zadene izguba patronata zločinca in njegove dediče, je torej trajna, v vseh ostalih primerih je omejena na zločinca samega in je potemtakem samo začasna. Za izgubo patronata zadostuje deklaratorna sodba (c. 1470 §§ 2, 3).

Na poboljševalno kazen ali na zloglasnost (infamia juris) obsojeni patroni zgube za dobo kazni ali zloglasnosti sposobnost izvrševati in vživati patronatne pravice (c. 1470 § 4).

Sam non usus ne povzroči zastaranja patronata, tudi ako je trajal skozi celo zastaralno dobo. Ali pa je tak non usus smatrati za odpoved, je presojati po okolnostih.[64]

[64] Patronatnega prava, kakor se je razvilo in je v veljavi v zapadni cerkvi, pravoslavna cerkev ne pozna. Osnovateljsko ali ktitorsko pravo, *κτητορικὸν δίκαιον*, ima drug izvor in drugo vsebino. Osnovo tvori čl. 18 Justinianove novele 123 iz l. 546. Vsebina ktitorskega prava se v vsakem primeru ugotovi v ustanovni listini cerkve, bogomolnice, monastira ali drugega cerkvenega zavoda, ki ga z dovoljenjem eparhijskega episkopa osnuje, opremi in dotira ktitor, osnovatelj. Ktitor postane lahko oseba poljubnega spola, ki je pravoslavne vere in v polni posesti gradjanskih pravic. Tudi pravne osebe morejo postati ktitorji. Izključeni so simonisti, infamni ter izobčeni člani cerkve. Ktitor mora oskrbeti vsa gmotna sredstva za zgradbo in opremo cerkve ter za vzdrževanje svečeništva ali drugih na cerkvi ali v zavodu nastavljenih organov.

Pravice ktitorja se nanašajo samo na zunanje, sosebno imovinske zadeve cerkve ali zavoda ter se v ustanovni listini, *κτητορικὸν τυπικόν*, natančno navedejo in določijo. Navadno se prizna ktitorju tudi pravica predlagati svečenike za dotično cerkev, koje pa episkop lahko odkloni, ako nimajo vseh kanoničnih lastnosti. Ktitor ima pred vsem pravico upravljati imovino svoje ustanove (zadužbine) po obče veljavnih predpisih, a gredo mu tudi nekatere častne prednosti, tako poseben stol v cerkvi; pri božji službi se mora imenovati njegovo ime; njegov prihod v cerkev se oznani z zvonenjem, pri vseh cerkvenih shodih mu gre prvenstvo itd.

Ktitorsko pravo ugasne, ako ktitor ne izpolnjuje vseh v ustanovnem pismu prevzetih dolžnosti, ako slabo gospodari s cerkveno imovino, ako se ne briga za svojo ustanovo in tam nastavljeno svečeništvo, ali če se na drug način izkaže nevrednega podeljenih privilegijev. Episkop mu sme v danih primerih ktitorske pravice odtegniti. Ako ugasne

§ 76.

Patronati in država.

I. Javni patronati.

1. V Sloveniji se nahaja še danes veliko število župnij, katerih patron je deželni knez.[65] Najbrže so ti patronati pripadali že deželnim knezom, katerih pravni nasledniki so postali Habsburžani. Posestev na Kranjskem in Štajerskem Habsburžani že dolgo niso nikakih več imeli. Zato brez dvoma ne gre za realne ampak za personalne patronate, ki so morda nekdaj bili realni, ki so pa to svojstvo izgubili, čim jih je deželni knez začel izvrševati brez prigovora „ratione ducatus".[66] Ta naslov sicer ni bil kanoničen, ali cerkev ga je sosebno napram katoliškim knezom molče priznavala.

V avstrijskih deželah je bil deželnoknežji patronat dosti starejši kakor v ostalih delih nekdanje Nemčije, kjer je imel svoj izvor v sekularizaciji duhovskih kneževin, v katerih so izvajali novi vladarji vse patronatne pravice prejšnjih knezov in imenovali svoje kandidate tudi na mesta svobodne podelitve trdeč, da je prejšnji cerkveni knez tudi glede njih vršil kolacijo kot patron in ne kot ordinarij.[67]

---

ktitorska pravica, preide ustanova z vso svojo imovino v last dotične cerkvene občine, ki prevzame vse dolžnosti ktitorjev. V naši državi ni podrobnih predpisov o ktitorskem pravu. Ktitorjev v nekdanjem smislu — najdalje jih je ohranila romunska pravoslavna cerkev — danes sploh ni več; njih dolžnosti in pravice so prevzele občine. V Bukovini pa je pravoslavni verski zaklad nad pravoslavnimi cerkvami od cesarja Jožefa II. dalje izvajal pravice patrona.

(Lit. Zhishmann, Das Stiftsrecht in der morgenländischen Kirche, Wien 1883. Milaš, Patronatsko pravo u pravoslavnoj crkvi, Beograd 1909, Arh. za pravne i društv. nauke knj. VII. i VIII. str. 36 ss, 12 ss. Milaš-Pessić, Das K. R. der morgenländischen Kirche, 1905, 535 ss. Vering, K. R.[3], § 103. Cotlarciuc N., Stifterrecht u. Kirchenpatronat im Fürstentum Moldau u. in der Bukowina. K. rechtl. Abhdlg. hsg. v. Stutz, 47. Heft, 1907.

[65] 65 jih je v lavantinski in 25 v ljubljanski škofiji.

[66] Prim. Monumenta Habsburgica II, 281 n. 102. Cesar Friderik III. prezentira novega župnika za cerkev Marije Device in Grauenwart (Kostel) Aquilejensis dioecesis, „cujus jus patronatus ratione ducatus nostri Carniolae ad nos spectare dinoscitur."

[67] Friedberg, K. R.[6], 383.

Dočim se na to teorijo osnovani deželnoknežji patronat v praksi ni mogel dolgo vzdržati, je v avstrijskih deželah ostal kot od davnine izvajan in priznan brez prigovora do razpada monarhije v veljavi ter obstoja formalno v njenih bivših delih še danes naprej. Niti cerkev niti država ga ni izrecno razveljavila, dasi je v naši kraljevini nesporno, da je s prevratom ugasnil, ker je odpadel dosedanji upravičenec in ker je bil samo v nekdanji avstrijski dinastiji dednim potom prenosen.

2. Različen od deželnoknežjega patronata je bil patronat verskega zaklada, ki ga je sicer tudi izvajal avstrijski vladar po svojih organih, toda ne v svojstvu kot vladar ampak kot upravitelj sekulariziranih cerkvenih posestev, katera je Jožef II. združil v posebno ustanovo.

Verskozakladni patronat ni bil v bivši Avstriji cerkveno nikdar priznan. Priznanje se tudi s konkordatom l. 1855 ni izvršilo, kajti papež je v členu 25 priznal cesarju Franu Josipu in njegovim katoliškim naslednikom samo indult, „nominandi ad omnes canonicatus et parochias, quae juri patronatus ex fundo religionis seu studiorum derivanti subsunt, ita tamen, ut seligat unum ex tribus, quos publico concursu habito episcopus ceteris digniores judicaverit." Besedilo „quae juri patronatus ex fundo religionis derivanti subsunt" nikakor ne pomeni priznanja, ampak je služilo samo v boljšo in jasnejšo označbo beneficijev, kateri tvorijo predmet privilegija. Indult pa je z državnim prevratom ugasnil, ker ni več upravičenca in njegovega katoliškega nasledstva in ker je cesarstvo (imperium) razpadlo. Naši vladi nedostaje pravnega naslova za izvajanje verskozakladnega patronata; samo upravljanje verskozakladne imovine ni nikak patronatni naslov. Zato se imajo odslej vsi kanonikati in župnije, ki so stale pod patronatom verskega zaklada, konferirati po predpisih občega cerkvenega prava, t. j. podeljevanje dignitet pripada papežu, navadnih kanonikatov in župnij pa škofu (c. 396 § 1). Državi ostane na imenovanje samo političen vpliv, dokler dejanski iz svojih sredstev plačuje dotične

cerkvene uslužbence. Določilo § 4 zakona z dne 7. maja 1874 d. z. št. 50[68] se po preobratu ne da več izvajati iz naslova patronata.

3. Tudi patronat bivšega ogrskega in hrvatskega kralja, pod katerega so spadale vse župnije prejšnjega krajiškega področja, nekdanje vojaške granice, izza prevrata ne obstoja več, ker je bil upravičenec na podlagi starih privilegijev in stoletnih zakonitih običajev samo bivši nosilec krone sv. Štefana kot summus ecclesiarum patronus, kateri doslej sploh nima naslednika. A tudi če bi Ogrska dobila novega legitimnega kralja in bi z njim prejšnje prerogative na cerkvenopravnem območju zopet oživele, bi bile vezane na meje ogrske države. V naši kraljevini teh prerogativ niti vlada niti kralj ne moreta uveljavljati. Vlada radi tega ne, ker bi jih mogla izvrševati samo v imenu zakonitega upravičenca, ne pa na podlagi državne oblasti kot take, kralj pa radi tega ne, ker so na ozemlju prejšnje ogrske krone, ki je pripadlo naši kraljevini, vsi osebni privilegiji ogrskih kraljev prenehali in je v osebne pravice vsako pravno nasledstvo izključeno.[69]

II. Zasebni patronati.

V Avstriji so Habsburžani izvajali patronatne pravice kot knežji regal in so od protireformacije dalje urejevali patronatno oblast s številnimi uredbami in odloki: starejše

[68] § 4: „Vse cerkvene službe in nadarbine, ki so v celoti ali v pretežnem delu dotirane iz državnega zaklada, verskega fonda ali drugih javnih sredstev, se smejo podeliti samo na podlagi prezentacije, izvršene po državni oblasti." — V Čehoslovaški, v Avstriji in v novi Italiji zahtevajo prejšnje pravice avstrijskega vladarja sedanje vlade. Avstrija dela izjemo samo glede kanonikatov, pri katerih se omejuje na pravico prigovora. Haring, 640 op. 4, 656. Haring, str. 656 op. 6 pripominja: Solange die Regierung die Patronatslasten trägt, hat die Kirche kein Interesse, an diesem Zustande zu rütteln. V naši kraljevini je obveljalo glede kanonikatov naziranje kakor v Avstriji, glede župnij je prašanje še odprto.

[69] Prim. o posebnostih patronata na Ogrskem: Surángi, Das Patronatrecht in Ungarn, A. f. k. K. R. zv. 78, 56 ss. Timon A., Das städtliche Patronat in Ungarn, Budapest, 1889. Isti, Ungarische Verfassungs- u. Rechtsgeschichte, Berlin 1904, 279 ss. Novak M., Propisi o crkvenoj gradjevnoj dužnosti u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1908, 10—19. Tauber A., Manuale Juris Canonici[4], Sabariae, 1912, §§ 201—204.

predpise združuje po njihovi bistveni vsebini Tractatus de juribus incorporalibus z dne 13. marca 1679.[70] Jožef II. je zastopal načelo, da mora vsaka cerkev imeti patrona. Patronat nad novo ustanovljenimi župnijami naj prevzame verski zaklad, ako ga zemljiški gospod odkloni.[71] Isti vladar je določil v številnih dvornih dekretih, izmed katerih je oni z dne 10. maja 1787 v Hrvatski in Slavoniji še danes v veljavi,[72] obsežno gradbeno dolžnost patronov, katera ni prenehala, tudi če so se patroni svojim pravicam odpovedali. Na ta način so postali patronati realna bremena, kar po cerkvenem pravu nikdar niso bili. Zakon o medverskih odnošajih z dne 25. maja 1868 d. z. št. 49 je v členu 9 to svojstvo patronatov izrecno povdaril ter določil, da so pri realnem patronatu patronatne dolžnosti od veroizpovedanja patrona neodvisne. V zakonu z dne 7. maja 1874 je država obljubila (§ 32), da se bodo patronatna razmerja posebej uredila. Po vladinem poročilu k omenjenemu §-u naj bi ta ureditev obstojala zgolj v tem, da se patronati ali obligatorno ali fakultativno odpravijo[73], kar se pa do prevrata ni zgodilo. Izza prevrata sem silijo nove razmere vedno bolj na temeljito preureditev današnjih patronatnih odnošajev, ki so postali sosebno radi agrarne reforme kot javnopravna realna bremena nevzdržni.

Ukinitev teh bremen je na sebi mogoča na odplaten ali na neodplaten način. Oboje predpostavlja donošenje formalnega zakona. Možnost ukinitve brez odkupnine priporoča dejstvo, da so bile te dajatve neupravičene že od onega časa naprej, ko je prenehalo vlastelstvo.[74]

[70] Riegger, Corpus juris ecclesiastici Bohemici et Austriaci, Wien 1770, II, 289—302.

[71] Wahrmund, l. c. II, 26.

[72] Novak, l. c., 17, 18.

[73] Burckhard, Kultusges. v zbirki Manz, Oester. Ges. 26[3], II, 75.

[74] Iz tega razloga in tudi vsled cerkvenopravne vsebine patronata naj se v bodočem konkordatu določi, da je vsakemu patronu svobodno, da se svojim pravicam odpove z učinkom, da patronatno razmerje z vsemi bremeni vred ugasne. Dokler takega zakonitega določila ni, bi se morala patronatna bremena poprej odkupiti, predno bi postalo sploh šele mogoče, se pravicam odreči. Ta način rešitve patronatnega problema, ki je v Prekmurju, Medjimurju, v Hrvatski in Slavoniji ter v Vojvodini še nujnejši kakor v Sloveniji, propagira sedaj ministrstvo

Tretji oddelek.

Posamezna cerkvena zvanja.

I. Poglavje.

Papež in njegovi pomočniki.

§ 77.

Papež.

Cc. 218—221. Stutz, Der Geist des Cod. j. c., 1918, 235 ss. Hilling N., Das Personenrecht d. Cod. j. c., 1924, 112 ss. Sägmüller, K. R. I.[3], § 87. Pöschl A., K. R.[2], 130 ss. Haring, K. R.[3], § 68. Wernz-Vidal, II, p. 387 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], §§ 82—85. Hinschius, K. R. I, 195 ss.

I. O papežu ima kodeks samo kratke določbe v cc. 218 do 221. V njih je na pregnanten način izraženo njegovo najvišje poglavarstvo. Zakon veli:

Romanus Pontifex, Beati Petri in primatu Successor, habet non solum primatum honoris, sed supremam et plenam potestatem jurisdictionis in universam Ecclesiam tum in rebus, quae ad fidem et mores, tum in iis, quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent.

Haec potestas est vere episcopalis, ordinaria et immediata tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles, a quavis humana auctoritate independens (c. 218).

---

za vere v Beogradu, kakor je razvidno iz njegovega razpisa z dne 19. septembra 1925 V. K. br. 5903 na ministra za agrarno reformo in na vse ordinariate. Ministrstvo za vere želi, da naj se v slučaju svobodne parcelacije veleposestev, ki jo odobruje minister za agrarno reformo na osnovi člena 38 zakona o budžetnih dvanajstinah za mesece avgust-november 1925, zasigura tudi odkup patronatnih bremen na ta način, da odstopijo veleposestniki primerne parcele ali druge vrednosti z odobrenjem pristojnih državnih in cerkvenih oblastev (ordinarijev in velikih županov) patronatnim cerkvam in nadarbinam. Ta odkup naj bi bil nekak pogoj za dovolitev svobodne parcelacije. Ordinariati so bili naprošeni, naj naznanijo ministrstvu za vere vsa v poštev prihajajoča veleposestva z realno patronatno pravico. Osnutek konkordata predvideva po iniciativi naše vlade določilo, da prestanejo vsi javni in oni zasebni patronati, ki so vezani na državna posestva. Zasebnim patronom pa bo dana samo možnost, da patronatna bremena odkupijo. Prim. Lanović, l. c., 84.

Romanus Pontifex, legitime electus, statim ab acceptata electione, obtinet, jure divino, plenam supremae jurisdictionis potestatem (c. 219).

C. 220 nam samo pove, da se imenujejo važnejša, papežu pridržana opravila causae majores in c. 221 določa, da za ostavko papeža ni potrebna pritrditev kardinalov ali koga drugega.

Papež je, kar iz besedila zakona ni povzeti:

a) Rimski škof. Njegova škofija obsega mesto Rim in okolico v obsegu 40 milj. Kot škofa ga zastopa Vicarius Urbis, kardinal, katerega pravni položaj ni različen od onega generalnih vikarjev v drugih škofijah, le da njegova jurisdikcija ob papeževi smrti ne preneha.

b) Papež je metropolit Rimske cerkvene province, pod katero spadajo škofije srednje Italije od Capue do Pise, vse nadškofije brez sufraganov in vse eksemtne škofije sveta.

c) Papež je primas Italije in patriarh na zapadu, katere prednosti pa seveda absorbira njegovo na božjem pravu osnovano prvenstvo nad celo katoliško cerkvijo.

Njegova, na celi svet se nanašajoča suprema, plena, ordinaria et immediata jurisdictio vere episcopalis se po vsebini ne razlikuje od oblasti škofov, samo da je krajevno neomejena. Tudi drugi škofje imajo po vsebini enako oblast kakor papež, toda izvrševati jo smejo samo vsak v svojem področju in pod poglavarstvom papeža, ki je vedno upravičen, vršiti jo v polnem obsegu ali deloma mesto njih. Primacialna oblast papeža obstoji tedaj v njegovem univerzalnem episkopatu.

Ta primatus jurisdictionis papežev, proglašen kot dogma na vatikanskem cerkvenem zboru, ima naslednjo vsebino:

1. Papež je najvišji cerkveni zakonodajalec. Zato mu pripada: obsodba herezij, odobrenje spisov o veri in morali, prepoved takih knjig, ki so veri in morali nasprotne, vodstvo vesoljnih koncilijev, potrjevanje njih sklepov, potrjevanje sklepov partikularnih sinod, vodstvo misionov, zakonodaja za vso cerkev, dovoljevanje dispenz.

2. On je najvišji cerkveni vladar, ki ureja kult, liturgijo, poste, praznike, izreka kanonizacije in beatifikacije, preiskuša pristnost relikvij, deli odpustke, potrjuje redove in kongregacije ali jih zopet odpravlja, ustanavlja nove škofije, dovoljuje spremembe že obstoječih, postavlja kardinale, imenuje, potrjuje, pripušča, umešča, premešča, odstavlja škofe; jim podeljuje palij, daje koadjutorje in pomožne škofe, sprejema njih ostavke. Papež je najvišji upravitelj cerkvene imovine in sme nalagati davke celi cerkvi.

3. On vrši najvišje nadzorstvo nad vesoljno cerkvijo na ta način, da pošilja poslanike v različne države, da zahteva periodična poročila od škofov o razmerah v njihovih diecezah ter sprejema tudi ustna poročila ordinarijev na svojem sedežu v Rimu.

4. Papež je najvišji cerkveni sodnik. Vsaka zadeva se sme vložiti že v prvi instanci pri njem ali pa jo on sam odkaže pred svoja sodišča. Kazensko postopanje proti škofom je pridržano izključno njemu. Sodi ali sam ali po svojih organih v Rimu ali pa delegira judices in partibus. Proti odločbam papeža ni nikak priziv mogoč, tudi ne na cerkveni zbor. Onega, ki bi se prizval proti papežu na vesoljni cerkveni zbor, bi zadela ekskomunikacija (cc. 228, 2332). Papež izreka kazni in cenzure in sme sebi ali drugim pridržati odvezo izvestnih deliktov.

5. Papež je predstavnik vesoljne katoliške cerkve. On zastopa pravice katolikov napram državam in vladam in sklepa pogodbe (concordata, conventiones). Ta suverenost, dasi samo duhovna, je meddržavno priznana.

II. Papež kot svetni suveren. Začenši od druge polovice 8. stoletja pa do 20. septembra 1870 so bili papeži s kratkimi presledki tudi svetni suvereni cerkvene države: Patrimonium Petri. Ta država je bila last vesoljne cerkve. Po nazoru cerkve je taka država potrebna, ker jamči za neodvisnost in resnično svobodo vrhovnega cerkvenega poglavarja, katera po mnenju cerkve z italijanskim garancijskim zakonom z dne 13. maja 1871 ni zajamčena. Tam se pač papežu priznavajo častne pravice suverena, diplomatična imuniteta, svoboda občevanja, vžitek in realna imuniteta Vatikana, Laterana in vile Castello Gandolfo ter mu je priznana civilna lista nekaj nad 3,000.000

frankov letno. Papeži so protestirali proti nasilju in izrekali kazni proti uzurpatorjem, toda brez praktičnega uspeha. Odrekla se cerkev svoji pravici po lastni državi dosedaj ni; papeži so odklonili civilno listo in niso zapustili od l. 1870 več Vatikana.

III. Častne pravice papeža (Primatus honoris):

Najprej je imel rimski škof kakor vsak drugi naslov: Svetost, sv. oče, papa; rimska cerkev se je imenovala kakor druge apostolska stolica. Od 5. stoletja naprej pa so te titulature vedno bolj pridržane Rimskemu škofu in Rimski cerkvi. Od srednjega veka dalje se rabijo tudi naslednje, poprej za škofe sploh običajne titulature izključno samo za papeža: Papa, Summus Pontifex, Pontifex maximus, Apostolicus, Vicarius Christi, Vicarius Dei.

Nagovori se ga: Sanctissime pater, Sanctitas Tua, Sanctitas Vestra. On naziva škofe fratres, druge vernike filii, filiae. Sam se imenuje Episcopus, od Gregorja I. naprej ob slovesnih prilikah z dostavkom: servus servorum Dei.

Navadna obleka: talar iz bele svile, naprsni križ, škrlatastosvileni čevlji z uvezenimi zlatimi križi in izven stanovanja rdeč plašč in rdeč klobuk. Pri slovesnih prilikah nosi rdeč, s hermelinom obrobljen naramni plašč, mozzetta, z zlatom vezeno štolo, belo čepico (zuchetto, solideo, pileolum), po zimi s krznom obrobljeno pokrivalo (camaura), pri božji službi pa navadno škofovsko obleko in palij. Pri gotovih slovesnostih izven službe božje ima na glavi tiaro, regnum, triregnum, t. j. mitro s tremi zlatimi obroči v obliki kron, od katerih je prvo uvedel Gregor VII., drugo dodal Bonifacij VIII., tretjo Benedikt XI.[1] Nadaljnje insignije so: annulus piscatoris, ribičev prstan, ravna palica zgoraj s križem (pedum rectum), in križ, katerega nosi pri slovesnostih subdiakon pred papežem. Kadar je papež na potovanju, nosi najsvetejše seboj.

V kanonu maše se moli za papeža. Verniki mu dolgujejo spoštovanje, ki se ob avdijencah izraža s poljubom na nogo (adoratio); škofje poljubijo koleno in nogo, kardinali nogo in roko, vladarji in njih zastopniki samo roko.

IV. Historične pravice: pravica, maziliti in kronati rimske cesarje, zahtevati od njih prisego zvestobe ter officium strepae et stratoris, pravica, biti razsodnikom v svetovnih sporih.

V. V diplomatičnem občevanju je papežu že izza dunajskega kongresa priznano prvenstvo med suvereni, njegovi poslaniki so povsodi doyeni (staroste) vsega diplomatičnega zastopstva.

---

[1] Podoba tiare z dvema prekrižanima ključema tvori tudi papeški grb.

§ 78.

Volitev papeža.

Stutz, K. R.[2], §§ 29, 68. Sägmüller, K. R. I.[3], § 88. Vering, K. R.[3], § 125. Koeniger, Gesch. d. kath. K. Rs., 22, 33—35. Wernz-Vidal II., p. 394 ss. c. 160; documenta I—III v dodatku k kodeksu. Haring, § 167. Groß-Schueller, § 56. Hinschius, K. R. I., 217 ss.

I. Papež ima v cerkvi izjemen položaj. Na poseben način se določi tudi njegov naslednik, kadar se upraznі apostolska stolica.

Prvotno so si izbirali škofa v Rimu duhovniki in ljudstvo na enak način, kakor je bil v veljavi glede vseh drugih škofov.

V krščanski dobi je postala oseba rimskega škofa tolike važnosti za državo, da so se za volitve zanimali tudi cesarji, da so podpirali na moč svoje kandidate, odločali nastale spore, izravnavali nesoglasja ter ob potrebi tudi sami postavili naslednika umrlemu škofu.

Njihov vzgled so posnemali kralji vzhodnih Gotov.

Ko so vzhodni Rimljani uničili državo vzhodnih Gotov l. 555, je prešla pravica soodločanja pri papeških volitvah na vzhodnorimske cesarje, o čemur poroča Liber diurnus. Ob upraznitvi stolice so morali nje upravitelji, namreč archipresbyter, archidiaconus in primicerius notariorum eksarhu v Raveni naznaniti papeževo smrt. Tri dni po smrti se je vršila volitev, pri kateri sta bili odmerjeni visokemu duhovništvu in rimski aristokraciji glavni vlogi, nižji kler in ljudstvo pa sta smela le naknadno volitvi pritrditi. O volitvi so spisali glavni volilci zapisnik in ga poslali cesarju v Carigrad. Kadar je došlo cesarjevo odobrenje, se je izvršila konsekracija. Za odobrenje se je plačala posebna taksa, kateri pa se je cesar Konstantin IV. Pogonatus l. 678 odpovedal. Šest let kasneje je to storil tudi glede pravice do odobrenja volitev. Odslej pa je potrjeval volitve eksarh v Raveni kot cesarjev namestnik.

Vsled tega razvoja niso po uničenju vzhodnorimskega gospodstva v Italiji niti frankovski niti longobardski kralji zahtevali pravice do potrditve izvoljenega papeža. Pipin in Karol Veliki sta se zadovoljila z uradnim obvestilom o izvršeni izvolitvi, kateri sta formalno pritrdila, kar pa je bilo praktično brez pomena, ker je bil izvoljeni že zdavnaj posvečen. Toda na ta način je postala rimska stolica predmet najhujših strankarskih bojev rimske aristokracije. Na lateranski sinodi l. 769 je Stefan III. izključil vse laike iz kroga volilnih upravičencev ter določil, da more samo rimski klerik postati papež. Toda laiki se niso dali kar tako izriniti in so vsaj najuglednejši med njimi bili po Ludviku Pobožnem l. 817 in po Nikolaju I. l. 862 na rimski sinodi kot volilci priznani. To pa je povzročalo vedno silne boje pri

volitvi papežev, vsled česar so morali Rimljani l. 824 Lotarju I., sinu Ludvika, pod prisego obljubiti, da izvoljeni ne bo dobil poprej posvečenja, predno ni prisegel v navzočnosti cesarskega odposlanca zvestobe cesarju. Papež Ivan IX. je potrdil ta običaj na neki sinodi l. 898 (c. 28 D. 63).

Po razpadu karolinške države je postala rimska stolica zopet predmet ljutih strankarskih bojev. Zato sta se Oton I. in Ivan XII. ob obnovitvi nemško-rimskega cesarstva l. 962 sporazumela zopet na oni obseg cesarskih pravic pri papeževi volitvi, kakor ga je bil določil Lotar I. Pa že prihodno leto so morali Rimljani vsled upora Ivana XII. cesarju priseči, da ne bodo nikdar dali glasov in posvečenja drugemu papežu kakor onemu, ki ga izbereta cesar in njegov sin. Otoni so v istini postavili vrsto papežev sami.

Ko je izumrl rod saških cesarjev, je papeštvo zopet zapadlo oblasti srednjeitalijanskih plemiških rodbin. Zle posledice tega strankarskega vpliva so dosegle pod Benediktom IX. (1032—1044) svoj višek. Zato ni nič čudnega in je bilo cerkvi v srečo, da je Henrik III., najmogočnejši nemški cesar, sam postavil Klementa II., Damasa II., Leona IX. in Viktorja II. zaporedoma za papeže, ki so se vsi izkazali kot vrli in vredni možje.

Ravno papeži, ki jih je postavil Henrik III., pa so bili odkriti pospeševatelji reformističnih stremljenj, izhajajočih iz samostana Clugny, kojih smoter je bil, priboriti cerkvi nazaj popolno svobodo, odstraniti vpliv laikov in jo izčistiti na znotraj. Po Henriku III. je prišel njegov nedorasli sin Henrik IV. na prestol, ki vsled svoje mladosti osebno ni mogel nastopiti pri postavljanju papežev na enak način kakor njegov oče. To ugodno priliko je porabil papež Nikolaj II. in je na velikonočni ponedeljek l. 1059 izdal o volitvi papeža poseben dekret In nomine Domini (c. 1, D. 23, kojega izpopolnilo tvori c. 9, D. 79). Po tem dekretu se naj najprej sestanejo kardinali škofje ter posvetujejo o kandidatu, potem pa naj izvrše skupno z drugimi kardinali volitev. Ostali kler in ljudstvo naj pritrdi izvršeni izvolitvi. Voli naj se samo član rimskega klera izvzemši primer, da ni med njim sposobnega kandidata. Ako ni mogoče volitev izvršiti v Rimu, se naj voli v drugem kraju in izvoljeni sme tudi brez ustoličenja izvrševati jurisdikcijo. Volitev naj se vrši pod pridržkom dolžnega spoštovanja napram kralju Henriku IV. in njegovim naslednikom, ki jim bo priznala apostolska stolica enako pravico (kraljevski paragraf).

V težkih bojih investiturnega spora in pri nemirnih volitvah v nasledni dobi pa zgoraj omenjeni dekret ni prišel do veljave. Šele Aleksander III. je na tretjem lateranskem zboru l. 1179 z dekretalo „Licet de vitanda", c. 6, X, 1, 6, končnoveljavno uredil volitve papežev.

Samo kardinali smejo voliti papeža, vsaka udeležba ostalega klera, ljudstva in nemškega cesarja je izključena. Na tej podlagi so gradili nasledniki Aleksandra III. dalje. Tako je n. pr. Gregor X. uvedel konklave, Gregor XV. tajni skrutinij, Pij IX. je nanovo utrdil volilno pravico kardinalov, izključil vsak vpliv laikov in izdal določbe, kdaj, kako in kje naj se sestane konklave. Leo XIII. je s konstitucijo: „Praedecessores Nostri" z dne 24. maja 1882 in posebnim opravilnikom, „Regolamento", izdal predpise za slučaj, da se volitev papežev vsled nemirnih časov in razmer ne bi mogla vršiti na pravilen način. Pij X. pa je volitev papeža s konstitucijo Vacante Sede Apostolica z dne 25. decembra 1904 uredil na novo. Ta konstitucija skupno s konstitucijo Commissum Nobis z dne 20. januarja 1904, s katero je papež izrecno prepovedal civilni veto ali pravico do ekskluzive, je sedaj edini pravni vir za red, po katerem se voli papež v normalnih razmerah. Za izredne prilike pa velja konstitucija „Praedecessores Nostri" Leona XIII. z dne 24. maja 1882.[2]

II. Čim je sv. stolica upraznjena, se morajo v Rimu bivajoči ali tja dospeli kardinali s svojim spremstvom podati 16. dan (po smrti ali ostavki papeža) v konklave, zazidan prostor v Vatikanu. Tu ostanejo strogo ločeni od zunanjega sveta, dokler ni volitev izvršena. Le jedila se jim smejo prinašati od zunaj. Pozneje dospelim kardinalom se sme konklave odpreti, drugače pa mora ostati zatvorjen.

Volitev se izvrši ali a) quasi per inspirationem, t. j. po enodušni aklamaciji, ali b) per compromissum, t. j. po večini onih, kojim je volilni zbor poveril izvolitev, ali c) per scrutinium, po tajnih volilnih listkih z dvetretjinsko večino odštevši glas izvoljenega, ako je glasoval sam zase.

---

[2] Konstitucijo Pija X. „Vacante Sede Apostolica" je izpopolnil Pij XI. z motuproprio „Cum proxime" z dne 1. marca 1922 (A. A. S. XIV, p. 145 ss.). Rok od smrti do začetka konklava je podaljšan „ad 15 solidos dies" in kardinalski kolegij ga sme podaljšati še za dva ali tri dni.

Ako se pri volitvi ne doseže dvetretjinska večina, potem se sedaj ne vrši več dodatna volitev per accessionem,[3] ampak navadna ponovna volitev. Pravico do izključitve ali ekskluzive, ki so si jo prisvajale katoliške velesile Španska, Francija, Avstrija, in ki je šla za tem, da smejo pri vsaki volitvi vsaka po svojem zaupnem kardinalu (kronski kardinal) enkrat označiti kandidata, ki bi jim ne bil po volji, je Pij X. energično zavrnil. Sicer pa tudi poprej neupoštevanje te dozdevne pravice ni imelo nikakih pravnih posledic. Vsako vplivanje na volitev papeža s strani svetne oblasti se kaznuje z izobčenjem dotičnega kardinala, ki nastopi ipso jure (Const. Vac. Sede Ap. točka 82). Tudi mora vsak kardinal ob svoji kreaciji, nato ponovno po smrti papeža pri vsaki generalni kongregaciji, in po vstopu v konklave zopet priseči, da ne bo sprejel in prijavil nikakega veta, niti ne želje tretje osebe glede volitve. Izvoljen je lahko vsak kristjan, ki je capax. V istini pa se volijo od l. 1389 naprej samo kardinali in od l. 1523 so bili vsi papeži rojeni Italijani. S tem, da izvoljeni izvolitev sprejme, dobi že popolno jurisdikcijo. Če je izvoljeni že škof, sprejme kot papež samo blagoslov, drugače ga posveti kardinal-dekan. Od Sergija IV. (1009) menjajo novo izvoljeni papeži svoje ime. S tem naj se označi, da je preteklost za vsakega v trenotku, ko izvolitev sprejme, pozabljena.

Zelo preporno je, če si sme papež sam določiti naslednika. Papež Feliks III. (526—530) je imenoval iz tehtnih vzrokov arhidiakona Bonifacija svojim naslednikom. Na vsak način papežu ne more biti zabranjeno, da se s kardinali o nasledniku razgovarja, ali celo pogaja ali pa jim izreče svoje želje. Absolutno izključiti pa se niti ne da pravica, da si postavi sam naslednika, kajti institucija kardinalov in njih volilna pravica, sploh ves volilni red je juris humani in po papežu vsak čas spremenljiv. Tak korak bi pa bil na mestu le v zelo izrednih primerih, ako bi imela cerkev od njega očitno korist. Če ni posebno tehtnih vzrokov, bi neupoštevanje obstoječega prava po papežu bilo cerkvi bolj v škodo nego v hasek, zato bi tudi imenovanje naslednika po papežu ne bilo koristno.

[3] Volitev per accessionem se je vršila na ta način, da so se posamezni kardinali v ponovnem glasovanju ali pridružili enemu izmed tistih, ki so dobili pri volitvi glasove — zato besedilo glasovnice „accedo rev. dd. N. N." —, ali pa so ostali pri prvotnem glasu „accedo nemini".

III. Upraznitev sv. stolice nastopi navadno vsled smrti. V prvih časih je prevzel ves presbiterij vodstvo rimske cerkve, če je škof umrl, pozneje so jo vladali samo archipresbyter, archidiaconus in primicerius notariorum. Ko se je bil izoblikoval kardinalski kolegij v polni oblasti, je vršil vodstvo sam, toda kmalu ne več v celoti, ampak po ožjem odboru, ki so ga tvorili in ga še tvorijo cardinalis cammerarius in najstarejši kardinal iz vsakega reda (capita ordinum);[4] ta sosvet se pa menja vsake tri dni. Naloga kardinalskega odbora je danes, ko ni več cerkvene države, uprava imovine rimske stolice, priprava konklava in oskrbovanje neodložljivih, vesoljne cerkve se tičočih poslov. Nikakor pa ne preide ob sedisvakanci vesoljna jurisdikcija papeža na kardinalski kolegij.

Papež se sme svojemu dostojanstvu tudi odpovedati. Njegova ostavka ne potrebuje odobrenja od nikake strani.

Sporno je, če papež, ki postane blazen ali drugače umobolen, zgubi svoje dostojanstvo. Pritrdilni odgovor na vprašanje ne more biti dvomljiv, ker je samo razumna oseba sposobna voditi in predstavljati na zunaj vesoljno cerkev.

Če bi se papež vdal krivoverstvu in bi postala njegova herezi a notorna, bi izgubil svo'o čast.

Izključeno je dandanes, da bi vesoljni cerkveni zbor ali svetna oblast papeža odstavila, ker prima sedes a nemine judicatur (c. 1556). Cerkveni zbor more samo izjaviti, da dosedanji papež iz zakonitega vzroka ni več papež.

§ 79.

Kardinali.

Cc. 230—241. Sägmüller, K. R.[3], § 89. Pöschl, K. R.[2], 134 ss. Hinschius, K. R. I., 309 ss. Haring, K. R.[3], § 70. Wernz-Vidal II, p. 454 ss. Hilling, Pers. R., § 43.

Cardinalis je bil prvotno vsak pri kaki cerkvi trajno in stalno nastavljen klerik, clericus intitulatus, incardinatus. Kasneje je značila beseda na glavni cerkvi, in cardine ecclesiastico, posebno na škofovi cerkvi stalno nastavljenega duhovnika. Osobito so se imenovali cardinales duhovniki, ki so bili nastavljeni na 25 župnih ali kvasiparohialnih cerkvah v Rimu, ki so spadale pod rimskega škofa in njegovo cerkev, ki je po sebi cardo ecclesiae.

Tam nameščeni duhovniki so imeli pravico deliti krst in sv. pokoro. Beseda cardinalis pa je imela od nekdaj tudi isti pomen kakor principalis in tako je sčasoma pomenjala

[4] Poprej so se capita ordinum menjala vsak dan. Sedaj se menjajo vsak tretji dan (točka 6 konstit. „Vacante Sede Apostol."). V administrativnem kolegiju je samo kardinal kamerlengo kot načelnik trajen.

samo še prvega na onih cerkvah nameščenega duhovnika. Ti presbyteri cardinales so bili zavezani opravljati božjo službo v 4 cerkvah, t. j. v cerkvi sv. Petra, sv. Pavla, S. Maria Maggiore in S. Lorenzo in sicer jih je bilo za vsako teh cerkva določenih 7, tako da jih je imelo biti v celem 28. Pri papeževem bogoslužju so morali sodelovati nadalje diaconi regionarii, 7 po številu, v kojih rokah je bila skrb za uboge v sedmih mestnih okrajih. Dobili so ime diaconi cardinales. Njih število je naraslo polagoma na 18, ker so dobili diaconi palatini na papeževem dvoru s časom iste pravice kakor diaconi regionarii. Končno so papeži klicali tudi sosedne škofe v Rim k važnim posvetovanjem in za podporo pri opravljanju pontifikalnega bogoslužja. V 8. stoletju štejemo sedem takih škofov z naslovom episcopi cardinales hebdomadarii. V 12. stoletju se skrči njih število na šest in ob enem so označene njih škofije namreč: Ostia-Velletri, Porto-S. Rufina, Albano, Sabina, Tusculum (Frascati), Praeneste (Palestrina).

Vsi ti rimski kardinali so se vsled svoje pravice, voliti papeža, od Nikolaja II. in Aleksandra III. dalje povzpeli v dostojanstvu nad vse škofe, celo nad patriarhe. K temu je pripomoglo tudi dejstvo, da so po prenehanju rimskih sinod postali edini svetovalci papeža v konzistoriju in da so bili predstojniki kurialnih uradov. Končno si je priboril kardinalski kolegij tudi napram papežu trdno stališče, pravico do soodločanja v važnih cerkvenih zadevah. V zvezi s tem je ostal tudi naslov c a r d i n a l i s le še njim, vsi drugi kleriki so ga izgubili. Število kardinalov se je v srednjem veku močno menjalo, od Siksta V. štejemo 6 kardinalov škofov, 50 kardinalov duhovnikov, 14 kardinalov diakonov.

Kardinali se dele tudi danes v tri vrste ali rede (ordines), kardinale škofe (naštetih 6, ki vsi stolujejo v Rimu), kardinale duhovne, po številu 50, (med nje spadajo tudi škofje, posebno vnanji, ter visoki redovniki) in kardinale diakone (14). Vsi kardinali so imenovani po prostem prevdarku papeža za določene cerkve v Rimu (tituli), izmed katerih je najuglednejša S. Maria in Via Lata. Poprejšnje zaslišanje kardinalskega kolegija je le formalnega pomena. Tudi predlogi katoliških velesil — po razpadu Avstrije samo še Španska — niso obvezni. Imenovanje kardinalov se zove c r e a t i o in se izvrši v konzistorijih, t. j. zborih kardinalov pod predsedstvom papeža. Mogoče je, da se ime novega kardinala sploh ne razglasi (reservatio in pectore) in se objavi šele pozneje. Zasigura se mu na ta način vsekako činovni red ex tunc. Novemu kardinalu se

izroči v konzistoriju široki rudeči klobuk s 15 čopi in prstan, annulus cardinalitius; on mora zapreti usta in jih zopet odpreti kot simbol, da ima službeno molčati in govoriti, nakaže se mu cerkev (titulus) ali diakonija. Načelnik kardinalskega kolegija je kardinal dekan, ki je najstarejši kardinal škof in kot tak vedno ob enem episcopus Ostiensis. Kardinali prejemajo dohodke svojih cerkva, najmanj 4000 skudov letno (okrog 22.000 Din predvojne vrednosti); če dohodki cerkve znašajo manj, se jim primanjkljaj doplača iz papeške blagajne (piatto cardinalizio). Kardinali so rojeni člani vesoljnih cerkvenih zborov in spadajo pod izključno sodstvo papeža. Tudi če niso škofje, nosijo naprsni križ in kardinalski prstan, imajo prednost pred vsemi cerkvenimi dostojanstveniki ter so uvrščeni po dostojanstvu koj za vladajočimi knezi. Nagovarja se jih z Vaša eminenca, njih noša je škrlat ali redovniška obleka z rudečimi našitki.[5]

Z imenovanjem izgubi novi kardinal vsa dosedanja dostojanstva, cerkvene beneficije ali cerkvene penzije, če ni ukrenil papež ob imenovanju drugače. Pri kardinalih izven Rima ostane navadno vse pri starem, le da dobi vsak svojo naslovno cerkev ali diakonijo v Rimu.

O p c i j a. Merodajna sta imenovanje in ordo. Kardinali duhovni smejo optirati za drug naslov, kardinali diakoni za drugo diakonijo in če so že 10 let v tem redu, tudi za višji red, torej za naslov kardinala duhovna.

Kardinali duhovni smejo optirati v konzistoriju za upraznjeno suburbikarno škofijo. Pri tem odloča čas promocije.

Kardinali škofje pa ne smejo optirati za drugo suburbikarno škofijo. Dieceza Ostia se združi vedno s škofijo najstarejšega kardinala škofa, ko postane ta dekan, tako da ima dekan vedno dve škofiji.

Privilegiji kardinalov so zelo obsežni in našteti v c. 239 § 1 n. 1—24 ter §§ 2 in 3. Med te privilegije spada pravica, da smejo

[5] Glede posebno stroge kvalifikacije kandidatov za kardinalat glej zgoraj § 66 II, 1.

1. povsodi spovedovati, tudi nune, in dajati odvezo celo od pridržanih grehov razen onih, ki so specialissimo modo rezervirani papežu;

2. povsodi pridigovati in maševati, celo na morju in na Veliki četrtek;

3. blagoslavljati, služiti pontifikalije in vživati vse časti kakor ordinariji in to na kateremkoli kraju v katerikoli cerkvi;

4. s prihranki iz svojega beneficija svobodno razpolagati tudi za slučaj smrti;

5. povsodi posvečevati in blagoslavljati cerkve, altarje in sv. orodje;

6. podeljevati tonzuro in nižje redove (na podlagi dimisorijev) kjerkoli, ravnotako podeljevati birmo;

7. najvišji in pravno najvažnejši privilegij kardinalov pa je njih izključna upravičenost voliti papeža.

§ 80.

Rimska kurija.

Cc. 242—264. Hilling, Pers. R., § 44. Haring, K. R.[3], §§ 71—77. Wernz-Vidal II, p. 470 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], §§ 87, 88. Pöschl, K. R.[2], 136 ss. Hinschius, K. R. I, 373 ss.

Papež ima razen kardinalov pri vladanju cerkve še mnogo drugih pomočnikov. Vsi, ki so udeleženi pri tem poslu in ki se nahajajo v bližini papeža, tvorijo Rimsko kurijo. Že v 11. stoletju se je papežev dvor imenoval Curia Romana. Danes znači Rimska kurija v svojem navadnem pomenu vse osebe in oblastva, katerih se papež na svojem sedežu pri vladanju vesoljne cerkve poslužuje. Sem spadajo: kardinali, prelati, drugi uradniki brez prelature, advokati, notarji, odpravniki (expeditores), prokuratorji in agenti.

Prelati so večinoma nasledniki srednjeveških papeževih dvornih klerikov, ki so po važnosti svoje službe dokaj hitro nadkrilili pri različnih cerkvah v Rimu nastavljene klerike ter se imenovali proceres ali primates cleri seu ecclesiae. Med njimi se nahajajo prelati z jurisdikcijo in brez te (častni prelati). Naslov: Reverendissimus, navadno pa Monsignore; njih obleka je višnjeva. Po zakonu spadajo med nižje prelate (c. 328). Glavne skupine so: 1. protonotarji, 2. hišni prelati, 3. komorniki, 4. kaplani.[6]

[6] Prim. Hilling, l. c., 146.

Kot curiales v najožjem smislu pridejo v poštev advokati (svetovalci in zavetniki strank pred rimskimi cerkvenimi oblastvi), notarji (beležniki, zapisnikarji), odpravniki, prokuratorji (pravdni zastopniki strank) in agenti (posredovalci pri oblastvih).

Približno od 13. stoletja dalje, namreč v zvezi z razvojem srednjeveškega pravnega primata, je nastala na sedežu papeža cela vrsta oblastev, da rešujejo vedno bolj množeča se opravila. V 16. stoletju, v dobi reformacije, pa so prešle od starih in novejših kurialnih oblastev skoraj vse važnejše agende cerkvene uprave na kardinalske kongregacije, ki so se izoblikovale iz prvotno samo za konkretne primere postavljenih, pozneje pa trajnih odsekov kardinalskega konzistorija v kolegialna resortna oblastva za podporo papeža pri vladanju vesoljne cerkve z natančno določenim delokrogom. Najstarejša je Congregatio inquisitionis ali Sanctum officium, ustanovljena l. 1542 od papeža Paula III. v svrho, da čuva nad čistostjo verskega nauka in morale. Papež Sikst V. ji je dodal l. 1587 še petnajst novih kongregacij (konstitucija „Licet" z dne 21. jul. 1542 ter „Immensa aeterni" z dne 22. jan. 1587).

Na novo je uredil vsa oblastva in urade rimske kurije papež Pij X. s konstitucijo „Sapienti consilio" z dne 29. junija 1908 (A. A. S. I., p. 7 ss) z veljavo od 3. novembra 1908. Razdelil jih je v tri vrste: kongregacije, sodišča in urade (congregationes, tribunalia et officia). Vodilna misel mu je bila stroga ločitev uprave od sodstva. Razen tega je hotel jasno začrtati meje pristojnosti, urediti postopanje in obenem vstvariti trdno uradniško pravo.

Novi zakonik je načelo ločitve sodstva od uprave deloma zopet opustil, v bistvu pa so vanj sprejete določbe omenjene konstitucije.

Spori o pristojnosti med kongregacijami ali med temi in drugimi oblastvi kurije ali sploh med oblastvi iste vrste ali različnih vrst se morajo reševati po posebnih odsekih kardinalov, ki jih postavi papež sam (c. 245).

I. Konzistorij in kardinalske kongregacije.

Konzistorijev pozna današnji stylus curiae troje vrst: a) javne (consistoria publica), h katerim imajo poleg kardinalov dostop tudi v Rimu navzoči škofje, prelati, diplomatični zastopniki ter rimsko plemstvo. Javni konzistoriji so zbori s slovesnim ceremonialom, v katerih papež dene novo imenovanim kardinalom rdeči klobuk na glavo in v katerih govore ob priliki beatifikacijskih in kanonizacijskih procesov konzistorialni od-

vetniki; b) tajne (consistoria secreta), katerim prisostvujejo samo kardinali. V njih izvrši papež imenovanja kardinalov, škofov, nadškofov in patriarhov ali pa že poprej izvršena imenovanja razglasi (praeconiatio). Tudi služijo tajni konzistoriji za alokucije papežev o perečih cerkvenopolitičnih dogodkih in časovnih razmerah; c) polujavne (consistoria semipublica), katerih se udeleže poleg kardinalov tudi v Rimu se mudeči patriarhi, nadškofje in škofje, da oddajo svoj glas o kanonizaciji blaženih.[7]

Kardinalske kongregacije so v prvi vrsti upravna oblastva, vendar izvršujejo deloma tudi sodstvo, ne pa več zakonodaje. Najvažnejša mesta, predsedstvo in tajništvo, zavzemajo v njih kardinali, v nekaterih pa je predsednik papež sam. Predsednik ima naslov prefekt. Kongregacij je v celem enajst. Vrstni red med njimi je sledeči:

1. Congregatio Sancti Officii. Ona čuva nad verskim naukom in moralo, odloča ali sama v zadevah, ki se tičejo zakonskih (bračnih) zadržkov različnosti vere ali mešanega veroizpovedanja ter pavlinskega privilegija, ali pa poveri odločitev drugemu oblastvu, izvršuje tudi cenzuro knjig in vse, kar je ž njo v zvezi, ter je pristojna za vsa prašanja glede evharističnega posta mašnikov. Kot sodno oblastvo nastopa v vseh zločinih tičočih se verskega nauka ali morale in sicer ali v prvi ali vrhovni instanci po predpisih posebnega zanjo izdanega zakona (c. 247).

2. Congregatio Consistorialis, katere člani so m. dr. tajnik sv. oficija, prefekt kongregacije za seminarje in univerze ter državni tajnik, pripravlja to, kar se naj reši v konzistoriju ter ustanavlja nove škofije in cerkvene pokrajine, stolne in kolegiatne kapitlje, deli že obstoječe dieceze, predlaga v imenovanje škofe, apostolske administratorje, koadjutorje in pomožne škofe, uvaja informativne procese glede kandidatov za omenjena zvanja ter vestno premotriva tozadevno došle spise. V njen delokrog spada najvišje nadzorstvo nad stanjem škofij in nad delovanjem ordinarijev, katerih poročila rešuje. Ona odreja apostolske vizitacije in preizkuša poročila vizitatorjev (c. 248).

3. Congregatio de disciplina Sacramentorum izvršuje zakonodajno oblast glede vseh pravnih vprašanj, ki se tičejo sedmerih zakramentov in sv. mašne daritve, odloča izključno o dejstvu neizvršitve (inconsummatio) zakona (braka) ter o eksistenci razlogov za podelitev dispenze; ravno tako rešuje vse drugo, kar je s temi prašanji v zvezi ali sama ali pa odstopi zadevo Roti v rešitev. Pristojna je končno odločati o

[7] Hilling, l. c., 131.

veljavnosti zakona (braka) in višjih posvečenj, istotako o veljavnosti podelitve ali prejema ostalih zakramentov. Zakonske (bračne) zadeve, pri katerih so potrebne natančnejše preiskave in poizvedovanja, pa mora odstopiti pristojnemu sodišču. Ta kongregacija je postavljena šele od Pija X. (c. 249).

4. Congregatio Concilii opravlja posle, ki se nanašajo na disciplino svetnega klera in krščanskega ljudstva, nadzira izpolnjevanje predpisov o krščanskem življenju in spregleduje njih obveznost, ureja zadeve, ki se tičejo župnikov, kanonikov, nabožnih društev, mašnih stipendij, dobrih del, cerkvenih zvanj in beneficijev, ter vsakovrstne cerkvene imovine vštevši škofijske davščine in takse. Ona dispenzira od pogojev za dosego beneficijev, s katerimi razpolagajo ordinariji, čuva nad imuniteto cerkve, rešuje spore o prednosti in činovnem redu cerkvenih organov. Končno spada v njen delokrog odobrenje cerkvenih zborov in škofovskih konferenc ter tam storjenih sklepov (c. 250). Celoten naslov te kongregacije je bil poprej Congregatio Cardinalium concilii Tridentini interpretum. Poverjena ji je bila avtentična interpretacija sklepov tridentinskega zbora, a tudi skrb za njih praktično izvedbo. Zato je bil njen delokrog do Pija X. zelo obsežen. Sedaj je znatno skrčen, a navzlic temu je koncilska kongregacija še danes najvažnejše osrednje upravno oblastvo katoliške cerkve.

5. Congregatio negotiis religiosorum sodalium proposita (prej Congregatio regularium) rešuje vse zadeve cerkvenih redov, kongregacij, bratovščin in tretjerednikov kakor tudi samostanskih udruženj brez javnih zaobljub ter deli religiozom potrebne dispenze (c. 261).

6. Congregatio de Propaganda Fide, od Gregorja XV. l. 1622 ustanovljena, vodi upravo misionskih ter onih dežel, katerih hierarhična ustava še ni popolna, postavlja in izmenjava misionsko osobje, nadzira njegove zbore, potrjuje njih sklepe. Obenem je vrhovno oblastvo nad vsemi družbami in zavodi, ki so izključno misionstvu in misionskemu naraščaju namenjeni, sosebno kar zadeva njihova pravila, upravo imovine in delitev dispenz za ordinacije alumnov. Prašanja pa, ki se tičejo veronauka, sv. obredov, zakona (braka) in redovništva kot takega (ne pa redovnikov kot misionarjev), mora odstopiti pristojnim drugim kongregacijam v rešitev (c. 252).

7. Congregatio Sacrorum Rituum urejuje svete obrede in ceremonije latinske cerkve, ki se nanašajo na službo božjo in delitev zakramentov, daje potrebne dispenze, dovoljuje posameznim osebam in krajem začasne ali trajne častne pravice in odlikovanja pri opravljanju sv. funkcij (n. pr. glede rabe pontifikalij) ter izvaja postopanje pri kanonizacijah in beatifikacijah in pri preizkušanju relikvij (c. 253).

8. Congregatio Caeremonialis določa ceremonial za papeževo kapelo in njegov dvor ter za sv. opravila, ki jih vrše kardinali izven papeževe kapele; poleg tega rešuje prašanja o vrstnem redu kardinalov ter poslanikov na papeškem dvoru (c. 254).

9. Congregatio pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis ustanavlja nove škofije, deli že obstoječe in imenuje na upraznjene stolice sposobne može v vseh primerih, kadar je treba v to svrho pogajanj z državami. Ona je tudi posvetovalni senat papeža in državnega tajnika v vseh zadevah, ki imajo stik s civilnimi zakoni in z obstoječimi konkordati (c. 255).

10. Congregatio de Seminariis et Universitatibus studiorum nadzoruje seminarje ter cerkveni avtoriteti podrejene univerze in fakultete glede vodstva, discipline, organizacije studij ter uprave imovine. Ona podeljuje tem zavodom pravico do promocij ali pa poedine odlične znanstvenike tudi sama graduira.

11. Congregatio pro Ecclesia Orientali, na novo ustanovljena z motuproprio Benedikta XV. „Dei providentis" z dne 1. maja 1917 za pripadnike vzhodnih, z Rimom zopet združenih obredov, je pristojna za vse zadeve, ki se tičejo vzhodne cerkve ali pri katerih je ta vsaj deloma prizadeta. Ona vrši za vzhodne cerkve vse agende, ki so glede latinske poverjene pod 2—10 naštetim kongregacijam. Samo delokrog sv. oficija se razteza tudi na katolike vzhodnih obredov. Vendar pa izdaja ta kongregacija, katere prefekt je papež sam, samo odloke upravnega značaja. Kar se mora rešiti v pravdnem postopanju, odkaže kongregacija sodišču, ki ga sama določi (c. 257).[8]

Kongregacije rešujejo poverjene jim posle ali v plenarnih sejah ali pa v manjših odsekih (congressus). Podrobnejše predpise vsebuje v tem oziru „Ordo servandus in S. Congreg., Trib., Offic. etc.," organizacijski zakon o sestavi papeških oblastev, pars prima: Normae communes, z dne 29. junija, pars secunda,

[8] V mesecu oktobru 1917 je ustanovil papež Benedikt XV. v zvezi s kongregacijo za vzhodno cerkev poseben zavod za vzhodne studije, „Istituto orientale", v svrho, da se na njem vzgoje sposobni duhovniki za dušno pastirstvo na vzhodu (A. A. S. IX, p. 531 ss.). Dostop v zavod, kateri ima od l. 1920 (A. A. S. XII, p. 440 ss.) celó pravico podeljevati akademske čine, imajo tako uniati kakor pravoslavni. Med učne predmete spada pravoslavna teologija, cerkveno pravo, liturgija različnih vzhodnih cerkva i. dr. Učna doba traja dve leti. Prim. A. f. k. K. R. zv. 103, 12.

Normae peculiares, z dne 29. septembra 1908, A. A. S. I, p. 36 ss. in 59 ss.[9]

II. Sodna oblastva (Tribunalia) so nastopna:

1. Sacra Poenitentiaria s pristojnostjo za vse zadeve notranjega tudi nezakramentalnega območja, kakor so odveze grehov in cenzur, dispenze od tajnih zaobljub, reševanje vseh prepornih prašanj vesti ter zadev, ki se tičejo uporabljanja in dovoljevanja odpustkov. Načelnik je Cardinalis Poenitentiarius Major.

2. Sacra Romana Rota je redno prizivno sodišče rimske kurije za vse civilne in kazenske zadeve sveta izvzemši causae majores, kolegialno oblastvo, obstoječe iz avditorjev pod predsedstvom dekana. Rota sodi ali v senatih treh avditorjev, ki se menjajo po turnusu ali pa v plenarnih senatih vseh sodnikov. Navadno posluje kot druga instanca nad sodišči ordinarijev ali pa odloča kot vrhovno sodišče zadeve, ki so bile že v nižjih instancah rešene, a niso še postale pravomočne. Zadeve pa, ki jih papež zahteva v lastno rešitev in nato dodeli Roti kakor tudi zadeve, ki so že po zakonu v prvi instanci pridržane tribunalom rimske kurije (kakor sporne zadeve rezidencialnih škofov in neposredno papežu podrejenih pravnih oseb) razsoja Rota v prvi, drugi in tretji instanci po senatih, ki slede drug drugemu po turnusu. A proti odlokom (decreta) ordinarijev je vsak priziv ali rekurz na Roto izključen; take rekurze rešujejo izključno samo kardinalske kongregacije.

Avditorji Rote morajo biti duhovniki (sacerdotes) in doktorji vsaj obojega prava (cc. 259, 1557 § 2, 1598—1601).[10]

3. Najvišje sodišče rimske kurije je: Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal. Člani so samo kardinali, predsednik ima naslov prefekt. Apostolska signatura je nastala iz spojitve dveh starejših oblastev z nazivi „Signatura justitiae"

---

[9] Razun kongregacij poslujejo še tri kardinalske komisije in sicer: 1. komisija za biblične studije, ustanovljena l. 1902 (breve „Vigilantiae", A. S. S. XXXV, 234 ss.); 2. komisija za interpretacijo kodeksa (zgoraj § 23 I) in 3. komisija za revizijo in popravljanje Vulgate, ustanovljena l. 1907, A. S. S. XL, 446 ss, 721 ss.

[10] Pri Rimski Roti je ustanvoljen od l. 1911 poseben „Studio" v svrho, da nudi mladim kanonistom, duhovnikom in laikom, ki so že dovršili kanonične ali splošno pravne studije, priliko, da se seznanijo s cerkvenim pravdnim postopanjem. Praktični kurz traja 3 leta. Kdor nato z uspehom položi pred avditorji Rote praktičen izpit, dobi pravico nastopati pri razpravah pred Roto kot odvetnik (advocatus) ali kot prokurator.

Sličen „Studio" obstoja pri koncilski kongregaciji za temeljito izvežbanje kanonistov v cerkveni upravni praksi. Prim. A. f. k. K. R. zv. 99, 106 in zv. 103, 228 ss.

in „Signatura gratiae", ki ste bili zavezani za svoje odloke preskrbeti papežev podpis (signatura). Poverjena ji je kontrola nad Roto, napram kateri je deloma kasacijsko, deloma revizijsko sodišče; o ničnih in nezakonitih dejanjih sodnikov Rote in o škodi, ki so jo na ta način povzročili, pa sodi v prvi in drugi instanci. Ona odloča tudi o odklonitvah sodnikov Rote radi prizadetosti ter o pristojnostnih sporih nižjih sodišč, ki nimajo skupnega višjega sodišča. V prenešenem delokrogu pa rešuje na papeža poslane prošnje strank, naj bi se njih zadeva dodelila Roti. Razsodbe tega sodišča so veljavne tudi če jim ni dodana nikaka obrazložba (cc. 1602—1605).

Podrobnejša določila o sestavi, pristojnosti in poslovanju Rote ter Signature je izdal papež Pij X. v posebnem zakonu z dne 29. junija 1908 (Lex propria S. R. Rotae et Signaturae Apostolicae). Sodne počitnice trajajo od 10. septembra do 31. oktobra.[11]

III. Uradi (Officia).

1. Cancellaria Apostolica, najstarejši papežev urad, prvotno združen z arhivom in knjižnico, odpravlja papeževa pisma in bule, tičoče se imenovanj na konzistorialne beneficije, ustanovitve novih cerkvenih pokrajin, škofij, kapitljev in drugih opravil velike važnosti (negotia majora). Odprava se sme izvršiti še le na ukaz konzistorialne kongregacije ali papeža samega (c. 260).

2. Dataria Apostolica stoji pod vodstvom Cardinalis Datarii S. R. E. ter podeljuje na osnovi poprej ugotovljene kanonične sposobnosti kandidatov papežu pridržana beneficia non consistorialia (c. 261).

3. Camera Apostolica, kateri načeluje S. R. E. Cardinalis Camerarius, upravlja dobra (bona), pravice in drugo imovino rimske cerkve, sosebno tudi za časa upraznitve po predpisih konstitucije „Vacante Sede Apost." (c. 262).

4. Secretaria Status, državno tajništvo, s kardinalom državnim tajnikom (Cardinalis Secretarius Status) na čelu, ima tri oddelke: prvi pripravlja zadeve, ki spadajo v delokrog kongregacije za izredne cerkvene posle; zato mu predseduje tajnik te kongregacije; drugi vodi pod načelstvom namestnika redne diplomatične agende; tretji pa razpošilja pod vodstvom kanclerja brev papeževe odloke, ki so izdani v tej obliki (c. 263).

5. Secretaria Brevium ad Principes in Secretaria epistolarum latinarum sta oblastvi z nalogo „latine scribendi acta Summi Pontificis, ab eodem illis commissa" (c. 264).

[11] A. A. S. I, 20 ss.

§ 81.

Papeževi poslaniki.

Cc. 265—270. Hilling, Pers. R., § 45. Haring, § 78. Sägmüller, K. R.[3], § 91. Hinschius, K. R. I, 498 ss. Wynen A., Die päpstl. Diplomatie, 1922. Wernz-Vidal II, p. 517 ss. Stutz, Die päpstl. Diplomatie unter Leo XIII. (Akademie der Wissenschaften Berlin), 1926.

Papeži so se za izvrševanje svojih primacialnih pravic že jako zgodaj posluževali posebnih pooblaščencev.

Na vseh občih cerkvenih zborih kakor tudi na važnejših partikularnih sinodah so bili navzoči papeževi odposlanci. Od Leona I. do dobe kipoborstva (Bilderstreit) so vzdrževali papeži na dvoru vzhodnorimskih cesarjev posebne poslanike, ki so se imenovali apocrisiarii ali responsales. Imeli so nalogo, braniti cerkvene koristi in o vseh važnih dogodkih poročati v Rim. Tudi na dvoru Karolingov so papeži od časa do časa imeli podobne zastopnike.

Mnogokrat so papeži imenovali tudi škofe na določenih sedežih za svoje vikarje s pravico, da posvečajo metropolite svojega področja, da odločajo spore škofov, da predsedujejo sinodam, ali pa so podelili tak apostolski vikariat trajno uglednim metropolitanskim stolicam kot takim, ne samo dotičnim nadškofom osebno. Tako so bili papeški vikarji n. pr. škofje v Solunu (Thessalonike) za vzhodni Ilirik, nadškofje v Arles-u (samo osebno) za Galijo, sv. Bonifacij, nadškof v Koelnu kot misijonski legat za Nemčijo, pozneje vsakokratni nadškof v Lyonu i. dr. Na ta način so nastali legati nati, ki so pa končno imeli le še častne pravice brez vsake jurisdikcije. Zgolj časten naslov in častne predpravice so vživali s početka tudi ogrski kralji kot legati nati Sedis Apostolicae, a potom običaja so nasledniki sv. Štefana vršili pozneje obširno jurisdikcijo nad ogrsko cerkvijo. Ravno tako so knezi Spodnje Italije na podlagi nekega privilegija Urbana II. iz l. 1098 od 16. stoletja dalje praktično izvajali jurisdikcijo papeških legatov in so vse cerkvene zadeve podvrgli svoji vladarski oblasti (Monarchia Sicula). Dotični privilegij je priznal Rogerju I., grofu Kalabrije in Sicilije, „legati vicem". Pij IX. je ta privilegij preklical.

Počenši od 11. stoletja je v zvezi z reformami v cerkvi papeško poslaništvo prišlo do silne moči v vsem krščanskem svetu. Največkrat so papeži za ta posel vporabljali kardinale, ki so se zvali legati a latere. Drugi poslaniki (nekardinali) so imeli naslov legati missi, in od 13. stoletja naprej nuntii. Ti legati so izvajali v državah, za katere so bili imenovani, papeževo jurisdikcijo v konkurenci s škofi. Bili so upravičeni, oddajati beneficije ter si jih v lastno podeljevanje pridrževati (c. 28, X, 3, 38; c. 1 in VI° 1, 15). Potrjevali so tudi izvoljene škofe in

opate in čestokrat so znali na najbrezobzirnejši način financialno izkoriščati svoj položaj. Zato je bil odpor cerkvenih krogov in držav proti njim vedno hujši in tridentinski cerkveni zbor je odvzel legatom pravico, izvajati jurisdikcijo vsporedno s škofi. V posle škofij se niso smeli umešavati „nisi episcopo prius requisito eoque negligente" (sess. 24 de ref., c. 20).

Od konca srednjega veka so postajali papeški legati vedno bolj redki in kmalu so jih povsodi izpodrinili novi stalni diplomatični zastopniki papeža pri različnih vladah v Italiji in izven nje. Prvo stalno diplomatično zastopstvo je ustanovil papež l. 1500 za Benetke. Glavna naloga novih poslanikov je bila vzdrževanje diplomatičnih stikov med Rimom in dotičnim dvorom, a poleg tega tudi nadziranje cerkvenega življenja in cerkvenih razmer v dotični deželi.[12]

Današnji pravni položaj je sledeči:

Škofje, ki jim gre naslov Legati Apostolici (legati nati), nimajo na podlagi tega naslova nikakih pravic, n. pr. nadškofje v Koelnu, v Pragi in Salzburgu (c. 270).

Papež ima po c. 265 od vsake civilne oblasti neodvisno pravico, imenovati za katerikoli del sveta svoje poslanike s cerkveno jurisdikcijo ali brez nje.

Če so ti odposlanci kardinali, se imenujejo legati a latere in so smatrati kot nek alter ego papežev. Njih pooblastilo se določi od slučaja do slučaja (c. 266).

Razun teh pozna rimska cerkev poslanike, ki se zovejo nuntii ali internuntii. Ti vzdržujejo redne zveze med rimsko stolico in državami, za katere so imenovani in nadzirajo ob enem cerkvene odnošaje v odkazanem jim ozemlju ter poročajo o njih papežu. Poleg tega rednega delokroga se jim često poverijo še drugi posli, ki so pa samo facultates delegatae.[13]

---

[12] L. 1785 je ustanovil papež posebno nunciaturo v München-u, ki je izzvala hud odpor v nemškem episkopatu. Sestali so se nemški nadškofje l. 1786 v kopališču Ems, kjer so zahtevali popolno odpravo papeževih nunciatur ter se zavzemali za večje svoboščine cerkve v Nemčiji (Emser Punktation). Njih korak je ostal brez uspeha. Prim. Stutz, K. R.[2], 356.

[13] Formular za take fakultete, izdan od konzistorialne kongregacije najbrže l. 1919, je natisnjen v A. f. k. K. R. zv. 102 (1922), 57—67. O nastanku fakultet za zunanji forum glej L. Mergentheim, Die Quinquennalfak. pro foro externo v K. r. Abhldg. hsg. v. Stutz, zv. 52—55, 1908.

Na manj važnih mestih, pred vsem v misionskih deželah, so postavljeni poslaniki z naslovom Delegati Apostolici, ki ne vrše diplomatičnih agend, pač pa redno nadzorstveno oblast nad cerkvami odkazanega jim področja kakor nuntii in internuntii, a imajo še druga posebna pooblastila (c. 267 § 2).

Legati ne smejo kratiti škofom svobodnega izvrševanja njihove jurisdikcije. V vrstnem redu so pred vsemi ordinariji, ki niso kardinali, tudi če nimajo škofovskega posvečenja (c. 269).

§ 82.

Patriarhi, eksarhi in primati.

Cc. 271, 280. Hilling, Pers. R., §§ 46, 47. Haring, §§ 80, 81. Sägmüller, § 92. Wernz-Vidal II., p. 530 ss. Hinschius, I., 538 ss.

Krščanstvo se je razširjalo iz velikih mest, v katerih so apostoli najprej oznanjevali novo vero. Zato je naravno, da so postala središča politične uprave velike važnosti tudi za razdelitev cerkvenih okrožij.

Prvi vesoljni cerkveni zbor v Niceji l. 325 je posebne pravice škofov v Aleksandriji, Rimu in Antiohiji nad drugimi škofi njihovih okrajev izrecno priznal. Vsa ta mesta so bila središča višjih upravnih okrožij, obsegajočih več provinc, kakor jih je bil vstvaril Dioklecian pod imenom dieceze (διοίκησις). Škofje, ki so stolovali v teh mestih, so imeli pravico, potrjevati in posvečati vse metropolite ali tudi vse škofe svojega okrožja, podeljevati nadškofom palij, sklicevati in voditi patriarhalne sinode, razglašati cerkvene in cesarske zakone, soditi podložne jim škofe in sprejemati prizive proti sodbam škofijskih sodišč in provincialnih sinod.

Izredni položaj teh škofov se da razlagati pač tudi iz dejstva, da so bile njih stolice ustanovljene od apostolov ali njih učencev, zgolj politični oziri pa so bili merodajni, da je vesoljni cerkveni zbor v Kalcedonu l. 451 priznal škofu v Carigradu vrstni red tik za škofom v Rimu in vrh tega še pravico, posvečati metropolite v Efezu, Cezareji in Herakleji, torej v glavnih mestih diecez Asia, Pontus in Thracia. A ti metropoliti so navzlic temu obdržali kot eksarhi enako pravico glede ostalih škofov in nadškofov v dotičnih političnih diecezah. Častni naslov patriarh ali ekumenični patriarh pa je prišel v petem stoletju v rabo samo za škofe v Aleksandriji, Antiohiji, Jeruzalemu, Carigradu in Rimu.

Rimski papeži so te patriarhate, ki so se kasneje ali od Rima odcepili ali pa prišli pod oblast mohamedanov, za časa križarskih vojn obnovili. Ti latinski patriarhi so dobivali palij iz Rima in so imeli slične jurisdikcijske pravice kakor njihovi nekdanji grški predniki. Obnovljeni patriarhati so dejansko sicer prenehali, čim so dotični kraji zopet pripadli nevernikom nazaj, formalno pa obstojajo še danes naprej kot naslovni patriarhati. Njih nositelji se nahajajo, razen patriarha v Jeruzalemu, kateri ima od l. 1847 svoj sedež zopet v mestu božjega groba, vsi v Rimu v papeževi službi. Namesto palija jim služi naramna obleka, ki se imenuje „exomis".

Poleg teh patriarchae majores imamo v latinski cerkvi še nekatere patriarchae minores, namreč 1. škofa v Benetkah kot naslednika nekdanjih patriarhov Gradeških, 2. škofa v Lissabonu, 3. velikega kaplana španskega kralja, ki je obenem armadni škof v Madridu, naslovni škof Sionski in častni patriarh Zapadne Indije in 4. škofa v mestu Goa kot patriarha Vzhodne Indije. Jurisdikcijskih pravic ti patriarhi nimajo nikakih in gre tu samo za častni naslov.

Nasprotno pa volijo škofje z Rimom zopet združenih obredov, t. j. Melhitov, Maronitov, Armencev, Koptov, Kaldejcev in Sircev na svojih sinodah lastne patriarhe, ki jih potrdi papež in katerih jurisdikcija je v bistvu enaka oni starih patriarhov.[14]

Eksarhov zapadna cerkev nima, pač pa se nahajajo še v vzhodni cerkvi in sicer vodi pravoslavno cerkev v Bulgariji od l. 1870 poseben eksarh, istotako pravoslavno cerkev v Gruziji.

Na zapadu so nastali primati, toda ne povsodi na isti način. Škof v Kartagi je bil primas afrikanske cerkve. Radi politične važnosti svojih sedežev so zahtevali za se primacialne pravice poleg drugih tudi škofje v Reims-u, Trier-u, Mainz-u in papeži so jih čestokrat sami nazivali primate. Njih pravice pa niso bile določene, navadno so smeli sklicevati škofe svoje dežele na narodno sinodo in tej sinodi predsedovati. Nadškof v Reimsu je imel tudi privilegij, kronati francoskega kralja.

Današnji primati imajo samo častno prednost pred nadškofi (c. 271); primas Nemčije je nadškof solnograški (Salzburg), primas Češke nadškof v Pragi, primas Poljske nadškof gnezensko-poznanjski, primas Ogrske nadškof ostrogonski, ki ima edini izmed vseh današnjih primatov tudi posebne jurisdikcijske pravice[15], končno primas Srbije nadškof v Baru.

---

[14] Prim. Hilling, Personenrecht, 150 ss, kjer so navedeni tudi sedeži uniatskih patriarhov. Prim. tudi: Silbernagl-Schnitzer, Verfassung u. gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients[3], 1904, 334 ss. in Raymond Janin, Les églises orientales et le rites orientaux, 1923.

[15] Sajó, Die Primatialwürde des Fürsterzbischofs von Gran, A. f. k. K. R. zv. 55 (1886), 353 ss. Scherer, K. R. I., 541 ss.

§ 83.

Metropoliti in nadškofje.

Cc. 272—279. Sägmüller, K. R. I.[3], § 93. Hilling, Pers. R., § 48. Haring, § 82. Hinschius II, 1 ss. Wernz-Vidal II, 551 ss. Stutz, K. R.[2], 292.

Že v 4. stoletju so na vzhodu tvorili škofje v glavnih mestih (μητρόπολις) političnih provinc (ἐπαρχία) višjo instanco nad škofi iste province s sedežem izven glavnega mesta. Imeli so pravico, voditi volitev škofa, ter izvoljenega potrditi in posvetiti. Sklicevali so provincialne sinode in jim predsedovali.

Na zapadu nahajamo v istem času nadškofe z enako jurisdikcijo in sicer sosebno na sedežih, ki so bili izhodišče za misijonsko delovanje. Naziv nadškof (ἀρχιεπίσκοπος) je prišel za metropolite v rabo najprej na zapadu. Na vzhodu so bili ἀρχιεπίσκοποι samo patriarhi in eksarhi. Metropolit pa je uradni naziv za one nadškofe, ki imajo podrejene škofe pod seboj, kateri se imenujejo od 8. stoletja naprej v frankovski državi episcopi suffraganei, ker so imeli na provincialni sinodi suffragium t. j. pravico glasovanja. Za časa Pseudoizidorja je bila moč metropolitov zelo velika in eden izmed glavnih ciljev njegovih je bil baš ta, da jo pristriže v prilog sufraganom.

Po srednjeveškem papeškem pravu so imeli metropoliti važne jurisdikcijske pravice nad sufragani, sosebno pravico, izvoljene sufragane potrditi in jih posvetiti (c. 11, X, 1, 6). Šele ko je bil Corpus juris can. že zaključen, je prešla ta pravica na papeža.

Po današnjem pravu so metropoliti pred vsem ordinariji svojih škofij in imajo kot taki enake pravice kakor škofje sploh.

Glede na sufraganske škofije pa so njih pravice po c. 274 omejene v bistvu na sledeče:

a) Če pristojni škof od patrona predlaganega kandidata v zakonitem roku ne imenuje, preide ta pravica jure devolutionis na metropolita.

b) Metropolit imenuje kapiteljskega vikarja, če kapitelj sam ne izvrši pravočasno volitve.

c) On sme podeliti celi svoji provinci 100 dnevni odpustek.

d) Nadzirati ima versko in nravstveno življenje v vseh podrejenih mu škofijah in o razvadah poročati v Rim.

e) Ob zanikrnosti sufraganov sme na podlagi predhodnega odobrenja iz Rima opravljati vizitacije v celi provinci in pri tej priliki pridigati, spovedovati in dajati od-

vezo tudi od grehov pridržanih škofu, vršiti poizvedbe o življenju in poštenosti duhovnikov ter jih v danih slučajih ovaditi ordinariju.

f) V vseh cerkvah svoje province sme vršiti pontifikalne funkcije, toda v stolnici sufragana samo tedaj, ako ga poprej obvesti. Ob vizitacijah mu je prosto pridigati vernikom in jih spovedovati; drugi čini jurisdikcije pa so mu zabranjeni.

g) On tvori drugo instanco v vseh sporih, ki so se dokončno rešili pred škofijskimi sodišči in odloča na željo podrejenih škofov v prvi instanci o sporih, ki se tičejo njihove zasebne imovine ali pa imetja škofijske menze ali kurije.

h) Med častne pravice spada naslov: Excellentissimus et Reverendissimus (Prevzvišeni), prednost pred vsemi škofi, posebno pa pravica, nositi palij.

Izvor palija je v znanstvu sporen. Ni izključeno, da je hotela cerkev s palijem vstvariti sličen znak za svoje najvišje dostojanstvenike, kakor so ga nosili visoki cesarski uradniki, n. pr. konzuli ob ljudskih slavnostih in igrah, pri katerih so bili prepasani s posebno šerpo (lorum).

Na vzhodu so rabili od nekdaj vsi škofje pri maši volnen palij (ὠμοφόριον), ki je pa različen od zapadnega, kot znamenje dušnega pastirstva. Podelil ga jim je ob konsekraciji metropolit, kateri ga je prejel od patriarha, a patriarhi so si ga nadeli sami.

Na zapadu je nosil palij prvotno le papež sam, a od 6. stoletja dalje ga je začel podeljevati svojim vikarjem, uglednim metropolitom in tudi navadnim škofom. S časom se je razvil trajen običaj, da se je nadškofom podeljeval palij, po katerega pa so se morali počenši od 11. stoletja osebno potruditi v Rim.

Palij je približno 3 prste širok bel volnen pas, v katerega je vpletenih šest križev iz črne svile. Dene se okrog ramen tako, da visi en konec čez prsa, drugi čez hrbet.

Vsak nadškof mora prositi za palij tekom treh mesecev po posvečenju ali če je že škof, po svojem imenovanju v konzistoriju, in sicer ali osebno ali pa po zastopniku (prokuratorju).

Ob priliki, ko prejme palij iz rok prvega kardinala diakona, ki zastopa pri tej funkciji papeža (c. 239 § 3), mora vsak nadškof priseči vrhovnemu cerkvenemu glavarju zvestobo.

Palij je tako zelo znak nadškofovskega dostojanstva, da nadškof, predno ga ni prejel, ne sme vršiti metropolitanske jurisdikcije in onih pontifikalij, za katere predpisujejo liturgične knjige rabo palija. Palij je vezan na osebo nadškofa in na nje-

gov sedež, tako da je treba na novo prositi zanj, ako se premesti nadškof v drugo nadškofijo in da mora vsak nadškof imeti toliko palijev, kolikor združuje v svoji osebi metropolij ali nadškofij. Predpis prejšnjega prava (c. 3, X, 1, 8), da je raba naslova nadškof dopustna šele začenši od podelitve palija, za katero se plača posebna taksa, sedaj ne velja več. Palij se ne sme prenesti na drugo osebo in gre z nadškofom v grob (cc. 275—279).[16]

Nadškofovsko dostojanstvo je z določenimi sedeži trajno zvezano. Nadškofje goriški in solnograški, ki so prihajali za Slovenijo v poštev, so imeli tudi naslov in značaj knezov ter izvestne politične predpravice.

§ 84.

Apostolski prefekti, vikarji in administratorji.

Cc. 293—311, 312—318. Hilling, Pers. R., §§ 62, 49. Pöschl, K. R.², 157 ss. Haring, §§ 88, 94. Wernz-Vidal II, p. 576 ss. Groß-Schueller, K. R.⁸, § 90.

I. Pokrajine s stalno hierarhično organizacijo in škofijskimi okrožji z določenimi mejami se zovejo „provinciae Sedis Apostolicae". V deželah pa, kjer se beseda božja šele oznanja, kjer delujejo misioni, je treba ustavne oblike vseskozi prilagoditi krajevnim razmeram in narodnim običajem, dati se jim mora čim večjo prožnost in neprisiljenost. Zato je za misionske dežele obče cerkveno pravo dopolnjeno po posebnem partikularnem pravu, katerega glavni viri so obsežna misionarjem dana pooblastila ter navodila, ki jim prihajajo iz Rima.

Vse misionske dežele, v katerih ali še sploh ni hierarhične organizacije ali pa je ta še nedovršena, so podrejene kongregaciji „de propaganda fide" ali na kratko „Propagandi". V ustavnih oblikah si te dežele nikakor niso enake. Vsem skupno pa je načelo stroge centralizacije, odvisnosti in poljubne odstranljivosti organov.

II. V vseh misionskih krajih brez stalnih škofij je de jure papež ordinarij. V njegovem imenu pa izvršujejo škofovsko jurisdikcijo apostolski vikarji ali

[16] Volno za nove palije pridobivajo od dveh jagnjet, kateri se vsako leto na praznik sv. Neže (21. jan.) blagoslovita in na Vel. petek zakoljeta. Nove palije blagoslovi papež na predvečer sv. Petra in nato se shranijo v dragoceni skrinjici nad Petrovim grobom, dokler jih ne prejmejo novi nadškofje. Prim. Hilling, l. c., 154.

prefekti in sicer v onem obsegu, ki je natančneje določen v navodilih, ki jih vzamejo seboj ali pa pozneje prejemajo iz Rima. Dokler je število vernikov majhno, vodi posle apostolski prefekt, ki ima, dasi je po posvečenju samo mašnik, vsa potrebna pooblastila. Po večjih uspehih nadomesti prefekta apostolski vikar, ki je navadno že posvečen škof. Apostolske prefekte in vikarje postavlja edino samo papež. Prvi kot drugi imajo enake jurisdikcijske pravice kakor rezidencialni škofje v svojih škofijah in smejo deliti, tudi če še niso episcopi consecrati, sv. birmo, tonzuro in nižja posvečenja (cc. 293, 294). Enako kakor škofje so zavezani pismeno in ustno poročati o stanju svojih področij v verskem oziru, sosebno pa vsakoletno o napredovanju števila vernikov (cc. 299, 300). Vsi misionarji, tudi religiozi, so jim strogo podrejeni in v vseh misionskih zadevah edino od njih odvisni (cc. 295—298).

Apostolski vikarji in prefekti imajo kot krajevni ordinariji dolžnost rezidence in se ne smejo brez nujnega razloga za znaten čas iz svojega okraja brez sporazuma z rimsko stolico odstraniti. Zakonik jim priporoča pogoste in natančne vizitacije vsega po možnosti na quasi-župnije razdeljenega (c. 216 §§ 2, 3) ozemlja, sosebno tudi glede na pouk mladine, iz katere naj se vzgoji potrebni duhovniški naraščaj (cc. 301, 305).

Apostolski vikarji in prefekti si morajo izbrati vsaj tri starejše in izkušene misionarje kot svetovalce in jih vprašati v vseh težjih in važnejših zadevah vsaj pismeno za mnenje (c. 302). Vsako leto naj po možnosti zberejo vsaj odličnejše misionarje svojega področja na posvetovanja o potrebnih nadaljnjih ukrepih (c. 303). Kar je predpisano škofom glede arhiva, velja tudi zanje, kakor morajo po prilikah svojega ozemlja upoštevati tudi določila glede partikularnih sinod (c. 304).

Apostolski vikarji in prefekti si morajo takoj po prihodu v svoj okraj postaviti provikarja ali proprefekta, ki sicer nima nikake redne jurisdikcije, a mora prevzeti posle vikarja ali prefekta nemudoma, čim bi jih ta ne mogel več izvrševati sam (radi bolezni, ujetništva, pregnanstva itd.). Enako naj postopajo provikarji in proprefekti, čim so prevzeli vodstvo. V sili naj vodi posle najstarejši misionar

kot apostolski delegat (c. 309). V slučaju potrebe si smejo postaviti apostolski vikarji in prefekti tudi stalnega vikarja kot zastopnika, ki ima enak položaj kakor generalni vikar napram škofu in naslov vicarius delegatus.[17]

Pri nadaljnjem ugodnem razvoju misiona se ob primerno povečanem številu vernikov in ustaljenih razmerah ustanovi misijonska škofija, na katero se postavi misijonski škof, ki ni več poljubno odstranljiv. Mesta stalnih kanonikov zavzemajo v takih škofijah škofijski svetovalci (consultores dioecesani), ki jih imenuje škof za dobo treh let (c. 423 ss; glej zdolaj § 92).

Končno se združi več misijonskih škofij in po potrebi tudi več vikariatov ali prefektur v misijonsko cerkveno pokrajino, na katere čelu nadzira misijonski metropolit misijonstvo celega svojega ozemlja. V zadnji stopnji razvoja pa postane misijonska pokrajina „provincia Sedis Apostolicae."

Misijonska organizacija je uvedena tudi v onih deželah, kjer je večina prebivalstva od cerkve odpadla, t. j. v pretežno protestantskih in shizmatičnih državah kakor so Danska, Švedska, Norveška, Rusija ter obdonavske balkanske države izvzemši našo kraljevino. Za severno Nemčijo obstoja poseben misijonski organizem.[18]

III. Apostolski administratorji so zastopniki papeža pri izvrševanju njegove škofovske jurisdikcije v ozemljih s stalno škofijsko ustavo. Papež se poslužuje teh izjemnih organov za vodstvo diecez ali njih poedinih delov samo ob posebnih in važnih povodih tako ob zasedeni kakor ob upraznjeni stolici. Administrator je imenovan ali začasno ali trajno. Njegove pravice so presojati v prvi vrsti po njegovem imenovalnem odloku, a kot dopolnilo pridejo tudi določbe občega prava v poštev (c. 314). Stalno imenovani administrator ima enake dolžnosti in pravice kakor rezidencialni škof, začasnemu pa pristojajo v obče pravice kapiteljskega vikarja. Vendar sme tudi ob zasedeni stolici škofijo vizitirati in je jurisdikcija škofa in generalnega vikarja za dobo njegovega poslovanja ukinjena (cc. 315, 316 § 1). Začasni administrator vživa, ako je škof, enake častne

[17] Congreg. de prop. fide 8. XII. 1919, A. A. S. XII, p. 120.

[18] V bivši avstro-ogrski monarhiji je imel vojaški škof naslov „vicarius apostolicus castrensis", ker je bila cela armada neposredno papežu podrejena in je vikar v njegovem zastopstvu vršil jurisdikcijo nad njo. Apostolskih vikarjev kot vodij stalnih diecez v izrednih primerih (c. 42 in VI°, 1, 6) novo pravo ne pozna več. Prim. Hilling N., Das Personenrecht d. Cod. j. c., 157.

pravice kakor naslovni škofje. Ako pa nima škofovskega čina, mu gredo kakor apostolskim prefektom in vikarjem v enakem primeru v njegovem teritoriju in za njegove poslovne dobe privilegiji in znaki apostolskega protonotarja de numero participantium (cc. 315 § 2 in 308).

Apostolski administratorji imajo redno uradno oblast in štejejo med krajevne ordinarije. Vendar je ta oblast samo jurisdictio vicaria, ker ni nepreklicna in ker jo vrše samo v zastopstvu papeža. Apostolski administratorji so člani partikularnih sinod in škofovskih konferenc, ne pa vesoljnih cerkvenih zborov (cc. 282 § 1, 286 § 1, 292 § 1). Za svoje poslovanje odgovarjajo samo rimski stolici.[19]

§ 85.

Nižji prelati.

Cc. 319—328. Hilling, Pers. R., § 50. Groß-Schueller, § 94. Wernz-Vidal II. p. 590 ss.

Prelati, ki načelujejo teritoriju, ki je popolnoma izločen iz vsake dieceze, se imenujejo opatje ali prelati nullius (abbates vel praelati nullius, nempe dioecesis, c. 319). Prelatura ali opatija nullius, ki ne obstoja vsaj iz treh župnij, se vlada po svojem posebnem pravu (konstitucijah in privilegijih). Določila kodeksa veljajo samo za prelature z najmanj tremi ali več župnijami. Opate in prelate nullius imenuje in umešča papež, ako ni glede njih v veljavi volilna ali prezentacijska pravica. V teh primerih jih papež potrdi ali instituira. Kandidat za to čast mora imeti enako kvalifikacijo kakor škof. Za volitev so merodajne posebne konstitucije, če teh ni, je odločilna absolutna večina glasov (cc. 320, 321).

Opatje in prelati nullius, ki se morajo po predpisih rimske stolice ali po določilih svoje religije dati blagosloviti (benedici debent), so zavezani, da se v to svrho obrnejo tekom treh mesecev od dneva, ko so sprejeli apostolski dekret, na poljubnega škofa.

[19] Rezidencialni škof je lahko hkrati apostolski administrator za tuje dieceze ali njih dele: tako je lavantinski škof apostolski administrator za Mežiško dolino, ki je del krške škofije (Celovec) ter za Prekmurje, ki spada pod sobotiško škofijo (Szombathely); škof v Djakovu pa upravlja kot apostolski administrator župnije, ki spadajo pod škofijo Pečuh, a leže na našem državnem teritoriju.

Prelati nullius imajo v svojem okrožju isto redno oblast, iste dolžnosti in pravice, kakor rezidencialni škofje. Tudi če jim manjka ordo episcopalis, smejo, ko so sprejeli benedikcijo, opravljati vsa blagoslovljenja (benedictiones), ki so sicer škofu pridržana, izvzemši pontifikalni blagoslov, ter posvečevati (consecrare) razun kelihov, paten in prenosljivih altarjev celo cerkve in nepremične altarje.

Kot ordinariji so upravičeni postaviti si generalnega vikarja (cc. 322, 323).

Za kapitlje teh prelatov veljajo, ako jih tvorijo religiozi, konstitucije dotičnega samostana ali religije, ako pa so kanoniki svetni duhovniki, so merodajni predpisi občega prava.

Tudi opatje in prelati nullius, ki niso posvečeni škofje, se poslužujejo v svojem teritoriju pontifikalnih znakov, prestola in baldahina v cerkvi ter opravljajo službo božjo po pontifikalnem obredu. Ob upraznitvi preide jurisdikcija na kapitelj, ki pa mora tekom 8 dni postaviti kapiteljskega vikarja (cc. 324—327).

Opatje in prelati nullius vladajo okraje, ki ne pripadajo nikaki škofiji in katerih ordinarij je vsled tega papež; ta pa se poslužuje nižjih prelatov kot svojih zastopnikov in jim to zastopstvo, tudi če bi bilo njih dostojanstvo po konstitucijah dotične religije dosmrtno, po potrebi zopet lahko vzame. Zato je uradna oblast nižjih prelatov sicer ordinaria, ker je po zakonu določena, ni pa propria ampak samo vicaria, ker ni nepreklicna in ker obstoja v bistvu samo v zastopstvu papeževe episkopalne oblasti.

Za papeževe dvornike (familiares), ki so čestokrat odlikovani z naslovom „praelatus", veljajo privilegiji, pravila in običaji papeževega dvora (c. 328).[20]

II. Poglavje.

Škof in njemu podčinjeni organi cerkvene vlade.

§ 86.

Škofje.

Cc. 329—349. Stutz, Der Geist d. Cod. j. c., 237 ss. Sägmüller, K. R.[3], § 94. Hilling, Pers. R., § 51. Haring, § 83. Wernz-Vidal II, p. 599 ss. Pöschl, K. R.[2], 143 ss. Hinschius, K. R. II, 38 ss.

I. Škofje so drugi steber, na katerem sloni ustava cerkve. Oni so nasledniki apostolov, njih dostojanstvo je

[20] Kot organi, ki izvajajo svojo oblast od papeža, bi spadali v ta oddelek in v to zvezo tudi še vesoljni cerkveni zbor ter plenarni in provincialni koncilij. Toda glede njih zadostuje opozoriti na to, kar je že zgoraj v §§ 21 in 26 I, II navedeno.

kakor papeževo božjega izvora. Vse stopnje hierarchiae jurisdictionis, ki so uvrščene med primatom in episkopatom, so juris humani, pa naj so, kakor n. pr. kardinalat, še tako ugledne in važne.

Papeževa oblast je v bistvu škofovska oblast, le da se razteza na ves krščanski svet in da jo papež lahko izvršuje sporedno z vsakim škofom kjerkoli in v kakršnem obsegu to hoče storiti. Papež ima kot episcopus universalis potestatem ordinariam et immediatam v vesoljni cerkvi, škofje pa so glede svoje jurisdikcije omejeni na svoja področja (škofije, dieceze), in glede zakonodaje tudi ograničeni po določbah občega prava. Podrejeni so vsi rimskemu škofu kot nasledniku Petra, kateremu je podelil Kristus pravico in moč, vladati njegovo cerkev. A ker so pravico in moč prejeli tudi vsi apostoli skupaj, je oblast škofov kot njih naslednikov istotako neposredno od Boga, izvršujejo jo potestate ordinaria, ne pa morda kot vikarji papeža.

Vsak škof je upravičen, sodelovati pri vladanju vesoljne cerkve in ima vsled tega na občem cerkvenem zboru svoj glas. Posebno pa mu je izročeno vodstvo onega dela cerkve, ki ga tvori njegova škofija. Z ozirom na to svoje okrožje se imenuje škof dioecesanus ali ordinarius scil. judex.

Po c. 329 § 1 so škofje nasledniki apostolov in se postavljajo po božjem ukazu posameznim cerkvam na čelo, katere vladajo potestate ordinaria sub auctoritate Romani Pontificis. V c. 334 § 1 pa se imenujejo škofje ordinarii et immediati pastores in dioecesibus sibi commissis.

II. Pravice škofov. Vsak škof je pred vsem redni dušni pastir svoje škofije; njegove pravice se lahko dele na 3 skupine, v jura ordinis, magisterii et jurisdictionis.

1. Škof ima oblast, da deli v škofiji najvišja posvečenja in upravlja zaklade milosti. Tozadevne njegove pravice so ali jura ordinis communia ali pa jura ordinis propria, označena tudi kot reservata, episcopalia, pontificalia. Prva more izvrševati tudi navaden svečenik, druga pa so pridržana škofu, kakor n. pr. birma, mašniško posvečenje, priprava krizme in svetega olja, konsekracija cerkvá, altarjev, kelihov in paten, blagoslovljenje zvonov, rekon-

ciliacija oskrunjenih cerkva, blagoslovljenje opatov in opatic, slovesno preoblečenje nun. Škof sme izdajati odredbe glede bogočastja, kolikor ne nasprotujejo liturgičnim predpisom in občemu pravu, on sme podeliti 50-dnevni odpustek in mora preizkušati relikvije na njih pristnost. On postavlja ali potrjuje spovednike v celi škofiji (cc. 873, 874).

Škofje se morajo pri svetih funkcijah, ki so njim pridržane, po liturgičnih predpisih posluževati pontifikalij, t. j. infule in krive palice. V svoji škofiji sme škof vršiti pontifikalije povsodi, tudi v eksemtnih cerkvah. Izven škofije pa je raba pontifikalij odvisna od dovoljenja krajevnega ordinarija (c. 337).

2. Škof je najvišji učitelj vernikov svoje škofije. On mora sam pridigovati ali imenovati druge pridigarje (c. 336), deliti krščanski nauk, nadzirati katehezo in znanstveno ter moralno vzgojo klerikov, čuvati nad naukom v šolah, da se ne vrši v nasprotju z verskimi načeli. Škof vrši nadzorstvo nad knjigami, ki izhajajo v njegovi škofiji in se bavijo z vero in moralo, ter prepoveduje veri sovražne in morali nevarne spise. Vse te dolžnosti in pravice izvršuje ali sam ali pa po posebno pooblaščenih organih.

3. Zelo obsežne so škofove jurisdikcijske pravice. On ima zakonodajno oblast za vso škofijo v mejah občega prava. Od svojih zakonov in predpisov provincialnih sinod dispenzira sam, od določb občega prava pa le tedaj, kadar je v to pooblaščen ali če gre za nujne slučaje. On je poklicani redni sodnik prve instance za vse zadeve cerkvenega spornega, disciplinarnega in kazenskega sodstva. On je upravičen in poklican ustanavljati, spreminjati ali zopet opuščati nižje cerkvene beneficije in službe, v kolikor ne pridejo v tem oziru v poštev tudi pravice drugih.

V upravi svoje škofije je škof popolnoma samostojen ter nadzira in vodi v upravnih vprašanjih tudi vse podrejene mu organe, tako sosebno glede dušnega pastirstva ter uprave cerkvene imovine.

III. Dolžnosti škofov. V obče je glavna dolžnost škofov skrb za duhovni dobrobit vernikov. Posebej navaja kodeks sledeče obveznosti:

1. Vsako nedeljo in praznik, tudi če je odpravljen,[21] mora škof darovati sv. mašo za narod (c. 339).

2. Škofje so zavezani v svrho nadzorstva vsako leto vsaj deloma prepotovati svojo škofijo, tako da je ta vsakih 5 let cela pregledana. Na teh potovanjih se smejo posluževati dveh klerikov, tudi kanonikov, kot spremljevalcev, ki jih prosto izberejo (c. 343).

3. Vsako peto leto morajo škofje poročati v Rim o razmerah v škofiji in obiskati osebno grobove sv. Apostolov (visitatio liminum SS. Ap.). Izvenevropski škofje potujejo v Rim vsakih deset let (cc. 340, 341).

4. Škofje so zavezani stalno bivati v škofiji (tenentur lege personalis in dioecesi residentiae, c. 338 § 1) in tej dolžnosti ni zadoščeno, ako si imenujejo zastopnika. Pravico imajo do dva- ali trimesečnih počitnic vsako leto, v katere se ne všteva čas zakonite odsotnosti (n. pr. na cerkvenih zborih, službenih potovanjih). Vendar pa naj se nahajajo v adventu in v postu ter ob izvestnih visokih praznikih v svojem službenem kraju (c. 338 §§ 2, 3). Glede rezidenčne dolžnosti nadzira škofa metropolit, le-tega pa najstarejši sufragan (cc. 274 n. 4, 338 § 4, 2381).

IV. V občem pravu začrtano pravno območje škofov se še izpopolnjuje po trajnih, od papeža jim navadno na pet let podeljenih f a k u l t e t a h , f a c u l t a t e s q u i n q u e n n a l e s.[22] Tridentinski zbor jim je bil sosebno kot apostolskim delegatom zopet vrnil del jurisdikcije nad eksemtnimi redovi, ki so jo bili v srednjem veku izgubili (delegatio legalis). Novo pravo je njih pravice napram religiozom še znatno razširilo.

[21] Festa de praecepto je določil papež Urban VIII. v konstituciji „Universa" z dne 13. sept. 1642. Katalog teh praznikov je na novo razglasila koncilska kongregacija 28. dec. 1919, A. A. S. XII, p. 42.

[22] Dekret konzistorialne kongregacije „Proxima sacra" z dne 25. aprila 1918 je kvinkvenalne fakultete škofov za zunanje območje odpravil, ker je cerkveni zakonik njih delokrog itak znatno razširil. A. A. S. X, 190 ss. Toda v praksi se to ni obneslo in mnogo škofov je prosilo za obnovo prejšnjih pooblastil. Konzistorialna kongregacija je tem željam na osnovi motupropria Pija XI. „Post datam" z dne 20. aprila 1923, A. A. S. XI, 193, ustregla in izdala v to svrho nove formularje. A. f. k. K. R. zv. 103 (1923), 153; formular sam je priobčen istotam zv. 104 (1924), 289 ss.

V. Poleg službenih pravic imajo škofje še častne pravice, med katere spadajo: posebna obleka višnjeve barve, pontifikalni znaki: kriva palica (pedum curvum), mitra, prsni križ, prstan, višnjev biret, tron v cerkvi z baldahinom. Naslov: Illustrissimus et Reverendissimus, Škofovska milost, Presvitli. Škof ima prednost pred vsemi duhovniki v škofiji, celo pred tujimi nadškofi, če niso kardinali ali papeževi legati.

VI. Za škofovsko čast predpisuje zakon posebno usposobljenost (zgoraj § 66 II, 2), o kateri odloča rimska stolica, ona je načeloma tudi upravičena za imenovanje. Navzlic temu so ostale obstoječe volilne in nominacijske pravice v veljavi (cc. 4, 329). Vsak novi škof mora tekom treh mesecev po imenovanju prejeti škofovsko posvečenje, sicer izgubi pravico na dohodke svoje menze, ki pripadejo stolnici (c. 2398). Predno ni prišel v posest svojega zvanja (zgoraj § 70), mu je vsako vmešavanje v vodstvo škofije zabranjeno izvzemši primere, da je bil pred imenovanjem izbran ali postavljen za kapitelskega vikarja, oficiala ali ekonoma (c. 334 §§ 2, 3).

§ 87.

Deželski in naslovni škofje.

Cc. 350—355. Sägmüller, K. R.[3], § 98. Hilling, Pers. R., § 52. Haring, § 86. Hinschius, K. R. II, 161 ss. Gillmann, Das Inst. d. Chorbischöfe im Orient, 1906. Wernz-Vidal II, p. 645 ss.

Na vzhodu nahajamo kmalu potem, ko se je krščanstvo razširilo iz mest na deželo, škofe tudi na selih, ki se imenujejo ἐπίσκοποι τῶν ἀγρῶν ali pa χωρεπίσκοποι. Ker so ti deželski škofje posvečevali mašnike in diakone, so morali biti škofje v pravem pomenu. Škofje v mestih pa so se zbali njih konkurence in tako so jim sinode v Ancyri l. 314 in v Antiohiji l. 341 prepovedale posvečevati mašnike in diakone. Sinoda v Sardiki (6. kan.) je izdala prepoved, postavljati v vaseh in malih mestih škofe, ona v Laodiceji okrog l. 343—381 pa je imenovanje deželskih škofov sploh prepovedala in tako so v resnici kmalu izginili popolnoma. Samo naslov je v vzhodni cerkvi še ostal, rabi se pa le za uglednejše duhovnike na deželi.

Na zapadu srečavamo deželske škofe v 8. stoletju v velikih škofijah frankovske države precej pogosto, poprej so sledovi o njih redki. Razlika med vzhodnimi in zapadnimi deželskimi

škofi pa je bila ta, da so oni imeli posebna področja, ti pa so delovali samo kot pomočniki in po nalogu škofa, za katerega podporo so bili postavljeni. Pa tudi na zapadu se je pojavila proti njim že v 9. stoletju zelo ostra opozicija (Benedictus Levita, Pseudoisidor), vsled katere so deželski škofje najprej v zapadni, potem pa tudi v vzhodni frankovski državi zopet izginili. Njih funkcije so najbrže vsaj deloma prevzeli arhidiakoni in višji duhovni (archipresbyteri).

Kot pomočnikov so se škofje sedaj posluževali sosednih ali potujočih, v prvi vrsti pa onih škofov, ki so jih neverniki pregnali iz njihovih sedežev v orientu, Španiji, pa tudi v Prusiji in Livlandiji. Po končanih križarskih vojnah je cerkev v znak protesta začela imenovati stalno škofe tudi za kraje, ki so jih z nova zavojevali neverniki in iz katerih so pregnali krščansko duhovništvo. Ker so pa ti Episcopi in partibus infidelium čestokrat se vdajali nedostojnemu življenju in prebili ves čas na potovanju od kraja v kraj, je papež Klement V. (c. 5 in Clem. 1, 3) imenovanje vseh takih škofov pridržal izključno sebi. Ob koncu srednjega veka je prišla ta vrsta škofov v Nemčiji zelo do veljave, ker so jih ondotni politični škofje, ki so bili kot deželni knezi mnogo zaposleni, kot pomočnike v cerkvenih stvareh v svojih prostranih okrožjih nujno rabili. Tridentinski koncilij naslovnim škofom ni bil naklonjen ter jih je hotel odpraviti, a namera mu ni uspela.

Naslovne škofe nahajamo še danes v cerkvi kot pomožne škofe. Ako potrebuje kak škof takega pomočnika, se mora obrniti na papeža in v prošnji dokazati, da so mu dostojni dohodki zasigurani. Imenovanje se izvrši v konzistoriju. Pomožni škof izvršuje pontifikalije v diecezi po naročilih in pooblastilih škofa. Jurisdikcijskih pravic pa kot naslovni škof nima nikakih in sicer niti v svoji titularni škofiji. S papeževo dispenzo sme biti pomožni škof tudi dignitar ali kanonik stolnega kapitlja. Kot kanonik je potem podvržen jurisdikciji škofa in kapitlja, kot škof pa samo jurisdikciji papeža.

§ 88.

Cerkvene province v naši državi. Imenovanje škofov.

Slovenske dežele spadajo danes deloma pod nadškofa solnograškega deloma pod nadškofa goriškega, deloma pa neposredno pod papeža. Sv. evangelij so prejele od pridigarjev, ki sta jih pošiljala v naše kraje Oglej in Solnograd. Kraji, ki so bili pokristjanjeni iz Ogleja, so pripadli oglejskemu patriarhu, drugi

solnograškemu nadškofu. Ponovnim sporom med Oglejem in Solnogradom je napravil l. 811 konec cesar Karol Veliki s tem, da je določil med njima za mejo reko Dravo. Tudi po ukinitvi oglejskega patriarhata in ustanovitvi Goriške nadškofije l. 1751 je ostala ta meja v veljavi in šele obsežne reforme cesarja Jožefa II. na polju zunanje cerkvene ustave so jo premaknile v korist Solnogradu do južnih političnih mej prejšnjih kronovin Koroške in Štajerske.

Na Koroškem je od konca 8. do srede 10. stoletja delovalo več deželskih škofov, ki so stolovali v Gospi Sveti ter uspešno podpirali solnograškega ordinarija. O tem so se bili ohranili zapiski in nadškof Gebhard je hotel pozabljeni institut v prenovljeni obliki zopet oživeti ter je l. 1070 sporočil svojo namero papežu Aleksandru II. v Rim, ki mu je s posebno bulo dovolil, da ustanovi na poljubnem kraju svojega okrožja škofijo ter si postavi pomočnika v dušnem pastirstvu na ta način, da se nova škofija njegovi cerkvi nikdar ne sme odvzeti in da ima edino on pravico, postaviti in posvetiti škofa. Leta 1072, 4. februarja, je dovolil nadškofu ustanovitev škofije tudi cesar Henrik IV. in tri mesece pozneje je bil imenovan prvi škof Günther in sicer za Krko (Gurk). Enako se je postopalo pri ustanovitvi Sekovske (1219) in Lavantinske (1228) škofije.

Lavantinska škofija je pripadla v celoti naši državi, od krške (celovške) samo Mežiška dolina. Izključno pravico do imenovanja lavantinskega škofa je imel po starem papeškem in cesarskem privilegiju ter po pogodbi iz l. 1786, sklenjeni med nadškofom Hieronimom in cesarjem Jožefom II., solnograški nadškof.[23] To se je spremenilo šele l. 1924, ko je odločil papež Lavantinsko škofijo začasno od solnograške metropole in jo neposredno podredil sebi (odlok konzistorialne kongregacije z dne 1. maja, oglasnik lavantinske škofije 1924, ogl. št. 33).

Ljubljansko škofijo je ustanovil leta 1461 s privoljenjem Pija II. cesar Friderik IV. Škofija je bila eksemtna, cesarju je dal papež pravico do imenovanja škofov.[24] V zvezi z Jožefovimi reformami je bila povzdignjena l. 1786 Ljubljana v nadškofijo, a l. 1830 je postala sufraganat zopet upostavljene goriške nadškofije, pod katero spada izmed naših škofij še ona na otoku Krku.

---

[23] Prim. I. R. Kušej, Joseph II. u. die äussere Kirchenverfassung Innerösterreichs, Stutz', Kirchenr. Abh. 48/49, 1908, 196 ss., 331 ss. ter Wilhelmine Seidenschnur, Die Salzburger Eigenbistümer in ihrer reichs,- kirchen- u. landesrechtlichen Stellung, v Z.[3] R. G. IX (1919), 235 ss.

Prim. Kušej, istotam, 103 ss, 223 ss. Gruden, Das soziale Wirken der kathol. Kirche in der Dioezese Laibach, 1906; isti, Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. Ljubljana 1908.

Dalmacija tvori zase posebno cerkveno pokrajino. Sedež nadškofa je bil dosedaj Zadar, sufraganske škofije Šibenik, Hvar, Split-Makarska, Dubrovnik in Kotor.

Hrvatska in Slavonija imata svojega nadškofa v Zagrebu, njegovi sufragani so škofje senjsko-modruški, djakovski ter grško-uniatski škof v Križevcih.

Bosni in Hercegovini načeljuje nadškof v Sarajevu s škofoma v Banjaluki in Mostaru kot sufraganoma.

Črna Gora ima lastnega metropolita v Baru s častnim naslovom: Primas Serbiae.

Predvojna Srbija je sklenila 24. junija 1914 z rimsko stolico konkordat, po katerem bi se imela ustanoviti nadškofija v Beogradu in sufraganska škofija v Skoplju. Konkordat je samo deloma izveden; imenovana sta bila 18. decembra 1924 nadškof v Beogradu in škof Skopljanski z začasnim sedežem v Prizrenu, ki je neposredno podrejen rimski stolici (A. A. S. XVI, (1924) p. 500, 502).

Katoliki v bivših ogrskih delih naše države so razdeljeni na dve cerkveni pokrajini, t. j. Ostrogonsko in Kalošk o. Pod prvo spadata Prekmurje (dieceza Sobotišče, Szombathely), ter oni del Baranje, ki je združen z našo državo (dieceza Pečuh). Neposredno je v hierarhičnem oziru podčinjena nadškofu kaloškemu Bačka, posredno pa, kot del čanadske dieceze, Banat. Medjimurje tvori del zagrebške nadškofije.

Za Vojvodino sta bila šele začetkom l. 1923 imenovana dva apostolska administratorja s sedeži v Velikem Bečkereku in Subotici.

Po načrtu konkordata, kakor ga namerava predlagati naša vlada rimski stolici, so zamišljene za našo kraljevino sledeče cerkvene province:

1. Zagrebška s škofijami: Krk, Senj-Modruš, Djakovo, Križevci.

2. Splitska s škofijami: Kotor, Dubrovnik, Hvar, Šibenik, Biograd na moru (Zadar).

3. Beogradska s škofijami: Skoplje, Vel. Bečkerek, Bar in Subotica.

4. Sarajevska (Vrhbosanska) s škofijami: Banjaluka in Mostar.

5. Ljubljanska s škofijo Maribor.

Razun lavantinskega je imenoval bivši avstrijski cesar in ogrski kralj vse škofe na ozemlju, ki je po razsulu monarhije postalo del naše kraljevine. Ta pravica je ugasla, ker je odpadel upravičenec in v veljavo je stopilo določilo c. 329 § 2, po katerem škofe prosto imenuje papež. Glede ostalih dežel je v veljavi libera collatio papeža v Belgiji, Nizozemski, Angliji, Italiji, Franciji, Severni Ameriki, Kanadi, Avstraliji in v vseh

misionskih deželah. Volijo se škofje v Švici, Prusiji, na Hanoveranskem, v Gornjerenski cerkveni provinci in volita se končno nadškofa v Solnogradu in Olomucu.[25]

§ 89.

Koadjutorji in pomožni škofje.

Cc. 350—355. Hilling, Pers. R., § 53. Sägmüller, K. R.[3], § 97. Haring, § 87. Hinschius, K. R. II, 249 ss. Wernz-Vidal II, p. 650 ss.

Vsled bolezni ali visoke starosti nesposobni škof ne sme biti proti svoji volji vpokojen niti se mu drugače ne sme odvzeti uprava škofije, ampak poskrbeti se mora za pomočnika. Najprej so provincialne sinode za take slučaje določale onemoglemu škofu namestnika, ki je dobil istotako škofovski značaj in navadno še pravico do nasledstva. To je bilo sicer v nasprotstvu s cerkvenim pravom, ki ne dopušča, da bi bila istočasno nameščena dva škofa pri isti cerkvi, kakor si tudi ne sme škof nikdar naslednika določiti sam, a živa potreba se je izkazala za močnejšo kakor lepa načela in tako so morali papeži privoliti končno v imenovanje koadjutorjev z nasledstveno pravico.[26] Pozneje je papež Bonifacij VIII. postavljanje začasnih ali trajnih koadjutorjev pridržal rimski stolici sami ali vsaj njenemu odobrenju (c. un. in VI°, 3, 5.) in tridentinski zbor je določil, da se sme imenovanje izvršiti le, če obstoja za to nujna potreba, če je pričakovati za cerkev koristi, če je zadeva poprej od papeža natančno preiskana in če ima koadjutor vse sposobnosti za škofa (sess. 25. de ref., c. 7).

Po sedanjem pravu je imenovanje koadjutorjev rezervatna pravica papeža. Koadjutor se določi bolnemu, onemoglemu ali pa preveč zaposlenemu škofu in sicer navadno za njegovo osebo (coadjutor personae datus) s pravico, da ga nasleduje. Včasih pa postavi papež koadjutorja za dotični škofijski sedež (coadjutor sedi datus). Koadjutor postavljen za osebo škofa brez nasledstvene pravice se imenuje auxiliaris (c. 350). V to kategorijo spadajo obče naslovni škofje.

Pravice koadjutorja se ravnajo po vsebini apostolskega odloka, s katerim je bil imenovan. Če je škof popolnoma nezmožen opravljati službene posle in če v odloku ni kaj

[25] Prim. Sägmüller, K. R.[3], § 72. Haring, K. R.[3], § 168.

[26] Pismo papeža Zaharije nadškofu Bonifaciju v Mainzu l. 748, c. 17, C. 7, q. 1.

drugega določeno, ima koadjutor vse pravice in dolžnosti škofa sploh. V vseh drugih primerih se mora koadjutor ravnati po naročilih škofa.

Koadjutor, ki je imenovan za škofijski sedež, sme vršiti vse pontifikalne funkcije, izvzemši ordinacije in delitev tonzure. V drugih zadevah so merodajni njegov dekret in nalogi škofa. Vsak koadjutor mora predložiti odlok o imenovanju škofu in ako je sedi datus ali če ima nasledstveno pravico, tudi kapitlju, ker šele na ta način pride v posest svojega zvanja. Zavezan je do rezidence v škofiji (cc. 351—354).

Kadar se uprazni dotični škofijski sedež, postane coadjutor cum jure succedendi takoj ordinarij škofije, navadni pomočnik (auxiliaris) pa izgubi ob smrti škofa vse pravice, njegova naloga je s tem končana. Če je bil pa koadjutor imenovan za škofijski sedež, se s sedisvakanco njegovo razmerje ne spremeni (c. 355).

Pri imenovanju koadjutorjev s pravico do nasledstva so upoštevati morebitne volilne pravice kapitlja (c. 329 § 3) ali pravice države do soodločanja pri imenovanju škofov. Škof mora skrbeti za primerne dohodke koadjutorja iz menzalnih sredstev, ako ni njegov pomočnik obenem član stolnega kapitlja z zadostno prebendo.[27]

§ 90.

Škofijska kurija.

Cc. 363—390. Hilling, Pers. R., § 54. Haring, §§ 89, 90. Stutz, Der Geist des Cod. j. c., 281 ss. Sägmüller, K. R.[3], § 99. Hinschius, K. R. II., 183 ss, 205 ss. Wernz-Vidal II, p. 669 ss.

Škofijsko kurijo tvorijo one osebe, ki škofa ali njegovega namestnika podpirajo v vodstvu cele dieceze. Med to osobje spadajo generalni vikar, oficial, kancler, javni tožitelj (promotor justitiae), branitelj zakonske in duhovske vezi (defensor vinculi), sinodalni sodniki in izpraševalci, župniki svetovalci (parochi consultores) in nižji organi sodišča (auditores, notarii, cursores, apparitores, c. 363).

[27] Koadjutorji za škofijski sedež so navadno postavljeni za določene dele škofij. Njihova uradna oblast je potestas ordinaria vicaria, dočim vrše osebni pomočniki samo poverjeno uradno oblast. Prim. Hilling, l. c., 179.

Vsi ti funkcionarji morajo biti z dekretom imenovani ter so zavezani položiti v roke škofa prisego, da bodo svoje posle pod njegovim vodstvom vestno in v smislu zakona opravljali in da bodo v mejah prava ali v smislu škofovih posebnih naročil varovali uradno tajnost (c. 364).

I. Generalni vikar. Ako razmere v škofiji to zahtevajo, imenuje škof generalnega vikarja, da ga podpira potestate ordinaria (vicaria) pri vladanju cele diecéze. Generalnega vikarja imenuje škof po svoji prosti volji in ga vsak čas lahko zopet odstavi. Za celo škofijo naj bo postavljen samo eden, ako ne zahtevajo nje obsežnost ali politični ali verski odnošaji kaj drugega. Če je generalni vikar odsoten, mu sme škof imenovati namestnika (c. 366).

Za generalnega vikarja naj se izbere duhoven svetnega stanu, ki je vsaj 30 let star, doktor teologije in kanonskega prava, ali pa vsaj v teh strokah dobro izvežban mož, ki se odlikuje po zdravih nazorih, po skušnjah in po strokovni izvežbanosti. Kanoniku penitenciarju, dušnim pastirjem in škofovim bližnim sorodnikom naj se ta posel ne poveri. Ako je uprava škofije poverjena kakemu redu, sme biti tudi generalni vikar redovnik (c. 367).

Generalni vikar izvršuje v zastopstvu ordinarija vso jurisdikcijo v duhovnih in svetnih zadevah, ki sicer pristoja po pravu redno škofu, v kolikor si ni škof posameznih poslov pridržal zase odnosno v kolikor ne gre za zadeve, katere zakon sam iz pristojnosti generalnega vikarja izključuje ali ki zahtevajo po pravnih predpisih posebno pooblastilo (c. 368 § 1). Ker se razteza uradna oblast generalnega vikarja na celo škofijo, so v primeru, da jih je postavljenih več, načeloma vsi enako pristojni, kar pa ne ovira, da se v interesu olajšanja uprave uradni posli med nje po teritorialnih vidikih razdele.

Po zakonu je škofu pridržano imenovanje častnih kanonikov ter ustanavljanje religioznih kongregacij (cc. 406 § 1 in 492 § 1). V teh primerih bi bila vsaka delegacija nedopustna (c. 199 § 1). Posebno pooblastilo pa potrebuje generalni vikar za sledeče čine: 1. za dovoljenje ekskardinacije ter inkardinacije (c. 113); 2. za podeljevanje cerkvenih zvanj, sosebno župnij in vseh vrst župnih vikarij, kakor tudi vseh vrst beneficijev (cc. 152, 455 §§ 2, 3, 1432 § 2, 1466 § 2, 1487 § 1); 3. za sklicanje škofijske sinode (c. 357 § 1); 4. za odstranitev (amotio) župnih vikarjev brez beneficija (c. 477 § 1); 5. za ustanavljanje in odobrenja cerkvenih društev (c. 686 § 4); 6. za pridržavanje grehov in cenzur škofovi odvezi ter za nalaganje kazni (c. 893 § 1, 2220 § 2); 7. za odvezo od izobčenja radi odpadništva, krivoverstva ali razkolništva v zunanjem območju (c. 2314 § 2); 8. za posvečenje

kakega kraja, za avtentifikacijo relikvij in za dovoljenje cerkvene gradnje (cc. 1155 § 1, 1283 § 2, 1285 § 1, 1162 § 1); 9. za izdajo dimisorijev (cc. 958 § 1 n. 2, 959); 10. za ustanavljanje beneficijev in za unije župnih cerkva, ki so po zakonu dopustne (cc. 1414 § 3, 1423 §§ 1, 2); 11. za dovoljenje, da se sklene zakon (brak) po vesti (c. 1104); 12. za določitev deleža, ki ga smejo revne cerkve zahtevati od duhovnov, ki celebrirajo v svoj prilog (c. 1303 § 3); 13. za sodelovanje pri kanonizacijah in beatifikacijah na mesto škofa (c. 2002).

Posebno pooblastilo škof lahko da za vsak konkreten primer posebej ali pa skupno za več navedenih primerov ali pa h krati za vse primere, ki so v zakonu navedeni. Pravice generalnega vikarja iz posebnega pooblastila so samo poverjene, ker ne spadajo pod njegove redne službene posle.[28]

Navzlic široko začrtanemu službenemu delokrogu generalnega vikarja sta se v obče držali teorija in praksa vedno načela, da se njegova pristojnost ne razteza na zadeve izrednega značaja in posebne važnosti. Novi zakonik se je postavil očividno na isto stališče, ker naroča v c. 369 generalnemu vikarju, naj o važnih opravilih kurije poroča škofu in ga obvešča o vsem, kaj se je ukrenilo in kaj naj se ukrene, da se ohrani med duhovništvom in verniki disciplina in da naj nikdar ne postopa v nasprotju z mišljenjem in voljo škofa.

Generalni vikar ima prednost pred vsem duhovništvom v škofiji, tudi pred kapiteljskimi dignitarji. Ako ni posvečen škof, vživa privilegije in znake naslovnega apostolskega protonotarja (c. 370).

Mandat generalnega vikarja ugasne, ako se svojemu zvanju odpove ali če škof dani nalog prekliče ali pa če se upraznì škofova stolica. Suspenzija jurisdikcije škofa ima v posledku tudi suspenzijo generalnega vikarja (c. 371).

Zgodovinski prednik generalnega vikarja je arhidiakon, ki se je povspel že v 4. stoletju pri škofovskih cerkvah nad vse druge klerike. Njemu sta bila izročena pouk in vzgoja naraščaja, on je nadziral življenje in poslovanje duhovništva in je v to svrho izvajal primerno disciplinarno oblast. Upravljal je dohodke cerkve in jih razdeljeval, skrbel je za ohranitev cerkvenih stavb, opravljal je vizitacije na deželi, sploh bil je

[28] Istega mnenja Hilling, Personenrecht, 183, nasprotnega pa Stutz, Der Geist des Cod. j. c., 325 ss.

oni organ, ki je izvrševal za škofa najvažnejše posle cerkvene jurisdikcije. Po odpravi deželskih škofov so začeli deliti velike škofije v več arhidiakonatov. Predstojniki teh arhidiakonatskih okrožij so bili pred vsem arhidiakon škofa kot archidiaconus major, sedaj navadno obenem prošt stolnega kapitlja, poleg njega pa tudi drugi stolni kanoniki ter prvi člani kolegiatnih kapitljev. Izvrševali so skoraj neomejeno oblast v svojih področjih, sosebno cerkveno kazensko in zakonsko (bračno) sodstvo, sklicevali so arhidiakonatske sinode, opravljali vizitacije in so pobirali mnogo davščin. Tako so skoraj popolnoma izrinili škofa od vodstva škofije. Uradna oblast arhidiakonov je končno veljala za r e d n o, ne več za p o v e r j e n o uradno oblast.[29] Škofje so si skušali pomagati na ta način, da so svoje pravice delegirali drugim organom, o f i c i a l o m, pa samo do preklica, in da so začeli resen boj proti arhidiakonom, ki je pa dovedel do uspeha šele na tridentinskem zboru, kateri je odvzel arhidiakonom jurisdikcijo v zakonskih (bračnih) in kazenskih zadevah in jim dopuščal nadaljnje vizitacije samo z dovoljenjem škofa (sess. 24 de ref., c. 3, 20, sess. 25. de ref., c. 14). To je pomenilo za stare arhidiakone konec obstoja in v istini so kmalu povsodi izginili.

Tudi oficialov je bilo dvoje vrst: o f f i c i a l i s p r i n c i p a l i s v mestu in o f f i c i a l e s f o r a n e i na deželi. Prvi je tekmoval z arhidiakonom v mestu (s stolnim proštom), drugi z arhidiakoni na deželi. Officialis principalis se je imenoval tudi v i c a r i u s g e n e r a l i s. V velikih škofijah izven Italije pa nahajamo končno kot tekmovalca z arhidiakonom dva organa; prvi je izvrševal nesporno sodstvo in upravo (sedanji generalni vikar), drugi pa sporno in kazensko sodstvo (sedanji oficial). V malih škofijah Italije pa te delitve ne najdemo.

Današnje pravo našteva oba organa, obe službi pa se v malih škofijah lahko združita v eni osebi (c. 1573 § 1).

II. S o d n i o r g a n i. Redni sodnik škofije se imenuje o f f i c i a l i s. On izvaja potestate ordinaria (vicaria) sporno in kazensko sodstvo, kolikor si teh poslov ne pridrži škof sam (c. 1573 § 2). Sodi ali kot sodnik poedinec ali pa kot predsednik sodnega dvora (senata), ki šteje tri ali pet članov (cc. 1575, 1576). V njegovo podporo lahko postavi škof enega ali več podoficialov (viceofficiales). Oficial in njegovi namestniki morajo biti duhovniki neoporečnega glasu, stari najmanj 30 let in doktorji kanonskega prava ali pa vsaj v tej stroki izvežbani. Vsi so poljubno odstranljivi, ostanejo pa v svojem položaju tudi ob upraznitvi škofove sto-

[29] Pravice arhidiakonov in njih dolžnosti so zakonito urejene v cc. 1—9, X, 1, 23.

lice. Potrebno je samo, da jih novi ordinarij potrdi (c. 1573 § 5). Ako sta mesti generalnega vikarja in oficiala združeni, prestane biti ob nastopivši upraznitvi dotični organ generalni vikar, ostane pa še nadalje oficial. Ako pa bi bil izbran oficial za kapiteljskega vikarja, bi moral postaviti drugega oficiala (c. 1573 §§ 6, 7).

Poleg oficiala in njegovih namestnikov so člani škofijskega sodišča pred vsem sinodalni ali prosinodalni sodniki, ki imajo kot prisedniki ali samo posvetovalen ali pa odločilen glas. Vsi morajo biti duhovniki neoporečnega življenja in izvežbani v kanonskem pravu. Po številu naj jih bo največ dvanajst. Iz njih sestavi oficial ali njegov namestnik svoj senat. Imenuje jih škof na škofijski sinodi ali izven nje. Njihova potestas je ab episcopo delegata (c. 1574).

Nadaljnji sodni organi so avditorji, ki poslujejo ali kot pripravljalni sodniki v spornih ali kot preiskovalni sodniki v kazenskih zadevah (cc. 1580 § 1, 1940). Prvi kakor drugi se določijo iz vrst sinodalnih sodnikov in sicer preiskovalni sodnik vedno za vsak primer posebej (c. 1941 § 1). Končno tvorijo pomožno osobje oficiala še notarji kot sodni zapisnikarji, promotor justitiae kot javni tožitelj (cerkveni pravdnik), defensor vinculi, uradoma postavljeni branitelj duhovske in zakonske vezi (vinculi ordinis sive matrimonii), sodni sluge in dostavljači (cursores) ter izvršilni organi (apparitores). Stranke zastopajo pred sodiščem ali advokati, ki morajo biti od ordinarija potrjeni (c. 1658 § 2) ali pa pooblaščenci (procuratores) z manjšo kvalifikacijo.

Škofijska sodišča poslujejo v celi državi v čisto cerkvenokazenskih in disciplinarnih zadevah klerikov. Zasledovanje zločinov, ki so kaznivi tudi po državnih zakonih, vrše civilna sodišča (zgoraj § 36, 2). Izvzemši Slovenijo in Dalmacijo ter Vojvodino in Medmurje pa je danes še od države zakonsko (bračno) sodstvo poverjeno v vseh pokrajinah cerkvenim sodiščem, tako da imajo njih sodbe izvršilno moč. V civilnih pravdah laikov proti klerikom so izključno pristojna civilna sodišča.

III. Pisarna in arhiv. Naloga pisarne je: Spisovanje, odprava in hramba spisov. Pisarni načeluje kancler,

katerega podpira, ako je potrebno, poseben pomočnik z naslovom vicecancellarius ali vicetabularius.

Kancler mora biti duhoven (sacerdos), njegova naloga je, hraniti spise in jih držati po natančnem seznamu v škofijskem arhivu v strogem redu. Vsak kancler je obenem notarius, poleg njega pa imenuje škof lahko še druge notarje, kojih spisi in podpisi imajo popolno javno dokazno moč in sicer tudi za državna oblastva, ker so priznani škofijski uradi od državne uprave za javne urade.

Če ni klerikov, se sme postaviti notarjem tudi laik, le v kazenskih zadevah proti klerikom mora biti zapisnikar vedno duhovnik.

Delokrog notarjev obstoji v obče iz istih agend, kakor delokrog pisarniških uradnikov pri državnih oblastvih: njihova naloga je, pisati sodbe (sententias), odloke (decreta), vabila (citationes), zapisnike o zasliševanjih, posvetovanjih in sodnih razpravah, jih datirati in podpisovati, dajati upravičenim strankam spise pod zakonitimi pogoji vpogled in potrjevati pravilnost prepisov. Svoj posel smejo izvrševati notarji samo v škofiji, za katero so imenovani (cc. 372—374).

Zakonik predpisuje (cc. 375 ss.) splošno poseben škofijski a r h i v, kjer se naj hranijo v preglednem redu vsi spisi, nanašajoči se na duhovne ali na imovinskopravne zadeve. O teh spisih naj obstojajo natančni seznami s kratko navedbo vsebine.

Začetkom vsakega leta naj se arhiv izpopolni po spisih prejšnjega leta. Spisi, ki se nahajajo pri drugih oblastvih, naj se zahtevajo nazaj. Arhiv mora biti zaklenjen, ključ hrani kancler. Brez dovoljenja škofa ali generalnega vikarja ter kanclerja nima nikdo dostopa do njega.

V škofijskem arhivu se morajo hraniti tudi prepisi seznamov o arhivih stolne cerkve, o arhivih kapiteljskih in župnih cerkva, bratovščin in svetih krajev, istotako poverjeni prepisi župnih knjig vse dieceze (c. 470 § 3), inventarji o imovini posameznih cerkva in drugih cerkvenih pravnih oseb (c. 1522 n. 3), po možnosti tudi prepisi listin, ki se na to imovino nanašajo (c. 1523 n. 6) ter en izvod ustanovne listine vsake pobožne ustanove (c. 1548 § 2), tako da omogočaj škofijski arhiv pregled čez vse arhivalije v diecezi v interesu uprave in znanstva. Iz nobenega cerkvenega ar-

hiva se ne smejo izvirni spisi odnesti za dalje nego za 3 dni in to samo z dovoljenjem škofa ali generalnega vikarja. Kdor vzame iz arhiva spis, mora tam ostaviti lastnoročno podpisano potrdilo. Poleg navadnega arhiva pa morajo imeti škofje še poseben tajen arhiv ali vsaj dobro zaklenjeno skrinjo ali omaro v navadnem arhivu, katera se ne more od tam odstraniti. Ta tajni arhiv se nahaja pod dvojnim ključem. Enega hrani škof, drugega generalni vikar, ali kjer tega ni, kancler. Določbe zakona glede hrambe ključev sede vacante ali sede impedita (cc. 380—382) imajo namen, tajnost v tem delu arhiva shranjenih spisov za vsak slučaj zavarovati.[30]

IV. Oblastvo, ki vodi v naših krajih upravo škofij, se imenuje skoraj brez izjeme ordinariat in sicer po škofu kot ordinariju, ki mu načeluje. Ordinariat je skupno ime za ves organizem škofijske kurije, tako da so generalni vikariat, oficialat in pisarna samo njegovi oddelki. Kot kolegij je v njegovem okviru ponekod ustanovljen konzistorij z večjim ali manjšim številom svetnikov iz vrste stolnih kanonikov ali tudi drugih duhovnov. Med člane konzistorija so razdeljeni upravni posli, o katerih poročajo ali ordinariju ali pa v skupnih sejah pod predsedstvom ordinarija ali generalnega vikarja, pri katerih imajo navzoči člani ali samo posvetovalen ali pa odločilen glas. Na vsak način sta generalni vikar in ordinarij po zakonu upravičena, da odločita kako zadevo sama in sicer tudi v nasprotju s sklepom konzistorija.[31]

V. Organi ordinariata so končno še sinodalni eksaminatorji in župniki svetovalci (examinatores synodales et parochi consultores), katerih število ne znašaj pod štiri in ne nad dvanajst. Izvoli jih diecezanska sinoda na predlog škofa (c. 385). Njihova funkcijska doba traja 10 let. Kot namestnike onim, ki bi v tem času izpadli, mora škof imenovati po zaslišanju kapitlja prosinodalne eksaminatorje in svetovalce. Na enak način postavi te organe škof, ako se diecezanska sinoda ne sestane (c. 386).

[30] Prim. Rožman G., Cerkveno arhivno pravo, Bogosl. Vestn. 1924, 145 ss.

[31] Prim. Hilling N., l. c., 180.

Župnik svetovalec more biti samo aktiven župnik. Izstop iz dušnega pastirstva bi povzročil izgubo položaja svetovalca.

Sinodalni eksaminatorji imajo dvojno nalogo: 1. sodelujejo kot izpraševalci pri župnih konkurzih ali tudi pri drugih izpitih klerikov (zgoraj § 57, I); 2. kot prisedniki pri upravnosodnem postopanju proti župnikom toda samo s posvetovalnim glasom.[32]

Župniki svetovalci pa morajo podati škofu svoje mnenje, če vloži neodstavljivi župnik rekurz proti amocijskemu odloku ordinarija (c. 2153 § 1) in če gre za drugo namestitev ali za penzioniranje odstavljenega (c. 2154 § 1), ali če se odstavljivi župnik protivi premestitvi (c. 2165), toda škof na njihovo mnenje ni vezan (zgoraj § 71, III, 1, 3).

§ 91.

Kapitlji.

Cc. 391—422. Hilling, Pers. R., § 55. Haring, § 84. Schäfer, Pfarrkirche u. Stift im deutschen M. A., 1903. Hinschius, K. R. II, 49 ss. Sägmüller, K. R. I.[3], § 96. Wernz-Vidal II, p. 691 ss. Nottarp H., Ehrenkanoniker u. Honorarkap., Z.[3] R. G. XIV (1925), 174 ss. Mayer E., Der Ursprung der Domkapitel, Z.[3] R. G. VII (1917), 1 ss.

Presbiterij, predvsem duhovniki in diakoni, nastavljeni na škofovi cerkvi, so temu že v prvih časih krščanstva pomagali pri bogoslužju in so bili njegovi svetovalci pri upravi škofije. Ob sedisvakanci je presbiterij opravljal službo božjo in vodil tudi najnujnejše posle škofijske uprave. Kleriki so živeli ločeni vsak sebe v mestu in se vzdrževali večinoma od svojih meščanskih poklicev.

Ko pa je država priznala cerkev in njeno imovinsko sposobnost, so se kleriki polagoma posvetili samo cerkveni službi ter se vzdrževali iz dohodkov cerkvenega imetja. Istočasno je potom običaja prišel vedno bolj v veljavo celibat. Sv. Avgustin je z uvedbo skupnega življenja za vse klerike svoje cerkve ta razvoj primerno zaključil in njegovemu vzgledu je sledilo mnogo drugih škofov. To skupno življenje klerikov se je imenovalo vita canonica, kleriki sami so se nazivali canonici.

Izvor tega izraza ni pojasnjen. Mogoče je, da je vzet odtod, ker so bila imena vseh skupaj živečih klerikov vpisana v poseben seznam, canon, matricula imenovan, mogoče se je

[32] Cc. 389 § 1, 2147 ss, 2171 ss, 2178 ss; zgoraj § 71 III, 3.

hotelo z njim samo označiti, da žive ti kleriki po cerkvenem zakonu (canon), dočim so živeli menihi po svojih posebnih pravilih (regula), ali pa so se kleriki s skupnim življenjem radi tega nazivali kanoniki, ker so morali opravljati divinum officium, molitve v kanoničnih urah (horae canonicae).

Večjega obsega je postalo to skupno življenje šele od druge polovice 8. stoletja dalje, ko je bil škof Chrodegang v Metzu spisal za svoje klerike posebna pravila po vzorcu benediktinskih pravil in je veliko število drugih škofov Chrodegangova pravila prevzelo. V nekoliko predelani obliki je ta pravila odobrila sinoda v Aachenu l. 817 in Ludovik Pobožni jih je predpisal vsem zavodom, kojih člani niso živeli po redovniških pravilih. Taki zavodi so bili ali stolni kapitlji — Domkapitel — capitula in domo episcopi, ali pa kolegiatni kapitlji pri drugih kakor stolnih, sosebno pri večjih župnih cerkvah. K a p i t l j i ste se nazivali obe vrsti teh zavodov radi tega, ker so se morali kanoniki po c. 8 Chrodegangovih pravil vsak dan sestati, da se jim prečita eno p o g l a v j e pravil (c a p i t u l u m). Od tega je dobil kraj sestanka in sestanek sam ime capitulum.

To skupno življenje pa se ni vzdržalo dolgo. Glavni vzrok njegovega razpadanja je bil pač ta, da so kanoniki, ker niso bili menihi, smeli imeti zasebno premoženje in jim je bilo skupno življenje neprijetno breme. Viri poročajo, da sta si v Koeln-u ob Renu kapitelj in škof razdelila dotlej skupno imovino in da se je nadalje tudi kapiteljsko premoženje razdelilo na prebende. Kanoniki so živeli ločeno in so se zbirali samo k božji službi in k posvetovanjem. Le mlajši kleriki, domicellares, so ostali v svrho pouka skupaj pod vodstvom stolnega sholastika (scholasticus), kar pa je z nastankom univerz tudi prenehalo.

V zvezi z reformami, ki so izhajale od 11. stoletja iz samostana Clugny in ki so jih papeži na vso moč podpirali, se je skušalo tudi v kapitljih na novo uvesti skupno življenje. V nekaterih primerih se je to posrečilo in kanoniki so sprejeli posebna po Avgustinovih spisih posneta pravila. V nekatere kapiteljske zavode pa so stopili mesto kanonikov menihi iz reda premonstratenzov. Pogosti pa taki slučaji niso bili in canonici saeculares so ostali v veliki večini napram regularnim kanonikom (canonici regulares). Canonici saeculares na sedežu škofa so postali napram njemu samostojna korporacija, bili so njegovi zakonito priznani izključni svetovalci in pomočniki v važnih zadevah škofije. Oni s a m i so dobili v roke v o l i t e v š k o f a in vsled tega tudi upravo škofije med sedisvakanco in so navadno pripuščali samo plemenitaše v svoje vrste. Tako so postali kapitlji iz večine preskrbovališča za mlajše sinove plemstva, ki so čestokrat odklanjali ordinacije, zanemarjali dolžnost do rezidence ter dali opravljati svoje obveznosti v kapitlju in cerkvi po vikarjih. Tudi energični sklepi tridentinskega zbora

teh razmer niso odpravili, šele sekularizacije ob začetku 19. stoletja so jim napravile konec.

Kapitlji so imeli kot korporacije lastno ustavo, ki je bila v glavnem povsodi precej enaka, dasi v podrobnostih ni manjkalo razlik. Prvo mesto je zavzemal navadno prošt (praepositus), večinoma obenem arhidiakon; v njegovih rokah je bila uprava kapiteljske imovine. Za njim je prišel dekan, navadno arhipresbiter, kot nadzornik bogoslužja in discipline. Mlajši kleriki so stali pod vodstvom in nadzorstvom stolnega sholastika. Izmed drugih mest sta omeniti primicerius ali cantor ter custos (sacrista, thesaurarius). Med kanonikati v vsakem kapitlju so ločili dignitates, personatus in officia. Med officia sta spadala delokroga canonici poenitentiarii et canonici theologi.

Kapitlji so imeli kot avtonomne korporacije tudi pravico, sprejemati nove člane. Dokler so skupno živeli, število članov ni bilo določeno, ampak se je ravnalo po višini dohodkov (capitula aperta, ecclesiae non numeratae, receptivae). Od 13. stoletja dalje pa so skoraj v vseh kapitljih število članov enkrat za vselej določili, kar je bilo pač posledica določenega števila prebend (capitula numerata sive clausa). Mladi gospodje, ki so hoteli pozneje postati kanoniki (domicellares sive canonici juniores - Jungherren), niso imeli sedeža v koru in ne glasu v zboru; če so pa svoje studije že dovršili in jih je sholastik iz svoje oblasti izpustil (canonici emancipati), so bili najprej aspiranti brez prejemkov (canonici expectantes, supranumerarii) ali pa so bili postavljeni na nižje prejemke (canonici semipraebendati, canonici tertionarii, canonici in herbis). Polno upravičeni gospodje pa so se imenovali canonici integrati, canonici in fructibus et floribus. Način podeljevanja kanonikatov je bil vsled različnih razmer krajevno zelo različen.

Tudi ustava kapitljev v naših krajih je različna. V Ljubljani, v Mariboru in v dalmatinskih kapitljih nahajamo povsodi prošta in dekana, na Hrvatskem pridejo za proštom lektor, kantor, kustos. Na čelu metropolitanskega kapitlja v Sarajevu stoji arhidiakon.

Število kanonikov je danes povsodi natančno določeno, kapitlji so capitula clausa, kanoniki canonici numerarii. Dignitarji štejejo navadno, a ne povsodi, med kapiteljske člane. V tem oziru odločajo statuti. Pravi kanonikati brez prebend niso izključeni, a dovoliti jih mora sv. stolica (c. 393 § 3).[33] Nahajamo tudi častne kanonike, ki jih imenuje škof

[33] V tem primeru obstoji kapitelj iz duhovnikov, katerim so podeljeni drugi, navadno župni beneficiji in ki vsled tega nimajo dolžnosti do rezidence in tudi ne dolžnosti, opravljati molitve v koru. Ven-

(cc. 406, 407), kar pa znači po občem pravu in pri nas zgolj naslov in častno prednost in ni zvezano niti s prejemki niti z drugimi pravicami izvzemši pravico na stanovske znake in na sedež v koru. Na Pruskem pa imajo častni kanoniki po buli „De salute animarum" posebne prejemke in volilno pravico pri volitvah škofa.[34] Današnji stolni vikarji in stolni kaplani v različnih kapitljih niso namestniki kanonikov ampak samo pomočniki v dušnem pastirstvu in pri molitvah v koru. Zato tudi ne štejejo med kapiteljske člane.

V bivši Avstriji je v vseh stolnih kapitljih prvega dignitarja imenoval papež na priporočilo cesarja. Druge dignitarje in sploh vse stolne kanonike, dalje svetne in regularne prošte ter opate pa je imenoval cesar sam in cerkveni predstojnik je izvršil samo institucijo.

Po razsulu Avstrije velja načeloma določba c. 396, po kateri je pridržano imenovanje vseh dignitarjev v stolnih in kolegiatnih kapitljih izključno papežu. Druge kanonike imenuje škof (c. 403). Nominacijske in patronatne pravice ostanejo v veljavi (cc. 3, 4, 394 § 3). Izrecno je po c. 396 odpravljena tudi opcijska pravica, ako ni osnovana na ustanovni listini. Prvi dignitar v vsakem stolnem kapitlju naj bo po možnosti doktor teologije ali kanonskega prava.

Za vsak stolni kapitelj je predpisano mesto kanonika teologa in po možnosti tudi mesto kanonika penitenciarja. Isto velja za važnejše kolegiatne kapitlje. Prvi naj bo po možnosti doktor bogoslovja, drugi istotako ali doktor bogoslovja ali kanonskega prava, ter najmanj 30 let star. Akademski čin daje med enakovrednimi kompetenti vedno prednost (cc. 398—401).

Canonicus poenitentiarius ima zakonito pravico, da daje potestate ordinaria odvezo tudi od grehov in cenzur, ki so sicer pridržane škofu samemu, ter mora biti v posebni spovednici vernikom na razpolago v primernih časih, ob potrebi celo med svetimi opravili. On je zastopnik

dar imajo v kapiteljskem zboru, ki se sestaja periodično, svoj glas in so radi tega pravi kanoniki. Takega sestava so kapitlji na Irskem, v Angliji, v Škotski, na Nizozemskem in v Luksemburgu in po njih vzorcu se ustanavljajo v najnovejšem času novi kapitlji v Ameriki (Quebec, 1914, Montevideo, 1921). Nottarp, l. c., 284 ss.

[34] Zato jih smatra Nottarp, l. c., 278, 297, za prave kanonike brez dolžnosti do rezidence.

škofov pri opravljanju zakramenta sv. pokore in na ta način za notranje območje sporeden organ generalnemu vikarju, ki vrši škofovo jurisdikcijo pro foro externo.

Canonicus theologus pa mora ob določenih dnevih in urah javno v cerkvi razlagati sv. pismo ali pa kako drugo stroko katoliške vede. Iz tehtnih razlogov sme škof odrediti, da poučuje kanonik teolog sveto vedo mesto v cerkvi v seminarju. On je zastopnik škofa kot učitelja svojih vernikov, sosebno svojega duhovništva.[35]

Kapitlji so korporacije, njih pravna osebnost je priznana tudi po gradjanskem pravu. Svojo imovino in druge zadeve upravljajo sami in imajo vsled tega neomejeno pravico, se zbirati v svrho potrebnega sklepanja, imenovati svoje uradnike, sploh urejevati svoje izvencerkvene posle povsem samostojno. Listine, ki jih izstavlja kapitelj, imajo polno dokazno moč.

Stolni ali kolegiatni kapitelj upravlja navadno tudi stolno (kapiteljsko) župnijo kot parochus habitualis. Večinoma določi enega izmed kanonikov, da kot parochus actualis (c. 471 § 1) izvršuje dušno pastirstvo, izključeno pa ni, da vodi župnijo drug duhovnik. Meja pristojnosti med župnikom in kapitljem glede uprave župnije je v c. 415 za vse slučaje, kjer niso merodajne posebne partikularne določbe, natančno začrtana.

Naloga kolegiatnih kapitljev s svetnim duhovništvom je dandanes omejena skoraj izključno na dušno pastirstvo, dasi ta naloga ni predpogoj za njih obstoj, kajti po c. 391 § 1 je njih svrha, „ut solemniorem cultum Deo in ecclesia exhibeant." Nekateri kolegiatni kapitlji imajo častni naslov „capitulum insigne aut perinsigne", ki ga smejo obdržati, ako je osnovan na apostolskem privilegiju ali pa že od davnine v rabi (c. 391 § 2). Spomin na nekatere bivše kolegiatne kapitlje je še sedaj ohranjen v naslovu dotičnih župnij kot proštnij s privilegijem, da se smejo župniki posluževati častnih znakov nekdanjih proštov, navadno infule in palice, dasi ne načeljujejo dejansko nikakemu kapitlju več (n. pr. proštniji v Ptuju in Dravogradu in številne župnije v nemških alpskih deželah).[36]

---

[35] Hinschius II, 119, Eichman, K. R., 180.

[36] Tvorba poslednjih let so capitula ad honorem in ecclesiae collegiatae ad honorem, ki so se pojavile sicer že pred promulgacijo kodeksa, a v njem niso omenjene. Navzlic temu je bilo več honorarnih kapitljev tudi še v poslednjih letih in sicer v Italiji ustanovljenih (l. 1920 v Murano pri Benetkah, l. 1922 dva honorarna kapitlja v Frattamaggiore pri Neaplju, l. 1923 honorarni kapitelj v Lavagna pri Rapallu. A. A. S. XII, 1920, 530 ss., XV, 1923, 157 ss., 258 ss. Kanoniki teh kapitljev se zovejo tudi canonici ad honorem, dasi so pravi kanoniki z vsemi pravicami in privilegiji kanonikov

Kanoniki s kapiteljsko prebendo so zavezani do rezidence, do skupnih molitev v koru, do vsakdanje konventualne maše (cc. 413 §§ 1, 2, 418). Dignitarji in kanoniki morajo po svojem činovnem redu škofa pri sv. opravilu zastopati ali mu asistirati, kadar opravlja božjo službo ali druga sveta dejanja sam (c. 412).

Zato imajo pa tudi svojemu dostojanstvu primerne pravice: stallum in choro et votum in capitulo, dohodke iz prebende ter druge prejemke, tako posebno distributiones quotidianae, ki jih zakonik predpisuje za vse kapitlje (c. 395)[37] in do katerih odsotni kanoniki navadno nimajo pravice (cc. 418 § 3, 420). Pri stolnih kapitljih je naslov: Reverendissimus, pri kolegiatnih: admodum Reverendus. Barva obleke je pri prvih navadno višnjeva, znaki dostojanstva posebna čepica, križ in prstan. Prednost imajo kanoniki pred vsem drugim duhovništvom v škofiji, med njimi samimi odločujeta višja čast in službena doba (c. 408). Natančnejše določbe o dolžnostih in pravicah vsebujejo navadno kapiteljski statuti.

Glavna dolžnost in pravica stolnih kapitljev pa je sodelovanje pri vodstvu škofije, ki je zopet ob zasedeni odnosno ovirani ali upraznjeni stolici različno.

a) Sede plena: Kapitlji so škofov senat, ki ima pri važnejših zadevah ali posvetovalen ali pa odločilen glas. Škof je zavezan, prašati kapitelj za mnenje in ga tam, kjer

---

starih kolegiatnih kapitljev. Kanonikati so tukaj zvezani s službami, ki se tičejo dušnega pastirstva in šolskega pouka. Iz izvrševanja tega poklica imajo člani svoje dohodke, prebend v pravem smislu v teh zavodih ni. Kanonikat ni stalen ter ugasne, čim preneha služba pri dotični cerkvi. Pravilnejše bi se morali ti kanoniki imenovati kanoniki honorarnih kapitljev, ker so canonici ad honorem samo radi tega, ker je cerkev, pri kateri so nastavljeni, ecclesia collegiata samo ad honorem.

[37] V cerkvah, kjer dnevnih distribucij ali sploh ni ali pa so tako neznatne, da ne pridejo v poštev, naj škofje tretji del dohodkov prebend in drugih beneficijev dotične cerkve izločijo in namenijo za dnevne distribucije. Kjer pa se distribucije ne morejo uvesti, naj škof naloži tistim, ki svoje dolžnosti zanemarjajo, denarne kazni, da služijo namesto distribucij. Pravico nanje imajo vestni kanoniki (distributiones cedunt diligentibus, c. 395 § 3). Zakonito odsotni, zato od molitev v koru oproščeni in vendar do prebende in dnevnih distribucij upravičeni so v c. 420 § 1 navedeni kapiteljski člani, med njimi v prvi vrsti capitulares jubilati, to so kapitularji, ki jim apostolska stolica na osnovi 40 letne službe v koru bodisi v isti bodisi v različnih cerkvah svojstvo jubilarjev prizna (c. 422 §§ 1, 2). Zakonito odsotni so tudi v c. 421 navedeni kanoniki, ki pa nimajo pravice do distribucij. Pravica na distribucije „inter praesentes" je še bolj omejena (c. 420 § 2).

zahteva zakon njegovo privolitev (consensus), tudi upoštevati, inače bi bila njegova odločba nična (c. 105 n. 1). Privolitev kapitlja je obče potrebna v vseh primerih, v katerih so prizadete njegove lastne pravice, bodisi imovinske (spremembe glede kapiteljskih prebend), bodisi druge (n. pr. volilne pravice, če hoče škof izposlovati imenovanje koadjutorja cum jure succedendi in ima kapitelj pravico voliti škofa), pa tudi n. pr. za prodajo cerkvenega imetja v večjem obsegu (c. 1532 § 3) ali pri oddaji cerkvenih zemljišč v zakup za dobo nad devet let proti letni zakupnini nad tisoč frankov (c. 1541 § 2). Pri nameravanih spremembah cerkvenih beneficijev mora škof razun prizadetih oseb zaslišati tudi kapitelj (c. 1428 § 1).

b) Sede vacante ali impedita. Ako se uprazni škofovska stolica, preide jurisdikcija v škofiji ipso jure na kapitelj. Kapitelj pa mora izvoliti tekom osmih dni kapiteljskega vikarja in za upravljanje posestev enega ali več ekonomov. Kapiteljski vikar sme biti ob enem tudi ekonom. O nastopivši sedisvakanci in o izvolitvi vikarja se mora nemudoma papež obvestiti. Kapiteljski vikar ne more postati, kdor še ni mašnik, 30 let star in kdor je na isto stolico izvoljen ali predlagan za škofa. Vsa dejanja na ta način izključenega kapiteljskega vikarja so nična in metropolit, odnosno, če gre za nadškofijsko cerkev, najstarejši sufragan mora postaviti drugega vikarja, ako se naknadno izkaže obstoj ene teh ovir. Kapiteljski vikar izvršuje vso škofovsko jurisdikcijo potestate ordinaria z nekaterimi omejitvami. Pred vsem je za časa njegove vlade izključen vsak novum in vsak ukrep proti odredbam prejšnjega škofa. Naloga kapiteljskega vikarja neha z dnem, ko nastopi novi ordinarij kanonično posest škofije. Zavezan je, o svoji upravi položiti račun.

Škofijska stolica se uprazni, ako škof umre, ako papež njegovo odpoved sprejme ali če ga premesti ali odstavi. V zadnjih primerih nastopi upraznitev, čim je škofu dotični odlok dostavljen. Upravni čini generalnega vikarja izgube svojo veljavo šele od trenotka dalje, ko je za upraznitev zaznal. Podelitve cerkvenih zvanj, ki jih je izvršil generalni vikar, pa so od trenotka dejanski nastopivše upraznitve neveljavne.

Ako je škof premeščen, se mora tekom štirih mesecev podati v novo škofijo in čim jo prejme v posest, postane prejšnja škofija vakantna. Medtem pa zavzema premeščeni škof v dosedanji škofiji položaj kapiteljskega vikarja s pravico do polnih menzalnih prejemkov (cc. 430—444).

Ako je škof pregnan, ako se nahaja v ujetništvu, ali če je tako obolel, da ne more niti pismeno občevati s svojimi verniki, preide vodstvo škofije na generalnega vikarja ali na druge po škofu določene pooblaščence. Če teh ni ali če so ovirani tudi ti, mora stolni kapitelj določiti vikarja, ki prevzame vodstvo s pravicami kapiteljskega vikarja. Kapiteljski vikar sme biti za vsako škofijo samo eden izvoljen. Pooblaščencev, ki jih je ovirani škof imenoval, je lahko tudi več; oni se potem v poslovanju vzajemno menjajo (cc. 429, 433 § 1).

V vsakem slučaju je rimska stolica upravičena imenovati sama posebnega apostolskega administratorja; odstranitev kapiteljskega vikarja je njena rezervatna pravica, vikar pa se sme vsak čas svoji službi odpovedati. Rim ima potrebno ukreniti tudi v slučaju, da zapade škof izobčenju ali suspenziji (cc. 431, 443, 429 § 3).

§ 92.

Škofijski svetovalci.

Cc. 423—428. Hilling, Pers. R., § 56. Wernz-Vidal II, p. 745 ss.

V škofijah, v katerih še ni bilo mogoče ustanoviti stolnega kapitlja ali ga na novo upostaviti, naj škof imenuje izmed duhovnikov, ki se odlikujejo po pobožnosti, neoporečnem vedenju, naobrazbi in modrosti, primerno število svetovalcev (consultores dioecesani), kateri nadomeščajo manjkajoči kapitelj z vsemi pravicami, ki jih le-ta izvršuje sede plena kot škofov senat ali sede vacante vel impedita kot nositelj škofovske jurisdikcije. Škofijski svet štej vsaj štiri do šest članov, ki naj bodo vzeti iz duhovništva na sedežu škofije ali njega bližnje okolice. Vsi morajo, predno nastopijo službo, položiti prisego. Njih poslovna doba je določena na tri leta. Svetovalci so načeloma odstavljivi toda škof mora pred svojo odločitvijo zaslišati ostale člane in sme

nove svetovalce med poslovno dobo imenovati samo po njih nasvetu. Po preteku trienija njihov mandat ugasne in škof lahko imenuje nove svetovalce ali pa postavi dosedanje za nadaljnja tri leta. Ako poslovna doba poteče v času, ko je škofija upraznjena, ostanejo svetovalci do prihoda novega škofa v svojem položaju.

§ 93.

Dekani, višji duhovni, arhidiakoni.

Cc. 445—450. Haring, §§ 89, 91. Hilling, Pers. R., § 58. Sägmüller, K. R.[3], § 100. Hinschius, K. R. II, 261 ss. Scherer, K. R., § 91, IX. Wernz-Vidal II., p. 758 ss.

Uradni naziv za dekane je po kodeksu vicarius foraneus. To spominja na prvotno svrho njih imenovanja: imeli so biti na deželi to kar je bil vicarius generalis v mestu napram velikemu arhidiakonu. Škof jih je imenoval, da vrše potestate delegata njegovo jurisdikcijo v večjem ali manjšem obsegu v konkurenci z arhidiakoni na kmetih. Po tridentinskem zboru, ki je strl moč starih arhidiakonov v njenem jedru, opažamo sosebno v naših krajih, da se rabita naziva arhidiakon in arhipresbiter (Erzpriester) navadno promiscue. Iz tega sledi, da je bil delokrog organov obeh označenih vrst v bistvu isti, le naslov je bil krajevno različen. Tudi novejši arhidiakon je imel samo poverjeno oblast in je bil poljubno odstavljiv. Za časa Jožefa II. nahajamo škofije z arhidiakonati in škofije z dekanati. Za dekane pa je bil od nekdaj v rabi naziv archipresbyter, višji duhovnik. Da se organizirajo po istem pravcu v vseh kronovinah tudi nižja cerkvena okrožja, je Jožef II. ukazal, da se morajo arhidiakoni povsodi odpraviti in da se imajo vse škofije enotno razdeliti na dekanate. To se je zgodilo. Ta okrožja se v naših krajih po navadi vjemajo z okrožji okrajnih sodišč. V nekaterih škofijah pa imamo še okrožja višje vrste, obsegajoča več dekanatov, kojim načelujejo višji dekani (v lavantinski škofiji), arhidiakoni (v hrvatskih in bosanskih škofijah ter v ljubljanski škofiji), ali pa višji duhovni, archipresbyteri, (v škofijah Šibenik, Hvar, Split-Makarska).

C. 217 predpisuje škofom, da morajo razdeliti svoje škofije v področja z večjim številom župnij, ki se nazivajo dekanati, arhipresbiterati, deželski vikariati i. p.

Dekanati so očividno zgodovinski nastavek nekdanjih krstnih cerkva (ecclesiae baptismales, tituli majores), ki so bile najstarejše cerkve v kraju. Njih predstojnik (archipresbyter) je dobil od škofa nalog, nadzirati mlajše cerkve (tituli minores)

in njih duhovnike. Višji duhovnik na deželi je imel naslov archipresbyter ruralis, stolni dekan kot višji duhoven na sedežu škofa pa je bil archipresbyter brez pridevka.[38]

Škof edini ima pravico, razdeliti škofijo v dekanate in po potrebi posamezne dekanate zopet združiti v večja okrožja: arhidiakonate, arhipresbiterate, komisariate. Škof imenuje dekane po prostem prevdarku, tudi če ima morda kapitelj pravico predlagati kandidate in sicer naj izbere v to svrho pred vsem kakega župnika dotičnega okraja. Dekani so samo pooblaščenci škofa, brez samostojne jurisdikcije, nimajo kot dekani nikakega beneficija in so prosto odstavljivi. Njih delokrog je sedaj splošno določen v cc. 447 do 449, podrobna določila pa lahko dajo še provincialna in škofijska sinoda in škof sam.[39] Po občem pravu morajo dekani: 1. nadzirati življenje duhovščine in izpolnjevanje dušnopastirskih dolžnosti, kanonskih predpisov in škofovskih ukazov; 2. ob določenih časih vizitirati župnije, skrbeti za takojšnjo nadomestitev obolelih ali umrlih župnikov, za njih pogreb, za varno shrambo knjig in sv. orodja; 3. sklicavati pastoralne konference in jim predsedovati. Dekan ima poseben pečat in prednost pred vso duhovščino svojega okrožja. Vsak dekan, ki je hkrati župnik, ima dvojno pisarno, župnijsko in dekanijsko, ki nista istovetni.

[38] V nekaterih krajih so dekani klicali duhovništvo svojih področij na posebne zbore (kalende, c. 9, D. 44). Ponekod je tvoril kler vsakega dekanata posebno korporacijo (capitulum rurale), deželski kapitelj, ki je volil dekana, definitorja (blagajnika) ter tajnike, ali jih vsaj škofu v imenovanje predlagal. V Nemčiji obstojajo deželski kapitlji v nekaterih škofijah še danes. Prim. Haring, 301. Hilling, Pers. R., 214. Krieg, Die Landkapitel im Bistum Würzburg bis zum Ende des 14. Jh., 1916; bis zur zweiten Hälfte des 16. Jh., 1923. Gescher, Der kölnische Dekanat u. Archidiakonat in ihrer Entstehung und ersten Entwicklung, 1920.

[39] Ljubljanska škofija je od l. 1900 razdeljena na pet arhidiakonatov in sicer I. mesto Ljubljana, II. Gorenjsko, III. Notranjsko, IV. srednje Kranjsko z dekanati okolica Ljubljana, Litija, Moravče, Šmarje, Vrhnika, V. Dolenjsko. Arhidiakoni za ta okrožja so kanoniki ljubljanskega stolnega kapitlja, kojim je določen po sklepih škofijske sinode l. 1903 sledeči delokrog: vsakoletna vizitacija dekanijskih župnij, poročanje na ordinariat o vizitacijah, opravljenih po dekanih, in o pastoralnih konferencah, ki so se vršile v dekanijah, vlaganje predlogov glede verskih, socialnih in cerkvenopolitičnih zadev dekanij.

§ 94.

Župniki.

Cc. 451—470. Pöschl, K. R.[2], 152 ss. Sägmüller, K. R.[3], § 102. Haring, § 92. Hilling, Pers. R., § 59. Wernz-Vidal II, p. 763 ss. Hinschius, K. R. II, 261 ss. Scherer, § 92.

Župnik je duhoven s stalno službo, ki mu je od škofa poverjeno dušno pastirstvo nad verniki določenega okraja ali nad osebami določenega kroga. Župnik se imenuje parochus, plebanus, pastor, župljani pa plebs, populus, parochiani.

Župljani so vsi verniki, ki imajo v župniji svoje domovališče ali quasidomicilium in ki niso izvzeti iz župnijske zveze. Posameznik ima lahko več pristojnih župnikov. Pri brezdomovincih je odločilno vsakokratno bivališče.

Župnije so ona cerkvena zvanja, po katerih je cerkev v najožjem stiku s svojimi člani. Prvotno se je opravljalo vse dušno pastirstvo v škofijski cerkvi s tam nastavljenimi duhovniki. Tekom časa se je razvil župni sistem, večje cerkve na deželi so dobile odmerjen svoj lasten delokrog, ki je obstojal v tem, da so duhovniki opravljali v njih redno božjo službo, oznanjali krščanski nauk in božjo besedo, delili zakramente in zakramentale (krst, sv. zakon, pokoro, evharistijo, poslednje olje, cerkven pokop). Župnije in župniki so imeli vršiti visoko nalogo v kulturnem razvoju človeštva skozi vsa stoletja in jo imajo vršiti še danes.[40]

Župnijski okraji so natanko določeni že iz starih časov sem. Nekatere funkcije so bile v teh okoliših pridržane vedno župniku, druge je smel opraviti tudi drug duhovnik iste ali tuje župnije.

Po kodeksu je župnik *fizična* ali *pravna* oseba, ki v določenem okraju pod vodstvom škofa opravlja dušno pastirstvo. Brez papeževega dovoljenja se ne sme nobena župnija pleno jure združiti s pravno osebo, t. j. z učinkom, da postane pravna oseba sama župnik. Ako se to z odobre-

[40] Glede zgodovinskega razvoja primerjaj razun navedenih avtorjev še: Stutz U., Geschichte des kirchl. Benefizialwesens von seinen Anfängen b. auf die Zeit Alexanders III., I (1895). Schäfer H., Pfarrkirche u. Stift im Deutschen M. A. (1903). Stutz U., K. R.[2], §§ 19, 20. P. Imbart de la Tour, Les paroisses rurales dans l'ancienne France du IVe au XIe siècle (1900).

njem papeža zgodi, se postavi na župnijo vikar, ki ga mora pa potrditi ordinarij (cc. 451, 452, 471).

Quasiparochi v misionskih deželah in župni administratorji s polno župnijsko jurisdikcijo so po dolžnostih in pravicah župnikom enaki. Župnik mora biti mašnik, ki ga odlikujejo dobro vedenje, naobraženost, verska vnema in druge za vodstvo upraznjene župnije potrebne prednosti (cc. 451 §§ 1, 2, 453).

Župniki so odstranljivi ali neodstranljivi (amovibiles, inamovibiles). Quasiparochi in religiozi so kot župniki poljubno odstranljivi in sicer po svojem samostanskem predstojniku in po ordinariju. Imenovanje župnikov je sedaj izključna pravica škofov, privilegiji glede volitve ali prezentacije kandidatov pa ostanejo v veljavi. Za redovniške župnije predlaga škofu kandidata predstojnik reda. Škof mora oddati župnijo najvrednejšemu prosilcu (cc. 454 do 456, 459 § 1).

Ker so župnije beneficia incompatibilia, sme vsak župnik imeti samo eno. Izjemo od tega pravila tvorijo župnije, ki so združene aeque principaliter. Obratno pa sme biti nastavljen na vsaki župniji en sam parochus actualis ter so vsi nasprotni običaji in privilegiji odpravljeni (c. 460). Dušno skrbstvo dobi župnik v trenotku, ko prevzame župnijo v kanonično posest, torej z umestitvijo (zgoraj § 70, I), pred katero mora položiti veroizpoved (c. 461).

P r a v i c e ž u p n i k o v. Do nekaterih funkcij je v vsaki župniji samo župnik upravičen, tako da jih sme drug duhovnik samo z njegovim izrecnim ali molčečim pristankom opraviti. Te pravice se zovejo ž u p n e p r a v i c e (jura parochialia) in so sledeče: 1. slovesen krst; 2. donos evharistije bolnikom v župniji; 3. donos popotnice (viaticum) in podelitev poslednjega olja; 4. oklici sv. posvečenj in porok, asistenca pri porokah, podeljevanje ženitbenega blagoslova; 5. pokopavanje mrličev in opravljanje eksekvij; 6. blagoslavljanje domov na Veliko soboto ali na druge po običaju določene dneve; 7. blagoslavljanje krstne vode na Veliko soboto, javne procesije in vsak slovesen blagoslov izven cerkve, ako ni cerkev kapiteljska in ne pripadajo te funkcije kapitlju (c. 462).

Župnik ima pravico zahtevati za ona teh dejanj, za katera se plačuje stolnina, svojo pristojbino tudi tedaj, če je dotično funkcijo izvršil po njegovem naročilu ali z njegovim pristankom drug duhovnik, toda samo v izmeri, določeni po stalnem običaju ali po posebni tarifi. Kar so dale stranke z ozirom na osebo duhovnika, ki je dejanje izvršil, več, ostane njemu. Od ubožnih strank naj ne zahteva župnik sploh nikakih pristojbin (c. 463).

Druge važne pravice župnika so pred vsem: pridigovanje, spovedovanje, delitev krščanskega nauka. Jurisdikcijska pravica župnikova pro foro interno je jurisdictio ordinaria, ki je pa ne more drugim delegirati[41] (873 § 1).

Iz župnijske zveze so po zakonu izvzete cerkve in kapele moških ter onih ženskih redov, ki imajo nad seboj predstojnika sporednega moškega reda; na podlagi posebnih naredb ordinarijev pa so navadno izvzete tudi cerkve in kapele moških kongregacij. Na red bogoslužja v takih cerkvah nima župnik nikakega vpliva. Dušno pastirstvo je v rokah samostanskih predstojnikov. Ženski redovi, ki niso podrejeni predstojniku moškega reda, niso v enaki meri izvzeti, toda škofu je na podlagi c. 464 § 2 dana pravica, da iz tehtnih razlogov tudi po zakonu neizvzete redove in moške kakor ženske kongregacije osvobodi dušnega pastirstva župnikovega.

Dolžnosti župnikov. Župnik mora stalno bivati (residere) v župnišču poleg svoje cerkve. Odsoten sme biti iz župnije v celem dva meseca vsako leto. Ordinarij pa mu dopust po potrebi sme skrajšati ali tudi podaljšati. Pri vsaki preko sedem dni trajajoči odsotnosti mora skrbeti župnik za namestnika, ki ga ordinarij potrdi. A tudi pri krajši odsotnosti mora biti za nujne potrebe župljanov poskrbljeno (c. 465).

Vsako nedeljo in vsak zapovedan praznik (diebus festis de praecepto, etiam suppressis) morajo župniki darovati mašo za svoj narod, in če so na te dneve sprečeni, naj jo dajo darovati po drugem duhovniku po možnosti na določeni dan. Župnik, kateremu sta podeljeni dve župniji ali kateri oskrbuje poleg svoje župnije še drugo, mora daro-

[41] Interpret. kom. k can. 873 § 1 z dne 16. oktobra 1919 A. A. S. XI, 476.

vati ob predpisanih dneh za vse župljane samo e n o mašo. Ordinarij sme dovoliti, da se čita missa pro populo na drug kakor v zakonu določeni dan (cc. 466, 339).

Župnik mora opravljati božjo službo, deliti vernikom zakramente, mora spoznavati svoje ovčice in blodne modro svariti, uboge in usmiljenja vredne očetovsko ljubiti, največjo pozornost pa posvečati katoliški vzgoji mladine. Nuditi mora bolnikom vso pomoč in je pooblaščen in po vesti zavezan podeliti onim, ki se nahajajo v smrtni nevarnosti, apostolski blagoslov s popolnim odpustkom in articulo mortis (cc. 467, 468).

Župnik mora vestno voditi predpisane knjige in sicer krstno, birmansko, poročno in knjigo umrlih. A po možnosti naj osnuje vsak tudi knjigo de statu animarum. V krstni knjigi se mora zaznamiti pri vsakem imenu tudi dan prejete birme, sklenjenega zakona, dan posvečenja v subdiakona in dan slovesne samostanske zaobljube. Te zaznambe naj se vpišejo tudi v vsak izpisek iz matrik.

Na koncu vsakega leta mora župnik od vseh vpisov v župne knjige, izvzemši knjigo de statu animarum, poslati škofijski kuriji overjen prepis.

Župnik naj se poslužuje župnijskega pečata ter naj ima svoj arhiv, v katerem se morajo hraniti imenovane knjige, pisma ordinarija in drugi važni odloki, nad kojimi naj pazno čuva, da ne pridejo v nepoklicane roke (c. 470).[42]

§ 93.

Župni vikarji.

Cc. 471—478. Hilling, Pers. R., § 60. Haring, § 93. Wernz-Vidal II, p. 790 ss. Hinschius, K. R. II, 318 ss.

I. Namestniki župnikov.

1. Na župnijo, ki je pleno jure združena s samostanom, s kapiteljsko cerkvijo ali drugo pravno osebo, se po-

[42] Cerkveni zakonik omenja v c. 451 § 3 tudi vojaške dušne pastirje (cappellani militum sive majores sive minores), glede katerih veljajo posebni od rimske stolice izdani predpisi. V naši državi trdne organizacije glede vojaškega dušnega pastirstva dosedaj nimamo, dasi so nekateri duhovniki nastavljeni nalašč za vojaštvo. Njih položaj je urejen z zakonom z dne 26. jan. 1922 Sl. N. 287. Rimska stolica priznava vojaškim dušnim pastirjem v obče ves oni delokrog, kakor jim je bil odmerjen v bivši Avstriji.

stavi vikar, ki kot parochus actualis izvršuje vse župnijske posle. Nakazati se mu mora congrua portio fructuum. Vikarja predlaga škofu samostanski predstojnik, odnosno kapitelj ali druga pravna oseba in škof ga, ako je po njegovem mnenju idoneus, potrdi. Ako je vikar redovnik, ga lahko prosto odstrani samostanski predstojnik ali pa škof. Ako je svetni duhovnik, velja za predlagatelja kot vicarius perpetuus in odstraniti se sme samo pod pogoji, ki veljajo za polnopravne župnike, s kojimi ima vikar glede dušnega pastirstva popolnoma enake dolžnosti in pravice (c. 471).

2. Na upraznjeno župnijo naj ordinarij čim prej postavi primernega administratorja (provizorija), da jo upravlja do imenovanja novega župnika kot vicarius oeconomus. Vikar ima pravico na „congruam partem fructuum".

Do imenovanja župnega upravitelja naj vodi župnijo najstarejši kooperator (kaplan), ali če tega ni, najbližji župnik in pri samostanskih župnijah predstojnik. Vsi ti so zavezani takoj obvestiti ordinarija o nastopivši upraznitvi. Župni upravitelj ima glede dušnega pastirstva iste dolžnosti in pravice kakor župnik sam, a ne sme ničesar podvzeti, kar bi posegalo v pravice župnega beneficija ali bodočega župnika. Novemu župniku mora upravitelj pred dekanom ali drugim škofovim pooblaščencem izročiti ključe do arhiva in seznam knjig ter položiti račun o prejemkih in izdatkih (cc. 472, 473).

3. Vikarji, ki zastopajo župnika za časa njegove odsotnosti (c. 465 §§ 4, 5), se imenujejo vicarii substituti ter so upravičeni do vseh dušnopastirskih dejanj, kolikor niso izvzeta po ordinariju ali župniku (c. 474).

I. Pomočniki župnikov.

1. Telesno ali duševno bolnemu, slepemu, pohabljenemu ali vsled starosti za upravljanje župnijskih poslov nesposobnemu župniku se mora dodeliti pomočnik, vicarius adjutor, kateremu se po potrebi nakažejo primerni dohodki iz župnije. Ako pomočnik upravlja vse posle župnika, ima tudi vse pravice in dolžnosti župnika, le dolžnost applicandi missam pro populo obremenjuje župnika samega. Ako pa nadomešča župnika samo deloma, so

njegove dolžnosti in pravice presojati po odloku o imenovanju. Ako je župnik duševno čil (sit sui compos), mora pomočnik svoj posel opravljati po njegovih navodilih v skladu s škofovim odlokom.

Ako bi z imenovanjem pomočnika potrebam župljanov ne bilo zadosti odpomagano, se mora nesposobni župnik odstraniti (c. 475).

2. Župniku, ki radi številnosti duš ali iz drugih razlogov ne more svoje župnije dušnopastirsko uspešno oskrbovati sam, naj ordinarij dodeli enega ali več kaplanov, vicarii cooperatores, proti primerni plači. Kaplan se imenuje ali za ves obseg župnije ali pa samo za določen del. Pravice do imenovanja kaplanov ima izključno ordinarij, ki pa naj poprej zasliši župnika.[43] Kaplani so zavezani do stalnega bivanja v župniji, kakor to v poedinih krajih predpisujejo priznani običaji, škofijski statuti ali naredbe škofa. Njihove dolžnosti in pravice so istotako presojati po škofijskih statutih v zvezi z vsebino nastavnih dekretov in naročil župnika. Ako ni izrecno določeno kaj drugega, imajo dolžnost in pravico, nadomeščati in podpirati župnika v polnem obsegu župnijskih poslov, izvzemši darovanje maše za narod. Kaplani stoje pod vodstvom župnika, ki jih naj očetovsko poučuje in vežba v dušnem pastirstvu in vsaj vsako leto poroča o njih škofu (c. 476).

Kaplani z lastnim beneficijem so kakor župniki samo pod zakonitimi pogoji (a tudi ob nepokorščini napram župniku) premestljivi, vse druge lahko premesti škof ali pa generalni vikar na osnovi posebnega pooblastila po prostem prevdarku (c. 477).

§ 96.

Rektorji cerkva.

Cc. 479—486. Hilling, Pers. R., § 61. Wernz-Vidal II, p. 800 ss.

Rektorje imenuje zakonik duhovnike, ki oskrbujejo cerkve, katere niso niti župne, niti kapiteljske niti zvezane s kakim

[43] Zaslišanje župnikov pred imenovanjem kaplanov je za naše kraje novum, ki se mora upoštevati, dasi je brez praktičnega pomena, ker ordinarij na mnenje župnika ni vezan (C. Conc. 13. nov. 1920, A. A. S. XIII, 43 ss).

samostanom (n. pr. božje poti, cerkve po seminarjih, v bolnicah, jetnišnicah in drugih zavodih). Določila o rektorjih se ne nanašajo na kaplane ženskih ali moških laiških religij (n. pr. usmiljenih bratov), bratovščin in drugih društev, ker ostanejo glede teh v veljavi predpisi partikularnega prava.

Rektorje postavlja škof po prostem prevdarku ali pa jih potrjuje, ako imajo drugi pravico voliti ali predlagati kandidata. Tudi rektorje cerkva eksemtnih religij, ki jih postavlja predstojnik, mora potrditi škof.

Ako je cerkev združena s seminarjem ali z drugim kleriškim kolegijem, je predstojnik seminarja ali kolegija obenem rektor cerkve, ako ordinarij ne ukrene kaj drugega.

Župnijskih funkcij rektor v svoji cerkvi v obče ne sme vršiti, toda v primeru, da je župna cerkev tako oddaljena, da povzroča župljanom težave, priti do nje, ordinarij rektorju lahko ukaže, da opravlja službo božjo v urah, ki so župljanom prikladne, da jim oznanja praznike in poste, deli krščanski nauk in razlaga evangelij.

Brez dovoljenja rektorja ne sme nikdo v cerkvi vršiti bogoslužnih dejanj.

Rektorjeva dolžnost je, da pod avtoriteto ordinarija skrbi za to, da se v redu vrše bogoslužna opravila, da se vse dolžnosti izpolnjujejo, imovina v redu upravlja in da se odvrača, kar bi moglo dostojanstvu božjega hrama biti v kvar.

Rektor je vedno poljubno odstranljiv, dasi je bil morda postavljen po predlogu.

Drugi del.

Cerkvena udruženja.

Prvi oddelek.

Redovi in kongregacije.

I. Poglavje.

Razvoj in vrste cerkvenih udruženj.

§ 97.

Zgodovinski pregled.

Groß-Schueller[8], § 105. Scherer, § 144. Sägmüller, K. R.[3], § 185. Haring, § 197. Heimbucher, Die Orden u. Kongregationen I.[2], 1907. Stutz, K. R.[2], §§ 8, 40 (5). Schäfer T., Das Ord. R. d. Cod. j. c., 1923, 6 ss. Pöschl, K. R.[2], 254 s.

1. V prvih stoletjih krščanstva so že različni vneti verniki bili prepričani, da so zahteve cerkve glede krščanskega življenja le neka najnižja mera in da mora oni, ki stremi za večjo popolnostjo, storiti mnogo več. V evangelijih se nasvetujejo za dosego popolnosti vzdržnost v spolnem oziru, siromaštvo in pokorščina. Pokorščina znači, da se posameznik odpove pravici, ravnati po svoji lastni volji. Oni, ki so se na ta način odpovedali različnim svetnim udobnostim, so kot *ἀσκηταί* (odpovedniki) živeli v svetu med drugimi, ali pa so se ločili od svoje okolice in postali puščavniki (anahoreti, *μόναχοι*, kakor sv. Pavel † 341, sv. Antonij † 356).

Živeti kot asket ali kot puščavnik pa je bila povsem zasebna stvar dotičnika. Drugače je postalo šele, ko so se po mestih asketi in v puščavi anahoreti jeli združevati v svrho, da pod izvoljenim predstojnikom skupno, v strogem, po določenih pravilih urejenem življenju streme za popolnostjo. Taka skupna bivališča so se imenovala *κοινόβια*, claustra (samostani).

II. Organizatorji meništva na vzhodu so sv. Pahomij, † 346, (prvi samostan Tabennisi ob Nilu), Atanazij in Bazilij Cezarejski, po katerem se še danes zovejo najuglednejši menihi vzhodne cerkve Bazilijanci, na zapadu pa Kolumban in Benedikt iz Nursije († 543), ki je sezidal l. 529 samostan Monte

Cassino. Člani so bili s kraja skoraj sami laiki, samostani so veljali za privatne zavode predstojnika ali lastnika. Končno pa, ko so postali samostani mnogoštevilni in bogati, jih je jela cerkev smatrati za cerkvene zavode ter skušala podvreči njih ustanavljanje, vodstvo in notranje življenje svojemu pravu. Na vzhodu se je to uvrščenje redovništva v cerkveno ustavo posrečilo prej kakor na zapadu in je bilo v bistvu dovršeno na IV. vesoljnem cerkvenem zboru v Kalcedonu l. 451.

Srednjemu veku daje poleg viteštva ravno meništvo svoje obeležje. Po pravilih, ki jih je sestavil sv. Benedikt, morajo redovniki ne samo pobožno živeti, ampak tudi telesno in duševno delati. Oboje se je zgodilo v veliki meri. Samostani so obdelali mnogo neplodne zemlje in njih delovanje ravno pri vstvarjanju vedno novih naselbin jim je doneslo dokaj ugleda in hvaležnosti med ljudstvom, pa tudi obilo bogastva. Mnogi izmed njih so dobili celo vladarske pravice (knežji opati).

Sv. Benedikt iz Nursije je ustanovitelj benediktinskega reda. Po njegovih pravilih so živeli od 9. do 11. stoletja tudi canonici regulares, namreč dotlej, da so dobili svoja posebna iz spisov sv. Avgustina sestavljena pravila.[1] Benediktinski red je bil zelo razširjen. V različnih samostanih pa je vladalo glede pravil, načina in strogosti njih izvajanja, različno naziranje. Stremljenje, da se nastala popustljivost zopet nadomesti s priprostostjo in strogostjo prvih časov, je imelo za posledico, da so se razvile iz prvotno enotnega debla različne veje, ki so se potem imenovale po zavodu, kjer so vznikle. Tako so nastali K l u n j a c e n z i (Clugny l. 930), K a m a l d o l e n z i (Camaldoli okr. l. 1012), K a r t u z i j a n i (Chartreuse pri Grenoble okr. l. 1080), C i s t e r c i a n i (Citeaux okr. l. 1098), ki se po svojem najuglednejšem članu Bernhardu iz Clairvaux-a, † 1153, zovejo tudi Bernhardinci. Od Cistercianov so se pozneje odcepili T r a p i s t i.

III. Novi redovi so nastali na ta način, da se je prvotna zgolj nabožna ideja spojila z dobrodelnimi nameni in drugimi visokimi cerkvenimi cilji (n. pr. Trinitarij za odkup krščanskih sužnjev, Fratres pontifices za vzdrževanje in popravo mostov i. dr.).

IV. V navdušenju, ki je navdajalo krščansko Evropo za časa križarskih vojn, so se razvili v i t e š k i r e d o v i in sicer red T e m p l e r j e v (1119), J o h a n i t o v ali H o s p i t a l i t o v (1113) in N e m š k i h v i t e z o v (1190). Za Benediktince je veljala stabilitas loci, ti redovi pa, spojina viteštva z meništvom, so bili monarhistično organizirani, na čelu je bil general ali veliki mojster, pod njim so stali provinciali (Landmeister).

[1] Premonstratenzi ali Norbertinci, ustanovljeni l. 1120, so bili kongregacija regularnih kanonikov, ki je vsled svojega ugleda in obsega dobila položaj posebnega reda. S ä g m ü l l e r, K. R. II[3], 392.

V. Za spreobrnjenje krivoverskih Albigenzov potom pridige je bil ustanovljen l. 1216 red Dominikancev ali pridigarjev, katerega člani se imenujejo fratres praedicatores. Dominikancem je bila poverjena pozneje tudi inkvizicija.

VI. Sv. Frančišek Asiški pa je ustanovitelj pravih beraških redov, namreč reda Frančiškanov, iz katerega so nastali še drugi mendikanti. Bistveno je pri teh redovih, da tudi red kot celota ne sme imeti imovine, ne samo posameznik, kakor je to predpisano pri drugih redovih. Ti redovi morajo že po svojih pravilih z nabiranjem milodarov, beračenjem, skrbeti za svoj obstanek. Frančiškani se imenujejo tudi Fratres minores, zato Minoriti. V frančiškanskem redu se je pozneje po nekaterih samostanih uvedla milejša disciplina, ker so se pravila manj strogo tolmačila in izvajala. Zato je prišlo do cepitve. Conventuales so se imenovali oni, ki so sprejeli to milejšo disciplino, Observantes oni, ki so se držali prvotnih strogih pravil. Ime fratres minores, minoriti, se je rabilo po tej cepitvi izključno za konventuale, tako da so minoriti oni del frančiškanskega reda, ki ima najmilejša pravila, ki ima tudi svoja lastna posestva. Frančiškani pa so observantes, oni, ki se drže prvotnega zakona svojega ustanovitelja. Od njih se je pa odcepila v 16. stoletju še posebna veja, ki je hotela živeti popolnoma po starih, še poostrenih pravilih in ta veja so Kapucini, ki so bili pod Klementom VII. l. 1528 še podložni generalu Frančiškanov, pa so dobili l. 1608 svojega generala in veljajo sedaj kot samostojen red.

VII. Reformacija 16. stoletja je imela tudi za redovništvo svoje posledice. Veliko samostanov je izginilo, redovi sami pa so ostali. Isto velja o ukrepih državnih oblastev v poznejši dobi, ki so razpuščala samostane in zasegala njih imetja. Izginilo je zopet mnogo redovniških naselbin, na celo organizacijo, ki ne pozna krajevnih mej, pa sekularizacije niso vplivale.

Papeži so dajali obsežne privilegije sosebno mendikantom. Koj, ko so se pojavile te nove oblike redovništva, so papeži dosegli, da je najprej IV. lateranski zbor l. 1215, potem pa II. lyonski koncilij l. 1275 izrekel načelo, da ne sme nikdo brez papeževega dovoljenja ustanoviti novega reda. To načelo se je takoj uporabilo glede Frančiškanov l. 1223, Karmelitov, Avgustincev, Servitov, ki so vsi nastali v prvi polovici 13. stoletja, in ravno tako glede pozneje ustanovljenih redov in kongregacij, izmed katerih bi bili posebno omeniti Jezuiti (1540), Lazaristi (okr. l. 1632), Redemptoristi ali Liguorianci (1732), Usmiljeni bratje (ustanovitelj Joannes de Deo 1542), Uršulinke (1544), Salezianke (1610), Usmiljene sestre (ustanovljene 1633 po Vincencu de Paul) itd. Nekateri teh moških redov in kongregacij štejejo samo klerike kot člane, drugi klerike in laike.

Od srede 18. stoletja ni bil ustanovljen nikak nov red več, pač pa so nanovo nastale številne moške in ženske kongregacije.[2]

VIII. Razlikovati so od redov in kongregacij pobožne družbe s samostanskim življenjem brez javnih zaobljub, sestoječe iz laikov ali iz duhovnikov (klerikov), ter mnogoštevilna cerkvena društva, ki zahtevajo samo omejeno delovanje v prid verskim ali človekoljubnim namenom. Tukaj sem spadajo cerkvene bratovščine (confraternitates) ter druga nabožna društva in v gotovem oziru tudi tretji redovi (tertiarii). Sv. Frančišek Asiški je ustanovil poleg glavnega moškega reda (ordo Fratrum minorum) še poseben ženski red, katerega članice se nazivajo Klarise (po sv. Klari, duhovni sestri sv. Frančiška), ali ubožne žene drugega reda sv. Frančiška; pravila za ta drugi red so dosti milejša kakor ona za red Frančiškanov. Ustanovil je pa sv. Frančišek tudi še tretji red, ki je le glede nekaterih določb podoben redu v pravnem pomenu, kojega člani pa ostanejo v svetu in izvršujejo svoj državljanski poklic. Nekateri tertiarji ali tertiarke poznajo celo skupno življenje. Tako so se n. pr. Elizabetinke, ki so bile prvotno tertiarke s posebno nalogo, da strežejo bolnikom, razvile pozneje v poseben red.

Novi kodeks je vse predpise glede samostanskih udruženj, ki so obstojali doslej in katerih zadnje je izdal šele Pij X., na novo uredil po enotnem pravcu.

§ 98.

Osnovni pojmi.

Cc. 487—491. Eichmann, K. R., § 85. Haring, § 198. Bieder-lack-Führich, De religiosis, 1919, 1 ss, 12 ss. Leitner, K. R. III, 257 ss. Schäfer, O. R., 14 ss. Vermeersch-Creusen, Epitome I, n. 436 ss.

1. Po cerkvenem zakoniku je religio od cerkvenih oblastev potrjeno samostansko udruženje, ki spaja osebe

[2] V 19. stoletju je bilo ustanovljenih okrog 400 novih kongregacij, a tudi več družb s skupnim samostanskim življenjem brez javnih zaobljub. Glavni namen teh novejših tvorb cerkvenega udruženjstva je misionstvo. Izmed moških naj bodo omenjeni Salezianci (ustanovitelj Don Bosco 1855), ki se kot vzgojitelji mladine uspešno udejstvujejo tudi v naši domovini, ter Družba božje besede, Societas verbi Divini (ustanovitelj Arnold Janssen 1867) za misione med pogani. Glede udruženj s priprostimi zaobljubami primerjaj: M. Brandys, Kirchliches Rechtsbuch für die religiösen Laiengenossenschaften der Brüder u. Schwestern,[2] 1920. A. Battandier, Guide canonique pour les constitutions des Instituts à voeux simples,[6] 1923. P. Bastien, Directoire canonique à l'usage des Congrégations à voeux simples[3], 1923.

enakega spola k skupnemu življenju po določenih pravilih v svrho višjega negovanja krščanske popolnosti. Ta popolnost obstoji v strogem upoštevanju evangeljskih nasvetov siromaštva, čistosti in pokorščine, v kar se člani po javnih zaobljubah zavežejo. S položitvijo zaobljub se osnuje za zaobljubnika redovniški stan (status religiosus), ki pomeni trajno navezanost na dotično udruženje. Vsled te navezanosti se imenujejo člani udruženja „religiosi".

Bistveno je za vse vrste samostanskih udruženj stalno skupno življenje po določenih predpisih v skupnem zavodu pod skupnim predstojnikom. Istotako so bistvene javne zaobljube (c. 1308 § 1), ki se store ali za vedno (vota perpetua) ali pa samo za določen čas (vota temporanea).

Tudi kodeks loči dve vrsti samostanskih udruženj, redove in kongregacije.

2. Red (ordo) je ona religio, v kateri se polagajo slovesne zaobljube (vota sollemnia, c. 1308 § 2). Člani se imenujejo redovniki, redovnice, menihi, nune (regulares, moniales). Slovesnost zaobljub je po pravu določena ter ima za posledico zakonsko (bračno) in imovinsko nesposobnost.[3]

Notranja organizacija redov je različna. Benediktinski in njim sorodni samostani so vsak za se samostojni. Vsakemu načeluje poseben predstojnik z naslovom opat (abbas), kateremu dolgujejo redovniki pokorščino. Ti samostani, bodisi moški bodisi ženski z opatico (abbatissa) na čelu, se imenujejo svojepravni (monasteria sui juris). Počenši od 10. stoletja pa so se začeli tudi samostani starejših redov benediktinskega porekla združevati v kongregacije in cerkvena zakonodaja je to v interesu discipline in uspešnejšega nadzorstva podpirala. Samostanom je bilo zaukazano, da se morajo sestajati njih opatje in priorji (priores conventuales) vsaka tri leta po pokrajinah in deželah v generalni kapitelj, da se posvetujejo o skupnih zadevah in da volijo predsednike in vizitatorje.[4] Na čelu takih navadno v mejah poedinih držav organiziranih samostanskih kongregacij (congregationes monasticae) stoji izvoljeni višji opat (Erzabt, Abtpraeses). Vse samostanske kongregacije (črnih) benediktincev so združene v celotno zvezo, obsegajočo vse zavode tega reda; vrhovni predstojnik te zveze je Abbas Primas v Rimu. To dostojanstvo je zavzemal poprej opat samostana

[3] Zaobljubam nun, ki morajo biti po pravilih slovesne, določi rimska stolica iz tehtnih razlogov za posamezne kraje samo značaj priprostih zaobljub.

[4] Trid. sess. 25 de regul., c. 8. c. 7 X, 3, 35.

Monte Cassino, a od l. 1893[5] je vrhovni predstojnik vseh benediktincev opat zavoda Collegium Anselmianum v Rimu.

Navzlic tej organizaciji so posamezni samostani vseh benediktinskih vej *monasteria sui juris* in je vsak redovnik trajno navezan na zavod, v katerem je storil zaobljube. Stabilitas loci se nanaša na določeni samostan in njegovega predstojnika.

Novejši redovi pa, sosebno mendikanti a tudi jezuiti, so vsi organizirani strogo centralistično s hierarhično stopnjevanimi predstojniki. Posameznim samostanom načeluje prior, prošt, rektor, gvardijan, superior ali predsednik (praesidens). Naslovi so po redovih in krajih različni. A pri vseh je več samostanov združenih v pokrajino (provincia) s *provincialom* na čelu (superior provincialis), red kot celoto pa vodi *generalni predstojnik* (supremus religionis moderator, preje minister generalis), ki stoluje navadno v Rimu. Stabilitas loci se nanaša na celotni red, provincial lahko razpolaga z vsemi člani v mejah pokrajine, vrhovni predstojnik pa v mejah reda sploh.

3. *Kongregacija* pa je religio, v kateri se polagajo samo priproste zaobljube (vota simplicia) bodisi trajne, bodisi časovne. Članice ženskih kongregacij se imenujejo *sestre* (sorores), člani moških pa *religiosi votorum simplicium*. Zaoljube članov kongregacij tvorijo samo oviralni zakonski zadržek in ne povzroče imovinske nesposobnosti. Kongregacije sme ustanavljati tudi škof in dokler ne dobe pohvalnega pisma (decretum laudis) ali pa priznalnega odloka (approbatio) od papeža, ostanejo *congregationes juris dioecesani*, dočim jih papeževa pohvala ali priznanje spremeni v *congregationes juris pontificii*.

Notranja organizacija je urejena po statutih. Tudi moške in ženske kongregacije so organizirane ali kot celota slično kakor mendikanti ali pa obstoja vsaj ozka vez med matičnim samostanom in mlajšimi zavodi.[6]

Mnoga samostanska udruženja štejejo člane dvojne vrste in sicer moška: klerike in laike (duhovne in brate), ženska: korarice in sestre. Kjer je v moških religijah članstvo samo ene vrste, obstoji ali iz samih klerikov ali iz samih laikov. Od tod prihaja razlika med *religio clericalis* in *religio laicalis*. Religio clericalis je udruženje, katerega člani so po večini duhovni (sacerdotes). Med laiške religije spadajo vsi ženski redovi in kongregacije, izmed moških redov n. pr. usmiljeni bratje, izmed kongregacij pa šolski bratje.

---

[5] Leo XIII. „Summum" z dne 12. jul. 1893, A. S. S. XXVI, 371 ss.

[6] Kot posebno zaslužne naj bodo omenjene poleg že navedenih in neštetih drugih še Šolske sestre, Žene od sv. srca Jezusovega in Dobre pastirice.

Kakor je naziv religiosus članom redov in kongregacij skupen, tako pomeni tudi domus religiosa zavod poljubnega udruženja, dočim znači domus regularis redovniški zavod. Istega pomena kakor domus religiosa je naziv monasterium, samostan, dočim se nanaša označba monasterium sui juris samo na zavod benediktinskega reda ali njegovih vej. Domus formata pa je zavod poljubne religije, ki šteje vsaj šest članov in med njimi najmanj štiri duhovnike, ako gre za religio clericalis.

Kot višji predstojniki so v zakoniku označeni: Abbas Primas kot generalni opat benediktincev, višji opatje samostanskih kongregacij (abbas superior congregationis monasticae, n. pr. nadopat cistercianov v samostanu Mehrerau), opatje samostojnih, t. j. svojepravnih dasi v kongregacije združenih samostanov (n. pr. opat samostana cistercianov v Stični, opat trapistov v Rajhenburgu), najvišji ali generalni predstojnik (supremus religionis moderator), pokrajinski predstojniki (superiores provinciales) in njih namestniki (cc. 487, 488).

Udruženja, katerih člani tudi skupno žive na sličen način kakor člani redov in kongregacij, a ne polagajo običajnih treh javnih zaobljub, niso religije v pravem pomenu in njih člani (sodales) ne štejejo med religioze (c. 673). Tako žive n. pr. Lazaristi (Misionska družba) in Salezianci samostansko življenje, toda niso religiozi v pravnem smislu. Cerkveni zakonik imenuje taka udruženja družbe (societates) ter vsebuje posebne predpise tudi zanje.

Precedenca med religiozi je urejena v c. 491.

II. Poglavje.

Ustanavljanje in vodstvo redov in kongregacij.

§ 99.

Ustanavljanje, spreminjanje in razpuščanje samostanskih udruženj.

Cc. 492—498. Eichmann, K. R., § 86. Leitner, K. R. III, 264 ss. Haring, § 199. Schäfer, O. R., 33 ss. Vermeersch-Creusen, Epitome j. c I, n. 455 ss. Pöschl, K. R.², 250 s. Biederlack-Führich, 23 ss.

1. Naselbine redovnikov in samostane so v začetku ustanavljali versko vneti zasebniki. Ustanovitelj ali konvent sta sprejemala nove člane po prostem dogovoru. A cerkvi je polagoma uspelo, da je novi organizem podredila

svojemu vplivu in od 5. stoletja dalje je bilo za vsako novo redovniško naselbino potrebno dovoljenje škofa.

Na zapadu je po reformaciji meništva počenši od 10. stoletja razen privolitve škofa postalo običajno za vsako novo ustanovitev tudi dovoljenje papeža in vladarja in sicer v prvi vrsti radi uspešne zaščite, katere je novi zavod na ta način postal deležen od vrhovne cerkvene in svetne oblasti.

V dobi klasičnega kanonskega prava pa je četrti lateranski zbor l. 1215 obvezno določil, da je za vsak nov red treba papeževe odobritve.

2. Po sedanjem cerkvenem pravu je ustanavljanje novih r e d o v neobhodno odvisno od papeževega pristanka.

Cerkveno k o n g r e g a c i j o pa lahko ustanovi tudi škof, ne pa kapiteljski ali generalni vikar, a škof naj se pred ustanovitvijo obrne za svet v Rim.[7] Tudi ustanavljanje tretjih redov spada med pravice škofa. Ako pa gre za tretji red s skupnim življenjem članov, je potrebna pridružitev matičnemu redu po najvišjem predstojniku (c. 492 § 1).

Od škofa ustanovljena kongregacija ostane juris dioecesani, tudi če se je razširila na več škofij, in je po določilih zakona podrejena škofovi jurisdikciji, dokler ne prejme pohvalnega pisma ali priznanja iz Rima (c. 492 § 2).

Novo ustanovljeni red ali kongregacija si mora dati od že obstoječih različno ime in kroj. Razun članom ni nikomur dovoljeno posluževati se imena ali kroja obstoječe religije (c. 492 § 3).

Ustanavljati nove p r o v i n c e je izključno papežev rezervat.

Glede ustanavljanja novih zavodov (domus religiosae) velja sledeče:

a) Nova naselbina naj se ne osnuje, ako ni vse preskrbljeno za stanovanja in vzdrževanje članov. Za naselbino kongregacije juris dioecesani v drugi škofiji je potreben pristanek obeh ordinarijev (cc. 495, 496).

[7] Za ustanavljanje kongregacij je predpisano posebno postopanje. Dotične „Normae" so bile razglašene v A. A. S. XIII, 312—319. Škof mora poslati o nameravani ustanovitvi natančno poročilo kongregaciji za religioze. Šele, kadar da kongregacija svoj pristanek, se sme ustanovitev izvršiti. Papeževa aprobacija sledi eventualno pozneje in sicer navadno v več stopnjah. Najprej dobi združenje „decretum laudis" in z njim se podredi papežu. Čez dalj časa sledi „approbatio ad experimentum", končno „approbatio definitiva". Prim. H a r i n g, 753.

b) Za ustanovitev novih samostanov eksemtnih religiozov in novih nunskih samostanov je potrebno odobrenje rimske stolice in pismena privolitev krajevnega ordinarija.

c) V misionskih krajih, podrejenih Propagandi, se sme katerakoli domus religiosa ustanoviti samo s pristankom papeža in pismenim dovoljenjem vikarja ali prefekta.

d) V vseh drugih primerih zadostuje za nove naselbine obstoječih kongregacij pristanek (venia) krajevnega ordinarija (c. 497 § 1).

Odobritev nove naselbine vključuje podelitev pravice, da se zgradi za samostan po odobrenju škofa cerkev ali javna bogomolnica in da vrše člani v novem kraju dela, ki jim po pravilih pripadajo (n. pr. pouk mladine, strežbo bolnikov). Za zgradbe posebnih od zavoda ločenih poslopij za šole, bolnice in podobne svrhe zadostuje pismeno dovoljenje škofovo tudi če gre za eksemtne religioze (c. 497 §§ 2, 3).

Za redove in kongregacije ter njih naselbine se zanima tudi državna bogočastna uprava. Redovom in kongregacijam gre v naši kraljevini značaj javnopravnih t. j. privilegiranih korporacij, na katere se navadno društveno pravo ne razteza.[8] Zato je tudi njih razširjanje pod državnim nadzorstvom. V Sloveniji in Dalmaciji je za naselitev novih cerkvenih zadrug, ki jih dosedaj na državnem teritoriju ni bilo ter za pripustitev novih konventov že obstoječih religij potreben pristanek državne oblasti, katerega da v prvem primeru vladar, v drugem pa politično oblastvo II. stopnje. Ta pristanek je zadeva proste ocene, vezan pa je na sledeče pogoje: a) pritrditev škofa; b) dokaz, da je udruženje po svoji ustavi in svojih svrhah cerkveno odobreno; c) obstoj dovoljnih sredstev za vzdrževanje.[9] Za Hrvatsko in Slavonijo je še danes merodajen drugi odstavek čl. 28 konkordata iz l. 1855, d. z. št. 195, po katerem imajo ordinariji pravico, da uvajajo v svojih področjih po kanonskih predpisih nove redove in kongregacije toda z obveznostjo, da se v zadevi sporazumejo z vlado.[10] S priznanjem pridobi vsak konvent, neizvzemši mendikante, pravno osebnost.

---

[8] Prim. § 3 lit. a) društv. zakona z dne 15. nov. 1867 d. z. št. 134 in min. naredbo z dne 13. jun. 1858 d. z. št. 95.

[9] Zakon z dne 7. maja 1874 d. z. št. 50 § 31. Hussarek M., Grundriss des oest. Staatskirchenr.[2], 36.

[10] Communicabunt tamen ea de re cum gubernio imperiali consilia.

3. Strogo centralizirana je pravica do razpusta obstoječih samostanskih združenj. Razpust sme odrediti v vsakem primeru, tudi glede kongregacije juris dioecesani, ki šteje en sam zavod, edino le papež. Papež odloča obenem o usodi imovine razpuščene religije, pri čemur pa mora upoštevati voljo darovalcev (c. 493). Istotako je papežu pridržano spreminjanje in opuščanje provinc ter samostanskih kongregacij (c. 494 § 1). Za določitev posameznega zavoda v drugi kakor prvotni in sicer od samostanskih ciljev dotičnega združenja različen namen, je treba istih solenitet kakor za ustanovitev (c. 497 § 4).

Za razpust posameznih naselbin pa veljajo naslednja določila:

a) Za opustitev eksemtnega zavoda, bodisi da je domus formata ali non formata, je potrebno odobrenje papeža.

b) Opustitev zavoda neeksemtne kongregacije papeškega prava odredi generalni predstojnik v soglasju s krajevnim ordinarijem.

c) Zavod kongregacije juris dioecesani sme razpustiti škof po zaslišanju generalnega predstojnika. Ako pa gre za edini zavod religije, je za razpust pristojen papež. Proti odredbi škofa sme kongregacija vložiti rekurz na apostolsko stolico, ki ima odložilno moč (c. 498).[11]

Državnim oblastvom ni cerkev nikdar priznavala pravice do razpuščanja samostanov. Navzlic temu je čestokrat v takih primerih pod utisom sile, kateri se ni mogla ustavljati, odredila razpust tudi sama, da je mogla po kanonskih predpisih skrbeti za člane prizadetih zavodov.

§ 100.

Vodstvo samostanskih združenj.

Cc. 499—517. Biederlack-Führich, 34 ss. Leitner, K. R. III, 275 ss. Schäfer, O. R., 53 ss. Haring, § 200. Eichmann, § 87. Vermeersch-Creusen, n. 469 ss.

1. Najvišji predstojnik vseh religiozov je papež, njemu dolgujejo vsi člani redov in kongregacij že po svojih zaobljubah brezpogojno pokorščino (c. 499 § 1). Vrhovno

[11] Za razpust neeksemtnega nunskega samostana v zakoniku ni določila. A po c. 497 § 1 smemo sklepati, da se bo škof pred razpustom moral obrniti na sv. stolico in v sporazumu z njo postopati.

vodstvo izvršuje papež po kardinalski kongregaciji za religioze (c. 251).

2. Že od srednjega veka dalje za uglednejše redove postavljeni kardinali zaščitniki (Cardinalis Protector) pa ne izvršujejo, ako nimajo v to posebnega pooblastila, nikake jurisdikcije ne napram religiji ne napram članom; tudi se ne smejo vmešavati v notranjo disciplino ter v upravo imovine ampak naloga jim je edino ta, da skrbe za dobrobit poverjene jim zveze s svojim svetom in s svojim varstvom (c. 499 § 2).

3. Načeloma so tudi religiozi podvrženi oblasti ordinarija izvzemši one, ki so ali po zakonu ali po posebnih privilegijih eksemtni. A tudi pri teh eksemcija ni popolna (glej spodaj § 107, 3). Nune, ki so podrejene predstojnikom sporednih moških redov, so odvisne od ordinarija samo v zadevah, ki jih zakon izrecno navaja (n. pr. cc. 512 § 2 n. 1, 527, 603 § 1). Nune pa, ki nimajo redovniških predstojnikov nad seboj, sploh niso eksemtne (cc. 500 §§ 1, 2, 615).

Odvisnost samostana ženske kongregacije od moškega zavoda mora biti vedno osnovana na posebnem apostolskem indultu; tudi v obliki, da je dušno skrbstvo nad sestrami in njih vodstvo posebej poverjeno moškemu samostanu, je brez indulta nedopustna (c. 500 § 3).

4. Neposredno izvršujejo oblast v samostanih in nad njimi predstojniki in kapitlji. Predstojniki so po različnih religijah različno stopnjevani. Ločijo se v višje in nižje predstojnike (superiores majores, minores, locales). Ravno tako se dele kapitlji ob strani predstojnikov v generalne, provincialne in lokalne kapitlje. Lokalne kapitlje za nižje predstojnike tvorijo konventi dotičnega samostana, toda pri religijah s trajnimi zaobljubami samo njih polno upravičeni člani brez novincev in profesov začasnih zaobljub (c. 578 n. 3), ako ne določajo konstitucije kaj drugega. Sestava provincialnih in generalnih kapitljev je urejena v pravilih in konstitucijah in sicer je število članov omejeno. Generalni predstojniki, predsedniki samostanskih kongregacij, provinciali in lokalni predstojniki zavodov z vsaj šestimi profesi morajo imeti tudi še posebne svetovalce (consiliarii) in so v primerih, ki jih določajo konstitucije, zavezani upoštevati ali vsaj zaslišati njih

mnenje (c. 516 § 1). Dalje imej vsaka moška religio juris pontificii svojega generalnega prokuratorja s sedežem v Rimu, da zastopa pri sv. stolici njene zadeve. Glede njegovega imenovanja in poslovne dobe so merodajne konstitucije (c. 517).

5. Oblast predstojnikov in kapitljev je v obče samo potestas dominativa in subditos, ki sliči očetovski oblasti ter ima svoje meje začrtane po konstitucijah in občem pravu. Dalje segajo pravice višjih predstojnikov in kapitljev v eksemtnih kleriških religijah, ki vrše nad podrejenimi člani polno jurisdikcijo za zunanje in notranje območje neizvzemši zakonodajno oblast. Samo v zadevah, ki spadajo v pristojnost Sv. oficija, je njih jurisdikcija izključena. Opat primas (črnih) benediktincev ter višji opatje samostanskih kongregacij pa nimajo oblasti in jurisdikcije kakor je v zakonu sicer za višje predstojnike odmerjena, ampak izvajajo samo ono oblast in jurisdikcijo, ki je določena po njihovih konstitucijah in posebnih papeških odlokih (c. 501).[12]

6. Področje in delokrog predstojnikov sta navadno razvidna že iz njihovih naslovov. Oblast generalnega predstojnika se razteza čez vse province in zavode, čez vse člane zveze, toda vršiti jo mora na način, ki je v ustavi religije predpisan. Oblast provinciala je omejena na zavode in člane, ki spadajo pod dotično pokrajino, a zaostaja tudi stvarno za ono vrhovnega predstojnika. Še bolj ograničena je oblast lokalnih predstojnikov.

Predstojniki vseh vrst pa so navezani na kapitlje kot svoje senate, slično kakor škofje. Pravice in delokrog kapitljev so presojati pred vsem po pravilih, po posebnih konstitucijah a tudi po zakonu.

7. Postavljanje predstojnikov je v konstitucijah urejeno. Za višje predstojnike (pri jezuitih samo za generala) je v veljavi volitev, kateri mora slediti, ako to konstitucije zahtevajo, potrditev rimske stolice ali najvišjega predstojnika in pri opatih blagoslovljenje (benedictio). Nižje predstojnike imenujejo ali njihovi superiores majores (pri jezuitih imenuje vse predstojnike general) ali pa

[12] Izjeme glej cc. 655, 1594 § 4.

jih volijo konventi. V tem primeru je praviloma potrebna potrditev višjega predstojnika. Volitve v ženskih kongregacijah juris dioecesani potrjuje krajevni ordinarij po svobodnem vestnem prevdarku (c. 506 § 4).

Glede poslovne dobe odločajo v prvi vrsti konstitucije.[13] Po občem pravu so tudi višji predstojniki samo začasno, lokalni največ za tri leta postavljeni.[14] Po preteku te dobe smejo biti z nova imenovani ali voljeni za nadaljnja tri leta, ne pa trikrat zaporedoma v istem zavodu (c. 505).[15]

8. Volitev se vrši po predpisih konstitucij in po določilih cc. 160—182. Postulacija je samo v izrednih primerih dopustna, v kolikor sploh ni po konstitucijah izključena. Vsako vplivanje na glasovalce (suffragiorum procuratio) je prepovedano. Pred volitvijo višjih predstojnikov v moških religijah morajo vsi glasovalci pod prisego obljubiti, da bodo volili tiste, ki jih pred Bogom smatrajo za poklicane (cc. 506 § 1, 507).

V nunskih samostanih se vrši volitev prednice pod predsedstvom ordinarija ali njegovega odposlanca, ki pa ne smeta prestopiti klavzure. Če samostan ni podrejen škofu, predseduje volitvi redovniški predstojnik (superior regularis). A ta mora ordinarija o volilnem naroku pravočasno obvestiti, da se volitve, ako hoče, osebno ali po odposlancu vdeleži, in ji, če je sam navzoč, predseduje. Dva duhovnika, ki pa ne smeta biti spovednika nun, vršita pri volitvah posel skrutatorjev. Pri ženskih kongregacijah predseduje zboru, ki voli generalno prednico, ordinarij volilnega kraja (c. 506 §§ 2—4).

9. Volilno pravico imajo po občem pravu samo profesi trajnih zaobljub (c. 578 n. 3). Po konstitucijah pa so pogoji za volilno pravico lahko milejši ali tudi strožji (n. pr. izvestno število let po zaobljubi, presbiterat itd).

---

[13] Opatje benediktincev, cistercianov in regularnih korarjev ter general jezuitov so izvoljeni dosmrtno.

[14] Celo ustanovitelj nove religije bi smel biti najvišji dosmrtni predstojnik samo na podlagi papeževega indulta (C. de relig. z dne 6. marca 1922, A. A. S. XIV, 163 ss).

[15] Papež bi vsled svojih primacialnih pravic mogel postavljati tudi samostanske predstojnike. Celo podelitev predstojniškega mesta kot komende, t. j. radi dohodkov, ki so z njim zvezani, ne bi bila protizakonita (c. 1412 n. 5).

Za višje predstojnike ne morejo biti izvoljeni oni, ki še niso 10 let člani udruženja in ki niso zakonsko rojeni. Kdor še ni vsaj 40 let star, ne sme postati generalni predstojnik. Tudi prednice v nunskih samostanih morajo imeti najmanj 40 let. Za ostale superiores majores zadostuje starost 30 let. Ako pa so po konstitucijah pogoji za pasivno volilno pravico strožji, se je ravnati po njih (c. 504).

10. Dolžnosti predstojnikov so sledeče: a) rezidenca, t. j. obvezno bivanje v določenem zavodu (c. 508); b) duhovno pospeševanje podrejenih članov z razglašanjem in izvajanjem papeških odlokov in konstitucij, delitvijo krščanskega pouka konverzom in družini (c. 509); c) periodično poročanje kongregaciji za religioze v Rim o stanju udruženja, odnosno zveze in sicer vsakih pet let; to dolžnost imajo opat primas, višji opatje samostanskih zvez in najvišji predstojniki vseh religij papeškega prava. Poročila morajo biti tudi od članov sosveta podpisana in pri ženskih kongregacijah vrh tega od ordinarija kraja, v katerega področju ima najvišja prednica svoj sedež (c. 510); d) periodične vizitacije podrejenih samostanov (c. 511).

11. Poleg predstojnikov so upravičeni vizitatorji tudi krajevni ordinariji in sicer glede vseh njim ali neposredno papežu podrejenih nunskih in glede samostanov vseh religij juris dioecesani neomejeno. Pri nunskih samostanih, ki so odvisni od redovniškega predstojnika, izvajajo ordinariji vizitacijsko pravico glede na klavzuro in ob nemarnosti redovniških predstojnikov neomejeno; v domovih kleriških kongregacij juris pontificii samo nad cerkvami, javnimi oratoriji in prostori za spovedovanje; v zavodih laiških kongregacij papeškega prava pa vrh tega tudi nad notranjo disciplino. Vizitacijo mora ordinarij opraviti vsakih pet let ali osebno ali po pooblaščencu.

Samostani moških redov škofovi vizitaciji niso podvrženi (c. 512).

Vizitator ima dolžnost in pravico religiozom staviti prašanja in ti so zavezani jim po resnici odgovoriti. Proti odredbam vizitatorja je dopusten rekurz na rimsko stolico, ki pa nima odložilne moči (c. 513).

12. Med dolžnosti in pravice predstojnikov kleriških religij spada končno še, da previdijo prebivalce samostana

z zakramenti za umirajoče, dočim imajo v nunskih samostanih enako pravico spovedniki, v ostalih laiških udruženjih pa župnik ali domači duhovnik. Glede pogreba veljajo predpisi cc. 1221, 1230 § 3 (c. 514).

13. V vseh religijah so častni naslovi zabranjeni (n. pr. general, opat honoris causa). Toda oni člani, ki so že zavzemali položaj višjih predstojnikov, se smejo i nadalje po svojem bivšem dostojanstvu nazivati, ako tega ne prepovedujejo konstitucije (c. 515).

14. Predpisi državnih zakonov glede državljanstva, naobrazbe itd. so obvezni za one samostanske organe, katerim gre položaj javnih uslužbencev. To so razun predstojnikov sosebno vsi v dušnem pastirstvu zaposleni religiozi. Nameravano volitev opata, opatice ali drugega dosmrtnega konventnega predstojnika mora, predno se vrši, politično oblastvo II. stopnje odobriti. Izvoljeni mora biti od vlade potrjen. Volitvi sme prisostvovati poseben pooblaščenec vladarja.[16]

§ 101.

Spovedniki in kaplani.

Cc. 518—530. Leitner, K. R. III, 323 ss. Schäfer, O. R., 104 ss. Haring, § 201. Eichmann, § 88. Vermeersch-Creusen, Ep. I, n. 490 ss. Biederlack-Führich, 83 ss.

1. V vseh samostanih kleriških religij naj bo večje število zakonito pooblaščenih spovednikov in sicer v eksemtnih udruženjih s pravico, dajati odvezo tudi od grehov, ki jih je predstojnik kot ordinarij v smislu cc. 896 in 897 sebi pridržal. Jurisdikcijo za notranji forum podeli v eksemtnih kleriških religijah predstojnik, v ostalih krajevni ordinarij po predlogu predstojnika.

Predstojnik praviloma ne spoveduj sam, razun če se podrejeni člani prostovoljno v to svrho nanj obrnejo (cc. 518, 528).

Razun rednih spovedi pa sme v vseh moških samostanih vsak profes in novinc položiti v pomirjenje vesti (ad suae conscientiae quietem) spoved tudi pred poljubnim od ordinarija potrjenim spovednikom, ki sme dati odvezo celo od pridržanih grehov in cenzur. Vsi temu določilu nasprotni privilegiji so odpravljeni (c. 519).[17]

[16] Hussarek, Grundriss d. Staatskirchenr.[2], 37.

[17] Kapucini so se mogli pred kodeksom veljavno spovedati samo

V laiških moških religijah je predpisan reden in izreden spovednik, a vsak član sme zahtevati tudi posebnega spovednika, katerega je predstojnik zavezan poklicati, ne da praša za razloge (c. 528).

2. Za ženske samostane je praviloma določen samo po en reden spovednik. Vsak spovednik nun ali sester mora imeti posebno spovedno pooblastilo od ordinarija, v katerega področju se samostan nahaja (c. 876). Navadna spovedna jurisdikcija ne zadošča. Sicer je pa lahko sveten duhovnik ali religioz, ki se pa mora odlikovati po neoporečnem moralnem vedenju in ki naj bo star že 40 let. Njegov posel, ki mu ne daje nikakih pravic, vtikati se v samostanske zadeve, naj ne traja preko treh let. Tudi nunam in sestram je dovoljeno, da se spovedo v pomirjenje svoje vesti razen pred svojim rednim spovednikom kateremukoli za spovedovanje žensk pooblaščenemu duhovniku v poljubni cerkvi ali vsaj polujavnem oratoriju, seveda tudi v lastni cerkvi ali kapeli;[18] v slučaju bolezni smejo klicati poljubnega spovednika, kolikokrat hočejo (cc. 522—526).

Poleg rednega spovednika je predpisan za vsak ženski samostan izreden spovednik, ki mora obiskati zavod vsaj štirikrat v letu in pred katerega morajo priti vse članice, ne da bi bile zavezane se pred njim spovedovati.

Vrh tega naj določijo ordinariji za ženske samostane nekaj duhovnikov za izredne spovednike, na katere se članice lahko obračajo v posebnih primerih, ne da so primorane se zatekati v to svrho vsakokrat k ordinariju (c. 521 § 2).

3. Svoj čas po jezuitih uvedena[19] conscientae manifestatio, izvenspovedno razodetje vesti pred predstojnikom, je kot dolžnost za vse religije odpravljena. Zaupni prostovoljni razgovor med predstojnikom in podrejenimi člani pa je dopusten (c. 530). Strogo je predstojnikom zabranjeno, siliti podrejene religioze, da položе spoved pred njimi (c. 518 § 3).

4. Kaplani, oficiatorji, kurati so posebej za samostane postavljeni dušni pastirji, ki so lahko ali celo navadno hkrati spovedniki moških ali ženskih religiozov. V poštev prihajajo pri neeksemtnih kleriških in pri eksemtnih in neeksemtnih laiških religijah. Za neeksemtne zavode jih določi ordinarij svobodno, za eksemtne pa po predlogu predstojnika. Tak zavod predstavlja zase poseben dušnopastirski okraj (cc. 464 § 2, 514 §§ 3, 4).

---

pred spovednikom-kapucinom. Ta predpis je sedaj razveljavljen. Eichmann, K. R., 210 op. 2.

[18] Vermeersch-Creusen, Epitome I, n. 498, p. 221. Interpret. kom. je odločila 24. nov. 1920 (A. A. S. XII, p. 575), da so spovedi po c. 522 dovoljene in veljavne „dummodo fiant in ecclesia vel oratorio etiam semipublico, aut in loco ad audiendas confessiones mulierum ligitime destinato."

[19] Eichmann, l. c., 211. Haring, 769.

§ 102.

Uprava imovine.

Cc. 531—537. Eichmann, K. R., § 89. Haring, § 202. Leitner, K. R. III, 348 ss. Schäfer, O. R., 126 ss. Pöschl, K. R.², 255. Stutz, K. R.², § 18 (2). Biederlack-Führich, 94 ss.

V rimski dobi so bila vsa meniška in druga cerkvena udruženja kot pravne osebe subjekti lastninske pravice na vseh predmetih svoje premične in nepremične imovine. Ni bilo sicer izključeno, da je ostal začasno lastnik kakega samostana oni, ki ga je ustanovil; a navadno si je pridržal samo upravo imetja. Mnogo samostanov so osnovali cesarji in drugi svetni velikaši, mnogo tudi starejši redovniški zavodi.

V srednjem veku je vsaj v germanskih državah pravna osebnost samostanov v dobi od Karla Martela do Gratiana popolnoma izginila. Vsak izmed teh zavodov je imel svojega gospoda, ki je smel z njim razpolagati kakor z zasebno lastnino, ki je postavljal predstojnika, sprejemal nove člane ali vsaj pri tem sodeloval. Od Otona I. dalje so se razvile državne opatije, ki so veljale kot last cesarja, na podlagi obširnih privilegijev celó v samostojne kneževine.

Kanonsko pravo in novejša doba sta samostanom in drugim cerkvenim zavodom zopet vrnila pravno osebnost.[20]

Po kodeksu je vsaka religija bodisi kot celotna zveza bodisi v svojih delih, pokrajinah ter posameznih zavodih, upravičena, pridobivati kakoršnokoli imetje, premično in nepremično, kolikor ta sposobnost ni izključena po pravilih in konstitucijah (c. 531). Omejena je imovinska sposobnost pri mendikantih, ki so po pravilih zavezani živeti od milodarov. Dominikancem in Minoritom pa je tridentinski zbor (sess. 25 de regul., c. 3) pridobivanje nepremičnin dovolil, dočim observanti (frančiškani in kapucini) niso lastniki niti svojih cerkva, samostanskih poslopij in bibliotek. Vse to je last rimske cerkve (c. 582 n. 2).[21]

Imovino upravljajo po predpisih konstitucij posebni upravitelji (oeconomi) in sicer upravlja oeconomus gene-

[20] Prim. Stutz U., Gratian u. die Eigenkirchen, Z.³ R. G. I. 1911, 133 ss. Isti, Die Eigenkirche als Element des mittelarlterlich-germanischen Kirchenrechts, 1895. Istega članki v Hauck-Herzog, Realenzyklop. f. prot. Theol. u. Kirche,³ Patronat, XV., 17 ss; Eigenkirche, Eigenkloster, XXIII, 375 ss. A tudi vladarji srednjeveške Srbije so ustanovili celo vrsto samostanov, do katerih so ostali v posebnih pravnih odnošajih. Prim. Dolenc M., Dušanov zakonik, 1925, 18 in 35 ss.

[21] Tako že c. 3 Extrav. Joan. XXII, 14. Prim. Eichmann, K. R., 212. Haring, 770.

ralis imovino religije kot celote, oeconomus provincialis imovino province, a oeconomus localis imovino konventa. Upraviteljstvo konventne imovine sme prevzeti tudi predstojnik sam, a višjim predstojnikom je zabranjeno upravljati imovino province odnosno imovino celotne zveze. Upravitelje postavlja višji predstojnik v sporazumu s svojim sosvetom, ako ni v konstitucijah kaj drugega določeno (cc. 516 §§ 2—4, 532).

Nalaganje denarnih svot za ženske samostane in svot, ki so darovane religiozom v svrho dušnega pastirstva in bogočastja, je odvisno od poprejšnjega pristanka ordinarija (c. 533).

Glede odsvajanja samostanske imovine veljajo enaki pogoji kakor za odsvajanje cerkvene imovine sploh (cc. 1530 ss; zdolaj § 192, III). Kjer gre za dragocenosti (res pretiosae) ali za vrednost ali zneske nad tridesettisoč frankov ali lir, je za veljavnost potrebno dovoljenje rimske stolice. Za odprodajo ali obremenitev pod to višino pa zadostuje pismeno dovoljenje po konstitucijah pristojnega predstojnika ob pristanku njegovega kapitlja ali sosveta. Če je prizadet samostan nun ali sester juris dioecesani, je potrebna vrh tega še pismena privolitev krajevnega ordinarija in eventualnega predstojnika reda. V prošnji za dovoljenje mora biti navedeno tačasno stanje dolgov, sicer bi bila privolitev nična (c. 534).

Račune so zavezani polagati vsi upravitelji v smislu predpisov konstitucij in sicer vsak svojemu predstojniku. Nunski samostani pa, tudi eksemtni, morajo položiti letni račun ordinariju in redovniškemu predstojniku, ako so takemu podrejeni.

Samostani ženskih kongregacij so zavezani poročati škofu ob vizitaciji ali tudi sicer na zahtevo o upravi imovine, ki tvori doto sester.

Ordinarij ima končno pravico odločati o gospodarstvu vseh samostanov juris dioecesani ter o upravljanju v bogočastne in dušnopastirske svrhe naklonjenih zneskov (c. 535).

Glede pravnih obvez in odgovornosti so uzakonjena ta-le načela:

1. Za dolgove in obveznosti, ki jih je najela ali sklenila pravna oseba (posamezen konvent, provinca, ali ce-

lotna zveza), odgovarja ta sama, tudi če je na dotično pravno opravilo pristal nadrejeni predstojnik. Konvent n. pr. ne more zahtevati, da se krijejo njegove obveznosti iz imovine province in red kot celota ne odgovarja za obveznosti poedine province.

2. Obveze, ki jih sklene redovnik z dovoljenjem predstojnikov, zadenejo ono pravno osebo, katere predstojnik je dovoljenje dal. Religioz priprostih zaobljub pa odgovarja sam, ako ni vršil z dovoljenjem predstojnika posla religije. Po teh pravilih, ki so posledica imovinske nesposobnosti redovnikov in imovinske sposobnosti članov kongregacij, je presojati tudi pasivna tožbena legitimacija.

3. Za obveze, ki jih sklene poljubni religioz brez dovoljenja predstojnikov, odgovarja vedno on sam in tožba se mora proti njemu naperiti, tudi če je postopal za religijo ali v njenem imenu; le-ta je zavezana v plačilo, kolikor sta pogodba ali njen predmet prišla njej v korist (actio de in rem verso). Obratno imata tožbo tudi religioz ali samostan proti onemu, ki se je vsled samolastnega pravnega opravila samostanskega člana obogatil (c. 536).

Naklonitve iz imovine redov in kongregacij so izvzemši milodare in druge prispevke v pravične svrhe nedopustne (c. 537).

III. Poglavje.

Sprejemanje članov v cerkvena udruženja.

§ 103.

Splošni pogoji.

C. 538. Eichmann, K. R., § 90. Haring, § 203. Leitner, K. R. III, 358 ss. Schäfer, O. R., 142 ss. Sägmüller, K. R.[3], § 187. Groß-Schueller, § 107. Vermeersch-Creusen, Epitome I, n. 515 ss. Biederlack-Führich, 104 ss.

Sprejeti smejo biti samo katoliki, t. j. oni, ki so ali v katoliški veri krščeni ali pa so se iz krivoverstva ali razkolništva v katoliško cerkev povrnili. Izmed teh pa morejo biti pripuščeni vsi, proti katerim ni nikak zakonit zadržek

podan, katere vodi pravi samostanski poklic in ki so telesno in duševno sposobni nositi dolžnosti in bremena samostanskega življenja. Na vstop v samostan se ne sme nikdo siliti, a tudi ne s silo od tega koraka odvračati. Odločati mora svobodna volja posameznika, drugače bi bil vstop neveljaven ali vsaj izpodbojen. Bilo je proti temu načelu, ako so stariši v srednjem veku smeli svoje nedorasle otroke darovati Bogu na ta način, da so jih izročili samostanu. Taki kandidati so se imenovali „oblati". Pozneje je vendar prodrlo naziranje, da sme oblat po dovršenem 14. letu sam odločiti, ali hoče ostati v samostanu ali ne.[22] Tridentinski zbor je storil v tem vprašanju še korak dalje ter določil,[23] da je zaobljuba veljavna samo na podlagi svobodne odločitve in šele po preteku preizkusnega časa in po izpolnitvi 16. leta.

Najnovejše pravo cerkve je sledilo v tem pogledu določilom nekaterih partikularnih zakonov, ki so pomaknili starostno mejo za slovesne zaobljube še znatno navzgor,[24] in je tako še ojačilo garancije za ravnanje kandidatov v smislu svobodne odločitve pri polaganju trajnih obljub.

Enako kakor telesna in duševna zrelost izhajajoča iz zadostne starosti jamči za resnični samostanski poklic zakonito urejen in strogo obvezen preizkusni čas, ki zabranjuje, da bi se vstop izvršil naenkrat, ampak ga omogoča samo stopnjema. Za vse religije brez razlike je predhodna stopnja noviciat, kateremu slede vota simplicia temporanea za dobo enega, treh ali tudi več let in šele po preteku te dobe so dopustne trajne priproste ali slovesne zaobljube. Postulat kot predhodnik noviciata ima samo omejeno veljavo.

§ 104.

Preizkusni čas.

Cc. 539—571. Eichmann, K. R., §§ 91, 92; ostala lit. kakor v prejšnjem paragrafu.

I. Postulat. V vsaki ženski religiji s trajnimi zaobljubami morajo vse članice in pri moških religijah kon-

[22] Prim. c. 11, X, 3, 31.

[23] Sess. 25 de regul., c. 15.

[24] Glej Groß-Schueller, 228.

verzi (bratje laiki) pred noviciatom prebiti postulat, t. j. dobo najmanj celih 6 mesecev. Glede religij s časovnimi zaobljubami so merodajne določbe konstitucij. Višji predstojnik sme preizkusni čas podaljšati, pa ne za več nego za pol leta (c. 539).

Postulat se mora dovršiti v hiši za novince ali v drugem zavodu religije, kjer se je skrbno in pod izkušenim vodstvom strogo držati v konstitucijah predpisane discipline. Postulanti naj nosijo priprosto od novincev različno obleko. V nunskih samostanih so postulantinje zavezane držati se klavzure (c. 540).

Predstojnica ženskih samostanov, tudi eksemtnih, mora vsaj dva meseca pred začetkom noviciata in ponovno pred položitvijo začasne ali trajne, priproste ali slovesne zaobljube ordinarija obvestiti, da izpraša vsaj trideset dni pred začetkom noviciata in pred zaobljubo kandidatinjo osebno ali, če je sam odsoten ali sprečen, po zastopniku o svobodnem sklepu, o neprisiljenosti nameravanega koraka in o poznanju njegovih posledic. Šele na osnovi tako ugotovljene pobožne in svobodne volje sme biti kandidatinja sprejeta v noviciat ali pripuščena k zaobljubam (c. 552).

II. Noviciat je kakor postulat doba priprave in preizkušnje. Brez njega bi bila vsaka zaobljuba nična (c. 572 n. 3).

a) Veljavnost je odvisna od sledečih pogojev:

1. da kandidat ni bil v preteklosti po odpadu od katoliške cerkve pripadnik nekatoliške sekte;

2. da ima predpisano starost (najmanj 15 let);

3. da ne vstopa prisiljen in tudi ne vsled prevare in da ga predstojnik neprisiljen in neprevaran sprejme;

4. pri soprogih, da je zakonsko razmerje prenehalo; potrebna je ali trajna separatio a thoro et mensa, ali pa dispenza rimske stolice;

5. da kandidat ni vezan ali pa v preteklosti ni bil vezan po že storjeni zaobljubi; ovira ostane, tudi če je bil prejšnjih zaobljub razrešen;

6. da se nima bati kazni radi težkega zločina;

7. da ni škof in tudi ni še po papežu določen (designatus) za rezidencialnega ali naslovnega škofa;[25]

8. da ni po predpisih kakega papeškega zavoda[26] po prisegi vezan v službo v svoji škofiji ali v službo kot misionar.

---

[25] Designatus je oni, ki je že za škofa določen, a ni še prekoniziran.

[26] Tak zavod je n. pr. Collegium Germanicum v Rimu. Eichmann, K. R., 216. Haring, 778 op. 4.

b) V naslednjih primerih pa je noviciat sicer veljaven, toda nedovoljen in vsled tega kazniv (c. 2411):

1. Pri klerikih višjih posvečenj brez vednosti škofa ali proti njegovemu na razloge pastirstva oprtem prigovoru;

2. pri zadolženih kandidatih, ki svojih plačilnih obveznosti ne morejo izpolniti;

3. pri kandidatih, ki so zavezani položiti račun ali ki so zapleteni v take svetne posle, iz katerih bi samostanu lahko nastali spori in sitnosti;

4. pri onih, ki morajo podpirati svoje stariše (očeta, mater, deda, babico) ali pa vzdrževati ali vzgajati svoje otroke;

5. pri onih, ki so določeni v religiji za mašništvo, a je proti njim podan trajen zadržek ali druga kanonična ovira;

6. pri uniatih, ki vstopijo v samostan latinskega obreda brez pismenega dovoljenja kongregacije za vzhodno cerkev (c. 542).

O pripustitvi k noviciatu in k zaobljubi, ki mu sledi, odloča višji predstojnik s svojim kapitljem ali sosvetom v smislu konstitucij dotične religije (c. 543).

Vsi aspiranti morajo predložiti spričevala o krstu in birmi, moški tudi svedočbe ordinarija rojstnega in vsakega kraja, v katerem so se mudili po dovršenem 14. letu dalje kot leto dni. Onim, ki prihajajo iz kakega seminarja, kolegija[27] ali iz postulata ali noviciata druge religije, so potrebne vrh tega svedočbe bivših predstojnikov. Pri klerikih zadostujejo spričevala o posvečenju in svedočbe ordinarijev, v katerih področju so se mudili po posvečenju dalje kot eno leto. Če prestopi religioz v drugo religijo, zadostuje spričevalo višjega predstojnika udruženja, iz katerega se vrši izstop (c. 544). O vsebini svedočb, o pritožbi proti odklonitvi in o uradni tajnosti glede podatkov dajeta cc. 545, 546 podrobnejša navodila.

c) Dota. V nunskih samostanih mora postulantinja prinesti seboj primerno doto, določeno ali po konstitucijah ali po zakonitem običaju; dota naj se pred preoblečenjem izroči samostanu ali pa po predpisih civilnega prava za-

[27] Kolegij v smislu c. 544 § 3 je očividno samo cerkveni zavod, kar sledi tudi iz c. 545, ki povdarja dolžnost zaprošenega predstojnika, da na došla prašanja glede kandidata odgovori, ker se mora, ako tega ne stori, njegov molk sporočiti sv. stolici.

varuje. V ženskih kongregacijah se je glede dote ravnati po konstitucijah. Izročitev predpisane dote sme spregledati ali popolnoma ali tudi samo delno pri religijah juris pontificii papež, pri kongregacijah juris dioecesani pa škof (c. 547).

Dota pripade nepreklicno redu ali kongregaciji, ako je nuna ali sestra umrla po položitvi zaobljub, naj so bile tudi samo časovne. Po prvi profesi se mora dota naložiti v dovoljenih varnih in plodonosnih vrednostih. Dota se ne sme porabiti pred smrtjo nune ali sestre in sicer niti v kritje stavbenih stroškov ali za plačilo dolgov. Dote upravlja ali najvišja ali pa pokrajinska prednica pod skrbnim nadzorstvom ordinarijev, ki naj sosebno ob priliki vizitacij zahtevajo o njih račun. Ako prestopi nuna ali sestra v drug red ali kongregacijo, pripadajo za časa noviciata dohodki dote novemu zavodu; temu se mora izročiti po novi profesi tudi dota sama. Po prestopu nune v drug zavod istega reda se mora tja nakazati tudi njena dota. Ako pa nuna ali sestra iz religije izstopi, se ji mora dota brez dospelih prirastkov izročiti (cc. 547—551).

d) Notranja uredba noviciata. Poleg pogojev pod a) je za veljavnost noviciata še potrebno: 1. pred vstopom dovršeno 15. leto starosti; 2. nepretrgana enoletna doba; 3. dovršitev te dobe v zavodu novincev.

Kjer konstitucije zahtevajo daljši noviciat, tam doba presegajoča eno leto za veljavnost ni potrebna, ako ni v konstitucijah kaj nasprotnega določeno (c. 555).

Noviciat se prekine in se mora z nova začeti, če novinec zavod v sporazumu s predstojnikom ali samolastno v namenu zapusti, da se ne vrne več ali če ostane dalje kot 30 dni v presledkih ali nepretrgoma izven zavoda. Novinec, ki je izostal opravičeno ali z dovoljenjem dalje kot 15, a ne več kot 30 dni, lahko na ta način zamujeni čas nadoknadi. Opravičena odsotnost, ne presegajoča petnajst dni, veljavnosti noviciata ne ovrže. V religijah z laiki in kleriki in v ženskih samostanih s koraricami in sestrami sta po dva ločena noviciata. Noviciat ene vrste ni veljaven za onega druge vrste. Prične se noviciat s preoblečenjem v kroj novincev, ki je praviloma obvezen za vso njegovo dobo (cc. 553—558).

Oblast nad novinci imata predstojnik in sosebno voditelj novincev, za katerega je predpisana posebna kvalifikacija (c. 559) in ki je po konstitucijah različno ali izvoljen ali imenovan. Njegova naloga je, uvesti novince

v samostansko življenje, seznaniti jih z duhom pravil in jih pripraviti na zaobljube s tem, da se vadijo v obvladanju strasti in v stremljenju po popolnosti. Da se ta svrha doseže, naj se novinci ne uporabljajo za spoved, pridige in sploh dušnopastirska opravila, naj se ne bavijo z znanstvenim študijem kot glavno nalogo in naj se ne pripuščajo k posvečenjem. Novinci morajo biti strogo ločeni od profesov po možnosti v posebnem domu, v katerem voditelj na strog način izvaja pravila religije, neodvisno od predstojnikov in vizitatorjev. Za konverze je med noviciatom pred vsem važen krščanski nauk (cc. 559—565).

Glede spovednikov za novince veljajo slični predpisi kakor za religioze sploh (c. 566).

Novinci obeh spolov so deležni privilegijev svojih religij in v slučaju smrti se morajo za njimi opraviti enake molitve kakor za profesi (c. 567 § 1).

Med noviciatom, ki je čas preizkušnje, še ne obstoja nikaka trdna vez med novincem in samostanom. Povratek v svet je novincu še odprt in zakon sam to možnost ščiti s tem, da ne dopušča, da bi se novinec svojim beneficijem ali svoji zasebni lastnini odpovedal ali da bi jo obremenil. Taki čini bi bili nični (c. 568). Ker pa ne more svoje imovine upravljati sam, mora novinec pred položitvijo priprostih zaobljub, začasnih ali trajnih, izročiti za dobo, za katero ga bo zaobljuba vezala, svoje imetje v upravo tretji osebi in kolikor konstitucije ne nasprotujejo, potrebno odrediti glede njegove porabe in vžitka (de usu et usufructu disponere). Na enak način sme postopati z imovino tudi še po položitvi priprostih zaobljub, ako je prišla šele naknadno na dan, ali pa je zaobljubniku šele pozneje pripadla. Novinci v kongregacijah pred časovno zaobljubo lahko svobodno o svoji sedanji in bodoči imovini napravijo oporoko (c. 569).

Za postulat in noviciat se od kandidatov ne sme ničesar zahtevati, razun primerno povračilo za obleko in hrano, če je to posebno dogovorjeno ali če tako določajo pravila.

Kar je prinesel kandidat seboj in ni bilo porabljeno, se mu mora izročiti, ako izstopi ne da je storil zaobljubo (c. 570).

Svoboden izstop je vedno mogoč, a ravno tako moreta predstojnik ali kapitelj po določilih pravil novinca odpustiti brez navedbe razlogov.

Po noviciatu mora kandidat ali storiti zaobljube ali pa samostan zapustiti. Ako obstoja dvom o njegovi usposobljenosti, sme višji predstojnik čas preizkušnje najdalje za 6 mesecev podaljšati (c. 571).

§ 105.

Zaobljuba (professio religiosa).

Cc. 572—586. Eichmann, K. R., § 93. Haring, § 204. Leitner, K. R. III, 386 ss. Schäfer, O. R., 193 ss. Vermeersch-Creusen, Ep. I, n. 574 ss. Biederlack-Führich, 146 ss.

I. Za veljavnost vsake zaobljube je potrebno:

1. da je kandidat izpolnil 16. leto pri časovni in 21. leto pri trajni priprosti ali slovesni zaobljubi;
2. da ga pripusti v to poklicani predstojnik v smislu konstitucij;
3. da je kandidat poprej dovršil noviciat;
4. da se zaobljuba vrši brez sile, težkega strahu ali prevare;
5. da je izražena jasno in določno (sit expressa);
6. da jo upravičeni predstojnik ali njegov zastopnik sprejme.

Za veljavnost trajnih zaobljub, slovesnih ali priprostih, je tudi še potrebno, da je kandidat poprej že storil priproste časovne zaobljube. Za vojaške obvezance veljajo posebni predpisi.[28]

V vsakem moškem ali ženskem redu in v vsaki kongregaciji s trajnimi zaobljubami mora novinec, dovršivši noviciat, pred trajno zaobljubo storiti priprosto zaobljubo za določeno dobo, navadno za 3 leta, po nekaterih konstitucijah za eno leto. To dobo sme predstojnik podaljšati za največ tri leta. Kadar preteče doba časovne zaobljube, se mora položiti trajna zaobljuba ali pa mora kandidat izstopiti. Poklicani predstojnik pa ga sme tudi že poprej odsloviti, ako se izkaže za nevrednega.

Pri prvi časovni zaobljubi je predstojnik vezan na privolitev svojega kapitlja ali sosveta, pri poznejši trajni zaobljubi pa mora slišati samo njegovo mnenje (cc. 572 do 575).

Zaobljuba se izvrši po obredu, kakor ga predpisujejo konstitucije. Ker predstavlja professio religiosa važno dvostransko pravno opravilo, sklenjeno med zakonitim predstavnikom religije in med vstopajočim članom, po katerem se vstvari trajna vez med pogodbenikoma z določenimi

[28] Congr. Rel. je 15. jul. 1919 odločila, da velja njen dekret z dne 1. jan. 1911 (A. A. S. III, 37 ss.) še nadalje (A. A. S. XI, 321). Po tem dekretu smejo novinci, ki še niso zadostili vojaški dolžnosti, po dovršenem noviciatu storiti obljube samo do nastopa vojaške službe, ne pa za tri leta. Med vojaškim službovanjem so svojih obvez iz zaobljub oproščeni, toda pripadnost k religiji traja dalje. V tem času je izstop mogoč, ako je podan pismeno ali pa pred pričami, a tudi predstojnik more take kandidate odpustiti.

dolžnostmi in pravicami na obeh straneh, se mora sestaviti o njej listina in hraniti v samostanskem arhivu. O slovesni zaobljubi mora predstojnik radi razvidnosti nastopivšega zakonskega zadržka obvestiti župnika, ki vodi krstno knjigo o profitentu (c. 576).

Slovesne in priproste zaobljube se ne razlikujejo niti po obliki niti po vsebini. Odločilno je samo dejstvo, ali pripisuje cerkveno pravo zaobljubi značaj slovesnosti ali ne. Slovesne zaobljube se polagajo v redovih, priproste v kongregacijah. Slovesna zaobljuba je vedno trajna, ni pa vsaka trajna zaobljuba slovesna. Časovne zaobljube pa so vedno priproste, tudi one, ki se polagajo v redovih pred slovesno zaobljubo. Vsaka predstojniku storjena zaobljuba je j a v n a.

Ker je bivanje v samostanu po noviciatu brez zaobljub nedopustno, se morajo časovne zaobljube po preteku dobe, za katero vežejo, takoj ponoviti. Po odredbi predstojnika se more to zgoditi tudi že mesec poprej (c. 577).

Z vstopom postane novi član deležen vseh duševnih dobrin in ugodnosti, ki so po pravilih, konstitucijah in privilegijih in po zakonu s tem korakom zvezane. Tudi profesi začasnih zaobljub so deležni enakih odpustkov, privilegijev in duhovnih blagrov kakor profesi trajnih zaobljub, a na drugi strani so vezani v obče tudi po enakih dolžnostih (c. 578). Na zunaj označuje religioze poseben kroj, katerega razen v skrajni sili ne smejo odložiti (c. 596). Od srednjega veka dalje nosijo novinci drugačen kroj kakor člani in tudi različne vrste članov samih so na zunaj po posebnem kroju ločene.

II. U č i n k i zaobljub so sledeči:

a) Pri priprostih zaobljubah, časovnih ali trajnih:

1. Zaobljubnik ostane lastnik svoje imovine in ohrani sposobnost pridobivati novo. A vsled zaobljube siromaštva so njegove pravice znatno omejene. On ne sme svojih imovinskih predmetov neodplatno odsvajati med živimi (podariti, obremenjevati itd.) in jih tudi ne sme uporabljati v svojo korist, oporoke, ki jo je napravil kot novinec, ne sme spremeniti brez dovoljenja rimske stolice, in če je zadeva nujna, brez odobrenja predstojnikov. Kar pridobi s svojim delom kot religioz, pripade samostanu (cc. 580 §§ 1, 2, 583). Njegovo imetje se upravlja kakor je odredil sam kot novinec. Spremembe te odredbe so dopustne po občem pravu samo z odobrenjem najvišjega predstojnika (v nunskih samostanih ob pristanku ordinarija in morebitnega redovniškega prednika) in pod pogojem, da se ne glase v znatni meri v korist religije. Z izstopom iz samostana pa izgube vse prejšnje odredbe glede imovine svojo veljavo (c. 580 § 3).

Redovnik priprostih zaobljub mora tekom poslednjih 60 dni pred slovesno zaobljubo pogojno izročiti vso svojo imovino

komur hoče. Ta izročitev postane veljavna v trenotku podane slovesne zaobljube. Ker je zaobljubnik odslej imovinsko nesposoben, mora poskrbeti za svoje dejansko siromaštvo na ta način, da ukrene vse, da postane izvršena odsvojitev tudi po civilnih zakonih veljavna. Tako se spravi predpis cerkvenega zakonika v sklad tudi z onimi civilnopravnimi sistemi, katerim je imovinska nesposobnost kot posledica slovesnih zaobljub tuja (c. 581).

2. Po preteku enega leta se upraznijo vsi župni, po treh letih pa ostali beneficiji, ki jih je zaobljubnik imel (c. 584).

3. Profes je odslej po vsebini zaobljub vezan tudi na zunaj. Pravni čini, ki tej obvezi nasprotujejo, so nedovoljeni in kaznivi, toda veljavni, kakor n. pr. sklenitev zakona (cc. 579, 1058, 2388 § 2).

b) Pri trajnih zaobljubah, priprostih ali slovesnih nadalje:

4. Izguba škofijske pristojnosti (c. 585).

5. Nastanek aktivne in pasivne volilne pravice za zaobljubnika (c. 578 n. 3).

c) Pri slovesnih zaobljubah končno:

6. Imovinska nesposobnost. Kar pripade redovniku po slovesni zaobljubi, pridobi samostan ali red. Ako pa je ta sam imovinsko nesposoben, postanejo redovnikove pridobitve last rimske stolice (c. 582).

7. Trajna vez med profesom in redom, ki zelo otežuje odpust in ki jo razreši samo smrt ali papeževa dispenza.

8. Dejanja, izvršena v nasprotju z zaobljubami, so nedovoljena, neveljavna in kazniva, tako sosebno zakon redovnika (c. 579, 1073, 2388 § 1).

9. Neizvršen zakon (c. 119) se razreši, defectus natalium legitimorum prestane (c. 984 n. 1).

III. Ničnost zaobljub je popravljiva in sicer, če je vzrok ničnosti zunanji (n. pr. nedostatek starosti ali noviciata) na ta način, da se nedostatek popravi in zaobljuba ponovi, ali da se izposluje spregled pri sv. stolici. Ako pa je vzrok ničnosti samo notranji, ker manjka privolitev (radi grožnje, zmote), potem zadostuje, da redovnik naknadno svobodno privoli in da predstavnik religije kot druge pogodbene stranke svoje privolitve ne prekliče (c. 586).

IV. Civilno pravo normira posledice zaobljub po svoje, vendar pa so po o. d. z. te posledice zvezane samo s slovesnimi zaobljubami, dočim priproste zaobljube, časovne ali trajne, nimajo nikakega civilnopravnega učinka.

Slovesna zaobljuba čistosti tvori po § 63 o. d. z. razdiralni zakonski zadržek. Kdor je slovesno zaobljubil večno siromaštvo, praviloma nima sposobnosti, pridobivati imovino ali napraviti veljavno oporoko. Zato po o. d. z. ne more pridobiti samostan tega, kar pripade redovniku, ker temu nič pripasti ne more. Pred slovesno zaobljubo napravljene odredbe odločajo o usodi redovnikove imovine v prvi vrsti. Ako takih odredb ni, pride imovina redovnika v upravo posebnega skrbnika, po njegovi smrti pa pripade njegovim dedičem.[29]

S tem, kar prepusti red svojim članom v prosto porabo (peculium), redovniki tudi po civilnem pravu lahko svobodno razpolagajo. Imovinskopravne omejitve tudi ne zadenejo onih, ki so zaposleni izven reda, ki so iz reda izstopili, ali ki so po posebnem privilegiju odlikovani.

Redovi in kongregacije kot pravne osebe pa niso bile niti po dosedanjih zakonih ovirane v pridobivanju imovine bodisi med živimi bodisi za slučaj smrti, niti se predvideva to za bodoče, ker v ustavi ni osnove za amortizacijske zakone.

IV. Poglavje.

Dolžnosti in pravice religiozov.

§ 106.

Dolžnosti religiozov.

Cc. 587—612. Eichmann, K. R., §§ 94, 95. Haring, §§ 205, 206. Leitner, K. R. III, 397 ss, 401 ss. Schäfer, O. R., 223 ss, 214 ss. Vermeersch-Creusen, l. c., n. 594 ss. Biederlack-Führich, 167 ss, 177 ss.

Naravno je, da so razlike v posameznih redovih in kongregacijah, da celo v posameznih samostanih iste religije

[29] Prim. §§ 356, 539 in 573 o. d. z. v Manzevi izdaji 1917 in tam navedene podrobnejše predpise. Dedna nesposobnost redovnikov slovesnih zaobljub civilnopravno ni obče priznana, ker se zastopa tudi mnenje, da se nahajajo ti redovniki imovinskopravno pod skrbstvom in da podaj skrbnik zanje dedno izjavo, ki je sami podati ne morejo. Po skrbniku pridobljena dedščina bi pripadla po smrti redovnika njegovim zakonitim dedičem. Prim. Baernreither, Über das Vermögensrecht der geistl. Orden u. ihrer Mitglieder, Wien 1882, (Gerichtszeitung No. 1—11), v posebnem odtisku na str. 56.

mnogovrstne, ker so pač merodajni poleg skupnih pravil tudi krajevni običaji. Sredstva, s katerimi je meništvo po svojem nastanku stremilo za krščansko popolnostjo, namreč poleg težkega telesnega dela stroge pokore, samotrpinčenja in posti, so se tekom stoletij sicer omilila, a tudi dandanes so po nekaterih samostanih predpisi glede pokore, posta in pobožnih vaj še silno strogi in zahtevajo od članov obilo samozatajevanja.

1. Vsi religiozi, predstojniki in podrejeni jim člani, morajo natančno izpolnjevati storjene zaobljube, predpise pravil in v obče tudi vse dolžnosti, ki jih nalaga zakon klerikom (cc. 592, 593).

2. Najstrožje se mora varovati skupno življenje v vseh ozirih, tudi glede najnavadnejših vsakdanjih potrebščin. Z obljubo siromaštva se religioz odpove vsaki zasebni lastnini, zato so vsi imovinski predmeti, ki se v samostanu nahajajo, ne izvzemši orodje in knjige, katerih se poedini člani poslužujejo, last udruženja. Kar pridobe člani s svojo delavnostjo, pripade skupnemu imetju. Denar in druge podobne vrednosti se morajo hraniti v skupni blagajni. Vsi člani enake vrste morajo imeti enak kroj. Pomenilo bi kršitev zaobljube siromaštva, ako bi religioz (priprostih zaobljub) svojo lastno imovino sam upravljal, jo odsvajal, posamezne predmete za se rabil ali sprejemal darove od drugih in jih v svojo korist obdržal. Pregreški proti pravilu skupnega življenja so kaznivi (cc. 594, 2389).

3. Potrebno je živo udejstvovanje verskega življenja, zato morajo vsi religiozi vsako leto udeležiti se duhovnih vaj, prisostvovati, če niso ovirani, vsak dan sv. maši, opravljati dnevno premišljevanja in se najmanj vsak teden izpovedati. Predstojniki naj priporočajo pogosto, tudi dnevno obhajilo. Predpisi pravil glede obhajila v določenih časih ali dnevih so smatrati po novem pravu samo kot napotilo in niso strogo obvezni (c. 595).

4. Od dolžnosti, da nosijo stalno v zavodu in izven njega svoj posebni samostanski kroj, sme religioze odvezati iz tehtnih vzrokov višji, v nujnih primerih lokalni predstojnik (c. 596).

5. V osiguranje izpolnjevanja dolžnosti, ki slede iz obljube čistosti, so v zakonik unešeni natančni predpisi o klavzuri.

Razlikuje se clausura papalis od škofovske klavzure, clausura episcopalis. Papeške klavzure se morajo držati moški in ženski redovi. Prestopki proti njej so po zakonu kaznivi (cc. 597 § 1, 2342). Na škofovsko klavzuro so vezane moške in ženske kongregacije juris pontificii ali juris dioecesani. Ta klavzura ni kazenskopravno zaščitena, a škof sme zagroziti, ako ni prizadeta eksemtna kleriška kongregacija, za prestopke primerne cenzure (c. 604 § 3).

Papeški klavzuri je podvržen ves dom, ki služi konventu za bivališče z vrtovi in nasadi vred, do katerih imajo samo člani dostop. Izvzete so cerkev s sakristijo ter govorilnice, ki bodijo čim najbližje vhodu. Izvzeti so tudi prostori za goste, za bolnico in šole, ako so obče dostopni. Kje se klavzura začne in neha, mora biti natančno razvidno. Njene meje določi in ob potrebi spremeni višji predstojnik ali kapitelj, ki je v to poklican po konstitucijah, ali pri nunskih samostanih škof (c. 597). Klavzura pri nunskih samostanih naj se tako zagradi, da se iz nje ne vidi v zunanji svet in iz zunanjega sveta ne vanjo (c. 602).

Klavzurnih prostorov moških redov ne sme prestopiti nobena ženska, bodisi kakoršnegakoli stanu ali starosti. Izvzete so samo soproge vladarjev in njih spremstvo (c. 598).[30] Če pripadajo redovniškim samostanom konvikti za gojence ali drugi zavodi, ki služijo svrham religije (bolnice, šole, internati, prenočišča za potnike itd), se mora oddeliti po možnosti poseben del poslopja za redovnike in dati pod klavzuro. A tudi prostore izven klavzure naj prestopijo osebe drugega spola samo iz tehtnega vzroka in ne brez dovoljenja predstojnika (c. 599).

Posebno stroga je papeška klavzura v nunskih samostanih, katera vsebuje dvojno prepoved: a) Vsakemu brez ozira na spol, starost in na stan je zabranjeno prestopiti klavzurne prostore brez dovoljenja sv. stolice. Izvzeti so samo krajevni ordinariji ali redovniški predstojniki ali njih zastopniki povodom vizitacij pod pogojem, da jih spremlja starejši sveten duhoven ali religioz; spovednik, ki pride deliti zakramente bolnim ali nuditi pomoč umirajočim; vladarji in njih soproge s spremstvom ter kardinali; zdravniki, kirurgi in drugi, katerih pomoč je potrebna, ako jim vstop v sporazumu z ordinarijem dovoli prednica. Odobrenje ordinarija se v nujnih primerih po zakonu domneva. b) Nobena nuna ne sme po zaobljubi brez

[30] Eximuntur ab hac lege uxores eorum, qui actu tenent populorum principatum, cum comitatu. Po tem besedilu so tudi soproge članov vladarske hiše izključene. V kategorijo vladarjev spadajo brez dvoma tudi predsedniki republik.

dovoljenja papeža zapustiti samostana razen v smrtni nevarnosti ali če preti drugo težko zlo (n. pr. požar, epidemija, nasilstva). Ako je čas, mora ordinarij to nevarnost posvedočiti (c. 601).[31] Klavzura nun je pod nadzorstvom ordinarija in regularnega predstojnika. Ordinarij ima proti kršiteljem za nune veljavnih klavzurnih predpisov kaznovalno oblast celo v primeru, da so kršitelji eksemtni redovniki, regularni predstojnik pa sme kaznovati samo kršitve, ki jih zagreše njemu podrejeni člani (c. 603).[32]

V samostanih moških in ženskih kongregacij obstoja klavzura v zabrani, da prestopijo osebe drugega spola odločene klavzurne prostore. V veljavi pa so iste izjeme kakor pri redovvih (cc. 598 § 2 in 600); vrh tega sme predstojnik (prednica) dovoliti vstop tudi drugim osebam iz pravičnih in pametnih razlogov (c. 604).

6. Predstojniki morajo paziti, da se disciplina pri obiskih in pogovorih v samostanih, glede katerih veljajo pred vsem krajevni običaji, ne krši in da religiozi zapuščajo zavod samo za malo časa iz razlogov, ki jih predvidevajo konstitucije. Za odsotnost nad 6 mesecev je potrebno, ako ni utemeljena v studijah, vedno papeževo dovoljenje (cc. 605, 606).

7. Pomoč v dušnem pastirstvu. Ako je samostanska cerkev sama župna cerkev, je presojati razmerje med konventom in župnim vikarjem po načelih c. 415.

Cerkve ženskih samostanov ne smejo biti župne cerkve. Bogoslužni red v samostanskih cerkvah, ki niso župne cerkve, se mora ozirati na to, da krščanski nauk in pridiga v župni cerkvi po njem ne trpita škode. Tozadevne spore rešuje ordinarij. Odredbi škofa, da naj bo združena ob zapovedanih praznikih z mašo pridiga, morajo zadostiti tudi samostanske cerkve, celo eksemtne. Ravno tako morajo vsi samostani brez razlike opravljati molitve, pobožnosti in službe božje, ki jih zaukaže škof iz javnih povodov. Religiozi morajo na željo ordinarija ali župnika sodelovati in pomagati v dušnem pastirstvu sploh, sosebno pri spovedovanju, pri katehezi, pri misionih in verskih

[31] Izvajanje politične volilne pravice po nunah ne bi opravičevalo prestopa klavzure. Eichmann, K. R., 229 op. 1.

[32] V deželah, v katerih nune z ozirom na posebne razmere in določila državne zakonodaje ne polagajo slovesnih zaobljub, zanje tudi papeška klavzura ni obvezna. Biederlack-Führich, 240. Haring, 803, op. 3.

vajah. Pomočnike določi samostanski predstojnik (cc. 609, 612, 608).

8. Po pravilih predpisane skupne molitve v koru[33] so obvezne za vse neovirane člane, ako jih je v celem po številu vsaj štiri. Odsotni redovniki ali redovnice jih morajo opraviti, izvzemši konverze, zasebno. V moških samostanih je vrh tega obvezna dnevna konventna maša, v ženskih naj se opravlja po možnosti (c. 610).

9. Svobodno dopisovanje je religiozom dovoljeno samo s papežem in njegovimi zastopniki (nunciji, legati), s kardinalom protektorjem, z lastnimi višjimi predstojniki in odsotnim hišnim predstojnikom, nunam, ki imajo regularnega predstojnika, z le-tem in njegovimi predstojniki, religiozom, ki so podrejeni ordinariju, tudi z le-tem. Od naštetih organov smejo religiozi tudi neovirano prejemati dopise in predstojniki nimajo pravice vpogleda (c. 611).

10. V vsaki kleriški religiji obstojaj poseben od generalnega kapitlja ali od predstojnikov odobren studijski zavod, namenjen znanstveni izobrazbi bodočih duhovnikov.

V zavodu, v katerem se studije vrše, je skupno življenje strogo obvezno, drugače gojenci ne smejo prejeti posvečenj. Ako udruženje ali pokrajina nima studijskih zavodov ali pa so težko dostopni, potem naj pošlje svoje kandidate v zavode druge religije ali pokrajine, ali v šole škofijskega seminarja ali pa na kako katoliško univerzo.[34] Religiozi, ki se mude v studijske svrhe dalje časa izven samostana, ne smejo nikdar stanovati pri zasebnikih ampak samo v zavodih svoje ali kake druge moške religije, v seminarju ali od cerkve priznanem pod duhovniškim vodstvom stoječem kolegiju (c. 587). Vso dobo studij morajo biti kandidatje pod vodstvom posebnega studijskega prefekta ali duhovnega učitelja (magister spiritus) z enako kvalifikacijo, kakor je predpisana za voditelja novincev. Religiozom po c. 595 predpisane verske dolžnosti se morajo tudi za dobe studij vestno izpolnjevati. V ostalem pa so olajšave v vsakdanjih obveznostih, sosebno glede nočnih pobožnosti, in tudi v drugih poslih na korist studijam dopustne (cc. 588, 589 § 2).

[33] ki niso vsem religijam, niti vsem redovom bistvene, jezuiti jih n. pr. nimajo. Eichmann, K. R., 230 op. 1.

[34] Dovoljen je pač tudi obisk teoloških fakultet na državnih univerzah, na katerih poučujejo od škofa potrjene učne moči. Prim. Haring, 800, op. 1.

Studije obsegajo dveletni filozofični in štiriletni teologični kurz v duhu tomistične sholastike po predpisih apostolske stolice.[35] Religiozi duhovniki se morajo podvreči slično kakor svetni duhovniki po končanih studijah še za dobo petih let posebnim izpitom iz poedinih disciplin cerkvene znanosti (c. 590). Vrh tega so obvezne za vsako domus formata mesečne vaje v reševanju liturgičnih in moralnih problemov, katerih se morajo udeleževati kleriki, ki so že storili zaobljube (c. 591).

Dasi so po našem državnem cerkvenem pravu vse religije javnopravne korporacije, vendar samostanska disciplina ni deležna zaščite po sredstvih državne zunanje sile, nasprotno veli min. naredba z dne 7. avg. 1869 d. z. št. 135 izrecno, da se ne sme nikak član samostanskega udruženja, ki se nahaja po odredbi predstojnika v zaporu, proti svoji volji tam pridržavati.

§ 107.

Privilegiji religiozov.

Cc. 613—625. Eichmann, K. R., § 96. Schäfer, O. R., 270 ss. Haring, §§ 207, 208. Biederlack-Führich, 254 ss. Leitner, K. R. III, 423 ss. Vermeersch-Creusen, Ep. I, n. 615 ss.

1. Za vsako religijo veljajo samo oni privilegiji, ki so ji ali po zakonu priznani ali pa od apostolske stolice neposredno podeljeni. Podelitve privilegijev per communicationem, t. j. na ta način, da se kaki religiji že pristoječi privilegij prizna naknadno še drugemu redu ali kongregaciji, so v bodoče (in posterum) izključene. Dosedanji privilegiji per communicationem pa ostanejo, ker niso izrecno opozvani (cc. 4, 613, § 1).[36]

Privilegijev moškega reda so deležne tudi nune sporednega ženskega reda, kolikor so sposobne jih vživati (c. 613 § 2).

[35] Prim. dekret kongregacije za religioze z dne 7. septembra 1909 A. A. S. I, p. 700 s pojasnili z dne 31. maja 1910 A. A. S. II, p. 449 ter cc. 1365, 1366.

[36] Vermeersch-Creusen, Epit. I, n. 615, p. 304. Eichmann, 231. Nasprotnega mnenja Biederlack-Führich, 258. Haring se pridružuje milejšemu mnenju, 809, op. 7. Istotako Schäfer, Ordensr. 271, dokler se rimska stolica avtentično v nasprotnem smislu ne izjavi.

2. Vsi religiozi, tudi laiki in novinci so deležni privilegijev, ki pristojajo klerikom po cc. 119—123.

3. Privilegij eksemcije je urejen na sledeči način:

Vsi moški in oni ženski r e d o v i, ki so podrejeni regularnemu predstojniku, so izvzeti od uradne oblasti krajevnega ordinarija, kolikor zakon ne določa izjem. Eksemcije so deležni tudi novinci, domovi in cerkve teh redov. Eksemcija je, izvzemši opatije nullius, samo pasivna (c. 615).

Izjeme so nastopne: a) Redovniki, ki se mude nezakonito izven samostana, niso eksemtni. b) Redovnike, ki so izven samostana zakrivili zločin in katerih predstojnik navzlic opominu ordinarija ni kaznoval, sme kaznovati poslednji sam, tudi če so se mudili upravičeno izven svojega zavoda in so se tja vrnili. c) Razvade, nespodobnosti in nerednosti, ki jih ordinariji zapazijo v domovih in cerkvah eksemtnih religiozov, morajo naznaniti sv. stolici, ako jih predstojnik na opomin ne odpravi. V zavodih z manj nego 6 člani (domus non formatae), ki so vsled svojih razvad vernikom v pohujšanje, sme ordinarij začasno tudi sam potrebno odrediti (cc. 616, 617).

Od k o n g r e g a c i j so eksemtne samo one, ki so dobile poseben eksemcijski privilegij.

Vendar je uradna oblast ordinarijev glede (neeksemtnih) kongregacij juris pontificii omejena v toliko, da ne smejo spreminjati njih konstitucij ali odločati gospodarskih prašanj (izjeme cc. 533—535) in da se brez zakonite osnove tudi ne smejo vmešavati v notranje vodstvo in v disciplino. Toda v laiških religijah jim je dovoljeno in predpisano nadzorstvo tudi nad disciplino, moralnim vedenjem in nad izpolnjevanjem verskih dolžnosti (c. 618). Pri kongregacijah juris dioecesani nadzorstvo ordinarija ni omejeno.

4. Olajšav, ki jih ordinarij zakonito dovoli glede veljavnih cerkvenih predpisov (n. pr. postnih zapovedi), se smejo koristiti tudi vsi v diecezi navzoči religiozi, ako ni to v nasprotju z njihovimi zaobljubami in konstitucijami (c. 620).

5. Pobiranje milodarov je za cerkvene zadruge v zakonu posebej urejeno.[37]

a) Beraški redovi potrebujejo za pobiranje v škofiji, v kateri se samostan nahaja, samo dovoljenje svojih predstojnikov. Za pobiranje izven škofije morajo imeti tudi dovoljenje ordinarija, v katerega področju se naj pobira, a ta jim v slučaju

[37] Obče pravilo je uzakonjeno v c. 1503.

potrebe ne delaj težkoč. Pravica je omejena na resnične mendikante, t. j. na redove, ki po pravilih in konstitucijah ne smejo imeti nikake lastnine (c. 621).

b) Vsem kongregacijam se mora pobiranje posebej dovoliti in sicer morajo imeti kongregacije papeškega prava poseben apostolski indult in dovoljenje ordinarija kraja, kjer se namerava pobirati, kongregacije juris dioecesani pa dovoljenje ordinarijev samostana, ki hoče pobirati, ter krajev, v katerih namerava pobirati. Dovoljenje naj dajo ordinariji samo v slučajih istinite potrebe, kateri se drugače ne more odpomoči, in samo za omejen okoliš (c. 621 §§ 1—3).

Kristjanom vzhodnih obredov je zabranjeno brez reskripta kardinalske kongregacije za Vzhodno cerkev pobirati med kristjani rimskega obreda. Obratno naj ordinariji latinskega obreda ne pošiljajo religiozov pobirati milodare med kristjane vzhodnih obredov (c. 622 § 4).[38]

6. Vladajoči redovniški opati morajo prejeti tekom treh mesecev po izvolitvi od škofa, v katerega področju se njih samostan nahaja, predpisani blagoslov. Po benedikciji smejo deliti podrejenim religiozom tonzuro in nižja posvečenja ter posluževati se vseh častnih znakov (pontifikalij) kakor opatje nullius, izvzemši edinole višnjevi pileolus (cc. 625, 325).

§ 108.

Dolžnosti in pravice religiozov, ki zavzemajo cerkvena dostojanstva ali položaj župnikov.

Cc. 626—631. Eichmann, K. R., §§ 97, 98. Haring, § 209. Leitner, K. R. III, 442 ss. Schäfer, O. R., 324 ss. Vermeersch-Creusen, Epit. I, n. 630 ss. Biederlack-Führich, 277 ss.

Religiozi dostojanstev, zvanj in beneficijev, ki se z njihovim staležem ne zlagajo, brez papeževega dovoljenja ne smejo sprejeti. Take vrste so n. pr. beneficia saecularia in zvanje generalnega vikarja (c. 367 § 1). Pri dostojanstvih pa, kjer te zapreke ni (volilne škofije), mora po volilnem kolegiju izbrani religioz, predno volitev sprejme, dobiti za to dovoljenje od predstojnika. Ako je zaobljubil, da ne

[38] O načinu pobiranja, ki se naj vrši po starejših profesih trdnega značaja, obstojajo posebni od rimske stolice izdani predpisi in sicer za sestre dekret Congreg. Ep. et Reg. z dne 27. marca 1896 „Singulari", A. S. S. XXVIII, p. 555, in za moške mendikante dekret Congreg. de Relig. z dne 21. nov. 1908, A. A. S. I, p. 153. Prim. Schäfer, 313 ss.

bo sprejel nikakega dostojanstva, je potrebna za odstranitev te ovire posebna dispenza[39] papeža (c. 626).

1. Religioz, ki je postal kardinal ali škof, ohrani svoj stalež ter vživa njegove privilegije tudi v novem dostojanstvu. A na drugi strani ga vežejo dolžnosti iz zaobljub i nadalje, izvzemši samo one, ki po njegovem lastnem modrem prevdarku niso v skladu s sedanjim njegovim službenim položajem. Oblast predstojnikov nad njim preneha, obljuba pokorščine ga veže odslej edino napram papežu (c. 627).

Redovnik slovesnih zaobljub, ki je postal škof ali ki je bil pomaknjen v drugo dostojanstvo (n. pr. nuncij, legat, apostolski administrator, vikar, prefekt) sme svobodno uporabljati in uživati svoje dohodke in pridobitke. Lastnina na novih pridobitkih pa pripade škofiji, vikariatu ali prefekturi, odnosno redu ali rimski stolici v smislu c. 582. Religioz, ki po zaobljubi ni izgubil lastnine na svojem imetju, sme z njim zopet svobodno razpolagati in novi pridobitki pripadejo njemu samemu v last. Toda pri naklonitvah, ki ne veljajo njim osebno, morajo religiozi dostojanstveniki v vseh primerih upoštevati voljo darovalcev (c. 628).

Po prestanku dostojanstva (vsled ostavke, odpoklica i. p.) se mora religioz vrniti v samostan, vendar si sme bivši kardinal ali škof izbrati katerikoli zavod svoje religije za bivališče. Ne pristoja mu pa niti aktivna niti pasivna volilna pravica (c. 629).

2. Religioz more postati ž u p n i k samo na podlagi apostolskega indulta, ker zvanje župnika z njegovimi zaobljubami ni v skladu. Ako pa ne vodi župnije „titulo parochi", ampak samo „titulo vicarii", ker je z njegovo religijo pleno jure združena, je dovolj, da ga predstojnik predlaga in škof potrdi.

V obeh primerih ostane na zaobljube in konstitucije vezan, kolikor je izpolnjevanje dotičnih obvez z njegovo službo združljivo.

Glede redovniške discipline je parochus ali vicarius religiosus odvisen od predstojnika, glede pastirovanja pa od krajevnega ordinarija.

Kar poklonijo verniki religiozu kot župniku, pripade župniji v last. Ostali pridobitki (stolnina, stipendije za maše) so

[39] Dovoljenje predstojnika ni potrebno, ako izvrši imenovanje papež neposredno sam, ker je papež vrhovni predstojnik vseh religiozov.

presojati po pravilih, ki veljajo za religioze sploh (cc. 580, 582). Milodare in darila v korist župljanov, katoliških šol in z župnijo zvezanih dobrodelnih zavodov, sme tudi parochus ali vicarius religiosus prejemati, pobirati, upravljati, celo izdajati, vse pod nadzorstvom predstojnika. To delovanje ne nasprotuje zaobljubi siromaštva, ker gre samo za poverjene vrednosti. Glede zbirk za zgradbo, opremo in vzdrževanje župnih cerkvá pa je določeno, da jih morajo upravljati in hraniti za samostanske cerkve predstojniki, za druge pa ordinariji.

Dasi stoji pastirovanje teh organov neposredno pod jurisdikcijo krajevnega ordinarija, sme kaznovati njih uradne pregreške poleg ordinarija tudi predstojnik. V primeru, da odloči vsak drugače, velja odlok ordinarija (cc. 630—631). Religiozi so kot župniki vedno prosto odstavljivi (c. 454 § 5).

V. Poglavje.

Izstop in odpust religiozov iz samostanskih združenj.

§ 109.

Prestop v drugo združenje ali v drugi svojepravni samostan istega reda.

Cc. 632—636. Eichmann, K. R., § 99. Haring, § 210. Pöschl, K. R.[2], 273 s. Schäfer, O. R., 334 ss. Vermeersch-Creusen, Epit. I, n. 634 ss. Biederlack-Führich, 286 ss.

Zakon pozna dva načina, kako se življenska skupnost za kandidate in člane religij, ki je nastopila s prejemom v združenje, zopet razreši. Prvi je označen kot egressus e religione, izstop, drugi kot dimissio religiosorum, odpust. Izstop z istočasnim novim vstopom pa pomeni prestop v drugo združenje ali drugi svojepravni samostan istega reda. Za vez med religijo in članom je bistvena in značilna stabilitas loci, ki ima za posledico, da religioz ne more brez dovoljenja zakonitega oblastva prestopiti v drugo, niti strožje niti milejše združenje ali v drugi svojepravni samostan istega reda. Zakonito oblastvo, ki mu more to dovoliti, ob potrebi prestop v drugi samostan sui juris istega reda tudi zaukazati,[40] je rimska stolica (c. 632).

[40] Prim. Eichmann, str. 237.

a) Pri prestopu iz svojepravnega samostana v drug zavod istega reda ostanejo noviciat in zaobljube v veljavi, z dnevom prestopa ugasnejo vse dolžnosti in pravice napram prejšnjemu in stopijo v moč dolžnosti in pravice v novem zavodu (cc. 633 § 3, 635 n. 1).

b) Ob prestopu v drugo religijo je potreben v njej ponoven noviciat in storiti se morajo nove zaobljube. Med noviciatom v novi religiji so dolžnosti in pravice v prejšnjem udruženju ukinjene, zaobljube pa vežejo dalje in sicer stopita glede pokorščine na mesto prejšnjega predstojnika novi predstojnik in voditelj novincev. Ako v novi religiji ne pride do zaobljub, potem se mora religioz vrniti v prejšnji svoj zavod (če ni med tem doba zaobljub potekla). Religioz trajnih zaobljub se mora v novi religiji po noviciatu ali po morebitni podaljšani dobi preizkušnje brez časovnih zaobljub pripustiti takoj k trajnim zaobljubam ali pa se mora vrniti v prejšnjo religijo. Z novo zaobljubo ugasnejo vse dolžnosti in pravice v prejšnjem udruženju. Zato preneha biti redovnik slovesnih zaobljub, ki je zakonito prestopil v kongregacijo in v njej položil priproste zaobljube, religiosus sollemniter professus, in posledice slovesnih zaobljub ga več ne obremenjujejo, ako apostolski indult za njegov prestop izrecno ne določa kaj drugega (cc. 633 §§ 1, 2, 634, 635 n. 1., 636).

c) V obeh primerih prestopa ostanejo pridobitki religioza last one pravne osebe, kateri so pripadli v smislu cc. 580 § 2 in 582. Dota in morebitna druga imovina religioza preide s prestopom v drugi samostan ali z novimi zaobljubami na novo udruženje, dohodki dote gredo le-temu že za časa noviciata (cc. 635 n. 2, 551 § 2).

§ 110.

Izstop iz reda ali kongregacije.

Cc. 637—645. Eichmann, K. R., § 100. Haring, § 211. Leitner, K. R. III, 451 ss. Biederlack-Führich, 290 ss. Schäfer, O. R., 339 ss. Pöschl, K. R.², 268 ss. Vermeersch-Creusen, I, n. 638 ss.

V celem štejemo štiri primere izstopa, od katerih sta prva dva zakonita, t. j. v skladu s pravnimi določili, druga dva pa v nasprotju z njimi in zato nezakonita. Izstop se razlikuje od odpusta v tem, da je plod volje in hotenja religioza, dočim se izvrši odpust proti ali vsaj preko njegove volje.

1. Svoboden izstop. Postulantom in novincem je izstop vedno prost, a tudi udruženje jih vsak hip lahko

odslovi, ker med preizkusnim časom ne obstoja med njim in kandidati nikaka pravna vez.

Kadar pa je storil kandidat vsaj časovne zaobljube, je postalo zanj skupno življenje z drugimi člani po pravilih religije za določeno dobo obvezno. Trajno vez med religiozom in udruženjem pa vstvarijo šele trajne zaobljube.

O svobodnem izstopu govorimo pri profesih časovnih zaobljub, ako zapuste po preteku zaobljubljene dobe samostan ali prostovoljno ali vsled tega, ker jih udruženje iz pravičnih in pametnih razlogov noče pripustiti k ponovnim časovnim ali trajnim zaobljubam. Bolezen pa se more smatrati za pravičen razlog samo v primeru, da jo je religioz pred zaobljubo v hudobnem namenu (dolose) zamolčal in prikrival (c. 637).

2. Izstop na osnovi indulta. Med zaobljubljeno dobo je za izstop potrebno dovoljenje papeža, ako gre za religio juris pontificii. Pri kongregacijah juris dioecesani sme dati potrebni indult tudi krajevni ordinarij. Ako se glasi dovoljenje na bivanje izven samostana za prehodno dobo, se imenuje indultum exclaustrationis, ako je podeljeno trajno, se zove indultum saecularizationis (c. 638).

Učinek je različen. Exclaustratus ostane vezan po dolžnostih, ki izhajajo iz zaobljub, kolikor so z življenjem izven samostana spojljive. Samostanski kroj mora odložiti, glasovalna pravica je ukinjena, a duhovne dobrine religije mu ostanejo. Pokorščina napram samostanskemu predstojniku se spremeni v pokorščino napram ordinariju bivališča (c. 639).

Saecularizatio pa pomeni trajno ločitev od religije in povratek v svet. Bivši religioz mora odložiti samostanski kroj, dolžnosti iz zaobljub in njih pravni učinki ugasnejo, na njih mesto stopijo za majoriste obče dolžnosti klerikov višjih posvečenj. Ob ponovnem vstopu v samostan, ki je na podlagi papeževega indulta mogoč, je treba ponoviti noviciat in zaobljube (c. 640).[41]

Glede sekulariziranih majoristov veljajo še posebni predpisi. Oni, ki vsled zaobljub ni izgubil škofijske pristojnosti, se mora po izstopu vrniti v svojo škofijo in škof ga mora sprejeti. Ako je pa njegova škofijska pristojnost vsled trajnih zaobljub ugasla, se mora osnovati nova, inače svojega posvečenja ne sme izvrševati. Škof bivšega religioza lahko sprejme ali brezpogojno

[41] O učinkih sekularizacije po prejšnjem pravu, ki niso bili tako dalekosežni kot sedaj, ker so se obveznosti iz slovesne zaobljube samo omilile, ne pa popolnoma spregledale, prim. Haring, 819.

ali pa samo za poskus za dobo treh let, ki jo po potrebi sme še za tri leta podaljšati. Brezpogojni sprejem ali pretek poskusne dobe, ne da bi bil med njo religioz odpuščen, pomeni ipso facto njegovo inkardinacijo škofiji (c. 641).

Vsi religiozi, ki so se povrnili v svet, so brez posebnega papeževega dovoljenja izključeni od izvestnih uglednejših mest v cerkveni službi in v cerkvenih učnih zavodih.[42] To pravilo velja tudi za profese, ki so storili samo časovne obljube ali so pod prisego obljubili, da bodo v religiji vztrajali ali so se po svojih konstitucijah s posebnimi zaobljubami v kaj drugega obvezali, ako je ta obveza že polnih šest let trajala, predno so izposlovali dispenzo od papeža (c. 642).[43]

Izstopivši religioz ne more za svoje poslovanje v samostanu od religije ničesar zahtevati. Nunam in sestram se ob izstopu vrne dota. Če so pa bile sprejete brez dote in nimajo lastne imovine za vzdrževanje, naj jim samostan po milosti nakloni primerna sredstva za povratek domu in za preživljanje v prvem času. Višina te podpore naj se določi sporazumno, ali če to ni mogoče, po ordinariju. Podpora pa ostane miloščina, ker ni osnovana na pravni obvezi (c. 643).

Nezakonito zapustita samostan apostata a religione in fugitivus.

3. Apostata a religione je religioz trajnih zaobljub, ki je ostavil samostan brez dovoljenja v namenu, da se tja ne vrne več, ali ki se je odstranil sicer z dovoljenjem, ki se pa ne vrne v namenu, da se ogne samostanskemu življenju.

Zla namera se pravno domneva, ako se odpadnik tekom 30 dni ni vrnil niti ni predstojniku sporočil, da se hoče vrniti.

---

[42] Brez posebnega papeževega indulta ne sme dobiti sekularizirani profes beneficija na kaki baziliki (Basilica major vel minor) ali v stolnici, tudi ne učnega ali drugega mesta v seminarjih, vzgojevališčih za klerike, ali na univerzah in drugih zavodih s promocijsko pravico, ravno tako ne kateregakoli mesta v škofijskih kurijah ali samostanih, torej tudi ne more postati spovednik in to niti v zavodih kongregacij juris dioecesani.

[43] Te posledice ne zadenejo novincev ter profesov, ki izstopijo po preteku dobe časovnih zaobljub, ako ta še ni trajala šest let, ali ki so dobili dispenzo pred pretekom šestih let od storjenih obljub. Prim. Haring, 820, Leitner, 456 ter dekret Congr. Rel. 5. aprila 1910, A. A. S. II, 232 ss.

4. Fugitivus, ubežnik, je tisti, ki zapusti brez dovoljenja samostan, ki pa ima namen, da se tja povrne.[44]

Odpadnik in ubežnik ostaneta vezana na zaobljube in pravila in imata dolžnost se takoj vrniti v samostan. Skesani povratek jima daje pravico na zopetni sprejem (cc. 644, 645).

Kazni za odpadnika in ubežnika so določene v cc. 2385, 2386.

§ 111.

Odpust religiozov.

Cc. 646—672. Eichmann, K. R., § 101. Pöschl, K. R.², 270 ss. Haring, § 211 (III). Biederlack-Führich, 296 ss. Leitner, K. R. III, 460 ss. Schäfer, O. R., 354 ss. Vermeersch-Creusen, Ep. I, n. 650 ss.

Vsled zaobljub sprejetih od zakonitega predstojnika nastane za samostansko udruženje pravnoveljavna pogodbena obveza, da religioza obdrži v svoji sredi, da zanj skrbi in ga vzdržuje. A ta obveza preneha, kadar se religioz sam storjenih obljub ne drži in z njimi pogodbeno sprejete dolžnosti krši. V tem primeru je udruženje upravičeno in z ozirom na ostale člane in na dobrobit samostanske družine pač tudi zavezano, da besedolomnika in kršitelja samostanske discipline iz svoje srede izloči in odpusti.

Po kodeksu je ločiti več primerov:

I. Odpust ipso facto.

Kot po zakonu vsled dejanja samega odpuščeni (ipso facto legitime dimissi) se smatrajo:

a) religiozi, ki so javno odpadli od katoliške vere. Javnost odpada je presojati po c. 2197 n. 1;

b) ki so ubežali z osebo drugega spola;

c) ki so sklenili ali poskusili skleniti zakon (brak), dasi samo civilen. Ali je sklenjen zakon veljaven (c. 1038)

[44] Fuga v smislu kodeksa je tudi egressio furtiva, če se kdo odstrani skrivaj iz samostana in upa neopažen priti nazaj. O tem, kako dolgo mora odsotnost trajati, da postane „fuga", ni določila. Vermeersch-Creusen, p. 325, je mnenja, da več kot en dan.

ali neveljaven (c. 1073), je neupoštevno. Razen odpusta zadene dotičnike tudi še kazen po c. 2388 (c. 646 § 1).

V vseh teh primerih gre za težko pohujšanje, s katerim se je religioz sam iz dosedanje samostanske skupnosti izločil. Odpust je izvršen s tem, da predstojnik izda s kapitljem ali sosvetom po predpisih konstitucij popis dejanja (declarationem facti). Vsako sodno postopanje odpade (c. 646 § 2).

II. Odpust z odlokom ali s sodbo.

Postopanje je različno pri religiozih začasnih in pri onih trajnih zaobljub. Pri religiozih trajnih zaobljub veljajo za laiške in kleriške neeksemtne religije zopet drugačni predpisi kakor za kleriška eksemtna udruženja.

1. Odpust religiozov časovnih zaobljub.

Člana religije papeškega prava more odpustiti najvišji predstojnik ob pristanku sosveta, posvedočenem po pismenem tajnem glasovanju, nuno ali sestro pa krajevni ordinarij. Ako je samostan podčinjen moškemu redu, izrečeta odpust ordinarij in superior regularis, katerim mora predstojnica s svojim sosvetom zadevo pismeno posvedočiti. V kongregacijah juris dioecesani je za odpust pristojen ordinarij, ki pa naj svoje pravice ne izvršuje brez vednosti predstojnikov ali kadar ti upravičeno z njim ne soglašajo.

V vsakem slučaju je odpust dovoljen samo, če so:

a) podani za to tehtni vzroki ali na strani religije ali na strani religioza. Zadosten razlog za odpust je pomanjkanje samostanskega duha, ki vstvarja drugim pohujšanje, ako ostanejo vrh tega opetovani opomini in primerne pokore brez uspeha. Slabotno zdravje pa ne tvori takega razloga, če se ni ob sprejemu namenoma prikrivalo.

b) Če so ti razlogi predstojniku, ki izreče odpust, znani, dasi ne formalno dokazani.

c) Če je o njih obveščen tudi religioz, kateremu je bila dana prilika, da se prosto izjavi in kojega zagovor je bil predložen tudi predstojniku, ki o odpustu odloča.

Proti odloku se sme religioz pritožiti na apostolsko stolico in pred rešitvijo rekurza nima odpust pravne moči. Ženskam se mora dati potrebna podpora in preživnina (c. 647).

Odpuščeni religioz je razrešen vseh dolžnosti iz zaobljub. Če je majorist, se mora podati v svojo škofijo nazaj. Če je minorist, pa postane povsem zopet laik (c. 648).

2. Odpust religiozov trajnih zaobljub v kleriških neeksemtnih ali v laiških religijah.

a) Pri moških religijah.

Pogoj za odpust so trije zločini, dvakratni opomini in izostalo poboljšanje, tako da je zakrknjenost očividna.

Zločini morajo biti zunanje narave in v nasprotju ali z občim ali pa posebnim za religioze veljavnim pravom. Vsi morajo biti iste vrste ali pa vsaj med seboj slični, da se po njih spozna pokvarjena, v zlo obrnjena volja. Zadostuje pa tudi en sam trajni delikt, ki se po brezuspešnih opominih pomnoži na tri.

Pred opominom morajo biti zločini ali notorni, ali vsaj izvensodno priznani ali pa dokazani po preiskavi. Grešnika mora opomniti višji predstojnik ali sam ali po pooblaščencu. Opomini se morajo izreči po prvih dveh zločinih, če gre pa za nadaljevano stanje, je treba, da leži med prvim in drugim opominom razdobje vsaj treh dni.

Opomini naj bodo zvezani s primernim poukom. Višji predstojnik naj naloži grešniku primerno pokoro in kazen, od katerih je pričakovati poboljšanja in zadoščenja za dano pohujšanje. Po potrebi naj višji predstojnik grešnika premesti v drug zavod, kjer bo nadzor uspešnejši in priložnost za greh manjša. Obenem z opominom je zapretiti z odpustom.

Ako religioz po drugem opominu zagreši nov zločin ali če vztraja še nadalje pri prvotnem, se domneva, da je nepoboljšljiv (cc. 649, 656—662).

Če je vse to ugotovljeno, sklepa o zadevi najvišji predstojnik s svojim sosvetom. Ako je večina glasov za odpust, izda pri religijah juris pontificii odlok o odpustu najvišji predstojnik. A odlok mora biti, da stopi v moč, potrjen od apostolske stolice. Če pa je religio juris dioecesani, izreče odpust krajevni ordinarij po svojem modrem prevdarku (c. 650).

b) Pri ženskih religijah.

Tudi za odpust članic ženskih religij trajnih zaobljub, slovesnih ali priprostih, so težki zunanji pregreški in nepoboljšljivost, dokazana po neuspešnih poskusih, doseči spreobrnenje, neobhodni pogoj.

Tudi nuni ali sestri se mora nuditi prilika prostega zagovora (c. 651). Ako gre za kongregacijo juris dioecesani, je stvar krajevnega ordinarija dotičnega zavoda, da zadevo preišče in izda odlok o odpustu. Če gre za nuno, mora ordinarij vse spise s svojim in z mnenjem predstojnika reda, kateremu je ženski samostan eventualno podrejen, vposlati kardinalski kongregaciji za redovniške posle. Ako gre pa za sestro kongregacije papeškega prava, predloži najvišja predstojnica vse spise in listine

imenovani kardinalski kongregaciji, ki dokončno odloča, kaj je v vsakem slučaju ukreniti (c. 652).

c) Odpust v nujnih primerih.

V slučajih težkega zunanjega pohujšanja ali škode, ki grozi zavodu, sme višji predstojnik ob pristanku svojega sosveta, in če preti vsled odlašanja nevarnost in ni časa obrniti se na višjega predstojnika, sme s pristankom svojega sosveta in ordinarija celo lokalni predstojnik religioza takoj poslati nazaj v svet. Samostanski kroj se pridrži v zavodu, zadeva pa se predloži po ordinariju ali višjem predstojniku, če je prisoten, takoj sveti stolici v presojo (c. 653).

3. O sodnem postopanju radi odpusta članov eksemtnih kleriških religij trajnih zaobljub.

Pred odpustom se mora izvršiti sodno postopanje ter so vsi privilegiji temu predpisu nasprotne vsebine odpravljeni.

Sodbo izreče sodišče, obstoječe iz najvišjega predstojnika religije ali samostanske kongregacije in njegovega sosveta ali kapitlja, ki šteje vsaj štiri religioze. Če jih ni toliko, morajo predsednik in člani sosveta ali kapitlja število po drugih religiozih dopolniti.

Predsednik določi v sporazumu s člani sodišča javnega obtožitelja (cerkvenega pravdnika).

Predmet obtožbe tvori krivda obtoženca, ki mora biti ugotovljena na način, opisan pod II, 2, a) tega §-a. V to svrho mora neposredni višji predstojnik po završenih brezuspešnih opominih in poboljševalnih odredbah vse spise in dokaze vposlati najvišjemu predstojniku. Ta pa jih izroči javnemu obtožitelju, da stavi svoje predloge.

Obtožitelj sme preiskavo dopolniti. Ako predlaga obtožbo, se mora uvesti postopanje, predpisano v prvem delu četrte knjige cerkvenega zakonika. V postopanju treba ugotoviti izvršene zločine, dvakratne opomine in izostalo poboljšanje.

Ako se je sodišče, zvesto premotrivši izvajanja in predloge obtožitelja in obtoženca, prepričalo, da so dokazi zadostni, naj proglasi sodbo na odpust. Ta sodba postane izvršljiva šele, ko jo je potrdila kardinalska kongregacija za religioze; le-tej mora predsednik sodišča čimpreje vposlati vse spise.

Za oddaljene kraje in navadne slučaje je najvišji predstojnik upravičen, da pooblasti vsaj tri izkušene in modre religioze, da izrečejo kot delegirani sodniki po predpisanem postopanju odpust (cc. 663—667).

Ako izreče odpust iz nujne potrebe v smislu c. 653 neposredni višji ali lokalni predstojnik, se mora proti odpuščenemu religiozu takoj uvesti v zakonu predpisano postopanje (c. 668).

4. Posledice odpusta religiozov trajnih zaobljub.

Odpuščen religioz trajnih zaobljub ostane po zaobljubah vezan, ako konstitucije ali poseben papežev indult ne določajo kaj drugega.

Odpuščen minorist postane povsem zopet laik (c. 669).

Klerik višjih posvečenj, ki je zagrešil zločin po c. 646 (zgoraj pod I.), ali ki je odpuščen radi zločina, za katerega je določena po občem pravu kot kazen infamia juris, depositio ali degradatio, izgubi za vedno pravico, nositi duhovniško obleko (c. 670).[45]

Ako je bil pa njegov pregrešek lažje vrste od ravnokar omenjenih, nastopi kot posledica odpusta suspensio a sacris, ki traja tako dolgo, da dobi odvezo od sv. stolice. Kardinalska kongregacija more v tem primeru ukazati, da naj biva, oblečen kot sveten duhovnik, v določeni škofiji. Obenem se škofu naznanijo razlogi odpustitve. Škof naj potem moža odkaže v poboljševalni zavod, ali pa ga naj izroči pobožnemu in modremu duhovniku v nadzorstvo. Če se religioz ne vkloni, potem mu je pravica do duhovske obleke takoj odvzeta in prejšnji njegov zavod nima napram njemu nikakih obveznosti več. Če se pa kaže pokornega in poslušnega, potem mora prejšnja religija v roke ordinarija zanj plačevati podporo (subsidium caritativum) za njegovo vzdrževanje, če nima potrebnih sredstev od drugod. Ako se odpuščeni uda duhovna nevrednemu življenju, potem naj ga ordinarij po preteku enega leta ali že poprej izbacne iz poboljševalnice ter mu odvzame podporo in odreče pravico do duhovske obleke. O tem svojem ukrepu mora ordinarij obvestiti rimsko stolico in udruženje, kateremu je odpuščeni prej pripadal. Če je pa odpuščeni religioz tekom enega leta kazal dobro vedenje, tako da se sme upati na njegovo poboljšanje, potem naj ordinarij njegovo prošnjo, da se ga odveže od suspenzije, v Rimu podpira in mu po ugodni rešitvi zopet dovoli izvrševanje duhovniškega poklica, da more od njega dohodkov živeti. O odpuščenih diakonih in subdiakonih pristoja odločba Rimu (c. 671).

Odpuščeni religioz, ki ni razrešen storjenih zaobljub, se mora vrniti v samostan in ta je zavezan ga sprejeti, ako je dokazano popolno poboljšanje za dobo treh let. Tehtni pomisleki proti vrnitvi v samostan na tej ali oni strani se morajo predložiti apostolski stolici (c. 672 § 1). Če ni več vezan po zaobljubah, potem naj dela duhovniško službo pod nadzorstvom škofa, ki ga dobrohotno sprejme. Če takega škofa ne najde, je treba poročati v Rim (c. 672 § 2).

[45] Glej Biederlack-Führich, 308, kjer so ti primeri našteti.

Drugi oddelek.

Družbe s skupnim življenjem brez zaobljub in društva laikov.

§ 112.

Družbe s skupnim življenjem brez zaobljub.

Cc. 673—681. Eichmann, K. R., § 102. Haring, § 212. Schäfer, O. R., 374 ss. Vermeersch-Creusen, Epit. I., n. 671 ss. Biederlack-Führich, 310 ss.

Med udruženji s skupnim življenjem uravnanim po zaobljubah ter nepregledno vrsto društev s člani, ki ostanejo v svetu, se nahajajo kot prehodna oblika v cerkvenem organizmu družbe s samostanskim življenjem, katerih člani pa ne polagajo običajnih javnih zaobljub čistosti, siromaštva in pokorščine. Zakonik jih naziva „societates" in jih na ta način loči od udruženj, „religiones". Tudi družbe, v katerih se ne polagajo zaobljube, ali sploh nikake ali vsaj ne javne, imajo svoje predstojnike in svoje konstitucije, s katerimi je podrobneje urejena njih ustava, toda njih člani (sodales) niso „religiosi".[46]

Te vrste družbe so kleriške ali laiške, juris pontificii ali juris dioecesani. Ta svojstva so presojati po enakih kriterijih, kakor so uzakonjeni za religije (cc. 673, 488 n. 3, 4).

Glede ustanavljanja in razpuščanja družb kot celot, ali njihovih pokrajin in posameznih naselbin veljajo za kongregacije uzakonjena načela. Vodstvo je urejeno po konstitucijah, a v vsem se morajo smisloma upoštevati v cc. 499—530 glede predstojnikov in kapitljev ter glede spovednikov in kaplanov uzakonjeni predpisi (cc. 674, 675).

Tako družba kot celota kakor njene pokrajine in posamezni zavodi so pravne osebe s polno imovinsko in pridobitno sposobnostjo. Imovina se mora upravljati po predpisih cc. 532—537. Kar posamezni člani z ozirom na družbo pridobe, pripade le-tej, glede uprave njihove zasebne imovine in novih pridobitkov pa so odločilne konstitucije

[46] Zaobljube, katerih ne sprejme v imenu cerkve zakoniti zastopnik, niso javne, ampak samo zasebne (c. 1308 § 1). Družba, v kateri so take obljube uvedene, ni religio, tudi če sme, kakor pri Lazaristih, obveznosti iz njih spregledati samo papež. Schäfer, l. c., 375.

(c. 676); po le-teh se vrši tudi sprejemanje novih članov. Toda za noviciat ostane c. 542 obvezen. Za studije in pripuščanje sodalov k posvečenjem veljajo enaki predpisi kakor za svetne klerike, če ni kaj drugega določeno v posebnih papeževih odredbah (cc. 677, 678).

Poleg dolžnosti, ki jih vsebujejo konstitucije, vežejo sodale v obče tudi splošne dolžnosti klerikov in ravno tako dolžnosti, ki jih zakon (cc. 595—612) nalaga religiozom. Na drugi strani pa so vsi sodali, kleriki in laiki, deležni splošnih predpravic klerikov (cc. 119—123) kakor tudi dotični družbi neposredno podeljenih privilegijev, ne vživajo pa brez posebnega papeževega indulta privilegijev religiozov (cc. 679 § 1, 680).

Klavzura je urejena po konstitucijah, nadzirajo jo krajevni ordinariji (c. 679 § 2).

Pri prestopu iz ene družbe v drugo družbo ali religijo in pri izstopu iz nje so poleg konstitucij uporabljati smisloma cc. 632 do 635, 645, pri odpustu pa cc. 646—672. Eksklavstracija in sekularizacija sta pravno nemogoči, ker nedostaje javnih zaobljub.

Družbe brez javnih zaobljub s skupnim življenjem so pri nas n. pr. Lazaristi in Salezianci, v drugih državah Palotinci, Oratorianci, Beli očetje, Misionska družba božjega srca Jezusovega, na Holandskem in v Belgiji Begini.[47]

§ 113.

Cerkvena društva.

Cc. 684—701. Eichmann, K. R., 249 ss. Leitner, K. R. II², 105 ss. Haring, §§ 213, 214. Hilling, Pers. R., 249 ss. Schäfer, O. R., 379 ss. Vermeersch-Creusen, Epit. I, n. 686 ss.

1. Cerkvena društva (associationes) imenujemo društva, ki so od cerkvenih oblastev osnovana ali vsaj odobrena v svrho, da v njih združeni verniki ali pospešujejo med člani krščansko popolnost, ali goje dela pobožnosti in usmiljenja, ali prispevajo k povzdigu javnega bogoslužja (c. 685). Njih pomen je sosebno ta, da se pritegnejo laiki v čim izdatnejši meri k udejstvovanju v korist ciljem, ki jih cerkev zasleduje. Ti na najširši podlagi vstvarjeni organizmi naj bi tvorili izpopolnilo redne cerkvene ustave

[47] Eichmann, K. R., 246. Vse v to kategorijo spadajoče družbe ali sekularne kongregacije našteva Heimbucher, Die Orden u. Kongregationen der kath. Kirche, III², 1907, 401 ss.

in številnih cerkvenih redov, kongregacij in družb s samostanskim življenjem.

V glavnem ločimo tri vrste cerkvenih društev: a) Tretje redove za svetne ljudi (tertii ordines saeculares); b) bratovščine, ki se po činu dele v nadbratovščine (archiconfraternitates) in navadne bratovščine; c) pobožna društva (piae uniones), ki so ali primarna (piae uniones primariae) ali pa navadna. S tem je tudi že izražen činovni red med njimi: na najvišjem mestu so tretji redovi, na najnižjem navadna pobožna društva (cc. 700, 701).

2. Vsako društvo predpostavlja posebno društveno organizacijo s posebnim imenom, s pravili, odborom. Niso pa po cerkvenem pravu vsa društva pravne osebe, ampak gre to svojstvo samo tistim, katerim izda zakoniti cerkveni predstojnik formalno ustanovno listino (c. 687). Taka je pri bratovščinah vedno potrebna (c. 708), zato so v smislu cerkvenega prava vse bratovščine pravne osebe (personae morales collegiales). Ali so to tudi po civilnopravnih predpisih, je odvisno od tega, ali so se kot društva konstituirale in oblastvom prijavile ali ne.

Cerkveno pravo pozna celo društva, ki so kot korporacije organizirana, ki pa navzlic temu niso pravne osebe, ako nimajo formalnega ustanovitvenega odloka. Vendar pa jih ta popolnejša organizacija odlikuje napram drugim društvom v toliko, da jim gre vsled nje naziv s o d a l i t i a. Vse bratovščine so sodalitia, niso pa vsa sodalitia bratovščine. Sodalitia so poleg vseh bratovščin tudi vsi tretji redovi, izmed pobožnih društev pa samo ona, ki so kot korporacije organizirana (c. 707).

Cerkvena društva si ne smejo nadeti imen, iz katerih bi se spoznalo stremljenje po novem, imen, ki pričajo o nepremišljenosti ali ki so prikrojena po neke vrste pobožnosti, katere rimska stolica ni odobrila (c. 688). Pravila morajo biti potrjena od papeža ali od krajevnega ordinarija. V primeru, da niso že v Rimu odobrena, sme ordinarij zahtevati spremembe, ki se mu zde potrebne (c. 689). Društva imajo pravico do zborovanj, do samostojnega urejanja lastnih zadev, do postavljanja odbora in drugih organov, kar se navadno vrši potom volitev. Za sklicavanje občnih zborov in za način volilnega postopka so merodajna načela cc. 161—182, s katerimi morajo biti pravila v skladu (c. 697). Tudi če društva odbornike po pravilih sama vo-

lijo, imenuje voditelja in pri bratovščinah kaplana krajevni ordinarij. To velja za vsa društva, ki so ustanovljena po ordinariju ali po papežu ali od religiozov izven lastnih cerkvá. Posebni privilegiji, po katerih določi voditelja ali kaplana druga oseba (n. pr. za bratovščine rožnega venca general Dominikancev),[48] ostanejo v veljavi. Ista oseba sme biti voditelj in kaplan. Tako voditelj kakor kaplan sta upravičena blagoslavljati kroje in znake poverjenih jim društev (n. pr. skapulirjev) in jih nadevati članom. Za društva, ki so ustanovljena od religiozov v njihovih lastnih cerkvah, imenuje voditelja samostanski predstojnik, a ordinarij ga samo potrdi (c. 698).

Vsa društva stoje pod jurisdikcijo in nadzorstvom ordinarija, ki ima dolžnost do vizitacij. O upravi imovine morajo vsa društva letno položiti ordinariju račune, a župniku samo v primeru, da je tako ukazal ordinarij. Cerkvena društva smejo prejemati milodare, ne smejo pa prirejati zbirk razun v sili in z dovoljenjem ordinarija, kateremu se mora o uporabi nabranih zneskov predložiti račun (c. 691).

3. Cerkev priznava kot svoja samo ona društva, ki jih je ustanovilo ali vsaj odobrilo zakonito oblastvo, to je ali papež ali škof. Ustanavljanje nekaterih cerkvenih društev, osobito bratovščin, pa je po posebnih privilegijih samostanskim predstojnikom poverjeno. V tem primeru so merodajna v prvi vrsti določila indulta. Po občem pravu je potreben tudi za taka društva pismeni pristanek ordinarija, ki je pa v obče implicite podan že z dovoljenjem nove samostanske naselbine. Ustanovne listine, ki se opirajo na papeški privilegij, morajo ustanovitelji izdajati brezplačno, samo dejanski pisarniški stroški se smejo zaračunati (c. 686).

Vsako društvo, ki naj postane pravna oseba, mora šteti vsaj tri člane (c. 100 § 2). A tudi društva brez pravne osebnosti se smejo osnovati samo v cerkvah ter javnih in polujavnih bogomolnicah. Pri kapiteljskih cerkvah je potreben pristanek kapitlja. V cerkvah ženskih samostanov naj obstojajo v obče samo ženska društva (c. 712).

Razen v velikih mestih se ne sme nahajati v istem kraju več bratovščin ali društev z enakimi imeni, pravili in cilji, ker bi utegnilo priti do rivalitete in sporov med njimi. V mestih s številnim prebivalstvom določi razdalje med enakimi društvi škof. Skrb krajevnih ordinarijev bodi, da se osnujejo v vsaki župniji bratovščine najsvetejšega zakramenta in krščanskega nauka, katere so po ustanovitvi takoj pridružene istoimenim

[48] Hilling, Personenrecht, 252.

nadbratovščinam v Rimu (c. 711). A bratovščina krščanskega nauka v onih krajih očividno ni obvezno predpisana, kjer je za verski pouk na drug način dovolj preskrbljeno.[49]

4. Vsa cerkvena društva imajo svoj sedež tam, kjer so ustanovljena. Vendar je mogoče prenesti z dovoljenjem ordinarija njih sedež na drug kraj, ako tega ne izključujejo določila zakona ali od papeža potrjena pravila. V tem primeru bi bilo potrebno dovoljenje papeža, katero je predpisano tudi za vsako premestitev nadbratovščine ali primarnega društva. Religijam pridržane bratovščine in društva se smejo premestiti samo s pristankom predstojnika (cc. 719, 724).

5. Iz zelo tehtnih razlogov sme škof od njega ali od njegovih prednikov ali od samostanskih predstojnikov z njegovim pristankom ustanovljena društva razpustiti, dočim je razpust društev, ustanovljenih od sv. stolice, le-tej pridržan. Proti odloku ordinarija je dopusten rekurz na papeža (c. 699).[50]

6. Sprejemanje članov se vrši po pravilih. Radi evidence pa se naj vpišejo člani v članski seznam. Pri društvih s pravno osebnostjo je ta vpis pogoj za veljavnost pristopa.

Pri društvih, ki so kot korporacije organizirana, naj se odsotni ne vpišejo med člane, navzoči pa ne brez svoje vednosti in proti svoji volji. Pri drugih društvih po občem pravu članstvo odsotnih ali nedoraslih oseb, ki jih n. pr. stariši vpišejo, ne bi bilo izključeno. Sprejeti se ne smejo nekatoliki, člani prepovedanih sekt, osebe, ki so notorno pod cenzuro in sploh javni grešniki. Tudi religiozi morejo biti člani, ako si po mnenju predstojnikov pravila društva in religije ne nasprotujejo. Zabranjen jim je samo pristop k tretjim redovom, dokler so po zaobljubah vezani. Tudi članstvo v več društvih istočasno je dopustno; izvzeti so tretji redovi, ker more vsak vernik biti včlanjen istočasno samo enemu izmed njih (cc. 693, 704, 705). Za sprejemanje članov sta poklicana pred vsem voditelj in kaplan (c. 698, § 2). Sprejem mora biti načeloma brezplačen, ako ni kak prispevek

[49] Prim. Hilling, Personenrecht, 254 op. 1 in istotam kakor tudi v tekstu navedene razpise rimske stolice tičoče se ustanavljanja bratovščin in priznanih jim odpustkov.

[50] O prestanku društev, ki so pravne osebe, prim. c. 102. Društva, ki so ustanovljena samo od vernikov, niso cerkvena društva in so presojati po državnih zakonih: n. pr. kat. dijaška, ženska društva i. t. d.

v korist društvu v pravilih določen in od ordinarija odobren. Z veljavnim pristopom postane novi član deležen pravic, privilegijev in duhovnih dobrin društva (cc. 692, 694).

7. Izstop iz cerkvenih društev je vedno dopusten, mogoča je pa tudi izključitev, toda po občem pravu samo iz pravičnih razlogov. Kdor od katoliške vere odpade ali pride notorno pod cenzuro ali velja za javnega grešnika, ta se naj po predhodnem brezuspešnem svarilu kot član izbriše. A svobodno mu je vložiti rekurz na ordinarija. Krajevni ordinarij ima brez ozira na pravila pravico, člane odpuščati iz vseh društev; samostanskemu predstojniku gre enaka pravica pri društvih, ki so na podlagi apostolskega indulta od religiozov ustanovljena (c. 696).

§ 114.

Tretji redovi.

Cc. 702—706. Literat. kakor v prejšnjem §-u.

Tretji redovi so društva vernikov, ki streme pod vodstvom kakega reda in v njegovem duhu za krščansko popolnostjo na ta način, da uravnavajo življenje, služeč sicer svojim svetnim poklicom, po pravilih odobrenih od rimske stolice. Nekateri tretji redovi so se tekom časa razvili v prave redove, drugi v kongregacije. Ti so presojati po pravu, ki velja za religioze. Tukaj govorimo samo o tretjerednikih, ki ostanejo v svetu.

Pravila za tretjerednike so od papeža potrjena, za člane je potrebna pred vstopom izvestna preiskusna doba, pri sprejemu morajo izpolnjevanje pravil pred voditeljem obljubiti, odlikovani so kot tretjeredniki s posebnimi znaki, čestokrat celo s posebnim krojem.

Samo nekateri redovi imajo privilegij, da smejo svoji organizaciji pridružiti poseben tretji red. Tako obstojajo tretji red sv. Benedikta, sv. Frančiška, sv. Dominika, tretji redovi premonstratenzov, trinitarcev in karmelitov.[51]

Celotni red se deli navadno v večje ali manjše število posameznih društev pod imenom „sodalitete tretjerednikov". Redovniški predstojniki smejo take sodalitete osnovati samo s pismenim pristankom krajevnega ordinarija. Sodalitete tretje-

[51] Hilling, Personenrecht, 257.

rednikov so vedno kot korporacije organizirane, zato je zanje potreben izrecen pristanek ordinarija tudi v primeru c. 686 § 3. Istotako mora ordinarij pristati na podelitev posebnega kroja, ki ga naj tretjeredniki nosijo ob javnih cerkvenih opravilih.

Ker veljajo tretji redovi za organizacije s popolno ureditvijo zunanjega življenja članov, ne morejo biti iste osebe istočasno člani več tretjih redov, dovoljen pa je prehod iz enega reda v drugi tretji red ali iz ene sodalitete v drugo. Če tretjerednik položi samostansko zaobljubo, preneha njegovo članstvo v tretjem redu za dobo, za katero ga zaobljuba veže.

Tretjeredniki, ki se skupno udeleže javnih procesij, pogrebov ali drugih cerkvenih svečanosti, — kar pa niso zavezani storiti — morajo hoditi za svojim lastnim križem in nositi javno svoje društvene znake.

§ 115.

Bratovščine in nabožna društva.

Cc. 707—719. Literat. kakor v prejšnjih §§-ih.

Bratovščine so cerkvena društva, katerih cilj je tudi pospeševanje javnega bogoslužja. Po tej posebni svrhi se razlikujejo od drugih nabožnih društev, ki hočejo gojiti samo dela pobožnosti ali usmiljenja. Bratovščine so korporacije in že po načinu ustanovitve pravne osebe. Ženske imajo v bratovščinah samo pravico do odpustkov in drugih duhovnih dobrin (nimajo pa volilne in glasovalne pravice).

Pri javnih cerkvenih opravilih morajo nositi bratovščine svoj posebni kroj ali svoje znake. Kroj ali znake bratovščin za javne obhode in opravila mora dovoliti ordinarij, isto tako pa tudi njih spremembo ali opustitev (cc. 707—709, 713 § 2, 714). Bratovščine so po zakonu zavezane vdeleževati se običajnih in drugih od ordinarija ukazanih procesij, ako niso s posebno odredbo te dolžnosti oproščene (c. 718).

Ordinarij je upravičen, da prisostvuje osebno ali po zastopniku zborom bratovščin, tudi če se vrše v cerkvah ali kapelah redovnikov, on potrjuje ali pa odklanja in odstavlja njihove uradnike in služitelje ter potrjuje, popravlja ali pa spreminja pravila in sklepe, kolikor niso odobrena po papežu. Izredni zbori bratovščin se morajo ordinariju vedno pravočasno naznaniti, sicer ima pravico, da jih prepove ali njih sklepe razveljavi (c. 715).

Bratovščine in nabožna društva naj si izberejo imena po lastnostih božjih, po tajnostih krščanske vere, po praznikih Gospodovih, Marijinih ali svetnikov ali pa po dobrih delih, za katera so ustanovljena.

Voditelji bratovščin in nabožnih društev so vedno duhovniki in sicer navadno župniki ali pa posebni za to določeni kaplani (rektorji). Duhovne pobožnosti se vrše, ako nima bratovščina svoje lastne cerkve, v kaki kapeli ali pri določenem altarju. Nikdar pa ne sme biti po teh opravilih oškodovana župnijska služba božja.

Imovina bratovščin in nabožnih društev s pravno osebnostjo se mora, ako nimajo lastne cerkve ali če je njih cerkev obenem župna cerkev, vedno ločeno od imovine cerkvene fabrike ali samostana upravljati (cc. 716, 717).

Religiozi morajo njim pridržanim bratovščinam in društvom ob ustanovitvi navesti vse duhovne milosti, katerih postanejo člani po vsebini apostolskih pooblastil deležni in ne smejo teh milosti nikakor omejevati (c. 713 § 1).

§ 116.

Nadbratovščine in primarna društva.

Cc. 720—725. Lit. kakor v prejšnjih §§-ih.

Bratovščina, ki si pridruži eno ali več drugih bratovščin, postane na ta način bratovščina višje vrste, archiconfraternitas. Društvo, ki naveže na se eno ali več drugih društev, pa se s tem povzdigne v primarno društvo, pia unio primaria. Taka pridružitev (aggregatio) je mogoča samo na podlagi apostolskega indulta. Po občem pravu morajo biti vsa društva, ki stopijo med seboj v zvezo, skladna po imenu in svrhi. V prvi vrsti pa odloča papežev indult. Učinek pridružitve je zgolj ta, da postanejo pridružena društva deležna istih odpustkov, privilegijev in duhovnih dobrin, kakor jih uživa nadbratovščina odnosno primarno društvo, nikakor pa ne vstvarja pridružitev razmerja nadrejenosti in podrejenosti.

Za veljavnost pridružitve je po c. 723 potrebno: 1. da je društvo zakonito ustanovljeno in da ni že pridruženo drugam, ker je samo enkratna pridružitev dopustna; 2. da krajevni ordinarij nameravani pridružitvi pismeno pritrdi istočasno, ko izda svedočbo o dobrem stanju in svrhi društva, za katerega pridružitev gre; 3. da se navedejo odpustki, privilegiji in druge milosti, ki se preneso po pridružitvi, v posebnem

seznamu, ki ga potrdi krajevni ordinarij nadbratovščine ali primarnega društva in ki se mora izročiti pridruženemu društvu; 4. da se pridružitev izvrši v obliki, določeni po statutih in trajno; 5. da se listina o pridružitvi izda in dopošlje popolnoma brezplačno. Tudi vsako prostovoljno darilo je strogo zabranjeno, samo dejanski stroški se smejo zaračunati.

Častni naslov višje sodalitete, nadbratovščine ali primarnega društva more podeliti društvom samo apostolska stolica (c. 725).

Četrta knjiga.

Cerkvena uprava.

Prvi oddelek.

Uprava posvečevalne oblasti, bogočastja in nauka.

I. Poglavje.

Uprava posvečevalne oblasti (potestas ordinis.)[1]

§ 117.

Pregled.

V širšem smislu znači cerkvena uprava vse delovanje cerkve, ki je usmerjeno za dosego postavljenih ji ciljev. Toda tu pride to delovanje samo v toliko v poštev, kolikor je pravno normirano, zato je predmet tega dela cerkvenopravnega sistema samo upravno pravo, kodificirano v cerkvenem zakoniku; iz njega spoznamo, da so tudi čisto bogoslovna območja, kakor dogmatika, liturgija, moralna in pastoralna teologija s pravom zvezana in po pravu zaščitena na ta način, da ima kršenje dogmatičnih, moralnih ali liturgičnih pravil posledice tudi v pravnem območju.

Cerkveno upravno pravo se tiče posvečevalne oblasti (zakramentov in zakramentalov), bogočastja in njegovih predmetov, očuvanja nauka ter upravljanja cerkvene imovine. V knjigo o cerkveni upravi pa moramo uvrstiti tudi cerkveno kazensko pravo ter sodno in administrativno po-

[1] Prim. k sledečemu: Pöschl A., K. R.², 177—182. Blat A., Comment. textus Cod. j. c., lib. III, p. I, 1920, 1 ss. Sägmüller K. R. II³, §§ 112 ss. Eichmann, K. R., 263—293. Haring, K. R.³, 392—411. Ušeničnik F., Pastoralno bogoslovje II, 339 ss. Leitner, Hdb. d. K. Rs., IV, 16 ss. Sklepi tretje ljubljanske sinode, Ljubljana 1924, 48—68.

stopanje, ker spada oboje pod upravo v širšem smislu in se sploh cerkveno sodstvo strogo od uprave ločiti ne da.

§ 118.
Obča določila o zakramentih.

Cc. 731—736.

Posvečevalna oblast cerkvenih organov se uveljavlja v prvi vrsti pri podeljevanju zakramentov in zakramentalov. V cerkvenem zakoniku je pravna stran vseh sedmero zakramentov urejena po vrstnem redu, kakor so našteti v katekizmu. Mi smo uvrstili mašniško posvečenje, katero je odločilno za pripadnost k kleriškemu stanu in katero je h krati neobhodni pogoj za nadnaravno usposobljenost, upravljati na veljaven način s cerkvi poverjenimi zveličavnimi dobrinami, v cerkveno ustavo, dočim razpravljamo o zakonu (braku) radi važnosti in obširnosti snovi in njenega pretežno zasebnopravnega značaja v naslednjem oddelku te knjige. V to poglavje so uvrščeni samo ostali zakramenti, t. j. krst, birma, evharistija, pokora in posledno olje ter zakramentali.

Krst je temelj vseh drugih zakramentov, kdor še ni krščen, ne more prejeti birme, pokore itd. Glede vseh ostalih zakramentov pa velja načelo, da se smejo podeliti samo katoličanom, krivoverci in razkolniki so od cerkvenih zveličavnih dobrin v obče izključeni, dokler ne prekličejo svojih zmot in se s cerkvijo ne spravijo (c. 731). Krst, birma in posvečenje (ordinatio) vtisnejo vsakomur, kdor jih prejme, neizbrisen znak, zato se nikoli ne smejo ponovno podeliti ali pa vsaj samo pogojema, ako bi obstojali dvomi glede dejstva ali glede veljavnosti prve podelitve. Glede oblike se morajo upoštevati liturgični predpisi. Načeloma je podelitev brezplačna, vendar so dopustne po pristojnih organih odobrene zmerne takse (c. 736).

Sv. olja, ki so za nekatere zakramente potrebna, sme samo škof blagosloviti in sicer na Veliki četrtek. Vsak župnik si mora ta olja poskrbeti vsako leto na novo ter jih v cerkvi varno hraniti. Pri delitvi zakramentov se mora vsak duhovnik posluževati svojega obreda, kolikor ne pripušča zakon izjem.

§ 119.
Krst (Baptismus).

Cc. 737—779.

I. Redni podeljevalec krsta je bil prvotno škof; mašniki in diakoni so smeli krščevati samo s škofovim dovoljenjem.

Pozneje so dobili to pravico duhovniki na krstnih cerkvah (ecclesiae baptismales). Danes pripada pravica, podeljevati krst, domačemu župniku ali njegovemu pooblaščencu. To velja tudi za tujce, ako ni zvezano s težkočami; sicer je poklican, da krsti tujca, župnik ali ordinarij kraja, v katerem se tujec mudi. Pristojnost župnika je tudi napram župljanom omejena na župni okoliš (cc. 738, 739).

S krstom postane človek član cerkve (c. 87). Veljavno se podeli krst z oblitjem, pomočenjem ali poškropljenjem s pravo, naravno vodo, pri čemur se izgovori predpisana formula (cc. 737 § 1, 758).

Krst je s l o v e s e n (bapt. sollemnis), ako se podeli z vsemi obredi in ceremonijami rituala; ako se izvrši brez teh, je neslovesen ali zaseben (bapt. non sollemnis seu privatus).

Izredni podeljevalec slovesnega krsta je diakon, ki pa naj svoje oblasti ne uporablja brez dovoljenja ordinarija ali župnika; v slučaju potrebe se to dovoljenje zakonito domneva (c. 741).

Neslovesen krst more izvršiti vsak človek, ako se posluži predpisane snovi in formule ter postopa v pravem namenu; vendar pa naj se pritegneta dejanju dve ali vsaj ena priča v svrho poznejšega dokaza. Ako je navzoč duhoven ima kot krstitelj prednost pred diakonom, diakon in drugi klerik pred laikom, moški pred žensko itd. (c. 742 §§ 1, 2).

Dasi je na ta način podeljen krst v e l j a v e n, ker je vsak, tudi nekrščen človek usposobljen, ga podeliti, je vendar njegova upravičenost in dovoljenost vezana samo na primere smrtne nevarnosti. V teh primerih smejo celo stariši svoje lastne otroke krstiti, ako ni druga sposobna oseba navzoča (c. 742 § 3).

Krst odraslih oseb naj se izvrši po ordinariju ali njegovem pooblaščencu v slovesnejši obliki (c. 744). Odrasel (adultus) je oni človek, ki že zna rabiti lasten razum in ki iz lastnega nagiba prosi za krst (c. 745 § 2).

II. Krstiti se more samo živ, od materinega telesa ločen človek, ki še ni prejel krsta (c. 745 § 1). Ni dovoljeno krstiti otroka v materinem telesu, dokler obstoja upanje, da bo prišel živ na svet. Otrok, kojega glava je že stopila iz materinega telesa, naj se ob smrtni nevarnosti krsti na glavi. Če pride pozneje živ na svet, se krst ne ponovi. Ako je pri porodu izstopil najprej drug del otroškega telesa, se naj krst izvrši na tem delu pogojno in če ostane otrok po rojstvu živ, naj se krst pogojno ponovi. Otrok, krščen v materinem telesu, se mora po rojstvu zopet krstiti (c. 746). Neiznošeni otroci se morajo pri izstopu iz telesa, ako žive, krstiti brezpogojno, v dvomu pogojno (c. 747).

Nestvori se naj vedno krstijo vsaj pogojno. V dvomu, ali gre za eno ali več človeških teles, je krstiti eno brezpogojno, ostala pa pogojno (c. 748). Pogojno naj se krstijo tudi izpoloženi otroci in najdenčki, ako poizvedbe ne doženejo, da so že prejeli krst (c. 749). Otroci nevernikov se smejo krstiti tudi proti volji njihovih starišev, ako se je bati, da bodo umrli še predno dosežejo leta razumnosti. Ako ne obstoja smrtna nevarnost, se smejo krstiti s privoljenjem starišev ali vsaj očeta ali matere ali varuha (c. 750). Pri odraslih je merodajna njih volja. Pred krstom se morajo skesati svojih grehov. V smrtni nevarnosti zadostuje volja, da se hočejo v verskih tajnostih podrobneje poučiti in se ravnati po predpisih krščanske vere. Ako ne morejo prositi za krst, a so poprej kazali voljo, ga sprejeti, se naj krstijo pogojno (c. 752).

Brezumni in blazni (furiosi) naj se ne krstijo, ako niso že od rojstva bili taki. V tem primeru so smatrati enaki otrokom (infantes). Ob svitlih trenotkih je merodajna njih izražena volja (c. 754).

III. Krst naj se podeljuje v slovesni obliki. Merodajen je obred starišev; ako so le-ti različnih obredov, se je ravnati po obredu očeta. Otroci iz mešanih zakonov se krstijo po obredu katoliškega soproga (c. 756).

V smrtni nevarnosti je dovoljen neslovesen krst; a če ga podeli duhoven ali diakon, naj izvrši obrede, ki imajo po liturgičnih predpisih slediti krstu. Izven smrtne nevarnosti smejo ordinariji zaseben krst dovoliti samo odraslim krivovercem, ki ga naj prejmejo pogojema. Vedno pa naj se izostali obredi naknadno izvrše izvzemši primere odraslim krivovercem neslovesno podeljenega krsta (c. 759).

Župniki naj skrbe za to, da dobi vsaka krščena oseba krščansko ime. Ako tega ne morejo doseči, naj dodajo od starišev izbranemu imenu ime kakega svetnika in naj obe imeni vpišejo v krstno knjigo (c. 761).

IV. Vsakemu krstu naj se pritegne boter, če mogoče tudi krstu v sili. Drugače pa naj bo boter prisoten takrat, kadar se naknadno izvrše obredi.

Za botra je lahko oseba moškega ali ženskega spola, ki je že dosegla leta razumnosti (rationis usum), ki je sama krščena in voljna, da vrši ta posel. Naprošena naj bo po stariših ali varuhu in če teh ni, po krstitelju.

Izključeni so od botrine: roditelji in zakonski drug, krivoverci, razkolniki, sodbeno izobčeni (sententia excommunicati), po pravu zloglasni (infames infamia juris), odstavljeni in razčinjeni kleriki (clerici depositi vel degradati). Da pa kdo dovoljeno nastopi kot boter, je nadalje še potrebno, da je dovršil 14. leto, da je neoporečen in da pozna glavne nauke kato-

liške vere, da ni novinec ali profes kake religije ali klerik višjega posvečenja.

Krst vstvarja duhovno sorodstvo med krščencem na eni, med botrom in krstiteljem na drugi strani. Dolžnost botra je, da pazi na to, da njegov duhovni varovanec povsem izpolnjuje obljubo, ki jo je zanj dal pri krstu. Boter naj bo po številu samo eden. Več kakor dva, in to različnega spola, se sploh ne smeta pripustiti (cc. 762—769).

V. Krst ni vezan na določen čas, zasebni krst tudi na nikak določen kraj. Slovesen krst pa se naj deli redoma v župni cerkvi v krstni kapeli z blagoslovljeno krstno vodo, ki jo m o r a imeti vsaka župna cerkev, ki jo pa s m e j o imeti z dovoljenjem ordinarija tudi druge cerkve v župniji. V zasebnih hišah se sme deliti slovesen krst članom vladarskih rodbin, drugim osebam samo v izrednih primerih z dovoljenjem ordinarija (cc. 770 do 776).

VI. Vsak krst se mora vpisati v krstno knjigo, v kateri so navesti imena krstitelja, krščenca, starišev, botrov, kraja in časa izvršitve sv. dejanja. Pri nezakonskih otrocih je vpisati ime matere, ako je javno znano ali če sama za to prosi, in takisto ime očeta, ako sam pred župnikom ali pismeno ali pred dvema pričama to zahteva ali če je iz javne listine znan. V ostalih primerih naj se vpiše rojenček kot otrok neznanega očeta ali neznanih roditeljev. Krst, ki ni bil opravljen po domačem župniku ali v njegovi navzočnosti, se mora po krstitelju nemudoma sporočiti župniku, ki bi bil zanj po domovališču krščenca pristojen. Za dokaz krsta zadostuje ena neoporečna priča ali pa prisega odraslega krščenca (cc. 777—779).

§ 120.

Birma (Confirmatio).

Cc. 780—800.

Birma se izvrši na ta način, da pristojni cerkveni organ (minister) položi birmancu roko na glavo, ga mazili s sv. oljem na čelu in izgovori pri tem v liturgičnih predpisih označene besede. Poklicani redni podeljevalec birme je škof, izredni pa duhovnik (presbyter), ki je v to pooblaščen ali po določbah občega prava ali pa na podlagi posebnega apostolskega indulta. Vedno pa mora tudi on rabiti izključno samo o d š k o f a na Veliki četrtek posvečeno z balzamom zmešano olivno olje (chrisma).

Po občem cerkvenem pravu so pooblaščeni birmati kardinali, opatje in prelati nullius, apostolski vikarji in prefekti, toda le za dobo svoje službe in razen kardinalov vsak samo v svojem področju. Posebno pooblaščeni duhovniki smejo samo pripadnike lastnega obreda birmati. Birma katoličana iztočnega obreda po rimsko-katoliškem duhovniku bi bila neveljavna, ako se pooblastilo ne glasi drugače. Duhovnik iztočnega obreda, kojega cerkev vživa privilegij, da podeli svečenik otrokom obenem s krstom tudi birmo, ne sme (nefas est) birmati otrok rimskega obreda (c. 782). Škof sme v svojem področju birmati tudi tujce. V tuji škofiji sme škof birmati samo z dovoljenjem krajevnega ordinarija. Pravica do birmanja pa vključuje tudi dolžnost, birmati svoje pripadnike ali tiste, ki jih pooblastilo omenja, in sicer birmaj škof vsaj vsako peto leto sam in to ob priliki, kadar vizitira dele svoje škofije. Škofa, ki bi svojo dolžnost zanemarjal, mora metropolit naznaniti papežu (c. 274 n. 4).

Kdor ni krščen, ne more veljavno biti birman. Sicer pa je treba, da se nahaja birmanec v milosti božji (in statu gratiae) in da je o zakramentu zadostno poučen (c. 786). Za večno zveličanje ta zakrament sicer ni brezpogojno potreben, vendar se priporoča vsem vernikom; župniki imajo za to skrbeti, da ga mladina sprejme v primernem času. V latinski cerkvi se pripuščajo k birmi običajno šele čez 7 let stari otroci, iz nujnih razlogov pa se sme birma podeliti tudi že poprej. V iztočnih cerkvah se podeljuje birma h krati s krstom.

Birma se deli redoma v stolnih cerkvah o binkoštnih praznikih; birmati se pa sme v poljubnem času v letu in sicer, če so za to dani razlogi, tudi izven cerkve na dostojnem prostoru. Po starem običaju spremi birmanca k birmi boter (patrinus), ki naj svojega varovanca pri svetem dejanju drži (physice tangat). Zastopstvo je dovoljeno. Med birmancem in botrom nastane duhovno sorodstvo, ki nalaga botru dolžnost, da ščiti birmanca in skrbi za njegovo krščansko vzgojo. Brezverci, krivoverci, razkolniki, nebirmani kristjani in iz cerkve izobčene osebe ne morejo veljavno poslovati kot botri; tudi ne odstavljeni in degradirani duhovniki, roditelji napram svojim otrokom ali soprog napram soprogu. Za botra skrbi birmanec sam, ali njegovi stariši ali varuh, ali pa škof ali župnik. Da je pa botrstvo tudi dovoljeno, je treba, da je birmanski boter različen od krstnega, da je istega spola kakor birmanec, da je dopolnil 14. leto, da je versko poučen in da ni religioz, novinec ali majorist. Izvršena birma se mora zabeležiti po župniku birmanca v posebni knjigi z vsemi potrebnimi dati in treba jo je zaznamiti tudi v krstni knjigi. Dokaz o prejeti birmi je mogoč tudi po neoporečni priči in po prisegi birmančevi.

§ 121.

Obhajilo (Eucharistia).

Cc. 801—869.

Evharistija je središče božje službe nove zaveze. Pri maši si podeli duhoven obhajilo v podobi kruha in vina. V prvih časih krščanstva so prejeli obhajilo vedno tudi vsi pri božji službi navzoči verniki. Maševal in obhajal je takrat samo škof. Bolnim odsotnim kristjanom so obhajilo nesli diakoni na dom. Navadni duhovniki so dobili pravico obhajati vernike šele tedaj, ko so nastale župne cerkve izven sedeža škofov in je veliko število kristjanov tudi v škofijskih mestih samih zahtevalo več cerkvá. Ko je vedno bolj pojemala gorečnost kristjanov, je predpisal IV. lateranski cerkveni zbor l. 1215, da mora vsak kristjan vsako leto vsaj enkrat, namreč o Veliki noči, prejeti obhajilo (c. 12, X, 5, 38). Ta predpis velja še dandanes (c. 859 § 1).

Praviloma sme deliti zakrament sv. obhajila samo duhoven (presbyter), minister extraordinarius pa je diakon, katerega pooblasti v to ali ordinarij ali župnik iz tehtnih razlogov. Obhajati je dovoljeno med mašo in izven nje. Bolnikom se nese rešno telo na dom in sicer je za svoj okraj tudi glede nežupljanov v to upravičen župnik. Obhajilo naj se nese bolnikom vedno javno, ako ne govori proti temu poseben razlog. Med pravice župnika šteje tudi ona, da donese na smrt bolnim kristjanom svojega okoliša popotnico (viaticum). Drug duhoven potrebuje navadno dovoljenje župnika, o katerem pa v obče ne bo povoda dvomiti (cc. 846—850).

V zapadni cerkvi je snov zakramenta opresen, v iztočni cerkvi pa kvasen kruh. Obhajilo se deli vernikom samo v e n i podobi. Vsak duhoven naj se drži svojega obreda, le v potrebi, če bi ne bilo duhovna drugega obreda, se sme tudi duhoven iztočne cerkve poslužiti pri obhajilu opresnega in duhoven zapadne cerkve kvasnega kruha, pri tem pa mora ravnati po zanj veljavni liturgiji (c. 851).

Vsak, kdor je krščen, je upravičen sprejeti obhajilo, če mu to zakon ne zabranjuje (c. 853). Otroci, ki še nimajo za to potrebnega razuma, naj se ne pripuste k obhajilu. Le ob smrtni nevarnosti zadostuje, da otrok zna ločiti obhajilo od navadne jedi. Skrb starišev in njih namestnikov in župnika naj bo, da presodijo, so li otroci že dovolj razumni, da pojmijo pomen obhajila. Kadar jih smatrajo za dovolj zrele, naj jih po prejšnjem dobrem verskem pouku pripuste k obhajilu. Dasi ni nikjer določena starost, kdaj se sme to zgoditi, se vendar pri nas otroci

pred dovršenim 7. letom ne pošiljajo k obhajilu, v nekaterih škofijah v Nemčiji pa običajno celo ne pred 11. letom.[2]

Izključiti so od obhajila tisti, katerih nevrednost je javno znana. Tajnih grešnikov pa se ne sme zavrniti, ako javno pristopijo k obhajilu in bi njih zavrnitev izzvala pozornost. Obhajilo se sme prejeti samo enkrat na dan in sicer tešč in v stanu milosti božje (cc. 855—858).

Vsak kristjan, ki je dosegel potrebni razum, je zavezan, da prejme vsaj enkrat v letu vredno in sicer o Veliki noči po možnosti v domači župni cerkvi sv. obhajilo. Pri nedoletnikih naj nadzirajo vzgojitelji izpolnjevanje te dolžnosti. Razun o Veliki noči obstoja obveznost do obhajila tudi ob smrtni nevarnosti (c. 864). Vsem vernikom pa polaga zakon na srce, naj pristopijo prav pogosto k obhajilu in naj tudi bolniki popotnico večkrat prejmejo (cc. 859, 863).

Popotnica se sme podeliti vsak čas in na vsakem kraju, obhaja pa se na splošno le v cerkvi pred ali med mašo ali po maši (cc. 867—869).

§ 122.

Pokora (Poenitentia).

Cc. 870—910.

Poleg zakona (braka) ima izmed vseh zakramentov spoved največ stikov s pravom. Odveza je podobna sodbi, na mesto kazni stopi pokora. Spovednik zavzema mesto sodnika tem bolj, ker je veljavnost odveze odvisna od tega, da se je dala na podlagi zakonito priznane sodstvene oblasti (potestas jurisdictionis pro foro interno sive ordinaria sive delegata). Pri spovedi se odpuste vsi po krstu storjeni smrtni in mali grehi skesanemu in spokornemu grešniku, ki se izpove. Spoved se izvrši osebno in po sedanjem običaju tajno.

Od vsega početka so bili v cerkvi škofje kot nasledniki apostolov v to poklicani, da odpuščajo grehe. Na vzhodu pa so poleg škofa že zelo zgodaj tudi duhovniki dobili pravico do spovedovanja. V srednjem veku so sicer tudi diakoni in subdiakoni bili udeleženi pri zopetnem sprejema-

[2] Sägmüller, K. R. II³, 37 op. 4 in A. f. k. K. R. zv. 104, 97 (sklep konference nemških škofov v Fulda l. 1923, da veljaj kot normalna starost otroka za prvo obhajilo 10. leto). V ljubljanski škofiji se pripuščajo razviti otroci k obhajilu v prvem šolskem letu po Vel. noči, bolj zaostali pa v drugem šolskem letu. Sklepi tretje sinode, 60.

nju iz cerkve izobčenih grešnikov, odpuščati grehe pa so smeli vedno le škofje in duhovniki. Isto velja še dandanes.

Redno jurisdikcijo za notranji forum imajo za celo cerkev papež in kardinali, za svoje okraje pa ordinariji in župniki ter njih namestniki, za svoje pripadnike predstojniki eksemtnih redov. Ker je ta oblast zvezana s službenim položajem, tudi s tem položajem ugasne (c. 873).

Vsak drug duhoven (izvzemši samo kanonika-penitenciarja c. 401) mora dobiti za spovedovanje od ordinarija posebno pooblastilo, ne glede na to, ali je sveten duhoven ali religioz. Religiozi pa svoje jurisdikcije v spovednici ne smejo izvrševati brez odobrenja svojih predstojnikov, na katerih predlog se jim itak navadno šele podeli. V vsakem slučaju mora imeti spovednik ženskih religij od ordinarija, v kojega področju se samostan nahaja, posebno pooblastilo, pa naj bo religioz ali sveten duhovnik kateregakoli dostojanstva (c. 876). Jurisdikcija naj se podeli praviloma le na podlagi preizkušnje, ako ni teološčna naobrazba drugače brezdvomna; podelitev je lahko ustna ali pismena, vedno pa mora biti jasno izražena in brezplačna. Ako se izkaže naknadno neusposobljenost spovednika, se ga sme podvreči novi preizkušnji ali pa se mu sme jurisdikcija tudi zopet odvzeti. Iz tehtnih razlogov more škof tudi župniku nadaljnje spovedovanje prepovedati. Jurisdikcija vsakega spovednika se razteza v njegovem okolišu na domačine in tujce. Jurisdictio ordinaria velja napram lastnim pripadnikom za ves svet (c. 881). V smrtni nevarnosti sme vsak duhoven brez izjeme odvezati vsakega skesanega človeka vseh, tudi pridržanih grehov (c. 882).

Duhovnikom na ladjah je priznana po c. 883 pravica, dajati odvezo tudi od pridržanih grehov. Jurisdikcija, podeljena od domačega ordinarija ali od ordinarija luke, v kateri duhoven potovanje nastopi, ali v kateri ladja med potom pristane, velja za celo potovanje, v vmesnih postajah se sme za časa pristanka izvrševati tudi na suhem.

Odveza se ne sme odložiti ali odreči, ako kes in volja do poboljšanja pri grešniku nista dvomljiva. Spovedanec mora prevzeti naloženo mu pokoro (cc. 886—887). Spovednik se mora zavedati, da je ravno tako sodnik kakor dušni zdravnik, opusti naj vsako nepotrebno prašanje posebno napram nedoraslim in mladoletnim osebam radi šeste božje zapovedi (c. 888). Strogo mora varovati spovedno tajnost, ker ga drugače zadene težka kazen. Cerkveni predstojniki v zunanji upravi (exterior gubernatio) nikakor ne smejo uporabljati tega, kar so zaznali pri spovedi, v škodo spovedanca (cc. 889, 890, 2369).

Vsak spovednik in v slučaju smrtne nevarnosti vsak duhoven mora biti rade volje pripravljen za spoved. Predstojniki

seminarjev, voditelji novincev in podobni organi naj spovedujejo svoje gojence le tedaj, ako ti sami za to prosijo (cc. 891, 892).

Tisti, ki imajo pravico, podeliti jurisdikcijo, si smejo izvestne težke grehe, 3—4 po številu, pridržati v lastno odvezo. Po svoji naravi je pridržana izključno papežu odveza krive obdolžitve duhovnika pred cerkvenimi sodniki, da je pri spovedi koga zapeljal k nečistosti. Kanonik penitenciar sme vedno dati odvezo tudi za grehe, ki si jih ordinarij pridrži. Dekani naj dobe pooblastilo, odpuščati tudi pridržane grehe in v slučaju potrebe subdelegirati župnike. Pridržki ne veljajo v slučaju smrtne nevarnosti ter pri spovedi v svrho poroke. Že po zakonu so pooblaščeni odvezati od pridržanih grehov župniki in njih namestniki ob velikonočnem času ter misionarji za časa misionov (cc. 893—900).

Vsak kristjan, ki že zna rabiti svoj razum, je zavezan, da se vsaj enkrat na leto spove težkih grehov, ki jih je storil po sprejetem krstu (c. 906).

Spoved se lahko opravi tudi po tolmaču, ako drugače ne bi bila mogoča, in pred duhovnikom tujega obreda (cc. 903, 905). Težko kazniv je spovednik, ki spovedanca zapelje v nečistost. Spovedanec je zavezan, da tako dejanje naznani in ga mora vsak spovednik na to dolžnost opozoriti (c. 904).

Spoved se ima praviloma opraviti v cerkvi ali v javnem ali polujavnem oratoriju. Za ženske mora biti postavljena v to svrho na vidnem kraju dobro zamrežena spovednica. Moške se sme v obče spovedati tudi v zasebnih hišah, ženske pa le v slučaju nujnosti, n. pr. bolezni (cc. 908—910).

§ 123.

Odpustki (Indulgentiae).

Cc. 911—936.

V zvezi z zakramentom pokore stoje odpustki, katerim posveča cerkveni zakonik posebno poglavje.

Že v starih časih se je v cerkvi udomačila navada, da so spokornikom na prošnje mučenikov in spoznavalcev odpustili del časovno odmerjene pokore ali pa tudi celo pokoro, ki bi jo bili imeli vzeti na se. Začenši od 4. stoletja je prejšnja javna pokora izginila in na nje mesto so stopila druga dobra dela. Počenši od 11. stoletja so potem papeži in škofje ob izvestnih prilikah, tako n. pr. za udeležbo na križarskih vojnah, za prispevke k zgradbam novih

cerkva in bolnišnic, v zahvalo za pobožne ustanove, ali ob posebnih cerkvenih slovesnostih dovoljevali odpust kanonične pokore in tudi začasne posmrtne kazni za grehe.[3]

Dandanes razumemo pod odpustki spregled časovnih kazni za grehe bodisi smrtne, glede katerih je bila dana odveza pri spovedi, bodisi za lahke grehe, katerih se spovedna dolžnost ne tiče. Odpustke podeljuje poklicano cerkveno oblastvo iz zaklada, ki ga tvorijo zasluge Kristusa in svetnikov.

Poleg papeža, ki upravlja ta zaklad za vso cerkev, smejo odpustke podeljevati samo oni cerkveni organi, ki jim daje to pravico zakon sam. Z odpustki si olajšajo verniki težo odgovornosti za storjene grehe in ker izhajajo odpustki od cerkvene avtoritete, jih moramo smatrati kot del jurisdikcije za notranji forum. Vrhovno oblastvo v zadevah odpustkov je sv. penitenciarija.

Odpustki so ali popolni (indulgentiae plenariae) ali nepopolni (i. partiales). Popolni odpustek se dovoljuje n. pr. ob cerkvenih jubilejih in je v obče dovoljen za slučaj smrti, na dan Porcijunkule ter za maše pri privilegiranih altarjih.

Nadalje razlikujemo osebne, krajevne in stvarne odpustke. Prvi so podeljeni ali izvestni osebi, ali celemu društvu ali vsem vernikom; drugi so zvezani z obiskom izvestnih krajev; tretji so odvisni od določenih molitev ali pobožnosti. Končno smemo govoriti tudi o trajnih in začasnih odpustkih (i. perpetuae, temporales).

Sposoben, sprejeti odpustke, je samo kristjan, ki ni iz cerkve izobčen in se nahaja v odločilnem trenotku v milosti božji. Popolen odpustek je mogoče pridobiti samo enkrat na dan, nepopolnih odpustkov more vsak pridobiti na dan tudi po več. Kdor opravi pri spovedi za pokoro mu naloženo molitev, s katero je zvezan odpustek, zadosti pokori in dobi poleg tega še odpustek (c. 932). Pridobljeni odpustek se sme podariti tudi vernim dušam v vicah (c. 930).

Kardinali morejo dovoliti podrejenim jim vernikom dvestodnevni (c. 239 § 1 n. 24), nadškofje za celo provinco 100 dnevni (c. 274 n. 2), škofje za svojo škofijo 50 dnevni (c. 349 § 2 n. 2), in če posvetijo cerkev, enoletni odpustek (c. 1166 § 3).

---

[3] Prim. monumentalno delo Nikolaus Paulus, Geschichte das Ablasses im Mittelalter I—III, 1922 ss. Beringer-Steinen, Die Ablässe, ihr Wesen u. Gebrauch[15], 1921. Leitner, IV, 145 ss. Eichmann, K. R., 288 ss.

§ 124.

Poslednje olje.

Cc. 937—947.

Z blagoslovljenim olivnim oljem mazili duhovnik bolnika, ki se nahaja v smrtni nevarnosti, na predpisani liturgični način, pri čemur izgovarja besede: per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum etc. deliquisti. Amen.

Veljavno more podeliti ta zakrament samo duhovnik, in sicer če ne gre za nujne slučaje, vedno samo župnik kraja, v katerem se nahaja bolnik. Ta je pa tudi zavezan po zakonu, dejati bolnika v poslednje olje. V smrtni nevarnosti zadene ta dolžnost vsakega duhovnika. V vsakem slučaju se sme župnik poslužiti tudi namestnika.

Upravičen sprejeti poslednje olje je vsak veren kristjan, ki je že dosegel leta razumnosti in ki se nahaja radi bolezni v nevarnosti, da umre ali ki je dosegel tako starost, da se sme vedno računati s smrtjo. V isti bolezni pa se poslednje olje ne sme podeliti dvakrat. Tudi naj se ne podeli tistim, glede katerih je znano, da žive v smrtnem grehu in ne kažejo ali niso kazali, predno so morda padli v nezavest, nobenega kesanja. V dvomu, ali so pogoji dani, naj se podeli zakrament samo pogojno. Ako pa je gotovo, da je bolnik, predno je padel v nezavest, kazal kes ali da bi bil brez dvoma sam zahteval poslednje olje, potem naj se podeli nepogojno. Kjer je pač podana smrtna nevarnost, ne pa obenem težka bolezen, tam manjka predpogoj za ta zakrament; n. pr. pri ljudeh, ki niso težko bolni, a se podvržejo nevarni operaciji, ali pri vojakih, ki gredo v bitko. Pač pa se poslednje olje podeljuje ženskam, ki se nahajajo radi težkega poroda v smrtni nevarnosti. Ta zakrament za zveličanje ni neobhodno potreben, vendar naj ga nikdo ne zanemari in naj se gleda na to, da ga bolniki v istini prejmejo.

Glede oblike predpisuje c. 947, da zadostuje ob potrebi tudi maziljenje le na enem mestu in sicer najpravilneje na čelu. Maziljenje ledij naj se vedno opusti, iz pametnega razloga sme odpasti tudi maziljenje nog. Olje mora biti blagoslovljeno od škofa ali od duhovnika, ki je dobil za to pooblastilo od papeža.

§ 125.

Zakramentali.

Cc. 1144—1153. Lehmkuhl, članek Sakramentalien v Wetzer u. Welte, Kirchenlexikon X², 1469 ss. Hinschius, K. R. IV, 140 ss. Scherer, K. R., § 138. Sägmüller, K. R.³, § 120. Haring, § 154. Ušeničnik F., Pastoralno bogoslovje II, 681 ss.

Beseda znači toliko kakor mali zakramenti, sacramenta minora, sacramentalia, in je prišla v rabo tekom 12. sto-

letja, ko se je bilo ugotovilo število glavnih zakramentov (sacramenta majora, principalia) na sedem. Zakramentali so sveta dejanja, ki ne spadajo pod zakramente, pa so jim podobna, in v smislu c. 1144 se tako imenujejo tudi stvari, ki jih je posvetila ali blagoslovila cerkev in ki služijo v dosego duhovnih učinkov. Sveta dejanja[4] se dele v več vrst:

1. Zarotovanja (exorcismi, Beschwörungen), s katerimi naj se odtegne oseba ali stvar vplivu hudobnega duha;

2. blagoslovljenja (benedictiones), pri katerih se prosi za božjo pomoč (blagoslov) za kako osebo ali stvar. Blagoslovljenja oseb imenujemo benedictiones invocativae, blagoslovljenja reči pa, ki ostanejo namenjene cerkveni rabi (res sacrae), benedictiones constitutivae. Višja kakor benedictiones constitutivae so posvečevanja (consecrationes), s katerimi se izvestni predmeti z maziljenjem s svetim oljem slovesno izločijo iz navadnega prometa in se trajno namenijo bogoslužni uporabi.

Edini papež ima pravico, uvajati nove zakramentale in avtentično razlagati, spreminjati ali odpravljati že obstoječe. Sicer pa je zakoniti upravitelj (legitimus sacramentalium minister) klerik, ki mu je ta oblast podeljena, ne da bi bilo nje izvrševanje od pristojnega cerkvenega organa zopet preklicano. Sposobnost za ta sveta dejanja se dobi potom ordinacije. Pred vsem imajo to sposobnost duhovniki in škofje, drugi kleriki samo v toliko, kolikor jim je ta sposobnost priznana po zakonu (c. 1147). Posvečevanja so veljavna samo, ako jih izvrši posvečen škof ali drug duhovnik, ki mu daje isto pravico ali zakon sam ali pa poseben papežev indult. Blagoslovitve, ki jih izvrši neupravičen duhovnik, so v obče veljavne, toda nedovoljene. Papežu je pridržano blagosloviti vsako leto palije,[5] Zlato rožo[6] in vsako sedmo leto Jagnje božje (Agnus dei[7]). Pridržano jim je bilo tudi maziljenje in kronanje rimsko-nemških cesarjev.[8]

Škofom je za njih področje pridržana pravica, posvečevati krizmo in sv. olje, cerkvene altarje, kelihe in patene, blagoslovljati kralje, kraljice, opate, opatice in nune, nadalje zvonove,

[4] O svetih stvareh glej spodaj § 132.

[5] Konst. Benedikta XIV. Rerum ecclesiasticarum z dne 12. avg. 1748. Prim. Haring, l. c., 267 ss.

[6] Istega papeža konstitucija Quarta z dne 24. marca 1751. Prim. Mast, Kirch. Lex. X², 1273 s.

[7] Pavel II., Immoderata, 21. marca 1470, Benedikt XIV., Pervetustus, iz l. 1752. Prim. Scheeben, Kirch. Lex. I², 344 ss.

[8] Eichmann, Quellensammlung I, 58 ss; II, 56 ss.

pokopališča, duhovna oblačila, altarne prtiče, monstrance itd. (Pontificale Rom. in Rituale Rom. pod tozadevnimi tituli). Za nekatera teh dejanj sme škof pooblastiti tudi navadnega duhovnika.

Izganjanje hudiča iz obsedenih oseb se sme sedaj vršiti samo z dovljenjem škofa po duhovniku, ki se odlikuje po pobožnosti, modrosti in neomadeževanem življenju. Zarotovanje, do katerega eksorcist kot tak ni več upravičen, se sme izvršiti tudi nad nekristjani, nekatoliki in izobčenimi.

§ 126.

Cerkveni pogreb.

Cc. 1203—1242. Pöschl, K. R.[2], 183 ss. Haring, § 155. Scherer, K. R., § 139. Sägmüller, K. R.[3], § 121. Ušeničnik F., 698 ss. Sklepi tretje ljubljanske sinode, 158 ss.

Najstarejši narodi in Izraelci so svoje mrliče pokopavali. Pri Grkih in Rimljanih je bilo poleg pokopavanja tudi zažiganje mrličev v navadi. Kristjani so se držali običaja Judov spominjaje se groba Izveličarja in držeč se njegovega nauka, da je telo kristjana tempel sv. Duha in zrno za bodoče vstajenje. Tako je pokopavanje, udomačeno pri vseh kulturnih narodih, prevzela tudi cerkev; urejeno je po liturgičnih predpisih ter po zakonu proglašeno obveznim, tako da je zažiganje mrličev izrecno prepovedano. Želji ali naročilu umrlega, da naj se njegovo truplo zažge, pa naj bi bilo izraženo v poslednji volji, se ne sme ustreči; taka naročila je smatrati za nepristavljena (c. 1203).

Navzlic temu, da zavzema cerkev proti zažiganju mrličev odločno nasprotujoče stališče, je treba povdariti, da tu ne gre za nikak dogma, ampak samo za človeško cerkveno pravo, kojega sprememba iz tehtnih razlogov ne bi bila izključena in da morda nastanejo v bodočnosti razmere, ki bodo cerkev prisilile do popustljivosti.[9] Pod cerkvenim pogrebom razumemo prenos trupla v cerkev, črno opravilo za mrliča (exequiae) in na to položenje v grob na blagoslovljenem pokopališču (c. 1204). V ožjem pomenu pa je cerkveni pogreb položitev mrliča v blagoslovljen grob ob navzočnosti duhovnika.

[9] Zakonito je zažiganje mrličev dovoljeno od l. 1919 na Češkoslovaškem in od l. 1923 na Dunaju. V drugih državah je bilo dovoljeno že prej, n. pr. l. 1913 celo v katoliški Bavarski. Prim. Haring, 583.

Praviloma se mora po zakonu truplo vsakega kristjana, predno se zagrebe, prenesti v cerkev, da se izvrše nad njim vsa predpisana opravila (totus ordo exsequiarum, c. 1215). Ta cerkev je redno župna cerkev domovališča pokojnega in sicer tudi v slučaju, da je umrl izven svoje domače župnije. Samo, ako se od kraja smrti ne da lahko priti tja, naj se vrši pogreb v župniji, kjer je nastopila smrt. V vsakem slučaju pa je dovoljeno rodbini ali dedičem pokojnega, da prepeljejo truplo v domačo župnijo na svoje stroške. Izvzemši religiozе si sme vsak tudi svobodno izvoliti cerkev in kraj, kjer hoče biti pokopan in to celo dorasle nedoletne osebe in zakonske žene proti volji zakonitega zastopnika odnosno moža. O onem, ki ima dedno ali rodbinsko grobnico, se domneva, da hoče biti tam pokopan, pa naj se nahaja grobnica tudi izven domače župnije (cc. 1218, 1223, 1229).[10]

Glede cerkvenih uslužbencev je v obče določeno, da naj se njih trupla v svrho eksekvij preneso v cerkev, kateri so služili, religiozi in novinci pa v cerkev svojega zavoda. Novinci si smejo kraj pogreba tudi sami izbrati. Pravico opraviti cerkveni pogreb za umrlimi religiozi in novinci ima samostanski predstojnik (cc. 1219—1221).

Po opravljenih eksekvijah se mora truplo pod spremstvom duhovnika spremiti h grobu. Dolžnost in pravico to storiti ima duhoven, ki je opravil eksekvije. V to svrho sme iti tudi brez dovoljenja preko krajev, ki spadajo pod drugo župnijo ali škofijo. Poleg domačega župnika smejo spremiti truplo tudi drugi svetni duhovniki ali religiozi, ki jih dediči ali rodbina pokojnega v to naprosijo.[11] Župnik ima pravico do stolnine (portio paroecialis) tudi tedaj, ako se umrli ne pokoplje v domači župniji, razun, če je umrl v tujini in se ne more lahko prepeljati v domači kraj.[12]

Smrtni primer in pogreb se morata zapisati v knjigo umrlih z važnimi podatki kakor so: ime in starost umrlega, ime nje-

---

[10] Radi zdravstveno-policijskih predpisov in s prevozom mrličev zvezanih stroškov je kraj smrti navadno tudi kraj pogreba. — Ako je pristojnih več župnikov, ima vedno prednost župnik kraja, kjer je nastopila smrt (c. 1216 § 2).

[11] Cerkvi sovražnim društvom in osebam z znaki, ki nasprotujejo cerkvi, se udeležba na pogrebih po zakonu ne sme dovoliti (c. 1233 § 2).

[12] Portio paroecialis c. 1236 § 1 je stara quarta canonica (c. 1, 8, 10, X, 3, 28), glede katere veljajo danes v različnih državah različni običaji. Stolnina, ki jo sme zahtevati pristojni župnik, ki ne opravi pogreba, je navadno manjša od polne pogrebne pristojbine. Prim Haring, 379 op. 1.

govih starišev, zakonskega druga, navedba sprejetih zakramentov, čas in kraj pogreba. Ako se izvrši pogreb izven pristojne župnije, je treba vpisati vse podatke na obeh krajih, torej dvojno. Župnik, ki izvrši pogreb, je zavezan obvestiti pristojnega domačega župnika (cc. 1231—1238).

Od cerkvenega pogreba izključeni so nekrščeni, izvzemši katehumene, ki so brez lastne krivde umrli pred krstom. Kdor pa je prejel krst, ima pravico na cerkveni pogreb, ako niso podani posebni razlogi, da se mu ta pravica odreče. C. 1240 navaja naslednje primere, v katerih se mora cerkveni pogreb odreči, ako umrli ni kazal pred smrtjo znakov kesanja:

1. odpadnikom od krščanske vere, krivovercem, razkolnikom, notornim prostozidarjem in članom sličnih društev;

2. sodbeno izobčenim ali interdiciranim;

3. tistim, ki so se prostovoljno sami usmrtili;

4. tistim, ki so padli v dvoboju ali umrli na rani, ki so jo v dvoboju prejeli;

5. tistim, ki so ukazali, da naj se njih truplo upepeli;[13]

6. javnim in odkritim grešnikom. Kdor je bil excommunicatus vitandus, tega truplo se mora, ako je pokopano v blagoslovljeni zemlji, zopet izkopati in v neblagoslovljeni zemlji zagrebsti, če se to more zgoditi brez pohujšanja (c. 1242).

Za izkopanje mrliča na pokopališču je treba dovoljenja ordinarija, ki ga sme dati samo tedaj, če je mogoče truplo dotičnika razločiti od drugih mrličev.

Grobišča so ali pokopališča ali zasebne grobnice. V cerkvah se smejo pokopati samo trupla papežev, vladarjev in njih rodbin, kardinalov, rezidencialnih škofov, opatov in prelatov nullius (c. 1206).

Predpisi državne zakonodaje glede pokopavanja mrličev so le deloma v skladu s cerkvenimi. Pokopavanje je načeloma dovoljeno samo na javnih pokopališčih. Izjeme, kakor pokop v cerkvi ali v zasebni grobnici izven pokopališča, bi moralo dovoliti ministrstvo za narodno zdravje.[14] Pravilo je, da se pogreb vrši na po-

[13] Če se odločijo zaostali za upepeljenje, ni ovire, da se izvrši blagoslovljenje mrliča, toda ne pri krematoriju. V težavnih konkretnih primerih odločaj ordinarij. Shranitev pepela na pokopališču je prepuščena, ker je zakonik izrecno ne prepoveduje, prevdarku cerkvenih oblastev.

[14] Sem spadajoči v Slovenji in Dalmaciji veljavni predpisi se nahajajo v Manz-ovi zbirki zakonov zv. 30, 1898, str. 694 ss. Glej tudi spodaj § 132 II.

kopališču kraja, kjer je nastopila smrt in sicer po poprej izvršenem mrliškem ogledu in navadno ne pred potekom 48 ur računanih od trenotka smrti. Prevoz mrličev iz enega kraja v drug kraj dovoli politično oblastvo prve instance, pri čemur se mora držati strogih sanitarnih predpisov.[15]

Vsaka cerkev ali verska družba mora dovoliti na svojem pokopališču svojim članom, v primerih, določenih v medverskih predpisih, tudi drugovercem dostojen pogreb. Tej dolžnosti zadosti, ako nakaže dostojen grob na pokopališču, četudi izven tekoče vrste. Številni spori, nastali o prašanju dostojnega pogreba, so dali povod za to, da imajo novejša večja katoliška pokopališča poseben za se zagrajen prostor za nekatolike in navadno še poseben oddelek za osebe, ki nimajo pravice na cerkveni pogreb. Na ta način se izogne uprava kočljivemu prašanju, ali je oddelek, določen za samomorilce, dostojen prostor za nekatolike ali ne. Odločba, ali gre komu cerkveni pogreb ali ne, je notranja cerkvena zadeva, zato jo prepuščajo državna oblastva izključno cerkvenim organom. Dostojen pogreb ne vključuje pravice na cerkveno zvonenje in uporabo cerkvene opreme. Prevdarku pokopališke uprave je tudi prepuščeno, dovoliti pri pogrebih verskih pripadnikov nagrobne govore ali ne.[16]

Pokopališča in pogrebi so kazenskopravno zaščiteni (§§ 122, 303, 306 k. z.). Zakon o zborovanjih se pogrebnih sprevodov ne tiče (§ 5 z. z dne 15. nov. 1867 d. z. št. 135).

Država se poslužuje verskih matrik o umrlih tudi v svoje svrhe. Osnovo za vpis v smrtovno matriko tvori list o mrliškem ogledu. Kadar prepeljejo mrliča v drugo župnijo, je potreben vpis na kraju smrti in na kraju pogreba.

---

[15] Istotam, 678 ss. (naredba notranjega ministrstva z dne 3. maja 1874. d. z. št. 56). Po tej naredbi se mora prevoz prepovedati, ako bi znal postati po mnenju uradnega zdravnika opasen za javni zdravstveni blagor ali za zdravje oseb, ki so pri prevozu zaposlene. Ako traja prevoz 24 ur ali dalje, mora imeti mrlič dve krsti iz trdega lesa ali iz kovine; notranja krsta se mora tako zatvoriti, da ne more v njo prodirati zrak.

[16] Razpis minist. za bogočastje z dne 7. julija 1879 št. 7522. Haring, 580.

II. Poglavje.

Uprava bogočastja (cultus).

§ 127.

Služba božja.

Cc. 1255 ss. 802—844. Sägmüller, K. R.[3], § 158 ss. Haring, § 157. Ušeničnik F., l. c. II, 188 ss. Blat, l. c. 139 ss.

Bogočastje znači celoto vseh naprav in svetih dejanj, v katerih izraža verno krščanstvo svoje češčenje Bogu kot najvišjemu bitju posredno ali neposredno. To, kar se oblikuje tudi na zunaj, sveti časi in svete stvari ter javno bogoslužje, vse to je tudi pravno urejeno, dasi veljajo seveda poleg pravnih določil predvsem liturgični predpisi.

a) Liturgija. V širšem pomenu znači beseda vsa ona sveta dejanja, ki jih izvrši duhovnik službeno v prid krščanskemu ljudstvu ob daritvi sv. maše in ob priliki drugega bogoslužja. Bogoslužje kot tako se imenuje v cerkvenem jeziku officium divinum ali ecclesiasticum. V ožjem pomenu pa znači beseda liturgija isto kakor maša.

V krščanski cerkvi se je razvilo več liturgij. Slovele so v prvih stoletjih liturgija Jeruzalemske cerkve ali liturgija sv. Jakoba, dalje liturgiji Antiohijske in Aleksandrijske cerkve (poslednja se imenuje liturgija sv. Marka), dalje liturgija Carigrajske cerkve, nazivana po Baziliju in Krizostomu. Še starejša je Klementinska liturgija, o koji govore apostolski kánoni. Na zapadu so šteli rimsko, dalje milansko ali ambrozijansko, gotiško v Španiji, galikansko in irsko liturgijo. Z razvojem primata je prišla na zapadu rimska liturgija do izključne veljave.

Enotnost liturgije je imela v posledici tudi enoten liturgični jezik. Vsi drugi jeziki so se morali umakniti latinskemu. Zahteve, naj se maša daruje v ljudstvu razumljivem jeziku, je cerkev vedno odklanjala z motivacijo „non expedire“. Tako že tridentinski zbor, sklicujoč se na bistvo ene, svete, katoliške in apostolske cerkve (sess. 22 de sacrif. missae, c. 8, 9, can. 9).

Navzlic strogo čuvanemu načelu enotnosti v liturgiji, so papeži Hadrian II. in Ivan VIII. ter njih nasledniki dovolili

rabo slovanskega jezika pri maši, seveda le v omejenem obsegu. Uniati imajo svoje obrede in svoje liturgične jezike.[17]

Po novem cerkvenem zakoniku je v skladu z dosedanjo prakso samo apostolska stolica upravičena odločati o prašanjih obredov in izdajati splošne liturgične predpise (c. 1257). Ordinariji pa imajo skrbeti za to, da se liturgični predpisi povsod izpolnujejo in da se v njih okrožjih ne ugnezdijo običaji, ki bi nasprotovali duhu krščanstva. Na predpise, ki jih izdajo v tem pogledu ordinariji, so vezani tudi eksemtni redovi in škof je upravičen vizitirati tudi njih cerkve in oratorije glede upoštevanja teh odredb (c. 1261).

Bogoslužje je j a v n o, če se vrši v imenu cerkve po zakonito v to poklicanih osebah z dejanji, ki gredo po cerkvenih predpisih samo Bogu, svetnikom in blaženim. Če ti pogoji niso dani, je bogoslužje zasebno (cultus privatus, c. 1256). V izvrševanju bogoslužja so cerkveni uslužbenci vseskozi vezani na navodila predstojnikov (c. 1260).

Vse krščansko bogočastje se osredotočuje v maši, ki je nekrvava ponovitev Kristusove smrti (c. 801).

b) S v. m a š a. Ime prihaja od m i s s a, kar znači isto kakor missio, dimissio. Za celo evharistično slovesnost rabi izraz najprej sv. Ambrozij.[18]

Maša je bila prvotno vedno bogoslužje za vso krščansko župo, pri katerem so sprejeli duhovniki in laiki obhajilo iz roke škofa ali njegovega namestnika. Počenši od 7. stoletja pa

[17] B a l a n - S t a d l e r, Katolička crkva i Slaveni u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini, Zagreb, 1881. W. F e i e r f e i l, D. hist. Entwickl. der glagol. Kirchenspr. b. d. kath. Südslaven, Th. Qsch. 88. zvez. (1906) str. 61 ss. L. J e l i ć, Fontes historici liturgiae Glagolito-Romanae a XIII. ad XIX. saeculum, 1906 ss. L. P e t r o v i ć, Disquisitio historica in originem usus slavici idiomatis in liturgia apud Slavos ac praecipue Croatos, 1908. V. J a g i ć, Die Entstehungsgeschichte der kirchenslav. S p r a c h e[2], 1913. O prašanju slovanskega liturgičnega jezika pri južnih Slovanih prim. še: A. f. k. K. R. 1907, 314 ss. Salzburger Kirchenztg. 1907, No. 95. Dekret kongregacije za obrede z dne 17. aprila 1921 dovoljuje prevod malega obrednika v živi ljudski jezik. Razširjenje privilegija slovanskega bogoslužja je predmet pogajanj med vlado kraljevine S. H. S. in sv. stolico. Prim. tudi H u d a l A., Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche 1922, 114. Čehoslovaški je priznala sv. stolica dalekosežnejše koncesije. Prim. H a r i n g, 594, op. 3.

[18] H. K o c h, Missa b. hl. Ambrosius u. der Ursprung des Wortes. Katholik 1908, I 114 ss.

je prišla poleg missae publicae v navado tudi missa privata, pri kateri je komuniciral samo darujoči duhoven. Od one dobe dalje so tudi šele začeli duhovniki samostojno brati maše, poprej je opravljal to slovesnost navadno samo škof, drugi duhovniki na škofovo povelje ali z njegovim odobrenjem.

Usposobljen, darovati veljavno mašo, je samo veljavno posvečen sacerdos, torej škof ali presbiter (c. 802). Upravičen v to pa je samo oni, ki je prejel po zakonitih predpisih svoje posvečenje in vrh tega še od škofa dovoljenje za maševanje. To dovoljenje velja samo za škofijsko področje. Tuj duhovnik sme maševati samo, če mu to dovoli krajevni ordinarij. To dovoljenje se da na podlagi spričeval domačega ordinarija, odnosno višjega predstojnika ali kongregacije za vzhodno cerkev (če je dotični duhovnik uniat). Po partikularnem pravu dajejo dovoljenje v posameznih slučajih župniki in rektorji. Če tuji duhovnik nima priporočilnih pisem, če pa je predstojnikom cerkve znan, se sme pripustiti. Celo neznanemu duhovniku se sme dovoliti enkratno ali dvakratno maševanje, če daruje mašo zastonj ter zapiše svoje ime, svoje zvanje in svojo domačo škofijo v posebno knjigo (c. 804).

Le izjemoma je dovoljeno, da mašuje duhovnik dvakrat na dan. Za take primere se rabi izraz iteratio ali binatio (ponovitev). Le na Božič in Vernih duš dan sme vsak duhoven trikrat maševati. Dovoljenje za dvakratno maševanje na dan sme dati papež ali ordinarij, slednji le za praznične dneve tam, kjer je pomanjkanje duhovnikov in bi sicer znaten del vernikov moral ostati brez maše (c. 806). Opraviti je treba mašo na tešč, dostojno in pobožno, po predpisih rituala ob primernem času, na primernem kraju, na vsak način na konsekriranem altarju in vsaj v blagoslovljeni če ne v posvečeni cerkvi ali kapeli.

Zavezani maševati so oni cerkveni nastavljenci, katerim že služba nalaga to dolžnost. Dušni pastirji so obvezani maševati ob nedeljah in praznikih.

O mašnih stipendijah (prispevkih za preživljanje mašnika) se nahajajo v zakoniku podrobna določila v cc. 824—844. Prispevki za tekoče maše, bodisi, da jih dajo verniki iz lastnega nagiba ali ker jim je tako naročeno po testatorju, se imenujejo stipendia manualia. Prispevki za ustanovljene maše, ki jih opravijo mesto v ustanovi določenih drugi duhovniki, se imenujejo stipendia ad instar manualium, v vseh ostalih primerih pa se zovejo prejemki iz ustanovljenih maš stipendia fundata, tudi missae fundatae (c. 826).

Škofje in župniki so zavezani, da mašujejo vsako nedeljo in vsak praznik za narod svojega okrožja (cc. 339, 466).

Vernikom je zapovedano, da se vsaj ob nedeljah in praznikih udeleže sv. maše in sicer kateregakoli katoliškega obreda. Za redove in kongregacije so dolžnosti v tem pogledu obsežnejše.

Snov evharistične daritve sta na zapadu kruh iz pšenične moke in vino, oblika pa besede, ki jih je rabil Kristus pri zadnji večerji, in sicer se rabi od 8. stoletja dalje opresen kruh, dočim se poslužuje pravoslavna cerkev kvasnega kruha.

§ 128.

Javne molitve in pobožnosti, procesije in božje poti.

Cc. 1255 ss, 1290—95. Pöschl, K. R.[2], 175 ss. Sägmüller, K. R.[3], § 154.

Cultus latriae gre sv. Trojici in posameznim njenim osebam; božji materi gre cultus hyperduliae, angelom, svetnikom in blaženim cultus duliae. Tudi podobe in relikvije so deležne češčenja, ki pa velja samo osebi, ki jo podoba predstavlja ali od koje so ostanki (c. 1255).

Ti tehnični izrazi zakonika ne pomenijo drugega, kakor da so sv. Trojica in nje osebe predmet molitve, mati božja, angelji in svetniki pa samo predmet češčenja.

Molitve, s katerimi se običajno družijo ali prošnje ali zahvale, so ali javne ali pa samo zasebne. Javne molitve in pobožnosti se smejo opravljati v cerkvi samo z dovoljenjem škofa, ki mora v težavnejših primerih poročati v Rim. Javne molitve stoje vedno pod vodstvom duhovnikov in jih je smatrati za del liturgije. Navadno je z njimi zvezano izpostavljenje najsvetejšega in blagoslov z njim. Običajne molitve so rožni venec in litanije. Novih litanij, ki naj bi se javno molile, škof ne sme odobriti (c. 1259).

Glede na cerkveno petje in godbo, ki je pri slovesni službi božji in tudi pri drugih javnih pobožnostih v navadi, se nahaja v zakoniku (c. 1264) edino le določba, da bodi iz petja in godbe izključena vsaka lahkoživost in nespodobnost in da naj se v tem oziru varujejo liturgični predpisi. Pristno cerkveno petje je Gregorianski koral. Dovoljeno pa je tudi dostojno večglasno petje. Kot godbeni instrument pridejo za cerkev v poštev v prvi vrsti orglje. Vsa druga godala imajo samo nalogo, da podpirajo orglje.

Del bogočastja tvorijo obhodi in procesije, ki se vrše pod vodstvom duhovništva ali redno ob izvestnih časih cerkvenega leta, ali pa ob izrednih prilikah. Za prve veljajo liturgični predpisi in običaji. Razlikujemo dvoje vrst: processiones sollemnes in minus sollemnes. Med prve spadajo teoforične procesije, pred vsem procesija na Telovo. Ta se sme vršiti praviloma samo iz prve cerkve v kraju (če ne obstoja že od davnine nasproten običaj) in udeležiti se je morajo vsi kleriki, vsi moški religiozi in vse bratovščine. Drugih obhodov se udeležuje vedno kler dotične cerkve. Izredne obhode sme dovoliti ali ukazati škof po zaslišanju kapitlja. Religiozi, in sicer tudi eksemtni, morajo za-

prositi za obhode izven svojih cerkva in samostanov škofa za dovoljenje. Niti župniki niti drugi cerkveni predstojniki ne smejo brez dovoljenja ordinarija uvesti novih obhodov ali običajnih preložiti ali jih odpraviti (cc. 1290—1295).

O božjih potih ne vsebuje zakonik nikakih določil. Na vsak način imajo škofje vršiti svoje nadzorstvo tudi nad njimi. Ako gredo večje skupine romarjev iz ene škofije v drugo, pripada nadzorstvo vedno ordinariju kraja, kjer se romarji ravno nahajajo.

Nikdo ni pravno zavezan, udeležiti se kake procesije ali božje poti. Običajno pa se udeležujejo procesij ob Vstajenju in na Telovo vedno tudi državna oblastva. Ta nadzorujejo tudi vse javne obhode v interesu javnega reda. Vse verske prireditve stoje pod zaščito državnih zakonov.

§ 129.

Češčenje svetnikov, relikvij in podob.

Cc. 1276—1289. Haring, § 158. Sägmüller, K. R.[3], § 162.

Češčenje svetnikov je vkoreninjeno v človeški naravi in sega v cerkvi zelo daleč nazaj. Imenuje se cultus duliae. Tridentinski cerkveni zbor je proglasil češčenje svetnikov, njih relikvij in nabožnih podob za dobro in koristno (sess. 25, de invocat., venerat. et reliqu. sanctor. et sacr. imagin.). V starejših časih so odločali škofje, koga se sme v škofiji častiti kot svetnika, za večje okrožje je bilo potrebno odobrenje večje sinode, za vesoljno cerkev pa dovoljenje papeža. Dotično osebo so potem zapisali v seznam svetnikov (canon sanctorum), odkoder izvira izraz canonizatio, ki je še danes v rabi. Kot prvi je bil v Rimu kanoniziran škof Ulrik augsburški l. 993.[19] Papež Aleksander III. (1159—1181) je proglasil vse odredbe glede češčenja umrlih za papeški rezervat (c. 1, X, 3, 45). In na to se je razvilo posebno postopanje za proglasitev blaženim ali svetnikom.

Kodeks izraža glede češčenja svetnikov, relikvij in nabožnih podob isto načelo, kakor ga je postavil že tridentinski cerkveni zbor (c. 1276). Javno častiti se smejo samo oni služabniki božji, ki jih je uvrstila cerkev sama med svetnike ali blažene. Svetnikom (sanctis) gre povsodi in v vseh oblikah cultus duliae, blaženim (beatis) pa samo tam in v toliko, kjer in kolikor je to papež dovolil (c. 1277). Narodi, province, škofije in posamezni kraji ter redovi in kongregacije si izberejo svoje svetnike, ki se proglase s papeževim dovoljenjem za patrone. Oni, ki je proglašen blaženim, bi se smel častiti kot patron samo na podlagi papeževega indulta (c. 1278).

[19] Jaffé, Regesta Pontif. Rom.[2], No. 3848.

Beatifikacija in kanonizacija sta še dandanes papežev rezervat. Postopanje je v zakoniku podrobno urejeno v cc. 1999—2141.[20] Pred vsako kanonizacijo se mora izvršiti beatifikacija dotične osebe. Kanonizacija pomeni definitivno razsodbo cerkve o tem, da je svetnikom proglašeni član ecclesiae triumphantis. Zato se naj vsak svetnik časti v vesoljni cerkvi, njegove relikvije se smejo izpostavljati, njegove podobe se smejo razobešati, njemu na čast se smejo postavljati altarji.

Samo relikvije cerkveno priznanih svetnikov in blaženih se smejo javno častiti pod pogojem, da je njih pristnost posvedočena po avtentični listini kardinala ali krajevnega ordinarija ali po drugi osebi, ki ji gre na podlagi papeževega indulta facultas authenticandi (c. 1283). Prodaja relikvij je v obče nedopustna. Vsi cerkveni krogi so zavezani paziti na to, da relikvije ne pridejo potom dedovanja ali potom prodaje skupno z drugo imovino nekatolikom v roke. Za prodajo pomembnejših relikvij (reliquiae insignes: roka, noga, glava, srce itd.) ali prenos na drugi kraj je potrebno celo papeževo dovoljenje; isto velja glede dragocenejših podob (cc. 1281, 1289).

Prepovedane so podobe, ki nasprotujejo veri in spodobnosti. Nenavadne podobe (imagines insolitae) se smejo v cerkvah in drugih svetih krajih namestiti samo z dovoljenjem ordinarija. Če te podobe ne odgovarjajo že davnemu preskušenemu običaju (probatus usus), potem naj ordinarij odreče dovoljenje, da se postavijo v cerkev. Tudi popravila podob posebne dragocenosti, starosti, umetniške vrednosti ali podob, ki so odlične vsled občega češčenja, so odvisna od odobrenja ordinarija, ki mora prašati izvedence, predno dovoli popravilo (c. 1280).

§ 130.

Sveti časi.

Cc. 1243—1254. Haring, § 159. Pöschl, K. R.[3], 189 ss. Sägmüller, K. R.[3], §§ 163, 164. Ušeničnik F., l. c. II, 96 ss.

Pod svete čase spadajo nedelje in prazniki, pa tudi postni dnevi (c. 1243).

1. Posvečevanje nedelj in praznikov je cerkev zapovedala ne samo iz verskih ampak tudi iz ozirov na potrebo človeške narave, ki zahteva odmora bodisi za duševno ali telesno delo. Kadar človek kot državljan počiva, takrat se naj spomni kot kristjan svojih dolžnosti do Boga. Na tej naravnopravni podlagi so vzrastle zakonite določbe države in cerkve glede nedeljskega počitka.

[20] Prim. Eichmann, Das Prozeßrecht des Cod. j. c. 1921, 222—250.

Kristjani so si izvolili že za časa apostolov za dan počitka in božjega češčenja mesto sobote nedeljo, kot dan vstajenja Gospodovega. Od praznikov stare zaveze so prevzeli Veliko noč (pascha) kot spomin na vstajenje Izveličarja in Binkošti v spomin na prihod sv. Duha. Tema dvema se je kmalu še pridružil praznik Kristusovega rojstva ali Božič, ki je, najprej uveden na zapadu, prišel kmalu splošno do veljave tudi na vzhodu. S temi tremi glavnimi prazniki je bila dana tudi že razdelitev cerkvenega leta. Med te glavne praznike so se uvrstili še mnogoštevilni drugi, ki niso veljali v vseh krajih cerkve enako in ki so jih upeljali ali škofje ali krajevne sinode. Počenši od 11. stoletja pa je obveljalo načelo, da sme za celo cerkev obvezno uvesti nov praznik samo papež. Ker je bilo teh praznikov sčasoma preveliko število v veljavi, so jih papeži čestokrat zopet odpravljali in sicer ali za vso cerkev ali pa samo za posamezne države, ki so to posebno odločno zahtevale. Tako je vladala glede praznikov v različnih krajih največja raznolikost. Zato je papež Pij X., ustrezajoč zahtevam časa, s svojim motuproprio „Supremi disciplinae" z dne 2. julija 1911 (A. A. S. III, 305 ss.) skrčil število obče predpisanih cerkvenih praznikov na osem: Božič 25. dec., Obrezovanje Gospodovo 1. jan., Sv. trije kralji (epiphania) 6. jan., Kristov vnebohod, četrtek pred 6. nedeljo po Veliki noči, Marijino brezmadežno spočetje 8. dec., Marijino vnebovzetje 15. avg., Peter in Pavel 29. jun., ter Vsi svetniki 1. nov.

Cerkveni prazniki so ali premakljivi ali nepremakljivi. Nepremakljivi so tisti, ki padejo vedno na isti koledarski dan (Božič), premakljivi oni, ki se praznujejo v različnih letih na različne dneve (Vel. noč). Dalje razlikujemo slovesne in neslovesne praznike (festa sollemnia in f. non sollemnia); f. sollemnia se morajo vedno praznovati in v slučaju zapreke preložiti. Po pomembnosti so prazniki ali f. duplicia, semiduplicia ali simplicia. Pravno najpomembnejša je razlika med festa chori, ki jih praznuje samo kler po liturgičnih predpisih in festa fori, festa de praecepto, zapovedani prazniki, ki veljajo za vse ljudstvo in ob katerih morajo iti vsi verniki k maši, se vzdržati težkih del, sodnih poslov in tudi trgovanja, ako ni to po običaju take dneve v navadi (c. 1248).

Po zakoniku sta samo najvišji cerkveni oblastvi, namreč papež in vesoljni cerkveni zbor, poklicani, določati, prelagati in odpravljati praznike ali postne dni. Dovoljenja, da se izvestnih praznikov ali postov v posamnih slučajih ni treba držati, dajejo ordinariji in celo župniki. Ordinariji smejo dovoliti dispenzo tudi za celo škofijo. Predstojniki eksemtnih kleriških religiozov imajo isto pravico glede oseb, ki bivajo trajno v njih zavodih (cc. 1244, 1245).

Kot zapovedane praznike navaja Codex j. c. za vso cerkev poleg nedelj in Telovega zgoraj naštete v motuproprio „Supremi" imenovane dneve in praznik sv. Jožefa 19. marca (c. 1247). Papež Pij XI. je dodal tem praznikom še enega, namreč praznik Kristusa kralja, ki se pa praznuje vedno na zadnjo nedeljo meseca oktobra, tako da se z njim število svetkov ni spremenilo (encikl. „Quas primas" z dne 11. dec. 1925, A. A. S. XVII, p. 593 ss). Prazniki patronov niso zapovedani prazniki, vendar lahko ordinariji prelože njih praznovanje na prihodnjo nedeljo. Kjer pa je kak izmed navedenih praznikov ali preložen ali že odpravljen, tam naj se obstoječa ureditev brez sporazuma z Rimom ne spreminja.

Praznični in postni dnevi se računajo navadno od polnoči do polnoči; odpustki izvestnega dneva pa se lahko pridobe že prejšnji popoldan. Festum ali festivitas je praznik sam, vigilia, pervigilium, vespera prima, prejšnji dan; vigilia vigiliae drugi dan pred praznikom, octava osmi dan po njem, pri čemur se šteje dies festus sam kot prvi dan.

Po zakonu o medverskih odnošajih z dne 25. maja 1868 čl. 13, se mora opustiti ob nedeljah v času, ko se vrši božja služba, vsako ne nujno potrebno javno delo, ravno tako je nedopustno vsako dejanje, ki bi ob praznikih katerekoli konfesije v bližini božjega hrama motilo glavno božjo službo. Pri nas se praznujejo tudi še različni, po cerkvi odpravljeni prazniki, tako da ti za državo še veljajo, za cerkev pa ne.

2. Postni dnevi (cc. 1250—1254). Postne zapovedi so zgolj juris ecclesiastici. Nastale so potom običaja, ki ima svoje začetke že pri prvih kristjanih. Najstarejši je velikonočni post, ki se omenja že na nicejski sinodi kot quadragesima. Post ob kvatrih je bil upeljan vsaj že v 5. stoletju (cc. 6 in 7 D. 76). Za postne dneve sta veljala sreda in petek, na zapadu je prišla mesto srede v navado sobota. Končno so se kristjani postili tudi na dneve pred največjimi prazniki.

Post je dvojen in sicer razlikujemo dies abstinentiae, na katere ni dovoljeno zavživati poljubna jedila, ampak so izvestne vrste jedil izključene, dies jejunii, ob katerih ni dovoljeno se najesti več kakor enkrat na dan do sitega in dies abstinentiae et jejunii, na katere so verniki omejeni glede izbire jedil in se smejo poleg tega tudi le enkrat na dan najesti do sitega. Na postne dneve prve vrste (dies abstinentiae) je sedaj prepovedano samo zavživanje mesnih jedil, ne pa več zavživanje jajc, mleka in živalske masti. Na dneve, za katere velja samo zapoved pritrganja, so dovoljene tudi mesne jedi, dopustno pa je samo enkratno nasičenje na dan in sicer ali opoldne ali zvečer; malenkostna jedila so dovoljena poleg glavnega obeda še dvakrat v dnevu. Sicer pa so za količino in vrsto dovoljenih jedil merodajni krajevni običaji. Izrecno do-

voljeno je sedaj tudi zavživanje rib in mesnih jedil obenem (c. 1251 § 2). Dies abstinentiae tantum so vsi petki v letu, dies abstinentiae et jejunii so vsi petki in sobote v 40. dnevnem postu (od Pepelnice do Velike sobote), dalje Pepelnica ter srede, petki in sobote v kvaternih tednih, t. j. v tednih po 1. nedelji po Pepelnici, po Binkoštih, po prazniku Povišanja sv. Križa 14. sept., in po tretji adventni nedelji, končno dnevi pred Marijinim vnebohodom, pred Vsemi svetimi in pred Božičem. Samo dies jejunii so vsi drugi dnevi v velikonočnem postu. Ako pade zapovedan praznik na postni dan, potem post ne velja. Na Veliko soboto je samo še dopoldne post. Za redove in kongregacije so dostikrat veljavni strožji predpisi, ki ostanejo po zakoniku nedotaknjeni. Veljavnost morebitnih posebnih zaobljub ali dispenz je ostala po kodesku nedotaknjena.

§ 131.

Prisega in zaobljuba.

Cc. 1307—1321. Haring, §§ 160, 161. Sägmüller, K. R.[3], §§ 165, 166. Pöschl, l. c., 187 ss.

Oboje znači zasebna dejanja bogočastja, toda oba čina sta podrejena cerkveni upravi radi obveznosti, v katero stopita prisežnik in zaobljubnik napram Bogu. O tej obveznosti odloča poklicana cerkvena avtoriteta, ki jo lahko spremeni ali razveljavi. Kadar pristojni cerkveni organ kot božji zastopnik storjeno zaobljubo sprejme, govorimo o javni obljubi.

I. Prisega, jusjurandum, juramentum, pomeni, da se sklicuje prisežnik na Boga kot pričo in sicer ali za resničnost kake trditve (izpovedbe), juramentum assertorium, purgatorium, ali za resnost kake obljube, n. pr. jamstvo poroka, juramentum promissorium. Predpogoji za veljavno prisego so: judicium, veritas et justitia.[21] Judicium pomeni, da zahteva prisega primerno uvidevnost in svobodno voljo. Zato se ne sme nikdo pripustiti k prisegi, ki radi nedoraslosti ali bolezni ne more rabiti svojega razuma (cc. 1757 § 1, 1767 § 1, 88 § 3). Veritas znači, da mora tisti, ki priseže, imeti voljo, izpovedati resnico brez vsakega pridržka, odnosno najvestneje izpolniti svojo obljubo. Tretji pogoj, justitia, pa pomeni, da se predmet prisege ne sme nanašati na nekaj, kar bi nasprotovalo veri, blagru cerkve, spodobnosti ali pravicam druge osebe.[22] Nedopustna je prisega po zastopniku. Zapriseženo obljubo

[21] Jusjurandum praestari nequit, nisi in judicio, in veritate et in justitia (c. 1316).

[22] c. 7, C. 22, q. 1; c. 2, C. 22, q. 2; cc. 21, 23—25, 27, 31, 2, 11, 13, 16, 18, 19, X, 2, 24.

je treba izpolniti. Tudi prisiljena prisega (per vim aut metum gravem) je po sebi veljavna, toda cerkveni predstojnik (papež ali pristojni ordinarij) sme zavezanca oprostiti izpolnitve. Istotako je veljavna pod prisego dana odpoved na pravno dobrino ter se mora izpolniti, ako ni izsiljena ali s prevaro povzročena in če ne pomeni škode za dušni blagor (c. 1317). Zapriseženа obljuba se mora strogo tolmačiti. Njena veljavnost se ravna po prirodi in pogojih dejanja, za čigar podkrepitev je služila. Dejanje, ki bi bilo na škodo drugemu ali proti javnemu blagru ali večnemu izveličanju, tudi vsled prisege ne dobi veljave (c. 1318).

Obveznost iz zapriseženе obljube ugasne:

1. ako se oni, komur na korist je bila storjena, izpolnitvi odpove;
2. ako se predmet prisege (res jurata) v bistvu spremeni, ako izgubi vsak pomen ali če nasprotuje dobrini višje vrednosti (majus bonum impediat);
3. ako odpade končni smoter ali pogoj, pod katerim je bila prisega storjena;
4. ako pristojni cerkveni organ izpolnitev spregleda, obveznost spremeni ali pa jo razveljavi kot nično (c. 1319).

Spremembe more dovoliti krajevni ordinarij za svoje področje in svoje pripadnike in vsak papežev pooblaščenec v okviru pooblastila. Sprememba se pa veljavno izvrši tudi po prisežniku samem, če prevzame mesto prvotno obljubljenega drugo ravno tako dobro ali še boljše delo. Če bi pa iz dispenze nastala drugim škoda, in bi se ti sami ne odpovedali izpolnitvi obljube, je samo papež upravičen, da z ozirom na potrebe cerkve in v njeno korist odveže od storjene prisege (cc. 1312—1314, 1320).

II. Zaobljuba (votum).

Zaobljuba je podana, ako se kdo premišljeno in iz proste volje Bogu zaveže, da hoče izvršiti izvedljivo boljše delo, do katerega sicer ne bi bil obvezan (promissio deliberata ac libera Deo facta de bono possibili et meliore). Zaobljubo stori lahko vsak, ki je že dosegel zrelost razuma, ako ga pravo od takega dejanja ne izključuje. Iz neopravičenega težkega strahu storjena zaobljuba je neveljavna (c. 1307).

Razlikujemo: a) votum publicum, ako zaobljubo v imenu cerkve sprejme zakoniti cerkveni predstojnik, in votum privatum, ako se zaobljuba stori zasebno; b) votum sollemne, ako cerkev sama zaobljubo prizna za slovesno in ji prisoja vse učinke, ki so s tako obljubo zvezani; v nasprotnem slučaju je zaobljuba navadna, priprosta, votum simplex. Vsako dejanje, ki je v nasprotju s slovesno obljubo, je nično, čin pa, ki nasprotuje priprosti obljubi, je samo nedovoljen (c. 579); c) votum reservatum, pridržana obljuba, ki jo sme spregledati samo apostolska stolica in votum non re-

servatum, glede katere sme dati dispenzo tudi nižji cerkveni predstojnik; d) vota personalia, realia in mixta, osebne, stvarne in mešane zaobljube. Predmet prvih je dejanje, pri drugih se obljubi stvar, pri tretji vrsti pride oboje v poštev. Od zasebnih zaobljub so papežu pridržane samo zaobljube popolne in trajne čistosti in zaobljuba vstopiti v samostanski red (votum ingrediendi in religionem votorum sollemnium), če so bile storjene nepogojno po dovršenem 18. letu (c. 1309). Osebna obljuba veže samo zaobljubnika, stvarna tudi njegove dediče. Isto velja o mešani obljubi, v kolikor je stvarnega značaja. Zaobljuba izgubi svojo obvezno moč s potekom časa, na kojega se je glasila, dalje ako odpade dodani pogoj ali namen, ako se spremeni tvarina obljubljenega predmeta, ako se zaobljuba razveljavi (irritatione) ali prvotna obveznost zamenja z drugo (commutatione), ako se dovoli spregled. Končno se ukinejo za dobo, za katero veže samostanska zaobljuba, vse obveze iz prejšnjih zaobljub.

Kdor svoje volje ne more prosto uveljavljati, se tudi brez vednosti osebe, od katere je odvisen, ne more z zaobljubo obvezati. Zakoniti zastopniki nedoraslih oseb, ki še nimajo potrebnega razuma ter skrbniki umobolnih skrbljencev lahko vsak čas proglase zaobljube svojih še nedoraslih otrok, varovancev odnosno skrbljencev za nične, istotako samostanski predstojnik zaobljube podrejenih religiozov in vsak zakonec zaobljube drugega zakonca, kolikor se tičejo zakonskega življenja. Ako bi pa n. pr. eden izmed soprogov storil zaobljubo, da stopi v samostan, potem drugi soprog izpolnitev zaobljube pač lahko prepreči do svoje smrti, a obveznost iz zaobljube ne ugasne, ker je zaobljubnik odvisen od svojega soproga samo glede predmeta prevzete obveze, ne pa glede volje same (c. 1312).

§ 132.

Sveti kraji in svete stvari.

Cc. 1154—1202. Haring, § 156. Pöschl, l. c., 191 ss. Sägmüller, l. c., § 167. Ušeničnik F., l. c. II, 42 ss, 58 ss.

Svete stvari imenujemo one, ki služijo bogočastju ali so namenjene za pokopavanje vernikov in ki so v to svrho ali posvečene ali blagoslovljene po liturgičnih predpisih (c. 1154). Med njimi razlikujemo res consecratae in res benedictae, posvečene in blagoslovljene stvari, ki so zopet ali nepremične (loca sacra) ali premične, t. j. sveto posodje in cerkvena oprema (sacra supellex). Med obema tema vrstama stoje altarji, ki so ali nepremični altarji (al-

taria fixa) ali pa premični (altaria portatilia). Sveti kraji so pred vsem cerkve in kapele (oratoria) ter pokopališča (coemeteria). Cerkveno opremo tvorijo premične stvari, ki se rabijo pri službi božji. Res consecratae so razen altarjev kelihi in patene, res benedictae mašne in druge cerkvene obleke, tabernakelj, monstrance itd. Zvonovi so ali res consecratae ali res benedictae.

Posvečenje svetih krajev je vedno zadeva ordinarija, v kojega področju se nahajajo, ako je sam za škofa posvečen. Kardinali smejo posvetiti cerkve in altarje svojih titulov. Generalni vikar mora imeti v to svrho posebno pooblastilo. Isto pravilo velja za blagoslovitev svetih krajev, le da je v to poklican tam, kjer gre za eksemtne kleriške religije, višji predstojnik. Krajevni ordinarij in višji samostanski predstojnik smeta to nalogo poveriti tudi drugim duhovnikom. A nikomur ni dovoljeno posvetiti ali blagosloviti sveti kraj brez privoljenja ordinarija. Vsi nasprotni privilegiji so razveljavljeni (cc. 1155 do 1157). O izvršenem posvečenju ali blagoslovljenju je napraviti pismeno svedočbo, o kateri se en izvod hrani v škofijski kuriji drugi pa v arhivu dotične cerkve. Za dokaz pa zadostuje tudi izpovedba ene neoporečne priče, če se na ta način nikogar ne oškoduje. Oni, ki je upravičen posvetiti ali blagosloviti cerkev, je tudi poklican blagosloviti in položiti temeljni kamen (c. 1163).

Kanon 1160 izraža načelo, da sveti kraji niso podvrženi državnim oblastvom, ampak da cerkev svobodno izvršuje nad njimi svojo jurisdikcijo. V tem pogledu pa so dejansko odločilni v prvi vrsti državni zakoni, po katerih nastopajo verske družbe navadno samo glede notranjega bogoslužja samostojno. Tudi zahteva cerkev za se še sedaj zavetno pravico (jus asyli) v tem smislu, da se sme hudodelec, ki je pribežal v cerkev, izročiti le z dovoljenjem ordinarija ali vsaj rektorja, ako ne gre za nujno potrebo (c. 1179). Ta pravica po naših sedanjih zakonih ni priznana; igrala pa je v srednjem veku veliko vlogo.

V obče veljajo glede svetih krajev in stvari po kodeksu nastopna določila:

I. Cerkve in kapele (cc. 1161—1196).

Cerkve so stavbe zgrajene v namen, da služijo vsem vernikom v svrho javnega bogočastja (c. 1161). V prvih časih se je služba božja vršila v zasebnih hišah in po skritih krajih, toda začenši od Konstantina Velikega je cerkev razvijala bogat sijaj tudi v božjih hramih in nastal je poseben krščanski stavbeni slog, ki je pa po časih in krajih dobival različne oblike.

Povsodi nahajamo dandanes mnogo vrst božjih hramov; male zasebne kapelice, podružnice, župne, kapiteljske, stolne, samostanske cerkve itd. Pravno pomembna je razlika med cerkvami in kapelami.

1. Cerkev je sveta stavba (aedes sacra), dostopna vsem vernikom, namenjena javnemu bogočastju.

Brez pismenega dovoljenja ordinarija se cerkev ne sme zidati. Dovoljenje se sme dati samo, ako se je škof poprej prepričal, da so dana potrebna sredstva za zgradbo in za vzdrževanje cerkve ter za preživljanje duhovnikov, ki naj se tam nastavijo. Tudi se je ozirati na to, da novo zgrajena cerkev ne bo povzročala prejšnjim cerkvam škode. Zato je pred rešitvijo prošnje za škofovo dovoljenje zaslišati mnenje predstojnikov sosednih cerkvá; navzlic njihovim ugovorom bi se smela dovoliti nova zgradba, če je hasek, ki ga imajo verniki od nje pričakovati, tako očit in nedvomen, da odtehta morebitno škodo že obstoječih cerkvá. Celo samostanska udruženja si morajo oskrbeti dovoljenje ordinarija, predno pričnó cerkveno gradbo in ne zadostuje v to svrho morebitno že poprej izposlovano zagotovilo, da si smejo postaviti lastno cerkev (brez označbe kraja). Tisti, kojih pravice so vsled nove gradbe ogrožene, lahko pri cerkvenem sodniku zahtevajo prepoved, da se delo nadaljuje, dokler se pravica graditelja ne dožene (c. 1676). Pravica onega, ki postopa pri novi gradbi že na podlagi oblastvenega dovoljenja, pa sploh ne more biti dvomljiva. Seveda je potrebno pri vseh novih stavbah in pri prezidavah v večjem obsegu vselej tudi dovoljenje državnega stavbnega oblastva.

Vedno so upoštevati pri novih stavbah in prezidavah običajne oblike in pravila krščanske umetnosti. Ordinariji so zavezani, da s pomočjo izvedencev to strogo nadzirajo. Nobena cerkev ne sme biti ne po oknu ne po vhodu zvezana s hišo laika in nikak prostor cerkvene stavbe, ne nad, ne pod cerkvijo, se ne sme rabiti v svetne svrhe (c. 1164).

Šele kadar je nova cerkev slovesno posvečena ali vsaj blagoslovljena, se sme opravljati v nji služba božja. Če ordinarij upravičeno domneva, da se bo cerkev uporabljala v svetne namene, potem naj dovoljenje za zgradbo, ali, če je bila ipak zgrajena, za posvetitev ali blagoslovitev odreče. Slovesno naj se posvetijo stolne, po možnosti tudi kolegiatne, samostanske in župne cerkve. Cerkve, zgrajene iz lesa ali iz železa ali druge kovine, se smejo samo blagosloviti, ne pa posvetiti. Altar se sme posvetiti tudi brez cerkve, ako se pa posveti cerkev, je vedno treba posvetiti tudi vsaj en altar in sicer glavnega, če še ni posvečen; če je že posvečen, pa stranskega (c. 1165).

Posvečenje cerkve naj se izvrši na nedeljo ali praznik. Posvečujoči škof in tisti, ki so za posvečenje prosili, se morajo

prejšnji dan postiti. Posvečujoči škof sme dovoliti za dan posvečenja in za vse bodoče obletnice tega dneva (anniversaria) posebne odpustke (c. 1166). Spomin na posvečenje cerkve se praznuje vsako leto na dan „žegnanja" (proščenje, Kirchenfest) po liturgičnih predpisih (c. 1167).

Vsaka cerkev mora biti posvečena ali blagoslovljena na ime kakega svetnika ali svete skrivnosti, ki je odslej njen patron. Tudi dan patrona se praznuje v vsaki cerkvi po liturgičnih predpisih. Običajno se prenese ta praznik na najbližjo nedeljo. Blaženi brez papeževega dovoljenja ne morejo biti cerkveni patroni (c. 1168).

V posvečeni ali blagoslovljeni cerkvi, ki je v tem svojstvu izročena (dedicata) v božjo čast javni uporabi vernikom, se smejo opravljati vsa liturgična dejanja, v kolikor niso vsled župnih pravic ali privilegijev ali pravnoveljavnih običajev vezana na izvestne druge cerkve. Ta pravica ugasne šele, ako se cerkev uniči ali če ji ordinarij sveti čin zopet vzame, kar pa se sme zgoditi samo v primeru, da je nadaljnje vzdrževanje cerkve nemogoče. Liturgično dejanje, s katerim se cerkvi njeno svojstvo kot res sacra izbriše, se zove exsecratio (cc. 1171, 1187).

Posebne pravne posledice imajo izvestna dejanja, s katerimi je zvezana oskrumba ali onečaščenje cerkve. Zakonik rabi izraz violatio ecclesiae, kar pomeni poškodbo a tudi onečaščenje.

Primeri, v katerih nastopi violatio ecclesiae, so v c. 1172 taksativno našteti. Pogoj je, da so dotični čini ugotovljeni (certi), da so obče znani (notorii) in da so bili izvršeni v cerkvi sami (in ipsa ecclesia positi). Ti primeri so: a) umor; b) zločinsko težko prelitje krvi; c) pregrešna zloraba cerkve, ki skruni njeno čast; d) pokop nevernika ali pa sodbeno izobčenega krištjana v cerkvi.

Prejšnje pravo je rabilo mesto violatio izraz pollutio. Pollutio je bila dana sosebno tudi v primeru samomora, ki je štel ravno tako težko kakor umor (cc. 19, 20, D. 1, de cons.; c. 4, X, 3, 40). Tretji primer je bil označen kot prostovoljna in težko pregrešna effusio seminis humani (c. 4, X, 3, 40; c. un. in VI°, 3, 21). Violatio ecclesiae sicer ne uniči njenega posvečenja ali blagoslovljenja, vendar pa trpi njen ugled pri vernikih, tako da se mora nadaljnje izvrševanje duhovniških funkcij v njej ukiniti,[23] dokler se madež zopet ne odpravi, kar se zgodi po posebnem liturgičnem činu, ki se zove reconciliatio. Do tega čina je upravičen pri blagoslovljeni cerkvi njen pred-

[23] Ako se oskrumba izvrši med službo božjo, se mora ta prekiniti.

stojnik, pri posvečeni pa samo ordinarij in le v slučaju nujne potrebe njen predstojnik, ki pa mora obvestiti ordinarija (c. 1176).

Naslov „basilica" gre samo onim cerkvam, katerim je bil podeljen po posebnem apostolskem indultu ali katere ga rabijo že od davnine. S tem naslovom zvezani privilegiji morajo biti dokazani (c. 1180).

V cerkvi mora vladati oni red in stroga snaga, ki pristoja božjemu hramu. Kupčije ali sejmi (negotiationes) in stojnice se v njej ne smejo pripuščati, četudi bi se nanašale le na nabožne predmete (c. 1178). Vsakdo se mora pripustiti k božji službi v cerkvi brezplačno in se izrecno zavrača običaj, ki bi nasprotoval temu predpisu (c. 1181). Kolikor možno naj bodo v cerkvi moški ločeni od žensk, moški naj snamejo v cerkvi in pri cerkvenih obhodih klobuke, ako temu ne nasprotuje običaj v deželi ali če ne zahtevajo važni oziri kaj drugega. Za oblastva se sme v cerkvi odkazati tudi poseben prostor. Z dovoljenjem ordinarija se sme dati tudi navadnim cerkvenim članom poseben prostor v stolu, toda ta ukrep je vedno preklicen, ker je v prvi vrsti merodajen blagor celote (cc. 1262, 1263). Spori radi sedežnine, ki jih pri nas rešujejo kot najemninske zadeve okrajna sodišča, bi se imeli v smislu cerkvenega prava reševati cerkvenim instančnim potom.[24]

2. Oratoriji ali bogomolnice (Bethäuser) se razlikujejo od cerkev bistveno v tem, da niso v prvi vrsti namenjeni splošnosti, dasi je tudi njih svrha, da služijo češčenju Boga. Med njimi ločimo:

a) oratoria publica, javne bogomolnice, ki služijo pred vsem verskim potrebam kake korporacije ali tudi zasebnikov, v katere pa imajo med božjo službo dostop tudi drugi verniki, n. pr. kapele v bolnišnicah in v nekaterih cerkvenih zavodih (semeniščih);

b) oratoria semipublica, ki služijo samo določenemu krogu oseb (religiozom, osobju zavoda), in ki niso splošno dostopna;

c) oratoria privata seu domestica, ki so namenjena samo posameznim rodbinam (n. pr. vladarskim rodbinam, grajske kapele) ali pa zasebnikom (kapele na grobovih). Zasebne bogomolnice so tudi domače kapele kardinalov in škofov, zakon pa jim navzlic temu priznava pravni značaj polujavnih oratorijev (cc. 1188, 1189).

Za javne oratorije veljajo v obče iste določbe, kakor za cerkve, zato se v njih lahko opravljajo vse duhovniške funkcije

[24] Za ljubljansko škofijo obstoja poseben red za cerkvene sedeže, sklenjen na drugi sinodi 1908, p. 163—165.

kakor v cerkvah samih v smislu liturgičnih predpisov. V zasebnih kapelah se sme čitati maša, a samo z dovoljenjem ordinarija, ki je navadno potrebno za vsak posamezen primer posebej. Ako se naj čita v njih dnevno tiha maša, je potreben v to poseben papežev indult. Razun maše so sploh vse druge duhovniške funkcije v zasebnih kapelah prepovedane. Posebno posvečenje ali blagoslovljenje pri njih odpade. Pri polujavnih kapelah se izvrši blagoslovljenje navadno istočasno z zavodom, kateremu pripadajo (samostan, semenišče). Za njih zgradbo je potrebno dovoljenje ordinarija (cc. 1191—1196).

II. Grobišča, pokopališča.

Kristjani so že pred Konstantinom Velikim imeli razsežna grobišča, na kojih so tudi nastale prve bogoslužju namenjene zgradbe. Maševalo se je na grobovih mučenikov. Vsled tega imajo altarji še danes obliko krste in velja še danes strogi predpis, da mora vsebovati vsak altar ostanke kakega mučenika, tako da se še v današnjih dneh daruje vsaka maša na mučenikovem grobu. V poznejšem razvoju so postala pokopališča samo pritiklina cerkva. Na zemljišču okrog cerkve so se polagali umrli kristjani k večnemu počitku. V cerkvi sami so se smele pokopavati le posamezne odlične osebe.

Načelo, da so pokopališča strogo cerkvene naprave, danes ni več priznano, dasi je veljalo skozi dolga stoletja. Določbe zakonika se zato ozirajo tudi na medverska, navadno občinska (mestna) pokopališča in velevajo ordinarijem, naj skrbe tam, kjer cerkev ne more udejstviti svoje pravice in zahteve po lastnem pokopališču za svoje vernike, da se blagoslove občinska pokopališča v celem obsegu, ako pripada večina umrlih katoliški cerkvi, ali v odmerjenem delu, ako so katoliki v manjšini; kjer pa tudi to ne bi bilo mogoče, tam naj se blagoslovijo posamezni grobovi od slučaja do slučaja (c. 1206). Določila glede oskrumbe in rekonciliacije cerkvá veljajo tudi za grobišča. Sicer pa oskrumba pokopališča ne zadene cerkve in tudi ne obratno (c. 1172 § 2). Vsaka župna cerkev imej po možnosti svoje pokopališče. Eksemtni redovniki si smejo zgraditi grobišče za se. Ordinarij sme tudi drugim pravnim osebam, celo zasebnim rodbinam, dovoliti poseben blagoslovljen prostor, kjer se naj njih člani pokopavajo. Vernikom je dovoljeno, da si pridobe lastne grobove bodisi na zasebnih, bodisi na javnih pokopališčih. Za umrle otroke naj se odkažejo po možnosti posebna mesta. Vsako pokopališče naj se zagradi in zastraži. Grobovi, kamni in

spomeniki se morajo vestno vzdrževati in biti v skladu s katoliško vero. Za one, katerim se odreče cerkveni pogreb, naj se odmeri poseben prostor, ki se ne blagoslovi (cc. 1207—1212).

Pokopališča zanimajo tudi državno upravo iz zdravstvenih ozirov. Ti oziri so rodili zakon z dne 30. aprila 1870 d. z. št. 68, ki podreja vsa pokopališča zdravstveno-policijskemu nadzorstvu in ki nalaga občinam dolžnost, da skrbe v lastnem območju za pokopališča, ki odgovarjajo sanitarnim predpisom. Pokopališča v zaključenih naselbinah so že od časa Jožefa II. prepovedana.[25] Zato se sedaj pokopališča okrog cerkvá vedno bolj opuščajo. Novejša pokopališča so vsa izven vasi, trgov in mest. Konfesionalno pokopališče je ono, ki stoji v upravi in rabi verske občine ali kake župnije. V obče so starejša pokopališča večinoma verske naprave. Zakon z dne 30. aprila 1870 d. z. št. 68 jih je samo iz sanitarnih ozirov podredil občinam kot policijskim oblastvom, njih pravnega značaja ni izpremenil. Tudi ni izključeno, da še sedaj na novo nastanejo verska pokopališča, samo da bi bilo v to potrebno zdravstveno-policijsko odobrenje politične občine. Ako ne bi versko pokopališče zadostovalo več potrebam in bi se cerkev branila, ga povečati ali preurediti, bi morala občina skrbeti za zgradbo novega pokopališča.

Tudi na verskem pokopališču se mora dovoliti dostojen pogreb drugoverca, ako se naj pokoplje v rodbinskem grobu ali če v občini, v kateri je drugoverec umrl ali v kateri je bilo najdeno njegovo truplo, pripadniki pokojnikove vere nimajo lastnega pokopališča.[26]

III. Altarji in zvonovi.

Altarji so ali nepremakljivi (altaria fixa, immobilia) ali pa premakljivi, prenosni (altaria mobilia, portatilia, arae portatiles, petrae sacrae).

Nepremakljivi altar ima podzidek (stipes), na katerem sloni altarna ploskev (mensa, tabula), ki pokriva celi

[25] Dvorni dekret z dne 23. avg. in 13. sept. 1784. Manz, Zbirka zak. 30, 1898, 694 ss.

[26] Čl. 12 zakona o medverskih odnošajih z dne 25. maja 1868 d. z. št. 49.

spodnji vzidani del. Oba dela sta trdno (navadno s cementom) med seboj zvezana tako, da se ploskev ne da ločiti od podzidka. Oba dela se z istim svetim dejanjem skupaj posvetita. Vse, kar se nahaja nad ploskvijo (altarni nastavek, Altaraufsatz), je nebistveno. Altarna ploskev mora obstojati iz enega samega kosa naravnega nekrušljivega kamna. Spodnji del altarja, na katerem sloni ploskev, je lahko zidan ali pa obstoja iz soh ali kamnitih stebrov. V altarju in sicer navadno v ploskvi se nahaja sepulchrum za relikvije, ki bodi zaprt s posebnim kamnom.

Prenosni altar sestoji samo iz kamnite plošče, v kateri se nahaja zaprt sepulchrum. Samo plošča je posvečena, ne pa z njo zvezan podzidek ali podstavek. Zato veljajo altarji, pri katerih podstavek ali podzidek, dasi je morda nepremičen, ni posvečen, za prenosne. Plošča mora biti vsaj tako velika, da ima kelih na nji prostor.

V vsaki posvečeni cerkvi mora biti vsaj en, sosebno glavni altar nepremakljiv. Altar sam mora biti posvečen, predno se sme na njem maševati. Nepremakljiv altar zgubi svoje posvečenje, če se loči ploskev od podzidka (stebrov). V takem slučaju je treba nove posvetitve, ki jo pa sme opraviti s škofovim dovoljenjem tudi navaden mašnik. Posvečenje zgubi vsak altar tudi v slučaju, da se snamejo iz njega relikvije. Eksekracija altarja ne pomeni hkrati eksekracije cerkve in tudi ne obratno. Vsak altar ima svoj naslov, glavni altar isti naslov kakor cerkev. Vsak altar je namenjen za liturgične funkcije in sicer v prvi vrsti za maševanje, vsaka uporaba altarjev v svetne namene je prepovedana. Pod altarjem ali v njega bližini se ne sme nikdo pokopati (cc. 1197—1202).

Sem spadajo tudi cerkveni zvonovi, ki so po liturgičnih predpisih ali posvečeni ali blagoslovljeni. Uporabljati se jih sme samo v verske svrhe, v druge, necerkvene namene samo v slučajih sile ali s škofovim dovoljenjem ali ob prilikah, ki so določene po običaju (plat zvona ob požaru, zvonenje proti nevihti). Glede njih posvečenja ali blagoslovljenja veljajo isti predpisi kakor za cerkve.

Zvonovi so v cerkvi v rabi že od 6. stoletja. C. 1169 določa, da sme zvonove (campanas) imeti vsakoršna cerkev, v istini pa so v rabi tudi pri kapelah, celo pri zasebnih.

IV. To kar se rabi v cerkvi pri liturgičnih funkcijah, se imenuje sacra supellex, cerkvena oprema. Glede

nje nahajamo v cc. 1296—1306 posebna določila. Vse mora biti inventarizirano in dobro shranjeno.

1. Res consecratae so kelihi in patene. Oboje naj bo iz zlata ali srebra. Le če je cerkev revna, se sme rabiti tudi kelih iz cina, ki pa mora biti znotraj pozlačen. To določajo liturgični predpisi (Missale Romanum), na katere se sklicuje poleg starih cerkvenih običajev tudi zakonik. V novejšem času so dovoljeni tudi kelihi iz aluminija, če so znotraj pozlačeni.

2. Res benedictae so liturgična oblačila, prtiči za altarje, tabernakelj, oprema za shrambo evharistije, t. j. ciborij in monstranca ali vsaj lunula, ter posodje za shrambo sv. olj. Poklican, da blagoslovi cerkveno opremo, je v obče cerkveni predstojnik. Ako se ti predmeti v svoji obliki tako spremene, da jih ni mogoče več smatrati za to kar so bili in da ne morejo več služiti prejšnjemu namenu, ako so se uporabili v nedostojne svrhe ali izpostavili javni prodaji, potem nehajo biti res consecratae ali benedictae; ne pa v primeru, da se je zlata plast obrabila ali prenovila (c. 1305).[27]

V. Simultanejev cerkveno pravo ne priznava in jih zakonik iz tega razloga niti ne omenja. Simultaneum je skupno uporabljanje božjega hrama ali drugih bogočastju namenjenih cerkvenih predmetov po katolikih in nekatolikih. Nastati bi moglo tako razmerje tedaj, ako bi pri verskem razcepu v prebivalstvu iste župnije državna oblastva priznala pravico na župno cerkev obema strankama skupno. Uporabljanje po nekatolikih ne vzame katoliški cerkvi blagoslova, toda nasprotuje c. 823 § 1, po katerem se v hramu krivovercev in razkolnikov ne sme brati maša. Edino sredstvo, ki bi ga imel ordinarij proti odredbi državne oblasti, bi bilo proglašenje lokalnega interdikta nad dotično cerkvijo.[28] Največ simultanejev je na Nemškem in v Švici v versko mešanih krajih. Povsodi so nastali in se vzdržujejo zgolj vsled sile razmer.

[27] O tem, komu pripade sv. oprema iz zapuščine duhovnikov, glej spodaj § 196.

[28] Tega sredstva se je katoliška cerkev l. 1873 poslužila proti starokatolikom (A. f. k. K. R. 29, 1873, 434). O simultanejih prim. Hinschius IV, 358 ss, Scherer, K. R. II, 638 ss.

III. Poglavje.

Uprava učne oblasti (potestas magisterii).

§ 133.

Uprava nauka.

Cc. 1322—1351. Pöschl, K. R.², 161 ss. Blat, l. c., 236 ss. Haring, §§ 102, 104. Eichmann, K. R., §§ 187, 188. Sägmüller, K. R.³, § 109. Hinschius, K. R. IV, 449 ss, 572 ss.

Kristus je ukazal apostolom, naj oznanjajo njegov nauk vsem narodom in vsem rodovom. Določati Kristov nauk je izključna zadeva cerkve, ki odklanja pri tem vsako vplivanje od druge strani (c. 1322). Vsled stroge enotnosti v cerkvi sta poklicana samo papež in vesoljni cerkveni zbor, da določata verske temelje in rešujeta dogmatska prašanja (c. 1323). Odloki obeh so končnoveljavni in nezmotljivi. Škofje so vsak za svojo škofijo poklicani čuvarji pristnosti nauka, imajo dolžnost in pravico do pridigovanja, niso pa upravičeni, reševati dogmatska prašanja niti v primeru, da jih je več zbranih na partikularni sinodi. Podrobnejših predpisov, na kak način in v kateri obliki naj se te odločbe izdajajo, v pravu ne nahajamo. Odločba je lahko pozitivna, kadar podaje vsebino pravega nauka, ali pa negativna, če obsoja kriv nauk. Syllabus se imenuje od cerkvene oblasti izdan oficialni seznam krivih naukov. Pij IX. je izdal tak syllabus leta 1864 in Pij X. leta 1907.

2. Beseda božja se oznanjaj vernikom in nevernikom v pridigah, v ljudskih misionih, v nižji katehezi in razlagaj v teološkem pouku.

a) Pridigovanje je pred vsem naloga škofov, ker pa ti ne morejo oznanjevati besede božje po vsej svoji škofiji, sosebno ako je ta precej razsežna, imajo skrbeti za sposobne namestnike. Taki namestniki so že po svoji službi, ki jo v cerkvi zavzemajo, vsi župniki in njih pomočniki. Poleg župnikov morajo škofje skrbeti tudi še za druge pridigarje. Pogoj pa je za vsakega pridigarja posebna missio canonica. Ta odpade samo tam, kjer že služba sama po sebi nalaga dolžnost do pridigovanja (c. 1328). Za pridigarje naj se nastavljajo samo mašniki ali diakoni, drugi kleriki le v posamnih slučajih in iz posebnih razlogov. Laiki v cerkvah ne smejo pridigati, tudi če

bi bili religiozi (c. 1342). Tem manj bi smela pridigati ženska, ker sploh ni usposobljena za klerikat.

Pooblastilo za pridiganje podeli za svoje področje edino le krajevni ordinarij in sicer ravno tako svetnim duhovnikom, kakor njemu podrejenim religiozom. Isto načelo velja celo za eksemtne religioze, ako ne pridigajo izključno samo eksemtnim kleriškim religiozom (c. 1338). Toda samostanska disciplina zahteva, da mora imeti vsak religioz kot pridigar tudi odobrenje svojega predstojnika (c. 1339). Pooblastilo ordinarija je prosto preklicno. Župniki so zavezani, da pridigajo vsako nedeljo in vsak zapovedan praznik. V adventu in ob postu morajo biti pridige bolj pogoste in prisostvovati jim morajo tudi člani kapitljev po končanih molitvah v koru (c. 1346).

Svrha pridig je, da se pouče verniki, kaj imajo verovati in kaj ukreniti, da dosežejo svoj nadprirodni cilj. Pridigarji se morajo pri tem vedno v prvi vrsti ozirati na stvar in ne na svojo slavo in na posebne učinke svojega govora. Vse, kar ne spada v cerkev, je iz pridige izključiti. Ogibati se je tudi vsem osebnostim. Kdor bi oznanjal kriv nauk, zapade kazni (c. 1347).

Razmerje države do cerkvenih pridig se zrcali navadno v cerkvenopolitičnih zakonih. Dočim je jožefinska država pod pretvezo, da je treba pobijati praznoverje, pogostokrat predpisavala vsebino in smer pridig, je pozneje v bivši Avstriji obveljalo načelo, da spadajo pridige med notranje cerkvene zadeve. Propovednik je odgovarjal za svoja izvajanja samo po določilih kazenskega zakona. V Nemčiji je bil uzakonjen l. 1876 poseben kancelparagraf,[29] ki je dal ime sličnim določilom v drugih državah. To ime je dobil v skupščinskih debatah in v časopisju tudi zadnji odstavek člena XII naše ustave z dne 28. junija 1921 ki se glasi: Svoje duhovne oblasti ne smejo verski predstavniki pri bogoslužju ali s sestavki verskega značaja ali drugače pri izvrševanju svoje službene dolžnosti uporabljati v strankarske namene. To določilo je doslej brez sankcije. V § 398 načrta kazenskega zakona za vso kraljevino je zgolj rečeno, da se kaznuje svečenik, ki se okrivi v označenem smislu, z zaporom. Doslej nijedna pokrajina naše države ni poznala kancelparagrafa.[30]

[29] § 130a kaz. zak. za Nemčijo.

[30] Tudi bivša Ogrska ga ni imela, kakor naglaša Dolenc M. v razpravi: Kriminalnopolitična presoja določil zadnjega odstavka čl. 12

Zakonik katoliške cerkve je sam določil pridigam strogo cerkveni okvir v cc. 1347 ss. Smisel c. 1347 je obrazložen v okrožnici papeža Benedikta XV. „Humani generis" z dne 15. junija 1917, A. A. S. IX, p. 305 ss. in v pravilih konzistorialne kongr. z dne 28. jun. 1917, A. A. S. IX, p. 328 ss. Točka 20 pravil veli: „...Argumenta concionum sint essentialiter sacra (Codicis c. 1347)... Concionatoribusque omnibus de re politica in ecclesia agere omnino et absolute sit vetitum...".

b) Ljudski misioni se zovejo pridige, ki se vrše pod avtoriteto škofa po posebej pozvanih, ne po domačih duhovnikih, in s katerimi je zvezano misijonsko bogoslužje z delitvijo zakramentov sv. pokore in evharistije. Ti misioni so časovno omejeni. Priporočajo se za vsakih deset let (c. 1349). Missiones populares se imenujejo radi tega, ker so namenjeni domačim vernikom, ne poganom ali nekatolikom; za le-te obstojajo missiones externae.

c) Nižja kateheza (institutio catechetica). Namesto kateheze v starem času, namenjene tistim, ki so se pripravljali na krst, je stopil danes verski pouk otrok. Ko je kristjanstvo prodrlo v vse sloje in postalo državna vera, so začeli krst podeljevati takoj po rojstvu. Dolžnost cerkve pa je bila, da tudi tem že sprejetim svojim članom nudi verski pouk. Ta pouk je vedno bil ena izmed poglavitnih nalog dušnega pastirstva. Vršil se je deloma v cerkvi, deloma v šolah. Tridentinski zbor[31] je ukazal, da morajo župniki otroke vsako nedeljo in praznik poučevati v veri in nravnosti in jih pripravljati na vreden prejem zakramentov pokore, evharistije in birme. V najnovejšem času se vrši verski pouk tudi kot kateheza vedno bolj v šolah v zvezi z drugim poukom. Sosebno v mestih je ta pouk često poverjen posebnim katehetom, ki niso istovetni z župniki. Položaj kate-

---

Vidovdanske ustave, Zbornik II. jur. fak. v Ljublj. (1922), 160 ss. V istini §§ 171—172 kaz. zak. za Ogrsko nista podobna nemškemu kancelparagrafu. Haringova na K. L.[2] XII, članek Ungarn, oprta trditev (341 op. 6), da ima Ogrska od l. 1899 kancelparagraf po nemškem vzorcu, se ne da kontrolirati, ker niti njegov vir zakona iz l. 1899 ne navaja. Pomotno je, če Haring nadalje trdi, da se v državi S. H. S. izvrševanje duhovne oblasti v strankarske svrhe počenši od l. 1921 kaznuje na podlagi ovadb privatnih oseb, ker bi bilo to mogoče samo po občih določilih kaz. zak., dokler naš „kancelparagraf" ni izveden.

[31] Sess. 24 de ref., cap. 4, 7.

hetov je enak onemu drugih učnih moči in urejen po državnih zakonih.[32] Državno nastavljeni katehet mora biti odobren tudi od škofa (missio canonica). Učne knjige o veronauku morajo biti od cerkvene oblasti potrjene. Uradnega splošnega katehizma dosedaj nimamo. Na naših šolah se rabi katehizem, ki ga je izdal l. 1894 avstrijski episkopat. Kodeks označuje katehezo kot težko dolžnost sosebno dušnega pastirstva. Župniki morajo vsako leto v posebnih večdnevnih tečajih pripravljati deco na spoved in na birmo in jo šolati v postu za prvo obhajilo (c. 1330). Tudi pozneje naj skrbe za to, da se versko znanje otrok poglobi. Pri tem se smejo posluževati pomoči drugih duhovnikov, celo sposobnih laikov, sosebno članov nabožnih društev, kojih namen je širjenje verskih čutov. Tudi religiozi so poklicani, da pri tem sodelujejo. Ob nedeljah in praznikih morajo župniki deliti krščanski nauk odraslim. Starši, službodajalci in botri naj skrbe za to, da se mladina udeležuje kateheze. V splošnem pa je škofova stvar, da izda v tem pogledu potrebne naredbe, na katere so vezani tudi eksemtni religiozi (cc. 1329—1336).

d) Bogoslovne studije so se negovale v srednjem veku v prvi vrsti na teoloških fakultetah univerz. Papež je podeljeval tem fakultetam tudi pravico do promocij. Kdor je bil promoviran, je imel vsled promocije hkrati učno sposobnost na vseh teoloških fakultetah zapadnega krščanstva. Podelitev učne usposobljenosti v promociji je vsebovala ob enem cerkveno pooblaščenje. Dandanes akademska stopnja kot taka, dasi bi bila podeljena z odobrenjem papeža, ne daje že tudi učnega pooblastila. Sedaj morajo biti vsi učitelji teologije na izvensamostanskih zavodih in tudi profesorji bogoslovja na univerzah glede na vedenje in znanstvo preizkušeni po škofu; njegova missio ecclesiastica je pogoj za to, da smejo izvrševati svoj poklic. Škof jim sme svoje poverilo iz tehtnih vzrokov zopet odvzeti, toda pri državnih učnih močeh samo v sporazumu z državnimi oblastvi.

---

[32] Župnikom in njihovim pomočnikom so za verouk v šolah zakonito priznane posebne nagrade. Za Slovenijo je ta nagrada določena na 1% najnižjih vsakoletnih mesečnih prejemkov na osnovni šoli stalno nastavljenega veroučitelja za vsako uro pouka (sedaj okroglo 7 Din za uro). Naredba višjega šolskega sveta v Ljubljani 1. maja 1921 št. 13.684, potrjena z odlokom ministra Prosvete z dne 14. jun. 1921 O. N. br. 25536. Finančni zakon za 1926/27 je te nagrade ukinil.

§ 134.

Očuvanje nauka.

Cc. 1324, 1325, 1384 ss, 1406 ss. Pöschl, K. R.[2], 164 ss. Haring, § 107. Sägmüller, K. R. II[3], § 110. Scherer, K. R., § 100, IV.

I. Cerkev mora kot upraviteljica duhovne zapuščine Kristove čuvati pred vsem tudi nad čistostjo in neskvarjenostjo njegovega nauka. Od svojih članov mora odvračati vsako nevarnost, ki bi utegnila čistost verskih resnic v njih srcih zabrisati. Zato prepoveduje katolikom udeležbo na nekatoliškem bogoslužju in omejuje po potrebi celo državljansko občevanje z drugoverci (zgoraj § 16); od svojih dostojanstvenikov in vseh dušnopastirskih uslužbencev, od spovednikov in pridigarjev, od udeležencev na cerkvenih zborih, od učnih moči na cerkvenih univerzah in fakultetah ter v bogoslovnih seminarjih, od promovendov po prestanih izpitih in pred promocijo, od duhovniških kandidatov pred podelitvijo subdiakonata, od samostanskih predstojnikov v kleriških religijah zahteva položitev veroizpovedi po besedilu, odobrenem od apostolske stolice, ki se mora v vsakem novem službenem položaju obnoviti (c. 1406) in pri kateri je vsako zastopstvo izključeno (c. 1407). Iz istega razloga ne dopušča katolikom udeležbe pri javnih razpravah o verskih stvareh z nekatoliki, ako nimajo za to posebnega dovoljenja od papeža ali v slučaju nujnosti vsaj od škofa (c. 1325 § 3). Zato veleva vsem vernikom, da svoje versko prepričanje odkrito priznajo in pokažejo vselej, kadar bi se njih molk ali njih vedenje moralo tolmačiti kot zanikanje ali zaničevanje vere, kot žalitev Boga ali pohujšanje bližnjega (c. 1325 § 1). Zato je končno pristnost nauka tudi kazenskopravno zaščitena, ker ima vsako premišljeno zanikanje ugotovljene verske resnice ali dvom o njej kakor tudi zavestno zagovarjanje že obstoječega krivega nauka (herezija), dalje odpad od vere sploh (apostazija) ter ločitev od vrhovnega cerkvenega glavarja ali od skupnosti s cerkvenimi člani, ki so papežu podrejeni (razkol), za posledico kazen izobčenja, ki nastopi ipso facto ter je v odvezo pri spovedi pridržana speciali modo apostolski stolici (c. 2314). Toda ni dovolj ogibati se krivim naukom in verskim zmotam v obče, temveč ne sme pravi

kristjan tudi ničesar ukreniti, kar bi se lahko tolmačilo kot pospeševanje krivoverstva (cc. 1324, 2316, 2317).

II. Posebno nevarnost nudijo knjige in spisi, kateri obravnavajo prašanja vere in nravnosti. Cerkev podpira razširjanje dobrih spisov, skuša pa vernike odvrniti od čitanja knjig in sestavkov, katerih vsebina se ne vjema z načeli krščanstva.

Cerkev vrši že odkar obstoja tiskarstvo, obširno cenzuro nad knjigami in spisi. Ta cenzura je ali predhodna (censura praevia) ali pa naknadna (censura posterior).

Cerkev je že zelo zgodaj začela izdajati prepovedi radi čitanja apokrifskih, podtaknjenih in krivoverskih knjig. Po njenem vzgledu so ukazali rimski cesarji, naj se krivoverski spisi sežgo. To načelo je ostalo v veljavi skozi ves srednji vek. Prvi seznami prepovedanih knjig po iznajdbi tiskarstva so nastali izven Rima. Prvi oficialni rimski indeks je izdal papež Paul IV. l. 1559.[33] Tridentinski zbor[34] je prepustil ureditev te zadeve končno papežu, ki je izdal l. 1564 „tridentinski indeks".[35] Predpisi glede prepovedanih knjig pa se večinoma niso mogli uveljaviti, postali so vsled nasprotne prakse (običaja) in vsled odpora državnih oblastev večinoma brezpredmetni. V novejšem času je papež Leo XIII. s konstitucijo: „Officiorum ac munerum" z dne 25. jan. 1897 cenzurne predpise in določila glede prepovedanih knjig na novo uredil ter izdal poseben „Index librorum prohibitorum", ki je izšel l. 1924 in 1925 v pregledani in dopolnjeni izdaji. Na omenjeno konstitucijo se naslanjajo predpisi kodeksa, ki so bistveno sledeče vsebine:

1. Predhodna cenzura:

Cerkev povdarja najprej na splošno svojo upravičenost, prepovedati vernikom izdajo knjig, časopisov in časnikov brez njenega dovoljenja in uporabo že izdanih zabraniti (c. 1384). Sledeča dela smejo tudi laiki izdajati samo na podlagi poprej izposlovane cerkvene cenzure:

a) knjige sv. pisma, opombe in razlage k tem knjigam;

b) knjige, ki se nanašajo na sv. pismo, na bogoslovje, na cerkveno zgodovino, na kanonsko pravo in na vse druge snovi, ki so v zvezi z vero;

c) nabožne podobe.[36]

[33] Prim. Hilgers, Der Index der verbotenen Bücher, Freiburg, 1904, 490 ss.

[34] Sess. 25, de indice librorum et cathehismo, breviario et missali.

[35] Prim. glede trid. indeksa Richter-Schulte, Canones et decreta Conc. Trid. 1853, 699 ss.

[36] C. 1385 je brez sankcije, zato knjige, ki so izdane brez poprejšnjega odobrenja, niso prepovedane, ako niso po svoji vsebini v nasprotju s cerkvenimi načeli.

V protiverskih glasilih ne smejo laiki brez prejšnjega dovoljenja cerkve priobčevati svoje spise, tudi ako so čisto svetne vsebine. Duhovniki in religiozi morajo pa imeti sploh za vsako publikacijo dovoljenje (cc. 1385, 1386).

Dovoljenje da domači ordinarij avtorja ali ordinarij kraja, kjer se ima delo založiti ali tiskati, za religioze tudi še višji redovniški predstojnik. Glede spisov rimske kurije so merodajni v obče predstojniki kongregacij in drugih oblastev, za nekatere pa je potrebno dovoljenje papeža samega, kakor za izdajo listin o papeških odpustkih in molitev, s katerimi so taki odpustki zvezani. Papeževo dovoljenje je potrebno nadalje za izdaje sv. pisma v modernih jezikih, razen v slučajih, da se take izdaje prirejajo pod nadzorstvom škofov z opombami in razlagami iz cerkvenih očetov in drugih preiskušenih pisateljev; končno tudi za ponatisk in prevedbe kodeksa v druge jezike (cc. 1388 § 2, 1391).

Cenzura naj se poveri v vsaki škofiji sposobnim osebam obojnega klera, ki morajo izvrševati svoj posel brez vsake pristranosti strogo v duhu cerkve. Svoje mnenje imajo izreči pismeno. To mnenje naj se natisne obenem s škofovim dovoljenjem ob začetku ali pa ob koncu spisa. Kjer pa se to običajno dosedaj ni godilo, tam mnenja cenzorjev tudi v bodoče ni treba tiskati (cc. 1393, 1394, 5).

2. Prepoved knjig (cc. 1395—1405).

Prepoved se nanaša v prvi vrsti na uporabljanje in čitanje protiverskih in nespodobnih knjig, včasih pa tudi na dela neoporečne vsebine, katerih pa radi nevarnosti, da bi se jih krivo tolmačilo, ne kaže dajati vsakomur v roko.

Za tako prepoved je vedno potreben pravičen razlog (justa causa). Za celo cerkev izdajo prepoved njeni centralni organi, za podrejene jim vernike in osebe pa tudi partikularne sinode, ordinariji, opatje svojepravnih samostanov ter najvišji predstojniki eksemtnih kleriških religij. Proti odlokom sinod in ordinarijev je dopusten rekurz na rimsko stolico, ki pa nima odložilne moči.

Vsi verniki, pred vsem pa duhovniki in med njimi v prvi vrsti papeževi legati, dalje ordinariji in rektorji katoliških univerz so zavezani naznaniti vse knjige, ki se jim zde nevarne. Cela vrsta del je prepovedanih ipso jure, to je ne da bi bil potreben poseben odlok. Našteta so v c. 1399 n. 1—12. V obče so to knjige in podobe, katerih vsebina je v nasprotju s katoliško vero in disciplino, pa tudi od nekatolikov prirejene izdaje sv. pisma, knjige, ki pripovedujejo o novih prikaznih, prerokbah in čudežih, ki govore o magiji, spiritizmu, ali o poltnosti in nenravnosti itd. Za izdajo takih knjig ali del bi bilo treba posebnega dovoljenja, tudi čitanje, prodaja in posest takih del se mora vsakomur posebno dovoliti (c. 1398).

Prepovedane izdaje svetega pisma pa smejo oni, ki se bavijo z biblijskimi studijami, rabiti, ako ne vsebujejo napada na katolicizem. Kardinali, škofje in drugi ordinariji na prepoved knjig sploh niso vezani. Ordinariji smejo dati v nujnih slučajih svojim vernikom potrebno licenco glede rabe knjig, ki so ali po zakonu ali pa po posebni apostolski odredbi prepovedane. Praviloma pa je dovoljenje zaprositi v Rimu. Tudi kdor ima dovoljenje, je zavezan čitanje in rabo knjig opustiti, ako je s tem zvezana neposredna nevarnost za njegov dušni blagor. Kaznivo dejanje učini samo, kdor odpadniške, krivoverske ali razkolniške knjige izdaja ali take ali izrecno prepovedane knjige zagovarja ali pa jih vedoma brez dovoljenja drži ali čita (c. 2318, § 1); istotako tisti, ki brez dovoljenja izda knjige sv. pisma ali pa opombe in razlage k njim (c. 2318 § 2).

§ 135.

Cerkev in šola.

Cc. 1372—1383. Haring, § 105. Scherer, K. R., § 103. Sägmüller, K. R.[3], § 111. Kirch.-Lex., članek Schulfrage, X[2], 1974 ss. Istotam, članek Universitäten, XII[2], 315 ss.

Iz povelja Kristovega, naj se njegov nauk oznanja vsem narodom, izvaja cerkev svojo dolžnost in svojo pravico, da poučuje mladino ne samo o verskih resnicah, ampak tudi na vseh drugih poljih, ki pridejo za izobrazbo v poštev. Obenem s poukom je treba gledati na vzgojo, da vera in nravnost ne trpita škode. Cerkvi pristoja po njenem nauku pravica do nadziranja pouka in vzgoje mladine v vseh zavodih; ta pravica ji je podeljena že po Kristusu samem. Na isti osnovi se smatra cerkev tudi za upravičeno, da sama ustanavlja in vzdržuje šole in sicer ne samo v svrho kateheze, ampak tudi v svrho drugega pouka, ki je važen za svetni in posmrtni cilj njenih članov. Šola je vedno bila in je še sedaj najboljše sredstvo za verski pouk in za vzdrževanje in pospeševanje verskega življenja sploh.

Svoje pravice, ustanavljati in vzdrževati šole različnih vrst, se je cerkev tudi dejanski od svojega prvega početka prav izdatno posluževala. Najprej so nastale šole katehumenov, da se spreobrnjencem da potrebno znanje predno prejmejo krst. Na cerkvenih tleh je tako vznikla ideja splošnega ljudskega pouka. Učitelji za šole katehumenov in kleriki so dobivali pouk na katehetskih šolah, izmed katerih so bile v najstarejših časih najbolj sloveče one v Aleksandriji in Antiohiji. Nalogo katehetskih šol so pozneje v bistvu prevzele katedralne in samostanske šole. Nekatere teh šol so bile dostopne vsem ukaželnim, ne samo bodočim klerikom. Za tiste, ki so hoteli ostati laiki, so obstojali posebni oddelki (ekster-

nati). Karol Veliki je ukazal, da se imajo obče uvesti tu in tam že takrat udomačene župne šole.[37] Na teh so se morale poučevati poleg verskega nauka tudi vse svetne elementarne stroke. V kolikor te šole v naslednjih stoletjih niso zopet izginile, so stale pod vodstvom župnikov in nadzorstvom škofov, ki so pa to nadzorstvo prepuščali stolnim sholastikom, predstojnikom katedralnih šol. Stolni sholastik si je znal ohraniti tudi vrhovno vodstvo vseh mestnih šol, ki so jih od 13. stoletja dalje meščani prav pogosto in pridno ustanavljali, on je nameščal ali vsaj potrjeval učne moči na njih in je imel več ali manj vse šolstvo v škofiji v svojih rokah. Šolstvo je imelo dolgo časa vseskozi cerkven značaj in sicer vsled tega, ker so bili od nekdaj kleriki nositelji ideje o vzgoji in pouku in ker so se baš redovniki praktično najbolj požrtvovalno bavili s šolo. Redovniške šole so v srednjem veku vsaj do nastanka mestnih šol bile skoraj izključne posredovalke takratne naobrazbe in kulture. V njih so se hranili duševni zakladi preteklosti, tam so se negovali in sporočali naprej.

Protestantovske države so po reformaciji vzele šole pod svoje vodstvo, toda zgolj na osnovi od njih prevzete cerkvene oblasti. V katoliških državah je šele doba prosvitljenega absolutizma začela zanikati pravice cerkve do šol ter je šole proglasila za državne zavode.

Razvoj univerz v srednjem veku, njih privlačna sila in živahno znanstveno delo so povzročili polagoma razpad prej cvetočih stolnih in samostanskih šol. Ko je koncem srednjega veka na novo oživel humanizem, so stopile namesto prejšnjih stolnih in samostanskih šol gimnazije, liceji. V katoliških državah pa so tudi ti zavodi bili pod vodstvom redovnikov, torej v cerkvenih rokah in šele v novejšem času so postali z drugimi srednjimi šolami vred skoraj izključno državni.

Najstarejši in najpomembnejši univerzi v Bologni in Parizu ste nastali v 12. in 13. stoletju sami po sebi brez sodelovanja cerkve ali države. Poznejše univerze so bile ustanovljene ali s pomočjo cerkve ali države, ali pa ob vzajemnem sodelovanju obeh. Navadno so papeži nastale univerze potrdili, dasi to ni bilo potrebno. Od papeža so dobile vsaj teološke fakultete pravico do promocij in mnogo privilegijev. Dandanes so tudi univerze večinoma državni zavodi.[38]

V naši državi vrše višje nadzorstvo nad šolstvom državni organi. Javne šole nimajo cerkvenega značaja. Pouk

[37] Prim. Hefele, Konziliengeschichte III², 669, 763.

[38] Glede nastanka in razvoja univerz prim. Paulsen, Gesch. d. gelehrt. Unterr.², 1896—97, I³, 1919. Denifle, Die Universitäten d. M. A. bis 1400, Berlin 1885. Luschin, die Universitäten, Graz, 1905.

v katoliški veri pa je učni predmet na ljudskih in srednjih šolah, seveda samo za katoliške gojence. Najvišji pouk v tej stroki je poverjen katoliškim bogoslovnim fakultetam na univerzah. Vsak učitelj veronauka mora imeti cerkveno pooblaščenje (missio canonica). Ustanavljanje zasebnih šol, ki lahko zaprosijo in dobijo pravico javnosti, dosedaj ni bilo otežkočeno. Škofijski in samostanski zavodi ter semenišča so izključno cerkveni zavodi, ki pa čestokrat dobivajo prispevke iz verskega zaklada. Učne moči na škofijskih bogoslovjih nastavlja škof, ki pa mora kandidate poprej naznaniti političnemu oblastvu in jih ne sme imenovati, ako le-to imenovanju prigovarja. Državnemu oblastvu se morata tudi predložiti učni načrt in seznam osobja. Uredba teh zavodov je bila določena na konferenci celotnega avstrijskega episkopata l. 1849 in razglašena z ministrsko naredbo z dne 30. VI. 1850 d. z. št. 319 in po konkordatu z min. naredbo z dne 29. marca 1858 d. z. št. 50 na novo potrjena. Te naredbe tvorijo tudi osnovo za katoliške teološke fakultete v Avstriji in nasledstvenih državah.[39]

Kodeks vsebuje glede šolstva posebna določila v cc. 1372 do 1383. V njih je izraženo načelo, da ima cerkev pravico ustanavljati šole vseh vrst in za vsako disciplino, od ljudske pa do visokih šol. Papežu je pridržano, ustanavljati katoliške univerze ali fakultete in podeljevati promocijsko pravico. Tudi one univerze in fakultete, kojih vodstvo je poverjeno kakemu redu ali kongregaciji, morajo imeti svoja pravila (statut) potrjena od papeža in smejo podeljevati akademske časti samo s papeževim dovoljenjem.

Vsi verniki se morajo od mladosti vzgajati na pozitivno verski in etični podlagi. Vse, kar bi tej zahtevi nasprotovalo, mora biti iz pouka izključeno. V vsaki osnovni šoli se mora vršiti verski pouk primerno starosti učencev. Gojenci srednjih in višjih šol morajo dobivati višji verski pouk po sposobnih duhovnikih, za kar ima skrbeti ordinarij. Katoliški otroci naj ne obiskujejo nekatoliških, mešanih ali brezverskih šol. Le ordinariji smejo na podlagi navodil od sv. stolice določiti, v katerih slučajih se sme obisk takih šol po katoliških otrocih trpeti. Kjer ni primernih šol, tam naj jih cerkev ustanovi in verniki naj po svojih močeh prispevajo k ustanovitvenim stroškom.

[39] Enak značaj kakor škofijska bogoslovja imajo samostanska bogoslovna učilišča.

Cerkvenim organom pristoja nadzorstvo nad versko vzgojo v šolah vseh vrst. Ordinariji naj pazijo, da se na učnih zavodih njih področja pouk ne vrši v nasprotju z vero in moralo. Z ozirom na versko in moralno vzgojo so upravičeni vizitirati vse učne in verske zavode v škofiji, tudi tiste, ki so pod vodstvom eksemtnih redov.

V naši kraljevini je vse šolstvo načeloma državna zadeva. Pouk je brezplačen. Šolski monopol, ki bi nasprotoval cerkvenim načelom, pa v ustavi vendar ni izražen in je obstoj zasebnih, torej tudi cerkvenih šol poleg državnih v okviru zakona mogoč. Ker novih izvršilnih zakonov izza ustave še ni, se upravlja šolstvo v bistvu še po predpisih, ki so veljali v posameznih pokrajinah pred prevratom, kolikor niso bili pozneje izmenjeni. Tako veljajo za Slovenijo in Dalmacijo glede osnovnih in meščanskih šol danes še drž. zak. z dne 14. maja 1869 d. z. št. 62, drž. zak. z dne 2. maja 1883 d. z. št. 53 ter min. ukaz z dne 29. sept. 1905 d. z. št. 159.[40] Verski pouk je postal izza ustave fakultativen.[41] Iz besedila čl. XVI odst. 8 ustave sledi, da bo potreboval vsak veroučitelj tudi v bodoče cerkveno poslanstvo (missio canonica).

§ 136.

Izobrazba klerikov.

Cc. 1352—1371. Sägmüller, K. R.[3], § 51 str. 213 ss. Haring, § 52. Pöschl, K. R.[2], 168 ss.

Do tridentinskega zbora pogrešamo v cerkvi v tem vprašanju enotnih predpisov. Vzgoja klerikov se je vršila v različnih časih in krajih različno. V starem veku in v začetku srednjega veka so zbirali navadno škofje in drugi cerkveni predstojniki mladeniče, ki so se hoteli posvetiti duhovskemu poklicu, okrog sebe, da jih v skupnem življenju z njimi vzgajajo in praktično pripravijo na bodočo službo. Tudi v kapitljih in samostanih nahajamo mlade klerike (clerici juniores, pulsantes), večinoma združene v posebne konvente. Ti duhovski aspiranti so obiskovali čestokrat skupno z laiki pouk v samostanskih šolah in poleg tega še posebne kurze za klerike. Enotne organizacije pa v tem

[40] Novejše naredbe in odredbe je zbral Fran Fink, Zbirka novejših naredb in odredb za osnovne in meščanske šole ter učiteljišča v Sloveniji, Ljubljana 1920—1925 (5 zvezkov).

[41] Zgoraj § 18.

času pogrešamo. Pozneje so nedostatku primernih enotnih šol nekoliko odpomogle univerze.

Reformacija je dala povod, da je cerkev vzela v roko preosnovo izobrazbe duhovnikov. Tridentinski cerkveni zbor je splošno zaukazal ustanovitev škofijskih seminarjev. Bilo je to tem potrebnejše, ker univerze po reformaciji prejšnji nalogi glede vzgoje klerikov niso mogle več zadostiti. Nekdanja disciplina v kolegijih ali burzah združenih duhovniških kandidatov na sedežih univerz je močno trpela, dolgo časa sploh ni bilo katoliškega duhovniškega naraščaja in v cerkvene službe so se vrinili ljudje, ki jim je manjkalo splošne naobrazbe in verskega znanja. Tako so povsem razumljivi sklepi sess. 23 de ref. cc. 4, 5, 11, 13, 14, ki predpisujejo za vse kandidate, ki hočejo prejeti tonzuro, da morajo znati čitati in pisati in poznati vsaj začetne verske pojme. Kandidatje za nižja posvečenja morajo biti vešči latinščine in sposobni, da si pridobe za višja posvečenja potrebno znanje. Subdiakon in diakon potrebujeta dobra spričevala, teološke izobrazbe in poznanje svojih funkcij. Presbiter mora biti sposoben, da upravlja nauk in zakramente.

V dosego tega cilja naj se ustanove seminarji v vseh škofijah, v katere naj se sprejmejo pred vsem zakonski revni dečki po dovršenem 12. letu, da se po predpisani naobrazbi posvečé za cerkveno službo.

Ta odlok je bil le v romanskih deželah izvršen. Seminarji v Avstriji in Nemčiji so bili samo konvikti, zavodi za vzgojo in skupno življenje, svoj pouk pa so dobivali gojenci na posebnih učiliščih, gimnazijah in univerzah. Vendar to ni bilo v vseh deželah enako.

V Avstriji je Jožefinizem proglasil izobrazbo klerikov za državno zadevo. Ustanovili so se za večje dele države generalni seminarji in duhovski zavodi (Priesterhäuser). Prvi so služili studijam, drugi pripravi za praktični poklic. Leopold II. jih je l. 1790 zopet odpravil, ker je bil odpor proti njim velik in ker se v praksi niso obnesli.

Dandanes se vrši bogoslovna izobrazba na bogoslovnih fakultetah univerz in v škofijskih ter samostanskih bogoslovnih zavodih. Bivša Avstrija je štela poleg teh še dve bogoslovni fakulteti v Solnogradu in Olomucu. Absolventje škofijskih in samostanskih bogoslovnih zavodov se pripuščajo k strogim izpitom na fakultetah, ako odgovarja učni spored na njih državnim predpisom, ako so profesorji v sporazumu z državno oblastjo nastavljeni in če gre za kandidate z gimnazijsko maturo. Bogoslovni učni zavodi sami nimajo pravice do promocij. Zakonito kreirani doktorji

smejo nositi izven sv. opravil prstan s kamnom in poseben doktorski biret (c. 1378). Profesorji na fakultetah so državno nastavljeni uradniki, ki pa morajo dobiti od škofa za pouk kanonično poslanstvo.

Codex j. c. ima v cc. 1352—1371 glede seminarjev posebna določila. Iz teh izhaja, da si pridržuje cerkev izključno pravico, ukreniti vse, kar smatra glede izbire in nameščanja klerikov za potrebno. Duhovnikom in župnikom priporoča največjo brigo in skrbnost napram onim mladeničem, ki kažejo nagnenje in poklic za duhovski stan. Za vsako škofijo ukazuje ustanovitev vsaj enega seminarja, v večjih škofijah naj obstojata po dva, eden za nižje, drugi za višje studije. V slučaju potrebe sme škof svoje alumne poslati tudi v tuj seminar, ako ni ustanovljen s papeževim odobrenjem tak zavod za več škofij skupaj (Seminarium interdioecesanum seu regionale[42]). V svrho vzdrževanja seminarjev sme škof vsem župnikom in upraviteljem cerkva ukazati, da pobirajo v določenih časih v cerkvi doneske, istotako sme uvesti splošno škofijsko takso (tributum) in, če treba, dodeliti zavodu nekatere priproste beneficije. Vsak seminar mora imeti od škofa potrjen lasten statut. Na čelu stoji rektor, ki vodi vso vzgojo in varuje disciplino, pouk je v rokah učiteljev, upravo vodi poseben ekonom. Za vsak seminar morata biti določena vsaj dva spovednika in „director spiritus", spiritual. Vsi ti organi morajo biti ne samo posebno učeni, ampak tudi modri in vneti duhovniki, ki lahko z besedo in z vzgledom vodijo gojence. Za disciplinarne zadeve in za upravo imovine se morata imenovati za škofijske seminarje po dva odseka za 6 let, obstoječa iz dveh duhovnikov, ki imata v važnejših zadevah dajati škofu potrebne nasvete.

Vsprejemajo se naj samo zakonsko rojeni dečki, kojih nadarjenost in nagnenje dajeta upravičeno upanje, da se bodo trajno in koristno posvetili cerkveni službi. Zakonsko rojstvo, krst in birmo morajo prosilci dokazati in predložiti spričevalo o spodobnem vedenju. Tiste, ki so izstopili iz drugih seminarjev ali iz kake religije, sme škof sprejeti le tedaj, če se je uveril potom poizvedb pri prejšnjem predstojniku, da kandidat ni zagrešil ničesar proti duhovskemu poklicu. Nesposobni naj se odslove.

Glede učnega načrta je predpisano: Na nižjih seminarjih pred vsem verski pouk (religionis disciplina) vedno z ozirom na starost gojencev, jeziki, latinščina in deželni jeziki in druge stroke po kulturni stopnji in cerkvenih potrebščinah različnih

[42] Taki seminarji so n. pr. obstojali pri nas v Zadru za vso Dalmacijo in v Gorici za celo Primorje, v Zadru tudi za pravoslavne duhovske kandidate zaderske in kotorske eparhije.

pokrajin. Najmanj dve leti naj se vrši filozofski in štiri leta teološki kurz s praktičnimi vajami, oboje po tomistično-sholastični metodi pod vodstvom akademsko graduiranih učiteljev ali redovnikov, kojih naobraženost in sposobnost je po njihovih predstojnikih izpričana.

Za alumne so predpisane pogoste, tudi skupne molitve, tedenska spoved in obhajilo, enkratne posebne duhovne vaje v letu.

Seminarji ne spadajo pod župnijsko jurisdikcijo, župnijske funkcije opravlja v obče rektor. On ima nadzorovati pouk, navajati gojence k dobremu krščanskemu vedenju, a skrbeti mora tudi za to, da se zadosti zahtevam higijene.

V izrednih slučajih se smejo dati duhovniški kandidatje mesto v seminar sposobnemu mašniku v vzgojo (c. 972 § 2). Za studije v samostanih kleriških religij veljajo posebni predpisi (cc. 587 ss). Končno naroča zakonik škofom, naj pošljejo sposobne duhovnike na katoliške ali od cerkve potrjene univerze ali fakultete, da si tam pridobe doktorat filozofije, teologije ali cerkvenega prava.

Profesorji bogoslovnih zavodov v Sloveniji in Dalmaciji so na podlagi zak. z dne 1. maja 1889 d. z. št. 68 plačani od države. Zavodi pa so navzlic temu, kakor so bili vedno, izključno cerkveni učni in vzgojni instituti.

Drugi oddelek.

Zakonsko (bračno) pravo.

I. Poglavje.

Zakonsko pravo in zakon (brak) na splošno.

§ 137.

Pojem in pomen zakonskega prava.

Wernz-Vidal, p. 1 ss. Knecht, 1 ss. Schäfer, 5 ss.

Zakonsko pravo imenujemo celotnost vseh pravnih norm, ki se nanašajo na zakon.

Te norme so različnega izvora: božjega, cerkvenega ali državnega. Norme božjega izvora se nahajajo v svetem pismu ter jih je cerkev samo po njihovem smislu in dalekosežnosti objasnjevala in tolmačila (jus divinum positivum). A božjega izvora so tudi načela, ki izhajajo po za-

ključkih razuma in filozofskih izvajanjih iz bistva zakona samega ter nam odkrivajo iz zakonskega razmerja sledeče prirodopravne pravice in dolžnosti (jus divinum naturale). Kar je določeno o zakonu v svetem pismu in kar izhaja glede zakonske pogodbe in zakonskega razmerja iz prirodopravnih načel, je kot izraz volje stvarnika obvezno za vse človeštvo in nespremenljivo.

Načela pozitivnega in prirodnega božjega prava je po praktičnih življenskih potrebah izpopolnjevala cerkev tekom stoletij s številnimi zakoni (jus ecclesiasticum). Svrha vseh teh zakonov je bila, da se urede zakonski odnošaji za zunanje območje, da se vstvari trdni pravni red, ki veže vse člane cerkve in ki ga čuvajo in izvajajo cerkvena oblastva.

Čim so se začele države zavedati svojega poslanstva, je postalo zakonsko pravo predmet tudi njihove zakonodaje. Tako cerkveni kakor državljanski predpisi izdani v različnih časih in krajih vsled praktičnih potreb so spremenljivi, kakor je spremenljiva socialna struktura človeške družbe sploh.

Kolikor niso izrecno dovoljene izjeme, vežejo cerkveni zakoni praviloma vse veljavno krščene brez razlike konfesije, dočim veže državljansko zakonsko pravo ali po osebnem načelu vse državljane ne glede na kraj njihovega bivanja ali po teritorialnem načelu vse osebe, ki se nahajajo na ozemlju dotične države.

Razmerje državljanskega prava do cerkvenega zakonskega prava je lahko različno: ali prizna država za katolike veljavo cerkvenega zakonskega prava, ali uredi vso pravno snov samostojno, ali pa veljavo verskega zakonskega prava samo nekoliko omeji. V prvem primeru postane cerkveno pravo za državljane dotične konfesije obvezno tudi za državno območje ter tvori del v državi obstoječega pravnega reda sploh. V drugem slučaju postavi država svoje lastne, za vse državljane strogo obvezne norme, ki jih mora izpolniti vsak, kdor hoče skleniti tudi za državni forum veljaven zakon, ne glede na to, ali so te norme v skladu s cerkvenimi predpisi ali ne. Omejitve obvezne veljave verskega zakonskega prava pa so s stališča države potrebne tam, kjer gre za sklepanje zakonov med

državljani različnih veroizpovedanj ali pa za praktično izvajanje načela verske svobode.

Cerkev priznava na eni strani državni oblasti zakonodajno pristojnost samo glede državljanskopravnih učinkov ženitve,[1] na drugi strani pa obstoj posebnega državljanskega zakonskega prava naravnost predpostavlja,[2] in sicer tudi glede zadržkov za krščene, katerih po mnenju uglednih cerkvenih kanonistov[3] država ne more postavljati. V istini prašanje o obsegu pojma „mere civiles matrimonii effectus" v cerkvi ni avtoritativno rešeno ampak se bavi z njim samo teorija. Dejanski je negacija državne pristojnosti za cerkev pred vsem načelnega značaja, dočim cerkvena praksa državljansko zakonsko pravo svojim članom priporoča v upoštevanje.[4]

Naša država kaže na zakonskopravnem polju največjo pestrost sistemov.

V Sloveniji in Dalmaciji je v veljavi zakonsko pravo, kakor je kodificirano v drugem poglavju starega avstrijskega občega državljanskega zakonika (o. d. z.) iz l. 1811. Na Prekmurje se je veljavnost slovenskih zakonov proširila po zasedbi dežele po naših oblastvih (12. avgusta 1919) na osnovi čl. 43 druge haaške konvencije o zakonih in običajih vojske na suhem, katere sklepi so bili razglašeni v d. z. št. 180 dne 18. oktobra 1907. Zakonsko pravo o. d. z. je ohranilo absolutno veljavo, ki jo je imelo v avstrijski polovici bivše monarhije, po razsulu neokrnjeno tudi na ozemlju, ki je od avstrijskih dežel pripadlo naši kraljevini. Po vsebini se to pravo, kolikor se tiče katolikov, bistveno sklada s cerkvenim pravom, kakor je veljalo od tridentinskega zbora dalje, a je v nekaterih ozirih celo strožje od njega.[5] Predpisi o. d. z. so obvezni za vse katoli-

[1] c. 1016: Baptizatorum matrimonium regitur jure non solum divino sed etiam canonico salva competentia civilis potestatis circa mere civiles ejusdem matrimonii effectus.

[2] cc. 1059, 1080.

[3] Schäfer, Eherecht, 30. Linneborn, 27. Leitner, 59.

[4] c. 1067 § 2. Prim. Haring, 419 op. 2, 423, 424 op. 2.

[5] N. pr. nerazvezljivost zakona celo pri civilno sklenjenem ter pri neizvršenem zakonu katolikov. Prim. k sledečemu Kušej, Vera in bračna vez v naši državi v Zborniku jur. fak. v Ljubljani IV (1925), 94—132 in tam navedeno lit.

ške državljane na omenjenem pravnem območju, tako da se morajo stranke in duhovniki, ki sodelujejo pri porokah, nanje ozirati in jih upoštevati, tudi v kolikor z avtonomnim cerkvenim pravom ne soglašajo.

V Hrvatski in Slavoniji velja še danes zakonsko pravo, kakor je bilo uzakonjeno na osnovi čl. X konkordata z dne 18. avgusta 1855[6] s cesarskim patentom z dne 8. oktobra 1856 d. z. št. 185 za ženitve katolikov v avstrijskem cesarstvu z veljavo od 1. januarja 1857. Ta ženitbeni zakon, ki izvira še izza centralistične dobe, tvori za nas od države urejeno zakonsko pravo za katolike na ozemlju Hrvatske in Slavonije kot posebnem pravnem območju; obveznost tega prava je ostala po kodeksu nedotaknjena, ker avtonomni cerkveni zakoni državnih zakonov ne morejo izpreminjati. Zato morajo dušebrižniki, ki sodelujejo pri ženitvah, zadostiti ne samo cerkvenim predpisom ampak tudi določilom ženitbenega zakona. Vsebinsko nam predstavlja ženitbeni zakon tridentinsko zakonsko pravo, ki ga je država za se prevzela in za katolike obvezno predpisala. Subsidiarno velja cerkveno zakonsko pravo novega kodeksa. Za pravoslavne pripadnike hrvatsko-slavonskega pravnega območja je merodajno zakonsko pravo vzhodne cerkve, kolikor se tiče sklepanja (oblike) in razpravljanja o neveljavnosti zakona, njegove razveze ter ločitve od mize in postelje, v vseh drugih prašanjih ima obvezno veljavo o. d. z., ki je dobil za to ozemlje na podlagi cesarskega patenta z dne 29. novembra 1852 d. z. št. 190 pravno moč ter jo od takrat ohranil. Za nekatoliške in nepravoslavne kristjane ter za Jude pa je v Hrvatski in Slavoniji o. d. z. sploh edini zakonskopravni vir.

V Vojvodini in Medjimurju je izvedeno na podlagi zakona čl. 31/1894 z veljavo od 1. oktobra 1895 načelo obveznega civilnega zakona. Vsi pripadniki tega pravnega območja brez ozira na njihovo veroizpovedanje morejo zakon veljavno skleniti samo pred državno pooblaščenim civilnim uradnikom. Zakonsko jurisdikcijo izvršujejo

[6] Po tem členu je priznal avstrijski cesar pristojnost cerkvenih sodišč, soditi zakonske zadeve „po zakonih cerkve in sosebno po odredbah tridentinskega zbora".

izključno samo državna sodišča. Odločbe cerkvenih sodišč v zakonskih zadevah so za državno območje brez pravne moči. Vendar pa se zakon ne dotika verskih in cerkvenih obveznosti, toda stranke morajo pred verskoobredno poroko dokazati, da so že sklenile zakon pred civilnim uradnikom.

Za Bosno in Hercegovino je skupno ministrstvo koj po prevzemu uprave po bivši Avstro-Ogrski določilo, da ostanejo glede rodbinskega in ženitbenega prava pristojna verska oblastva. Zato velja za prebivalstvo obeh dežel versko zakonsko pravo, kar pomeni, da je proglasila državna oblast za katolike katoliško, za pravoslavne pravoslavno, za muslimane šeriatsko, za jude judovsko zakonsko pravo tudi za svoje. Nekaj bistvenih dopolnil je izdala bivša monarhija samo za šeriatsko zakonsko pravo, glede ostalih verskih prav manjka celo vsaka merodajna izjava državne oblasti o veljavnosti mešanih zakonov.

V Črni gori je vsaj od konkordata z dne 18. avgusta 1886 dalje od državne oblasti priznana veljavnost zakonov med katoliki in mešanih zakonov, sklenjenih pred katoliškim dušebrižnikom, iz česar lahko sklepamo, da velja tudi za državni forum za katolike katoliško, a za pravoslavne pravoslavno zakonsko pravo, ki je bilo pred l. 1886 izključno obvezno tudi za mešane zakone med pripadniki katoliške in vzhodne cerkve.

Srbija ima svoje posebno „gradjansko bračno pravo“ urejeno v drugi glavi česti prve gradjanskega zakonika iz l. 1844 §§ 60—111, ki pa ni popolno in izključujoče, ker se sklicuje večkrat na cerkvenopravne predpise (§§ 68, 69 lit. j, 93) in je bilo opetovano po različnih „zakonodavnih rešenjih“ in uredbah dopolnjeno. Načeloma velja poleg gradjanskopravnih predpisov za vse Srbijance njihovo versko pravo in to v prašanjih glede oblike poroke in možnosti razveze zakona celo izključno, tako da moramo smatrati v teh ozirih določila gradjanskega zakonika samo kot dopolnilo verskih prav in samo pod pogojem za obvezna, da verska prava razvezo zakona dopuščajo. V konkordatu z dne 24. junija 1914 čl. 12 je srbska vlada priznala veljavnost čisto katoliških zakonov (katera pa tudi že dotlej ni bila sporna) ter veljavnost mešanih zakonov med

katoliškimi in pravoslavnimi kristjani, sklenjenih pred katoliškim dušebrižnikom, dočim je čl. 13 izrekel pristojnost katoliških cerkvenih sodišč za razsojanje sporov iz čistih in mešanih katoliških zakonov. S tem je bilo posredno katoliško zakonsko pravo za srbijanske katolike tudi s strani države kot obvezno priznano.

Dejanski je danes še na celem ozemlju naše države izvzemši Vojvodino in Medjimurje v veljavi verska oblika zakona.[7] A Slovenija s Prekmurjem in Dalmacija imata absolutno obvezno in popolno državljansko zakonsko pravo, ki je za presojo vseh pravnih prašanj in zakonskih sporov za državno območje izključno merodajno. V Hrvatski in Slavoniji je v veljavi poleg ženitbenega zakona iz l. 1856 zakonsko pravo cerkvenega zakonika a samo kot dopolnilo državljanskega zakonskega prava in kolikor se ne nahaja z njim v protislovju. V Bosni in Hercegovini, v Črni gori in Srbiji pa je cerkveno zakonsko pravo v sedanji obliki (cc. 1012—1143) za katolike tudi po državi recipirano in s tem kot del državnega pravnega reda priznano. Vojvodinsko zakonsko pravo pa pomeni popolno negacijo vsakega verskega prava, a ne ovira državljanov, da izpolnijo, čim so zadostili državljanskim predpisom, tudi svoje verozakonske obveznosti.

Večina sodobnih držav je nadomestila prejšnje konfesionalno zakonsko pravo z obče veljavnim državljanskim ženitbenim pravom, kar pomeni negacijo cerkvene pristojnosti na polju zakonskopravne zakonodaje. Izenačenje zakonskopravnih predpisov za vse državljane brez razlike vere je postalo po svetovni vojni celó predmet meddržavnopravnih obvez, ki so jih morale prevzeti različne države. Člen 7 pogodbe med glavnimi zavezniškimi in pridruženimi silami ter kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev naglaša za vse državljane ne glede na pleme, na jezik ali na vero enake državljanske in politične pravice.[8]

[7] O virih za muslimansko in judovsko ženitbeno pravo prim. Sladović, Ženitbeno pravo, Zagreb, 1925, 28—36. Isti, Islamsko pravo u Bosni i Hercegovini, Beograd, 1926, 39 ss.

[8] Glej začasni zakon z dne 10. maja 1920, Sl. N. št. 133a, izdana 19. junija 1920. (U. L. za Slovenijo 1921 št. 301) čl. 7: Vsi srbsko-hrvatsko-slovenski pripadniki so pred zakonom enaki, ter uživajo enake

Da so mislile države pogodbenice pri tem tudi na zakonsko pravo, izhaja iz čl. 10, v katerem je naša država glede muslimanov obljubila uredbo teh prašanj po muslimanskih običajih. Iz tega se da z ozirom na katolike sklepati, da ne smejo biti v svojih pravicah na zakonskopravnem polju napram drugovernim državljanom v ničem prikrajšani in da bo moralo bodoče edinstveno državljansko zakonsko pravo zadržek katolicizma opustiti in načelo nerazvezljivosti zakona za življenja drugega soproga pod enakimi pogoji kakor za ostale državljane tudi za katolike odpraviti. Do istega zaključka pridemo ob dosledni izvedbi v členu XII ustave z dne 28. junija 1921 uzakonjenih načel o verski svobodi.

§ 138.

Viri in literatura.

I. Viri: Gratianov dekret C. 27—C. 33 q. 2; C. 33 q. 4 do C. 36; Compilationes antiquae I—V, v vsaki lib. 4; Decretal. Greg IX. (1234), Liber Sextus (1298), Clementinae (1317), v vsaki zbirki lib. 4; Conc. Trident. sess. 24 de ref. matrimonii: decretum Tametsi; decret. S. C. C. Ne temere z dne 2. avg. 1907; Cod. j. c. lib. 3, tit. 7, cc. 1012 do 1143; lib. 4, tit. 20, cc. 1960—1992 o pravdnem postopanju v zakonskih zadevah.

II. Literatura: Freisen, Geschichte des kan. Eherechts bis zum Verfall der Glossenliteratur[2], 1893. Chelodi J., Jus matrimoniale[2], Trid. 1919. Linneborn J., Grundriss des Eherechts[2-3], Paderborn 1922. Leitner M., Lehrbuch des kath. Eherechtes[3], 1920. Isti, Handb. d. K. Rs. IV, 167—351 (1921). Schäfer Timoth., Eherecht nach dem Codex Juris Canonici[8-9], Münster i. W. 1924. Knecht A., Grundriss des Eherechts 1918. Vlaming Th. M., Praelectiones juris matrimonii ad normam Cod. j. c. I[3] 1919, II[3] 1921. Blat, Comment. Codicis juris can. lib. III. pars I, De sacramentis, 1920, 492—716. Cappello, Tractatus canonico-moralis. De sacramentis. Tom. III. De matrimonio, 1923. De Smet, De sponsalibus et matrimonio, 1920. Haring J. B., Grundzüge des kath. Kirchenrechtes[3], 1924 p. 412—565. Eichmann E., Lehrbuch des K. Rs., 313 do

---

državljanske in politične pravice ne glede na pleme, na jezik, ali na vero. — Razlika v religiji, verskem prepričanju ali veroizpovedanju ne sme ovirati nobenega srbsko-hrvatsko-slovenskega pripadnika v uživanju državljanskih in političnih pravic. Prim. tudi Kušej R., Izenačenje zakonskih prav v kraljevini, Slovenec 1926 št. 206 ss.

374. Pöschl A., Lb. d. k. K. R.[2], 290—320. Groß-Schueller, Lb. d. k. K. Rs.[8], 244—323. Ušeničnik F., Pastoralno bogoslovje, 1919, 604—680. Wernz F. H.-Vidal P., Jus Canonicum tom. V., Jus matrimoniale, 1925. Vermeersch-Creusen, Epitome II, n. 273—460. Triebs Fr., Praktisches Handbuch des geltenden kan. Eherechts in Vergleichung mit dem staatl. deutschen Eherecht, 1925 ss. Od starejše literature (pred kodeksom) naj navedem: Scherer R. v., Handbuch des K. Rs. II, 1898, 84—593; Sägmüller, Lb. d. K. Rs.[3], 1914, §§ 122—157. Laurin, Introductio in jus matrimoniale ecclesiasticum, Wien 1895. Schnitzer J., Kath. Eherecht 1898. Heiner, Grundriss des kath. Eherechts[6], 1910. Gasparri P., Tractatus canonicus de matrimonio[3], 1904. — Starejša slovenska in hrvatska dela in spisi: Kosec Fr., Katoliško zakonsko pravo itd., Ljublj. 1894. Belaj F., Kat. crkv. pr. II.[2], 1901; Lovrić E., Studije iz ženitbenog prava, Mjesečnik, Zagreb 1898 br. 1—11. Isti, Ženitba i njezini bitni momenti, v Spomen-knjigi pravničkog društva v Zagrebu, 1900; tudi separatni odtis. Isti, Konfesionalna ženitba i ženitba, normirana u drugom pogl. o. d. z., Mjesečnik, Zagreb 1905. Isti, Das Eherecht in Kroatien u. Slav. v Leske-Löwenfeld, Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr, IV, Berlin 1904. Liebald-Ljubojević, Katoličko ženitbeno pravo obzirom na gradjanske zakone u Avstriji[2], Osijek 1878. Novejša: Ruspini, Naputak o ženitbenom pravu, Zagreb 1921. Isti, Smisao kanona 1099 Cod. j. c., Bogoslovska Smotra g. XI. br. 2. Zagreb 1923, 190 ss.; Naputak u ženitbenom pravu, Prva sinoda nadbisk. zagrebačke, dodat. I. 1925. Rožman G., Mešani zakoni, Bogoslovni Vestnik II. (1922), 136 ss. Isti, Javni in tajni zakonski zadržki, ravnotam III (1923), 247 ss. Isti, Svobodno privoljenje v zakon, ravnotam V (1925), 110 ss. Kušej R., Vera in bračna vez v naši državi de lege lata in de lege ferenda, Zbornik znanstvenih razprav jur. fakultete v Ljubljani IV (1925), 94 ss. Isti, Pasivna asistenca pri mešanih zakonih po prejšnjem in po novem katoliškem cerkvenem pravu, Zbornik V (1926) jur. fak. v Ljubljani, 296 ss. Sladović, Ženitbeno pravo, Zagreb 1925. Tomac D., Ustav i bračno pravo, Zagreb, 1925. — Za pravo vzhodne cerkve in srbsko gradjansko pravo primerjaj: Zhishman, Das Eherecht der orientalischen Kirche, Wien 1864. Milaš N.-Kazimirović R., Crkveno pravo pravoslavne crkve, Beograd, 1926, 609—689. Milaš-Pessić, Das Kirchenr. der morgenländ. Kirche, Mostar 1905, 576 do 649. Mitrović Čeda, Crkveno pravo, Beograd 1921, 128 do 166. Marković L., Porodično pravo, Beograd 1920, 4—123, i. dr.[9] Glede bogate literature o za-

[9] Literarni podatki niso in ne morejo biti izčrpni. Vendar zadostujejo, da na podlagi navedenih del dobi vsakdo pregled obstoječega slovstva tudi za specialna prašanja, za katera bi se zanimal.

konskem pravu slovensko-dalmatinskega o. d. z. so najti potrebni podatki m. dr. v Krainz-Ehrenzweig, Sistem des allgem. Privatrechts II/2[5], 1917, 1 ss. Mayer, Lehrbuch d. bürg. Rs. 1923, 4. knjiga str. 1—132. Najnovejši celotni sistem, ki je tudi za naše razmere poučen, nudi Koestler R., Das oest. Eherecht unter Mitberücksichtigung des burgenländischen Eherechtes. Wien 1923. Radi svoje temeljitosti in ozke zveze drugega poglavja o. d. z. s tridentinskim zakonskim pravom so še danes aktualni: Dolliner, Oesterr. Eherecht, 1835 in 1848, Rittner, Oesterr. Eherecht, 1876, Neuman-Ettenreich, Das oesterr. Eherecht, Wien, 1913. — Za vojvodinsko (ogrsko) ženitbeno pravo: Bach F., Das ungarische Ehegesetz, Wien, 1910. Almási A., Ungarisches Privatrecht I/II. 1922/23, I. zv. 171—210. Jesenski F. in Protić P., Privatno pravo u Vojvodini, Sombor 1922, 17—61.

§ 139.

Pojem in bistvo zakona.

Cc. 1012, 1013, 1081 § 2, 1092 n. 2, 1120. Haring, § 116. Eichmann, K. R., § 130. Wernz-Vidal, p. 16 ss. Schäfer, 8 ss. Leitner, ER., 7 ss. Linneborn, 7 ss. Knecht, 14 ss. Vermeersch-Creusen, Epitome j. c. II, n. 274 ss.

I. Zakon v prirodopravnem smislu. Rimsko pravo je označevalo zakon (brak) kot zvezo med možem in ženo, skupnost vsega življenja, spojitev božjega in človeškega prava,[10] ali tudi kot zvezo med možem in ženo, ki odgovarja življenskemu običaju.[11] Ta definicija je uporabljiva na krščanski in nekrščanski zakon ter so jo v srednjem veku prevzeli tudi kanonisti (c. 11, X, 2, 23).

Ta institut najdemo povsodi, kjer so živeli in žive ljudje kot družba. Celo pri narodih na najnižji stopnji kulturnega razvoja pričajo pravne uredbe o zakonu čestokrat o etično visokem pojmovanju spolne in rodbinske zveze.

Iz prirodopravnega pojma zakona sledi njegov monogamičen značaj; toda absolutno bistven ta vendar ni, ker se namen spolnega združenja, življenske skupnosti in človeškega zaroda doseže tudi pri poligamiji. Mnogoženstvo, ki je bilo celo med Judi udomačeno (patriarha Abraham in Jakob ter tudi kralj

[10] Nuptiae sunt conjunctio maris et feminae, consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio. L. 1, D. 23, 2.

[11] Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris conjunctio, individuam vitae consuetudinem retinens. L. 1, J 1, 9.

David so imeli po več zakonskih žen) nasprotuje po Tomažu Akvinskem[12] samo sekundarnemu smotru zakona (popolna življenska skupnost) ne pa primarni njegovi svrhi (t. j. zarajanje in vzgoja potomstva). Zato je po Tomažu Akvinskem Bog z ozirom na razmere tedanjega časa trpel kršitve načela stroge monogamije, kar tolmačijo nekateri kot izrečno dispenzo.[13] Tudi nerazvezljivost ni v bistvu zakona v naravnopravnem smislu ležeča, temveč je le znak njegove etične višine in popolnosti. Zato je Mozes dovolil, da izroče zakonski možje svojim ženam, če so na njih opazili kaj grdega, ločitveno pismo.[14]

Pač pa je obče priznano, da nasprotuje poliandrija, spolna zveza ene žene z več moškimi, prirodni svrhi zakona, kar velja še bolj o popolni promiskuiteti pri skupnem zakonu (Hetärismus, Gruppen-, Gemeinschaftsehe), ki je po trditvi nekaterih materialističnih pisateljev bila prvotna oblika zakona sploh, kateri so šele razvojno sledile najprej poliandrija, nato poligamija ali pravilnejše poliginija in kot najvišja stopnja monogamija. Toda teorija o heterizmu ni vzdržljiva niti historično niti se da braniti na podlagi raziskavanj življenja sodobnih najprimitivnejših narodov in tudi notranji razlogi govore proti njej.[15]

II. Krščanski zakon. V smislu cerkve je zakon prispodoba ozke zveze med cerkvijo in njenim ustanoviteljem. Kristus je zvezi med možem in ženo zopet vrnil njeno prvotno, čisto obliko in jo povišal v zakrament. Zakon v krščanskem smislu je nerazrešljiva zakramentalna zveza med možem in ženo v medsebojno izključujočo in popolno telesno in življensko skupnost.

Pri zakonu moramo ločiti zakonsko pogodbo, ki je actus transiens (zato matrimonium in fieri), ter razmerje, ki se z njo vstvari, in ki je trajno (matrimonium in esse).[16] Kodeks se izraža v c. 1012 sledeče: Kristus Gospod je v dostojanstvo zakramenta povzdignil samo zakonsko pogodbo med krščenimi. Zato med krščenimi ne more obstojati veljavna zakonska pogodba, ne da bi bila sama po sebi zakrament.[17] Za-

[12] Summa theol., suppl., q. 65, art. 1, 2.

[13] Prim. Haring, 414 op. 4.

[14] Deut. 24, 1 ss.

[15] Prim. Leitner, 41 ss. Haring, 414—415.

[16] Wernz-Vidal, 16, Haring, 414.

[17] Dokaz, da je Kristus zakon povzdignil v zakrament (Ef. 4, 32), spada v dogmatiko in eksegezo.

krament prejmeta zakonca ob sklepu zakonske pogodbe, dočim je milost, izvirajoča iz zakramenta, trajna.

Zakrament si podelita vzajemno poročenca sama, sprejmeta ga drug od drugega, duhoven je samo uradna priča, njegov blagoslov ni bistven.[18] Kjer se pridruži tudi ta, ni z zakramentom samim v nikaki zvezi in ga je smatrati zgolj kot zakramental. Zakramentalnost nastopi, čim je zakonska pogodba veljavno sklenjena, naj se ženin in nevesta tega zavedata ali pa ne, naj to želita ali pa ne.

Zakrament je tudi zakon krščenega nekatoličana z drugim nekatoliškim kristjanom. Iz tega razloga je vsak krščanski zakon nerazvezljiv.

Zakon med nekrščanskimi osebami ni zakrament. Toda v primeru prestopa nekrščanskih zakoncev h kristjanstvu dobi tudi njih zveza zakramentalen značaj ter postane absolutno nerazvezljiva, čim sta soproga po prestopu zakon izvršila. Navzlic besedilu c. 1012 § 1 ni zakrament samo zakonska pogodba, ampak tudi razmerje, katero se z njo šele vstvari; nadaljevanje tega razmerja pomeni molčeče ponavljanje ob sklepu zakona podane privolitve.

Zakoni med krščeno in nekrščeno osebo so nerazvezljivi, ako so bili sklenjeni s papeževo dispenzo (c. 1120 § 2), kar velja tudi za nekrščanski del. Ker je nerazvezljivost v zakramentalnosti utemeljena, mora ta obstojati tudi za nekrščenega soproga, kar pomeni, da postane v tem primeru celo oseba, ki ni član cerkve, deležna njenih duhovnih blagrov.[19]

Drugače je tedaj, ako prestopi eden izmed nekrščenih zakoncev na krščanstvo, a drugi ostane nekristjan. V tem primeru

---

[18] Drugega naziranja je vzhodna cerkev, za katero pomeni privolitev samo enega izmed elementov zakramenta, dočim je drugi bistveni pogoj blagoslov svečenika v imenu sv. Trojstva. Milaš, 612 do 613. Na enakem stališču stoji sbj. gdj. zak. § 60 veleč: Prava i dužnosti supružnika proističu iz braka, koji se izmedju dva lica raznoga pola zaključuje i venčanjem sveštenika po propisu pravoslavne crkve svršuje....

[19] Vprašanje je med teologi in kanonisti sporno. Večina avtorjev priznava zakramentalnost samo za krščenega soproga, Wernz-Vidal, p. 49—52, pa jo zanika tudi zanj in označuje take zakone samo kot „vera matrimonia valida et licita, in quibus conjuges absque peccato fornicationis vivere possunt". Na ta način pa ostanejo cerkvena pristojnost in jamstva, ki jih mora dati nekrščeni soprog, nepojasnjena, ravno tako absolutna nerazvezljivost zakona, ki ni deležen pravne dobrote pavlinskega privilegija. Enako načelo je uzakonjeno v § 111 o. d. z., po katerem se razreši zakon, ako je bila ob sklenitvi vsaj ena stranka katoliške vere, samo s smrtjo.

ostane zakon nekrščanski zakon, zato je mogoče, da se v smislu pavlinskega privilegija razreši.[20]

Iz c. 1012 lahko sklepamo, da more biti pri zakonu snov in oblika (materia et forma sacramenti) samo ženitna pogodba in sicer snov nje vsebina, oblika pa izražena privolitev v zakon.[21]

II. Svrha zakona je v prvi vrsti osnovanje družine, zarajanje in vzgoja potomstva in v drugi vrsti šele medsebojna podpora in odpomoč spolnemu nagonu (c. 1013 § 1). Ni bistveno za veljavnost zakona, da je prvi namen tudi dosegljiv, samo izključen ne sme biti, t. j. obstojati mora fizična sposobnost in pravica do spolnega občevanja.

Obče se navajajo kot dobrine zakona bonum prolis, bonum fidei et bonum sacramenti. Prva pomeni, da naj služi zakon nadaljevanju človeškega rodu, druga vsebuje zahtevo po vzajemni zakonski zvestobi, tretja pa znači nerazrešljivost zakonske vezi, dokler sta oba soproga pri življenju.

Ako bi stranke v naprej pogodbeno izključile eno izmed navedenih dobrin, bi bil tak zakon radi dostavljenega pogoja contra substantiam matrimonii ničen (cc. 1092 n. 2, 1081 § 2). Zato so zakonske zveze, ki so sklenjene pod pogojem, da naj bo generatio prolis izključena, ali da imata oba soproga ali da ima eden od nju pravico do nezvestobe, ali da naj traja zakonska zveza samo določeno dobo, neveljavne.[22]

Sporno prašanje o veljavnosti takozvanih Jožefovih zakonov, pri katerih se stranke pred poroko vzajemno zavežejo, da se bodo vzdrževale spolnega občevanja in da bodo deviško skupaj živele, v cerkvenem zakoniku ni našlo rešitve.

Ker gre tudi v teh primerih za conditio contra substantiam matrimonii, moramo veljavnost takih zakonov zanikati, ne glede na to, da je dostavljeni pogoj časten (conditio honesta). Jus ad usum corporis in ordine ad generationem aptum je tukaj izključeno in s tem je primarna svrha zakona sploh izločena[23]. Veljavnost zakona pa ni prizadeta, če se soproga po njegovi sklenitvi

[20] Glej spodaj § 179 II.

[21] Prim. Wernz-Vidal, p. 52.

[22] Veljavnost pa ni prizadeta, če obstoja samo namen, zakon zlorabljati ali če se zvestoba dejansko krši. Prim. Haring, 514. Ravno tako ne pride v poštev zakonski pogodbi dodan nalog (modus). Wernz-Vidal, p. 599 op. 2.

[23] Drugega mnenja je Wernz-Vidal, p. 612 ss., trdeč, da s tako obljubo ni izključena pravica sama ampak zgolj njeno izvrševanje. Zato zakonci tudi ne greše, če proti dani si obljubi spolno ob-

za deviško življenje odločita in tudi tedaj ne, če sta imela tak namen že prvotno, ne da bi o njegovem izvajanju pogodbeno sklepala.

§ 140.

Različne delitve zakona.

C. 1015; Knecht, 21 ss. Leitner, 55 ss. Haring, 417 ss. Wernz-Vidal, p. 17—22. Linneborn, 21 ss.

I. V znanstvu ločimo z ozirom na veljavnost, dovoljenost, razvezljivost in izvršenost:

1. Matrimonium verum sive validum, licitum vel illicitum, et matrimonium invalidum. Veljaven (matrimonium verum sive validum) je zakon, ki je sklenjen v pravno predpisani obliki, ne da nasprotuje zvezi razdiralen zadržek. Če je podan proti njej samo oviralen zadržek, je zakon veljaven, toda nedovoljen (illicitum). Ako ne obstoja proti zvezi sploh nikak zadržek, je zakon veljaven in dovoljen (matr. validum et licitum).

Neveljaven (matr. invalidum sive irritum sive nullum) je zakon ali vsled obstoječega razdiralnega zadržka, ki povzroča nesposobnost ene ali obeh strank, ali radi bistvene hibe v privolitvi ali končno vsled nedostatka predpisane oblike.

2. Med krščenimi osebami veljavno sklenjeni t. j. zakramentalni zakon se imenuje, dokler ni po spolnem združenju izvršen, matrimonium ratum; po izvršenem spolnem združenju pa matrimonium ratum et consummatum. Merodajna je prima copula carnalis ad generationem apta po privolitvi. Prejšnje spolno občevanje ne konsumira zakona. Izvršena copula carnalis pa se pravno domneva pri skupnem življenju zakoncev (c. 1015 § 2).

čujejo. Toda če se pogodbeno pravice vstvarjajo, ki se na drugi strani zanikajo in izključujejo, znači to protislovje v pogodbeni volji, vsled česar dejanski pogodbe sploh ni. Prim. Haring, 416 op. 6, sosebno tudi glede deljenih mnenj cerkvenih učiteljev o veljavnosti zakona sv. Jožefa z Marijo.

3. Matrimonium legitimum, veljavno sklenjen zakon nekrščenih, priznan tudi od cerkve, ako odgovarja načelom prirodnega prava (c. 1015 § 3).

4. Putativen ali dozdeven se naziva zakon, ki je po sebi neveljaven, ki je pa vsaj od enega poročenca (ker mu je ostal razdiralni zadržek tajen) sklenjen v dobri veri. Zakon, ki ga stranke sklenejo zavedajoč se njegove neveljavnosti, pa se imenuje matrimonium attentatum. Putativni zakon ima vse pravne učinke veljavnega zakona za oni del, ki je v dobri veri in za otroke iz te zveze, ki veljajo za zakonske (c. 1114). Čim neha dobra vera za oba soproga, neha tudi putativnost zakona. Stranke so zavezane, obstoječi zadržek čim preje odstraniti ali pa se razdružiti (c. 1015 § 4).

5. Mešani zakon (Mischehe) je zakon med katoličanom in nekatoliškim kristjanom. Dispenza od zadržka mešane vere se da samo po izpolnitvi natančno določenih pogojev. Mešane zakone, ki so v vseh državah z večjim številom konfesij silno važni, ureja civilno pravo navadno v smislu načela paritete.

6. Domnevani zakon, matrim. praesumptum, je bil po dekretalnem pravu oni, pri katerem se je zakonito na osnovi izvestnih dejstev smatrala zakonska privolitev za podano, tako da ta privolitev ni potrebovala dokaza. Dokazno breme za neobstoj konsenza je zadelo tistega, ki je privolitev zanikal.[24] Pravna domneva obstoječega zakona je izgubila že po dekretu Tametsi v tridentinskih deželah svojo veljavo. Novi cerkveni zakonik ne omenja nobenega primera domnevanega zakona.

II. Z ozirom na oblike, v katerih se zakon sklepa, razlikujemo:

1. Matrimonium publicum et occultum sive conscientiae. Prvi je javno, v cerkveni obliki,

[24] Obstoj zakona so domnevali v sledečih primerih: 1. če sta veljavno zaročena ženin in nevesta med seboj spolno občevala (v netridentinskih krajih je veljala ta domneva do dekreta Ne temere); 2. če so stranke, ki so sklenile zakon pod suspenzivnim pogojem, že pendente conditione izvrševale spolno vez; 3. če so nedorasli sklenili neveljaven zakon, a so po doseženi doraslosti spolno občevali ali vsaj skupno živeli. Wernz-Vidal, p. 20.

t. j. po izvršenih oklicih pred župnikom in pričami sklenjeni zakon. Ako se vrše pri poroki kake svečanosti, govorimo o matrim. sollemne. Tajen (matr. occultum) ali zakon po vesti (matrim. conscientiae) pa imenujemo zakon, pred katerim se oklici opuste in ki se sklene na tihem pred zaupnimi pričami v predpisani cerkveni obliki.

2. Matrimonia clandestina so bili pred tridentinskim zborom vsi brez sodelovanja cerkve, od dekreta „Tametsi" dalje pa vsi v netridentinski obliki sklenjeni zakoni. Kodeks sam izraza ne rabi nikjer, ni pa ovire, da se označujejo tudi od dekreta „Ne temere" dalje vsi zakoni, ki ne odgovarjajo tam predpisani obliki, s tem izrazom.

3. Dostikrat se sklepajo v obliki tajnih zakonov matrimonia disparagia vel morganatica, a sklepajo se še večkrat javno, zato se pojmi ne smejo istovetiti. Matrimonium disparagium se naziva tudi morganatičen ali sališki zakon (ad legem salicam) ali zakon na levo roko ter pomeni zvezo med osebo višjega plemstva in osebo nižjega rodu, plemenito ali neplemenito, ki predstavlja popolnoma veljaven zakon, pri katerem pa je enakopravnost žene in otrok pogodbeno izključena. Žena in otroci ne dobijo imena moža in ne postanejo deležni njegovih stanovskih predpravic, dedno nasledstvo jim je navadno priznano samo v imovino matere. Ime prihaja najbrže od besede „Morgengabe", daru, ki ga je dal tak zakonski mož svoji ženi v jutru po prvi noči za „venec" (pretium virginitatis) in ki so ga pred poroko pogodbeno določili. Naziv sališki zakon ali zakon na levo roko pa prihaja odtod, ker je bil ta običaj najprej zakonito urejen pri saliških Frankih in ker so ženo pri poroki v znak njenih omejenih pravic zvezali samo z levo roko moževo.

4. Matrimonium naturale, zakon, ki odgovarja samo božjepravnim predpisom, matrimonium ecclesiasticum, zakon, ki odgovarja tudi od cerkve postavljenim pravnim normam, matrimonium civile, zakon, ki je v skladu z naravnim in civilnim pravom in ki je sklenjen pred svetnim oblastvom.

§ 141.

Cerkvena jurisdikcija v zakonskih zadevah.

Wernz-Vidal, p. 55 ss. Haring, 418 ss. Pöschl, K. R.², 293 ss. Sägmüller, § 125. Schäfer, 27 ss. Scherer, § 109. Linneborn, 25 ss.

I. Zahteva cerkve, da se prepusti ureditev vseh zakonskopravnih prašanj in razsojanje zakonskopravnih sporov njej, se opira na zakramentalni značaj krščanskega zakona. Cerkvena pristojnost je podana tudi tedaj, če je samo en del katoliški (cc. 1016, 1070).

Vendar pa cerkev uvideva, da je zakon tudi za državo največje važnosti, ker je podlaga rodbini, rodbina pa temelj vsake zdrave človeške družbe. Zato ne odreka državam pravice, da tudi one urede po svojem pravu razmerje med možem in ženo, dasi to pristojnost načelno priznava samo glede civilnih posledic zakonske zveze.

II. Svojo pristojnost je mogla cerkev napram državam šele polagoma uveljaviti. Sprva je bila tako pri Rimljanih kakor pri Germanih primorana, priznati obveznost in veljavnost državljanskih predpisov. Zakoni so se sklepali pri vseh narodih po domačem pravu. Toda že Justinian je napravil prvi korak za zakonito priznanje cerkvene poroke, dasi samo za osebe srednjega stanu,[25] dočim so višji stanovi ostali vezani na civilnopravno obliko. Na vzhodu je prišel za cesarja Andronika Paleologa l. 1306 cerkveni zakon končno do izključne veljave,[26] na zapadu pa je doba klasičnega kanonskega prava priborila cerkveni pristojnosti priznanje glede zakonodaje in glede sodstva v zakonskih zadevah. Odločbe cerkvenih sodišč o veljavnosti ali neveljavnosti zakona so bile odločilne za svetne sodnike pri razsojevanju staleških in imovinskih sporov.

V novem veku pa na zapadu in celó na vzhodu zopet svetno pravo vedno bolj izpodriva cerkveno obliko zakona. Reformacija je v tem pogledu odločilno vplivala cerkvi v škodo.

Luther je izjavil, da je zakon „ein weltlich Ding, der weltlichen Obrigkeit unterworfen" in je tajil njegov zakramentalni značaj. „Regalistična teorija" na Francoskem je razlikovala pri

[25] Nov. 74, cap. 4 §§ 1, 2. Srednji stan je smel izjaviti zakonsko privolitev pred opravnikom, ἔκδικος, v cerkvi ob navzočnosti 3—4 duhovnikov. O tem so shranili zapisnik v arhivu cerkve, ki je tvoril poln dokaz za sklenjeni zakon.

[26] Milaš-Pessić, 581.

zakonu pogodbo in zakrament, katero naziranje se je pojavilo pod Jožefom II. tudi v zakonodaji bivše Avstrije. Ta teorija je priznavala zakonodajo o zakonski pogodbi državam. Končno se je v 18. in 19. stoletju v mnogih državah uveljavilo naziranje, da je zakon za državni pravni red brez ozira na cerkveni nauk samo naravna spolna zveza, katere ureditev pristoja državni oblasti. Vse te teorije so imele v mnogih državah za posledico uvedbo civilnega zakona, ki pomeni višek razvoja v proticerkvenem smislu.

III. V bivši Avstriji je do Jožefa II. veljalo za katolike kanonsko ženitbeno pravo. Zakonski patent z dne 16. januarja 1783 pomeni prvo civilnopravno ureditev zakonskih zadržkov, za obliko pa je ostalo merodajno cerkveno pravo, ker je zakon bil Jožefincem v smislu Galikancev civilna pogodba, a hkrati tudi zakrament.

Določila zakonskega patenta iz l. 1783 so v bistvu prevzeta v drugo poglavje o. d. z. iz l. 1811 §§ 44—136, ki ima različne predpise za katolike, za nekatoliške kristjane in za jude. Za katolike veljavna določila pa so po vsebini večinoma prevzeta iz cerkvenega prava.

Pravna moč drugega poglavja o. d. z. je bila ukinjena po konkordatu iz l. 1855, ki je poveril celotno jurisdikcijo v zakonskih zadevah škofijskim sodiščem; le-ta so začela poslovati s 1. januarjem 1857.

L. 1868 je vsled odpora proti konkordatu zakon z dne 25. maja d. z. št. 47 zakonske spore cerkvenim sodiščem zopet odvzel ter jih odkazal civilnim sodiščem. Obenem je bila upostavljena veljavnost drugega poglavja o. d. z. za vse avstrijske državljane, ter uveden zasilni civilni zakon (čl. II).

To pravno stanje vlada v Sloveniji in Dalmaciji še danes. V Hrvatski in Slavoniji pa velja še vedno zakonsko pravo iz konkordatne dobe.

Zakon z dne 31. decembra 1868 d. z. št. 4 ex 1869 je za bivšo Avstrijo določil, da zaročenca, ki pripadata različnim krščanskim veroizpovedanjem, veljavno skleneta zakon pred dušnim pastirjem ženina ali neveste, od katerih sta oba opravila oklice.[27] Strankam je prepuščeno, da se pobrigata naknadno še za blagoslov dušebrižnika drugega zaročenca. To določilo sicer nasprotuje kanonskemu pravu, vendar pomeni osvoboditev katoliških župnikov od predpisa § 77 o. d. z., po katerem so bili zavezani blagosloviti

[27] Če dušni pastir iz razlogov svojega verozakona oklice odkloni, jih mora izvršiti politično oblastvo prve stopnje.

mešane zakone katolikov ne glede na to, ali so stranke izpolnile cerkvene pogoje ali ne.

Za pripadnike konfesij, ki od države niso priznane ter za osebe, ki se sploh k nikaki veri ne priznavajo (brezkonfesionalci) je končno zakon z dne 9. aprila 1870 d. z. št. 51 določil, da se morajo poročiti pred političnim oblastvom I. stopnje (srezkim poglavarjem ali županom avtonomnih občin), katero opravi pred poroko tudi oklice. Ta (civilna) oblika zakona je za imenovane osebe obvezna. Zanje vodijo politična oblastva tudi matrike o porokah, rojstvih in smrtnih primerih. Zakon z dne 15. julija 1912 d. z. št. 159 je razširil veljavo tega določila na muslimane.

Po kodeksu ostane glede zakonov vseh pravilno krščenih v polnem obsegu v veljavi cerkvena jurisdikcija v smislu zakonodaje, uprave in sodstva. Izjeme od tega načela obstojajo samo v toliko, kolikor jih cerkveni zakonik izrecno pripušča.

§ 142.

Civilni zakon.

Friedberg, Geschichte der Zivilehe, 1877. Friedberg, K. R.[6], § 154. Leitner, 59 ss. Wernz-Vidal, p. 680 ss. Haring, 421 ss. Groß-Schueller, 251 ss. Linneborn, 30 ss.

I. Civilni zakon imenujemo spolno zvezo, ki je sklenjena zgolj po predpisih civilnega prava pred državnim oblastvom.

Ta oblika pomeni, da država za se obstoja cerkvenega zakonskega prava ali sploh ne prizna ali se vsaj v izvestnih primerih nanj ne ozira. Obseg veljavnosti civilnega zakona je lahko različen; ali je ta oblika obligatorna ali fakultativna ali pa samo zasilna.

1. Obligatoren ali strogo obvezen je civilni zakon tedaj, ako država vsem v drugi obliki sklenjenim zakonom za svoje območje veljavnost odreka. Obligatorni civilni zakon je uveden v Nemčiji, Franciji, Italiji, na Ogrskem (v naši državi v Vojvodini in Medjimurju), v Belgiji, na Holandskem, v Luxemburgu, v Švici in v Rumuniji. Izmed izvenevropskih držav so ga uvedle Chile, Mexiko in Japonska.

2. Fakultativen se naziva civilni zakon tedaj, če je državljanska veljavnost priznana ne samo civilno ampak tudi v drugi sosebno v cerkveni obliki sklenjenim zakonom. Fakultativni civilni zakon obstoji na Angleškem, na Irskem, v Združenih državah sev. Amerike ter v Čehoslovaški. V teh državah je od strank odvisno, za katero obliko se odločijo.

3. Zasilni (nuždni) civilni zakon (Notzivilehe) velja ondi, kjer država nupturientom samo za primer, da se radi kake cerkvenopravne ovire ne morejo cerkveno poročiti, dočim ne obstoja proti njihovi zvezi nikak državljanski zadržek, ter za primer, da ne pripadajo ali sploh nikaki ali vsaj nikaki od države priznani verski družbi, dovoljuje, da sklenejo zakon v civilni obliki. Zasilni civilni zakon obstoji v Avstriji (v naši državi v Sloveniji in Dalmaciji, za nekatolike tudi na Hrvatskem), v Španiji, na Danskem in v Skandinaviji.[28]

II. Za cerkev je civilen zakon samo tedaj veljaven, ako odgovarja cerkvenim predpisom. Pred dekretom „Ne temere" so bili v netridentinskih krajih sklenjeni civilni zakoni za cerkev veljavni, ker je odločevala zgolj privolitev. Sedaj velja isto samo še glede primerov, v katerih je obveznost cerkvene oblike zakonito ukinjena (c. 1098).

Drugače pa cerkev vse oblike civilnega zakona obsoja, ker pomenijo zanikanje njene zakonskopravne jurisdikcije. Zato katolikom ne dovoljuje, da se poslužujejo pravice do fakultativne civilne poroke. Vendar pa sodobne države tudi tam, kjer je v veljavi obligatoren civilni zakon, ne ovirajo strank, da zadoste pri sklepanju zakonov tudi cerkvenim predpisom. Tako je nasprotstvo civilne zakonodaje napram cerkveni dejanski znatno omiljeno. Zato je cerkev napram civilnemu zakonu končno zavzela stališče, da naj njeni člani dotične predpise z ozirom na državljanske posledice zakona upoštevajo, da pa naj skrbe za to, da se pred sklenitvijo odstranijo vsi zadržki cerkvenega prava ter se vsaj naknadno sklene zakon tudi cerkveno.

[28] Haring, 422, Friedberg, K. R.[6], 486.

II. Poglavje.

Priprave za sklenitev zakona.

§ 143.

Zaroka.

C. 1017. Knecht, 36 ss. Schäfer, 35 ss. Leitner, 337 ss. Wernz-Vidal, p. 91 ss. Haring, 427 ss. Scherer, § 110. Linneborn, § 6.

I. Pojem zaroke. Zaroka je v zakoniti obliki dana in sprejeta vzajemna obljuba dveh oseb, da hočeta v bodoče skleniti zakon.

Navadno se oni, ki se hočejo poročiti, poprej zaroče. Potrebno pa to ni in zakon tega tudi ne zahteva. Obljuba mora biti dana vzajemno med dvema določenima osebama. Doseženo soglasje med njima ali samo enostranska obljuba še ne pomeni zaroke.

Zaroka je predpogodba. Za veljavnost so potrebni vsi pogoji, kakor za veljavnost pogodb sploh: splošna pravna sposobnost in sposobnost za dejanja, svobodna volja, resna (ne hlinjena) izjava volje.

C. 1017 pripušča tudi samo enostransko obljubo zakona. Tudi ta predpostavlja, da druga stranka obljubo sprejme, dasi sama take obljube ne poda. Razlika obstoja v tem, da si obljubita stranki pri zaroki zakon vzajemno, v drugem primeru pa poda to obljubo samo ena oseba drugi. Pogodbeno vezana pa je tudi ona stranka, ki sama ni dala obljube ampak je samo obljubo druge sprejela. Kajti v sprejemu obljube je izražena že sama po sebi pripravljenost za svoječasno sklenitev zakona. Zato so pravni učinki v obeh primerih enaki.[29]

II. Oblika zaroke in enostranske obljube zakona. Posebne oblike, od katere bi bila veljavnost zaroke odvisna, kanonsko pravo do najnovejšega časa ni zahtevalo. V spornih slučajih je razsodil sodnik po svojem prevdarku, je li zaroka obstojala ali ne. Šele papež Pij X. je predpisal v dekretu „Ne temere" za zaroko posebno obliko, ki jo je prevzel cerkveni zakonik v c. 1017 brez spremembe.

[29] Starejše kanonsko pravo je razlikovalo sponsalia de praesenti (zakon) in sponsalia de futuro (zaroko). Ta terminologija pa je izgubila svoj pomen, čim za veljavnost zakona ni več zadostoval konsenz sam.

Vsaka obljuba zakona, naj bo enostranska ali vzajemna (zaroka), mora biti podana p i s m e n o. Ustna obljuba nima veljave ne za zunanji ne za notranji forum.

Pismena zaroka se sme skleniti pred poljubnim ordinarijem ali župnikom v njiju uradnem okolišu ali pa pred vsaj dvema pričama. Ordinarij ali župnik morata sodelovati osebno, delegacija ni dopustna. Listina mora biti datirana ter od zaročencev, ordinarija, župnika ali prič podpisana. Listina z obljubo in podpisom samo enega zaročenca ne bi zadostovala. Ako zaročenca ali eden izmed nju ne zna ali (radi pohabljenosti ali bolezni) ne more pisati, je treba prisotnosti posebne priče, ki se podpiše na listini; v le-tej se mora omeniti vzrok, zakaj je bila potrebna nadomestna priča. Vse omenjene osebe morajo biti istočasno navzoče in morajo listino neposredno druga za drugo podpisati. Za pričo je sposobna vsaka pisanja vešča razumna oseba moškega ali ženskega spola, brez ozira na vero in starost.[30]

Zaroka je lahko pogojna in časovno omejena, tudi z nalogom obremenjena. Nemoralni in nemogoči pogoji pa sprečujejo njeno veljavnost.

III. Z a r o č n a s p o s o b n o s t. Stvarna pogoja za veljavnost sta razumnost in svobodni stan (liber status) zaročencev. Svobodni stan pomeni, da ne sme obstojati proti nameravanemu zakonu nikak zadržek. Dokler se take ovire ne odstranijo, je zaroka nemogoča, ker bi bil predmet take obveze pravno ničen ali vsaj nedovoljen.

Razumnost se domneva po cerkvenem pravu pri vseh osebah, ki so dopolnile 7. leto starosti (c. 88 § 3). Vendar pa bi zaroke moških oseb pred 16. letom in ženskih pred 14. letom bile veljavne samo tedaj, če se zakon obljubi šele za dobo, ko zadržek po c. 1067 § 1 ne bo več obstojal.[31] Dovoljenje zakonitih zastopnikov ni neobhodno potrebno, pač pa njih upravičen prigovor lahko veljavnost izključi. Drugo mnenje zastopa C a p p e l l o, ki zahteva za veljavnost zaroke vsaj leta doraslosti.[32] Cerkveni zakonik sam glede zaročne sposobnosti nič ne pove. Če bi se morala za nameravano poroko dobiti šele dispenza, bi bila zaroka smatrati pravilnejše za neveljavno.[33] Kodeks tudi ne pove, ali veljajo kanonični predpisi o zarokah za vse kri-

[30] Prim. odločbe C. C. z dne 28. marca in 27. julija 1908, A. S. S. XLI, 1908 p. 288 ss, 510. Poprej sporno prašanje, ali ne veže brezoblična zaroka vsaj po vesti, je sedaj rešeno v negativnem smislu. S c h ä f e r, 41 ss. W e r n z - V i d a l, p. 109.

[31] W e r n z - V i d a l, p. 98 ss.

[32] C a p p e l l o, De matrimonio p. 94.

[33] S c h ä f e r, 30. W e r n z - V i d a l, p. 100 ss.

stjane ali samo za one, ki so v katoliški cerkvi krščeni. Analogija s predpisano obliko poroke pač govori za to, da zakonodajalec ni nameraval pri zaroki postaviti strožjega merila veljavnosti. Po dekretu „Ne temere" je veljala tam določena oblika za vse zaroke katoličanov ne glede na to, ali je bil drugi zaročenec katolik ali ne, ni pa bila obvezna za nekatolike.

IV. Učinki zaroke in enostranske obljube zakona. 1. Zaročenca si dolgujeta drug drugemu zvestobo. Ta zvestoba bi bila kršena s sumljivim občevanjem z drugimi osebami, ravno tako, ako bi se eden od zaročencev drugod zaročil ali z drugo osebo poročil. Vendar pa bi bil zakon z drugo osebo veljaven. 2. Iz zaroke nastane neutožljiva obveznost na čim prejšnjo sklenitev zakona. Zadržek, ki je po prejšnjem pravu iz zaroke nastal,[34] je sedaj odpravljen. Zato zaroka napram tretjim osebam nima nikakega učinka.

V. Zaroka je cerkvenopravno predpogodba (pactum de contrahendo), ki se izpolni s poroko. Razreši se po dogovoru zaročencev (tudi če je bila s prisego potrjena), s potekom časa, če je časovno omejena, s smrtjo enega pogodbenika, ker postane z njo izpolnitev nemogoča, ob nastanku zakonskega zadržka med zaročencema i. p. Tudi z enostranskim odstopom zaroka preneha, ako obstojajo zanj važni razlogi, n. pr. nezvestoba, utemeljen prigovor starišev, odhod drugega zaročenca v oddaljene kraje, zavlačevanje poroke, bistvene spremembe v imovinskih razmerah, v duševnih in telesnih lastnostih zaročenca itd.[35]

VI. Jurisdikcijo o zarokah zahteva cerkev za se. Dopustne pa so samo tožbe na ugotovitev obstoja zaroke ter na povračilo škode radi kršitve dane obljube (c. 1017 § 3), dočim je tožba na izpolnitev obljube izključena.

VII. Po civilnem pravu[36] se sklepa zaroka lahko v poljubni obliki, vendar ne sledi iz nje nikaka pravna

[34] c. 2, X, 4, 1; Trid. sess. 24, de reform. matr., cap. 3.

[35] Prim. Wernz-Vidal, p. 124—131. Zakonik sam razlogov za razrešitev zaroke ne navaja. Za prejšnje pravo glej cc. 4, 5, X, 4, 1. c. 25, X, 2, 24.

[36] §§ 45, 46 o. d. z., §§ 61—68 sbj. gr. z., §§ 1—4 zak. čl. 31/94 za Vojvodino.

obveznost niti na izpolnitev obljube niti na plačilo morebitne za primer odstopa dogovorjene globe, ampak je zaročencu, ki ni dal utemeljenega povoda za odstop, priznana samo pravica na povračilo one škode, ki jo vsled odstopa utrpi. Po civilnem pravu zaročenca nista zavezana niti na medsebojno zvestobo, tako da sploh ne moremo govoriti o pogodbenem razmerju, ampak je zaroka samo pravno dejstvo, ki nima drugih posledic, kakor da lahko postane podlaga odškodninski tožbi.

§ 144.

Pouk in izpraševanje ženina in neveste.

Cc. 1019—1021, 1032—1034. Wernz-Vidal, p. 132—138. Haring, § 122, II. Leitner, 254, 343 ss. Knecht, 45 ss. Linneborn, §§ 7, 8, 10.

Pred vsako poroko treba ugotoviti, da ni nikake ovire proti veljavni in dovoljeni sklenitvi zakona (c. 1019 § 1). Ta dolžnost veže župnika, ki ima poroko izvršiti (c. 1020 § 1). Ker je to župnik neveste, je pristojen tudi za ženina, za katerega ni parochus proprius. Vendar so v tem primeru dopustne poizvedbe po župniku vsake stranke posebej, a spisi se morajo poslati nevestinemu župniku in pri njem hraniti. Vsaka stranka mora biti za se oprezno zaslišana in izprašana o morebitnih zaprekah proti nameravanemu zakonu. Župnik jo naj opozori tudi na morebitne tajne (nečastne) zadržke, vendar stranka ni zavezana jih priznati in če jih prizna, se ne smejo v zapisniku omeniti.[37] Ordinariji naj izdajo o izpraševanju nupturientov podrobnejša navodila.[38] Svrha tega izpraševanja je tudi ta, da župnik ugotovi, da li imata ženin in nevesta dovolj znanja v krščanskem nauku. Ako z ozirom na osebne razmere strank izpraševanje iz krščanskega nauka ne bi bilo umestno, ga sme župnik opustiti (c. 1020 §§ 2, 3).

Dokumenti se morajo predložiti sledeči: 1. krstni listi strank, ki niso krščene v oni župniji, v kateri se izpraševanje vrši. Pri mešanem zakonu mora predložiti krstni list tudi ne-

[37] Haring, 436.

[38] V nekaterih škofijah morata biti pri zaslišanju strank navzoči dve priči. Haring, istotam.

katoliški del. Katoliški nupturienti naj bodo birmani in če še niso prejeli birme naj to store, ako je brez težke škode mogoče, predno stopijo v zakon (c. 1021 §§ 1, 2). Ako stranki ni mogoče predložiti krstni list, mora ta nedostatek razen v smrtni nevarnosti (c. 1019 § 2) ordinariat spregledati. 2. Udovljene osebe potrebujejo za dokaz smrti prejšnjega soproga smrtni list o njem; ako je umrl v isti župniji, zadostuje citat iz knjige umrlih. Ako pa takega dokaza ni, je treba uvesti najprej postopanje za dokaz smrti ali za proglasitev mrtvim.[39] 3. Spričevala o samskem stanu pri nupturientih iz tujih diecez bodo vsled predpisa cc. 1103, § 2, 470 § 2 v bodoče lahko odpadla. 4. Reskripti cerkvenih, a tudi odloki državnih oblastev o spregledu obstoječih zakonskih zadržkov.

Po § 49 o. d. z. se smejo mladoletniki samo s privoljenjem svojih zakonitih zastopnikov poročiti. Zakonski oče daj to privoljenje pred župnikom na zapisnik, ali pa zahtevaj župnik njegovo poverjeno pismeno izjavo. Za varovance je potrebno pismeno dovoljenje varstvenega oblastva (sodišča), brez katerega je poroka nedopustna. Oblastveno pismeno dovoljenje potrebujejo tudi osebe, ki stoje pod skrbstvom ali ki so radi umobolnosti ali slaboumnosti omejeno preklicane (§ 49 o. d. z., § 4 prekl. reda).

Pred poroko je potreben še poseben pouk zaročencev o zakonskem življenju, v katerem tiči etično-idealna, a tudi kulturno velepomembna stran sodelovanja cerkve pri sklepanju zakonov. Župnik mora ta pouk prikrojiti po osebnih prilikah nupturientov in jim obrazložiti njihove vzajemne dolžnosti[40] kakor tudi dolžnosti, ki jim bodo nastale napram otrokom. A župnik naj opomni ženina in nevesto z vsem povdarkom tudi na to, da naj prejmeta pred poroko sv. pokoro in obhajilo (c. 1033). Če se hočejo poročiti mladoletniki, jih naj župnik strogo posvari, naj proti volji svojih starišev ne sklepajo zakona. Ako ostane ta opomin brez učinka, ne sme župnik izvršiti poroke, predno ni prašal ordinarija za svet (c. 1034). Izvzemši nujne primere si mora župnik priskrbeti dovoljenje ordinarija ali njegovega delegata tudi tedaj, kadar gre za poroko oseb, ki nimajo nikakega domovališča (c. 1032).

[39] Glej spodaj § 155.

[40] Prim. Sklepi tretje ljublj. sinode (1924), 79, 80.

§ 145.

Oklici.

Cc. 1022—1031. Haring, 437 ss. Wernz-Vidal, p. 139 ss. Groß-Schueller, 284 ss. Köstler R., Das oest. E. R., 1923, 14 s. Scherer, § 111. Leitner, E. R.[3], 254 ss. Schäfer, 65 ss. Knecht, 47 ss. Linneborn, § 9.

Obvezno za vse kraje in vse kristjane je oklice predpisala šele četrta lateranska sinoda.[41] Ponekod pa so bili v veljavi že poprej. Tridentinski zbor[42] je ukazal, da se okliče vsak nameravani zakon javno v cerkvi na tri zaporedne nedelje ali praznike. Isto predpisuje kodeks v c. 1022: župnik naj javno oznani, katere osebe nameravajo skleniti zakon.

Oklici so se morali vršiti po tridentinskih predpisih med mašo (inter missarum sollemnia), sedaj so dopustni tudi inter alia divina officia, h katerim običajno prihaja veliko število vernikov (c. 1024). Ordinariji pa smejo odrediti, da naj bodo oklici pismeni, t. j. naj se imena nupturientov nabijejo na zid ali na vrata pri glavnem vhodu župne ali druge cerkve za dobo najmanj 8 dni, v katero morata spadati dva svetka (c. 1025).[43]

Pristojen za oklice je domači župnik (parochus proprius) zaročencev, t. j. župnik njih domovališča ali kvasi-domicilija, odnosno pri osebah, ki nimajo ne enega ne drugega (vagi), župnik danega bivališča. Oklici spadajo med župne pravice in gre župnikom zanje posebna pristojbina.

Po potrebi naj odredi ordinarij razen oklicev še druge poizvedbe; on odločaj v primeru, da se je eden zaročencev po doseženi doraslosti mudil šest mesecev izven svojega sedanjega domovališča, enako v primeru, da je ob krajšem bivanju v tujem kraju podan sum zakonskega zadržka, ali naj se tudi v onih krajih izvrše oklici, ali naj se neobstoj zadržkov ugotovi na drug način (c. 1023).

O vsebini in besedilu oklicev nima kodeks nikakih predpisov. Merodajne so odredbe ordinarija in krajevni

[41] c. 3, X, 4, 3. Priglas nameravanega zakona pri župniku po o. d. z. ne pomeni zaroke. Pač pa ima pri bračnem izpitu pred župnikom podani pristanek na brak po §§ 63—65 sbj. gdj. z. učinek zaroke, ker vstvari pravico na odškodnino radi neosnovanega odstopa.

[42] Sess. 24 de ref. matr., cap. 1.

[43] Tam, kjer so cerkveni oklici tudi po civilnem pravu predpisani (v Sloveniji, Dalmaciji, Hrvatski), bi smel ordinarij dosedanji način oklicev spremeniti samo s pristankom državne oblasti.

običaji. Osebe morajo biti dovolj določno označene. Pri zakonih med katoliki in drugoverci se tudi v slučaju dispenze oklici ne smejo vršiti, razen če da ordinarij za to po svojem modrem prevdarku dovoljenje; v tem primeru se mora veroizpovest obeh strank zamolčati (c. 1026).

Zakon, ki je bil sklenjen brez predhodnih oklicev, je po cerkvenem pravu veljaven, toda nedovoljen. Ob zakonitih razlogih sme ordinarij oklice spregledati. Spregled se nanaša tudi na oklice, ki bi bili objaviti v drugih škofijah. Ako imata zaročenca vsak svojega ordinarija, je pristojen tisti, v katerega področju se naj poroka vrši. Če se hočeta stranki poročiti v tuji diecezi, sta ordinarij ženina in neveste za spregled oklicev enako pristojna (c. 1028). Kot zakoniti razlogi bi prišli n. pr. v poštev: utemeljena bojazen, da hočejo poroko preprečiti ali otežkočiti, nevarnost izgube na časti, ker je nevesta blizu poroda, ali nevarnost zasmehovanja nupturientov radi visoke starosti ali velike razlike v letih in p.[44] Ako se spregledajo vsi oklici, se od strank običajno zahteva prisega, da jim ni znan nikak proti zakonu obstoječi zadržek.[45] Za primere nujne smrtne nevarnosti imajo v večini škofij dekani in tudi župniki od svojih ordinarijev dispenzijska pooblastila.[46]

Med zadnjim oklicem in poroko mora biti razdobje najmanj treh dni, ki se pa sme iz nujnih razlogov skrajšati. Ako se poroka ne izvrši tekom šestih mesecev, se morajo oklici ponoviti (c. 1030 §§ 1, 2).

Vsi verniki so zavezani, da naznanijo poznate jim zadržke pred poroko župniku ali ordinariju (c. 1027). Ta dolžnost veže vernike tudi v primeru, da oklici izostanejo.

Ako se župniku pojavi sum, da obstoji zakonski zadržek, mora ukreniti vse, da dožene istino: zavezan je zaslišati vsaj dve verodostojni priči, po potrebi tudi nupturiente. Zaslišanje mora izostati, če bi bil vsled tega ogrožen dober glas strank (c. 1031 § 1).

Ako nastane s u m pred začetimi ali pred končanimi oklici, so ti izvršiti do konca. Ako se zadržek pojavi z g o t o v o s t j o in je ta zadržek t a j e n, se oklici izvrše in župnik predloži zadevo, ne da bi imenoval osebe, ordinariju ali penitenciariji v Rim. Če se pa pojavi j a v e n zadržek pred začetkom oklicev, morajo ti izostati, dokler se zadržek ne odstrani. Ako se odkrije javen zadržek šele po prvem ali drugem oklicu, se morajo oklici dovršiti, zadevo pa je oznaniti ordinariju. Šele po dovršenih oklicih in če se ni pojavil nikak niti gotov niti dvomljiv zadržek, sme župnik pripustiti stranke k poroki (c. 1031 §§ 2, 3).

[44] Prim. W e r n z - V i d a l, p. 146 ss.

[45] Tako tudi o. d. z. § 87.

[46] H a r i n g, 439.

Oklice predpisuje tudi civilno pravo (o. d. z. §§ 69 do 74, sbj. gdj. z. §§ 83—86, vojvodinski ženitbeni z. § 28). Po § 74 o. d. z. je zakon brez oklicev neveljaven. Po § 70 leg. cit. mora oklic vsebovati ime in priimek, rojstni kraj, stan in domovališče ženina in neveste ter poziv, naj se naznanijo morebitni zadržki. Oklici se morajo izvršiti v župni cerkvi tako ženina kakor neveste, ako stanujeta v različnih župnijah. Nupturient, ki ne stanuje že šest tednov v svojem sedanjem bivališču, se mora oklicati tudi v župniji, v kateri je poprej dalje kot šest tednov stanoval. Način oklicev je določen ravno tako kakor v cerkvenem pravu. Vršiti se morajo javno, med službo božjo na tri zaporedne nedelje ali praznike. Če sta ženin in nevesta različnih krščanskih veroizpovedanj, okliče (v Sloveniji in Dalmaciji) po čl. I. in III. zak. z dne 31. dec. 1868 d. z. št. 4 iz l. 1869 vsakega njegov dušebrižnik. Ako kateri izmed pristojnih župnikov oklice iz razlogov svojega verozakona odkloni,[47] jih izvrši politično oblastvo v smislu zakona z dne 25. maja 1868 d. z. št. 47. Zgodi se to na ta način, da se imena ženina in neveste nabijejo na objavno desko političnega oblastva I. stopnje in domače občine vsakega nupturienta. Načeloma mora ostati oklic nabit tri tedne, iz važnih razlogov pa se ta rok lahko skrajša. Iz važnih razlogov sme politično oblastvo druge stopnje oklice tudi popolnoma spregledati. V primerih smrtne nevarnosti je v to pooblaščeno celó politično oblastvo I. stopnje; a stranki morata pod prisego izjaviti, da ni proti njiju zakonu nikakega zadržka (§ 87). Prisega se položi pred oblastvenim poverjenikom v navzočnosti dušebrižnika.[48]

Pri konvalidaciji zakona po civilnem pravu oklici sploh odpadejo (§ 88 o. d. z.), po cerkvenem pravu se spregledajo.

Za Hrvatsko in Slavonijo veljata §§ 62 in 63 navodila za duhovna sodišča.[49]

---

[47] Katoliški župnik bo to moral storiti, ako namerava skleniti njegov župljan mešani zakon pred nekatoliškim dušebrižnikom ali če mu škof oklica mešanega zakona ne dovoli.

[48] Haring, 441.

[49] Prim. Naputak Prve zagrebške sinode, 251.

III. Poglavje.

Zakonski zadržki.

§ 146.

O zadržkih v splošnem.

Cc. 1035 ss. Haring, 471 ss. Schäfer, 87 ss. Leitner, 69 ss. Wernz-Vidal, p. 162 ss. Knecht, 52 ss. Linneborn, 86 ss.

Zadržek je okolnost, vsled katere je veljavna ali dovoljena sklenitev zakona po pravu zabranjena. Zabrana je utemeljena ali v božjem pravu in velja potem za vse ljudi, ali je postavljena od cerkve z veljavnostjo za vse kristjane, ali jo določa državljansko pravo za vse pripadnike svojega področja.

Načeloma je vsakemu človeku svobodno, da sklene zakon. Izvzeti so samo tisti, katerim to svobodo pravo samo odreka ali omejuje (c. 1035). Cerkev je v svojem v srednjem veku mojstrsko izgrajenem zakonskem pravu ženitbeno svobodo v marsičem omejila, pri čemur je bil zanjo merodajen zakramentalni značaj ter visoki socialni in etični pomen zakona. Cerkvena zakonodaja je na tem polju državni prednjačila in hodi danes napram le-tej svoja samostojna po božjem pravu ji predpisana in začrtana pota.

Ženitbene prepovedi se tičejo ali veljavnosti ali samo dovoljenosti zakona. V obeh primerih govorimo o zadržkih, dasi je učinek (neveljavnost ali samo nedovoljenost zakona) različen.

Tekom časa se je prvotni pojem zadržkov razširil tudi na bistvene predpogoje veljavnosti vsake (zato tudi zakonske) pogodbe, tako sosebno na hibe v ženitni privolitvi (impedimentum erroris, vis ac metus) in na dodani pogoj (imp. conditionis). Te zadržke v širšem pomenu, ki niso bili zgrajeni na ovirajočih okolnostih ampak na nedostatkih volje in neizpolnjenega pogoja, je novi cerkveni zakonik izločil ter se bavi z njimi v zvezi s privolitvijo v zakon v cc. 1081 ss. Juristično je gotovo pravilnejše, da se notranji pogoji za veljavnost pogodbe ločijo od zunanjih, ker ne stoje med seboj v nikaki zvezi. Iz istega razloga je izginil v novem zakoniku tudi prejšnji impedimentum clandestinitatis, t. j. nedostatek pred-

pisane poročne oblike, dasi je neveljavnost radi nedostatka zakonite oblike (ex defectu formae) ostala (cc. 1094 ss).

1. V kodeksu je pridržana stara razlika med oviralnimi in razdiralnimi zadržki (zabrane in zapreke, impedimenta impedientia et dirimentia).[50] Prve so ženitne prepovedi, ki povzroče, da je zakon, ki jim nasprotuje sicer veljaven, toda nedovoljen (matrimonium illicitum), dočim pomenijo druge objektivne pogoje za veljavnost, tako da je posledica njih kršitve neveljaven zakon (matrimonium invalidum, c. 1036). Za nedovoljenost ali neveljavnost zadostuje, da je po zabrani ali zapreki prizadeta samo ena stranka.

2. Nadalje loči kodeks javne in tajne zadržke. Javni so oni, ki so dokazljivi v zunanjem območju, vsi drugi zadržki so tajni.

Za javnost ali tajnost zadržka ni odločilno, da li je dotična okolnost večjemu številu oseb znana ali ne, ampak merodajno je to, ali se more obstoj zadržka za zunanji forum dokazati ali ne. Tak dokaz je mogoč že po dveh verodostojnih pričah ali pa po javni listini.

Teorija razlikuje impedimenta natura sua publica et facto publica. Po svoji naravi javen je zadržek, ki izvira iz na sebi znanega dejstva kakor n. pr. različne vrste sorodstva, različnost vere, višje posvečenje, samostanska zaobljuba, slovesna ali neslovesna. Dejansko javen pa je zadržek, ki je obče znan (notoren) ali glede katerega je po vseh prilikah verjetno, da je dokaz o njem v zunanjem forumu mogoč in ki je bil po prejšnjem pravu znan razun strankam petim, desetim ali dvanajstim osebam (kar je bilo različno za kraje z gostim in manj gostim prebivalstvom). Da je prvo in drugo vrsto zadržkov smatrati tudi po novem pravu za javne, sledi iz c. 1971 § 1 n. 2.

Po svoji naravi tajni zadržki (impedimenta natura sua occulta) pa so oni, ki izvirajo iz obče tajnih dejstev, kakor n. pr. tajna zaobljuba, pa tudi iz grešnih dejanj, ki so znana navadno samo prizadetim (nezakonsko sorodstvo, umor soproga, kvalificirano prešestvo). Pa tudi na sebi javni zadržek je v konkretnem primeru drugim lahko popolnoma

[50] Latinsko terminologijo so vstvarili glosatorji, dasi ni povsem točna. Glej Wernz-Vidal, p. 169 ss. V slovenščino je prevedel latinske izraze Kosec točno po njihovem pomenu, dasi razdiralni zadržki zakona ne razdirajo, ampak ga sprečujejo. Bolj pravilna je hrvatska terminologija: zapreke in zabrane.

nepoznat ali vsaj tako maloštevilnim in zaupnim osebam znan, da ne obstoja nevarnost njegovega odkritja. V takih okolnostih je zadržek po svoji naravi javen, a dejansko tajen (imp. natura sua publicum, facto occultum).

Obratno je mogoče, da je po svoji naravi tajen zadržek notoren ali vsaj tolikim osebam znan, da obstoja verjetna nevarnost njegovega odkritja in možnost dokaza v zunanjem območju. Z ozirom na postopanje pri dovoljevanju dispenz je obstojala po prejšnjem pravu razlika med impedimentum simpliciter occultum, ki je samo nekaterim zaupnim in zanesljivim osebam znan, tako da ni nevarnosti, da se odkrije ter med impedimentum omnino occultum, za katerega vedo samo stranke in spovednik.

Vendar je cerkvena praksa že tudi pred kodeksom pri dispenzah za konvalidacijo zakonov glede javnosti in tajnosti zadržkov uporabljala isti kriterij, kakor je uzakonjen v sedanjem pravu, t. j. dokazljivost in foro externo. Samo v primeru dokazljivosti je bila potrebna javna ponovitev konsenza, v primeru tajnega, t. j. nedokazljivega zadržka pa ne.

Po novem pravu se morajo smatrati za javne zadržke impedimenta natura publica et facto publica, a tudi impedimenta natura publica, facto occulta, dočim so tajni zadržki samo impedimenta omnino occulta ter impedimenta natura publica, facto occulta, ako je možnost dokaza izključena. Jasno je, da postane v bodoče dejansko javen zadržek lahko tajen in tajen zadržek javen.[51]

3. Zadržki višjega in nižjega reda (impedimenta gradus majoris et minoris). Kot zadržki nižjega reda ali lažje vrste so v c. 1042 § 2 taksativno našteti: a) krvno sorodstvo v tretjem členu stranske črte (n. pr. otroci bratrancev); b) svaštvo v drugem členu stranske črte; c) javna dostojnost v drugem členu; d) duhovno sorodstvo; e) prešestvo zvezano z obljubo zakona ali s poskusom tudi samo civilne poroke. Vsi ostali zadržki so težje vrste (c. 1042 § 3). Iz c. 1054 izhaja, da so prošnje za spregled zadržkov nižje vrste manj strogo presojati kakor prošnje za spregled vseh drugih zaprek.

[51] Prim. Wernz-Vidal, p. 166—168. Razun tega Rožman, Javni in tajni zakonski zadržki, Bogosl. Vestnik III (1923) 248—264; Hilling, Die öffentl. u. geh. Ehehindernisse, A. f. k. R. 102 (1922) 1—17. Nadaljnjo literaturo o tem, kakor mislim, sedaj po Wernz-Vidal-u razčiščenem prašanju glej v Bog. Vestn. V (1925), 166—169.

Očividno ne spadajo oviralni zadržki k nobeni od kategorij cc. 1042 in 1054, ker v teh določilih sploh niso omenjeni.

Razen teh v kodeksu samem navedenih vrst zadržkov so še omeniti:

4. Impedimenta juris divini et juris humani sive ecclesiastici, božje- in cerkvenopravni zadržki, ki se zovejo z ozirom na možnost in dopustnost spregleda tudi indispensabilia et dispensabilia.

5. Impedimenta juris publici et juris privati, zadržki javnega in zasebnega prava. Prvi se morajo upoštevati uradoma, t. j. brez predloga strank se uvede po javnem tožitelju postopanje za proglasitev neveljavnosti zakona, dočim se to zgodi pri zasebnopravnih zadržkih samo na predlog prizadete stranke.

6. Absolutni in relativni zadržki. Prvi sprečujejo zakon z vsako osebo, n. pr. absolutna spolna nesposobnost, drugi samo z izvestnimi osebami, n. pr. sorodstvo, svaštvo.

7. Dvomljivi in nedvomni zadržki (impedimenta dubia et certa), kar je odvisno od tega, ali je po modri presoji o obstoju zadržka mogoče dvomiti ali ne. Pri tem gre lahko za dubium juris ali za dubium facti ali za oboje in dubium juris je lahko dubium juris divini ali juris humani ecclesiastici vel civilis.

Pri pravnem dvomu, t. j. ako ni jasno, da li je konkretna okolnost v zakonu določena kot zadržek ali ne (dubium juris), po c. 15 zadržka ni smatrati podanim. Toda župnik ne sme odločati sam, ampak mora zadevo predložiti ordinariju.

Če gre pa za dubium facti, t. j. za dvom o obstoju zadržka, n. pr. sorodstva, svaštva, je treba pred poroko izposlovati dispenzo od ordinarija, ki jo sme podeliti, ako rimska stolica v enakih primerih zadržek navadno spregleda (c. 15 v zvezi s c. 1031 § 1 n. 3).

Pri dubium juris (humani) et facti velja prvo pravilo, namreč, da naj se smatra, da zadržek ne obstoji.

Ako je dvomljivi zadržek božjepraven, se zakon ne glede na to, ali je podan dubium juris ali dubium facti, ne pripusti. Pravni dvomi z ozirom na cerkvene in civilne zakonite predpise niso lahko mogoči. Glede sorodstva v drugem in tretjem členu

ravne črte ter v prvem členu stranske črte je vsak dvom izločen po c. 1076, po katerem je zakon ob takem, dasi dvomljivem zadržku izključen. V dvomu o zakonski vezi velja c. 1069, v dvomu o spolni sposobnosti pa c. 1068 § 2.

Dvomljivi zadržki, ki se pojavijo po sklenitvi zakona, nimajo na njegov obstoj nikakega vpliva.[52]

Glede pristojnosti povdarja c. 1038, da ima samo najvišja cerkvena oblast pravico avtentično izjaviti, kdaj je smatrati zakon po božjem pravu nedovoljenim ali neveljavnim. Ta oblast je tudi izključno upravičena določati za vse kristjane v obliki občih ali partikularnih zakonov oviralne ali razdiralne zadržke. Razen papeža ne more nihče odpravljati ali spreminjati zakonskih zabran in zaprek cerkvenega prava, tudi ne spregledavati jih, razen če je v to pooblaščen po zakonu ali po posebnem indultu rimske stolice (c. 1040).

Škofje smejo samo svojim škofljanom in drugim v njih področju se mudečim osebam iz pravičnega razloga za posamezni določeni primer in za določen čas zakon prepovedati, toda brez ničnostne klavzule. Prepoved pod tako klavzulo, t. j. z učinkom, da je zakon, ki je bil sklenjen brez ozira nanjo, neveljaven, je upravičen izdati samo papež (c. 1041).

Civilna zakonodaja vseh držav, ki so uvedle civilni zakon v kateremkoli obsegu za kristjane, je šla preko teh načel, navzlic temu jih je rimska stolica v novem zakoniku ne samo po vsebini obdržala, ampak jim dala tudi formalno kar najslovesnejšega izraza.

A. OVIRALNI ZADRŽKI (ZABRANE).

§ 147.

Pregled.

Wernz-Vidal, p. 171. Haring, 510. Schäfer, 135. Knecht, 57 ss. Linneborn, 151 s.

Cerkveni zakonik je prašanje o številu onih zadržkov, ki veljavnosti zakona ne sprečujejo, ampak povzroče samo njegovo nedovoljenost, dokončno rešil. Taki zadržki so: pri-

[52] Prim. Wernz-Vidal, p. 169, 175 ss. Haring, 472. Schäfer, 92.

prosta zaobljuba, mešana veroizpovest (mixta religio) ter zakonito sorodstvo, a to samo za dežele, kjer je ta zadržek po civilnem pravu uzakonjen. Primeri, omenjeni v cc. 1065 in 1066, po katerih je župnikom zabranjeno, poročiti javne grešnike in osebe, ki so notorno zapletene v cenzuro, nimajo značaja zadržkov, ampak zasledujejo očividno samo namen, da se ob priliki poroke dotični nevredni člani zopet spravijo s cerkvijo.

Obseg oviralnih zadržkov je bil v različnih časih zelo različen. Gotovo so vsi nastali iz priproste cerkvene prepovedi, zato so označeni v četrti knjigi Gregoriane s skupnim imenom: „Interdictum ecclesiae".

Izločena sta iz vrste oviralnih zadržkov v sedanjem pravu zaroka, o kateri zakonik molči, ter zaključeni čas (tempus clausum), ki je igral v prejšnjem pravu veliko vlogo, kakor jo igra v iztočni cerkvi še danes.[53]

Tridentinski zbor (sess. 24 de ref. matr., cap. 10) je prepovedal ženitvanjske slovesnosti in ženitvanjski blagoslov od prve adventne nedelje do sv. Treh kraljev in od Pepelnice do Bele nedelje.

Po novem pravu je sklenitev zakona dopustna v poljubnem času v letu. V sedanjem zaključenem času od prve adventne nedelje do Božiča in od Pepelnice do Velike noči je prepovedan samo slovesen ženitvanjski blagoslov. Škof pa sme iz pravičnih razlogov celo ob tem času od te prepovedi dovoliti izjemo, a mora istočasno ženina in nevesto opomniti, naj ne razvijata prebogatega sijaja (c. 1108).

Civilnemu pravu je pojem zaključenega časa tuj.

§ 148.

Priprosta zaobljuba.

C. 1058. Wernz-Vidal, p. 176 ss. Haring, 511 ss. Knecht, 58 ss. Leitner, 229 ss. Schäfer, 135 ss. Linneborn, 152 ss.

Slovesna zaobljuba (votum sollemne) je po c. 1308 § 2 ona, ki jo cerkev kot tako priznava, vsaka druga zaobljuba je priprosta (votum simplex).

[53] Milaš-Pessić, 592 ss. Zhishman, 681 ss.

Priprosta je vsaka zaobljuba, ki je storjena ali zgolj zasebno, ali v cerkveni bratovščini ali kongregaciji ali tudi v redu na neslovesen način. Vendar pa ne tvorijo vse po svoji vsebini zakonu nasprotujoče priproste zaobljube zadržka, temveč našteva kodeks samo sledeče primere: votum simplex virginitatis, castitatis perfectae, non nubendi, suscipiendi ordines sacros, amplectendi statum religiosum.

1. Votum virginitatis obstoji v zaobljubi, izogibati se vseh spolnih dejanj, katera pomenijo izgubo devištva in to v moralnem oziru. Izguba devištva v somatičnem smislu vsled posilstva s stališča etike ni izguba.

2. Votum castitatis perfectae pomeni zaobljubo popolnega zatajevanja spolnosti, t. j. vzdržnosti od vseh notranjih in zunanjih seksualnih naslad, tudi takih, ki so n. pr. zakoncem dovoljene. Zaobljuba je lahko začasna ali večna, storjena ali zgolj zasebno, ali pa javno, toda neslovesno v kakem redu ali kongregaciji.[54]

3. Votum non nubendi je Bogu storjena zaobljuba samskega stanu.

4. Votum suscipiendi ordines sacros je obljuba, sprejeti višja posvečenja ali najmanj subdiakonat.

5. Votum amplectendi statum religiosum pomeni obljubo vstopiti v samostan cerkvenega udruženja, v katerem se polagajo slovesne ali neslovesne obljube siromaštva, čistosti in pokorščine.

Votum perfectae et perpetuae castitatis in votum ingrediendi in religionem votorum sollemnium mora spregledati papež, ako je te zaobljube storila nepogojno in brez omejitve nad. 18 let stara oseba (c. 1309). V drugih primerih da dispenzo škof.[55]

Zakon, ki je bil ne glede na tako zaobljubo sklenjen, je sicer veljaven, toda za stranke nastopijo kazenske posledice.

Religiozi, ki se poroče, dasi jih vežejo trajne priproste zaobljube, zapadejo kazni izobčenja, ki je v odvezo pridržana ordinariju (c. 2388 § 2).

---

[54] Votum simplex castitatis, položen v Jezusovi družbi, ima za dobe članstva v tem redu učinke razdiralnega zadržka. Konstitucije Gregorja XIII. Quanto fructiosius 1583 in Ascendente Domino 1584, Bullar. Taur. VIII, 406 ss, 463. Haring, 502, 512. Knecht, 59.

[55] Glej spodaj § 166, II, 2.

Votum virginitatis in castitatis veže zaobljubnike tudi v zakonu, kolikor se more sploh izpolnjevati. A dočim postane obljuba devištva po izvršitvi zakona brezpredmetna, jemlje votum castitatis zaobljubniku v zakonu pravico zahtevati debitum conjugale in učinkuje tudi še po razrešitvi zakona kot zadržek dalje.

Sporno je, ali votum non nubendi zaobljubnika po smrti soproga ovira skleniti drug zakon. Nesporno pa je, da izvrševanja zakona in zakonskih pravic ne omejuje.

Vota suscipiendi ordines sacros vel amplectendi statum religiosum vežejo tudi po sklenitvi zakona za primer, da postane v bodoče izpolnitev obljube mogoča.

Po civilnem pravu zadržek ne obstoji.

§ 149.

Mešana veroizpovest (mixta religio).

Cc. 1060 ss. Wernz-Vidal, p. 183 ss. Haring, 513 ss. Knecht, 62 ss. Schäfer, 144 ss. Stutz U., Zum neuesten Stand des kath. Mischeherechts im Deutschen Reich, 1918. Eichmann, Das kath. Mischeherecht nach dem Cod. j. c., 1921. Eichmann, K. R., 329 ss. Scherer, § 130. Linneborn, § 20.

Mešani zakon je zakon med dvema krščenima osebama, od katerih je ena katoliške vere, druga pa pripadnica krivoverske ali razkolniške sekte (c. 1060). Taki zakoni, veli kodeks, so od cerkve strogo prepovedani in celó po božjem pravu nedopustni, ako bi obstojala za katoliškega zakonca in za zarod nevarnost verskega odpada.

Mešana veroizpovest tvori kakor po prejšnjem, tudi po novem pravu oviralen zadržek, ker smatra cerkev, da je za popolno življensko skupnost zakoncev potrebno tudi enako versko prepričanje.

Ker cerkev občevanja s krivoverci ne odobrava, a je med zakonci najožje občevanje neizogibno, je razumljivo, da je take zveze v preteklih stoletjih dosti strožje presojala in jih prvotno dovoljevala sploh samo pod pogojem, da se nekatoliški del svoji zmoti odpove. Šele po tridesetletni vojni opažamo prve začetke milejše po sožitju protestantov in katolikov in njihovih življenskih potrebah utemeljene prakse. V 18. stol. se je cerkev zadovoljila z obljubo katoliškega dela, da bo poskušal spreobrniti svojega nekatoliškega soproga. Poseganje državne zakonodaje v to prašanje je cerkev napotilo, da je v novem zakoniku po-

novno povdarila pravico papeža, spregledati zadržek mešane vere. Za dispenzo je določila sledeče pogoje: a) dani morajo biti zanjo pravični in tehtni razlogi; b) nekatoliški del mora dati dovoljno jamstvo za to, da bo odvračal od katoliškega soproga vsako nevarnost verskega odpada; c) obe stranki morata zagotoviti katoliški krst in katoliško vzgojo vseh svojih otrok; d) obstojati mora moralna gotovost, da se bodo ta zagotovila, ki naj se praviloma dajo v pismeni obliki, izpolnjevala (c. 1061).

Podrobnosti glede pismene oblike kodeks ne navaja. Kjer je civilnopravno predpisan za veljavnost izvestnih pogodb med zakonci notarski akt, se priporoča ista oblika tudi za ta primer.

Dasi se od katoliškega zakonca ne zahteva zagotovilo, da se bo na razumen način trudil za spreobrnenje svojega nekatoliškega druga, ga vendar c. 1062 na to dolžnost opominja in župnik ga naj nanjo opozori.

Cerkev pod omenjenimi pogoji spregled zadržka sicer omogoča, vendar mešanih zakonov radi opasnosti, ki je z njimi združena, ne želi. Zato je razumljivo, da opominja ordinarije in druge dušne pastirje, naj odvračajo vernike od takih zvez in naj, če jih ne morejo preprečiti, skrbe za to, da se ne sklepajo v protislovju z božjimi in cerkvenimi predpisi. Ordinariji so zavezani nadzirati izpolnjevanje danih zagotovil (c. 1064).

Mešani zakoni se ne okličejo in če ordinarij oklice dovoli, se vera strank zamolči. Tudi so poročne slovesnosti omejene, na vsak način morata ženitvanjska maša in ženitvanjski blagoslov izostati (cc. 1026, 1109 § 3, 1102 § 2).[56]

Strankam je tudi po dovoljeni dispenzi prepovedano, da pred katoliško poroko ali pozneje svojo zakonsko privolitev pred nekatoliškim dušebrižnikom ali osebno ali po zastopnikih izjavijo ali ponove. Dopustno bi bilo to samo v primeru, da je nekatoliški dušebrižnik hkrati od države določen stanovski uradnik-matičar, pred katerim se zglase stranke samo radi civilnega poročnega akta. Če katoliški župnik ve, da sta ženin in nevesta prepoved nekatoliške poroke kršila ali da jo hočeta kršiti, potem naj poroki ne prisostvuje, razen če so za to podani zelo tehtni razlogi, če ni nevarnosti za pohujšanje in če je poprej prašal ordi-

[56] V ljubljanski škofiji so oklici mešanih zakonov v obče dopuščeni, a vera obeh strank se zamolči. Tretja sinoda, 74. V zagrebški nadškofiji pomeni spregled zadržka mešane vere obenem dovoljenje za oklice. Naputak cit., 252.

narija (c. 1063). Pasivna asistenca pri sklepanju mešanih zakonov je po sedanjem pravu (cc. 1095 § 1 n. 3, 1099, 1102) odpravljena. Sv. oficij je na prašanje ordinariata v Pragi dne 26. novembra 1919 izrecno v tem smislu odločil.[57] Odslej so zastopniki nasprotnih mnenj[58] svoje prvotno stališče revidirali.[59]

Če sklene katoličan mešan zakon v nekatoliški obliki ali samo civilno, more njegov zakon dobiti cerkveno veljavo po občem pravu samo potom ozdravljenja v korenini (sanatio in radice), ki je mogoča, ako svoj korak obžaluje in obljubi, da bo skrbel po najboljših močeh za katoliški krst in katoliško vzgojo svojih otrok.[60]

Ta določila o mešanih zakonih stoje tudi pod cerkveno kazenskopravno sankcijo: katoliki, ki se brez spregleda zadržka mešane vere poroče z nekatoliškim kristjanom, so dotlej, da izposlujejo dispenzo, izključeni od vseh actus legitimi ecclesiastici, n. pr. upravnih funkcij, botrstva, patronatnih pravic in ravno tako od zakramentalov (c. 2375). Po c. 2319 § 1 zapadejo kazni izobčenja, pridržani ordinariju: a) katoliki, ki se poroče razen pred katoliškim tudi pred nekatoliškim dušebrižnikom; b) ki privolijo pogodbeno v nekatoliško vzgojo enega ali več otrok; c) ki dajo vedoma in brez potrebe svoje otroke krstiti po nekatoliškem dušebrižniku; d) ki kot stariši ali njih namestniki vedoma dajo svoje otroke poučevati in vzgajati v nekatoliški veri. Vse te osebe so tudi sumljive krivoverstva.

---

[57] A. f. k. K. R. zv. 100 (1920) 28; v A. A. S. pa ta odločba ni objavljena. Prim. tudi Wernz-Vidal, p. 631 in 649 op. 83. Haring, 516.

[58] Prim. pri Schäfer-ju, 152 op. 90 navedene avtorje.

[59] Tako Haring, 516. K stvari je na tem mestu sledeče pripomniti: Nekaterim deželam je rimska stolica tekom 19. stoletja dovolila, da se mešani zakoni sklepajo tudi brez dispenze pred katoliškim župnikom. V teh primerih je bilo župnikovo zadržanje zgolj pasivno. Vsled tega se je privilegij sam nazival „pasivna asistenca", kar pa ni točno, ker je na eni strani bila po prejšnjem občem pravu pri mešanih zakonih sploh samo pasivna asistenca dopustna in ker na drugi strani privilegij ni obstojal v dovolitvi oblike, ampak v dovolitvi katoliške celebracije mešanih zakonov brez prejšnje dispenze. Ti privilegiji obstojajo po pravilnem mnenju tudi še danes, samo oblika celebracije se je spremenila v toliko, da mora kat. župnik v smislu c. 1102 staviti strankam glede privolitve obična prašanja. Prim. spodaj § 175.

[60] Glej spodaj § 168, II, 2.

Civilnopravno so mešani zakoni veljavni, če so sklenjeni pred pristojnim dušebrižnikom ženina ali neveste. To ne velja samo za Slovenijo in Dalmacijo,[61] ampak tudi za Hrvatsko,[62] Bosno, Črno goro[63] in Srbijo.[64] Ker so v pokrajinah južno Save v zakonskih zadevah verska prava tudi od države kot obvezna priznana, so implicite priznani tudi mešani zakoni v smislu različnih verskih prav. Za njihovo veljavnost v državnem območju zadostuje, da je utemeljena v enem izmed sporedno obstoječih verozakonov in sicer more biti za presojo veljavnosti merodajno edino ono pravo, za katero so se stranke odločile, ko so zakon sklepale in ga dale blagosloviti. Kjer poslujejo cerkvena sodišča tudi za državni forum, so zavezana ločiti državljansko in cerkvenopravno veljavnost in morajo prvo upoštevati tako dolgo, dokler zakon po pravu, po katerem je bil sklenjen, obstoji. Civilnopravno ni nobene ovire, da stranke prosijo za blagoslov oba dušebrižnika. A katoliški župnik bi smel prošnji nekatoliško poročenih zakoncev ustreči šele tedaj, kadar bi bili izpolnjeni vsi predpisi katoliškega cerkvenega prava.[65]

§ 150.

Zakonito sorodstvo.

C. 1059. Schäfer, 141 ss. Wernz-Vidal, p. 203 ss. Leitner, 233 ss. Knecht, 60 ss. Haring, 486 ss. Linneborn, § 19.

Zakonito sorodstvo je razmerje, ki nastane iz adopcije med adoptirancem na eni ter adoptantom in njegovimi krvnimi sorodniki na drugi strani. Adopcija je pogodba, s katero kaka oseba drugo osebo izven svojega potomstva po-

[61] Zakon z dne 31. dec. 1868 d. z. št. 4 ex 1869.

[62] Čl. IV patenta z dne 29. nov. 1852 d. z. št. 190.

[63] Čl. 9 konkordata z dne 18. avg. 1886. Mercati, Raccolta di Concordati, p. 1048 ss.

[64] Čl. 12 konkordata z dne 24. junija 1914. Mercati, l. c., p. 1100 ss.

[65] V instrukciji z dne 16. nov. 1901, ki jo je odobril celotni episkopat bivše Avstrije (A. f. k. K. R. zv. 83 (1903), 350—374) je župnikom naročeno, da morajo že pri izpraševanju ženina in neveste ugotoviti, da-li sta voljna dati predpisana zagotovila. Tozadevna pismena pogodba se predloži s prošnjo za dispenzo ordinariatu. Prim. Haring, 516 ss.

sinovi ali pohčeri ali sprejme za vnuka (vnukinjo). Sorodstvo iz adopcije je tvorilo v rimskem pravu razdiralen zadržek,[66] od tam ga je prevzela najprej vzhodna in pozneje tudi zapadna cerkev.[67]

Zakonito sorodstvo šteje tri vrste, namreč sorodstvo v ravni črti (paternitas, maternitas legalis), a sorodstvo lahko tudi nastane v stranski črti med adoptirano osebo in pravimi otroci adoptanta (fraternitas legalis), dočim obstoja zakonito svaštvo med adoptirancem in ženo adoptanta (affinitas legalis).

Po kodeksu je zakonito sorodstvo zadržek samo še za one kraje, za katere je postavljen tudi po njihovi civilni zakonodaji (c. 1059). Kjer zakonito sorodstvo državljanskopravno ni zadržek, tam zadržek tudi za cerkev ne obstoja. Civilno pravo je merodajno i za to, da-li je zadržek razdiralen ali samo oviralen (c. 1080). Civilnopravni učinki odločajo obenem za cerkveni forum. Ta zadržek je edini, ki ne velja za vse člane cerkve enako. Za nekatere je samo oviralen, za druge razdiralen, za nekatere pa sploh ni zadržek.

Po prejšnjem pravu je bilo zakonito sorodstvo razdiralen zadržek za vse člane cerkve, ne glede na to, ali je bil po civilnem pravu poedinih držav priznan ali ne. Za cerkev ni imelo pri novi kodifikaciji več pomena, vzdržavati v tem pogledu načela nekdanjega rimskega prava. Mesto njega si je osvojila določila poedinih pravnih območij, kar je tem bolj uvaževanja vredno, ker nam omogoča najti pravi smisel cc. 1016, 1038, 1039. Formalno je pa stališče cerkve varovano s tem, da velja za njeno območje in za njene člane zadržek samo vsled tega, ker je od nje, ne pa, ker je od civilne oblasti postavljen (lex canonizata).

Po avstrijskem, slovensko-dalmatinskem in hrvatskem civilnem pravu zadržek sploh ne obstoja, po bosanskem, črnogorskem in srbijanskem vsaj za katolike ni podan, po ogrskem in vojvodinskem je samo oviralen ter omejen na paternitas et affinitas legalis in ugasne, čim neha adoptivno razmerje.[68] Oviralen je tudi za Francijo, Švico in

[66] Nesporno je to za arrogatio in za adoptio plena v smislu Justinianovega prava, sporno pa za adoptio minus plena. Prim. o teh pojmih Wernz-Vidal, p. 204 ss. Girard-Mayer, Gesch. u. System d. roem. Rs., 1908, 188 ss. Czychlarz-San Nicoló, Instit. d. roem. Rs.[18], 1924, 320 ss.

[67] cc. 1, 5, C. 33, q. 3; c. un. X, 4, 12.

[68] Zak. čl. 31/1894 §§ 13, 131. Zadržek obstoji po tem zakonu (19) tudi med varuhom in varovancem ter njegovim potomstvom. Cerkvenopravno je to razmerje brez pomena. Drugače v vzhodni cerkvi.

Nemčijo (§ 1311 d. z.), razdiralen pa za Španijo, Italijo, Poljsko.[69]

Zadržek ni podan, ako kdo vzame tujega otroka samo v rejo in vzgojo, ali če da otroku svoje žene svoje ime.[70] Adopcijo je presojati po predpisih državljanskega prava.[71]

§ 151.

Zakon z javnimi grešniki.

Cc. 1065, 1066. Wernz-Vidal, p. 220 ss. Schäfer 160 ss. Haring, 515 osobito op. 5. Knecht, 94 ss. Linneborn, § 21.

I. Po božjepravnih načelih se oni, ki se nahajajo v smrtnem grehu, ne smejo pripustiti k zakramentom, torej tudi ne k zakonu, v katerem bi ozka skupnost z grešnikom pomenila tudi za drugi del očito duševno nevarnost. Tajnih grešnikov se predpisi cc. 1065 in 1066 ne tičejo, ampak samo oseb, katerih nevrednost je javno znana in sicer so navedeni: 1. oni, ki so katoliško vero zavrgli; 2. oni, ki so člani kakega od cerkve obsojenega društva; 3. javni grešniki; 4. notorno cenzurirani.

C. 1065 § 1 naroča, naj se odvračajo verniki od zakonov z odpadniki in člani obsojenih društev, med katera spadajo m. dr.: prostozidarska, nihilistična in anarhistična udruženja, biblična družba, društva za sežiganje mrličev itd.

Dolžnost vplivati v tem smislu na vernike, zadene ordinarije, župnike, a tudi stariše napram otrokom.[72]

Župnik takih oseb ne sme poročiti brez odobrenja škofa, ki ga bo dal samo iz tehtnih razlogov in če je mnenja, da vera drugega zakonca in katoliška vzgoja otrok nista v nevarnosti (c. 1065 § 2).

II. Če se javni grešnik ali notorno cenzurirana oseba brani, da se pred poroko izpove ali s cerkvijo spravi, naj je župnik ne poroči, ako ga v to ne silijo tehtni razlogi, o katerih naj poprej, ako možno, poroča škofu (c. 1066).

---

[69] Wernz-Vidal, p. 214 ss. Schäfer, 144. Ako je civilnopravni obstoj zadržka dvomljiv, se smatra, da ni podan. Ako je kvalifikacija dvomljiva, odloča mnenje, ki je za neobstoj zadržka ugodnejše.

[70] Kakor je to n. pr. mogoče po ces. uredbi za bivšo Avstrijo z dne 12. oktobra 1914 d. z. št. 276.

[71] Prim. §§ 179—183 o. d. z. iz l. 1811.

[72] Prim. Schäfer, l. c., 160.

Vrednost za sprejem zakramenta zakona pravno ni odvisna od prejšnje izpovedi. Zato je c. 1033 ne predpisuje, ampak župniku samo veleva, naj nupturiente na to krščansko dolžnost opozori. Če je eden izmed njih sicer grešnik, toda ne javen, ali če njegova cenzura ni obče znana, župnik poroke ne sme odkloniti. Na zunaj se javen grešnik s cerkvijo spravi, čim položi spoved. Ako jo odkloni, je stvar ordinarija, da presodi, ali je priporočljivo, odkritega grešnika pripustiti k zakramentu ali ne.

Od cenzur v smislu c. 1066 pride v poštev izobčenje (excommunicatio) ter osebni interdikt, če sta večjemu številu oseb znana ali sodbeno proglašena. Tudi v tem primeru se sprava s cerkvijo doseže s spovedjo (c. 2251).

Ako jo nupturient odkloni, se ga sme k poroki pripustiti n. pr. iz razloga, ker v nasprotnem slučaju grozi nedolžnemu delu ali župniku težka škoda, ker obstoja nevarnost pohujšanja (konkubinat) ali necerkvene poroke i. p.

Prepoved, pripuščati javne grešnike k poroki, je utemeljena v verskem nauku o zakramentih. Postopanje je slično kakor pri mešanih zakonih, ker so nevarnosti za katoliški del podobne, vendar pa ta prepoved ne pomeni zadržka. Zato se na primere cc. 1065 in 1066 omejitve, ki veljajo glede svetih funkcij pri opravljanju mešanih porok, ne nanašajo.[73]

Cerkveni oviralni zadržki civilnopravno niso priznani.

Kot zabrane prihajajo v poštev 1. predpisi § 120 slovensko-dalmatinsko-hrvatskega o. d. z. ter § 105 sbj. g. z. radi poroke vdov in žena, katerih zakon je bil razveljavljen, odnosno razrešen. Po § 120 o. d. z. se žena šest mesecev po smrti moža ali po razveljavljenju ali razvezi zakona ne sme vnovič poročiti. Določilo ima svoj razlog v stremljenju, da se prepreči možitev žene, ki je lahko od prejšnjega moža noseča. Če je nosečnost ugotovljena ali vsaj nedvomna, se žena ne sme poročiti, predno ni porodila; če je nosečnost dvomljiva, mora čakati 180 dni; če pa ni verjetna, je poroka mogoča z oblastvenim dovoljenjem, toda šele po preteku treh mesecev. Poprej bi bila nedopustna, tudi če bi bilo gotovo, da žena ni noseča. Dovoljenje za poroko po treh mesecih dajo politična oblastva prve stopnje. Kršitev teh določil ne povzroči neveljavnosti sklenjenega zakona, ima pa za oba soproga druge kvarne posledice (§ 121 o. d. z.).

2. Za vojaštvo predvideva in vsebuje ženitne omejitve zakon o ustrojstvu vojske z dne 19. julija 1923 Sl. N. br. 203 čl. 77 in 117. Oficirji se smejo ženiti šele po dovršenih štirih letih službe. V obče se bo moral vsak aktivni član vojske izkazati s službenim dovoljenjem za ženitev, izdanim od pristojne vojaške oblasti.

---

[73] Wernz-Vidal, p. 224 n. 203.

3. Precej številne so zabrane po vojvodinskem ženitbenem zakonu. Tako se ne smejo ženiti sinovi in hčere bratov in sester med seboj, tudi ne varuhi in varovanci, dokler varuštvo traja. Vdovam in razvezanim ženam je ponovna možitev pred potekom 10 mesecev zabranjena itd. (§§ 14—27 zak. čl. 31/94).

4. Nekdaj osobito tudi na Kranjskem veljavni politični ženitbeni konsenz ne obstoja več.

B. RAZDIRALNI ZADRŽKI.

§ 152.

Pregled.

Zakonik katoliške cerkve pozna sledeče razdiralne zadržke: nezadostno starost, spolno nezmožnost, zakonsko vez, različnost vere, višje posvečenje, slovesno samostansko zaobljubo, ugrabljenje (otmico), hudodelstvo, krvno sorodstvo, svaštvo, javno dostojnost, duhovno sorodstvo in (za kraje, za katere velja po civilnem pravu) zakonito sorodstvo.

Glede števila in označbe ne kaže kodeks pri razdiralnih zadržkih napram prejšnjemu pravu skoraj nobenih izpremememb; pač pa je pri nekaterih spremenjena vsebina ali obseg (kakor pri starosti, svaštvu, javni dostojnosti, duhovnem sorodstvu).

Zakon, proti kateremu obstoji eden izmed omenjenih zadržkov, je neveljaven, t. j. razmerje, ki je z njim vstvarjeno, ni zakonsko razmerje, ampak s pravnega stališča zgolj konkubinat. Ako se zadržek odpravi, je vsled tega potrebna ponovna privolitev v zakon. Neupoštevno je, ali je bil strankam zadržek znan ali ne. Tudi popolno neznanje zakonitih predpisov ali nepoznanje okolnosti, ki zadržek tvorijo, ne bi moglo opravičiti veljavnosti sklenjene spolne zveze, ako jo zakon zanika. Glede razdiralnih zadržkov namreč ni v kodeksu ustvarjena od pravila c. 16[74] nobena izjema. Zato učinkujejo razdiralni zadržki tudi v primeru, da strankam ni mogoče prositi za dispenzo, ali da je taka dispenza pravno izključena. Navzlic škodi, ki bi strankam nastala, se mora zakon opustiti ali vsaj poroka

[74] „Nulla ignorantia legum irritantium aut inhabilitantium ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur."

odložiti dotlej, da postane izposlovanje dispenze mogoče. Za smrtne in druge nujne slučaje dovoljujejo cc. 1043 ss. pri izvajanju tega strogega pravila primerne olajšave. Enako tendenco zasleduje c. 1098 z zasilno obliko, ki je pod izvestnimi pogoji pri sklepanju zakona dopustna.[75]

§ 153.

Zadržek nezadostne starosti (impedimentum aetatis).

C. 1067. Haring, 476 ss, 518 ss. Wernz-Vidal, p. 225 ss. Schäfer, 164 ss. Hörmann, Die desponsatio impuberum, 1891. Sägmüller, § 135. Köstler, Die väterl. Ehebew., 1908. Linneborn, § 22.

Moški pred dovršenim šestnajstim in ženske pred dovršenim štirinajstim letom ne morejo skleniti veljavnega zakona. Dasi so po tej dobi sklenjeni zakoni veljavni, naj vendar dušebrižniki na to pazijo, da mladi ljudje ženitev opuste, ako jim po priznanih krajevnih običajih vstop v zakon še ni dovoljen (c. 1067).

Prejšnje cerkveno pravo se je naslanjalo na določila rimskega prava o doraslosti, ki je nastopila pri moških z dovršenim štirinajstim, pri ženskah z dovršenim dvanajstim letom. Puberes so se smatrali fizično in duševno za dovolj razvite, da sklenejo veljaven zakon. Vendar je po kanonskem pravu duševna zrelost v prvi vrsti odločevala, dočim telesna nezrelost, ker je bila samo začasna, sama po sebi ni tvorila zadržka. Po kanonskem pravu se je samo domnevalo, da nastopi duševna zrelost tudi šele z leti doraslosti in da pred to dobo sklenjeni zakon ni veljaven.[76] Toda protidokaz ni bil izključen.[77] Veljalo je pravilo, da dejanski izvršena copula carnalis tvori že tudi pred pubertetno dobo dokaz telesne in duševne zrelosti. Zato nezadostna starost po prejšnjem pravu ni bil absoluten, ampak samo relativen zadržek.[78]

Po sedanjem pravu je zadržek absoluten, dokaz telesne in duševne zrelosti pred 16. odnosno 14. letom je brezpomemben. Zakon, ki je sklenjen pred to dobo, je ne-

[75] Prim. Wernz-Vidal, p. 174 ss.

[76] cc. 2, 14, X, 4, 2; c. un. in VI°, 4, 2.

[77] c. 3, X, 4, 2.

[78] Za časa nezrelosti so veljali od nedoraslih oseb sklenjeni zakoni pred dekretom „Ne temere" za zaroke (c. 14, X, 4, 2; c. un. in VI°, 4, 2).

veljaven in se tudi s pretekom časa samim naknadno ne poveljavi (c. 1133 § 1). Vendar je zadržek samo človeškega prava in zato dispenza mogoča.

Civilnopravno je ženitbena doraslost različno določena. V Sloveniji in Dalmaciji veljata (kakor v Avstriji) §§ 21 in 48 o. d. z.; po § 21 nastopi doraslost za oba spola enako s 14. letom; v Hrvatski, Bosni in Črni gori je za katolike merodajno kanonsko pravo; v Srbiji nastopi ženitna doraslost po § 69 b gdj. zak. za moške s 17. za ženske s 15. letom, v Vojvodini po § 7 zak. čl. 31/1894 za moške z dovršenim 18., za ženske z dovršenim 16. letom. V Nemčiji mora biti po § 1303 d. z. moški star 21, ženska 16 let; v Italiji (cod. civ. art. 55) in v Franciji (cod. civ. art. 144, 145) moški 18, ženska 15 let itd.

Ne sme se istovetiti z ženitbeno nedoraslostjo nedostatek privolitve zakonitih zastopnikov pri nedoletnih in pod skrbstvom stoječih osebah. Ženitbena nedoraslost po civilnih zakonih različnih držav nima povsodi enakih posledic. V Sloveniji in Dalmaciji je (kakor v Avstriji) zadržek absoluten, v Vojvodini do dosežene predpisane starosti istotako ter se mora uradoma uveljaviti, pozneje sme ničnostno tožbo vložiti samo stranka, ki so ji poprej leta manjkala (§ 56 ss. leg. cit.)[79] V Srbiji je zakon z dispenzo mogoč že pri starosti 15 let pri moških, 13 let pri ženskah. Pod to starostjo je absolutno ničen.

Nedostatek privolitve zakonitih zastopnikov je samo civilnopravna zapreka. Brez privolitve sklenjen zakon se razveljavi samo na tožbo onega, ki za svoj pristanek ali sploh ni bil vprašan ali pa ga je odrekel.[80] Take zakone imenujemo tudi izpodbojne.

Po § 49 o. d. z. je za veljavnost zakona nedoletnih oseb (ki še niso dovršile 21. leta) potreben pristanek zakonskega očeta ali varuha in varstvenega oblastva. Isto velja za polnoletne osebe, nad katerimi je očetovska ali varstvena oblast podaljšana.[81] Če se oče ali varuh neopravičeno branita, pristati na zakon, ga sodišče po modri presoji razlogov sme samo dovoliti. Pristanek očeta potrjen s podpisom na

[79] Glede drugih držav prim. Wernz-Vidal, p. 233, 234.

[80] Varuh rabi za tako tožbo pooblastilo varstvenega oblastva.

[81] Prim. §§ 172, 173, 251 o. d. z.

zapisniku o zaslišanju ženina in neveste zadostuje. A tudi ustmen pristanek bi zadostoval.[82]

Potreba posebnega dovoljenja odpade pri onih, ki so polnoletnim spoznani ali iz očetovske oblasti izpuščeni (§§ 174, 175, 252 o. d. z.). Proglasitev polnoletnim je dopustna šele po dovršenem 20. letu, iz očetovske oblasti pa se more nedoletnik izpustiti tudi že poprej.[83]

Cerkvenopravno nepristanek starišev nikdar ni bil razdiralen zadržek.

§ 154.

Spolna nesposobnost (impedimentum impotentiae).

C. 1068. Wernz-Vidal, p. 237 ss. Haring, 474 ss. Schäfer, 136 ss. Knecht, 67 ss. Leitner, 104 ss. Sägmüller, § 136. Chelodi, 74 ss. Linneborn, § 23.

Spolna nesposobnost je podana, ako je nemogoče, izvršiti telesno združenje na način, ki ga narava za oploditev zahteva. „Impotentia est incapacitas viri vel mulieris ad copulam conjugalem." Copula conjugalis pa je: „Actio, qua vir verum semen modo naturali effundit in vaginam mulieris".[84]

Različna od impotence je neplodnost (sterilitas), ki samo trajno ovira spočetje in s tem zarod in vsled tega izključuje eno izmed dobrin zakona (bonum prolis). Ipak neplodnost ne tvori nikakega zadržka (c. 1068 § 3), ker ne onemogočuje naravnega spolnega združenja.

Spolno nesposobni so lahko moški in ženske in sicer ali iz fizioloških ali duševnih razlogov. Impotenca je ali prirojena ali pozneje n. pr. vsled bolezni, pohabljenja ali pa tudi po operaciji nastala; dalje je lahko trajna, neozdravljiva, ali samo z nevarnostjo za življenje odpravljiva, ali pa je mimoidoča, ozdravljiva. Visoka starost pomeni praviloma samo steriliteto, pri moških more biti združena tudi z impotenco.

---

[82] Za Vojvodino glej §§ 8, 9, 16 zak. čl. 31/94.

[83] Polnoletni otroci, ki se poroče proti volji starišev, izgube pravico na doto odnosno na balo, ako imajo roditelji vzrok, da zakona ne odobravajo. §§ 1222, 1231 o. d. z. Prim. tudi § 32 hrv. ženitb. z.

[84] Wernz-Vidal, p. 241/42.

Že v rimskem pravu so veljali castrati — ker spolno nezmožni — za ženitbeno nesposobne.[85] Hibe kakor frigiditas vel caliditas viri, arctitudo mulieris, so lahko trajne ali začasne, v višji ali nižji meri podane. Zato se impotenca celo po izvedencih ne da vedno zanesljivo ugotoviti. Dvospolniki (hermaphroditi) so v večini primerov v resnici impotentni, ker pri njih navadno niti moški niti ženski spol nista dovolj razvita. Ženska je impotentna, če ji vagina popolnoma manjka, če je zaraščena ali drugače neprodirna, ali če trpi na vaginizmu. Sporno je, ali povzroči exstirpatio ovariorum vel uteri impotenco ali samo steriliteto. Wernz-Vidal v tem primeru impotenco zanikata, ker je redno spolno občevanje navzlic hibi še vedno mogoče.[86]

Zadržek impotence je absoluten, ako ovira redno spolno občevanje z vsako drugo osebo, ali pa je relativen, če je telesno združenje samo z določeno osebo nemogoče.

Samo spolna nesposobnost, ki je bila že pred sklenitvijo zakona podana, tvori zadržek. Brez pomena pa je, ali je hiba absolutna ali samo relativna.

Impotentia antecedens perpetua se mora dokazati. Pozneje nastopivša hiba na veljavnost zakona ne vpliva. Stranke so moralno zavezane, da impotenco, ki je odpravljiva brez nevarnosti za življenje in brez znatnih stroškov, smatrajo za mimoidočo, to se pravi, da se odločijo za operacijo in ne za razveljavljenje zakona.

Dvomljiva impotenca (dubium juris ali dubium facti) zakona ne ovira (c. 1068 § 2).

Zadržek je juris divini naturalis, zato dispenza izključena. Vendar je pri tajni impotenci od strank odvisno, da zahtevajo razveljavljenje (c. 1791 § 1 n. 1). Pri notorni impotenci pa je postopanje treba uvesti uradoma. Sorodniki prizadetih zakoncev bi mogli zadevo ordinariju samo naznaniti v nadaljnje poslovanje.

---

[85] L. 39 § 1 D. 23, 3; l. 6 § 1 D. 28, 2.

[86] L. c., p. 284 ss. V istem smislu odločba sv. oficija z dne 30. julija 1890 A. S. S. XXVII, 128. Impotenco moškega povzroči v Sev. Ameriki na hudodelcih in drugih osebah za potomstvo nevarnih lastnosti praktično izvajana „Vasectomia duplex", t. j. presekanje obeh dovodnih kanalov inter testiculos et virile membrum ita ut vir semen emittere amplius non potest. Če je presekan samo en kanal, je oploditev še vedno mogoča.

Način sodnega postopanja je urejen v cc. 1791 ss. V prvi instanci sodi tričlanski senat pod predsedstvom ordinarija ali oficiala. Kadar sta donešeni enako se glaseči sodbi dveh instanc o neveljavnosti zakona in branitelj vezi ne vloži priziva, je pri trajni in absolutni impotenci drugi stranki, pri relativni impotenci pa obema strankama dovoljeno, da se 10 dni po razglasitvi sodbe zopet poročita. Po naročilu sv. stolice pa se poizvedbe in dokazovanja pred vsem nanašajo na dejstvo, da zakon vsled impotence ni bil izvršen ter se nato vloži prošnja za dispenzo ab impedimento matrimonii rati non consummati. Na ta način je zakon dokončno razrešen, dočim sodba o impotenci nikdar ne postane pravomočna in bi bila prejšnja zakonca celo v primeru, da sta se ponovno poročila, zavezana, prvotni zakon nadaljevati, če bi se izkazala naknadno nepravilnost sodbe.

Po § 60 o. d. z. in § 69 g sbj. gdj. z. je spolna nesposobnost razdiralen zadržek v smislu določil kanonskega prava.

§ 155.

Zadržek zakonske vezi (impedimentum ligaminis).

C. 1069. Knecht, 68 ss. Scherer, § 121. Linneborn, § 24. Leitner, 114 ss. Sägmüller, § 137. Haring, 493 ss. Schäfer, 172 ss. Wernz-Vidal, p. 278 ss.

Kdor je vezan po prejšnjem dasi neizvršenem zakonu, se ne more veljavno poročiti. Prejšnji zakon tvori zadržek naravnega in pozitivno božjega prava, kateri velja celo za nekristjane. Ako je bil med kristjani sklenjeni zakon izvršen, je spregled zadržka nemogoč. Kdor se proti temu predpisu v drugo poroči, zagreši hudodelstvo bigamije.

Cerkev priznava edino le zakone med enim moškim in eno žensko. Poliandrijo in poligamijo obsoja kot božjemu pravu nasprotujoči. Zato mora vsakdo, ki je bil že poročen, predno hoče ponovno vstopiti v zakon, dokazati, da prejšnji njegov zakon več ne obstoji, ker je ali vsled smrti soproga razrešen, ali ker sploh ni bil veljavno sklenjen. O neveljavnosti mora predložiti pravomočno sodbo cerkvenega sodišča, glede smrti pa potrdilo iz knjige umrlih (smrtovni

list). Dokaz smrti je pa mogoč tudi na drug način, n. pr. po dveh verodostojnih pričah. Sodbo o tem, ali je smrt dokazana ali ne, izreče cerkveni sodnik.

V primerih, v katerih dokaz smrti ni mogoč, je dopustna proglasitev neizvestnega soproga za mrtvega, in sicer na predlog stranke na osnovi poprej izvršenega postopanja, ki je urejeno z instrukcijo sv. oficija z dne 13. maja 1868.[87] Pri proglasitvi mrtvim ne gre za točen dokaz smrti, ampak samo za dokaz verjetnosti, da neizvestni soprog ni več pri življenju. Navadno je postopanje samo upravnega značaja brez posebnih formalnosti, toda v dvomljivih in zamotanih primerih naj se zadeva predloži rimski stolici. Odlok o proglasitvi mrtvim ne postane nikdar pravomočen, t. s. pravi, da ostane uradno proglašena smrt samo domneva, ki jo poruši vsak protidokaz. Če bi se za mrtvega proglašeni soprog vrnil, bi ta povratek pomenil, da je bil drugi zakon neveljavno sklenjen in vspostaviti bi se morala zakonska skupnost s prvim soprogom. Drugi zakon bi imel, ako je bil vsaj en soprog v dobri veri, samo učinke putativnega zakona.

Bigamija je kazniva po cerkvenih in državnih zakonih,[88] bigamist postane iregularen,[89] krivi del izgubi pravico, uveljavljati po smrti prvega soproga ničnost drugega zakona (c. 1971 n. 1).

Zadržek zakonske vezi je javnopraven in se mora bigamni zakon uradoma proglasiti neveljavnim.

Kadar postane nekrščeni mož, ki ima več žena, kristjan, sme zakon nadaljevati samo z ono ženo, ki jo je prvo poročil, ker samo ta zakon odgovarja naravnemu pravu. Monogamni zakon nekristjana ostane tudi po vstopu enega soproga v cerkev v veljavi. Toda absolutno nerazrešljiv ta zakon ni, ker mu manjka zakramentalni značaj, zato se pokristjanjeni soprog sme poslužiti pavlinskega privilegija.[90]

Dočim je katoliška cerkev vedno strogo varovala monogamijo, je evangeljska dovolila nekaterim visokim osebam več

[87] Na novo razglašena v A. A. S. II (1910) p. 199 ss.
[88] C. 2356, §§ 206—208 k. z., §§ 135 in 203 sbj. k. z.
[89] Cc. 984 n. 4, 985 n. 3.
[90] Glej spodaj § 179, II.

žena.[91] A tudi pri Južnih Slovanih najdemo precej številne primere mnogoženstva,[92] kar priča o slabi odporni sili pravoslavne cerkve proti tej razvadi, dasi se načelno stališče zapadne in vzhodne cerkve v tem oziru povsem krijeta.

Civilna zakonodaja vseh kulturnih sodobnih držav pripušča istotako samo monogamne zakone. Posledica tega načela je, da mora vsak nupturient, ki je bil že poročen, tudi po civilnem pravu dokazati neobstoj prejšnjega zakona, ako se hoče ponovno poročiti. V to svrho je potrebno, ako ni neveljavnost ali razrešitev dokazana po javnih listinah, da se uvede po sodišču postopanje za dokaz smrti ali za proglasitev neizvestnega soproga mrtvim. Za Slovenijo in Dalmacijo je merodajen zakon z dne 16. februarja 1883 d. z. št. 20 v zvezi s spodaj navedenimi določili.

Dokaz smrti je razun po javnih listinah mogoč tudi po očividcih kot pričah in po drugih dokaznih sredstvih. Pristojno je zborno sodišče prve stopnje. V odloku, ki ga sodišče izda, določi, ako predlogu ugodi, dan smrti, eventualno dan, katerega neizvestnik ni preživel.

Z dokazom smrti se ne sme zamenjati proglasitev mrtvim. Pogoji zanjo so v splošnem v ces. naredbi z dne 12. oktobra 1914 d. z. št. 276 (§ 24 o. d. z.) navedeni, v zakonu z dne 31. marca 1918 d. z. št. 128 pa za pogrešane udeležnike na svetovni vojni in za osebe, ki so se v krajih posebnih vojnih dogodkov mudile, roki neizvestnosti na dve leti skrajšani. Predlog na proglasitev mrtvim je dopusten, če je preteklo od rojstva odsotnega že 70 let in 5 let od konca leta, v katerem je došlo zadnje poročilo o njem, ali če je preteklo od njegovega rojstva 30 let in 10 let od konca leta, v katerem je prišel o njem poslednji glas; osebe, ki so bile v vojski težko ranjene ali ki so kot udeležniki na njej pogrešane, se morejo za mrtve proglasiti, če ni bilo tri leta, računanih od leta končane vojne, nobenega glasu o njih. Isto velja za neizvestnike, ki so se nahajali na poginoli ladji ali v drugi neposredni smrtni nevarnosti ter je od konca leta, v katerem se je nesreča dogodila, potekla doba treh let. Če ladja ni došla na kraj, kamor je bila namenjena, se domneva, da je poginila.

Proglasitev mrtvim je ali navadna ali slovesna; prva zadostuje za ureditev imovinskopravnih zadev za odsotnim, druga je vezana na strožje pogoje ter izreka tudi, da je smatrati zakon neizvestnika razrešenim. Navadna proglasitev mrtvim ne zadošča, da se ostavljeni soprog na novo poroči, ampak v

---

[91] Prim. Friedberg, K. R.[6], 436. Scherer, 359 op. 50.

[92] Gjorgjević Tihomir, Poligamija u Južnih Slovena, Arhiv za pravne i društvene nauke, knjiga 8. in 9., Beograd, 1925, str. 131 ss, 81 ss.

to je potrebna izrecna oblastvena ugotovitev, da je zakon razrešen.

Dasi sodni odlok za cerkev kot tako ni obvezen, zadostujejo vendar podatki sodnega postopanja, da se sklenitev zakona tudi od cerkvenega oblastva brez nadaljnjih poizvedb dovoli.

Ako se izkaže pozneje sodni odlok kot pomoten, izgubi drugi zakon tudi civilnopravno svojo veljavo.

Po o. d. z. se v Sloveniji in Dalmaciji zakoni, sklenjeni od katolikov, razrešijo samo s smrtjo. To velja celo v primeru, da je bila ob sklenitvi samo ena stranka katoliške vere (§ 111 o. d. z.) ter v slučaju, da je bil zakon sklenjen pred nekatoliškim duhovnikom ali pa samo civilno. Ni pa prevzel o. d. z. načela katoliškega cerkvenega prava glede nerazvezljivih nekatoliških krščanskih (zakramentalnih) zakonov, ampak dopušča njih razvezo v smislu ustreznih verozakonov iz važnih razlogov (§ 115 o. d. z.). Če prestopi eden izmed nekatoliških zakoncev pozneje h katolicizmu, ohrani drugi del pravice do tožbe, ker je zanj ostal zakon nekatoliški (§ 116 o. d. z.). Nerazvezljiv pa postane nekatoliško sklenjeni zakon po prestopu obeh zakoncev v katoliško cerkev. Med nekatoliške kristjane spadajo tudi starokatoliki ter so njih zakoni v smislu § 115 o. d. z. razvezljivi.[93]

Samo poseben primer zadržka zakonske vezi v smislu zakonskega prava je zadržek katolicizma slovensko-dalmatinskega (avstrijskega) državljanskega zakonskega prava osnovan na dvornem dekretu z dne 26. avgusta 1814 zb. j. z. št. 1099 ter na novo pridobljene pokrajine razširjen z dvornim dekretom z dne 17. julija 1835 zb. j. z. št. 61. Dvorni dekret iz l. 1814 prepoveduje razvezanim nekatoliškim soprogom, da se poroče, dokler razvezani zakonski drug živi, s katoliško osebo. Razvezana nekatoliška zakonca se moreta ponovno poročiti samo z nekatoliki, zakon s katoliško osebo bi bil neveljaven. Zato v Sloveniji in Dalmaciji, a tudi na Hrvatskem, ne more poročiti noben katolik razvezane pravoslavne ali protestantske žene, dokler njen razvezani soprog živi, ravno tako ne more poročiti katolikinja razvezanega pravoslavnega ali protestantskega moža pred smrtjo njegove razvezane

[93] Prim. Hussarek, Eherechtl. Fragen der oest. Altkatoliken, A. f. k. K. R. zv. 83, 328 ss. Istotam, zv. 88, 185 ter Haring, 498.

žene.[94] Mlajši dvorni dekret kot druga avtentična interpretacija § 119 o. d. z. pa naglaša, da je samo po sebi umevno, da se oseba, ki je bila ob sklenitvi zakona nekatoliške vere, ki je pa pozneje prestopila h katoliški veri, ne more veljavno v drugo poročiti, dokler njen razvezani nekatoliški soprog živi.

Zadržek katolicizma je za katoliškega soproga absoluten, za nekatoliškega pa samo relativen, ker mu brani zakon samo s katoliškimi osebami. V tem pogledu so katoliki napram drugovercem v državljanskopravnem oziru omejeni, kar pač sledi iz osnovnega naziranja kodifikatorjev o. d. z., da veljaj za vsakega državljana njegovo verskozakonsko pravo.

Pokrajine južno Save zadržka katolicizma ne poznajo, kar pomeni, da tudi katolik državljanskopravno nanj ni vezan, kadar sklepa nekatoliški (mešani) zakon. V Bosni in Hercegovini, Črni gori ter v Srbiji odločajo zgolj načela onega verskega prava, v katerem je bil zakon blagoslovljen. Po kateremkoli pravu veljavno sklenjen zakon pa obstoja za državno območje vse dotlej, dokler ni s smrtjo razrešen ali razveljavljen ali pa razvezan po pravu, po katerem je bil sklenjen. Zato so v južnosavskih pokrajinah naše države tudi od katolikov pred nekatoliškim dušebrižnikom sklenjeni mešani zakoni razvezljivi, kar je v Sloveniji in Dalmaciji z ozirom na § 111 o. d. z. izključeno.[95]

Nerazvezljiv je nekatoliško sklenjeni mešani zakon katolika za oba dela tudi na Hrvatskem. Isto velja za primer, da prestopita nekatoliška soproga po sklenitvi zakona v katoliško vero (§ 57 ženitb. zakona). Ako pa postane od prvotno nekatoliških soprogov pozneje samo eden katolik, ohrani nekatoliški del pravico do tožbe. Za soproga pa, ki je prešel v katoliško cerkev, traja zakonska vez dalje, tudi če jo je nekatoliško cerkveno sodišče razrešilo in se je nekatoliški del z nova poročil. Celó eventualno zopetni izstop iz katolicizma bi tega dejstva ne izpremenil (§§ 57, 66, 67 ženitb. zak.).

Iz teh primerov je pač razvidno, da različni nazori verskih prav glede razvezljivosti zakona in njih upoštevanje v državni zakonodaji vodijo neobhodno do dejanskega

[94] Prim. § 22 druge priloge k hrvatskemu ženitbenemu zakonu za katolike.

[95] Če pride prašanje veljavnosti pred katoliški cerkveni forum, bo ta izrekel neveljavnost propter defectum formae (cc. 1063, 1094 in 1099 n. 2). S tem pa ni rečeno, da sme katoliški verski organ zakon smatrati za neobstoječ.

priznanja poligamije ali poliandrije tam, kjer se zakonska vez razreši samo za enega soproga.[96]

Od zadržka zakonske vezi do državnega prevrata v Avstriji tudi politična uprava ni dajala nikakih dispenz. Na drugo stališče se je postavila nižjeavstrijska deželna vlada l. 1919, ko so postale dispenze od tega zadržka tako pogoste, da so skovali za te zakone poseben izraz „Dispensehen". Dasi judikatura nižjih instanc koleba, najvišje sodišče veljavnosti teh zakonov ne priznava, ker zahteva načelo monogamije, da je drugi zakon veljaven samo, če je prejšnji razrešen, dispenza pa ne pomeni nikake razveze prvega zakona.[97]

V Sloveniji in Dalmaciji politična oblastva takih dispenz doslej niso dovoljevala.

Za Jude priznava o. d. z. možnost razveze zakona z izročitvijo ločitvenega pisma (§§ 133 ss.).

§ 156.

Zadržek različnosti vere (impedimentum disparitatis cultus).

Cc. 1070 ss. Knecht, 71 ss. Schäfer, 179 ss. Haring, 503 ss. Wernz-Vidal, p. 299 ss. Scherer, § 123. Leitner, 183 ss. Linneborn, § 25.

Po prejšnjem pravu je bil zadržek podan med kristjani in nekristjani ne glede na to, ali so dotične osebe krst prejele v katoliški cerkvi ali ne. Že apostoli so branili kristjanom vsako skupnost z nekristjani, vendar so bile v prvih stoletjih krščanstva take zveze pogoste. Zadržek se je uveljavil šele polagoma potom običaja.

Zadržek obstoji po veljavnem pravu med nekrščeno osebo ter osebo, ki je ali v katoliški cerkvi krščena ali pa se je iz krivoverstva ali razkolništva v njo povrnila. A

[96] Čim se namreč razvezani zakonski mož ponovno oženi, ima dejansko dve soprogi, ki sta vsaj civilnopravno obe kot ženi priznani. Zadržek katolicizma ni nič drugega kakor impedimentum ligaminis v smislu katoliškega cerkvenega prava z ozirom na posamezne primere. Katoliška cerkvena sodišča, ki sodijo na Hrvatskem po § 43 ženitbenega zakona tudi o veljavnosti mešanih zakonov med katoliškimi in nekatoliškimi kristjani, ne glede na to, ali so bili ti zakoni katoliško ali nekatoliško sklenjeni, pridejo s svojimi dvojnimi dolžnostmi v nepremostljivo nasprotje, ker so zavezana upoštevati svoje verozakonske in državljanske predpise. Prim. Kušej, zgoraj op. 5 omenjeni spis str. 102 ss.

[97] Prim. Haring, 499.

zadržek velja tudi za one, ki so po prejetem krstu ali po spreobrnenju od katoliške cerkve zopet odpadli, ker poznejši izstop enkrat pravnoveljavno vstvarjene pripadnosti k cerkvi ne odstrani več. Za kristjane, ki niso bili niti v katoliški cerkvi krščeni niti so se pozneje k njej spreobrnili, zadržek po današnjem pravu nima več veljave.

Če vladajo pred ženitvijo glede krsta ene stranke dvomi, je treba najprej te dvome odstraniti. Ako to ni mogoče drugače, se naj krst pogojno z nova podeli. Če je veljala kaka oseba za časa ženitve splošno za krščeno, se smatra zakon veljavnim vse dotlej, da se dokaže, da eden od soprogov ni prejel krsta. Zakon se sme pripustiti tudi, ako se obstoječi dvom ne da odpraviti.[98]

Zadržek je človeškega prava, zato je dispenza načelno mogoča, a dovoljuje se samo v nujnih primerih največ v misionskih deželah. Varščine, ki so v cc. 1060—1064 predpisane kot pogoj za spregled zadržka mešane vere, se morajo zahtevati pred dovolitvijo dispenze tudi v tem slučaju. Brez teh varščin bi bila dispenza neveljavna, ker se pooblastilo zanjo daje vedno izrecno samo pod pogojem, da stranke zadoste zakonitim predpisom in da je odstranjena nevarnost c o n t u m e l i a e c r e a t o r i s.

V naši državi so po tem zadržku prizadeti judje in muslimani. Zadržek je priznan razen v Vojvodini in Medmurju tudi v državljanskem pravu (§§ 64 o. d. z. in 69 i sbj. g. z.). Toda njegov obseg se po državljanskem pravu ne krije povsem s cerkvenim zakonikom, ker se cerkvena pripadnost po državnih zakonih presoja drugače kakor po cerkvenem pravu. Država priznava odpad od cerkve kot izstop iz nje, zato dopušča zakone med veljavno krščenimi odpadniki in nekrščenimi osebami. Na drugi strani odreka veljavnost zakonom, ki so jih sklenili nekatoliški kristjani z nekristjani tudi v primerih, v katerih so ti zakoni cerkvenopravno veljavni. Tako so zakoni kristjanov, ki niso bili v katoliški cerkvi krščeni in se tudi niso nikoli v njo povrnili, z judi ali muslimani, ako so po 19. maju 1918

[98] To je sosebno mogoče pri nekatoliških kristjanih, ki ne morejo predložiti dokumenta o prejetem krstu. Cerkvena praksa si pomaga v teh primerih z vrsto domnev, ki nadomeščajo dokaz. Različne odločbe navaja v tem pogledu W e r n z - V i d a l, p. 310, 311.

sklenjeni, cerkvenopravno veljavni a civilnopravno neveljavni, dočim ostanejo, ako so sklenjeni poprej, tudi cerkvenopravno neveljavni. Civilnopravno bi bil zakon med brezkonfesionalcem (ki je svoj čas prejel krst) in katolikinjo nedopusten, a po cerkvenem pravu bi ne bil nikakor oviran. Obratno bi bil zakon med nekristjanom in brezkonfesionalko (prejšnjo katolikinjo) civilnopravno dopusten, a cerkvenopravno zapredčen.[99]

Zadržek je javnopravnega značaja in se mora po njem povzročena neveljavnost ugotoviti uradoma.

§ 157.

Zadržek višjega posvečenja (impedimentum ordinis sacri).

C. 1072. Haring, 499 ss. Wernz-Vidal, p. 318 ss. Knecht, 74 ss. Schäfer, 183 ss. Leitner, 134 ss. Linneborn, § 26.

C. 1072 veli: „Kleriki višjih posvečenj skušajo zaman skleniti veljaven zakon." Po zakonodaji zapadne cerkve, ki je našla najprej določnega izraza na drugi lateranski sinodi l. 1139[100] in pozneje na tridentinskem zboru,[101] izključuje vsako prostovoljno in zavestno sprejeto višje posvečenje (od subdiakonata navzgor) veljavnost zakona. Zadržek je javnopraven, neveljavnost zakona, ki ga sklene klerik višjih posvečenj, se mora uradoma ugotoviti.

Ako je klerik prejel posvečenje prisiljen, t. j. pod vplivom težkega strahu, in če nedostatek privolitve ni bil pozneje popravljen (kar se more zgoditi tudi molče na ta način, da klerik izvršuje neprisiljen svoj duhovski poklic), potem se mora sodbeno izreči njegova laizacija ter se mu mora podeliti odveza od dolžnosti celibata in brevirja (c. 214 § 1). Iz drugega razloga izvršena laizacija pa ne povzroči ugasnitve dolžnosti do celibata (c. 213 § 2). Izvzemši primer, urejen v c. 214 § 1, se kleriki višjih posvečenj ne smejo ženiti in so zavezani, varovati čistost vse življenje. Kdor zoper to dolžnost greši, učini sakrilegij (c. 132 § 1). Klerik, ki poskuša skleniti tudi samo civilen zakon, zapade s svojo nevesto kazni izobčenja, ki je v odvezo papežu simpliciter pridržana, postane iregularen, zgubi svoje zvanje in zadene ga končno, če se na opomin škofa ne spokori, degradacija.[102]

[99] Prim. Haring, 504.

[100] c. 40, C. 27, q. 1.

[101] Sess. 24, de matr., c. 9.

[102] Cc. 2388 § 1, 985 n. 3, 188 n. 5.

Zadržek višjih posvečenj pa je juris humani, zato je dispenza mogoča, toda papež jo dovoli osobito bivšim mašnikom zelo redkokdaj. To sledi posredno tudi iz cc. 1043 ss, ki dispenzo od zadržka mašniškega posvečenja celó v primerih smrtne nevarnosti papežu pridržujejo.[103]

Nižjim klerikom ženitev ni zabranjena; s trenotkom pa, ko se poroče, nehajo biti kleriki in nastopi s tem korakom ipso jure njih popolna laizacija (c. 132 § 2).

Višje posvečenje tvori tudi po § 63 o. d. z. absolutni razdiralni zadržek. Do začetka dvajsetega stoletja državna oblastva spregleda niso dovoljevala, ker dejstva, da so bila komu višja posvečenja podeljena, tudi poznejši izstop iz katoliške cerkve ali prestop na drugo vero ne izbriše. Isto naziranje je zastopala judikatura najvišjega sodišča.[104] Od l. 1907 dalje pa je v judikaturi prodrlo mnenje, da bivši katolik na določila prejšnjega verozakona ne more biti več vezan. Politična oblastva so se pri dispenzah sklicevala na to, da v § 83 o. d. z. ni navedeno, kateri zadržki se morejo spregledati in kateri ne. Tako so bivši duhovniki pred poroko navadno prestopali v drugo vero, katera tega zadržka ne pozna, ali so postali brezkonfesionalci, ali pa so se poročali v inozemstvu.

Zadržek obstoji v Sloveniji in Dalmaciji ter v vseh drugih pokrajinah naše države kot razdiralen, dočim je v Vojvodini in Medjimurju samo kot oviralen zadržek priznan.[105]

§ 158.

Zadržek slovesne zaobljube (impedimentum voti sollemnis).

C. 1073. Haring, 501 ss. Wernz-Vidal, p. 343 ss. Schäfer, 189 ss. Knecht, 76 ss. Leitner, 126 ss. Linneborn, § 27.

Redovniške osebe, ki so storile slovesne ali po obliki sicer priproste zaobljube, s katerimi pa je po posebnem predpisu apostolske stolice spojena ničnost zakona, se ne morejo veljavno poročiti. S kršitvijo tega določila so

[103] Primere takih dispenz navaja Scherer II, 369. S primeri ordinacij, izvršenih na otrocih ali na nezavestnih osebah, se bavi teorija. Kodeks jih ne omenja, očividno, ker se v sedanjosti ne dogajajo več.

[104] Glej Haring, 501.

[105] § 25 zak. čl. 31/1894.

zvezane iste kazni kakor s kršitvijo celibatne dolžnosti.[106] Razen tega se smatrata redovnik ali redovnica, ki se na ta način pregrešita, po ugotovitvi dejstev ipso facto za odpuščena.[107]

Spregled tega človeškopravnega zadržka, ki je tako star, kakor v prejšnjem §-u navedeni, ker je bil istočasno ž njim na drugi lateranski sinodi uzakonjen,[108] je mogoč in sam na sebi celo lažje dosegljiv kakor spregled zadržka višjega posvečenja. V primerih nujne sile smejo spregled dovoliti celo škof in v c. 1044 navedeni duhovniki, ker ta zadržek v c. 1043 ni izvzet.

Zadržek je zvezan samo s slovesno samostansko zaobljubo čistosti, ki se polaga izključno v redovih in vedno trajno. Priproste zaobljube, ki se polagajo pred trajnimi v redovih in kongregacijah, ne tvorijo zadržka, kakor tudi ne večne neslovesne zaobljube v religijah, ki ali slovesnih zaobljub sploh ne poznajo ali pa jih po posebnih papeževih odredbah v posameznih pokrajinah ne polagajo.[109] Kodeks je v tem pogledu prevzel načela prejšnjega prava, v katerem je Bonifacij VIII. poprej obstoječe nejasnosti dokončno odstranil z dekretalo c. un. in VI° 3, 15, ki določa, da je neveljavnost zakona posledica samo slovesne zaobljube čistosti, storjene v redu, ki ga je papež odobril. Izjemno so bili priznani priprostim zaobljubam jezuitov učinki slovesnih zaobljub.[110]

Slovesna zaobljuba ima pa tudi še učinek, da se z njo razreši prej sklenjen veljaven, a še ne izvršen zakon in sicer ipso jure tudi proti volji drugega zakonca (c. 1119).

Po civilnem pravu (§ 63 o. d. z.) tvori zadržek samo slovesna zaobljuba. Priprosta zaobljuba zakona ne ovira, tudi če ima za cerkev učinke slovesne zaobljube.

---

[106] C. 2388 § 1.

[107] C. 646 § 1 n. 3.

[108] c. 40, C. 27, q. 1.

[109] Tako so zaobljube v nunskih samostanih na Bavarskem, v Belgiji, Sev. Ameriki (izvzemši 4 samost.) in v Franciji radi težkoč, varovati predpise papeške klavzure, samo priproste, dasi bi po pravilih morale biti slovesne (c. 488 n. 7). Schäfer, 190. Leitner, 126.

[110] Glej zgoraj § 148 op. 48.

V Vojvodini in Medmurju pa tvori samostanska zaobljuba po pravilih cerkve civilnopraven oviralni zadržek (§ 25 zak. čl. 31/1894).

§ 159.

Zadržek ugrabljenja (otmice) ali nasilnega zadrževanja ženske (impedimentum raptus).

C. 1074. Haring, 504 ss. Wernz-Vidal, 363 ss. Scherer, § 124. Leitner, 101 ss. Schäfer, 193 ss. Knecht, 77 ss. Linneborn, § 28.

Dočim je tvorilo ugrabljenje po dekretalnem pravu poseben primer zadržka sile in strahu, je bil raptus od tridentinskega zbora[111] v zaščito ženitbene svobode proglašen kot samostojen zadržek s posebnim dejanskim stanom. Od tedaj ugrabljenje ni več samo zločin, ampak tudi posebna ženitbena zapreka.

Toda ugrabljenje v kazenskopravnem in zakonskopravnem smislu se pojmovno ne krijeta. Ugrabljenje kot zločin je ali raptus violentiae ali pa raptus seductionis. Prvi primer je podan, ako kdo žensko odvede s silo ali zvijačo proti njeni volji v svrho zakona ali spolne rabe; drugi pa, ako se to zgodi s privolitvijo mladoletne ženske brez vednosti ali proti volji roditeljev ali varuha. Oba primera zločina sta po c. 2353 enako kazniva.

Zadržek pa tvori samo nasilno odvedenje ali nasilno zadrževanje ženske v svrho, da sklene raptor zakon z njo. Raptus seductionis ne tvori zadržka, a samo zadrževanje ženske je pač zadržek, a ne zločin.

Predpogoji zadržka so: 1. nasilnost odvedenja ali zadrževanja. Odvedba z zvijačo bi sama ne zadostovala, ako ji ne sledi nasilno zadrževanje. Prememba kraja ni bistvena. Ženska se more zadrževati tudi v njenem lastnem stanovanju. 2. Odvedba ali zadrževanje morata zasledovati namen, da se s temi sredstvi doseže sklenitev zakona. Spolno nasilje, izvršeno nad ugrabljenko, je zakonskopravno brez pomena. 3. Ugrabljena oseba mora biti ženska. Ugrabljenje moškega bi pač pomenilo kršitev osebne svobode in povzročilo izpodbojnost v takem po-

[111] Sess. 24, de reform. matrim., c. 6.

ložaju sklenjenega zakona iz naslova vis ac metus, ne pomenilo pa bi zadržka ugrabljenja.

Zadržek je juris humani, zato za nekrščene ne velja. A tudi za kristjane je časovno omejen in odpade sam po sebi, čim preneha oblast raptorja nad ugrabljenko. Sicer je pa zadržek javnopraven že od tridentinskega zbora dalje, dočim je bilo prej prizadeti osebi prepuščeno, da uveljavi izvršeno nasilje ali pa pristane na zakon.[112]

Dispenza od zadržka je mogoča in morda pri nekultiviranih narodih, ki se krčevito drže starih običajev, včasih potrebna. Pogoj za dispenzo pa je, da more ženska, ki se nahaja v oblasti raptorja, navzlic temu svobodno izraziti svojo privolitev v zakon.

Po besedilu § 56 o. d. z. odvedena oseba (entführte Person) toliko časa ne more veljavno pristati na zakon, dokler ni zopet svobodna. Ker določilo spola odvedene osebe ne omenja in tudi ne pove, da je veljaven pristanek na zakon samo napram raptorju izključen, so nekateri naziranja, da se nanaša zadržek tudi na moške in da je za časa, dokler se odvedena oseba nahaja v nezakoniti odvisnosti, absoluten.[113] Primer samo nasilnega zadrževanja (violenta retentio) pa civilnopravno ne spada pod zadržek, ampak bi se v takih okolnostih sklenjeni zakon mogel od prizadete osebe izpodbijati zgolj radi nedostatka svobodne privolitve.

Ugrabljenje in nasilno zadrževanje sta tudi civilnopravno kazniva in sicer tvori prvo hudodelstvo po §§ 96, 97 k. z., drugo pa hudodelstvo po §§ 93, 94, k. z. (neopravičena omejitev osebne svobode).

§ 160.

Zadržek hudodelstva (impedimentum criminis).

C. 1075. Haring, 507 ss. Wernz-Vidal, p. 379 ss. Leitner, 176 ss. Schäfer, 197 ss. Knecht, 80 ss. Scherer, § 125. Linneborn, § 29.

Razdiralnega zadržka hudodelstva ne povzroči vsak zločin, ampak tvorita ga samo kvalificirano prešestvo in umor soproga. Prešestvo, ki nima v zakonu navedenih kva-

[112] c. 7, X, 5, 17.

[113] Prim. Stubenrauch, Kommentar z. a. b. G. B., § 56. Mayer, l. c., II/4, 17. Krainz-Ehrenzweig, II/2[5], 43. Drugega mnenja n. pr. Rittner, 133 ss. Scherer, 385 op. 41.

lifikacij in ni izvršeno pod tam določenimi okolnostmi, ne pride kot zadržek v poštev.

C. 1075 obsega štiri vrste tega zadržka, ki izhajajo: 1. iz prešestva zvezanega z obljubo, da se prešestnika v bodoče poročita; 2. iz prešestva, zvezanega s poskusom skleniti zakon; 3. iz prešestva, kateremu je sledil z vednostjo ali brez vednosti drugega dela po enem prešestniku izvršen umor soproga; 4. iz umora soproga, ki je bil izvršen ob vzajemni fizični ali moralni podpori obeh prešestnikov ne glede na to, ali sta zločinca poprej zakrivila prešestvo ali ne.

Zadržek more biti tudi večkrat podan, ako gre za različne kvalifikacije istega prešestva ali pa za kvalificirano prešestvo zakrivljeno z več osebami.

Rimsko pravo je prešestnicam branilo zakon z njihovimi prešestniki. Proti prepovedi sklenjen zakon pa ni bil neveljaven.[114] Neveljavnost je izrekel šele cesar Justinian l. 556 v noveli 134 cap. 12. Za cerkev je veljalo prešestvo kot težak zločin, a spokorjenim prešestnikom je bil zakon po smrti nedolžnega soproga v obče mogoč, dokler ni Gratian označil prešestvo z umorom soproga ter prešestvo z obljubo zakona za razdiralna zadržka.[115] Koncem dvanajstega stoletja se je pod Klementom III. (1187—1191) ter Celestinom III. (1191—1198) uveljavilo pravilo: plus est ducere quam fidem dare in tako je prišlo prešestvo, zvezano s poskušeno sklenitvijo zakona in kmalu nato tudi umor soproga utroque machinante brez prešestva kot razdiralen zadržek v veljavo,[116] kar je ostalo nespremenjeno do danes.

Zadržek ima za posledico, da se osebe, ki se okrive v zakonu določenih dejanj, s svojimi sokrivci ne morejo veljavno poročiti.

I. Kvalificirano prešestvo. Predpogoj je, da obstoji veljaven zakon, ki ga prešestnika zavestno in prostovoljno kršita s tem, da se spolno združita per copulam carnalem perfectam. Zadostno je, da je eden izmed prešestnikov poročen, a obema mora biti obstoj zakona znan.[117] Ako se takemu materialnemu in formalnemu

[114] L. 12 § 13 D. 48, 5. Freisen, p. 627. Zhishman, p. 585 ss.

[115] Dictum Gratiani post c. 3, C. 31, q. 1.

[116] c. 1, X, 3, 33; cc. 1—3, 6—8, X, 4, 7.

[117] Ločitev soprogov od mize in postelje nima na obstoj zakona nikakega učinka.

prešestvu pridruži vsaj še ena navedenih kvalifikacij, stopi za oba krivca zadržek v svojo moč.

1. Prvo kvalifikacijo tvori jasno izražena in obojestransko sprejeta obljuba prešestnikov, da se hočeta po smrti nedolžnega soproga poročiti.[118] Samo izražena želja obeh strank ne zadošča. Obljuba je lahko podana pred ali po izvršenem prešestvu, ne sme pa biti za časa prešestva preklicana. Če zakon za časa prešestva dejanski več ne obstoja (kar je pri neizvestnih osebah lahko dvomljivo), tudi zadržek ni podan.

2. Druga kvalifikacija je podana z dejansko bigamijo. Način sklenitve zakona ni odločilen, zadostuje tudi civilna ali nekatoliška poroka, pač pa si morajo biti stranke sveste bigamije. A zadržek nastane tudi tedaj, če je zakon sklenjen v dobri veri, pa se pozneje navzlic ugotovljeni neveljavnosti nadaljuje.[119] Ali je bigamija sledila prešestvu ali prešestvo bigamiji, je za nastanek zadržka brez pomena.

3. Kvalifikacija je podana, ako vsaj en prešestnik brez vednosti ali z vednostjo, toda brez podpore sokrivca izvrši umor nedolžnega soproga. Samo poskušen umor ne zadostuje. Smrt mora biti povzročena po dejanju morilca. Brez pomena pa je, ali je prešestnik umor sam izvršil ali pa ga dal izvršiti po drugi osebi. Umor mora prešestnemu dejanju šele slediti.

II. K v a l i f i c i r a n u m o r s o p r o g a (c o n j u g i c i d i u m u t r o q u e m a c h i n a n t e). Kvalifikacija dejanja obstoji v sporazumu obeh prešestnikov ter v dejansko vsaj po enem izmed nju osebno ali po tretji osebi izvršenem umoru.

Zadržek je človeškega prava in vsled tega spregled mogoč, toda v primerih obče znanega umora soproga težko dosegljiv. V c. 1043 ni izvzet.

C i v i l n o p r a v n o je po §§ 67 in 68 o. d. z. zadržek podan, če je prešestvo dokazano ali če sta si prešestnika

---

[118] Potrebna je torej izrecna r e p r o m i s s i o (fidem sibi mutuo dederunt).

[119] Po tem pravilu obstoja zadržek med onimi osebami, ki so se, dasi katoliško poročene, po prestopu v drugo vero ponovno poročile in ki nadaljujejo svoj drugi zakon po sodno izrečenem razveljavljenju.

zakon obljubila in je eden izmed njiju zakrivil vsaj poskušen umor svojega soproga.

Prešestvo mora biti dokazano, še predno se sklene zakon. Ako se dožene ta dokaz šele pozneje, ko novi zakon že obstoji, nima to na njegovo veljavnost nikakega vpliva. Razen tega je potrebno, da je dokaz dognan ali po sodišču ali pa po priznanju pred kakim političnim oblastvom, nikakor pa ne zadostuje priznanje pred župnikom ali drugim cerkvenim organom.[120]

§ 161.

Zadržek krvnega sorodstva (impedimentum consanguinitatis).

Cc. 96, 1076. Leitner, 145 ss. Knecht, 82 ss. Scherer, § 116. Wernz-Vidal, p. 396 ss. Haring, 477 ss. Schäfer, 204 ss. Groß-Schueller, 275 ss. Sägmüller, § 143. Linneborn, § 30.

I. Krvno sorodstvo pomeni razmerje med osebami, ki izvirajo: ali a) naravnost; ali b) posredno iz skupne tretje osebe. Odločilna za sorodstvo je skupnost krvi, zato consanguinitas.

Pri določevanju sorodstva razlikujemo deblo (stipes), črto (linea) in člen ali koleno (gradus). Deblo imenujemo ono osebo ali ono dvojico, iz katere sorodniki ali naravnost ali pa posredno skupno izhajajo. Črto nazivamo vrsto oseb, ki so izšle iz debla. Črta je ali ravna (linea recta), ali stranska (linea collateralis, obliqua). Prva znači vrsto oseb, ki izvirajo neposredno, t. j. druga iz druge iz skupnega debla. V ravni črti ločimo ascendente in descendente, prednike in potomce. Merodajna je pri tem oseba, od katere štejemo navzgor ali navzdol. Osebe navzgor so ascendenti ali predniki (oče, ded, praded), osebe navzdol pa potomci (sin, vnuk, pravnuk). Stransko črto (brate in sestre in njih potomstvo) zovemo enako (linea aequalis), če je razdalje med dvema ali več sorodniki in skupnim deblom enako. Če je različno, govorimo o neenaki črti.

[120] Dekret dvorne pisarne z dne 6. dec. 1833, v zbirki Manz, zv. 2[18] za §om 67. Po vojvodinskem zak. čl. 31/94 § 13 je pogoj zadržka, da sta zaročenca dogovorno stregla enemu svojih prejšnjih soprogov po življenju. Enako po sbj. gdj. z. § 69 k.

Krvno sorodstvo je že v starem testamentu vsaj v najbližjih členih štelo med zadržke. Tako so bili pri Judih zabranjeni zakoni v prvem členu ravne in stranske črte (med pravimi, a tudi med polbrati in sestrami), zakon deda z vnukinjo, babice z vnukom.[121]

Rimljani so v ravni črti tudi pri nezakonskem sorodstvu ženitev v vseh členih prepovedali, v stranski črti pa zakon med osebami, med katerimi obstoja respectus parentelae, n. pr. med stricem ali teto, staro teto in starim stricem in nečakinjo, nečakom, pranečakom, pranečakinjo.[122]

Glede ostalih sorodnikov stranske črte je meja zadržka v starem rimskem pravu sporna, po novejšem je bil zakon med otroci bratov in sester (consobrini) dopusten, kar je ostal tudi po Justinianovem pravu.[123]

Za določevanje sorodstva so rabili Rimljani prispodobo stopnic (scala), zato so se imenovali členi pod deblom stopnje (gradus). Germanskim narodom je služilo v isto svrho človeško telo. Glava pomeni deblo (skupnega pradeda), posamezni udi (genua) njegovo potomstvo. Kanonsko pravo pa je seglo po podobi drevesa (arbor consanguinitatis[124]), vsled česar se imenuje skupni praded stipes, truncus.

Rimsko pravo in naše civilno pravo določa člene sorodstva na ta način, da šteje rojstva od ene osebe do debla navzgor ter od debla navzdol do druge osebe. Odločilno je število rojstev med dvema sorodnikoma. Tot sunt gradus, quot generationes seu quot personae stipite dempto.

Germansko pravo je štelo člene sorodstva v ravni črti enako kakor rimsko. V stranski črti pa se členi med sorodniki in deblom niso seštevali kakor po rimskem pravu, ampak samo primerjali.

Kanonsko pravo je splošno prevzelo pod Aleksandrom II. l. 1063[125] germanski način štetja, ki je ostalo, dokončno urejeno od Inocenca III.,[126] stalno in nespremenjeno v rabi do danes.

---

[121] Asirci pa so dopuščali celo zakon med materjo in sinom, a pri Egipčanih so bili zakoni med brati in sestrami zelo pogosti. Prim. Wernz-Vidal, p. 400 ss.

[122] L. 53, 39, D. 23, 2.

[123] § 4 J. 1, 10; l. 19 C. 5, 4.

[124] Odtod nemški „Stammbaum". Haring, 478.

[125] c. 2, C. 35, q. 5.

[126] c. 7, X, 4, 14.

Cerkev je že v rimskem cesarstvu skušala dati krvnemu sorodstvu kot zadržku širši obseg, kakor ga je imel po civilnem pravu. Po vzgledu nekaterih partikularnih sinod in po razširjenem običaju, ki je branil pri Germanih zakon sorodnikom do one meje, do katere je segala njih zakonita dedna pravica, je Aleksander II. izrekel, da sega zadržek sorodstva do sedmega člena;[127] a to določilo se vsled pomanjkanja matrik in drugih zanesljivih dokaznih sredstev ni dalo strogo izvajati, tako da so bile potrebne številne izjeme. Zato je Inocenc III. zadržek na četrtem lateranskem zboru l. 1215 skrčil na četrti člen stranske črte kanoničnega štetja. Pri tem je bilo odločilno vedno oddaljenejše sorodstvo, tako da zadržek ni bil podan, ako je bila ena stranka n. pr. v petem, druga pa v tretjem členu sorodna s skupnim deblom.[128] V tem obsegu je zadržek veljal do kodeksa.

Po današnjem pravu tvori zadržek zakonsko ali nezakonsko krvno sorodstvo in sicer v ravni črti neomejeno, v stranski pa do vključno tretjega člena kanoničnega štetja.

Za izračunanje sorodstva navaja c. 96 sledeča pravila: a) v ravni črti: tot sunt gradus quot generationes seu quot personae stipite dempto; b) v stranski, če je enaka: tot sunt gradus quot generationes; če je neenaka: tot sunt gradus quot generationes in tractu longiore. Odločilen je vedno oddaljenejši člen.

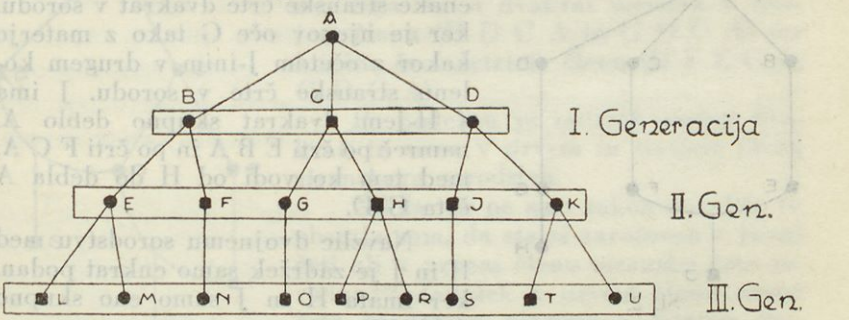

Sl. 1.

Po kanonskem pravu tvorijo sorodstvo 1. člena napram starišem otroci, 2. člena vnuki, 3. člena pravnuki itd., dočim se v stranski črti po kanonskem pravu štejejo samo osebe ene črte do debla in sicer, če sta vrsti neenaki, vedno osebe od oddaljenejšega sorodnika do debla.

[127] c. 2, C. 35, q. 5.

[128] c. 8, 9, X, 4, 14.

Vse s črkami L—U (sl. I) označene osebe so potomci svojega pradeda A ter stoje do njega v 3. členu sorodstva ravne črte (pravnuki); vnuki E—K so z njim v drugem, otroci B—D v prvem kolenu v sorodu, kakor po rimskem pravu.

Brata B, D in sestra C so si v prvem kolenu stranske črte sorodni, ker izvirajo vsi neposredno od debla A, po rimskem štetju pa stoje med seboj v drugem kolenu sorodstva. E in J sta si v drugem kolenu stranske črte sorodna, ker se šteje od debla navzdol do njiju v enakih razdaljih po dve osebi. Po rimskem štetju pa sta si sorodna v 4. kolenu, ker se šteje od E do A navzgor dve osebi in od A navzdol do J zopet dve osebi. F in R sta si sorodna v 3. kolenu, ker je pri neenakem razdalju merodajen oddaljenejši del. Po rimskem in našem civilnem štetju se nahajata v 3. kolenu sorodstva.

Če je podano skupno deblo večkrat, se pomnoži za ravno tolikokrat tudi zadržek (c. 1076 § 2).[129]

Večkratno sorodstvo obstoji:

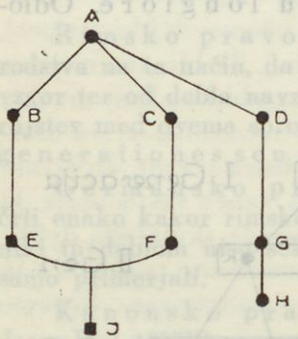

Sl. 2.

1. med potomci sorodnih zakoncev (sl. 2). H je z J v tretjem kolenu enake stranske črte dvakrat v sorodu, ker je njegov oče G tako z materjo kakor z očetom J-inim v drugem kolenu stranske črte v sorodu. J ima s H-jem dvakrat skupno deblo A, namreč po črti E B A in po črti F C A, med tem ko vodi od H do debla A črta G D.

Navzlic dvojnemu sorodstvu med H in J je zadržek samo enkrat podan, ker imata H in J samo eno skupno deblo.[130]

2. Med potomci različnih med seboj večkrat sorodnih oseb.

Brata B in C, kojih oče je A (sl. 3), sta se poročila s sestrama E in F, kojih oče je D. Njihovi otroci G in H ter J in K so si med seboj v drugem kolenu enake črte dvakrat v sorodu.

---

[129] Prejšnje sporno prašanje, ali odločuje pri večkratnem sorodstvu samo bližje ali tudi oddaljenejše deblo, je izgubilo sedaj vsled jasnega besedila c. 1076 § 2 v zvezi s c. 1052 vsak praktičen pomen.

[130] Po prejšnjem pravu je bil v tem primeru zadržek dvojen.

Ako se vzamejo v zakon H in J ter G in K, nastane za otroke N, O ter L, M šestkratno sorodstvo: a) oni so si kot otroci brata in sestre H G ter brata in sestre K J v zakonski zvezi K G in H J v drugem členu enake stranske črte dvakrat sorodni, po materah in očetih; b) oni so si pa tudi v 3. členu enake stranske črte štirikrat v sorodu. L in O imata dva skupna debla D in A, do katerih se pride preko črt L G B A, L K C A, L G E D, L K F D na eni, ter preko črt O J C A, O H B A, O J F D, O H E D na drugi strani.

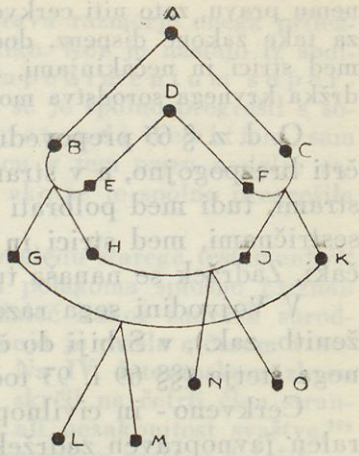

Sl. 3.

Med L in O je podan zadržek krvnega sorodstva štirikrat, dvakrat iz sorodstva označenega pod a), dvakrat iz onega pod b), ker so podana štiri skupna debla (B E, F C, D, A).

3. Med otroci iz zakonov, ki jih sklene ista oseba zaporedoma z lastnimi sorodniki (sl. 4).

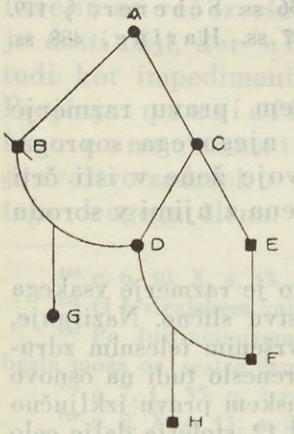

Sl. 4.

G in H sta otroka D-eva iz zakonov D B in D F ter sta kot polbrat in sestra v prvem členu stranskega sorodstva. Razen tega sta si dvakrat sorodna v tretjem členu (H D C A in G D C A) ter končno še v četrtem členu (H F E C A, G D C A).

Po kodeksu je zadržek podan dvakrat, in sicer v prvem in tretjem členu stranskega sorodstva.

Nikdar se ne sme zakon dovoliti, če obstoja sum, da sta si zaročenca v ravni črti ali v prvem členu stranske črte sorodna.[131] Zadržek v prvem členu ravne črte je gotovo osnovan v božjem prirodnem pravu. Glede oddaljenejših členov kakor tudi glede stranskega sorodstva sploh se to ne more trditi, saj je po svetem pismu človeštvo nastalo iz zakonov med brati in sestrami. Toda prašanje je bolj teologično zanimivo, kakor pravno praktično. Gotovo se protivijo zakoni med brati in sestrami narav-

[131] Pri nezakonskem sorodstvu po očetu dokaz ni vedno lahak in se tak dvom večkrat pojavi. Ako dokaz po matrikah ni mogoč, se mora zaslišati mati ali tudi druge priče. Pred poroko zadostuje dokaz po

nemu pravu, zato niti cerkvena, niti državna oblastva ne dajejo za take zakone dispenz, dočim so v oddaljenejših členih, tudi med strici in nečakinjami, med nečaki in tetami spregledi zadržka krvnega sorodstva mogoči.

O. d. z. § 65 prepoveduje zakone med sorodniki v ravni črti brezpogojno, a v stranski črti zakone med brati in sestrami, tudi med polbrati in polsestrami, med bratranci in sestričnami, med strici in nečakinjami, med tetami in nečaki. Zadržek se nanaša tudi na nezakonsko sorodstvo.

V Vojvodini sega razdiralni zadržek do tretjega (§ 11 ženitb. zak.), v Srbiji do četrtega člena stranske črte civilnega štetja (§§ 69 i, 93 točka 9 gdj. z.).

Cerkveno- in civilnopravno je krvno sorodstvo razdiralen javnopraven zadržek, katerega kršitev ima poleg neveljavnosti zakona eventualno za posledico tudi kazen radi krvoskrunstva (§§ 131, 501 k. z., c. 2357 § 1).[132]

§ 162.

Zadržek svaštva (impedimentum affinitatis).

Cc. 97, 1077. Knecht, 87 ss. Leitner, 156 ss. Scherer, § 119. Schäfer, 210 ss. Wernz-Vidal, p. 427 ss. Haring, 488 ss. Linneborn, § 31.

Svaštvo je po sedanjem cerkvenem pravu razmerje enega zakonca do krvnih sorodnikov njegovega soproga. Mož se nahaja napram sorodnikom svoje žene v isti črti in v istem členu svaštva, v katerih je žena z njimi v sorodu in obratno.

Zakonca sama tvorita za se enoto, zato je razmerje vsakega izmed nju do sorodnikov drugega sorodstvu slično. Naziranje, da nastopi ta enotnost soprogov šele z izvršenim telesnim združenjem (copula carnalis perfecta), se je preneslo tudi na osnovo svaštva, ki je nastalo po prejšnjem kanonskem pravu izključno samo iz izvršene spolne skupnosti in to od 12. stoletja dalje celo iz nezakonskega spolnega občevanja, tako da so razlikovali affinitas honesta, legitima, ter affinitas inhonesta, illegitima.

eni priči, za razveljavljenje zakona pa je potreben popoln dokaz po dveh pričah (c. 1791). Haring, 483. Leitner, 152.

[132] Od petega do vštevši sedmega člena povzroči v Srbiji krvno sorodstvo neveljavnost zakona samo v primeru, da so stranke zanj vedele, a se niso pobrigale za dispenzo (§ 80 gdj. z.).

Svaštvo je bilo po prejšnjem pravu razmerje enega prileţnika do sorodnikov drugega prileţnika. Ker je nastalo iz spolnega občevanja, je imelo tudi kot impedimentum superveniens svoje učinke: soprog, ki se je spolno pregrešil s sorodnico svoje žene, je izgubil jus petendi debitum, sam pa je bil napram nekrivemu zakoncu v tem oziru nadalje zavezan. Isto je veljalo enako o ženi, ako se je spolno pregrešila s sorodnikom moža.[133]

Svaštvo je postalo v cerkvi po vzgledu starega testamenta[134] in rimskega prava[135] potom običaja polagoma splošno priznan zadržek, ki je končno segal tako daleč kakor zadržek sorodstva, t. j. do sedmega člena.[136] Ista meja je prišla s časom v veljavo tudi za affinitas illegitima.[137] Na IV. lateranskem zboru (1215) je Inocenc III. obseg zadržka skrčil na četrti člen stranske črte brez razlike na zakonitost ali nezakonitost svaštva,[138] a tridentinski očetje so mejo pri nezakonitem svaštvu določili na drugi člen,[139] dočim je ostal pri zakonitem svaštvu l. 1215 določeni obseg do kodeksa ohranjen.

Cerkveni zakonik je spremenil prejšnjo osnovo zadržka in vrh tega skrčil njegov obseg. Svaštvo nastane iz veljavnega zakona, ne glede na to ali je bil izvršen ali ne. Pojem je sedaj v toliko širši, ker odloča dejstvo veljavne privolitve in ne več izvršena copula carnalis. Na drugi strani pa je dosti ožji, ker affinitas inhonesta sploh, torej tudi kot impedimentum superveniens popolnoma odpade. Prejšnja quasiaffinitas ex matrimonio rato non consummato je sedaj pravo svaštvo. V ravni črti je svaštvo zadržek v vseh členih, v stranski pa sega do vštetega drugega člena.

---

[133] c. 6, 10, X, 4, 13.

[134] O leviratskem zakonu, ki pomeni izjemo, prim. Leitner, 117.

[135] Po Justinianovem pravu je segal zadržek v stranski črti do brata moža oz. sestre žene. L. 5, 8, 9, C. 5, 5.

[136] c. 7, C. 35, q. 2 et 3.

[137] c. 2, X, 4, 13; c. 2, X, 4, 14.

[138] c. 8, X, 4, 14. Obenem je Inocenc III. odpravil svaštvo druge in tretje stopnje (affinitas secundi et tertii generis). Affinitas primi generis je nastala med enim prileţnikom in sorodniki drugega; affinitas secundi generis je bilo razmerje enega prileţnika do oseb, ki so bile drugemu prileţniku affines primi generis; affinitas tertii generis pa razmerje enega prileţnika do oseb, ki so bile drugemu prileţniku affines secundi generis.

[139] Sess. 24, de ref. matr., cap. 4.

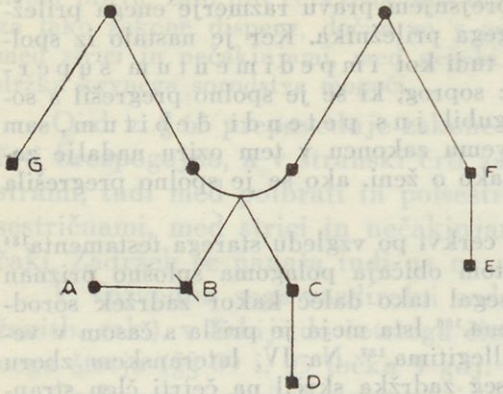

Sl. 5.

Zato ne more mož A (sl. 5) po smrti svoje žene B poročiti: njeno sestro C (1), hčerko sestre svoje žene D (2/1), teto svoje žene F (2/1), njeno hčerko E (2).

Svaštvo kot zadržek je napram osebam, do katerih stoji en soprog v večkratnem sorodstvu, podano za drugega soproga tolikrat, kakor za prvega sorodstvo. Večkratno svaštvo pa nastane napram istim osebam tudi na ta način, da se poroči po smrti enega zakonca preostali soprog z osebo, ki je bila z umrlim zakoncem v sorodu (c. 1077 § 2).

Prvi primer: Dva brata iz rodbine A poročita dve sestri iz rodbine B (sl. 6).

Ker sta G in H sestrični po materah in očetih, torej v dvojnem sorodstvu, je tudi I s H v dvojnem svaštvu (c. 1077 § 2 n. 1).

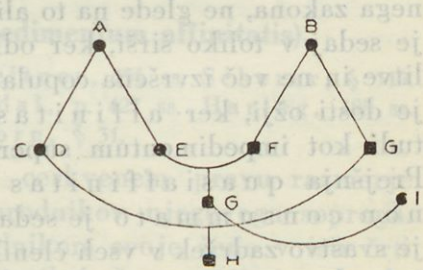

Sl. 6.

Drugi primer: A poroči hčerko C iz rodbine B; po njeni smrti pa njeno sestro D (sl. 7). S tem nastane med njim in sestro njegove druge žene E dvojno svaštvo, osnovano na dveh zaporednih veljavnih zakonih s sorodnicama iste osebe (c. 1077 § 2 n. 2). Smrt prvega soproga z zakonom vstvarjenega svaštva ne izbriše.

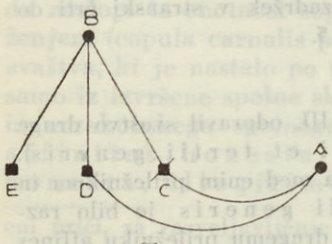

Sl. 7.

Zadržek je človeškega prava, zato je spregled mogoč. Vendar se v ravni črti, ako se oslanja svaštvo na izvršen zakon, dispenza ne dovoljuje (c. 1043).

Kodeks se sklada glede zadržka svaštva povsem s §§ 65, 66 o. d. z.; svaštvo nastaja civilnopravno iz sklenitve veljavnega zakona ter obsega v ravni črti vse člene, v stranski pa prva dva po kanoničnem štetju, toda z omejitvijo na brate in sestre roditeljev ter na bratrance in sestrične. Po vojvodinskem pravu tvori svaštvo zadržek samo v ravni črti (§ 11 zak. čl. 31/94), ravno tako v Nemčiji (§ 1327 d. z.). Po sbj. gdj. z. so merodajna cerkvenopravna določila (§§ 55, 56, 93, točka 9), ki prepovedujejo zakon v stranski črti do vštetega petega člena svaštva.[140]

§ 163.

Zadržek javne dostojnosti (impedimentum publicae honestatis).

C. 1078. Knecht, 89 ss. Leitner, 164 ss. Wernz-Vidal, p. 448 ss. Haring, 491 ss. Schäfer, 216 ss. Linneborn, § 32.

V prejšnjem pravu se je nazival zadržek tudi impedimentum quasiaffinitatis. Nastal je iz zaroke ali iz veljavnega, toda neizvršenega ter iz neveljavnega zakona. V prvem primeru je segal do prvega člena ravne in stranske črte, v drugem pa do četrtega člena kakor pravo svaštvo.[141]

Po sedanjem pravu nastaja zadržek a) iz neveljavnega, bodisi izvršenega ali neizvršenega zakona; b) iz javnega ali notornega konkubinata.[142]

---

[140] Milaš-Pessić, 612 ss. Zsishman, 317 ss. Osebe, ki stoje med seboj v razmerju „respectus parentelae", pa se tudi v šestem in sedmem členu svaštva ne smejo poročiti, ako bi nastala iz takih zvez „confusio nominum". Glej spodaj, Dodatek, § 5.

[141] Cc. 3, 8, X, 4, 1; cc. 4, 6 X, 4, 2; Trident., sess. 24, de reform. matr., cap. 3. Zadržek je poznalo tudi Justinianovo pravo ter je iz javne dostojnosti branilo sinu zakon z zaročenko očeta, zaročenki sinovi zakon z očetom zaročenca, zaročencu zakon z materjo zaročenke. L. 12 §§ 1, 2, l. 14 § 4 D. 23, 2; § 9 I. 1, 10; l. 6, 8, D. 38, 10. — V pravoslavni cerkvi je polsvaštvo (quasiaffinitas) v tem obsegu še danes kot razdiralen zadržek priznano in se razteza tudi na zakon z zaročenko bratovo. Milaš-Pessić, 617, Krmčija, gl. 48, gr. 7, 10. Zsishman, 358 ss. Spodaj, Dodatek, § 5.

[142] Iz zaroke zadržek sploh ne nastaja več, a prejšnja quasiaffinitas iz veljavnega, toda neizvršenega zakona je postala pravo svaštvo. Na nju mesto je stopil javen ali notoren konkubinat.

Konkubinat pomeni spolno razmerje, ki bodi po volji prileţnikov zakonskemu slično in je kot trajno mišljeno (commercium carnale habituale).

Konkubinat mora biti concubinatus verus, concubinatus praesumptus[143] ne zadostuje; vrh tega je potrebno, da je konkubinat javen ali notoren. Javen je, če ve zanj že večje število ljudi ali pa bo po vseh prilikah sodeč zanj vsaj v bodoče izvedelo. Notoren pa je notorietate juris tedaj, kadar je ugotovljen s pravomočno sodbo ali po priznanju grešnika pred sodiščem, notorietate facti pa tedaj, če je obče znan ali pa s takimi okolnostmi zvezan, da se z nikakimi zvitimi sredstvi ne da več prikriti in tudi ne zagovarjati (c. 2197). Na isto svojstvo je sklepati brez dvoma tudi na podlagi sodbe civilnega sodišča ali pred njim podanega priznanja. V drugih primerih pa je dokaz o javnosti ali notornosti težaven, osobito, če stranke to razmerje taje.[144] Kadar javnost ali notornost nista ugotovljeni, se zadržek ne bo smel uveljavljati.

Pri zadržku, ki izvira iz neveljavnega zakona, naj je neveljavnost strankama znana ali ne, ni odločilno, ali izhaja ničnost iz razdiralnega zadržka ali iz dejstva, da zakon ni bil sklenjen v predpisani obliki. Zato nastane zadržek za osebe, ki so na katoliško obliko vezane, tudi iz civilno ali pred nekatoliškim dušebrižnikom sklenjenega zakona. Civilno ali drugače nekatoliško poročene osebe, navedene v c. 1099 § 1, se ne smejo smatrati kot konkubinarji, ker je pri njih podan affectus et consensus maritalis, dočim ga konkubinarji nimajo. Zanje nastane iz neveljavno sklenjenega zakona zadržek javne dostojnosti, dočim izhaja za osebe, navedene v § 2 omenjenega kanona iz sklenjenega (veljavnega) zakona pravo svaštvo.[145] Brez dvoma je hotel zakonodajalec matrimonia invalida ločiti od konkubinata, zato omenja vsak primer zadržka javne dostojnosti posebej.

Zadržek sprečuje veljavnost zakona v prvem in drugem členu ravne črte med možem ter sorodnicami žene ter med ženo in sorodniki moža. Stranska črta je iz zadržka izločena. Zato n. pr. mož ne more poročiti matere ali hčerke

[143] Prim. glede klerikov c. 133 § 4.

[144] Haring, str. 493 op. 1 naglaša, da niti dejstvo, da obstojajo nezakonski otroci, ne tvori dovoljnega dokaza, ako mož, ki velja v javnem mnenju za prileţnika matere, očetovstva ne prizna.

[145] Prejšnje pravo ni priznalo civilnemu zakonu niti „figuram matrimonii", zato je koncilska kongregacija 13. marca 1879, A. S. S. XIII, p. 126 odločila, da iz takega zakona quasiaffinitas ne nastopi. Izjema je v sedanjem pravu odpadla. Prim. Haring, 492 op. 6. Schäfer, 217. Wernz-Vidal, p. 454, je nasprotnega mnenja trdeč, da velja odlok koncilske kongregacije še danes in da tvori pri civilnih poročencih osnovo zadržka konkubinat.

ali vnukinje svoje priležnice, ki jih ta ima iz kake prejšnje spolne zveze. Isto velja za ženo glede očeta, deda, sina ali vnuka moža.

Zadržek je človeškega prava, zato za nekrščene brez obveznosti. V drugem členu je samo zadržek nižje stopnje (c. 1042 § 2 n. 3).

Civilno pravo o. d. z. in vojvodinskega zak. čl. 31/94 zadržka javne dostojnosti ne pozna. Po civilnem pravu za Srbijo velja isto kakor po iztočnem cerkvenem pravu.

§ 164.

Zadržek duhovnega sorodstva (impedimentum cognationis spiritualis).

C. 1079. Lib. X, 4, 11. Lib. VI, 4, 3. Leitner, 166 ss. Schäfer, 220 ss. Haring, 484 ss. Scherer, § 117. Wernz-Vidal, p. 462 ss.

Ker velja krst za duhovno nadprirodno rojstvo človeka, kateremu se podeli, so kristjani že zgodaj prispodabljali odnošaje med delivcem krsta in krščeno osebo razmerju med roditelji in otroci, in tako je postal najprej po običajnem pravu zakon med temi osebami radi duhovnega sorodstva zabranjen. Isto načelo so uporabljali s časom tudi na ostale pri krstu udeležene osebe, osobito na botre. Cesar Justinian je ta običaj v svojem zakonodavstvu potrdil.[146]

V zapadni cerkvi je za dobe klasičnega kanonskega prava zadržek bil dosti obsežen. Duhovno sorodstvo je izhajalo tudi iz birme[147] in vrh tega je teorija glosatorjev vstvarila več vrst duhovnega sorodstva ter je razlikovala: paternitas spiritualis, t. j. razmerje botrov odnosno krstitelja do krščenca; fraternitas spiritualis, razmerje krščenca do otrok botrov in do otrok krstitelja; compaternitas (commaternitas) spiritualis directa, razmerje botrov odnosno krstitelja do roditeljev krščenca; compaternitas indirecta ali affinitas spiritualis, razmerje roditeljev krščenca do soprogov njegovih botrov. Slično so nazivali paternitas spiritualis indirecta razmerje krščenca do soprogov botra in krstitelja. Enako kakor iz krsta so izhajale vse navedene vrste duhovnega sorodstva tudi iz birme.

Sličen zadržku duhovnega sorodstva je bil impedimentum catechismi, ki je obstojal med katehumenom in njegovim učiteljem (katehetom).

---

[146] L. 26, C. 5, 4.

[147] Po obredih vzhodne cerkve se birma podeljuje istočasno s krstom.

Po sedanjem pravu tvori zadržek samo iz krsta nastala paternitas spiritualis, tako da se krstitelj in boter s krščencem ne moreta veljavno poročiti. Odpadle so kot zadržki fraternitas spiritualis ter compaternitas (commaternitas) spiritualis directa et indirecta iz krsta ter vse vrste duhovnega sorodstva iz birme, ki je postalo kot zadržek vsled predpisa, da bodi boter istega spola z birmancem (c. 796 n. 2), itak brez pomena.

Ker je sedaj obseg zadržka jasno določen, so izgubila vsa prejšnja sporna prašanja, kako daleč se posamezne vrste duhovnega sorodstva kot zadržki raztezajo,[148] svojo aktualnost. Isto velja glede prašanja, ali more duhovno sorodstvo tudi kot impedimentum superveniens vplivati (če so roditelji svojega otroka sami krstili ali mu botrovali).[149] Botrstvo roditeljev bi bilo namreč po c. 765 n. 3 neveljavno, (zasilni) krst otroka po očetu ali materi pa vstvari duhovno sorodstvo samo med otrokom in osebo, ki krst izvrši.

Ako se krst pogojno ponovi, nima to niti za botre pri prvem niti za one pri drugem krstu duhovnega sorodstva za posledico, razen če so botrovale vsakokrat iste osebe (c. 763 n. 2). Enako pravilo velja pač tudi glede krstitelja, dasi v določilu ni omenjen.

Zadržek ne zadene zastopnikov botrov in tudi botrov samih ne, ako niso krščeni, ker bi bilo botrstvo nekrščenih oseb neveljavno (c. 765 n. 1).

Zadržek je juris humani in šteje med impedimenta minoris gradus.

§ 165.

Zadržek zakonitega sorodstva (impedimentum dirimens cognationis legalis).

Na zadnjem mestu je navedeno v vrsti razdiralnih zadržkov zakonito sorodstvo, toda samo za one države, za

[148] Sporno je bilo, ali se fraternitas spiritualis razteza tudi na brate in sestre krščenca, ali zadene tudi po izvršenem krstu rojene otroke, dalje ali nastane compaternitas indirecta samo iz zakona, ki je bil pred botrovanjem izvršen (c. 1, 2 in VI°, 4, 3). Tridentinski zbor (sess. 24, de ref. matr., cap. 2) je zadržek skrčil na paternitas in compaternitas spiritualis directa.

[149] Kumovanje lastnemu detetu je po pravu iztočne cerkve kot impedimentum superveniens razlog za razvezo zakona. Milaš-Pessić, 614, 636, sintagma Blastarov, B, 8.

katere je ta zadržek z razdiralno močjo tudi v civilnem pravu uzakonjen.

Ker gre za kanoniziran civilnopravni predpis, je treba za veljavnost zakona v vseh primerih poleg dispenze cerkvenega tudi spregleda civilnega oblastva.[150]

IV. Poglavje.

Spregled in prenehanje zakonskih zadržkov.

§ 166.

Za spregled pristojni organi.

Cc. 1040, 1043 ss. Knecht, 99 ss. Leitner, 268 ss. Schäfer, 93 ss. Haring, 527 ss. Sägmüller, § 150. Scherer, § 133. Wernz-Vidal, p. 479 ss. Linneborn, 100 ss.

Nekateri zadržki odpadejo sami po sebi s pretekom časa, n. pr. zadržek nezadostne starosti, nekateri vsled drugih, od odločitve strank odvisnih okolnosti, kakor zadržek različne in mešane vere, ako se spreobrne nekatoliška stranka, nekateri zopet vsled dogodkov, ki so od volje strank neodvisni, kakor zadržek zakonske vezi, ako se razveže ali razveljavi zakon, nekateri končno vsled dispenze, ki jo dovoli pristojno oblastvo.

Spregled (dispensatio) pomeni na tem mestu odredbo cerkvenega predstojnika, s katero se veljavnost obstoječega zakonskega zadržka za konkreten primer ukine. Med dispenzami ločimo:

1. take, ki se dovolijo za bodoči in take, ki se nanašajo na že sklenjeni zakon (dispensatio ad matrimonium contrahendum et ad matrimonium invalide jam contractum);

[150] Civilno pravo o. d. z., § 119, pozna za nekatolike, a vojvodinski ženitbeni zakon § 20 za vsakogar brez izjeme še zadržek sokrivde na dejstvu, vsled katerega je bil obstoječi zakon razvezan. Razvezanemu zakoncu je zabranjeno, da poroči osebo, glede katere je bilo v spornem postopanju radi razveze dokazano, da je po prešestvu, hujskanju ali sicer na kazniv način dala povod za razvezo.

2. dispenze za zunanje in za notranje območje, bodisi zakramentalno ali nezakramentalno. Dispenze prve vrste se tičejo javnih, dispenze druge vrste tajnih zadržkov. Prve učinkujejo za obojno območje, druge samo pro foro interno, tako da je potrebna vedno nova dispenza za zunanje območje, ako zadržek pozneje postane javen in je bil spregled prvič dovoljen in foro interno sacramentali (cc. 202, 1047);

3. dispenze in forma gratiosa et in forma commissoria. Prve se v izrednih primerih podele prosilcem neposredno (osobito vladarjem), pri drugih sodelujejo ordinariji na ta način, da jim rimska stolica ali podelitev poveri ali pa vsaj izvršitev dovoljenega spregleda naroči;

4. dispenze v lastnem in prenešenem delokrogu (dispensatio ex jure proprio vel delegato), pri čemur je odločilno, ali spregleda cerkveni predstojnik zadržek na osnovi svoje redne uradne oblasti ali pa na podlagi pooblastitve v imenu višjega predstojnika.

Dispenzacijska oblast pristoja različnim organom v različnem obsegu in sicer:

I. Papežu. Načeloma ima pravico spregledati zakonske zadržke samo sv. stolica, ker je vsa zakonodaja glede ženitbenih zabran in zaprek njej pridržana (c. 1038). Vesoljni cerkveni zbor, ki ima s papežem enako oblast, v tem prašanju praktično ne prihaja v poštev, ker se ne vmešava v poedine posle cerkvene vlade. Po c. 80 more od prepisov vsakega zakona oproščati le zakonodajalec sam ali njegov predstojnik ali pa tisti, kogar sta ta dva izrecno pooblastila. To pravilo povdarja glede zakonskih zadržkov c. 1040 še posebej. Papež pa je vezan na absolutno veljavo onih zadržkov, ki so prirodnega ali pozitivno božjega prava, kakor spolna nezmožnost, krvno sorodstvo v prvem členu ravne črte ter obstoječa zakonska vez. A sv. stolica tudi nikdar ne dovoljuje dispenz od zadržkov, katerih prirodnobožjepravni značaj je sporen, kakor pri zadržku krvnega sorodstva v oddaljenejših členih ravne črte ter prvega člena stranske črte (med brati in sestrami).

Spregledati se smejo samo zadržki človeškega prava, vendar se nahajajo tudi med temi taki, za katere se dispenza

ali sploh nikdar ali pa vsaj samo v najredkejših primerih dovoli.[151]

Število zadržkov, za katerih spregled je treba prositi neposredno v Rim, dandanes ni veliko, ker imajo škofje in papeževi poslaniki obsežna pooblastila. Zato je priporočljivo, da se stranke v vsakem slučaju najprej obrnejo na ordinarija.

Dispenzacijsko oblast papeževo izvršujejo v njegovem imenu in sicer

1. za zunanje območje:

a) sv. oficij (S. C. S. O.), ki je izključno pristojen za zadržke različne in mešane vere (c. 247);

b) kongregacija za zakramente (S. C. de Sacr.) glede vseh drugih zadržkov. Njena pristojnost se razteza tudi na misionske dežele, ne pa na pripadnike vzhodne cerkve;

c) kongregacija za vzhodno cerkev v vseh primerih, v katerih vsaj ena stranka pripada kakemu vzhodnemu obredu;

d) kongregacija za religioze glede zadržka zaobljube čistosti, ki so jo storili člani redov in kongregacij.

2. Za notranje območje deli dispenze sv. penitenciarija. Ako dovoli spregled in forma gratiosa, je smatrati, da je odlok izdan pro foro interno non sacramentali. Kadar pa je odlok izdan in forma commissoria, velja dispenza za podeljeno pro foro interno sacramentali, izvršitev je poverjena spovedniku. Razlika v podelitvi je praktično važna radi c. 1047, po katerem je treba vpisati odlok prve vrste, ako v njem ni nasprotno odrejeno,[152] v tajno knjigo škofijske kurije. Če postane poprej tajni zadržek pozneje javen, ni treba nove dispenze za zunanje območje. Potreba vpisa v tajno knjigo obstoja tudi v primeru, da do-

[151] Dispenze se ne dovoljujejo pri zadržku svaštva prvega člena ravne črte iz izvršenega zakona in tudi ne pri zadržku javnega umora soproga. Zelo redke so dispenze pri zadržkih nezadostne starosti, različnosti vere, tajnega umora soproga, otmice, višjega posvečenja, slovesne samostanske zaobljube. Prim. Haring, 528.

[152] V tem primeru se odlok vpiše v tajno knjigo penitenciarije same. Prim. Wernz-Widal, p. 491 op. 37.

voli dispenzo in foro interno non sacramentali ordinarij ali drug duhovnik.

Zadržki, katere spregleduje sv. penitenciarija, so oni, ki so po svoji naravi in tudi dejansko tajni (imped. natura sua et simul de facto occulta), dočim so zadržki zunanjega območja oni, ki so ali po svoji naravi ali pa dejansko javni.

Za pristojnost sv. penitenciarije pa po cerkveni praksi ne odloča pojem javnosti po c. 1037 (dokazljivost v zunanjem območju) ampak pred kodeksom veljavno pravo, tako da rešuje omenjeno oblastvo dispenzacijske prošnje tičoče se po naravi in dejansko tajnih zadržkov, t. j. takih, ki so po svojem nastanku prikriti in so dejansko znani samo maloštevilnim zanesljivim osebam, tako da ni verjetno, da bi se znanje o njih razširilo, dasi je možnost dokaza v zunanjem območju podana. Pred poroko spregleduje sv. penitenciarija v opisanem smislu prikrite zadržke hudodelstva, zaobljube ter tajnega nezakonskega sorodstva, po že sklenjenem zakonu pa razen teh še nekatere po svoji naravi javne, dejansko pa tajne zadržke, osobito duhovno sorodstvo, krvno sorodstvo v tretjem a tudi v drugem členu, če je ostal zadržek deset let tajen in sta mož in žena veljala za zakonita soproga.[153]

Če gre za javen in h krati za tajen zadržek, je za spregled prvega pristojna kongregacija za zakramente. V prošnji nanjo se tajni zadržek zamolči. Tajni zadržek spregleda sv. penitenciarija, kateri se imena strank zamolče, javni zadržek pa se v prošnji samo omeni.[154]

Za časa sedisvakance ohrani sv. penitenciarija svoja pooblastila, druge kongregacije pa samo za tekoče posle.[155]

II. Krajevnim ordinarijem, ki dele dispenze 1. v lastnem uradnem delokrogu (potestate ordinaria propria); 2. na osnovi občega prava in sicer v nekaterih primerih vedno, v drugih pa samo v sili (potestate ordinaria vicaria);[156] 3. v prenešenem delokrogu na podlagi pooblastil.

1. V lastnem uradnem delokrogu ordinarijem ne pristoja nikaka dispenzacijska oblast. V poštev bi prihajali samo posebni škofijski predpisi, ki veljajo v poedinih diecezah glede postopanja v zakonskopravnih zadevah. Glede teh bi smel škof dovoliti, da se v konkretnem primeru ne izvajajo.

---

[153] Wernz-Vidal, p. 492.
[154] Wernz-Vidal, p. 493.
[155] Const. „Vacante sede ap." n. 16, 23.
[156] Wernz-Vidal, p. 495.

2. Vsled pooblastila, podeljenega jim v občem pravu (potestate ordinaria vicaria), smejo ordinariji spregledati splošno a) zadržek zasebnih zaobljub vsem svojim pripadnikom, naj se mude kjerkoli, in tujcem v mejah svoje škofije, ako je podan pravičen razlog, ako dispenza ne posega v pridobljene pravice drugih oseb in ako spregled zaobljube ni pridržan rimski stolici (cc. 1313 n. 1, 1309);[157] b) dejansko dvomljive zadržke (dubium facti) take vrste, da rimska stolica glede njih dispenze navadno dovoljuje (c. 15).[158]

V primerih sile pa so ordinariji pooblaščeni:

a) da spregledajo v smrtni nevarnosti v svrho pomirjenja vesti in pozakonitve morebitnih nezakonskih otrok svojim pripadnikom v škofiji in izven nje, tujcem v mejah škofije, tako predpisano cerkveno obliko poroke kakor tudi vse zadržke človeškega prava, naj bodo javni ali tajni, enkrat ali večkrat podani. Izvzeta sta samo zadržka mašniškega posvečenja (ordo presbyteratus) ter svaštva v ravni črti iz izvršenega zakona. Pogoj je, da vsled dispenze ne nastane pohujšanje in da se pri različni in mešani veri dajo običajne varščine. Ni pa ta polnomoč ordinarijev po sedanjem pravu omejena na bolne konkubinarje, kakor je bila doslej,[159] ampak se razteza na vse osebe, ki se nahajajo v smrtni nevarnosti bodisi radi bolezni bodisi radi zunanjih vzrokov, n. pr. predstoječe težke operacije, preteče vojne ali justifikacije.[160] Zadostuje smrtna nevarnost, ki preti eni stranki. Po besedilu kanona 1043 se pooblastilo nanaša na dispenze pred poroko in po poroki, ne vključuje pa pravice za dovolitev ozdravljenja v korenini.

b) Ako se razkrije[161] zakonski zadržek v času, ko je že vse pripravljeno za poročno slovesnost in se poroka brez verjetne težke škode ne more odložiti vse dotlej, da se izposluje dispenza v Rimu, so ordinariji pooblaščeni postopati na isti način kakor pri grozeči smrtni nevarnosti (c. 1045 § 1).

Pooblastilo se nanaša tudi na primere, v katerih gre za konvalidacijo že sklenjenega zakona, ako je z zamudo zvezana enaka

---

[157] Glej zgoraj § 148 besedilo pred opazko 55.

[158] Pravica ordinarija, da spregleda oklice (c. 1028), da dovoli poroko v zasebni hiši ali pri mešanih zakonih poroko v cerkvi (c. 1109, §§ 2, 3), ne spada v to zvezo, ker se ne tiče zadržkov.

[159] Sv. oficij 20. febr. 1888. Wernz-Vidal, p. 496.

[160] Periculum mortis ni articulus mortis. Wernz-Vidal, l. c.

[161] t. j. župniku ali ordinariju sporoči. Interpret. kom. 1. marca 1921, A. A. S. XIII, 178.

nevarnost (težke škode) in se ne more spregled izposlovati pravočasno v Rimu (c. 1045 § 2).[162]

3. Ordinariji dovoljujejo dispenze na osnovi posebnih pooblastil (potestate delegata) v okviru, ki je v teh pooblastilih določen. Pooblastila podeljujejo ordinarijem, ki zanje prosijo, rimska oblastva, ki so po kodeksu za dotične dispenze pristojna, t. j. sv. penitenciarija, sv. oficij in kongregacija za zakramente, za misionske dežele pa propaganda.[163] Pooblastila se glase na pet let, t. j. za dobo med enim službenim poročilom o stanju škofije in med bodočim.[164] Za spregled relativnih zadržkov sta ordinarija ženina in neveste enako pristojna. Obsežna dispenzacijska pooblastila imajo poleg ordinarijev tudi papeževi poslaniki.

III. Župnikom, duhovnikom poročiteljem in spovednikom: 1. Ob smrtni nevarnosti, ki preti eni stranki ali obema, imajo pod pogojem, da se ni mogoče obrniti za dispenzo niti na ordinarija, tudi župniki in duhovniki, ki poroko vrše, pod istimi okolnostmi in v istem obsegu kakor ordinariji zakonito dispenzacijsko pravico, spovednik pa samo pri delitvi zakramenta pokore za območje vesti (c. 1044).

Župnik v smislu zakona je vsak duhoven s polno župnijsko jurisdikcijo, a tudi od župnika za poroko posebej pooblaščeni duhovnik spada sem, ker imajo enako pravico v tem primeru celo nedelegirani duhovniki.[165] Duhovnik poročitelj je oni, ki poroko vrši ali na osnovi župnikovega pooblastila ali brez take polnomoči iz razloga, ker ordinarija, župnika ali njihovih pooblaščencev ni ali pa se ne more priti pravočasno do njih (c. 1098 n. 2).

Spovednik sme spregledati samo zadržke strogo notranjega območja, t. j. take, ki so po svoji naravi in dejansko tajni. Ako zazna spovednik pri spovedi za zadržek, ki je po svoji naravi javen, dasi je dejansko tajen, mora spovedancu svetovati, da se obrne na župnika, ali pa mora to sam za spovedanca z njego-

[162] Če je prošnja šla že v Rim, a se rešitev od tam zakasni, smatra Wernz-Vidal škofa za upravičenega dati dispenzo, ako so se slovesnosti nastavile tako, da se je smelo z rešitvijo tedaj že računati. l. c., 499.

[163] Wernz-Vidal, p. 505.

[164] Naši ordinariji so od l. 1922 od sv. oficija pooblaščeni celo za dispenze od zadržkov mešane in različne vere.

[165] Haring, 532 op. 6. Leitner, 336.

vim pristankom storiti. Drugače bi bilo tedaj, če je poklicani spovednik obenem duhovnik poročitelj in mu spovedanec zadržek po njegovem nasvetu razkrije izven spovedi. Po župniku ali duhovniku poročitelju za zunanje območje podeljena dispenza se mora naznaniti ordinariju v svrho, da ukaže njen vpis v poročno knjigo (c. 1047).

Župnik in duhoven poročitelj imata ob smrtni nevarnosti dispenzacijsko oblast za zunanji in notranji forum. Od narave zadržka je odvisno, za katero območje naj svojo oblast uporabita. Pri zadržkih, ki so po svoji naravi in dejansko tajni, na se dovoli spregled in foro interno extrasacramentali, ako se razkrije zadržek izven spovedi. V tem primeru je treba podelitev dispenzo sporočiti škofijski kuriji, da se tam v smislu c. 1047 vpiše v tajno knjigo, s čemer je zasigurana njena veljavnost tudi za zunanji forum. Pri javnih zadržkih se mora podeliti dispenza za zunanje območje. Spovednik pa sme spregledati zadržke vedno samo pro foro interno sacramentali; možnost vpisa podeljene dispenze tukaj odpade.[166]

2. Ako gre za druge nujnosti (c. 1045),[167] so prej navedeni duhovniki pod pogojem, da se ni več mogoče obrniti na ordinarija ali vsaj ne brez nevarnosti, da se s tem krši tajnost, pooblaščeni za spregled zadržkov enako kakor ordinariji, toda njih pooblastilo je omejeno na tajne primere. Ako je zadržek dejansko tajen, t. j. razen strankam samo maloštevilnim zanesljivim osebam znan, a po svoji naravi javen (n. pr. zakonsko krvno sorodstvo, svaštvo), naj župnik ali duhovnik poročitelj podeli dispenzo in foro interno extrasacramentali. Spovednik je tudi po c. 1045 omejen na spregled po naravi in dejansko tajnih zadržkov pri spovedi, ker ni razloga, da bi bila njegova oblast ob neodložljivosti poroke večja kakor ob smrtni nevarnosti.[168]

Pri uporabljanju teh določil bo posebno važno paziti na uspeh, ki se doseže z dispenzami, podeljenimi na opisani način, v državnem območju. Pomirjenje vesti bo prišlo v poštev pri strankah, ki so že civilno veljavno poročene, dočim bi pozakonitev otrok v primerih, kjer bi po civilnem pravu zakon med strankama ne bil mogoč, pač ne mogla biti odločilna.[169]

---

[166] Wernz-Vidal, p. 513 ss. Haring, 533. Linneborn, 114 s.

[167] Casus perplexus prejšnje doktrine, t. j. odkritje zakonskega zadržka neposredno pred poroko.

[168] Wernz-Vidal, p. 515. Vermeersch-Creusen, tom. II, n. 354.

[169] Prim. Haring, 533.

§ 167.

Prošnje za spregled in dispenzacijski razlogi.

Wernz-Vidal, 522 ss, 517 ss. Schäfer, 115 ss. Leitner, 276 ss. Haring, 533 ss. Linneborn, 128 ss, 105 ss.

I. Za prošnje, ki jih vlagajo praviloma župniki, in sicer pri relativnih zadržkih župnik neveste, obstojajo stalni obrazci, ki so različni pri dispenzah pro foro externo in pro foro interno. Župnik predloži pri javnih zadržkih zadevo vedno svojemu ordinariatu, kjer se napravi pravilna vloga na rimsko stolico, ako ordinarij sam nima potrebnega pooblastila.

V prošnjah se morajo zadržki natančno navesti in opisati, pri sorodstvu in svaštvu označiti črte in členi obeh nupturientov, tudi je treba opozoriti na morebitno večkratno sorodstvo ali svaštvo in priporočljivo je, da se doda primerna sličica (rodovnik). Neobhodni so razlogi, iz katerih naj se dispenza dovoli. Prošnje za spregled javnih zadržkov morajo vsebovati nadalje tudi imena, starost, domovališče in vero prosilcev, župnijo in škofijo, v katero spadajo, morebitne posebne okolnosti ter navedbo denarnega zneska, ki so ga stranke sposobne plačati. Prošnje za spregled tajnih zadržkov se poslužujejo namišljenih imen. V njih mora biti označen natančen naslov one osebe, kateri naj se dostavi dispenzacijski odlok.

Vsaka prošnja povej nadalje, ali gre za bodoči ali za že obstoječi, za izvršen ali neizvršen, putativen ali mala fide sklenjen zakon.

Prošnje smejo stranke vedno vložiti neposredno v Rim. Toda praksa rimske kurije se vsaj pri javnih zadržkih ozira vedno samo na vloge, ki so predložene od ordinarijev ali katerim je vsaj mnenje ordinariata dodano.[170]

Prošnje za dispenze pro foro interno sme vložiti župnik (ali spovednik) tudi naravnost na penitenciarijo v Rim, kar bo pač storil tedaj, če bi bila vsled predložitve ordinariju ogrožena čast prosilcev ali pa spovedna tajnost.[171] Ako sta podana h krati javen in tajen zadržek, se v prošnji na

[170] Haring, 536.

[171] Ako se posluži župnik ali spovednik kakega agenta v Rimu, naj se mu pošlje prošnja v zapečatenem pismu. Haring, istotam.

kongregacijo tajni zadržek zamolči,[172] v vseh drugih primerih je treba na konkurenco izrečno opozoriti. S pristankom strank bi bilo dopustno prositi tudi za spregled tajnega zadržka kongregacijo za zakramente; v tem primeru bi dispenza pro foro interno sploh odpadla.[173]

Odloki, s katerimi se dispenzacijske prošnje rešujejo, imajo ali obliko brev ali pa navadnih reskriptov; glede leteh veljajo obča načela o reskriptih (cc. 36—62), ki so v cc. 1048—1057 še nekoliko dopolnjena.

Ako se je prošnja za dispenzo poslala neposredno rimski stolici, potem naj se ordinariji svojega morebitnega pooblastila ne poslužujejo, razen, če imajo za to nujne in tehtne razloge; v tem primeru pa morajo takoj obvestiti rimsko stolico.

Kdor ima splošno pooblastilo za spregled določenega zadržka, sme podeliti dispenzo tudi v primeru, da je dotični zadržek večkrat podan, ako se indult izrecno ne glasi drugače. Splošno pooblastilo za spregled zadržkov več različnih vrst, bodisi razdiralnih ali oviralnih, upravičuje pooblaščenca, da spregleda vse, ako so v posameznem primeru vsi podani (c. 1049).

Če gre za javne zadržke, na katere se pooblastilo glasi le d e l o m a, se mora za spregled v s e h naprositi rimska stolica. Ako pa je ta dispenzo že dovolila in se šele kasneje odkrijejo zadržki, na katere se pooblastilo razteza, jih sme spregledati pooblaščenec (1050).

Spregled razdiralnega zadržka, dovoljen ex potestate ordinaria ali pa na podlagi s p l o š n e g a indulta, vsebuje ipso facto tudi dovoljenje za pozakonitev že rojenih ali pa šele spočetih otrok, izvzemši one, ki izvirajo iz prešestva ali iz sakrilegija (c. 1051).

Spregled zadržka krvnega sorodstva ali svaštva velja tudi v primeru, da se je v prošnji ali v odloku pomotoma imenoval napačen člen, ako je sorodstvo, odnosno svaštvo, ki v istini obstoja, oddaljenejše, ali če se je zamolčal še nadaljnji obstoječ zadržek iste vrste v enakem ali oddaljenejšem členu (c. 1052).

Ako dovoli sv. stolica spregled zadržka veljavnega, neizvršenega zakona ali pa zopetno ženitev, ker je domnevati smrt drugega soproga, je vedno s tem spregledan tudi zadržek prešestva z obljubo ali s poskusom zakona (c. 1053).

Spregled zadržkov nižje vrste je veljaven tudi tedaj, če so navedbe v prošnji neresnične ali če so se v njej važne okolnosti zamolčale in je bil vrh tega še edini merodajni razlog neistinit (c. 1054).

---

[172] Glej zgoraj § 166 I, 2, op. 154.

[173] H a r i n g, 537.

Spreglede javnih zadržkov mora izvesti vedno ordinarij, ki je poslal prošnjo s prilogami v Rim, tudi če sta medtem prosilca njegov okoliš trajno zapustila; zavezan pa je v tem slučaju obvestiti o dovoljeni dispenzi ordinarija, pod katerim se bo vršila poroka (c. 1055).

Za podelitev dispenz se sme zahtevati le od prosilcev, ki niso brez premoženja (non pauperes), zmerne pisarniške pristojbine. Revni sloji so vsakih plačil oproščeni. Posebne dispenzacijske takse se smejo pobirati od imovitih strank samo pod pogojem, da jih je sv. stolica izrecno dovolila. Vsi temu pravilu nasprotujoči dosedanji običaji so ukinjeni. Stranke so upravičene, zahtevati plačane takse nazaj (c. 1056).[174]

Kadarkoli se poslužujejo ordinariji pri dovoljevanju dispenz papeževega pooblastila, se morajo v svojih odlokih izrecno nanj sklicevati (c. 1057).

II. O razlogih, ki morajo biti podani za spregled, nam zakonik ne pove ničesar. V c. 84 § 1 je izraženo glede na dispenze zgolj splošno pravilo, da se sme predpis cerkvenega zakona spregledati samo iz pravičnega in pametnega razloga, pri čemur se je ozirati na važnost določila, katerega veljava se naj ukine. Drugače bi bila dispenza, ako je ni podelil papež sam, nedovoljena in neveljavna.

Razloge mora dispenzator presojati za vsak primer posebej, v težkih zadržkih strožje in vestneje, v manj važnih zadržkih milejše. Ako obstoja dvom o zadostnosti navedenih razlogov, je vendar dispenza dopustna in veljavna (c. 84 § 2).

Cerkvena praksa loči med dispenzacijskimi razlogi več vrst: causae canonicae, ordinariae, ki za dispenzo po stalnem običaju rimskih oblastev zadostujejo, in causae incanonicae, ki ne spadajo pod prej imenovano kategorijo, a so lahko za spregled zadržka vendar dovoljne; causae honestae so častni razlogi, causae inhonestae, infamantes sive turpes so razlogi, pri katerih gre za očuvanje časti ene ali obeh strank.

---

[174] S tem določilom pa se niso spremenile doslej običajne takse za rimsko stolico samo, katere se ravnajo po obliki podeljene dispenze. Te oblike so: dispensationes in forma nobilium, in forma communi ter in forma pauperum. Ker je ugotovitev imovinskih razmer težavna, se dandanes že v prošnjah za dispenzo predlaga v sporazumu s strankami denarna svota, ki so jo te voljne in sposobne plačati. Prim. Normae comm. cap. 11 n. 3, A. A. S. I, 55, Haring, 540, Wernz-Vidal, p. 524 ss. Dispenze za notranji forum so vedno proste taks.

Častni kanonični razlogi so sledeči: 1. angustia loci, 2 aetas feminae superadulta; 3. deficientia aut incompetentia dotis; 4. paupertas viduae numerosa et nondum adulta prole gravatae; 5. bonum pacis; 6. periculum fidei; 7. periculum matrimonii mixti vel coram acatholico ministro celebrandi; 8. periculum incestuosi concubinatus; 9. periculum matrimonii (tantum) civilis; 10. periculum damni spiritualis; 11. cessatio publici concubinatus; 12. remotio gravium scandalorum; 13. periculum vitae et mortis; 14. praerogativa dignitatis regiae vel principalis; 15. conservatio illustris familiae; 16. conservatio divitiarum in eadem familia; 17. lites super successione bonorum jam exortae vel earumdem grave vel imminens periculum; 18. excellentia meritorum; 19. ex certis rationabilibus causis „sine expressa causa."

Causae canonicae infamantes pa so naslednje: 1. copula cum consanguinea vel affine vel alia persona impedimento laborante prehabita et praegnantia, ideoque legitimatio prolis; 2. nimia suspecta periculosa familiaritas necnon cohabitatio sub eodem tecto, quae facile impediri non potest; 3. infamia mulieris ex suspicione orta, quod a consanguineo vel affine cognita sit, licet suspicio falsa sit; 4. convalidatio matrimonii invalide contracti.[175]

Izmed nekanoničnih razlogov naj bodo omenjeni: osirotelost, nezakonsko rojstvo, bolezen ali druga telesna hiba ali razdevičenost neveste po drugem moškem; večje število otrok ženina vdovca, vstrajnost prosilcev, njih moralna neoporečnost, dobrodelnost v javni blagor, oziri na pomoči potrebne roditelje, vzajemna podpora pri priletnejših osebah.

Ako v odloku ni naveden dispenzacijski razlog, se to zgodi ali z ozirom na stranke, katerih čast je prizadeta, ali pa ker v prošnji navedene okolnosti niso kanonične. Navadno se v takih primerih plača za dispenzo višja taksa.

III. Reskripti o dovoljenih dispenzah od javnih zadržkov se dostavijo praviloma krajevnim ordinarijem, istotako radi predpisa c. 1047 tudi reskripti pro foro interno extrasacramentali, dočim se odloki o dispenzah samo za notranje zakramentalno območje pošljejo naravnost spovedniku. Ni pa izključeno,

[175] Ti razlogi so navedeni v Instructio S. C. de Pr. F. z dne 9. maja 1877; l. 1901 jih je Dataria Apost. še natančnejše formulirala (A. S. S. XXXIV, p. 34 ss.). Prim. glede podrobnosti Archiv f. k. K. R. zv. 92 (1912), 494 ss. Angustia loci pomeni omejenost kraja, vsled katere nevesta nima izgleda na drug zakon, ako ne zapusti domovine in je podana tedaj, če ni v kraju več kot 300 družin odnosno 1500 katolikov in je kraj od drugih najmanj 1.5 km oddaljen. Wernz-Vidal, p. 519 op. 104. Haring, 534.

da dobi reskript stranka sama v roko z naročilom, da ga izroči v izvršitev spovedniku.[176]

Pri izvrševanju reskriptov se morajo dostavki (clausulae) vestno upoštevati. Dandanes prihajajo[177] sledeče klavzule v poštev in to pri spregledih zadržkov nižje vrste: servatis canonicis praescriptionibus; pri zadržkih višje vrste: si vera sint exposita; pri zadržkih hudodelstva: dummodo nullum scandalum intercedat. Ako je izvrševalec o istinitosti navedb v prošnji prepričan, odpadejo dejansko nadaljnje poizvedbe, ravno tako, če po njegovem prepričanju ni nevarnosti pohujšanja.

Pri dispenzah za zunanje območje sporoči odlok strankam njihov župnik. Pri dispenzah pro foro interno sacramentali izvrši odlok spovednik v spovednici. Ako ima vsaka stranka svojega spovednika, se mora neobveščenemu reskript v svrho izvedbe po stranki sami izročiti. Dispenza je mogoča tudi v primeru, da stranka za odvezo ni sposobna.[178]

Če se izkaže reskript za neveljavnega, ker se naknadno odkrije nov razdiralen zadržek ali drug nedostatek, je treba prositi dispenzatorja, da podaljša začasno veljavnost odloka (perinde valere), dokler se novo odkriti zadržek ali nedostatek ne odpravi.[179] Izvrševalec, ki misli, da reskripta radi nevrednosti strank ne more izvesti, je zavezan, da poroča o tem dispenzatorju (c. 37). Reskripti o dispenzah za zunanje območje se hranijo v škofijskem arhivu, izvedbeni odlok ostane pa v župnem arhivu. Dispenza se zaznami v poročni knjigi. Spisi, ki se tičejo in foro interno sacramentali podeljenih dispenz se morajo, čim je zadeva završena, uničiti.[180] O reskriptih in izvedbenih odlokih glede dispenz, ki so podeljene in foro interno extrasacramentali, veljajo predpisi cc. 1047, 379, 470.

Pravica subdelegacije je urejena v c. 57 na ta način, da je izvrševalec reskripta za zunanji forum vedno pooblaščen, postaviti substituta, če iz besedila in smisla reskripta ne sledi kaj drugega. Ni izključeno, da dajejo pooblastilni indulti sami tudi glede substitucijske pravice posebna navodila.

IV. Predpisi civilnega prava glede dispenz se nahajajo za Slovenijo in Dalmacijo v §§ 83—88 o. d. z., za Vojvodino pa v zak. čl. 31/94 §§ 7, 11, 18, 20, 23, 24. V vseh drugih pokrajinah so v naši državi merodajni cerkvenopravni predpisi. Za dovolitev dispenz so v Sloveniji in Dalmaciji pristojna politična obla-

[176] Leitner, 311 op. 1.

[177] po Leitnerju, 302 in Haringu, 540.

[178] Leitner, 312. Haring, 541 op. 2.

[179] V primeru c. 1050 pa odpade prošnja za perinde valere. Pred kodeksom je bila potrebna.

[180] Haring, 541 op. 5.

stva druge stopnje. Proti njih odlokom je dopusten rekurz na ministrstvo notranjih poslov. V Vojvodini dovoljuje spregled zakonskih zadržkov deloma minister pravde, deloma kralj po njegovem predlogu.

§ 168.

Konvalidacija neveljavnih zakonov.

Cc. 1133—1141. Leitner, 315 ss. Schäfer, 309 ss. Haring, 543 ss. Wernz-Vidal, p. 787 ss. Knecht, 160 ss. Linneborn, 391 ss.

Ako obstoji ob sklenitvi zakona razdiralen zadržek ali če je podana hiba v pogodbeni volji, s poroko dejansko vstvarjena telesna in življenska skupnost ni zakon v pravem smislu. Ako pa je zakon veljavno sklenjen, nimajo nanj morebitni pozneje nastali zadržki nikakega učinka. Interesi javnosti, etični oziri ter ugled pravnega reda zahtevajo, da se neveljavni zakoni ali razdružijo ali pa spremene v veljavne. Izjema od tega pravila bi bila dopustna samo v primeru, da neveljavnost ni niti zakoncem niti javnosti znana, da bi odkritje resnice povzročilo veliko škodo ali težko pohujšanje in da gre za neodpravljiv zadržek prirodnega[181] ali pozitivno božjega prava. Osebe, ki žive v dobri veri v takem neozdravljivem navideznem zakonu in njih otroci bi utrpeli težko zlo, če bi zaznali za dejanski položaj. Zato cerkvena praksa take primere disimulira, t. j. njih neveljavnost namenoma prikriva, tako da ima razmerje vse pravne posledice zakona.[182]

Pri zakonih pa, katerih neveljavnost je popravljiva, je skrbeti vedno za to, da se ovira veljavnosti odstrani. Čim se to zgodi, nastopi možnost konvalidacije, glede katere razlikujemo dvoje vrst in sicer:

I. navadno (priprosto) konvalidacijo (convalidatio simplex), ki se izvrši ob sodelovanju strank, t. j. z oboje- ali vsaj enostransko obnovo zakonske privolitve (konsenza);

[181] N. pr. če bi bila mož in žena nezakonska polbrat in polsestra.

[182] Disimulacija bi bila upravičena tudi tedaj, če je neveljavnost samo enemu delu znana, in bi odkritje resnice drugemu dobrovernemu utegnilo na telesu in življenju škodovati. Knecht, 160.

II. ozdravljenje v korenini (sanatio in radice), t. j. v zakonski privolitvi sami, tako da njena ponovitev odpade.

Predpogoj vsake konvalidacije je, da je ovira veljavnosti odstranjena in da prvotno podana zakonska privolitev (consensus maritalis) ni po eni ali drugi stranki preklicana. Kot preklic bi bila smatrati tudi vložena tožba na razveljavljenje sklenjenega zakona.[183] A tudi če konsenz še traja in je ovira odstranjena, konvalidacija ne nastopi sama po sebi, ampak je postala s tem šele mogoča.[184]

I. Navadna konvalidacija se vrši v različnih oblikah, ki so prikrojene vzroku neveljavnosti, ki je podan ali v brezobličnosti poroke ali po nedostatku privolitve ali pa po javnem ali tajnem zadržku.

1. Zakon, ki je ničen radi nedostatka predpisane oblike, se mora ponovno v tej obliki skleniti, t. j. pred župnikom in dvema pričama, ni pa rečeno, da se mora to zgoditi javno v cerkvi (c. 1137).

2. Ako je zakon neveljaven radi nedostatka zakonske privolitve, je konvalidacija mogoča na ta način, da prizadeti soprog naknadno v zakon privoli. Pri tajnih nedostatkih zadostuje naknadna zasebna in tajna privolitev. Ako je pa bila hiba v zakonski privolitvi javna, se mora tudi naknadna privolitev na zunaj vidno izraziti in sicer s ponovno poroko v zakoniti obliki (c. 1136).

3. Ako je vzrok neveljavnosti razdiralen zadržek, je poleg dispenze potrebna še ponovitev privolitve, katere oblika je zavisna od javnosti ali tajnosti zadržka ter od okolnosti, ali je zadržek znan samo enemu soprogu ali obema. a) Ako je bil odstranjeni zadržek javen, morata oba soproga izjavo v zakoniti obliki ponoviti. b) Ako je bil zadržek tajen, toda obema soprogoma znan, zadostuje ponovna zasebna in tajna privolitev obeh. c) Ako je zadržek tajen in enemu delu nepoznat, zado-

---

[183] Wernz-Vidal, p. 807 op. 34 je mnenja, da je v primeru ničnostne tožbe konsenz smatrati definitivno preklicanim šele, kadar je izšla sodba o ničnosti, ker ima tožeča stranka med pravdo morda voljo, da se sodbi, ki bi njen zahtevek zavrnila, podvrže.

[184] Zakoni, ki so bili po prejšnjem pravu neveljavni, dasi bi bili po novem veljavni, ker kodeks dotičnih zadržkov več ne pozna, potrebujejo, ker so neveljavno sklenjeni, konvalidacije. Comm. interpr. 2. junija 1918, A. A. S. X, 346.

stuje, da soprog, ki zanj ve, privolitev zasebno in tajno ponovi, dokler zakonska volja drugega še traja (c. 1135).[185]

II. Ozdravljenje v korenini (sanatio in radice). Ta konvalidacija se razlikuje od navadne v tem, da ponovitev zakonske privolitve odpade, da se smatra zakon veljavnim praviloma že od trenotka, ko je bil med strankama sklenjen in da je dovolitev sanacije mogoča tudi tedaj, ako nijedna stranka za ničnost zakona ne ve in vsled tega tudi za konvalidacijo ničesar ne ukrene (c. 1138).

Ozdravljenje v korenini je najprej praktično uporabil papež Bonifacij VIII. l. 1301,[186] pozneje so se tega sredstva pogostokrat posluževali tudi drugi papeži. Danes je sanacija mogoča pod naslednjimi pogoji:

1. Zakonska volja mora biti pri obeh soprogih tudi še v trenotku ozdravljenja v korenini podana, ni pa odločilno, kako je bila prvotno izjavljena, ali v zakoniti obliki (pri neveljavnosti radi razdiralnega zadržka) ali drugače na način, ki po naravnem pravu za oddajo konsenza zadostuje (pri sklenitvi samo civilnega ali nekatoliškega verskega zakona). Ako manjka privolitev obeh ali vsaj ene stranke, je sanacija nemogoča. Pri tem je brez pomena, ali je manjkal konsenz že od početka ali pa je bil šele pozneje preklican. Ako se je privolitev dala naknadno, je sanacija mogoča, toda učinkuje šele od trenutka privolitve dalje (cc. 1139 § 1, 1140).

2. Veljavnost zakona sme biti ovirana (razen po nedostatku predpisane oblike) samo po zadržku človeškega prava. Ako je bil odstranjeni zadržek božje-praven (ligamen), cerkev sanacije ne dovoljuje in sicer niti od trenotka dalje, ko je zadržek sam odpadel. V tem primeru bi mogle stranke cerkvenopravno veljavnost svojega spolnega razmerja doseči samo na ta način, da sklenejo zakon po občih cerkvenih predpisih (c. 1139 § 2).

Ozdravljenje v korenini sme dovoliti samo apostolska stolica in sicer spada izvrševanje te pravice v področje sv. oficija, kongregacije za zakramente ter penitenciarije po določilih, ki veljajo za njih dispenzacijsko pristojnost. Tajnost zadržka je presojati po njegovi prikritosti, ne pa po dokazljivosti in foro externo. Če obstoja nevarnost, da pride zadržek v javnost, se priporoča postopanje v smislu c. 1047.

Razlogi za dovolitev ozdravljenja v korenini so različni; sanacija se dovoljuje tudi strankam, ki se branijo ponoviti kon-

---

[185] O težkočah, ki so glede obnove privolitve v prejšnjem pravu obstojale in ki so po določilih novega zakonika odpadle, prim. Haring, 544 i. f.

[186] Scherer II, 554. Benedikt XIV., De syn. dioec. l. XIII, c. 21, n. 7.

senz in s tem konvalidirati zakon, ali pri katerih obstoja nevarnost, da bodo pozneje veljavnost zakona izpodbijale. Sv. oficij daje škofom pooblastila za sanacije civilno ali nekatoliško sklenjenih zakonov, proti katerim so podani zadržki različne ali mešane vere, ako obnovitev konsenza brez težke škode ni mogoča, ali če od nekatoliškega soproga ni dosegljiva.[187]

Ker se ozdravljenje v korenini lahko dovoli tudi kumulativno, kakor se je to zgodilo l. 1801 za Francijo in 1856 za Avstrijo,[188] nudi ta način konvalidacije pripravno sredstvo, da se podeli v državah s samostojnim zakonskim pravom za državno območje veljavnim zakonom tudi cerkvena veljavnost.

Sanacija se mora, ako je dovoljena pro foro externo, zaznamiti, kakor navadna konvalidacija, tudi v poročni knjigi. Ako se podeli in foro interno extrasacramentali, je postopati v smislu c. 1047.

Pravni učinek konvalidacije in sanacije obstoji v tem, da postane zakon odslej (ex nunc) veljaven. Pri navadni konvalidaciji je ta učinek omejen zgolj na bodočnost. Sanacija pa ima vzvratno moč glede pravnih posledic zakona, ker se z njo vstvari pravna fikcija, da je bila zakonska pogodba že od početka veljavno sklenjena, dasi v istini veljavnost nastopi šele s papeževim odlokom. S sanacijo se pozakonijo radi omenjene vzvratne moči h krati tudi otroci, dočim je treba pri navadni konvalidaciji pozakonitev otrok posebej izreči.[189]

V o. d. z. je urejena konvalidacija v § 88 samo za primer poznejšega spregleda obstoječega zadržka (ne pa za primer, da je zadržek sam odpadel ali da gre za nedostatek oblike) in sicer na ta način, da morata zakonca pred župnikom in dvema zaupnima pričama brez poprejšnjih oklicev ponoviti zakonsko izjavo in da se to dejanje vpiše v poročno knjigo. Zakon se smatra potem veljavno sklenjenim že od vsega početka. Javna ponovna poroka v nikakem slučaju ni potrebna, niti če je bil zadržek javno znan. Zadostuje zaupna obnovitev privolitve, ki se lahko izvrši tudi izven cerkve. Ako pa je zadržek, ki je bil ob sklenitvi zakona podan, pozneje sam odpadel, se morata soproga ponovno v predpisani obliki poročiti. Njiju zakon je potem veljaven šele ex nunc, t. j. od ponovne poroke dalje. Stranke, ki žive v ničnem zakonu, pa lahko prosijo po svo-

[187] Haring, 546 op. 2.
[188] Haring, istotam. Scherer II, 509 op. 39.
[189] Haring, 546. Leitner, 318.

jem dušebrižniku pri političnem oblastvu II. stopnje za spregled zadržka; v prošnji ni potrebno navesti njih imen (§ 84). — Po vojvodinskem pravu nastopi konvalidacija v nekaterih primerih relativne ničnosti ipso jure.[190]

V. Poglavje.

Sklepanje zakona.

§ 169.

Obči pogoji za veljavnost zakonske pogodbe.

Cc. 1081—1093. Wernz-Vidal, p. 542 ss. Haring, 441 ss. Linneborn, 261 ss. Scherer, § 112, I—IV. Schäfer, 266 ss. Pöschl, 309 s. Knecht, 114 ss.

Kodeks je uzakonil načelo rimskega prava, da vstvarja zakon zakonska privolitev (matrimonium facit partium consensus).[191] S to privolitvijo, ki je tako silno važna, da je ne more nadomestiti nikaka človeška sila, si dajeta ženin in nevesta vzajemno izključno pravico na svoji telesi v svrho dejanj, ki so sposobna za dosego zaroda. Predmet zakonske volje je določen po bistvu in svrhi zakona, a tudi po pozitivnih predpisih in ga stranke nikakor ne morejo spremeniti.

Sklep zakona je pravno opravilo posebne vrste, dvostranska pogodba z natančno določeno vsebino, katere pravni obstoj je od morebitnega poznejšega preklica strank povsem neodvisen.

Za veljavnost privolitve v zakon je potrebno:

---

[190] §§ 44, 45, 63 zak. čl. 31/94.

[191] Z definicijo c. 1081 § 1 sta zgubili kopulalna in sponsalna teorija svojo upravičenost. Po prvi je nastal pravi zakon šele z izvršitvijo. Pred telesnim združenjem se more zakon še razvezati, zato ni pravi zakon (Freisen, Geschichte des kan. Eherechts, 1888, 206 ss, 214 ss). Sponsalna teorija pa trdi, da je za zakon odločilna že zaroka in da je pri poroki izjavljena privolitev samo obnova že pri zaroki sklenjene pogodbe (Sohm, Das Recht der Eheschliessung, aus dem deutschen u. kan. Rechte geschichtlich entwickelt, Weimar 1875). Prim. Haring, 412 ss. Linneborn, 264.

1. da so osebe, ki to privolitev izjavijo, za zakon sposobne. Oni, ki jim manjka potrebni razum ali svobodna volja, ne morejo skleniti veljavnega zakona, kakor otroci, umobolni, nezavestni, popolnoma pijani, dokler to stanje traja. Nesposobne so tudi osebe, katerim brani obstoječ razdiralen zadržek sklenitev veljavnega zakona.[192]

2. Vsebino privolitve mora tvoriti sklenitev zakona (consensus matrimonialis) ne pa vstvaritev kake druge trajne ali začasne, spolne (konkubinat) ali prijateljske zveze. Privolitev mora biti prevdarjena, ne samo navidezna ali z notranjim pridržkom izjavljena. Okolnosti, ki bi privolitev izključevale, bi morala stranka, ki se nanje sklicuje, dokazati, drugače ne bi bile vpoštevne.

3. Volja mora biti svobodna. Njeno svobodo izključujejo bistvena zmota, zunanja in notranja sila (strah).

4. Končno mora biti privolitev na zakonit način izražena na zunaj (consensus legitime manifestatus) bodisi v besedah, bodisi v znamenjih, pismeno ali v konkludentnih dejanjih, toda vedno tako, da jo druga stranka lahko z vso gotovostjo spozna kot zakonsko privolitev. Notranja volja mora soglašati z izjavo, s katero se na zunaj izraža. Cerkveno in tudi civilno pravo predpisujeta za izjavo zakonske privolitve posebno obliko. Pri tem se domneva, da odgovarjajo besede ali znamenja, ki se rabijo pri poroki, tudi notranji volji strank (c. 1086 § 1).

5. Zakonska privolitev je mogoča samo pri strankah, katerim je bistveni namen zakonske zveze, obstoječ v trajni skupnosti med možem in ženo v svrho zarajanja otrok, znan. Pri osebah, ki so že dosegle leta doraslosti, se domneva, da so si glede bistva in svrhe zakona na jasnem (c. 1082). Ako pa bi se dogodil primer, da ženinu ali nevesti ali pa obema označeni namen ob sklenitvi zakona ni bil znan, potem bi bil zakon radi nedostatka privolitve neveljaven. Oseba, ki je izjavila privolitev v nepoznanju pravega bistva zakona, je zavezana, da naknadno, ko je dobila potrebna pojasnila, to hibo z besedo ali dejanjem popravi. Ako tega noče sto-

[192] Ako nastopi umobolnost šele po sklenitvi zakona, nima to na njegov pravni obstoj nikakega vpliva. Ako pa se dokaže, da je bila umobolnost podana že ob sklenitvi zakona, dasi se je očito pojavila šele pozneje, je razveljavljenje tudi po cerkvenem pravu mogoče.

riti, sme vsak del tožiti na razveljavljenje zakona. V pravdi pa bo morala tožeča stranka dokazati, da ji ob poroki svrha zakona ni bila znana in da privolitve tudi naknadno ni dala.

6. Nepoznanje nebistvenih pravic in dolžnosti, ki iz zakona izvirajo, pri presoji njegove veljavnosti ne prihaja v poštev. Zakonske volje ne izključuje dejstvo, da je strankam neveljavnost zakona, n. pr. radi obstoječega razdiralnega zadržka, znana (c. 1085).

7. Ako pa bi ženin ali nevesta ali oba očitovala s pozitivnim činom volje, da odklanjata zakon sam ali pravico na zakonsko občevanje ali drugo bistveno lastnost zakona, potem bi njih zveza ne bila veljaven zakon (c. 1086 § 2).

§ 170.

Sila in strah pri ženitvi.

C. 1087. Leitner, 97 ss. Knecht, 121 ss. Scherer, § 112, V. Haring, 443 ss. Schäfer, 238 ss. Wernz-Vidal, p. 580 ss. Linneborn, § 39.

Neveljaven je vsled sile ali težkega strahu sklenjen zakon, ako je strah povzročilo nezakonito zunanje vplivanje, ki je prizadeto osebo, da se ga osvobodi, primoralo, da privoli v zakon (c. 1087 § 1).

Nikaka druga bojazen ne povzroči neveljavnosti zakona, dasi je morda bila edini razlog za privolitev (c. 1087 § 2).

Bolj ko pri vsaki drugi pogodbi je treba pri ženitvi svobodne privolitve, ker gre pri njej za nepreklicno življensko zvezo pogodbenih strank. Svobodo volje pa izključujeta zunanja fizična sila (vis absoluta), proti kateri je odpor nemogoč, ter tako močan strah, da dotična oseba ne more več po svojem razumu ravnati. Na ta način izsiljena dejanja se smatrajo za neizvršena (c. 103 § 1).

Težavnejše je s stališča prava rešiti primere, da kdo privoli v zakon vsled tujega vplivanja iz strahu pred zapretenim zlom a ne po svoji svobodni volji. Radi gospodarskih koristi delajo čestokrat roditelji in drugi sorodniki osobito nevestam silo, da jih pripravijo do zakona, ki je v prvi vrsti izsiljevalcem ugoden.

Tak notranji pritisk in z njim povzročen strah imata praviloma samo izpodbojnost dotičnega opravila za posledico (c. 103 § 2), to se pravi, da se opravilo smatra veljavnim, a na predlog strank ali tudi uradoma je mogoče ga razveljaviti. Po rimskem

pravu so bili na ta način sklenjeni zakoni samo izpodbojni.[193] A to načelo je bilo za cerkev nesprejemljivo, ker je nasprotovalo nerazvezljivosti veljavno sklenjenega zakona za življenja strank. Zato je bilo potrebno, notranjo silo (vis compulsiva), ki je dosegla zakonito določeno mero in je po svoji teži izključevala pri ženitvah svobodo volje, uvrstiti med razloge za ničnost zakona. Na ta način je nastal v srednjem veku posebni impedimentum vis ac metus, ki je v sedanjem pravu ta značaj izgubil ter tvori zgolj kot nedostatek svobodne ženitne privolitve osnovo za ničnost zakona pod sledečimi pogoji:

1. Strah, povzročen po psihični sili, mora biti težke narave (metus gravis).[194] Objektivnega absolutnega merila za težo bojazni ni, upoštevati se morajo v vsakem konkretnem primeru subjektivne posebnosti prizadetih oseb kakor starost, spol, duševno razpoloženje, izobrazba in tudi družabni položaj, da se pravično presodi teža pretnje, pod katere vplivom so ravnale. Spoštovanje do starišev in bojazen pred izgubo njih naklonjenosti (metus reverentialis) sama na sebi za ničnost zakona še ne bi zadostovali. V poštev prihaja samo pretnja z zlom, ki se zdi prizadeti osebi neposredno in z vso gotovostjo grozeče in katerega je oseba, ki se grožnje poslužuje, v stanu izvršiti.

2. Bojazen mora biti prizadejana od zunaj (metus extrinsecus). Notranja uzrujanost, kes, tesnosrčnost, muke, ki jih povzroča težka vest, ne zadostujejo.

3. Bojazen mora biti nezakonito povzročena (metus injuste incussus), kar pomeni, da morata stati grožnja in strah v vzročni zvezi in da oseba, ki grozi, za svoje ravnanje nima pravnega razloga. Sem ne spada grožnja z neugodnimi imovinskopravnimi posledicami (odtegnitev podpor, nepodelitev službe i. p.), ako nima ogrožena oseba na te ugodnosti zakonite pravice. Neupoštevno pa je, ali se poslužuje grožnje sopogodbenik ali pa tretja oseba.

4. Prizadeti mora biti vsled strahu prisiljen, da privoli v zakon, ako se hoče zagroženemu zlu sploh ogniti, to se pravi, zakon mora biti zanj edini izhod iz stiske, v kateri se radi grožnje nahaja.

---

[193] L. 22 D. 23, 2. L. 21, § 5 D. 4, 2.

[194] Prejšnje pravo je dostavilo: qui potest cadere in constantem virum. c. 28, X, 4, 1.

Zakon, ki je bil sklenjen pod označenimi okolnostmi, je ničen.[195] Ako prisiljeni del nedostatek volje pozneje z besedami ali dejanji popravi, postane zakon veljaven. Ako pa vstraja pri svojem odporu, ostane zakon neveljaven, tudi če je bil izvršen in so se iz njega rodili otroci. Na njegov predlog se mora zakon za ničnega proglasiti, ako dokaže, da je vanj samo prisiljen privolil in da svojega privoljenja tudi naknadno ni dal. O privolitvi s konkludentnimi dejanji bi bilo mogoče govoriti šele tedaj, ko je prenehala sila ali ko je odpadel povod za nadaljnjo bojazen.

Primeri relativne ničnosti zakonov radi notranje sile so precej pogosti. Rimska Rota smatra silo za podano tudi pri grožnjah napram ženinu, od katerega je nevesta noseča.[196] Ženina, ki je od zaroke odstopil, zadene samo dolžnost odškodnine. Grožnje v svrho izsiljenja poroke bi pomenile eventualno nezakonito silo v smislu c. 1087.

Po § 55 o. d. z. zadostuje, da je bil zakon sklenjen pod vplivom utemeljene bojazni, ni pa odločilno, da li je bila grožnja upravičena ali ne.[197]

§ 171.

Zmota.

C. 1083. Leitner, 80 ss. Linneborn, 271 ss. Scherer, § 112, VI. Thaner, Die Persönlichkeit in der Eheschliessung, 1900. Isti, Die literargesch. Entwicklung der Lehre vom error qualitatis redundans in personam, Ak. Sitzungsber. Wien, phil. hist. Abt. CXLII, II. Hobsa, Betrug bei Eheschliessung, A. f. k. K. R. 88 (1908) 66 ss, 230 ss. Schäfer, 235 ss. Knecht, 118 ss. Haring, 445 ss. Wernz-Vidal, p. 553 ss.

Samo bistvena zmota povzroči neveljavnost pravnega opravila, t. j. zmota, ki se tiče snovi pravnega čina ali ki se nanaša po svojem bistvu na neobhodni pogoj (c. 104).

---

[195] Sporno in tudi po kodeksu nerešeno je prašanje, ali za neveljavnost zadostuje izvajana psihična sila v prilog ženitve sploh, ali je potrebna sila v prilog konkretne ženitve. Prim. Haring, 444 op. 6.

[196] A. A. S. XI (1918) 22 ss. Haring, 445 op. 2, kjer je citiranih še več drugih odločb Rote, ki se nanašajo pred vsem na Francijo, kjer je vpliv roditeljev na otroke pri ženitvah posebno jak.

[197] Najvišje sodišče na Dunaju je n. pr. proglasilo neveljavnost zakona, v katerega je ženin nevesto prisilil s pretnjo, da jo ovadi sodišču radi odprave telesnega sadu; ravno tako neveljavnost zakona, v katerega je oče svojo nedoletno hčer prisilil s pretnjo, da jo odda v poboljševalnico, če se ne poroči. Zb. IX. št. 3432, X. št. 3679. Krainz-Ehrenzweig, l. c., 42.

Z ozirom na ženitev je zmota bistvena, ako je podana v osebi sopogodbenika; kot taka se pa lahko javlja na različne načine.

Cerkveni zakonik loči zmoto v osebi (error circa personam) ter zmoto v lastnosti, ki prehaja v zmoto v osebi (error qualitatis redundans in errorem personae) ter dostavlja še primer, da smatra eden izmed nupturientov drugega za svobodnega, dočim se ta nahaja v robstvu (error conditionis servilis).[198]

1. Ako se tiče zmota osebe same, potem manjka privolitev in zakon je neveljaven. Če hoče A poročiti B, a izrazi pomotoma mesto tej privolitev v zakon C, potem se njegova volja z zunanjo izjavo ne krije, ker se tičeta volja in izjava različnih oseb.

Zmota v osebi se lahko pripeti v primeru, da sklepa zakon pooblaščenec, da je eden izmed zaročencev slep, ali da si nevesta obraz popolnoma zastre (c. 1083 § 1, 57 o. d. z.). Taki dogodki so v kulturnih državah redki in ne povzročajo juristično nikakih težkoč.

2. Težji je primer c. 1083 § 2 n. 1: si error qualitatis redundet in errorem personae. Ta zmota se tiče take lastnosti, katera je podana samo pri dotični osebi in po kateri se ta oseba od vseh drugih osebnosti razlikuje. Dejanski je podana zmota v osebi, toda tako, da se kaže na zunaj v obliki zmote glede na določeno svojstvo drugega pogodbenika. Kraljevič A se hoče poročiti s kraljičino B, ki je prestolonaslednica svojega očeta C. Vsled prevare se oženi z njeno sestro D v mnenju, da je poročil prestolonaslednico B, ki je osebno ne pozna. Zakon med A in D je neveljaven, ker je notranja volja ženina veljala kraljičini B, dočim je izjavo prejela njena sestra D.[199] Ako je pa A svojo nevesto B osebno poznal in jo samo pomotoma imel za prestolonaslednico, dočim v istini to ni bila, bi bil zakon veljaven, ker ni podana zmota v osebi ampak samo zmota v svojstvu. Drugače bi se morala zadeva presojati samo v primeru, da je bilo svojstvo (prestolonasledništvo) dogovorjeno kot neobhodni pogoj za zakon (conditio sine qua non).

Ali pomeni zmota v svojstvu v konkretnem primeru v istini zmoto v osebi, bo vedno quaestio facti. Pravila za to, kdaj bo error qualitatis h krati error personae, ni mogoče postaviti. V splošnem se more pač reči, da bo pomenila zmota v svojstvu tedaj zmoto v osebi, ako se tiče take lastnosti, s katero edino je

[198] Po prejšnjem pravu posebni impedimentum conditionis servilis.

[199] Knecht, 119. Schäfer, 235.

bila v konkretnem primeru individualnost dotične osebe označena.[200]

Taka zmota v svojstvu osebe se mora upoštevati tudi po § 57 o. d. z., dasi tam ni izrecno omenjena. To je v teoriji in praksi obče priznano. Ni pa lahko določiti, kaj je po civilnem pravu za to vrsto zmote bistveno. Brez dvoma ima § 57 o. d. z. v vidu cerkveno-pravno teorijo o zmoti v svojstvu, ki pade na osebo nazaj. Pravilo je tudi tukaj, da si mora predstavljati ženin nevesto ali nevesta ženina tako popolnoma pod vplivom izvestne lastnosti, da ako ta odpade, tudi izražena privolitev nima veljave, ker ni bila namenjena tisti osebi, napram kateri se je izjavila ampak drugi. V novejšem pravnem razvoju loči civilna judikatura od fizične osebnosti državljansko osebnost.[201] Error qualitatis redundans in errorem personae se tiče državljanske, error circa personam pa fizične osebnosti. Zmota glede državljanske osebnosti nastane na ta način, da se kdo izdaje za drugo osebo, ki ali v istini obstoja ali pa je samo namišljena, da se poslužuje tujega ali namišljenega imena, tujih ali ponarejenih osebnih listin itd.[202]

---

[200] Groß-Schueller, 265, Navodilo duhovnim sodiščem iz l. 1856, § 14.

[201] Prim. Krainz-Ehrenzweig, l. c., 44 ss.

[202] Odločba najvišjega sodišča na Dunaju štev. 12.041. Neki slepar se je izdal za neizvestnega sina neke zakonske dvojice, se poročil ter izginil brez sledu, ko je bila njegova goljufija po povratku pogrešanega odkrita. Tožbo na ničnost zakona, ki jo je žena vložila, je sodišče zavrnilo, ker se zmota ni nanašala na fizično osebnost. To sodbo, ki je povzročila oster odpor v literaturi, označuje kot zgrešeno tudi Scherer str. 230 op. 286, ker gre za zmoto v osebi, ne pa samo za zmoto v lastnosti. Pravilna je odločba štev. 5555. S tiralico zasledovani Ivan N. se je izdajal za svojega brata Franca N., ki je bil na najboljšem glasu, prisvajal si je njegov poklic in njegovo domovališče ter je dosegel, da so ga na podlagi krstnega lista njegovega brata oklicali in pripustili k poroki. Zakon je proglasilo najvišje sodišče na podlagi §§ 57 (zmota) in 74 (oklici) za ničen. Drugače bi bilo razsoditi, če ne bi bil zatajil Ivan N. vse svoje osebnosti ampak samo svoje hudodelstvo. Krainz-Ehrenzweig l. c., 45. — Ruspini trdi v recenziji prve izdaje te knjige (Bogoslovska Smotra l. XII, 1924, br. 2, str. 265), da ti primeri za cerkveno pravo ne veljajo. Glede prve odločbe zadostuje opozoriti na Schererja, glede druge pa na dejstvo, da gre pri ženi brez dvoma če ne za error redundans in errorem personae

V vseh teh primerih gre za ženitne sleparije in bila bi krivica, ako ne bi nekrivi del našel zaščite. Kdor se pa v dobri veri poslužuje imena, ki mu ne gre, ni slepar. Zmota se tiče v tem primeru samo lastnosti, ne pa istovetnosti osebe ter je za veljavnost zakona brez pomena. Ravno tako so brez pomena vse zmote glede duševnih in telesnih lastnosti, glede imovinskih razmer, glede stanu in poklica, pa naj so tudi na nepošten način povzročene in so bistveno vplivale na nagibe, ki so bili merodajni za ženitno privolitev. Tudi ob najtežji prevari in zmoti v motivih ostane zakon nerazvezljiv, ako je privolitev veljala isti in ne drugi osebi.[203] Istotako ne nasprotuje veljavnosti zakona zmotno naziranje glede njegove edinstvenosti, nerazveznosti ali zakramentalnosti (c. 1084).

3. Zakon z robkinjo ali z robom, ki jih smatra ob ženitvi druga stranka za svobodne osebe, nima pravne veljave (c. 1083 § 2 n. 2).

Robom rimsko pravo ni priznavalo zakonske sposobnosti, njihove spolne zveze so bile contubernia, ne connubia. Po nemškem in rimskem pravu je gospod spolne zveze svojih sužnjev vedno lahko razrešil. Spolne zveze svobodnih oseb s sužnji so imele za posledico zasužnjenje otrok. Cerkveno pravo je skušalo priboriti tudi zakonom sužnjev priznanje in mu je to uspelo vsaj v primerih, da so bili sklenjeni s privoljenjem gospoda.[204] Na drugi strani pa je cerkev uzakonila v smislu germanskopravnega pojmovanja načelo, da je zakon svobodne osebe s sužnjem radi zmote neveljaven, ako je bilo svobodni stranki suženjstvo nepoznato ali če se ji je prikrivalo. To načelo je sprejeto tudi v novi cerkveni zakonik.[205]

Predpis c. 1083 § 2 n. 2 je juris ecclesiastici humani in za kulturne države, ki suženjstva več ne poznajo, brez aktualnosti. Nekrščenih oseb ne veže, ako se med seboj ženijo. Suženj je popolnoma brezpraven človek, s katerim se pri nas tudi na smrt ali dosmrtno ječo obsojeni ne morejo vsporejati. Ženitna sposobnost

---

v strogem smislu, pa vendar za error, qui recidat in conditionem sine qua non (c. 104), kajti brez dvoma bi bila tožnica zakon s hudodelcem odklonila, ako bi bila pravi položaj poznala.

[203] Dummodo constat de corpore, cetera non obsunt. Schäfer, 236 op. 14. Leitner, 81. Linneborn, 275.

[204] c. 8, C. 29, q. 2.

[205] c. 2, 4, X, 4, 9; c. 1083 § 2 n. 2.

le-teh po cerkvenem pravu ni vzkračena, pač pa po civilnem pravu večkrat omejena.[206]

4. Obči državljanski zakonik za Slovenijo in Dalmacijo § 58 pozna še poseben primer zmote v lastnosti osebe, ki ima za posledico neveljavnost zakona. Če zakonski mož po poroki spozna, da je njegova soproga že od drugega noseča, ima pravico predlagati, da se zakon razveljavi. Pogoj je, da je bila žena, ko je stopila pred altar, že noseča od drugega in da ženin tega ni vedel. Pravico, zahtevati razveljavljenje zakona pa mož izgubi, če je, zaznavši za nosečnost, zakon nadaljeval ali če je poročil vdovo pred potekom rokov, določenih v § 120 o. d. z.

§ 172.

Pogojna ženitev.

C. 1092. Hussarek, Die bedingte Eheschliessung, 1892. Freisen, § 25. Scherer, § 112, VIII. Wernz-Vidal, p. 598 ss. Schäfer, 241 ss. Knecht, 123. Haring, 449 ss.

Po cerkvenem pravu je bilo že počenši od 12. stoletja mogoče skleniti zakon tudi samo pogojno.[207] Liber Extra posveča pogojni ženitvi celo poseben naslov.[208] Po § 59 o. d. z. pa nima tak dogovorjeni pogoj nikakega učinka, zakon ostane veljaven, dasi se pogoj ne izpolni.

C. 1092 določa glede pogojno sklenjenih zakonov sledeče:

1. Pogoj ne sme nasprotovati bistvu zakona in mora biti conditio de futuro, t. j. nanašati se mora na dogodek, glede katerega se odloči šele v bodočnosti, bo li nastopil ali ne. 2. Ako ta dogodek na sebi ni dvomljiv, t. j. če mora nastopiti prej ali slej ali če je nemogoč ali pa sramoten (turpis), se smatra, da pogoj sploh ni dogovorjen (conditio pro non adjecta habeatur). 3. Ako se pogoj nanaša na bistvo zakona (n. pr. da stranke izključijo spolno občevanje ali nerazvezljivost zakona), potem izključuje sploh ženitno privolitev in zakon je neveljaven. 4. Če je pogoj, nanašajoč se na

[206] Prim. § 61 o. d. z.

[207] cc. 7, 8, C. 27, q. 2.

[208] cc. 1—7, X, 4, 5.

bodoči dogodek, po sebi dopusten (conditio de futuro licita), potem je veljavnost zakona odložena dotlej, da se pogoj izpolni.

Poleg pogojev v pravem pomenu omenja kodeks še conditiones de praesenti vel de praeterito. To so pogoji, ki se nanašajo na kak dogodek v preteklosti ali sedanjosti, glede katerega je v trenotku dogovora objektivno že dognano, ali je nastopil ali ne, tako da ni podana nikaka doba nesigurnosti, ki je pri pogojih v pravem smislu bistvena. Primeri za pravi pogoj: Če bo A B-ju prodal svoje posestvo; če bo ženinu oče izročil kmetijo; če se bo pogorelcu C izplačala cela zavarovalnina; če se D povrne zdrav iz vojske. Primeri za nepravi pogoj: če je X prodal svoj vinograd: če je F v pravdi proti G zmagal; nevesta H privoli v zakon z ženinom I pod pogojem, da ima v istini ono službo in one dohodke, kakor zatrjuje. Objektivno je stvar dognana, že v trenotku jasna, samo druga stranka še dvomi in se hoče poprej prepričati. Primer za sramotni pogoj: A poroči B s pogojem, da bo s tatvinami ali beračenjem skrbela za dohodke. Pri pogojih de praeterito ali de praesenti je odločilno, ali je dogodek, na katerega je ženitna privolitev navezana, v istini nastopil ali ne. Če je nastopil, je zakon veljavno sklenjen, če pa ni nastopil, manjka privolitev.

Stranke, ki se pogojno poroče, so zavezane, da pred nadaljnjo odločitvijo počakajo, ali se pogoj izpolni ali ne, oziroma da se prepričajo, ali je dogovorjena okolnost resnična ali ne. Vendar pa za časa nejasnosti zakonska vez še ne obstoji, ker manjka nepogojne privolitve. Zato bi bil za dobe negotovosti ali nejasnosti nepogojno z drugo osebo sklenjen zakon sicer nedovoljen, a veljaven.[209]

Pri pravih pogojih ločimo suspenzivne in resolutivne. Pri prvih je veljavnost zakona odvisna od nastopa ali nenastopa bodočega dogodka. Dokler je to nedoločeno, je veljavnost zakonske pogodbe odložena. Pri resolutivnem pogoju je ženitna privolitev oddana trdno, toda z dogovorom, da izgubi veljavo, ako v bodočnosti dogovorjeni dogodek nastopi odnosno ne nastopi. Pod resolutivnim pogojem sklenjen zakon je cerkvenopravno neveljaven, ker izključuje tak pogoj nerazvezljivost zakona in s tem nasprotuje njegovemu bistvu. Civilnopravno pa bi ostal resolutivni pogoj brez učinka, zakon bi bil veljaven.

Stranke, ki so se pogojno poročile, lahko vsak čas dogovorno od pogoja odstopijo. Na ta način postane zakon takoj ve-

[209] Haring, 450. Wernz-Vidal, p. 605, 607. Ako Ruspini v svoji zgoraj op. 202 omenjeni recenziji to zanika, mu vsaj glede veljavnosti ne morem pritrditi, nedovoljenost pa je praktično itak brez pomena.

ljaven. Prejšnje pravo je poznalo neovrgljivo domnevo (praesumptio juris et de jure), da se stranke pogoju odpovedo, če pendente conditione zakon svobodno izvrše.[210] V kodeks ta domneva ni bila sprejeta. Zato tudi spolno občevanje pendente conditione samo po sebi ne pomeni odstopa od dogovorjenega pogoja.[211]

Pogojno sklenitev zakona morajo stranke, ki se nanjo sklicujejo, v zunanjem območju na zakonit način dokazati. Ni neobhodno potrebno, vendar pa priporočljivo, da se pogoj izrazi pri poročnih obredih samih, torej pred župnikom in pričami, na vsak način morajo stranke, ako pogoja pri poroki sami nočejo omeniti, sicer skrbeti za možnost poznejšega dokaza, ker bi se sicer veljavnost zakona ne mogla ovreči.[212]

Pogojni zakoni so izjeme. Župniki naj od njih odsvetujejo in ako jim to ne uspe, naj sodelujejo samo z dovoljenjem ordinarija.

Različen od pogoja je nalog (modus), ki se zakonski pogodbi doda in ki na njeno veljavnost ne vpliva. V dvomu, ali gre za pogoj ali za nalog (n. pr. vzamem te, če boš spoštoval mojo pobožnost), bo sklepati na nalog, dokler ni dokazano, da je šlo za pogoj.

§ 173.

Ženitev po zastopniku in ženitev s posredovanjem tolmača.

Cc. 1089—1091. Knecht, 95. Haring, 451 ss. Leitner, 5 ss. Linneborn, 296 s. Wernz-Vidal, p. 548 ss.

I. Za veljavnost zakonske pogodbe je potrebno, da sta ženin in nevesta istočasno navzoča ali osebno ali zastopana po pooblaščencih. Njih izjava bodi ustmena. Samo če ne znata govoriti, smeta privolitev izraziti po znamenjih. Besedilo, jezik in znamenja po sebi niso važna. Bistveno je samo, da se natančno spozna volja, skleniti zakon (c. 1088).[213]

[210] cc. 3, 5, 6, X, 4, 5.

[211] Haring, 450 op. 2, Wernz-Vidal, p. 606.

[212] Pendente conditione je tudi preklic danega konsenza mogoč. Nepreklicana pogojna privolitev pa se po izpolnitvi pogoja spremeni v definitivno in ako je bila podana v cerkveni obliki, odpade ponovitev. Wernz-Vidal, p. 605.

[213] Besedilo c. 1088 pač v bodoče izključuje veljaven sklep zakona na ta način, da je samo eden od nupturientov navzoč, dočim drugi privolitev izjavi po doposlanem pismu ali po navadnem odposlancu. Prim. Haring, 452, posebno op. 5 in v njej navedene praktične primere.

II. Namesto ženina ali neveste ali obeh lahko pooblaščene osebe izjavijo ženitno privolitev. Ordinariji naj v tem oziru izdajo prilikam v posameznih diecezah primerne podrobnejše predpise. Po občem pravu je potrebno a) posebno pismeno pooblastilo (mandatum speciale), ki se mora glasiti na sklenitev zakona z natančno določeno osebo, b) pooblastilo mora biti podpisano od pooblastitelja ter od župnika ali ordinarija onega kraja, kjer je bilo izdano. Mesto župnika ali ordinarija sme pooblastilo podpisati tudi njih delegat. Podpis župnika, ordinarija ali njih delegata pa se da nadomestiti po podpisu vsaj dveh prič. Ako je mandant nepismen, mora to v pooblastilu priti do izraza in mesto njega podpiši listino posebna nadomestna priča. Ako te solenitete niso izpolnjene, je pooblastilo ničnо.

Naročilo (mandatum) mora izvršiti pooblaščenec sam, drugače je zakon neveljaven. Substitucija je izključena. Ako pooblastitelj pooblastilo prekliče ali postane brezumen (amens), predno je njegov pooblaščenec izjavil ženitno privolitev, je zakon neveljaven, tudi če pooblaščenec v trenotku poroke za preklic ali za bolezen mandanta ni znal. Odločilen je trenotek, v katerem pooblastitelj svojo voljo, stopiti z dotično osebo v zakon, spremeni, odnosno, v katerem njegova opravilna sposobnost prestane. Če se je to zgodilo pred izjavo privolitve po pooblaščencu, je nastanek veljavne zakonske pogodbe nemogoč. Če je pa pooblaščenec podal ženitno privolitev v imenu mandanta še pred preklicem ali pred nastopom njegove bolezni, ostane zakon veljaven in nerazvezljiv, tudi če je bilo pooblastilo preklicano, predno je mandant prejel obvestilo o izvršeni poroki (c. 1089).[214]

III. Zakon se more skleniti tudi s posredovanjem tolmača, kar bo potrebno tedaj, ako se ženin in nevesta med seboj ali pa z duhovnikom poročiteljem ne moreta sporazumeti, bodisi radi različnosti jezika, bodisi radi gluhonemosti. Tolmač ni zastopnik strank, on samo posreduje, da postanejo od njih neposredno oddane izjave sopogodbeniku in duhovniku poročitelju razumljive. Posebna oblika za tolmačenje ni predpisana in je tudi nepotrebna. Paziti je zgolj na to, da je zanesljivost tolmača izkazana in brezdvomna (c. 1090).

---

[214] Na sličen način je uredil pogoje za veljavno zastopstvo pri poroki že papež Bonifacij VIII. c. 9 in VI°, 1, 19.

Župnik naj si bo glede pooblastila in zanesljivosti tolmača na čistem, predno sodeluje pri porokah s pooblaščenci ali tolmači in vrh tega naj si poskrbi, ako to dopušča čas, poprej dovoljenje ordinarija (c. 1091).

IV. Po § 76 o. d. z. je za poroko s pooblaščencem potrebno posebno pooblastilo, glaseče se na določeno osebo, a vrh tega še dovoljenje političnega oblastva druge instance. Od sopodpisa župnika, ordinarija ali dveh prič veljavnost pooblastila ni odvisna, istotako ne od sopodpisa posebne priče, ako pooblastitelj ne zna pisati.

§ 174.

Cerkvena oblika za sklepanje zakona.

Cc. 1094—1103. Linneborn, 307 ss. Leitner, 188 ss. Schäfer, 246 ss. Haring, 453 ss. Knecht, 128 ss. Wernz-Vidal, 617 ss. Za starejše pravo Scherer, § 112, X—XV. Schnitzer, § 21. Sägmüller, § 129.

I. Cerkev je že od prvega začetka polagala važnost na to, da se zakoni sklepajo javno in da prejmeta ženin in nevesta v cerkvi blagoslov. Toda za veljavne so bili priznani po rimskem načelu: consensus facit nuptias, tudi izven cerkve brez sodelovanja duhovnika in prič sklenjeni zakoni. Ko je prihajala v srednjem veku potom običaja cerkvena oblika vedno bolj v navado, je papež Inocenc III. na četrtem lateranskem zboru obvezno predpisal enkratni javni oklic vsakega nameravanega zakona v cerkvi.[215] Navzlic temu so veljali do tridentinskega cerkvenega zbora tudi brezobličnо, t. j. izven cerkve sklenjeni zakoni (matrimonia clandestina) za prave zakone. Šele tridentinski koncilij je na svoji 24. seji dne 11. nov. 1563 po dolgotrajnih predhodnih razpravah z dekretom Tametsi za zakone kristjanov predpisal slovesno javno obliko, namreč, da se morajo sklepati pred župnikom (ordinarijem) ali od njega pooblaščenim duhovnikom v prisotnosti dveh ali treh prič. Odslej so bili zakoni, ki niso bili sklenjeni v tej obliki, neveljavni in ničnі.

II. A ta dekret je stopil v moč samo tam, kjer je bil vernikom s prižnic razglašen in raztolmačen, kar se je po potrebi moralo zgoditi tudi večkrat. Pravno veljaven je postal 30 dni po prvem razglašenju. V mnogih krajih je morala promulgacija radi nasprotovanja državne oblasti in radi verskih bojev izostati in tako je srednjeveško pravo ondi veljalo še naprej. Nastal je razloček med „tridentinskimi“ in „netridentinskimi“ kraji. V

[215] c. 3, X, 4, 3. Zgoraj, § 145.

tridentinskih krajih so bili veljavni samo zakoni, sklenjeni pred pristojnim župnikom ali ordinarijem odnosno njihovim pooblaščencem v navzočnosti najmanj dveh prič, v ostalih krajih pa veljavnost ni bila odvisna od določene oblike, zadostoval je brezobličnо izraženi konsenz.

III. Pristojen je bil župnik domovališča ženina ali neveste. Pod besedo p a r o c h u s je bil mišljen vsak duhovnik, kateremu je bilo poverjeno vse dušno pastirstvo v župniji. Izobčenje, suspenzija, iregularnost itd. niso ovirale veljavnosti sodelovanja pri poroki. Ako sta spadala ženin in nevesta v različne župnije, sta bila oba župnika enako pristojna.[216]

IV. Enako kakor župnik ali ordinarij je bil za asistenco pri porokah upravičen tudi drug duhovnik na osnovi pooblastila (licentia), ki se je glasilo ali samo za konkretni primer ali pod izvestnimi pogoji za vse primere, ki bi utegnili nastopiti. Subdelegacija je bila dopustna samo, če je bila v pooblastilu samem izražena ali če je šlo za generalno pooblastilo. Pooblastilo pa je bilo lahko dano ustno ali pismeno, izrecno ali tudi samo molče. Pooblaščeni duhovnik je smel, kakor župnik sam, asistirati kjerkoli, ne samo v uradnem področju mandanta.

V. Sodelujoči duhovnik je samo uradna priča, ne pa delivec zakramenta. Zato njegovo aktivno sodelovanje ni bilo neobhodno potrebno. Za veljavnost je zadostovalo, da so mu nupturienti svojo osebnost jasno odkrili, da so pred njim svojo voljo določno izjavili ter ga pri tem izrecno ali s svojim ravnanjem vsaj dejansko na njegovo asistenco opomnili. Isto velja o pričah. Zakon je bil po tridentinskem pravu veljaven, tudi če so bili župnik in priče k asistenci prisiljeni ali z izjavo presenečeni, ali če niso hoteli nupturientov videti ali njih izjave slišati.[217]

VI. Svrha navzočnosti p r i č pri poroki je bila po tridentinskem pravu in je še danes zgolj ta, da ob potrebi izvršeni sklep zakona posvedočijo. Zato je bila in je še danes priča lahko oseba poljubnega spola, starosti in vere, potrebno je samo, da je že dosegla leta razuma in razsodnosti in da zna zasledovati in potrditi izjavo zakonske volje. Niti pismenost se ne more od njih zahtevati, kakor od zaročnih prič, ker se vknjižba poroke od njih ne podpiše (c. 1103 § 1). Sorodstvo ali svaštvo z ženinom ali nevesto ne prihaja v poštev. Brez pomena je tudi, ali so bile priče vabljene, ali so samo slučajno navzoče, ali prisostvujejo prostovoljno ali prisiljeno.

VII. Tridentinska oblika je veljala v pokrajinah, v katerih je bil dekret T a m e t s i zakonito razglašen in je vezala vse osebe, ki so imele v dotičnih teritorijih svoje domovališče ali

[216] Glede pristojnosti vojaških župnikov so bile pred vsem odločilne odredbe rimske stolice.

[217] H a r i n g, 456. G a s p a r r i, II, 186 ss.

svoj kvasidomicil. Sporna so bila prašanja 1. ali so pripadniki netridentinskih teritorijev, ki se poroče v kakem tridentinskem kraju, na tridentinsko obliko vezani; 2. kaj velja za osebe različnih (tridentinskih in netridentinskih) pravnih območij, kadar se med seboj ženijo; 3. kako se morajo sklepati mešani zakoni na tridentinskih ozemljih; 4. kako so presojati od nekatoliških kristjanov v tridentinskih krajih sklenjeni zakoni.

Na prvo prašanje se je glasil pravilni odgovor pač v prilog tridentinski obliki po načelu locus regit actum; na drugo v prilog veljavnosti brezobličnega zakona, ako je bil sklenjen v netridentinskem kraju. Tretje prašanje so reševali kanonisti v smislu obveznosti tridentinske oblike tudi za nekatoliški del. Izjeme je smela dovoliti samo rimska stolica, kar so storili papež Benedikt XIV. najprej 4. novembra 1741 (Declaratio Benedictina) za Nizozemsko, papež Klement XIII. l. 1765 (Clementina) za vratislavsko škofijo, poznejši papeži pa še za druge pokrajine, tako Gregor XVI. za Ogrsko in njene dele. Po teh deklaracijah so bili v omenjenih deželah mešani zakoni med katoliki in nekatoliškimi kristjani ter zakoni, ki so jih sklepali nekatoliški kristjani med seboj, veljavni, dasi poroka ni bila izvršena v tridentinski obliki.[218]

V Dalmaciji, Bosni in Hercegovini so bili zakoni med katoliki in razkolniki veljavni tudi če so bili sklenjeni pred razkolniškim župnikom.[219]

Pija X. konstitucija „Provida" z dne 18. januarja 1906 je proglasila za celo Nemčijo netridentinsko sklenjene mešane zakone za veljavne.[220] Od l. 1909 je veljala konstitucija „Provida" analogno tudi za Ogrsko in njene dele.[221]

Glede veljavnosti nekatoliških zakonov v tridentinskih krajih, kolikor ni bilo prašanje po papeških odredbah odločeno, se je praksa držala večinoma načela, da dekret Tametsi za nekatolike tam nima zakonite veljave, kjer so za časa razglašenja že obstojale organizirane nekatoliške bogočastne občine. Kjer so te občine šele pozneje nastale ali kjer jih sploh ni bilo, tam za cerkveni forum brezobličnо sklenjeni mešani in nekatoliški zakoni niso bili kot veljavni priznani.[222]

[218] Haring, 458. Leitner, 217 ss. Gasparri II, 528 ss, navaja natančno tridentinske dežele in izjeme, ki so bile za nekatere dovoljene. Za Ogrsko in njene dele A. f. k. K. R. 84 (1904), 160 ss. Schulte, Hdb. d. kath. Eher., 1855, 465 ss. Kušej R., Pasivna asistenca, 302 ss.

[219] Sv. oficij 16. febr. 1892. Haring, 458. A. f. k. K. R. 83 (1903), 350 ss. Wernz-Vidal, p. 660 op. 40.

[220] Besedilo konstitucije glej v A. S. S. XXXIX, 81—84.

[221] Dekret kongregacije za zakramente z dne 27. februarja 1909, A. f. k. K. R. 89 (1909), 716 ss. Leitner, 220.

[222] Prim. Haring, 459 in tam v op. navedene avtorje.

VIII. Dne 2. avgusta 1907 z veljavo od Velike noči 1908 izdani dekret Ne temere je tridentinski dekret Tametsi v nekaterih določilih znatno spremenil, ohranil pa je tam uzakonjeno obliko poroke ter jo obvezno predpisal za katolike vseh krajev. Cerkveni zakonik je v bistvu prevzel predpise dekreta Ne temere, tudi tam na novo uvedeno izredno obliko je pridržal.

Redna cerkvena oblika je izjava ženitne privolitve pred župnikom ali ordinarijem ali pred duhovnikom, ki je po enem od nju pooblaščen, ter vsaj dvema pričama (c. 1094).

1. Pristojnost župnika in ordinarija je omejena na njihovo teritorialno področje, župnijo odnosno diecezo, v kateri se poroka vrši. Brez pomena je župljanstvo odnosno škofljanstvo strank. Po prejšnjem pravu je bil župnik za svoje župljane, t. j. za osebe, ki so imele v župniji domovališče ali kvasidomicil, povsodi pristojen, tudi izven svoje župnije, za tuje župljane pa tudi v svoji župniji ne. Odločalo je personalno načelo. Dekret Ne temere je uzakonil mesto njega teritorialni princip. Pristojnost župnika je omejena na njegov okoliš, a tukaj se razteza tudi na nežupljane.

Župnik v smislu kodeksa je duhovnik, ki mu je službeno podeljena župnija, da v njej vrši, podrejen krajevnemu ordinariju, dušno pastirstvo (c. 451 § 1). Ravnopravni z župnikom so quasi-parochi v misionskih deželah, župni vikarji pri inkorporiranih župnijah (c. 451 § 2 n. 2), namestniki začasno odsotnih župnikov (vicarii substituti, c. 465 §§ 4, 5),[223] starim in bolnim župnikom stalno prideljeni pomočniki (vicarii adjutores, c. 475) in upravitelji upraznjenih župnij (vicarii oeconomi, c. 472). Glede lokalistov in eksponiranih beneficiatov (vicarii cooperatores, c. 476 §§ 2, 6) je ta pravica presojati po škofovih nastavitvenih dekretih. Tudi pooblastila navadnih župnih pomočnikov (kaplanov) so presojati po škofijskih statutih in nalogih župnikov. Ker imajo kaplani župnika podpirati v polnem obsegu župne uprave, jih smemo v primerih potrebe

[223] A. A. S. XIV, p. 526, V, čim so od ordinarija odobreni (c. 465 § 4), oziroma ordinariju javljeni (c. 465 § 5).

smatrati upravičenim tudi za izvrševanje porok, ako škof izrecno ne odredi drugače.

Pristojnost vojaških duhovnikov v pogledu porok je urejena po posebnih odredbah sv. stolice (c. 451 § 3).

Krajevni ordinariji so papež za ves svet, rezidencialni škofje ter ostali v c. 198 § 2 omenjeni dostojanstveniki.

Za krajevne ordinarije in za župnike se prične pravica vršiti poroke v trenotku, ko postanejo kanonični posestniki svojih beneficijev v zmislu določil cc. 334 § 3 in 1444 § 1[224] odnosno od nastopa službe dalje. Ker omenjeni predpisi z ozirom na krajevne običaje v različnih škofijah dopuščajo različno tolmačenje, je podučno mnenje, ki ga je koncilska kongregacija na prašanje ordinariata v Olomucu dne 2. marca 1908 podala: possessio pomeni oni čin, s katerim pridobi imenovani svobodno izvrševanje z njegovo službo zvezane uradne oblasti.[225]

Župnik ali ordinarij, ki vrši poroko, ne sme stati pod vplivom sile ali težkega strahu, izprašati in ugotoviti mora voljo ženina in neveste iz prostega nagiba. Ni potrebno, da je za to nalašč povabljen ali naprošen, a tudi ni zadostno, da je samo pasivno navzoč (c. 1095 § 1 n. 3).

Za poroko pristojni župnik ali ordinarij ne moreta veljavno vršiti svoje pravice, ako sta sodbeno izobčena, interdicirana ali od službe suspendirana (c. 1095 § 1 n. 1).

2. Pristojni necenzurirani župnik ali ordinarij sme svojo pravico veljavno prenesti na drugega (delegatio) pod sledečimi pogoji: a) pooblaščeni mora biti duhoven (sacerdos), kakor po tridentinskem pravu; b) delegiran sme biti samo določen duhoven za določeno poroko. Generalna pooblastila vsake vrste so nedopustna, razen če se glase na pomožno duhovništvo iste župnije (cc. 1095 § 2, 1096 § 1);[226] c) pooblastilo se sme glasiti samo na krajevni okoliš delegánta.

[224] Zgoraj § 70.

[225] A. f. k. K. R. 89 (1909), 327 ss. Haring, 460 op. 1.

[226] V misionskih deželah, kjer še ni quasi-župnij, sme apostolski vikar ali prefekt misionarjem dati generalno pooblastilo (A. A. S. XII, 332).

Pooblastilo naj da župnik šele tedaj, kadar je ugotovljeno, da ni proti nameravanemu zakonu nikakih ovir (da sta ženin in nevesta status liberi, c. 1096 § 2).

Po prejšnjem pravu, tudi še po dekretu Ne temere je bilo mogoče dati drugemu duhovniku generalno pooblastilo za vse morebitne poroke, ravno tako pooblastilo z veljavo izven župnije, ako se je tikalo župljanov deleganta. Po sedanjem pravu je to izključeno, tudi ordinarij sme odslej dajati samo specialna pooblastila. Izjemo tvori tudi zanj samo župnijsko pomožno duhovništvo. Mogoča bi bila delegacija več določenih duhovnikov. Ker more samo necenzurirani duhovnik prenesti svoje pravice na drugega (c. 1095 § 2), je pač tudi na strani pooblaščenca za veljavnost pooblastila pogoj, da ni sodbeno izobčen, interdiciran ali suspendiran.[227]

Pooblastilo mora biti dano izrecno, molče podeljene delegacije sedanje pravo ne pozna. Zunanja oblika pa je lahko različna, mogoča in veljavna je pismena, ustna, tudi v znamenjih izražena delegacija.

3. Zakoniti pogoji za dovoljenost poroke so po kodeksu sledeči: a) da je izkazan liber status strank. Po sedanjem pravu bo razvidno iz vsakega krstnega lista, ali sta ženin in nevesta že poročena ali ne; b) da ima ena stranka v kraju poroke svoje stalno ali prehodno domovališče ali da se ondi dejansko že mesec dni nahaja. Pri osebah brez domovališča zadostuje, da se sploh v kraju mude; c) da, ako ženin in nevesta nimata v kraju ne stalnega ne prehodnega domovališča, ne enomesečnega dejanskega bivališča, po točki b) pristojni župnik ali ordinarij v poroko privoli. To dovoljenje pa pri osebah, ki se nahajajo vedno na potovanju in so brez določenega bivališča (vagi actu itinerantes, qui nullibi commorationis sedem habent),[228] sploh ni potrebno in

[227] Prašanje, ali mora delegat za pooblastilo vedeti — Leitner, 205 ga zanika, Wernz-Vidal, p. 134 potrjuje, — je, kakor povdarja Haring, 461, malo praktično.

[228] Brezdomovincev (vagi), ki nimajo ne stalnega ne prehodnega domovališča, župnik ne poročaj, predno si ni oskrbel dovoljenja ordinarija. Pri brezdomovincih brez določenega bivališča je pristojen vsak župnik, v katerega okolišu se ravno nahajajo. Pri brezdomovincih določenega bivališča (ki pa nimajo ne stalnega ne prehodnega domovališča) je pristojen župnik njihovega bivališča (sedes commorationis), a tudi ta si mora preskrbeti pred poroko dovoljenje ordinarija (c. 1032). Prim. Schäfer, 260.

sme tudi v nujnih primerih (gravis necessitas) odpasti. Dovoljenje po c. 1097 § 1 n. 3 ni istovetno z delegacijo po c. 1094, dasi se v cc. 1095 § 2 in 1096 tudi ta naziva licentia. Domači župnik nupturientov sme izvršiti poroko izven svoje župnije le na podlagi pooblastila župnika poročnega kraja. Župnik poročnega kraja pa rabi, ako hoče poročiti nedomačine, samo dovoljenje domačega župnika zaročencev.[229] Dovoljenje se lahko da tudi za več primerov h krati, za vse primere v izvestni dobi itd. in sicer v poljubni obliki;[230] d) praviloma naj izvrši poroko župnik neveste. Pravičen razlog pa dopušča izjemo. Pri porokah katolikov različnih obredov odločuje obred moža in poroki prisostvuj župnik ženinov. Župnik, ki koga poroči brez dovoljenja, omenjenega pod točko b), mora odstopiti stolnino upravičenemu župniku (c. 1097 §§ 1—3).

Ker se v naši državi upravlja vojaško dušno pastirstvo za katolike po predpisih, ki jih je izdala sv. stolica za armado bivše Avstrije, so za poroke vojaških oseb pristojni vojaški kurati. Glede župnikov v zavodih, ki izvršujejo dušno pastirstvo zgolj za določen krog oseb (kurati v bolnicah, jetnišnicah), ni v tem oziru v cerkvenem zakoniku nikakega določila. Po običih načelih bi v zavodu samem, ako imajo polno župnijsko jurisdikcijo, porokam oseb, ki pod to jurisdikcijo spadajo, veljavno asistirali.[231]

IX. Poleg opisane redne oblike pozna cerkveno pravo tudi izjemno obliko za veljavno sklenitev zakona in sicer izjavo ženitne privolitve samo pred pričami (c. 1098).

Izjema se nanaša ali na nujnost vsled smrtne nevarnosti ali pa na okolnost, da je nemogoče, da prisostvuje poroki domači župnik ali ordinarij ali pooblaščeni duhoven.

[229] Ako naj izvrši poroko v tuji župniji duhoven, ki ni župnik ali ordinarij poročnega kraja, mora dati domači župnik neveste župniku poročnega kraja dovoljenje, a ta mora dati duhovniku, ki ga stranke žele, pooblastilo. V praksi pa se z ozirom na civilno pravo priporoča, da izda domači župnik župniku poročnega kraja pooblastilo s pravico do substitucije. Haring, 466.

[230] Nujna sila, v kateri niti dovoljenje domačega župnika ni potrebno, je podana n. pr. ob smrtni nevarnosti, ob nevarnosti civilne ali nekatoliške poroke, pred neposrednim porodom žene itd.

[231] C. C. 1. febr. 1908, A. S. S. XLI, p. 108 ss, točka X.

V prvem primeru se zakon vedno veljavno in dovoljeno sklene samo pred pričami. Pogoj je le, da za poroko upravičeni duhoven brez velikih težkoč (sine gravi incommodo) ni dosegljiv. Isto velja izven smrtne nevarnosti, ako po vseh prilikah sodeč vsaj mesec dni ne bo mogoče doseči župnika ali ordinarija ali pooblaščenega duhovnika. V obeh primerih prisostvuj poroki poleg prič drug duhoven, ako je dosegljiv. Za veljavnost zakona pa zadostuje, da je sklenjen samo pred pričami.

Brez pomena so nagibi, iz katerih se ženin in nevesta za ta način poroke odločita, merodajni so samo objektivni pogoji, ki jih zakon določa. Smrtna nevarnost ni označena kot n u j n a ali p r e t e č a,[232] zato se sme prosto presojati, ali obstoji ali ne. Ravno tako velja prosta presoja tudi glede okolnosti, ali so župnik, ordinarij in pooblaščeni duhoven dosegljivi ali ne: zasedba župnega kraja po sovražniku, pa tudi naravni dogodki, kakor potres, povodni, sneženi zameti, velika oddaljenost (n. pr. v misionskih krajih) spadajo sem. Sporni so primeri, v katerih stranke po civilnopravnih predpisih radi tega, ker nimajo potrebnih listin, ali ker obstoji civilnopravni zadržek, ki ga cerkveno pravo ne prizna, ne morejo skleniti civilnega zakona, a župnik vsled kazni, ki mu groze, ne sme izvršiti cerkvene poroke, predno ni izvršena civilna. Pravilni odgovor bo pač odvisen od posebnih okolnosti konkretnega primera, zato je kongregacija za zakramente v tem pogledu (31. jan. 1916) dala navodilo: recurratur in singulis casibus.[233]

X. Dekret T a m e t s i je veljal samo v krajih, kjer je bil v župni cerkvi razglašen. Dekret N e t e m e r e je stopil o Veliki noči 1908 v vesoljni cerkvi v moč. Poročna oblika novega cerkvenega zakonika je istotako obvezna na vsem svetu in to za osebe, ki so v katoliški cerkvi t. j. po katoliškem obredu krščene, dalje za osebe, ki so se iz krivoverstva ali razkolništva v katoliško cerkev povrnile, naj so tudi pozneje zopet odpadle, in sicer ne glede na to, ali sklepajo zakone med seboj ali pa s krščenimi ali nekrščenimi nekatoliki; celo spregled zadržka mešane ali različne vere ne oprošča od te obveze; končno za pripadnike vzhodnih obredov, ki se hočejo poročiti s članom latinske cerkve, ki je na to obliko vezan (c. 1099 § 1 n. 1—3).[234]

Niso pa vezani na katoliško poročno obliko krščeni in nekrščeni nekatoliki, če se ženijo med seboj, tudi ne po-

[232] Kakor v c. 1043.

[233] W e r n z - V i d a l, 643 ss.

[234] Kristjanov vzhodnih obredov, kadar se ženijo med seboj, v obče ta oblika ne veže.

tomci nekatolikov, ki so, dasi katoliško krščeni, od detinskih let vzgojeni v krivoverstvu ali shizmi ali ki so dorasli v nevernosti (in infidelitate) ali sploh brez vsake verske vzgoje, ako sklenejo zakon z nekatoliško osebo (c. 1099 § 2).[235]

Ti predpisi so rešili prašanje veljavnosti zakonov nekatoliških kristjanov enotno za ves svet. Drugih izjem kakor v c. 1099 § 2 navedenih sploh ni. Odpadle so tudi one, ki so na podlagi konstitucije „Provida" obstojale še po dekretu Ne temere za Nemčijo ter za Ogrsko in njene dele.[236] Tridentinska oblika, ki jo je kodeks pridržal, velja sedaj za vse zakone katolikov na celem svetu enako, pa naj so čisto katoliški ali mešani, velja pa tudi za zakone bivših katolikov, ki so pred poroko izstopili iz katoliške cerkve. Za cerkveni forum mešani zakoni ne veljajo, ako so sklenjeni samo civilno ali pred nekatoliškim dušebrižnikom.

XI. V Sloveniji in Dalmaciji je za državno območje za obliko poroke merodajen § 75 o. d. z., po katerem se mora zakon skleniti pred rednim dušnim pastirjem ženina ali neveste ali pred njegovim namestnikom v navzočnosti dveh prič. Pri mešanih zakonih sta župnika ženina in neveste (katoliški in nekatoliški) enako pristojna.[237] V primeru, da cerkveno oblastvo poroko odkloni iz razloga, ki v državnih predpisih ni priznan, se sme zakon skleniti pred civilnim oblastvom prve stopnje (srezkim poglavarjem, županom avtonomnih občin).[238] Ista politična

[235] Katoliško krščeni a nekatoliško vzgojeni otroci katoliških roditeljev so na cerkveno poročno obliko vezani. Prim. v tem oziru Ruspini, l. c. 190 ss, in po njem Sladović, 78.

[236] A. f. k. K. R. 89 (1909), 716 ss. Mešani zakoni sklenjeni na teritoriju dežel ogrske krone od tam rojenih oseb so bili veljavni, tudi če je bila poroka nekatoliška ali samo civilna ali brezoblična. Prim. tudi Kušej, Pasivna asistenca itd., 314 ss.

[237] Zak. z dne 31. dec. 1868, d. z. št. 4 ex 1869, čl. 2.

[238] Zak. z dne 25. maja 1868 d. z. št. 47, čl. II. Odklonitev cerkvene poroke po cerkvenem oblastvu je za civilno poroko pogoj. To odklonitev je treba dokazati ali po pismeni izjavi župnika ali po dveh pričah. Za odklonitev je smatrati tudi molčanje župnika na poziv političnega oblastva, ako je trajalo osem dni. § 2 cit. člena.

oblastva so poklicana sodelovati pri porokah oseb, ki ne pripadajo nobeni usvojeni ali od države priznani veri.[239] Civilni zakon se sklene v Sloveniji in Dalmaciji na ta način, da se ženitna izjava strank v navzočnosti predstavnika politične oblasti in dveh prič vzame na zapisnik. Prisoten mora biti zaprisežen zapisnikar. V Vojvodini in Medjimurju izvrši civilno poroko vodja državnih matrik.

Določilo § 75 o. d. z. je posneto po dekretu Tametsi. Zato je tudi dopustnost delegacij presojati po tridentinskem pravu. Poroka izvršena v tuji župniji po tamošnjem župniku, ki je po kodeksu veljavna, bi bila po o. d. z. brez pooblastila domačega, t. j. po stalnem ali prehodnem domovališču strank pristojnega župnika, neveljavna. Zato je priporočljivo, da se da dovoljenje v smislu c. 1097 § 1 n. 3 v obliki delegacije. Neveljavni so po slovensko-dalmatinskem civilnem pravu zakoni, sklenjeni zgolj pred pričami ali pred nepooblaščenim duhovnikom (c. 1098).

§ 175.

Poročni obredi in vknjižba poroke.

Cc. 1100—1103, 1108, 1109. Leitner, 354 ss. Linneborn, 339 ss. Knecht, 151 ss. Scherer, § 113. Haring, 467 ss. Schäfer, 279 ss. Wernz-Vidal, p. 650—666.

Poročne obrede imenujemo tudi liturgično obliko poroke; le-ta z ozirom na veljavnost zakona ni bistvena in je v različnih krajih različna. Cerkev je določila obrede kakor pri drugih zakramentih tudi za zakon in je pri tem upoštevala običaje poedinih narodov, kolikor niso bili katoliškemu pojmovanju nasprotni. Zato se tudi novi zakonik sklicuje na obrede, kakor so določeni ali po ritualnih knjigah ali po obstoječih dobrih običajih. Podrobne predpise izdajo ordinariji, sosebno tudi glede prašanj radi privolitve v zakon, glede blagoslovitve prstanov, zvezanja rok s stolo itd.[240]

---

[239] Zak. z dne 9. aprila 1870, d. z. št. 51.

[240] Blagoslovljenje vina v cerkvi, ki je še danes običajno v nekaterih krajih, je še ostanek iz srednjega veka, ko je bilo v obče v navadi, da so blagoslovili za svatbo namenjene jedi in pijače.

Prašanja, ki jih stavi župnik strankama radi privolitve, so pravno velevažna. V njih se kaže aktivno sodelovanje pristojnega duhovnika, ki je sedaj (c. 1095 § 1 n. 3) obvezno predpisano tudi pri zakonih med katoliki in nekatoliki (c. 1102 § 2). To pomeni, da mora katoliški župnik, kadar vrši poroko med katoliško in nekatoliško, krščeno ali nekrščeno stranko, ugotoviti ženitno privolitev na isti način, kakor pri čisto katoliških zakonih in da je dosedanja zgolj pasivna asistenca, kjer je bila po posebnih papeževih odredbah dopustna, po določilih občega prava v bodoče zabranjena. Razlika med asistenco pri katoliških in mešanih zakonih obstoji samo v tem, da se morajo pri porokah med katoliki in nekatoliki opustiti vsi obredi, ako ordinarij ne dovoli izjeme, in da se morajo te poroke praviloma izvršiti izven cerkve.

Odprava pasivne asistence pa ne pomeni, da so izgubile izjemne papeževe odredbe, ki so jo poprej dovoljevale, odslej sploh svojo veljavo. Temveč je v onih krajih slej ko prej dopustno, da asistira zakonom med katoliki in nekatoliki katoliški župnik na ta način, da stavi strankama prašanja radi privolitve. To sodelovanje pri poroki, ki je vsled izjemnega značaja dotičnih odredb dopustno tudi pri porokah brez poprejšnje dispenze in v primerih, da je katoliškemu župniku znano, da so se stranke poprej poročile že pred nekatoliškim župnikom, podeli mešanemu zakonu veljavnost tudi za katoliški cerkveni forum.[241]

Take izjeme pa je dovoljevala sv. stolica samo za kraje, v katerih je bila tridentinska oblika tudi za mešane in nekatoliške zakone obvezna. Za dežele bivše Avstrije, ki so nekdaj pripadale nemški zvezi,[242] ter za Ogrsko in njene dele se je to zgodilo l. 1841.[243]

Odprava pasivne asistence torej ni tako dalekosežna kakor je večina kanonistov vsled odgovora sv. oficija pra-

[241] Prim. Wernz-Vidal, p. 659—663 in Kušej R., Pasivna asistenca pri mešanih zakonih, osobito 325 ss.

[242] Izmed pokrajin naše države sedanja Slovenija brez Prekmurja. Dalmacija je bila v instr., omenjeni v naslednji opazki, izvzeta.

[243] Instrukcija kardinala Lambruschinija z dne 22. maja 1841; za Ogrsko in njene dele ap. pismo „Quas vestro" z dne 30. aprila 1841 ter instrukcija istega kardinala z istega dne. Wernz-Vidal, p. 659, 660 op. 40.

škemu ordinariatu l. 1919[244] vsaj spočetka sodila.[245] Asistenca katoliškega župnika je na osnovi instrukcij kardinala Lambruschinija iz l. 1841, ki se morajo smatrati za privilegije in indulte v smislu c. 4, i nadalje dopustna, samo da je spremenjena vsled obvezno predpisanih prašanj v aktivno asistenco (brez obredov). Tudi danes je dovoljeno, da katoliški župnik sklepanju mešanih zakonov prisostvuje, dasi stranke niso dale zakonitih varščin. Razlika med asistenco pri mešanem zakonu po poprejšnjem spregledu zadržka, in med asistenco pri mešanem zakonu, ki se sklene brez dispenze, je za Slovenijo, Hrvatsko in Slavonijo ter Vojvodino samo ta, da škof v prvem primeru tudi nekatere sv. obrede lahko dovoli, a v drugem ne.[246] Indulti sami so ostali v veljavi (cc. 4 in 6 n. 2), modificiran je samo način asistence.[247]

Med obrede pri zakonih med katoliki spada po rimskem ritualu tudi missa pro sponsis, med katero prejmeta ženin in nevesta slovesen ženitvanjski blagoslov. Podelitev je pridržana duhovniku, ki je upravičen izvršiti poroko, ali pa njegovemu pooblaščencu ter je tudi še po poroki, a vedno samo med mašo mogoča (c. 1101). Ženam, ki so ga že enkrat prejele, se slovesni ženitvanjski blagoslov ne sme več podeliti (c. 1143).

Glede časa in kraja, v katerem naj se ženitve vrše, določa kodeks:

Zakon se lahko sklene v kateremkoli letnem času. Le slovesni ženitvanjski blagoslov se ne sme podeljevati v času od prve adventne nedelje do Božiča in od Pepelnice do Velike noči. A ordinariji ga smejo dovoliti tudi v tem času, samo opomnijo naj ženina in nevesto, da ne razvijata prevelikega sijaja (c. 1108). Tri-

[244] Zgoraj, § 149.

[245] Prim. Naputak o ženitbenom pravu, izdan na prvi zagrebški sinodi 1925, str. 288 op. 92. Haring, 516.

[246] Po „Naputku", 287, pomeni v zagrebški nadškofiji spregled zadržka mešane vere tudi dovoljenje vseh poročnih obredov razun sv. maše. V ljubljanski škofiji so dovoljeni vsi obredi, tudi sv. maša se za zaročenca lahko daruje, izključena je samo sv. maša „pro sponso et sponsa" z ženitvanjskim blagoslovom ali kaka druga molitev v zvezi s poroko. Tretja ljublj. sinoda, 74 lit. g.

[247] V tem smislu bi kazalo omenjeni „Naputak" popraviti. Indult se ne razteza na dalmatinske, bosansko-hercegovske, srbijanske in črnogorske dieceze.

dentinska prepoved slovesnih svatb (nuptiae sollemnes) v zaključenem času[248] ne obstoja več.

Poroke med katoliki naj se vrše v župni cerkvi, za druge cerkve ter javne in poljavne bogomolnice je potrebno dovoljenje župnika ali ordinarija. V izrednih primerih in iz posebnih upravičenih razlogov sme ordinarij dopustiti poroko tudi v zasebni hiši, a samo v najnujnejših slučajih in ob primerni previdnosti v cerkvah semenišč in ženskih samostanov. Kadar ordinarij dovoli kake obrede za poroke med katoliki in nekatoliki, mora vedno izvzeti sv. mašo (c. 1109).

Vsaka poroka se mora čim preje vpisati v župno poročno knjigo. Zavezan je v to župnik ali njegov namestnik, tudi če je poroko izvršil drug duhoven. Vpišejo se imena poročencev in prič, kraj in dan poroke in drugi podatki, predpisani po ritualnih knjigah ali odredbah škofa (c. 1103 § 1).

Razen tega je treba vsako poroko zaznamiti tudi v krstnih matrikah in vodja poročne knjige mora v to svrho obvestiti župnika krstnega kraja ali neposredno ali potom svojega ordinariata. Pri zakonih, ki so bili sklenjeni v izredni obliki, morajo duhoven, ki je poroko opravil, ali pa priče s strankami vred skrbeti za to, da se poroka po predpisih vknjiži (c. 1103 §§ 2, 3).

V naši državi, izvzemši Vojvodino (Bačka, Banat, Baranja) in Medjimurje, vodijo župniki poročne knjige tudi za civilna oblastva. V knjigo se vpišejo polna imena poročencev, njih leta, bivališče, stanovanje ter poklic z dostavkom, ali so bili že poročeni ali ne. Razen tega se zabeležijo imena in stan njihovih roditeljev, imena in stan prič, ime duhovna, ki je poroko opravil ter dan, katerega se je to zgodilo.

Poroke izven domače župnije se morajo vknjižiti tako na poročnem kraju kakor tudi po domačem župniku (§§ 80 do 83 o. d. z.). Župnik, ki je poroko odklonil iz razloga, ki v državnih zakonih ni priznan, mora na podlagi dokumentov, vposlanih od državnega oblastva, vknjižiti sklenjeni zasilni civilni zakon tudi v svoji poročni knjigi,[249] ker vodi matrike ne samo za cerkveno ampak tudi za državno območje, glede na katero je podrejen političnim oblastvom prve stopnje. Ako se mora ženitna izjava radi prvotne neveljavnosti ponoviti, je treba to v poročni knjigi zaznamiti. O vsakem razveljavljenju zakona obvesti sodišče po pravomočno-

[248] Sess. 24 de reform. matrim., c. 10.

[249] Min. naredba z dne 1. julija 1868, d. z. št. 80, § 23 v zvezi s člen. II, § 9 zak. z dne 25. maja 1868 d. z. št. 47.

sti sodbe oblastvo druge stopnje (velikega župana), da ukrene potrebno zaznambo v poročnih matrikah. Izvlečki iz poročne knjige so javne listine s polno dokazno močjo.

O civilnih oklicih in porokah vodi matrike in daje izpiske uradnik, kateri jih je izvršil.[250]

Obstoj pravice zemljiškega gospoda, da rabi nevesto podanico prvo noč po poroki (jus primae noctis), za srednji in novi vek ni dokazan. Pač pa je obstojala posebna dajatev zemljiški gosposki pod tem imenom, ki je bila povodom poroke plačljiva, in bila je pod istim nazivom ponekod v navadi posebna pristojbina cerkvi za spregled predpisa, naj se držita poročenca Tobijevih noči.[251]

§ 176.

Zakon po vesti ali tihi zakon (matrimonium conscientiae).

Cc. 1104—1107. Schäfer, 269 ss. Leitner, 225 ss. Wernz-Vidal, 667 ss. Linneborn, § 48.

Zakon po vesti je zakon, ki je sicer sklenjen v cerkveno predpisani pravni obliki toda na način, da ostane na zunaj po možnosti povsem tajen in prikrit. Da se to doseže, izostanejo oklici, se vrši poroka na skrivnem, največkrat tudi ob nenavadni uri in imajo duhovnik, priče in tudi zakonca sama dolžnost, da tajnost strogo čuvajo.

Tajni zakoni smejo biti kot izjema dopustni samo ob izrednih okolnostih. Kot take prihajajo primeroma v poštev: ako mož in žena pred javnostjo veljata za poročena, dočim v istini živita samo v konkubinatu; ako je javna poroka radi necerkvenih ovir (kakor pri častnikih brez kavcije) nemogoča in se je iz razmerja rodilo več otrok; ako imata mož in žena že potomstvo, a preti enemu od nju vsled (javne) poroke težka škoda (razdedinjenje) i. p.

Ali so dovoljni razlogi za tihi zakon podani, presojaj ordinarij po poprejšnjih natančnih poizvedbah glede odnošajev, v katerih se stranke nahajajo in glede neobstoja kanoničnih ovir.

Dolžnost, strogo varovati tajnost, veže tudi naslednike ordinarija. Za zakonca sama obstoja tako dolgo, dokler drugi soprog ne privoli v priobčitev izvršene ženitve.

[250] Čl. II, § 9 leg. cit. in § 1 zak. z dne 9. aprila 1870, d. z. št. 51.

[251] Prim. Haring, 470. Leitner, 39 ss. in tam navedene avtorje.

Ordinarij pa je dolžnosti nadaljnje molčečnosti rešen a) če bi iz njegovega molka pretila nevarnost pohujšanja ali težke žalitve svetosti zakona; b) če stariši zanemarjajo krst svoje dece; c) če deco sicer dajo krstiti, toda pod krivimi imeni, ne da bi obvestili tekom tridesetih dni ordinarija o rojstvu, krstu in pravih imenih; d) če zanemarjajo krščansko vzgojo svojih otrok.

Zaročenci morajo pred poroko obljubiti, da bodo te dolžnosti zvesto izpolnjevali; brez te obljube ordinarij tihega zakona sploh ne dovoli. Zato je od ravnanja zakoncev odvisno, da se tajnost v istini varuje.

Tihi zakon se ne zabeleži v navadni poročni knjigi ampak v posebni knjigi, ki se hrani v tajnem arhivu. Istotako se deca po svojem pravem položaju vpiše v posebno tajno knjigo kurije.

Tihi zakon se radi čuvanja tajnosti ne zaznami v krstnih knjigah poročencev.

Tihi zakoni so po o. d. z. samo v primeru § 87 (ako veljata mož in žena splošno že za poročena) mogoči. V drugih primerih ovira veljavnost dejstvo, da izostanejo oklici (§ 74).

VI. Poglavje.

Učinki zakonske pogodbe.

§ 177.

Pravne posledice zakona.

Cc. 1110—1113. Leitner, 363 ss. Knecht, 155 ss. Wernz-Vidal, 699 ss. Haring, 547 ss. Scherer, § 135. Linneborn, 352 ss.

Glede posledic, ki iz veljavno sklenjenega zakona po pravu samem neodvisno od volje strank nastanejo, razlikujemo 1. pravice in dolžnosti soprogov v njihovem vzajemnem razmerju; 2. pravice in dolžnosti roditeljev napram otrokom; 3. pravno zaščito zakonske vezi po objektivnem pravu.

1. O oblasti moža nad ženo (potestas maritalis) se cerkveni zakonik ne izjavlja. V tem oziru so izreki sv. pisma (Gen. 3, 16; Eph. 5, 22 ss.) še danes merodajni, po katerih je žena možu dolžna pokorščino, dočim je mož zavezan, ravnati ž njo kot s svojo družico, jo vzdrževati in ji

nuditi potrebno varstvo. Drugače so pa zakonske pravice in dolžnosti moža napram ženi in obratno povsem enake (c. 111). Žena ima praviloma, t. j. ako ni zakonito ločena, isto domovališče kakor mož ter z njim enako podsodnost[252] in občinsko pristojnost.[253]

V § 90 o. d. z. je učinek zakonske pogodbe izražen z besedami: „Pred vsem imata oba dela enako obveznost do zakonske dolžnosti, zvestobe in medsebojnega spodobnega ravnanja.“ Naslednji § 91 pa določa: „Mož je glavar družine. V tem svojstvu ima pravico voditi gospodinjstvo, a zavezan je tudi, da dostojno vzdržuje ženo primerno svoji imovini ter da jo v vseh zadevah zastopa.“

Žena dobi vsled sklenitve zakona moževo rodbinsko ime in postane deležna vseh stanovskih in družabnih predpravic svojega soproga, če ni po izjemnem pravu, n. pr. pri morganatičnem zakonu, kaj drugega določeno (c. 1112, § 92 o. d. z.).

Veljavna zakonska pogodba vstvari med možem in ženo trajno, nerazdružno vez (v i n c u l u m m a t r i m o n i i), ki obstoji v izključujoči telesni in življenski skupnosti in je po nauku cerkve oblagodarjena tudi s posebno milostjo, ker je zakon zakrament. Pri vseh narodih, pri katerih je samo monogamni zakon pravno priznan, tvori zakonska vez razdiralen zadržek v tem smislu, da je sklenitev drugega zakona za oba soproga nična, dokler ni prvi zakon postavno razrešen.

Pravice in dolžnosti soprogov glede spolnega občevanja so v prvi vrsti etične narave, a so tudi pravno normirane. Na etično polje spada razlika med j u s p e t e n d i in o f f i c i u m p r a e s t a n d i d e b i t u m, dočim se s prašanjem, ali so tožbe na izpolnjevanje zakonske dolžnosti dopustne ali ne, bavi tudi pravna teorija. Mnenja se razhajajo, toda kontroverza je praktično malo pomembna, ker bi bila izvršba sodbe na vsak način nemogoča.[254]

---

[252] cc. 93 § 1, 1561. §§ 70, 73 jurisd. norme za Slov. in Dalmacijo.

[253] §§ 7, 11 zak. z dne 3. dec. 1863, d. z. št. 105, in § 3 zak. z dne 5. dec. 1896, d. z. št. 222 (za Slovenijo in Dalmacijo).

[254] O f f i c i u m p r a e s t a n d i d e b i t u m ugasne za nekrivega soproga, če se je njegov zakonski drug ogrešil prešestva. Ako pa soprog spolno občevanje nadaljuje potem, ko je za učinjeno prešestvo izvedel, se njegovo ravnanje tolmači za odpuščenje; ravno tako, ako tekom šestih mesecev ne vloži tožbe za ločitev (c. 1129 § 2).

2. Roditeljska oblast (patria potestas) napram otrokom je prirodna posledica razmerja med stariši in otroci. Ker je vzgoja dece brez avtoritete nemogoča, a je vzgoja dolžnost obeh roditeljev, pristoja oblast nad otroci očetu in materi, dasi ima prvo besedo oče. Tej oblasti so meje začrtane po njeni svrhi, t. j. po vzgoji; kadar je ta dovršena, neha tudi roditeljska oblast. Izrabljanje oblasti v nasprotju z vzgojno svrho, n. pr. siljenje otrok v zakon ali v določen stan, je nedopustno.

Oblast roditeljev nad otroci pa vsebuje obenem celo vrsto dolžnosti, katere so urejene tako po cerkveni kakor tudi po državni zakonodaji. V obče se te dolžnosti tičejo telesnega in dušnega blagra dece. Stariši morajo otroke preživljati in jim oskrbeti svojemu stanu primerno izobrazbo, paziti na njih zdravje in krepek telesni razvoj. Kot kristjani pa morajo gledati tudi na etično in versko vzgojo in so vsaj po svoji vesti zavezani uvaževati vse v tem pogledu obstoječe verske in cerkvenopravne predpise, kakor glede krsta, obhajila, posečanja verskih šol, kateheze itd. (c. 1113).[255]

3. Vsak sklenjeni zakon se smatra veljavnim, dokler se ne dokaže njegova neveljavnost (c. 1014).

Dokaz sklenitve nudijo poročne knjige in izpiski iz nje. Ako je zakon neveljaven radi razdiralnega zadržka, radi hibe v zakonski volji ali radi nedostatka predpisane oblike, strankam ni dovoljeno, da razdružijo samolastno svojo življensko skupnost, ampak se mora šele na podlagi posebnega sodnega postopanja ugotoviti, da je zakon ničen. Za tožbo sta upravičena zakonca in pri zadržkih javnega prava cerkveni tožitelj (promotor justitiae). Tožba je nedopustna, ako enega ali obeh zakoncev ni več med živimi. Veljavnost ali neveljavnost zakona se more v tem primeru dognati samo potom vmesnega (incidenčnega) spora, to je v teku pravde, za katere končni izid je ono prašanje prejudicialno (cc. 1970—1972). V vsaki pravdi radi neveljavnosti ali neizvršitve zakona je treba postaviti branitelja vezi (defensor vinculi), katerega naloga je, da z vsemi sredstvi nastopa v korist veljavnosti (cc. 1967—1969).[256]

Važna posledica pravne zaščite zakonov je tudi ta, da neveljavno sklenjen zakon pozneje postane veljaven, ako se ob poroki podana hiba poprävi ali obstoječi razdiralni zadržek naknadno spregleda. Cerkveno in civilno pravo pospešujeta konvalidacijo zakonov v interesu stalnosti rodbinske zveze, na kateri je zgrajen družabni red v vseh kulturnih državah. V vsakem

[255] Prim. v tem pogledu cc. 770, 860, 1374, 1335, 1372 § 2.

[256] Prim. spodaj § 210.

sporu glede obstoja ali neobstoja zakona mora sodišče najprej na stranke vplivati, da se po možnosti ničnost popravi (zadržek spregleda, privolitev naknadno izjavi, poroka v zakoniti obliki ponovi). Šele tedaj, ako to radi kvalitete zadržka ali radi odklonilnega stališča strank ni mogoče doseči, se proizvedi sodno postopanje.

V Sloveniji s Prekmurjem in Dalmaciji ter v Vojvodini in Medjimurju razsojajo zakonske spore za državno območje civilna zborna sodišča prve stopnje. Cerkvenim sodiščem sporedno postopanje v istih zadevah ni zabranjeno, a sodbe cerkvenih sodišč v imenovanih pokrajinah za državo nimajo izvršne moči. V vseh ostalih pokrajinah je sodstvo v zakonskih sporih od države do danes še poverjeno cerkvenim sodiščem; iz tega sledi, da so ta sodišča in tudi vsa druga cerkvena oblastva zavezana pri svojem poslovanju ločiti državljanskopravno in verskopravno stran veljavnosti konkretnih zakonov in da pridejo cerkvena sodišča lahko s svojimi dolžnostmi, ki jih imajo kot državno poverjena zakonska sodišča, v navskrižje.[257] Ker imajo pač v prvi vrsti biti verska sodišča, bi kazalo, da svojo pristojnost v vseh sporih odklonijo, v katerih bi morala za državno območje izreči drugo sodbo kakor za cerkveno. Isto velja za župnike, ki naj katoliško poroko odklonijo, ako stranka ne dokaže, da je poprej od nje sklenjeni nekatoliški zakon razrešen ali po zanj veljavnih predpisih razvezan.

---

[257] Na Hrvatskem morajo soditi zakonska sodišča po „ženitbenem zakonu" iz l. 1856. Cerkveno zakonsko pravo smejo jemati samo subsidiarno v poštev, kolikor se njegova načela z ženitbenim zakonom ne križajo. Po čl. IV pat. z dne 29. nov. 1852 so mešani zakoni sklenjeni pred nekatoliškim dušebrižnikom veljavni, a § 43 ženitbenega zakona določa, da sodijo o veljavnosti med katoliki in nekatoliškimi kristjani sklenjenih zakonov katoliška zakonska sodišča. Ta morajo torej po državljanskem pravu obstoj zakona potrditi, dočim ta cerkvenopravno ni veljaven (c. 1099 n. 2). Nadaljnje primere kolizije verskih prav ter kolizije državljanskega prava s cerkvenim pravom nudijo tudi §§ 56, 57, 66, 67 hrvatskega ženitbenega zakona.

Slične so razmere v Bosni, kjer se po obstoječih predpisih katolik lahko veljavno poroči s pravoslavnim zaročencem pred pravoslavnim župnikom ali z muslimanom pred šeriatskim sodnikom. In vendar te zveze po katoliškem cerkvenem pravu niso veljavne. Prim. Kušej v zgoraj op. 5 navedeni razpravi, str. 102 ss, 114 ss.

§ 178.

Zakonitost otrok.

Cc. 1114—1117, 1051. Haring, 550 ss. Wernz-Vidal, p. 708 ss. Schäfer, 294 ss.

V zakonu spočeti ali rojeni otroci so legitimni ne glede na to, ali je zakon veljaven ali samo putativen. To načelo pa ne velja za otroke, katerih roditelji so za časa koncepcije vsled višjega posvečenja ali slovesne samostanske zaobljube bili zavezani, da se vzdržujejo spolnega občevanja (c. 1114).

Kot zakonski se domnevajo otroci, ki so rojeni vsaj šest mesecev (po preteku 180 dni) po sklenitvi in pred pretekom desetih mesecev (300 dni) po razrešitvi, razveljavljenju ali ločitvi zakona. Za očeta velja zakonski mož, dokler se prepričevalno ne dokaže nasprotno (c. 1115). Zakonskemu rojstvu otrok, ki so prišli na svet pred pretekom šestih mesecev od sklenitve zakona, sme zakonski mož ugovarjati. Ako pa tega ne stori, se smatrajo tudi ti otroci za zakonske.

Enaka načela vsebujejo §§ 138, 156—159 o. d. z. Rok za prigovor proti zakonitosti je določen na tri mesece, štete od dneva, ko je mož za rojstvo izvedel. Ako pa mu je pred ženitvijo bila nosečnost žene znana, sploh nima pravice do prigovora.[258] Prigovor, za katerega ni potrebna oblika tožbe, se mora upoštevati, ako se nenavadni dogodek prezgodnjega rojstva po izvedencih ne razjasni (§ 157 o. d. z.).

Legitimnost otrok, ki so rojeni v zakonitem roku, more mož samo sodnijsko pobijati napram posebnemu kuratorju, ki ima dolžnost, da brani njih zakonsko rojstvo. Uspeh pravde je odvisen od dokaza, da je nemogoče, da bi bil tožitelj otroka zaplodil. Tožbeni rok je določen na tri mesece, odkar je mož za rojstvo zaznal. Tožbena pravica pristoja tudi skrbniku umobolnega moža ter v primeru, da je mož tekom tožbenega roka umrl ali da je od rojstva dalje neznanega bivališča, otroku samemu s pristankom matere.[259]

[258] Pač pa pravico do tožbe, da se otroku njegovo očetovstvo odreče. V sodnem postopanju mora pa tožnik dokazati, da je nemogoče, da bi bil on otroka zaplodil.

[259] §§ 158 in 159 o. d. z. v besedilu III. novele (ces. ur. z dne 19. marca 1916, d. z. št. 169).

Otroci, rojeni od vdove ali od žene, katere zakon je bil razveljavljen, ali od sodno ločene soproge po desetem mesecu od smrti moža, razveljavljenja odnosno ločitve zakona, se smatrajo za nezakonske in se vpišejo v krstno knjigo z dekliškim imenom matere, ako so vodji matrik te okolnosti uradno znane. To pravilo pa v sledečih primerih ne velja: a) če mož očetovstvo navzlic ločitvi izrecno prizna; b) če se njegovo spolno občevanje z materjo po § 163 o. d. z. dokaže; c) če je po naznanilu sodišču ali drugače dokazano, da sta soproga svojo zakonsko skupnost zopet upostavila.[260]

Legitimacija nezakonskih otrok. Otroci, ki so rojeni izven zakona, se pod izvestnimi pogoji pozakonijo, ako se oče in mati pozneje poročita. Pozakonitev nastopi ali 1. ipso jure s poroko starišev; 2. po posebni odredbi, ki jo izda cerkveni predstojnik na osnovi izvršene poroke; 3. po posebni odredbi brez poroke roditeljev.

Pozakonitev ipso jure je vezana na pogoj, da ni bilo za časa spočetja ali rojstva otrok ali za časa nosečnosti matere nikakega razdiralnega zadržka proti zakonu starišev. Ni odločilno, ali je zakon starišev na novo sklenjen ali konvalidiran, ali je veljaven ali samo putativen. Če je tak zadržek obstojal ob spočetju otrok, a je pred rojstvom odpadel, veljajo otroci ipso jure za pozakonjene, ker so bili roditelji za časa nosečnosti matere in za časa rojstva za zakon sposobni.[261]

Pozakonitve ipso jure niso deležni otroci roditeljev, med katerimi je bil veljaven zakon v času od spočetja do rojstva radi razdiralnega zadržka nemogoč.[262] Pri

---

[260] Dvorni dekret z dne 15. junija 1835, zb. j. z. št. 39. Manz, Oesterr. Ges. zv. 2, za §om 138. Otroci roditeljev, ki samo dejansko žive ločeno (brez sodne ločitve), veljajo za zakonske in se morajo kot taki vknjižiti. Pravice zakonskih otrok jim je mogoče odreči samo s sodbo na podlagi dokaza, da je očetovstvo soproga njihove matere nemogoče.

[261] N. pr. adulterini, ako je zadržek zakonske vezi za časa nosečnosti vsled smrti drugega soproga prenehal. Prim. Wernz-Vidal, p. 720 op. 56.

[262] Take otroke imenuje doktrina spurii, dočim naziva naturales vse one nezakonske otroke, kojih roditelji bi se bili ali za časa spočetja ali za časa rojstva ali pa za dobe nosečnosti lahko poročili,

njih je v svrho pozakonitve potrebna poleg poroke roditeljev še posebna odredba cerkvenega predstojnika, ki je pa vključena že v dispenzi sami, ako je ta dovoljena v okviru redne uradne oblasti (od papeža ali po c. 1043 od škofa) ali pa na osnovi generalnega indulta (c. 1051). Adulterini in sacrilegi pa potrebujejo, ako niso podani pogoji c. 1116, poleg odstranitve zadržka za pozakonitev vedno še posebnega dovoljenja.[263] Ostali spurii morajo za pozakonitev posebej prositi samo tedaj, če je bil zadržek spregledan na osnovi specialnega pooblastila ali če je sam odpadel.

Pozakonitev s posebno odredbo dovoljuje papež za zunanje območje po kongregaciji za zakramente, za notranje pa po penitenciariji sosebno povodom konvalidacije zakonov.[264]

Načelno je v izrednih primerih v korist katoliški veri mogoča tudi legitimacija nezakonskih otrok brez poroke starišev. A papež te pravice praktično ne izvaja, odkar nima več lastne države. Za druge države bi njegov odlok ne bil odločilen ter bi ostal na polju civilnega prava brez učinkov.[265] Pozakonjeni otroci so povsem ravnopravni z zakonskimi, kolikor ni v zakonu ali v reskriptu določeno kaj drugega (c. 1117).

Civilnopravno ima legitimacijo nezakonskih otrok v posledku: a) odstranitev obstoječega zadržka ali dejstvo, da ob sklenitvi zakona vsaj en soprog zanj ni vedel; b) naknadna sklenitev zakona med roditelji; c) posebna tozadevna odredba državnega poglavarja.

1. Otroci iz neveljavnih zakonov. — V primerih, da soproga po spregledu zadržka ponovita poroko, velja določilo § 88 o. d. z.; tak zakon je smatrati že od začetka kot veljavno sklenjen, zato veljajo tudi otroci za

---

ker jih ni na tem oviral nikak razdiralen zadržek. Med spurii se zopet ločijo adulterini, sacrilegi, incestuosi in nefarii. Sacrilegi so otroci majoristov in religiozov slovesnih zaobljub, incestuosi otroci krvnih sorodnikov v stranski, nefarii pa otroci krvnih sorodnikov v ravni črti.

[263] Prim. Haring, 551. Leitner, 292.

[264] Wernz-Vidal, p. 720.

[265] Wernz-Vidal, p. 721.

zakonske ne glede na kakovost zadržka. Ako pa je zadržek sam po sebi odpadel ali če je bil spregledan, toda je ponovna poroka izostala, je učinek glede otrok po kakovosti zadržkov različen. Otroci se smatrajo v tem primeru za zakonske samo tedaj, če ni neveljavnost zakona osnovana na enem od zadržkov, ki so našteti v §§ 62—64 o. d. z. (ligamen, ordo major, professio religiosa sollemnis, disparitas cultus). Dobrovernost vsaj enega soproga učinkuje brez ozira na kakovost zadržka vedno v prilog zakonitosti otrok. Izjema, ki jo od tega pravila določa § 160 o. d. z., je odpadla (§ 50 ženitb. zak. za katolike iz l. 1856 in ces. uredba z dne 3. junija 1858, d. z. št. 92).

2. Izven zakona rojeni otroci. Otroci, katerih roditelji so se šele pozneje poročili, se štejejo s svojim potomstvom vred med zakonsko spočete otroke; ne morejo pa vzkratiti otrokom iz prejšnjega zakona pravice do prvorojenstva ali drugih že pridobljenih pravic. Nikaka vrsta nezakonskih otrok ni od legitimacije izvzeta, deležni so je celo otroci roditeljev, ki se poprej radi zadržkov po §§ 62 do 64 niso mogli poročiti.

Legitimacija pod 2. je odvisna od priznanja ali dokaza očetovstva. Izjava očetovstva se mora podati pred župnikom, ki vodi krstno knjigo o otrocih, a dopustno je tudi, dati jo na zapisnik pred političnim oblastvom ali pred sodiščem ali pa pred vodjo matrik, ki pride po veri strank na njih domovališču v poštev.

V izpiskih iz krstnih matrik se legitimacija ne omeni, otrok je v njih zaznamovan kot zakonski. Legitimacijo otrok iz prešestvenega razmerja vpiši župnik samo na zahtevo državnih oblastev in se pri tem sklicuj na § 161 o. d. z.

Legitimacija z dovoljenjem državnega poglavarja je cerkvenopravno brez pomena. Župnik jo vpiše zgolj po naročilu kot od države poverjeni matičar.

Po § 165 o. d. z. v besedilu uredbe z dne 12. oktobra 1914, d. z. št. 276, § 8 (I. novela) zakonski mož matere (ki ni otrokov oče) s pristankom svoje žene in otroka, ali če je ta še nedoleten, s pristankom varuha in sodišča lahko pri političnem oblastvu druge stopnje da otroku svoje ime. To izjavo mora predložiti v obliki sodno ali notarsko overovljene listine.[266]

[266] Otrok ostane navzlic temu nezakonski in deli domovinsko pristojnost ter podsodnost z materjo.

VII. Poglavje.

Razdruženje zakoncev (Separatio conjugum).

§ 179.

Razveza zakonske vezi (Solutio vinculi).

Cc. 1118—1127. Knecht, 168 ss. Haring, 555 ss. Leitner, 395 ss. Fahrner, Geschichte der Ehescheidung im kan. R., 1903. Scherer, § 136. Schäfer, 298 ss. Wernz-Vidal, p. 723 ss. Freisen, § 67. Linneborn, §§ 52, 53.

I. Razveza neizvršenega zakona. S telesnim združenjem izvršenega veljavnega zakona kristjanov ne more po pravu katoliške cerkve nikaka človeška oblast razvezati (c. 1118). To je na osnovi sv. pisma nove zaveze dogmatično utrjeno.[267] Vsled na sebi premalo jasnega besedila Matevževega evangelija (5, 32 in 19, 9) ter v rimskem imperiju veljavnega prava[268] je v vzhodni cerkvi obveljala v tem vprašanju milejša praksa. A tudi proti germanskim plemenskim pravom, ki so brez izjeme razvezo dopuščala, je mogla cerkev svoj nauk šele tekom časa dovesti do občega priznanja. Toda rimska stolica je to načelo vedno zastopala tudi proti največjim svetnim mogotcem.[269] Tridentinski zbor je napram vzhodni cerkvi izrecno naglasil, da bodi oni izobčen, kdor trdi, da se katoliška cerkev moti, ako na podlagi evangelijev in apostolske doktrine uči, da se zakon tudi radi prešestva enega izmed soprogov ne more razvezati.[270]

Z Rimom zopet združeni kristjani vzhodnih obredov so morali katoliški dogma priznati.[271]

Glede prašanja, kdaj nastopi absolutna nerazvezljivost zakona, ali takoj, kadar je sklenjen ali šele kadar je s telesnim združenjem izvršen, pa so bili zapadni kanonisti različnega mnenja. Končno je zmagalo napram strožjim francoskim kanonistom mnenje pravne šole v Bologni, da

---

[267] Luka 16, 18, 1. Kor. 7, 10 in Marka 10, 11.

[268] Justinianova novela 117 dopušča razvezo zakona vsled prešestva in drugih zločinov (c. 8 ss.).

[269] Okrožnica Leona XIII. „Arcanum“ z dne 10. febr. 1880 našteva več primerov od papeža Urbana II. do Pija VII., ki je branil nerazvezljivost zakona proti Napoleonu I.

[270] Scherer, § 136 str. 553 op. 36 naglaša, da je zbor nameraval c. 7 sess. 24 de ref. matr. prvotno formulirati tako, da naj bo vsak izobčen, ki trdi, da se da zakon radi prešestva razvezati, a da je na intervencijo beneškega poslanika opustil izreči anatem nad Grki.

[271] Fahrner, l. c., 264 ss, navaja večje število papeških razpisov v tej zadevi.

je trdni, a neizvršeni zakon (matrimonium ratum non consummatum) še razvezljiv iz različnih razlogov kakor so: spolna nezmožnost, blaznost, cognatio spiritualis, affinitas subsequens itd.[272] Sedanji cerkveni zakonik pozna razun smrti dva načina razrešitve krščanskega neizvršenega zakona in sicer

1. slovesno samostansko zaobljubo enega soproga;
2. spregled zakonske vezi po papežu.

Razveza nastopi s položitvijo slovesne samostanske zaobljube ipso jure, tako da se soprog, ki je ostal v svetu, lahko ponovno poroči. Tak učinek pa ima samo professio religiosa sollemnis, ne pa druga zaobljuba, tudi če je položena v kakem redu.[273] Tudi višje posvečenje nima enakega učinka (c. 1119). Dokler zakon ni izvršen, sme vsak soprog tudi proti volji drugega postati redovnik ali redovnica. Toda določila prejšnjega prava, da sme soprog, ki hoče vstopiti v kak red, dva meseca po sklenitvi zakona spolno občevanje odkloniti,[274] novi kodeks ni prevzel. Zato imata mož in žena enako pravico na takojšno izvršitev. Tudi če je bilo telesno združenje izsiljeno, je postala razveza zakona nemogoča. Sicer se pa sme poročena oseba sprejeti v noviciat samo, če je dobila poprej dispenzo (c. 542 n. 1).

Papež spregleda po veljavno sklenjenem a neizvršenem zakonu vstvarjeno zakonsko vez po utemeljeni prošnji enega ali obeh zakoncev. Kot razlogi za dispenzo prihajajo primeroma v poštev: ako obstoja dvom nad veljavnostjo zakona radi razdiralnega zadržka (spolna nezmožnost) ali nedostatka privolitve (izsiljevanje z grožnjami), ali če bi bila sicer trajna vezanost soprogov preveč kruta, kakor pri neodoljivi vzajemni mržnji, doslednem odrekanju spolnega občevanja, pri telesnih in duševnih boleznih. V primerih impotence in sile se poslužuje cerkvena praksa dispenze sosebno tedaj, ako impotence in sile ni mogoče popolnoma trdno dokazati, a je na drugi strani ugotovljeno, da je ostal zakon neizvršen. Postopanje radi dokaza neizvršitve sme ordinarij uvesti šele po naročilu rimske stolice.[275]

---

[272] Fahrner, l. c., 169 ss. Haring, 558.

[273] N. pr. neslovesne zaobljube jezuitov in onih redovnic, ki po posebnih papeževih odredbah v posameznih krajih radi klavzurnih težkoč ne polagajo slovesnih zaobljub.

[274] c. 7, X, 3, 32.

[275] C. 1963. Če stranke prosijo za dispenzo tekom sodnega postopanja radi neveljavnosti zakona, sme ordinarij dokaze za neizvršitev nadaljevati dotlej, da dospe pooblastilo iz Rima. Spodaj, § 211 op. 4.

Spise z dokazili vred mora ordinarij po završenem postopanju, ki je urejeno v cc. 1974 ss, poslati kongregaciji za zakramente v Rim. Obenem navedi razloge za dispenzo.

II. Pavlinski privilegij. Dočim se razreši med kristjani sklenjeni izvršeni zakon samo s smrtjo enega soproga, je razveza med nekrščenimi osebami sklenjenega zakona za življenja sprogov mogoča na podlagi pavlinskega privilegija, ki je osnovan na 1. Kor. 7, 12—15. Besedilo je sledeče: Če ima brat neverno ženo in ta privoli, da ostane pri njem, naj je ne odpusti. In če ima verna žena nevernega moža in ta privoli, da z njo živi, naj moža ne odpusti. Če pa se neverni del loči, naj se loči: non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi, in pace autem vocabit nos Deus. Prvo določno juristično formulacijo je dal temu privilegiju papež Inocenc III. l. 1199 v posebnem dekretu, ki je sprejet v Gregoriano[276] in se glasi: Če eden izmed nevernih soprogov prestopi v katoliško vero in drugi ali sploh noče z njim nadaljevati zakonske skupnosti ali vsaj ne brez bogokletstva in brez opasnosti zapeljevanja h grehu, more spreobrneni del skleniti drug krščanski zakon.

Poznejši papeži so to določilo sosebno za misionske kraje še izpopolnili in razširili. Dotične konstitucije i. s. Pavla III., Altitudo, z dne 1. jun. 1537, Pija V., Romani Pontificis, z dne 2. avgusta 1571, ter Gregorja XIII., Populis, z dne 25. jan. 1585,[277] so po c. 1125 ostale nespremenjene v veljavi in so sedaj uporabljati pod istimi pogoji v vseh krajih enako, kar ima glede nekrščenega prebivalstva (judje, muslimani) celó za provinciae Sedis Apostolicae pomen.

Pavlinski privilegij prihaja v poštev samo 1. pri zakonih, ki so jih sklenile nekrščene osebe. Izključena je v vseh primerih, v katerih je bil en del za časa poroke že krščen, tudi če v to svrho spregled zadržka različne vere ni bil potreben.[278] Ravno tako je izključen, če eden od krščanskih soprogov pre-

[276] c. 7, X, 4, 19.

[277] Dodatek VI, VII in VIII kodeksa.

[278] Pri zakonih nekatoliških kristjanov z nekrščenimi (c. 1070 § 1).

stopi v nekrščansko vero;[279] 2. če je eden od soprogov po poroki prejel krst; 3. ako drugi soprog vztraja v neverstvu in nadaljevanje zakona ali sploh odklanja ali pa vsaj noče vzdrževati skupnosti sine contumelia creatoris, t. j. brez namena, da zavede spreobrnenega druga zopet k odpadu ali v druge težke pregrehe.

Da se ugotovi zadnji izmed navedenih pogojev, je spreobrneni soprog zavezan, staviti svojemu nevernemu drugu, predno sklene nov krščanski zakon, prašanje, ali se tudi on spreobrne in da krstiti ali pa vsaj hoče z njim živeti v miru sine contumelia creatoris. Prašanja stavi praviloma ordinarij spreobrnenca, ki obenem določi morebiti zaprošeni rok za izjavo z dostavkom, da se bo smatral po njegovem preteku molk za odklonilen odgovor. Ako poziv nevernemu soprogu po ordinariju ne bi bil mogoč, zadostuje, da ga izvrši spreobrnenec sam, a za zunanji forum ga je treba dokazati po dveh pričah ali na drug zakonit način.

Poziv nevernemu soprogu lahko sv. stolica spregleda. Soprog, ki je poziva oproščen ali ki je nanj dobil odklonilen odgovor, se sme veljavno na novo poročiti s katoliško osebo, razen če je dal po sprejetem krstu svojemu drugu sam povod, da ga je ostavil. Če je neverni soprog zahtevano obljubo sicer dal, a je ne izpolnjuje ali če vernega soproga brez pravičnega razloga zapusti, ohrani spreobrnenec pravico iz pavlinskega privilegija, dasi je živel z nekrščenim drugom še nekaj časa v zakonski skupnosti.

Razveza nastopi v trenotku, ko sklene katoliški soprog novi zakon. Predpogoj je, da je njegov prejšnji zakonski drug v tem trenotku še neveren; poznejši njegov prestop ostane na zakon brez učinka.

Ako ima spreobrneni zakonski mož več žena, je samo s prvo ženo sklenjeni zakon veljaven. Zato je poziv nasloviti samo nanjo.[280] Če pa spreobrneni pogan ne ve, katero ženo je najprej vzel, si sme izmed vseh eno izbrati in se pod navedenimi pogoji z njo poročiti.[281] Pij V. je spreobrnenim poganom z več ženami sploh dovolil, da si smejo eno izmed njih izbrati in zakon z njo nadaljevati, ako se spreobrne.[282] Gregor XIII. pa je dovolil, da naj poziv, ako ni mogoč, izostane in je določil, da bodi novi zakon veljaven tudi tedaj, če se pozneje izkaže, da

[279] c. 7, X, 4, 19.

[280] c. 8, X, 4, 19.

[281] Dodatek VI h kodeksu, Pavla III. konstitucija Altitudo.

[282] Dodatek VII h kodeksu, konstitucija Romani Pontificis.

je bil pozvani soprog pripravljen, nadaljevati zakonsko skupnost a se radi obstoječih ovir ni mogel pravočasno izjaviti. Isto veljaj celo za primer, da se dožene, da je bil prejšnji soprog za časa, ko je bil sklenjen drugi zakon, v istini že kristjan.[283]

Naše civilno pravo ne razločuje med izvršenim in neizvršenim zakonom. Po o. d. z. se zakon, ki ga sklene katoliška oseba, razreši samo s smrtjo, ne glede na to, ali sta bili za časa poroke obe stranki katoliške vere ali samo ena, ali se je poroka vršila pred katoliškim ali pred nekatoliškim župnikom ali samo civilno (§ 111). Tudi hrvatski ženitbeni zakon, ki sloni na tridentinskem pravu, ne pripušča razveze zakona, pri katerega sklenitvi je bila vsaj ena oseba katoliška, pa naj je poroko izvršil nekatoliški župnik (§ 57). Vendar je na Hrvatskem na podlagi dispenze ab impedimento ligaminis ex matrimonio rato non consummato za stranke takoj mogoča ponovna poroka, dočim bi moralo ta zadržek v Sloveniji in Dalmaciji spregledati tudi pristojno politično oblastvo.

V Vojvodini so civilnopravno tudi zakoni katoličanov razvezljivi,[284] ravno tako v pokrajinah južno od Save, ako so sklenjeni v nekatoliški obliki, ker odloča pravo one cerkve, v kateri je bil zakon blagoslovljen.

Razveza od nekatolikov, tudi nekatoliških kristjanov sklenjenih zakonov je v Sloveniji in Dalmaciji dopustna iz razlogov, ki so v § 115 o. d. z. taksativno našteti. Postopanje je slično onemu za razveljavljenje zakona. Branitelj zakonske vezi, ki se postavi uradoma, mora izčrpati vsa pravna sredstva. Pavlinski privilegij je za državno območje priznan samo za pokrajine z avtonomnim verskim zakonskim pravom, v obče torej za dežele južno od Save, izvzemši Dalmacijo.

---

[283] Dodatek VIII h kodeksu, konstitucija „Populis". O pravnem značaju pavlinskega privilegija, ki je sporen (juris divini ali juris humani?) ter navedenih konstitucij (ali gre za izvajanje privilegija ali za razvezo nekrščanskih zakonov potom dispenze?) prim. Leitner, 421 ss. Haring, 561 op. 6. Wernz-Vidal, p. 768 ss. in tam navedene avtorje.

[284] Prim. §§ 75—80 zak. čl. 31/94.

§ 180.

Ločitev zakona (Separatio a thoro et cohabitatione).

Cc. 1128—1132. Knecht, 176 ss. Leitner, 425 ss. Scherer, § 137. Schäfer, 304 ss. Wernz-Vidal, p. 778 ss. Haring, 562 ss. Linneborn, 380 ss.

Ker je razveza izvršenega krščanskega zakona po božjem pravu nedopustna, je morala cerkev za primere, v katerih je postala nadaljnja življenska skupnost soprogov dejansko nevzdržljiva, nuditi možnost za razstanek moža in žene. Sredstvo, ki služi tej svrhi, je ločitev od mize in postelje (separatio a thoro, mensa et cohabitatione), ki se zakonske vezi ne dotika in zato vsako ponovno ženitev ločenih soprogov izključuje. Kjer civilno pravo ločenim krščanskim zakoncem ponovno poroko dovoljuje, je to razmerje za cerkev samo konkubinat in dotičnike zadenejo cerkvene kazni radi bigamije (c. 2356).

Ločitev je ali začasna ali trajna, razlogi zanjo so ali častni ali pa nečastni.

Ako se zakonca ločita radi višjih smotrov, ki jih zasledujeta, n. pr. radi vstopa v samostan ali v klerikat ali sploh radi nege krščanske popolnosti, jima cerkveni predpisi ne delajo ovir. Toda ločitev mora biti sporazumna in ne sme nasprotovati rodbinskim dolžnostim. Kodeks sicer častnih ločitvenih razlogov ne omenja, toda ni dvoma, da jih bo cerkev kakor dosedaj i v naprej priznavala in uporabljala.

Od nečastnih ločitvenih razlogov opravičujejo nekateri trajno, drugi samo začasno ločitev.

Trajna ločitev je posledica zavestnega prešestva. Nekrivi soprog, ki ni prešestva sam povzročil in ga tudi ni izrecno ali vsaj molče odpustil, ima pravico, da življensko skupnost takoj sam prekine ali vloži tožbo na trajno ločitev.[285] Ako sta se okrivila prešestva oba soproga, se nju krivda izravna in pravica do ločitve odpade. Ako nekrivi soprog potem, ko je za prešestvo izvedel, zakon nadaljuje,

[285] Po prejšnjem pravu je moralo ločitev vedno poprej izreči cerkveno sodišče (c. 2, X, 2, 16). Tako je še danes na Hrvatskem (§ 205 navodila za cerkvena sodišča iz l. 1856 d. z. št. 185).

ali tekom šestih mesecev ne vloži tožbe in tudi sam ne prekine zakonske skupnosti, se domneva, da je krivdo odpustil. Nekriva stranka po izvršeni ločitvi ni zavezana sprejeti prešestnega soproga nazaj, s m e pa to vsak čas storiti, celo njegov povratek z a h t e v a t i.

Enako težko kakor prešestvo sta presojati sodomia cum tertia persona et bestialitas, dasi zakonik omenja samo adulterium.[286]

Kot razloge za začasno ločitev našteva kodeks: odpad drugega soproga k nekatoliški sekti, nekatoliško vzgojo otrok, zločinsko in sramotno življenje, težko ogrožanje na duši ali na telesu, grdo ravnanje s soprogom i. p. Zadeva naj se predloži ordinariju v presojo in po njegovem izreku naj se izvrši ločitev. Ako pa je ločitveni razlog očit in brez dvoma podan, se sme ločiti užaljeni soprog tudi po lastnem prevdarku.

Z ločitvijo preneha obveznost za debitum conjugale, a zakonska zvestoba ni ukinjena. Zopetna združitev je vedno mogoča in postane dolžnost, čim ločitveni razlog odpade. Pri ločitvi za nedoločen čas mora nekrivi soprog zakonsko skupnost upostaviti šele po odredbi ordinarija, v primeru ločitve za določen čas pa brez nadaljnjega odloka po preteku časa (c. 1131). Vzgoja otrok pripade nekrivemu soprogu, pri mešanih zakonih pa katoliški stranki, ako ordinarij v interesu dece ne ukrene drugače (c. 1132).

Postopanje v ločitvenih zadevah v cerkvenem zakoniku ni urejeno. Zato ni ovire, da se uporabljajo dosedanji partikularnopravni predpisi. Za Hrvatsko, kjer poslujejo cerkvena sodišča tudi za državno območje, velja navodilo iz l. 1856 drugi del še danes nespremenjeno. V ostalih pokrajinah je prepuščeno prevdarku ordinarijev, da določijo način reševanja ločitvenih zadev. Vsa imovinskopravna prašanja rešujejo civilna sodišča.[287]

Ločitev soprogov od mize in postelje spada c i v i l n o - p r a v n o v Sloveniji, Dalmaciji in Vojvodini v kompetenco svetnih sodišč. V Vojvodini, kjer je razveza zakonov tudi za katolike mogoča, so ločitvene zadeve manjšega pomena. Po o. d. z. je ločitev vedno trajna. Soproga se lahko ločita tudi sporazumno, za tako prošnjo je pristojno okrajno sodišče zadnjega skupnega domovališča soprogov. Razlogov ni treba navajati, dovolj je, da zakonca izjavita, da sta sklenila se ločiti in da izkažeta, da sta se radi imo-

[286] W e r n z - V i d a l, p. 780.

[287] § 244 navodila za Hrvatsko.

vinskih prašanj ter radi vzgoje in preskrbe otrok sporazumela. Za tožbe na nesporazumno ločitev je pristojno zborno sodišče. Pred prvim narokom se morajo najprej vršiti trije spravni poskusi. V sodbi se izreče, katero stranko zadene krivda na ločitvi.[288]

Glede vzgoje otrok ločenih zakoncev veli § 142 o. d. z.: Ako se pri ločitvi ali razvezi zakona soproga nista sporazumela s pristankom sodišča o vzgoji in negi otrok, naj sodišče z ozirom na posebne okolnosti slučaja, na interese otrok, na poklic, osebnosti in svojstva starišev ter na razloge, ki so bili za ločitev ali razvezo zakona merodajni, odloči, ali naj ostanejo vsi ali kateri otroci očetu ali materi. Drugi soprog ohrani pravico do osebnega občevanja z njimi. Sodišče sme to občevanje pobližje urediti. Stroški vzgoje obremenjujejo očeta. V interesu otrok sodišče svojo odločbo lahko spremeni.

Sodišča obveščajo o pravomočnih ločitvah pristojni ordinariat, ki sporoči odlok ali sodbo župniku poročnega kraja. Svojo zopetno združitev naj zakonca sodišču naznanita (§ 110 o. d. z.). V slučaju opustitve tega naznanila bi veljali njiju 10 mesecev po ločitvi rojeni otroci za nezakonske dotlej, da bi se očetovstvo zakonskega moža ali pa zopetna združitev ločenih zakoncev dokazala.[289]

§ 181.

Meddržavno in medpokrajinsko zakonsko pravo.

Scherer, § 131. Speiser, Die Haager internationalen Abkommen betreffend Eheschließung u. Ehescheidung, A. f. k. K. R. zv. 86 (1906), 456—485. Walker G., Internationales Privatrecht, 1921, 485—650. Czyhlarz, Die Haager Ehekonvention u. das oest. Recht, 1907. Lapajne, Kolizijske norme civilnega medpokrajinskega prava v kraljevini S. H. S., Zbornik jur. fak. v Ljubljani I. (1921), 199 ss. Kušej, Vera in bračna vez, istotam IV. (1925), 94 ss. Haring, 521 ss. Köstler, 136 ss.

Pravo katoliške cerkve, ki je za vse katoličane sveta enako veljavno, ima samo po sebi meddržaven značaj, zato

[288] Dvorni dekret z dne 23. avg. 1819, zb. j. z. 1595 in naredba justičn. min. z dne 9. dec. 1897, d. z. št. 283, v zbirki Manz 6/II², 695 ss.

[289] Dvorni dekret z dne 15. junija 1835 št. 39. Natisnjen v zbirki Manz 2¹⁸, za §om 138.

cerkev meddržavnega prava ne potrebuje; le-to je nastalo vsled različnosti civilnih zakonskih prav v sodobnih državah, med katerimi so zveze radi vedno popolnejših prometnih sredstev od dne do dne živahnejše. Z ozirom na veljavnost sklenjenih zakonov gre v prvi vrsti za vprašanja: ali so tuzemci, kadar se ženijo v inozemstvu, vezani na norme tujega ali na predpise svojega domačega prava in ravno tako: ali so inozemci, kadar se ženijo v tuzemstvu, vezani na svoje domače ali izključno na tuzemsko pravo? Pri tem je še mogoče pripadnost presojati ali po državljanstvu ali pa po stalnem domovališču.

Po § 4 o. d. z., ki velja, izvzemši drugo poglavje, ne samo v Sloveniji in Dalmaciji ampak tudi v Hrvatski in Slavoniji, se presoja opravilna sposobnost domačinov na tujih tleh po domačih zakonih. Ravno tako veli § 5 sbj. gdj. z., da se mora vsak srbijanski prebivalec, je li v Srbiji ali izven Srbije, držati njenih zakonov. Glede osebne sposobnosti tujcev pa določa § 34 o. d. z., da se presoja na našem ozemlju po tujem zakonu. Odločilno za pravo, na katero je kaka oseba vezana, je po sedaj pri nas splošno veljajočem mnenju njeno državljanstvo, ne pa njeno stalno domovališče (lex nationalis, ne lex domicilii). Samo pri osebah brez državljanstva bi odločali zakoni njihovega domovališča.

Ženitna sposobnost je važen del opravilne sposobnosti. Glede nje so se uveljavila načela §§ 4 in 34 o. d. z. potom običaja skoraj v vseh evropskih državah. Poleg pravila, da se presojaj ženitna sposobnost vsakogar po zakonih njegove domovine (državljanstva), je prodrlo še načelo, da je za obliko poroke odločilno pravo one države, v kateri se zakon sklepa (lex loci actus).

Toda nekatere države se teh načel ne drže, druge jih priznavajo pač kot pravilo, a dopuščajo izjeme.

Meddržavna konferenca v Haagu je sklenila 12. junija 1902 glede zakonskopravnih prašanj več konvencij, katerih vsebina naj bi se v posameznih državah uzakonila. Prva konvencija določa v čl. 1, da se ravna upravičenost, skleniti zakon, po domovinskem pravu vsakega bodočih soprogov, razen, če kaka določba tega prava izrecno zavrača na drugo pravo, t. j., če presojo veljavnosti zakona po tem

drugem pravu dopušča. V čl. 4 priporoča konvencija državam-pogodbenicam, naj zahtevajo o ženitni upravičenosti[290] tujca, predno ga poroče, dokaz po spričevalu diplomatskega ali konzularnega zastopnika njegove države ali, dogovorno, svedočbo po manj avtoritativnem oblastvu. V primerih, da pozna lex loci (država, v kateri se zakon sklene) zadržke sorodstva, svaštva, prešestva, umora soproga, obstoječe zakonske vezi ali zadržke verskega značaja, ki po lex domicilii ali sploh niso podani ali pa so prenehali, sme država legis loci poroko pred svojim funkcionarjem zabraniti. Države, ki predpisujejo versko obliko poroke, niso zavezane priznati veljavnost zakona, ki ga je sklenil njih pripadnik v tujini neupoštevajoč to obliko.[291] Drugače pa je načelo „locus regit actum" splošno obvezno, tako da velja versko sklenjeni zakon tudi v državah z obvezno civilno poroko. Glede razvez in ločitev zakona določa haaška konvencija, da so, ako jih izreče sodišče, ki je po določilih konvencije pristojno, veljavne za vse države-pogodbenice.

Haaške konvencije so bile tudi po zastopniku Avstro-ogrske podpisane, a v bivši Avstriji so ostale neizvedene. Njih sklepi so v skladu z določili §§ 4 in 34 o. d. z. in § 5 sbj. gdj. z., zato so tudi za našo državo praktično pomembni, sosebno ker jih moramo primenjati z ozirom na naša raznolična pravna območja i na zakone, ki jih sklepajo med seboj pripadniki različnih pokrajin. Ako „državljanstvo" nadomestimo s „pokrajinstvom", pridemo do sledečih načel medpokrajinskega zakonskega prava: 1. Oseba, ki je po pravu lastne pokrajine upravičena, skleniti zakon, se mora k poroki pripustiti tudi v pokrajini, po katere zakonih te upravičenosti nima; 2. oseba, ki po svojem pokrajinskem pravu ni upravičena do ženitve, se ne sme pripustiti k poroki niti v pokrajini, po katere zakonih ta upravičenost obstoji.

Ker so vsa pokrajinska prava med seboj enako vredna, sporejena, nikakor pa nad- ali podrejena, se mora vsaka iz-

[290] Ne o ženitni sposobnosti, ki je širši pojem, ker uključuje upravičenost tudi neobstoj zadržkov.

[291] Seveda morda poleg obvezno predpisane civilne oblike.

jema od navedenih načel v prilog legis loci načeloma odkloniti. Težavno je samo najti pravi kriterij za pokrajinsko pripadnost. Za osebe, ki so rojene pred 1. novembrom 1918, bi lahko odločalo prejšnje državljanstvo, za Hrvatsko in Slavonijo ter Bosno in Hercegovino pa pripadnost k tema deželama. A tudi občinska pristojnost in stalno domovališče bodeta prihajala v konkretnih primerih v poštev. V obče bo odločilno za pokrajinsko pripadnost dejstvo, da je dotični pravni subjekt v oni pokrajini vzrasel, tako da njeno pravo in njene zakone do dobra pozna.

Glede razmerja med Hrvatsko in Slavonijo ter bivšo Ogrsko je po ogrskem ženitbenem zakonu (§ 147) odločilna pristojnost v kako občino na ozemlju Hrvatske in Slavonije. Dopustnost razveze zakona za bivše ogrske državljane s hrvatsko občinsko pristojnostjo se je presojala po načelih, veljavnih za zakone inozemcev. Zato so mogle osebe s hrvatskim deželanstvom pred ogrskimi sodišči razvezati svoj zakon samo, če je imela vsaj ena od njih občinsko pristojnost na Ogrskem in če sta imeli obe svoje zadnje skupno bivališče na ogrskih tleh (§ 147 ženitb. zak., § 639 c. p. r. za Ogrsko).

To razmerje je pač ostalo tudi po prevratu med hrvatsko-slavonskim in vojvodinskim pravnim območjem v veljavi in se da analogno uporabljati glede vzajemnih odnosov drugih pokrajin. Kot pripadnik konkretne pokrajine bo smel veljati samo tisti, kdor je v kako občino dotičnega pravnega območja pristojen eventualno tudi tisti, ki tam stalno biva in izvršuje trajen poklic. Vsak drugi se mora smatrati kot drugopokrajinec.[292]

O ženitni sposobnosti vsakega nedomačina, tu- ali inozemca, sme poročni organ brez dvoma zahtevati zanesljivo svedočbo, po potrebi je upravičen tudi do poizvedb pismenim potom. Previdnost je na mestu tem bolj, ker je po predpisih kateregakoli pravnega območja veljavno sklenjen zakon veljaven v mejah države sploh. Veljavnost v Vojvo-

[292] Avstrijska vlada je glede Burgenlanda celo določila, da občinska pristojnost, pridobljena po 29. avgustu 1921 na drug način nego z rojstvom, ni odločilna za pripadnost k tej deželi in zato ne nudi ugodnosti ogrskega ženitbenega zakona. Naredba zveznega justičnega min. z dne 29. maja 1922, B. G. Bl. 316. Haring, 526.

dini sklenjenega civilnega zakona morajo priznati in upoštevati tudi pokrajine, ki poznajo ali sploh samo cerkveni ali vsaj samo zasilni civilni zakon.[293]

Naši verski organi, katerim je od države poverjena asistenca pri porokah, bodo po ugotovitvi državljanskopravne ženitne sposobnosti nupturientov preskusili še nje verskopravno stran. Ako bi s stališča verskega prava ne imeli pomislekov, dočim obstojajo civilnopravni, morajo poroko odkloniti. Listine, ki se jim ne zde zadostne, naj predlože ordinariatu.

Tretji oddelek.

Cerkvena imovina.

I. Poglavje.

Pomen in vrste cerkvene imovine.

§ 182.

Imovinska sposobnost cerkve.

Stutz, Gesch. d. kirchl. Benefizialw., 1895. J. Helfert, Von dem Kirchenvermögen[3], 1834. Sägmüller, K. R. II.[3], § 193. Friedberg, K. R.[6], § 167. Pöschl, K. R.[2], 198 ss. Haring, K. R.[3], §§ 181 s.

Cerkev rabi za izpolnjevanje svoje naloge na zemlji tudi svetnih dobrin, ker ima kot vidna in popolna družba svojo lastno upravo in je vzdrževanje bogoslužja in duhovništva brez gmotnih sredstev nemogoče. Kakor je njen smoter trajen, morajo biti trajna tudi zanj potrebna sredstva. Glede načina njih pridobivanja in osiguranja je cerkev navezana na oblike in pota imovinskopravnega prometa, ki je sam po sebi njenemu delokrogu tuj in katerega

---

[293] Noben verski organ ne more z veljavnostjo za državno območje proglasiti zakon, ki je po katerem koli pokrajinskem pravu veljavno sklenjen, za neobstoječ radi tega, ker pomeni po njegovem verskem pravu zgolj konkubinatno razmerje. Ako pripusti stranko navzlic temu k ponovni poroki, je ta zakon samo za cerkveno območje veljaven, a v državljanskopravnem oziru je brez učinka, dokler se prvi zakon ne razveljavi ali zakonito ne razreši.

danes obvladuje in ureja edinole državna zakonodaja. Občih predpisov o pridobivanju in odsvajanju imovine se mora držati tudi cerkev. Novodobne države ji ne priznavajo pravice do lastne zakonodaje na imovinskopravnem polju, toda one omogočajo v okviru občih zakonov udeležbo na prometu z gospodarskimi dobrinami tudi cerkvi in njenim zavodom, in to z izvestnimi omejitvami ali tudi brez omejitev, ter ji zajamčujejo nedotakljivost lastnine.

Cerkev v obče priznava imovinskopravno polje kot del državnega področja in zahteva za se samo ravnopravnost. C. 1495 načelno povdarja, da imata katoliška cerkev in apostolska stolica naravno pravico, da nezavisno od civilne oblasti pridobivata, posedujeta in upravljata svetne dobrine v dosego stavljene jima svrhe in da gre enaka pravica tudi poedinim cerkvam in drugim pod cerkveno avtoriteto osnovanim pravnim osebam. Praktično znači ta kanon samo apel državnim vladam, da naj cerkev kot celoto, sveto stolico in juristične osebe v smislu cerkvenega prava tudi s svoje strani kot pravne osebe priznajo. Glede pridobivanja in odsvajanja imovine je cerkev na državljanske predpise vezana že radi dejstva, ker bi se brez njih gospodarski smoter dotičnih pravnih opravil ne dal doseči. Pač pa cerkev lahko glede uprave svoje imovine postavi lastne zakone, ki se bodo z državnimi le malokdaj križali. Glede sklepanja in izpolnjevanja pogodb se sklicuje cerkveni zakonik (c. 1529) izrecno na določila državljanskega prava, ako ne nasprotujejo božjemu pravu in ako cerkveno pravo ne predpisuje kaj drugega. Glede načina pridobivanja, med živimi ali za primer smrti, odplatno ali neodplatno, veljajo za cerkev ista načela naravnega ali postavljenega prava kakor za vse druge osebe (c. 1499). Vsak poslovno sposobni človek, ki more po naravnem in po cerkvenem pravu razpolagati s svojim imetjem, sme to storiti tudi v pobožne in dobrodelne svrhe (ad pias causas) in sicer ali s pravnim činom med živimi ali pa z odredbo poslednje volje. Oporoke naj se napravijo v veljavni državljanski obliki. Ako se to ni zgodilo in je vsled tega poslednja volja civilnopravno neveljavna, naj se dediči opomnijo, da izpolnijo navzlic temu odredbe testatorja (c. 1513).

Pa ne samo na način, ki ga določa zasebno pravo, pridobivajo cerkve in cerkveni zavodi imovino, ampak dohodke imajo tudi iz javnopravnih naslovov. Države, v katerih so cerkve in verske družbe priznane kot javnopravne korporacije, morajo dosledno priznati tudi njih pravico, da obdavčijo v primeru potrebe svoje člane v verske svrhe. To pravico zahteva c. 1496 za cerkev nezavisno od vsake državne oblasti za vzdrževanje bogoslužja in duhovščine in za druge cerkvene zadeve. Paritetna država tej zahtevi ne more oporekati, samo višino verskih davkov bo kontrolirala.

Za cerkev je bil prvi, zasebnopravni način pridobivanja imovine vso dobo njenega obstoja dosti važnejši od drugega. Dohodki iz javnopravnih virov so prišli šele v novejši dobi do pomena. Zato kaže ves ustroj cerkvenih dohodkov in cerkvene imovine sploh izrazito zasebnopraven značaj. Še danes tvorijo glavni del cerkvene imovine nepremičnine, katerih uprava sama po sebi ne zahteva natančnejših predpisov. V prošlosti so bile samo desetine nekoliko davkom podobne.

Cerkev danes vsaj izrecno več ne zahteva za se pravice, da ureja neodvisno od svetne oblasti imovinskopravna prašanja z lastnimi zakoni, ampak se zadovoljuje z ravnopravnostjo z drugimi fizičnimi in pravnimi osebami. Tej ravnopravnosti pa nasprotujejo omejitve glede pridobivanja premične ali nepremične imovine, ki so jih uzakonila že v srednjem veku najprej mesta in na to tudi različne države v manjšem ali širšem obsegu.

Glede imovinskopravne sposobnosti cerkve v historičnem oziru sledeče:

Kristus in njegovi učenci so živeli od prostovoljnih darov vernikov. Tudi še v prvih stoletjih kristjanstva je bila cerkev edino na te darove navezana, katere so diakoni upravljali. Nepremičnin cerkev ni mogla posedovati, ker je spadala pod collegia illicita. Dejanski pa so se nahajala že pred Konstantinom Velikim poslopja in zemljišča v cerkveni lasti, kakor to izhaja iz Milanskega edikta l. 313. Konfiscirane cerkve in njih imetje so morali dati posestniki nazaj proti državni odškodnini.[1]

[1] Migne, Patrol. lat. 7, 267 s. (Lactantius, De morte persecutorum c. 48). Na vsak način so morali biti takratni kristjani združeni v korporacije pod drugimi imeni; nekateri mislijo, da so tvorili

Imovinske razmere so se od četrtega stoletja dalje za cerkev razvijale najugodnejše. Država in zasebniki so tekmovali z bogatimi darili in naklonitvami razsežnih posestev v prilog cerkvam in cerkvenim zavodom, katerim je država priznala pravno osebnost in neomejeno zakonito sposobnost, pridobivati imovino bodisi med živimi bodisi na podlagi poslednjevoljnih odredb.[2]

Do največjega blagostanja in političnega ugleda pa je prišla cerkev v germanskih državah srednjega veka. Njena imovina je rastla vsled bogatih darov, v prvi vrsti pa vsled desetin.[3] Po takratnem pravu so bili v prilog cerkvi veljavni tudi testamenti, katerim je nedostajala zakonita oblika.[4] Cerkve so bile oproščene skoraj vseh javnih davščin v smislu določil dekretalnega prava (Lib. X, 3, 49), potrjenih po cesarju Frideriku II.[5] Dasi se ti predpisi nikakor niso povsodi upoštevali in so kralji slej kot prej pobirali od državnih cerkvá občutne pristojbine in dasi so tudi vlastelini in zavetniki (vogti) čestokrat segali po cerkvenih desetinah in si jemali od cerkvene imovine, kar so si želeli, je bila vendar cerkvena imovina skozi ves srednji vek prav znatna, toda služila je v veliki meri tudi obče koristnim, ne samo ožjim cerkvenim namenom (šolstvu, preskrbi ubogih itd.).

Proti ugodnostim, ki jih je vživala cerkvena imovina, se je pojavila reakcija v obliki amortizacijskih zakonov in obsežnih sekularizacij. Amortizacijski zakoni so predpisi svetne zakonodaje, ki postavljajo za pridobivanje imovine cerkvenim pravnim osebam strožje pogoje, kakor so sicer v veljavi. Amortizacija pomeni prenos imovinskih predmetov v last pravnih oseb, osobito cerkvenih zavodov, ker se s tem prenosom oni predmeti iz gospodarskega prometa večinoma izločijo in trajno zapadejo mrtvi roki (manus mortua).[6] Omejitve v tem oziru so v srednjem veku narekovali pred vsem fiskalni vidiki, ker je bila cerkvena imovina davkov prosta, danes so zanje merodajni osobito narodnogospodarski interesi.

Do obširnih sekularizacij je prišlo v dobi reformacije. Razsežna cerkvena posestva so protestantski deželni knezi zasegli

---

pogrebna ali druga društva (collegia funeraticia, collegia tenuiorum). Prim. Sägmüller, K. R. II.[3] 433. Friedberg, K. R.[6], 555 s.

[2] L. 1, 13, 19, 23, 24, 26, C. 1, 2; l. 20, 24, 25, 28, C. 1, 3; nov. 131.

[3] V Galiji je bila v začetku 7. stoletja ena tretjina vse zemlje cerkvena posest. Werminghoff, Verfassungsgesch. der deutschen Kirche im M. A.[2], 15.

[4] Cc. 10, 11, X, 3, 26.

[5] Authent. post. l. 2, C. 1, 3. Poprej so vživale te svoboščine samo cerkve, ki jim je kralj podelil imuniteto.

[6] Prispodoba prihaja od tega, ker cerkev slično kakor mrtva roka dotičnih gospodarskih dobrin vsled prepovedi odsvajanja več ne pusti v promet in jih za državni blagor usmrti. Prim. Kahl, Die deutschen Amortisationsgesetze, 1879, § 1.

ali v svojo lastno ali pa v državno korist. Kazen izobčenja, ki jo je zagrozil tridentinski cerkveni zbor vsem, ki bi segali po cerkveni lastnini,[7] ni imela trajnega praktičnega uspeha niti v katoliških deželah, kakor so pokazale obsežne sekularizacije v Avstriji v jožefinski dobi, v Franciji v dobi revolucije in v Nemčiji v začetku 19. stoletja, kjer so prenehale na podlagi glavnega sklepa državne deputacije z dne 28. februarja 1803 obstojati vse duhovske kneževine in je bila usoda ostalih opatij in samostanov izročena svobodni volji deželnih knezov, ki so jih smeli obdržati ali razpustiti.[8] Poznejša ustavna doba je zajamčila v različnih državah tudi nedotakljivost cerkvene imovine, odpravila pa je skoraj povsodi desetino.[9]

Danes je pravna osebnost cerkve in njenih zavodov presojati povsodi po državnih predpisih. Kjer je cerkev priznana kot javnopravna korporacija ali kjer je organizirana vsaj po bogočastnih udruženjih, tam ima tudi imovinsko sposobnost.

Tudi stara Avstrija je poznala pred l. 1855 amortizacijske zakone, od tedaj dalje pa ne več, ker je bilo s čl. 29, 35 konkordata cerkvi garantirano svobodno pridobivanje imovine. Ustava kraljevine S. H. S. zajamčuje v čl. 37 lastnino v obče, za cerkveno imovino veljajo zgolj iste omejitve kakor za imovino drugih fizičnih ali pravnih oseb.

Izvedba ločitve cerkve od države je skoraj povsodi imela za posledico tudi občutne izgube glede cerkvene imovine, sosebno tam, kjer je ločitev, kakor na Francoskem in tudi drugod, imela izrazito cerkvi sovražno tendenco.

§ 183.

Davčne svoboščine cerkvene imovine.

C. 121. Sägmüller, K. R. II[3], § 194. Haring, K. R.[3], 666 ss. Friedberg, K. R.[6], § 168. Pöschl, K. R.[2] 230 ss.

Dočim je zahtevalo kanonsko pravo popolno osvoboditev cerkvene imovine od vseh javnih davščin[10] in je tudi

[7] Sess. 22 de ref. c. 11, sess. 25 de ref. c. 20.

[8] V primeru razpusta so bili zavezani, da imovino porabijo za vzdrževanje bogočastja, šol in dobrodelnih zavodov. Stolnim cerkvam so morali deželni knezi odmeriti stalno dotacijo. Župnijske nadarbine, šolski fondi in dobrodelne ustanove so ostale nedotaknjene.

[9] Prim. glede desetine v bivši Avstriji Haring, K. R.[3], 682 ter Schiff, Oesterr. Staatswörterb. I[2], 58 ss.

[10] Cc. 22, 23 C. 23 q. 8; Lib. X, 3, 49.

še papež Pij IX. v silabu (n. 30, 32) proglasil zanikanje tega privilegija za zmoto, v novem zakoniku katoliške cerkve to prašanje ni pokrenjeno. C. 121 govori samo o osebni imuniteti klerikov, obstoječi v osvoboditvi od vojaške službe ter takih poslov in javnih zvanj, ki so z duhovskim stanom nezdružljiva.[11] Postulat stvarne imunitete ima danes samo še historičen pomen.

Popolna davčna svoboda cerkvi pa tudi v preteklosti ni bila nikoli priznana. Rimsko pravo je pod nasledniki Konstantina Velikega cerkev osvobodilo samo izrednih dajatev ter ji spregledalo tudi munera sordida.[12] Privatna imovina klerikov ni vživala nikakih privilegijev. V državi Frankov so imele davčne svoboščine samo tiste cerkve, katerim je kralj podelil imuniteto in šele od Ludovika Pobožnega dalje je bil za vsako cerkev en mansus zemlje kot njena dota davkov prost.[13] Vsa ostala cerkvena imovina je bila podvržena vsem rednim davščinam, in celo privilegirane cerkve so jih morale plačevati od vsake nove pridobitve. Vrh tega so postala prvotna dona gratuita škofij in samostanov kralju polagoma stalna in trajna. Škofje in opatje so morali vršiti svojo dvorsko in vojno dolžnost in so bili še na razne druge načine samovoljnemu izkoriščanju izpostavljeni. Celo po cesarju Frideriku II. z že omenjenim državnim zakonom zajamčena popolna imuniteta ni ovirala mest in deželnih knezov, da so nalagali cerkvam ob različnih prilikah občutne davke.

V nujnih primerih so v novejšem času celo katoliški vladarji obdačevali cerkveno imovino ne da bi bili poprej predstavnike cerkve prašali za pristanek. Novodobne davčne zakonodaje poznajo samo še nekatere davčne ugodnosti za cerkev in njene zavode, osobito pri zemljarini in pri hišnem davku, dočim morajo vsa druga davčna bremena nositi tudi cerkvene osebe enako kakor ostali davčni obvezanci.

V Sloveniji in Dalmaciji se od cerkvenih sejmišč (Kirchhöfe) ter od grobišč ne plačuje zemljarina. Hišnega davka proste so cerkve in javne kapele, župni in škofijski dvorci, ki služijo za uradna stanovanja župnikom, kuratom, ekspozitom, škofom, poslopja za uradna stanovanja cerkvenih nastavljencev (cerkovnikov in organistov), v kolikor služijo svojemu smotru in se ne

[11] „Clerici omnes a servitio militari, a muneribus et publicis civilibus officiis a statu clericali alienis immunes sunt."

[12] Pod munera sordida so spadale dajatve živil dvoru, vojski, mestom, dalje robote in priprege v javne svrhe. L. 15, 18, C. Theod., 11, 16. Prim. Grashof, Die Ges. d. roem. Kaiser über die Immunitäten der Kirchen, A. f. k. K. R. 36 (1876), 321 ss.

[13] c. 25, C. 23, q. 8. Friedberg, K. R.[6], 559, 592 op. 10.

plačuje nobena najemnina, samostanska poslopja mendikantov, izvzemši dominikance, v kolikor se ne vporabljajo v druge namene.[14] Lekarne usmiljenih bratov ne plačujejo pridobninskega davka. Glede osebne dohodnine in rentnine veljajo za klerike in za cerkvene korporacije in zavode enaki predpisi kakor za druge davčne obvezance.[15] Na drugi strani pa morajo cerkve in cerkveni instituti plačevati pristojbinski nadomestek (dopolnilno prenosno takso) in prispevke k verskemu zakladu.

Pristojbinski nadomestek ali sedaj dopolnilna prenosna taksa je davek, ki ga plačujejo pravne osebe od svoje imovine radi tega, da dobi država nadomestilo za prenosno pristojbino, ki tukaj odpade, ker ostanejo imovinski predmeti navadno vedno v isti roki. Plačujejo ga cerkve, beneficiji, ustanove, duhovske korporacije ter družbe, katerih člani nimajo deleža na družbenem premoženju. Izračuna in predpiše se v iznosu 0.4% na leto od prometne vrednosti nepremične imovine za dobo petih let (od 1. jan. 1926) ter se plačuje v četrtletnih obrokih v naprej, t. j. vsako leto od 1. januarja do vštevši 31. januarja, od 1. aprila do vštevši 15. aprila, od 1. julija do vključno 15. julija, in od 1. do vključno 15. oktobra. Manjše svote odmerjene dopolnilne takse, katere letni znesek ne presega 500 Din, se morajo plačevati v naprej za celo leto najkasneje do 31. januarja vsakega leta.[16] Od premičnin se dopolnilna taksa ne plačuje. Nepremičnine, ki so oproščene zemljarine in hišnega davka, tudi tej taksi niso podvržene.

Prispevki k verskemu zakladu koreninijo že v jožefinski dobi, ko so dobili vsi beneficiati nalog, da oddajo presežek dohodkov, ki jim ostane po kritju izdatkov za stanu primerno vzdrževanje, verskemu zakladu. L. 1788 je bila splošno predpisana 7½% duhovska dohodnina, od katere so bili samo dohodki do 600 gl. K. M. oproščeni.[17] Mnogi samostani so se pozneje s finančno upravo sporazumeli na plačevanje pavšalnih zneskov. Dne 7. maja 1874 je izšel o verskozakladnem davku poseben zakon št. 51 d. z.[18] in sicer v zvezi z regulacijo kongrue, ki je stala takrat na pretresu. Davek naj bi bil okrepil precej

---

[14] Prim. Mayerhofer-Pace, Handbuch f. d. oest. Verwaltungsdienst VII, 188, 189. Gospodarska poslopja, pristave in viničarije niso davka proste.

[15] V Sloveniji in Dalmaciji veljajo določila zakona z dne 23. oktobra 1896, d. z. št. 220, z različnimi poznejšimi spremembami.

[16] Pripomba 12 k tarifni postavki 12 taksnega zakona, I, točka 1, 2 (taksni zakon z dne 25. oktobra 1923, Sl. N. br. 225).

[17] Prim. Hussarek, članek Religionsfond v Oesterr. Staatswörterbuch IV², 99 ss.

[18] Manz, Oesterr. Gesetze zv. 26/II³, 1895, 172 ss.

izčrpane verske fonde. Po svoji naravi je progresiven imovinski davek. Kot merilo za odmero služi vrednost kakor se ugotovi v svrho predpisa pristojbinskega nadomestka. Tudi ustanove namenjene nadarbinarju ali komuniteti se vračunajo, ne pa biblioteke, znanstvene in umetniške zbirke, pri redovih, ki strežejo bolnikom, tudi ne bolniški inventar.

Verskozakladni davek se predpiše za dobo 10 let naprej in znaša pri imovini do 10.000 gl. ½%, od 30.000—40.000 gl. 4%, od 80.000—90.000 gl. 9%, nad 90.000 gl. 10%. Plačevanje se vrši četrtletno v naprej. Pavšaliranje ni dopustno. Bogočastna uprava mora določiti po zaslišanju škofa ob upoštevanju krajevnih razmer oni znesek (kompetenco), ki je potreben za kritje stanu primernega vzdrževanja duhovnih oseb in ki po verskozakladnem davku ne sme biti prikrajšan. Kolikor bi šel davek na račun kompetence, se mora odpisati.[19].

Ker je bila kompetenca višje odmerjena kakor kongrua, je bilo davčnih obvezancev že pred svetovno vojno razmeroma zelo malo. Zato je bil tudi finančni uspeh verskozakladnega davka že poprej malenkosten.

Valutarne razmere po vojski so verskozakladne prispevke dejansko ukinile, dasi zakon še obstoja.[20]

§ 184.

Različne skupine cerkvene imovine.

Haring, K. R.[3], § 183. Groß-Schueller, K. R.[8], § 147. Pöschl, K. R.[2], 197 ss. Isti, Die Entstehung des geistlichen Benefiziums, A. f. k. K. R. 106 (1926), 1 ss, 363 ss. Sägmüller, K. R.[3], § 197. Friedberg, K. R.[6], §§ 176, 178. Stutz, K. R.[2], §§ 18—20.

Vsi imovinski predmeti, ki služijo cerkvenim svrham, bodisi telesne stvari, premične in nepremične, bodisi pravice katerekoli vrste, naj so namenjene celotni cerkvi, rimski stolici ali poedinim cerkvenim pravnim osebam, spadajo pod skupni pojem bona ecclesiastica, cerkvena dobra (Kirchengut), ne glede na to, ali so h krati cerkvena

[19] Postopek radi napovedi davku podvržene imovine je natančno urejen v ministrskih uredbah z dne 21. jun. 1892, d. z. št. 110; 11. februarja 1905, d. z. št. 22; 16. oktobra 1905, d. z. št. 106. Hussarek, l. c., 100.

[20] V primeru nove ureditve gmotnega položaja duhovništva bi kazalo zakon o verskozakladnih prispevkih razveljaviti, ker na sebi poleg dopolnilne prenosne takse nima stvarne opravičenosti in ker bi njegov celotni donos težko kril stroške pri finančni upravi. Druge pokrajine v naši državi (razun Slovenije in Dalmacije) podobnega davka nimajo.

last (Kirchenvermögen) ali ne. Med njimi razlikujemo res sacrae, predmete, ki so po posebnem liturgičnem svetem dejanju, posvečenju (consecratio) ali blagoslovljenju (benedictio), določeni za bogočastne svrhe, in res pretiosae, predmete, ki imajo veliko umetniško, zgodovinsko ali snovno vrednost (c. 1497 §§ 1, 2). Tudi res sacrae so lahko zasebna last, kakor cerkve in kapele, cerkveni paramenti in cerkveno posodje. Toda lastnik se sme posvečenih stvari samo v določeno svrho posluževati. Tudi po izgubi posvečenja ali blagoslova se ne smejo uporabljati v nečastne namene (c. 1510). Kdor za posvečeno ali blagoslovljeno stvar radi tega njenega svojstva zahteva višjo ceno, se okrivi simonije (c. 727).

Predmeti cerkvene imovine ne tvorijo velike enotne skupne mase in tudi nimajo skupnega lastnika. Celotna cerkvena imovina se deli na celo vrsto skupin, označenih osobito po svrhi, kateri so namenjene in med temi skupinami je zopet veliko število pravnih subjektov, ki so lastniki poedinih imovinskih kompleksov.

Prvotna enotnost cerkvene imovine se že v krščanskem rimskem cesarstvu ni dala strogo ohraniti. Na deželi so nastajale vedno bolj številne nove cerkve s posebnim od škofa tja poslanim duhovništvom. Verniki so cerkve obdarovali z mnogimi zemljišči, ki so ostala z njimi trajno združena. Škofom je bilo ugodnejše, prepuščati cerkvena posestva duhovništvu v užitek kakor pa pošiljati potrebna sredstva iz mesta na deželo. Pravica do užitka je bila s početka preklicna, prekaristična, pozneje je postala trajna, ker škof duhovniku po sinodalnih sklepih posestev ni smel več brez tehtnih vzrokov odtegniti. Ta razvoj je dejansko, dasi še ne idejno in še manj pravno povzročil konec enotnosti vse cerkvene imovine v škofiji, kajti navzlic temu, da je smel škof razpolagati z dohodki poedinih cerkva v korist celote, vendar ni smel cerkvam vzeti posestev, ki so jih jim prepustili darovalci v namenu, da služijo za vzdrževanje tja dodeljenega duhovništva in drugim lokalnim potrebam. Navadno pa je dobivala ideja skupnosti praktično izraza na ta način, da so cerkve na deželi pošiljale škofu po veljavnih delilnih predpisih nanj odpadajoči del dohodkov.[21]

[21] V rimski cerkvi je postala delitev na štiri dele običajna. Prvi je pripadel škofu, drugi duhovništvu, tretji ubogim, četrti pa je bil namenjen za kritje gradbenih stroškov in drugih v prilog bogoslužju potrebnih izdatkov. V Španiji so cerkvene dohodke delili na tri dele, v Galiji na različne načine.

Bistveno drugače je postalo šele za dobe Karolingov, ko je razvijajoče se fevdstvo v zvezi z lastniškimi cerkvami vtisnilo svoj pečat tudi cerkveni organizaciji.

Fevdstvo je dokončno razbilo enotnost cerkvene imovine v škofiji, ker je polagano mnogo cerkvenih posestev prvotni svrhi trajno odtrgalo, poleg tega pa bistveno pripomoglo, da so znatni imovinski kompleksi stalno ostali s poedinimi cerkvami združeni.

Karolingi so deloma samovoljno, deloma s pristankom škofov in opatov podeljevali cerkvena posestva svojim konjenikom v fevd, a tudi cerkveni knezi so hoteli in deloma tudi morali imeti svoje lastne vazale, da so z njimi ščitili svoja lastna posestva in dajali kralju zahtevano vojno pomoč.

Pod vplivom germanskega prava je postala večina vsaj nižjih cerkva zasebna last vlastelinov. A tudi pri lastniških cerkvah je postala fevdna oblika pri nastavljanju svečenikov odločilna. Oni mansus zemlje, ki je moral po državnem zakonu iz l. 818/19 ostati bremen prost vsaki cerkvi za vzdrževanje duhovnika, je veljal pri germanskih plemenih ravno tako za beneficij, kakor so se imenovala beneficia vazalom po fevdnem pravu podeljena posestva. Svečenik je dobil cerkev podeljeno na isti način, kakor vazal svoj fevd. Položaj duhovnika je bil od položaja vazala samo po službenih dolžnostih različen.

Pri stolnicah in drugih škofu pripadajočih cerkvah je prišlo pod vplivom fevdstva in lastniških cerkva do razdelitve poprej enotne imovine med škofom in kapitljem. To kar je pripadlo škofu, so imenovali mensa episcopalis, ostalo je služilo potrebam kapitlja, cerkva in cerkvenih zavodov. Končno so tudi kapitlji razdelili poprej skupno kapiteljsko imovino na toliko prebend, kolikor je štel kapitelj kanonikatov in kanoniki so dobivali investituro na te prebende zopet v fevdni obliki.

Mensa episcopalis je bila samo oni del škofijske imovine, ki je služil za kritje škofovih osebnih potrebščin. S škofijami zvezani državni fevdi in ona posestva, ki so jih dobivali škofijski vazali v fevd, so se nazivala bona episcopalia.[22] Tudi pri regularnih kapitljih in pri samostanih so ločili konventu in samostanskim zavodom pripadajočo imovino od one, s katero je razpolagal prelat ali opat (bona abbatialia), da je iz nje vzdrževal svoj dvor kot državni knez in svoje vazale ter zajemal iz nje sredstva za dvorske in vojne obveznosti (servitia) napram cesarju.

Pri kolegiatnih kapitljih s svetnimi kanoniki je nastopila končno delitev konventne imovine na prebende ravno tako

[22] Na Ogrskem so se imenovali vazali cerkvenega plemstva predialisti. Imeli so tudi sami pravice plemičev. Prim. Putz, Sistem des ungar. Privatrechts, 1870, 86, 87.

kakor v stolnicah, fevdstvo je praznovalo tudi tukaj svojo zmago in je razsekalo poprej skupno kapiteljsko imovino na toliko delov, kolikor je bilo za časa delitve kapiteljskih mest. Vsakemu kanonikatu pripadajoča imovina je tvorila poseben beneficij. Beneficium je pomenilo cerkveno zvanje in z njim zvezane prejemke in tako je ostalo do danes.

Klasično kanonsko pravo razlikuje v glavnem dvoje gran cerkvene imovine in sicer:

a) beneficialna ali nadarbinska dobra, t. j. celokupnost vseh onih stvari in pravic, ki so z določenim cerkvenim zvanjem v stalni zvezi in katerih namen je, da se iz dohodkov vzdržuje imejitelj cerkvenega zvanja. Vsled svrhe, kateri služijo, se nazivajo ta dobra tudi bona mensalia.

b) Dobra cerkvene fabrike, fabrica ecclesiae. Fabrica v ožjem pomenu znači za cerkveno zgradbo in njena popravila namenjeno imovino, v širšem pomenu pa se zove cerkvena fabrika sploh vsa imovina za kritje stroškov bogočastja, torej tudi stroškov za cerkveno opremo. Nadarbina in cerkvena fabrika se morata natančno druga od druge ločiti in tudi ločeno upravljati. To zahtevajo tako cerkveni[23] kakor tudi državni predpisi.[24]

c) Zelo podobna nadarbinski imovini so samostanska dobra, to so stvari in pravice, ki pripadajo ali poedinim zavodom cerkvenih redov, kongregacij in družb, ali pa religijam in družbam kot celotam in ki se uporabljajo v smislu pravil v prilog svrhi, ki jo dotična religija ali družba zasleduje.

d) Četrto skupino cerkvene imovine tvorijo cerkvene ustanove. Ustanovna imovina služi mnogobrojnim posebnim cerkvenim svrham in obstoji lahko iz vseh mogočih vrst plodonosnih stvari in porabnih pravic. Dostikrat so te ustanove stalno zvezane s cerkvenimi beneficiji ali fabrikami, kakor ustanove za žalne in druge maše, za večno luč, za godbo in razsvetljavo v cerkvi itd.; v teh primerih ustanova ni samostojna pravna oseba, vendar

---

[23] Cc. 1182 ss, 1476.

[24] Prim. § 39 zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50: Pri vseh cerkvah in cerkvenih zavodih se mora njih lastna imovina ločiti od nadarbinske imovine ter posebej upravljati in zaračunavati.

se mora upravljati ločeno od nadarbinske in fabriške imovine. Cerkev ima pa tudi še mnogobrojne dobrodelne zavode in vzgojevalnice, bolnice, sirotišnice, šole vseh vrst, ki so ali samostojne pravne osebe z lastno imovino ali pa spadajo k zavodu, pri katerem so ustanovljene (samostanske šole, bolnice usmiljenih bratov in elizabetink, vzgajališča Salezijancev itd). Zanje postavlja cerkveni zakonik posebna določila (cc. 1489—1494).

e) Za pokrajine severno od Save ter za Dalmacijo prihaja vsaj teoretično kot posebna skupina cerkvene imovine v poštev še verski zaklad, ker je označen v čl. 31 konkordata iz l. 1855 kot cerkvena last.

f) Nekdanja bona episcopalia in bona abbatialia, ki so tvorila v starem rimsko-nemškem imperiju jedro duhovnih kneževin, so izginila s kneževinami samimi. Svoječasna menzalna dobra škofov so danes istovetna z beneficialno imovino, iz katere prejemajo škofje svoje dohodke.

§ 185.

Pridobivanje in prestajanje cerkvene imovine.

Groß-Schueller, K. R.[8], §§ 148, 149. Haring, K. R.[3], 24, 664, 668.

Imovinska sposobnost sledi sama po sebi iz pravne sposobnosti in ta je zopet posledica priznanja cerkve po državi. Glede oblike in drugih pogojev za veljavnost pravnih opravil je cerkev vezana na predpise civilnega prava. Cerkev priznava sosebno tudi državljanske predpise o priposestvovanju in zastaranju (c. 1508) z nekaterimi izjemami, v katerih je po c. 1509 priposestvovanje in zastaranje sploh izključeno.[25] Posebno preskripcijsko dobo postavlja

[25] Izvzeti so od preskripcije predmeti božjega in prirodnega prava, pravice, ki jih je mogoče dobiti samo na osnovi apostolskega indulta, duhovne pravice, ki jih laiki ne morejo posedovati, kolikor bi šla preskripcija njim v korist, sigurne in nedvomne meje cerkvenih okrožij (provinc, škofij, župnij), mašne ustanove in mašne obveznosti, cerkveni beneficiji brez pridobitvenega naslova, plačevanje katedratika, vizitacijska pravica in dolžnost do pokorščine v tem smislu, da se podrejene osebe ne morejo s preskripcijo osvoboditi vizitacij in dolžnosti do pokorščine.

c. 1511. Ta doba znaša za priposestvovanje in zastaranje v škodo apostolski stolici sto let, v škodo drugim cerkvenim pravnim osebam trideset let. Za priposestvovanje pravic je potrebna dobra vera (bona fides) ne samo ob začetku ampak skozi celo dobo posesti (c. 1512).

Civilno pravo ima pa navadno za cerkveno imovino tudi še posebne predpise, kateri pridobivanje deloma olajšujejo, deloma otežujejo.

1. Ugodnosti za cerkev pomenijo: a) § 685 o. d. z., po katerem se smejo nabožna volila zahtevati takoj po smrti testatorja, dočim so navadna volila plačljiva šele po enem letu; b) § 778 l. c., ki določa, da izgube v primeru, da je testator v testamentu prezrl edinega nujnega dediča, o katerega obstoju ni nič vedel, ali da se je testatorju šele po izjavi poslednje volje rodil nujni dedič, za katerega ni v testamentu nič predvideno, vse odredbe poslednje volje svojo veljavo, dočim se morajo volila javnim zavodom, v plačilo storjenih uslug ter v nabožne svrhe sorazmerno upoštevati do ene četrtine čiste zapuščine; c) določilo, da pripade za stalno nastavljenim beneficiatom svetnega klera, ki umre brez poslednje volje, ena tretjina zapuščine cerkvi.[26]

2. Otežujoče predpise vsebujejo v različnih državah obstoječi amortizacijski zakoni.[27]

II. Civilnopravni predpisi določajo tudi način prestanka in izgube cerkvene imovine in sicer istotako deloma za cerkev v ugodnem deloma v neugodnem smislu.

1. Po § 1472 o. d. z. proti upraviteljem cerkvene imovine ne zadostuje navadna doba zastaranja. Posest premičnin in tudi posest nepremičnin in na njih izvrševanih služnosti in drugih pravic, če so v javnih knjigah na ime posestnika vknjižene, se mora nadaljevati šest let (drugače zadostuje v teh primerih doba treh let). Pravice te vrste, ki niso v javnih knjigah na ime posestnika vknjižene in vse druge pravice se morejo pridobiti proti tukaj omenjenim prednost vživajočim osebam samo s štiridesetletno posestjo.

Za osebe navedene v § 1472 velja tudi 40 letna doba zastaranja mesto 30 letne (§ 1485 o. d. z.). Obče pravilo, da ugasnejo pravice radi neuporabljanja šele po 40 mesto po 30 letih pa za

---

[26] Dvorni dekret z dne 27. nov. 1807, zb. j. z. št. 828. Prim. spodaj § 196.

[27] Prim. Kahl, Die deutschen Amortisationsgesetze, 1879. Holder, Zur Gesch. der staatl. Amortisationsgesetzgebg., A. f. k. K. R. 84 (1904), 22 ss.

one primere odpade, za katere je v zakonu krajša zastaralna doba določena. Take primere naštevajo §§ 1480, 1486, 1487, 1489 o. d. z. Tam določena zastaralna doba treh let velja tudi za cerkvene osebe.[28]

2. Izgube cerkvene imovine po opetovanih dostikrat silno obsežnih sekularizacijah smo že omenili. Sekularizacija pomeni konfiskacijo imovine cerkvenega zavoda ali beneficija brez ukinitve zavoda ali beneficija samega. V širšem pomenu pa se rabi izraz sekularizacija tudi za supresijo, ki pomeni konfiskacijo imovine ob istočasni ukinitvi pravne osebe, ki je njena lastnica. Ta značaj je imelo postopanje cesarja Jožefa II. napram samostanom. Tudi še v današnji dobi postane lahko aktualna reformacija cerkvene imovine, ako namreč vse prebivalstvo kake župnije s svojim dušnim pastirjem vred ali vsi člani cerkvene korporacije preidejo na drugo vero in uporabljajo cerkveno odnosno nadarbinsko imovino po novih verskih načelih. Prašanje dopustnosti takega koraka je za imovino in njeno usodo brez važnosti, ako je njen lastnik cerkvena fábrika ali beneficij, ker pravna oseba nima konfesije in je tudi spremeniti ne more. V tem primeru ostane dotična imovina navzlic prestopu prebivalstva še vedno last iste cerkve kakor doslej ter se mora izključno v dosedanje svrhe uporabljati. Ako pa je lastnik kaka korporacija, od katere prestopijo vsi člani v drugo vero, je odločilna za reformacijo imovine dopustnost prestopa, ki pa po verskih načelih nikakor ni podana.[29] Vse te spremembe na cerkveni imovini, kjer jih je država sama izvršila ali trpela, pomenijo pravno neosnovano poseganje v tujo last, naj so tudi tako postopanje narekovali tehtni politični oziri.

§ 186.

Lastnik cerkvene imovine.

Cc. 1495 ss. Haring, K. R.[3], § 184. Sägmüller, K. R.[3], § 196. Knecht, System des justinianischen Kirchenvermögensrechtes, v Stutz, Kirchenr. Abhandl. zv. 22, 1905. Hussarek, članek Kirchenvermögen v Oesterr. Staatswörterb. III[2], 77—94. Cotlarciuc, Subjekt des Kirchenvermögens in der morgenl. Kirche, Deutsche Zeitschrift f. K. R. XIX, 1909, 1 ss. Groß-Schueller, K. R.[8], § 146.

Do novega cerkvenega zakonika je bilo v teoriji sporno, kdo je lastnik cerkvene imovine. Z ene strani se je povdarjalo, da je

---

[28] Manz, Oesterr. Ges. zv. 2[18], 1917, cit. paragrafi in tam navedene najvišje odločbe.

[29] Zato je bil cerkveni rezervat (reservatum ecclesiasticum), dodan augsburškemu verskemu miru od cesarja Ferdinanda I. (zgoraj § 17, I, 2), juristično povsem utemeljen.

vse, kar pripada cerkvi, božja last in da cerkveni predstojniki samo kot božji namestniki razpolagajo s cerkvenimi gospodarskimi dobrinami. To mnenje je pravno ravno tako nevzdržljivo, kakor naziranje, da pripada lastninska pravica katoliški cerkvi kot celoti. Historično je cerkvena imovina nastajala in rasla vsled naklonjenosti vernikov, ki so cerkev bogato obdarovali deloma med živimi deloma v svojih oporokah. Te naklonitve pa so bile vedno namenjene samo poedinim cerkvam, ne pa cerkvi kot celoti, ki niti v rimskem niti v prejšnjem kanonskem pravu ni veljala kot pravna oseba. Pogodbe med različnimi cerkvami in cerkvenimi zavodi, ki so se povsodi pogosto sklepale, bi bile pri istem lastniku pravno nemogoče.

Radi popolnosti naj bodo omenjene še teorije, po katerih je cerkvena imovina last papeža ali last ubogih. Papež kot tak ni bil v kanonskem pravu nikdar kot lastnik priznan in tudi danes ni, ubogi pa sploh ne tvorijo nikake korporacije in že iz tega razloga ne morejo biti lastniki. Vsa navedena naziranja zamenjajo glavno svrho, kateri naj cerkvena imovina služi, s prašanjem, kdo je njen lastnik. To prašanje pa je v ozki zvezi s historičnim razvojem uprave cerkvene imovine in se za vse kraje in čase enotno ne da rešiti. V rimski dobi so veljale od 4. stoletja dalje škofijske, pozneje tudi druge cerkve za samostojne juristične osebe z lastno imovino. A že ta doba je poznala tudi cerkve, ki so bile last cerkvenih korporacij ali tudi zasebnikov. Lastnik cerkve je bil v teh primerih tudi lastnik njene imovine.

Na zapadu so pod vplivom germanskega prava v dobi od 9.—11. stoletja skoraj vse cerkve in cerkveni zavodi izgubili svojo imovinskopravno samostojnost ter prišli v odvisnost svojega gospoda (kralja, vlastelinov, škofov). Cerkveni gospod je bil kot lastnik cerkve in njene imovine upravičen tudi do njenih dohodkov za časa sedisvakance.

To naziranje je bilo v srednjem veku do investiturnega boja splošno in se da razlagati iz dejstva, da je bil germanskemu pravu pojem pravne osebe tuj. Za vsak imovinski predmet so morali najti in so v istini našli kako fizično osebo kot lastnika. Cerkve, ki niso stale pod oblastjo laikov, so smatrali kot zasebno lastnino škofa, samostansko imovino za last prelata itd.

Šele investiturni boj in sholastično kanonsko pravo sta prinesla v tem prašanju končno preokret v smislu stališča, ki ga je zavzemalo rimsko pravo. Kanonisti so z uspehom zastopali pravno osebnost cerkvenih zavodov, beneficijev in korporacij. Toda vsled posebnih ustavnih razmer v rimsko-nemškem cesarstvu je ostala pri vseh državnih cerkvah imovina deljena na dvoje skupin: prvo so tvorili državni s cerkvijo ustavno zvezani fevdi (regalia), ki so ostali državna last, drugo pa menzalna

imovina, ki je vživala pravno samostojnost kot posebna pravna oseba. Kakor mensa episcopalis so dobili polagoma pravno osebnost v več ali manj polnem obsegu tudi ostali beneficiji in cerkvene fabrike.

Na ta način je nastala institutna teorija, ki znači protistav teoriji o celokupni cerkvi kot lastnici.[30]

Jožefinci in galikanci so pripisovali državi nadlastnino (dominium supremum seu eminens) nad vso cerkveno imovino, da so na ta način ložje opravičili obsežne sekularizacije, francoska narodna skupščina pa je proglasila l. 1789 cerkvena dobra za narodno last.[31] Protestantskega izvora je občinska teorija, po kateri gre lastnina na cerkveni imovini cerkvenim občinam, vsaki v njenem področju.[32] Kakor kažejo razmere na Francoskem, se cerkev prilagodi tudi temu naziranju, ako je v zastopstvu občin njeni hierarhiji primeren vpliv zajamčen. Civilistična teorija smatra za lastnika cerkvene imovine ono osebo, ki jo država kot lastnico prizna.[33]

Sedanje cerkveno pravo pripisuje celokupni katoliški cerkvi, apostolski stolici in vsem cerkvenim institutom, ki so po cerkveni avtoriteti opremljeni s svojstvom pravnih oseb, imovinsko sposobnost (cc. 1495, 1497). Tako je institutna teorija klasičnih kanonistov dobila slovesno zakonito priznanje, kajti tudi celotna cerkev ima samo kot posebna pravna oseba lahko svojo imovino, ni pa lastnica vse cerkvene imovine v obče. Zato je izključeno, da bi se dohodki

---

[30] Celokupni cerkvi pripisujejo lastnino n. pr. Phillips, Lehrb. d. K. Rs[3], 474 ss. Vering, K. R.[3], 765. Heiner, K. R. II.[6], 440 ss. Silbernagl, K. R.[4], 690. Institutno teorijo zastopajo med drugimi Schulte, System d. K. R. II, 477. Sägmüller, K. R. II[3], 451 ss. Stutz, K. R.[2], 456 op. 1 naglaša, da določa lastnika civilno pravo in da je prašanje, kdo je lastnik cerkvene imovine, čisto civilistično, da pa državljansko pravo navadno izrecno ali molče priznava kot nosilca lastnine ono osebo, ki mu jo daje v to svrho cerkveno pravo na razpolago.

[31] Teorije, ki pripisujejo lastnino državi, se imenujejo publicistične.

[32] Friedberg, K. R.[6], 579 trdi, da so prevzele evangeljske cerkve to teorijo šele od naravnopravne šole.

[33] Zastopnik te teorije je Friedberg, l. c. 575 s., dočim Stutz, med njo in cerkveno institutno teorijo posreduje. Walter, K. R.[14], 563 ss, pa smatra, da pojem lastnine na cerkveno imovino sploh ni primenljiv (antidominialna teorija).

iz cerkvene imovine mogli razdeljevati med poedine cerkvene uslužbence, zavode in korporacije tako, da bi se iz obilice ene skupine kril primanjkljaj druge. Lastnica imovine je ona pravna oseba, ki je to imovino zakonito pridobila (c. 1499 § 2). Kot pravne osebe prihajajo v poštev: cerkveni beneficiji, cerkve z lastno imovino, redovi, kongregacije, pobožne družbe brez zaobljub, province religij in poedini samostani, pa tudi nabožna društva laikov in različni zavodi, kolikor niso last drugih pravnih oseb. Ustanove v ožjem smislu (glavnice za maše, večno luč itd.) pa se smatrajo za del imovine one pravne osebe, kateri so namenjene (cc. 1544 ss.).

Naša državna zakonodaja se glede lastninske pravice na cerkveni imovini sklada s stališčem kanonskega prava. Vsak cerkveni institut je kot samostojna pravna oseba lastnik njemu pripadajoče imovine. To velja celo za konvente mendikantov, ki po svojih pravilih in po kanonskem pravu nimajo imovinske sposobnosti in posedujejo svoje nepremičnine samo v imenu apostolske stolice.

Župnih občin katoliško cerkveno pravo ne pozna. Zakon z dne 7. maja 1874 d. z. št. 50 jih pač predvideva, a organizirale se niso. Zato za katoliško cerkev prašanje, ali so župne občine lastnice cerkvene imovine, v naši državi doslej sploh ne more obstojati. Vsled tega tudi župljani nimajo nikake zakonite pravice zahtevati nadzorstvo nad upravo cerkvene imovine. To nadzorstvo vrše škofje in v zadnji instanci papež, za državo pa ga vrše pristojna administrativna oblastva.

Pri pravoslavnih kristjanih, ki imajo organizirane župne občine, je sodelovanje občanov pri upravi imovine tudi cerkvenopravno priznano in podrobneje urejeno. Glede prašanja lastnine pa stoje pravoslavni kanonisti enako kakor zapadna cerkev na stališču institutne teorije.[34]

---

[34] Prim. Milaš-Pessić, Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche, 1905, §§ 157, 158 ter Cotlarciuc, l. c. Poslednji navaja kot samostojne pravne subjekte v vzhodni cerkvi tudi beneficije, dočim govori Milaš samo o poedinih krajevnih cerkvah, samostanih in dobrodelnih cerkvenih zavodih kot lastnikih.

II. Poglavje.

Viri cerkvene imovine.

§ 187.

Dajatve papežu, škofom in župnikom.

Sägmüller, K. R.[3], § 195. Friedberg, K. R.[6], 561 ss. Kirchenlexikon I[2], članek Abgaben, 75 ss (Hergenröther). Stutz, K. R.[2], § 34. Haring, K. R.[3], § 185.

Za kritje stroškov, ki jih zahteva bogočastje in vzdrževanje duhovništva, so služili in služijo še danes donosi nepremičnin in cerkvenih ustanov, pristojbine, ki jih plačujejo verniki za izvestne čine, prostovoljni darovi, desetine, dajatve v prirodninah (bire) itd. Za dobe križarskih vojn so pobirali papeži posebne križarske davke.

V novejšem času dobiva cerkev gmotno pomoč tudi iz sredstev državnega budžeta, deloma celo iz državnih ali avtonomnih verskih davkov.

Zneski, ki jih daje država za cerkvene potrebščine na razpolago, so uneseni v proračun ministrstva za vere. Obveznost države, da podpira cerkev, je utemeljena deloma v ustavi (čl. XII), ker uključuje paritetno načelo tudi priznanje potrebe in upravičenosti udejstvovanja verskega življenja državljanov po obstoječih verozakonih, deloma ima ta obveznost svojo osnovo v dejstvu, da država upravlja in med svoje dohodke zaračunava donose verskih zakladov, katerih imovina je bila nekdaj cerkvena last, deloma pa se država poslužuje verskih organov za posle državne uprave (sklepanje zakonov, vodstvo matrik) in je povsem pravično, da dovoli cerkvi za razbremenitev na polju upravnih stroškov neko protivrednost.

Cerkveni davki so prisilne dajatve v verske svrhe, ki jih naložé svojim članom cerkvene občine in ki se navadno pobirajo s sodelovanjem in pod nadzorstvom države. Cerkev zahteva zase pravico do obdavčenja svojih članov (c. 1496), te pravice pa brez sodelovanja države uspešno ne more izvrševati. Državno predpisane verske davke cerkev v obče odklanja, ker se način upravljanja z njimi s cerkvenimi ustavnimi načeli ne krije.[35] Celo tam, kjer je cerkev vsled popolne ločitve od države sama na se navezana, si skuša kolikor mogoče pomagati s prostovoljnimi prispevki.

---

[35] Cerkev laikom ne priznava pravice do sodelovanja pri upravi imovine, ona tudi ne pozna deželnih cerkva ter so ji pojmi predstavništva deželnih cerkva, škofij ali župnij tuji. Prim. Giese, Deutsches Kirchensteuerr. v Stutz, Kirchenrechtl. Abhdl., Heft 69—71, 1910, 18.

Najvažnejše dajatve papežu, škofom in župnikom so bile in so deloma še danes sledeče:

I. Dajatve papežu: 1. Petrov novčič (denarius s. Petri), katerega so plačevale osobito Anglija, Danska, Švedska, Norveška, je bil v veljavi do reformacijske dobe. Danes je Petrov novčič samo prostovoljni dar, ki se pobira po škofijah, glede katerega pa skušajo ponekod doseči stalne letne zneske.[36] 2. Tribut, ki so ga plačevali papežu knezi, kateri so svoje dežele vzeli od njega v fevd. 3. Jus spolii, pravico, prilastiti si premično zapuščino umrlega klerika, so zahtevali končno papeži za se, da bi tako odrinili grabežljive svetne kneze in vlasteline. 4. Interkalarji, t. j. donosi upraznjenih beneficijev za časa vakance. 5. Anate, katerih je troje vrst: a) Anate v ožjem smislu, plačljive od beneficijev, ki jih papež podeli, ki pa niso škofije ali konzistorialne opatije. Davščina znaša polovico dohodkov prvega leta. V c. 1482 je media annata omenjena. Glede nje veljajo partikularni običaji. Ta davščina se zove tudi annata Bonifaciana, ker jo pripisujejo Bonifaciju IX. b) Servitia communia se plačujejo od škofij in konzistorialnih opatij in obstoje iz donosov prvega leta, ki so pa na zmerne zneske iz starejše dobe preračunani. Od njih odpade polovica na papeža, polovica pa na v Rimu stolujoče kardinale. c) Servitia minuta, 3½% znesek od prej imenovanih servitia communia, je namenjen nižjemu papeževemu pisarniškemu osobju. 6. Quindennia je uvedel Pavel II. kot nadomestek za anate, ki so pri inkorporiranih beneficijih odpadle. Plačljive naj bi bile vsakih 15 let. Ta davščina se praktično ni mogla uveljaviti in danes ne obstoja več. 7. Takse za podelitev palija, ki so bile v preteklosti dostikrat zelo visoke, znašajo danes navadno 5% od imenovalne takse (servitia communia plus servitia minuta). 8. Dispenzacijske takse, ki služijo osobito za kritje pisarniških stroškov.

II. Davščine škofom in škofijskim zavodom. Večina teh davščin ima samo še historičen pomen tako 1. Nekdanja četrt od različnih prejemkov župnika kakor quarta decimarum, četrtina župnih desetin, quarta legatorum, četrti del cerkvam brez označbe svrhe pripadlih volil, quarta mortuariorum, quarta funeralis, portio canonica, četrti del cerkvam pripadle zapuščine duhovnikov. 2. Nekdanje škofovske anate (jus deportus), pravica na donose prvega leta pri vakantnih beneficijih,[37] pozneje na polovico znižana[38] (na Bavarskem še v veljavi).[39] Sedanje pravo pozna 3. Cathedraticum, tudi sy-

[36] Syn. dioec. Lavant. 1906. Marburgi 1907, 507.
[37] c. 10 in VI°, 1, 3.
[38] Extrav. Joan. XXII, c. 2 tit. 1.
[39] Friedberg, l. c., 566.

nodaticum, davščino, ki so jo zavezane plačevati škofovi jurisdikciji podrejene cerkve in beneficiji ter bratovščine laikov stolni cerkvi za njeno vzdrževanje. Dajatev je mišljena samo kot častno darilo in signum subjectionis.[40] Vendar je obvezna. Nastala je najprej v Španiji, od tam so jo prevzele potem mnoge druge dežele. Cerkveni zakonik jo obče predpisuje (c. 1504), dasi v mnogih deželah ni bila več običajna. Višino določi provincialna sinoda, ali pa jo določijo škofje iste province na skupnem sestanku, ali pa je odmerjena po običaju. Sklep provincialne sinode ali zbranih škofov mora biti od rimske stolice odobren (c. 1507 § 1). Obveznost plačati to dajatev in pravica tirjati jo ne zastarata (c. 1509 n. 8). 4. Subsidium caritativum, prvotno prostovoljna dajatev, pozneje izredni davek. Po c. 1505 ga sme škof naložiti vsem nadarbinarjem, bodisi svetnega klera bodisi religiozom, kadar to zahtevajo posebno nujne razmere v škofiji. Jasno je, da bi smel škof na osnovi c. 1505 tudi samo duhovnike s primernimi višjimi dohodki obdavčiti, kakor so to storili škofje v Čehoslovaški.[41] 5. Tributum pro seminario, seminaristicum, alumnaticum, je davščina, namenjena za vzdrževanje škofijskega seminarja za duhovniški podmladek. V plačilo zavezani so brez ozira na morebitne dosedanje na običajnem pravu temelječe izjeme škofova menza, vsi beneficiji, svetni in samostanski, tudi patronatni, župnije in kvasižupnije, vse kanonično ustanovljene sodalitete in cerkvene fabrike z lastnimi dohodki, vsi samostani, tudi eksemtni, ako ne žive zgolj od milodarov ali če ne vzdržujejo sami učnega zavoda v občo cerkveno korist. Davek mora biti za vse obvezance enako odmerjen od čistih dohodkov, ne sme pa presegati 5%. Dnevne distribucije se v davku podvržene prejemke ne vštevajo. Ako obstojajo dohodki samo iz darov vernikov, se odbije od skupne letne svote ena tretjina (c. 1536). Davek se pobira subsidiarno samo v primeru, ako nima semenišče dovoljnih lastnih sredstev. Namesto davka sme odrediti škof tudi nabiranje prostovoljnih darov v isto svrho.[42] 6. Procuratio canonica, pravica na preskrbo in po krajevnih običajih tudi na povrnitev potnih stroškov ob priliki vizitacij. Po c. 346 ostane v tem pogledu za škofa in njegovo spremstvo vse pri dosedanjih priznanih običajih ali pri posebno izdanih škofijskih predpisih. Občepravno je škofu prepovedano, da bi sam ali kdo od njegovega spremstva

[40] C. C. 13. marca 1920, A. A. S. XII, 444.

[41] Haring, 681, op. 1. Tudi nemški škofje postopajo slično. — Davščine, ki jih omenja c. 1506, so izjeme, ki obremenjujejo samo posedine beneficije, cerkve ali zavode.

[42] Kjer se pobirajo verskozakladni prispevki, tam po § 25 zak. z dne 7. maja 1874 d. z. št. 51 alumnaticum ni plačljiv. Prim. Haring, l. c., 129, 681.

pri takih prilikah zahteval ali pa sprejemal kakoršnakoli darila in so vsi nasprotni običaji razveljavljeni. 7. Pisarniške pristojbine, plačljive ob različnih povodih. Višino taks določijo škofje iste province na provincialni sinodi ali ob drugem sestanku, njih sklep pa mora biti odobren od rimske stolice (c. 1507 § 1).

III. Davščine župniku in župni cerkvi. 1. Desetina, katera pa je sedaj skoraj povsodi odkupljena. Na njeno mesto so stopile obresti odkupne glavnice. 2. Prispevki h gradbenim stroškom. 3. Stolnina. 4. Bira. 5. Pisarniške takse pri izdajanju matičnih izpiskov.

§ 188.

Desetine, bira, prosti darovi, kolekture.

C. 1502. Stutz, K. R.[2], 304 s. Isti, Das karolingische Zehntgebot, Z.[2] f. R. G. 1908 (19). Pöschl, K. R.[2], 215 ss. Isti, Der Neubruchzehent, A. f. k. K. R. (98), 1918. Sägmüller, K. R.[3], § 195. Haring, K. R.[3], § 186.

I. Desetina je davščina obstoječa iz desetega dela kakega gospodarskega donosa. V dobi naturalnega gospodarstva je bila skoraj pri vseh narodih glavna oblika davkov. Natančno je desetina urejena v Mozesovih postavah, toda kot izključno bogočastna davščina.[43] Iz stare zaveze so jo prevzeli tudi kristjani.

Sv. pismo izrecno ustanavlja, da naj kristjanske občine skrbe za vzdrževanje svojih duhovnikov.[44] Toda do šestega stoletja desetina ni bila pravno obvezna. Vernike je cerkev samo opominjala, naj jo plačujejo. L. 585 pa je sinoda v Maconu zagrozila vsakemu s kaznijo izobčenja, ki cerkvi ne daje desetin. Pipin in Karol Veliki sta 765. in 779. leta zapovedala dajanje desetin z državnim zakonom in sicer najbrže radi tega, da ni bilo treba vrniti cerkvi obsežnih v korist konjenikom sekulariziranih posestev. Dohodki iz desetine naj bi omogočili obnovo vsled omenjenih zaplemb zrušene cerkvene organizacije. Odškodnina za rop, izvršen po državni oblasti na cerkveni imovini (kateri pa je omiljen vsled potrebe po uspešni obrambi proti Maurom), se je tako naložila na ramena podložnikom. Desetine so poznali germanski narodi na severu že v najstarejši dobi v obliki posebne carine templjem ali njih lastnikom. Desetinska zapoved je prišla posebno prav fiskalnim cerkvam, t. j. tistim, ki so bile zgrajene na državnih zemljiščih in so vsled tega veljale kot zasebna last kralja. Delitev cerkvenih dohodkov na

[43] Lev. 27, 30. Deut. 12, 6 ss, 14, 28.

[44] Mat. 10, 10. 2. Kor. 11, 7 ss.

štiri dele, ki se je udomačila tudi v frankovski državi, a je vsled fevdalizma prišla ob praktično veljavo, je bila za desetino naravnost predpisana.[45] L. 818/19 je bila zakonito priznana pravica pobiranja desetin tudi vsem lastniškim župnim cerkvam. Bogati in prijetni dohodki iz desetin so naravnost pozivali na nove gradbe cerkva in na nove kolonizacije. Pri posestvih, ki so jih škofje in opatje sami podeljevali svojim vazalom v fevd, je ostala desetina cerkvam pridržana.

Toda kmalu je prišlo mnogo desetin v roke laikov, deloma vsled tega, ker so se svetni mogotci cerkvenih posestev polaščali, deloma pa tudi vsled tega, ker so škofje zaščito svetnih veljakov za obrambo proti napadom sovražnikov potrebovali in jim kot protiuslugo podeljevali posestva in desetine v fevd. Mnogo desetin je ostalo v rokah prejšnjih cerkvenih gospodov tudi še potem, ko so poprej lastniške cerkve pod vplivom cerkvenih reform in kanonskega prava postale samostojne pravne osebe. Dekretalno pravo je proglasilo desetine za neodsvojljive in izreklo, da jih laiki niso sposobni pridobivati.[46] Toda v praksi se ta načela niso dala izvesti in skozi ves srednji vek so bile zelo številne desetine v laiških rokah. Desetine, ki niso izginile v dobi reformacije, v francoski revoluciji in pri sekularizacijah začetkom 19. stoletja, pa je odpravila državna zakonodaja sredi prošlega stoletja.

Vrste desetin. Decimae clericales so se zvale desetine, ki so se morale dajati cerkvenim osebam, decimae laicales pa desetine, ki so prišle v laiške roke in katere so vsled tega pobirali laiki. Decimae personales so se plačevale od osebnega pridobitka, decimae reales pa od pridelkov zemljišč (polja, travnikov, vinogradov). Stvarne desetine so bile zopet ali decimae praediales veteres, če so se nanašale na že obdelano zemljo, ali pa decimae praediales novales, desetina od novine, t. j. od novo krčenih zemljišč (Neubruchzehnt). Z ozirom na predmet dajatve so razlikovali decimae mergitum (vsak deseti snop), decimae saccariae, odmerjene po vrečah ali mernikih (Schüttkorn, Schüttzehnt) in decimae sanguinales (Blutzehnt), desetine od proizvodov živinoreje in perutninarstva (jajca, smetana, surovo maslo, jagnjeta, kuretina itd.). Končno so stopile poleg desetin v prirodninah od konca srednjega veka dalje tudi desetine v denarju.[47]

---

[45] Vsled tega so percipienti posameznih delov desetin polagoma postajali drug od drugega ločeni desetinski upravičenci, tako da je imela cerkev svojo desetino, župnik svojo in tudi škof svojo.

[46] cc. 15, 17, 19, X, 3, 30.

[47] Pod cerkvene desetine ne spadajo različni v obliki desetin naloženi davki, kakor križarski vojni davek, husitski, turški davek, pa tudi ne različne davščine podložnikov gosposki.

Upravičen sprejemati desetino je bil župnik. Desetinski obvezanec je bil vsak župljan. Izjemo od te domnevane obče dolžnosti je bilo treba posebej dokazati.[48] Desetine, ki so bile prvotno samo osebni dolg posestnika zemljišča, so se pod vplivom germanskega prava polagoma pretvorile v realna bremena, ki so zadela vsakokratnega posestnika in tudi najemnika. Dosti desetin je prišlo potom inkorporacij v roke samostanov.

Cerkveni zakonik omenja desetine v c. 1502, kjer je rečeno, da ostanejo zanje v veljavi posebni predpisi in priznani običaji različnih pokrajin.

V bivši Avstroogrski so bile desetine v zvezi z odkupom zemljišč zakonitim potom l. 1849 odpravljene. Na mesto desetinskega donosa so stopile obresti odkupne glavnice, ki so pa vsled vojnih dogodkov in razvrednotenja obligacij izgubile vsak gospodarski pomen.[49]

II. Dajatve, ki so desetinam podobne, so b i r e (na Hrvatskem lukno, bir).

Bira je nadarbinski dohodek katoliškega dušnopastirskega klera, obstoječ v stalnih neodplatnih dajatvah v prirodninah ali denarju ali tudi v delavni moči, ki jo stavijo župljani v prilog upravičencu na razpolago. Upravičeni do bire so ponekod tudi kaplani, organisti in cerkovniki. Bira služi za redno vzdrževanje kuratnega klera ali nižjih cerkvenih uslužbencev.

V kolikor je cerkvena služba j a v n a s l u ž b a in katoliška cerkev javnopravna korporacija, so tudi dohodki iz bire kot del nadarbinskih dohodkov javnopravne narave.

Ni dvoma, da korenini bira v prvotno prostovoljnih darovih (oblationes) vernikov, ki so tekom časa slično kakor dajatve vlastelinom postali trajni. Od stolnine se razlikuje bira v tem, da ni glede plačila odvisna od nikake v prid obvezancu izvršene sv. funkcije.

Pravni značaj bire ni povsodi isti. Dajatve so lahko osebne ali pa stvarne (realne) narave. V prvem primeru zadene obveznost vsakega župljana, v drugem vsakega posestnika v župnem okolišu ležečih obremenjenih nepremičnin ne glede na njegovo versko pripadnost in stalno bivanje v župniji. Za bivšo Ogrsko (naše Prek- in Medjimurje, Baranjo, Bačko in Banat) je pravni zgodovinar A k o s T i m o n dokazal, da je bira osnovana iz-

[48] cc. 29, 30, X, 3, 30.

[49] Glede postopanja pri odkupu glej zgoraj v § 182 op. 9 omenjeni članek.

ključno na župni zvezi in da tvori javnopravno breme osebne narave. Kdor ne spada pod župno zvezo, temu tudi ni treba dajati bire. Z zak. čl. 26 in 27 l. 1790/91 so bili protestanti in pravoslavni iz župne zveze s katoliki izvzeti in s tem tudi dajanja bire rešeni. Po Timonu je bira cerkvenoobčinska davščina, ki jo plačujejo katoliški verniki na osnovi župne zveze svojemu dušebrižniku v iznosu, ustanovljenem po običaju ali po drugi javnopravni odredbi. To mnenje so si osvojila tudi ogrska sodišča.[50]

Na Hrvatskem se je bira kakor na Ogrskem od nekdaj dajala od urbarskih kmetskih selišč, po starem običaju je biro plačeval vsak posestnik kmetskega zemljišča. Zato o realnem značaju bire sploh nikoli ni obstojal kak dvom, niti po odpravi podaništva in tudi ne po priznanju drugih kristjanskih veroizpovesti. Toda ta narava bire je vezana samo z nekdanjimi urbarskimi kmetskimi selišči starega hrvatskega „provincijala", drugače pa velja tudi za Hrvatsko pravilo, da je bira osebno breme, sloneče na župni zvezi, katero zadene samo katoliške župljane. Take vrste so slavonsko lukno od bračnih parov in t. zv. sitno lukno od kuća, obstoječe v dajatvah vina, sira in masla.[51]

Za Slovenijo in Dalmacijo, kjer obstoječe bire temelje, kakor drugod, deloma na stari običajnopravni, deloma na novejši pogodbeni osnovi, določa čl. 9 zak. z dne 25. maja 1868, d. z. št. 49, da so dajatveno obvezani samo pripadniki one cerkve, kateri so prispevki namenjeni. Dajatve in prispevki na korist drugim verskim družbam zadenejo samo realne patrone in osebe, katerih dajatvena obveznost je zasebnopravna in kot taka po listinah posvedočena ali pa zemljeknjižno zavarovana. Iz tega določila sledi, da so birske dajatve v Sloveniji in Dalmaciji javnopravno realno breme samo pri posestvih, s katerimi je zvezana pravica realnega patronata. Glede drugih posestev bi mogla biti bira samo privatnopravno realno breme, ali pa sploh realno breme ni. Zasebnopravni značaj realne obveznosti pa mora biti izkazan po listinah ali pa po zemljiški knjigi. V vseh ostalih primerih so dajatve javnopravne, toda osebne

[50] Akos Timon, A párbér Magyarországon jogtörténeti fejlödése és jelen állása szerint, 1885. Lanović M., Lukno u Hrvatskoj, 1914, 31, 33. Do Timonove razprave so smatrali na Ogrskem biro obče za privatnopravno realno breme, ki veže vsakega posestnika zemljišča brez ozira na njegovo vero. Izvajali so ta značaj iz patronatnega razmerja vlastele do cerkve in iz podaništva. Vlastelin da je bil vedno patron vseh župnih cerkva na svojih vlastelinskih zemljiščih in je moral kot patron skrbeti tudi za vzdrževanje župnika. Del teh svojih dolžnosti da je naložil v obliki bire svojim podanikom, kateri so na svojih urbarskih kmetijah ne svojo, ampak vlastelinovo zemljo obdelovali in za vžitek plačevali desetino in dajali roboto.

[51] Prim. Lanović, l. c., 40 ss, 46 ss.

narave, osnovane na župni zvezi. Glede količine se ravnajo po obsegu in kakovosti posestev katoliških župljanov. Po predmetu se tičejo žita, vina, jajc, perutnine, suhega mesa, tudi denarnih zneskov, kar je po različnih župnijah različno. Prispevki patronatnih posestev obstoje največkrat v določeni količini drv. Pri delitvah župnij ali siceršnih spremembah župnega področja gredo te dajatve, ako niso realna bremena, novemu župniku.[52]

Zakonodaja bivših deželnih zborov je odkup teh davščin pospeševala.[53] A zakoni o odkupu se tičejo te vrste davščin samo v toliko, kolikor še danes obstoje kot r e a l n a b r e m e n a. Dajatve osebnega značaja so od odkupnega postopanja izvzete. V zakonih je določen za upravičence na te dajatve rok enega leta izza dne, ko so stopila določila o odkupu v moč, da predlagajo otvoritev postopanja. Po preteku tega roka ima vsak obvezanec pravico, zahtevati od oblastva, da pozove upravičence na vložitev predloga tekom enega meseca. Ako ostane poziv brez uspeha, mora oblastvo postaviti upravičencu posebnega skrbnika za prijavo in izvedbo odkupnega postopanja. Odkupnina znaša dvajsetkratni znesek po denarni vrednosti ugotovljenih letnih dajatev, po odbitku iztirjalnih stroškov. Vrednost prirodnin, ki imajo tržno ceno, se ugotovi po poprečnosti tržnih cen, ki so veljale v dobi določeni v dotičnih zakonih. Ako teh cen ni mogoče ustanoviti, določijo odkupno vrednost izvedenci. Isto velja za dajatve in storitve, za katere sploh tržne cene v kraju odkupa ne obstojajo, odnosno v dobi, določeni v zakonu, niso obstojale.

Izvedba teh zakonov je bila volji prizadetih prepuščena. Zato je ostalo glede bire v mnogih župnijah vse pri starem do današnjih dni. Predlog na odkup bi se vsekako mogel staviti tudi danes, kajti v zakonih določeni roki niso prekluzivnega značaja. Glede meritorne rešitve je samo dvoje mogoče: ali se z ozirom na spremenjene razmere in na smisel odkupovanja, ki je hotelo nuditi za one dajatve polno denarno protivrednost, smatrajo predpisi o upoštevanju tržnih cen zdavnaj pretekle dobe za ne-

[52] Zakon z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, § 21.

[53] Prim. za bivšo Kranjsko (Ljubljansko škofijo) zakon z dne 13. junija 1882 dež. zak. št. 25 iz l. 1886 in zak. z dne 25. jan. 1896 dež. zak. št. 8. Za bivšo Štajersko zak. z dne 18. julija 1871 dež. zak. št. 32 iz l. 1872 ter zak. z dne 6. jul. 1875 dež. z. št. 37. Za bivšo Kranjsko zak. z dne 12. novembra 1871 dež. zak. št. 9 iz l. 1872. Merodajne tržne cene za Kranjsko so one iz l. 1885—1894, za Štajersko iz l. 1860—1869.

izvedljive, ker svojemu namenu več ne odgovarjajo, ali pa se naj določi odkupnina po današnji vrednosti prirodnin in drugih dajatev ali storitev, kar bo tem pravilnejše, ker se tržne cene zdavnaj pretekle dobe v kraju odkupa itak ne bodo dale zlahka ugotoviti. In ako bi bilo to izjemoma mogoče, bi se morale z ozirom na smisel dotičnih določil in na svrho, kateri dajatve služijo (vzdrževanje percipientov), za preteklost ugotovljene tržne cene valorizirati na sedanje in na tej podlagi izračunati odkupnina. Predlogi pa, katerim niso dodani pismeni dokazi o tem, da gre za privatnopravna realna bremena, se morajo odkloniti iz razloga, ker se zakoni o odkupovanju osebnih, na župni zvezi osnovanih javnopravnih obvez ne tičejo.[54]

V Hrvatski in Slavoniji odkupovanje bire ni zakonito urejeno, dasi se je tu in tam v praksi izvrševalo vsaj pred svetovno vojno in to v župnijah, kjer se je iz ozirov na javni red in na znosljivost razmerja med župnikom in župljani izkazala zanj nujna potreba.[55]

Glede iztirjavanja birskih dajatev velja v vseh prečanskih pokrajinah načelo, da gre za javnopravne obveze, katere mora ugotoviti in v plačilo naložiti politično oblastvo prve stopnje. Pravomočno naložene zapadle dajatve se morajo ob potrebi na predlog upravičenca iztirjati potom politične izvršbe.

O likvidacijskem postopanju pogrešamo povsodi obveznih navodil. Praksa nikakor ni enotna. Najbolj priporočljivo se mi vidi, da okrajni glavar na pravilno podprt predlog župnika izda na zamudnike takoj plačilna povelja in šele na pravočasen prigovor obvezancev uvede zaslišanje strank in dokazno postopanje. Ako obstoj bire v obče ni sporen, mora vsakdo, ki svojo obvezo zanika, dokazati, kdaj in iz katerih razlogov je ugasla, ali da sploh ni nikoli nastala. Obstoj bire v župniji pa je gotovo povsodi notoren in dejstev, ki so vsem znana, ni treba dokazovati. Kdor ne spada pod župno zvezo, ta tudi birskih dajatev ne dolguje, ako niso v posebnem pravnem naslovu

[54] Ker je vrednost bire še po predvojnih predpisih vračunana v kongruo, bi se morala v primeru odkupa tudi kongrua valorizirati. Drugače bi valorizirana bira še v kronah določeno kongruo daleč prekašala, kar bi nekdanje razmerje med kongruo in biro popolnoma sprevrglo. Tudi ta okolnost govori za neizvedljivost zakonov o odkupovanju bire, dokler se na novo ne uredi kongrua.

[55] Prim. Lanović, l. c., 198 ss.

utemeljene. Zemljišče kot tako z biro ni obremenjeno, pač pa se bira odrajtuje po starih nastavkih, ako je lastnik zemljišča župljan. Če pripada lastnik drugi veri, je tudi zemljišče prosto.[56] [57]

III. Prostovoljni in nabrani darovi (primiciae, oblationes, collecturae).

Primicije se nazivajo sosebno prvenci mladih domačih živali (Erstlinge), ki se v srednjeveških virih čestokrat navajajo v zvezi z desetinskimi in drugimi dajatvami. Cerkev je te dajatve po vzgledu starega testamenta često svojim vernikom priporočala, ohranile so pa povsodi značaj prostovoljnih darov. V kodeksu so primicije v zvezi z desetinami v c. 1502 omenjene. Glede njih ostanejo povsodi stari priznani običaji v veljavi.

Proste darove imenujemo dajatve v denarju in drugih premičninah, ki jih verniki ob različnih prilikah več ali manj redno poklanjajo cerkvi, ki pa ostanejo navzlic dolgoletnemu običaju po svojem bistvu vedno prostovoljne. Ti darovi so tudi danes še pomembni in praktični ter se pobirajo v cerkvah ali redno (s pušico med božjo službo) ali ob posebnih prilikah (n. pr. na dan patrocinija, ko gredo verniki okrog altarja in polože tam svoj denarni prispevek), ali pa so vernikom na razpolago posebne skrinjice v cerkvi za darove v nabožne svrhe. Ako ni svrha nabiranja posebej označena, so smatrati darovi za cerkveno, ne za župnikovo last.

Ako cerkveni organi ali njih pooblaščenci sami zbirajo darove, govorimo o kolekturah. Pobiranje v cerkvi se smatra za notranjo cerkveno zadevo, pobiranje zunaj cerkve je dopustno samo z odobrenjem političnih oblastev. Take kolekture so obi-

[56] To okolnost je prezrl Andrejka R. v svoji razpravi „Bera" v Slov. Pravniku 1912 št. 10 in 11 in 1913 št. 1 in 4. Tudi o načinu likvidacijskega postopanja ondi ni govora, pač pa o delitvi bire v primeru delitve zemljišč. Glede likvidacijskega postopanja na Hrvatskem prim. Lanović, l. c., 145 ss.

[57] Bira je pri ljudstvu obče silno nepriljubljena, ker spominja deloma še danes na čase tlačanstva. Predstavniki katoliške cerkve so l. 1921 napram ministru ver izjavili, da bo cerkev skrbela za odkup prirodninskih dajatev v celotnem obsegu ali pa vsaj za omejitev na lastne potrebe cerkvenega uslužbenca, a da se bo prestacija delavnih sil, kolikor se ne tičejo gradnje in popravil cerkve in pokopališč, odkupila v celoti. (Kušej, Verska anketa u Beogradu i njeni zaključci, 1922, 19). Toda pri neurejenosti položaja katoliške cerkve in pri sedanji povsem nezadostni izmeri prejemkov njenega duhovništva so dajatve v prirodninah danes skoraj nenadomestljive. Čas za njih odpravo bo dozorel šele takrat, kadar se bo nanovo povoljno uredila kongrua.

čajne pri novih nabavah za cerkev (zvonov, altarjev), a dostikrat so potrebne tudi za vzdrževanje dušnopastirskega klera (kakor v Bosni in Hercegovini, kjer niti svetni niti franjevski župniki nimajo stalnih beneficialnih dohodkov). Izraz kolektura je udomačen tudi za milodare, ki jih pobirajo samostani beraških redov med ljudstvom.

Posebne prostovoljne dajatve, ki sličijo nekoliko pristojbinam, so v Dalmaciji zvonarina, obstoječa v plodih letne žetve, ki se prinesejo župniku za svoj čas izvršeno blagoslovitev polja, dalje pogrebnica za nedeljske molitve župnika na grobovih in redovina, ki se daje ob priliki velikonočne spovedi in obhajila. Količina teh dajatev je prepuščena vernikom.[58]

§ 189.

Stolnina.

Cc. 1097 § 3, 1234—1236. Heidlmair, članek Stoltaxen v Österr. Staatswörterb. IV², 491 ss. Haring, K. R.³, § 188. Stutz, K. R.², 304. Pöschl, K. R.², 218 s. Kušej, Joseph II. u. die äussere Kirchenverfassung Inneroesterreichs, 1908, 300 ss. Lanović, Lukno u Hrvatskoj, 140 ss.

Stolnina je pristojbina, ki je plačljiva dušnim pastirjem, kadar opravijo sveto dejanje izvestne vrste v interesu poedinih vernikov ne pa v interesu cele občine. Stolnina ni plačilo za dotično funkcijo, kajti to bi bila simonija, ampak ona znači samo nekak prispevek k vzdrževanju kuratnega duhovništva.

Stolnina tvori del nadarbinskih dohodkov. Pravico nanjo ima samo župnik ne pa njegov pomočnik. Kjer prejemajo po starih običajih tudi kaplani manjše prispevke, je to osnovano na pristanku župnika. Ime prihaja od tega, ker rabi župnik pri svetih dejanjih, na katera je pristojbina vezana, stolo kot zunanji znak župnijske jurisdikcije. Običajne so bile take dajatve v cerkvi že v starejših časih, pod vplivom germanskega prava in lastniških cerkva pa so postale obvezne. Četrti lateranski zbor je zagrozil s cenzurami vsakemu, ki bi se branil zadostiti na hvalnem običaju (laudabilis consuetudo) osnovani obveznosti.[59] Dr-

[58] Prim. Heidlmair, članek Kultusbeiträge v Oesterr. Staatswörterb. III², 307.

[59] c. 42, X, 5, 3.

žave so stolninskim zahtevam priznale izvršno moč, h kratu pa so izvajale tudi pravico, da same določijo pogoje za plačilo pristojbine in višino plačila. Tako so nastali številni „stolni redi" za različne kronovine bivše Avstrije.

Za Slovenijo prihajajo, ker še do danes niso odpravljeni, v poštev: a) Stolni red za Koroško, ki je pa samo na to deželo z dvornim dekretom z dne 6. junija 1799 proširjeni stolni patent za Štajersko z dne 13. decembra 1774, razglašen 23. februarja 1775. b) Stolni patent za Kranjsko z dne 11. marca 1816. c) Stolni red za Primorje z dne 10. aprila 1832. Istra in Dalmacija pa sploh nikoli nista imeli državno urejenih stolnih pristojbin.[60]

Cerkveni zakonik določa glede pristojbin sledeče: Za deljenje zakramentov se ne sme niti posredno niti neposredno kaj zahtevati. Dopustno pa je, da se ob priliki, ko se dele poedinim vernikom zakramenti ali zakramentali, ter tudi ob priliki izvrševanja cerkvenega sodstva pobirajo takse, katerih višina je bila določena na provincialni sinodi ali pa na shodu škofov dotične pokrajine in po rimski stolici odobrena (cc. 736, 1507). Kdor zahteva višje zneske, mora previšek vrniti (cc. 463 § 2, 1235 § 1). Revnim strankam brez sredstev se radi neplačila prispevka zaprošeno sv. dejanje ne sme odreči (cc. 463 § 4, 1235 § 2). Dasi govori c. 736 o „oblationes", ki bi se lahko tolmačile v smislu prostovoljnih prispevkov, rabi c. 1507 v istem predmetu izraz „taxae", ki pomeni brez dvoma obvezne dajatve. Očividno postanejo „oblationes" c. 736 obvezne pristojbine, čim so bile po določilih c. 1507 tarifirane.

Poleg izrazov oblationes in taxae rabi cerkveni zakonik tudi izraz praestationes,[61] taxae seu eleemosynae funerales,[62] emolumenta stolae,[63] jura stolae.[64] Pogrebne pristojbine določa škof po zaslišanju ka-

[60] Budwinski, Erkenntnisse des Verwaltungsgerichtshofes XIV, št. 5459. Na Kranjskem so imeli župniki do l. 1752 pravico vinotoča in so smeli župniki od nupturientov, ki so prišli v župnišče radi oklicev, zahtevati, da zapijejo s pričami en cekin. Posebna vrsta stolnin so bili na Koroškem in Kranjskem tudi spovedni novci (Beicht- u. Versehgelder), ki jih je s krstnimi taksami vred jožefinska in pojožefinska zakonodaja odpravila. Prim. Kušej, l. c., 302.

[61] C. 463.

[62] C. 1234.

[63] C. 1097 § 3.

[64] C. 1410.

pitlja. Po potrebi naj praša tudi dekane v škofiji in župnike svoje prestolnice. Pri sestavi tarifa se mora ozirati na zakonite običaje, na osebne in krajevne razmere (c. 1234 § 1). Jura stolae so v smislu c. 1410 očividno samo pristojbine, ki spadajo po partikularnem pravu pod pojem stolnin. Iz besedila „jura stolae intra fines taxationis dioecesanae vel legitimae consuetudinis" v zvezi s cc. 1234 in 1507 § 1 sledi, da je ostala pristojnost škofov pri določanju stolnin v dosedanjem obsegu ohranjena. Samo nove takse, ki ne spadajo pod partikularne stolnine, morajo biti sklenjene od škofov cele province in v Rimu odobrene.

Stolnini podvržena sv. dejanja so dandanes oklici, poroke in pogrebi,[65] v nekaterih krajih tudi krst[66] in upeljevanje mater po porodu. V širšem pomenu spadajo pod stolnino tudi zneski, ki se plačujejo osobito ob priliki pogrebov cerkvi in cerkovniku. Po krivici pa se rabi izraz za pristojbine, ki se plačujejo za izdajo matičnih izpiskov. Tu gre izključno za pisarniške takse.

V Sloveniji in Dalmaciji in sploh v prečanskih krajih se dovoljuje za stolninske zneske, ki se drže od države odobrenih tarifov, na zahtevo upravičenca politična izvršba. Osebe, ki imajo pravico revnih, so plačila stolnine oproščene. Plačilo stolnine se ne sme zahtevati v naprej, razen če tirja stranka sv. dejanje v obliki, ki je uvrščena v kak višji in ne v najnižji razred tarifa. Pri izpiskih iz matrik se sme kolkovina zahtevati v naprej. Prekoračenje zakonito določene stolnine se civilno in cerkveno kaznuje in sicer v Sloveniji in Dalmaciji v skladu s sedanjim c. 2408 najprej z globami, pri opetovanem povratku z odstranitvijo duhovnika iz njegove službe.

Obstoječe stolninske rede je mogoče spremeniti samo z odobrenjem političnih oblastev druge instance, na katere se mora škof v to svrho obrniti.[67]

Stari stolninski redi so danes brez praktične vrednosti, ako se v njih navedeni tarifni zneski ne valorizirajo. Razmere so

---

[65] Zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, § 23.

[66] Drugod so običajni povodom krsta prostovoljni darovi, ki se na pomožne duhovnike razdele.

[67] Prim. §§ 23—26 zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50 za Slovenijo in Dalmacijo in za Hrvatsko Lanović, l. c. V srednjem veku veljavne stolnine navaja Künstle, Die deutsche Pfarrei im M. A., Stuttgart, 1905, 97 ss. (Stutz, Kirchenr. Abhd., Heft 20).

cerkev prisilile, da pobira za funkcije, ki so stolnini podvržene, dejansko danes višje pristojbine, kakor so v stolninskih redih določene. Kolikor so današnje višje postavke po ordinariju odobrene, so cerkvenopravno obvezne, niso pa politično izvršljive, dokler niso tudi od državne oblasti potrjene. Ako odgovarjajo nove postavke valoriziranim starim, smemo posledice prekoračenja stolnega reda tudi za državno območje zanikati, ker ni mogoče trditi, da so tarifne postavke stole prekoračene.

§ 190.

Cerkvene ustanove.

Cc. 1489—1494, 1544—1551. Pöschl, K. R.[2], 212 ss. Sägmüller, K. R. II[3], § 204. Haring, K. R.[3], § 187. Herrmann v. Herrnritt, Das oesterr. Stiftungsrecht, 1896. Isti, članek Stiftungen v Oesterr. Staatswörterb. IV[2], 484 ss.

Cerkvena ustanova v širšem pomenu je vsaka imovina, katere namen je, da trajno služi kaki verski svrhi. Ustanovno imovino v širšem pomenu nam predstavljajo nadarbine (beneficiji), cerkve (fabrike), samostani, a osobito tudi dobrodelni zavodi različnih vrst, ki so namenjeni občemu blagru, kakor vzgojevališča, sirotišnice, ubožnice, bolnice itd.

Cerkveni zakonik loči od beneficijev druge zavode, ki nimajo značaja korporacij (alia instituta ecclesiastica non collegialia). Na drugem mestu navaja piae fundationes, t. j. svetne dobrine, izročene cerkveni pravni osebi z nalogom, da se krijejo iz dohodkov trajno ali za daljši čas stipendije za maše, prispevki za druga sveta dejanja ali izdatki za dobra dela (c. 1544). Te piae fundationes predstavljajo cerkvene ustanove v ožjem pomenu.

I. Dobrodelni zavodi. Bolnišnice, sirotišnice in podobne zavode, namenjene za versko udejstvovanje ali za telesna ali duhovna dela usmiljenja sme ustanoviti škof ter jim podeliti za cerkveno območje pravno osebnost. Odobritev takega zavoda je vezana na pogoj, da je svrha ustanovitve koristna in dotacija dovoljna. Upravo vodi rektor po določilih ustanovne listine in po predpisih, ki veljajo za upravo druge cerkvene imovine. Zato pa ima rektor tudi enake pravice kakor drugi upravitelji.

Ustanovitelj mora v ustanovni listini natančno opisati ureditev, svrho, dotacijo, upravo ter vodstvo zavoda, istotako uporabo dohodkov in določiti usodo imovine za primer, da bi bil zavod opuščen. En izvod ustanovne listine se hrani v škofijskem

arhivu, drugi pa v arhivu zavoda. Škof ima pravico in dolžnost vse tudi pravno samostojne in kakorkoli eksemtne zavode take vrste vizitirati. Ako zavod ni samostojna pravna oseba, ampak je drugemu duhovnemu domu priključen, potem spada popolnoma pod jurisdikcijo ordinarija, ako je duhovni dom (samostan) juris dioecesani. Ako pa gre za samostan papeškega prava, se razteza nadzorstvo škofa na verouk, na nravno življenje, na verske vaje ter na delenje zakramentov in zakramentalov. Če bi bil zavod sam že od ustanovitve ali vsled preskripcije ali posebnega privilegija od škofove jurisdikcije izvzet, ima ordinarij vendar pravico zahtevati predložitev računov in so vsi nasprotni običaji zavrnjeni. Ako bi ustanovitelj določil, da upravitelji niso zavezani polagati škofu račune, se mora ustanova odkloniti. Ordinarij čuvaj nad natančnim izpolnjevanjem pobožnih odredb ustanoviteljev. Ako ni v ustanovni listini kaj drugega določeno, se ti cerkveni zavodi brez dovoljenja rimske stolice ne smejo opustiti, z drugimi združiti ali pa za tuje svrhe porabiti (cc. 1489 do 1494).

Imovina, ki se nakloni že obstoječi pravni osebi v določen namen, postane last obdarovane pravne osebe, sme se pa uporabljati samo v svrho, ki jo je naklonitelj izrazil. Take vrste so: II. Pobožne ustanove v ožjem pomenu, katerim cerkveno pravo ne prizna samostojne juristične osebnosti.[68] Naklonilo se smatra za protivrednost za izvrševanje ustanovnih obveznosti in njegovo sprejetje po upravičencu kot pogodba z vsebino: do ut facias (c. 1544 § 2).

Ordinarij naj izda predpise o višini ustanovne glavnice ter o deležih, ki pripadejo od dohodkov na različne upravičence. Za nastanek ustanove je potrebno: a) naklonitev glavnice od ustanovitelja, b) sprejetje po predstavniku one pravne osebe, katera bo morala obveznosti izpolnjevati, c) pismen pristanek ordinarija. Ti elementi veljavnega nastanka ustanove se izražajo kratko v treh besedah: fundatio, acceptatio, confirmatio. Predno da ordinarij svoj pristanek, se mora prepričati, da je cerkvena oseba (navadno cerkev) v položaju, da poleg starih dolžnosti izvršuje tudi še nove in da dohodki iz ustanove po prilikah v škofiji ustrezajo obveznostim, ki so z njimi združene. Za upravljanje in osiguranje ustanovne glavnice veljajo pravila kakor za cerkveno imovino sploh. Glavnica se mora varno in plodonosno naložiti na ime ustanove; pri tem je treba označiti tudi z njo zvezana bremena. Patronu ne gre nikaka pravica do sodelovanja niti pri ustanovitvi niti pri upravi. En izvod ustanovne listine se hrani v cerkvenem, drugi pa v škofijskem arhivu. Pri vsaki cerkvi se mora napraviti se-

[68] Ustanove take vrste so n. pr. mašne ustanove, ustanove za večno luč, ustanove za prosta mesta v učnih zavodih. Ustanove v blagor duše so se imenovale v srednjem veku Seelgeräte.

znam pobožnih ustanov, ki bodi vsem vernikom na vidnem mestu dostopen, tudi je treba voditi posebno knjigo o ustanovah (glavni ustanovni izkaz) in zapisnik o izvršenih letnih ustanovnih dolžnostih in z njimi zvezanih prejemkih.[69] Škofje morajo natančno izpolnjevanje ustanovnih bremen nadzorovati. Poslednjevoljne odredbe, ki bi to pravico omejevale, se smatrajo za nezapisane (cc. 1514 ss). Glede ustanov, ki jih imajo župne in druge cerkve eksemtnih religiozov, izvršuje nadzorstveno oblast višji predstojnik.

Zmanjšanje (reductio) obveznosti, s katerimi so nabožne ustanove obremenjene, je rezervatna pravica rimske stolice, ako ni v ustanovni listini ta pravica izrecno ordinariju priznana. Ako se tekom časa izkaže, da so postali dohodki ustanove za izpolnjevanje obveznosti brez krivde upravitelja nedovoljni, sme ordinarij po zaslišanju prizadetih dolžnosti zmanjšati, a pri tem po možnosti varovati voljo ustanovnika. Zmanjšanje števila maš pa je vedno papežu pridržano. Pooblastitev za zmanjšanje števila ustanovljenih maš ne obsega obenem pooblastitve za redukcijo pogodbeno prevzetih maš (cc. 1544—1551).

V bivši Avstriji se je zakonodaja o cerkvenih ustanovah često menjala. V konkordatni dobi je upravljala cerkev na podlagi čl. 30[70] z vsemi ustanovami popolnoma svobodno. V zakonu z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, § 47, pa je priznana cerkvenim organom uprava samo onih ustanov, ki so čisto cerkvenega značaja. O tem značaju samem razsojajo državna upravna oblastva. Vse druge ustanove, sosebno tudi beneficiji, so podvržene nadzorstvu državne politične uprave.

Razvrednotenje denarja, ki je nastopilo deloma že med, še v hujši meri pa po svetovni vojni, je povzročilo na eni strani znatne redukcije obstoječih ustanovnih obveznosti, na drugi strani pa je dalo ordinariatom povod, da so začasno sploh vsako novo cerkveno ustanovo odklanjali, dokler namreč nestalne valutarne razmere niso dopuščale sigurne presoje, ali bo ustanovna glavnica v bodoče svoji svrhi zadoščala ali ne. V zadnjem času so v slovenskih škofijah nove mašne ustanove zopet mogoče. Za eno tiho ustanovljeno mašo letno je treba glavnice 1000 Din. Dohodki iz mašnih ustanov se od l. 1898 dalje ne vračunavajo več v kongruo.[71]

---

[69] Tabelo o ustanovah v zakristiji je predpisal že Inocenc XII. 23. dec. 1697 s konstitucijo „Nuper". Gasparri, Fontes I, n. 260.

[70] Prim. spodaj § 192 IV.

[71] Besedilo, s katerim ordinariat ustanovo potrdi, se glasi v ljubljanski škofiji tako, da ustanova prestane in se glavnica porabi za kurentne maše, čim bi država zopet zahtevala, da se dohodki iz cerkvenih ustanov vračunajo v zakonito odmerjeno kongruo. — V zagrebški nadškofiji je treba za peto mašo glavnice 1200 Din, za tiho mašo 500 Din, a za peti requiem cum libera 1500 Din. Naputak, § 24.

§ 191.

Verski zaklad.

Hussarek, članek Religionsfond v. Oesterr. Staatswörterb. IV², 92 ss. Kušej, Joseph II. itd., 315 ss. Isti, Posledice drž. prevrata na polju patronatnega prava, v Zborniku jur. fak. v Ljubljani II, 148 ss. Haring, § 196. Gross-Schueller, K. R.⁸, § 130.

Verski zaklad nam predstavlja posebnost bivše Avstro-ogrske, nastalo v dobi najbujnejšega državnega absolutizma nad cerkvijo, ki je obče znan pod imenom jožefinizem.

Da se morejo vsa vprašanja, ki se tičejo bistva, značaja in pravne narave verskega zaklada, pravilno presojati, je treba poznati teorijo takratnih juristov glede cerkvene imovine in njene uprave, iz katere izhajajo logično vse nadaljnje posledice. Že Marija Terezija se je bavila z načrtom nove regulacije župnij in dušnega pastirstva sploh ter nameravala stroške kriti izključno iz cerkvenih sredstev.

Jožef II. je načrt svoje matere v istini izvedel brez ozira na svarila iz Rima in na prizadevanja papeža Pija VII., ki je prišel osebno na Dunaj, da bi cesarja od njegovih ukrepov napram samostanom odvrnil.

V smislu jožefinizma tvori vsa cerkvena imovina brez ozira na poedine cerkve, beneficije in zavode, katerim pravno pripada v last, enotno ustanovo, katere dohodki so izključno namenjeni verskim svrham, ki so pa odvisni glede pravilnega razdeljevanja in uporabljanja vseskozi od državne oblasti.

Patent z dne 5. oktobra 1782 pomeni le korak naprej napram načelom, ki so izražena v cesarjevih pismih na grofa Blumegena z dne 27. februarja in 11. marca 1782. V prvem izjavlja cesar glede imovine razpuščenih samostanov, da jo namerava nameniti za ustanovitev verske in župne blagajne, iz katere bi dobivali bivši menihi in nune za sedaj svoje penzije. Po njih smrti pa bi se oni dohodki uporabljali za povzdigo vere in z njo tako ozko združenega blagra bližnjikov. V drugem pismu veleva cesar, da naj se združi v vsaki kronovini imovina razpuščenih samostanov v versko in župno blagajno, ki se mora uporabljati ločeno od fiskalne imovine. Omenjeni patent pa izvaja, da so avstrijski vladarji vedno načeloma smatrali vso duhovniško in cerkveno imovino za patrimonij, ki je namenjen za božjo in cerkveno službo, za dušno pastirstvo in za uboge, da smejo duhovniki in samostani iz dohodkov dobivati samo toliko, kolikor potrebujejo za stanu primerno življenje, in da je skrb za pravilno uporabljanje prebitka v zgoraj označeno glavno svrho ena poglavitnih pravic in dolžnosti deželnega

kneza kot najvišjega pokrovitelja cerkve in čuvarja nad njenimi zakoni.

Ta konstrukcija je bila teoretična osnova za finansiranje velikopoteznega načrta za reformo dušnega pastirstva, ki ga je cesar Jožef II. hotel vernikom v prid in tudi cerkvi sami v korist za vsako ceno uresničiti. Ako tvori vsa cerkvena imovina v mejah države eno samo veliko edinico, se morajo tudi njeni dohodki praviloma stekati samo v eno blagajno, iz katere pa se krijejo vse bogočastne potrebščine, vštevši vzdrževalnino za duhovništvo. Mero teh potrebščin in višino duhovniških prejemkov pa določa državna oblast, ki je tudi upravičena, da vzame upravo vse cerkvene imovine ali popolnoma v svoje roke ali pa jo i nadalje prepusti sedanjim organom pod obvezo, da dohodke, ki presegajo njih potrebe, odstopijo skupnemu zakladu.

Na ta način se je zdelo razpuščanje samostanov v interesu zboljšanja dušnega pastirstva povsem upravičeno. Sekularizirani menihi so zasedli večinoma novo ustanovljene župnije, ekspoziture in kaplanije, deloma tudi učna mesta na šolskih zavodih, a bivša samostanska imovina je krila stroške. Iz nje je skrbela država za dotacijo novih dušebrižniških mest ter za penzije starih in za službo nesposobnih cerkvenih nameščencev. Država je vzela na ta način cerkvi mnogo gmotnih skrbi, a prizadejala ji je tudi dosti škode, ker so se viri verskega zaklada vsled slabega gospodarstva hitro krčili.

Za kritje stroškov dušnopastirske reforme je moral skrbeti verski zaklad vsake pokrajine. Aktivni verski zakladi so morali dati pasivnim svoj prebitek na razpolago. Pokrajinski verski zakladi so bili samo deli enotne mase. L. 1794 se je osnovala centralna verskozakladna blagajna, a je trajala samo do l. 1802. Od tedaj so bili vsi pokrajinski verski zakladi samostojni. Za Dalmacijo je bil z najvišjim odlokom z dne 25. junija 1821 osnovan poseben verski zaklad.

Verski zakladi, ki so sestojali v vsaki pokrajini najprej samo iz imovine razpuščenih samostanov, so dobili še pod Jožefom II. prirastek na ta način, da jim je bila zakonodajnim potom odkazana imovina opuščenih beneficijev, cerkvá in kapel ter bratovščin tretjega reda, da so se nadalje vanje stekali interkalarji in da je bil končno kot stalen dohodek uveden verskozakladni davek.

Večina verskih zakladov se je izkazala kmalu po ustanovitvi pasivnih. Škofijska konferenca l. 1849 na Dunaju je priznala državi pravico do upravljanja pokrajinskih verskih zakladov, vindicirala pa je za se lastninsko pravico na zakladni imovini ter povdarjala dolžnost države, da

povrne vsled slabega gospodarstva nastalo škodo. Škofje so kvalificirali državne prispevke verskim zakladom samo kot odškodnino ter izrekli, da pravica na to odškodnino ne ugasne vse dotlej, dokler se povzročena škoda popolnoma ne popravi.

Od l. 1885 dalje so bili vsled regulacije kongrue, profesorskih plač na katoliških bogoslovnih zavodih ter penzij umirovljenih duhovnikov vsi verski zakladi navezani na dotacijo iz državnih sredstev.

Pravna narava verskega zaklada. V bivši Avstriji pravni značaj verskih zakladov nikdar ni bil jasno določen. Cerkev jih je smatrala za svojo last, ker je bila zakladna imovina svoj čas cerkvena imovina in ker je imela po svečanih izjavah cesarja služiti izključno le vzdrževanju rednega dušnega pastirstva. Cerkveni krogi so pri tem prezrli, da je njih konstrukcija nemogoča že iz razloga, ker nedostaje sposobnega subjekta kot nositelja lastninske pravice. Zamenjavali so svrho zaklada s pravnim pojmom lastnine in niso upoštevali, da živi verski zaklad samostojno žitje, da ima svoje dohodke in svoje izdatke, da pridobiva in odsvaja lastnino, da sklepa pogodbe itd.

Država na drugi strani je upravljala verske zaklade kakor upravlja svojo lastno imovino, a nikdar ni izjavila, da je ta imovina fiskalna last. Dohodki in izdatki verskih zakladov so se od cesarja Jožefa II. dalje ravno po njegovi posebni odredbi natančno ločili od državnih dohodkov in tudi v vsakem državnem proračunu posebno izkazovali. Avstrijski konkordat iz l. 1855, katerega člen 31 določa: Bona, quae fundos, uti appellant, Religionis et studiorum constituunt, ex eorum origine ad Ecclesiae proprietatem spectant et nomine Ecclesiae administrabuntur, je prašanje o pravnem značaju verskega zaklada samo navidezno rešil, ker izraz „Ecclesia" glede osebe lastnika ničesar ne pove. Praktičnega pomena je bila ta ugotovitev samo v toliko, da je izključevala državo kot lastnico.[72]

[72] To vsaj iz nemškega besedila čisto jasno izhaja: Die Güter, aus welchen der Religions- und Studienfond besteht, sind kraft ihres Ursprungs Eigentum der Kirche und werden im Namen der Kirche verwaltet werden.

Nastanek verskega zaklada omogoča v zvezi s čl. 31 avstrijskega konkordata logično samo sklep, da tvori verski zaklad posebno smotrovno imovino (Zweckvermögen), ki stoji pod upravo države. Pokrajinski verski zakladi so služili bogočastnim potrebam dotičnih dežel že od početka sem. Državna oblastva jih upravljajo še danes in sicer glasom najvišje odločbe z dne 3. oktobra 1858 v imenu cerkve. Škofje so samo upravičeni, da se dajo zastopati pri sestavljanju letnega proračuna verskega zaklada po lastnem komisarju.[73]

S to ugotovitvijo pa prašanje o lastniku verskih zakladov še vedno ni rešeno. Mogoče je samo dvoje: ali gre za samostojne ustanove z lastno pravno osebnostjo ali pa za javne, torej v bistvu vendar le državne fonde. V teoriji in praksi ste zastopani obe mnenji in se data tudi obe braniti. Kolikor je vsaka določeni svrhi izključno namenjena imovina samostojna ustanova in kolikor se vodi uprava izrecno v imenu cerkve, je juristično gotovo prvo naziranje pravilnejše. Kolikor je pa jožefinska država po cerkveni imovini segala kot vrhovna lastnica in upraviteljica in kot reformatorica dušnega pastirstva, se da braniti tudi stališče, da so verski zakladi javni fondi in kot taki last države, ker tudi samo država z njimi razpolaga in jih pred oblastvi zastopa. Zahteve na verske zaklade so se morale staviti pri ministru za uk in bogočastje.[74] Seveda morajo branilci tega mnenja dosledno odrekati čl. 31 konkordata vsak pravni pomen.[75]

Dohodki verskega zaklada obstoje iz gospodarskih donosov nepremičnin, iz verskozakladnega davka, iz donosov upraznjenih beneficijev, iz imovine poedinih samostanov in zavodov, kateri prenehajo obstojati in glede katere se ustanovna določila ne izražajo.[76]

---

[73] Gross-Schueller, l. c., 362. Mayerhofer-Pace IV, 322, 325. Burckhard, Kultusgesetze, Manz-eva zbirka 26/II[3], 97 s, 288 s.

[74] Bivše avstrijsko državno sodišče (Reichsgericht) je zanikalo pravno osebnost verskih zakladov. Prim. odločbo z dne 26. aprila 1876 pri Burckhardu l. c. II, 127 op. 158.

[75] Prim. na eni strani Hussarekov cit. članek (prvo mnenje), na drugi strani Gross-Schueller, K. R.[8], 362 (drugo mnenje).

[76] Zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, §§ 53, 59.

Dohodki verskega zaklada so namenjeni v različne svrhe: a) Iz njih se podeljuje titulus mensae svetnim duhovnikom, ki nimajo drugega ordinacijskega naslova. b) Duhovniški seminarji dobivajo iz njih podpore. c) Dušnopastirska, kanoniška in škofovska mesta, ki so bila ob jožefinski regulaciji novo ustanovljena, se iz njih vzdržujejo in kongrue ostalih župnikov in kaplanov dopolnjujejo. d) Iz verskega zaklada so plačani profesorji na škofijskih bogoslovnih zavodih, kateheti na gimnazijah, kurati v kaznilnicah, upravitelji vakantnih župnij in vojaški duhovniki, iz njega dobivajo različni samostani beraških redov ter številne samostanske šole podporo. e) Iz njih se krijejo stroški ali dajejo prispevki za bogočastne potrebščine, za katere ni drugega kritja.[77]

Od prevrata sem se v naši državi dohodki verskega zaklada v proračunu izkazujejo kot državni dohodki. Postavke o dotaciji verskega zaklada v državnem proračunu ni. Duhovništvo dobiva svoje redne prejemke in draginjske doklade iz kreditov ministrstva za vere. Prašanje uprave verskih zakladov in udeležbe episkopata na njej spada med točke bodočega konkordata.[78]

S t u d i j s k i f o n d. Poleg verskega se omenja v čl. 31 konkordata iz l. 1855 tudi studijski fond, ki je nastal iz imovine razpuščenega jezuitskega reda, katera je bila l. 1774 v zboljšanje studijskih naprav določena. V smislu konkordata bi se bil fond smel samo za katoliško šolstvo uporabljati. V ll. 1893 in 1898 je fond prenehal, njegovo imovino je prevzel državni erar.[79]

V Hrvatski obstoja za bivšo Vojno krajino še poseben fond za cerkvene in šolske zgradbe, katerega dohodki teko sedaj v državno blagajno.[80]

---

[77] Prim. B u r c k h a r d, l. c. II, 232. M a y e r h o f e r - P a c e, l. c. IV, 323 op. 1 in glede nadaljnje literature K u š e j, l. c., 315. Uradna zbirka vseh na verski zaklad se nanašajočih predpisov: Gesetzliche Bestimmungen über die Errichtung, Verwaltung u. Verwendung des Religionsfonds, Wien 1871; im Auftrage des Ministeriums für Kultus u. Unterricht veröffentlicht.

[78] L a n o v i ć, Konkordat Jugoslavije s Vatikanom, 1925, 74 ss.

[79] S c h m i d, članek Fonds v Oesterr. Staatswörterb. II², 129.

[80] Prim. državni budžet za l. 1924/25, str. 726.

III. Poglavje.

Uprava cerkvene imovine.

§ 192.

Obče upravne norme.

Cc. 1518 ss. Haring, § 189. Pöschl, K. R.², 233 ss. Isti, Kirchengutsveräußerungen u. das kirchl. Veräußerungsverbot im frühen Mittelalter, A. f. k. K. R. zv. 105 (1925), 3 ss, 349 ss. Sägmüller, K. R.³, §§ 198, 199.

I. Za dobe, ko je bila škofijska cerkev lastnica vse cerkvene imovine v škofiji, je vodil upravo najprej škof z diakoni. Ko se je bila cerkvena imovina zelo pomnožila in so tudi škofovi uradni posli vedno bolj naraščali, je uprava polagoma prišla vedno bolj v roke drugim organom in kalcedonski cerkveni zbor je l. 451 v obče predpisal, da naj škof iz svojih klerikov imenuje posebnega ekonoma, ki bo upravljal cerkveno imovino pod njegovim nadzorstvom.[81] Po razpadu enotnosti škofijske imovine je nehala tudi enotna uprava po škofijskem ekonomu in za različne skupine cerkvene imovine so nastopili posebni upravni organi, tako za menzalna dobra v zgodnjem srednjem veku vicedomini in drugi ministri. V zvezi z razvojem imunitet jih je pozneje izpodrinil zavetnik (vogt). Na poedinih posestvih so vodili upravo nižji organi (majerji).

Imovino kapitljev so upravljali deloma kapiteljski člani, osobito prošti, pa tudi laiki, ministeriali, komorniki i. p. Važno besedo je imel pri upravi cerkveni gospod, poznejši patron.

Pri upravi imovine božjih hramov sodelujejo danes cerkveni ključarji. Njih predniki segajo že nazaj v srednji vek. Imena za te upravne svetovalce so bila krajevno dokaj različna, kakor je bil različen tudi način njihovega sodelovanja.

II. Po današnjem pravu je vrhovni upravitelj cerkvene imovine papež. Krajevnim ordinarijem gre v njihovem področju in v okviru njihove jurisdikcijske oblasti pravica in dolžnost, voditi upravo cerkvene imovine in v to svrho izdati primerna navodila.

V vsakem škofovskem mestu naj se postavi poseben svet za upravo cerkvene imovine, obstoječ iz ordinarija kot predsednika in dveh ali več po možnosti tudi civilnopravno izurjenih, sposobnih mož. Člane izbere škof po zaslišanju kapitlja. Škofovi sorodniki v prvem in drugem členu sorodstva so izključeni. V

[81] cc. 21, 22, C. 16, q. 7

važnejših upravnih prašanjih naj škof ne opusti vprašati upravni svet za mnenje. Člani sveta morajo biti zapriseženi.

Ureditev škofijskega pravnega sveta ni obvezna, ako je za iste svrhe po partikularnem pravu ali po priznanih običajih v dovoljni meri drugače preskrbljeno.

Za upravljanje imovine cerkva in svetih krajev, ki nimajo po zakonu ali po ustanovni listini določenega upravitelja, naj postavi škof sposobne in uvidne može dobrega glasu za dobo treh let. Po preteku te dobe naj imenuje na njih mesto nove, ako mu razmere ne velevajo kaj drugega. V primerih, v katerih so laiki pri upravi udeleženi, se vrši celotna administracija vedno v imenu cerkve in ob nevskračeni pravici škofa, opravljati vizitacije, zahtevati račune in predpisovati način uprave. Predno ti upravitelji svoj posel nastopijo, morajo biti po ordinariju ali dekanu zapriseženi. Pri tej priliki se mora spisati inventar nepremičnin, dragocenosti in drugih premičnin z navedbo vrednosti ali pa se mora vsaj dopolniti že prej obstoječi zapisnik. Inventar, od vseh podpisan, se hrani med upravnimi spisi, en izvod pa se pošlje škofijski kuriji. Vsaka sprememba v imovini se mora zabeležiti v obeh izvodih.

Upravitelji morajo svoj posel opravljati z vestnostjo dobrega hišnega gospodarja in paziti na to: a) da se njim zaupana cerkvena dobra ne uničijo ali oškodujejo; b) da se predpisi cerkvenega in civilnega prava, ustanovnika ali darovalca ali zakonitega predstojnika izpolnjujejo; c) da se donosi imovine in dohodki pravočasno spravijo in iztirjajo, varno shranijo in zakonito uporabijo; d) da denarne vsote, ki po kritju stroškov preostanejo in se s pristankom ordinarija lahko plodonosno naložijo, kot cerkvena bériva (emolumenta) osvoje; e) da natančno knjižijo dohodke in izdatke; f) da vse listine in spise, ki se nanašajo na cerkveno imovino, drže v redu in dobro hranijo v cerkvenem arhivu in po možnosti upošljejo poverjene prepise škofijski kuriji (cc. 1518—1523).

Pri upravi sami se morajo vseskozi upoštevati načela krščanskega socializma: pravične mezde delavcem, primeren odpočitek, navajanje k štedljivosti, diferenciranje po spolu in starosti pri razdelitvi dela (c. 1524).

O upravi se mora vsakoletno ordinariju položiti račun. Vsi nasprotni običaji so ukinjeni. Upravitelj potrebuje za vsak pravni spor dovoljenje ordinarija ali v nujnih primerih vsaj dekana. Dekan je zavezan, da o danem dovoljenju takoj ordinarija obvesti. Vsi upravni čini, ki ne spadajo med navadne upraviteljske posle, so nični, ako niso kriti po poprejšnjem pismenem dovoljenju ordinarija. Iz pogodb, ki jih sklenejo upravitelji brez prejšnjega odobrenja predstojnikov, je cerkev odgovorna samo, v kolikor je podan naslov obogatitve. Upravitelji, ki so svoj posel izrecno ali molče prevzeli in ga svojevoljno odlože, tako da nastane cerkvi škoda, so zavezani škodo povrniti (cc. 1525—28).

III. Odsvajanje cerkvene imovine. Ker služi vsa cerkvena imovina trajnim verskim svrham, je državna in cerkvena zakonodaja odsvajanje vedno otežkočala in ga dovoljevala samo iz tehtnih razlogov in z omejitvami.

Sklepe sinod petega stoletja in odlok Leona I. iz l. 446, ki to prašanje urejajo, navaja že Gratian v svojem dekretu.[82] Pojem odsvojitve je cerkev razširila v smislu rimskocesarske zakonodaje na vsa pravna opravila, s katerimi se ali prenese lastnina na drug pravni subjekt (prodaja, zamenjava, podaritev), ali pri katerih lastnina cerkvi sicer ostane, toda obremenjena ali okrnjena (dedni zakup, dovolitev služnosti, obremenitev s hipoteko, ročna zastava, v srednjem veku podelitev v fevd).

Po klasičnem kanonskem pravu so neodsvojljivi predmeti nepremičnine, porabne pravice, sveto posodje, dragocenosti in umetnine.[83]

Odsvojitev je bila dovoljena samo izjemoma, če je bil podan dovoljni razlog in so se h krati upoštevale predpisane solenitete, med katere so šteli: preiskavo zadeve po poklicanem predstojniku, ugotovitev justae causae alienationis (urgens necessitas, evidens utilitas, christiana caritas) ter zaslišanje prizadetih.[84] Končno je bil potreben pismen decretum de alienando od škofa.[85] Pavel II. je z bulo Ambitiosa z dne 1. marca 1468 papežu rezerviral vse odsvojitve nepremičnin in dragocenih premičnin.[86] Radi težkoč, ki so se pri praktičnem izvajanju tega določila pojavile, so dobivali škofje od papeža obsežna pooblastila.[87]

V cerkvenem zakoniku je postopanje pri odsvajanju cerkvene imovine sledeče urejeno:

Glede nepremičnin in takih premičnin, ki se lahko shranijo,[88] so zakoniti pogoji za odsvojitev 1. pismena cenitev predmeta po izvedencih; 2. tehten razlog (justa causa) in sicer urgens necessitas, nujna potreba, evidens ecclesiae utilitas, očita korist, pietas, dolžnost, odpomoči družbi (državi), ki se nahaja v stiski; 3. dovoljenje zakonitega predstojnika, brez katerega je odsvojitev nična; 4. po stvar-

[82] cc. 20, 41, 52, C. 12, q. 2.

[83] c. 5, X, 3, 13. c. 2 in VI° 3, 9. c. 13, C. 12, q. 2.

[84] c. 1 in VI°, 3, 9. c. 6, X, 3, 48. c. 70, C. 12, q. 2.

[85] c. 52, C. 12, q. 2. c. 8, X, 3, 10.

[86] c. un. Extrav. comm., 3, 4.

[87] Sägmüller, l. c., 459. Haring, l. c., 698.

[88] Glede stvari, ki se hitro pokvarijo, zakonite omejitve ne veljajo. Ako gre za odlične relikvije in dragocene podobe, se je ravnati po predpisih c. 1281 § 1 (zgoraj, § 129).

nem položaju od predstojnika odrejene varnostne mere (c. 1530).

Odsvojitev pod cenilno vrednostjo je nedopustna. Odsvojitev naj se praviloma izvrši potom javne dražbe ali vsaj po prejšnji objavi na najvišjega ponudnika. Skupiček se mora plodonosno naložiti (c. 1531).

Predstojnik, ki mora dati dovoljenje, je deloma apostolska stolica, deloma ordinarij z nekimi omejitvami.

1. Rimska stolica je pristojna a) za dragocenosti (res pretiosae), b) za predmete v vrednosti nad 30.000 frankov.

2. Ordinarij je pristojen in sicer a) s pristankom stolnega kapitlja, upravnega sveta in prizadetih za predmete v vrednosti nad 1000—30.000 frankov, b) po zaslišanju upravnega sveta in ob pristanku prizadetih pri predmetih do 1000 frankov.

Za odsvajanje predmetov v vrednosti pod 1000 frankov ni v zakoniku nikaka formalnost predpisana. V tem oziru so upoštevati navodila ordinarijev. Pri deljivih predmetih se morajo v prošnji navesti že odprodani deli, drugače je dovoljenje neveljavno (c. 1532).

V primeru, da se je odsvojitev izvršila brez predpisanih solenitet, ima cerkev osebno tožbo proti odsvojitelju in njegovim dedičem, in če je bila odsvojitev nična, stvarno tožbo proti vsakemu posestniku odsvojenega predmeta, ki pa lahko uveljavlja regresno pravico napram odsvojitelju. Tožbo na razveljavljenje morejo vložiti odsvojitelj, njegov cerkveni predstojnik, njuna naslednika in tudi vsak pri cerkvi nastavljeni klerik, ki je vsled odsvojitve utrpel škodo.[89] Prelati in cerkveni predstojniki smejo dajati darila iz cerkvene imovine samo iz razlogov hvaležnosti, pobožnosti ali krščanske ljubezni, drugače so dovoljeni samo mali običajni darovi. Darila, ki niso na ta način opravičena, sme naslednik darovalca preklicati (cc. 1534, 1535).

Kar dobijo cerkveni predstojniki v dar, se smatra kot cerkvi podarjeno, dokler se nasprotno ne dokaže. Cerkveni predstojnik ne sme brez dovoljenja ordinarija odkloniti cerkvi storjenega

---

[89] Odsvojitev je cerkvenopravno ničnа, če predstojnik ni dal dovoljenja. Dejansko bo odločalo o izvedljivosti teh načel civilno pravo vsake države. Merodajno bo osobito prašanje, ali je bila odsvojitev civilnopravno veljavna ali ne.

darila, sicer odgovarja za škodo. Darila cerkvi se radi nehvaležnosti predstojnika ne morejo preklicati (c. 1536). Svete stvari naj se ne posojajo v svrhe, ki so njihovemu bistvu nasprotne (c. 1537).

Ako se izkaže potreba, da se cerkvena dobra zastavijo ali s hipotekami obremene, mora poklicani predstojnik za to skrbeti, da se vsi prizadeti zaslišijo in da se dolg čim prej povrne. Ordinarij naj določi letna amortizacijska odplačila (c. 1538). Z dovoljenjem ordinarija, upravnega sveta in prizadetih smejo upravitelji vrednostne papirje glaseče se na imetnika zamenjati za druge boljše ali vsaj enakovredne plodonosne papirje, vendar mora biti izključena vsaka denarna spekulacija (c. 1539). Cerkvene nepremičnine se ne smejo brez izrecnega dovoljenja ordinarija prodati ali dati v najem ali zakup upraviteljem ali osebam, ki so z njimi v prvem ali drugem členu v sorodu (c. 1540).

Z a k u p cerkvenih posestev se mora izvršiti potom javne dražbe ali vsaj na osnovi javnega razglasa pod natančno navedbo pogojev glede čuvanja mej, obdelovanja zemljišč, plačevanja zakupnine in primerne varščine za izpolnjevanje prevzetih obveznosti.

Za odobrenje zakupnih pogodb so pristojni:

1. Rimska stolica, ako presega zakupna vrednost 30.000 frankov in zakupna doba 9 let.

2. Ordinarij s pristankom stolnega kapitlja, upravnega sveta in prizadetih a) pri zakupni vrednosti preko 30.000 frankov in zakupni dobi do največ 9 let; b) pri zakupni vrednosti pod 30.000 frankov in zakupni dobi preko 9 let.

3. Ordinarij s pristankom prizadetih po zaslišanju upravnega sveta a) pri zakupni vrednosti od 1000 do 30.000 frankov in zakupni dobi do največ 9 let; b) pri zakupni vrednosti ne preko 1000 frankov in zakupni dobi preko 9 let.

Zakup v vrednosti do 1000 frankov in za manjšo dobo od 9 let smejo skleniti zakoniti upravitelji sami, toda obvestiti morajo ordinarija (c. 1541).[90]

Glede d e d n e g a z a k u p a (emphyteusis) določa c. 1542: Dedni zakupnik brez dovoljenja cerkvenega predstojnika, določenega po c. 1532, ne more zakupnine odkupiti. Ako pa pride do odkupa, mora višina odkupnine biti letni zakupnini (canon)

---

[90] Prva zagrebška sinoda, Dodatek II, označuje str. 320 ss. vrednost predmeta pri odsvajanju in pri zakupih mesto v frankih v z l a t i h dinarjih.

primerna. Kadar se sklepajo dedni zakupi, je določiti, da se melioracije ne bodo posebej povrnile. Za izpolnjevanje obveznosti zakupnikovih se zahtevaj posebna varščina. Za spore naj se določi pristojnost cerkvenega sodišča.

Prašanje jemanja obresti je ustrezno sedanjim prilikam v c. 1543 urejeno tako, da se na podlagi posojila kot takega ne sme zahtevati nikak dobiček (lucrum), dasi ni na sebi nedopustno, izgovoriti si delež na dobičku, samo da se ta delež drži primerne meje. Podrobneje se zakon o dovoljenosti deleža na dobičku ne izraža. Zato so mogoče različne razlage: posojevalec si lahko obresti posebej izgovori, ali pa mu to tudi ni treba, ako civilni zakon vsa posojila že sama po sebi kot obrestna posojila razume (kakor n. pr. naš trgovinski zakon), ali pa se smatrajo obresti sosebno v današnjih dneh samo kot prirastek na vrednosti posojenih nadomestnih reči (denarja) po preteku plačilnega roka itd. Dejanski je s tem določilom jemanje obresti dopuščeno, če je dogovorjeno in zmerno.

IV. Po partikularnem pravu se cerkvena imovina ne samo v različnih državah ampak tudi v različnih cerkvenih pokrajinah in celo škofijah različno upravlja.

V bivši Avstriji je določil člen 30 konkordata, da katoliška cerkev upravlja svojo imovino svobodno po cerkvenih predpisih. Te predpise je sestavil avstrijski episkopat na svoji konferenci l. 1856 na Dunaju in cesar jih je z odločbo z dne 3. oktobra 1858 potrdil ter izdal potrebna navodila deželnim vladam.[91] Na tej osnovi so potem izdali tudi škofje za svoje škofije ločena navodila.[92] Ministrska uredba z dne 20. junija 1860, d. z. št. 162, je uredila sodelovanje državnih oblastev pri odsvajanju cerkvene imovine. Važna, za Slovenijo in Dalmacijo še danes veljavna določila, je končno prinesel glede upravljanja cerkvene imovine zakon z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50. Glavna načela so:

1. Upravitelj cerkvene imovine je nadarbinar (beneficiar). Nadarbinsko imovino upravlja sam, imovino božjega

---

[91] Najvišja odločba z navodili je ponatisnjena v Burckhard, Kultusgesetze II, 129 ss. Prim. tudi Hussarek, članek Kirchenvermögen, v Oesterr. Staatswörterb. III², 91 ss.

[92] Za ljubljansko škofijo Anweisung zur Verwaltung des Kirchen-, Stiftungs- und Pfründenvermögens, 1860, za lavantinsko slično navodilo z dne 22. septembra 1860, ponatisnjeno v „Anleitung zur Verwaltung des Kirchenvermögens", Maribor 1904.

hrama pa z zastopniki cerkvene občine (cerkvenimi ključarji), oboje pod nadzorstvom patrona (§§ 41, 46).

2. Državna bogočastna uprava čuva nad tem, da se ohrani osnovna imovina (Stammvermögen) neokrnjena in zahteva, da se nadarbinska imovina ter imovina božjega hrama ločeno upravljata (§§ 38, 39).

3. Glede odsvajanja cerkvene imovine je ostala po § 51 ministrska uredba z dne 20. jun. 1860 v veljavi z omejitvijo, da pristanek papežev odpade. Za odsvojitev v vrednosti preko 50 dinarjev in za obremenitev v vrednosti preko 500 dinarjev, dalje za zakup preko triletne dobe in v primerih, kjer je pogodbeno treba plačati zakupnino za več nego eno leto v naprej, je potrebno dovoljenje državne oblasti. V prošnji za dovoljenje se mora izkazati pristanek ordinarija. Avstrijski škofje so dobivali redno papeževe fakultete za dovoljevanje odsvojitev do vrednosti 16.000 K in obremenitev do 24.000 K ter za oddajo v zakup za dobo 15 let. Za poedine kraje in nujne primere so šla pooblastila še preko te meje.[93]

V Hrvatski in Slavoniji je potrebno za odsvojitev do vrednosti 10.000 Din dovoljenje velikega župana, preko te meje dovoljenje ministra ver. Odsvojitve v vrednosti do 100 (papirnatih) Din, posojila do 500 (papirnatih) Din ter zakupi do 3 let, ako se zakupnina ne zahteva pogodbeno za več nego eno leto v naprej, ne potrebujejo pristanka državne oblasti.[94]

Pravna oblika odsvojitev se ravna po določilih civilnega prava, katerih naj se drže vse pogodbe, ki se tičejo cerkvene imovine (c. 1529).

Pri pravnih sporih zastopa imovino božjih hramov in beneficijev finančna prokuratura, dočim je zastopstvo samostanske imovine prepuščeno predstojnikom.[95]

---

[93] Breve Pija IX. z dne 3. aprila 1860 „De majore ecclesiae utilitate" v A. f. k. K. R. 6, 164 s. Prim. tudi Vering, K. R.[3], 816 op. 12.

[94] Prva zagrebška sinoda, Dodatak II, 321.

[95] Službena instrukcija finančnih prokuratur z dne 9. marca 1898 d. z. št. 41, § 2, točka 9—11. Prim. mariborsko Anleitung iz l. 1904, 42. 191 ss, ter Oesterr. Staatswörterb. II[2], članek Finanzprokuratur, 76.

§ 193.

Uprava imovine božjih hramov.

Anleitung itd. (op. 92) za lavantinsko škofijo. Anweisung itd. (op. 92) za ljubljansko škofijo. Za to škofijo še: Navodilo za upravo cerkvenega in nadarbinskega premoženja, 1913. Praktično navodilo v Drugi ljubljanski sinodi 1908, 104—132, v Tretji sinodi 1924, 161—164. Za zagrebško nadškofijo: Naputak u upravljanju crkvenim dobrom. Dodatak II Prvi zagrebški sinodi 1925, 310 ss. Za zagrebške sufraganeate: Naputak za upravo pokretne i nepokretne imovine, spadajuče na crkve, nadarbe i zadužbine iz l. 1880, glej Turšič, Zbirka najvažnijih crkvenih zakona i naredaba I, Križevci 1895, 73 ss. Haring, K. R.[3], § 190.

I. Imovina božjega hrama, ki je namenjena vzdrževanju zgradbe in opreme ter v kritje tekočih bogočastnih potrebščin, se mora ločeno upravljati od nadarbinske imovine, ki služi za vzdrževanje beneficiarja. V to imovino lahko spadajo glavnice, dajatve, nepremičnine, dragocenosti (cerkveno posodje) itd. Vedno je treba razlikovati osnovno imovino od svojinske ter od tekočih dohodkov. Osnovna imovina je ona, ki je trajno namenjena določeni svrhi. Zato mora ostati vedno nezmanjšana in se smejo samo dohodki uporabljati. Svojinska imovina se sme po potrebi v celoti porabiti za oni namen, v katerega je bila podarjena. V dvomu, ali gre za osnovno ali za svojinsko, torej svobodno imovino, je sklepati na njen osnovni značaj, tako da se smejo porabljati samo dohodki. K tekočim dohodkom spadajo donosi osnovne imovine, cerkveni deleži na stolnini, dohodki ustanov, cerkvena darovanja, kolikor se niso vršila v drug poprej naznanjen namen, sedežnina.

II. Zakoniti upravitelj imovine božjega hrama je po c. 1182 za stolno cerkev škof s kapitljem, za kolegiatno kapitelj, za vsako drugo cerkev pa njen predstojnik (rector). Izjeme od tega pravila bi morale biti oprte na poseben naslov ali pa na zakonit običaj. Če so razen imenovanih organov še druge osebe, bodisi kleriki ali laiki, udeležene na upravi imovine, potem tvorijo te osebe skupno z upraviteljem ali njegovim namestnikom cerkveni fabriški svet (c. 1183 § 1).

Člani tega sveta so cerkveni ključarji, ki jih je tretja ljubljanska sinoda potrdila za upravitelje cerkvene imovine tudi v smislu c. 1521 § 1 in dostavila:

„Ako so ključarji po triletni dobi vestno izvrševali svojo službo, naj ostanejo nadalje, ne da bi se posebej potrjevali. O imenovanju novih cerkvenih ključarjev naj župnik predloži za vsakega po tri kandidate, izmed katerih dekan ključarja izbere, potrdi in mu pošlje dekret. Pred preteklo triletno dobo naj župnik sposobnega ključarja iz zasebnih in osebnih razlogov ne odstavi".

Vsaka župna in vsaka podružna cerkev mora imeti po dva ključarja. Ključarji so zastopniki župljanov, ki naj po njih vplivajo na porabo cerkvene imovine in njenih dohodkov. Ključarje izbere župnik in sicer kolikor mogoče v sporazumu z ljudstvom. Potrdi jih dekan in jih zaobljubi, da bodo po svoji moči skrbeli za dobro upravo cerkvene imovine. Za dekanijske in romarske cerkve potrdi ključarje ordinariat. Ključarji, ki naj se vzamejo izmed bolj odličnih, nekoliko imovitih mož, naj si ne bodo v bližnjem sorodu, naj ne bodo gmotno od župnika odvisni in naj znajo brati in pisati. Potrdijo se za tri leta. Pred potekom te dobe se morejo odpovedati sami ali odstraniti od župnika le iz tehtnih od dekana oziroma od ordinariata odobrenih razlogov. Ko tri leta minejo, ostanejo brez novega potrdila v službi, ako sami ne odstopijo ali jih župnik ne odstavi. Župnik mora ključarje ob nastopu službe točno poučiti o stanju cerkvene imovine. Pregleda naj z njimi zadnji inventar, naj jim predmete inventarja pokaže in obrazloži zadnje račune. Ključarji bodijo o dohodkih v pušice in nabiralnike in o uspehih darovanj točno poučeni. Pred vsakim večjim izdatkom za cerkev naj se župnik z njimi posvetuje. Ključarjem pri podružnicah je prepovedano, da bi upravo in popravila vodili brez župnika. Služba cerkvenih ključarjev je častna in brezplačna, daje pa jim v cerkvi pravico na častno mesto, ravno tako pri procesijah in drugih prilikah. Ključarji kot soupravitelji podpisujejo s cerkvenim predstojnikom cerkvene imovine se tičoče listine in odgovarjajo sploh za pravilno vodstvo uprave, zato imajo tudi pravico se pritožiti proti ukrepom cerkvenega predstojnika, ki jih ne morejo odobravati, na dekana ali na ordinariat.[96]

---

[96] Navodilo za ljubljansko škofijo, 6—8, Sklepi tretje ljubljanske sinode, 163. Haring, 708 s. V zagrebški nadškofiji volijo ključarje (starješine) in njih namestnike župljani za dobo šestih let. Pred potekom poslovne dobe se mora vršiti nova volitev, katero vodi dosedanji upravni odbor pomnožen po dveh župljanih volilcih. Aktivno volilno pravico imajo polnoletni moški župljani, za pasivno volilno pravico je potrebna starost 30 let, neoporečnost, pismenost. Zapisnik o volitvi se pošlje duhovnemu stolu, ki izvoljene potrdi ali pa vložene prigovore in pritožbe drugače reši. Prva zagrebška sinoda, 312 ss.

Patroni nimajo deleža na upravi, imajo pa pravico upravitelju pomagati in morajo biti vsled tega na upravne seje vabljeni. Tudi smejo zahtevati, da se spričo njih ali njihovega namestnika cerkvena imovina po škofijskem odposlancu pregleda. Zasebni patron se vabi k sestavljanju letnih cerkvenih računov in na zahtevo se mu morajo ti računi poslati v pogled. Po smrti ali odhodu upravitelja se vabi zasebni patron k pregledovanju stanja cerkvene imovine, istotako k izročevanju imovine novemu upravitelju. Pri javnih patronatih se povabi k pregledovanju imovine po smrti ali odhodu upravitelja ter k izročevanju novemu upravitelju okrajni glavar.[97]

Ti predpisi niso popolnoma v skladu z določili zakona z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50. Ta zakon veleva, naj bodo pri upravi cerkvene imovine udeleženi tudi oni, ki so dolžni prispevati za cerkvene potrebe, kadar cerkveni dohodki ne zadostujejo (§ 41), in končno obeta, da bo v to svrho izdan poseben zakon (§ 43). Ker ta napovedani zakon sploh ni izšel, so ostala v poedinih škofijah prejšnja navodila tudi po l. 1874 v veljavi, novejša pomenijo samo neznatne spremembe starejših.

Podrobna določila o upravi vsebujejo škofijska navodila, ki polagajo važnost na vestno in natančno sestavljanje inventarja župne cerkve in podružnic. Kadar nastopi (n. pr. vsled smrti, premestitve, obolelosti župnika) nov upravitelj, se morajo inventarji spričo dekana in patrona natančno pregledati na pravilnost vpisov. En izvod inventarnega zapisnika se pošlje ordinariatu. Denarne svote, obligacije, ustanovne in pač tudi druge važne listine naj se hranijo v sigurni blagajni (najboljše wertheimerci) s tremi različnimi ključi, od katerih ima enega upravitelj, vsak enega pa ključarja. Tudi če blagajna ni pod tremi ključi, naj jo odpira upravitelj samo spričo ključarjev.

Kritje stroškov. Za navadne že sistemizirane stroške naj poskrbi upravitelj pravočasno kritje iz rednih dohodkov. Za izredne potrebe in za manjša popravila sme v isti zadevi letno potrošiti sam do 1000 Din, in z dovoljenjem dekana do 2000 Din. Za večje izdatke je potrebno dovoljenje ordinariata.[98]

Nalaganje denarja. Prispevki za posebne namene (za orglje, za zvonove, altar) se lahko naložé v kateremkoli denarnem zavodu. Ustanovne glavnice pa morajo biti naložene pupilarno varno, t. j. ali izposojene na nepremičnine (na zemljišča, ki niso v celem več kakor do dveh tretjin cenilne vred-

[97] O dalje segajočih pravicah patronov na Češkem prim. Haring, l. c., 709. Hussarek, članek Kirchenvermögen, l. c., 89.

[98] Ljubljanski Škofijski List 1924 p. 112. Slično § 18 lit. e odst. 1 zagrebškega Naputka. Po tem Naputku je cerkvena blagajna pod dvema ključema. Enega ima župnik, drugega starešina, kateremu ga poveri duhovni stol (§ 20 lit. b).

nosti, in na stavbe, ki niso v celem preko polovice cenilne vrednosti obremenjene),[99] ali pa se mora zanje nabaviti pupilarnovarna obveznica in vinkulirati na cerkev, nadarbino ali ustanovo. Nakup in vinkulacijo obveznic oskrbi ordinariat, pa tudi vsaka zanesljiva banka. Devinkulacijo, ki je potrebna, kadar naj se obveznica vnovči, izvrši istotako najbolje oni zavod, ki jo je pribavil.[100]

III. Cerkveni račun. Ob koncu leta mora upravitelj sestaviti točen račun o dohodkih in izdatkih. Koncept ohrani v pisarni, prepis pa pošlje potom dekana v škofijsko računsko pisarno, ki račune pregleda, presodi in pošlje rešitev upravitelju. Polaganje računov je stroga in sicer brezplačna dolžnost upraviteljev, kateri naj (v ljubljanski škofiji) zadoste do konca februarja vsakega leta. Malomarnost v tem oziru bi imela lahko za posledico, da škof pošlje v dotični kraj posebnega pooblaščenca, da na stroške zamudnega upravitelja račun sestavi. Ob veliki brezbrižnosti bi se mogel postaviti tudi drug upravitelj.

Vsak prirastek in odpadek v osnovni imovini mora upravitelj letno izkazati državni oblasti in sicer na posebnem v to svrho sestavljenem obrazcu, ki se priloži cerkvenemu računu.[101]

Cerkvene račune sestavlja župnik z vednostjo ključarjev. Ključarji podpišejo račune lastnoročno.[102]

Za pregled in odobritev računov se plača posebna škofijska taksa, določena navadno na 2% kosmatih dohodkov dotične cerkve.

---

[99] § 230 o. d. z.

[100] Ljubljansko navodilo 1913, 60, lit. d, predpisuje, da se take obveznice morajo vinkulirati. Nevinkulirane obveznice so papirji glaseči se na imetnika, ki se morajo zapisati, kjer so sploh dovoljene, po številkah in serijah v inventarni zapisnik. Zagrebški Naputak predpisuje, da se morajo vrednostni papirji in hranilne knjižice hraniti v diecezanski blagajni. V cerkveno blagajno se vloži samo potrdilo o hrambi.

[101] Zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, §§ 45 in 50. Ljubljansko navodilo, 77.

[102] Nekatere škofije zahtevajo, da podpiše račune tudi patron, pri javnem patronatu okr. glavar. Prim. Haring, l. c., 712. Zagrebški Naputak, § 21.

§ 194.

Uprava nadarbinske imovine. Kongrua. Draginjske doklade duhovnikov. Interkalarji.

Cc. 1472—1483. Navodila kakor v prejšnjem §u. Hussarek, članek Kirchenvermögen, l. c., 86 ss. Singer, članek Kongrua v Oesterr. Staatswörterb. III², 145 ss. Bombiero-Kremenac, Gesch. u. R. d. portio congrua, Z.³ R. G. XI, 31—124. Isti, Die Entwicklung der staatl. Kongruagesetzgebung Oesterreichs, ibidem XII, 110—168. Haring, §§ 191, 192. Lanović M., Kongrua, Katolički List, Zagreb 1918, 438 ss, 450 ss, 476 ss. (za Hrvatsko in Ogrsko).

I. Doba, v kateri so beneficiji nastali, še ni poznala denarnega gospodarstva. Cerkev je vedno stala na stališču, da je obstanek duhovnika najbolje zasiguran v primernem obsegu nepremičnin, ki so s službenim mestom, katerega zavzema, stalno zvezane. Ko so postali božji hrami in beneficiji (nadarbine)[103] pod vplivom klasičnega kanonskega prava samostojne pravne osebe, je bilo treba natančno ločiti nadarbinsko (beneficialno) imovino od cerkvene imovine v ožjem smislu (fábrike).

Današnji dohodki duhovništva teko iz različnih virov: a) iz nadarbinskih posestev; b) iz dajatev v prirodninah ali denarju, ki jih prispevajo župljani (bira), odnosno tam, kjer so te dajatve odkupljene, iz obresti odkupnine; c) iz stolnine, kolikor pripada župniku (in ne cerkvi in cerkovniku); d) iz donosov ustanov za izvrševanje ustanovnih obveznosti; e) iz stipendijev za manualne maše; f) iz darovanj (ofra), v kolikor ti prispevki niso po običaju ali posebni odredbi drugim svrham namenjeni.

Po občem pravu je nadarbinar samo uživalec nadarbinske imovine in sicer od trenotka dalje, ko je postal kanonični posestnik beneficija. Njemu pripadajo vsi donosi za časa njegovega službovanja, ne glede na njegovo morebitno zasebno imovitost. Toda zavezan je prebitek nadarbinskih dohodkov, ki mu ostane preko stroškov za dostojno vzdrževanje, nakloniti ubogim ali cerkvi.[104] Način pridobivanja lastnine v cerkvenem zakoniku ni

---

[103] Po mojem jezikovnem čutu pomeni nadarbina samo stalno dotacijo cerkvenih službenih mest obstoječo v nepremičninah ali rentah. Kjer dobiva cerkveni uslužbenec zgolj plačo iz javnih sredstev, ne govorimo o nadarbini.

[104] To načelo je v cerkvi že staro. Prim. c. 16, D. 86; cc. 13, 24, C. 12, q. 1; cc. 16, 30, X, 3, 5. Conc. Trident., sess. 25 de ref., c. 1. Kardi-

omenjen. Odločilni so v tem pogledu civilnopravni predpisi. Poljske plodove in drevesne sadeže bo smel nadarbinar imenovati svojo last šele po izvršeni separaciji, ker so poprej del nepremičnine in vsled tega last nadarbine kot pravne osebe. Ako kánona 1475 in 1480 omenjata fructus odnosno reditus pro rata temporis, ni s tem izmenjeno civilno pravo, ampak je samo izražena obveznost, da mora v prvem primeru (ob zanemarjanju brevirske dolžnosti) nadarbinar donose, ki razmerno odpadejo na dobo njegovih opustitev, izročiti cerkvi, škofijskemu seminarju ali pa ubogim in da se naj v drugem primeru (ob menjavi nadarbinarja) letni donosi med prednikom in naslednikom razmerno razdele.

Nadarbinar mora nositi tekoča, z upravo in rednim vživanjem beneficija zvezana bremena (davke) ter stroške za manjša popravila iz svojega in sicer brez odlašanja, da vsled zamude ne nastane večja škoda (c. 1477). Navadno se označuje ta obveznost z besedami, da mora nadarbinar conservare sarta tecta.[105]

Kako pravico ima nadarbinar na beneficiju? O tem se je mnogo pisalo in razpravljalo. V obče je stal nadarbinar napram beneficiju v enakem razmerju kakor vazal napram svojemu fevdu. V smislu našega o. d. z. njegov položaj glede nepremičnin še danes ni drugačen. Nadarbinar ima popolen vžitek na donosih nadarbinskih posestev in porabnih pravic ter z vsemi dohodki lahko svobodno razpolaga. Omejitve, ki mu jih cerkveni zakonik postavlja, civilnopravno ne prihajajo v poštev. Pa tudi kánona 1473 in 1475 sta brez sankcije. Nadarbinar ostane lastnik, tudi če tam izraženim obvezam ne zadosti.

Po c. 1476 je nadarbinar skrbnik beneficija (beneficii curator) in za vsako škodo, ki jo beneficij po njegovi krivdi utrpi, odgovarja škofu, ki ga sam in po dekanu nadzoruje. Župnika, ki gospodarstvo zanemarja, sme škof celo upravnim potom odstraniti. Nadarbinar bi se moral ukloniti, ako bi predstojnik beneficij razdelil ali mu naložil penzijo v korist drugi osebi. Na drugi strani pa bi bil nadarbinar po občem pravu, ker kodeks tega nikjer ne brani, brez dvoma upravičen, da način obdelovanja zemljiških parcel po potrebi spremeni[106] (n. pr. da napravi iz njiv travnike ali obratno), kar navadni uživalec ne sme. Vsled teh razlik napram navadnemu uživalcu se da braniti in zastopati tudi mnenje, da je pravica nadarbinarja na nadarbini povsem

---

nali tvorijo v tem oziru izjemo, ker c. 239 § 1 n. 19 izrecno določa, da smejo svobodno razpolagati z vsemi dohodki svojih beneficijev.

[105] Sarcire, popraviti. Sartum tectum conservare, v dobrem stanu ohraniti.

[106] V prejšnjem pravu je bilo to izrecno dovoljeno (c. 5, X, 3, 25).

svojevrstna,[107] ker se ne krije z nobenim civilnopravnim institutom.

Partikularnopravni predpisi o upravi nadarbinske imovine so obširnejši, podrobnejši in tudi strožji kakor obče norme cerkvenega zakonika. Nadarbinsko imovino upravlja nadarbinar sam, ključarji in patroni imajo samo pravico, opozoriti upravitelja na škode, ki jih nadarbina trpi radi njegove nespretnosti, nemarnosti ali nezakonitega postopanja (n. pr. ob devastaciji gozdov) in ob neposlušnosti upravitelja zadevo naznaniti dekanu ali ordinariatu. Patron se pokliče k izročevanju nadarbinske imovine novemu upravitelju in k pregledovanju stanja poslopij in zemljišč.[108]

Zapisniki za upravo nadarbinske imovine so: a) Inventar, v katerega se zapišejo vse pravice kakor bira, darila, stolnina, dalje ustanovne in proste glavnice ter posestva, razni priboljški (dodatki) od občine in zasebnikov, različno orodje. b) Izročilni zapisnik prednikov, ki je važen za primerjanje z nadarbinskim inventarjem. c) Gospodarski zapisnik z letnimi dohodki in izdatki zemljišč. d) Zapisnik zakupnikov je potreben, kjer se zemljišča dajejo v zakup. Dokazuje dobo zakupa, zakupnino in plačilne roke. e) Napoved za dopolnilo kongrue in za dopolnilno prenosno takso (pristojbinski nadomestek).[109]

Mala popravila, ki gredo na račun nadarbinarja, naj se natančno zapisujejo. Ako je treba večjih poprav, novega župnišča ali novih gospodarskih poslopij, se mora potom ordinariata poskrbeti za konkurenčno obravnavo. Njive in travniki morajo biti dobro obdelani. V zakup ali v najem dati sme nadarbinar samo za tri leta in sicer z dostavkom, da pogodba preneha, ko bi umrl. Zakupnino (najemnino) sme vzeti največ za pol leta v naprej. Zakup ali najem za daljšo dobo bi moral biti odobren od cerkvene in državne oblasti.[110] Z gozdi sme gospodariti samo po točnem, od državnega gozdarja izdelanem načrtu za izkoriščevanje.[111] Ako hoče upravitelj spremeniti dosedanji način obdelovanja zemljiških parcel, mora izposlovati cerkveno in dr-

---

[107] Tako Gross K., Das Recht an der Pfründe, Graz, 1887. Prim. tudi Gross-Schueller, K. R.[8], 374.

[108] Ljubljansko navodilo (1913), 9, 10.

[109] Ljubljansko navodilo, 5, 6, 77, lavantinsko, § 8.

[110] Ljub. navod. 78. Prim. sedanji c. 1479.

[111] Za ljubljansko škofijo glej Škof. List 1921, str. 9—14, „Škofijski predpisi za upravo cerkvenih in nadarb. gozdov."

žavno dovoljenje. Nadarbinsko posestvo bi smel prodati ali obremeniti, ali glavnico drugače naložiti samo s pristankom patrona in obojne oblasti. Zapadle obresti in druge porabne pravice sme nadarbinar sam iztožiti, sicer pa ne sme brez dovoljenja ordinariata začeti nobene pravde. Za dovolitev mora vložiti utemeljeno prošnjo in ji dodati izjavo patrona. Ako gre za osnovno imovino, vodi zastopstvo finančna prokuratura. Prirastke in odpadke je treba letno izkazati za državno oblast tudi pri nadarbinski imovini v posebni prilogi k računu.[112]

II. K o n g r u a. Kongrua (sc. congrua portio fructuum vel congrua sustentatio) prihaja najprej v poštev pri duhovnikih, ki nadomeščajo nadarbinarja v njegovi službi in katerim se mora iz dohodkov beneficija odkazati minimalna vzdrževalnina[113] V širšem smislu pa pomeni kongrua najnižje letne službene prejemke (eksistenčni minimum) cerkvenega uslužbenca.[114] Škof mora pri ustanavljanju beneficijev za to skrbeti, da dotacija te dohodke krije (cc. 1410, 1415).

Največkrat pa znači izraz k o n g r u a najnižje po d r ž a v i določene in zajamčene prejemke dušnopastirskega duhovništva in stolnih kanonikov.

Za cesarja Jožefa II. se je ob priliki njegove velikopotezne regulacije samostanov in župnij določila kongrua za kaplane kooperatorje na 200 gl., za ekspozite na 300 gl., za župnike na deželi na 400 gl., v mestih na 500—600 gl. Vračunali pa so jim v kongruo stipendije za ustanovljene maše, ki so se med župnije razdelile. Od druge polovice 19. stoletja, ko so po osvoboditvi kmetskih zemljišč izpod prejšnje vlastelinske odvisnosti cerkvi šli v izgubo izdatni dohodki iz desetin, je postala nova ureditev kongrue vedno bolj nujna. Izvršila se je najprej l. 1885 s provizornim zakonom o kongrui z dne 19. aprila, d. z. št. 47, za dušnopastirsko duhovščino in 19. septembra 1898 je sledila dokončna ureditev (zak. z istega dne, d. z. št. 176), dočim se je bilo to zgodilo za stolne kanonike in dignitarje v stolnih kapitljih vseh katoliških obredov že nekoliko preje z zakonom z dne 7. januarja 1894, d. z. št. 15. Kongrua za dušebrižnike je določena v obče v višini prejemkov državnih uradnikov takratnega XI.—VIII. činovnega razreda, dočim je odgovarjala za kanonike odmerjena plača oni takratnih drž. uradnikov VII. in VI. činovnega razreda.

---

[112] Ljublj. navod., 79.

[113] Conc. Trident. sess. 7, de ref., c. 5, sess. 25, de ref., c. 16.

[114] Conc. Trident. sess. 24, de ref., c. 13, sess. 21, de ref., c. 4.

Z zakonom z dne 28. marca 1918, d. z. št. 115, je bila kongrua dušnim pastirjem katoliških obredov ter stolnim kanonikom primerno zvišana in sicer samostojnim dušnim pastirjem od 1200 K do 3600 K na 2000 do 4200 K in pomožnim duhovnikom od 600 do 1000 K na 1200 do 1600 K letno. Administratorji upraznjenih župnij dobivajo (v Sloveniji in Dalmaciji) plačo iz verskega zaklada, ki je različna po višini kongrue vakantnega mesta, ki pa ne presega mesečnih 190 K. Poleg mesečne plače dobivajo administratorji še letno doklado 300 K. Pokojnina za nadaljnje službovanje nesposobnih duhovnikov je v istem zakonu po službenih letih različno odmerjena in sicer za samostojne dušebrižnike od 1000 do 2400 K in za pomožne duhovnike od 600 do 1000 K letno. Kongrua se zvišuje po starostnih dokladah 10 krat po 200 K v 40 letni službeni dobi. Starostne doklade se priračunajo tudi penzijam. Kongrua stolnih kanonikov, določena l. 1894 na 2400—4000 K, se je zvišala na 3600 do 5200 K s pravico do poviškov letnih 400 K po vsakih v kapitlju dosluženih petih letih.[115]

Kongrua kanonikov je bila od 1. maja 1922 prevedena na dinarske zneske. Od 1. maja 1924 pa so vsi stolni kanoniki, ki so poprej dobivali kongruo izplačano iz verskega zaklada ali iz državne blagajne,[116] uvrščeni med civilne državne uradnike po zakonu z dne 31. julija 1923, Sl. N. z dne 1. septembra št. 199, in sicer po službeni dobi v različne skupine prve kategorije. Prošt se nahaja vedno v višji skupini kakor drugi kapiteljski člani. Razun kanonikov so bili po činovniškem zakonu prevedeni tudi uslužbenci škofijskih kurij, kolikor so že poprej dobivali plače iz državne blagajne.

Kongrua dušnopastirskega duhovništva pa je ostala od prevrata sem neizpremenjena in se izplačuje še danes v zneskih, preračunanih iz kronske na dinarsko veljavo (4 K = 1 Din), iz česar jasno sledi, da kongrua v tej meri pomeni komaj petdeseti del eksistenčnega minimuma.

Za Hrvatsko in Slavonijo kongrua ni enotno urejena.

1. Za nekdanjo vojno krajino in za varaždinsko županijo je določena z najvišjim odlokom z dne 8. junija 1871 br. 1942

[115] Čl. 1 do 4 zak. z dne 28. marca 1918, d. z. št. 115.

[116] Kanonikov z dovoljnimi lastnimi prebendami, ki niso dobivali iz javnih sredstev nikakega dopolnila na kongruo, se najnovejša ureditev službenih prejemkov ne tiče, tako da tudi nimajo pravice zahtevati razliko med svojimi dohodki in dohodki prevedenih kanonikov.

odnosno 28. julija 1871 za župnike na 1000 K, za kaplane na 600 K. 2. Za provincialni del senjsko-modruške škofije znaša po najvišjem odloku z dne 23. januarja 1916 odnosno po naredbi zemaljske vlade z dne 10. februarja 1916, br. 2996, za župnike 1400 K, za kaplane 800 K. 3. Za ostale provincialne župnike je še danes merodajna dvorska naredba z dne 10. maja 1787, br. 3478, po kateri je bila kongrua odmerjena za župnike na 630 K in za kaplane na 399 K. Kaplani pa imajo pri župniku stan, hrano, drva in luč zastonj.

Za penzije dosluženih župnikov in kaplanov država v Hrvatski ni poskrbela. Duhovništvo zagrebške nadškofije je l. 1876 samo osnovalo poseben „fundus emeritorum et deficientium archidioecesis Zagrebiensis", po kojega statutu znaša najvišja penzija 200 K mesečno.[117]

Kongrua za dušnopastirski kler v Vojvodini, Medjimurju in Prekmurju je urejena z zak. čl. 14/1898 in 13/1909 ter znaša za samostalne dušebrižnike 1600 K, za pomočnike 1000 K letno. Kongrua se je dopolnjevala pred prevratom iz verskega zaklada, ki so se vanj bogati nadarbinarji (škofje) prostovoljno zavezali prispevati letno v celem svoto 700.000 K. Vsi ordinariji za nam pripadle dele prejšnje Ogrske imajo svoje sedeže izven naše države, napram kateri jih svoječasna obveza ne veže.

V pokrajinah južno od Save so dobivali že pred prevratom plače iz državnih sredstev nadškof v Sarajevu, člani kapitlja, tajnik in vodja pisarne istotam, škofa v Mostaru in Banjaluki, vsak z dvema konsultorjema, ki poslujeta mesto kapitljev, dalje nadškof v Baru. Po konkordatu iz l. 1914 plačuje država nadškofa v Beogradu in škofa v Skoplju (Prizrenu) ter po poznejših dogovorih z Rimom apostolska administratorja v Subotici in Velikem Bečkereku.

III. Draginjske doklade. Ker za duhovništvo v pokrajinah južno Save sploh ni določena nikaka kongrua in ker tudi v ostalih krajih predvojna kongrua nič ne pomeni, je država bila primorana dovoliti iz svojih sredstev duhovnikom posebne draginjske doklade. Najprej se je to zgodilo z uredbo osrednje vlade, razglašeno v Sl. N. 31. januarja 1923 pod št. 23. Doklada je bila odmerjena za različne pokrajine v različni višini in je znašala od 5 do 20 Din dnevno.

Od 1. avgusta 1925 je stopila v veljavo nova uredba o draginjskih dokladah, razglašena v Sl. N. 7. avgusta pod št. 178. Uredba velja za dušne pastirje vseh usvojenih kon-

[117] Prim. Turšič, l. c. I. 415 ss.

fesij in tudi za duhovnike v drugih konfesijskih službah, ki jim minister za vere pravico na doklado prizna. Doklade gredo samo duhovnikom, ki ne prejemajo plač po činovniškem zakonu in so po razredih različne:

1. V Dalmaciji z Boko Kotorsko in v senjsko-modruški škofiji mesečno . . . . . 750 Din.
2. V Hercegovini, v Novem Bazarju in v starih mejah Črne gore za duhovništvo vseh ver, kolikor ni prevedeno na činovniške plače, ter v Južni Srbiji mesečno 600 Din.
3. V Srbiji in Bosni mesečno . . . . . 540 Din.
4. V zagrebški nadškofiji za rimsko-katoliško, v sremsko-karlovski eparhiji za pravoslavno duhovništvo, za grško-katoliški in starokatoliški kler v vseh oblastih izven Srbije in Črne gore mesečno . . . . 480 Din.
5. V Sloveniji za duhovništvo vseh ver mesečno . . . 420 Din.
6. Za duhovništvo vseh ver v Hrvatski, Slavoniji, Sremu, Banatu, Bački in Baranji, ki ne spada v zgoraj označene razrede, mesečno . . . . . 200 Din.

Draginjske doklade se odrejajo pri aktivnem duhovniku po kraju njegovega stalnega službovanja. Pravico na doklade imajo tudi upokojeni, dosluženi in onemogli duhovniki in sicer po razredu, v katerega spada kraj njih poslednjega službovanja.

Pravica do prejemanja doklad ne pripada osebam, katerih ostali dohodki ali imovinsko stanje so taki, da lahko tudi brez te državne pomoči žive tako kakor se spodobi njih stanu po krajevnih in časovnih razmerah.

Smatra se, da pravice do draginjske doklade nimajo a) aktivni duhovniki, ki uživajo od svojega beneficija razun pritiklin in vrta do poldrugega katastralnega orala[118] najmanj 32 katastralnih oralov kulturnega zemljišča, vrtov, vinogradov, travnikov itd., ali ki plačujejo od svoje zasebne imovine ali od zasebnih dohodkov nad 300 Din letno neposrednega davka, ali dobivajo za zemljišče odškodnino v naravi nad 5000 Din letno; b) upokojenci, dosluženi in onemogli duhovniki, ki imajo bodisi od lastne imovine bodisi od osebnega dela najmanj 1000 Din mesečnih dohodkov. Ako je posestvo odnosno davek manjši, toda ne pod 8 oralov odnosno 75 Din letno, ima dotični duhoven samo pravico na razmeren del draginjske doklade (¾—¼).

Člen 4 odstav. 2 uredbe določa, da morajo župnije imeti najmanj 200 domov. Ker bi po tem določilu bila ravno najrevnejšim pravica do dodatkov odvzeta, je ministrski svet z rešenjem z dne 13. marca 1926 ministra ver pooblastil, da more izjemoma odobriti draginjske doklade duhovništvu vseh kon-

[118] En katastralni oral = 1600 kvadratnih sežnjev = 0·5755 hektarov.

fesij tudi na župnijah z manj nego 200 domovi. Ta sprememba uredbe velja z dne 1. oktobra 1925. Ministrstvo ver je potem z odlokom z dne 17. marca 1926, V. K. Br. 1379, generalno odobrilo pravico na draginjske doklade vsem katoliškim župnijam v kraljevini, ki ne štejejo 200 domov.[119]

IV. Interkalarji so donosi beneficijev (nadarbin) za časa vakance. Z njimi se je v različnih dobah različno postopalo.

Po starejšem pravu so bili fructus medii temporis namenjeni cerkvi in ubogim ali pa je dohodke upravljal za to določeni ekonom za bodočega nadarbinarja.[120] Ko se je bil fevdni sistem polastil tudi vse cerkvene imovine, je imel izključno pravico do interkalarjev cerkveni gospod kot lastnik cerkve, in ker je bil to v najštevilnejših primerih kralj, se je imenovala pravica na interkalarne donose jus regaliae, tudi jus deportus. V mnogih krajih so zahtevali pravico na interkalarje upraznjenih beneficijev tudi škofje, s prva očividno iz istega naslova kakor vlastelini, pozneje pa zbog svoje nadzorstvene pravice. Inocenc III. je škofom pobiranje interkalarjev sicer prepovedal, toda izvzel je od prepovedi primere, v katerih so mogli škofje svojo pravico opreti na poseben privilegij, na dolgoleten običaj ali na drug upravičen naslov.[121] V poznejšem srednjem veku je cerkvena zakonodaja priznala pravico do pol-, pa tudi do celoletnih donosov vakantnih beneficijev papežem,[122] papež Martin V. pa se je na cerkvenem zboru v Constanzu tej pravici odpovedal.[123] Svetni vladarji so često segali po interkalarnih dohodkih in cesar Jožef II. je za svoje dežele dokončno odredil, da naj se stekajo dohodki vseh upraznjenih sekularnih cerkvenih beneficijev, vštevši škofije, v verski zaklad.[124] Konkordat iz l. 1855 (čl. 32) je to odredbo potrdil. V Sloveniji in Dalmaciji je še danes v veljavi.

---

[119] V členu 40 uredbe so določene draginjske doklade verskih visokih dostojanstvenikov in sicer brez ozira na njihova menzalna dobra: za zagrebškega nadškofa 10.000, za sarajevskega, barskega in beograjskega nadškofa po 8000, za ostale katoliške škofe na 7000, za apostolska administratorja v Subotici in Velikem Bečkereku po 5000, za pomožnega škofa v Zagrebu 5500 Din mesečno. Te prejemke ohranijo ti organi tudi tedaj, če stopijo v pokoj.

[120] c. 2, D. 75.

[121] c. 9 in VI°, 1, 16.

[122] c. 32, X, 5, 40; c. 10 in VI°, 1, 3; c. 2, Extrav. Joan. XXII, t. 1.

[123] Prim. Sägmüller, K. R.[3], § 201 in tam navedene podatke.

[124] Dvorni dekret z dne 28. oktobra 1783. Kušej, Joseph II. itd., 298.

Cerkveni zakonik določa, da pripadajo interkalarji po odbitku vseh izdatkov ter kongrue upravitelja (provizorja) na polovico nadarbini ali skupni masi in na polovico cerkveni fabriki. Vendar pa ostanejo morebitni zakoniti običaji, po katerih se uporabljajo prebitki v korist dieceze, v veljavi (c. 1481).

V Sloveniji in Dalmaciji upravlja cerkveni administrator tudi dohodke nadarbine za verski zaklad in vodi v to svrho poseben račun.[125]

Za upravljanje škofije postavi stolni kapitelj posebnega upravitelja, katerega dolžnost je, da v sporazumu z zastopnikom verskega zaklada iz imovine odstopivšega ali umrlega škofa izloči vse predmete inventarja in inventar, če je treba, dopolni. O inventariziranju imovine obstoje podrobni predpisi.[126]

V Hrvatski in Slavoniji ostanejo interkalarji kanonikatov kapitljem, interkalarje upraznjenih kuratnih beneficijev pobirajo medčasni administratorji.[127] Verskemu zakladu pripadajo samo interkalarji zagrebškega nadškofa in njegovih sufraganov. Način inventariziranja in uprave, na kateri je udeležen tudi zastopnik vlade, je natančno urejen.[128]

§ 195.

Cerkvena gradbena dolžnost.

Cc. 1183, 1186, 1187, 1297, 1303, 1469, 1477, 1483. Vering, K. R.[3], § 215. Wahrmund, Das Kirchenpatronatrecht II, 165 ss. Schockherr-Müller, Kirchenpatronat u. Kirchenkonkurrenz in Oesterreich, 1912. Hussarek, v Oesterr. Staatswörterb. III[2], članek Kirchenbauten u. Baulast, 65—76. Novak Milan, Propisi o crkvenoj gradjevnoj dužnosti u Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb 1908, osobito 131—137.

Ko so začeli deliti dohodke cerkvene imovine med škofa, klerike, cerkev in uboge, so se cerkvene zgradbe in cerkvena oprema iz teh virov krile in vzdrževale. V dobi lastniških cerkva je moral za vse skrbeti cerkveni gospod. Ko pa so

[125] Prim. Ljubljansko navodilo, 25 ss.

[126] Prim. Seidl, Verwaltung des Kirchen-u. Pfründenvermögens, 1905, 494—501.

[127] Zbirka Naredaba bogoštovne struke, Zagreb 1892, I, 104. Zagrebški Naputak, § 34.

[128] Naredba zemaljske vlade z dne 21. oktobra 1918, Službeni Glasnik 1918, kom. XI, br. 78.

postale cerkve in nadarbine samostojne pravne osebe, je bila imovina božjega hrama v prvi vrsti za kritje teh stroškov namenjena. A tam, kjer se je bila imovina cerkva vsled sekularizacij in izgube desetin tako skrčila, da namenjeni svrhi ni mogla več zadoščati, so se morali za potrebne prispevke najti drugi viri. V prvi vrsti je obveznost zadela tiste, ki so posedovali cerkvena dobra in cerkvene desetine, v drugi nadarbinarje, ki so imeli dohodke preko kongrue in v poslednji vrsti župljane.[129] V tem smislu je prašanje uredil tudi tridentinski zbor,[130] ki je določil, da se morajo za kritje gradbenih stroškov najprej porabiti lastni dohodki cerkve, da so v drugi vrsti obvezni patroni in druge osebe, ki dobivajo iz cerkvene imovine kake dohodke, v tretji pa župljani in forenzi, t. j. oni, ki imajo v župniji posestva, dasi sami tam ne bivajo.

Po sedanjem cerkvenem pravu so v prvi vrsti odločilni zakoniti običaji in sporazumni dogovori prizadetih, pa tudi predpisi državnih zakonov. Samo tam, kjer posebnih določil o gradbeni dolžnosti ni, veljajo sledeča načela:

Gradbena dolžnost zadene a) pri stolnici v prvi vrsti cerkveno fabriko. Od te pa mora ostati še toliko neporabljenega, da zadostuje za vzdrževanje bogočastja in za stroške uprave. V drugi vrsti so zavezani prispevati škof in kanoniki v razmerju svojih dohodkov toda z omejitvijo, da mora vsakemu ostati kongrua prosta. V tretjem redu zadene dolžnost škofljane, proti katerim pa naj škof postopa bolj z opomini nego s prisilnimi sredstvi. b) Pri župnih cerkvah je obvezana pred vsem cerkvena fabrika, za njo patron,[131] nato vsi, ki imajo od cerkve kake dohodke in sicer po razmerju, ki ga škof določi, končno župljani, proti katerim se pa morajo uporabljati bolj opomini nego sila.

Slično naj se glede razdeljevanja gradbenih bremen postopa tudi pri ostalih cerkvah (c. 1186).

Dolžnost prispevanja se razteza, ako ni drugače določeno, tudi na stroške za nabavo cerkvene opreme (c. 1297).

Škofovski dvorci se morajo vzdrževati iz dohodkov menzalne imovine, ako ne zadene dolžnost popravljanja iz posebnega pravnega naslova koga drugega (c. 1483 § 2).

---

[129] Prim. cc. 1, 4, X, 3, 48.

[130] Sess. 21, de ref., c. 7.

[131] c. 1469 § 1 n. 2. Zanemarjenje patronove dolžnosti povzroči izgubo patronata (c. 1469 § 3).

Nadarbinarji morajo za vzdrževanje službenih stanovanj trpeti stroške za mala popravila sami. Izredna popravila se krijejo kakor cerkveni gradbeni stroški (c. 1477 §§ 2, 3).

V mnogih deželah je bila cerkvena gradbena dolžnost po državnih zakonih urejena pač v spoznanju, da mora država skrbeti za neovirano versko udejstvovanje državljanov.

V bivši Avstriji so imele nekatere kronovine posebne deželne zakone o gradbeni dolžnosti, dočim so se druge ravnale po starejših predpisih osrednje vlade ali po kanoničnih načelih. Kakor v bivši Avstroogrski je gradbena dolžnost tudi v naši kraljevini različno urejena.

1. Prvo skupino tvorijo oni deli države, ki so nekdaj pripadali avstrijskim kronovinam Koroški, Štajerski, Kranjski in Istri. Po deželnih zakonih za imenovane kronovine[132] so zavezani gradbene stroške kriti oziroma h kritju prispevati:

A. pri župnih cerkvah.

a) tisti, pri katerih je ta dolžnost utemeljena v posebnem pravnem naslovu;

b) ako takih obvezancev ni, se morajo v to svrho porabiti najprej razpoložljivi prosti dohodki dotičnega božjega hrama in tudi k njemu pripadajočih podružnic, kolikor glede teh ni dogovorno kaj drugega določeno, dalje tudi osnovna imovina navedenih cerkva po odbitku onega dela, ki je za redno vzdrževanje bogočastja potreben;

c) k stroškom, ki ostanejo na ta način še nepokriti, prispeva patron, če ni iz zasebnopravnih naslovov oproščen, eno tretjino (na bivšem Kranjskem eno petino); pri inkorporiranih župnijah pa prispevajo dotični cerkveni zavodi polovico po odbitku voznih in težaških del še nepokritih stroškov. Za povečane bogočastne potrebe (n. pr. vsled pomnožitve prebivalstva) patron ne odgovarja;

d) ostanek se razdeli na župno občino, t. j. na katolike bivajoče v župniji ter na forenze, kot posebna doklada. Doklada zadene tudi pravne osebe, družbe in zadruge, katerih delokrog

[132] Ponatisnjeni so pri Manzu, Oesterr. Ges., 26/II[3], 1895, in sicer str. 436 ss: zakoni za Istro z dne 29. julija 1863, dež. z. št. 12, zak. z dne 24. febr. 1889, dež. zak. št. 12, in zak. z dne 18. oktobra 1868, dež. zak. št. 7; 441 ss: zakona za Koroško z dne 28. maja 1863, dež. zak. št. 6 iz 1864, ter zak. z dne 27. julija 1864, dež. z. št. 16; 449 ss: zakona za Kranjsko z dne 20. julija 1863 dež. z. št. 12 ter z dne 20. marca 1890, dež. z. št. 7; 494 ss: zakon za Štajersko z dne 28. aprila 1864, dež. z. št. 7 ter zakon brez datuma iz l. 1866, dež. z. št. 11.

ni po pravilih izključno ali pretežno posvečen namenom druge konfesije, vse pod pogojem, da posedujejo forenzi in omenjene pravne osebe v župnem okolišu nepremičnino, za katero je predpisan zemljiški ali hišni davek, ali da imajo ondi obrat ali podjetje, od katerega plačujejo pridobninski davek. Ako so ti obvezanci (forenzi ali pravne osebe) obenem patroni, potem ta doklada odpade, ako morajo kot patroni plačati enako ali višjo svoto; če presega doklada patronatno tangento, plačajo v celem samo znesek doklade. Patron, ki v župniji stanuje, pa plača, ako je katolik, patronatno tangento in doklado.[133]

P o d r u ž n i c e morajo vzdrževati tisti, ki so v to posebej obvezani, v drugi vrsti pride v poštev cerkvena imovina in končno osebe, ki spadajo pod podružnično občino. Patronov zgoraj navedeni zakoni pri podružnicah ne omenjajo.

B. Pri ž u p n i h d v o r c i h so v kritje gradbenih in vzdrževalnih stroškov zavezani:

a) nadarbinar glede popravil na župnem dvorcu in gospodarskih poslopjih, katera so zakrivili on sam, njegovi domačini ali njegova služinčad.

b) Ravno tako mora nadarbinar kriti manjše izdatke in s trajno redno uporabo zvezana navadna popravila (n. pr. pri pečeh, vratih, ključavnicah, šipah na oknih, deskah ali opekah na strehi), ker je zavezan vse v dobrem stanju ohraniti.

c) Druge večje gradbene izdatke morajo kriti najprej oni, ki so v to posebej zavezani, v drugi vrsti se uporabijo dohodki in imovina kakor zgoraj pod A, b; k ostanku, ki ostane še nepokrit, prispevajo

d) nadarbinarji percentualno, ako presegajo njih letni dohodki iz nadarbine 1000 K oziroma zakonito določeno kongruo. Prispevki se stopnjujejo po višini letnih dohodkov od ene desetine do polovice gradbenih stroškov. Pri izračunanju nepokritega dela stroškov se odbijejo izdatki za težaška in vozna dela.

e) Kar ostane na ta način še nepokritega, mora plačati do ene tretjine (na bivšem Kranjskem do ene petine) patron, in sicer pri realnem patronatu ne glede na to, ali je upravičen do prezentacije ali ne.

f) Po odbitku patronove tangente ostali nepokriti znesek se naloži župljanom v plačilo v obliki doklad na neposredne davke. Ako spada pod dotično župnijo več političnih občin, se sestavi iz vseh občinskih zastopov izvoljeni cerkveni konkurenčni odbor, katerega naloga je, skrbeti za to, da se gradbeni stroški po višini neposrednih davkov, ki jih plačujejo župljani prizadetih občin, pravilno razdele in predpišejo v plačilo. Ti konkurenčni prispevki vživajo enake prednosti kakor druge javne davščine.

[133] Zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, §§ 36, 57; zak. z dne 31. dec. 1894, d. z. št. 7 iz 1895. Prim. M a n z, Oesterr. Ges., zv. 26/II[3], 91, 122, 545 ss.

Konkurenčne razprave se razpišejo uradoma, ako se nahaja med prizadetimi javen fond, sicer samo na predlog prizadetih strank. V primerih, da gre za večje število obvezancev, se razpiše ustna razprava, pri kateri se ugotovi potreba izdatkov. Na to se mora okrajni glavar prizadevati, da doseže glede kritja med prizadetimi sporazum. O sporih glede potrebe izdatkov in glede obveznosti poedinih prizadetih odločajo upravna oblastva.[134]

Pred gradnjo je treba izposlovati cerkveno in državno gradbeno dovoljenje. Gradnje brez poprejšnje konkurenčne razprave gredo lahko na nevarnost tistega, ki ni poprej ubral zakonite poti, da se kritje izdatkov zasigura.

V Istri in na Štajerskem mora patron enako kakor za gradbene stroške prispevati tudi k stroškom za cerkveno opremo in za bogočastne potrebščine. Na Koroškem in na Kranjskem je patron teh dajatev oproščen. Navadno pa se stroški te vrste krijejo povsodi iz prostovoljnih darov.

Za p o k o p a l i š č a morajo poskrbeti občine, ako ni cerkvenega pokopališča ali če to več ne zadošča in ga cerkev ne razširi.[135] Stroški za pokopališča, ki jih cerkev zgradi v sporazumu z občinami, se morajo kriti po obstoječih konkurenčnih predpisih, ako ni za to na drug način preskrbljeno.

2. V drugo skupino spada D a l m a c i j a, ki ima glede gradbene dolžnosti posebne predpise še izza francoske vlade. Ljubljanski generalni gubernij je 11. avgusta 1812 za Dalmacijo razglasil francoski zakon o cerkvenem reglementu z dne 30. decembra 1809 za obvezen, kar je dalmatinska deželna vlada 9. marca 1819 ponovila.[136] Ker ta reglement patronov ne pozna, odpade zanje tudi obveznost prispevati k gradbenim stroškom.

Po reglementu obstoji za vsako župnijo poseben upravni svet, ki ima dolžnost skrbeti za vse bogočastne potrebščine. Kolikor ne zadostujejo lastni imovinski viri cerkve, mora primanjkljaj kriti občina.

---

[134] Zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50, § 57.

[135] Zak. z dne 30. aprila 1870, d. z. št. 68 (zgoraj § 132, II).

[136] Dalm. dež. zak. št. 33 iz l. 1819, ponatisnjen v zbirki M a n z, zv. 26/II[3], 397 ss.

Z dekretom dvorne pisarne z dne 23. avgusta 1844[137] je bilo potem načelno izrečeno, da veljajo glede gradbenih stroškov v Dalmaciji predpisi kanonskega prava, kar je pač razumeti samo v tem smislu, da ureja gradbeno breme tudi že navedeni reglement po določilih kanonskega prava.

3. Tretjo skupino tvorijo župnije na nekdaj ogrskem ozemlju, pri katerih je dolžnost vzdrževanja cerkvenih zgradb, župnih dvorcev in gospodarskih poslopij urejena v kanoničnih vizitacijskih zapisnikih iz konca 18. in začetka 19. stoletja. Dolžnosti patronov in župljanov so ugotovljene v teh zapisnikih uradoma in tudi od vseh prizadetih priznane, ker so listine podpisane ali po prizadetih strankah osebno ali pa po njihovih zastopnikih. Zapisniki so podpisani v treh izvodih, od katerih se eden hrani v župnem arhivu, drugi v škofijski kuriji (na Ogrskem), tretji pa je bil uposlan komitatski upravi in tam shranjen. V njih ugotovljene obveznosti so po svoji naravi pogodbene, imajo pa, ker so odobrene od cerkvene in svetne oblasti, legis vicem. Navadno je zavezan kriti stroške za novo gradbo cerkve in župnega dvorca patron sam, a župljani dajejo težake in skrbe za dovoz gradiva. Vzdrževanje pa gre na breme župljanov, ki morajo skrbeti tudi za gospodarska poslopja, a gradivo da navadno tudi v te svrhe patron na razpolago.

4. V četrto skupino lahko uvrstimo vse pokrajine južno Save, izvzemši Dalmacijo. V njih veljajo glede gradbene dolžnosti predpisi kanonskega prava.

5. Peto skupino pa nam predstavljata Hrvatska in Slavonija, kjer obstojajo glede gradbene dolžnosti posebni, na stoletnih običajih sloneči predpisi, po katerih zadenejo stroški za zgradbo župnih cerkva v prvi vrsti cerkve same, ako je njihova imovina tolika, da zadostuje ostanek i nadalje za kritje vsakdanjih potreb. Ako cerkev nima nikake ali nima dovoljne imovine, pade breme nujne novogradbe ali popravila povsem ali v nekritem delu na patrona, toda župljani morajo dati na razpolago vse ročne in vožne težake ter vprego.

---

[137] Manz, l. c., 421.

Manjša popravila na župnih dvorcih zadenejo župnika samega, večja popravila pa samo one župnike, ki imajo po popisu dohodkov iz l. 1802 (conscriptio proventuum) iz nepremičnin več kakor 500 gl. letnih dohodkov. Ako letni dohodki te vsote ne dosežejo, trpi vse stroške večjih popravil patron.

Stroške za nujne nove gradbe župnih dvorcev ima v vseh slučajih trpeti patron. Vrh tega mora za dobo gradbenih del preskrbeti župniku drugod dostojno stanovanje. Župljani pa morajo dati tudi v tem primeru vse ročne in vožne težake.

Popravila in novogradbe župnijskih gospodarskih poslopij gredo na račun župnikov, ako imajo po popisu iz l. 1802 iz nepremičnin več kakor 500 gl. letnih dohodkov. Ako dohodki te višine ne dosežejo, zadene breme graditi in popravljati gospodarska poslopja, v obče župnika skupno z župljani.

Kjer mora župnik držati krave in konje, tam mora patron iz svojih sredstev postaviti in vzdrževati hlev in prostor za vozove, a župljani dajo v to svrho potrebne vožne in ročne težake.

V bivšem krajiškem področju (nekdanja vojaška granica), kjer je bil patron vseh cerkvá apostolski ogrski kralj, so morali stroške novogradb in popravil nositi župljani sami in ako so bili siromašni, so se dovoljevale podpore iz deželnih sredstev. Za patrona ni obstojala nikaka gradbena obveznost.

§ 196.

Oporočna sposobnost svetnih duhovnikov in zakonito dedno nasledstvo za njimi.

Cc. 1473, 1296 ss. Sägmüller, K. R.[3], § 200. Moy, Über d. Verlassenschaften d. Geistl. insbes. in Oesterr., A. f. k. K. R. 2 (1857), 429 ss. J. F. Schulte, Über das Recht der Geistl. in Oesterr. zu testieren, istotam, 3 (1858), 284 ss. H. Singer, Historische Studien über die Erbfolge nach kath. Weltgeistl. in Oesterreich-Ungarn, 1883. Wolf v Glanvell, Die letztwilligen Verfügungen nach gemeinem kirchlichen Recht, 1900, 34 ss. Haring, K. R.[3], § 194.

Duhovnik postane lastnik donosov svojega beneficija na isti način, kakor to določa civilno pravo za vsakega

uživalca. Donosi so namenjeni za njegovo dostojno vzdrževanje. Kar mu od nadarbinskih dohodkov ostane, to naj porabi za cerkvene namene ali pa za uboge (c. 1473). Tridentinski cerkveni zbor je sosebno prepovedal, da bi duhovniki iz svojih dohodkov množili imovino svojih sorodnikov. Samo bednim sorodnikom je dovolil zmerne podpore.[138]

Nikoli ni bilo duhovnikom zabranjeno svobodno testirati o imovini, ki ni bila cerkvenega izvora in ki so jo radi tega imenovali peculium patrimoniale vel industriale. Toda stari so predpisi, ki klerikom svobodno razpolaganje s prebitki cerkvenih dohodkov (peculium clericale, bona superflua) prepovedujejo. Že 40. apostolski kanon veli, da naj duhovniki ob smrti zapuste prebitke cerkvi.[139] V germanskih državah se je razvila iz lastniških cerkva[140] spolijska pravica (jus spolii, jus exuviarum, Rapite, capite, Rips-Rapsrecht) obstoječa v nasilni zaplembi zapuščine umrlega duhovnika. Izvajali so jo kralj, deželni knezi, vlastelini, patroni in zavetniki. Da bi to pravico iztrgali laikom, so jo začeli za se zahtevati in izvajati škofje, opatje in stolni kapitlji, končno tudi papeži, tako da zakonito dedno nasledstvo za duhovniki sploh ni prihajalo v poštev. Oporočna sposobnost se je morala podeliti klerikom s posebnim privilegijem.[141] V nekaterih deželah so klerikom pravico do testiranja zakonito priznali, toda navadno s pogojem, da zapuste škofu določeno svoto kot volilo (Ferto, t. j. ¼ srebrne marke) in da poprej testament potrdi škof ali njegov zastopnik. Za potrdilo so pobirali škofje poseben dedni davek (nummus vicesimus, quinquagesimus). Aleksander III. je duhovnikom glede patrimonialne imovine oporočno sposobnost priznal, glede beneficialne imovine pa sicer načeloma določil, naj jo duhovniki zapuste cerkvi a dostavil, da smejo tam, kjer je to v navadi, vso premično zapuščino testamentarično zapisati ustanovam, ubogim in poslom, neizvzemši sorodnike.[142] Sporedno z oporočno sposobnostjo je bilo s časom priznano tudi zakonito nasledstvo po klerikih, ki so brez oporoke umrli. Po novodobnih civilnih zakonikih imajo kleriki popolno oporočno svobodo, s čemur cerkev

---

[138] Sess. 25, de ref., c. 1.

[139] c. 21, C. 12, q. 1. Enako sinoda v Kartagi l. 397 (c. 1, C. 12, q. 3).

[140] Stutz, K. R.[2], 304. Njemu ugovarja Friedberg, K. R.[6], 600 op. 28, trdeč, da se pravni naslov za to pravico ne da ugotoviti.

[141] Primere navaja Friedberg, l. c., op. 29.

[142] c. 12, X, 3, 26.

računa[143] in duhovnikom celo veleva, da upoštevajo pri svojih oporokah državljanske predpise (c. 1301 § 1). Navzlic temu je ostalo določilo, da naj duhovniki imovino cerkvenega izvora zapuste cerkvi ali ubogim, do danes v veljavi.

Cerkveni zakonik vsebuje v tem pogledu sledeče norme:

K a r d i n a l i so upravičeni testamentarno razpolagati tudi s svojimi beneficialnimi dohodki. Toda po kardinalih, ki stolujejo v Rimu, pripadejo po smrti sveta oprema in drugi trajno bogoslužju namenjeni predmeti papeževi zakladnici brez ozira na to, iz katerih dohodkov so bili nabavljeni. Izvzeti od tega pravila so prstani in prsni križi, tudi taki z relikvijami, ter oni predmeti, katere kardinali podarijo ali testamentarno zapuste kaki cerkvi ali javnemu oratoriju, cerkvenemu zavodu ali katerikoli cerkveni ali samostanski osebi (c. 1298).

Sveta oprema r e z i d e n c i a l n i h š k o f o v, tudi če so bili kardinali, pripade po njihovi smrti stolnici. Izvzeti so prstani in prsni križi, tudi taki z relikvijami, ter vsi predmeti, glede katerih je dokazano, da so bili iz necerkvenih sredstev nabavljeni in da niso nikoli prešli v cerkveno last. Če je vodil škof zaporedoma ali h krati več škofij, se sveta oprema, ki jo je ostavil, deli med katedrale tako, da dobi vsaka to, kar je bilo iz njenih sredstev nabavljeno odnosno, da dobijo vse enake dele, ako je menza skupna. Škofje so zavezani, da vodijo o nabavi sv. opreme natančne sezname in v njih zabeležijo, ali so kupnino krili iz cerkvenih ali zasebnih sredstev ali pa so dobili predmete v dar. Drugače se domneva, da je sv. oprema nabavljena iz cerkvenih sredstev (c. 1299).[144]

Po enakih načelih naj se postopa s sveto opremo, ki jo zapuste drugi b e n e f i c i a r j i (c. 1300). Vsi navedeni cerkveni organi so zavezani napraviti testament ali drugo listino z vsebino, ki se krije s cerkvenopravnimi določili o sv. opremi, da se tako zasigura njih veljavnost tudi pred državnimi oblastmi. V to svrho naj pravočasno in v zako-

---

[143] Prim. čl. 13 in 21 avstrijskega konkordata iz l. 1855.

[144] Glede relikvij, ki se nahajajo v škofovi zapuščini, glej c. 1288.

niti obliki določijo osebo, ki ob njihovi smrti prevzame sv. opremo, knjige in listine, ki se cerkve tičejo, ter vse izroči upravičencem (c. 1301).

Na prašanje, s katerimi dohodki duhovniki lahko prosto razpolagajo in s katerimi ne, nam kodeks ne da določnega odgovora. Prejšnja teorija je ločila:

1. svetno imovino in štela k njej: a) bona patrimonialia, dedščino po roditeljih in drugo podedovano ali podarjeno imovino; b) bona quasipatrimonialia seu industrialia, t. j. imovino, ki si jo je duhovnik pridobil s posebnim delom in pridnostjo, kakor pisateljski honorar, honorar za privaten pouk i. p. 2. Duhovno imovino izvirajočo: a) iz nadarbinskih dohodkov ali iz dotacij, ki nadarbino nadomeščajo; b) iz dohodkov takih služb, za katere je potrebna missio canonica, kakor pri profesorjih teologije in pri katehetih na državnih šolah; c) iz dodatnih prejemkov za duhovne funkcije kakor so stolnina, mašne stipendije, dnevne distribucije pri kanonikih.

Edini so bili kanonisti v tem, da vsak duhoven svobodno razpolaga s svetno imovino (1, a, b,) ter z dodatno duhovno imovino (2, c). Večina jim je priznavala svobodno razpolaganje tudi glede nebeneficialnih dohodkov (2, b).[145] Beneficialnih dohodkov pa je smel in sme danes porabiti vsak samo toliko, kolikor potrebuje za dostojno vzdrževanje. Samo revne sorodnike sme iz teh dohodkov podpirati.[146] Ako se pa nadarbinar v svojih potrebah omejuje in manj porabi, kakor bi za dostojno vzdrževanje porabiti smel, potem sme s prihranki (parsimonialia) svobodno razpolagati. Ker govori kodeks o omejitvah samo pri nadarbinskih dohodkih, odgovarja prejšnje večinsko mnenje vseskozi njegovemu duhu.

Tudi staro sporno prašanje, kake narave je obveznost duhovnika, da prepusti prebitek beneficialnih dohodkov cerkvi ali ubogim,[147] je ostalo v novem pravu nerešeno. Vendar smemo iz

---

[145] Nasprotno mnenje zastopata Moy, A. f. k. K. R. 2, (1857) 447 in Hollweck, Das Testament der Geistl. nach. kirchl. u. bürgerl. Recht, 1901, 33 ss.

[146] Trident. sess. 25, de ref., c. 1.

[147] Eni so trdili, da izvira ex justitia in da morajo vsled tega kršitelji dotično imovino vrniti cerkvi, drugi so izvajali obveznost samo ex caritate in so vsled tega zanikali kakršnekoli pravne posledice za kršitelje.

c. 1475 § 2 sklepati, da postane nadarbinar lastnik donosov, da so vsled tega vsi njegovi pravni čini glede njih veljavni in da ga predpisi c. 1473 samo moralno vežejo. Zadeva nima velikega praktičnega pomena, ker se civilna sodišča, ki obravnavajo tudi zapuščine duhovnikov, pri tem ravnajo po svetnih in ne po cerkvenih zakonih. Cerkev bi mogla k večjemu opozoriti dediče na določila cerkvenega prava.

Civilnopravno velja za Slovenijo in Dalmacijo sledeče: Vsak svetni duhoven je glede oporočne sposobnosti z vsemi drugimi državljani izenačen in sme s svojo imovino za primer smrti popolnoma svobodno razpolagati brez ozira na njen izvor. Ako pa umre katoliški duhoven brez odredbe poslednje volje, se postopa z njegovo zapuščino v smislu določil dvornih dekretov z dne 27. novembra 1807 in 16. septembra 1824, na katera se sklicujeta § 761 o. d. z. in § 58 zak. z dne 7. maja 1874, d. z. št. 50.

Pri duhovnikih, ki so pri kaki cerkvi trajno nastavljeni, se deli zapuščina na tri dele, od katerih pripade eden cerkvi, drugi krajnemu ubožnemu zakladu, tretji pa sorodnikom. Pri duhovnikih, ki niso trajno pri kaki cerkvi nastavljeni (tudi pri onih, ki so v državnih službah kot katehetje, profesorji i. p.), pripadeta dve tretjini zapuščine sorodnikom in ena tretjina ubožnemu skladu. Ako so sorodniki revni, se jim sme dodeliti še iz tretjine za ubožni sklad toliko, kolikor bi jim od zapuščine pripadlo pri navadnem zakonitem dednem nasledstvu.

Za Hrvatsko velja člen 21 konkordata iz l. 1855, v katerem je izražena svoboda testiranja po predpisih kanonskega prava. Ako umrjejo duhovniki brez odredbe poslednje volje, so po istem določilu njih zakoniti dediči zavezani se ravnati po kanoničnih predpisih.[148]

Na bivših ogrskih tleh se deli zapuščina ab intestato umrlih katoliških duhovnikov po enakih delih med

---

[148] Zagrebška sinoda l. 1925, 209 s, obvezuje vse svečenike nadbiskupije „sub gravi", da vsaj 10% svoje imovine zapuste semenišču in duhovniškemu penzijskemu zakladu. Vsi svečeniki morajo napraviti oporoko. Dekani in arhidiakoni imajo dolžnost, pri vizitacijah kontrolirati, da li je svečeništvo temu predpisu zadostilo.

sorodnike, cerkev in siromake. Od višjih duhovnikov pa pripade vsa zapuščina cerkvi. Za imovino, ki je pridobljena neodvisno od cerkvene službe, pa veljajo obči predpisi.[149]

Četrti oddelek.

Cerkveno sodno postopanje.

I. Poglavje.

Razvoj in bistvo cerkvenega sodstva.

§ 197.

Pojem in naloga cerkvenega sodstva.[1]

Sodstvo je oni del javne oblasti, v katerem je urejeno v stvarnem oziru razsojevanje civilnih sporov in kaznivih dejanj, v formalnem oziru pa postopanje sodišč pri tem poslovanju.

Cerkveno sodstvo je samo del cerkvene jurisdikcije za zunanji forum. Dočim pa je sedaj v vseh modernih državah sodstvo strogo ločeno od uprave, je meja med sodstvom in upravo v cerkvi zelo nejasna in ista oblastva vrše deloma upravo, deloma sodne posle. Le eno merilo je zanesljivo pri presoji, ali gre za sodstvo ali za upravo, t. j. način postopanja, ki je za rešitev dotične zadeve predpisan.

Četrta knjiga cerkvenega zakonika nosi napis „De processibus". Kar se pa tam ureja, ni vseskozi postopanje pred sodišči, ampak nahajajo se v tretjem delu izključno določila za posebne vrste administrativnega postopanja.

Cerkvena ustava in ves cerkveni organizem nista pospeševala ločitve sodstva od uprave in se ta ločitev pri absolutno monarhičnem ustroju celote strogo dosledno pač izvesti ne da. Zato se ni čuditi, da niti inače na višku zakonodajne tehnike stoječi kodeks v tem oziru ni iskal idealne rešitve.

Vendar pa cerkvi sodno postopanje nikoli ni bilo tuje. Najprej so občine vršile sodstvo, pozneje sinode. V srednjem veku

---

[149] Prim. Jesensky-Protić, Privatno pravo u Vojvodini 1922, 152.

[1] Prim. k sledečemu: Eichmann E., das Prozeßrecht des Cod. j. c., 1921. Isti, Lehrb. d. K. Rs. 1923, 509 ss. Vermeersch-Creusen, Epitome, t. III. Jos. Noval, Comment. textus Cod. j. c. De Processibus. 1920. Hohenlohe, Das Prozeßrecht des Cod. j. c. 1921. Haring, K. R.[3], §§ 215 ss. Pöschl, K. R.[2], 342 ss. Meile Jos., Die Beweislehre des kan. Prozeßes in ihren Grundzügen unter Berücksichtigung der modernen Prozeßrechtswissensch., 1925. Za proces pred kodeksom: Sägmüller, K. R.[3], §§ 169 ss. in glede kazenskega procesa Hinschius, K. R. IV, §§ 249 ss, V, §§ 281 ss, VI, §§ 359 ss.

je škof, kadar je opravljal vizitacije, izločil in odkazal vse sodne slučaje v razpravo in rešitev posebnim sodnim skupščinam (sinodalna sodišča — Sendgerichte).

Na papeževem dvoru so morala nastati posebna sodna oblastva že z ozirom na papeževo državo. Tako je bila Sacra Romana Rota, ki obstoja kot cerkveno sodišče še danes, do leta 1870 vrhovno sodišče za papeževo državo s splošno pristojnostjo.

Sodstvo in uprava se morata v obče ločiti tudi v cerkvenem pravu, dasi jasnih mej med njima ni.

Po kodeksu pomeni sodno postopanje (judicium ecclesiasticum) postavno urejeno razpravljanje in razsojevanje v cerkveno kompetenco spadajočih pravnih zadev pred cerkvenim sodiščem (coram tribunali ecclesiastico, c. 1552 § 1).

Po predmetu loči zakonik:

1. sporno postopanje, judicium contentiosum, v kojem se uveljavljajo in izvojujejo ali pa tudi samo ugotavljajo pravice fizičnih ali pravnih oseb;

2. kazensko postopanje, judicium criminale, v kojem se kazniva dejanja zasledujejo, ugotavljajo in kaznujejo ali pa ipso jure nastopivše kazni deklarirajo (c. 1552 § 2).

3. Poleg teh dveh glavnih panog sodstva razločujemo še tretjo, namreč izvensporno ali nepravdno sodstvo, ki je pa v bistvu upravno postopanje, v zadevah, ki so s sodstvom v pravem pomenu v ozki zvezi, kakor obravnavanje zapuščin, zaščita nedoletnih in umobolnih (varuštvo in skrbstvo) itd. Ta vrsta sodstva je danes v naših krajih za cerkev samo še zgodovinskega pomena, ker se nahaja sedaj izključno v rokah državnih oblastev.

Pristojnost cerkvenih sodišč je bila v srednjem veku silno obsežna in se je raztezala v obče na vse civilne zadeve, s katerimi je bil zvezan verski moment — pogodbe potrjene s prisego, vsi spori, na katerih je bil udeležen kak klerik, vse zakonske zadeve — in vsa kazniva dejanja, ki so bila obenem greh, t. j. ki so pomenila h krati prekršaj morale. Pri vseh onih deliktih, ki niso bili zgolj cerkveni, ki so pa bili tako pred državnimi kakor pred cerkvenimi oblastvi kaznivi, je pozneje odločala prevencija. Nove državne zakonodaje pa so postavile cerkvenemu kazenskemu sodstvu ozke meje ter priznavajo pristojnost cerkvenih sodišč samo za čisto cerkvene delikte, dočim je v pretežnem delu naše države sodstvo v zakonskih sporih poverjeno še danes duhovskim sodiščem.

Po kodeksu sodi cerkev izključno po svojem pravu v sledečih zadevah: 1. O sporih, katerih predmet so res spirituales ali spiritualibus adnexae. 2. Prekrške cerkvenih zakonov in vsa dejanja, ki vsebujejo moment greha, kolikor gre za določitev krivde (culpae definitio) in za izrek cerkvene kazni (poenarum ecclesiasticarum irrogatio). 3. O vseh kazenskih in civilnih zadevah, ki se tičejo oseb, na katere se nanaša privilegium fori (cc. 120, 614, 680). Če gre za zadeve mixti fori, pa je odločilna za

pristojnost cerkvenega ali civilnega sodišča prevencija (c. 1553). Glede kaznivih dejanj laikov, ki so mixti fori, pa naj ordinarij zasledovanje opusti, ako civilna oblast javni blagor dovolj ščiti (c. 1933 § 3). Zadeve mixti fori, ki jih je cerkveni sodnik že prevzel, se pod kaznijo ne smejo več uveljaviti pri civilnem sodniku in zgubi tožnik, ki tako postopa, pravico, spraviti isto ali z njo v zvezi stoječo zadevo pred cerkvenega sodnika (c. 1554).

§ 198.

Cerkveni proces pred kodeksom.

Ločiti moramo tudi v razvoju sporno in kazensko postopanje.

I. Še v rimski dobi po milanskem ediktu so škofje dobili od cesarjev pravico, soditi tudi v civilnih zadevah kristjanov. Kristjani pa so se tudi že prej podvrgavali pravorekom svojih škofov, kar je naravno zahtevalo zaslišanje prizadetih oseb in prič, poizvedbe itd. Cerkev se je držala v sodnem postopanju več ali manj v rimskem pravu udomačenih oblik, ki jih je izpopolnjevala po potrebi z novimi.

V srednjem veku je izraziti formalizem germanskega postopanja vplival tudi na cerkvena sodišča, toda le tako dolgo, dokler se cerkev ni okrepila in si izvojevala samostojnosti. Z bogatim razmahom, ki se je začel razvijati na polju cerkvenega prava od Gratiana dalje, so prišle tudi v cerkveni proces številne nove ideje, pod kojih vplivom se je vršil nadaljnji razvoj ter je postal cerkveni pravdni red vzgled vsem državnim procesnim redom. Sholastiki so tudi vstvaritelji v podrobnosti izdelane enotne tvorbe kanonskega civilnega procesa, ki je poznal dve vrsti postopanja: r e d n o, do natančnosti izdelano in na dosego pravne sigurnosti prikrojeno, toda precej okorno, počasno in drago postopanje, poleg tega pa za nujne slučaje posebno, s k r a j š a n o ali sumarno postopanje.

Glavni načeli spornega postopanja ste bili pismenost in razpravna maksima. Prvo pomeni, da se morajo vsa važna pravdna dejanja izvršiti pismeno, da so spisi edino vpoštevna podlaga končni razsodbi. Drugo načelo je od prvega neločljivo in znači, da je pribavljanje dejanskega in dokaznega gradiva edinole stvar strank, da sodnik ni smel pri razsodbi ničesar upoštevati kakor to, kar so stranke navedle in o čemur so se po njih predlogu vršili dokazi. Ker so imele stranke vodstvo pravde v rokah, so odgovarjale tudi same za varstvo svojih pravic.

II. Podoben je bil razvoj cerkvenega kazenskega postopanja. Tudi tukaj so v začetku predpisi redki, oblike priproste. Vendar pa se je zahtevalo od tožnika, da je po naročilu svetega pisma

svojega sobrata, predno ga je zatožil pred škofom, najprej opomnil med štirimi očmi in potem pred pričami. Šele, če je to ostalo brezuspešno, ga je smel naznaniti (denuntiatio evangelica). Samo če je bilo kaznivo dejanje obče znano, notorno, je moral škof postopati uradoma.

Počenši od 4. stoletja je cerkev prevzela kazenski proces, kakor je bil pri Rimljanih v veljavi. Postopalo se je na podlagi obtožbe. Obtožitelj je vložil obtožnico (libellus accusationis), predlagal je kazen, prevzel je pa tudi dokazno dolžnost in če je podlegel, je zadela kazen njega samega (poena calumniae).

Iz germanskega prava je bila pozneje prevzeta purgatio canonica, postopanje, ki je obdolžencu omogočalo, da se je opral obtežujočega ga suma, sosebno če je bil klerik. Če se obdolžencu ni moglo krivde dokazati, a je ostal navzlic temu še osumljen, so mu naložili v svrho, da se suma očisti, prisego s prisežnimi pomagači. Če ni mogel najti dovoljnega števila pomagačev, se je smatrala njegova krivda za dokazano. Postopanje na podlagi obtožbe ter postopanje, ki se je uvedlo uradoma, ako je bilo dejanje notorno, je ostalo še nadalje v veljavi.

Za časa sholastikov in klasičnega kanonskega prava se je razvilo inkvizicijsko postopanje, ki se je uvedlo uradoma ter dalo vzorec sedanjim kazenskim preiskavam, in poleg njega za prekršaje cerkvene discipline še denuncijacijsko postopanje. Obe vrsti postopanja ste se izobličili na osnovi rimskega prava. Denuncianta, ki je ponudil dokaz za svojo ovadbo, a z njim ni uspel, je zadela posebna kazen, calumnia, ker so ga smatrali za obrekovalca. Tako se našteva v papeških dekretalah 13. stoletja pet vrst kazenskopravdnega postopanja: per notorietatem, per accusationem, per inquisitionem, per denuntiationem, per purgationem.

Čimbolj je stopalo državno kazensko sodstvo na površje, tem bolj se je zoževalo cerkveno. Bilo je s časom postalo zelo okorno in počasno, vsled česar je prišlo tudi tukaj poleg rednega v veljavo skrajšano, sumarno postopanje in sicer v novejšem času skoraj splošno. Osnovano je na oficialni maksimi, t. s. pravi, preiskava se vodi uradoma, da se dožene in ugotovi objektivna resnica.

Procesno pravo, kakor ga nudi kodeks, je samo zaključek prejšnjega, kratko začrtanega razvoja. Postopanje je ostalo pismeno, vodstvo pravde imajo, kjer ne gre za zadeve javnega interesa, stranke v rokah. Določila četrte knjige veljajo za vsa cerkvena sodišča in splošno za vse zadeve, izvzemši one, ki jih v vrhovni instanci rešuje sodni dvor kongregacije sv. oficija (c. 1554).

II. Poglavje.

Kratek pregled sodnega postopanja.

§ 199.

Sodišča in njih pristojnost.

1. Sodna oblastva tvorijo oni organi, ki jim gre po ustavi jurisdikcija za zunanje območje (jurisdictio pro foro externo sive ordinaria sive delegata). Škofijsko sodišče kot prva instanca obstoji ali iz sodnika poedinca ali iz zbora sodnikov, ki mu predseduje oficial ali eden izmed podoficialov. Zborno sodišče (senat) iz treh članov je predpisano pri vseh sporih radi zakonske vezi ali veljavnosti višjega posvečenja (vinculum sacrae ordinationis), v pravdah za pravice ali imovino stolne cerkve, ter v kazenskih zadevah, kjer gre za izgubo stalnega mesta ali za izobčenje (privatio beneficii inamovibilis, irroganda vel declaranda excommunicatio); b) iz petih članov v kazenskih pravdah, kjer predpisuje zakon še težje kazni (depositio, privatio perpetua habitus ecclesiastici, degradatio). V vseh drugih primerih zborno sodišče ni obligatorno, a ordinarij sme vedno odrediti, da naj sodi zadeve, ki jih smatra on za težje in važnejše, senat. Oficial pa si lahko tudi tedaj, če ima soditi kot sodnik poedinec, izbere iz sinodalnih sodnikov dva prisednika (assessores), ki imata pa samo posvetovalen glas (cc. 1575, 1576).

Sodišče druge instance sestavi metropolit po istih načelih, kakor veljajo za sodišče prve stopnje. Za zadeve, ki jih je rešil v prvi instanci senat, je potreben tudi v drugi instanci zbor sodnikov vsaj enakega števila (cc. 1595—96).

Sodni organi stoje med seboj v razmerju nad- in podrejenosti, proti njihovim razsodbam so dovoljena pravna sredstva, ki se rešujejo vedno od nadrejenega sodišca. Nekatere zadeve pa so sploh pridržane samo papežu v razsojo. Zbog svojega primata sme papež tudi vsak pravdni spor, civilni ali kazenski in to v poljubnem stadiju pravde spraviti pred se. Tudi vsaka stranka ima pravico svojo zadevo v vsakem stadiju postopanja prenesti v Rim ali jo pa sploh tam uveljaviti (cc. 1557 § 3, 1569). Kdor je sodil kako zadevo v prvi instanci, ne more biti sodnik v isti zadevi v drugi instanci (c. 1571).[2]

Sodnik prve instance je za vse slučaje, ki niso izrecno izvzeti, krajevni ordinarij (cc. 1572 ss.), sodnik druge stopnje pa metropolit. Zadeve eksemtnih religiozov sodi v prvi instanci pokrajinski predstojnik (superior provincialis) odn. samostanski opat (abbas localis), zadeve svojepravnih samostanov in provinc pa dotični najvišji predstojniki (c. 1579). Druga instanca za vse sufra-

[2] Samo pri Roti je mogoče, da sodi v prvi in tudi v zadnji instanci, toda vsakokrat z drugim senatom (c. 1599 § 2).

ganske škofe je vedno metropolit. Za zadeve pa, ki jih je v prvi instanci rešil metropolit, gre priziv (appellatio) na onega krajevnega ordinarija, ki ga je metropolit z odobrenjem rimske stolice za to določil. Spore eksemtnih religiozov rešujejo v drugi instanci nadrejeni najvišji predstojniki, ako pa nimata stranki takega skupnega predstojnika, ali če gre za neeksemtne religioze, so pristojna redna sodišča v prvi in drugi instanci (c. 1594). Tretja instanca je za vse zadeve katoliškega sveta rimska stolica, ki odloča ali osebno ali po svojih sodnih dvorih ali po poverjenih sodnikih (c. 1597).

2. P r i s t o j n o s t je dvojna, stvarna in krajevna. Pri stvarni pristojnosti mislimo na sodišča različnih vrst, ki so za reševanje spornih in kazenskih zadev poklicana. Posebna vrsta stvarne pristojnosti je k a v z a l n o s o d s t v o, ki je podano tedaj, če se pristojnost ne ravna po sicer merodajnih okolnostih, kakor sta teža krivde ali vrednost spornega predmeta, ampak po naravi in kakovosti sporne zadeve. Krajevna pristojnost se imenuje p o d s o d n o s t (Gerichtsstand), ter je ali osebna (forum personale), ako se ravna po osebi tožene ali obtožene stranke, ali pa je določena po drugih vidikih, n. pr. po legi sporne nepremičnine, po kraju izvršenega zločina itd.

P a p e ž sam ni podvržen nikaki sodni instanci (Prima Sedes a nemine judicatur, c. 1556). N j e m u pa so pridržane v razsojo naslednje zadeve:

a) Pravne zadeve državnih poglavarjev in njih otrok ter oseb, ki so upravičene do prestolonasledstva.

b) Zadeve kardinalov, papeških legatov ter vse kazenske pravde zoper škofe.

R i m s k i m s o d i š č e m je pridržana razsoja spornih zadev rezidencialnih škofov (izvzete so causae fiscales, c. 1572 § 2), škofij ter vseh pravnih oseb, ki razun papeža nimajo nadrejenega predstojnika, kakor eksemtnih religij, samostanskih kongregacij itd. Za zadeve, ki jih papež pozove pred svojo jurisdikcijo, določi on sodnika. V vseh teh primerih je vsak drugi sodnik absolutno nepristojen (cc. 1557, 1558). Drugače pa se ravna pristojnost po razlogih, ki so našteti v cc. 1560—1568.

Nepristojnost sodnika, za katerega ni podan niti eden teh razlogov, je samo relativna.

Tožnik naj se drži podsodnosti toženčeve. Če je za tega podanih več podsodnosti, tožnik lahko med pristojnimi sodišči izbere (c. 1559 § 3).

Splošno je za podsodnost odločilno stalno ali prehodno domovališče (domicilium vel quasidomicilium). Tujce v Rimu se lahko toži pred tamošnjimi sodišči. Vaganti imajo svojo podsodnost tam, kjer se ravno nahajajo, religiozi v kraju zavodov, katerim pripadajo.

Posebne vrste podsodnosti so:

a) forum rei sitae, sodišče, v kojega okolišu se sporna stvar nahaja; b) forum contractus, sodišče, v kojega okolišu se je pogodba sklenila ali kjer se ima izpolniti; c) forum connexionis seu continentiae, sodišče, pri katerem se zadeva razpravlja, s katero je novi spor v zvezi; d) forum delicti commissi, sodišče, v kojega okolišu se je kaznivo dejanje izvršilo.

Če je iz naštetih razlogov pristojnih v eni zadevi več sodišč, odloča med njimi prevencija.

3. Nujna podsodnost (forum necessarium), ki je vezana vedno na določen kraj, obstoji za sledeče zadeve:

a) za tožbe na povrnitev odvzete stvari (actio de spolio): forum rei sitae; b) za spore, ki se tičejo beneficija: ordinarius loci beneficii; c) za spore radi uprave: ordinarius loci ubi administratio gesta est; d) za spore radi dedščine ali nabožnih volil: ordinarius loci domicilii testatoris (c. 1560).

§ 200.

Stranke.

Tožnik (actor) in toženi (reus) morata biti pravdnosposobna pa tudi ovlaščena, da vodita pravdo t. s. pravi, na strani upravičenca tožnika in na strani toženca mora biti legitimacija podana (aktivna in pasivna tožbena legitimacija). Vsak je upravičen do tožbe, komur zakon te pravice ne odreka. Kdor je pravilno tožen, mora dajati pred sodnikom odgovor (c. 1646).

Stranke morajo tudi tedaj, če so po odvetniku ali prokuratorju zastopane, na zahtevo sodnika biti osebno navzoče (c. 1647). Za mladoletne, slaboumne, brezumne, za zapravljivce ter za pravne osebe morajo pred sodiščem nastopati njih zakoniti zastopniki ali posebni skrbniki (curatores). Če si interesi zastopanih oseb in njih zakonitih zastopnikov nasprotujejo, mora sodnik postaviti posebnega skrbnika, da jih zastopa. Mladoletniki, ki že znajo rabiti razum, v duhovnih stvareh niso odvisni od svojih zakonitih zastopnikov in po dovršenem 14. letu lahko samostojno nastopajo. Poprej morajo imeti skrbnika, ki ga ordinarij odobri ali pa sam postavi (c. 1648).

Pravne osebe zastopa rektor ali upravitelj; ako se njihovi interesi križajo z interesi njihove stranke, se postavi poseben skrbnik (c. 1649).

Vsak od civilne oblasti postavljen skrbnik mora biti, da lahko nastopa pred cerkvenim sodnikom, od ordinarija svojega varovanca potrjen (c. 1651). Stolno cerkev in svojo menzo zastopa škof, beneficij dotični beneficiar, cerkvene korporacije v soglasju s člani in statuti njih predstojniki. Pri samostanskih združenjih se ravna zastopstvo po predpisih konstitucij (c. 1653).

Excommunicati vitandi in obsojeni excommunicati tolerati smejo osebno voditi samo pravdo radi izpodbijanja ekskomuni-

kacije. Drugače ne morejo nastopati pred sodiščem. Vsi drugi izobčenci vživajo polno pravdno sposobnost (c. 1654).

Ako nastopa v isti pravdi več tožnikov ali več tožencev, govorimo o aktivnem ali pasivnem sosporništvu. Intervencija tretje osebe v pravdi pa je podana, ako ta oseba sodniku dokaže interes na spornem predmetu in ji sodnik vstop v pravdo dovoli. Ako se izkaže intervencija za potrebno, jo sme sodnik v poljubnem položaju pravde na predlog strank ali uradoma zaukazati (cc. 1852, 1853).

V kazenskih pravdah mora biti obtoženec vedno zastopan po odvetniku, ki si ga ali sam izbere ali pa mu ga postavi sodnik. Pa tudi v spornem postopanju naj sodnik v zadevah, ki se tičejo mladoletnikov ali po katerih je prizadet javni blagor, postavi stranki, ki zato sama ni poskrbela, zagovornika. V vseh drugih pravdah je odvisno od volje strank, ali si vzamejo zastopnike ali pa hočejo voditi pravdo same (c. 1655).

Zastopniki so dvojevrstni, prokuratorji in advokati. Advokat mora biti doktor ali pa drugače vsaj v kanonskem pravu dobro izvežban. Glavna naloga advokata je, da podpira stranko s svojim pravnim znanjem, da ji nudi pravno pomoč in zaščito, da je njen zavetnik (patronus, Rechtsbeistand), dočim je prokurator v bistvu samo pravdni pooblaščenec (Prozeßbevollmächtigter). Od prokuratorja se zahteva samo, da je katoliške vere, polnoleten in dobrega glasu. Prokurator nima substitucijske pravice in ne potrebuje, kakor advokat, za izvrševanje svojega posla potrdila ordinarija (c. 1658). O obliki pooblastila, o pravicah in dolžnostih zastopnikov ter o možnosti, jih odstraniti, govore podrobnejše cc. 1659—1666.

§ 201.

Splošna določila o postopanju.

1. Delovanje sodnikov in njih pomožnih organov. Pristojni sodnik ne sme odreči nobeni stranki, ki ga pravilno za to zaprosi, svoje pravne pomoči. Predno koga pozove pred sodišče, mora ugotoviti svojo pristojnost in ravno tako pravdno sposobnost ter legitimacijo stranke. Spore različnih sodišč o pristojnosti rešuje skupno višje sodišče, če tega ni, sodišče, ki je nadrejeno onemu, pri katerem se je zadeva sprožila, in ako tudi to ne obstoja, apostolska Signatura.

Absolutna nepristojnost se mora v vsakem stadiju procesa vpoštevati; ako se prigovarja samo relativna nepristojnost in sodnik prigovor zavrne, tedaj proti njegovemu odloku ni pravnega sredstva.

Tudi pristojni sodnik ne sme obravnavati zadeve, na kateri ima sam kak interes. Isto pravilo velja za javnega obtožitelja

(promotor justitiae) ter za branitelja vezi (defensor vinculi). Tak interes se domneva, če so navedene osebe s strankami v bližnjem sorodstvu ali svaštvu, v razmerju varuštva ali skrbstva, če jim samim preti škoda ali se jim obeta dobiček ali če so poprej kot odvetniki ali prokuratorji isto zadevo zastopali. Tudi stranke smejo pristojnega sodnika ali sodnike radi suma pristranosti (suspicio) odkloniti (recusare). O odklonitvi mora po zakonu poklicani organ (c. 1614) nemudoma izdati odločbo.

V zadevah privatnega prava more sodnik postopati samo na predlog strank, v kazenskih slučajih in drugih zadevah javne važnosti pa tudi uradoma. Oficialno načelo, po katerem je treba objektivno resnico uradoma ugotoviti, tudi dokaze izvesti, velja samo za zadeve javnega interesa.

Pravde naj se končajo čim preje, ne da bi smeli trpeti radi tega varnost in pravica; v prvi instanci naj ne trajajo preko dveh let, v drugi ne dalje nego eno leto.

Sodniki morajo položiti predpisano prisego. Pri prisegah pred sodišči polože duhovniki roko na prsi, druge osebe pa na evangelij. Sodniki morajo varovati uradno tajnost. Sodnikom in njihovim pomožnim organom je prepovedano, sprejemati kakoršnekoli darove. Odgovorni so za vsako nezakonitost in prizadejano škodo svojim predstojnikom in strankam (cc. 1608 do 1626).

2. Spored pravd (De ordine cognitionum). Pravde se morajo reševati v onem redu, kakor so bile tožbe vložene, samo nujne zadeve smejo priti prej na vrsto. Dilatorni prigovori se morajo pravočasno uveljaviti, da se pravda po nepotrebnem ne zavleče, in sicer redoma še pred litiskontestacijo.

Isto velja pri peremtornih prigovorih (exceptiones litis finitae, n. pr. exceptio rei iudicatae, transactae). Kdor jih uveljavlja šele pozneje, trpi stroške, če ne dokaže, da ni namenoma prišel s prigovori šele sedaj. Tudi se morajo prašanja varščine in ubožnega zastopstva rešiti še pred litiskontestacijo (cc. 1627 do 1633).

3. Roki in naroki (De dilationum terminis et fatalibus). Zakoniti zasilni roki (fatalia legis) se ne smejo podaljšati, pač pa sodniški ali dogovorjeni roki (cc. 1634—1635).

4. Kraj in čas sodnega poslovanja (De loco et tempore judicii). Škof sicer lahko ustanovi v poljubnem kraju svoje dieceze sodišče, vendar mora biti poskrbljeno v kraju njegovega sedeža za prostore, v katerih sodišče redno posluje. V vsaki sodni dvorani naj bosta razpelo in evangelij. Za poslovanje sodišča je treba določiti ure, nujne zadeve pa se morajo brez ozira na uradne ure sprejemati. Ob nedeljah in zapovedanih praznikih ter zadnje tri dni svetega tedna naj sodniško poslovanje miruje, če ne zahtevajo nujne potrebe, krščanska ljubezen ali javni blagor kaj drugega (cc. 1636—1639).

5. Osebe, ki so pripuščene k sodnim razpravam ter shramba spisov. V sodno dvorano so po sodniku pripustiti samo take osebe, ki so po mnenju sodnika za pospeševanje pravde potrebne. Kdor se nespodobno vede in se odredbam sodnika ne pokorava, tvega kazen. Če je advokat ali prokurator, se mu lahko pravica nadaljnjih zastopstev odtegne. Zaslišanje oseb, ki ne znajo jezika sodnikov, se mora vršiti s pomočjo zapriseženega tolmača, katerega stranke iz zakonitih razlogov (radi prizadetosti) lahko odklonijo.

Spisi naj bodo po možnosti pisani latinsko ter se dele na acta causae (n. pr. sodbe in dokazni zapisniki) in acta processus (vabila, vročilnice, povratnice). Vsak list naj nosi številko ter podpis zapisnikarja z uradnim pečatom. Skončane, prekinjene ali na drugo razpravo preložene spise mora podpisati tudi sodnik ali predsednik sodnega dvora. V slučaju priziva se morajo spisi zbrati, po potrebi prevesti, po aktuarju ali kanclerju overoviti ter višjemu sodišču uposlati. Listine naj se strankam po končanem procesu vrnejo. Vsi spisi, ki ostanejo pri sodišču, se morajo shraniti po njihovi vsebini v javnem ali tajnem arhivu, anonimna pisma in taka, ki so brez vrednosti, naj se uničijo. Zapisnikarji, aktuarji in pisarniški vodje smejo izročiti strankam sodne spise samo z dovoljenjem sodnika (cc. 1640—1645).

§ 202.

Tožbe in prigovori.

Vsaka pravica se pred sodiščem uveljavlja ali s tožbo (actio) ali pa s prigovorom (exceptio). Izvzete so samo pravice, kojih uveljavljanje pred sodiščem zakon izrecno prepoveduje. S prigovorom se izpodbija pravica tožnika ali v celoti ali vsaj deloma ali pa se z njo zanika dospelost terjatve. To kar se trdi v prigovoru, zopet lahko pobija tožnik z repliko, toženec repliko z dupliko itd. Pravni spor je ali petitoren, ako gre za varstvo in zasledovanje kake pravice (jus), ali pa je samo posesoren, ako se s tožbo ne zasleduje pravica, temveč se hoče varovati samo posestno stanje.

Tudi več zahtevkov, celo petitorne in posesorne, se sme združiti v eni tožbi, ako se s tem pristojnost sodišča ne prekorači. Tožnik sme pred sklepom razprave spremeniti spor iz petitornega v posesoren in sodnik sme celo še po zaključeni razpravi, dokler ni izrekel sodbe, to spremembo dovoliti.

Sodniku je na prosto dano, da z ozirom na trditve in navedbe strank reši vse sporne točke (iz tožbe in prigovorov) z isto sodbo, ali pa ločeno drugo za drugo, kakor se mu zdi z ozirom na pravno varnost in na hitrejši svršetek pravde najugodneje (cc. 1667 do 1671).

Posebna določila se nahajajo v zakonu za naslednje tožbe:

1. Začasne odredbe. V tožbi se lahko zahteva, da sodnik dovoli upravo ali shrambo predmeta, ki se nahaja v detenciji druge osebe. Pogoj je, da se izkaže tožnikova pravica na dotično stvar ter škoda, ki mu grozi, ako se uprava ali shramba ne dovoli.

Pod enakimi pogoji se sme v tožbi zahtevati, da se toženca izvrševanje (sporne) pravice prepove.

Oboje ukrene sodnik lahko tudi uradoma, ako to zahtevajo oziri na javni blagor. Omenjene odredbe niso dopustne, ako da nasprotna stranka za škodo, ki grozi, primerno varščino.

Za sekvestra naj določi sodnik po predlogu strank ali uradoma primerno osebo (cc. 1672—1675).

2. Tožbe radi grozeče škode vsled nove gradnje ali vsled nevarnosti, da se zruši stara zgradba. Ogrožena stranka sme zahtevati od graditelja nove zgradbe, da delo vsled škode, ki jej iz gradnje grozi, ustavi ali da založi primerno varščino.

Komur preti škoda vsled slabega stanja tuje zgradbe, ta sme tožiti na odstranitev te nevarnosti ali na varščino za pokritje eventualne škode (cc. 1676—1678).

3. Tožbe na ugotovitev ničnosti. Če je kako pravno dejanje ali kaka pogodba neveljavna, sme prizadeta stranka tožbenim potom zahtevati, da se ničnost sodniško ugotovi.

Ako gre za zadeve javnega interesa ali za pravice ubogih ali mladoletnih oseb, sme izreči sodnik sodbo o ničnosti tudi uradoma, sicer pa samo na predlog prizadete stranke (cc. 1679 do 1683).

4. Izpodbojne tožbe in tožbe na upostavitev v prejšnji stan. Kdor je vsled grožnje ali prevare opravil pravno dejanje ali sklenil pogodbo, ki na sebi ni nična, more tožbenim potom doseči razdor onega pravnega opravila, ako dokaže, da je bil krivično prisiljen ali prevarjen (actio rescissoria). Isto pravico ima tekom dveh let vsaka stranka, ki je bila vsled zmote s kako pogodbo oškodovana za več kakor za polovico vrednosti. Tožba gre tudi proti dobrovernemu posestniku izsiljene ali s prevaro pridobljene reči.

Mladoletnim in takim osebam, ki vživajo enako pravno zaščito kakor mladoletni, pristoja proti izpodbojnim pravnim opravilom poleg rednih pravnih sredstev še izredno sredstvo na upostavitev v prejšnji stan.

Polnoletne osebe se smejo tega sredstva poslužiti samo, če je izpodbojna ali druga redna tožba nemogoča (n. pr. ker je zastarala medtem ko je bila prizadeta stranka utemeljeno odsotna), če imajo pravičen razlog in če dokažejo, da niso oškoditve same krive. Rok za tožbo na upostavitev v prejšnji stan je do-

ločen na štiri leta od dosežene polnoletnosti odnosno od časa oškoditve in prestanka ovire (cc. 1684—1689).

5. Protitožbe (reconventiones) so tožbe, ki jih toženi vloži pri istem sodišču proti tožniku, da ž njimi izpodbije ali zmanjša tožbeni zahtevek. Protitožbe so dovoljene v vseh spornih zadevah, izvzemši causae spolii. V kazenskih zadevah pa se morejo samo tožbe radi žalitve izpodbijati s protitožbo radi druge žalitve (cc. 1690—1692).

6. Tožbe na zaščito posesti (actiones possessoriae). Kdor ima pravni naslov, da pridobi posest kake stvari ali izvrševanje kake pravice, sme s tožbo zahtevati, da se ga pripusti v posest ali v izvrševanje pravice. Ne samo posest, ampak tudi navadna detencija daje pravico do posestne zaščite. Kdor se nahaja eno leto neprekinjeno v posesti kake stvari ali v kvaziposesti pravice, ima proti vsem motitvam tožbo na zaščito (actio retinendae possessionis). Rok je eno leto od motitve, zahteva se od toženca, naj z motitvami preneha.

Tudi kdor poseduje vi, clam aut precario (nepristni posestnik), ima actio retinendae possessionis proti motitelju, ne pa proti tistemu, kateremu je stvar s silo ali skrivaj odvzel ali jo od njega prejel v porabo proti poljubnemu preklicu (precarium).

V zadevah, v kojih je prizadet javni blagor, sme hibo posesti proti nepristnemu posestniku uveljavljati promotor justitiae. Ako je posest med dvema strankama sporna, naj zaščiti sodnik onega, ki je v zadnjem letu izvršil več posestnih dejanj. V dvomu naj prisodi sporno stvar obema nedeljeno, ali če to ne kaže, naj jo izroči sekvestru.

Kdor je zgubil posest kake stvari ali pravice na ta način, da mu jo je drugi ali s silo ali skrivaj odvzel, ali mu izvrševanje pravice onemogočil, ima tožbo na vrnitev posesti (actio recuperandae possessionis vel de spolio). Tožba se mora vložiti tekom enega leta, odkar je oškodovanec za dogodek izvedel. Exceptio spolii pa časovno ni omejena. Zahtevek gre na upostavitev prejšnjega posestnega stanja. Temu zahtevku se mora ugoditi, sicer oškodovani ni zavezan v petitornem sporu razpravljati. Oškodovanemu ni treba dokazati drugega, nego da mu je bila posest odvzeta (cc. 1693—1700).

Zastaranje tožb se ravna po pravilih o zastaranju imovinskih pravic (cc. 1508—1512), actiones de statu personarum pa sploh ne zastarajo. Kazenske tožbe ugasnejo s smrtjo krivca, dalje kadar pristojno oblastvo dejanje spregleda, končno kadar je potekel rok za tožbo. Tožbe radi žalitev zastarajo v enem, tožbe iz kvalificiranih deliktov proti šesti in sedmi božji zapovedi v petih, tožbe radi simonije in umora v desetih, vse druge tožbe v treh letih (vedno mišljen annus utilis). Zastaranje teče od dneva storjenega delikta, pri civilnih tožbah od dneva, ko je bila dana možnost tožbo pri sodišču vložiti (cc. 1701—1705).

§ 203.

Način, kako se uvede in sprejme pravda (Causae introductio et litis contestatio).

1. Kdor hoče koga tožiti, mora pri pristojnem sodniku vložiti tožbeni spis z navedbo spornega predmeta, tožbenega zahtevka, pravnega naslova, na katerega se ta opira, dokazil za resničnost trditev ter naslova tožnika ali njegovega zastopnika. V tožbi (libellus litis introductorius) mora biti tudi izražena prošnja na sodnika za pravno pomoč. Ako tožnik ne zna pisati, sme tudi ustmeno tožiti, ravno tako so dovoljene ustmene tožbe v nujnih in enostavnejših zadevah. V teh primerih nadomešča tožbo zapisnik. Sodnik se mora odločiti tekom enega meseca, ali sprejme tožbo ali jo odkloni. Odklonitev se mora utemeljiti. Proti odloku je dopusten rekurz tekom 10 dni.

Ako se tožba pripusti, sledi vabilo tožnika in nasprotnika pred sodišče; z vabilom (citatio) se dostavi tožencu izvod tožbe. O vabilu ima zakon slične predpise, kakor so v praksi pri civilnih sodiščih. Ako bivališče toženca ni znano, se ga pozove z ediktom, ki se nabije na sodno desko in objavi v primernih javnih glasilih.

Čim je opravljeno vabilo toženca, preneha biti zadeva nedotaknjena (res integra): vezana je na sodišče ali na pooblaščenega sodnika, rok zastaranja se prekine, spor prične teči in v veljavo stopi načelo: lite pendente nihil innovetur (cc. 1711 do 1725).

2. Pravdno razmerje med strankami nastane na ta način, da toženec pred sodnikom tožbo pobija v namenu, da sprejme proti njemu naperjeno pravdo. To dejanje se imenuje litis contestatio (Streiteinlassung), ter se v spisih zabeleži z ugotovitvijo spornih točk. V zamotanejših slučajih se te sporne točke (controversiae articuli) formulirajo pri posebnem naroku, da se tako vzajemno utrdijo vsa dvomljiva prašanja (ad causae dubia concordanda). Ako ena izmed strank k temu naroku ne pride, se ugotovijo sporne točke in prašanja v njeni odsotnosti uradoma. Sklep, tičoč se ugotovitve spornih točk in prašanj (formula dubiorum seu articulorum), se sme le iz zelo tehtnih razlogov nadomestiti po novem sklepu.

Pred sprejetjem spora po toženca (litis contestatio) v obče ni dopustno, da se vrši kakoršnokoli dokazovanje. Le če toženec navzlic pravilnemu vabilu izostane ali če obstoji nevarnost, da gre dotično dokazilo v zgubo (n. pr. smrtna nevarnost, v kateri se nahaja važna priča, njeno predstoječe potovanje v daljne kraje itd.), sme proizvesti sodnik dokaze tudi pred litiskontestacijo.

Izpremembo tožbe sme sodnik po litiskontestaciji samo še iz pravičnega razloga ob pristanku toženca dopustiti. Sodnik mora

dati strankam primeren rok za ponudbo in izpopolnitev dokazov. Posestnik tuje stvari zgubi z litiskontestacijo dobrovernost, t. j. on neha biti bonae fidei possessor (cc. 1726—1731).

§ 204.

Pravdna instanca in glavno postopanje.

I. Z litiskontestacijo postane pravda na dotično sodišče vezana, nastala je zanjo instanca (litis instantia), ki traja dotlej, dokler ni spor končan. Konča pa se ali rednim potem ali na ta način, da se postopanje ustavi ali da se tožnik svoji zahtevi odpove. Ako ena stranka med pravdo umre ali dobi drug beneficij na mesto onega, za katerega korist se je pravdala, se postopanje, če niso spisi še zaključeni, prekine dotlej, da stopi pravni naslednik (dedič ali novi beneficiar) v pravdo. Ako pa je razprava že zaključena (causa conclusa), se instanca ne prekine in sodnik mora vabiti v svrho završitve postopanja ali zastopnika stranke ali dediča umrle ali naslednika izstopivše stranke. Ako se pravdata dva klerika za to, komu gre konkreten beneficij in eden od nju umre ali se tožbenemu zahtevku odreče, se sme pravda od javnega tožitelja nadaljevati v korist nezasedenosti beneficija ali z njim zvezane cerkve. Če umre zastopnik, miruje postopanje toliko časa, da se imenuje novi.

V dveh letih se izgubi prva, v enem letu druga instanca, ako stranke v tem roku ne izvrše nikakega pravdnega dejanja. Sodba prve instance, proti kateri je bil vložen priziv, postane pravomočna. V slučaju izgube instance (peremptio) ugasnejo učinki pravdnih dejanj ne pa dispozitivnih izjav o spornem predmetu, n. pr. priznanje dolga (peremptio extinguit acta processus non autem acta causae).

Tožnik sme umakniti tožbo v vsakem stadiju pravde. Obe stranki se smeta odpovedati posameznim ali vsem pravdnim dejanjem. Odpoved se mora izvršiti pismeno. Pri odpovedi kakor pri peremciji trpi vsak del stroške za pravdna dejanja, ki jih je povzročil (cc. 1732—1741).

II. 1. Izpraševanje strank (De interrogationibus partibus in judicio faciendis). V civilnem postopanju sodnik v obče nima ugotoviti materialne resnice. Zato mora izpraševati stranke v to svrho le tedaj, če gre za zadeve javnega interesa. Drugače je izpraševanje strank dopustno samo v pojasnitev predloženih dokazov. Izpraševanje strank je pred zaključkom razprave v vsakem stadiju pravde dopustno, pozneje praviloma ne več (izjeme glej c. 1861). Na prašanja, stavljena v smislu zakona, se mora odgovoriti in izjaviti resnica, razun če se nanašajo na delikt, ki ga je stranka zakrivila. Odklonitev odgovora sme sodnik po prosti oceni tolmačiti celo za priznanje. V civilnem postopanju mora sodnik v zadevah javnega interesa stranke

zapriseči. V drugih sporih je zapriseganje strank prepuščeno njegovemu prevdarku. V kazenskih pravdah se obdolženca ne sme zapriseči. Stranke, med koje štejeta tudi promotor justitiae in defensor vinculi, so upravičene predlagati sodniku prašanja, ki jih naj stavi nasprotnim strankam. Stranke morajo v svrho zaslišanja osebno pristopiti k sodniku (cc. 1742 do 1746).

2. Dokazi. Dokaza ne potrebujejo: dejstva, ki so obče znana ali notorna v smislu c. 2197 n. 2, 3, dejstva, ki se že po zakonu domnevajo (quae ab ipsa lege praesumuntur); končno dejstva, ki jih nasprotna stranka prizna in za katere ne zahtevata navzlic priznanju ene stranke zakon ali sodnik še dokazov. Presumcija je verjetna domneva nesigurnega dejstva, ki jo ali vstvari sodnik (praesumptio hominis) ali pa jo daje zakon sam (praesumptio juris). Kar se domneva, se smatra za resnično, dokler se ne dokaže, da je nasprotno resnica. Praesumptio juris simpliciter je domneva, proti koji se lahko posredno in neposredno nasprotno dokaže. Praesumptio juris et de jure pa imenujejo domnevo, proti kateri je dokaz samo posredno mogoč, namreč samo dokaz proti dejstvu, ki tvori podlago domnevi (cc. 1825—1828). Dokazno breme zadene vedno tistega, ki mu gre dotična trditev v prid. Staro pravilo „actore non probante reus absolvitur" je v c. 1748 izrecno recipirano. Dokaz se dožene z različnimi sredstvi (dokazili). Nepotrebna dokazila, ki bi pravdo zavlačevala, treba odkloniti. Kot dokazila pridejo v cerkvenem procesu v poštev:

a) Priznanje strank (confessio partium, cc. 1750 do 1753). O priznanju govorimo tedaj, če stranka izpove pred sodnikom v svojo škodo in v korist nasprotniku (confessio judicialis, priznanje pred sodnikom). Ako to stori izven sodišča (confessio extrajudicialis), presoja sodnik izpovedbo po prostem prevdarku. Priznanje pred sodnikom v zadevah proste dispozicije stranko veže in oprošča njenega nasprotnika od dokaza.

b) Priče (testes, cc. 1754—1791). O pričah vsebuje zakonik obširne in zelo podrobne določbe, ki se tičejo dolžnosti pričevanja (izvzete so osebe, ki jih veže uradna tajnost ali ki se boje vsled pričevanja za se ali za svoje najbližje sorodstvo ali svaštvo težkega zla), lastnosti prič (sposobnosti, nesumljivosti), načina, kako se morejo priče k sodišču privesti in kdo sme to storiti, načina, kako jih je zapriseči in zaslišati ter za pot in izgubo časa odškoditi, dalje razglašanja, zavračevanja in presojanja izpovedb prič pred sodiščem. Izpovedba ene same priče ne tvori polnega dokaza razun, če gre za pričevanje kvalificirane priče o poslih, ki jih je uradno vršila. Šele če dve ali tri priče pod prisego o isti stvari ali istem dejstvu iz lastne vednosti enako izpovedo, se naj to smatra za zadosten dokaz. Toda izjemoma sodnik ni primoran, se z njimi popolnoma zadovoljiti (c. 1791).

c) Izvedencev (periti, cc. 1792—1805) se naj sodišče posluži, če so potrebni za dokaz kakega dejstva ali za pravilno spoznanje prirode kake stvari (ad veram alicujus rei naturam dignoscendam). Določi jih sodnik po predlogu ali po zaslišanju strank izmed onih oseb, ki so od pristojnega svetnega oblastva za sposobne priznane. Iz istih razlogov kakor priče se morejo tudi izvedenci odkloniti. Pred zaslišanjem so po sodniku zapriseči. O izvidu morajo dati mnenje pismeno ali ustmeno, ustmeno mnenje je dati na zapisnik. Izpovedbe izvedencev ima sodnik v zvezi z ostalimi podatki pravde prosto presojati. Honorar je določiti po krajevnih običajih.

d) Sodniški ogled (accessus et recognitio judicialis, cc. 1806—1811) pride kot dokazilo v poštev, ako smatra sodnik za potrebno, da si ogleda sporno stvar na licu mesta. Obaviti se mora ali po sodniku samem, ali po kakem avditorju ali delegatu. Če se je bati, da se bo uradno poslovanje motilo, sme sodnik strankam in njih zastopnikom pristop prepovedati. Pri krajevnem ogledu se lahko zaslišijo tudi poprej povabljene ali od strank privedene priče. O uradnem poslovanju na licu mesta je treba voditi natančen zapisnik, ki ga podpišeta sodnik in zapisnikar.

e) Listine (probatio per instrumenta, cc. 1812—1824) so v cerkvenem pravu in postopanju posebno važna dokazila. Ločimo jih v javne in zasebne. Med javne listine štejejo vsi spisi in odloki papeža, rimske kurije in ordinarijev, sodni spisi, matice vseh vrst in izpiski iz njih ter listine civilnih oblasti, ki veljajo po zakonih vsakega kraja za javne.

Listine pa, spisane od zasebnikov, kakor pisma, pogodbe, oporoke, so privatni dokumenti.

Javne listine tvorijo poln dokaz za to, kar je v njih v glavnem in neposredno potrjeno. Kar pa je potrjeno po zasebnih dokumentih, tvori napram izstavitelju ali podpisancu dokaz enake vrednosti kakor izvensodno priznanje. Proti tretjim osebam pa zasebne listine same po sebi nimajo dokazne moči. Listine z izbrisi, popravki, vpostavki (interpolacijami) in drugimi nedostatki je presojati glede dokazne moči po prostem prevdarku.

Zakon ima posebne predpise, kako je utrditi sporno pravilnost kopij in kako je postopati, da se skupne listine (oporoke, pogodbe), ki jih stranka, koja se nanje sklicuje, nima v roki, predlože sodišču (tožba na izročitev listine).

f) Zaprisega strank (jusjurandum partium). Če je dokaz doprinešen samo na pol in ni več na razpolago drugih sredstev, sme sodnik dopustiti ali ukazati, da se dokaz izpopolni po zaprisegi strank. Sosebno pride to dokazilo v poštev, če gre za ugotovitev, je li dotična stranka status civilis ali status religiosi, ni pa dopustno v kazenskih pravdah in civilnih sporih visoke vrednosti ali sicer velike važnosti. Radi svrhe, kateri služi,

se imenuje zaprisega strank jusjurandum suppletorium. Prisega se naloži stranki ali uradoma ali po predlogu druge stranke, ali branitelja vezi ali javnega tožitelja.

Stranka, kateri se dopolnilna prisega naloži, jo iz pravičnih razlogov sme odkloniti ali vrniti (referre) nasprotniku. Sodnik ima presoditi, ali je odklonitev smatrati za priznanje in je li vrnitev nasprotniku upravičena ali ne. Prisega stranke je pa lahko tudi poravnalna prisega, jusjurandum decisorium, če sta se stranki dogovorili, da se naj glavni ali incidenčni spor reši na podlagi prisege tožnika ali toženca, katere vsebina se je sporazumno določila (cc. 1829—1836).

3. Incidenčne zadeve (causae incidentes). Ako se po pričetku pravde od kake stranke ali od javnega tožitelja ali branitelja vezi razmotriva prašanje, ki v tožbi ni vsebovano, ki je pa za glavno prašanje tolike pomembnosti, da se mora rešiti pred njim, govorimo o incidenčnih primerih. Sodnik odloči, ali je incidenčno prašanje pripustiti ali ne, ali je rešiti v formalnem pravdnem postopanju z vmesno sodbo (sententia interlocutoria) ali pa brez postopanja samo z odlokom (cc. 1839—1841).

Kot posebni incidenčni primeri so v zakonu našteti in urejeni:

a) Nepokorščina (contumacia). Pravilno vabljenega toženca, ki je brez opravičbe izostal, more sodnik proglasiti za nepokornega (contumax). Pravda se na to po predlogu nasprotnika, promotorja ali defensorja nadaljuje in nepokornemu se po potrebi zagroze kazni. Ako se konča pravda brez toženca, se sme sodba ozirati samo na to, kar se zahteva v tožbi. Proglasitev nepokornim je mogoča tudi po litiskontestaciji, ako se je toženec pač odzval prvemu vabilu, ne pa poznejšim. Nepokorni toženec ima pravico prositi tekom treh mesecev po dostavitvi sodbe za upostavitev v prejšnji stan v svrho, da more vložiti proti sodbi priziv.[3] Ta pravila so zmisloma uporabljati tudi napram tožniku, ki neupravičeno izostane. Nepokorščina tožnikova ima za posledico izgubo instance, ako je mesto njega ne prevzameta promotor ali defensor, kjer to zahteva javni interes. Toženec pa ima pravico zahtevati, da se ali vse dosedanje postopanje razveljavi, ali da se on tožbe končnoveljavno osvobodi ali pa da se postopanje v odsotnosti tožnika dovrši. Nepokorna stranka trpi stroške postopanja (cc. 1842—1851).

b) Vstop tretje osebe v pravdo (intervencija). Kdor ima interes na izidu pravnega spora, n. pr. če gre pravda za stvar, ki je njegova last, sme biti pripuščen kot intervenient v vsaki pravdni instanci. Toda potrebno je, da vloži pred zaključkom glavnega postopanja (conclusio in causa) poseben spis, v katerem svojo pravico do vstopa obrazloži. Upra-

[3] Redni priziv proti sodbi, ki je izšla proti nepokornežu, kateri svoje nepokornosti ni opravičil, je namreč po c. 1880 n. 8 izključen.

vičenost svojih zahtevkov mora dokazati v roku, ki ga sodnik določi. Če se izkaže, da je intervencija potrebna, jo mora sodnik po predlogu ali uradoma ukazati (cc. 1852 in 1853).

c) Napadi (attentata) so novotarije, ki jih med tekočo pravdo učini stranka zoper stranko ali sodnik zoper eno ali obe stranki proti njihovi volji in v njihovo škodo z ozirom na predmet pravde ali na tekoče roke. Taki napadi so sami po sebi nični, zato jih more prizadeta stranka z ničnostno tožbo pobijati. Vprašanja o napadih se morajo brez odloga rešiti po zaslišanju strank eventualno tudi promotorja in defensorja z odlokom sodnika (decreto judicis). Ako je tak napad dokazan, mora sodnik ukreniti, da se umakne (revocatio), ali popravi (purgatio). Če se je izvršil napad s silo ali zlonamerno, odgovarja oni, ki ga je izvršil, prizadeti stranki za škodo (cc. 1854 do 1857).

III. Objava dokazov, zaključenje zadeve in sklepna razprava (De processus publicatione, de conclusione in causa et de causae discussione). Kadar so dokazi proizvedeni, je treba objaviti strankam vse podatke dokazovanja na ta način, da se jim dovoli vpogled v spise ali prepise iz njih.

Zadeva se smatra za zaključeno, ako stranke na prašanje sodnika izjavijo, da nimajo več nadaljnjih navedb, ravno tako, če poteče strankam stavljeni rok za predložitev nadaljnjih dokazil brezuspešno. O zaključitvi zadeve, ki nastopi s končanim dokaznim postopanjem, mora izdati sodnik poseben odlok. Nato se določi rok, v katerem morajo stranke vložiti svojo obrambo v tolikih izvodih, da dobé vsaka nasprotna stranka in vsak sodnik, odnosno tudi promotor in defensor po enega. Ob potrebi sme sodnik zahtevati, da se obrambni spisi z vsebino najvažnejših dokumentov, na katere se opirajo, natisnejo. Po menjavi obrambnih spisov se sme dovoliti vsaki stranki še en odgovor. Ustmene informacije po advokatih so nedopustne, sme se pa v razčiščenje kake točke dovoliti po sodniku še umerjena razprava, ako stranke predlože pismeno formulirana prašanja, ki naj bodo predmet diskusije (cc. 1858—1867).

§ 205.

Sodba in pravna sredstva proti njej (Sententia et juris remedia contra sententiam).

I. Sodba je zakonita izjava sodnika, s katero se odloči zadeva, ki je bila predmet pravdnega postopanja. Sodba je ali vmesna sodba (sententia interlocutoria), če se z njo reši incidenčno prašanje, ali pa je končna sodba, če se tiče glavnega predmeta. Vse druge izjave, sklepi in odredbe sodnika se zovejo dekreti. Razsodi naj sodnik po moralnem prepričanju, do katerega je prišel v svoji notranjosti glede sporne zadeve. Dokaze

ima v obče presojati po svojem prostem prevdarku. Ako si ni mogel pridobiti na podlagi dokazov in drugih podatkov pravde moralnega prepričanja, mora praviloma tožnika zavrniti, izvzemši primer, da gre za causa favorabilis.

Sodbo je izreči po dovršeni razpravi (expleta causae disceptatione), v težavnejših slučajih pa sme porabiti sodnik primeren čas za pomislek. V zadevah, ki spadajo pred senat, določi predsednik dan posvetovanja, h kateremu morajo prinesti vsi člani svoje pismeno izdelane zaključke, ki se priklopijo spisom. Glasuje se po precedenci (činovnem redu), vendar pa glasuje kot prvi vedno poročevalec. Pri posvetovanju votanti svoja vota lahko svobodno spremene. Merodajno je mnenje večine.

Sodba mora sporni predmet natančno označiti in vsa sporna prašanja rešiti. V njej se morajo jasno navesti obveze, ki zadenejo obsojeno stranko ter okolnosti, pod kojimi (kdaj, kje itd.) so te obveze izpolniti. Vsaka sodba mora biti podprta z razlogi ter vsebovati tudi izrek o stroških.

Sodba se mora v začetku sklicevati na Boga (sv. Trojico), nato so navesti imena sodnikov in strank z zastopniki, dalje dejanski stan (species facti), končno dispozitivni izrek na kraju razlogov, na koje se opira. Datirana sodba je podpisati od vseh sodnikov in od zapisnikarja. Tako izgotovljena se mora strankam čim preje objaviti. V to svrho se stranke ali pokličejo k sodišču ter se jim sodba po sodniku slovesno prečita; ali pa se stranke obveste, da se nahaja sodba v sodniški pisarni, kjer jo lahko čitajo ter odpravek za se zahtevajo, ali pa se jim dopošlje po pošti (cc. 1868—1877).

II. P r a v n a s r e d s t v a (juris remedia contra sententiam). Napake v odpravkih sodbe, računske in druge očividne pomote v sodbenem izreku, dejanskem stanu ali zahtevkih strank sme sodnik sam popraviti ali pa so eventualno ugotoviti incidenčnim potom. Drugače pa pridejo v poštev:

1. P r i z i v (appellatio) so upravičeni vložiti: stranke, promotor in defensor, ako s sodbo niso zadovoljni. Priziv gre na višje sodišče in je prijaviti pri sodniku, proti kojega sodbi je naperjen (judex a quo), tekom 10 dni po razglasitvi ali dostavitvi sodbe. Po prijavi priziva se mora prizivatelj obrniti tekom enega meseca na prizivnega sodnika. V to svrho zadostuje, da stranka prosi višjega sodnika, da spremeni izpodbijano sodbo, od koje mora en primerek biti priložen prizivnemu spisu. Ako preteče rok desetih, odnosno tridesetih dni brezuspešno, ugasne pravica do priziva.

Priziv se sme prijaviti tudi ustmeno po razglasitvi sodbe in je v tem primeru zabeležiti v spisih.

V prizivnem postopanju se je držati mej prizivnih predlogov. Pod gotovimi okolnostmi je dopustno, se poslužiti novih dokazil.

V c. 1880 so našteti primeri, v katerih je priziv izključen (cc. 1879—1891).

2. Ničnostna pritožba (querela nullitatis). Sodba je nepopravljivo nična, če jo je izrekel absolutno nepristojen sodnik (cc. 1556, 1557) ali nezadostno zaseden senat (c. 1576 § 1), če ena izmed strank ni imela pravdne sposobnosti ali če je bil njen zastopnik brez zakonitega pooblastila.

Taka ničnost se potom prigovora lahko vedno uveljavlja, potom tožbe pa tekom 30 let pred sodnikom, ki jo je izrekel.

Popravljivo nična (nullitas sanabilis) pa je sodba, če stranke niso bile pravilno vabljene, če manjkajo razlogi ali zakoniti podpisi ali datum. Taka ničnost se more uveljaviti ali obenem s prizivom tekom 10 dni ali pa posebej tekom treh mesecev (cc. 1892—1897).

3. Opozicijsko tožbo (oppositio tertii) more vložiti tretja oseba, ki se čuti po sodbi v pravdi dveh drugih strank prikrajšano v svojih pravicah. Opozitor se po svojem prevdarku lahko obrne ali na prvega sodnika, ali pa s prizivom na drugega sodnika. Dokazati mora, da so s sodbo njegove pravice v istini kršene ali da je njih prikrajšanje neizogibno, čim se sodba izvrši (cc. 1898—1901).

§ 206.

Pravomočnost (res judicata) in izvršba (executio sententiae).

I. Pravomočnost nastopi, kadar sta izšli v isti zadevi dve enaki sodbi, dalje če je pretekel prizivni rok pred sodnikom prve ali druge instance brezuspešno. V zadevah, v kojih priziv ni dopusten, postane sodba takoj pravomočna. Sodbe v pravdah de statu personarum pa sploh ne postanejo pravomočne, ampak ima enaka rešitev v dveh instancah samo za posledico, da se proces ne sme obnoviti razun iz novih tehtnih razlogov ali na podlagi novih dokumentov. Pravomočna sodba je za stranke obvezna, sprečuje ponovitev zadeve pred sodiščem, ter se ne more več izpodbijati, ker velja za pravilno rešitev (praesumptione juris et de jure habetur vera et justa). Proti sodbam, proti katerim je redno pravno sredstvo priziva ali pritožbe ničnosti nemogoče, je dovoljeno izredno pravno sredstvo upostavitve v prejšnji stan tekom štirih let, ako je njihova krivičnost očitna. Krivičnost pa mora biti razvidna ali: 1. iz dokumentov, ki so se naknadno izkazali kot potvorjeni ali iz dokumentov, ki so se šele pozneje našli in iz katerih neoporečno izhaja, da bi bili imeli v posledku nasprotno sodbo, ali pa 2. iz odkrite goljufije druge stranke ali končno 3. iz očitne prekršitve zakona. V primeru pod 3. dovoli vpostavitev v prejšnji stan prizivni sodnik, drugače sodnik I. instance (cc. 1902—1906).

II. Izvršba je v obče mogoča šele po pravomočnosti sodbe, poprej je dopustna samo začasno radi preživnine ali iz druge nujne potrebe, ako je po varščini ali na drug način preskrbljeno, da nasprotna stranka ne bo trpela škode, če se izvršba pozneje prekliče. Za uvedbo izvršbe je potreben odlok sodnika, da je sodba izvršna. Ta izrek se sme v danih primerih (kjer je priziv izključen) uvrstiti že v sodbo samo, drugače se izda posebno. Izvršbo odredi ordinarij sodišča prve instance, pri religiozih pa predstojnik, ki je izdal sodbo zadnje instance. Prisojene nepremične stvari so upravičencu takoj izročiti, za osebne obveznosti pa (plačila itd.) je dolžniku določiti štirimesečen rok. Izvršba naj se izvaja tako, da ima obvezanec čim najmanj škode. Kar rabi za življenje in obstanek, se mu ne sme odvzeti. Kleriku mora ostati toliko, da se lahko stanu primerno vzdržuje. Kazni in cenzur naj se izvršilni sodnik poslužuje le ob potrebi in stopnjema (cc. 1917—1924).

§ 207.

Pravdni stroški in pravica ubogih (Expensae judiciales, gratuitum patrocinium).

V spornih zadevah sodnik lahko obsodi stranke na plačilo stroškov. Stroški nastanejo ali iz poslovanja sodišča (komisije, pričnine, pristojbine zvedencev, tolmačev, pisarniške potrebščine, prevodi, prepisi, legalizacije) ali vsled zastopstva strank po prokuratorjih ali odvetnikih. Provincialni zbori ali pa škofje na svojih konferencah naj določijo tarif in pravila za odmero stroškov. Sodnik sme od strank zahtevati, da založe že vnaprej primerno vsoto za kritje stroškov. Navadno ima stranka, ki v pravdi podleže, povrniti zmagovalcu sodne stroške, ki so nastali v glavni ali incidenčni pravdi. Če sta tožeča in tožena stranka deloma uspeli, deloma podlegli, ali če je tekla pravda med sorodniki ali svaki, dalje, če je šlo za važno in zelo težko prašanje, končno iz vsakega drugega pravičnega in tehtnega razloga sme sodnik po svojem prevdarku stroške med strankami popolnoma ali deloma pobotati. Toda unesti mora ta odlok v sodbeni izrek.

Solidarni obvezanci se morajo obsoditi tudi na povračilo stroškov solidarno, drugače zadene vsakega sospornika samo na njega odpadajoči del.

Proti izreku o stroških ni dovoljen poseben priziv, pač pa opozoritev (oppositio) na prvega sodnika tekom desetih dni, ki potem odločbo lahko spremeni in postavke zniža. Priziv proti sodbi v obče vključuje tudi priziv proti izreku o stroških (cc. 1908—1913).

Ubožne stranke smejo zahtevati, da se jim sodni stroški popolnoma ali vsaj deloma spregledajo in da se jim postavi brezplačen zastopnik v pravdi. Stranka mora za pravico ubogih

prositi pismeno in priložiti dokumente, iz katerih so razvideti njen položaj in njene imovinske razmere. Podeljena pravica ubogih se lahko naknadno opozove, ako se kasneje tekom pravde izkaže, da pogoji niso dani. Brezplačno zastopstvo ubogih strank je praviloma poveriti odvetnikom (cc. 1914—1916).

§ 208.

Poravnava in razsodna pogodba (De transactione et de compromisso in arbitros).

I. Ker je želeti, da se po možnosti preprečijo spori med verniki, naj sodnik v vsakem primeru skuša doseči mirno poravnavo bodisi že pred razpravo, bodisi tekom postopanja. Ta naloga se lahko poveri tudi sinodalnim sodnikom.

Pri poravnavah naj se uporabljajo predpisi civilnega prava, veljavnega v kraju, kjer se poravnava sklene. Poravnava je mogoča in dopustna samo v zadevah čisto zasebnega značaja, izključena pa v vseh primerih, v katerih gre za kaznivo dejanje, za razvezo zakona, za nadarbinsko tvarino (materia beneficiaria) v sporu za pravni naslov do beneficija, ali za res spirituales v zvezi s spori o svetnih rečeh.

Uspeh zaključene poravnave se imenuje compositio ali concordia. Stroške trpi vsaka stranka na polovico, ako se dogovor izrecno ne glasi drugače (cc. 1925—1928).

II. Stranke se lahko dogovore, da naj se spor razsodi po eni ali več osebah v skladu s pravnimi predpisi (ad normam juris), ali kakor se njim zdi pravično in prav (de bono et aequo). V prvem primeru se imenujejo določene osebe arbitri, razsodniki, v drugem arbitratores, razsodniki zaupniki.

Kjer je nedopustna poravnava, je nedopustno tudi razsodišče. Laiki ne morejo biti razsodniki v cerkvenih zadevah, religiozi smejo posel razsodnikov prevzeti samo s pristankom predstojnika (cc. 1929—1932).

III. Poglavje.

Posebne vrste postopanja.

§ 209.

Kazenski proces.

Pod kazensko sodstvo spadajo javni delikti. Kazen se izreče šele po dovršenem kazenskem postopanju. Pokore, remedia poenalia, izobčenje, suspenzija in interdikt se smejo naložiti, ako je zločin očit, tudi potom povelja (praeceptum).

Pravico do obtožbe ima samo javni obtožitelj (promotor justitiae), vsak drugi vernik pa sme vložiti ali pri sodišču ali pri obtožitelju ali tudi pri župniku ovadbo v svrho, da si pribori zadoščenje ali povračilo škode ali da se popravi kako zlo. Splošna zavezanost do ovadbe obstoja v vseh primerih, kjer je v nevarnosti vera ali kjer grozi drugo javno zlo.

Kdor napravi ovadbo, mora v njej obtožitelju navesti dokaze za izvršeni zločin.

Načelo javne obtožbe velja tudi za žalitve in obrekovanja (in causa injuriarum aut diffamationis). Toda v teh primerih je potrebna poprejšnja ovadba užaljene stranke. Če gre pa za težke žalitve proti kleriku ali religiozu v častnem položaju, ali za žalitve, ki jih je izrekel klerik ali religioz, se lahko obtožba vloži tudi uradoma (cc. 1933—1938).

Ako zločin ni javno znan ali popolnoma očit, ako se je zanj izvedelo samo po govoricah ali vsled vložene ovadbe ali vsled splošne, po ordinariju ukrenjene preiskave, je vedno treba provesti najprej posebno p r e i s k a v o (inquisitio specialis), omejeno na to, da se dožene, ali obstoja sum in na kaj se opira. Ta preiskava se poveri praviloma enemu izmed sinodalnih sodnikov in sicer za vsak primer posebej. Na ovadbe očitih sovražnikov, dalje nizkotnih in nevrednih ljudi, na ovadbe brez dokazil in brez podpisa se ni ozirati. Inkvizitor in priče, ki jih ta pod prisego zasliši, morajo varovati strogo tajnost.

Po izvršeni preiskavi se postopanje po ordinariju ali ustavi, ali se osumljenca primerno nadzoruje in posvari ali pa se ga, eventualno po dopolnitvi preiskave, pozove na odgovor (cc. 1939 do 1946).

Ako osumljenec zločin prizna, se proti njemu, izvzemši v c. 1948 naštete primere, ne uvede formalno pravdno postopanje, ampak ordinarij izreci nad njim sodniško grajo (correptio judicialis).

Sodniška graja se more izreči proti istemu delinkventu samo dvakrat, ako se ogreši v tretje, se proizvede proti njemu redno kazensko postopanje. Korepcija obstoja v primernih opominih, s katerimi naj bodo zvezana poboljševalna sredstva, kakor pokore in dobra dela, da se z njimi izravnata užaljena pravica in povzročeno pohujšanje (cc. 1947—1953).

Ako korepcija ni uporabljiva, ali če jo je osumljenec odklonil, se spisi izroče javnemu tožitelju, da spiše obtožnico (libellus accusationis) in jo vloži pri sodišču. V težjih primerih se obtoženca lahko takoj suspendira od cerkvenih funkcij ali pa se mu nakaže posebno bivališče, kjer se ga drži pod nadzorstvom, da ne more izvajati kvarljivega vpliva na priče.

V vsem ostalem so merodajna obča določila o sodnem postopanju tudi v kazenskih pravdah (cc. 1954—1959).

§ 210.

Postopanje v zakonskih pravdah.

I. Cerkvena zakonska sodišča in njih pristojnost. Po c. 1960 spadajo vse zakonske zadeve krščenih pred cerkvena sodišča. Svetna oblast ne sme staviti cerkvenemu sodstvu nikakih krajevnih in stvarnih mej, pristojnost svetnih sodišč je od cerkve priznana samo glede civilnopravnih učinkov zakonske pogodbe (cc. 1016, 1961).

V pristojnost cerkvenih zakonskih sodišč spadajo spori a) o veljavnosti in pravnih učinkih zarok; b) o obstoju zakona; c) o razvezi in ločitvi soprogov.

O zakonskih zadevah državnih poglavarjev, njih otrok in zakonitih naslednikov razsoja ali papež sam ali v njegovem imenu kardinalska kongregacija, kurialno oblastvo ali komisija, ki jo papež v to določi (c. 1962).

Za razvezo neizvršenega zakona je pristojna kongregacija za zakramente, za zadeve, ki se tičejo pavlinskega privilegija, sv. oficij. Ako je bil v postopanju radi neveljavnosti zakona vsled telesne nezmožnosti donešen dokaz, da zakon ni bil izvršen, se morajo spisi poslati kongregaciji za zakramente (c. 1963 § 2).

V vseh drugih primerih je poklicani sodnik ordinarij kraja, kjer je bil zakon sklenjen in kjer ima toženi odnosno pri mešanih zakonih katoliški soprog svoje stalno ali prehodno domovališče (c. 1964). Ta podsodnost pa ni nujna in izključujoča, ampak le fakultativna, ker se sme vsak katolik s svojo zadevo obrniti tudi neposredno na papeža kot najvišjega sodnika. Nižji sodnik pa sme započeto pravdo, tudi če so se stranke obrnile na papeža, skončati, ako ni rimska stolica zadevo pozvala pred svoj forum (c. 1569 § 2).

Pravdo vodi ali sodnik poedinec ali pa se proces vrši pred kolegijem (senatom), obstoječim iz treh članov. Senat je predpisan za vse pravde, ki se tičejo zakonske vezi, v vseh drugih primerih zadošča en sam sodnik.

Važen posel je poverjen branitelju zakonske vezi (defensor vinculi), ki se mora postaviti v vseh pravdah radi ničnosti, neizvršenosti ali razveze zakona. Pravdna dejanja, pri katerih branitelj ni bil navzoč, so neveljavna (c. 1587 § 1).

Branitelj vezi mora biti duhoven. Ordinarij ga postavi ali za posamezen primer ali pa za vse primere hkrati, ki bi prišli pred sodišče. Ako je postavljen generalno in trajno, ostane v svoji funkciji tudi v dobi upraznjene škofove stolice. Novi ordinarij pa ga mora potrditi, ako ga misli obdržati (cc. 1588—1590).

Dolžnosti branitelja vezi so po c. 1968 sledeče:

1. On mora biti navzoč pri vseh važnih pravdnih činih, kakor pri zaslišanju strank, prič in izvedencev. Prašanja, ki jih

hoče staviti na podlagi spisov strankam ali pričam, mora izročiti sodniku pismeno in zapečateno. Sodnik jih mora pri zaslišanju odpreti in strankam ali pričam predložiti. Prašanja, ki se izkažejo med razpravo za potrebna, mora takoj predložiti sodniku, ni pa upravičen jih staviti sam.

2. Branitelj mora preizkusiti navedbe strank, uveljaviti vse potrebne prigovore in preiskati dokazne listine, ki so jih stranke predložile.

3. On mora vložiti pismene prigovore proti neveljavnosti zakona, skrbeti za dokaze za njegovo veljavnost in izvršitev ter sploh za vse podatke, ki govore za njegov obstoj.

Da more branitelj tem dolžnostim zadostiti, sme po zakonu (c. 1969):

1. vsak čas vpogledati sodne spise, tudi one, ki strankam še niso priobčeni, ter zahtevati podaljšanje sodniških rokov za dogotovitev spisov (ad scripta perficienda);

2. zahtevati, da se mu priobčijo vsa predložena dokazila, da se o njih izjavi;

3. zahtevati, da se privedejo nove priče ali ponovno zaslišijo prejšnje, tudi če je pravda že rešena ali sodba strankam priobčena;

4. zahtevati, da se vrše še nadaljnje razprave po njegovih predlogih, katero zahtevo pa sodišče z enoglasnim sklepom lahko odkloni.

Glede prizadetosti veljajo za branitelja ista določila kakor za sodnike in druge sodne organe. O njegovi odklonitvi odloči predsednik senata (c. 1614 § 3).

Druga in tretja instanca za sodbe v zakonskih zadevah so iste kakor v vseh drugih pravdah. V naši državi pa postopajo v onih pokrajinah, v katerih je zakonsko sodstvo od države poverjeno cerkvenim sodiščem, kot tretja instanca mesto Rote navadna diecezanska zakonska sodišča, ki so za vsako škofijo posebno določena.

II. Postopanje pred zakonskimi sodišči.

1. Redni ničnostni proces.

a) Postopek v prvi instanci. Če se izkaže, da obstoji proti cerkveno sklenjenemu zakonu razdiralen zadržek, naj se najprvo poskusi ga odpraviti, da postane zakon veljaven. Ako je spregled nedopusten ali če soproga ali eden izmed njiju dispenzo odklonita, se mora uvesti za ugotovitev veljavnosti ali neveljavnosti sodno postopanje.

Do tožbe upravičena sta soproga, če nista sama zadržek zakrivila, ter javni tožitelj v slučajih, v katerih gre za javne zadržke; druge osebe, neizvzemši najbližjih sorodnikov, nimajo tožbene legitimacije in smejo samo ničnost zakona javiti ordinariju ali promotorju.

Sodnik naj v vsakem slučaju, kjer to po zakonu ni izključeno, skuša zadevo nepravdno poravnati, tako pri nedostatku privolitve ali predpisane oblike ali ob zadržku, katerega spregled je mogoč. Ako stranke prizadevanja sodnika odklonijo, se mora pravda izvršiti.

Kot priče so pripuščeni tudi sorodniki in svaki v najbližjih kolenih (c. 1974). Soproga morata biti zaslišana ločeno pod prisego ali brez prisege. Sodno priznanje je v postopanju radi ničnosti zakona brez učinka, ker ne gre za zadevo proste dispozicije (c. 1751), ampak za zadevo javnega interesa. Pač pa je dopustna po predlogu promotorja ali branitelja dopolnilna prisega strank (c. 1830 § 3).

Branitelj vezi ima pravico do zadnje besede in sodba se sme izreči šele, kadar on izjavi, da nima nič več navajati ali prašati (c. 1984).

Tudi ko so dokazi že objavljeni, se smejo po zaslišanju nasprotne stranke, promotorja in defensorja pripustiti še nove in na novo zaslišati že prejšnje priče (cc. 1983, 1786).

b) Postopanje v prizivnih instancah je v bistvu enako onemu pred prvim sodiščem. Branitelj je zavezan, vložiti priziv proti sodbi, s katero se je izrekla ničnost zakona. Ako tudi prizivno sodišče izreče ničnost in se branitelj po svoji vesti ne čuti primoranega, predložiti zadevo še tretji instanci, je smatrati zakon razrešenim. Deset dni po dostavitvi sodbe se smejo stranke na novo poročiti (c. 1987).

Vsaka ničnostna sodba je zaznamiti v krstnih in poročnih knjigah.

Sodbe v zakonskih zadevah nikdar ne postanejo pravomočne. Postopanje je takoj obnoviti, čim pridejo novi dokazi za veljavnost zakona na dan. Ako se v tem postopanju ugotovi veljavnost zakona, se mora sodba dosledno izvesti in prejšnja zakonska skupnost upostaviti.

2. Skrajšano postopanje radi ničnosti zakona. V izvestnih primerih stopi na mesto rednega enostavnejše in krajše postopanje, ki je uporabljivo pri ničnosti zakona vsled razlike vere, višjega posvečenja, slovesne samostanske zaobljube, zakonske vezi, krvnega sorodstva, svaštva in duhovnega sorodstva. Če sledi iz avtentične listine, proti kateri ni mogoč prigovor, z gotovostjo, da je tak zadržek podan, in če je ravno tako gotovo, da ni bil spregledan, potem ordinarij lahko stranke pozove k sebi in ob sodelovanju branitelja kratkim potem proglasi zakon za ničen (c. 1990).

Branitelj mora proti sodbi vložiti priziv, če dvomi o istinitosti njene podlage. Spisi se predlože prizivnemu sodišču s pripombo, da gre za primer skrajšanega postopanja. Prizivno sodišče razsodi istotako v skrajšanem postopanju zgolj ob sodelo-

vanju branitelja. Ali potrdi odločbo ordinarija ali pa ukaže, da je uvesti redno postopanje pri sodišču I. instance (c. 1992).

3. Proces radi razveze zakona. Pravico tožiti imata samo soproga. Tožbeni razlog je ali telesna nespobnost ali druga okolnost. Vedno gre za dokaz, da zakon po telesnem združenju ni bil izvršen. Kot dokazila pridejo v poštev izpovedbe prič in telesni izvid. Značilen je dokaz po „sedmi roki" (septima manus), t. j. po pričah, ki imajo potrditi verodostojnost strank, ako ni drugače brezdvomno dokazano, da je zakon ostal neizvršen (c. 1975). Za dokaz po zvedencih vsebujejo cc. 1976 do 1982 posebne predpise.

Sodnik, ki uvede s papeževim dovoljenjem postopanje radi razveze neizvršenega zakona, ne sme sam izreči sodbe o dejstvu izvršitve ali neizvršitve in o razlogih za dispenzo, ampak mora vse spise s pismenim mnenjem škofa in branitelja poslati v Rim kongregaciji za zakramente (c. 1985).[4]

4. Ločitveni proces. Za trajne in začasne ločitve od mize in postelje ne obstojajo nikaki posebni predpisi in se rešujejo take tožbe navadno na ta način, da izda sodnik po zaslišanju strank in eventualnih prič svojo odločbo.

§ 211.

Ostale vrste posebnega postopanja.

Predpise glede odpustitve religiozov nahajamo v II. knjigi v cc. 647—672 (zg. § 111), določila o laizaciji majoristov in o pravdah radi ničnosti ordinacije (cc. 1993—1998) pa so bila že v § 59 omenjena. Proti klerikom, ki zanemarjajo dolžnost do rezidence, ki so sumljivi konkubinatnega razmerja in proti župnikom, ki ne izpolnjujejo službenih poslov, se ne postopa po pravilih kazenskega procesa ampak po predpisih cc. 2168—2185 (c. 1933 § 2). Dalje je omeniti postopanje „in suspensione ex informata conscientia". Ordinarij ima pravico, da njemu podrejene klerike brez prejšnjega procesa, celo brez opomina popolnoma ali deloma suspendira iz razlogov, ki so mu znani, katerih pa ni treba v odloku navesti. Samo klavzula „Ex informata conscientia"

[4] O postopanju je izšel poseben pravilnik kongregacije za zakramente z dne 7. maja 1923, A. A. S. XV, 389 ss. V cap. I. n. 4 je rečeno, da smejo stranke v toku ničnostne pravde, v kateri se je pojavil upravičen dvom o izvršenosti zakona, poslati papežu prošnjo za dispenzo a matrimonio rato non consummato. Sodnik sicer potrebuje za poizvedbe v tej smeri pooblastila od imenovane kongregacije, a dotlej, da te iz Rima dospejo, mu je dovoljeno dokaze zbirati „vi hujus praescriptionis seu ex delegatione a jure." N. Hilling opozarja v A. f. k. K. R. zv. 103 (1923), 130 ss. na ta edini primer delegationis a jure, ki je sicer Cod. j. c. ne pozna. Prim. U. Stutz, Der Geist d. Cod. j. c. 1918, 269 ss.

se mora v odloku izrecno nahajati. To postopanje je na mestu pri tajnih in onih javnih deliktih, ki se ne morejo v rednem sodnem postopanju dokazati, bodisi, ker ni potrebnih prič, bodisi, da obstojajo druge ovire, med katere šteje tudi nevarnost velikega pohujšanja (cc. 2186—2194).

Disciplinarno-administrativnega značaja so predpisi cc. 2147 do 2167, ki se tičejo odstranitve neodstavljivih župnikov iz njihovih župnij ter njih premestitve v druge župnije. Premestitev neodstavljivega župnika je proti njegovi volji mogoča samo na podlagi izvedenega postopanja. Edino pravno sredstvo v teh vrstah postopanja je rekurz na rimsko stolico.

Ves drugi del četrte knjige je posvečen postopanju, ki ga je izvesti pred vsako beatifikacijo in kanonizacijo (proglašenje blaženim odnosno svetnikom). Beatifikacije in kanonizacije so izključno pridržane rimski stolici (cc. 1999—2141).

Peti oddelek.

Cerkveno kazensko pravo.

I. Poglavje.

Kaznovalna oblast cerkve in kazniva dejanja v splošnem.

§ 212.

Kaznovalna oblast cerkve.[5]

I. Pojem in svrha cerkvenih kazni.

Kaznovalna oblast je pravica do kaznovanja in pomeni uporabljanje sile proti onim, ki se ne pokore pravnemu redu. Izsili se od upornikov ponašanje, ki odgovarja zakonom.

Cerkev ima napram svojim članom v prvi vrsti vzgojevalno oblast ter se pri tem poslužuje tudi prisilnih sredstev in kazni. A njej pristoja istotako kaznovalna oblast v pravem smislu, t. j. kazenskosodna oblast.

Dasi sta vzgojevalna in kaznovalna oblast pojmovno druga od druge različni, se vendar v marsikaterem oziru dopolnjujeta in se strogo ločiti ne data. Le iz načina uporabljanja spoznamo kaznovalno oblast natančno, ker jo sme izvajati vedno samo sodni organ v zakonito predpisanem postopanju, t. j. kazenskem pro-

---

[5] Prim. k sledečemu: E. Eichmann, Das Strafrecht des Cod. j. c., 1920. I. Sole, De delictis et poenis, 1920. I. Chelodi, Jus poenale, 1920. Haring, §§ 236 ss. Pöschl, K. R.[2], 321 ss. Za dobo pred kodeksom osobito Hinschius, K. R. IV, §§ 243 ss, V, §§ 261 ss, VI, §§ 350 ss.

cesu. Kazensko sodstvo je nastalo šele polagoma iz cerkvene discipline in tvori še danes samo posebno panogo splošne cerkvene vodstvene oblasti.

Vsebina kaznovalne oblasti je zasledovanje in kaznovanje zločinskih krivic.

Namen cerkvenega kazenskega prava nikakor ni enostranski. Zasledovanje zločincev in izvrševanje kazni se vrši naravno v zaščito kršenega pravnega reda, toda ne v smislu kake absolutne kazenskopravne, n. pr. povračilne teorije, tudi ne v smislu generalne ali specialne prevencije (odvračanje skupnosti ali posameznega zločinca od nadaljnjih kaznivih dejanj), istotako ne služi kazen zgolj poboljšanju zločinca, ampak dosežejo naj se s kaznijo vsi označeni nameni (združitvena teorija).

Gotovo pa se sme iz narave cerkvenih kazni in splošnega cilja, ki ga cerkev zasleduje, sklepati, da je prvi in glavni namen kazni p o b o l j š a n j e.

II. R a z v o j c e r k v e n e g a k a z e n s k e g a p r a v a.

Izhodišče razvoju tvorijo besede Gospodove v Matevževem evangeliju 18. pogl. 15.—18. vrsta.[6] Že v apostolski dobi se omenja izobčenje hudodelcev iz krščanske skupnosti. Izobčenje je bilo trajno. Ako se je grešnik poboljšal, se je mogel zopet sprejeti (2. Kor. 2, 7, 8).

V poapostolski dobi so tipični zločini umor, nečistost, odpad od krščanstva. Kazen zanje je trajno izobčenje. Večja strogost se je uporabljala napram zločincem - povratnikom, kateri se sploh niso smeli več sprejeti nazaj. Ponovni sprejem (kjer je bil sploh dopusten) se je izvrševal stopnjema. Spokorniki so se ločili v flentes, audientes, genuflectentes, consistentes.

Proti klerikom je prišla v 3. stoletju tudi izguba službe z degradacijo v rabo: degradirani je izgubil vse pravice iz posvečenja in prejšnjega službenega položaja. Bil je popolnoma razčinjen. Kazen je izrekel in izvršil škof.

Ko je postalo krščanstvo državna vera, je obveljalo tudi za cerkev načelo rimskega prava, da so kaznive samo take kršitve zakona, ki so vidne na zunaj, da torej zgolj miselni greh ni podvržen kazni (ampak pokori in foro interno). Kazniva dejanja niso bila kanonsko določena: v sinodalnih sklepih 4. in 5. stoletja se naštevajo kot zločini sosebno umor, odpad od vere, nečistost (prešestvo), simonija itd. Kazni sta izobčenje iz cerkvene skupnosti ali pa izključenje od udeležbe pri obhajilu za manjše pregreške. Tudi začetki disciplinarnega kazenskega prava proti kle-

[6] Ako pa greši zoper tebe tvoj brat, pojdi in posvari ga med seboj in njim samim! Ako te posluša, si pridobil svojega brata. Ako pa te ne posluša, vzemi seboj še enega ali dva, da ostane vsa reč v ustih dveh ali treh prič. Ako pa jih ne posluša, povej cerkvi. Če pa cerkve ne posluša, naj ti bo kakor pogan in cestninar.

rikom spadajo že v 5. stoletje (depositio, odvzetje službe brez izključitve iz stanu klerikov, pri škofih prepoved občevanja s soškofi). Kazni latae sententiae, ki nastopijo takoj, ko je zločin izvršen, ta doba še ne pozna.

Kaznovalno oblast je izvrševal škof; tudi proti umrlim je bilo mogoče kazensko postopati (prepoved, da se za umrlega moli, izbris njegovega imena iz krščanskih imenikov); škofe je sodila provincialna sinoda.

V prvem srednjem veku se je krog cerkvenih kazni zelo razširil, uporabljale so se tudi kazni čisto svetnega značaja, batinanje pri rôbih in osebah nizkega stanu, prognanstvo, konfiskacija imetja, odvzetje svetnih služb, proti klerikom izključenje iz duhovskega stanu, degradacija na nižji red posvečenja, odtegnenje službenih prejemkov, prognanstvo, internacija v samostanu, tudi telesno kaznovanje. Glede kazni izobčenja (excommunicatio) je pripomniti: V germanskih državah je bil veliki cerkveni ban (der grosse Kirchenbann) po vsebini istoveten s slovesnim anatemom (svečano proglašeno izobčenje). Ekskomunikacija se je pretvorila vsled načela „semel christianus semper christianus" v poboljševalno kazen (censura). Njena vsebina ni več izobčenje iz cerkvene skupnosti, ampak samo izključenje od udejstvovanja članskih pravic.

V 6. stoletju se je uvedla najprej za klerike, kasneje tudi za laike prisilna pokora (Zwangsbusse), ki je grešniku omogočala, da je ušel strožji kazni degradacije ali izobčenja. Na ta način je dobila prisilna pokora značaj samostojne kazni. Kot sredstvi, da se je grešnika prisililo prevzeti pokoro, ste služili izobčenje ali izvršba po državnih organih. Javna pokora je bila za izobčene laike sredstvo za njihovo rekonciliacijo, dasi je bila rekonciliacija mogoča tudi ob zasebni pokori (post, molitve, milodari, dajatve v denarju itd.). Od 11. stoletja dalje so se javne pokore proti izvestnim storitvam ali dajatvam že v naprej odpuščale. Odpustki so napravili tej kazni konec.

Zelo razširilo se je začetkom srednjega veka število kaznivih dejanj. Tudi oni, ki je občeval s slovesno izobčeno osebo, je zapadel javnemu prokletstvu. Šele polagoma se je ta kazen omilila.

Papež Nikolaj I. je l. 867 (cc. 15, 16, C. 2, q. 1) izrekel in proglasil pravno načelo: „manifesta accusatione non indigent", očita hudodelstva se morajo zasledovati uradoma, načelo, ki so ga končno prevzele vse zapadne države. Tudi sinodalno sodstvo škofov, pri katerem so morale zaprisežene priče škofu naznaniti vse pregreške v župniji, kojih so se okrivili kleriki ali laiki, je usmerjeno v smislu oficialnega načela. Kdor se vabilu ni odzval ali je naloženo mu pokoro odklonil, je zapadel izobčenju ter so ga izročili svetni oblasti v zasledovanje.

Božji mir, treuga Dei, je stal tudi pod cerkveno kazensko zaščito (cc. 23, 25, C. 24, q. 3. c. 2, X, 1, 34).

Popolni razvoj je doživelo kanonsko kazensko pravo v poznem srednjem veku za časa papeškega svetovnega vladarstva. Od cerkvenih zborov ali od papežev samih izdana določila o cerkvenih zločinih in kaznih se nahajajo vedno v peti knjigi avtentičnih in zasebnih zbirk. Obseg cerkvenega kazenskega sodstva je skoraj neomejen, kajti veljal je izrek papeža Inocenca III. (c. 13, X, 2, 1) „Ad officium nostrum spectat de quocumque mortali peccato corripere quemlibet christianum".

Cerkveni zločin (delictum, crimen) je po klasičnem kanonskem pravu samo na zunaj vidna in po krivdi izvršena kršitev cerkvenega zakona, katera se ali že po zakonu samem kaznuje ali pa jo sme kaznovati pristojni cerkveni predstojnik. Tudi korporacije in mesta lahko zapadejo krivdi in kazni. Pri presoji zločina ni bil toliko merodajen zunanji uspevek dejanja kakor volja, hudobni naklep zločinca. Oblike krivde so: dolus, hudobni naklep (umišljaj) in culpa, malomarnost (nehat). Krivdo izključujoče okolnosti: silobran (Notwehr), stiska (Notstand), ukaz predstojnika in fizična sila. A niti klasično kanonsko pravo ne loči ostro dovršenega in poskušenega zločina, splošnega določila o kaznivosti poskusa Corp. j. c. nima (sedaj cc. 2212, 2213, 2233).

Poleg prejšnjih kazni je stopil v tej dobi še interdikt z različnimi vrstami in stopnjami (interdictum personale, locale, ambulatorium), a rabile so se v velikem obsegu tudi svetne kazni. Kot najtežja disciplinarna kazen proti klerikom se je poleg cele vrste ložjih kazni uvedla na novo degradatio. Število kazni in cenzur, ki so nastopile ipso facto, t. j. z dejanjem samim (poenae et censurae latae sententiae), se je silno pomnožilo in na gotove dneve, navadno na Veliki četrtek (Coena domini), se je generalno izreklo izobčenje nad vsemi, ki so se ali ki bi se okrivili izvestnih kaznivih dejanj.

Poenae vindicativae so končale s pomiloščenjem, cenzure šele z odvezo, do katere pa je imel poboljšani grešnik pravico. Za določene primere so si odvezo pridržali papež in škofje (censurae reservatae). Kaznovalno oblast so izvrševali izključno papeži in škofje, le sinodalno sodstvo (Send) je ostalo v rokah arhidiakonov.

Zastaranja zločinov srednjeveško cerkveno kazensko pravo ni poznalo.

Kanonsko kazensko pravo je imelo odločilen vpliv na svetno kazensko pravo, ki je prevzelo sosebno njegova načela o enakosti vseh ljudi pred zakonom, o javnem značaju zločinov in kazni, njegov nauk o krivdi, o važnosti in merodajnosti hudobnega naklepa zločinčevega, napram kateremu je zunanji uspevek manjšega pomena, ravno tako nauk o pretežno poboljševalni

svrhi kazni, dočim je germansko pravo v prvi vrsti povdarjalo povračevalno načelo.

V novem veku se srednjeveško kazensko pravo ni bistveno spremenilo. V doktrini so se ostreje ločile kazni v pravem smislu (poenae vindicativae), ki imajo v prvi vrsti povračevalni in zadostitveni namen, od cenzur (poenae medicinales), poboljševalnih kazni. Namesto bule Coena Domini, ki je bila od l. 1770 vsled odpora držav proti njej prepovedana, je izdal l. 1869 papež Pij IX. novo bulo „Apostolicae Sedis" o cenzurah, ki je po kodeksu zgubila veljavo.

Čim bolj se je država zavedala svoje naloge na kazensko-pravnem polju, tem bolj se je dejanski zoževalo cerkveno kazensko sodstvo, ki je danes v naših krajih omejeno na čisto cerkvene delikte. Sredstvo, s katerim se je uspešno izpodrivalo cerkveno kazensko sodstvo, je bil recursus ab abusu. Že doba prosvitljenega absolutizma je odpravila privilegirano podsodnost klerikov. Kazni svetnega značaja so prišle pri cerkvenih sodiščih iz rabe. Kodeks pozna le še denarne globe in omejitve glede bivališča klerikov. Novo cerkveno kazensko pravo se je skoraj popolnoma očistilo prejšnjih svetnih primesi, tudi ono nosi jasne znake spiritualizacije na sebi.

Iz modernega kazenskega prava je prevzelo cerkveno kazensko pravo sistem, določila o poskusu, o zastaranju kazni, o pogojnem pomiloščenju ter o očuvalni svrhi kazni.

§ 213.

O kaznivih dejanjih v obče.

I. Pojem zločina. Zločin (delictum) je po c. 2195 na zunaj vidna, moralno prištevna kršitev zakona, za katero je zagrožena kazen. Bistvena je kršitev zakona, božjega ali cerkvenega, ki stoji pod sankcijo kazni. Nullum crimen, nulla poena sine lege poenali. Kršitev je povzročena ali po dejanju, ali po opustitvi.

Ni vsaka kršitev zakona zločin v smislu kazenskega prava. Zločinske krivice ali zločine imenujemo samo težke kršitve pravnega in socialnega reda, izhajajoče iz hudobnega ali trdovratnega mišljenja ali neodpustljive malomarnosti, ki jih zasledujejo in kaznujejo nositelji javne oblasti v občestvu.

Poleg zločinskih krivic pozna vsako pravo še celo vrsto drugih krivic, ki se ne zasledujejo kazensko, ampak imajo za storilca druge kvarne posledice (ničnost opravila, obvezo na odškodnino i. p.). Te krivice se označujejo s skupnim imenom civilne ali zasebne krivice. Bistveno za vsako zločinsko krivico je hudobno mišljenje in škodljivost ali občа nevarnost storilca za socialno življenje v družbi. V svetnem pravu so ločiti od zlo-

činskih krivic navadne kršitve policijskega reda (policijski prestopki), ki se sicer tudi kaznujejo, a ne kot zločini, ampak kot proste protirednosti.

V cerkvenem pravu je meja med navadnimi protirednostmi in zločinskimi krivicami nejasna. Le kršitve določil, ki jim manjka moment greha (leges mere poenales), bi morda spadale pod prve.

II. Svojstva zločinske krivice. 1. Pri vsakem zločincu pride v poštev zunanji ali objektivni ter notranji ali subjektivni dejanski stan. Prvi se tiče dejanja zločinca in uspevka, ki ga je imelo na zunaj, drugi pa notranjega mišljenja, duševnega stanja storilčevega, t. j. njegove krivde. Za vsak zločin sta potrebna kaznivo dejanje in krivda storilčeva.

Kakovost zločina (qualitas delicti) je presojati po predmetu pravnega določila (desumenda est ex objecto legis), njegova teža (quantitas) pa po važnosti kršene norme (ex diversa gravitate legis laesae), po nastali škodi ter po večji ali manjši prištevnosti (ex majore minorevè imputabilitate, c. 2196). Razlike med hudodelstvi, pregreški in prestopki cerkveno kazensko pravo ne pozna.

2. Objektivni dejanski stan je dejanje storilčevo kot viden pojav v zunanjem svetu, iz katerega po vzročni zvezi zločinski uspevek ali v istini nastopi ali pa bi po zamislu in pričakovanju storilčevem vsaj moral nastopiti (poskus).

Še važnejše kakor zunanji uspevek je notranje mišljenje storilca.

3. Subjektivni dejanski stan, prištevnost in krivda. Isti zunanji dejanski stan (uspevek) lahko izvira iz zelo različne volje in mišljenja; samo ako sta volja in mišljenje storilca protipravna in za občestvo škodljiva, postane njegovo dejanje zločin.

Zločinsko mišljenje, pri katerem pridejo v poštev misli in volja, izvira ali iz hudobnega naklepa (dolus), ako je zločinec določen zločinski uspevek naravnost hotel, nameraval, ali pa izvira iz malomarnosti (culpa), ako je storilec zločinsko zanemaril brižnost, ki jo je vsak dolžan uporabljati in je objektivno kaznivi uspevek vsled njegove brezbrižnosti nastopil. Mišljenje mora biti vedno v nasprotju z zakonom. Dovoljeno ali ukazano dejanje ni nikdar kaznivo (usmrtitev zločinca po rablju, sovražnika na bojnem polju). Ni pa vedno potrebno, da si je storilec protizakonitosti dejanja svest.

V cerkvenem zakoniku se ti pojmi strogo ločijo ter so natančno opredeljeni. Prištevnost zločina (imputabilitas delicti) izhaja iz zločinske krivde, ki je ali dolus ali culpa (delinquentis). Culpa je dvojne vrste ter obstoji ali v malomarnem nepoznanju kršenega zakona (ignorantia legis violatae), t. j. v prištevnem nepoznanju protizakonitosti storilčevega ravnanja, ali pa v za-

nemarjanju dolžne opreznosti, vestnosti in brige (omissio debitae diligentiae) pri ravnanju, ki je povzročilo protizakoniti uspevek. Vse okolnosti, ki pomnožujejo, zmanjšujejo ali izključujejo krivdo, dolus ali culpa, imajo isti učinek tudi glede prištevnosti. Zato govori zakonik o krivdopomnožujočih, zmanjšujočih in izključujočih okolnostih (cc. 2199—2209).

H u d o b n i n a k l e p (umišljaj, dolus) je dobro premišljeni namen, kršiti zakon (deliberata voluntas violandi legem). Glede vsake zunanje kršitve zakona se za pravno območje dotlej, da se nasprotno ne dokaže, domneva, da je učinjena iz hudobnega naklepa (Posita externa legis violatione, dolus in foro externo praesumitur, donec contrarium probetur). Dolus pa izključujeta nedostatek potrebne razsodnosti ali pa nedostatek svobodne volje (eique, scil. dolo, opponitur ex parte intellectus defectus cognitionis et ex parte voluntatis defectus libertatis, c. 2200).

M a l o m a r n o s t (culpa). Ob nepoznanju zakona se prišteva kaznivo dejanje le tedaj, če je bilo nepoznanje neopravičljivo (culpabilis). Ako je bila ignorantia legis inculpabilis, je prištevnost izključena. Pri neopravičljivi ignoranci se krivda zmanjšuje po stopnji neopravičljivosti (imputabilitas minuitur plus minusve pro ignorantiae ipsius culpabilitate). Nepoznanje kazni prištevnosti ne izključuje, a jo nekoliko zmanjšuje (aliquantum minuit). To, kar velja glede nepoznanja zakona, velja tudi glede neupoštevanja zakonitih predpisov (inadvertentia) in glede zmote (c. 2202). Vsi ti primeri se v teoriji navadno uvrščavajo pod skupni pojem kazenskopravne zmote.

Ako kdo zakon krši vsled zanemarjanja potrebne previdnosti, se prištevnost po prevdarku sodnika ob upoštevanju okolnosti primerno zmanjša. Ako kdo že v naprej vidi zločinski uspevek, ne da bi ga naravnost hotel, a ne ukrene v njegovo preprečenje tega, kar bi bil storil vsak marljiv človek (quivis diligens), potem se približuje malomarnost hudobnemu naklepu (culpa est proxima dolo, c. 2203). V kazenskopravni teoriji se naziva ta vrsta krivde d o l u s e v e n t u a l i s.

III. P o s e b n e o k o l n o s t i z a p r e s o j o k r i v d e.

1. R a z l o g i, k i p o v e č u j e j o, z m a n j š u j e j o a l i i z k l j u č u j e j o k r i v d o. Krivdo povečujejo prostovoljno in premišljeno razvneta in gojena strast (passio deliberate excitata et nutrita); drugače pa strast po svoji stopnji krivdo zmanjšuje. Ako je storilcu vzela vsako prevdarnost in voljo, izključuje tudi vsako krivdo (c. 2206). Krivdo otežujeta in prištevnost povečujeta višje dostojanstvo storilca ali napadenega ter zloraba avtoritete ali uradne oblasti pri kaznivem dejanju (c. 2207). Isto velja o povratku. Povratni zločinec je tisti, ki se je po obsodbi znova okrivil kaznivega dejanja enake vrste pod

podobnimi časovnimi in krajevnimi prilikami, tako da se lahko sklepa na njegovo trdovratno zločinsko mišljenje (c. 2208 § 1).

Nedoletnost zmanjšuje prištevnost tem bolj, čim bolj se bliža otroški dobi (infantia, c. 2204). Fizična sila (vis physica, absoluta), ki onemogoča vsako samostojno ravnanje (omnem adimit agendi facultatem), izključuje zločin. Psihična sila (vis compulsiva), povzročena po težkem strahu ali stiski (metus gravis, etiam relative tantum, necessitas, immo et grave incommodum), izvečine izključuje zločine, obstoječe v kršenju čisto cerkvenih zakonov (si agatur de legibus mere ecclesiasticis). Ako pa je dejanje v notranjosti slabo (actus intrinsece sit malus), ako je izraz zaničevanja vere in cerkvene avtoritete ali če je usmerjeno proti dušnemu blagru, se ob psihični sili prištevnost samo zmanjša. Silobran (causa legitimae tutelae contra injustum aggressorem) izključuje zločin, ako se niso prekoračile potrebne meje (si debitum servetur moderamen). Drugače se prištevnost samo zmanjša, pri čemur je upoštevati težo izzivanja (c. 2205).

Popolnoma nesposobne, izvršiti zločin (incapaces delicti) so osebe, ki ne morejo rabiti razuma (qui actu carent usu rationis). Trajno blazni (habitualiter amentes) za svoja dejanja niso odgovorni in blaznost se pri njih domneva tudi za časa svetlih trenotkov (quandoque lucida intervalla habeant tamen incapaces praesumuntur). Prostovoljna pijanost zmanjšuje prištevnost po svoji stopnji, ako ne izvira iz namena, da se izvrši zločin (napiti se korajže). Ako pa je popolna pijanost neprostovoljna (involuntaria), potem je prištevnost izključena, ob nepopolni pijanosti je samo zmanjšana. Enako je presojati vsako drugo mimoidočo umsko zmedenost. Slaboumnost prištevnost zgolj zmanjšuje, a je popolnoma ne izključuje (c. 2201).

2. Poskušen zločin (conatus delicti). Poskus so dejanja ali opustitve, ki po svoji naravi vodijo do zločinskega uspevka, ne da ta uspevek v danem slučaju v istini nastopi, bodisi, ker storilec ni vsega dovolj preračunil in prevdaril, bodisi, ker je ostal zločin radi nepopolnosti ali nesposobnosti sredstev nedovršen.

Izpodleteli zločin (delictum frustratum) je oni poskus, pri katerem je storilec vse izvršil, kar je za nameravani uspevek potrebno, a je uspevek iz drugega, izven storilčeve volje stoječega razloga izostal. Za poskus se šteje napeljevanje, ki ni imelo uspeha.

Poskus je prišteven in kazniv, toda manj kakor dovršen zločin in sicer sta prištevnost in kaznivost tem večja, čim bolj se poskus bliža dovršenemu zločinu (delictum consummatum). Izpodleteli zločin je težje kazniv kakor navadni poskus. Kdor prostovoljno odstopi od izvršitve že pričetega zločina, ostane brez kazni, ako iz poskusa še ni nastala kaka škoda ali pohuj-

šanje. Poskus, za kojega je določena v zakonu posebna kazen, je smatrati za poseben zločin (cc. 2212, 2213).

3. Konkurenca zločinov in zločincev.

a) Mogoče je, da se krši z istim dejanjem več zakonitih predpisov hkrati. V tem primeru govorimo o idealni konkurenci. Ako pa ista oseba zagreši več kaznivih dejanj, tedaj je podana realna konkurenca. V cerkvenem pravu velja načelo: toliko kazni kolikor zločinov (Ordinarie tot poenae quot delicta, c. 2224 § 1). b) Ako pri kakem zločinu sodeluje več oseb s svétom in dejanjem ali če more kak zločin že po njegovi naravi izvršiti samo večje število oseb, (n. pr. vstaja, punt), potem veljajo vsi sostorilci za enake sokrivce, ako ne izhaja iz okolnosti kaj drugega. Tudi napeljevalec in drugi udeležniki se smatrajo enako krivim z glavnim storilcem (delicti executor), ako bi se zločin brez njihove soudeležbe ne bil izvršil. Ako pa udeležba samo olajšuje izvršitev, a bi bilo do zločina prišlo tudi brez sodelovanja drugih, so sokrivci v nižji meri odgovorni.

Kdor svoje vplivanje v prilog izvršitvi zločina popolnoma ali deloma umakne, izključi ali pa zmanjša s tem svojo odgovornost. Kdor pospešuje zločin z zanemarjanjem uradnih dolžnosti, postane sokrivec v razmerju kršitve svoje obveznosti, da zločin prepreči.

Odobravanje zločina (delicti patrati laudatio), deležnost na dobičku iz njega (fructuum participatio), dajanje potuhe ali prikrivanje storilca (delinquentis occultatio vel receptio) in slične po izvršenem zločinu izkazane ugodnosti morejo tvoriti posebne delikte, ki so kaznivi, ako je v zakonu zanje določena kazen. Sokrivdo na zločinu pa vstvarjajo taka dejanja samo tedaj, ako so bila že pred izvršenim deliktom dogovorjena (c. 2209).

IV. Učinki zločinov. Iz zločina nastane zahteva cerkvene oblasti, da se krivec kaznuje. Z njim je vstvarjena podlaga 1. za kazensko obtožbo (actio poenalis), ki ima namen, da se storilca zasleduje, da se kazen izreče in doseže zadoščenje; 2. za civilno tožbo na povrnitev škode, ako je kdo vsled zločina gmotno oškodovan. Isti sodnik sme razsoditi v kazenski pravdi o obeh zahtevkih, ako se oškodovanec kazenskemu postopanju pridruži (c. 2210). Vsi sokrivci so solidarno odgovorni za škodo, dasi so od sodnika samo vsak na svoj del obsojeni. Obsodba pro rata se nanaša samo na medsebojno razmerje sokrivcev, ne velja pa napram oškodovani stranki (c. 2211).

V. Vrste zločinov. Važna je razlika med javnimi in tajnimi zločini. a) Delictum publicum je zločin, ki je postal že znan (jam divulgatum est) ali pa bo vsaj po vsej verjetnosti znan postal; b) delictum notorium notorietate juris je zločin, o katerem je že izšla pravomočna sodba ali katerega je zločinec pred sodnikom priznal; c) delictum

notorium notorietate facti pa je zločin, ki je javno znan in v takih okolnostih izvršen, da se po nikakih izgovorih in z nikakimi pravnimi pripomočki (nullo juris suffragio) ne da opravičiti; d) delictum occultum je zločin, ki je ostal ali materialno t. j. po dejanju, ali pa formalno t. j. po storilcu tajen (c. 2197). V prvem primeru zanj razen storilca (in njegovih zaupnikov) nihče ne ve; v drugem je ali zločinec neznan ali pa obstoja dvom radi krivde storilca.

Samo javni delikti tvorijo podlago in povod za sodno postopanje (c. 1933 § 1). Kršitve čisto cerkvenih zakonov (delicta mere ecclesiastica) sodi samo cerkev, ki pri tem po potrebi prosi za državno pomoč. Kršitve čisto svetnih zakonov (delicta mere civilia, n. pr. veleizdajo, upor, spionažo) sodijo svetna sodišča, ako ni storilec klerik. Zločine pa, s katerimi se krši tako cerkveni kakor državni zakon (delicta mixta, n. pr. krivo prisego, pregreške proti nravnosti itd.) sta poklicani soditi obe oblasti in je pri tem načeloma odločilna med njima prevencija.[7]

§ 214.

O kazni v splošnem.

I. Opredelba in vrste kazni. Kazen je odtegnitev kake dobrine po zakonitem oblastvu v poboljšanje zločinca in v zadoščenje za storjeni delikt (Poena ecclesiastica est privatio alicuius boni ad delinquentis correctionem et delicti punitionem a legitima auctoritate inflicta, c. 2215).

Kazni se dele:

1. v poboljševalne kazni ali cenzure;
2. povračevalne kazni (poenae vindicativae);
3. v opominjevalne kazni (remedia poenalia) in
4. pokore (poenitentiae, c. 2216).

Že iz te kratke označbe glavnih vrst kazni je natančno razviden poseben značaj cerkvenega kazenskega prava s svojim pretežno poboljševalnim in vzgojevalnim načelom in tesnim razmerjem med kaznovalno in vzgojevalno oblastjo.

Cenzure so kazni, s katerimi se odtegnejo zločinskemu in nepokornemu kristjanu kake duhovne dobrine (bona spiritualia vel spiritualibus adnexa) dotlej, da dobi odvezo. Odvezo dobi nepokornež, čim je njegova trdovratnost nehala (c. 2241 § 1).

Povračevalne kazni (poenae vindicativae) pa imajo namen, vstvariti za storjeni zločin zadoščenje (ad delicti expia-

[7] V naših krajih zasledujejo cerkvena sodišča po trajnem, tudi sedaj veljavnem običaju (c. 5) samo čisto cerkvene zločine, tako da se tudi privilegium fori klerikov omejuje nanje. Delicta mere civilia in mixta sodijo izključno državna sodišča. (Zgoraj, § 56, 2).

tionem tendunt). Popust teh kazni ni odvisen od poboljšanja zločinca (c. 2286). Edino poenae vindicativae so kazni v pravem pomenu.

Remedia poenalia imajo skoraj povsem vzgojevalen značaj. V to skupino spadajo a) posvarilo (monitio), ki se uporablja proti onemu, ki bi utegnil izvršiti zločin ali pa tudi proti onemu, kojega krivda se v preiskavi ni dala dokazati a je sum navzlic temu še opravičen: b) graja (correptio), ki se izreče onemu, ki s svojim ponašanjem vzbuja pohujšanje ali težko moti red. Posvarilo in graja se izrečeta ali javno ali tajno, ustmeno ali pismeno; javno grajo izreče lahko ob dokazanem zločinu tudi sodnik mesto kazni ali v poostritev kazni; c) povelje ali ukaz (praeceptum) z zagrozitvijo kazni se rabi proti onemu, pri katerem ste ostali prej navedeni sredstvi brez uspeha; d) nadzorstvo (vigilantia), ki se odreja v svrho preprečenja težkega zločina sosebno ob nevarnosti povratka, a prihaja tudi kot poostritev kazni v poštev (cc. 2306—2311).

Tudi pokore (poenitentiae), ki se naložé prisilno (torej izven spovednice, kjer jih sprejme grešnik prostovoljno), imajo kot kazni povsem vzgojevalen namen. Po c. 2312 se nalagajo pokore in foro externo v svrho, da se zločinec izogne kazni ali da dobi odvezo ali popust že naložene kazni (Poenitentiae in foro externo imponuntur, ut delinquens vel poenam effugiat, vel poenae contractae absolutionem aut dispensationem recipiat). Po modrem prevdarku ordinarij lahko dopolni posvarilo in grajo s penitencami. Glavne penitence so: molitve, božja pota in druga pobožna dela, posebni posti, milodari v nabožne svrhe in duhovne vaje v nabožnih zavodih ali samostanih.

Po c. 2217 so nadalje ločiti: a) določene in nedoločene kazni (poenae determinatae et indeterminatae). Razlika obstoja v tem, da so prve ali v zakonu ali v povelju točno navedene, druge pa prepuščene modremu prevdarku sodnika ali predstojnika. b) Izrečene in neizrečene kazni (poenae latae et ferendae sententiae). Glede prvih je v zakonu ali povelju določeno, da nastopijo ipso facto, čim je kaznivo dejanje izvršeno, druge mora izreči šele sodnik. c) Kazni po zakonu in po sodniku (poenae a jure et poenae ab homine). Prve so tiste, ki jih zakon sam določa, bodisi da jih obenem izreka ali da so izreči šele po sodniku (sive latae sive ferendae sententiae). Druge so kazni, ki jih izreče sodnik ali ki so zagrožene v posebnem povelju (per modum praecepti peculiaris). Na ta način je poena ferendae sententiae, ki je določena v zakonu, do sodnega izreka poena a jure, po sodnem izreku pa poena a jure et ab homine, toda velja vedno kot poena ab homine.

Cenzure se dele tudi še v pridržane in nepridržane (censurae reservatae, non reservatae). Pri prvih je odveza

pridržana višjemu predstojniku. Papežu pridržane cenzure so reservatae ali simpliciter ali speciali modo ali specialissimo modo (c. 2245). Po kakovosti rezervacije so tudi papeževa pooblastila za odvezo različna.

II. Zagrožanje in izrekanje kazni. Cerkev smatra kaznovanje svojih članov, ako so zagrešili kak zločin, kot naravno, od vsake svetne oblasti neodvisno pravico, pri čemur se sme posluževati tako duhovnih kakor svetnih sredstev. A v istem kánonu 2214 opominja kodeks vse predstojnike z besedami tridentinskega zbora, sess. XIII, de ref., c. 1, da so postavljeni ljudstvu kot pastirji, ne kot strahovalci, da nimajo narodov vladati ampak samo vzgajati in z njimi ravnati kot z otroci in brati. Zato naj poprej uporabijo vsa druga sredstva, naj se svoje kaznovalne oblasti poslužujejo samo v skrajni nujnosti in naj pri tem ne pozabijo, da je glavna svrha kazni, grešnike poboljšati in druge od greha odvračati.

Cerkveni predstojnik, ki ima zakonodajno oblast, ima tudi pravico izdajati povelja pod kazensko sankcijo, to se pravi, on sme za kršitev zapovedi, ki jo izda, zagroziti kazen. Kdor ima samo sodno oblast, sme pač izrekati v zakonu določene kazni, ne sme jih pa za druga dejanja na novo uvajati. Zakonodajni organi smejo tudi že obstoječe božje ali cerkvene zakone zaščititi po potrebi s kaznimi, ki jih sami določijo (cc. 2220, 2221).

Zakoniti predstojnik sme kaznovati tudi kršitev norme, ki nima kazenske sankcije, ako je to upravičeno vsled teže zločina ali vsled nastalega pohujšanja. Drugače pa velja pravilo, da je kazen dopustna samo, ako je zločinec dobil poprej posvarilo pod zapretitvijo kazni in je navzlic temu zakon kršil. Ako je zločin samo verjeten ali če je predpisana kazenska obtožba, predstojnik ne sme izreči kazni, pač pa lahko klerika od napredovanja izključi ali pa celo iz službe odstrani (c. 2222).

Ako se kazenska norma po poznejši normi spremeni, je presojati pod staro normo izvršen delikt po milejšem zakonu. Ako poznejši zakon kazen (za dotično dejanje) sploh odpravi, neha tudi že izrečena kazen izvzemši cenzure. Izrečena kazen ostane v veljavi, tudi če predstojnik zgubi jurisdikcijo nad kaznovano osebo (c. 2226).

Pri uporabljanju kazni se morajo upoštevati sledeča pravila:

Poena determinata se sme povečati (augere) samo, ako to zahtevajo izredne otežujoče okolnosti. Nedoločene kazni naj izreka sodnik po svojem prevdarku, določene pa po potrebi zmanjšuje, ako zakon to dopušča (si lex facultativis verbis utatur). Kjer je besedilo strogo (verbis praeceptivis), se mora kazen praviloma izreči, toda sodnikovi prevdarnosti in vesti je prepuščeno, da kazen a) odloži, ali b) spregleda, ako se je storilec poboljšal, ako je krivico popravil ali če je ali bo od svetne oblasti

dovolj kaznovan; ali da c) kazen zmanjša ali da ukrene mesto nje kak remedium poenale ali pa naloži storilcu pokoro. V obče je prepuščeno prevdarku predstojnikov, ali se naj z izrekom sodnika ugotovi poena latae sententiae ali ne. Samo ako to zahtevata prizadeta stranka ali javni blagor, se mora izdati deklaratorna sodba (c. 2223).

Dasi velja pri konkurenci zločinov obče načelo „tot poenae quot delicta", sme sodnik kazni tudi zmanjšati ali izreči samo najtežjo kazen, ki prihaja za dotična dejanja v poštev, ter jo po potrebi poostriti s pokorami ali dopolnili (remedia poenalia, c. 2224).

Kazen se izreče ali ugotovi v obliki razglašenja sodbe. Če pa gre za kršitev posebnega povelja (praeceptum particulare), se mora poprej zapretena kazen izreči pismeno ali pred dvema pričama, ter so obenem navesti za ta ukrep merodajni razlogi (c. 2225).

Cenzure naj se izrekajo samo po dobrem prevdarku, sosebno censurae latae sententiae. Dopustne so samo pri težkih zunanjih, s trdovratnostjo zvezanih zločinih. Trdovratnost je podana, ako storilec navzlic prejšnjim opominom ni odstopil od zločina ali če odklanja po izvršenem zločinu pokoro ter popravo škode in pohujšanja. Da li so ti pogoji podani, ima presoditi tisti, ki je pristojen za odvezo (c. 2242). Mogoče je izreči proti istemu storilcu več cenzur, celo iste vrste, ako je dotičnik zakrivil več zločinov bodisi z istim bodisi z različnimi dejanji, ali če je isto kaznivo dejanje ponavljal (c. 2244).

Nekatere cenzure a jure so pridržane ordinariju ali pa papežu. Izmed cenzur latae sententiae so smatrati pridržanim samo tiste, glede katerih je to v zakonu ali povelju (praeceptum) izrecno izraženo. Vsaka rezervacija se mora strogo tolmačiti. Sploh naj si predstojniki cenzure pridržujejo samo pri posebno težkih zločinih in ako to zahtevajo interesi čim prejšnje upostavitve cerkvene discipline (cc. 2245, 2246).

III. O osebi, ki jo zadene kazen (de subjecto coactivae potestati obnoxio). Kazen zadene vsakega, na kogar se nanaša kazenska norma ali posebno povelje. Glede nekaterih oseb pa veljajo izjeme. Papeža ne more nikdo kaznovati (c. 1556). Kazni sploh se na kardinale, in kazni suspenzije in interdikta latae sententiae se na škofe nanašajo samo, če so v zakonu ali povelju naravnost imenovani (si expresse nominentur). Vladarje, njih potomce in naslednike, kardinale, papeške poslanike in škofe sme kaznovati samo papež (cc. 2226 § 1, 2227). Pri kaznih latae sententiae vplivajo razlogi, ki drugače krivdo izključujejo ali zmanjšujejo, na odgovornost v izdatnejši meri. Merodajna so določila c. 2229.

Glede mladostnih zločincev veljajo sledeča načela: Nedorasli mladostniki so sploh prosti kazni latae senten-

tiae. Uporabljajo naj se proti njim bolj vzgojevalne kazni kakor pa cenzure in poenae vindicativae. Dorasli mladostniki, ki napeljejo v zločin nedorasle, ali so drugače z njimi pri kaznivem dejanju udeleženi, se kaznujejo po zakonu (c. 2230).

Pri konkurenci zločincev so presojati in kaznovati vsi pravi sokrivci (c. 2209 §§ 1—3) enako, tudi če zakon imenuje samo enega. Oddaljenejši soudeleženci pa so kaznovati po modrem prevdarku predstojnika (c. 2231).

Zločinca, ki se delikta zaveda, veže poena latae sententiae sive medicinalis sive vindicativa ipso facto in utroque foro. Vendar se mu pred deklaratorno sodbo ni treba po njej ravnati, ako bi ga upoštevanje kazni spravilo v slab glas (quoties eam servare sine infamia nequit). Sploh ne more od njega nihče zahtevati, da se in foro externo kazni drži, razun v slučaju, da je kaznivo dejanje obče znano (c. 2232).

IV. Odpuščanje kazni (Poenarum remissio). 1. Cenzure končajo, kadar dobi zločinec odvezo, povračevalne kazni pa, kadar se dovoli spregled (dispensatio), ali kadar so prestane (cc. 2248, 2289). Cenzure in poenae vindicativae sme odpustiti samo tisti, ki jih je izrekel ter njegov predstojnik, naslednik ali pa njih pooblaščenec. Kdor sme dovoljevati izjeme od zakona, sme odpuščati tudi s kršenjem zakona zvezane kazni. Sodnik pa službeno izrečene kazni, postavljene od predstojnika, ne more več odpustiti (c. 2236). Ordinarij je načeloma upravičen, odpuščati kazni latae sententiae, ki so v občem pravu določene in sicer tako pri javnih kakor pri tajnih pregreških. Izvzeti so pri javnih pregreških: a) primeri, radi katerih teče pravdno postopanje; b) izvzete so cenzure, ki so pridržane apostolski stolici; c) izvzete so kazni neusposobljenosti za cerkvene službe ali izgube volilnih pravic, kazen trajne suspenzije, pravne zloglasnosti (infamia juris), izgube patronatne pravice in papeškega privilegija ali milosti. V tajnih primerih pa je pravica ordinarija omejena samo po papežu speciali ali specialissimo modo pridržanih cenzurah. V nujnih slučajih so dane glede odpuščanja kazni ali njih izpolnjevanja celo spovednikom obsežne pravice (cc. 2237, 2254, 2290).

Izsiljeno odpuščenje je nično (c. 2238). Sicer se pa sme kazen odpustiti navzočemu ali odsotnemu, nepogojno ali pogojema, za zunanji ali samo za notranji forum, ustmeno ali pismeno. Zahteva, da se zločinec kaznuje, ugasne, kadar zastara kazenska tožba (cc. 2239, 2240, 1703).

2. Na odvezo od cenzure ima spokorjeni pravico. Toda ob potrebi se ob enem z odvezo lahko izreče poena vindicativa ali naloži pokora. Cenzura zopet stopi v veljavo, ako odvezani dolžnosti, ki mu je bila naložena sub poena reincidentiae, ne izpolni (c. 2248). Ako cenzura ne sprečuje prejemanja zakramentov, je odveza grehov brez odveze cenzure mo-

goča, v nasprotnem slučaju je treba grešnika najprej odvezati cenzure. Odveza cenzur naj se vrši v obliki, ki jo predpisujejo ritualne knjige (c. 2250). Odveza za pravno območje (pro foro externo) vsebuje tudi odvezo za območje vesti, ne pa obratno (c. 2251).

Ako je kdo prejel v smrtni nevarnosti odvezo vseh grehov in cenzur (c. 882) in je nato zopet ozdravel, mora naknadno sub poena reincidentiae prositi za odobrenje oni organ, ki je po zakonu za odvezo upravičen, ter njegove odredbe upoštevati (c. 2252).

Izven smrtne nevarnosti sme odvezati od nepridržanih cenzur vsak spovednik pri spovedi; in foro extrasacramentali pa vsak, ki ima nad krivcem jurisdikcijo za pravno območje. Od pridržanih cenzur ab homine odvezujejo organi, ki so cenzuro izrekli ali njih predstojniki ali pooblaščenci, od cenzur, pridržanih a jure, pa oni, ki so cenzuro postavili, dalje oni, katerim je cenzura v zakonu pridržana ter njih nasledniki, predstojniki in pooblaščenci. Od cenzure, pridržane škofu, sme odvezati svoje podložnike poljubni ordinarij, od cenzur, pridržanih rimski stolici, ali ta sama ali pa njeni pooblaščenci na podlagi generalnega (če je cenzura simpliciter reservata) ali pa specialnega ali najspecialnejšega pooblastila, če je cenzura speciali ali specialissimo modo reservata (c. 2253).

Za nujne primere je spovednikom dovoljeno odvezati od vseh kakorkoli pridržanih cenzur latae sententiae, katerih izpolnjevanje bi povzročilo težko spodtiko ali vzelo prizadetemu dober glas. Toda spovednik in spokornik naj se obrneta pismeno na poklicanega predstojnika za odobrenje in ako to v kakem izrednem primeru ne bi bilo mogoče, naj naloži spovednik primerno pokoro in drugo zadoščenje sub poena reincidentiae za slučaj nepokornosti (c. 2254).

II. Poglavje.

Poedine kazni in poedini zločini.

§ 215.

Poedine kazni.

I. Cenzure. Cenzure so: 1. izobčenje (excommunicatio), 2. interdikt, 3. suspenzija. Izobčenje se more izreči samo proti fizičnim osebam, in ako se ta kazen kdaj uporablja napram korporacijam, je smatrati z njo prizadetim samo osebe, ki so se zločina okrivile. Interdikt in suspenzija pa sta uporabljiva tudi napram pravnim osebam kot takim. Po izobčenju in inter-

diktu so lahko prizadeti kleriki in laiki, suspenzija se more izreči vedno samo proti klerikom. Izobčenje in suspenzija se nanašata vedno samo na osebe, interdikt se more glasiti tudi na poedine kraje ali pokrajine, dežele ali države. Izobčenje je v vsakem slučaju samo cenzura, interdikt in suspenzija sta lahko tudi poenae vindicativae, a v dvomu jih je smatrati za cenzuri (c. 2255).

Pojmi, kateri se v cerkvenem kazenskem pravu čestokrat ponavljajo, so v c. 2256 obrazloženi. Divina officia so funkcije posvečevalne oblasti, ki so po Kristovi ali cerkveni naredbi za bogoslužje določene in ki jih morejo vršiti samo kleriki. Pod pojem actus legitimi ecclesiastici pa spadajo: posli upravitelja cerkvene imovine, posli cerkvenih sodnih in pisarniških organov ter zastopnikov v cerkvenih pravdnih zadevah, posel botra pri krstu ali birmi, glasovanje pri cerkvenih volitvah ter izvajanje patronatnih pravic (c. 2256).

1. Izobčenje je cenzura, s katero se prizadeti izključi iz občestva vernikov s posledicami, ki jih določa zakon. Ekskomunikacija se zove tudi anatem, sosebno če je izrečena v slovesni, v obredni knjigi določeni obliki (c. 2257).

Izobčenci so ali excommunicati vitandi ali pa tolerati. Vitandus je samo tisti, nad katerim je izrekla anatem apostolska stolica, ga javno razglasila ter izrecno odredila, da se mora vsakdo obsojenega ogibati (vitari debere). Ipso jure vitandus pa je tisti, ki se spozabi nad osebo papeža (cc. 2258, 2343 § 1 n. 1).

Izobčenci nimajo pravice prisostvovati božji službi in se udeleževati zakramentov, smejo pa poslušati pridigo. Toda izobčenca, ki je toleratus, ni treba izgnati, ako svetim dejanjem samo pasivno prisostvuje; ako pa je vitandus, se mora po možnosti odstraniti ali pa se mora sveto dejanje prekiniti. Aktivna udeležba na blagrih cerkve je zabranjena vsakemu izobčencu (tudi ako je toleratus), katerega kazen je obče znana ali pa sodbeno izrečena. Izobčeni ne more prejeti nobenega zakramenta, po sodbi tudi ne zakramentala, cerkveni pogreb se mu mora odreči, ako je umrl brez znamenj kesa. Samo v slučajih sile sme izobčeni deliti zakramente. Ako je vitandus ali če je sodba že izrečena, mu je to dovoljeno zgolj v smrtni nevarnosti in pod pogojem, da ni navzoč drug sposoben delivec. Izobčenemu je zabranjeno, da vrši actus legitimos ecclesiasticos ali da opravlja cerkvene službene posle ali da vživa pravice poprej podeljenih privilegijev. Vsak čin jurisdikcije za zunanje ali notranje območje, izvršen po izobčencu, je nedovoljen in po izrečeni sodbi praviloma celo neveljaven (izjeme c. 2261 §§ 2 in 3). Izobčenemu se ne more podeliti ali poveriti nikako dostojanstvo, služba ali drug posel v cerkvi, niti se sme pripustiti k posvečevanju. Kadar je sodba izrečena, izgubi pre-

jemke in ako je vitandus tudi službo samo. Od občevanja z verniki je izključen samo excommunicatus vitandus. Najbližjih njegovih sorodnikov ter soproga in podložnikov pa ta prepoved ne zadene. A tudi vsakega drugega prepoved ne veže, ako ima za občevanje pametne razloge (cc. 2259—2267).

2. Interdikt je cenzura, s katero se prizadetim prepovedujejo izvestna sveta dejanja, ne da bi bili iz občestva vernikov izključeni. Prepoved se glasi ali naravnost na osebe (interdictum personale) ali pa jih zadene samo posredno, ker se nanaša na določen kraj (interdictum locale), v katerem se sveta dejanja ne smejo vršiti. Osebni interdikt veže prizadete osebe povsodi, krajevni interdikt je omejen na dotični kraj ali deželo, velja pa tam za vse enako, ako niso s posebnim privilegijem dovoljene izjeme. Interdikt je ali splošen (interdictum generale), ako se glasi na večji okoliš (na celo župnijo, škofijo ali državo) ali na celoten krog oseb (na škofljane ali državljane v obče), ali pa je poseben interdikt (interdictum particulare), ako se tiče poedinih oseb ali krajev. Generalne interdikte proti škofijam in državam ali njih prebivalstvu je upravičen izreči samo papež (cc. 2268, 2269).

Lokalni interdikt ne zabranjuje, da se dele umirajočim zakramenti in zakramentali, prepoveduje pa vsako bogoslužno opravilo, v kolikor niso dovoljene olajšave. Kleriki smejo opravljati božjo službo zasebno, pri zaklenjenih vratih, s tihim glasom, brez zvonenja; na Božič, Veliko noč, Binkošti, Telovo in na Marijino vnebovzetje lokalni interdikt sploh ne velja. V stolni cerkvi, v župnih cerkvah in v cerkvi, ki je edina v mestu, se sme brati ena maša, deliti krst, obhajilo in pokora; dovoljeno je vršiti poroke in opravila za umrlimi, toda vse brez slovesnosti. Na interdiciranem pokopališču se smejo verniki pokopavati, toda brez cerkvenih obredov (cc. 2270, 2271). V cc. 2272—2274 so uzakonjena podrobnejša pravila za tolmačenje posebnih in splošnih interdiktov.

Tisti, ki so personaliter interdicti, ne smejo opravljati bogoslužja ali mu prisostvovati, izvzemši pridigo. Kadar je izrečena nad njimi sodba, ali če je njihovo dejanje notorno, se morajo od vsakega aktivnega udeleževanja pri svetih dejanjih zavračati (repellantur); dalje ne smejo deliti, pripravljati in sprejemati zakramentov in zakramentalov ter so od cerkvenega pogreba izključeni. Kdor je po interdiktu, ki velja za kraj ali za korporacijo, prizadet, ne da je sam dal zanj povoda, sme prejemati zakramente tudi brez odveze cenzure (cc. 2275, 2276).

Omejen interdikt je interdictum ab ingressu ecclesiae, obstoječ v prepovedi, da kdo opravlja bogoslužna dejanja v cerkvi ali jim prisostvuje, in v zabranitvi cerkvenega pogreba. Vendar prizadetega ni treba iztirati, ako svetim de-

janjem samo prisostvuje, in ni treba njegovega trupla odstraniti, ako je bilo v blagoslovljeno zemljo pokopano (c. 2277).

3. Suspenzija je cenzura, s katero se prepove duhovniku izvrševanje njegove službe ali prejemanje dohodkov iz nje ali oboje. Suspenzija je lahko omejena samo na izvestne učinke, vendar mora biti to v vsakem primeru jasno izraženo, drugače jo je vedno razumeti z onimi posledicami, kakor jih določa zakon za suspensio generaliter odnosno za suspensio ab officio vel a beneficio (c. 2278).

Suspensio ab officio brez omejitve prepoveduje vsakoršen čin posvečevalne in jurisdikcijske kakor tudi čisto upravne oblasti, zvezane z dotičnim zvanjem, izvzemši pravico upravljanja beneficialne imovine. Suspensio a jurisdictione prepoveduje vsako izvrševanje redne ali poverjene jurisdikcije za obojno območje; suspensio a divinis zabranjuje vsak čin posvečevalne oblasti iz prejetega reda posvečenja ali privilegija (n. pr. pravico birmanja na podlagi pooblastila); suspensio ab ordinibus, izvrševanje posvečevalne oblasti iz ordinacije; s. a sacris ordinibus, izvrševanje višjih redov posvečenja; s. a certo et definito ordine conferendo, delenje označenega, ne pa nižjega ali višjega reda; s. a certo et definito ministerio vel officio, vsak čin dotičnega posla n. pr. spovedovanja ali pridigovanja; s. ab ordine pontificali, vsak čin škofovske posvečevalne oblasti; s. a pontificalibus, vse pontifikalne funkcije (c. 2279).

Suspensio a beneficio ima v posledku izgubo pravice na donose nadarbine ne pa izgubo pravice na stanovanje v nadarbinskih poslopjih in na upravljanje nadarbinske imovine, ako niso bile tudi te pravice izrecno odvzete in na drugega prenešene. Ako nadarbinar navzlic cenzuri donose prejema in vživa, jih mora vrniti (c. 2280).

Splošno izrečena suspenzija ali suspensio ab officio vel a beneficio se nanaša na vse službe in nadarbine, katere zavzema in vživa prizadeti klerik v diecezi predstojnika, ki je suspenzijo izrekel, ne pa na službe in beneficije v tujih diecezah. A suspenzija latae sententiae, določena v občem pravu, se nanaša na vse službe in beneficije v poljubni diecezi. Suspendirani izgubi volilne in prezentacijske pravice ter pravico na podelitev zvanj, posvečenj in po izrečeni sodbi tudi pravico pridobiti papeško milost (privilegij). Čini, izvršeni v nasprotju s sodbeno izrečeno cenzuro, so navadno neveljavni, drugače samo nedovoljeni. Ako se je zločina okrivila pravna oseba, se more suspenzija izreči ali samo proti članom, ki so se ogrešili, ali proti korporaciji kot taki ali proti njej in članom hkrati (cc. 2280—2285).

II. Povračevalne kazni. Poenae vindicativae communes se morejo izreči proti vsakemu verniku, poenae vindicativae clericorum peculiares pa samo proti klerikom. Kazni prvooznačene vrste so po c. 2291 v glavnem sledeče: Lokalni in generalni interdikt, interdictum ab ingressu ecclesiae, izrečen za določen ali nedoločen čas, premestitev sedeža škofije ali župnije ali opustitev (suppressio) dotičnih mest; zloglasnost po zakonu (infamia juris); odrek cerkvenega pogreba in drugih zakramentalov; odtegnitev cerkvenih rent, pravic in privilegijev za nedoločen čas; zabrana (remotio), vršiti actus legitimos ecclesiasticos; nesposobnost za cerkvene posle in časti, ki ne zahtevajo klerikata; začasna odtegnitev posla, pooblastil in milosti, časti in predpravic, aktivne in pasivne volilne pravice; denarne globe.

Zloglasnost je ali infamia juris ali infamia facti. Prva nastopi v primerih, določenih v zakonu, druga je posledica zločina in nemoralnega ravnanja, ki vzame dotičniku po sodbi ordinarija dober glas. Ta kazen ne zadene sorodnikov in svakov zločinca. Po zakonu zloglasen član cerkve postane iregularen, nesposoben za cerkvene službe in dostojanstva in ne more vršiti tudi nikakih drugih cerkvenih poslov in svetih dejanj. Dejansko zloglasni se ne sme pripustiti k posvečenjem, cerkvenim dostojanstvom in službam. Infamia juris preneha šele, kadar je nastopilo po mnenju ordinarija poboljšanje. Denarne globe se morajo porabiti v nabožne svrhe in ne v korist škofijske ali kapiteljske menze (cc. 2293—2297).

Proti klerikom se uporabljajo sledeče povračevalne kazni: omejitev izvrševanja duhovskega poklica na določeno cerkev; suspenzija za določen čas ali za trajno ali dotlej, da jo predstojnik prekliče; premestitev kazenskim potom na nižje mesto ali nižji beneficij; odtegnitev poedine s službo ali z beneficijem zvezane pravice; popolna ali delna nesposobnost za cerkvena zvanja, beneficije in posle; odvzetje službe ali beneficija (poenalis privatio officii vel beneficii) s penzijo ali brez penzije, ki je pa mogoča pri stalnih službah (beneficia inamovibilia) samo pod zakonitimi pogoji; prepoved bivanja v določenem kraju; zapoved, bivati v določenem kraju (n. pr. v samostanu, poboljševalnem zavodu); začasna prepoved, nositi duhovniško obleko zvezana s prepovedjo, opravljati duhovniško službo ter z odtegnitvijo duhovniških predpravic, končno kot najtežje kazni depozicija, trajna prepoved nositi duhovniško odelo, in degradacija (c. 2298).

Depozicija pomeni izgubo službe in cerkvenih dohodkov, vštevši one iz ordinacijskega naslova, ter izgubo sposobnosti, dobiti drugo službo ali druge cerkvene dohodke. Za vzdrževanje duhovnikov, ki jih ta kazen zadene in so brez lastnih sredstev, naj na primeren način skrbi ordinarij, da ne

dela dotičnik duhovniškemu stanu z beračenjem sramote. Ako pa vztraja odstavljeni klerik v svoji nepoboljšljivosti ali če daje pohujšanje, se mu sme pravica na duhovniško obleko trajno odvzeti in s to odredbo je zvezana izguba stanovskih predpravic ter gmotnih podpor ordinarija.

Degradacija je depozicija, s katero sta zvezani a) trajna izguba pravice do duhovniške obleke in b) reductio ad statum laicalem. Degradatio se imenuje verbalis seu edictalis, ako je izrečena s sodbo; vsi učinki nastopijo takoj, ne da bi bila potrebna izvršba. Degradacija, ki se izreče v obliki, ki jo predpisuje Pontificale Romanum, pa se imenuje degradatio realis. Depozicija in degradacija se smeta izreči samo v primerih, določenih v zakonu, degradacija razun tega proti že odstavljenemu kleriku, ki mu je odvzeta pravica do duhovniške obleke, ako je skozi leto dni dajal težko pohujšanje (cc. 2303—2305).

Laizacija klerika višjih posvečenj ima v posledku izgubo vseh cerkvenih služb in kleriških privilegijev, izgubo pravice na duhovniško obleko in na tonzuro, ne odveže pa, ako je posledica degradacije, dolžnosti, živeti v celibatu (c. 213).

Izvršitev vseh omenjenih, s kondemnatorno sodbo izrečenih kazni, izvzemši degradacijo, depozicijo ter odvzetje službe ali beneficija, sme sodnik po svojem modrem prevdarku ukiniti, ako se je obsojeni prvokrat ogrešil. Ukimba pa je dovoljena samo pod pogojem, da se bo kazen naknadno izvršila, ako bi se obsojenec tekom treh let z enakim ali drugim zločinom ogrešil in da bo moral v tem primeru prestati dvoje kazni (c. 2288).

§ 216.

Poedini delikti in kazni zanje.

1. Zločini proti veri in edinstvu cerkve. Zločini proti veri in edinstvu cerkve so apostasia a fide, odpad od krščanstva, haeresia formalis, krivoverstvo, t. j. zavestno zagovarjanje obsojenega nauka ali zanikanje dogme, ter shisma, razkol, odcepitev od rednega cerkvenega predstojnika. Kazen je izobčenje, ki nastopi ipso facto ter ima za slučaj, da se grešnik navzlic opominom ne poboljša, v posledku še izgubo službe, zloglasnost in depozicijo. Klerike, ki vztrajajo v pripadnosti k nekatoliški sekti, zadene degradacija. Odveza pri spovedi je pridržana speciali modo papežu, za pravno območje jo lahko da škof, a potrebna je poprejšnja abjuratio pred škofom ali njegovim namestnikom in dvema pričama (c. 2314).

Tudi sum krivoverstva, (prim. cc. 2332, 2340, 2371), je kazniv, toda v manjši meri in pod pogojem, da ostane podan tudi še

po primernih opominih. Po preteku šestih mesecev nastopi kazen za herezijo. Sumljiv je tisti, ki krivoverstvo podpira ali se udeležuje bogoslužnih dejanj krivovercev. Kdor trdovratno zastopa kriv, dasi ne formalno heretičen nauk, temu naj se za kazen vzame pravica do spovedovanja, pridigovanja in poučevanja. Izdajatelje odpadniških, krivoverskih in razkolniških knjig, ter zagovornike takih in drugih izrecno prepovedanih knjig zadene ipso facto kazen izobčenja, pridržana speciali modo papežu. Izobčenje, ipso facto pridržano ordinariju, zadene tudi tiste, ki se nekatoliško poroče in ki ne vzgajajo dece v katoliški veri (cc 2315—2319).

2. Pod to skupino spadajo tudi verski delikti, označeni kot *delicta contra religionem* in našteti v cc. 2320 do 2329, kakor različni primeri božjega ropa (sacrilegium), trgovanje s svetimi stvarmi (simonia), bogokletstvo (blasphemia), kriva prisega (perjurium), praznoverje (superstitio), oskrumba mrličev, grobov in cerkva in različni primeri zlorabe posvečevalne oblasti. *Božji rop* obstoji v nedostojnem ravnanju s svetimi kraji, s svetimi rečmi in z Bogu posvečenimi osebami (n. pr. raba posvečenih stvari v svetne svrhe, nečistost oseb, ki so položile obljubo čistosti). Pod *simonijo* razumemo v splošnem vsako odplato za kako duhovno dobrino. Odplatna prodaja ali pridobitev kake res spiritualis (zakrament) ali res spirituali adnexa (beneficij, patronat) je *simonia juris divini*. Zamenjava reči ali dobrin, ki so res spirituales ali pa res temporales spiritualibus adnexae, ali pa tudi zamenjava svetnih stvari, kolikor so take pogodbe radi omalovaževanja duhovnih dobrin prepovedane, tvori dejanski stan *simoniae juris ecclesiastici*. Ako pa se svetna dobrina ne da kot odplata za duhovno ampak samo „eius occasione" po priznanem običaju (n. pr. stolnine, mašne stipendije), ali če se s svetno vrednoto pridobi z njo zvezana res spiritualis, ne da bi se radi tega zahtevala ali plačala višja cena (n. pr. nakup posvečenega keliha ali patene), potem dejanski stan simonije ni podan (cc. 727, 728, 730). Trgovanje z odpustki, kršenje predpisov o mašnih stipendijah, sleparije z relikvijami tvorijo zločine, ki se kaznujejo na kleriku s suspenzijo ali izgubo službe, pri laiku z izobčenjem (c. 2324). Kazni za ostale zgoraj naštete zločine so različne, deloma prevdarku ordinarija prepuščene, v glavnem prideta v poštev izobčenje in zloglasnost. Kazen za simonistična dejanja je določena v cc. 2371, 2392.

3. *Zločini proti cerkvenim avtoritetam, osebam in dobrinam* (delicta contra auctoritates, personas, res ecclesiasticas). Sem spadajo kršitve zakonov o volitvi papeža; nepokorščina proti odredbam papeža in ordinarija, upornost proti cerkvenim predstojnikom in pozivljanje podložnikov k taki upornosti, prizivi proti papežu na vesoljni cerkveni zbor;

pritožbe proti cerkvenim odločbam na svetno oblast; oviranje cerkvenega vodstva in foro externo vel interno, izdajanje zakonov in naredb proti svoboščinam in pravicam cerkve; članstvo pri prostozidarskih ložah in drugih prepovedanih društvih, ki delujejo proti cerkvi ali zakonitim državnim oblastvom; prepovedana odveza pridržanih cenzur; izkazovanje ugodnosti izobčencem in prepovedano občevanje z njimi; kršenje drugih cenzur; kršenje pogrebnih predpisov; vztrajanje v cenzuri (brez korakov za dosego odveze); kršenje sodnega privilegija klerikov; kršenje klavzure; realne injurije napram klerikom (privilegium canonis); žalitve cerkvenih predstojnikov v tiskovinah in ščuvanje proti njihovim odredbam; osvajanje cerkvene imovine in drugo oškodovanje predvsem rimske cerkve na njeni imovini. Kazni so različne (cc. 2330—2349).

Napadalca papeža zadene kazen izobčenja specialissimo modo reservata S. A. in če je klerik, degradacija; on je ipso facto vitandus. Kdor napade kardinala, je ipso facto izobčen ter izgubi službo in dostojanstva. Napadalec drugih cerkvenih dostojanstvenikov, vštevši škofe, zapade ipso facto papežu speciali modo pridržani ekskomunikaciji. Z napadom na drugega klerika ali religioza poljubnega spola je zvezana kazen izobčenja pridržanega domačemu ordinariju, ki se pa lahko še z drugimi kaznimi dopolni (c. 2343).

4. Zločini proti telesu in življenju, prostosti, časti, imovini in nravnosti (delicta contra vitam, libertatem, proprietatem, bonam famam ac bonos mores). Pod tem naslovom so v zakonu našteti: Odprava telesnega sadu, samomor in samopoškodba, dvoboj, pozivanje na dvoboj in podpomoč pri njem, uporabljanje sile za vstop v klerikat ali v samostan, otmica ženskih oseb proti njihovi volji ter mladoletnih žensk brez vednosti ali proti volji roditeljev ali varuhov v svrho sklenitve zakona ali zadostitve strasti; otmica nedoraslih oseb poljubnega spola; umor, prodaja kakega človeka v robstvo ali v drug zaničljiv namen, oderuštvo, rop, tatvina, požig in poškodovanje tuje lastnine v večjem obsegu, pohabljenje, težka telesna poškodba ali nasilstvo, žaljenja in obrekovanja, bigamija, ki je podana tudi že pri obstoju samo civilnega zakona; posilstvo, prešestvo, konkubinat in drugi pregreški proti nravnosti, učinjeni od laikov in sosebno od klerikov ali religiozov. Kazni so raznolike, za laike po obsodbi po svetni oblasti nesposobnost za actus legitimos ecclesiasticos in za cerkvene službe, proti klerikom sledi na svetno tudi cerkvena obsodba s strogo kaznijo (cc. 2350—2359).

Z goljufijo (crimen falsi) se bavi zakonik v posebnem naslovu. Strogim kaznim je podvrženo spisovanje in uporabljanje neprístnih in potvarjanje pristnih papeških listin, zavestno navajanje neresnice (obreptio) ali prikrivanje resnice,

t. j. važnih okolnosti (subreptio) v dosego ugodnih odločb, narejanje nepristnih ali potvarjanje pristnih (nepapeških) cerkvenih listin in spisov, kriva obdolžitev spovednika radi solicitacije (cc. 2360—2363).

5. Zločini pri delenju in prejemanju zakramentov (delicta in administratione vel susceptione ordinum aliorumque sacramentorum). Kaznuje se, kdor deli zakramente osebam, ki jih po božjih ali cerkvenih predpisih ne smejo prejeti; duhovnik, ki birma brez zakonitega ali papeževega pooblastila; spovednik, ki opravlja spoved brez jurisdikcije; duhovnik, ki odveže sokrivca na grehu (absolutio complicis in peccato), dasi in articulo mortis (kazen izobčenja ipso facto pridržanega specialissimo modo S. A.); kdor zapelje spovedanca pri spovedi k grehu; spovedanec, ki opusti ovadbo tega zločina; kdor krši spovedno tajnost (ako to stori neposredno, ga zadene kazen izobčenja ipso facto, pridržanega specialissimo modo S. A.); kdor podeli posvečenje škofu brez naročila papeževega; kdor simonistično deli ali prejme posvečenja ali druge zakramente; kdor prejme posvečenje od ordinarija, ki stoji pod cenzuro ali ki je notoren odpadnik od vere, krivoverec ali razkolnik; kdor krši v c. 2373 naštete, za ordinacijo veljavne predpise; kdor sklene mešani zakon brez dispenze. Kazni so različne; deloma prevdarku ordinarija prepuščene, za zločine težje vrste pa stroge, celo z degradacijo zvezane (cc. 2364—2375).

6. Zločini proti stanovskim dolžnostim klerikov in religiozov (delicta contra obligationes proprias status clericalis vel religiosi). Duhovnike, ki neopravičeno zanemarjajo po sklepu studij predpisane letne izpite in duhovne vaje, dalje one, ki kršijo ritualne in ceremonialne zakone, ki ne nosijo duhovniške obleke in tonzure, ki vrše trgovske in druge dobičkanosne posle, ki krše dolžnost do rezidence, župnike, ki zanemarjajo dušnopastirske in druge dolžnosti, kanonika penitenciarja in kanonika teologa, ki ne izpolnjujeta zvesto svojih dolžnosti, religioza, ki je odpadel od reda (apostasia a religione) ali ubežal ali z goljufijo izposloval pripustitev k zaobljubam, majorista ali religioza slovesnih ali priprostih trajnih zaobljub, ki skuša skleniti zakon, religioze, ki predpise o skupnem življenju občutno kršijo, zadenejo različne, izvečine prevdarku poklicanega predstojnika prepuščene kazni, ki naj se stopnjujejo in uporabljajo šele potem, ko so ostali opomini in druga remedia brezuspešna (cc. 2376—2386).

7. Zločini pri podeljevanju in sprejemanju cerkvenih dostojanstev in služb in pri ostavkah nanje (Delicta in collatione, susceptione et dimissione dignitatum, officiorum et beneficiorum ecclesiasticorum). Pod tem naslovom so v zakonu našteta sledeča kazniva dejanja: Pregreški proti volilni svobodi, oviranje izvoljenega v izvrše-

vanju pravic, pripuščanje svetnega vpliva na kanonične volitve, zavestna izvolitev ali zavestno predlaganje nevrednega kandidata, simonistična podelitev cerkvene službe, cerkvenega beneficija ali dostojanstva, podelitev službe preko predstojnika, ki ima pravico izvoljenega potrditi ali predlaganega umestiti, samolastno osvojenje zvanja. Dalje se kaznuje, kdor zavestno sprejme podelitev neupraznjenega zvanja, beneficija ali dostojanstva ter se da nanj uvesti; kardinal, ki se po imenovanju brani položiti predpisano prisego; škof, ki ne sprejme škofovega posvečenja v predpisanem roku, klerik, ki svojo službo brez dovoljenja zapusti, ali ki poda ostavko v roke laika; kdor protipravno vztraja v službi, ki bi jo moral zapustiti; opat ali prelat nullius, ki ne zaprosi v zakonitem roku (c. 322 § 2) za blagoslovljenje; kdor ne položi predpisane verske izpovedi (fidei professio). Raznolične, pogosto prevdarku predstojnika prepuščene kazni se naj poedinim zločinom primerno izrekajo stopnjema (cc. 2390—2403).

8. Zloraba cerkvene oblasti ali službenega položaja (abusus potestatis vel officii ecclesiastici). Vsaka zloraba cerkvene oblasti se po prevdarku predstojnika kaznuje primerno teži krivde, za nekatere poedine primere pa so določene posebne kazni, tako za vsakega, ki vkrade, uniči, skrije ali bistveno potvori listino ali katerekoli spise (documentum quodlibet) škofijske kurije: izobčenje ipso facto pridržano simpliciter S. A. zvezano eventualno z izgubo službe; za one, ki potvorijo dokumente, spise in knjige drugih cerkvenih kurij ali župnih uradov ali jih skrivajo, dasi so uradno zavezani jih v redu voditi ali hraniti: izguba službe ali še težje kazni; za tiste, ki hudobno (dolose) ne dovolijo ali ne napravijo izpiskov iz knjig ali prepisov drugih dokumentov: izguba službe, suspensio ab officio ali denarne globe; za podkupovalca cerkvenih uradnikov in zastopnikov ter za nameščence, ki prekoračijo določene pristojbine: v prvi vrsti občutne denarne globe; kršitve nekaterih predpisov glede posvečenj po kapiteljskem vikarju in samostanskem predstojniku, pripustitev kandidata k noviciatu brez potrebnih spričeval (testimoniales), nedopustna poraba dote v samostan sprejetih deklic po predstojnici; opustitev sporočila ordinariju, da ima kandidatinja nastopiti noviciat ali pristopiti k zaobljubam, vsako dejanje, ki meri na to, da se ordinariju ali drugemu vizitatorju ob vizitaciji prikrije resnica, kršenje nunam v zakonu zajamčene svobode pri izbiri spovednika po samostanskih predstojnicah, se kaznuje z različnimi kaznimi, v težjih primerih z izgubo službe (samostanskega predstojništva) in nesposobnostjo za taka mesta v bodoče (cc. 2404—2414).

Dodatek.

Pregled virov, ustavnih in upravnih načel cerkvenega prava pravoslavne cerkve.

Literatura.

L. K. Goetz, Gesch. d. russ. K. Rs. v Stutz, kirchenr. Abhdlg. Heft 18 u. 19, Stuttgart, 1905. A. Hudal, Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche, Graz u. Leipzig, 1922. Schwartzlose, Grundzüge des deutsch-evangelischen Kirchenrechts und des orthodox-morgenländischen Kirchenrechts, Bonn, 1924. St. Zankov, Die Verfassung der bulgarischen orthodoxen Kirche, Zürich, 1918. Isti, Die Verwaltung der bulgarischen orthodoxen Kirche, Halle, 1920. Vering, Lehrb. des kath., oriental. u. protest. K. Rs.[3], 1893. J. Zhishman, Das Eherecht der orient. Kirche, Wien 1864. Milaš, Pravoslavno crkveno pravo, Mostar 1902. Milaš-Pessić, Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche, Mostar 1905. Milaš-Kazimirović, Pravoslavno crkveno pravo[3]. Beograd 1926. Janin R., Les églises orientales et les rites orientaux, Paris, 1922. Silbernagl-Schnitzer, Verfassung u. gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients[2], Landshut 1904. Mitrović C., Crkveno pravo, Beograd 1921. Rogošić dr. Fra Roko, Sadanje stanje srbske crkve, Nova Revija vjeri i nauci, Dubrovnik 1925 (IV), 378—395. Crkveno zakonodavstvo Srbske pravoslavne crkve, Knjiga I, Beograd 1926. Petrakakos Dem., Ustava menihov na sveti gori Atos (grško), Leipzig 1925. Bobčev S., Kanonicesko pravo (za studentitje), 1919. Küry A., Die gegenwärtige Lage der orthodoxen Kirchen des Ostens, Internationale kirchl. Zeitschrift XV, 145 ss. Izmed starejše literature so posebno važna dela: Kattenbusch, Lehrbuch der vergleichenden Konfessionskunde, Freiburg i. B. 1892. K. Lübeck, Die christlichen Kirchen des Orients, 1911. Zachariae von Lingenthal, Geschichte des griechisch-roemischen Rechts[2], Berlin 1877. Pregled o sedanjih pravoslavnih cerkvah in o spremembah, ki so v organizaciji pravoslavja po svetovni vojski nastopile, je podan od R. Kazimirovića v dodatku k tretji izdaji srbskega Milaša, 802 ss. — Izvrstno, s toplim srcem risano sliko vzhodne cerkve je podal v slovenskem jeziku Grivec F., Pravoslavje, Ljubljana 1918.

§ 1.

Uvod.

1. Nastanek pravoslavne cerkve, njena svojstva in njeno pravo.

Rivaliteta med Carigradom in Rimom, novo in staro prestolico rimskih cesarjev ter vmešavanje imperatorjev v čisto cerkvena in verska prašanja, a pač tudi razlika med naziranjem grškega in latinskega sveta je dovedla že v petem stoletju do sporov radi prvenstvenega dostojanstva carigrajskega in rimskega škofa. Carigrajski škof, kateremu je četrti vesoljni cerkveni zbor v Kalcedonu l. 451 priznal naslov patriarha in ga uvrstil po dostojanstvu neposredno za rimskim škofom in sicer radi politične važnosti njegovega sedeža, je naravno stremel za tem, da postane če ne prvi med vsemi škofi v državi pa vsaj ravnopraven z rimskim. Razkol se je pričel l. 857, ko je Fotij z zvijačo in različnimi nakanami pri cesarju Mihaelu III. dosegel, da je odstavil patriarha Ignacija in postavil na njegovo mesto njega. Papež Nikolaj I. se je z vso vnemo zavzel za preganjanega Ignacija, a Fotij je kot protipotezo naslovil na vzhodne patriarhe l. 867 okrožnico, v kateri je zapadni cerkvi očital na jako oster način krive nauke in napačne običaje. Ob enem je sklical sinodo, ki se je sešla istega leta pod cesarjevim predsedstvom. Ta sinoda je izrekla nad papežem anatem in si je skušala dati po svojih sklepih, po različnih spisih in pooblastilih na zunaj značaj vesoljnosti. Še istega leta je cesar Bazilij Fotija zopet odstavil in patriarhu Ignaciju vrnil prejšnje dostojanstvo. A po smrti patriarha Ignacija l. 878 se je Fotiju posrečilo, da je zopet zasedel stolico patriarha. Navidezno se je s papežem spravil, tako da je bilo na cerkvenem zboru 879/80 slovesno proglašeno cerkveno edinstvo. A že l. 881 je moral papež Fotija kot rušilca edinstva izobčiti in cesar Leon ga je 886 kot patriarha odstavil. Toda razkol je bil samo začasno poravnan, ker je Fotijeva stranka vzdrževala in netila tudi še po njegovi smrti sovraštvo in odpor proti Rimu. S to stranko je l. 1054 patriarh Kerularij razkol obnovil.

Za časa srednjeveške papeške monarhije, ko so se zapadni narodi vsled križarskih vojn pobližje spoznali z Grki in ko so Saraceni vedno bolj opasno navaljevali na vzhodno rimsko cesarstvo, so se opetovano vršila pogajanja za uedinjenje obeh cerkva, zapadne in vzhodne. Na cerkvenem zboru v Lyonu l. 1274 je bilo uedinjenje sklenjeno, a je bilo kratkega obstanka, ker ga je cesar Andronik že 10 let pozneje zopet razdrl. L. 1369 je cesar Mihael Paleolog osebno v Rimu prisegel na formulo zedinjenja, a ker zapadni kristjani niso mogli nuditi svojim bratom na vzhodu pričakovane pomoči proti Turkom, je edinstvo zopet razpadlo. L. 1439 so na cerkvenem zboru v

Ferrari prisegli cesar Jovan VII. Paleolog, patriarh Jožef in mnogi vzhodni škofje na formulo uedinjenja. Ljudstvo pa uedinjenja iz večine ni hotelo priznati, deloma, ker je bilo v to nahujskano po menihih, deloma, ker mnogi vzhodni škofje sami niso držali prisege, deloma pa pač tudi iz starega nasprotstva Grkov proti Latincem. Tako je ostal razkol ohranjen do današnjih dni. Med pravoslavnimi patriarhi zavzema prvo mesto še danes oni v Carigradu, a njegovo prvenstvo je samo častnega značaja, ker imajo enako oblast kakor on kot načelniki svojih avtokefalnih cerkvâ tudi patriarhi v Aleksandriji, Antiohiji in Jeruzalemu in ker so se od njega ločile polagoma kot samostojne teritorialne cerkve z lastnimi načelniki tudi pravoslavna cerkev v Rusiji, pravoslavne cerkve v balkanskih državah, v bivši Avstriji ter na gori Sinai. Pravno so tudi oni vzhodni kristjani, ki so ali od srednjega veka ostali z Rimom združeni ali ki so se pozneje z zapadno cerkvijo zedinili, organizirani na enak način kakor pravoslavni, samo da priznavajo prvenstvo papeža. Pravoslavno cerkveno pravo je v bistvu tudi pravo uniranih vzhodnih cerkva.

Cerkev je v smislu pravoslavja od Kristusa ustanovljena verska družba, katere člani so med seboj zvezani po veri, po zakramentih, po božjih zakonih in po hierarhiji. Kristus je osnova in tudi edina glava cerkve. Vidnega poglavarja na svetu kot svojega namestnika si Kristus ni postavil. Zato odklanjajo pravoslavni kristjani z vso odločnostjo zahtevo papeža po prvenstvu v cerkvi. Vsak episkop je v svoji oblasti omejen na njemu podrejeno teritorialno območje. Edina glava vseh pastirjev na zemlji je v nebesih kraljujoči Kristus.

Cerkev je ena, sveta, katoliška in apostolska. Dasi je cerkev razdeljena na veliko število partikularnih cerkvá, je v celoti vendar ena, ker poedine cerkve tvorijo skupaj telo Kristusa kot glavarja in ker so navdane od istega sv. duha. Enotnost cerkve ne more biti drugačna kakor zgolj duhovna. Cerkev je sveta v svojih temeljih in ker deluje v njej sv. duh. Ona se imenuje katoliška ali vesoljna, ker je pozvana, da oznanjuje Kristusovo odrešilno besedo vsem narodom na vsem svetu. Cerkev je apostolska, ker je Kristus cerkveno oblast izročil apostolom in ker to oblast še danes po nepretrgani sukcesiji izvršujejo episkopi.

Tudi po pravoslavnem nauku je cerkev božja institucija, kraljestvo božje na zemlji, ki ima kot družabni zemski organizem svoje posebne zakone. Osnovne zakone je dal cerkvi Kristus sam, druge je vstvarila cerkev na podlagi pooblastila sprejetega od božjega ustanovitelja.

Cerkveno pravo je celotnost pravil, ki urejajo zunanje življenje cerkve kot organiziranega občestva.

Cerkev je poleg države samostojen pravni subjekt in pravotvorni organ. Njeno pravo tvori poseben del celotnega pravnega reda v državi, ki je sestavljen iz cerkvenega (*ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον*), javnega (*δημόσιον δίκαιον*) in zasebnega prava (*ἰδιωτικὸν δίκαιον*). Razlika med državnimi in cerkvenimi zakoni je podana samo glede izvršilnih sredstev. Dočim ima država v prilog čuvanja svojih zakonov tudi fizično silo na razpolago, je cerkev navezana zgolj na spiritualna sredstva in zato prisiljena, da se obrača v primerih, kjer gre za zaščito skupnih interesov, na državo za pomoč. Božje pravo (*θεῖον δίκαιον*) obsega v božjem razodetju izražena pravna načela in prirodne zakone (*φυσικὸν δίκαιον*),postavljeno pravo (*θετικὸν δίκαιον*) pa po cerkveni zakonodaji nastale pravne predpise, tako da sta pojma *θετικὸν δίκαιον*, jus positivum ter *ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον*, jus ecclesiasticum istovetna.[1] Dalje se pravo loči po obliki v pisano (*ἔγγραφον*), jus scriptum, obsegajoče zavestno vstvarjene v pisani obliki ohranjene pravne norme (*τὰ τῆς ἀκριβείας*), in nepisano (*ἄγραφον*), jus consuetudinarium, običajno pravo (*τα τῆς συνηθείας*); po dobi nastanka v staro (*ἀρχαῖον*), že za časa nedeljene cerkve obstoječe in novo (*καινόν*), po odcepitvi vzhodne cerkve od zapadne nastalo pravo; po obsegu obče (*κοινόν*), za vso cerkev veljavno, in posebno pravo (*τοπικόν*), ki velja samo za eno ali za več partikularnih cerkvá; po vsebini v zunanje (*ἐξωτερικόν*) in notranje (*ἐσωτερικόν*) pravo. Prvo obsega norme, ki se tičejo cerkve in njene organizacije kot celote ter njenega razmerja do države in drugih verskih družb, drugo pa vsebuje predpise, ki se tičejo cerkvenega življenja na znotraj, delovanja cerkvenih organov, verskega življenja cerkvenih članov itd.

Kot kanonsko pravo (*κανονικὸν δίκαιον*) bi se moglo v vzhodni cerkvi nazivati samo na kanonih, ki so sprejeti v osnovno pravno zbirko vzhodne cerkve, zgrajeno staro pravo,[2] dočim razlike med jus canonicum na eni in jus civile na drugi strani v onem smislu, kakor na zapadu, v vzhodni cerkvi ne opažamo. V vzhodni cerkvi imamo v bistvu opraviti samo s cerkvenim pravom, h kateremu spadajo avtonomne norme in od države za cerkev izdani zakoni. Vzhodna cerkev je stala vedno v taki odvisnosti od državne oblasti, da brez odobrenja vladarja tudi sklepi cerkvenih zborov niso mogli stopiti v moč; ona se nikdar ni mogla otresti državne pristojnosti v cerkvenih zadevah, ni mogla nikdar izvajati od države neodvisne zakonodaje in njeni danes v različnih državah za se organizirani deli so na dobrohotnost državne oblasti navezani tem bolj, ker se celota, h kateri idejno pripadajo, dejanski nikjer ne more uveljaviti.

---

[1] Milaš[3], 10.

[2] Milaš[3], 9, 10.

2. Cerkvenopravna veda in literatura.

I. Naloga cerkvenopravne vede je, da pokaže nastanek in razvoj cerkvenega prava, da poda njegovo celotno vsebino, da prodre v njegov pravi smisel potom gramatične, logične, historične in sistematske interpretacije, da dožene obseg, pomen in veljavo partikularnega prava napram občemu pravu in da zveže vse predpise v enoten sistem. To svojo nalogo more cerkvenopravna veda izpolniti samo kot samostojna juridična disciplina. Dasi stoji cerkveno pravo v ozki zvezi na eni strani s teološkimi vedami na drugi strani pa z različnimi panogami svetnega prava, je njegova zadača čisto posebne vrste: ono se bavi zgolj s pravnimi normami cerkve kot verske družbe in tudi pri institucijah z versko in pravno stranjo (n. pr. zakramenti, primat v zapadni cerkvi, episkopat v zapadni in vzhodni cerkvi) se omejuje zgolj na pravno stran, prepuščajoč verske momente teološkim disciplinam.

Do danes je v cerkvenem pravu pravoslavne cerkve historično-filozofsko-dogmatska znanstvena metoda skoraj edina v veljavi. Sistem je podoben onemu priznanih zapadnih kanonistov. Najprej se razpravlja o virih, nato o cerkveni ustavi in upravi. Posebni oddelek cerkvene uprave je posvečen življenju v cerkvi in vanj je uvrščeno v podrobnosti izdelano cerkveno bračno[3] pravo. Konec sistema tvori običajno oddelek o razmerju med cerkvijo in državo.

II. Cerkvenopravno vedo je prevzel vzhod šele od zapada. Zapadni kanonisti so obenem duševni očetje cerkvenega prava vzhodnih cerkvá. Oni so oskrbeli prve znanstvene izdaje pravnih virov vzhodne cerkve, ko se je za dobe reformacije živahno začelo zanje širiti zanimanje. Iz kánonov stare cerkve so kovali nasprotniki Rima in njegovega prava svoje orožje proti njima, dočim so se papeževi privrženci za dokaz pravilnosti svojega naziranja proti reformatorjem istotako nanje sklicevali.

Največjega pomena je postalo za vzhodno cerkev delo učenega angleškega svečenika Beveregija, ki je izdal l. 1672 v Oxfordu „Pandectae canonum ab ecclesia graeca receptorum“ v več zvezkih, obsegajoče celotni kanonski kodeks grške cerkve s komentarji grških kanonistov XII. stoletja, namreč Aristena, Zonare in Balsamona. Njegova knjiga se zove tudi Synodicon in nam predstavlja eno najboljših in najpopolnejših izdaj kanonskih virov pravoslavne cerkve. Po njej so prirejene izvečine vse kasnejše izdaje. Besedilo kanonov je podano v latinskem in grškem jeziku. Na koncu sledi alfabetični pregled celotne vsebine in znanstvene opazke Beveregija samega z ozirom na kánone in tudi na izvajanja komentatorjev. Beve-

[3] V tem dodatku rabim v smislu terminologije pravoslavnih Slovanov za zakon besedo brak.

regijeva izdaja je našla v pravoslavni cerkvi največji odmev in priznanje. V Rusiji so jo prevedli koncem XVII. stoletja po naročilu patriarha na slovenski jezik. V Grčiji je Beveregijevo delo tvorilo osnovo za uradni kodeks grške cerkve, kateri je na iniciativo carigrajskega patriarha najprej l. 1800 izšel v Leipzigu v tisku pod imenom *Πηδάλιον* (krmilo).

A tudi drugi zapadni učenjaki so si stekli za kritično izdajo grških cerkvenopravnih virov nevenljivih zaslug, tako Tillius (Tillet), SS. Apostolorum et ss. Conciliorum canones, Paris 1540; Leunclavius (Loewenklau), ki je izdal 1596 Juris Graeco-Romani tomi duo v Frankfurtu, dalje učena Francoza Voellus et Justellus s svojim dvoje knjig obsegajočim delom „Bibliotheca juris can. vet.", Paris 1661, v katerem se nahajajo v drugem tomu *Συναγωγὴ κανόνων* l v. Sholastika ter Collectio 87 capitulorum, dalje pseudosholastikov in pseudofotijev nomokanon; Pitra, Juris eccl. graeci historia et monumenta, Romae, 1864, 2 voll.; brata Ballerini, De antiquis tum editis tum ineditis collectionibus et collectoribus canonum, Venet. 1778. Biener, De coll. can. eccl. graecae, Berlin 1827. Zachariae von Lingenthal, Historiae juris Graeco-Romani delineatio, Heidelberg 1839. Mortreuil, Hist. du droit Byzantin, 3 vols., Paris 1843—1846. Maassen, Geschichte der Quellen u. Literatur des kan. Rs., Graz, 1870. Hefele, Konziliengeschichte[2], Freiburg 1873 ss. Bickell, Geschichte des K. Rs., 1843. Zacharie von Lingenthal-ova dela so tudi za slovanske kanonske zbornike pomembna, ker je on izdal znanstveno-kritičen tekst onih virov bicantinskega prava, ki so sprejeti v slovansko Krmčijo.

Izmed zapadnih juristov, ki so se znanstveno bavili s pravom vzhodne cerkve, naj bodo navedeni še: F. Walter, Lehrbuch des Kirchenrechts aller Konfessionen; 14. izd. oskrbel H. Gerlach 1871. Kunstmann F., Grundzüge eines vergleichenden Kirchenrechts d. christl. Konfessionen 1867; že omenjeni Biener, ki je izdal 1853 v Dresdenu: Das kanonische Recht der griechischen Kirche. Profesor F. H. Vering, ki je pri pravoslavnih teologih bivše avstro-ogrske monarhije, od katerih so uglednejši skoraj vsi studirali na pravoslavni teološki fakulteti v Črnovicah, še danes v číslih: Lehrbuch des kath., orienthal. u. protestantischen Kirchenr.[3], 1893. Lauchert F., Die Kanones der wichtigsten altkirchl. Konz. nebst den ap. Kanones, Leipzig 1896. Achelis, die ältesten Quellen des orientalischen K. Rs., Lpz. 1891.

Celo Slovenci imamo časten delež na razvoju pravoslavnega cerkvenega prava kot vede po svojem rojaku Zhishman-u, ki je spisal troje osnovnih del: Das Eherecht der orientalischen Kirche, Wien 1864; Die Synoden u. die Episkopal-Aemter in der

morgenländischen Kirche. Wien, 1867; in Das Stifterrecht in der morgenländischen Kirche, Wien 1883.

Izmed Slovanov so se na tem polju najprej Rusi znanstveno uveljavili, a tudi razmeroma šele pozno. Književniki imenujejo kot prvega ruskega kanonista barona Rosenkampfa z delom: Obozrenie Korméej knjigi v istoričeskom vide, 1829. Prvi poskus sistematske obdelave predmeta pa nam predstavlja delo protojereja Skvorceva: Zapiski po cerkovnomu zakonovedeniju, 1848, 2. izd. 1857, dočim velja za največjega dosedanjega ruskega kanonista arhimandrit Jovan, pozneje biskup Smolenski: Opit Kursa cerkovnago zakonovedenija, v 2 knjigah (poskus kurza cerkvene zakonodaje), Petrograd 1851.

Za njim je z uspehom delovala cela vrsta profesorjev kakor Sokolov, Iz lekcij po cerkovnomu pravu, Moskva 1875. Pavlov, Kurs cerkovnago prava, Moskva, 1902. Berdnikov, Kratki kurs cerkovnago prava pravoslavnoj greko-rossijskoj cerkvi, Kazan 1888—89. Zaozerski N., O svjaščenoj i pravitelstvenoj vlasti i o formah ustrojstva pravoslavnoj cerkvi, Moskva 1891. Isti, Istor. obozrenie istočnikov prava pravoslavnoj cerkvi, Moskva 1891. Suvorov, Kurs cerkovnago prava, 2 knjigi, Jaroslav 1889—90. Bogoslovski, Kurs občago cerkovnago prava (predavanja za gojence cesarske pravne akademije), Moskva 1883. Prvo zgodovino ruskega cerkvenega prava pa je podal nemški profesor Goetz v Stutz-evih Kirchenrechtl. Abhdlg., Heft 18 & 19, 1905.

Pri Južnih Slovanih je poteklo prvo literarno delo na polju pravoslavnega cerkvenega prava iz peresa Jevfemija Jovanoviča v Novem Sadu l. 1841 v srbskem in latinskem jeziku pod naslovom: Načatki cerkovnago prava. Jovanovičevo delo je bilo seme in podlaga za knjigo, ki je prišla kmalu do velikega ugleda, namreč za knjigo takratnega biskupa in pozneje sedmograškega metropolita barona Andreja Šagune, ki je izšla najprej kot kratek obris l. 1854, nato pa v povečanem obsegu kot kompendij t. j. priročnik kanonskega prava pravoslavne iztočne cerkve v rumunskem jeziku, bila l. 1868 prevedena na nemški jezik, v letih 1871 in 1872 z nekaterimi popravki in dopolnili ponatisnjena v srbščini v takratnem srbskem cerkvenem časopisu „Pravoslavlje“, a l. 1872 prevedena tudi na ruščino.

Cerkveno pravo se je kot učni predmet na srbskih bogoslovjih uvedlo šele l. 1863, a na juridični fakulteti v Beogradu šele l. 1899. Leta 1882 je izdal takratni protosindjel in poznejši episkop Nikan. Ružičić „Nomokanon Srpske crkve“, kateremu so sledila še nekatera manjša dela, tako „Nomokanon o braku“.

A ustanovitelja znanosti cerkvenega prava pravoslavne cerkve med Srbi smemo imenovati šele dr. Nikodema Milaš-a, ki je umrl kot episkop v Zadru l. 1915. Vse svoje živ-

ljenje je Milaš posvetil temu predmetu in bil je vrlo plodovit pisatelj. On je prevedel za pravoslavno cerkev veljavne kanone na srbščino: „Zbornik pravila pravoslavne crkve", Zadar in Novi Sad 1884—1886, jih ponovno izdal l. 1895—96 komentirane v Novem Sadu (Pravila s tumačenjima), in s tem ustvaril temelj za samostojni razvoj srbske cerkvenopravne književnosti. Napisal je okrog 50 kanonističnih in cerkvenozgodovinskih razprav, a njegova glavna zasluga obstoji v tem, da je napravil poskus, zvezati pravo vseh pravoslavnih cerkvá v enoten sistem, nuditi torej nekak jus commune vseh vzhodnih avtokefalnih cerkvá, a obenem predočiti tudi njihove partikularne posebnosti na podlagi njihovih krajevnih (teritorialnih) pravnih virov. Njegovo „Pravoslavno crkveno pravo" je izšlo l. 1890 v Zadru, kjer je bil Milaš takrat profesor na pravoslavnem bogoslovnem zavodu, je bilo 1897 prevedeno na ruski in nemški jezik, l. 1902 je sledila druga srbska izdaja v Mostaru, l. 1904 bulgarski prevod, l. 1905 drugi popravljeni in pomnoženi nemški prevod, kateremu so sledili še ruski in grški prevod. V ruščino in bolgarščino so prevedena tudi njegova „Pravila s tumačenjima" in koncem l. 1911 je izšlo še eno veliko njegovo delo: Crkveno kazneno pravo. Tretjo izdajo srbskega Milaša je priredil 1926 R. Kazimirović. Pridržan je prvotni tekst. Spremembe in dopolnila so posebej tiskana. V posebnem dodatku, str. 802—896, pa je prikazano „Današnje crkvenopravno uredjenje Pravoslavne Crkve".

Odkar je Milaš mrtev, nimamo zaznamovati pri Srbih na cerkvenopravnem polju pomembnejših del. L. 1913 je izdal profesor na juridični fakulteti v Beogradu dr. Čedomil Mitrović malo knjižico „Crkveno pravo", kratek pregled, ki je bila, kakor sam pravi, v prvi vrsti namenjena za bogoslovce. Knjiga je izšla l. 1921 v drugi izdaji v nespremenjenem besedilu, dasi je bilo že leto poprej proglašeno na najslovesnejši način uedinjenje vseh srbskopravoslavnih cerkvá in upostavljena stara srbska patriaršija. Zato je knjiga z ozirom na današnjo organizacijo srbsko-pravoslavne cerkve, ki je za nas pač najvažnejša, skoraj brez vrednosti. Zopet je prehitela domače srbske kanoniste v tem pogledu nemška znanost: l. 1922 je izšla v Gradcu v zbirki „Beiträge zur Erforschung der orthodoxen Kirchen, herausgegeben von Professor Dr. F. Haase in Breslau und Professor Dr. Alois Hudal in Graz" knjiga: Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche von Dr. Alois Hudal, ki tvori dosti izčrpen, z vsem znanstvenim aparatom opremljen, povsem objektiven pregled o sedanjem stanju srbskopravoslavne cerkve. Vrednost knjige povzdigujejo še historična izvajanja o poedinih srbskih cerkvah, ki so sedaj združene v celoto. Knjigo preveva očita tendenca, ugladiti z dobrim poznavanjem poedinih iztočnih cerkva pot uedinjenju pravoslavja in katoličanstva. A to nikakor

ne krati vrednosti, ker ravno ta tendenca vsakomur narekuje strogo objektivnost in znanstveno temeljitost.

O bolgarski cerkvi je izšla l. 1918 v Zürichu v nemškem jeziku knjiga: Die Verfassung der bulgarischen orthodoxen Kirche, izpod peresa St. Cankova. Dve leti kasneje ji je sledila od istega avtorja druga knjiga: Die Verwaltung der bulgarischen orthodoxen Kirche. V učne svrhe služi knjiga: Bobčev S., Kanonicesko pravo (za studentitje) 1919.

Dela, ki jih nameravata izdajati profesorja Haase in Hudal, bodo znatno podprla stremljenja od papeža Benedikta XV. ustanovljene kardinalske kongregacije za vzhodno cerkev in znanstvenega zavoda za njeno proučavanje (Istituto orientale), kateremu pristoja čin univerze.

§ 2.

Viri cerkvenega prava.

I. Notranji viri občega cerkvenega prava.

V pravoslavni kanonistiki opredelba glede virov nikakor ni enotna. Nekateri ločijo a) osnovne ali kanonične, b) historične, c) praktične vire in štejejo med prve sv. pismo in sporočilo ter za vso cerkev veljavne kanone, med druge pa državne po nekdanjih imperatorjih za vso cerkev izdane zakone ter one kánone, ki niso sprejeti v osnovno zbirko, a med tretje partikularno-pravne norme (Tako arhim. Jovan, Kurs cerk. prava I. 22—25). Da ta razporedba ni srečna, je jasno takoj. To povdarja tudi Milaš v svojem cerkvenem pravu (§ 10), ki pa sam ne daje nikake točne razporedbe ampak pravi samo, da navaja vire po njihovi notranji vrednosti.

Zato je najboljše, da se držimo v tem oziru metode zapadnih kanonistov in ločimo tudi pri iztočni cerkvi notranje in zunanje vire in pri obeh kategorijah vire občega in partikularnega prava.

Notranji ali materialni viri občega cerkvenega prava so:

1. Prirodno pravo, sv. pismo, sporočilo.

a) Človek je vstvarjen že po svoji naravi kot družabno bitje. Ker pa ne more nobena družba obstojati brez pravnih norm, so človeštvu bila uložena pravna načela že takorekoč v zibelko. Ta pravna načela nosi vsak seboj, imenujemo jih etična ali moralna načela. Ta so tudi v pravoslavni cerkvi kot nespremenljiva božja načela priznana.

b) Temelj za svojo pravno organizacijo je dobila cerkev od svojega ustanovitelja. Za vsebino božjega razodetja sta merodajna sv. pismo in sporočilo. Cerkev je izključno poklicana razlagati sv. pismo in sporočilo in tako tudi ugotoviti vsebino tega,

kar tvori jus divinum positivum. Glede obsega svetopisemskih spisov so med vzhodno in zapadno cerkvijo nekatere razlike.[4] Avtentično besedilo je za zapadno cerkev latinski prevod sv. Hieronima, takozvana Vulgata. Za pravoslavno cerkev takega določila ni, ampak je smatrati vsako od cerkvene sinodalne oblasti odobreno besedilo za avtentično. Nezmotljivost vesoljnega cerkvenega zbora pri razlaganju verskih resnic na osnovi sv. pisma ni bila v vzhodni cerkvi nikdar osporavana, a dogmatsko vendar ni izražena. Priznano je, da velja dogmatska in etična vsebina stare zaveze i v novem zakonu, ostali (judicialni in ritualni) predpisi pa ne.

c) Sporočilo (traditio, ἡ παράδοσις) je veljalo v cerkvi vedno za enakovredno kakor sv. pismo. Nanaša se na osnovna načela prvotne cerkve, katerih so se držali apostoli in njih nasledniki tako glede verskih resnic kakor tudi glede cerkvene uprave v smislu navodil, ki jih je dal Kristus sam, ki pa niso zapisana v sv. pismu. Sklepi prvih cerkvenih koncilijev se jako pogosto sklicujejo na sporočilo, na stare običaje, ki morajo veljati. Sporočilo apostolov je vsebovano v starih cerkvenih zbirkah ter v spisih cerkvenih očetov in cerkvenih učiteljev. Kriterij za pristnost sporočila ima določiti teologija. V obče se v tem oziru naziranje zapadne in vzhodne cerkve krijeta, namreč da se moramo držati tega „quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est". Da je kaka verska resnica ali pravna norma tega značaja, pa posnamemo iz spisov priznanih cerkvenih očetov in učiteljev, ki glede konkretnega prašanja soglašajo.

Sv. pismo in sporočilo sta notranja pravna vira za jus divinum v zapadni in vzhodni cerkvi. Vsebina juris divini je razvidna iz simbolskih knjig, ki so sprejete od vseh pravoslavnih cerkva in ki so sledeče: α) Ὀρθόδοξος ὁμολογία τῆς πίστεως τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἀνατολικῆς, Orthodoxa confessio fidei catholicae et apostolicae ecclesiae orientalis, iz srede 17. stoletja ter β) Ὁμολογία τῆς πίστεως τῆσ ἐκκλησίας ἀνατολικῆς, Confessio orthodoxae fidei ecclesiae Orientalis, ki je bila sprejeta na patriarhalni sinodi v Jeruzalemu l. 1672 ter je znana pod imenom „Poslanica patriarhov iztočno-katoliške cerkve o pravoslavni veri", ker so jo pozneje odobrili tudi ostali pravoslavni patriarhi. Avtor prve knjige je kievski metropolit Peter Mogilas (l. 1640); bila je na že omenjeni sinodi v Jeruzalemu, pozneje tudi v Carigradu aprobirana; avtor druge pa je takratni jeruzalemski patriarh Dositej. V teh simbolskih knjigah so formulirana verska načela pravoslavja napram Luterancem in Kalvincem, a tudi napram Katolikom (Milaš[3], 84, 469, 789 s, Kattenbusch, l. c. I, 252, 266. Obe knjigi sta v izvirnem bese-

[4] Prim. Milaš[3], § 21 besedilo ter op. 2.

dilu ponatisnjeni pri Jon Michalcescu, Thesaurus orthodoxiae, Leipzig 1904 p. 29—122 in 160—182).

2. Vesoljni cerkveni zbori. Temeljni zakoni za cerkev, ki se nahajajo v sv. pismu in apostolskem sporočilu, so potrebovali izpopolnitve, katero so oskrbovali cerkveni predstojniki s početka po samostojnih odredbah, pozneje pa na podlagi sklepov na skupnih posvetovanjih. Taki sestanki cerkvenih predstojnikov so se vršili v posameznih pokrajinah že v drugem stoletju, a za razvoj pravnih norm, obveznih za celotno cerkev, so postali važni šele vesoljni cerkveni zbori, katerih štejemo v zapadni cerkvi doslej 20, v vzhodni pa pride za tam veljajoče obče pravo v poštev samo prvih sedem. Načelno je tudi dandanes edini vrhovni zakonodajni organ za vzhodno cerkev vesoljni cerkveni zbor vseh episkopov. Monarhičnega zakonodajalca, kakor ga vidimo v zapadni cerkvi v osebi papeža, vzhodna cerkev nima. Obično se naziva od sinodalne oblasti izdana norma κανών, in zakonodajno sodelovanje te oblasti ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία. Ta zakonodaja je lahko tudi samo oblastna, t. j. teritorialna, partikularna, a tukaj pride samo zakonodaja za vesoljno cerkev v poštev.

Osnovna zbirka kanonov za vzhodno cerkev vsebuje sklepe naslednjih vesoljnih cerkvenih zborov: Nicaea I 325, Constantinop. I 381, Ephesus 431, Chalcedon 451, Constantinop. II 553, Constantinop. III 680—81, (nadaljevanje concilium Trullanum), ter Nicaea II 787. Vesoljni cerkveni zbor Constantinop. IV. 879—880, šteje na vzhodu med partikularne sinode.

Vesoljni cerkveni zbori se v vzhodni cerkvi že dolgo več ne vrše, ker ni oblasti, ki bi jih mogla avtoritativno sklicati. Dejanski je skupna zakonodaja za vso vzhodno cerkev z 9. stoletjem prenehala. Vse vesoljne cerkvene zbore v starem rimskem cesarstvu so sklicevali imperatorji v sporazumu s cerkvenimi predstojniki. Od prestanka grško-rimskega cesarstva pogreša pravoslavna cerkev enotnega predstavnika državne oblasti za vse svoje veje. Sodelovanje državne oblasti, ki je po načelih pravoslavne cerkve pri sklicanju vesoljnih cerkvenih zborov potrebno, je radi velikega števila držav s pravoslavnim prebivalstvom skoraj onemogočeno. Radi tega se nahaja cerkvena zakonodaja za celotno pravoslavno cerkev na mrtvi točki. A v obče je pri vseh avtokefalnih cerkvah nesporno, da se smejo pravni predpisi, ki veljajo za vse, samo v sporazumu z vsemi spremeniti.

3. Partikularni cerkveni zbori, katerih sklepe je sprejela ali sprejme celotna cerkev.

Vsled dejstva, da so bili sprejeti v osnovno zbirko pravoslavne cerkve, so dobili vesoljno veljavo kanoni naslednjih partikularnih sinod: a) Ancyra 314, b) Neocaesarea med 314—25, c) Gangra okrog 340, d) Antiochia 341, e) Laodicea okrog 343,

f) Sardica 343, g) Constantinop. 394, h) Carthago 419, i) Constantinop. 861, j) Constantinop. 879; ta sinoda je izdala po slovesni proklamaciji med zapadno in vzhodno cerkvijo zopet upostavljenega miru 3 kanone, ki se nahajajo v Krmčiji in Indreptarei na zadnjem, v *Πηδάλιον-u* pa na drugem mestu kanonov partikularnih sinod (Milaš[3], 105).

Možnost, da postane od partikularne cerkve sklenjen zakon obvezen za vso vzhodno cerkev, obstoja tudi še dandanes, toda formalno bi šlo v tem primeru vedno samo za vsebinsko enake partikularne zakone, ne pa za obči zakon, ker bi takega mogel izdati samo vesoljni cerkveni zbor.

4. Kanoni sv. očetov (*κανόνες τῶν ἁγίων πατέρων*). Sinodalni sklepi niso mogli cerkvene uprave in vseh v vsakdanjem življenju pojavljajočih se prašanj tako izčrpno urediti, odnosno rešiti, da ne bi bila njih določila v mnogih ozirih dopolnitve in razjasnitve potrebna. Zato so jih cerkveni predstojniki tolmačili in v onem duhu praktično izvajali, ki se jim je zdel po smislu besedila in po dejanskih potrebah cerkve najbolj primeren. Cerkveni predstojniki so morali tudi različne dvome na došla jim prašanja objasnjevati. Pisma, s katerimi so na prašanja odgovarjali in tolmačenja, ki so jih cerkvenim zakonom oskrbovali, so našla v cerkvenem življenju tem več upoštevanja, čim bolj so se odlikovala po notranji jakosti razlogov in čim uglednejši je bil njih avtor po svojem dostojanstvu in delovanju cerkvi v korist. Norme, izražene v spisih takih uglednih cerkvenih predstojnikov, so veljale za ravno tako obvezne kakor sinodalni predpisi sami. Zato so se tudi te norme imenovale canones in so jih zbiratelji tudi v obliki kánonov v svoje zbirke uvrščali. Za vesoljno cerkev so dobili kanoni sv. očetov veljavo na ta način, da so se ali obče v praksi izvajali ali da jih je vrhovna cerkvena zakonodajna oblast, t. j. vesoljni cerkveni zbor, za splošno obvezne proglasil. Drugi kanon trulanskega zbora našteva 12 sv. očetov, katerih kanoni naj bodo za celotno cerkev obvezni. Na ta način so bili kanoni sv. očetov uvrščeni tudi v osnovno zbirko kanonov vzhodne cerkve.[5] A že Janez Sholastik je s tem, da je dal mesta v svoji zbirki poleg sinodalnih kanonov dvem pismom Bazilija Velikega Amfilohiju, kot prvi praktično po važnosti sporejal kanone sv. očetov s sinodalnimi sklepi.

V drugem trulanskem kanonu navedeni sv. očetje so sledeči: a) Dionizij Aleksandrijski († 265), Krmčija, glava 26; b) Gregor Neocezarejski s priimkom Thaumaturgus († 270), Krmčija, glava 28; c) Peter, nadškof Aleksandrijski († 311), Krmčija, gl. 27; d) Atanazij Veliki († 373), Krmčija, glava 29; e) Bazilij

[5] O pomenu sv. očetov v cerkvenem pravu prim. Bickell, Gesch. d. K. Rs. I, 30 ss.

Veliki († 379), Krmčija, glava 21—25; f) Timotej Aleksandrijski († 385), Krmčija, gl. 32; g) Gregor Teolog († 389), Krmčija, glava 30; Amfilohij iz Ikonija († 395), Krmčija, gl. 30 (Gregor in Amfilohij sta pisala o kanoničnih knjigah stare in nove zaveze); i) Gregor Nisanski (Nyssa) († 395), Krmčija, glava 31; j) Teofil Aleksandrijski († 412), Krmčija, glava 33; k) Ciril Aleksandrijski († 444), Krmčija, glava 34; l) Genadij Carigrajski († 471), Krmčija, gl. 36; m) Tarazij Carigrajski († 809) je trinajsti sv. očetov, katerih kanoni so sprejeti v osnovno zbirko pravoslavne cerkve. Njegovi kanoni se tičejo simonije in se nahajajo v Krmčiji poleg drugih kanonov, ki se nanašajo na isti predmet, v gl. 36. S Tarazijevim pismom papežu Hadrianu o simoniji, iz katerega so oni kanoni vzeti, se konča osnovna zbirka kánonov pravoslavne cerkve. Krmčija, *Πηδάλιον* in atenski sintagmat pa imajo še nekatere dodatke, tako: *α*) spis *Κανονικόν* Janeza Postnika (*Νηστευτής*, Jejunator), navodila spovednikom, od Blastara predelana v priročnik za spovednike (Pedalion in atenski sintagmat); *β*) Kanone Nikefora Spoznavavca (Confessor) († 818), zbrane od Blastara iz različnih Nikeforovih spisov (v Krmčiji, gl. 57, jih je po štev. 23); *γ*) sinodalne odgovore Nikolaja Carigrajskega († 1111) na prašanja menihov na Sv. gori o cerkveni službi (Krmčija, gl. 53); *δ*) različne kanonične, poboljšanje grešnikov, čas obhajila ter vedenje duhovnikov v cerkvi zadevajoče spise (Krmčija, gl. 24).

5. Kanonične uredbe carigrajskih patriarhalnih sinod. Ker ima carigrajski patriarh med vsemi patriarhi vzhodne cerkve častno prvenstvo in ker je bil Carigrad nekaj stoletij dalje v krščanskih rokah kakor ostale vzhodne patriarhijske stolice, ki so jih sovražni Saraceni v zakonodaji ovirali, so dobile tudi uredbe različnih carigrajskih patriarhov, izdane na osnovi sklepov, donešenih od njemu podrejenih škofov na različnih sinodah, veljavo za ostale avtokefalne cerkve in so postale na ta način materialni vir celotne pravoslavne cerkve. Zbrane so v atenskem sintagmatu, a tudi v posebni od carigrajskega patriarha izdani zbirki. Med nje spada Tomus unionis, Krmčija gl. 52, izdan l. 920 povodom spora o četrtem braku; z njim je bil mir med cerkvijo in državo zopet upostavljen. Izdal je ta „Tomus" patriarh Nikolaj I. V to kategorijo spadajo tudi dekreti o priznanju novih avtokefalnih cerkva ali o spremembah v obstoječih (tako o priznanju neodvisnosti pravoslavne cerkve v Srbiji l. 1879, o zedinjenju srbskih pravoslavnih cerkva ter o upostavitvi stare srbske patriaršije l. 1920).

6. Mnenja priznanih kanonistov (*ἀποκρίσεις τῶν σοφῶν*) bodisi glede posameznih prašanj, bodisi izražena v obsežnejših komentarjih k obstoječim zakonom, so postala v pravoslavni cerkvi pomožen pravni vir. Med take priznane ka-

noniste štejejo komentatorji Balsamon, Zonara in Aristen. Atenski sintagmat pa našteva med njimi še druge, katerih kanonični odgovori na došla prašanja so v omenjeno zbirko sprejeti (Petrus Chartophylax, Nicolaus Chartophylax, Nicephorus Chartophylax, Jovan, škof v Citru, Elia, metropolit na Kreti, Demetrij, nadškof Homatenski. (Prim. osobito Mlaš[3], 127 ss).

7. Običaj (ἔθος) je kot pravni vir priznan, kolikor vsebuje kako resnico ter je posvedočen po dolgotrajnem praktičnem izvajanju. Običaj mora odgovarjati duhu cerkve. Ako običaj ne vsebuje nikake resnice, tudi ne more biti pravni vir (Consuetudo sine veritate vetustas erroris est. Cyprianus ad Pompejum, ep. 74). Običaj mora biti, ako naj velja za vesoljno cerkev, povsodi enako priznan. V dvomu odloča vrhovno cerkveno oblastvo, za vesoljno cerkev torej vesoljni cerkveni zbor. Sicer pa je merodajna na drug način posvedočena soglasnost vseh avtokefalnih cerkva. Generalnih norm o pogojih, pod katerimi se običaj kot pravni vir priznava, kakor jih je postavila zapadna cerkev, pri iztočno pravoslavni cerkvi pogrešamo.

8. Državni zakoni, ki se zovejo v spomenikih *νόμοι*, *νόμιμα*, *πολιτικαὶ διατάξεις*, *βασιλικαὶ διατάξεις* itd., in ki so jih izdali za cerkev grško-rimski imperatorji v krščanski dobi grško-rimskega cesarstva, tvorijo vrlo važen cerkvenopravni vir. Celo iz zbirk, ki niso bile cerkvi namenjene, so zbiratelji cerkvenopravnih norm marsikaj uvrstili v svoje zbirke in na ta način mnogo cesarskega prava kanonizirali. Viri, iz katerih so pri tem črpali, so osobito sledeči:

a) Codex Theodosianus, sestavljen za dobe Teodozija II. in Valentiniana III. in razglašen meseca februarja l. 438 z veljavnostjo od 1. januarja 439. On naj bi služil kot edini vir „juris principalis“ za dobo od Konstantina Velikega do dneva promulgacije. Snov je razdeljena v šestnajstero knjig, knjige v naslove. Šestnajsta knjiga z enajstimi tituli se nanaša na izključno cerkvene zadeve, a tudi druge knjige prinašajo deloma cerkvenopravno snov.

b) Pravne zbirke Justiniana Vel. (527—565) in sicer *α*) Codex repetitae praelectionis (druga izdaja zbirke cesarskih konstitucij, razglašene najprej 529 z naslovom Codex constitutionum) iz l. 534, razdeljen na 12 knjig z naslovi (tituli). Prvih trinajst titulov prve knjige vsebuje izključno cerkvenopravne predpise. *β*) Digesta ali Pandectae obsegajoče 50 knjig z izvlečki iz spisov starejših juristov. Nomokanon s 14 naslovi ima mnogo izvlečkov iz digest; Balsamonov komentar k temu nomokanonu se nanaša tudi nanje. *γ*) Justinianove „Institutiones“, učbenik za uvedbo v studij kodeksa in digest, ki je bil tudi kot zakon publiciran; *δ*) Justinianove novele (Novellae constitutiones), ki niso bile več oficielno zbrane, a so nam ohranjene v mnogih za-

sebnih zbirkah. Grško se imenujejo *νεαραὶ διατάξεις*. Izdane so večinoma v grškem jeziku in sicer v pretežnem številu prvih 5 let po publikaciji kodeksa. Vsaka novela ima inskripcijo, iz katere je razvidno, od koga in na koga je bila izdana. Naloga naslovnika je bila potem, da novelo izvede. Novele, ki se tičejo cerkve, so navadno naslovljene na carigrajskega patriarha, izvodi pa so se očividno doposlali tudi drugim patriarhom. To je razvidno iz začetka novele tretje in iz konca novele pete. Stvar patriarhov je bila, da so novelo kot zakon priobčili metropolitom, ti škofom in škofje posameznim cerkvam in samostanom. Svetne oblasti so imele nalog, da cerkvene predstojnike pri izvajanju cesarskih konstitucij podpirajo. Podrobnosti o zbirkah Justinianovih novel spadajo v rimsko pravo (Biener, Geschichte der Novellen Justinians. Berlin 1824 in po njem Mi-laš[3], 133 ss).

Cerkev se je teh Justinianovih zakonov v izdatni meri koristila. Za svojo prakso se je posluževala nalašč v to svrho napravljenih zbirk, ki so si priborile kmalu občo veljavo. Sem spadajo: Collectio 87 capitulorum ter nomokanona s 50 in 14 naslovi.

c) Ecloga cesarjev Leona Isavričana in Konstantina Kopronima iz l. 741, knjiga, katere svrha je bila, da nudi za praktične potrebe v priročni obliki predpise vseh štirih Justinianovih zbirk. Ecloga tvori 49. glavo tiskane Krmčije, dočim tega zakona v starosrbski Krmčiji ni. Ecloga ima 18 naslovov, v Krmčiji jih je samo 16.

d) Prohiron (*προχειρος νόμος*) cesarja Bazilija Makedonca in njegovih sinov Konstantina in Leona je bil izdan med 870—879 l. Ta zakon vsebuje najvažnejša pravna določila iz dotedanjih pravnih zbirk ter se deli na 40 naslovov in je bil od svetnih in cerkvenih juristov zelo čislan. Iz najstarejših staro-srbskih rokopisov Krmčije je bil sprejet tudi v tiskano Krmčijo in sicer v 48. poglavje z naslovom „Zakona gradskoga glavi različni v četiridesjatih granjeh". Novo izdajo Prohirona, dopolnjeno z zakoni cesarja Bazilija samega († 866), predstavlja Epanagoga (*Ἐπαναγωγὴ τοῦ νόμου*), ki pa ni bila nikoli službeno razglašena.

e) Najvažnejša zbirka grško-rimske zakonodaje so Bazilike (*Τὰ Βασιλικά*). Cesar Bazilij Makedonec je ukazal izdati novo veliko pravno zbirko, v katero naj bi bili sprejeti stari zakoni v očiščeni, t. j. novim razmeram odgovarjajoči obliki in vsebini (*ἀνακάθαρσις τῶν παλαιῶν νόμων*„ repurgatio veterum legum). Po njegovi smrti je njegov sin Leo Filozof delo svojega očeta dovršil ter ga publiciral koncem 9. stoletja. Naslov zbirke je *Τὰ Βασιλικά* scil. *νόμιμα*, kar pomeni isto kakor leges imperiales, cesarski zakoni. Zbirka se deli na 60 knjig (*βιβλία*), vsaka knjiga na naslove (*τίτλα*), vsak naslov na poglavja (*κεφάλαια*) in poglavja na paragrafe (*θέματα*). Zbirka je črpala iz Justinianovih institu-

cij, pandekt, kodeksa, novel, ter iz Prohirona. Zakoni, ki so ob publikaciji (pred 892) iz omenjenih zbirk stali še v veljavi, so bili v novo zbirko uvrščeni v boljši redakciji. V Bazilikah je bilo določeno, da veljajo določila v Justinianovih zbirkah samo v toliko, kolikor so v novo zbirko sprejeta. Na ta način so postale Bazilike tudi za cerkev in njeno pravo pomembne. Učeni Balsamon si je stavil glavno nalogo, da primerja v nomokanon s 14 naslovi sprejete cesarske zakone z vsebino Bazilik ter ugotovi, da li imajo še veljavo ali ne. Balsamon je na ta način dal Bazilikam za vselej značaj cerkvenopravnega vira. Večina poznejših vzhodnih kanonistov je v tem oziru sledila Balsamonu.[6]

f) Hexabiblos Konstantina Harmenopula je zadnje važno juristično delo srednjeveškega grško-rimskega cesarstva. Spisano je okrog 1345 od sodnika in čuvarja zakonov (*νομοφύλαξ*) v Solunu Konstantina Harmenopula v obliki priročnika, vsled česar se tudi imenuje *Πρόχειρον*. *Ἑξάβιβλος* pa se naziva delo radi tega, ker je razdeljeno na šestero knjig. Glavni vir temu delu so Bazilike. Cerkvenega prava se tičejo predpisi o braku ter določila o postavljanju škofov in svečenikov v dodatku v četrtem naslovu. Kot dopolnilo tega dela je izdal pisec tudi še posebno zbirko kanonov.

g) Novele Justinianovih naslednikov, katerih je več nego 300 in katere je v tisku izdal l. 1857 Zachariae a Lingenthal v Leipzigu, vsebujejo mnogo cerkvenopravnih predpisov. Cesar Leo Filozof je sam izdal 118 novel, katerih dobra polovica se nanaša na cerkveno disciplino in na bračno pravo. Od Zachariae zbrane novele obsegajo dobo od cesarja Justina (566) do Konstantina Paleologa (1451). Balsamon se je oziral v svojem komentarju na vse do njegove dobe izdane novele, Matej Blastar pa je v svojem sintagmatu iz l. 1335 uporabil tudi še novejše. Važnejše od njih so natisnjene tudi v atenskem sintagmatu.

II. Notranji ali materialni pravni viri partikularnega cerkvenega prava.

1. Cerkveni zbori partikularnih cerkva. V mejah, ki so začrtane v občem, t. j. za pravoslavno cerkev kot celoto veljavnem pravu, imajo zakonodajno oblast tudi zbori cerkvenih predstojnikov (episkopov) posameznih avtokefalnih cerkva. Njim pripada izvedba osnovnih zakonov v podrobnostih in v onem duhu, kakor ga zahtevajo posebne krajevne razmere. Glede notranjih cerkvenih zadev (nauk, bogoslužje, uprava zakramentov, disciplina nižjega klera) so partikularni cerkveni zbori avtonomni, t. j. od državne oblasti neodvisni. V zadevah pa, ki segajo tudi v območje države (n. pr. bračno in imovinsko

[6] Bazilike je tiskane izdal v šestih zvezkih folio l. 1833—1870 nemški učenjak C. G. E. Heimbach pod naslovom: Basilicorum libri LX.

pravo, verski pouk v šolah), morajo biti sklepi cerkvenih zborov tudi od pristojne državne oblasti potrjeni, ker bi bilo drugače njih praktično izvajanje nemogoče. V srbski pravoslavni cerkvi se imenuje zbor vseh episkopov pod predsedstvom patriarha Arhijerejski Sabor. Beseda arhijerej prihaja od ἀρχιερεύς, višji duhoven (pontifex maximus Rimljanov, Veliki duhoven Judov so bili Grkom ἀρχιερεῖ), kar je postalo s časom označba za vse škofe. Arhijerejski sabor pomeni torej zbor vseh episkopov avtokefalne srbske pravoslavne cerkve. Ta sabor je najvišji cerkveni organ sploh in se zbira periodično ali tudi ob posebnih prilikah na poziv patriarha in arhijerejske sinode, ki je patriarhov stalni posvetovalni organ. Sklepi arhijerejskega sabora se razglašajo v uradnem glasilu: Glasnik srbske patriaršije.

2. Običaj je pod enakimi pogoji kakor za vesoljno cerkev lahko pravni vir tudi za posamezne teritorialne cerkve, ako ne nasprotuje osnovnim zakonom. Vsebovati mora neko resnico, v skladu mora biti z duhom cerkve, dalje časa mora biti dejansko v rabi in priznan mora biti od vrhovnega teritorialnega cerkvenega oblastva.

3. V okviru sklepov partikularnih cerkvenih zborov je priznana zakonodavna oblast tudi episkopom.

4. Največjega pomena je za avtokefalne cerkve, kakor je bila nekdaj tudi za vesoljno cerkev, državna zakonodaja. V pravoslavnih državah je bila do najnovejših časov pravoslavna cerkev državna cerkev, kakor je bilo to v grškorimskem cesarstvu do njegovega konca. Kot državna cerkev je bila ne samo božja ustanova ampak tudi državna institucija in vsled tega je bil vladar — kakor v nekdanjem Bicancu tako pozneje tudi v carski Rusiji in drugod — obenem njen vrhovni zakonodajalec. Razmerje pravoslavne cerkve do države naravnost zahteva, da se uredi njena oblastna organizacija z državnim zakonom, ker sta ji samo na ta način dana potrebno jamstvo in zaščita. Avtonomija pravoslavne cerkve je nemogoča, ako ni od države priznana.

Dogovori med vrhovnim cerkvenim predstavništvom in med državno oblastjo so mogoči in glede zadev, ki so mixti fori, naravnost nujni. Tak sporazum pa dobi potem izraza ne v kaki konvenciji — kar pa bi samo na sebi ne bilo izključeno — ampak v formalno državnih zakonih. Med te zakone štejejo v prejšnji Srbiji zakoni z dne 27. aprila 1890 o cerkvenih oblastvih z različnimi dopolnili in spremembami, ter uredbe izdane o priliki uedinjenja srbskih pravoslavnih cerkva in po izvršenem uedinjenju 13. in 24. decembra 1920.[7]

[7] Uredba z dne 13. dec. 1920 o centralizaciji upravne in sodne oblasti v patriaršiji in uredba z dne 24. dec. 1920 o arhijerejskem saboru in sinodu.

S tem pa še enotna organizacija srbsko-pravoslavne cerkve ni izvršena. Narodni skupščini je predložen osnutek zakona o srbskoj pravoslavnoj crkvi s 23 paragrafi. Ta zakon ima biti za srbsko pravoslavno cerkev neke vrste konkordat, na osnovi katerega se bo šele izdelal podrobni statut. Dokler tega ni, se bodo morale upravljati pravoslavne eparhije še vedno po svojem predprevratnem pravu, ki je po uredbah iz l. 1920 samo v nekaterih točkah izmenjeno.

Pred svetovno vojno smo šteli v celem 15 avtokefalnih pravoslavnih cerkva in sicer carigrajski, aleksandrijski, antiohijski in jeruzalemski patriarhat, cerkev na gori Sinai in na otoku Cipru, rusko, bolgarsko, grško, rumunsko in srbsko cerkev, sremsko patriaršijo, sibinjsko in bukovinsko-dalmatinsko metropolijo, končno črnogorsko cerkev. Po prevratu so se združile prejšnja sremska patriaršija, črnogorska cerkev in dalmatinske eparhije Zadar in Kotor s srbsko cerkvijo, metropoliji v Sibinju in v Črnovicah pa z Veliko rumunsko cerkvijo, tako da se je skrčilo število avtokefalnih pravoslavnih cerkva na 11. Njim se je pridružila l. 1925 kot dvanajsta avtokefalna sestra poljska metropolija, ki je tvorila dotlej del ruske cerkve.[8] V celem šteje pravoslavje približno 150,000.000 duš. Patriarhati v Aleksandriji, Antiohiji in v Jeruzalemu ter cerkvi na Cipru in na gori Sinai se upravljajo zgolj po cerkvenopravnih predpisih, dočim obstojajo za vse druge pravoslavne cerkve, vštevši carigrajski patriarhat, tudi posebni od dotičnih držav izdani zakoni.

III. Formalni viri pravoslavnega cerkvenega prava.

V razvoju razlikujemo tri dobe:

1. dobo do milanskega edikta (313);

2. dobo od milanskega edikta do izida osnovne zbirke pravoslavne cerkve (883);

3. dobo po izidu in priznanju te zbirke.

ad 1. V prvo dobo spadajo pseudoapostolske zbirke, pisana pravila, ki so nastala deloma že koncem prvega ali vsaj začetkom drugega stoletja. Te zbirke sicer niso pristne, niso niti od apostolov spisane niti od njih potrjene, toda nosijo njih ime radi tega, ker vsebujejo v bistvu ono, kar je v apostolski in prvi poapostolski dobi veljalo kot pravilo. Te zbirke nam predstavljajo spisano apostolsko sporočilo.

---

[8] Milaš[3], dodatek, 862 ss. Poleg avtokefalnih obstoji še cela vrsta avtonomnih pravoslavnih cerkva, ki se sicer samostojno upravljajo, a stoje kot deli avtokefalnih sestra do le-teh v kanonični odvisnosti. V Milašu[3] so navedene na str. 866 ss.

Najstarejša je *Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων*, tudi *Διδαχὴ κυρίου διὰ τῶν Ἀποστόλων*, t. j. nauk Gospodov po apostolih.[9] Spis obstoji iz 16 pravil etično-nabožne vsebine za katehumene in spreobrnene pogane ter prinaša v svojem drugem delu določbe, kako je ravnati s potujočimi pridigarji, apostoli in preroki, kako se posvečuj nedelja, kako se naj volijo škofje in diakoni.

Približno dve stoletji mlajši so *Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων*, Canones ecclesiastici apostolorum, apostolski cerkveni red. Zbirka je nastala verjetno koncem tretjega stoletja v Egiptu. Nahaja se na začetku velike pravne knjige, ki se je kristjani v Egiptu, kakor meni Vering,[10] še danes drže. Prvi del je samo predelana *Διδαχή*, v drugem delu pa so samostojne določbe o volitvi škofa, o imenovanju svečenikov, lektorjev, diakonov in o lastnostih, ki jih morajo te osebe imeti.[11]

Najvažnejša zbirka, ki nosi ime apostolov, pa so apostolske konstitucije, *Διαταγαί* ali *Διατάξεις τῶ ἁγίων Ἀποστόλων*, Constitutiones Apostolicae. Apostolske konstitucije so zgrajene na zbirki z naslovom *Διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων*,[12] ki naj bi predstavljala skupno poslanico apostolov o cerkveni ustavi in disciplini v šestih knjigah. Ta spis je bil na vzhodu zelo razširjen in preveden v več jezikov. Prvih šest knjig apostolskih konstitucij je prirejenih po njem, 7. in 8. knjigi pa je služila za podlago *Διδαχή*. Apostolske konstitucije so nastale okrog l. 400 v Siriji. Osma knjiga govori posebno o posvečanju klerikov in o harizmah.

Dodatek osmi knjigi tvori 85 apostolskih kanonov, *Κανόνες τῶν*] *Ἀποστόλων*, Canones Apostolorum, v katerih je mnogo cerkvenopravne snovi glede volitve in posvečevanja klerikov, njih vedenja in njih dolžnosti. Ta določila so vzeta deloma iz apostolskih konstitucij, deloma iz sklepov cerkvenih zborov 4. stoletja. Apostolske konstitucije, ki na zapadu sploh nikdar niso veljale, je trulanski cerkveni zbor kot krivoverske prepovedal. Ta prepoved in obsodba pa ni veljala apostolskim kanonom, temveč jih je omenjeni cerkveni zbor izrecno kot pravni vir priznal (c. 6, D. 16). Tako se nahajajo še danes v vseh pravnih knjigah pravoslavnih cerkva na prvem mestu.

ad 2. Zbirke, ki so v drugi dobi nastale in so nam ohranjene so trojne vrste: a) zbirke čisto kanonične snovi, ki vsebujejo

---

[9] V nemščino prevedena od Friedberga Z. f. K. R., zv. 19, 408 ss. Lit. glej pri Sägmüllerju K. R.[3], § 34. V srbščino je zbirko prevedel Vučković, Zadar 1885.

[10] K. R.[3], 38.

[11] Najboljša izdaja Harnack v Texte u. Untersuchungen zur Gesch. d. altchristl. Lit. II, 225 ss. (1884 Leipzig).

[12] Najboljši ponatis: Pitra, l. c., tom. I, p. 113 ss. O tej zbirki prim. Funk F. H., Die apost. Konstitutionen (Rottenburg 1891) ter od istega, Das 8. Buch der ap. Konstitutionen, Tübingen 1893.

izključno samo od cerkvene zakonodaje postavljena pravila; b) zbirke državnih (cesarskih) zakonov o cerkvenih zadevah; c) nomokanoni, t. s. zbirke cerkvenih kanonov in cesarskih zakonov.

a) Čisto kanonične zbirke na vzhodu.

α) Prva nam v polnem obsegu ohranjena je Sinopsis Canonum Stefana Efeškega (*Κανονικὴ Σύνοψις*) iz začetka 6. stoletja. Sinopsis-epitome se imenuje radi tega, ker so kanoni podani v skrajšani obliki, ne v celotnem besedilu. V tej zelo praktični obliki je dobila zbirka pozneje dodane tudi nove kánone, namreč istotako v skrajšanem besedilu in je obsegala v 12. stoletju vse one kánone, ki so bili sprejeti v osnovno zbirko, kar je razvidno iz ponatisa v Beveregijevem sinodikonu in v atenskem sintagmatu. Obsegala je apostolske kanone, kanone že navedenih vesoljnih in partikularnih cerkvenih zborov, sv. očetov ter še nekatere druge za tedanji čas važne spise.

β) Sinopsis magistra in logoteta Simeona je prvi zelo podobna in je radi tega omembe vredna, ker je razporedba kánonov v njej postala odločilna za vse bodoče zbirke. Na prvem mestu stoje namreč kanoni apostolov, potem vesoljnih in partikularnih cerkvenih zborov, na zadnjem mestu oni sv. očetov. V vsaki teh kategorij pa so kanoni kronološko navedeni.

γ) V 6. stoletju so začeli kanone zbirati tudi že sistematsko, namreč urejati jih po predmetu, katerega se tičejo. Na podlagi take sistematske zbirke, ki je obsegala 60 titulov, katera nam pa ni ohranjena, je spisal Ivan Sholastik, takrat duhoven in zastopnik (apokrisiar) antiohijske cerkve v Carigradu, pozneje patriarh v Carigradu (566—577), okrog l. 550 svojo *Συναγωγὴ κανόνων* s 50 naslovi. Dodal ji je 68 kanonov Bazilija Velikega. Pod vsakim naslovom so navedeni kanoni, ki se nanašajo na isti predmet.

b) Zbirke cesarsko-cerkvenih zakonov.

α) Collectio 87 capitulorum Ivana Sholastika, ki jo je sestavil že kot carigrajski patriarh in jo dodal svoji sistematski zbirki kanonov. Vsebino teh poglavij tvorijo izključno izpiski iz Justinianovih novel in sicer je dala novela 123 sama 60 poglavij. V Slovanski Krmčiji je ta zbirka natisnjena v 42. glavi.

β) Collectio tripartita (Collectio constitutionum ecclesiasticarum) tudi Paratitla, zbirka v kateri se nahajajo vsi cerkve se tičoči državni zakoni iz Justinianovih kompilacij v treh delih: v prvem zakoni iz kodeksa, v drugem iz digest in institucij, v tretjem iz novel. Avtor te zbirke ni znan, mogoče je, da je istoveten z avtorjem prve redakcije nomokanona s 14 naslovi. Zbirka je nastala okrog l. 640. Bila je zelo razšir-

jena in tvorila je glavni vir za nomokanon s 14 naslovi, ki je postal osnovna pravna knjiga vzhodne cerkve.

c) Nomokanoni.

Nomokanoni so nastali iz praktične potrebe, da se veljavni cerkvenopravni predpisi združijo v eni knjigi. Prva zbirka te vrste, ki je nam ohranjena je

α) nomokanon s 50 naslovi, nazvan tudi Sholastikov nomokanon. Njegova vsebina je sestavljena iz sistematske zbirke kanonov Ivana Sholastika ter iz njegove zbirke 87 poglavij na ta način, da so pod vsako rubriko navedeni kanoni in hkrati tudi cesarski zakoni, ki se na predmet nanašajo. Avtor ni znan. Nastal je ta nomokanon v drugi polovici VI. stoletja pod cesarjem Justinom II.; pozneje je bil dopolnjen s poznejšimi kanoni in v tej pomnoženi obliki ga je v 9. stoletju prevel sv. Metod na staroslovenski jezik. Pri Slovanih je bil ta prevod v rabi do nastanka Krmčije, torej do začetka 13. stoletja, pri Bolgarih še dalje.[13]

β Nomokanon s 14 naslovi. Za avtorja te zbirke so dolgo smatrali Fotija, ki je morda prvotno redakcijo te zbirke, ki je nastala v VII. stoletju, spopolnil. Na vsak način je zbirka obstojala že zdavnaj pred Fotijem in sicer je verjetno, da jo je sestavil patriarh Sergij (610—638) ali da je bila vsaj po njegovih navodilih sestavljena. Nomokanon se deli na 14 naslovov, ki so med seboj v zvezi, naslovi na poglavja. V drugi redakciji iz l. 883 so ostali v prvo redakcijo iz zbirke Collectio tripartita sprejeti cesarsko-cerkveni zakoni skoraj nespremenjeni in nedopolnjeni, dočim je bil kanonični del izpopolnjen tako, da so bili v zbirko uvrščeni vsi kanoni cerkvenih zborov in sv. očetov, ki so l. 883 veljali. Tako nudi ta nomokanon popolno zbirko v oni dobi v vzhodni cerkvi obveznih kanonov.

V vsakem naslovu so pod vsakim poglavjem kanoni, ki se na dotični predmet nanašajo, navedeni po številkah, nato slede dotična določila iz cesarskih zakonov. Neposredno za nomokanonom pa slede kanoni kronologično razvrščeni po sinodah s polnim besedilom, katero se je na podlagi številk v poglavjih lahko našlo. Vsled svoje popolnosti in praktične urejenosti, vsled sistematske in lahke preglednosti je ta nomokanon s časom vse druge zbirke izpodrinil ter je bil l. 920 na sinodi v Carigradu za vesoljno cerkev proglašen kot obvezen. Kanoni, ki so v tej zbirki po številkah navedeni in ji na koncu v polnem besedilu dodani, tvorijo osnovno zbirko kanonov iztočnopravoslavne cerkve in sicer so to: apostolski kanoni, sklepi prvih sedem vesoljnih cerkvenih zborov (Nicaenum I — Nicaenum II 787), sklepi partikularnih sinod v Anciri, Neocezareji, Gangri, Antiohiji, Laodiceji, Sardiki, Carigradu pod Nektari-

[13] Pavlov: Pervonačalni slavjano-russki nomokanon, 1869, 22 ss.

jem, vse iz četrtega stoletja, v Kartagi 419, Carigradu 861, istotam 879, končno kanoni 13 sv. očetov.

ad 3. V tej periodi gre pred vsem za praktično primenjanje osnovnih zakonov, ki jih je cerkev dobila v prejšnji dobi. Tej svrhi služijo v prvi vrsti temeljiti komentarji k osnovnim zakonom, pa tudi nekatere nove knjige, ki so obstoječo pravno snov za vsakdanjo potrebo priredile v priročni obliki in jo hkrati z novejšimi predpisi izpopolnile.

a) komentarji.

α) Synopsis canonum (*Κανονική Σύνοψις*) Stefana Efeškega je dobila v svoji pomnoženi obliki l. 1130 v osebi diakona in nomofilaksa vel. cerkve v Carigradu Aleksija Aristena komentatorja, ki se je v svojih tolmačenjih skrajšanega besedila kanonov držal metode, da je navedel, opisujoč smisel dotičnega določila, celoten tekst izvirnika. Kjer pa je smatral skrajšano besedilo za dosti jasno, tam ni dodal nikakega komentarja, ampak je samo zapisal opazko, da je določilo jasno. Sinopsis canonum s komentarjem Aristenovim tvori del Krmčije ter Indreptareje.

β) V začetku 12. stoletja je spisal Ivan Zonaras komentar h kanonom osnovne zbirke in sicer je vzel za podlago njih popolni tekst. V njegovem spisu so kanoni sporejeni po svoji važnosti in sicer na prvem mestu apost. kanoni, potem sklepi vesoljnih, nato partikularnih sinod, na zadnjem mestu kanoni sv. očetov. Njegov komentar obsega vse kanone osnovne zbirke in je užival tak ugled, da je bil v obče in je še danes kot pravni vir v iztočni cerkvi priznan. V Krmčiji se nahaja pri vsakem kanonu poleg komentarja Aristena ali pa mesto njega tudi komentar Zonarov.

γ) Teodor Bestes je koncem 11. stoletja neki že obstoječi komentar k nomokanonu s 14 naslovi, katerega avtor ni znan, popolnil na ta način, da je uvrstil vanj cesarske zakone po besedilu, dočim so bili poprej samo s številkami navedeni.

δ) Najpomembnejši komentator nomokanona pa je Teodor Balsamon, najprej kartofilaks carigrajske cerkve, od l. 1193 dalje pa patriarh v Antiohiji. Po naročilu cesarja Manuela Komnena ter carigrajskega patriarha Mihaela Anhiala je Balsamon med l. 1169 in 1177 izdelal komentar k nomokanonu s 14 naslovi. Glavna zadača mu je bila, kakor je iz njegovega predgovora razvidno, raztolmačiti kanone ter spraviti njihova določila s svetnimi zakoni v sklad, kakor so stali takrat v veljavi, t. j. po oni vsebini in obliki, v kateri so bili v Bazilike sprejeti. Glede kanonov se je držal povsem izvajanj Zonarovih in jih samo na nekaterih mestih s sklepi carigrajskih patriarhalnih sinod dopolnil. Drugi del nomokanona pa je obdelal povsem samostojno, uporabivši pri tem Bazilike, tako da je njegovo delo znanstveno kritično ter mu je priborilo vseobči ugled. Nomo-

kanon z Balsamonovim komentarjem k svetnim zakonom tvori prvi zvezek atenskega sintagmata, kanoni z Zonarovim in Balsamonovim komentarjem pa so sprejeti v drugi zvezek iste izdaje.[14]

b) Sistematska dela.

α) Iz 13. stoletja obstoja sinoptična zbirka kanonov meniha Arzenija na Sv. gori v 141 poglavjih.

β) Dosti večji ugled kakor Arzenij pa si je priboril menih Matej Blastar (Matthaeus Blastares) s svojim alfabetskim sintagmatom iz l. 1335. Sintagmat se deli v 24 delov po črkah grškega alfabeta. Vsak del ima večje število titulov, katerih rubrike so vedno označene z besedami, ki se začno z naslovno črko dotičnega dela knjige. Sintagmat obsega v celem 303 titule. Pod vsako rubriko so najprej navedeni kanoni in nato svetni zakoni, ki se nanašajo na obravnavani predmet. Kmalu po svojem nastanku je bil preveden sintagmat Mateja Blastara radi svoje velike vsebinske in praktične vrednosti tudi na srbski jezik (Izdaja Stojana Novakovića iz l. 1906 v srbski akademiji znanosti).

γ) Izmed drugih zbirk, ki jih je precejšnje število in ki so jako različne po svoji notranji vrednosti, bodi omenjen nomokanon z 228 poglavji iz začetka 15. stoletja, ki je po svoji vsebini samo penitencialna knjiga, ki navaja kazni za različne grehe. V 16. stoletju je bilo delo prevedeno na srbski jezik in danes tvori zadnji del Velikega Trebnika.

δ) Zbirke, ki so bile med Grki pod turškim gospodstvom v rabi, so bile glede vsebine in pristnosti kanonov in svetnih zakonov vedno bolj nezanesljive, tako da je bilo v praksi dokaj zmešnjav. Temu za cerkev kvarnemu nedostatku sta hotela odpomoči dva učena meniha Nikodem in Agapij z novo, kanoničnim načelom odgovarjajočo zbirko, ki sta jo dogotovila l. 1793 ter ji dala ime *Πηδάλιον* (gubernaculum, krmilo).[15] Ko je zbirko odobrila carigrajska sinoda, je izšla l. 1800 prvokrat v Leipzigu v tisku. V drugi revidirani izdaji je delo izšlo l. 1841, v tretji pa l. 1864. V zbirko so sprejeti vsi kanoni, ki tvorijo vsebino kanoničnega dela nomokanona s 14 naslovi ter še nekateri drugi, namreč sklepi sinode v Kartagi pod Ciprianom (225) o krstu krivovercev, kanoni Ivana Postnika, Nikefora Spoznavavca ter patriarha Nikolaja carigrajskega.[16] *Πηδάλιον* tvori sedaj oficialno zbirko kanonov za helensko cerkev.

IV. Slovanske kanonične zbirke.

Slovani na Balkanu, ki so prejeli kristjanstvo od grške cerkve, so prevzeli tudi njene liturgične in pravne knjige.

---

[14] O tiskanih izdajah prim. Mlaš[3], 198 op. 20.

[15] Cerkev se prispodablja ladji, katero vodijo predstojniki kot krmilarji s pomočjo te knjige, ki vsebuje cerkvene postave.

[16] Glej zgoraj § 2 I, 4.

Prva slovanska knjiga, ki jo sploh poznamo, je od sv. Metoda prevedeni nomokanon s 50 tituli. V 11. stoletju so prevedli tudi nomokanon s 14 naslovi na cerkveno-ruski jezik in sicer se je to zgodilo, kakor trdi Pavlov,[17] za časa kneza Jaroslava, sina kneza Vladimirja (1015—1054). Obe zbirki sta pozneje izgubili veljavo in njih mesto je zavzela Krmčija (Kormčaja kniga, t. j. knjiga za krmilarja).

Kanonična zbirka z označbo Krmčija je nastala začetkom 13. stoletja v samostanu Hilandar po zaslugah srbskega nadškofa sv. Save.[18] Iz Srbije je prišla v Bolgarijo, odkoder jo je poslal, naprošen po ruskem metropolitu Cirilu II., despot Jakob Svjatoslav na Rusko l. 1262, kjer so jo na sinodi v Vladimiru l. 1274 proglasili za vso rusko cerkev za obvezno.

Ko so začeli v Rusiji cerkvene knjige tiskati, so vzeli pri Krmčiji za podlago besedilo one Krmčije, ki jo je Ciril prejel od Svjatoslava. Ta rokopis se imenuje „Rjazanskaja Kormčaja", tudi „Josifofskaja Kormčaja", ker je nastal pod škofom Josifom v Rjazanu in se hrani v Rjazanski cerkvi. Ena kopija te Krmčije iz l. 1284 se nahaja v Petrograjski javni biblioteki. Po besedilu enakih rokopisov, kakor je rjazanski, je še več ohranjenih, ki se imenujejo po krajih, kjer so bili najdeni: Ilovička (zagrebačka), Raška, Sarajevska, Savinska in Moračka Krmčija.[19]

Prvi natis je bil odrejen l. 1649 za časa ruskega patriarha Josifa ter 1. julija naslednjega leta dovršen. Toda ta naklada ni prišla v promet, ker je kazala nekaj pogrešk, zato je sledil l. 1653 drugi popravljeni natis pod patriarhom Nikonom. Za osnovo je zopet služil rjazanski rokopis. Nove službene izdaje Krmčije so sledile še l. 1786, 1804, 1816 in 1836, od takrat pa so službene izdaje Krmčije po ruskem sv. sinodu prenehale.[20]

Tiskano Krmčijo so sprejele vse slovanske pravoslavne cerkve kot svojo službeno pravno knjigo.

Službena Krmčija obsega v celem štiri dele: prvi del služi kot uvod ter prinaša historične razprave o ločitvi iztočne in zapadne cerkve, o pokristjanjenju Rusov, o nastanku ruskega patriarhata, o vesoljnih in partikularnih cerkvenih zborih. Za temi razpravami je uvrščen kanonični del nomokanona s 14 tituli. V drugem delu, ki šteje 41 poglavij, se nahajajo na čelu apostolski kanoni in za njimi sklepi vesoljnih in partikularnih sinod v sinoptičnem besedilu Stefana Efeškega z Aristenovim komentarjem in dodatki iz Zonarinih tolmačenj. Tretji del obstoji iz 29 poglavij, ki so vzeta iz različnih virov. Tu se naha-

[17] Pervonačalni slavjano-russki nomokanon, 25 ss.

[18] Glede rokopisov, ki so ohranjeni, glej Milaš[2], 203 op. 5.

[19] Milaš, Savinska Krmčija, Zadar 1884, 5—10.

[20] Mitrović, Crkveno pravo[2], 56.

jajo: collectio 87 capitulorum, nekatere novele Aleksija Komnena, izpiski iz cesarskih zakonov iz prvih 13 naslovov Fotijevega nomokanona, izvlečki iz Ekloge cesarja Leona Isavričana, Prohiron cesarja Bazilija Makedonca, Ekloga Leona Isavričana (gl. 42—49), različna določila o braku (gl. 50)[21], sinodalni dekret patriarha Sisinija o nezakonitih brakih (gl. 51), Tomus unionis (gl. 52), kanonični odgovori treh cerkvenih učiteljev in kanoni Nikefora Spoznavavca. Četrti del vsebuje kot epilog pripombo o naslovu Krmčija, darilno listino cesarja Konstantina papežu Silvestru ter razpravo o odcepitvi zapadne cerkve, katere avtor ni znan. Iz besedila razprave samo sledi, da je bil pisec strasten nasprotnik rimske cerkve in slab poznavalec zgodovinskih dejstev.[22]

Ker so v Krmčiji kanoni natisnjeni samo v sinoptičnem, t. j. skrajšanem besedilu, je bilo treba dostikrat seči po grškem izvirniku in po neokrajšanem tekstu. Da se to olajša, so izdali v Rusiji v prvi polovici 19. stoletja z dovoljenjem sv. sinoda novo zbirko kanonov z naslovom: Kniga pravil svjatih apostol, svjatih soborov vselenskih i pomjestnih i svjatih otcev. V tej knjigi se nahajajo na prvem mestu dogmatični izreki peterih vesoljnih cerkvenih zborov in tem slede apostolski kanoni, sklepi vesoljnih in partikularnih koncilijev ter kanoni sv. očetov v enakem obsegu, kakor so sprejeti v osnovno zbirko kanonov iz l. 883. V prvi izdaji iz l. 1839 se nahaja poleg cerkveno-ruskega prevoda kanonov tudi izviren (neskrajšan) grški tekst. V drugi izdaji l. 1843 so grški tekst izločili, v izdaji l. 1862 so ga zopet poleg prevoda ponatisnili. Kanonom niso dodani nikaki komentarji, pač pa se nahajajo na nekaterih mestih kratke opazke v boljše razumevanje nejasnega besedila.

Pri pravoslavnih Srbih velja tiskana Krmčija za uradno, obvezno zbirko. Kot zasebna izdaja obstoja Milašev „Zbornik pravila sv. apostola, vasionskih i pomjesnih sabora, i svetih otaca, koja su primljena pravoslavnom crkvom."[23]

V. Rumunske zbirke kanonov.

Pri Rumunih so bile grške in slovanske zbirke v rabi. V XV. stoletju, za časa Stefana Velikega (1456—1504), je veljal Blastarov sintagmat za uradni kodeks in sicer v slovanskem prevodu deloma v popolni, deloma v skrajšani redakciji. Šele

[21] Te glave v srbski Krmčiji ni. Najboljšo razpravo o njej je spisal prof. Pavlov: 50-ja glava Kormčej knigi. Glavne podatke te razprave navaja Milaš[2], 204 op. 14.

[22] Prim. Milaš[2], 205 op. 22.

[23] Prva izdaja Zadar 1884, druga Novi Sad 1886.

v 17. stoletju so začele prihajati v rumunskem jeziku spisane zbirke na dan, izmed katerih je dobila „Indreptarea legji" uraden značaj. Spisana je bila 1652 v Tergovištu od meniha Daniela s pomočjo dveh Grkov po nekem grškem kodeksu. Prvi del ima 417 poglavij, ki nikakor niso izključno cerkvenopravne vsebine. Drugi del pa tvori v skrajšanem besedilu Sinopsis canonica z Aristenovim komentarjem. Nato sledi še posebna razprava z naslovom. „Theologia" s 54 prašanji in odgovori Anastazija Sinaiškega iz VII. stoletja. Indreptarea je uradna pravna knjiga rumunske pravoslavne cerkve.

Iz nje ter iz osnovne zbirke kanonov je l. 1853 sestavil vlaški metropolit Nifon posebno zbirko pravil v šestih poglavjih, od katerih se tičejo zadnja štiri bračnih prašanj. Te zbirke se cerkvena oblastva v Rumuniji splošno poslužujejo. Naslov ji je: Manualu de pravila bisericeasca.

Poleg Indreptaree in Nifonove zbirke pravil poslužujejo se cerkvena oblastva v Rumuniji tudi grškega Pedaliona, in to ali v rumunskem prevodu iz l. 1844, tiskanem v samostanu Niams, ali pa v izdaji metropolita Šagune iz l. 1871, ki je napram izvirniku skrajšana in s pisčevimi komentarji opremljena.[24]

VI. Znanstvene izdaje vzhodnih cerkvenopravnih virov.

1. Prvo mesto med vsemi znanstvenimi deli o virih in zbirkah cerkvenega prava na vzhodu zavzema Atenski sintagmat in to iz notranjih in zunanjih razlogov.

To zbirko sta izdala v letih 1852—1859 dva atenska učenjaka in ugledna moža, namreč predsednik kasacijskega sodišča Rhallis ter vseučiliščni prof. Potlis. Njih delo obsega v celem šest zvezkov. Zvezki I—III obsegajo nomokanon s 14 naslovi, apostolske kanone ter pravila vesoljnih in partikularnih cerkvenih zborov v popolnem in sinoptičnem tekstu s komentarji Balsamona, Zonare in Aristena. V IV. zvezku se nahajajo kanoni sv. očetov in drugih priznanih mož, ki veljajo v vzhodni cerkvi za obvezne, kanonični odgovori Balsamona ter osem Balsamonovih in dve Zonarini razpravi. V V. zvezku se nahajajo kanonične uredbe carigrajskih patriarhalnih sinod iz dobe 911 do 1835, zakoni bicantinskih cesarjev od Justiniana do Andronika, različne kanonične razprave, seznam škofijskih sedežev pravoslavne cerkve, dva zakona za cerkev v grški državi ter različni vzorci za listine o podeljevanju cerkvenih zvanj. Vsebino VI. zvezka tvori sintagmat Mateja Blastara.

---

[24] Prim. Milaš[3], § 45. Ondi je navedena tudi vsa precej obsežna lit. o rumunskih zbirkah. Tudi v knjigi Papp-Szilágyi, Enchiridion juris ecclesiae orientalis catholicae[2], Magno-Varadini 1880, so najti vsi potrebni podatki na str. 38—63.

Atenski sintagmat je najboljše delo za spoznavanje in proučevanje pravnih razmer vzhodne cerkve, ker je popolno glede na obstoječo snov tako v historičnem kakor v dogmatičnem oziru, pri tem pa strogo znanstveno-kritično in se ne omejuje na kako posamezno partikularno cerkev, ampak hoče služiti pravoslavni cerkvi kot celoti.

Atenski sintagmat (*Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων* itd.) je dobil odobrenje patriarhalne sinode v Carigradu in tudi najvišje oblasti skoraj vseh avtokefalnih cerkva so ga priznale, tako da je več kakor zasebno znanstveno delo.

2. Zachariae a Lingenthal, Jus graeco-romanum, Pars I—VI, Lipsiae 1856—1877, bogata in znanstveno velepomembna zbirka.

3. Patrologiae cursus completus... Accurante P. J. Migne. Series graeca, Tom. CIV et CXXXVII; Patrologiae graecae, latine tantum editae, Tom. LIV et LXVIII.

4. Franc. Miklosich et Jos. Müller: Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana. VI. vol. Vol. I—II Vindobonae 1860—1862: Acta patriarcatus Constantinopolitani. Vol. IV—VI 1871—1890: Acta et diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis.

Druga dela so bila ali že navedena (Tillius, Leunclavius, Beveregius, Voellus et Justellus, Pitra) ali pa po važnosti zaostajajo daleč za naštetimi. Omeniti je samo še rusko delo: Pravila svjatih apostol, svjatih soborov, vselenskih i pomjesnih, i svjatih otec s tolkovanijami, v treh zvezkih 1876 ss, ki obsega poleg izvirnega grškega besedila kanonov cerkvenoruski prevod ter komentarje Zonare, Aristena in Balsamona, dočim so Milaševa „Pravila s tumačenjima“ spisana v sedanji srbščini.[25]

---

[25] Med pravoslavne cerkve v pravnem smislu ne spadajo one vzhodne cerkve, ki se priznavajo k monofizitizmu, dasi drugih bistvenih razlik v nauku in tudi v liturgiji napram pravoslavju ni. Med skupino monofizitskih ali vzhodnih narodnih cerkva štejemo: a) cerkev sirskih monofizitov ali Jakobitov, b) cerkev sirskih Nestorijancev, c) koptiško, d) abesinsko in e) armensko cerkev. Armenska cerkev je najstarejša krščanska narodna cerkev, ustanovljena po Gregorju Iluminatorju († 320), ki se je vedno odlikovala po živahnem in bogatem duševnem življenju. Imela je od nekdaj brez zveze s Carigradom ali Rimom svojega lastnega poglavarja, ki nosi še danes naslov *καθόλικος* in stoluje v samostanu Edšmiatsin.

Tudi ne spadajo pod pravoslavne cerkve z Rimom zopet zedinjene vzhodne cerkve. V 16. stoletju je v zapadni Rusiji (sinoda v Brestu 1596) in v 17. stoletju na bivših avstro-ogrskih tleh del Rusinov, Armencev, Rumunov, pa tudi Srbohrvatov priznal papeževo

§ 3.

Ustava pravoslavne cerkve.

1. Cerkveni stanovi.

Vsi, ki so prejeli krst in ki sodelujejo v cerkvenem občestvu za uresničenje njegovega cilja, predstavljajo po pravoslavnem učenju eno duhovništvo. Navzlic temu se dele člani cerkve v dva stanova, v klerike in laike. Kleriki so oni stan, ki je poklican, da vrši cerkveno službo neposredno na osnovi prejetega posvečenja in pooblaščenja, laiki pa so oni člani cerkve, katerim so njeni blagri na razpolago, ki pa niso po posvečenju za cerkveno službo neposredno določeni.

Razlika med kleriki in laiki je božjepravna. Laiki imajo pri oskrbovanju cerkvenih zadev samo one pravice, ki so jim v zakonih priznane. Sicer so pa odvisni od vodstva klerikov, katerim dolgujejo spoštovanje in pokorščino. Stan katehumenov, ki imajo in so imeli samo nekatere pravice v cerkvi, je sedaj samo v misionskih deželah zastopan. Kot poseben stan prihajajo v poštev še redovniki (menihi), ki so v cerkvenem organizmu šele pozneje nastali in glede katerih so v veljavi posebni predpisi. Od meništva spadajo med klerike samo oni, ki so dosegli kako stopnjo hierarhične lestvice z rokopoloženjem. Vsi ostali so laiki. Zato so vsi člani cerkve

---

prvenstvo (primat), dočim jim je sv. stolica koncedirala, da obdrže svoje obrede in svoje predpise glede braka svečenikov.

Za te z rimsko cerkvijo zedinjene pripadnike vzhodnih cerkva obstojajo v Lvovu, Sibinju, Eperiesu, Munkaczu in v naši državi v Križu posebne uniatske eparhije. Pa tudi v Aziji in Afriki se je del poprej naštetih narodnih vzhodnih cerkva zopet združil z zapadno cerkvijo, tako na Libanonu živeči Maroniti, del Melhitov, ki so razkropljeni po Siriji, Palestini in Egiptu, del Armencev, Koptov in Abesincev, končno del sosebno v Južni Italiji živečih Grkov. Samo te z Rimom udružene vzhodne cerkve se danes imenujejo upravičeno katoliške vzhodne cerkve, dočim se morajo nazivati vse ostale vzhodne cerkve ecclesiae orientales orthodoxae. Slovanski izraz za ὀρθόδοξος je „pravoslaven" ter označujemo z njim od Rima ločene dele grške cerkve, dočim nazivamo grško-katoliške itd. kristjane navadno uniate. Ako se imenujejo nekatere pravoslavne cerkve še danes katoliške, se mora to razumeti samo v teološkem in historičnem smislu, ne odgovarja pa več sedaj tudi v vodilnih pravoslavnih krogih priznani terminologiji, po kateri znači pravoslavje ali ortodoksija ločitev od Rima, katoličtvo pa edinstvo z njim.

Posebnost vseh vzhodnih cerkva, tako pravoslavnih kakor monofizitskih, je njih odločno narodni značaj, ki pride do izraza tudi v vsaki avtokefalni cerkvi v strogo izvajanem načelu, da morata biti svečenstvo in liturgični jezik narodna.

ali kleriki (duhovniki) ali pa laiki (svetnjaki). Laiki so povsem izključeni od oznanjevanja božje besede v cerkvi (potestas magisterii) ter od izvrševanja sv. funkcij (potestas ordinis). Ni jim pa v pravoslavni cerkvi zabranjena udeležba na izvrševanju one oblasti, ki se tiče njenih zunanjih zadev (potestas jurisdictionis), samo da mora ostati oblast episkopov navzlic tej soudeležbi neokrnjena. Udeležba laikov na cerkvenih zborih in njih sodelovanje pri postavljanju episkopov ni bilo v zgodovini odločilnega, ampak bolj informativnega značaja. Votum decisivum so imeli vedno samo episkopi. Pri upravi cerkvene imovine pa je laikom pravica do soudeležbe v vzhodni cerkvi izrecno priznana. Kanoni sicer o tej pravici laikov nimajo nikakih določil, ker škofu samo naročajo, naj postavi posebnega ekonoma, ki bo cerkveno imovino po njegovih navodilih upravljal, toda v praksi se je sodelovanje laikov vedno pripuščalo, kadar je bilo to cerkvi v korist. Osnovo za to so nudili že „starci" (*γέροντες*) v nekaterih krščanskih občinah apostolske dobe. Njih naloga je bila, skrbeti za to, da se iz cerkvenih dohodkov krijejo bogoslužne potrebščine in da se vzdržujejo revni. Ko je postala cerkev svobodna, je prepustila svojim laiškim članom brigo za gmotno stran bogočastja, za stavbe in opremo novih božjih hramov ter za kritje stroškov za dobrodelnost in ljudsko prosveto. Iz te korenine so se pozneje razvile parohijske epitropije, župni odbori za upravo cerkvene imovine.

2. Cerkvena oblast in hierarhija kot njena nositeljica.

a) Ker predstavlja cerkev občestvo ljudi, ki jih vežejo vera v Kristusa, hierarhija in zakramenti, je zanjo neobhodno potreben določen red, katerega čuvajo in izvajajo nositelji cerkvene oblasti. Ta oblast se deli z ozirom na različne smeri, v katerih se uveljavlja in na različna sredstva, katerih se poslužuje, na tri veje, ki pa pomenijo skupaj vendar enoto, namreč: *α*) na učno oblast (*ἐξουσία διδακτική*, potestas magisterii), ki vsebuje pravico in dolžnost, čuvati nad pristnostjo verskega nauka in ga razširjati, pridigovati in nadzirati izobrazbo klerikov; *β*) na posvečevalno oblast (*ἐξουσία ἱερατική*, potestas ordinis), t. j. pravico, upravljati zakramente in druga sv. dejanja; *γ*) na vodstveno oblast ali pravico vladanja (*ἐξουσία ποιμαντικὴ ἢ διοικητική*, potestas jurisdictionis), ki se zopet deli na zakonodajno, sodno in upravno oblast. Ni treba da so vse te oblasti v eni osebi združene. Neobhoden pogoj za posvečevalno oblast je rokopoloženje ali hirotonija, ki ima različne stopnje, katere se morajo vedno posebno podeliti od spodaj navzgor. Kdor je prejel hirotonijo, ni s tem prejel tudi že hkrati vodstvene oblasti, ampak se mora ta vedno podeliti s posebnim pravnim činom, ki se zove missio canonica (*κανονικὴ ἀποστολή*) in spada v pristojnost zakonitih cerkvenih predstojnikov. Mogoče je, da se podeli jurisdikcijska

oblast osebi, ki nima nikakega posvečenja. Nemogoče pa je, da bi vršila oseba brez hirotonije posvečevalno oblast. Tudi potestas magisterii ni neobhodno odvisna od posvečevalne ali jurisdikcijske oblasti, dasi je nikdo brez pooblaščenja (missio canonica) ne sme izvrševati.

b) Hierarhija. Vsi nositelji cerkvene oblasti skupaj tvorijo hierarhijo, kar pomeni sveto vlado. Pri hierarhiji ločimo dvoje vrst: hierarchia ordinis (*ἱεραρχία ἱερατική*) in hierarchia jurisdictionis (*ἱεραρχία διοικητική*). Hierarhijo ordinis tvorijo one osebe, ki spadajo po kateremkoli redu posvečenja med klerike, hierarhijo jurisdictionis pa osebe, ki jim je poverjeno vladanje in vodstvo cerkve.

α) Hierarchia ordinis ima šest stopenj, tri višje in tri nižje. K višjim štejejo episkopat, presbiterat in diakonat. Ti višji redi posvečenja se podele znotraj altarja ob klicanju sv. Duha in rokopoloženju. Nižji redi posvečenja pa se podele zunaj altarja. Kleriki višjih posvečenj se zovejo *ἱερωμένοι*, oni nižjih pa *ὑπηρέται*. Med nje spadajo poddiakon (*ὑποδιάκονος*), čtec (*ἀναγνώστης*) in pevač (*φάλτης*). *Ἱερωμένοι* tvorijo hierarhijo ordinis juris divini, *ὑπηρέται* pa hierarhijo ordinis juris humani. Posvečenje prvih se zove hirotonija (*χειροτονία*) posvečenje drugih pa hirotesija (*χειροθεσία*). Zakramentalnega značaja so samo višje stopnje posvečenja.[26]

Plenitudo potestatis ordinis je združena v episkopatu, ki je najvišji čin, ki ga pravoslavna cerkev sploh pozna. Od episkopov prejmejo svečeniki (presbyteri) po rokopoloženju (hirotoniji) svojo oblast. Presbiteri so usposobljeni in pooblaščeni za vsa sv. dejanja v cerkvi, izvzemši samo hirotonijo, posvečenje antimenzija in hrizme (*μύρον τοῦ χρίσματος*), ki so pridržana episkopu.[27] Diakoni nimajo nikake cerkvene oblasti, oni samo strežejo pri liturgiji. Nižja posvečenja so samo predstopnje za višje in nižjim klerikom ni odkazan nikak stalen delokrog.

---

[26] Nekatere partikularne cerkve imajo samo še dva nižja reda posvečenja, poddiakone in anagnoste. V Bolgariji je najnižji red pevača že izginil. Na drugi strani pa šteje prof. Suvorov (Kurs cerk. prava I, 207) poddiakona med višje redove, sklicujoč se na Balsamona, ki govori tudi pri njem o hirotoniji. Kot najvišjo cerkveno oblast pa smatra Suvorov cesarsko oblast, ker stoji nad episkopi. Prim. Milaš[3], 252 op. 5.

[27] Antimenziji (*ἀντιμένσιον*) so altarni prtiči na štiri vogale, na katere je naslikana ali uvezena podoba, kako polagajo Gospoda v grob in ki imajo v enem vogalu shranjeno sv. relikvijo. Brez tega prtiča se ne sme vršiti božja služba, ker postane altar šele z njim sv. žrtvenik. Ta prtič pretvori tudi navaden kamen (na polju, v gozdu) takoj v altar. Schwarzlose, Grundzüge des deutsch-evangelischen u. des orthodoxmorgenländischen Kirchenrechts, 1924, 271 op. 1.

β) Hierarchia jurisdictionis je skupnost oseb, ki izvršujejo v cerkvi vladne in vodstvene posle. Različni čini in dostojanstva hierarchiae jurisdictionis so se razvila tekom časa iz episkopata, presbiterata in diakonata. Ta višja dostojanstva, sosebno kolikor so nastala iz episkopata, ne pomenijo nikake višje duhovne polnomoči, kakor jo imajo navadni episkopi, pač pa višjo oblast pri vodstvu in vladanju cerkve ter častno prednost. V činu nad episkopi so nastali metropoliti, arhiepiskopi, eksarhi, primati, καθολικοί in patriarhi, v činu pod njimi pa deželski in vikarni episkopi (χωρεπίσκοποι, ἐπίσκοποι ἐπίτροποι). Iz presbiterata so se razvili protopresbiteri, iz diakonata pa arhidiakoni.

Na sedežu episkopov v večjih eparhijah je bila cela vrsta cerkvenih dostojanstvenikov, ki so bili zaposleni v cerkveni upravi. Najvažnejši so: aa) ekonom (ὁ οἰκονόμος), ki je upravljal imovino eparhije; bb) sakelarij (ὁ σακελλάριος), kateremu so bile poverjene zadeve monastirov; cc) skeuofilaks (ὁ σκευοφύλαξ), cerkveni blagajnik; dd) kartofilaks (ὁ χαρτοφύλαξ), vrhovni arhivar; ee) sakelion (ὁ σακελλίων), ki je skrbel za župne cerkve in župni kler, ff) protekdik (ὁ πρωτέκδικος), najvišji pravni zastopnik cerkve. Episkopa osebno pa so podpirali v njegovih poslih „protosynkelloi" in „synkelloi".

Zelo važen dostojanstvenik je bil na sedežu patriarhov končno še logotet (ὁ λογοθέτης), ki je imel kontrolo nad dohodki in izdatki eparhije in cerkva. Prvotno je bil tudi logotet svečenik, a pozneje so začeli podeljevati to dostojanstvo vedno kakemu uglednemu laiku. Tako se godi v vzhodnih pravoslavnih patriarhatih še dandanes. Ob strani carigrajskega patriarha je veliki logotet (ὁ μέγας λογοθέτης), ki je velevažna oseba in je bil posredovalec med patriarhom in sultanovim dvorom. On je vedno spremljeval patriarha na sultanov dvor in je bil pri intronizaciji novega patriarha prvi izmed svetnjakov.

3. Hirotonija in hirotesija.

a) Vstop v duhovski stan je vezan na določene pogoje. Kandidat mora biti kristjan pravoslavne vere, moškega spola, telesno in duševno zdrav ter dobrega glasu. Tudi mora imeti predpisano izobrazbo, ki je v različnih cerkvah zelo različna. V obče zadostuje za navadne svečenike, da dovršijo po osnovni šoli kak teološki seminar, v katerem trajajo studije povprečno po sedem let. V naši državi je predpisana za kandidate svečeniškega stanu v pokrajinah severno od Save dovršena gimnazija. Kandidatje za višja dostojanstva pa se morajo izkazati z uspešno dovršenimi studijami na kaki teološki fakulteti ali akademiji (Kasan, Kiev, Moskva itd.). Isto velja za učne moči na teoloških zavodih. Med visokim pravoslavnim klerom je mnogo zelo izobraženih mož, med nižjim svečeništvom pa je stopnja izobrazbe dokaj različna.

Pred rokopoloženjem mora biti vsak kandidat na svoje znanje izprašan. Za diakonat je predpisano dovršeno 25., za presbiterat 30. leto. Višja posvečenja vežejo klerike, da opravljajo posebne dnevne molitve, da se neobhodno pokore svojim predstojnikom, da izkazujejo vsem hierarhično višje stoječim sobratom spoštovanje in da se ne smejo več poročiti. Vsakomur, ki je bil za časa sprejete hirotonije poročen in je pozneje postal vdovec, je drugi brak po obstoječih predpisih zabranjen. Dejstvo, da je kdo poročen, ne ovira, da prejme posvečenje v subdiakona itd., pač pa tvorijo subdiakonat in višji redovi absoluten razdiralen bračni zadržek. Celibat je za klerike dolžnost samo tedaj, če so prejeli subdiakonat neporočeni ali če so pozneje postali vdovci.

Celibat do 7. stoletja tudi za episkope ni bil obvezen. Od takrat je bil uzakonjen, toda predpis se ni strogo izvajal. Zato je nastal v vsej pravoslavni cerkvi običaj, da more postati episkop samo oseba iz stanu menihov. Ta običaj se izvaja še danes tako strogo, da mora vsak izbrani episkop, ako še ni menih, pred posvečenjem menih postati.

Ordinacijo nižjih klerikov izvrši krajevno pristojni episkop, ki je sam dosegel svoje dostojanstvo zakonitim potom in je tudi še v trenotku hirotonije opremljen z jurisdikcijsko oblastjo. Vikarni episkop bi smel podeljevati hirotonijo samo po nalogu episkopa, kateremu je postavljen za pomočnika. Posvečenje episkopa pa more veljavno izvršiti samo večje število episkopov in sicer najmanj dva. Ta predpis je utemeljen v bistvu apostolskega nasledstva, po katerem ima samo celotni episkopat plenitudinem potestatis v cerkvi, ne pa posamezni episkop. Dvojica, trojica ali večje število episkopov predstavlja pri episkopski hirotoniji celoto pravoslavnega episkopata.

b) Hirotonija drugovercev. Prašanje, ali je hirotonija drugovercev veljavna, se mora rešiti z vidika skladnosti nauka dotične vere z naukom pravoslavne cerkve glede božjepravnega značaja hierarhije in njene nepretrgane zveze z apostoli. Praksa je različna napram katoliški cerkvi in napram protestantski in vsem onim cerkvam, katere hierarhije kot božjepravne institucije ne priznavajo. Ker pri protestantih svečeništvo ne izvira iz božjega prava, zato pravoslavna cerkev šteje evangeljske pastorje in druge evangeljske verske organe med laike. Ako bi prestopil evangeljski pastor v pravoslavje in hotel v pravoslavni cerkvi postati svečenik, bi moral prejeti hirotonijo. Drugačno je razmerje napram latinski cerkvi. Glede rimskokatoliških duhovnikov je merodajen prvi kanon sinode v Carigradu iz l. 879, ki je zakonitost rimskokatoliškega duhovništva izrecno priznal kakor je priznal takrat tudi papež zakonitost hierarhije vzhodne cerkve. Ordinacija podeljena v zapadni cerkvi velja za vzhodno cerkev ravno tako kakor v pravoslavni cerkvi podeljena hirotonija na zapadu.

4. Ustavni organi v pravoslavni cerkvi.

a) Vesoljni cerkveni zbor (*οἰκουμενικὴ σύνοδος*) je organ najvišje oblasti za celotno cerkev. Na njem morajo biti zastopane vse partikularne cerkve po svojih episkopih, ali pa mora biti predloženo vsaj njih mnenje glede vseh točk, ki tvorijo po sporedu predmet posvetovanj. Sklepi, ki jih donese vesoljni cerkveni zbor, morajo biti sprejeti od vseh partikularnih cerkva, sicer bi vesoljnost ne bila podana. Da se vzdržuje red na zborovanjih in da se garantira izvajanje donešenih sklepov, je bila na vesoljnih cerkvenih zborih v dobi grškorimskega cesarstva vedno zastopana tudi državna oblast, ki je kanonom dala sankcijo državnih zakonov. Sodelovanje državne oblasti pri sklicanju in poslovanju vesoljnega cerkvenega zbora smatra pravoslavna cerkev tudi še danes za potrebno, dasi imajo odločilni glas samo episkopi. Vesoljni cerkveni zbor je pristojen samo za zadeve, ki se tičejo cele pravoslavne cerkve in to so verska, liturgična in osnovna ustavna prašanja, h katerim spadajo vsi predpisi, ki veljajo za vse partikularne cerkve enako. Iz tega sledi, da sprememba kakega osnovnega kanona po posamezni partikularni cerkvi ne bi imela pravne moči in da bi tak sklep pomenil kršitev kanonične enotnosti z drugimi partikularnimi cerkvami.

b) Partikularne sinode. Dasi cerkev kot duhovno kraljestvo nima nikakih teritorialnih mejá in se vsled tega po pravici imenuje „vaseljenska“, se nahajajo njeni deli vendar v mejah držav, v katerih predstavljajo posebno hierarhično organizacijo. Vsaka partikularna cerkev (Territorial-, Gebietskirche) se naziva avtokefalna, ako dobiva sama iz sebe hierarhijo in ne odvisi od predstojnika izven svojega teritorialnega področja. Najvišjo oblast v vsaki partikularni cerkvi izvršuje zbor vseh episkopov dotičnega področja, ki se sestaja letno enkrat ali večkrat. Ti zbori so pri svojem sklepanju omejeni samo v toliko, da ne smejo rušiti verskih resnic, osnovnih zakonov vesoljne cerkve, svetih tradicij in kanoničnega edinstva z ostalimi cerkvami. Zbora episkopov se udeležujejo v nekaterih cerkvah tudi predstojniki uglednejših monastirov in drugi kleriki v važnejših službenih položajih a ponekod celo večje ali manjše število laikov. Partikularne sinode volijo avtokefalnega episkopa, v večini cerkva izbirajo tudi ostale episkope v svojem področju, ki jih pa mora potrditi, predno prejmejo posvečenje, vladar. V nekaterih državah je prisostvoval sinodalnim sejam vedno vladni komisar (v carski Rusiji višji prokurator, v Atenah *βασιλικὸς ἐπίτροπος*). Izborna telesa za volitev vrhovnega episkopa so v partikularnih cerkvah s posebnimi predpisi urejena. K volitvi armenskega „katolika“ pride določeno število volilcev iz Turčije, Rusije in Perzije. Pri volitvi carigrajskega patriarha so imeli laiki večino. Najprej so določili

volilci osebe, ki bi mogle biti izvoljene. Listo so predložili turški vladi, ki je neljube osebe črtala. Izmed ostalih so izbrali volilci tri kandidate, od katerih so potem samo episkopi enega izvolili. V povojni dobi so se razmere bistveno spremenile.[28]

c) Stalne sinode. Večje partikularne cerkve poznajo kot izvršilni organ zbora vseh episkopov še stalno sinodo obstoječo iz omejenega števila episkopov, kateri vodijo tekoče posle kot senat prvega episkopa za določeno daljšo ali krajšo dobo.

d) Avtokefalni episkopi. Na čelu avtokefalnih t. j. samostojnih pravoslavnih cerkva stoje episkopi, ki sicer niso enaki po naslovu in dostojanstvu, pač pa enaki po svoji duhovni polnomoči. Za obseg njihove jurisdikcije je naslov popolnoma postranskega pomena. Patriarh v Moskvi, ki je načeloval ruski pravoslavni cerkvi, patriarh v Beogradu kot glava srbske pravoslavne cerkve v naši kraljevini, patriarha v Carigradu in Bukarešti, metropolit v Atenah ter eksarh v Sofiji so si glede stvarnega obsega oblasti popolnoma enaki. Višji naslov daje samo pri osebnih sestankih teh dostojanstvenikov prednost pred drugimi. Pravice teh avtokefalnih episkopov vsled strogega sinodalnega principa, ki je izveden v pravoslavni cerkvi, niso pomembne in obstoje v glavnem v tem, *α*) da zastopajo svojo cerkev napram drugim cerkvam in napram državni oblasti; *β*) da nadzirajo in vizitirajo vse cerkve svojega področja; *γ*) da sklicujejo in vodijo sinode in predsedujejo v njih; *δ*) da s stalno sinodo rešujejo tekoče posle in tudi važnejše neodložljive zadeve; *ε*) da sodelujejo pri umeščanju episkopov in skrbe za upraznjene eparhije; *ζ*) da se omeni njih ime pri službi božji. Patriarhom pristoja pri nagovoru naslov: „Vaša svetost".

e) Eparhijski in vikarni episkopi. Vsaka avtokefalna cerkev mora imeti najmanj v celem tri episkope. Obsežnejše med njimi štejejo dosti več eparhij; te so na vzhodu sploh dosti manjše od zapadnih diecez (izvzemši Italijo). Kandidat za episkopa mora imeti določeno kanonično in znanstveno kvalifikacijo[29] in mora biti najmanj 40 let star. Na dan posvečenja mora položiti v cerkvi pred klerom in narodom veroizpoved in škofovsko prisego (*ἐπαγγελίαν καὶ διαβεβαίωσιν*). Episkop sme biti imenovan samo na obstoječo eparhijo, kateri je potem vrhovni učitelj, duhoven in vodja. Med njegove prve dolžnosti

---

[28] Prim. Cotlarciuc N., Die Besetzungsweise des (shismatischen) Patriarchenstuhls von Konstantinopel v A. f. k. K. R. zv. 83 (1903), 226 ss. Janin R., l. c., 149 ss. Milaš[3], Dodatek, 820 ss, in glede Grške 832 ss, ter Échos d' Orient 28, 68 ss. (Loi organique de l' Église de Grèce 31 déc. 1923).

[29] Rumunija zahteva od vsakega kandidata za mesto episkopa licenciat ali doktorat teologije. Janin R., l. c., 330.

spada pridigovanje. Brez njegovega odobrenja ne sme nikak duhoven v cerkvi oznanjati božjo besedo. Kot čuvarju pristnosti cerkvenega nauka mu pripada tudi cenzura nad spisi, ki ogrožajo vero in moralo. On vrši najvišjo posvečevalno in jurisdikcijsko oblast v eparhiji, on deli hirotonijo, posveča cerkve, antimenzije in sv. krizmo, postavlja protopresbitere, ponekod tudi samostanske predstojnike in sodeluje pri preoblečenju nun. On je vrhovni dušni pastir v eparhiji, svečeniki in diakoni so samo njegovi pomočniki. Njegov naslov pri nagovoru je „preošveštеni gospodin" (ἱερώτατος δεσπότης). Duhovni in laiki naj mu poljubijo roko. V cerkvi ima v altarnem prostoru poseben časten sedež (tron), svečeniki morajo pri službi božji omeniti njegovo ime. Zunanji znaki njegovega dostojanstva so m. dr. mitra, episkopska palica, naprsni križ na zlati verigi, omofor (ki odgovarja zapadnemu paliju), episkopski plašč. Radi razsežnosti eparhije ali pa radi bolezni in slabosti imajo nekateri episkopi dodane posebne pomočnike, ki se imenujejo vikarni episkopi. Ti so imenovani na eparhije, ki so nekdaj obstojale in katerih ozemlje in narod še danes spada pod oblast pravoslavne cerkve. Vikarni episkopi vodijo upravo in vrše funkcije v imenu eparhijskega episkopa kot njegovi zastopniki.

f) Eparhijski konzistorij je oblastvo, obstoječe iz predsednika in najmanj dveh stalnih članov; ono predstavlja episkopov stalni senat, toda samo s posvetovalnim glasom. Episkop mora v vseh važnejših zadevah pred svojo odločitvijo zaslišati mnenje konzistorija, na katero pa ni vezan. Konzistorij pa je tudi duhovno sodišče eparhije, v katerega pristojnost spadajo vsi bračni spori, cerkveni zločini svečenikov ter sporne zadeve med njimi radi službenih prejemkov. Konzistorij nadzira z episkopom na čelu red in disciplino v cerkvah in samostanih ter skrbi za redno in pravilno bogoslužje. V novejšem času se vrše v različnih eparhijah tudi zbori eparhijskega svečeništva pod predsedstvom episkopa (χωρικὴ σύνοδος), na katerih se obravnavajo tekoča cerkvena prašanja. Stvar konzistorija je potem, da dotične resolucije upošteva.

g) Protopresbiteri nadzirajo v imenu episkopa večje ali manjše stevilo parohij, ki so združene v višjo upravno edinico z imenom protopresbiterat. Predhodniki protopresbiterov so bili periodevti in predhodniki le-teh deželski škofje (χωρεπίσκοποι), zato se imenujejo v nekaterih krajih protopresbiteri na uglednejših sedežih še danes horepiskopi. V obče morajo protojereji v svojem področju episkopa zastopati v polnem obsegu njegove oblasti, izvzemši samo zadeve, ki so po kanonih izključno episkopu pridržane. Parohijski svečeniki se morajo najprej za potrebna navodila (n. pr. v prašanjih bračnega prava) obračati nanje. V Rusiji se imenujejo protopresbiterati „blagočinnije", a svečenik, ki jim stoji na čelu „blagočinni". Protopresbiteri zbe-

rejo vsako leto enkrat svečeništvo svojega področja na „pastoralno konferenco“, na kateri skupno razpravljajo o svojih stanovskih ter o verskih in cerkvenih zadevah dotičnega okrožja.

h) Parohijsko svečeništvo. Zadnji člen v cerkveni organizaciji tvorijo parohije z omejenim krajevnim obsegom in številom ljudskih domov. Vsaka parohija ima svojo glavno (parohijsko) cerkev in poleg paroha navadno še diakona kot pomočnika pri liturgiji. Postavljanje župnikov in njihovih pomočnikov ni enotno urejeno. Praviloma jih imenuje episkop. V Bolgariji pa volijo svoje svečenike župljani in episkop jih samo potrdi.[30] Med dohodke župnega svečeništva spadajo stolnina (epitraheljske pristojbine), prispevki župne občine in navadno še stalni prejemki beneficialnega značaja. Rumunija plačuje akademsko graduiranim svečenikom posebne mesečne doklade. Dolžnosti župnikov so: božja služba, delitev zakramentov, kateheza v šoli, krščanski pouk mladine ob nedeljah in praznikih, vodstvo matrik in pisanje župne kronike o vseh važnih dogodkih. — Cerkveno imovino upravlja poseben odbor 3—5 uglednih župljanov, ki se zove parohijska epitropija, tudi priorat, in ki rešuje svoje posle pod predsedstvom župnika. — Župniku odmerjen delokrog pa ne pomeni samo dolžnosti ampak tudi pravico, ki izključuje vsakega drugega svečenika od funkcij, ki jih ima vršiti župnik. Tudi župljani se ne smejo obračati na tujega svečenika za sveta dejanja. Samo v slučaju bolezni in nujnega krsta ne sme tuj svečenik svoje pomoči odreči, ako domači paroh ni dosegljiv. Parohije se ustanavljajo po cerkveni oblasti dogovorno z državno oblastjo.

5. Meništvo (kaludjerstvo) in samostani.

a) Pahomij je prvi udružil veliko število anahoretov v skupno življenje (*κοινὸς βίος*). Skupna bivališča, *κοινόβια*, so se imenovala *μοναστήρια*. Od 4. stoletja so nastali tudi številni ženski samostani, ki so dobili pravila od sv. Makrene.

Ker prva Pahomijeva pravila (okrog 325) niso bila popolna, je sestavil okrog l. 362 Bazilij Veliki nova in sicer 50 obširnih in 313 krajših. V glavnem določajo pravila, da se mora menih svetu in njega udobnostim odreči in zato ne sme posedovati imetja; kar pridobi, postane last samostana, on sam je vezan na osebno siromaštvo. Dalje predpisujejo pravila pokorščino napram predstojniku, končno zatajevanje vseh telesnih poželenj, vsled česar sta predpisana post in naporno fizično delo. Menih mora storiti slovesno meniško za-

[30] V Bolgariji volijo tudi episkope diecezani in med volilci je polovica laikov. Prim. Milaš[3], 386. Cankov, Die Verwaltung der bulg. orth. K., §§ 38, 39, VI, 3.

obljubo, da se bo držal teh pravil. Ta pravila je sprejelo vse vzhodno meništvo; po njih so spisali v uglednejših samostanih statute, τυπικά, ki so jih potem sprejeli vsi ostali samostani. Najvažnejši statuti so: 1. jeruzalemski l. 561; 2. statut samostana Studion l. 789 in 3. statut samostanov na gori Atos l. 970. Avtor studionskega statuta je Theodorus Studita. Po vsebini so vsi statuti bistveno enaki, le z ozirom na krajevne razmere so med njimi neke razlike. Studionski statut so prevzeli vsi ruski samostani, po njem je spisan od nadškofa Save tudi statut za samostan Hilandar, po katerem se ravnajo vsi srbski samostani. Theodorus Studita je za pravoslavne samostane dokončno uredil notranje samostansko življenje.

b) Po stopnji asketskega življenja spadajo menihi v tri skupine: α) rasoforni monahi, ki so bili sprejeti po dovršenem noviciatu v samostan, ki pa še niso položili zaobljub. Ime prihaja od posebne obleke, ῥάσον, ki jo ti menihi nosijo. Njim je izstop iz samostana še mogoč. β) Menihi z malim meniškim krojem (μικρόσχημοι). tudi postriženiki, ki so na svoj stan že trajno vezani. γ) Menihi z velikim meniškim krojem (μεγαλόσχημοι), ki polagajo strožje zaobljube kakor postriženiki, h katerim se pripuste šele po 30 letih meniškega življenja. Veliki menihi tvorijo skupaj angelsko čredo, ἀγγελικὸν τάγμα.

Brez vsake izjeme so menihi in nune podčinjeni eparhijskemu episkopu. Episkop je zavezan, nadzirati samostane in življenje v njih. Samo z njegovim dovoljenjem smejo menihi vršiti kakoršnokoli cerkveno ali tudi državno službo izven samostana.

c) Meniško življenje je življenje pokore. Zato je vstop v samostan vsakomur dovoljen in niso zanj predpisane nikake posebne moralne ali intelektualne lastnosti. Zahteva se samo: α) dovršeno 16. ali 17. leto starosti, β) svobodna, neizsiljena volja za vstop, katera nedostaje osobito slaboumnim in umobolnim, vsled česar bi bil njih sprejem neveljaven; γ) nevezanost po drugih (rodbinskih, ekonomskih ali uradnih) dolžnostih. Poročene osebe smejo vstopiti v red samo v sporazumu s svojimi bračnimi drugi. Meniška zaobljuba razveže zakon. Zadolžene osebe, javni nameščenci, mladoletniki se ne smejo sprejeti, predno dolgovi niso plačani odnosno predno niso dobili potrebnega dovoljenja.

d) Po vstopu prične čas preizkušnje, noviciat, ki traja navadno tri leta. Po dovršenem noviciatu sprejme kandidat tonzuro (postrig) in postane rasofor, zaobljube pa se položé po dovršenem 25., pri nunah po dovršenem 40. letu. Ker se tonzura izvrši v obliki križa, se imenujejo menihi tudi σταυροφόροι. Pri postriženju je navzoč voditelj novincev — kum (poručnik, priemec), ki izpričuje pred vsemi, da je njegov gojenec vreden, postati kaludjer. Postrig mu sme obaviti samo episkop. Obred je krajši pri sprejemu rasoforov, slovesnejši pri postrigu pravih menihov,

ki polože zaobljube čistosti, παρθενία, pokorščine, ὑπακοή, in uboštva, στενοχωρία.

e) Cerkveni očetje vsporejajo meniško tonzuro s krstom in brakom in ji dajejo značaj neizbrisnosti. Zaobljube imajo za posledico tudi izvestne omejitve pravne sposobnosti in sicer α) glede zasebne imovine. Kanoni določajo, da mora menih pred tonzuro ukreniti potrebno glede svoje imovine; kar pridobi po tonzuri, pripade samostanu, kojega član je. Enotnosti v tem pogledu pa ni in so predpisi v različnih partikularnih cerkvah različni. V Grčiji in v Rusiji se nahajajo tudi menihi z zasebnim imetjem, srbijansko gradjansko pravo določa (zakonodavno rešenje z dne 9. maja 1849 k § 476 gdj. z.), da sme kaludjer razpolagati s svojo imovino samo pred vstopom v samostan in da pripade po smrti njegov imetek monastiru. Lastnina mu potemtakem ostane, le testirati ne sme o njej, monastir je njegov zakoniti dedič. β) Menih se ne sme poročiti in ne sme več menjati svojega stanu. Nasprotna, od l. 1823 v ruski cerkvi udomačena praksa, ki dovoljuje menihom, da zopet zapuste samostan in se oženijo, nima v kanonih nikake opore, pa tudi ni v nobeni drugi partikularni cerkvi udomačena. Dopušča pa se izstop na podlagi posebne prošnje tudi drugod, toda le v izrednih slučajih. γ) Menihi se ne smejo vmešavati v nikake svetne, bodisi vojaške, politične ali gradjanske posle, zato ne morejo sprejeti varuštva in so izključeni kot priče v civilnopravnih zadevah.

f) Po načinu življenja se ločijo cenobitični in idioritmični monastiri. Zavod z več poslopji se naziva λαύρα, vicus. V cenobitičnih monastirih je življenje strogo skupno, v idioritmičnih (μοναστήρια ἰδιόρυθμα, monasteria sui juris) pa živi vsak menih za se v svoji celici ali hišici in se sam preživlja z lastnim imetjem ali zaslužkom. Ob nedeljah pa se vsi menihi shajajo k skupnemu obedu. Bavijo se ali s studijami ali s kako obrtjo. Od svojega zaslužka dajejo določen del v monastirsko blagajno, z ostalim delom krijejo svoje potrebščine. Ob smrti zapuste svoje imetje navadno drugemu menihu. Ako tega niso storili, pripade vse samostanu. — V Rusiji se imenujejo samostani te vrste neobščeżitelnije. Nastali so v drugi polovici 18. stoletja. Menihi živijo vsak zase, za hrano skrbi samostan, vse druge potrebščine pa mora vsak menih iz svojih sredstev kriti. Kar pridobe, je njihovo, ne smejo pa testirati. Kar posedujejo ob smrti, pripade samostanu.

Večjim samostanom načeluje a r h i m a n d r i t, manjšim i g u m e n. Predstojnik (starešina) upravlja samostansko imovino pod nadzorstvom episkopa. Prepovedano je v kanonih (24. kalced., 49. trulanski), da se napravijo iz monastirov svetna bivališča; bilo bi pa dopustno, da se samostan spremeni n. pr. v cerkven učni zavod, le da se samostanska imovina cerkvi ne odtegne. Sekularizacije tudi pravoslavna cerkev odklanja in ob-

soja. Starešina se praviloma voli, episkop pa volitev potrdi. Samostani v predvojni Srbiji se dele v tri razrede: prvega tvorijo po srbskih vladarjih ustanovljeni monastiri, med njimi lavre Studenica, Žiča, Kalenič; v drugi razred spadajo izvestni taksativno našteti, v tretji pa vsi ostali monastiri. Starešine monastirov prvega razreda postavlja arhijerejski sabor, predstojnike vseh ostalih pa eparhijski episkopi. Starešina je postavljen trajno in se more odstaviti samo na podlagi sodbe duhovnega sodišča.

Nekateri monastiri so podrejeni naravnost patriarhu, ne eparhijskemu episkopu. Ti se zovejo stavropigijski monastiri, od *σταυροπήγιον*, crucis fixio. Križ, ki se zasadi pri polaganju temelja za novi samostan, pošlje patriarh, ne domači episkop. To ima učinek, da postane tak samostan neposredno podrejen patriarhu, ki ga nadzira po svojih organih. V samostanih s cerkvami morajo biti nekateri menihi svečeniki. Vsaj predstojnik mora imeti svečeniško hirotonijo. Menihi svečeniki se imenujejo jeromonahi, *ἱερομόναχοι*, in tvorijo v svoji celoti v pravoslavni cerkvi črni kler napram svetnemu, ki se zove beli kler, dasi nosi tudi on črni kroj.

V vsakem monastiru naj stoji starešini na strani poseben sosvet, da mu da svoje mnenje v vseh važnejših zadevah. Ta sosvet obstoji iz monastirskega vikarja, iz eklesiarha in iz ekonoma in opravlja tudi sodstvo nad menihi pod predsedstvom vikarja, ki je prvi za starešino. Eklesiarh je oni organ, ki mora skrbeti za notranji red v cerkvi in za božjo službo v smislu statutov. Ekonom vodi redno upravo monastirske imovine. Njegov najvažnejši pomočnik je gramatik ali notar; on je računovodja, upravlja arhiv, vodi zapisnik pri sejah, oskrbuje dopisovanje in knjižnico. Vse važne dogodke mora zapisovati, on je poklicani kronist monastira. Važen je tudi spovednik, ki mora biti vzet iz vrste najstarejših in najpobožnejših jeromonahov; on spoveduje vse menihe vštevši starešino in pripravlja novince za postrig.

Dolžnosti in pravice starešin so določene v kánonih, v statutih, pa tudi v dekretih, s katerimi jih episkop postavi ali potrdi. Oblast starešin napram menihom je smatrati kot očetovsko (prvotni naziv abbas).

g) Posebno meniško organizacijo (*κοινότης τοῦ ἁγίου ὄρους*) tvorijo samostani na „sveti gori“ Atos na polotoku Halkidike. V 8. stoletju so se na tej planjavi, iz katere se dviga gora Atos 1935 m visoko, naselili jako številni anahoreti okrog lavre Karyes, kjer je imel njih starešina svoj sedež. Največjo lavro je ustanovil l. 963 Grk Atanazij in l. 969 je dobila lavra svojo lastno ustavo od carja Timiskesa. Kmalu so nastale na polotoku še druge lavre, ustanovljene deloma od bogatih Grkov, deloma od drugih narodnosti; tako n. pr. so zgradili Srbi monastir Hilandar.

Menihi so se po padcu Soluna l. 1430 podvrgli Turkom, obdržali pa so vse svoboščine, le turški uradnik se je naselil v mestu Karyes. L. 1783 je carigrajski patriarh dal tej samostanski državi novo ustavo. Vlada je v rokah stalnega sabora zastopnikov vseh 20 samostanov v mestecu Karyes (*Σύναξις*). Vsak samostan ima enega predstavnika. Tekoče zadeve rešuje odbor štirih epistatov, katerim predseduje protepistat. Epistate volijo samostani vsako leto na novo. Prizivna instanca nad saborom je ekumenski patriarh.

V celem je bilo pred vojno v vseh samostanih okrog 5000 menihov. Za vse je obvezna stroga askeza, mesene jedi so večinoma izključene, samo idioritmiki vživajo tudi jajca in meso. Nobena ženska ne sme na polotok, ki tvori sedaj del Grčije. Bogate zbirke starih in dragocenih rokopisov, nad 10.000 po številu, se nahajajo v samostanih, med njimi važne listine carjev, knezov in sultanov. V preteklosti si je meniška republika na gori Atos sosebno po svoji akademiji v samostanu Vatopedi stekla tudi za umetnost in znanost zaslug.

h) Kakor pozna pravoslavna cerkev samo en red, pozna tudi samo eno vrsto cerkvenih društev, namreč bratovščine, ki zasledujejo najrazličnejše ali zgolj nabožne ali pa dobrodelne svrhe.

§ 4.

Uprava pravoslavne cerkve.

1. Uprava nauka.

Ker se deli cerkvena oblast na tri dele, razlikujemo tudi glede njenega izvajanja tri grane, namreč upravo nauka, svetih dejanj in cerkvene jurisdikcije.

Uprava nauka se tiče očuvanja verskih resnic, ki so vsebovane v sv. pismu ter v sporočilu sv. očetov in ki so jih cerkveni zbori ob različnih prilikah natančneje formulirali, razširjanja božjega nauka v misionskem delovanju ter zaščite vernikov pred nevarnostjo krivih naukov. Načeloma je skrb za dosego vseh teh ciljev naloga episkopov. Sredstva za očuvanje pristnosti verskih resnic, za njih poglobljenje med verniki in za spreobrnenje odpadlih cerkvenih članov so pridige in kateheza. Misionov med pogani izven svojih teritorialnih mej pravoslavne cerkve ne vzdržujejo, nekatere v predvojni Rusiji ustanovljene misionske družbe so svoje delovanje omejevale na ruska državna tla. V obče pravoslavje odklanja proselitstvo med drugimi kristjani in še bolj vsako nasilje pri spreobrnenju. Misionarji so od svojega eparhijskega episkopa odvisni in mu morajo o svojem delovanju periodično poročati. Zaščita vernikov pred krivimi nauki se praktično izvaja na ta način, da cerkvena oblastva javno ob-

sojajo veri in cerkvi sovražne spise. Merilo za pristnost ali pogrešnost nauka dajejo že omenjene v pravoslavni cerkvi veljavne simbolske knjige.

2. Uprava sv. dejanj.

Med sveta dejanja spada delitev zakramentov in upravljanje drugih od cerkvene oblasti postavljenih ritualnih funkcij.

Zakramentov je sedem: krst (τὸ βάπτισμα), maziljenje s krizmo, (τὸ μύρον τοῦ χρίσματος), evharistija (ἡ εὐχαριστία), pokora (ἡ μετάνοια), mašniško posvečenje (ἡ ἱερωσύνη), brak (ὁ γάμος) in poslednje olje (τὸ εὐχέλιον).

Vsi zakramenti so od božje avtoritete postavljeni. Za vsak zakrament je bistvena ustrezna snov (ὕλη ἁρμόδιος), podelitev po zakonito posvečenem duhovnu ali episkopu ter ritualno predpisana oblika podelitve. Tako za zakramente kakor za mnogoštevilna druga blagoslovljenja je načeloma pristojen episkop, a on sme dati pooblaščenje zanje tudi podrejenemu svečeniku, kolikor niso po kanonih izrecno njemu pridržana. Diakoni za samostojno opravljanje sv. funkcij niso upravičeni.

Vsi verniki so zavezani, da se udeležujejo javne službe božje ob nedeljah in praznikih. Onim, kateri to namenoma zanemarjajo in se na ta način od cerkvene enotnosti ločijo, se odreče evharistija. Cerkev prepoveduje pobožnosti, pri katerih sama ne sodeluje, ravno tako zabranjuje svojim vernikom udeležbo na ritualnih dejanjih drugovercev in odreka izobčenim ter drugovercem udeležbo na svojih zakramentih.

3. Uprava cerkvene jurisdikcije.

Vodstvena oblast cerkve, ki jo na kratko nazivamo jurisdikcijo, se nanaša na cerkveno zakonodajo, na cerkveno sodstvo in na upravo cerkvene imovine.

a) Glede izvrševanja zakonodajne oblasti, glede spoznavnih virov cerkvenega prava in glede pristojnosti zakonodajnih organov primerjaj zgoraj § 2. Episkopi se poslužujejo za svoje odredbe in druge potrebne predpise navadno pastirskih poslanic.

b) Cerkveno sodstvo. V iztočnih patriarhatih izvršujejo nad pravoslavnimi verniki še danes cerkvena sodišča vse sodstvo izvzemši kazensko. Sultan Mohamed II. je po zavzetju Carigrada grški hierarhiji vse prejšnje privilegije glede sodstva potrdil. V srednjeveškem rimskogrškem cesarstvu so odločala cerkvena sodišča veljavno tudi za državni forum ne le v čisto cerkvenokazenskih zadevah ampak tudi v vseh civilnih, ne samo bračnopravnih sporih.

V vseh ostalih avtokefalnih cerkvah pa ta široka pristojnost cerkvenih sodišč ne obstoji več, ampak je omejena na strogo

cerkvene zločine klerikov in laikov, na spore o uporabljanju cerkvenoimovinskih predmetov, na spore o cerkvenoslužbenih prejemkih ter na pravde radi veljavnosti ali razveze braka. Zasledovanje zločinov, ki so predmet civilnega kazenskega prava, ter razsojanje civilnopravnih sporov druge kakor ravnokar navedene vsebine je stvar državnih sodišč. Negacijo cerkvene bračnopravne pristojnosti s strani državne oblasti obsojajo načeloma vse pravoslavne cerkve.

Sodstvo izvršujejo sodišča različnih stopenj. Prvo instanco tvorijo protopresbiteralna sodišča, ki so pa samo od episkopa delegirani organi za poizvedbe in zaslišavanja. Pravo sodišče je eparhijsko sodišče (konzistorij), ki odloča vedno v zborih več sodnikov (senatih) in nad njim obstoji navadno kot zadnja in najvišja instanca prizivno sodišče s krajevno različnim naslovom (patriaršijsko sodišče, Veliki duhovni sud i. p.). V nekaterih cerkvah, n. pr. v Rumuniji, je mogoče od prizivnega sodišča se zateči še na sv. sinod kot vrhovno instanco. Postopanje pred sodišči je ali sumarno ali po formalnem postopku urejeno. Uvede se ali na podlagi obtožbe ali uradoma. Kazensko-disciplinarno postopanje proti klerikom je že po svoji naravi in svrhi različno od formalnega pravdnega postopanja v bračnih sporih. Za pravomočnost vsakega sodnega pravoreka je potrebno, da ga potrdi episkop.

Med splošne cerkvene zločine štejejo *α*) odpad od krščanstva (*ἀποστασία*), ki povzroči, če je premišljen, pri laikih dosmrtno izgubo pravice na evharistijo, pri klerikih pa odstavitev in razčinjenje; *β*) krivoverstvo (*αἵρεσις*), ki se kaznuje z anatemom; *γ*) razkol (*σχίσμα*), ki pomeni ali ločitev od cerkvene edinosti radi manj važnih prašanj ali pa kršitev pokorščine napram zakonitim predstojnikom. V prvem primeru je kazen arbitrarna, v drugem se mora klerik odstaviti, laik pa izobčiti; *δ*) simonija (*Σίμωνος αἵρεσις*), podeljevanje duhovnih dobrin proti plačilu. Krivce-klerike zadene izguba službe, laike pa anatem. Razun teh splošnih naštevajo kanoni še celo vrsto posebnih zločinov za klerike, ki se nanašajo ali na protizakonito ravnanje v službenem delokrogu ali na kršitve socialnega pravnega reda, ki se jih lahko okrive tudi laiki, tako n. pr. veleizdaja, oderuštvo, prešestvo, pijančevanje itd.

Kazni za klerike so ali poboljševalne kazni (*τιμορίαι διορθοῦσαι*) ali povračevalne kazni (*τιμορίαι σωφρονιζοῦσαι*).

V prvo kategorijo štejejo: opomin, ukor, kazenska premestitev, izključitev iz službe za določeno dobo zvezana s pokoro v samostanu, prepoved izvrševanja sv. funkcij za določeno dobo; v drugo pa izguba pravice na pomaknitev v višji čin, odvzetje službe, trajna izguba pravice, opravljati katerakoli sv. dejanja brez istočasnega razčinjenja (degradacije), odstavitev z istočasno degradacijo (razčinjenjem), odstavitev z istočasnim izobčenjem

ter končno anatem, ki pomeni popolno izključitev krivca iz cerkve. Za laike tvorijo primerna kazenska sredstva različne pokore, dalje ekskomunikacija (ἀφορισμός), obstoječa v izključitvi od evharistije za daljšo ali krajšo dobo, ter anatem. Kazni prenehajo ali vsled odveze ali vsled pomilostitve. Za oboje je pristojen škof. Pravica pomiloščenja pa je priznana tudi vladarjem. Časovno omejene kazni ugasnejo tudi s potekom časa.

c) Uprava cerkvene imovine. Cerkveni imovinski predmeti so ali svete stvari (πράγματα ἱερά), ki so namenjene izključno službi božji, in blagoslovljene stvari (πράγματα ἅγια), ki so namenjene vzdrževanju bogoslužja in klerikov. Cerkev svoje naloge brez gmotnih sredstev ne more vršiti, zato je po prirodnem in božjem pravu upravičena posedovati tudi svetne dobrine. Lastninska pravica na posameznih premičnih ali imovinskih predmetih pripada po kanonih poedinim cerkvam in zavodom, s katerimi so ti predmeti združeni, kot pravnim osebam. Cerkve in cerkveni zavodi so svojo imovino pridobili večinoma kot poslednjevoljna naklonila in darila. Ab intestato pripada cerkvi zapuščina klerikov, ki nimajo krvnih sorodnikov v četrtem ali bližjem členu. Prejšnji privilegiji, ki jih je vživala cerkvena imovina glede obdavčenja, danes ne obstojajo več.

Cerkveno imovino upravljajo v vsaki župniji epitropi (cerkveni ključarji, kuratorji) skupno z župnikom. Za pravilno poslovanje so odgovorni episkopi. Upravo eparhijske imovine vodijo partikularnopravno različno sestavljena oblastva ali kolegiji, vrhovno nadzorstvo izvršujejo ali sinode ali posebni iz klerikov in laikov setavljeni upravni sveti. V vseh pravoslavnih cerkvah je priznana tudi nadzorstvena pravica državne oblasti, izvzemši Turčijo. Iz cerkvene imovine se krijejo ne samo bogoslužne potrebščine ampak tudi izdatki za šole ter za preskrbo ubogih in bolnikov. Velikim cerkvenim dobrotnikom, ki ustanove iz svojih sredstev kako cerkev ali cerkveni zavod, se sme priznati uprava imovine dotične cerkve ali zavoda v posebni od episkopa izdani listini (κτητορικὸν τυπικόν), ki je izključno merodajna za presojo vsebine in obseg osnovateljskih pravic (κτητορικὸν δίκαιον).

Kler se vzdržuje deloma iz nepremičnin, deloma iz obresti glavnic, ki so s cerkvami ali eparhijami stalno zvezane, deloma iz prostovoljnih ali obveznih dajatev vernikov v denarju ali v prirodninah, deloma iz epitrahelskih pristojbin (stolnin). Navadno pa prispevajo k njegovemu vzdrževanju tudi države iz budžetarnih sredstev. Kjer so državni prispevki dovolj bogati, odpadejo sicer v mnogih krajih uvedeni cerkveni davki. Svečeniki, ki so postali nesposobni za nadaljno službovanje, dobivajo iz cerkvenih dohodkov penzije, ravno tako njih vdove. Tudi o imovini, ki izvira iz cerkvenoslužbenih dohodkov, pravoslavni kleriki lahko svobodno testirajo.

§ 5.

Življenje v cerkvi.

1. Krst, pokora, krščanske dolžnosti.

a) Članstvo v cerkvi se pridobi s krstom, ki se kot zakrament ne sme ponoviti. Oblika je trikratno pomočenje v vodo (immersio), pri čemur se mora izgovoriti določena formula. Samo poškropljenje z vodo je razun v sili prepovedano. Pristojen je episkop ali župnik, v sili smejo krstiti tudi laiki, celo ženske. Predpisani kraj je cerkev, v izjemah se deli krst tudi v zasebnih stanovanjih. Boter (*ἀνάδοχος*), srbsko kum, naj skrbi za versko vzgojo krščenca. Od botrstva so izključeni roditelji, drugoverci, menihi, nedoletne, slaboumne in zloglasne osebe.

Drugoverci se morajo, ako še niso krščeni, pred sprejemom v cerkev o verskih resnicah poučiti, nato sledijo krst, birma in evharistija istočasno. Krščanski konvertiti sprejmejo samo birmo in polože pravoslavno veroizpoved. Grška cerkev zahteva pri katolikih in protestantih tudi ponoven krst, ker krsta s poškropljenjem ne smatra za zadostnega.

b) Vsi pravoslavni kristjani, tudi otroci nad 7 let, morajo vsaj enkrat, po možnosti pa štirikrat v letu opraviti spoved in prejeti evharistijo. Bolnikom se nese evharistija na dom. V to svrho se hranijo deli na Veliki četrtek pripravljene evharistije celo leto v altarju. Za klerike so postavljeni v vsakem protopresbiteratu posebni spovedniki. V Grčiji so od episkopov postavljeni za spovednike menihi svečeniki (*ὁ πνευματικὸς πατήρ*). Zelo razvito je češčenje sv. podob, katere vernikom predstavljajo svetost vere in cerkve tudi v njihovih domovih. Priljubljena so romanja k čudodelnim sv. podobam, v sv. deželo, k slovečim samostanskim cerkvam. Vsak vernik mora spoštovati sv. kraje, t. s. cerkve (*ναός* = templum) in pokopališča (*κοιμητήρια*), in sv. stvari, ki so ali posvečene (*καθιερωμένα*), kakor antimenziji, kelihi in patene, ali pa blagoslovljene (*ἡγιασμένα*), kakor knjige, oblačila, zvonovi, ravno tako relikvije; zavezan je posvečevati nedelje in predpisane praznike in držati se postov.

Kanonizacijo svetnikov vrše arhijerejski zbori (episkopske sinode) ob primerni previdnosti in strogosti.

2. Brak.

Zelo obsežna in podrobna so določila pravoslavnega cerkvenega prava o braku. Brak stoji kot zakrament pod cerkveno jurisdikcijo.

I. Glavni pogoji za ženitev so: a) Svobodna vzajemna privolitev v brak; b) predpisana starost in sicer pri moških dovršeno 14., pri ženskah dovršeno 12. leto. Moški nad 70 let in ženske nad 60 let se po pravilih iztočne cerkve ne morejo več poročiti. Vendar se partikularne cerkve glede starosti

drže povsodi sedanjih civilnopravnih predpisov; c) normalno duševno stanje strank. Nori, blazni, bedasti, sploh umobolni so za ženitev nesposobni; d) fizična zmožnost za spolno občevanje; e) pri osebah, ki niso svojepravne, privolitev zakonitih zastopnikov.

II. Zaroka je cerkveno veljavna samo tedaj, če je bila v cerkvi blagoslovljena. V tem primeru pa je istovredna kakor brak in ima z njim enake posledice. Da se te posledice zaroke preprečijo, je nastal običaj, da se zaroka blagoslovi šele v zvezi s poročno ceremonijo in sicer neposredno pred njo (§ 91 srbj. gdj. z.). Pred poroko se izvrši izpraševanje strank po pristojnem župniku. Pri tej priliki podana izjava ženina in neveste, da se hočeta poročiti, ima učinek civilnopravne zaroke (veridbe). Kdor od veridbe ali od obljube, podane pri izpitu, brez razloga odstopi, odgovarja nekrivemu delu za povzročeno škodo. Druga obveznost niti z veridbo niti z izpitom ni zvezana (§§ 61—67 srbj. gdj. zak.). Pred poroko se vrše oklici v cerkvi po liturgiji na tri zaporedne nedelje ali praznike.

III. Bračni zadržki so ali absolutni (*ἀπόλυτα κωλύματα*) ali relativni (*σχετικὰ κωλύματα*). Milaš, ne pa Zhishman razlikuje pri absolutnih zadržkih zopet take, ki sprečujejo veljavnost (*ἀνατρεπτικὰ κωλύματα*, impedimenta dirimentia) in zadržke, ki sprečujejo samo dovoljenost braka (*ἀπογορευτικὰ κωλύματα*, impedimenta impedientia). Toda ta razlika v virih ni utemeljena, sosebno se od Milaša navedeni zadržki, ki povzročajo nedovoljenost sklenjenega braka, nikakor ne smejo istovetiti z oviralnimi zadržki zapadnega cerkvenega prava, ker vzhodna cerkev v svojih pravnih virih tega pojma ne pozna. Kar imenuje Milaš impedimenta, so deloma hibe v zakonski privolitvi, kakor zmota (error), sila in strah, deloma pravi zadržki, ki s časom odpadejo (kakor nezadostna starost), deloma zadržki, ki jih more uveljaviti samo prizadeta nekriva stranka in ki povzročajo po mnenju nekaterih samo izpodbojnost sklenjenega braka, deloma končno zgolj cerkveno- ali civilnopravne prepovedi, ki se ne tičejo veljavnosti braka ampak imajo za posledico sodno ali disciplinarno kazen krivcev.

Ker avtokefalne pravoslavne cerkve priznavajo glede bračnih zadržkov pristojnost državne oblasti, so v veljavi v prvi vrsti civilnopravni bračni zadržki, a subsidiarno tudi cerkveni. Po §§ 69 in 93 srbj.gdj. zakonika sprečujejo sledeči zadržki veljavnost braka:

a) obstoječa bračna vez;

b) nezadostna starost, in sicer pri moških še ne dovršeno 17., pri ženskah še ne dovršeno 15. leto. Episkop sme dati dispenzo, ako je moški star 15, a ženska 13 let. Pod to starostjo je dispenza izključena, dasi se po občem cerkvenem pravu zahteva za veljavnost braka samo doraslost (14 odn. 12 let);

c) nepristanek zakonitega zastopnika pri nedoletnih osebah, ki še niso dovršile 18 let. Dovoljenje da zakonski oče odn. nezakonska mati ali varuh skupno z varstvenim sodnikom.[31]

d) nesposobnost in nezmožnost za izvrševanje bračne dolžnosti (impotentia);

e) umobolnost kot duševna nesposobnost;

f) otmica, dokler ni odvedena oseba zopet svobodna, ravno tako sila in strah;

g) prevara izvršena s tem, da je bila podtaknjena druga oseba;

h) zločinci, ki so obsojeni na robijo ali zatočenje, so za brak nesposobni, dokler kazni ne prestanejo;

i) kristjani z nekristjani ne morejo skleniti braka;

j) nedopusten je brak med krvnimi sorodniki in sicer do meje, ki je določena po cerkvenem pravu, t. j. do vštetega četrtega člena. Za brake sorodnikov v členih 5—7, ki so cerkveno tudi še zabranjeni, za katere pa je dispenza mogoča, predpisuje § 80, da jih je razveljaviti, ako so soprogi za sorodstvo vedeli; ako pa jim je bilo sorodstvo neznano, sme episkop zadržek spregledati in brak ostane v veljavi. Členi sorodstva se štejejo kakor v rimskem pravu, t. j. štejejo se rojstva od enega sorodnika do debla navzgor in od debla zopet navzdol do drugega sorodnika. Pravilo je: Tot sunt gradus quot generationes stipite dempto.

Pri sorodstvu je brez pomena, ali izvira iz skupnega potomstva od enega ali obeh roditeljev. Pri izvenbračnem sorodstvu pa se omejuje zadržek cerkvenopravno na drugi člen stranske črte (Krmčija, gl. 48, gr. 7, gl. 11; l. 54, D. 23, 2, Prohiron VII, 11, 17). Civilnopravno med bračnim in izvenbračnim sorodstvom, ako je dokazano, ne more biti razlike.[32]

Pod pojem sorodstva po § 69 lit. j srbj. gdj. z. spada tudi umetno sorodstvo, t. j.

α) duhovno sorodstvo, ki nastane vsled krsta med kumom in njegovimi najbližjimi sorodniki na eni ter med kumčetom in njegovimi najbližnjimi sorodniki na drugi strani. Zadržek je bil razširjen v 12. stoletju do 7. člena kakor pri krvnem sorodstvu (pod patriarhom Gramatikom 1092—1107). V srbski patriaršiji sega zadržek do drugega člena stranske črte. Pri štetju členov prihajajo v poštev samo črte od kuma ter od kumčeta in njegove matere navzdol. Osebe, ki jim je kumoval isti kum, v srbski cerkvi ne veljajo za sorodne.

---

[31] Dejanski gre v tem primeru, kakor izhaja iz § 73, samo za zabrano. Brez dovoljenja zakonitih zastopnikov sklenjen brak mladoletnih oseb ostane veljaven, svečenika, ki je ta predpis kršil, pa zadene kazen. Prim. Marković L., Gradjanski zakonik, 1921, str. 35, 38 s.

[32] Prim. Laza Marković, Gradj. zak., 1921, 36 op. 10.

β) Zakonito (adoptivno) sorodstvo (sorodstvo po usvojenju) je tvorilo v rimskem pravu bračni zadržek do drugega kolena stranske črte. V iztočni cerkvi se je ustanovil poseben cerkveni obred za posinavljanje, ki je imel za posledico nastanek bračne zapreke do vštetega 7. člena. Obseg zadržka in možnost spregleda je presojati kakor pri krvnem sorodstvu.[33]

γ) Svaštvo (svojtba, tazbina) je razmerje, ki nastane na osnovi sklenjenega braka med enim soprogom in sorodniki drugega soproga, a tudi med sorodniki moža in sorodniki žene radi tega, ker predstavljata soproga eno samo telo.

Svaštvo je dvorodno, če se poroči član rodbine A s članom rodbine B, in trorodno, če se poročita dva člana iz rodbine A in sicer vsak s članom druge rodbine.

Člen svaštva, v katerem se nahajajo sorodniki moža napram sorodnikom žene, se ugotovi na ta način, da se prištejejo členi sorodstva določene osebe do enega soproga členom sorodstva druge osebe do drugega soproga.

Trorodno svaštvo nastane tudi na podlagi ponovnih brakov iste osebe z osebami različnih rodbin.

Cerkev je na trulanskem zboru pri dvorodnem svaštvu prepovedala brak do četrtega člena (pravilo 54). Dva brata iz ene rodbine smeta poročiti dve sestri iz druge rodbine samo istočasno. Brak samskega brata s sestro žene njegovega poročenega brata, isto tako brak bratranca z udovljeno ženo umrlega bratranca je nedopusten.

Patriarh Sistinij je raztegnil zadržek pri dvorodnem svaštvu s posebnim dekretom l. 996 na 5. člen absolutno. V 6. in 7. členu je brak zabranjen samo, če bi nastala z njim zmešnjava v sorodstvenih nazivih (ne confusio nominum fiat). Vsled sklepa braka se ne sme degradirati starejši sorodnik. Iz tega vidika je svaštvo v ravni črti sploh brez omejitve bračni zadržek. Nikdar ne more preživeči soprog poročiti n. pr. hčerko ali vnukinjo ali mater umrle žene. A tudi v stranski črti bi smela poročiti n. pr. stric in nečak osebi, ki sta si teta in nečakinja, samo tedaj, če vzame stric teto in nečak nečakinjo, ker bi brak nečaka s teto in brak strica z nečakinjo napravil nečakinjo za teto in teto za nečakinjo.

Cerkvena praksa je dvorodno svaštvo od 11. stoletja dalje izenačila glede obsega zadržka s krvnim sorodstvom, toda spregled je mogoč tudi še v četrtem členu, izvzemši primer, da gre za brak dveh bratov z dvema sestrama.

Pri trorodnem svaštvu (affinitas secundi generis na zapadu) je brak strogo zabranjen samo v prvem členu, tako n. pr. očim ne sme poročiti vdove svojega pastorka in mačeha ne moža svoje pastorke. Pozneje se je raztegnil v primerih mogoče zmešnjave

[33] Laza Marković, l. c.

v sorodstvenih nazivih zadržek na tretji člen, a dispenza je bila razun v prvem členu vedno mogoča.

δ) Polusvaštvo (quasiaffinitas, na zapadu tudi publica honestas) radi civilne ali cerkvene zaroke, radi izvenbračnega spolnega sožitja in radi razvedenega braka.

Prepovedan je brak sina z bivšo zaročenko njegovega očeta, brak očeta z zaročenko sinovo, brak z materjo prejšnje zaročenke in po Prohironu in Bazilikah tudi brak z zaročenko bratovo.

Dalje obstoji zadržek med sinom in vnukom ter priležnico očeta in deda.

Iz razlogov javne dostojnosti je prevzela cerkev iz rimskega prava tudi zadržek, ki obstoji med razvedenim soprogom in otroci njegovega bivšega soproga iz novega braka.

k) Obsodba radi obojestranskega brakolomstva ali dejanja, pri katerem gre za glavo soproga.

Drugih zadržkov srbj. gdj. zakonik ne navaja.

Cerkvenopravno veljajo še sledeči:

l) Zaobljuba čistosti pri menihih in nunah.

m) Višje posvečenje (diakonska hirotonija).

n) Brak s krivoverci (heretiki) ni dopusten in je ničev.

o) Vdovski stan po tretjem, v srbski cerkvi absolutno šele po četrtem braku.

p) Nosečnost žene od drugega moškega brez vednosti soproga.

IV. Navadne zabrane:

a) Prepovedani čas in kraj poroke (§ 91 srbj. gdj. z.).

b) Vojna služba, ako pristojno oblastvo braka ne dovoli.

c) Poroke brez oklicev in brez potrebnih listin.

d) Brak mladoletnih oseb starih nad 18 let brez pristanka zakonitih zastopnikov.

e) Sodbena prepoved, stopiti v brak (radi krivde na razvodu ali radi dejanja enega zaročenca proti drugemu, ki je bilo za ogroženega smrtnonevarno).

f) Brak z razkolniki je cerkveno dovoljen, če se poroka vrši pred pravoslavnim svečenikom, če stranke obljubijo pravoslavno vzgojo dece in se podvržejo v vseh bračnopravnih sporih pravoslavnemu cerkvenemu sodišču.

Civilnopravno so dopustni tudi braki pravoslavnih kristjanov s heretiki, a po srbj. gdj. z. se morajo skleniti pred pravoslavnim svečenikom. Mešani braki med pravoslavnimi in katoliškimi kristjani se veljavno sklepajo tudi pred katoliškim dušebrižnikom.[34] Presojati so potem po verozakonu, po katerem je bil brak blagoslovljen.

g) Vdovam in razvedenim ženam je poroka pred potekom časa, ki je v § 105 srbj. gdj. z. predpisan (ne pred porodom, če je žena noseča, ne pred potekom 9 mesecev, če je nosnost ne-

[34] Čl. 12 konkordata z dne 24. junija 1914.

gotova, ne pred potekom 6 mesecev, če je dokazano, da ni noseča), prepovedana.

V. Pristojen za poroko je župnik neveste. Poroka se mora izvršiti javno v cerkvi po predpisanem obredu ob navzočnosti najmanj dveh prič (kuma in starega svata). V celi pravoslavni cerkvi je edina veljavna oblika v cerkvi izvršena poroka. Civilni brak je za cerkev neveljaven. Izvršena poroka se mora vpisati v župne poročne matrike.

VI. Načeloma se razreši tudi po pravoslavnem nauku bračna vez samo s smrtjo, nerazveznost braka je ena njegovih bistvenih lastnosti, ki se opira na besede sv. pisma, da, kar je združil Bog, naj človek ne loči. A pravoslavna cerkev pozna poleg fizične tudi moralno ali religiozno smrt, ki nastopi vsled dogodkov, s katerimi se poruši etična in verska podlaga braka. Razveza, uči cerkev, ki se izreče ob takem stanju stvari, ne nasprotuje omenjenim besedam evangelija, ker cerkev ne razrešuje vezi, ne loči, kar je združil Bog, ampak ona samo ugotavlja v svojem sodbenem izreku, da je osnova braku uničena, da je bračno razmerje po krivdi ene ali obeh strank brez sodelovanja cerkve in proti njenim intencijam prenehalo.

Kot upravičene razloge za razvezo braka priznava pravoslavna cerkev:

a) Prešestvo, s katerim je zvestoba soprogov uničena. Tožbo mora vložiti nekrivi soprog takoj, kadar za dogodek izve, ker bi se drugače smatralo, da je svojemu bračnemu drugu odpustil. Po § 94 št. 1 srbj. gdj. z. mora biti prešestvo dokazano, cerkvenopravno zadostuje tudi domnevano prešestvo; domneva je podana glede žene n. pr., če žena odpravi telesni plod, če ostaja brez povoda in brez privolitve moža cele noči v tujih hišah, če poseča nespodobna zabavišča, glede moža pa, če mož hoče svojo ženo zvoditi z drugimi možmi, če jo javno in krivično dolži prešestva, če živi s tujo žensko.

b) Smrtnonevarne sovražnosti, katerih se okrivi en soprog proti drugemu (§ cit. št. 2).

c) Odpad od krščanstva daje vernemu soprogu pravico, razvesti brak z odpadnikom (§ cit. št. 4).

d) Neizvestna ali zlokvarna odsotnost v smislu §§ 94 št. 5, 95 in 96 srbj. gdj. z. Ako je odsotnost nezakrivljena (jetništvo, robstvo), ali če je soprog šel z vednostjo oblastev za svojim delom in ni več glasu o njem, sme zaostali bračni drug po preteku 6 let tožiti na razvod. Ako je zapustil soprog brez vednosti domačih oblastev domovino in se za njegovo bivališče ne ve, sme vložiti zaostali soprog tožbo že po preteku 4 let. Ako pa zaostali soprog verjetno izkaže, da je njegov bračni drug odšel v to svrho, da se ga iznebi, sme tožiti na razvod že po 3 letih.

e) Obsodba v večletno ječo (najmanj 5 let po § 115 o. d. z., več kot 8 let po § 94 št. 3 srbj. gdj. z.). Ta razlog je uvedla šele

civilna zakonodaja novejše dobe, zato kanoni pravoslavne cerkve o njem molče. V praksi ga pa cerkvena sodišča priznavajo.

Drugih razlogov za razvod v srbijanskem civilnem pravu ni. Za Hrvatsko ter za Slovenijo in Dalmacijo pride § 115 o. d. z. v poštev, ki navaja med razlogi za razvezo tudi

f) neodoljivo medsebojno mržnjo soprogov, ki pa v zbornikih pravoslavne cerkve ni nikjer omenjena. Navzlic temu je bil ta razlog že pred prevratom od cerkvenih sodišč karlovške metropolije v praksi priznan.

Razun navedenih so priznani cerkvenopravno kot razlogi za razvezo braka še:

g) Posvečenje v episkopa.

h) Vstop moža ali žene v kaludjerstvo.

i) Veleizdaja.

k) Tri leta trajajoča nesposobnost za vršenje bračne dolžnosti.

l) Kumovanje lastnemu detetu.

Ne priznava pa cerkev gobavosti in umobolnosti kot razloge za razvezo, dasi jih navaja že grško-rimska zakonodaja: načeloma odklanja kot razlog tudi medsebojno neodoljivo mržnjo soprogov.

Razvod braka se sme dovoliti šele, kadar so ostali vsi poskusi, soproge izmiriti, brezuspešni. Otroci iz razvezanega braka se priznajo nekrivemu soprogu. Pristojno oblastvo pa sme ukreniti v interesu otrok tudi drugače. — Razvedeni soprogi se smejo zopet poročiti, ako jim sodba tega ne prepoveduje.

4. Sveto olje. Pogreb.

V bolezni podeljuje pravoslavna cerkev zakrament sv. olja, ki pa ni zakrament za umirajoče. Pogreb umrlih vernikov se vrši v pravoslavni cerkvi s posebnimi obredi, ki so različni pri svečenikih in menihih ter pri odraslih in neodraslih laikih. Cerkveni pogreb ni dovoljen pri nekristjanih in krivovercih, pri nekrščenih otrocih, pri samomorilcih, trdovratnih grešnikih, pri osebah, ki so padle v dvoboju ali ki so bile sodniško na smrt obsojene. Nekatere partikularne cerkve dovoljujejo cerkveni pogreb po skrajšanem obredu tudi pri nepravoslavnih kristjanih, če ni na kraju pogreba ne duhovnika ne pokopališča one konfesije, kateri je pripadal umrli.

§ 6.

Cerkvena politika.

1. Razmerje pravoslavne cerkve do države in do drugovercev.

1. Razmerje do drugovercev. Cerkev si ne prisvaja nikake jurisdikcije nad pripadniki drugih konfesij. O pripadnosti k pravoslavni cerkvi odločajo njeni zakoni, ki so

edino merodajni tudi za presojanje vseh pravnih zadev njenih članov. Tudi v vprašanjih medverskega značaja so za pravoslavne vernike merodajni cerkveni predpisi. Položaj poedinih verskih družb v državi je urejen po državnih zakonih. Pravoslavna cerkev načeloma ne nasprotuje ravnopravnosti drugih konfesij, napram katerim je vseskozi tolerantna.

2. Razmerje do države. Po pravoslavnem učenju izvirate tako cerkev kakor država od Boga, cerkev neposredno, država posredno. Zato se mora tudi državni red spoštovati kot božji red in se je treba odredbam predstavnika državne oblasti brez ozira na njegovo vero pokoriti (Rim. 13, 1). Cerkev in država ste kot samostojni veličini druga od druge neodvisni. Njuni svrhi ste povsem različni: država skrbi za urejeno življenje in blagor svojih članov na zemlji, cerkev smatra vsakega posameznika za del Kristusovega telesa in ga hoče za večno združiti z Bogom. Država naj se ne vmešava v cerkveno območje in cerkev ne v državno. Že šesti apostolski kanon prepoveduje episkopom, svečenikom in diakonom, da prevzamejo svetne posle.

Stik med cerkvijo in državo je neizogiben, ker so verniki obenem državljani. Zato je pravilno razmerje med njima samo ono vzajemnega spoštovanja, podpiranja in dopolnjevanja. Pravoslavna cerkev nikdar ni zahtevala nadoblasti nad državo in se je v svetnih zadevah uveljavljala vedno samo s pristankom državne oblasti, toda vedno je odrekala državi pravico, da bi ona vladala cerkev in posegala v njene notranje zadeve. Cerkev in država naj ločeno, toda v prijateljskem sporazumu izpolnjujeta vsaka svojo nalogo. Državi veleva že modra prevdarnost, da ne nastopa sovražno proti cerkvi, ker je bolj navezana na njeno moralno podporo kakor cerkev na državno. Svoj nauk o harmoničnem sodelovanju z državo opira cerkev na sv. pismo, na izreke sv. očetov in na zakone krščanskih cesarjev, osobito na predgovor k 6. Justinianovi noveli, kjer je omenjena *συμφονία ἀγαθή* med dobrim, Bogu dopadljivim svečeništvom in dobro in pravično državno upravo, ki da je človeštvu v vseh ozirih v največjo korist. Svetna oblast in svečeništvo sta kakor telo in duša. V edinstvu obeh je ležeč blagor človeštva. Z vidika tega edinstva je pravoslavna cerkev vedno priznavala zaščito in sodelovanje države v cerkvenih zadevah.

Pravoslavna cerkev smatra sledeče zadeve kot izključno v svoje območje spadajoče: a) vero in krščansko etiko, b) službo božjo, c) zakramente, d) notranjo cerkveno upravo, e) sprejem v klerikat in v kaludjerstvo ter nadzorstvo nad samostani, f) upravo cerkvene imovine, g) cerkveno sodstvo, h) zakonodajo o notranjih cerkvenih zadevah, i) sprejemanje nevernikov in drugovercev v cerkev. Kot res mixti fori pa priznava n. pr. določanje cerkvenih okrožij, ustanavljanje eparhij in parohij,

uvajanje praznikov, podeljevanje važnejših cerkvenih zvanj, različne šolske zadeve.

Večina držav izvršuje nad cerkvenimi zadevami pobližje določeno nadzorstvo tako glede imenovanj cerkvenih nameščencev, glede zakonodaje in sodstva kakor glede uprave cerkvene imovine.

Odnošaji do pravoslavne cerkve so v različnih državah s posebnimi zakoni urejeni. V naši kraljevini je v to svrho predložen narodni skupščini zakonski osnutek, ki določa v bistvu sledeče:

2. Osnovni zakon srbske pravoslavne cerkve.

Srbska pravoslavna cerkev je avtokefalna s patriarškim dostojanstvom. Ona je od vsake druge cerkve neodvisna, vzdržuje pa kot članica vesoljne pravoslavne cerkve dogmatično in kanonsko edinstvo z ostalimi pravoslavnimi cerkvami (§ 1).

Cerkvena oblast v čisto duhovnih, cerkveno-disciplinskih in cerkveno-sodnih poslih pripada izključno hierarhiji. Imovinsko-pravne posle obče zunanje narave pa upravlja episkopat skupno s svečeništvom in narodom po samoupravnih predstavnikih in organih, kar bo pobližje urejeno v cerkveni ustavi (§ 4).

Na čelu patriaršije stoji kot njen poglavar srbski patriarh. Sestavni deli patriaršije so eparhije, od katerih se nekatere nazivajo metropolije. Sestavni deli eparhij so cerkvene občine, parohije in monastirska bratstva.

Najvišje hierarhijsko predstavništvo, v cerkveno-duhovnih zadevah konstitutivno in zakonodajno oblastvo, je Sveti Arhijerejski Sabor. Najvišje izvršno, nadzorno in upravno hierarhijsko oblastvo je Sveti Arhijerejski Sinod. Najvišje redno sodno oblastvo v cerkvi je Veliki Duhovni Sud. Na čelu vsake eparhije je arhijerej, ki mu stoji za notranje cerkvene upravne posle in za sodstvo ob strani Eparhijski Duhovni Sud. Na čelu vsake parohije stoji paroh, a na čelu monastirskega bratstva monastirski predstojnik (nastojatelj).

Najvišje cerkveno samoupravno predstavništvo z uredbodavno oblastjo v cerkvenoimovinskih poslih je Crkveni Sabor pod predsedstvom srbskega patriarha, njegov delokrog se bo v sporazumu z Arhijerejskim Saborom uredil pobližje v cerkveni ustavi. Najvišje izvršno upravno in nadzorovalno samoupravno oblastvo je Veliki Upravni Savet. Cerkveno samoupravno predstavništvo eparhije tvori Eparhijska Skupština, izvršni, upravni in nadzorni organ v eparhiji pa je Eparhijski Upravni Savet; obema predseduje eparhijski arhijerej. Cerkveno-občinsko predstavništvo je Cr-

kveno-opštinska Skupština, njen izvršni, upravni in nadzorni organ pa Crkveno-opštinski Odbor (§§ 5, 6).

Spore o pristojnosti med cerkvenimi in državnimi oblastvi rešuje državni svet, spore med cerkvenimi in državljanskimi sodišči pa kasacijsko sodišče (čl. 8).

Način volitve patriarha bo predpisan s posebno kraljevsko uredbo. Izbor patriarha in eparhijskih arhijerejev potrjuje kralj na predlog ministra ver (§ 9).

Za kritje stroškov prihajajo v prvi vrsti v poštev patriarška, episkopska in parohijska dobra, dalje dohodki posebnih davkov na cerkveno-občinsko in monastirsko imovino, končno prispevki iz državnega budžeta (§ 11).

Cerkveni sabor ima za kritje izrednih izdatkov, eparhijski upravni svet in cerkveno-občinska skupščina pa sploh za dokazane potrebe pravico nalagati pravoslavnim vernikom davke, katerih višino odobrava ministrski svet (§§ 12, 13).

Od vseh javnih davščin so oproščene zgradbe, ki so namenjene službi božji, cerkveno prosvetni zavodi, arhijerejske rezidence, srbski pravoslavni monastiri kot kulturnozgodovinski spomeniki, parohijski domovi in k njim spadajoči dvorci, v kolikor se uporabljajo za cerkvene svrhe (§ 15).

Pravoslavni verski pouk v državnih in zasebnih osnovnih šolah bodo vršili pod nadzorstvom arhijereja parohijski svečeniki, veroučitelji ali učitelji pravoslavne vere in v izuzetnih primerih v sporazumu cerkvene in državne oblasti tudi druge sposobne osebe pravoslavne vere. Verski pouk v srednjih in strokovnih šolah, bodisi državnih, bodisi zasebnih, bodo oskrbovali pravoslavni veroučitelji, ki jih postavlja minister po predlogu dotičnega arhijereja.

Izbiranje profesorjev in docentov na bogoslovnih fakultetah se vrši po predhodnem sporazumu med arhijerejskim sinodom in dotično fakulteto glede kandidatov.

Pristojni minister zabranjuje v državnih šolah predavanja onim profesorjem, veroučiteljem in učiteljem, ki svoje posle nepravilno upravljajo in sicer po predlogu arhijerejskega sinoda.

V cerkvenoprosvetnih šolah, v bogoslovjih, meniških šolah, duhovnih akademijah in ostalih cerkvenih zavodih pripada pravica postavljanja nastavnikov cerkveni oblasti.

Učni spored in učbenike za veronauk v vseh šolah odobruje arhijerejski sinod (§ 17).

Vojne pravoslavne svečenike postavlja minister vojne in mornarice na predlog pristojnega arhijereja, kateremu je dotični svečenik podčinjen (§ 18).

Srbske pravoslavne eparhije in deli teh eparhij, ki se nahajajo izven meja kraljevine S. H. S., ostanejo v enakem odnosu napram srbski patriaršiji, kakor so bile napram poedinim srb-

skim metropolijam, dokler se ti odnošaji drugače ne regulirajo (§ 20).[35]

Ministrski svet se pooblašča, da v sporazumu s svetim arhijerejskim saborom izdela prvo cerkveno ustavo o ustrojstvu in delokrogu cerkvenih in cerkvenosamoupravnih oblastev srbske patriaršije in da to cerkveno ustavo predloži kralju v potrditev. Cerkvena ustava stopi istočasno s predstoječim zakonom v moč. Spremembe tega zakona so mogoče v sporazumu s sv. arhijerejskim saborom (§§ 21, 22).[36]

---

[35] Inozemske eparhije in njih dele, ki spadajo pod srbsko cerkveno oblast, navaja Kazimirović v dodatku k Milašu[3], 851 ss.

[36] Uzorec za samoupravna predstavništva je dala Uredba crkvenoprosvetne uprave srbskih pravoslavnih eparhija (mitropolija) u Bosni i Hercegovini z dne 19. avgusta 1905, Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu komad XVII. Tudi uredba z dne 13. dec. 1920, Sl. N. 1921, br. 13 o centralizaciji upravne in sodne oblasti v patriaršiji je posneta po tej uredbi. Določila o organizaciji in pristojnosti arhijerejskega sabora in sinoda, ki so sedaj v veljavi, pa vsebuje uredba z dne 24. dec. 1920, Sl. N. 1921 br. 18, o sv. arh. Saboru i sv. arh. Sinodu srbske pravosl. crkve. Vsebino teh in ostalih uredb in zakonov glej v zbirki: Crkveno Zakonodavstvo Srpske Pravoslavne Crkve, Knjiga I, Beograd, 1926.

Dodatne opazke k literaturi.

K str. 29: Eichmann E. je izšel 1926 v drugi, Perathoner v četrti izdaji. Sägmüllerja v četrti izdaji je izšel drugi sešitek I. zvezka, obsegajoč vire cerkvenega prava. Poleg navedenih del so tam še uvrstiti: Koeniger A., Katholisches K. R. mit Berücksichtigung des Staatskirchenrechts, 1926. Ruck E., K. R. v Enzyklop. d. Rs. u. Staatswissensch. Berlin, Springer, 1926. Ruffini Francesco, Corso di diritto ecclesiastico italiano v Nuova collezione di opere giuridiche, 1924. Tamasia N., Appunti di diritto ecclesiastico, 1925. Sipos Steph., Enchiridion juris canonici, 1926.

K str. 42 § 15: Eichmann E., Kirche u. Staat², 1926.

K str. 66 op. 46: Giacometti Zaccaria, Quellen zu Geschichte der Trennung von Staat u. Kirche, 1926.

K str. 381: Hilling N., Das Eherecht des Cod. j. c., 1927.

K str. 603 op. 5: Kantorowicz H., Albertus Gandinus u. das Strafrecht der Scholastik, I 1907, II 1926. Cappello, Tres quaestiones circa censuras, Jus Pontificium V, 124 ss.

Corrigenda — Tiskovne pomote.

Str. 4 vrsta 4 od spodaj tiskano: δῶρον, prav δῶρον.
„ 7 pred opazko 12 tiskano: pravdni, prav pravni red.
„ 36 § 13 tiskano: hierarhia, prav hierarchia.
„ 69 § 18 odst. 4 tiskano: o ma kom delu, prav u ma kom delu.
„ 71 vrsta 2 od spodaj
„ 72 vrsta 7 od zgoraj } tiskano: čl. XVI odst. 8, prav čl. XVI odst. 7.
„ 372 § 135 na koncu
„ 73 predzadnji odstav. tiskano: VI, prav IV.
„ 145 § 54 predzadnja vrsta tiskano: naznani, prav zaznami.
„ 207 op. 64 vrsta 1 zadnjega odstavka tiskano: Zhishmann, Das Stiftsrecht itd., prav Zhishman, Das Stifterrecht itd.
„ 225 pod. 5. tiskano: proposita (c. 261), prav praeposita (c. 251).
„ 298 pod. 9. tiskano: (c. 119), prav (c. 1119).
„ 413 op. 67 tiskano: C. 33, prav C. 30.
„ 421 vrsta 1 od zgoraj tiskano: cc. 1791 ss, prav 1971 ss.
„ 424 zadnji odstavek vrsta 1, 2 tiskano: v smislu zakonskega, prav v smislu cerkvenega prava.
„ 535 § 188 zadnji odstavek tiskano: pogrebnica, prav pogrebica.
„ 641 predzadnji odstavek tiskano: cesarja Basilija († 866), prav († 886).

Ostale tiskovne pomote naj čitatelj sam popravi.

Stvarno kazalo.

Navadne številke pomenijo strani, številke v oklepaju pa opombe na dotični strani.

Aachen, sinoda 104
abrogatio 96
absolutizem državni 53 ss, prosvitljeni 60
Acta Apostolicae Sedis 30, 83, 94
Acta Sanctae Sedis 30
actus legitimi ecclesiastici 618
administratorji apostolski 237 s, 262
administratorji župni 269, 565
adopcija, glej sorodstvo zakonito
advokati 223, 252, 583
aetas canonica, glej starost
affinitas, glej svaštvo
agenti (pri rimski stolici) 223
aggregatio 324
alimentacija patronov 201
altarji 353 s, 359 s.
amortizacijski zakoni 54, 63, 511 s.
amotio 194
analogia 95 s.
anate 526
anatem 605, 669. Glej tudi excommunicatio
annus decretorius, normalis 60
Ansegisova zbirka kapitularjev 106
antimenziji 656, 670
apocrisiarii 229
apostasia a fide 56, 312, 622, 668, 675
apostasia a religione 311 s, 625
apostolska pisma 81
Apostolske konstitucije 102, 645
Apostolski kanoni 102, 645
apparitores 252
appellatio proti oceni pri konkurznem izpitu 176 s.
appellatio v pravdi, glej priziv
arhidiakonati 264 (39)
arhidiakoni 250 s, 257, 263 s.
archipresbyteri 37, 263 s.
arhijerejski sabor in sinod 643, 678
arhimandriti 664
arhiv škofijski 252 ss, župni 268
Aristen Aleksij 648
assistentia activa, passiva 58, 411, 485 s.
associations cultuelles, diocésaines na Francoskem 66
Atos sv. gora 665 s.
auxiliares, glej koadjutorji
avditorji 227, 252
Avgustin sv., 45, 255
avtonomija 89 s.

Balsamon Teodor 684 s.
basilica (cerkev) 357
Bazilij, Bazilijanci 272, 662
Bazilike (pravna zbirka) 641 s.
beatifikacija 347 s, 603
Bellarmin Robert 2, 41
Benedictina (declaratio) 477
Benedikt Levita 106 s.
benediktinci 272 s.
beneficiji cerkveni 157 ss.
beneficium emigrandi 59
Bernardus Papiensis 115
Bernhardinci 273
Bestes Teodor 648
bicantinizem 44
bigamija 139, 421 s, 434, 624
binatio 345
bira 530 ss.

birma 330 s, 667, 670
blagočinni 661
blagoslov ženitvanjski 407, 410, 486
blagoslovljenja glej zakramentali
bogočastje (cultus) 343 ss.
bogoslovja 371, 373
bogoslužje 344 ss.
Bologna univerza 19, 110, 370
bona abbatialia, ecclesiastica, episcopalia, mensalia 515 ss.
— matrimonii 386
botri 329, 331, 670
božje poti 347, 670
božji mir (treuga Dei) 606
božji rop (sacrilegium) 153, 623
brachium saeculare 64
brada, nošenje b., 149
brak, glej zakon
branitelj vezi 252, 491, 584, 599 ss.
bratovščine 319, 323 ss, 666
breve 81 s.
brevir 153
bulariji 119
bule (bullae) 81 ss.
— cirkumskripcijske 91
bullaticum Gothicum 81

Camaldoli samostan 19, 273
Camera apostolica 228
Cancellaria apostol. 228
canon, canones 10 ss.
canonici 255 ss. Glej tudi kapitlji
capita ordinum 219
Capitula Angilramni 107 s.
capitula insignia, c. ad honorem 259
capitulares jubilati 260 (37)
Castello Gandolfo 213
cathedraticum 526 s.
celibat 152 s, 658
cenzura knjig 367 s, 666 s.
cenzure (kazni) 612 ss, 616 ss, 668
cerkev 1 ss, 629
— galikanska 51
— in država 37 ss.
— in druge verske družbe 55 ss.
cerkev božji hram 354 ss, 553 ss, 670
cerkve reformirane 3, 8, 52 s.
cerkve lastniške 47 ss, 195 s, 529
— pravoslavne 644
— monofizitske 653 (25)
— uniatske 132, 653 (25)
cerkvenstvo državno 51, 53
cesaropapizem 44
Chrodegang, škof 256
Clementina (declaratio) 477
Clementinae 115 s.
Clugny, samostan 216, 256, 273
Codex juris canonici 12, 29, 121 ss.
Codex Theodosianus 106, 640
Codex repetitae praelectionis 106
Coena Domini, bula 606, 607
collatio libera 181, 200
Collectio 87 capitulorum 103, 646
— tripartita 646
collegia illicita 43, 510
— funeraticia, tenuiorum 511 (1)
Collegium Anselmianum 277
— Germanicum 292 (26)
Compilationes antiquae 112 s.
Communicatio in sacris 55 ss, 667
confirmatio electi 183
confirmatio (zakram.) glej birma
confusio nominum 443, 673
conscientiae manifestatio 287
conscriptio proventuum (1802) 571
consobrini 436
constitutio (cerkveni zakon) 73, 80
Constitutio Criminalis Carolina 59
consuetudo, glej običaj
consultores dioecesani 262
contubernia 470
contumacia 592
contumelia creatoris 427, 500
conversio benefic. 171 ss.
copula carnalis 417, 433
Corpus juris canonici 11, 26, 101, 110 ss.
Corpus juris civilis 106, 117
correptio judicialis 598, 613
Cresconii Concordia canonum 104
culpa 606, 608 s.
cultus latriae, duliae 346
curiales 223
curia episcopalis 249 ss.
Curia Romana 82 ss, 222 ss.
cursores 252

čas in kraj poroke 486 s, 675
čas, kako se šteje 96
časi sveti 348 ss.
časopisi 30
češčenje svetnikov itd. 347 s, 670
činovni red v hierarhiji 154 s.
članstvo v cerkvi 127 ss, 654 s.

Dataria apostolica 228
davki verski 63, 525, 529 (47), 669
debitum conjugale 480
decreta de reformatione 78, 119
Decretum Burchardi 109
— Gratiani 110 ss.
— Iva Chartreskega 110
decretum Ne temere 123, 478
decretum Tametsi 475 ss.
dedovanje za cerkvenimi organi 520, 572 ss, 669
defensor vinculi, glej branitelj vezi
degradatio 606, 622, 668
Dejanja apostolov 31
dekani 37, 263 s.
dekretale 21, 79, 113 ss.
dekretalisti 19, 116
dekretisti 19, 112.
delegacija za izvršitev poroke 479 ss, 484
delegati apostolski 231, 237
delegatio 159 ss.
delitev cerkv. imovine 256, 517
— cerkv. dohodkov 516, 528 s.
denuntiatio evangelica 579
depositio 621 s.
derogatio 96
desetine 510 ss, 528 s.
designatio personae 180 ss.
devolucija 186
devotio domestica 60
diakonat 36, 134, 656
dicta Gratiani 111
Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων 102, 645
dieceze Dioklecianove 231
dies decretorius 59
dignitete v kapitljih 166 s, 187 s, 257 s.
dimisoriji 136 s, 143
Dionysio-Hadriana 104
disciplina vigens ecclesiae 11, 86
disimulacija neveljavnosti zakonov 459
dismembratio benef. 171 ss.
dispenzacije, dispenze 99 ss, 140 s, 447 ss, 498 s.
dispenzacijske prošnje 141, 454 ss.
dispenzni zakoni (Dispensehen) 426
distributiones quotidianae 260
dobrodelni zavodi cerkveni 538 s
dogma, dogmatika 10, 18, 79
dokaz smrti 423
dokazi o sodnem postopanju 590 ss.
doktorji, njih pravice 373 s.
doktrina 87, 96
dokumenti za ženitev 397 s.
dolus 606, 608 s.
dolžnosti klerikov 149 ss, 658
— patronov 202
— religiozov 299 ss.
domicellares 256 s.
domicilium, glej domovališče
domneva (praesumptio) 473, 590
domovališče 129
domus religiosae 278 ss.
dona gratuita 513
dopisovanje v religijah 303
doraslost (pubertas) 73 ss, 128, 417
dostojnost javna 443 ss, 674
dota 293 s, 626
dotacija beneficijev 168, 203, 513, 517
draginjske doklade duhovnikov 562 ss.
Dravograd proštnija 259
društva cerkvena 318 ss, 666
— cerkvi sovražna 340 (11), 341
— od cerkve obsojena 414, 624
družbe s skupnim življenjem brez zaobljub 275, 278, 317 s.
— verske 3, 55 ss, 61 ss.
država in cerkev 37 ss.
— cerkvena 46, 55, 213
— paritetna 58 ss.
dubium facti, d. juris 161, 405 s, 420
dvoboj 341, 624
dvospolniki 420

Ecloga 641
edikt milanski 41, 58, 310
ekonomi 261, 288 s, 374
eksaminatorji sinodalni 234 s.
eksarhi 37, 231 s.
eksemcije 161 ss, 305
eksistenčni minimum 149, 360
ekskardinacija 145 s.
ekskluziva, pravica do 217 s.
electio, glej volitev
emphyteusis 550 s.
Emser Punktation 250 (12)
episcopi in partibus infidelium 244
episkopat 33, 36 s, 134 ss, 175
episkopi v pravosl. cerkvi 660 s.
epitropija parohijska 662, 669
error, glej zmota
etika 16 ss, 77, 79
eucharistia 332 s.
excardinatio 145 s.
exclaustratio 310, 318
excommunicatio 58, 341, 582, 618 s, 669
exsecratio ecclesiae 356
exstirpatio ovariorum, uteri 420
Extravagantes 116 s.

fabrika cerkvena 518
fabriški svet 553
facultas authenticandi 348
fakultativnost verskega pouka 67, 70 ss, 372
fakultete (pooblastila) 98, 100
— teološke 67, 365, 371, 373
febronianizem 53
fevdalizacija cerkvenih naprav 47 s, 517
filozofija pravna 6 ss, 24
forenzi 566 ss.
forum externum, internum 15, 448
Fotij 628
fugitivus 312
Fulgentii Ferrandi Breviatio canonum 104
fundatio, patronatni naslov 202
fundus emeritorum v Zagrebu 562

Galikanizem 51, 53
generalni prokurator religij 283
generalni vikar 249 ss, 261
gimnazije 370 s.
globe 621, 626
glose 19, 26, 112
godba cerkvena 346
goljufija 624 s.
govori nagrobni 342
gradbena obveznost 563 ss.
— patronov 202, 566 ss.
graja sodniška, glej corieptio
Gratian 19, 110 ss.
grehi pridržani 335
grobišča 358 s.

herezija 56, 622 s, 668
heterizem 384
Hexabiblos 642
hibe pri izjavah volje 130 s, 465 ss.
hierarhija 31 ss, 133, 655 ss.
hierokratični sistem 48 ss.
Hieronim 34, 77
Hilandar samostan 650, 663, 665
hirotonija, hirotesija 657 s.
horepiscopi 107, 243 s, 657
Hrabanus Maurus 105
hudobni naklep, glej dolus
hudodelstvo, zak. zadržek 432 ss.

Ignacij sv. 35
imenovanje, predpisi o 178 ss, 244
imovina cerkvena 40, 508 ss, 669
— — osnovna, svojinska 553
impedimentum cathechismi 445
— vis ac metus 466
imuniteta cerkvena 46, 513
incapacitas 137
incidenčni spor 491, 592
indeks prepovedanih knjig 367
Indreptarea legji 652
infamia 139 s, 621
inkardinacija 145 s.
inkorporacija 169 s.
instanca pravdna 589
Institucije Justinianove 106, 646
institutio authorizabilis 181 s, canonica 182, corporalis 187
instrumentum pacis Osnabrugensis 59
interdictum 58, 606, 619 s.
interkalarji 564 s.

internuntii 230
interpretacija 95
interstitia 142
intervencija (v pravdi) 583, 592
investitura 48 s, 190, 196
investiturni boj 48 s, 196
iregularitete 137 ss.
Irenej sv. 32
Izidor Mercator, Peccator 107
Ives de Chartres 110
izkopanje mrliča 341
izobčenje, glej excommunicatio
izobrazba klerikov 372 ss.
izpiti 150, 176 ss, 304
izpraševanje ženina in neveste 397 ss.
— strank v pravdi 589
izstop iz vere 73 ss, iz religije 309 ss.
izvolitev, glej volitev
izvršba sodbe 596

jeromonahi 665
Joannes Galensis 113
jožefinizem 53, 60
Judje 56, 60
jura aliis quaesita 93
— majestatica circa sacra 53 s, 60
jurisdictio ecclesiastica 15 s, 390 ss.
— quasiepiscopalis 162
— voluntaria 160
jus, glej pravo in pravo cerkveno
— ad rem, in re 182 s, 189
— asyli 354
— condendi statuta 89
— deportus 526, 564
— primae noctis 488
— primarum precum 182 (48)
— regaliae 48 s, 564
— spolii 48, 526, 572
Justinian 44, 106

Καθόλικος 652, 659
kaludjerstvo 662 ss, 676
Kamaldolenzi 110, 273
kancelparagraf 363 s.
kancler 252 s.
κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων 102, 645
kánoni sv. očetov 638
kanonikati brez prebend 257
— častni 257 s.
kanoniki, glej kapitlji
kanonizacija 347 s, 603, 670
kapele 354 s, 357
kapiteljski vikar 88, 261 s.
kapitlji 37, 89 s, 255 ss.
— deželski 264 (38)
— samostanski 282 s.
kapitularji 106
kaplani 269, 270, 287, 320, 324
kardinali 37, 174 s, 219 ss, 282, 573
kardinalske kongregacije 82 s, 224 ss.
Karolingi, Karol Veliki 45 ss, 243
katehetje, kateheza 364 s, 369, 666
kazni cerkvene 606, 612 ss, 668 s.
— za poedine zločine 622 ss.
klavzule 92, 99, 406, 458
klavzura v samostanih 301 ss, 318
Klement Rimski 32
kleriki kot stan 133 s, 654
ključarji cerkveni 553 s, 669
Kniga pravil svjatih apostol itd. 651
knjige župne, glej matrike
— spovedne, formularne, obredne 105
koadjutorji 37, 247 s.
Koeln 256
kolekture 534 s.
komende 166 s.
komentarji 19, 26 s, 648
komisija za interpret. kodeksa 83, 126
kompetenca (višina dohodkov) 515
kompromis (pri volitvi) 184
konference škofovske 89
— pastoralne 264, 662
kongregacije (religiones) 272 ss, 277 ss.
— samostanske 276
kongrua 560 ss.
konklave 217
konkordati 52, 61, 68, 69, 91 s, 121
konkubinat 443 s, 624
konkurenca zločinov, zločincev 611, 616

konkurenca pri zgradbah 568 s.
konkurz župni 176 ss.
konsekracija škofov 133, 135, 658
konstitucije 78, 80, 94
— Benedikta XIV. 119
— različnih religij 282 ss.
konvalidacija neveljavnih zakonov 459 ss, 491
konzistoriji rimske kurije 223 ss.
— škofijski 254
— eparhijski 661, 668
kooperatorji (kaplani) 270
korporacije 64, 89, 130, 280
kraji sveti 353 ss, 670
kreacija kardinalov 218, 220
krivda kazenskopravna 608 s.
krivoverstvo, glej herezija
Krmčija 650 ss.
krst 8, 56, 71 s, 127 s, 327 ss, 670
krstna knjiga 330 s.
krstne cerkve 263, 328
ktitorji, ktitorsko pravo 206 (64), 669
kum, glej botri
kvalifikacija za cerkv. zvanja 174 s.

laizacija klerikov 155 s, 428, 622, 668
lastnik cerkv. imovine 521 ss.
legati, glej poslaniki
legati nati S. A. 229 s.
leges canonizatae 25, 90
— ecclesiasticae 93 ss.
— mere poenales 18
Leges Romanae barbarorum 106
legisti 19
legitimacija nezak. otrok 496 s.
— aktivna, pasivna v pravdi 582
lex loci, lex nationalis 505 ss.
Lex Romana Visigothorum 106
Liber diurnus 83, 105, 215
Liber Extra (X) 114, Sextus 114 s. Septimus 118
libertates ecclesiae Gallicanae 51
listine (instrumenta) 591
literatura cerkv. prava 26 ss, 627, 631 ss.
— zakonskega prava 381 ss.
litis contestatio 588
liturgija 132 s, 343 s.
Ljubljana škofija, nadškof. 245 s.
ločitev cerkve od države 64 ss.
— zakona 502 ss.
logotet 657

majoritas-oboedientia 154
maksima razpravna, oficialna 578 s, 584
malomarnost, glej culpa
mandata de providendo 186 s.
mansus (cerkvena dota) 513, 517
maša sv. 344 ss.
— ženitvanjska 410
matrike župne 268, 330 s, 340 s, 342, 392, 487 s, 489, 662
matrimonium in fieri, in esse 384
— clandestinum 389, 475
— conscientiae 388 s, 488 s.
meddržavno zakonsko pravo 504 ss.
medverski odnošaji 70 ss.
mendikanti 274, 288, 305
meništvo glej kaludjerstvo
menjava službenih mest 193
mensa episcopalis 517
metropolije, glej nadškofije
metropoliti 37, 43, 233 s.
Milaš Nikodem 633 s.
Minoriti 274, 288
misioni ljudski 364
misionske dežele 235 ss, 666
missio canonica 16, 133, 365, 371 s, 374, 655
— in beneficii possessionem 189 ss.
mnenja priznanih kanonistov 639 s.
modus (nalog) 473
molitve javne 346
monarchia Sicula 229
monarhija, cerkev absolutna m. 37
monastiri, glej samostani
monogamija 383 s.
monsignori 222
Monte Cassino 272 s, 277
morala, glej etika
moralna teologija 18, 24
motuproprio 82
mržnja neodoljiva soprogov 676
munera sordida 513
muslimani 380 (7), 381, 392

nadbratovščine 324 s.
nadškofije v naši državi 244 ss.
nadškofje 37, 43, 233 s, 660
nalaganje cerkv. denarja 289, 555
namestniki župnikov, glej vikarji župni
nameščanje v cerkveni službi 180 ss.
napadi (attentata) v pravdi 593
napeljevanje 610
naročilo (mandatum) 474
naroki 584
naselbine samostanske 280 s.
nedoletnost v kaz. pravu 610, 615 s.
nekrščeni 55 s.
neplodnost (sterilitas) 419
nepokorščina, glej contumacia
nepoznanje zakonov 95, 416, 609
ničnost pravnih činov 131, 298, 387
ničnostna pritožba 595
nominatio (predlog) 182
nomokanoni 103, 647, 649
notarji 223, 253
novele Justinianove in naslednikov 106, 640 ss.
noviciat 292 ss, 663
nuntii 229

občine župne 524
obhajilo, glej eucharistia
običaj 84 ss, 640, 643
oblast cerkvena, glej potestas ecclesiastica
— roditeljska, glej potestas patria
oblastva rimske kurije, glej curia Romana
— sodna 580 ss.
oblati 291
obleka duhovniška 150
obredi 132 s, 343
— poročni 484 ss.
obresti, jemanje o. 551
obreptio 80, 624
obrogatio 96
observanca 90
odkup bire 532 ss.
odpoved službi 192 s.
odpust religiozov 312 ss.
odpustki 335 s.
odpuščanje kazni 616 s.
odredbe začasne 586
odsotnost neizvestna in zlokvarna 675
odstavitev (privatio) 194
odstranitev (amotio) 194 s, 603
odsvajanje cerkvene imovine 289, 548 ss, 552 ss.
odveza od cenzure 616 s.
officia eccles., glej zvanja cerkvena
oficial 251 s.
ogled mrliški 342
ogrski kralj legatus natus S. A. 229
oklici 144, 391 s, 399 ss, 410
opatje 273, 276, 278, 283
opcija 188 s, 221, 258
oporočna sposobnost duhovnikov 571 ss, 669
oporoke 509, 511, 571 ss.
opozicijska tožba 595
oprema cerkvena 353, 360 s, 573
oratoriji 357 s.
ordinacija 134 ss.
ordinacijski naslov 142
ordinariat 254
ordinariji 159
orglje 346
origo 129
osebe fizične, pravne 128 ss.
ostavka, glej odpoved službi
otmica, glej raptus
ovadba 579, 598
ozdravljenje v korenini 411, 451, 461 ss.
pactum Calixtinum 49
palij 234 s.
papež 37, 79 ss, 135, 211 ss.
pariteta verska 62 ss, 69 s.
parochi consultores 255
parsimonialia 574
pastirska pisma 87
patriarhi 37, 231 s, 657
— oglejski 244 s.
Patrimonium Petri, glej država cerkvena
patronati 13, 53, 195 ss.
Paucapalea 111

peculium clericale, patrimoniale 572, 574
Πηδάλιον 649
penitenciarija 227, 449 s.
penzije 179
peregrini 129
peremptio 589
perinde valere 458
permutatio, glej menjava
personatus 166
Peter, apostol 33
petje cerkveno 346
Petrov novčič 526
piae fundationes 538 ss.
pijanost 138, 464, 610
pisarna škofijska 252 ss.
pisarniška pravila 82 s, 105
placet 51, 54, 61
plenarni koncilij 88
pobiranje milodarov 305 s, 534
pobožnosti javne 346, 667
podobe svete 348, 670
podsodnost 581 s.
poena calumniae 579
— reincidentiae 616, 617
pogoji 131, 471 ss.
pogreb 339 ss, 676
pogrebica 535
pokopališča 341 s, 358 s, 569, 670
pokopavanje v cerkvi 341
pokora 333 s, prisilna 605
pokore kot kazni 613, 668 s.
pokorščina kanonična 152
poliandrija, poligamija 383 s, 421
politika cerkvena 31 ss, 676 ss.
pomiloščenje 616, 669
pomočniki župnikov 269 s, 662
pomožni škofje, glej koadjutorji
poravnave 597
posest beneficijev 189
posestne tožbe 587
poslaniki papeževi 229 ss.
posledice pravne zakona 489 ss.
poslednje olje 337, 676
posli klerikom prepovedani 151 s.
postni dnevi 330 s, 670
postulacija 185, 186 (51), 284
postulat 291 s.
posvečenje 133, 134 ss, 338, 354 ss, 428 s, 674
posvečevanje nedelj in praznikov 343, 348 ss, 667, 670
potestas dominativa 283
— ecclesiastica 14 ss, 41, 158 ss, 326 ss, 334 s, 262 ss, 655 ss.
— maritalis 489 s.
— patria 491
potrditev izvoljenega 183, 185
povelje 97, 597, 613
povratek, povratni zločinec 609
praecedentia 154 s.
praeceptum, glej povelje
praescriptio 86, 98, 203, 519 ss.
pravdnik cerkveni, glej promotor justitiae
pravica ubogih 596 s.
pravice 4 s, pridobljene 93
pravo 4 ss, — cerkveno 8 ss, 12 ss, 629 ss, — in morala 16 s, — iz običaja 84 s, — kazensko 603 ss, — procesno 576 ss, — učenjakov 87, — zakonsko 375 ss.
pravomočnost 593
pravoslavna cerkev 3, 8, 629 ss.
prazniki 40, 349 s.
prebende 256, 260, 517
precista 182 (48)
predstojniki samostanski 278, 282 ss, 664 ss.
prefekti apostolski 235 ss.
preiskava kazenska 598
preizkusni čas 291 ss, 663
prekonizacija 176
prelati 37, 46, 156, 162 s, 222, 238 s.
premestitev 171, 193 s.
premonstratenzi 273 (1)
presbiterat (ordo) 36, 134 ss, 656
prestop v drugo vero 73 ss.
— — — religijo 308 s.
prešestvo 433 s, 624, 675
prevara (dolus) 131, 468 ss.
prezentacija (predlog) 181 s, 199 s.
priče 590, — pri poroki 476
pridigovanje 362 s, 666
pridruženje cerkv. društev drugim 324 s.
prigovori 131, 179, 585 ss.

primas Serbiae 232
primat rimskega škofa 33, 122, 211 ss.
primates cleri seu ecclesiae 222
primati 37, 231 s.
primicerius notariorum 215
primicije 534
priposestvovanje 519 s.
prisega 351 s, 589 s, 591 s, 601, 623
pristojbine, glej stolnina
pristojbinski nadomestek 514
pristojnost župna, škofijska 129, 145 s.
— sodniška 577 ss, 581
prištevnost 608
privatio officii, beneficii 194
privilegij pavlinski 499 s.
privilegiji 93, 97 ss, — klerikov 147 ss, — patronov 199 s, — kardinalov 221 s, — religiozov 304 ss.
privilegium canonis 147, 624
priziv (appellatio) 594
priznanje strank 590
proces cerkveni 576 ss.
— — kazenski 597
— radi razveze zakona 602
— informativni, definitivni 176
procesije 346
procuratio canonica 526 s.
proglasitev mrtvim 422 ss.
Prohiron 641
prokuratorji 223, 252, 283, 583
prokuratura finančna 552, 560
promotor justitiae 252, 491, 584, 598
promulgacija zakonov 94, 475
Propaganda, congreg. de prop. fide 225, 235 ss.
proprefekt 236
prosti darovi 534
prostozidarji 341, 624
protestanti 59
protireformacija 60
protonotar apostolski 238
protopresbiteri 661
Provida, konstitucija 477
provikar 236
province cerkvene v državi S.H.S. 244 ss.
— samostanske 277, 281
provinciae Sedis Apostolicae 235
provincialni koncilij 88 s.
provisio canonica 173 ss.
Pseudoizidor 47, 106 ss, 233
puberes 128, 417, 671
publica honestas 443 ss, 674
purgatio canonica 579
Ptuj 259
quarta decimarum, legatorum 526
quasiaffinitas 441, 443, 674
quasidomicilium, glej domovališče
quasiparoeciae 236
quindennia 526

račun cerkveni 556
Raimund de Pennaforte 113 s.
raptus (otmica) 421 s, 624, 672
razdruženje zakoncev 497 ss.
razglašanje zakonov, glej promulgacija
razkol 46, 628 s. — zapadni 51 — zločin 622, 668
razkolniki 57 s, 658, 674
različnost vere (disparitas cultus) 426 ss.
razmerje cerkve do države 37 s., 677 s.
— — — drugovercev 55 ss, 676 s.
— med možem in ženo 489 s.
— Hrvatske do Ogrske po ženitbenem zakonu 507
razsodna pogodba 597
razveza zakonske vezi 497 ss, 673 s.
recepcija kanonskega prava 19, 118
reconciliatio ecclesiae 356
recursus ab abusu 51, 54, 624
redovina 535
redi posvečenja 34 s, 134 ss.
— kardinalov 220
redovi 272 ss. — tretji 319, 322 s.
reformacija 3, 52 s, 59 s, 63, 65, 321
Regino Prumiensis 109
Regolamento Leona XIII. 217

Regulae cancellariae, glej pisarniška pravila
rektorji cerkva 270 s.
religio (vera) 1; — (red, kongregacija) 275 ss.
religiosi 134, 289 s, 297 ss, 302, 306 s, 312 ss.
relikvije 348, 670
remedia poenalia 613
renuntiatio, glej odpoved službi
res benedictae, consecratae 361, 670
reservatum ecclesiasticum 39, 521 (29)
reskripti 80 ss, 455 ss.
res mere ecclesiasticae 39, 677
— mixti fori 40, 677 s.
respectus parentelae 436
responsales 229
reverentia canonica 152
rezervati papeški glede benef. 186 s.
ribičev prstan 82
rimska kurija 82 s, 222 s.
rimsko pravo 23, 25, 106, 110
robi 470
roki 584
Rota rimska 227

saecularizatio 310, 318
sakrilegij (zločin) 153, 623
samostani 272, 664 s.
sanatio in radice 411, 451, 461 ss.
sankcija pravnih norm 5 ss, 14, 17
sarta tecta 558
Sava sv., nadškof 650, 663
Secretaria Status 228
sedeži, sedežnina 357, 533
sedma roka 602
sekte 3, 37
sekularizacija 54, 281, 511 s, 521, 664
selitev duhovnikov v prekomorske kraje 146
seminarji 373 ss.
senati sodni 580
servitia 526
Sholastik Ioan 103, 646
sholastik stolni 256 ss, 370
sholastiki 11, 19, 110
shramba vrednostnih papirjev 556
— spisov 252 ss, 585
Signatura apostolica 227
sila 131, 465 ss, 610
silobran 610
simonija 178, 623, 668
simultaneum 361
sinode stalne 660
Sintagmat Atenski 632
— Blastarov 649
sistem cerkvenega prava 21 s.
sistemi cerkvenopolitični 48, 58 ss.
sklep glavni drž. deputacije (1803) 512
sklepanje zakona 463 ss; oblika za 475 ss.
skrbniki (curatores) 582
skrutinij 184
slaboumnost 610
sleparije ženitne 468 ss.
sodalitia 319
sodba 593 s, 615
sodišča 227 s, 251 s, 580 ss, 668
sodniki sinodalni 252
sodno postopanje, glej proces cerkveni
sodstvo cerkveno 61, 252, 576 ss, 667 ss.
solicitatio 335, 625
sorodstvo 133; — krvno 435 ss, 672; — duhovno 330 s, 445 s, 672; — zakonito 412 ss, 446 s, 673
sosporništvo 583
spiritual 303, 374
spiritualizacija cerkv. prava 54 s.
spisi sodni 585
spolna nesposobnost 419 ss, 672, 676
sporočilo 77, 636
sposobnost pravdna 582 s.
spoved 15, 333 s, 670
spovedniki 334, 670; — v samostanih 286 s, 295, 334, 465; — na ladjah 334
spregled zadržkov, glej dispenzacije — kazni 616

sprejemanje v samostane 290 ss.
stabilitas loci 277
stanovi cerkveni 133 s, 654
starešine (πρεσβύτεροι) 31 ss.
starost kanonična 141, 292, 658, 663
— nezadostna, zak. zadržek 417 ss, 670 s.
status liber nupturientov 480
statuti 87, 90, 663
Stefan Efeški 646
stipendije mašne 345
stiska (Notstand) 606
stolnina 535 ss, 626, 669
strah, glej sila
stranke (v pravdi) 582 ss.
stroški pravdni 396
studije 303 s, 365, 372 ss.
studijski fond 545
Studita Theodorus 663
stvari svete 353 ss, 669 s.
stylus curiae romanae 82 s, 86, 96
subdelegacija 160
subreptio 80, 625
subsidium caritativum 316, 527
suffragani 233
supellex sacra 353, 360 s, 573 s.
suppressio 171 ss, 521
suspensio ex informata conscientia 602 s.
suspenzija (cenzura) 620 s.
svaštvo 133, 440 ss, 673
svetovalci škofijski 237, 262 s; — v samostanih (consiliarii) 282
sv. pismo 77, 635 s.
syllabus 362
Συναγωγὴ κανόνων 103, 646
σύνοδος χωρική 661

škofije v naši državi 244 ss.
škofje 33 s, 37, 43, 87 s, 107, 135, 175, 239 ss, 243 s, 660 s.
škofijska sinoda 88 s, 661
— kurija 249 ss.
šola in cerkev 40, 369 ss.
šolski monopol 372

tajnost spovedna 334, 625
takse 178 s, 456, 526, 528, 556
takse dopolnilne prenosne 514
tempus continuum, utile 96
Teodozij Veliki 44
teorije 7, 49 s, 92, 463, 521, 604, 669
Tertulian 32 s, 43
testimonialije 143, 293, 626
titulus canonicus 142 s.
tolerančni patent 60
Tomaž Akvinski 93
tonzura 133 s, 141, 150, 663 s.
tožbe 585 ss.
translatio benef. 171
trgovanje 151 s, 625
tributum pro seminario 527
tridentinski kraji 473 ss.

združenja cerkvena 272 ss.
ugrabljenje, glej raptus
umeščenje kanonično 189 ss.
umor soproga 434
Unam Sanctam, bula 51
uniati 133, 344, 653 (25)
unio beneficiorum 168 ss.
univerze 363, 370, 373
upostavitev v prejšnji stan 586, 595
uprava cerkvena 326 ss, 343 ss, 362 ss, 666 ss.
— cerkvene imovine 40, 546 ss, 662, 669
— samostanske imovine 288 ss.
upravni svet škofijski 546 s.
upraznitev sv. stolice 219
upražnjevanje beneficijev 191 ss.
uredbe car. patriarha 639
ustanavljanje cerkvenih zvanj 40, 167 ss, 662
— redov in kongregacij 39 s, 278 ss.
ustanove cerkvene 55, 518, 538 ss.
ustava cerkvena, njeni temelji 31 ss.
ustava vidovdanska 69 ss, 372
usus forensis 86 s.

vacatio legis 94, 123
vaganti, vagi 94, 129, 480
Valentinian III. 44
vasectomia 420 (86)

vatikanski cerkv. zbor 3, 12, 16, 18, 33, 78, 119
vdovski rok 415, 674
veda cerkvenopravna 19 ss, 631 ss.
veje benedikt., frančišk. reda 273 s.
veleizdaja 676
veroizpoved (confessio fidei) 366
vere usvojene 70
veroizpoved mešana 409 ss, 674
verska doraslost 62, 72 ss.
verska pripadnost dece 62, 72 ss.
verska svoboda 44, 58, 61, 62 ss, 71
verski delikti 62
verski mir augsburški 3, 33, 59
verski pouk v šolah 40, 67, 70, 72, 372
verski zaklad 514 s, 519, 541 ss.
verskozakladni naslov 143
vicarius delegatus 237
vicarius urbis 212
vikarji deželski (vicarii foranei) 263 — v monastirih 665
— apostolski 235 ss.
— papeški 229
— v kapitljih 256, 258
— župni 268 ss.
vigens ecclesiae disciplina 86
Viktor, rimski škof 32 s.
vinkulacija vrednostnih papirjev 556
violatio ecclesiae 356
viri cerkv. prava 76 ss, 87 ss, 101 ss, 120 s, 635 s, 652 ss.
— cerkvene imovine 525 ss.
vis absoluta, compulsiva, glej sila
visitatio liminum SS. AA. 242
višji duhovni 37, 263 s, 661
vita canonica 255
viteški redovi 273
vizitatorji samostanski 285
vknjižba ordinacije 143
— poroke 487 ss, 674
voditelji novincev 294 ss.
— cerkv. društev 320
vojaški dušni pastirji 268 (42), 479, 481
vojaški obvezanci 140, 296 (28)
vojna tridesetletna 59
volilni red cerkveni 183 ss.
volitev 183 ss, 215 ss, 284 ss, 286
vrhovnost državna nad cerkvami (Staatskirchenhoheit) 63
westfalski mir 52 s, 59 s.
wormski konkordat 49, 91

zabrane ženitne 415 s, 674
zadržek katolicizma 424 s.
zadržki proti izvolitvi 185
— — posvečenju 137 ss, 657
— zakonski 402 ss, 671 ss.
zaključeni čas 407, 674
zakon (brak) 13, 39 s, 55, 57, 61, 375 ss, 383 ss, 388, 391, 392 ss, 397, 409 ss, 414 ss, 670 ss.
— garancijski italijanski 213
— osnovni pravosl. cerkve 678
zakoni cerkveni 7, 10, 12, 93 ss.
— državni 40, 61, 90, 643
zakonito nasledstvo za duhovniki 572 ss, 575 s, 669
zakonitost otrok 493 ss.
zakonska vez 421 ss, 497 ss, 671, 675
zakonskopravni sistemi v državi S. H. S. 377 ss.
zakramentali 337 ss.
zakramentalnost zakona 384 ss.
zakramenti 327 ss, 667
zakup cerkv. posestev 550 ss.
zaobljuba 351 ss, 407 ss, 429 s.
— samostanska 276 ss, 291, 296 ss, 498, 663
zapuščina duhovnikov 571 ss, 669
zaroka 394 ss, 671
zarotovanja 338
zastaranje 519 s, 587, 606, 607
zavetna pravica, glej jus asyli
zažiganje mrličev 339
zbirke Justinianove 106, 640 s.
— papeške 113 ss.
— kanonične slovanske 649 ss; glej tudi viri cerkv. prava
zbori cerkveni vesoljni 78 s, 637, 659
zdravniški poklic 151
zgodovina cerkvenega prava 20, 26, 27

zločin 606 ss.
zločini v kodeksu našteti 622 ss.
zloglasnost, glej infamia
zmanšanje ustanovnih obveznosti 540
zmota 131, 467 ss.
Zonaras Ivan 648
zvanja cerkvena 156 ss.
— — podeljevanje in upražnjevanje 173 ss.
zvedenci 591
zvonarina 535
zvonovi 354, 360, 670

ženitev pogojna 471 ss.
župne pravice 266, 662
župnije 168, 170, 172 s.
— pravoslavne 662
župnik domači 129, 399, 476 ss.
župniki 37, 265 ss, 662
župniki svetovalci 255

V založbi juridične fakultete v Ljubljani

so izšle in so še na razpolago sledeče publikacije:

1. Zborniki znanstvenih razprav I, 1920/21, Din 25; II, 1922/23, Din 35; III, 1923/24, Din 50; IV, 1924/25, Din 60; V, 1925/26, Din 100. Letnik V je posvečen spominu pokojnega profesorja **Ivana Žolgerja** in ima sledečo vsebino: **Pitamic L.,** Pomen človeških in državljanskih pravic. **Bilimovič A.,** Položaj delavcev v Jugoslaviji po poročilih inspekcije dela. **Šavnik K.,** Pravna funkcija številke v budgetu davčnih dohodkov. **Tasić Gj.,** Jedan pokušaj podele državnih funkcija u formalnom i materialnom smislu. **Dolenc M.,** Pravosodstvo klevevške in boštanjske graščine od konca 17. do začetka 19. stoletja. **Jasinski M.,** Zakoni grada Veprinca (Statut Veprinački). **Kušej R.,** Pasivna asistenca pri mešanih zakonih po prejšnjem in po novem katoliškem cerkvenem pravu. **Lapajne St.,** Današnje kondikcije. **Škerlj M.,** O izumu, stvorjenem v službi.

2. **Škerlj M.,** Menično pravo. Učbenik, 1922, Din 35.

Za vse navedene publikacije sprejema naročila dekanat juridične fakultete v Ljubljani. Ako se naroči vseh pet letnikov Zbornika hkrati, stane garnitura samo 250 Din poštnine prosto.

Dekanat juridične fakultete v Ljubljani.

KNJIZNICA
00000513640